

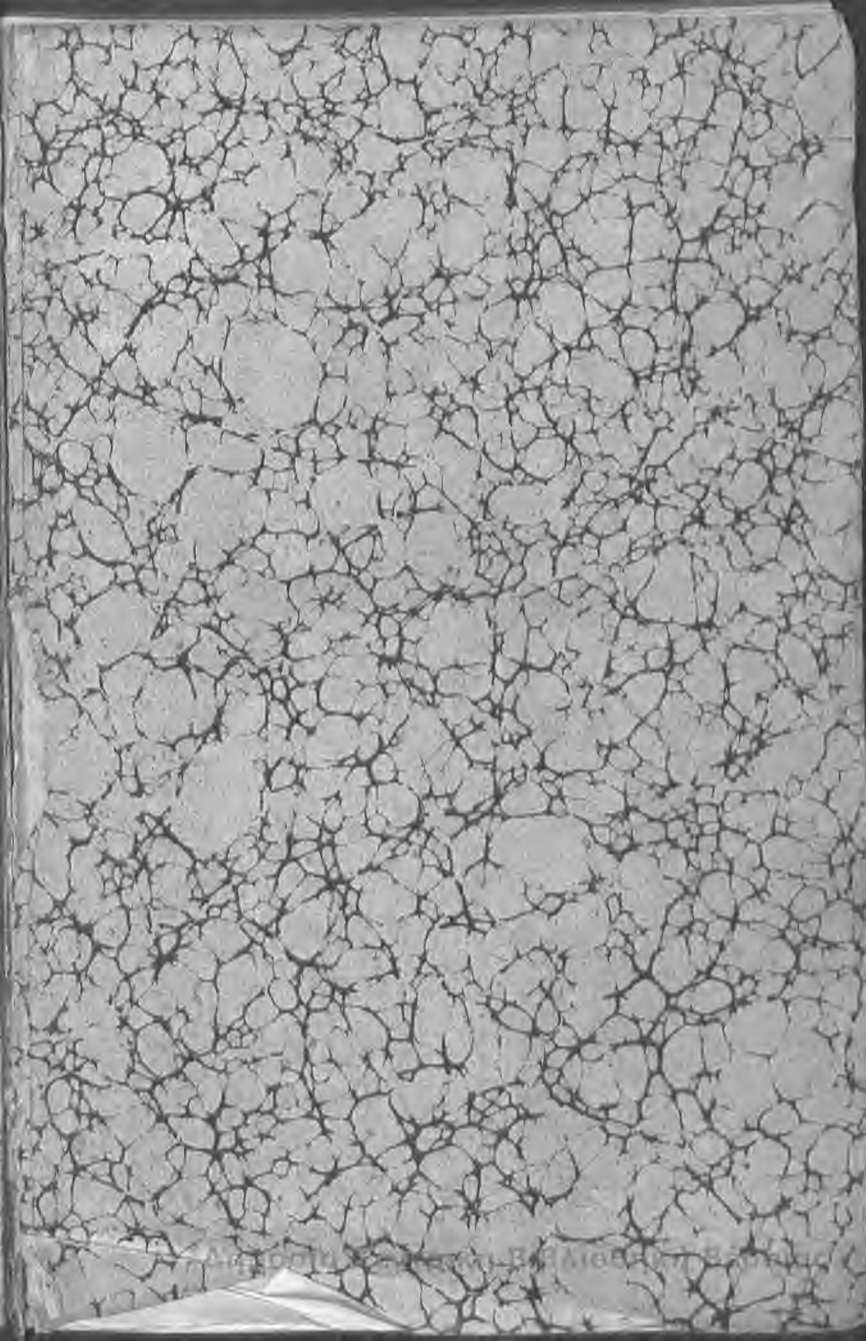
ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

+800, ΒΕΡΟΙΑΣ

207/11
Αριθ. ειλ. ~~1113~~ 2/3

ΔΩΡΕΑ Αγορά 604

BRVLR _00095

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Πλούταρχος

PLUTARCHI

VITAE PARALLELAE.

ITERUM RECOGNOVIT

CAROLUS SINTENIS.

VOL. II.

LIPSIAE.

IN AEDIBUS B. G. TEUBNERI.

MDCCCLXVII.

1867

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

LIPSIÆ TYPIS B. G. TEUBNERI.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ADNOTATIO CRITICA.

INDEX NOTARUM.

Br = Bryanus	Sch = Schaeferus
C = Coraes	So = Solanus
R = Reiskius	St = Stephanus
S = Sintenis	X = Xylander.

Vita Timoleonis p. 1, 1 ab hoc capite vulgo incipit
vita Aemilii. — 1 ἐμοὶ μὲν] ἐμοὶ St. — 11 καὶ add Sch,
ἢ Bekkerus. — 27 τύχαις X: ἡνυχᾶς v. — 2, 9 ἀπέλειπεν
Bekkerus: ἀπέλειπεν v. — 32 ἐβούλουντο] ἐβουλευόντο Fabri-
cius. — 5, 3 δὲ del S nisi scribatur δῆ. — 7, 17 ἀνηρη-
κέναι] σ' ἀνηρηκέναι Sch. — 8, 32 lacunam indicavit S. —
9, 13 παραλογαὶ Fabricius: παραλογαὶ v. — προσφάσεις Br:
φάσεις v. — 28 στρατηγήσαντες R: στρατηγήσαντες v. — 10,
8 ἐν] ἐπὶ R. — 11, 5 ἐν τῷ κατεστρατηγήσθαι iungenda
cum διατρίβῃν παρείχον. — 24 ἐπ'] ἀπ' R. — 13, 2 ἀνηρέ-
θισαν codex: δῆ ἀνηρέθισαν v. — 18 ἀπολείπων C: ἀπολι-
πών v. — 16, 4 διατρίβωμεν S et codex: διετρίβωμεν v. —
18 οὐδὲ — μηδὲ Bekkerus: οὔτε — μήτε v. — 29 ἦν ἀνάγκη
C: ἐν ἀνάγκῃ v. — 30 περιμένοντας anonymus: περιμένοντες
v. — 17, 18 καθ' αὐτοῦ R: κατ' αὐτοῦ v. — 25 κινούσα —
συνάγουσα — συγκαταπλέκουσα R et codex: κινούσαν —
συνάγουσαν — συγκαταπλέκουσαν v. — 18, 4 post Τιμο-
λέοντα aliquid excidisse suspicatur S. — 21, 10 ἐξέβαλλε Sch:
ἐξέβαλε v. — 22, 1 ἐπῆγον C et codex: ὑπῆγον v. — 9 μηδὲ
S: μήτε v. — 18 τοσοῦτο τῷ Sch: τοσοῦτῳ v. — 23, 7 ἐγέ-
νοντο C et codices tres: ἐγίνοντο v. — 28 Ἑλλάδι] ἐν τῇ
Ἑλλάδι codex Mureti. — 24, 22 γινομένης C et codex: γενο-
μένης v. — 25, 27 τε καὶ S: libri vel καὶ vel δὲ καὶ vel καὶ τε
καὶ. — 32 συνεξελεῖν R: συνελθεῖν v. — 26, 12 ὑπερβάλων-
τες R: ὑπερβάλλοντες v. — 18 τοῦτον τοῦ om codex. — 23 ὧ
S: libri vel οὐ vel ὧ vel οὐ γάρ. — 27, 1 πρὸς εὐχάς S: εἰς
προσευχάς v, προσευχάς codex. — 31 ἑκατέρῳ codices tres:
ἑκατέρῳ ἐκ v. — 28, 14 ἐσήμειναν C: ἐσήμαιναν v. — 17 προσ-

έβαλε C et codices duo: προσέβαλλε v. — 21 τε C et codices tres: δέ v. — 29, 6 ὡςθ' add R. — 30, 26 δύναι τὸν ἥλιον codices tres: δύναι ἥλιον v. — 31, 11 Ἰετὰς Br: Ἰερός v. — 15 Φιλομήλου Wesselingius: Φιλοδήμου v. — 25 αὐτοῖς] αὐτῆς Muretus. — ἀπολογουμένης] ὁμολογουμένης anonymus. proxima villi convincit vel hiatus; ἐπιτιθεμένης sepsit Bekkerus. — 32, 2 χρυσελεφαντεηλέκτρον X et codex: χρυσελεφαντεπηλέκτρον vel χρυσελεφαντεπιλέκτρον ceteri. — 5 Καλαυρίαν] Καλαβρίαν codices tres, Καλαγρίαν I. F. Boettcher, Καυλωνίαν Palmerius. — 12 ὑπέστη editiones veteres: ἦδη ὑπέστη v. — 20 ἀλλήλους R et codex: ἀλλήλους v. — 33, 28 Ἀβολον] Ἀλαβον Cluverius. — 34, 1 Ἀύκου] cf. Schneideyinum ad Heraclid. p. 98. — καὶ τοὺς βουλομένους] τοῖς βουλομένοις C. — 27 πολέμους anonymus: πολεμίους v. — 35, 2 κατώκισαν R: κατώκησαν v. — 3 ἐκ Κέω πλεύσαντες codex: ἐκ Κέω ἐκπλεύσαντες v. — 19 ἐπιγίνεσθαι] ἐπιγενέσθαι C. — 36, 8 ἔθυσεν S: ἔθυσεν v. — 31 οἷς] ἧς St. — 37, 11 αἰδίω R: ἀηδίω v.

Vita Aemilii 39, 4 Μάμερκος pro Μάρκος X. — 40, 17 γενόμενοι] λεγόμενοι C. — 28 πατρώοις] πατρίοις S. — 41, 24 γενομένων C et codex: γινομένων v. — 42, 4 ἀπὸ C et codex: ὑπὸ v. — 21 ἀμαρτία καὶ ἀναπεπταμέναι S: ἀμαρτία ἀναπεπταμέναι v. — 22 τὰ Br: τὰς v. — 29 τῷ R: ἀπο v. — 43, 2 Τουβέρων pro Τουβέρτων St. — 9 δι' ἣν C et codices quatuor: δι' ἧς v. — 44, 5 ὑπ' αὐτῶν anonymus: ὑπὸ τῶν v. — 16 Ἕλληνες ἦσαν C post Amiotum: ἔλειν ἔστησαν v. — 45, 15 συνοικίσαντες R et codices: συνοικήσαντες v. — 21 ἀναστήδων R: ἀναστήσει v. — 46, 9 προαγαγεῖν R et codices: προσαγαγεῖν v. — 12 ἀπολειπόμενος] ὑπολειπόμενος C. — 18 Γναθαινίου R: Γναθαινίας v. — 47, 3 τὸν ὑπατικὸν anonymus: τὸν ὑπατικῶν v. — 4 καταβιαζόμενον Br: καὶ βιαζόμενον v. — τὰς Ἑλιμάς] τῆς Ἑλιμάς S. — 17 στρατηγιῶντων Sch: στρατηγιῶν v. — 48, 18 συναγαγὼν Br: ἐναγαγὼν libri plerique, ἀναγαγὼν St. — μετελθεῖν ἔφη αὐτὸς] ἔφη μετελθεῖν αὐτὸς S. — 49, 19 Μαιδικὴν C: Μηδικὴν v. — 50, 1 καίτοι anonymus: καὶ v. — 2 οἷς ἀνευ τῆς ἄλλης anonymus post Amiotum: οἱ ἄλλης v. — στρατιωτῶν R: τῶν v. — 3 μυριάδες anonymus: μυριάδων v. — 51, 32 καὶ φρέατα] φρέατα? S. — 53, 27 ἐγένετο C et codices duo:

ἐγίνετο v. — 54, 2 πρὸς τὴν κάθιστον δ' ἐμετρήθη] πρὸς κά-
θιστον δὲ μέτρον vel τὸ μέτρον S. — 3 δέκαδα X pro δέκα. —
17 παρακελευσάμενος Br: παρασκευασάμενος v. — 18 υπερ-
βολὰς pro ὕλας St, πύλας X. — 31 ἐμβέβηκε] ἐνεβέβηκε v. S. —
55, 4 βαλόμενος R et codices tres: λαβόμενος v. — 56, 13
ἐπισκοτουμένην R: ἐπὶ σκότου τὴν v. — 29 ἐξελάσαντας R et
codices tres: ἐξελάσαντος v. — 57, 11 θυρεῶν Br: θυρεῶ
v. — 19 αἶ pro ἐκ St. — 23 ἐπήσαν R et codices tres: ἐπῆ-
σαν v. — 58, 9 πόλιν] Πύδναν? S. — 59, 2 Σάλιοις S: Σάλιος
v. — Πελεγίωνων pro Παλίωνων X et infra. — 14 Μαργουκινῶν
pro Ρακινῶν X. — 30 προπίπτουσιν R et codices duo: προ-
πίπτουσιν v. — 60, 5 κατὰ γυμνὰ] κατὰ τὰ γυμνά C. — 14
δὲ — δῆ] δῆ — δὲ S. — 21 κατίδοι C et codex: κατεῖδε v.
— 61, 1 Λευκοῦ C: Λευκοῦ v. — 27 ἀγαστὸς anonymus: ἀγα-
θὸς v. — 31 καὶ φόνον Claviger: καινοῦ v. — 62, 1 ἱκνου-
μένοις] ἱκνουμένοις χρόνις R — 21 εἰς Πέλλαν εἰσελθὼν S et
codex: Πέλλαν εἰσελθὼν v. — 22 Εὐλαῖον S: Εὐδαῖον v. — 63,
2 Γαληψῶ pro Ἀληψῶ X. — 14 ἐπὶ τοὺς Λισκούρους ἱκέτευσεν
sola editio aldina: libri plerique ἐπ' αὐτοὺς ἱκέτευσεν, non nulli
ἐπὶ τοὺς ἱκέτευσεν cum lacuna. — 64, 19 χαλκοπώγων
C: χαλκοπώγων v. — 28 εἰς ἄλλον R et codex: ἄλλον v. — 65,
2 αὐτοῦ] αὐτῇ R. — 12 ἐτέρας νυκτὸς R et codex: νυκτὸς v. —
17 ἀπείρους R: ἀπείρων v. — 23 αὐτοῖς Ἴων ἐνεχείρισεν codex:
αὐτὸς Ἴωνι ἐνεχείρισεν v. — 66, 6 δραξάμενος R et codex
Zonarae 9, 23: ὀρεξάμενος v. — 27 ἡ τύχη S: τῆς τύχης ἡ
v. — 68, 28 γυναῖκας] τὰς γυναῖκας R. — 69, 11 ὕψ R:
ἔψ v. — 13 πόλεων anonymus: πολεμίων v. — 70, 32 γένοιτο
S: γένοιτο τὸ v. — 71, 4 Αἰγύων pro Αἰβύων X. — 5 τὸν
R et codices tres: τῶν v. — 7 εἶπεν R et codex: εἰπεῖν v. —
72, 14 τούτων ἔσχε θέαν C: τούτων ἔσχε θέαμα codex, ταῦτα
ἔσχε θέαν v. — 73, 10 ἀργυρίῳ] ἀργυρῶ C. — 26 προσείχον
R: προσείχοντο v. — 74, 16 ἐπέβαλλεν Sch et codex: ἐπέβα-
λεν v. — 75, 8 εἰς οἶκον R: εἰς τὴν οἶκον v. — 26 περὶ]
παρὰ R. — 76, 6 ἐπ' εὐτυχίᾳ delenda esse suspicatur S. —
18 ὑμῖν Br et codices tres: ἡμῖν v. — 78, 12 προγράψαι R et
codex: προσγράψαι v. — 29 εὐχόμενοι pro εὐωχόμενοι X.

Vita Pelopidae 82, 12 πρεσβύτερος Sch et codex:
πρεσβυτάτος v. — 18 ὁμολόγησε pro ὁμολογήσαι St. — 83,
1 Λακεδαιμονίοις — ἀρετῇ R: Λακεδαιμόνιοι — ἀρετῇ v. —

4 οὐ τὸ ξῆν] οὐ ξῆν St. — 8 γίνονται C: γένοιντο v. — 18 ἀποκινδυνεύων R: ὑποκινδυνεύων v. — 88, 9 τοῦ κατελθεῖν R et codices: κατελθεῖν v. — 14 τε Br: τὸ v. — 15 εἶναι] εἶη codices tres. — 89, 12 Δαμοκλείδας Br: Δαμοκλείδης v. — 14 πιστῶς S: πιστικῶς v. — 90, 7 καὶ χοῖσαι supplevit R. cf. mor. 587^a. — 12 τραπέσθαι R et codices: τρέπεσθαι v. — 16 ἐσθῆτας R et codices: ἐσθῆτας τὰς v. — 91, 4 αὐτῶν] πρὸς αὐτὸν Cohetus v. l. p. 274. — 13 δεῖν ἀνυπόπτως S: δὴ ἀνυπόπτως v. — 27 καταμιγνύειν αὐτοῖς S: καταμιγνύναι αὐτοῖς v. — 92, 6 Φιλίππος Br: Φιλίδας v. — εἶπεν R: εἶπον v. — 7 παρεληλυθότας ἐν codex: παρεληλυθέναι ἐν v. — 13 διαταράττει Sch et codices duo: διαταράττει v. — 27 πεπλασμένην] πεπλανημένην? S. — 93, 13 κατασκοιάζοντας pro κατασκοιᾶζοντας St. — 14 ἐπιστάντες S et codex: ἐπιστάντων v. — 30 ἐμπεσόντες S: ἐπιπεσόντες v. — 32 αὐτῶ St: αὐτὸ v. — 94, 19 οἰκίαν] ἀγορὰν R. — 31 ὄχλον ἀταχασύνοντα] ψόφον ἄνω χωροῦντα S. — 95, 11 ἀπετελίμζε] ἀπετελίμσε S. — 15 ὑποσπόνδους anonymus: ἀποσπόνδους v. — 19 Ἑριππίδαν Br: Ἐριππίδαν v. — 20 Ἀνσαορίδας C: Ἀνσαορίδας v. — 26 δυνατωτέρων] δυνατωτάτων R. — 96, 7 ἀπέπαντο pro ἀπέπορτο St. — 17 Θεσπιάς R: Θεσπειάς v. — 20 Πελοπίδαν ἰδίᾳ ἔμπορον] Πελοπίδαν ἔμπορον S, Πελοπίδαν Διέμπορον Car. Keilius. — 22 πραγμάτων Br: πραγμάτων μᾶλλον v. — 32 πόλεμον X: πολεμεῖν v. — 97, 18 ἀπάγοντες Br: ἀγαπῶντες v. — 26 αὐτῶν C: αὐτὸν v. — Πανθοίδαν Sch: Πανθοίδην v. — 98, 4 ἦρε C: ἦρεν ἐν v. — 99, 7 δ' οὖν Helidius: γοῦν v. — 11 ἐμπεπτώκαμεν anonymus: ἐκπεπτώκαμεν v. — 29 διεκδύναι S: διεκθεῖναι codices, διεκθεῖν St. — 31 ἔφηνγον C et codex: ἔφηνγον v. — 100, 15 Κνακίωνος S: Κνακίωνος v. — 23 τοῦθ' ὁ S: τοῦτο v. — 32 φράτορας supplevit Br. — 101, 20 τοῖς ὅπλοις Sch: τοῖς στενοῖς ὅπλοις v, τοῖς στέροισι ἐν τοῖς ὅπλοις μετ' ἀλλήλων Claviger. — 21 ἀναμειγμένους C et codex: ἀναμιγνυμένους v. — 102, 10 διαλελυμένη καὶ πρὸς πολὺ μεμιγμένη R: διαλελυμένης καὶ παρὰ πολὺ μεμιγμένης v. — 16 ἐμπύπτοντες Muretus: ἐκπύπτοντες v. — 20 ἐνιέντας anonymus: ὄντας v. — 31 χοῖ R et codex: αἰὲ χοῖ v. — 104, 23 ἵππων ἐξ ἀγέλης πῶλος C: ἵππος ἐξ ἀγέλης καὶ πῶλος v. — 105, 14 συναγαγεῖν C: συναγεῖν v. — 106, 7 παραδιδόντας] παραδόντας S. — 12 διε-

βίβλαξ] διεβίβλασε S. — 32 συνοικίσαντες pro συνοικήσαντες St. — 107, 31 δύνανται anonymus: δύνωνται v. — ἀμῶς R: ἄλλως v. — 108, 4 ἀνάθημα Lobeckius: ἀνάθημα v. — 22 lacunam indicavit S. — 25 βλου ἀποθεώρησιν vitiosa sunt. — 31 διοικεῖν] διοικούντα C et codex. — 109, 12 τυράννου τοῖς S: τυραννοῦντος v. — 26 γερονέναι ἔδοξεν] γερονέναι τισὶν ἔδοξεν et postea κατανοήσασι C. — 110, 25 συναγαγόν R: καὶ συναγαγόν v. — 111, 2 ὥς γε μετὰ pro ὥστε μετὰ St, ὥς τότε γε μετὰ S et mox ὥς κομιδῇ pro ὥς τότε γε κομιδῇ — 28 ἡθους X: εἶδους v. — 112, 14 ἐξημίωσεν pro ἐξημίωσαν St. — 19 τοὺς ὑπηκόους pro πρὸς τοὺς ὑπηκόους St, idem χαρὰ pro χαρὰν. — 113, 27 δίκτο Sch: διήκτο v. — 29 περὶ R: ἐπὶ v. — 114, 3 Ταῦ γέτον X: τὸν γέτον v. articulo si opus sit τὸ Ταῦ γέτον scribendum, non τὸν T. — 7 ἐτι μᾶλλον del S. — τῇ δόξῃ] ἐπὶ τῇ δόξῃ C. — 10 αὐτοῦ del S. — 115, 3 σκευοφόρου Palmerius: σκευοφόρου v. — 15 αὐτοῦ R: αὐτὴν v. — 17 Ἀχαιοὺς S: καὶ Ἀχαιοὺς v. — 22 τοῦ add R. — 26 ἀποκινδυνεύειν ἑπτακισχιλίοις] ἐναποκινδυνεύειν ἑπτακισχιλίοις R, ἀποκινδυνεύειν ἐν ἑπτακισχιλίοις C, ἐναποκυβεύειν vel ἀποκυβεύειν ἑπτακισχιλίοις S. — 116, 11 ἡθροισε S: ἡθροῖζε v. — 17 ἀντεινόντων Br: ἀντιτεινόντων v. — 23 ἔφθη Sch: ὥφθη v. — 117, 8 περιέβλεπεν αὐτὸν S: περιέστησεν αὐτὸν v, περιεσκόπησεν αὐτὸν C. — 13 ἐξαλόμενος C: ἐξαλλόμενος v. — 22 ἡδη Sch: ἡδη δὲ v. — 118, 6 κείρασθαι C: κείρεσθαι v. — 9 νενικηκότων R: νενικηκότας v. — 20 προπέμψουσιν pro προπέμπουσιν St. — 25 μὲν add R. — μόνον Br: μόνου v. — 119, 21 μεταβάλλεσθαι μὴ ἀπολείπων codex: μεταβάλλεσθαι ἀπολείπων v, μεταβαλέσθαι S. — 24 Διαγόρα R: Διαγόρας v. — 25 Ὀλυμπιακὰς C et codex: Ὀλυμπικὰς v. — 30 τρισκαιδεκάτη pro τρισκαιδεκάτῃ St. — 120, 9 Ἀχαιοὺς S: καὶ Ἀχαιοὺς v. — 11 οὓς R: οἷς v. — 17 φυλάκων C: φυγάδων v. — 121, 12 πρῶτερον R: πρότερον v. — 13 μόνον ἢ R: μόνον v. — τυράννων R: τύραννον v.

Vita Marcelli 122, 14 γενόμενος R: γινόμενος v. — 123, 3 ἔφυγε Sch: ἔφυγε v. — 6 ἀπαύστῃ] ἀπλάστῃ Emperius. — τῷ add Sch. — 8 ἀργυρὰ λουβεία Amiotus: ἀργυραμοιβίαν codices. — 10 πολέμων ἔτει S: πολέμου ἔτει v. — 16 θανμαστόν Muretus: καὶ θανμαστόν v. — 22 φόβον pro φόβοι St. — 31 μὲν μὲν γὰρ anonymus. — 124, 3 καὶ

add R. — 14 ἐπὶ R: περὶ γ. — 15 οἰωνοῦς] τοὺς οἰωνοὺς C.
 — 27 ἀποψηφίσασθαι C et codd. duo: ἀποψηφίξασθαι γ. —
 125, 7 στρατεύματα ἱερατικοῖς R: στρατευματικοῖς γ, στρατεύ-
 ματα μαντικοῖς? S. — 10 μεμισθωμένος Sch: μεμισθωμένην
 γ. — 11 ἀφείναι χοῆν Benselerus: ἀφείναι ἐχοῆν γ. — 27
 ἠκούσθη Cobetus v. l. p. 82: ἠκολούθει γ. — 126, 4 λερόντων
 post R supplevit C. — 11 Πάδου ἀνοικισμένην] Πάδου κατω-
 κισμένην S. — 15 Ἀκέρραις R: Ἀκέρρας γ. — 19 νυκτός C
 et codices: νύκτας γ. — ἀνιείς C: ἀνείς γ. — 20 τὸ R: τὸν
 γ. — Κλαστίδιον pro Κεπίδιον X. — 32 ὀλιγοστών pro ὀλι-
 γιστόν St. — 127, 11 locum vitiosum habet S, item γ. 19
 πανοπλία ἐν. — 20 καὶ πᾶσι anonymus: πᾶσι καὶ γ. — 25
 δῶμη R: δώμη γ. — 26 ἐνείς deleto ἐνθὺς C: ἐνθεῖς γ. —
 29 ἐπιβλέπων C: περιβλέπων γ. — 128, 2 δίδου C: διαδίδου
 γ. — 5 ἰδέα pro ἰδίαν anonymus. — 12 μητρόπολιν C et codex:
 μητρόπολιν μὲν γ. — 19 τυχοῦσι Br: τυχοῦσα γ. — 26 ὄρθιον
 C post Amiotum: ὄρειον γ. — 28 προσιούσης Br: προσιούσης
 γ. — 30 τροπαιοφόρον ἀγαλμα τῶν ἐκείνου] τροπαιοφόρων
 ἀγαλμάτων ἐκείνο? S. — 129, 4 αἰῶνος pro ἀγῶνος X. —
 14 πολέμιον Haitingerus: πολέμου γ. — 16 φέρι pro φέρε
 St. — 23 διακόσια pro ὀδοήκοντα X. — 25 ὀπιμίαν pro τι-
 μίαν Amiotus. — 130, 14 Ρωμαίοις R: Ρωμαῖοι γ. — 131,
 1 κατατρέχοντας Br: κατέχοντας γ. — 16 ἐξήγε C: ἐξήγαγε
 γ. — 17 τυχῆν] ψυχῆν R. — καὶ add R. — 20 ὀμιλία C:
 ὀμιλία καὶ γ. — 20 ἀσπασάμενου ποτὲ τοῦ Βανδίου αὐτόν]
 ἀσπασάμενόν ποτε τὸν Βάνδιον αὐτόν S. — 132, 18 τοῦτους
 Br: τούτοις γ. — αὐ τοῦ R: αὐτοῦ γ. — 24 φόνω Br: φόβω
 γ. — 133, 21 εἰρηματώτους δὲ εξακοσίους supplevit S. — 25
 τριακοσίους] χιλίους τριακοσίους Sigonius. — 134, 10 τοῦ
 del C. — 19 ἐπιτίμου R: ἐπισήμου γ. — 24 ἐπιλείπον R:
 ὑπολείπον γ. — 27 μηδενὸς pro μηδενὶ anonymus. — 135, 4
 lacunam indicavit X. — 22 Ἀρχιμήδους C: Ἀρχιμήδου γ. —
 32 γραμμικῆς Valckenarius: πραγματικῆς γ. — 136, 2 ὑπερ-
 εἶδοντες pro ὑπεριδόντες X. — ἀνὰ λόγον Br: αλογον γ. —
 5 γραμμῶν C: γραμμάτων γ. — 10 σώμασι S: σώματι γ. —
 βαναυσουργίας pro βεναύσου ἀργίας Amiotus. — δεομένοις
 codices duo: δεομένης ceteri, δεομένο St. — 20 τριακόμενον
 I. G. Schneiderus: πριάμενος γ. — 137, 2 ἀν ἀνθέξειν] ἀνθ-
 ξειν C et codices duo. — 9 ἀπὸ τῶν τειχῶν ἀφνω ὑπερ-

αιωρούμεναι] ἄφνω τῶν τειχῶν ὑπεραιωρούμεναι Emperius.
 — 13 ἐβάπτιζον R: ἀνεβάπτιζον v. — 14 πεφυκότες R: εἰσ-
 πεφυκότες v. — 19 διασφενδονηθέντων Sch et codex: δια-
 σφενδονισθέντων v. — 20 περιολίσθοι C: περιολίσθῃ v. —
 21 ἀπὸ] ἐπὶ R. — 28 lacunam indicavit S. — 138, 1 δύμῳ
 anonymus: δώμῳ v. — ποιήσεσθαι pro ποιήσασθαι idem. —
 2 et 7 ἐγγυῖθεν Br: ἐντεῦθεν v. — 6 διὰ τὸ τεῖχος οὐ μεγάλων
 S cl. Polybii 8, 7: διάδοχος οὐ μέγας v. καὶ δοκούς οὐ με-
 γάλας anonymus. — τρημάτων Br post Amiotum: τραυμάτων
 v. — 7 ὄντων add Sch. — 10 καὶ add R. — πληγαῖς pro
 πληγαὶ Muretus. — 12 τοῦ δὲ R: τοῦ v. — 18 ἐσκευοποιήτο
 Emperius: ἐσκευοποιεῖτο v. — 24 ὅς ταῖς μὲν ναυσὶν ἡμῶν
 κυανθίζει ἐκ τῆς θαλάττης, τὴν δὲ σαμβύκην ὑαπίζων μετ'
 αἰσχύνῃς ἐκβέβληκεν anonymus ex Polybii 8, 8. — 30 τῆς
 πόλεως χρωμένης anonymus: τοῖς πολέμοις χρωμένης v. —
 32 ὄρων post Amiotum add St. — 139, 12 εἰς add St. — 24
 παρίσταται R: περιόσταται v. — 25 ἄγειν] ἄγει Br. — 28
 σίτου] πότου καὶ σίτου C. — 29 ἐξέλειπε pro ἐξέλιπε St. —
 140, 9 εἶλε St: ἦρε vel ἦρεν codices. — 11 Ἀχιλλῆας X,
 Ἀχιλλῆας C: Ἀχιλλῆας v. — 141, 1 διὰ Br: καὶ διὰ v. — 3
 φαίει διὰ post Amiotum anonymus: φαιδεῖ v. φαιδεῖ codices.
 — 4 ὑφ' pro ἐφ' St. — 7 δακρῦσαι codex: δακρῦσαι καὶ v.
 — 8 σχῆμα Br: σχήματος v. — 142, 6 καταλείπη C et codices:
 καταλείπει v. — 21 τοσαῦτα καὶ S: τοσαύτας v. — 143, 24
 φρεσάμενος C: χρησάμενος v. — 26 ἐκέτις pro ἐκέτης St. —
 30 Ἐγγυῖτους pro Ἐγγύους X. — 144, 12 καὶ del C et codex.
 — 21 ἡδονὴν pro ἡδοναῖς anonymus. — 145, 5 τοῦτω R:
 τοῦτο v. — 12 αὐτοῖς] αὐτοῖς St. — 29 μέρος] μέρος anonymus.
 — 146, 9 τῷ add R. — 23 λόγον Cobetus v. l. p. 388:
 λόγων v. — 147, 5 φίλοι Ῥωμαίοις ὄντες codex: φίλοι ὄν-
 τες Ῥωμαίοις v. — 13 τυράννους C: τυραννοῦντας v, τυραν-
 νῆσιν vel τυραννοῦσιν codices. — 22 αὐτῷ οἱ Συρακούσαιοι
 αὐτῷ Συρακούσαιοι Benselerus. — 23 τὴν ὀργὴν R: τὴν ὀρ-
 γὴν τὴν v. — ἀφίεναι C: ἀφιέναι v. — 148, 14 τῆς δυνά-
 μεως] τὴν τῆς δυνάμεως C. — ἐξανάλωσιν R: ἐξανάλωσεν v.
 — ἡγουμένους R: ἡγούμενος v. — 23 χάραν Br: χάραν v.
 — 32 καὶ del Br. — 149, 1 γενομένην pro γινουμένην St. —
 2 διελύθησαν R et codex: διέλυσαν v. — 11 ἀπάγειν R: ὑπά-
 γειν v. — 12 Φούλβιον pro Φάβιον X et infra. — 24 λαβεῖν]

λέγειν C. — 150, 1 ἐπέβαλε C et codices duo: ἐπέβαλλε γ. — 15 ἐν post Amiotum add X. — 26 ἀπὸ τῆς μάχης R: ἐπὶ ταῖς μάχαις γ. — 151, 1 παρενέβαλλον Sch et codices duo: παρενέβαλον γ. — 6 τὸ θαρρεῖν pro θαρρεῖν anonymus, 9 ἐπάγειν pro ἐξάγειν vel ἐνάγειν idem. — 18 τε Pflugkii: δὲ γ. — 152, 9 ἀπολογησόμενος R: ἐπαπολογησόμενος γ. — 153, 2 ἔχον κεφαλὴν C: ἐκ κεφαλῆς γ. — 2 περιγενέσθαι del S, περιγενέσθαι καὶ Br. — 3 ἐκθύσεις R: ἐκχύσεις γ. — δυσιεροῦντες of μάντις Br: δυσιεροῦντας: οἱ δὲ μάντις γ. — 6 ὁ ἀνὴρ Sch: ἀνὴρ γ. — 9 παραταττόμενον pro παραταττόμενος St. — 14 εἶπον ἄν pro καὶ εἰπεῖν St. — 15 προσπεπτῶκε S: προσπέπτωκε γ. — 17 ὑπάτευεν R: ὑπάτευσεν γ. — 24 Πετηλίαν post Amiotum Br: Πετηνῶν γ. — 31 οἱ Ῥωμαῖοι Ἀννίβαν] οἱ Ῥωμαῖοι τὸν Ἀννίβαν Benselerus. — ἐλὼν] ἐλθὼν? S. — 154, 1 ἐνστρατοπεδεύσαι R: τῷ στρατοπεδεύσαι γ. — 10 ἔδοξεν pro ἔδεε X. — 26 ἀρετῆς Muretus: ἀρχῆς γ. — 31 προσελθεῖν R: προσεξελθεῖν γ. — 155, 2 ὑφισταμένοις Br: ἐφισταμένοις γ. — 27 κάλπιν Sch et codices duo: κάλπην γ. — 156, 18 τὸν πολὺν ἀντιπάλους ὃς κατέχευε φόνον Tzetzes in Homer. μ. 48 Schirach.: καὶ πολὺν ἀντιπάλων ἐγκατέχευε φόνον γ.

157, 32 Ῥωμαίοις post ἐνέκειτο add anonymus. — 158, 1 δὲ τοῦτους μὲν Πελοπίδα Muretus: μὲν τοῦτοις δὲ Πελοπίδας γ. — 4 ὁ add Sch. — 9 ψευδόπτωμα Br: ψεύδωμα γ. — 21 αἰδεῖσθαι anonymus: ἀρνέσθαι γ. — 25 τῷ δυσνίκητῳ] τὸ δυσνίκητον Sch. — 28 Λακεδαιμόνος Sch: Λακεδαιμονίων γ. — 159, 32 νεμεσῆσαι αὐτοῦς] νεμεσῆσαι καὶ αὐτοὺς S.

Vita Aristidis 160, 32 ἦρξε] ἦρχεν ὁ S. — 162, 8 λαγχάνοντες Br et codices tres: λαμβάνοντες γ. — 23 ἀνακαλύπτεσθαι Sch: ἀνακαλύπτεσθαι καὶ γ. — 26 ἀτενεῖ Classenus: ἀτενῆ γ. — 164, 22 ἰδιωταῖς] δίαίταν Cobetus v. l. p. 385. — 166, 18 ἀργύρου C et codices tres: ἀργυρίου γ. — 167, 11 ἐντελεχεστάτην pro ἐντελεχεστάτην anonymus. — 168, 1 ἀγαθῶν R: ἀγαθὸν γ. — 17 κόλουσις Faesius: κόλασις γ. — 26 τὸ ὄστρακον R et 169, 10 St pro τὸν ὄστρακον. — 170, 2 αἱ Br: καὶ γ. — 174, 7 Τρίωνι] Τρίωνι G. Dindorfius. — 10 ἀπενεχθεῖς Sch: ἀπενεχθεῖς γ. — 175, 18 ἐπέδωκαν R: ἀπέδωκαν γ. — 176, 22 scribebatur Λαμπρεύς. — 178, 3 ἔκειραν R et codices duo: ἔκειρον γ. — 20 Μακεδῶν S: Μακεδόνων codices, Μακεδό-

νων βασιλεὺς editio aldina et v. — 179, 1 ἔδοξεν] ἔλεξεν Sch. — 26 ἀγωνίσασθαι R et codices duo: ἐναγωνίσασθαι v. — 180, 5 δοκῇ Sch et codices duo: δοκοῖη v. — 26 συνέβη μὲν] συνέβη aut συνέβαινε S. — 181, 32 ἀποθανοῦμενος Br: ἀποθανοῦμενον v. — 182, 27 μαχουμένους C et codices tres: μαχομένους v. — 183, 17 συνέβαλε C: συνέβαλλε v. — 28 ἐν om codex. — 29 Τροφώνιον ὁ Μαργδόνιος] Τροφώνιου Μαρδόνιος S. — 184, 7 δὲ Sch et codex: γάρ v. — 29 pentameterum εὐτόλμω ψυχᾷς λήματι πειθόμενοι supplent mor. 873^b. — 185, 16 ἑτέρῃ] οὐδετέρῃ Muretus. — 24 ἀχθεσθαι] ἀχθέσθαι S. — 187, 32 πάντων] ἀπάντων Cobetus v. l. p. 386. — 188, 12 δῆμῳ πιστὸς ὁ ἀνὴρ C: δῆμῳ πιστὸς ἀνὴρ codices, δῆμῳ ὁ ἀνὴρ πιστὸς v. — 189, 23 ἐπαύσαντο στρατηγοὺς R: ἐπαύσαν τοὺς στρατηγοὺς v. — 190, 26 εἰπεῖν] εἶπεν S. — 191, 6 καὶ del Sch. — 18 προσερχόμενον R: προσερχόμενον v. — 192, 16 ἔπραξεν οὐτ' εἰπέ τι codices duo: ἐπραξέ τι οὐτ' εἶπεν v. — 30 ἔταττε Cobetus p. 386: ἐπραττε v. — 194, 4 ὠρεῖαν om codex. — 5 μέντοι φησὶν ὁ Δημήτριος νομοθετῶν ἀντὶ τρωαδίου codices duo: μέντοι ὁ Δημήτριος νομοθετῶν ἐψηφίσατο v.

Vita Catonis 194, 29 δημοσίον pro δήμου et 195, 5 κάτον pro Κάτονα anonymus. — 14 ἀναγκαῖον] ἀναγκαίων Idem. — 17 καὶ πρῶτον] πρῶτον Sch. — 196, 6 παραθίεντι ἄριστον propter hiatum suspecta. — 10 ἤτησεν] αἰτήσαιεν Bekkerus. — 21 Σαννιτῶν Br: Σαννιτῶν v. — 197, 31 δὲ τοῦ C et codices duo: τε τοῦ v. — 198, 20 ὀφείλειν pro ὀφίλλει St. — 21 φθορὰν pro φορὰν Amiotus. — 200, 7 στενοὺς pro ἄγενους St et Thomas M. p. 21, 4 Ritsch. — 13 ὥσπερ R: ὥσπερ γάρ v. — 16 γηροκομῆαι C: γηροκομῆαι v. — 28 ἐξέλειπεν S: ἐξέλειπεν v. — 30 τοῖς ψυχὴν pro τὴν ψυχὴν Muretus. — 201, 20 δειπνα Br et codices tres: δεῖπνα καὶ v. — 202, 10 ῥητορικῶν] ῥωμαικῶν libri non nulli. — 203, 2 τῶν] τὸν S. — 15 πολλοὺς τοῦ ἄρχειν S: πολλοὺ τοὺς ἄρχειν codices, πολλοὺς τοὺς ἄρχειν v. — 204, 14 ὃ πράττωμεν] ὃ τι πράττωμεν Cobetus v. l. p. 106. — πράττωμεν pro πράττομεν St. — 206, 32 Λακεταίων Br: Λακεντανῶν v. — 208, 19 φησὶ pro φασὶ anonymus. — 209, 6 κοτίνους] κολωνοὺς C. — 27 ὑπομένουσιν S: ὑπομενούσιν v. — 210, 1 ἐνεχείρισαν Br: ἐνεχείρησαν v. — 211, 9 τὸ περὶ R: τότε περὶ v. — 12 ὅλως]

ἄλλους Br. — 212, 23 οὐσιῶν pro θυσιῶν Amiotus. — 214, 22 κατέφυγε C: κατέφευγε v. — 216, 7 ἀπήγον Sch: ὑπήγον v. — 10 ἐλαύνων] ἐνδύνων codices duo: ἐντείνων? — 15 παρώξυναν C et codices duo: παρώξινον v. — 19 Πορκία βασιλική προσηγορεύθη] Πορκίαν βασιλικὴν προσηγόρευσε pars codicum. — 218, 21 πενθεροῖς γαμβροὶ ἐφυλάττοντο] πενθεροὶ γαμβροῖς ἐφυλάττοντο S. — 219, 1 ἐξολισθόντος R: ἐξολισθέντος v. — 5 σώμασι] πτώμασι Heldius. — 20 ἀπεκρίνετο C: ἀπεκρίνατο v. — 220, 19 δ' οὖν] οὖν S. — 22 δ' ἑανοῦντο S: δὲ ὠνοῦντο v. — 221, 15 ἤρεσκε C et codex: ἤρεσε v. — 222, 27 πρὸς ταῦτα R: τοῖς πρὸς τοῦτο v. — 223, 24 δυσχεραίνοιτο R et codices quidam: μὴ δυσχεραίνοιτο v. — 224, 11 Ἰοφῶντα C: Ἰοφῶντα v. — 225, 10 γράμμασι S: πράγμασι v. — 226, 7 πολεμεῖν] πολέμων codex. — 10 περιμένοντος R: περιμένοντας v. — 13 ἀναβαλλόμενον R: ἀναβαλλόμενον v. — 23 βέβηκε R: βέβηκε v.

228, 4 ἐπτεῖς et 5 οἱ ξενῖται del Sch. — 26 ὑπερβαλλόμενος R: υπερβαλλόμενος v. — 229, 17 τοῦ βίου] τὸν βίον Br. — 28 ἄργυρον Sch et codex: ἀργύριον v. — 231, 19 ὅ γε pro ὅ τε St.

Vita Philopoemenis 234, 1 φηγῶν] φεύγων S. — 2 Κραῦγιν C: Κραῦσιν v. — 16 Σικυνῶντων C: Σικυνῶντων v. — 22 ἀπεργασόμενοι C et codex: ἀπεργασάμενοι v. — 29 ὁρῶμεν] ἐωρῶμεν S cl. 330, 15. — 235, 25 ὀπλομαχεῖν καὶ ἐπτεῦειν] ὀπλομαχῶν καὶ ἐπτεῦων C. — 26 εὐφυῶς] εὐφυῆς Sch. — 236, 9 ἐξέβαλεν C et codices tres: ἐξέβαλλεν v. — 15 ὕστατον R: ὕστερον v. — 29 τὸν R et codices duo: τῶν v. — 237, 10 περὶ] παρὰ Br. — 13 ὁ ἀνὴρ Sch: ἀνὴρ v. — 239, 3 κατὰ τάχος C et codex: κατὰ τὸ τάχος v. — 8 ἐνὶ Sch: ἐν v. — 15 παραβάσει] παρατάσει Emperius. — 240, 8 συμβαλόντι R et codices quatuor: συμβαίνοντι v. — 19 ἐν add S. — 241, 13 τυράντων Sch et codex: τυραννικῶν v. — 28 γενόμενος Br: γενομέναις v. — 242, 23 κολούσαντες pro κολύσαντες anonymus. — 243, 18 τὸν R: τῶν v. — 244, 16 θηρίῳ] τρεπομένῳ R: θηρίῳ — τρεπομένῳ v. — 32 συνεστῶσης] ἐνεστῶσης Br. — 245, 21 γενομένων] γενομένων C. — 247, 7 τῷ — δηθέντι C: τὸ — δηθέν v, τὸ — δηθέν τι codex. — 30 λαμπρὸς R: λαμπρῶς v. — παρὰ Br: περὶ v. — 248, 3 παραβαλλόμενος R: παραβαλλόμενος v. — 250, 4 καθαρῶς pro καθαρῶ: St.

— 14 ὄχρετο Br et codex: ὡς ὄχρετο v. — 252, 5 γάρμους Sch: γάρμων v. — 254, 1 ἡττημένων C: ἡττωμένων v. — 7 ἀφιστάμενος] ἐπιστάμενος Br, ὑφιστάμενος Hessius. — 256, 21 ἀπολουμένους Sch: ποιούμενος v. — 30 στρατιῶται ὀπλισμένοι] στρατιῶται καθ' ὀπλισμένοι S. — 257, 9 μνημεῖον οἱ codices duo: μνημεῖον αὐτοῦ οἱ v.

Vita Flaminini 258, 5 ὁμοίως St: ὅμοιος v. — 30 Μάνιον X: Μάλλιον v. — 259, 30 αὐτὸς post Amiotum R: αὐτὸς ἐν τιμαῖς καὶ πολιτείαις v. — 261, 20 εἰς τὸ R: εἰς v. — ὀρθίας R: ὀρθιος v. — 31 φίλιος C: φίλος v. — 263, 18 Βραχύλλην C: Βραχύλλειν v. — 23 προσέγων R: προσάγων v. — 264, 6 ἐπισηφισθῆται ἢ σύγκλητος] ἢ σύγκλητος ἐπισηφισθῆται S. — 13 Φιλίππου πόλεμον] Φιλίππου codices duo. — 20 στρατοὶ R: στρατηγοὶ v. — 30 ἀγνοήσας] ἀμνημονήσας S. — 265, 21 προσβολῆς Sch: προσβολῆς v. — σαρισῶν R: ἀρίστων v. — 266, 1 παντός] τοῦ παντός? S. — 9 γενόμενοι C et codices duo: γινόμενοι v. — 29 παρέβαλεν C et codices duo: παρέβαλλεν v. — 267, 5 ἐκείνο R: ἐκείνοι v. — 21 καὶ καθ' C et codex: καθ' v. — 268, 23 προσελθὼν R: προσελθὼν v. — 269, 8 ὑπερπετόμενοι R: περιπετόμενοι v. — 15 παλιρρύμην Br: πάλιν ῥύμην v. — 270, 19 Στεφάνιον C: Τιτίλιον v. — 271, 26 ἴσκει nescio quis: ἔθηκε v. — 30 γοῦν] δ' οὐν Bekkerus. — 272, 6 τὸν C: τῶν v. — 19 πολέμων] πόλεων anonymus. — 273, 6 κεκομισμένοι pro κεκοσμημένοι X. — 12 καλλίω] καλῆν Bekkerus. — 274, 5 τις] τι St. — 6 ἐνδιδοῦς] διδοῦς Br. — 23 βασιλείας Br: βασιλεῖς v. — 275, 8 τε R: δὲ v. — 24 μεγαλευκτοτάται S: μεταλευκοτάται v. — 276, 21 τι] τε Br. — 277, 6 Κουλέωνος X pro τοῦ λέωνος. — 11 προέγραψε X pro προσέγραψε. — 28 λόγῳ pro λόγῳ ἃ St. — 278, 8 προσελθόντες R et codices tres: προσελθόντες v. — 25 καὶ del Sch. — 29 προκαθημένης R: προσκαθημένης v. — 279, 8 νεανίζοντα S: νεανίζοντι v. — 10 φορᾷ ἔδοκει] φορᾷ δοκεῖ S. — 27 ἐπὶ R: ἀπὸ v. — 280, 5 οἰκέτην S: οἰκέτη v. — 7 ἐκθλίψαι S: ἐκθλίψας v. — 9 Αἰβίος pro Λεύκιος St. — 31 εἶναι] ἐκείνῳ R. — 281, 14 ἀφαιρεῖν C: ἀφῆραι v. — 21 τοσούτων] τοσούτων S.

282, 26 ἐφύλαξε C: ἐφύλασσε v. — 29 ἐν add Br et codices quatuor. — 283, 3 πάντω Br: παντί v. — 5 γε R: τε v. — 20 ὀπλισμοῖς pro πολλοῖς St. — 284, 19 δοξομεν Sch et codices tres: δόξαμεν v.

Vita Pyrrhi 285, 31 ἀποτραπομένων C et codex: ἀπο-
 τροπομένων v. — 286, 4 παντάπασιν ἀπορωτάτω] παντάπασιν
 ἀπόρω S. — 287, 3 περιβαλόντα C et codices tres: περιβάλ-
 λοντα v. — 17 οὐδὲ C: οὔτε v. — 27 συστάντες R: συν-
 στάντες v. — 290, 6 φθάσαι ἀνελεῖν] φθάσαντ' ἀνελεῖν C. —
 19 Συμφαλίαν Palmerius: Νυμφαλίαν v. — Παραναϊάν Nie-
 buhrus: παραλίαν v. — 292, 1 εἰς χεῖρας S et codex: εἰς
 τὰς χεῖρας v. — 2 τὸ λμης R: δόξης v. — 6 χεροῖν] χερσὶ S.
 — ἅμα pro ἀλλὰ Muretus. — 20 ἐκείνου C: ἐκείνης v. —
 293, 5 αὐτῷ φαίνεται codices tres: φαίνεται αὐτῷ v. — 23
 εἰρήκειμεν pro εἰρήκειν St. — 296, 6 μεταβάλλονται C et codex:
 μεταβάλλονται v. — 16 μεταβαλλομένους C: μεταβαλλομένους
 v. — 23 ὁρᾶν R et codex: εἰσορᾶν v. — 297, 9 οὐδ' C: οὐθ'
 v. — 12 οὐκ ἔστιν εἰπεῖν del Cobetus v. l. p. 373. — 298, 15
 νομίζοντας Muretus pro νομίζοντες. — 299, 10 ποιήσω] ποιή-
 σειν St. — 300, 2 εὖ] ἢ R. — 27 ἢ pro εἰ Muretus. — 28 ἔφη
 ὁ] ἔφη vel εἶπεν ὁ S. — 301, 17 ἀπέλειπεν C: ἀπέλειπεν v. —
 29 συγχυθέντος Sch: συσχεθέντος v. — 302, 3 πελαγίου X:
 πελαιγίου v. — 9 φοβερώτερον S et codex: φοβερωτάτον v. —
 20 ἔνιαι C: ἐνίαις v. — 303, 6 Λαιβῖνος X et postea pro Ἀλ-
 βῖνος. — 304, 12 ἐφορῶν R: εὖ φρονῶν v. — 28 παραβαλῶν
 Sch: παραλαβῶν v. — 305, 8 ἀνάπαλιν R: ἅμα πάλιν v. —
 10 γερονυῖα Muretus: γέγονεν ἢ v. — 13 Δέξιος] Δέκιος
 Amiotus, Δέκιος Hasius. — 306, 11 νευικήκοι Sch et codices
 tres: νευικήκει v. — 14 ἐτέρως R: ἐτέρους v. — 22 παισὶν
 Muretus: παῖσιν v. — 308, 30 παραστήσαι Br: περιστήσαι v.
 — 309, 9 τέλους Br et codex: τέλος v. — 311, 16 κατειργά-
 σατο R: κατειργάσαντο v. — 312, 12 καινὰς Sch et codices tres
 κενὰς v. — 22 θάτερον S: θατέραν v. — 313, 11 αὐτὸν C:
 ἑαυτὸν v. — 26 φόρον Sch: φόρους v. — 314, 18 ἀπολείπειν
 Sch: ἀπολιπεῖν v. — 315, 20 βία τῶν Emperius: βία μετὰ τῶν
 v. — 316, 8 περὶ add St. — 317, 12 φθασάς Pflugk: σώσας
 v. — 318, 4 ἐν add Muretus. — 319, 14 κτώμενον R: κτώμε-
 νος v. — 29 τεῦ κόρρων Sirletus: πενικαρῶν vel πεν καρ-
 πῶν codices. — 320, 18 τοῦ μέσου R: τὸ μέσον v. — 21 ἐν
 add C. — 321, 15 τὴν πόλιν S: τὴν τε πόλιν v. — 27 οἶχε
 Tourpius: ὤχεαι v. — 322, 15 ἀσαφῆ] ἀσαφείαν Br. — 23
 ante τὴν non nulla excidisse suspicatur S. — 29 ὁλολυγοῦ
 Bekkerus: ἀλαλαγμοῦ v. — 323, 26 ἄλλας Br: ἄλλαις v. —

324, 1 ὑπὸ C: ἀπὸ v. — 8 πρὸ αὐτοῦ Emperius: πρὸς αὐτοὺς v. — 14 συνεμβάλλοντες C: συμβάλλοντες v. — ἀκοληφθέντες R: ἀπολειφθέντες v. — 325, 17 Ἀπόλλωνος X: Ἀπολλωνίς v. — 22 τοῦ Ἀριστέου αὐτοῖς] αὐτοῖς τοῦ Ἀριστέου? S. — 326, 30 τῷ pro τὸ Muretus. — 31 ἤλπισε S: ἤλπιζε v. — 327, 9 μαχομένῳ ἐκ] μάχομενος ἐκ S.

Vita Marii 330, 3 ποιεῖται] ποιεῖ C. — 8 τοῦτο] τὸ St. — 331, 6 Κηρεατίωνι] Κηρεατινῶν Leopoldus, Κηρεατινῶν C, Κερεάτω Kramerus ad Strabon. 1, p. 376. — 32 κρίσεις] κρίσεις Claviger. — 333, 21 πρῶτον pro πρῶτος Muretus. — 27 χαλεποῖς idem pro χαλεπῶς. — 334, 2 οὔτε — οὔτε Sch: οὐδέ — οὐδέ v. — 13 ἱξίων C: ἱξῶν v. — 16 οὐδὲν R: οὐδὲ v. — 335, 9 τιμῆς R: τῆς τιμῆς v. — 20 τότε pro ὅτε Muretus. — 21 τεκτόνων pro Τευτόνων Amiotus. — 336, 21 κτενεῖν pro κτείνειν St. — 337, 13 ματρῶν Br et codex: μέτρων v. — μέγεθος Br et codex: καὶ μέγεθος v. — 338, 3 αὐτοῦ pro ἑαυτοῦ Muretus. — 4 ἐκδῶ C: ἐκδῶ v. — 339, 23 μεμιχθαι pro μέμικται Muretus. — 30 γνωσθὲν Bekkerus: γνωσθέντων v. — 340, 2 οἰκοῦν pro ὄκουν Muretus. — 5 μέγα λαμβάνων idem pro μεταλαμβάνων. — 341, 20 ἡμέραις] ἡμέρας S. — 342, 21 αὐτὸς R: αὐτοῖς v. — 343, 21 διήλθε τῷ Μαρίῳ ὃ] τῷ Μαρίῳ διήλθεν ὁ S. — 344, 12 ἔδειτο] ἔδει R. — 18 βραδύπορον pro βραχύπορον Muretus. — 31 δυσπρόσοπτοι R et codex: δυσπρόσωποι v. — 345, 1 μέγα] μέγα μέρος R. — 346, 4 Καίπλωνος pro Σκηπλωνος X. — 346, 17 τῇ Μαρίῳ S: τῇ Μαρίῳ v. — 28 περὶ] παρὰ Hailinger. — 32 τοὺς στρατιώτας] τοὺς γυνῆς C. — 347, 11 ἐφθέγγατο αὐτῷ codices tres: αὐτῷ ἐφθέγγατο v. — 348, 4 δὲ Br. τε v. — 349, 2 Καίπλωνος pro Σκηπλωνος St. — 17 στρατῶν Sch: στρατηγῶν v. — 28 διαβάντες Emperius: διαβάντας v. — 350, 16 ἀπτελείποντο] ὑπελείποντο C. — 351, 6 προσέβαλον C et codex: προσέβαλλον v. — 352, 3 μέντοι R: μὲν v. — 355, 16 Σηκουανῶν C: Σικουανῶν v. — 356, 3 δὲ τὸ Br: τε καὶ v. — 11 φασὶ Br: φασὶ v. — 28 διβόλια R: διβόλια v. — 357, 11 ἡ add C. — 359, 24 ἀπέλειπεν C et codex: ἀπέλειπεν v. — 360, 15 φησὶν ὡς del R. — 17 τὸ R: τὸν v. — 24 μῖα Br: μιᾷ v. — 27 ὁ Νωρίου pro ὁ ὄνιον X. — 361, 5 τῷ Μετέλλῳ ἀπάτην] ἀπάτην τῷ Μετέλλῳ S. — 362, 5 ἐπικηρύξαι Leopoldus: ἀποκηρύξαι v. — 364, 24 ἔδεξαν R: ἔδεξαν v. — 365, 8

Ποπλίον] Πομπαιδίον S. — 14 παραδόντων S: παραδιδόντων v. — 368, 1 λαμβάνων R et codices tres: καὶ λαμβένων v. — 4 προιδόμενος R: προειδόμενος v. — 369, 15 τοὺς R: τούτους v. — 20 ἀλεγίζει Aristoteles h. a. 6, 5: ἀλυβάξει v. — 31 ἡ Αἰναρία pro Ἰναρία vel ἡναρία St. — 371, 3 περιπέσσειν C: περιπεσεῖν v. — 20 Τιτύνιος R: Τήνιος v. — 372, 7 συμβαλὼν] συμβαλεῖν S. — 30 χογγίζει R: χογγίζοι v. — 373, 16 ἐφέρετο S: ἐφέρετο δὲ v. — 375, 14 μεθ' ὧν del C qui deinde Προσβαλὼν δὲ cum aliquot libris. — 377, 2 πλείονα R: πλείονα δὲ v. — 17 αἰεῖ] καὶ S. — 25 ἐκάλει δὴ τὰ] ἐκαλεῖτο δὴ τὸ S. — 378, 6 ἀσπασόμενοι pro ἀσπασάμενοι St. — 379, 26 ἐκξωπυρήσας C: ἐκξωπυρῆσας v. — 380, 11 προσελθὼν R: προσελθὼν v. — 381, 7 ἱστορικός] 'legitur etiam τιμητικός' St. — 22 Αἰὸ ἔτη] δι' ὃν ἔτη S.

Vita Lysandri 383, 12 αὐτοῖς Br et codex: αὐτοὶ v. — 20 Ἀριστόκλειτος] Ἀριστόκριτος Pausanias. — 384, 30 οὖν del Sch. — 385, 8 βαλλόμενος pro βαλλόμενος St. — 10 ἐκεῖ κατασκευασάμενος] ἐγκατασκευασάμενος S. — 387, 21 ἐποίηξε μᾶλλον] ἐποίησε μᾶλλον ἐτι Benselerus. — 388, 12 εἰς] πρὸς S. — 389, 25 μεταβαλομένων C et codex: μεταβαλλομένων v. — 390, 8 φησὶ Amiotus: φασὶ v. — 20 Μῆδον C et codex: Μῆδειαν v. — 31 ἐπέδειξε Muretus pro ἐπιδείξαι. — 393, 27 χρόνον C et codex: χρόνον v. — 394, 25 ἐκπαλὼν C: ἐκπαλμὼν v. — 28 Αἰμαχος X pro Αἰμαχος. — 32 πολυπλόκους idem pro πολύπλους. — 395, 1 ὥστε R: ὡς τὰ v. — 11 ἀποκοπεῖσαν C et codex: ἀποκοπέσης v. — 22 αὐτὸν del Sch. — 396, 6 ἑταιρειῶν R: ἑταιριῶν v. — 397, 21 κα C: καὶ v. — 22 αἱ χογγίζετε God. Germannus: αἱ χογγίζοντες v. — 23 κα τηρεῖ] κατήνι libri. — δοκέη C: δοκίμοι v. — 26 ἐρωτώμενον pro ἐρωτωμένον Muretus. — 398, 5 δεκάτη] δέκα τοῦ? S. — 17 παρὰ πότον καὶ] καὶ παρὰ πότον C. — 399, 3 συναράμενος] ἀράμενος C. — 5 συνεπειμήσε] ἐπετίμησε R. — τὸν Καλλίβιον del R. — 400, 9 γίνοιτο C: γένοιτο v. — 22 εἰσεποιεῖτο] εἰσεποιεῖ C. — 26 κοινῇ οὕτως] κοινῶς? S. — 401, 21 πρῶτον pro πρῶτον Muretus. — 26 ευρυχώρου Naekius: ευρυχώρου v. — 29 Αυσανδρεία Cobetus v. l. p. 87: Αυσανδρία v. — 402, 12 εἰπεν pro εἰπεῖν Auratus. — 20 οὐδὲ R: οὐτε v. — 404, 4 αὐτῷ συνελθεῖν ὡς λύσων codex: αὐτῷ ὡς λύσων συνελθεῖν v. — 21 μόνος Stobaeus: μόνον v. — 26 Ἀφνταίων pro Ἀφν-

γαλῶν X et postea. — 405, 12 πρώτων C: πρώτων v. — 406, 16 Λεωνυχίδαν C et postea: Λεωνυχίδην v. — 21 μὲν del S. — 24 γε pro τε St. — 407, 1 προσφέρων C: προσφέρων v. — 6 φθισίβροτον R: φθισίβροτον v. — 12 βασιλεύσουσι ὅν S: βασιλεύουσιν v. — 408, 4 ἐπικείμενον] περικείμενον C. — 28 στρατιώταις] Σπαρτιάταις Emperius. — 409, 5 κάλιον C: μάλλον v. — 12 Επιθριδάτην pro Μιθριδάτην X. — 25 Εὐρυπώντιδαι C: Εὐρυτιωντίδαι v. — 410, 4 ἡ add R. — 29 σκενωρίαν So: σκαιωρίαν v. — 411, 13 προήγον R: προσήγον v. — 413, 5 φῆναι S: ἐφείναι vel πεμφθῆναι libri. — 7 ἀπέστειλαν pro ἀπέστειλεν Muretus. — 415, 2 ἐπιμψε C: ἐπέπεμψε v. — 5 Πανοπέων Sch: Πανοπαίων v. — 11 θανμάσαντα C: θανμάσαντος v. — 416, 1 λύκους pro λύκου anonymus. — 9 προγράψαι R: προσγράψαι v. — 14 βασιλέως τσαυτής Emperius: βασιλέως τοιαύτης v. — 17 ψέγει — ἐπαινεῖ So: ψέγειν — ἐπαινεῖν v, sed praestat deleri cum Cobeto p. 373.

Vita Sullae 417, 17 καὶ del Sch. — 419, 7 ἔτι νέος ὢν post ἀρξάμενος γὰρ collocanda suspicatur S. — τὸ] τι C. — 27 ἡ δὲ αὐτοῦ delendane? S. — 420, 15 ἐλάττωα τοῦ Petavius: ἔλαττον αὐτοῦ v. — 31 αὐτός So: αὐτόν v. — 422, 14 Χαλδαῖος C post Amiotum: Χαλκιδεύς v. — 21 συνειλοχότι Sch: συνειληχότι v. — 27 ἀνέθηκε Νίκας Cobetus v. l. p. 86 cl. Mar. 32: ἀνέθηκεν εἰκόνας v. — 423, 16 ἄνδρες Ἀθηναῖοι Bekkerus: Ἀθηναῖοι ἄνδρες v. — 424, 9 καὶ del R. — 15 θειότητος] ὁσιότητος Cobetus p. 8. — 18 alterum παραλόγως add Amiotus. — 31 παρῆλθε] παρεῖδε S. — 425, 1 χρήσοιτο Sch: χρήσαιο v. — 20 Μάριον pro Οὐάριον Amiotus. — 426, 3 πόλεμοι C: πολέμοι v. — 7 προκαγόντες R: προσαγαγόντες v. — 17 γὰρ ἀνθρώπων R et Suidas v. Σύλλας: γὰρ αὐτῶ v. γὰρ omisso αὐτός libri non nulli. — 18 ἦθεσι C: ἦθεισι δὲ v. — 20 αὕτη R: αὐτή v. — 427, 23 συνταράξας Br: συντάξας v. — 428, 1 ἐπάρχοντα ποιήσας] ἐπάρχοντα παύσας anonymus, sed latet aliud. — 429, 7 Πικτιάς Lubinus: Πικίας v. — 18 τεγῶν R post Amiotum: τευχῶν v. — 431, 14 ἀοικήτων Muretus: ἀοίκητον v. — 16 ἐπῆμι R: ἐπὶ v. — 31 ἐκίνω ἔαν πόλεμον] ἐκίνω πόλεμον ἔαν Benselerus. — 432, 7 βασιλιέσθαι ἡνάγκασμέναις corrupta sunt. — 433, 5 ἀντίγραψε Sch: ἀντίγραψε v. — 9 γε Br: τε v. — 434, 5 ὕφ' αὐτῶ εἰς] ὕφ' αὐτῶν

εἰς S. — 435, 3 φιλομαθῆσων R: φιλομαθῆς ὦν v. — 15 Ἀτήιον Br: Τήιον v. — 24 διὰ] διὰ τῶν C. — 29 πολλοῖς] πολὺς S. — 436, 9 πολλοῖς μὲν ὀλίγοις Dion. fragm. 1, p. 93 Bk.: πολλοὺς μὲν ὀλίγοις v. — 12 ἐν ᾧ] ἐν ᾗ Emperius. — 22 εἶχε] εἶλε Emperius. — 32 χρονοτριβεῖν pro χρόνῳ τριβεῖν Bekkerus. — 438, 17 καὶ add Sch. — 439, 1 λόγον pro πόλεμον Muretus. — 20 Ἐρίκιον pro Ἐρκιον St. — 29 προσημαίνει ἐντός] προσσημεινεῖν ἐντός S. — 440, 10 παραταττομένοις R: παραττομένοις v. — 16 Μόλου ex c. 19: Μορίου v. — 441, 11 εὐκαμπὲς R: ἀκαμπὲς v. — 442, 12 πόλειον pro πολέμιον Muretus. — 22 ἐμβάλων C: ἐμβαλὼν v. — 30 ὥρμησεν ὄθεν C: ὄθεν ὥρμησε v. ἦγεν ὄθεν ὥρμησε? S. — 31 ἐπῆγε Muretus et codex: ἐπῆγεν ἐπὶ v. — 443, 22 μέγχι del Emperius. — 444, 13 διαδιδούς C et codex: διαδούς v. — 25 ὁμαλὸν R: μόνον v. — 32 ἐλώδεις Br: ὑλώδεις v. — 445, 12 φενγόντων Br: φονενόντων v. — 19 ἀρίστον] ἀριστὰν? S. — 30 αἰρεῖ Leopoldus: αἰρεῖ v. — 447, 10 Νικομήδει C: Νικομήδῃ v. — 26 ὑπὸ Σύλλα αναγραφῆναι] ὑπὸ Σύλλα γραφῆναι S. — 448, 9 ἀποσταλῆναι fragm. Dion.: ἀποσταλῆναι αὐτὸν v., ἀποσταλῆναι αὐτοὺς pars librorum. — 11 αὐτὸν Leonclavius: αὐτόν v. — 12 Μαειδικὴν Leopoldus: Μηδικὴν v. — 449, 29 πλεονεξία mg codicis A volueratque So: πολιορκία v. — 450, 15 τὸ τόν — κληρὸν — περιγενέσθαι R: τόν — κληρονόμον — παραγενέσθαι v. — 21 Αἰδηφον pro Ἀδιφον X. — 31 παραιτητῶν Br: ἀπαραιτήτων v. — 451, 28 Τίφατον Bocharius: Ἥφαιον v. — 452, 13 ἐμπεπρήσεσθαι R: ἐμπεπρήσθαι v. — 26 συνέβαλλον C et codex: συνέβαλλον v. — 453, 30 προσιόντες τῷ Σύλλᾳ ἐδέοντο] τῷ Σύλλᾳ προσιόντες ἐδέοντο S. — 455, 24 πολεμικώτατα R post Amiotum: πολεμιώτατα v. — 456, 2, περὶ] παρὰ S. — 458, 6 Φουφίδιον Ruhnkenius: Αὐφίδιον v. — 23 θεῶν οὔτε] θεῶν οὔτε? S. — 459, 15 προεγράφη Huttenus: προσεγράφη v. — 460, 1 γάμονε] γάμοις? S. — 5 Μανίον pro Μάγνον Muretus. — 461, 15 ἐμπληκτότατον C et codex: ἐμπληκτικώτατον v. — 23 περιττὴ ἢ] περιττὴ γ' ἢ? S. — 462, 1 εἰσηνοχῶς S: παρεισηνοχῶς v. — 12 παρὰ Sch: περὶ v. — 463, 27 τε del S. — 464, 3 Δικαιορχία C: Δικαιορχία v. — 10 ῥήξας So et codex: ῥίψας v. — 32 ὅσον C: ὅσον δ' v. — 466, 11 πρῶτον] πρῶτον δὲ C. — 19 οὕτως S. οὕτω τε v. — 467, 26 ὑπερβαλομένου Sch et codex: ὑπερ-

βαλλομένου ν. — 470, 11 παρὰ νόμους ἀπέδειξε τοὺς τυράννους] παρὰ νομωτάτους ἀπέδειξε τυράννους S.

Vita Cimonis 472, 8 χρυσάμενον R: χρυσάμενον ν. — 15 οἱ R: οἱ δὲ ν. — 474, 25 σχῆμα Valekenarius: χοῆμα ν. — 32 Πεισιανανκτεῶ (Πεισιανανκτῶ) X: Πησιανανκτῶ ν. — 475, 8 ἀρεταῖς R: ἀγοραῖαι ν. — 476, 8 ἀναθεῖναι] ἀνάθημα Emperius. — 21 πρὸς add St. — 478, 16 ἀξιόλογον ὠφελήθη Benselerus: ἄξιον λόγον ὠφελήθη ν. — 479, 9 Σωφάνης Palmerius: Σωχάρης ν. — 480, 10, τετρακοσίων] ὀκτακοσίων Meursius. — 14 Ἀφειφίων secundum inscriptiones C. Keilius: Ἀφειφίων ν. — 17 προελθὼν] παρελθὼν S. — τῷ θεῷ] τῇ θεῷ codex. — 481, 12 τὸν μὲν κόσμον αὐτοὶ ἔλαβον] τὸν μὲν κόσμον αὐτοῖς ἔλαβον vel αὐτοὶ μὲν τὸν κόσμον ἔλαβον S. — 23 στρατηγίας C: στρατίας ν. — 24 ἀπὸ R: ὑπὸ ν. — 29 ὃ pro ὧ Muretus. — 482, 2 συνήθεις] δὴ ἢ τρεῖς Theopompus Athenaei 12, 533^b. — 10 κἀγὼ pro κἀτω X. — 12 πρὸ τοῦ G. Harmanus: πρὸ τῶ ν. — 22 Ἀρκεσίλα Westermannus: Ἀρκεσίλαου vel Ἀρκεσίλα libri. — 30 ἐδίδαξαν] ἔδειξαν Sch. — 484, 13 ἀστρατείας R: στρατείας ν. — 486, 16 Ὀδρῶ] Σύρδῃ Lubinus, Κύπρω So. — 488, 3 Μακεδαιμονίων Muretus: Μακεδαιμονίους vel Μακεδονίους libri plerique. — 20 τε add Sch. — 489, 4 κἀντίον] ἂν Porsonus: κἀντίον ν. — 12 Κλειτορίας C: Κλιτορίας ν. — 490, 4 τέταρτον] τεσσαρεσκαίδεκατον Niebuhrus. — 22 ἐλκωτες C post Amiotum: ἰδιῶται ν. — 491, 11 κόψαντας Br: κόψαντος ν. — 25 ἅπασιν] ἀπείναι R. — 26 Αἰλουῦν] Αἰουρίεις? S. — ἐλευθερώσαντες pro ἐλευθερώσαντες St. — 492, 17 αὐτῷ] αὐτοῦ Hullemannus. — 493, 14 στρατός post Amiotum Br: στρατηγός ν. — 24 lacunam indicavit S. — 26 κύκλῳ] Κύπρω Br. — 494, 24 στρατηγοῦ τῶν Sch: στρατηγούντων ν.

Vita Luculli 495, 25 αὐγουρα C: αὐγεραν ν. — 496, 22 ἐντενέιν Br: ἐκτεμῖν ν. — 497, 7 λαμβάνον pro λαμβάνων St. — 13 Ἑλληνικοῖς C: Ἑλληνικαῖς ν. — 498, 26 ἀναμεινῶν R: ἀναμένων ν. — 499, 6 συνῆγε C: συνήγαγε ν. — 15 διαδιδράσκοντος C et codices duo: διαδιδράσκοντος ν. — 16 ὃν ὑφ' ἑαυτοῦ R, ὑφ' ἑαυτοῦ γ' ἐξεωσμένου—εἰργαμένου C. — 30 αὐτοῦ] αὐτὸς τοῦ R. — 31 Μιθριδάτῃ R: Μιθριδάτην ν. — 500, 29 Μάνιον Leopoldus et codices tres: Μάρκον ν. — 501, 3 προῆλθον R et codices duo: προσῆλθον ν. — 502, 18 Μιθρι-

δάτη pro Μιθριδάτην St. — 503, 11 Λουκούλλω C: Λουκούλλον v. — 29 ἐθιζόμενοι R et codex: ἐρεθιζόμενοι v. — 504, 7 ἤλαυνετο Sch: ἤλαυνε τὰ v. — 12 χροσοφόροις pro χροσοφόροις Muretus. — 505, 12 διαβεβαιουμένου ὀφθέντα] διαβεβαιουμένου μόνον ὀφθέντα S. — 22 κατέστη μὲν R: κατέστηεν v. — 26 σχῆμα post Amiotum C: σῶμα v. — 507, 5 παρεμβεβληκότας So: παραβεβληκότας v. — 508, 14 ὑποφαίνουσιν R: ὑπερφαίνουσιν v. — 15 βοηθήσασα Dacerus: βοηθήσουσα v. — 509, 15 ἔγνωστο C et codices: ἔγνωσται v. — 22 πεζοί] πεζή? S. — 510, 7 παωρέας] πρὸς Νέας S. — 511, 15 ἐκβαλεῖ pro ἐκβαλεῖν St. — 512, 9 ἐξέφηναν R: ἐξέφηνεν v. — 27 δὲ αὐτὸν Benselerus et codex: δὴ αὐτὸν v. — 30 εὐπρεπεστέραν R: εὐπρεπεστέρας v. — 31 ἀναγκασθέντα Sch: ἀναγκασθέντος v. — 513, 28 ἐπὶ τόπῳ ἀσφαλεῖ τῷ στρατοπέδῳ] ἐπὶ τόπῳ τὸ στρατόπεδον ἀσφαλεῖ S. — 514, 11 κινδύνῳ Sch: κινδύνου v. — 16 μεταβαλομένου R: μεταβαλλομένου v. — 515, 16 καὶ add S. — 516, 13 Δορύλαος C: Δορύλαος v. — 23 ἀπελείποντο C: ἀπελείποντο v. — 517, 12 γέννησιν γένεσιν S. — 16 Φαρνάκειαν S: Φερνακίαν v. — 518, 20 ἐνθεν C: ἧθεν v. — 21 πρότερον C: πρώτον v. — 519, 1 ἐκλιπών] ἐκλείπων S. — 4 ἐκπλέοντων pro εὐπλέοντων St. — 8 ἐξαιτουμένων Br: ἐξαιρουμένων v. — 14 καὶ δακρύσαντα καταδακρύσαντα S. — 22 αὐτὴν R: αὐτῆς v. — 29 Ἀριστίνωνος pro Ἀρίστωνος Muretus. — 31 οἰκεία κακὰ φεύγουσιν B et codex: οἰκεία καταφεύγουσιν codices tres, οἰκεία διαφεύγουσιν v. — 520, 17 τε R: δὲ v. — 22 ἐν add R. — 521, 22 ἔπειτα C: ἔπει δὲ v. — 522, 1 ὄντων C: τῶν v. — 8 Σκηνήτας So: Σκηνήτας v. — 20 καταγγελῶν R: καταγγέλλων v. — 28 Ῥωμαίους πολέμου ἄρχοντας] πολέμου Ῥωμαίους ἄρχοντας S. — 29 βασιλέων] βασιλέα βασιλέων C. — 523, 9 εἰς τὴν βασιλείαν. Καὶ δὴ λόγων So: Καὶ δὴ λόγων εἰς τὰς βασιλείας v. — 25 τῷ add R. — 524, 16 Λουκούλλεια pro Λουκούλλια Muretus. — 525, 2 φράζει οὖν] φράζει δ' οὖν S. — 28 ἡδὲ οἴομενος] οἴομενος ἤδη Benselerus. — 526, 20 ὥς ὀλιγάκις codex: ὥς δὴ ὀλιγάκις v. — 527, 24 οὐδ' C: οὐχ v. — 528, 13 ἐνοχλήσονται R: ὀχλήσονται v. — 21 προέμενος pro προεβέβημένος St. — 26 ἀναστάτων So: ἀναστάντων v. — 27 Ἀδριαβηνοὶ So post Amiotum: Ἀδριαβηνοί. — 529, 32 ἦσαν deleo dumne? — 531, 22 προτάγματι C: προστάγμασι v. — 26 v.

ἡμέρα ἡ] aut τῇ ἡμέρᾳ aut ἡ delendum suspicatur S. — Κα-
πλωνος pro Σκηπλωνος X. — 29 ἦν δὲ Sch: ἦν δὲ καὶ v. —
532, 3 δέον ἐκηβόλοις R: δέοι ἐκηβόλοις v. — 4 συναιρήσαν
aut συναιρεῖν R: συναιρήσειν v. — 6 κατατεταγμένην C post
Amiotum; καταπεφραγμένην v. — 12 οὐθ' R: οὐδ' v. — 21
κελεύσας Sch: καὶ κελεύσας v. — 533, 8 αἰχμαλώτον Pflugkius:
αἰχμαλώτων v. — 18 τοσοῦτῳ] τοσοῦτον S. — 535, 21 διώκει Br
διώκει v. — 536, 3 ἡγεμονιών pro ἡγεμόνων Muretus. — 537, 32
Ἀτροπατηνοῖς Amiotus: Σατραπηνοῖς v. — 538, 12 προάγειν
So: προσάγειν v. — 13 τὴν βάρβαρον R: τὸν βάρβαρον v. —
15 ταῖς αἰθρίαις R: τοῖς αἰθρίοις v. — 20 ἐλώδης S: ὑλώδης
v. — 25 προσπέμποντες R: προπέμποντες v. — 539, 26 ἀρ-
χῆς ἀτιμίαν Br: ἀρχὴν ἀτιμίας v. — 540, 28 ἀπολειπόμενος
Leopoldus: ἀπολιπόμενος v. — 31 διαδιδούς C et codex: δια-
δούς v. — 541, 14 εἰ δεῖ pro ἔδει Muretus. — 20 ἀνθις C:
εὐθύς v. — 544, 2 ὑπὸ C: ἀπὸ v. — 31 μεταβαλλόμενος C:
μεταβαλλόμενος v. — 545, 20 ἀργυροῦ C: καὶ ἀργυρίου v. —
546, 13 ἀνείναι C: ἀναθεῖναι v. — 21 ἐπιλιπούσης R: ἀπο-
λιπούσης v. — 23 οὐ del R. — 547, 12 κατασκοπαὶ περιό-
πτων καὶ κατασκευαὶ ἀναπεπταμένων] κατασκευαὶ περιό-
πτων καὶ ἀναπεπταμένων S. — 548, 25 τοῦτῳ pro τοῦτο Mu-
retus. — 550, 10 ἀντέτατε R: ἀντετάττετο v. — 551, 2 Βέτιον
pro Βρέτιον X. — 11 ἐδόκει γὰρ ὑπ' αὐτῶν S: ἐδόκει παρ' αὐτῶν
v, ἐδόκει ὑπ' αὐτῶν codices. — 22 κατακλύσαι R et codices
duo: καταλύσαι v. — 25 ἄν add R.

552, 28 ἄξια] ἄξιον Bekkerns. — 553, 6 Νέα πόλει S:
Νεαπόλει v. — 19 περὶ R: ἐπὶ v. — 23 φιλομεμφότατος]
φιλομεμφέστατος Guil. Dindorfius in Steph. thes. s. v. — 28 μίᾳ
post πάλῃ del R — 29 παραδοξολίας pro παραδόξῳ νίκῃς
Muretus. — 554, 2, ἀρχούση R: ἀρχούσης v. — 5 μὲν R et
codices duo: μὲν οὖν v. — 22 αὐτὸν R: αὐτῶν v. — 29 συν-
ᾶδουσι C: ᾶδουσι v. — 550, 10 βασιλέων So: βασιλειῶν v.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΤΙΜΟΛΕΩΝ.

235 Ἔμοι μὲν τῆς τῶν βίων ἄψασθαι μὲν γραφῆς συνέβη δι' ἑτέρους, ἐπιμένειν δὲ καὶ φιλοχωρεῖν ἤδη καὶ δι' ἑμαυτόν, ὥσπερ ἐν ἐσόπτρῳ τῇ ἱστορίᾳ πειρῶμενον ἅμῳς γέ πως κοσμεῖν καὶ ἀφομοιοῦν πρὸς τὰς ἐκείνων ἀρετὰς τὸν βίον. Οὐδὲν γὰρ ἄλλ' ἢ συνδιδαιτῆσει καὶ συμβιώσει τὸ γινόμενον ἔοικεν, ὅταν ὥσπερ ἐπιξενούμενον ἕκαστον αὐτῶν ἐν μέρει διὰ τῆς ἱστορίας ὑποδεχόμενοι καὶ παραλαμβάνοντες ἀναθεωρῶμεν ὅσους ἔην οἷός τε, τὰ κυριώτατα καὶ κάλλιστα πρὸς γνῶσιν ἀπὸ τῶν πράξεων λαμβάνοντες.

16

Φεῦ, φεῦ· τί τούτου χάσμα μείζον ἂν λάβοις [καὶ*] πρὸς ἐπανόρθωσιν ἡθῶν ἐνεργότερον; Δημόκριτος μὲν γὰρ εὔχεσθαι φησι δεῖν, ὅπως εὐλόγῳν εἰδωλῶν τυγχάνωμεν καὶ τὰ σύμφυλα καὶ τὰ χρηστὰ μᾶλλον ἡμῖν ἐκ τοῦ περιέχοντος ἢ τὰ φαῦλα καὶ τὰ σκαιὰ συμφέρηται, 15 λόγον οὐτ' ἄληθ' ἢ καὶ πρὸς ἀπεράντους ἐκφέροντα δεισιδαιμονίας εἰς φιλοσοφίαν καταβάλλων· ἡμεῖς δὲ τῇ περὶ τὴν ἱστορίαν διατριβῇ καὶ τῆς γραφῆς τῇ συνηθείᾳ παρασκευάζομεν ἑαυτοὺς τὰς τῶν ἀρίστων καὶ δοκιμωτάτων μνήμας ὑποδεχομένους ἀεὶ ταῖς ψυχαῖς. εἰ τι φαῦλον 20 ἢ κακόηθες ἢ ἀγεννὲς αἰ τῶν συνόντων ἐξ ἀνάγκης ὁμιλῆαι προσβάλλουσιν, ἐκκρούειν καὶ διωθεῖσθαι, πρὸς τὰ κάλλιστα τῶν παραδειγμάτων ἴλεω καὶ προμειαν ἀποστρέφοντες τὴν διάνοιαν. Ὡν ἐν τῷ παρόντι προκχευόμεθα σοι τὸν Τιμολέοντος τοῦ Κορινθίου καὶ τὸν Αἰμιλίου 25 Παύλου βίον, ἀνδρῶν οὐ μόνον ταῖς ἀείρεσιν, ἀλλὰ καὶ ταῖς τύχαις ἀγαθαῖς ὁμοίως κεχορημένων ἐπὶ τὰ πράγματα

PLUT. VIT. II.

1

καὶ διαμφισβήτησιν παρεξόντων, πότερον εὐποτυμία αἰ-
 λων ἢ φρονήσῃ τὰ μέγιστα τῶν πεπραγμένων κατορ-
 θώσαν.

1. Τὰ μὲν Συρακουσίων πράγματα πρὸ τῆς Τιμολέ-
 5 οντος εἰς Σικελίαν ἀποστολῆς οὕτως εἶχεν. Ἐπεὶ Αἰών
 μὲν ἐξελάσας Διονύσιον τὸν τύραννον εὐθύς ἀνῆρέθη
 δόλῳ καὶ διέστησαν οἱ σὺν Αἰῶνι Συρακουσίους ἐλευ-
 θερώσαντες, ἡ δὲ πόλις ἄλλον ἐξ ἄλλου μεταβάλλουσα
 συνεχῶς τύραννον ὑπὸ πλήθους κακῶν μικρὸν ἀπέλειπεν
 10 ἔρημος εἶναι, τῆς δ' ἄλλης Σικελίας ἡ μὲν ἀνάστατος καὶ
 ἄπολις παντάπασιν ἤδη διὰ τοὺς πολέμους ὑπῆρχεν, αἱ
 δὲ πλείσται πόλεις ὑπὸ βαρβάρων μιγάδων καὶ στρατιω-
 τῶν ἀμίσθων κατεῖχοντο, ῥαδίως προσιεμένων τὰς μετα-
 15βολὰς τῶν δυναστειῶν, Διονύσιος ἔτει δεκάτῳ ξένους συν-
 αραγῶν καὶ τὸν τότε κρατοῦντα τῶν Συρακουσίων Νυ-
 σαίου ἐξελάσας ἀνέλαβε τὰ πράγματα πάλιν καὶ καθει-
 στήκει τύραννος ἐξ ἀρχῆς, παραλόγως μὲν ὑπὸ μικρᾶς
 δυνάμεως τὴν μεγίστην τῶν πώποτε τυραννίδων ἀπολέ-
 20 σας, παραλογώτερον δ' αὐτίς ἐκ φυγᾶδος καὶ ταπεινοῦ
 τῶν ἐκβαλόντων κύριος γενόμενος. Οἱ μὲν οὖν ὑπομέ-
 ναντες ἐν τῇ πόλει τῶν Συρακουσίων ἐδούλευον οὐτ'
 ἄλλως ἐπιεικεῖ τυράννῳ καὶ τότε παντάπασιν ὑπὸ συμ-
 φορῶν ἀπηργισμένῳ τὴν ψυχὴν, οἱ δὲ βέλτιστοι καὶ
 γνωριμώτατοι πρὸς Ἰκέτην τραπέντες τὸν δυναστεύοντα
 25 τῶν Λεοντίνων ἐπέτρεψαν αὐτοὺς ἐκείνῳ καὶ στρατηγὸν
 εἶλοντο τοῦ πολέμου, βελτία μὲν οὐδενὸς ὄντα τῶν ὁμο-
 λογουμένως τυράννων, ἑτέραν δ' οὐκ ἔχοντες ἀποστρο-
 φὴν καὶ πιστεύσαντες Συρακουσίῳ τὸ γένος ὄντι καὶ κε-
 κτημένῳ δύναμιν ἀξιόμαχον πρὸς τὸν τύραννον.
- 30 II. Ἐν τούτῳ δὲ Καρχηδονίῳ στόλῳ μεγάλῳ παρα-
 γενομένων εἰς Σικελίαν καὶ τοῖς πράγμασιν ἐπαιωρουμέ-
 νων φοβηθέντες οἱ Σικελιωταὶ πρεσβείαν ἐβούλοντο

πέμπειν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ παρὰ Κορινθίων βοήθειαν αἰτεῖν, οὐ μόνον διὰ τὴν συγγένειαν οὐδ' ἀφ' ὧν ἤδη πολλάκις εὐεργέτηντο πιστεύοντες ἐκείνοις, ἀλλὰ καὶ καθόλου τὴν πόλιν ὀρώντες φιλελεύθερον καὶ μισοτύραννον οὖσαν αἰεὶ καὶ τῶν πολέμων τοὺς πλείστους καὶ ὁμεγίστους πεπολεμηκυῖαν οὐχ ὑπὲρ ἡγεμονίας καὶ πλιονεξίας, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς τῶν Ἑλλήνων ἐλευθερίας. Ὁ δ' Ἰκέτης ἄτε δὴ τῆς στρατηγίας ὑπόθεσιν τὴν τυραννίδα πεποιημένος, οὐ τὴν Συρακουσίων ἐλευθερίαν, κρύφα μὲν ἤδη πρὸς τοὺς Καρχηδονίους διέλλεκτο, φανερώς δὲ τοὺς Συρακουσίους ἐπῆναι καὶ τοὺς πρέσβεις εἰς Πελοπόννησον συνεξέπεμψεν, οὐ βουλόμενος ἔλθειν συμαχίαν ἐκείθεν, ἀλλ' ἐάν, ὅπερ εἰκὸς ἦν, οἱ Κορίνθιοι διὰ τὰς Ἑλληνικὰς ταραχὰς καὶ ἀσχολίας ἀπέλπωσι τὴν βοήθειαν, ἐλπίζων ὅσον ἐπὶ τοὺς Καρχηδονίους τὰ πράγματα μεταξέειν καὶ χρήσεσθαι συμμάχοις καὶ συναγωνισταῖς ἐκείνοις ἐπὶ τοὺς Συρακουσίους ἢ κατὰ τοῦ τυράννου. Ταῦτα μὲν οὖν ὀλίγον ὕστερον ἐξηλέγχθη.

III. Τῶν δὲ πρέσβεων παραγενομένων οἱ Κορίνθιοι κήδεσθαι μὲν αἰετῶν ἀποικίδων πόλεων καὶ μάλιστα τῆς 20
 37 Συρακουσίων εἰσθότες, οὐδενὸς δ' αὐτοὺς τότε τῶν Ἑλληνικῶν κατὰ τύχην παρνοχλοῦντος, ἀλλ' ἐν εἰρήνῃ καὶ σχολῇ διάγοντες, ἐψηφίσαντο προθύμως βοηθεῖν. Ζητουμένου δὲ στρατηγοῦ καὶ τῶν ἀρχόντων γραφόντων καὶ προβαλλομένων τοὺς εὐδοκίμειν ἐν τῇ πόλει σπον- 25
 δάξοντας, εἰς ἓκ τῶν πολλῶν ἐναστὰς ὠνόμασε Τιμολέοντα τὸν Τιμοδήμου, μήτε προσιόντα τοῖς κοινοῖς ἔτι μήτ' ἐλπίδος τοιαύτης γινόμενον ἢ προαιρέσεως, ἀλλὰ θεοῦ τινος, ὥς ἔοικεν, εἰς νοῦν ἐμβαλόντος τῷ ἀνθρώπῳ τοσαύτη καὶ περὶ τὴν αἴρεσιν εὐθὺς ἔλαμψε τύχης ἐδμε- 30
 νια καὶ ταῖς ἄλλαις πράξεσιν ἐπηκολούθησε χάρις ἐπι-
 κοσμοῦσα τὴν ἀρετὴν τοῦ ἀνδρός. Ἦν μὲν οὖν γυναικῶν

ἐπιφανῶν ἐν τῇ πόλει, Τιμοδήμου καὶ Δημακρίστῃς, φι-
λόπατρις δὲ καὶ πρῶτος διαφερόντως ὅσα μὴ σφόδρα μισο-
τύραννος εἶναι καὶ μισοπόνηρος. Ἐν δὲ τοῖς πολέμοις
οὕτω καλῶς καὶ ὁμαλῶς ἐκέκρατο τὴν φύσιν, ὥστε πολ-
5 λὴν μὲν ἐν νέῳ σύνεσιν, οὐκ ἐλάττω δὲ γηρῶντος ἀν-
δρείαν ἐπιφάνεσθαι ταῖς πράξεσιν. Ἀδελφὸν δ' εἶχε Τι-
μοφάνην πρεσβύτερον, οὐδὲν αὐτῷ προσόμοιον, ἀλλ'
ἐμπληκτον καὶ διεφθαρμένον ἔρωτι μοναρχίας ὑπὸ φί-
λων φαύλων καὶ ξένων στρατιωτικῶν, αἳ περὶ αὐτὸν ὄν-
10 των ἔχειν τι δοκοῦντα ῥαγδαῖον ἐν ταῖς στρατείαις καὶ
φιλοκίνδυνον. Ὡς καὶ τοὺς πολίτας προσαγόμενος ὡς
ἀνὴρ πολεμικὸς καὶ δραστήριος ἐφ' ἡγεμονιῶν ἐτάττετο.
Καὶ πρὸς ταῦτα Τιμολέων αὐτῷ συνήργει, τὰ μὲν ἀμαρ-
τήματα παντάπασιν ἀποκρύπτων ἢ μικρὰ φαίνεσθαι
15 ποιῶν, ἃ δ' ἡ φύσις ἐξέφερεν ἀστείτα κατακοσμῶν καὶ
συναύξων.

IV. Ἐν δὲ τῇ πρὸς Ἀργεῖους καὶ Κλεωναίους μάχῃ
τῶν Κορινθίων ὁ μὲν Τιμολέων ἐτυχεν ἐν τοῖς ὀπλίταις
τεταγμένος, τὸν δὲ Τιμοφάνην τῶν ἱππέων ἡγούμενον
20 καταλαμβάνει κίνδυνος ὀξύς. Ὁ γὰρ ἵππος αὐτὸν ἀπε-
σεῖσατο πληγῇ περιπεσὼν εἰς τοὺς πολεμίους, καὶ τῶν ἐταί-
ρων οἱ μὲν εὐθύς ἐσκορπίσθησαν φοβηθέντες, οἱ δὲ πα-
ραμείναντες ὀλίγοι πρὸς πολλοὺς μαχόμενοι χαλεπῶς ἀν-
τείχον. Ὡς οὖν ὁ Τιμολέων κατεῖδε τὸ συμβεβηκὸς δρόμον
25 προσβοηθήσας καὶ τὴν ἀσπίδα τοῦ Τιμοφάνους κειμένου
προθέμενος καὶ πολλὰ μὲν ἀκοντίσματα, πολλὰς δὲ πλη-
γὰς ἐκ χειρὸς ἀναδεξάμενος εἰς τὸ σῶμα καὶ τὰ ὄπλα, μό-
λις ἐώσατο τοὺς πολεμίους καὶ διέσωσε τὸν ἀδελφόν. Ἐπεὶ
δ' οἱ Κορινθιοὶ δεδιότες, μὴ πάθοιεν οἷα καὶ πρότερον
30 ὑπὸ τῶν συμμάχων ἀποβαλόντες τὴν πόλιν, ἐψηφίσαντο
τρέφειν ξένους τετρακοσίους καὶ τούτων ἄρχοντα Τιμο-
φάνην κατέστησαν, ὁ δὲ τῶν καλῶν καὶ δικαίων ὑπερ-

ιδὼν εὐθύς ἐπέβαινε ἐξ ὧν ποιήσεται τὴν πόλιν ὑφ' αὐτῷ, καὶ συγχροῦς ἀνελίω ἀκρίτους τῶν πρώτων πολι-
τῶν ἀνέδειξεν αὐτὸς ἑαυτὸν τυράννον, βαρέως [δὲ] φέ-
ρων ὁ Τιμολέων καὶ συμφορὰν ποιούμενος ἑαυτοῦ τὴν
ἐκείνου κακίαν ἐπεχείρησε μὲν αὐτῷ διαλέγεσθαι καὶ πα-
ρακαλεῖν ἀφέντα τὴν μαυρίαν καὶ δυστυχίαν τῆς ἐπιθυ-
μίας ἐκείνης ζητεῖν τινα τῶν ἡμαρτημένων ἐπανόρθωσιν
πρὸς τοὺς πολίτας, ἀπώσαμένου δ' ἐκείνου καὶ καταφρο-
νήσαντος, οὕτω παραλαβὼν τῶν μὲν οἰκείων Αἰσχύλον,
ἀδελφὸν ὄντα τῆς Τιμοφάνους γυναικός, τῶν δὲ φίλων
τὸν μάντιν, ὃν Σάτυρον μὲν Θεόπομπος, Ἐφορος δὲ καὶ
Τίμαιος Ὀρθαγόραν ὀνομάζουσι, καὶ διαλιπὼν ἡμέρας
ὀλίγας αὐθις ἀνέβη πρὸς τὸν ἀδελφόν· καὶ περιστάντες
αὐτὸν οἱ τρεῖς καθικέτενον ἀλλὰ νῦν γε χρησάμενον λο-
γισμῷ μεταβαλέσθαι. Τοῦ δὲ Τιμοφάνους πρῶτον μὲν

- 238 V. Τῆς δὲ πράξεως διαβοηθείσης οἱ μὲν κράτιστοι
τῶν Κορινθίων ἐπήρουν τὴν μισοπονηρίαν καὶ μεγало-
ψυχίαν τοῦ Τιμολέοντος, ὅτι χρηστὸς ὢν καὶ φιλοκίαιος
ὅμως τὴν πατρίδα τῆς οἰκίας καὶ τὸ καλὸν καὶ δίκαιον
προετίμησε τοῦ συμφέροντος, ἀριστεύοντα μὲν ὑπὲρ τῆς
πατρίδος διασώσας τὸν ἀδελφόν, ἐπιβουλεύσαντα δὲ αὐ-
τῇ καὶ καταδουλωσάμενον ἀποκτείνας. Οἱ δὲ μὴ δυνά-
μενοι ξῆν ἐν τῇ δημοκρατίᾳ καὶ πρὸς τοὺς δυναστας ἀπο-
βλέπειν εἰωθότες τῷ μὲν θανάτῳ τοῦ τυράννου προσε-
ποιοῦντο χαίρειν, τὸν δὲ Τιμόλεοντα λοιδοροῦντες ὥς
ἀσεβὲς ἐξεργασμένον καὶ μυσσῶδες ἔργον εἰς ἀθυρίαν πε-
ριέστησαν. Ἐπεὶ δὲ καὶ τὴν μητέρα δυσφορεῖν πυνθόμι-
νος καὶ φωνὰς τε δεινὰς καὶ κατάρας ἐπ' αὐτὸν ἀρῶσθαι

φρικώδεις ἐβάδιξε παραμυθησόμενος, ἡ δὲ προσιδεῖν οὐχ ὑπέμεινε τὴν ὄψιν, ἀλλὰ τὴν οἰκίαν ἀπέκλεισε, τότε δὲ παντάπασι περίλυπος γενόμενος καὶ συνταραχθεὶς τὴν διάνοιαν ὥρμησε μὲν ὡς διαφθερῶν ἑαυτὸν ἀπέχε-
 5 σθαι τροφῆς, τῶν δὲ φίλων οὐ περιδόντων, ἀλλὰ πᾶσαν δέησιν καὶ πᾶσαν ἀνάγκην προσευεργαμένων ἐρνωξήν καθ' ἑαυτὸν ἐκ μέσου γενόμενος· καὶ πολιτεῖαν μὲν ἄπα-
 σαν ἀφῆκε, τοὺς δὲ πρώτους χρόνους οὐδὲ κατιῶν εἰς πόλιν, ἀλλ' ἀδημονῶν καὶ πλανώμενος ἐν τοῖς ἐρημοτά-
 10 τοις τῶν ἀγρῶν διέτριβεν.

VI. Οὕτως αἱ κρίσεις, ἂν μὴ βεβαιότητα καὶ ῥώμην ἐκ λόγου καὶ φιλοσοφίας προσλάβωσιν ἐπὶ τὰς πράξεις, σεί-
 ονται καὶ παραφέρονται ῥαδίως ὑπὸ τῶν τυχόντων ἐπαί-
 νων καὶ ψόγων ἐκκρουόμεναι τῶν οἰκείων λογισμῶν. Δεῖ
 15 γὰρ οὐ μόνον, ὥς εἴοικε, τὴν πράξιν καλὴν εἶναι καὶ δι-
 καίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν δόξαν, ἀφ' ἧς πράττεται, μόνιμον καὶ ἀμετάπτωτον, ἵνα πράττωμεν δοκιμάσαντες μηδ',
 ὥσπερ οἱ λέγχοι τὰ πλήσμια τῶν ἐδεσμάτων οὔρυτάτῃ διώ-
 κοντες ἐπιθυμία τάχιστα δυσχεραίνουσιν ἐμπλησθέντες,
 20 οὕτως ἡμεῖς ἐπὶ ταῖς πράξεσι συντελεσθεῖσαις ἀθυμῶμεν δι' ἀσθένειαν ἀπομαραινομένης τῆς τοῦ καλοῦ φαντα-
 σίας. Αἰσχροὺν γὰρ ἡ μετάνοια ποιεῖ καὶ τὸ καλῶς πε-
 πραγμένον, ἡ δ' ἐξ ἐπιστήμης ὥρμημένη καὶ λογισμοῦ προαίρεσις οὐδ' ἂν πταίσωσιν αἱ πράξεις μεταβάλλεται.
 25 Διὸ Φωκίων μὲν ὁ Ἀθηναῖος τοῖς ὑπὸ Λεωσθένους πρατ-
 τομένοις ἐναντιωθεὶς, ἐπειδὴ κατορθοῦν ἐκεῖνος ἐδόκει καὶ θύοντας ἑώρα καὶ μεγαλαινχονμένους τῇ νίκῃ τοὺς Ἀθηναίους, εἶπεν, ὥς ἐβούλετο ἂν αὐτῷ ταῦτα μὲν πρα-
 χθῆναι, βεβουλευσθαι δ' ἐκεῖνα· σφοδρότερον δ' Ἀρι-
 30 στείδης ὁ Λοκρός, εἰς ᾧ τῶν Πλάτωνος ἐταίρων, αἰτοῦν-
 τος μὲν αὐτὸν γυναῖκα Διονυσίου τοῦ πρεσβυτέρου μίαν τῶν θυγατέρων ἡδίων ἂν ἔφη νεκρὰν ἰδεῖν τὴν κόρην ἢ τυ-

ράννῳ συνοικοῦσαν, ἀποκτείναντος δὲ τοὺς παῖδας αὐ-
τοῦ μετ' ὀλίγον χρόνον τοῦ Διονυσίου καὶ πνυθομένου
πρὸς ὕβριν, εἰ τὴν αὐτὴν ἔτι γνώμην ἔχοι περὶ τῆς ἐκ-
δόσεως τῶν θυγατέρων, ἀπεικρίνατο τοῖς μὲν γεγενημέ-
νοις λυπεῖσθαι, τοῖς δ' εἰρημένοις μὴ μεταμέλεσθαι.⁵
Ταῦτα μὲν οὖν ἴσως μείζονος καὶ τελειοτέρας ἀρετῆς ἐστί.

VII. Τὸ δὲ Τιμολέοντος ἐπὶ τοῖς πεπραγμένοις πά-
θος, εἴτ' οἶκος ἦν τοῦ τεθνηκότος εἴτε τῆς μητρὸς αἰ-
δώς, οὕτω κατέκλασε καὶ συνέτριψεν αὐτοῦ τὴν διάνοι-
αν, ὥστ' εἴκοσι σχεδὸν ἔτων διαγενομένων μηδὲ μιᾶς¹⁰
ἐπιφανοῦς μηδὲ πολιτικῆς ἄψασθαι πράξεως. Ἀναγ-
ρευθέντος οὖν αὐτοῦ καὶ τοῦ δήμου προθύμως διεξαμέ-
νου καὶ χειροτονήσαντος, ἀναστὰς Τηλεκλειδῆς ὁ τότε καὶ
δυνάμει καὶ δόξῃ πρωτεύων ἐν τῇ πόλει, παρεκάλει τὸν
Τιμολέοντα περὶ τὰς πράξεις ἀγαθὸν ἄνδρα εἶναι καὶ¹⁵
γενναῖον. „Ἄν μὲν γάρ“ ἔφη „καλῶς ἀγωνίσῃ, τύραννον
³⁹ ἀνηρηκέναι δόξομεν, ἂν δὲ φαύλως, ἀδελφόν.“ Παρα-
σκευαζομένου δὲ τοῦ Τιμολέοντος τὸν ἐκπλουν καὶ στρα-
τιώτας συνάγοντος, ἐκομίσθη γράμματα πρὸς τοὺς Κο-
ρινθίους παρ' Ἰκέτου μηνύοντα τὴν μεταβολὴν αὐτοῦ²⁰
καὶ προδοσίαν. Ὡς γὰρ τάχιστα τοὺς πρίσβεις ἐξέπεμψε,
τοῖς Καρχηδονίοις προσθήμενος ἀναφανδὸν ἐπρατίε μετ'
ἐκείνων ὥπως Διονύσιον ἐκβαλὼν Συρακουσῶν αὐτὸς
ἔσται τύραννος. Καὶ δεδοικώς, μὴ πρότερον ἐλθούσης
ἐκ Κορίνθου δυνάμεως καὶ στρατηγοῦ διαφύγῶσαν, ἡ²⁵
πράξεις αὐτόν, ἔπεμψεν ἐπιστολὴν τοῖς Κορινθίοις πρὸς
ζουσαν, ὥς οὐδὲν δέον πράγματα καὶ δαπάνας ἔχειν αὐ-
τοὺς πλείοντας εἰς Σικελίαν καὶ κινδυνεύοντας, ἄλλως
τε καὶ Καρχηδονίων ἀπαγορευόντων καὶ παραφυλαττο-
μένων ναυσὶ πολλαῖς τὸν στόλον, οὓς αὐτὸς ἀναγκαι-³⁰
σθεῖς ἐκείνων βραδυνόντων ποιῆσαιτο συμμαχους ἐπὶ
τὸν τύραννον. Τούτων δὲ τῶν γραμμάτων ἀναγνωσθέν

των, εἰ καὶ τις ἡπίως εἶχε πρότερον τῶν Κορινθίων πρὸς τὴν στρατείαν, τότε πάντας ἢ πρὸς τὸν Ἰκέτην ὀργή παρῶνεν, ὥστε συγχορηγῆσαι προθύμως τῷ Τιμολέοντι καὶ συμπαρασκευάσαι τὸν ἔκπλουν.

- 5 VIII. Γενομένων δὲ τῶν νεῶν ἐτοίμων, καὶ τοῖς στρατιώταις ὧν ἔδει πορισθέντων, αἱ μὲν ἰέρειαι τῆς Κόρης ὄναρ ἔδοξαν ἰδεῖν τὰς θεὰς πρὸς ἀποδημίαν τινὰ στελλομένας καὶ λεγούσας, ὡς Τιμολέοντι μέλλουσι συμπλεῖν εἰς Σικελίαν. Διὸ καὶ τρίτῃ κατασκευάσαντες ἰερὰν οἱ
- 10 Κορινθιοὶ ταῖν θεαῖν ἐκωνόμασαν. Αὐτὸς δ' ἐκείνος εἰς Δελφοὺς πορευθεὶς ἔθυσε τῷ θεῷ, καὶ καταβαλύνοντας εἰς τὸ μαντεῖον αὐτοῦ γίνεται σημεῖον. Ἐκ γὰρ τῶν κρεμαμένων ἀναθημάτων ταινία τις ἀπορροῖσα καὶ φερομένη στεφάνους ἔχουσα καὶ νίκας ἐμπεποικιλμένας, περι-
- 15 ἔπεσε τῇ κεφαλῇ τοῦ Τιμολέοντος, ὡς δοκεῖν αὐτὸν ὑπὸ τοῦ θεοῦ στρεφانوῦμενον ἐπὶ τὰς πράξεις προπέμπεσθαι. Ναυς δὲ Κορινθίας μὲν ἔχων ἑπτά, Κερκυραίας δὲ δύο καὶ τὴν δεκάτην Λευκαδίων προσπαράσχόντων ἀνῆχθη. Καὶ νυκτὸς ἐμβαλὼν εἰς τὸ πέλαγος καὶ πνεύματι καλῷ χρω-
- 20 μένος ἔδοξεν αἰφνιδίως ῥαγέντα τὸν οὐρανὸν ὑπὲρ τῆς νεῶς ἐκχεῖν πολὺ καὶ περιφανὲς πῦρ. Ἐκ δὲ τούτου λαμπὰς ἀρθεῖσα ταῖς μυστικαῖς ἐμφερῆς καὶ συμπαραθέουσα τὸν αὐτὸν δρόμον, ἣ μάλιστα τῆς Ἰταλίας ἐπειχον οἱ κυβερνήται, κατέσκηφεν. Οἱ δὲ μάντις τὸ φᾶσμα τοῖς ὀνει-
- 25 ρασι τῶν ἰερειῶν μαρτυρεῖν ἀπεφαίνοντο, καὶ τὰς θεὰς συνεφαπτομένης τῆς στρατείας προφαίνειν ἐξ οὐρανοῦ τὸ σέλας· εἶναι γὰρ ἰερὰν τῆς Κόρης τὴν Σικελίαν, ἐπεὶ καὶ τὰ περὶ τὴν ἀρπαγὴν αὐτόθι μυθολογοῦσι γενέσθαι καὶ τὴν νῆσον ἐν τοῖς γάμοις ἀνακαλυπτήριον αὐτῇ δο-
- 30 θῆναι.

IX. Τὰ μὲν οὖν παρὰ τῶν θεῶν οὕτω τὸν στόλον ἐθάρρυνε καὶ σπεύδοντες ὡς... τὸ πέλαγος διαπλέοντες

ἐκομίζοντο παρὰ τὴν Ἰταλίαν. Τὰ δ' ἀπὸ τῆς Σικελίας ἀγγελλόμενα πολλὴν ἀπορίαν τῷ Τιμολέοντι καὶ δυσθυμίαν τοῖς στρατιώταις παρεῖχεν. Ὁ γὰρ Ἰκέτης μάχη νικητικῶς Διονύσιον καὶ τὰ πλεῖστα μέρη τῶν Συρακουσῶν κατειληφὼς ἐκείνον μὲν εἰς τὴν ἀκρόπολιν καὶ τὴν καλουμένην Νῆσον συνεσταλμένον αὐτὸς συνεπολιόρκει καὶ συμπεριετείχιζε, Καρχηδονίους δὲ φροντίζειν ἐκέλευεν, ὥπως οὐκ ἐπιβήσοιτο Τιμολέων Σικελίας, ἀλλ' ἀπωσθέντων ἐκείνων αὐτοὶ καθ' ἡσυχίαν διανεμοῦνται πρὸς ἀλλήλους τὴν νῆσον. Οἱ δὲ πέμπουσιν εἴκοσι τριήρεις εἰς 10 Ῥήγιον, ἐφ' ᾧν ἐπέπλεον πρεσβευταὶ παρ' αὐτοῦ πρὸς Τιμολέοντα κομίζοντες λόγους τοῖς πραττομένοις ὁμοίους. Παραγωγὰ γὰρ εὐπρεπεῖς καὶ προφάσεις ἦσαν ἐπὶ μοχθηροῖς βουλευμασιν, ἀξιούντων αὐτὸν μὲν, εἰ βούλοιτο, Τιμολέοντα σύμβουλον ἥκειν παρ' Ἰκέτην καὶ κοι- 15 νωνὸν εὖ διαπεπραγμένων ἀπάντων, τὰς δὲ ναῦς καὶ τοὺς στρατιώτας ἀποστέλλειν εἰς Κόρινθον, ὥς τοῦ πο- 40 λέμου μικρὸν ἀπολείποντος συνηρῆσθαι, Καρχηδονίων δὲ κωλύειν τὴν διάβασιν καὶ μάχεσθαι πρὸς βιαζομένους ἐτοίμων ὄντων. Ὡς οὖν καταπλεύσαντες εἰς τὸ Ῥήγιον 20 οἱ Κόρινθοι τοῖς τε πρεσβεύμασι τούτοις ἐνέτυχον καὶ τοὺς Φοίνικας οὐ πρόσω ναυλοχοῦντας κατεῖδον, ἥχθοντο μὲν ὕβρισμένοι, καὶ παρίστατο πᾶσιν ὁργὴ πρὸς τὸν Ἰκέτην καὶ δέος ὑπὲρ Σικελιωτῶν, οὓς σαφῶς ἑώραν ἄθλα λειπομένους καὶ μισθὸν Ἰκέτῃ μὲν προδοσίας, Καρχηδο- 25 νίοις δὲ τυραννίδος, ἐδόκει δ' ἀμήχανον ὑπερβαλέσθαι καὶ τὰς αὐτόθι τῶν βαρβάρων ναῦς διπλάσιας ἐφορμισ- σας καὶ τὴν ἐκεῖ μεθ' Ἰκέτου δύναμιν, ἣ στρατηγήσουσας ἦκοιεν.

Χ. Οὐ μὲν ἄλλ' ὁ Τιμολέων τοῖς πρεσβευταῖς καὶ τοῖς 30 ἄρχουσι τῶν Καρχηδονίων ἐντυχὼν ἐπισικῶς ἔφη πείθεσθαι μὲν οἷς κελεύουσι (τί γὰρ ἂν καὶ περαινέειν ἀπει-

θῶν), ἐθέλειν δὲ ταῦτα πόλεως Ἑλληνίδος καὶ φίλης κοι-
 νῆς τῆς Ῥηγίνων ἐναντίον ἀκούσας καὶ εἰπὼν ἀπαλλάτ-
 τεσθαι· καὶ γὰρ αὐτῷ τοῦτο πρὸς ἀσφάλειαν διαφέρειν
 καὶ κείνους ἐμμενεῖν βεβαιότερον οἷς ἐπαγγέλλονται περὶ
 5 Συρακουσίων δῆμῳ μάρτυρι τὰς ὁμολογίας παρακατα-
 θεμένους. Ταῦτα δ' ὑπέτεινεν αὐτοῖς ἀπάτην ἐπὶ τῇ δια-
 βάσει τεχνάζων, καὶ συνετέχνεζον οἱ τῶν Ῥηγίνων στρα-
 τηγοί, πάντες ἐπιθυμοῦντες ἐν Κορινθίοις τὰ πράγματα
 τῶν Σικελιωτῶν γενέσθαι καὶ φοβούμενοι τὴν τῶν βαρ-
 10 βάρων γειτνίασιν. Διὸ συνῆγον ἐκκλησίαν καὶ τὰς πύ-
 λας ἀπέκλειον, ὥς μὴ πρὸς ἄλλο τι τρέπεσθαι τοὺς πο-
 λίτας, καὶ παρελθόντες εἰς τὸ πλῆθος ἐχρῶντο μῆκει
 λόγων, ἕτερος ἑτέρῳ παραδιδούς τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν
 πρὸς οὐδὲν τέλος, ἀλλὰ διάγοντες ἄλλως τὸν χρόνον.
 15 Ἔως ἀναχθῶσιν αἱ τῶν Κορινθίων τριήρεις, καὶ Καρχη-
 δονίους ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας κατέχοντες ἀνυπόπτως αἰ-
 καὶ τοῦ Τιμολέοντος παρόντος καὶ παρέχοντος δόκησιν
 ὅσον οὐπω πρὸς τὸν λόγον ἀνίστασθαι καὶ δημηγορεῖν.
 Ὡς δ' ἀπήγγειλέ τις αὐτῷ κρύφα τὰς μὲν ἄλλας τριήρεις
 20 ἀνῆλθαι, μίαν δὲ τὴν ἐκείνου περιμένειν ὑπολελειμμέ-
 νην, διεκδύς τὸν ὄχλον, ἅμα τῶν περὶ τὸ βῆμα Ῥηγίνων
 συνεπικρυπτόντων, καὶ καταβὰς ἐπὶ τὴν θάλατταν ἐξέ-
 πλευσε διὰ ταχέων. Καὶ κατήχθησαν εἰς Ταυρομένιον
 τῆς Σικελίας, ὑποδεχομένου καὶ καλοῦντος αὐτοὺς ἐπὶ
 25 πάλαι προθύμῳς Ἀνδρομάχου τοῦ τὴν πόλιν ἔχοντος καὶ
 δυναστεύοντος. Οὗτος ἦν πατὴρ Τιμαίου τοῦ ἱστορι-
 κοῦ, καὶ πολὺν κράτιστος τῶν τότε δυναστεύοντων ἐν Σι-
 κελίᾳ γενόμενος τῶν τε ἑαυτοῦ πολιτῶν ἡγεῖτο νομίμως
 καὶ δικαίως καὶ πρὸς τοὺς τυράννους φανερός ἦν αἰ-
 30 διακείμενος ἀπεχθῶς καὶ ἄλλοτρίως. Διὸ καὶ Τιμολέοντι
 τότε τὴν πόλιν ὀρηγήριον παρέσχε καὶ τοὺς πολίτας ἐπει-

σε συναγωνίζεσθαι τοῖς Κορινθίοις καὶ συνελευθεροῦν τὴν Σικελίαν.

XI. Οἱ δ' ἐν τῇ Ῥηγίῳ Καρχηδόνιοι τοῦ Τιμολέοντος ἀνηγμένου καὶ τῆς ἐκκλησίας διαλυθείσης χαλεπῶς φέροντες ἐν τῷ κατεστρατηγησθαι διατριβὴν τοῖς Ῥηγίοις 5 παρεῖχον, εἰ Φοίνικες ὄντες οὐκ ἀρέσκονται τοῖς δι' ἀπάτης πραττομένοις. Πέμπουσι δ' οὖν εἰς τὸ Ταυρομενίαν πρεσβευτὴν ἐπὶ τριήρους, ὃς πολλὰ διαλεχθεὶς πρὸς τὸν Ἀνδρόμαχον, ἐπαχθῶς καὶ βαρβαρικῶς ἀνατεινόμενος, εἰ μὴ τὴν ταχίστην ἐκβάλλει τοὺς Κορινθίους, τέλος ὑπὲρ 10 αὐτὴν χεῖρα δεῖξας, εἰτ' αὐτοῖς καταστρέψας ἠπέλλησε τοιαύτην οὔσαν αὐτῷ τὴν πόλιν τοιαύτην ποιήσειν. Γελάσας δ' ὁ Ἀνδρόμαχος ἄλλο μὲν οὐδὲν ἀπεκρίνατο, τὴν δὲ χεῖρα νῦν μὲν ὑπὲρ αὐτὸν, ὡς ἐκεῖνος, νῦν δὲ πρηνῇ προτείνας ἐκέλευσεν ἀποπλεῖν αὐτόν, εἰ μὴ βούλοιο τὴν 15 ναῦν ἀντὶ τοιαύτης γενέσθαι τοιαύτην. Ὁ δ' Ἰκέτης πυθόμενος τὴν τοῦ Τιμολέοντος διάβασιν καὶ φοβηθεὶς μετεπέμψατο πολλὰς τῶν Καρχηδονίων τριήρεις. Ὅτε καὶ παντάπασι συνέβη τοὺς Συρακουσίους ἀπογυῶναι τὴν σωτηρίαν, ὁρῶντας τοῦ μὲν λιμένος αὐτῶν Καρχηδονίους 20 κρατοῦντας, τὴν δὲ πόλιν Ἰκέτην ἔχοντα, τῆς δ' ἄκρας κυριεύοντα Διονύσιον, Τιμολέοντα δὲ ὥσπερ ἐκ κρασπέδου τινὸς λεπτοῦ τῆς Ταυρομενιτῶν πολέχνης τῇ Σικελίᾳ προσηρτημένον ἐπ' ἐλπίδος ἀσθενοῦς καὶ βραχείας δυνάμεως· χιλίων γὰρ αὐτῷ στρατιωτῶν καὶ τροφῆς τοῦ 25 τοῖς ἀναγκαίως πλέον οὐδὲν ὑπῆρχεν. Οὐδ' ἐπίστευον αἱ πόλεις διάπλευαι κακῶν οὔσαι καὶ πρὸς ἅπαντας ἀπηγριωμένοι τοὺς ἡγουμένους στρατοπέδων, μάλιστα διὰ τὴν Καλλίππου καὶ Φάρακος ἀπιστίαν, ὧν ὁ μὲν Ἀθηναῖος ὢν, ὁ δὲ Λακεδαιμόνιος, ἀμφοτέρω δὲ φάσκοντις ὑπὲρ 30 τῆς ἐλευθερίας ἦκειν καὶ καταλύειν τοὺς μονάρχους, χροσὸν ἐδείξαν τῇ Σικελίᾳ τὰς ἐν τῇ τυραννίδι συμφορὰς καὶ

μακαριωτέρους δοκεῖν ἐποίησαν τοὺς καταστρέφαντας
ἐν τῇ δουλείᾳ τῶν ἐπιδόντων τὴν αὐτονομίαν.

XII. Οὐδὲν οὖν ἐκείνων βελτίονα τὸν Κορινθιον εἶ-
σθαι προσδοκῶντες, ἀλλὰ τὰντὰ κάλιν ἤκειν πρὸς αὐ-
5 τοὺς σοφίσματα καὶ δελεάσματα, μετ' ἐλπίδων χρηστέ-
καὶ φιλανθρωπῶν ὑποσχέσεων εἰς μεταβολὴν δεσπότου
καινοῦ τιθασενομένων, ὑπώπτεον καὶ διεκρούον-
τὰς τῶν Κορινθίων προκλήσεις πλὴν Ἀδρανιτῶν, οὐ
πόλιν μικρὰν μὲν, ἱερὰν δ' οὖσαν Ἀδρανοῦ, θεοῦ τινοῦ
10 τιμωμένου διαφερόντως ἐν ὅλῃ Σικελίᾳ, κατοικοῦν-
ἐστασίασαν πρὸς ἀλλήλους, οἱ μὲν Ἰκέτην προσαγόμενοι
καὶ Καρχηδονίους, οἱ δὲ πρὸς Τιμολέοντα διαπεμπόμε-
νοι. Καὶ πῶς ἀπ' αὐτομάτου συνέτυχε σπενδόντων ἀμ-
φοτέρων εἰς ἓνα καιρὸν ἀμφοτέροις γενέσθαι τὴν παροι-
15 σίαν. Ἀλλ' Ἰκέτης μὲν ἦκε πεντακισχιλίους στρατιώ-
τε-
των, Τιμολέοντι δὲ οἱ σύμπαντες ἦσαν οὐ πλείους ἢ
λίγων διακοσίων· οὓς ἀναλαβὼν ἐκ τοῦ Ταυρομενίου
σταδίου πρὸς τὸ Ἀδρανὸν ὄντων τετταράκοντα καὶ τρι-
κοσίων, τῇ μὲν πρώτῃ τῶν ἡμερῶν οὐ πολὺ μέρος τῆ
20 ὁδοῦ προέλαβε καὶ κατηυλίσσατο, τῇ δ' ὑστεραίᾳ συντό-
νω-
ως ὁδεύσας καὶ χαλεπὰ χωρία διελθὼν ἤδη τῆς ἡμέρας
καταφερομένης ἤκουσεν ἄρτι προσμηνύναι τὸν Ἰκέτην
τῷ πολυχνίῳ καὶ καταστρατοπεδεύειν. Οἱ μὲν οὖν λοχα-
γοὶ καὶ ταξίαρχοι τοὺς πρώτους ἐπέστησαν ὡς ἐμφεροῦ-
25 καὶ διαναπαυσασμένους χρησόμενοι προθυμοτέροις, οἱ
Τιμολέων ἐπιπορευόμενος εἶδεν ταῦτα μὴ ποιεῖν, ἀλλ'
ἄρ-
γειν κατὰ τάχος καὶ συνάπτειν τοῖς πολεμίοις ἀσυντι-
κτοῖς οὖσιν, ὡς εἰκὸς ἄρτι πανομένους ὁδοπορίας καὶ
περὶ σιγηνὰς καὶ δαῖπνον ἀσχόλους ὄντας. Καὶ λέγων αὐ-
30 ταῦτα τὴν ἀσπίδα λαβὼν ἤγειτο πρῶτος ὥσπερ ἐπὶ νίκῃ
πρόδηλον. Οἱ δ' εἶποντο τεθαρρηκότες, ἔλαττον ἢ τρι-
κόντα σταδίους εἶναι τῶν πολεμίων ἀπέχοντες. Ὡς δὲ καὶ

τούτους διήλθον, ἐπιπίπτουσιν αὐτοῖς ταραττομένοις καὶ
 φεύγουσιν ὥς πρῶτον ἦσθοντο προσιόντας, ὅθιν ἀνη-
 ρέθησαν μὲν οὐ πολλῷ πλείους τριακοσίων, ἰάλωσαν δὲ
 δις τοσοῦτοι ζῶντες, ἐλήφθη δὲ τὸ στρατόπεδον. Οἱ δ'
 Ἀδρανῆται τὰς πύλας ἀνοίξαντες προσέθεντο τῷ Τιμολέ- 5
 οντι μετὰ φοβίης καὶ θαύματος ἀπαγγέλλοντες, ὥς ἐνι-
 σταμένης τῆς μάχης οἱ μὲν ἱεροὶ τοῦ νεῷ πυλῶνες αὐτό-
 ματοι διανοιχθεῖεν, ὁφθείη δὲ τοῦ θεοῦ τὸ μὲν δόρυ σει-
 ῶμενον ἐκ τῆς αἰχμῆς ἄκρας, τὸ δὲ πρόσωπον ἰδρῶτι πολλῷ
 ῥεόμενον.

10

XIII. Ταῦτα δ', ὥς ἔοικεν, οὐ τὴν τότε νίκην ἐσήμαινε
 μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς μετὰ ταῦτα πράξεις, αἷς ἐκεῖνος ὁ
 ἀγὼν ἀρχὴν εὐτυχῇ παρέσχε. Καὶ γὰρ πόλεις εὐθὺς ἐπι-
 πρεσβευόμεναι προσετίθεντο τῷ Τιμολέοντι, καὶ Μάμερ- 15
 κος ὁ Κατάνης τύραννος, πολεμιστὴς ἀνὴρ καὶ χρημασιν
 ἔρρωμένος, ἔδωκεν αὐτὸν εἰς συμμαχίαν. Τὸ δὲ μέριστον,
 αὐτὸς Διονύσιος ἀπειρηκῶς ἤδη ταῖς ἐλπίσι καὶ μικρὸν
 ἀπολείπων ἐκπολιορκεῖσθαι τοῦ μὲν Ἰνέτου κατεφρόνησεν
 αἰσχροῦς ἡττημένου, τὸν δὲ Τιμολέοντα θαυμάζων ἐπεμ-
 ψεν ἐκείνῳ καὶ Κορινθίοις παραδιδούς αὐτὸν καὶ τὴν 20
 ἀκρόπολιν. Λεξάμενος δ' ὁ Τιμολέων τὴν ἀνέλπιστον
 εὐτυχίαν ἀποστέλλει τοὺς περὶ Εὐκλείδην καὶ Τηλέμαχον,
 ἄνδρας Κορινθίους, εἰς τὴν ἀκρόπολιν, καὶ στρατιώτας
 τετρακοσίους, οὐχ ὁμοῦ πάντας οὐδὲ φανερώς, ἀδύνατον
 γὰρ ἦν ἐφορμούντων πολεμίων, ἀλλὰ κρύφα καὶ κατ' 25
 ὀλίγους παρειαπιδύοντες. Οἱ μὲν οὖν στρατιῶται παρὲ-
 λαβον τὴν ἀκρόπολιν καὶ τὰ τυραννεῖα μετὰ τῆς παρ-
 ασκευῆς καὶ τῶν χρησίμων πρὸς τὸν πόλεμον· ἵπποι τε
 γὰρ ἐνῆσαν οὐκ ὀλίγοι καὶ πᾶσα μηχανημάτων ἰδέα καὶ
 βελῶν πλήθος, ὅπλων δ' ἀπέκειντο μυριάδες ἑπτὰ τεθι- 30
 σαυρισμένων ἐκ παλαιοῦ, στρατιῶται δὲ δις χίλιοι τῷ
 Διονυσίῳ παρήσαν, οὓς ἐκεῖνος, ὥς τάλλα, τῷ Τιμολέ-

οντι παρέδωκεν, αὐτὸς δὲ χρήματα λαβὼν καὶ τῶν φίλων οὐ πολλοὺς ἔλαθεν ἐκπλεύσας τὸν Ἰκέτην. Καὶ κομισθεὶς εἰς τὸ τοῦ Τιμολέοντος στρατόπεδον τότε πρῶτον ἰδιώτης καὶ ταπεινὸς ὄφθεις ἐπὶ μιᾷς νεῶς καὶ χρημάτων 5 ὀλίγων εἰς Κόρινθον ἀπεστάλη, γεννηθεὶς μὲν καὶ τραφεὶς ἐν τυραννίδι τῇ πασῶν ἐπιφανεστάτῃ καὶ μεγίστῃ, κατασχὼν δὲ ταύτην ἔτη δέκα, δώδεκα δ' ἄλλα μετὰ τὴν Αἰώνος στρατείαν ἐν ἀγῶσι καὶ πολέμοις διαφορηθεὶς, ἃ δ' ἔπραξε τυραννῶν οἷς ἔπαθεν ὑπερβαλόμενος. Καὶ 10 γὰρ υἱῶν ἐνῆλικων θανάτους καὶ θυγατέρων καταπορευέσεις παρθένων ἐπεῖδε, καὶ τὴν αὐτὴν ἀδελφὴν καὶ γυναικα ζῶσαν μὲν εἰς τὸ σῶμα ταῖς ἀσελγισταταῖς ὑπὸ τῶν πολεμίων ἡδοναῖς παρανομηθεῖσαν, βίᾳ δ' ἀποθανοῦσαν 24 μετὰ τῶν τέκνων, καταποντισθεῖσαν εἰς τὸ πέλαγος.

15 Ταῦτα μὲν οὖν ἐν τοῖς περὶ Αἰώνος ἀκριβῶς γέγραπται.

XIV. Τοῦ δὲ Διονυσίου καταπλεύσαντος εἰς Κόρινθον οὐδεὶς ἦν Ἑλλήνων, ὃς οὐχὶ θεάσασθαι καὶ προσεεπεῖν ἐπόθησεν αὐτόν. Ἄλλ' οἱ τε χαίροντες ἐπὶ ταῖς συμφοραῖς διὰ μίσος ἄσμενοι συνῆλθον οἷον ἐρριμμένοι 20 ὑπὸ τῆς τύχης πατήσοντες, οἱ τε πρὸς τὴν μεταβολὴν τρεπόμενοι καὶ συμπαθοῦντες ἐθεῶντο πολλὴν ἐν ἀσθενέσι τοῖς ἀνθρωπείοις καὶ προδηλοῖς τὴν τῶν ἀδῆλων αἰτιῶν καὶ θείων δύναμιν. Οὐδὲν γὰρ οὔτε φύσεως ὁ τότε καιρὸς οὔτε τέχνης ὅσον ἐκεῖνο τύχης ἔργον ἐπεδεί- 25 ξατο, τὸν Σικελίας ὀλίγον ἔμπροσθεν τύραννον ἐν Κορίνθῳ διατρέβοντα περὶ τὴν ὀψόπωλιν ἢ καθήμενον ἐν μυροπώλῳ, πίνοντα κεκραμένον ἀπὸ τῶν καπηλείων καὶ διαπληκτιζόμενον ἐν μέσῳ τοῖς ἀφ' ὧρας ἐργαζομένοις γυναικοῖς, τὰς δὲ μουσουργοὺς ἐν ταῖς ψαδαῖς διδάσκοντα 30 καὶ περὶ θεατρικῶν ἱσμάτων ἐρίζειν σπουδάζοντα πρὸς ἐκείνας καὶ περὶ μέλους ἁρμονίας. Ταῦτα δ' οἱ μὲν ἄλλως ἀλύοντα καὶ φύσει βέλθυμον ὄντα καὶ φιλακόλαστον ᾤοντο

ποιεῖν τον Διονύσιον, οἱ δ' ὑπὲρ τοῦ καταφρονεῖσθαι
καὶ μὴ φοβερὸν εἶναι τοῖς Κορινθίοις μῆδ' ὑποπτον, ὥς
βαρυνόμενον τὴν μεταβολὴν τοῦ βίου καὶ πραγμάτων
ἐφιέμενον, ἐπιτηδεύειν καὶ ὑποκρίνεσθαι παρὰ φύσιν,
πολλὴν ἀβελτερίαν ἐπιδεικνύμενον ἐν τῷ σχολάζειν. 5

XV. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ λόγοι τινὲς αὐτοῦ μνημονεύον-
ται, δι' ὧν ἐδόκει συμφέρεσθαι τοῖς παροῦσιν οὐκ ἀγνο-
νῶς. Τοῦτο μὲν γὰρ εἰς Λευκάδα καταχθείς, πόλιν ἀπω-
κισμένην ὑπὸ Κορινθίων ὥσπερ τὴν Συρακουσίων,
ταῦτόν ἐφη πεπονθέναι τοῖς ἐν ἁμαρτήμασι γενομένοις 10
τῶν νεανίσκων· ὥς γὰρ ἐκεῖνοι τοῖς μὲν ἀδελφοῖς ἱλαρῶς
συνδιατρίβουσι, τοὺς δὲ πατέρας αἰσχυρόμενοι φεύγου-
σιν, οὕτως αὐτὸς αἰδούμενος τὴν μητρόπολιν ἡδέως ἂν
43 αὐτόθι μετ' ἐκείνων κατοικεῖν. Τοῦτο δ' ἐν Κορίνθῳ
ξένου τινὸς ἀγροικότερον εἰς τὰς μετὰ τῶν φιλοσόφων 15
διατριβάς, αἷς τυραννῶν ἔχαιρε, χλευάζοντος αὐτόν καὶ
τέλος ἐρωτῶντος, τί δὴ τῆς Πλάτωνος ἀπολαύσεις σοφίας
„Οὐδὲν“ ἔφη „σοὶ δοκοῦμεν ὑπὸ Πλάτωνος ὠφεληθῆναι
τύχης μεταβολὴν οὕτω φέροντες;“ Πρὸς δὲ τὸν μουσι-
κὸν Ἀριστόξενον καὶ τινὰς ἄλλους πυνθανομένους, ὁ πό- 20
θεν αὐτῷ καὶ τίς ἢ πρὸς Πλάτωνα γένοιτο μίμψις, πολ-
λῶν ἔφη κακῶν τὴν τυραννίδα μεστήν οὔσαν οὐδὲν ἔχειν
τηλικούτου, ἡλίκον τὸ μηδὲνα τῶν λεγομένων φίλων μετὰ
παρορησίας διαλέγεσθαι· καὶ γὰρ αὐτὸς ὑπ' ἐκείνων ἀπο-
στερηθῆναι τῆς Πλάτωνος εὐνοίας. Ἐπεὶ δὲ τῶν βουλο- 25
μένων τις εὐφυνῶν εἶναι σκώπτων τὸν Διονύσιον ἐξέσσει
τὸ ἱμάτιον εἰσιὼν πρὸς αὐτόν, ὥς δὴ πρὸς τύραννον, ἀν-
τισκώπτων ἐκεῖνος ἐκέλευε τοῦτο ποιεῖν ὅταν ἐξῇ παρ'
αὐτοῦ, μὴ τι τῶν ἔνδον ἔχων ἀπέλθῃ. Φιλίππου δὲ τοῦ
Μακεδόνα παρὰ πότον τινὰ λόγον μετὰ εἰρωνείας ἐμβα- 30
λόντος περὶ τῶν μελῶν καὶ τῶν τραγωidiῶν, ὃς ὁ πρε-
σβύτερος Διονύσιος κατέλιπε, καὶ προσποιούμενον δια-

πορεῖν, ἐν τίνι χρόνῳ ταῦτα ποιεῖν ἐκεῖνος ἐσχόλασεν, οὐ φραύλως ἀπήντησεν ὁ Διονύσιος εἰπών· „Ἐν ᾧ σὺ καὶ γὰρ καὶ πάντες οἱ μακάριοι δοκοῦντες εἶναι περὶ κώθωνα διατρίβομεν.“ Πλάτων μὲν οὖν οὐκ ἐπεῖδεν ἐν Κορίνθῳ 5 Διονύσιον, ἀλλ' ἔτυχεν ἤδη τεθνηκώς, ὁ δὲ Σινωπεὺς Διογένης ἀπαντήσας αὐτῷ πρῶτον „Ὡς ἀναξίως“ ἔφη „Διονύσιε, ξῆς.“ Ἐπιστάντος δ' ἐκείνου καὶ εἰπόντος· „Εὐ ποιεῖς, ὦ Διόγενες, συναχθόμενος ἡμῖν ἡτυχηκόσι.“ „Τί γάρ;“ εἶπεν ὁ Διογένης „οἶμαι μὲ σοι συναλγεῖν, οὐ 10 διαγανακτεῖν, ὅτι τοιοῦτον ἀνδράποδον ὦν καὶ τοῖς τυραννείοις, ὥσπερ ὁ πατήρ, ἐπιτήδειος ἐγγηράσας ἀποθανεῖν ἐνταῦθα παῖζων καὶ τροφῶν διάγεις μεθ' ἡμῶν.“ Ὡς μοι παραβάλλουσι τούτοις τὰς Φιλίστου φωνάς, ἃς ἀφίησι περὶ τῶν Λεπτίνου θυγατέρων ὀλοφυρόμενος, 15 ὡς ἐκ μεγάλων ἀγαθῶν τῶν τῆς τυραννίδος εἰς ταπεινὴν ἀφιγμένων διαίταν, φαίνεσθαι θρήνους γυναικὸς ἀλαβάστους καὶ πορφύρας καὶ χρυσία ποθούσης. Ταῦτα μὲν οὖν οὐκ ἀλλότρια τῆς τῶν βίων ἀναγραφῆς οὐδὲ ἄχρηστα δοῦναι οἴομεθα μὴ σπεύδουσι μῆδὲ ἀσχολουμέ- 20 νοις ἀκροαταῖς.

XVI. Τῆς δὲ Διονυσίου δυστυχίας παραλόγου φανείσης οὐχ ἦττον ἢ Τιμολέοντος εὐτυχία τὸ θαυμαστὸν ἔσχεν. Ἐπιβάς γὰρ Σικελίας ἐν ἡμέραις πεντήκοντα τὴν 5 τ' ἀκρόπολιν τῶν Συρακουσῶν παρέλαβε καὶ Διονύσιον 25 εἰς Πελοπόννησον ἐξέπεμψεν. Ὄθεν ἐπιστρώσαντες οἱ Κορίνθιοι πέμπουσιν αὐτῷ δισχιλίους ὀπλίτας καὶ διακοσίους ἱππεῖς, οὐ κομισθέντες ἄχρι Θουρίων τὴν ἐκεῖθεν περαιοσιν ὑπὸ Καρχηδονίων πολλὰς ναυεὶ κατεχομένης τῆς θαλάττης ἄπορον ὁρῶντες, ὡς ἦν ἐνάγκη και- 30 ρὸν περιμένοντας ἀτρεμεῖν αὐτόθι, πρὸς κάλλιστον ἔργον ἀπεχρήσαντο τῇ σχολῇ. Θουρίων γὰρ ἐπὶ Βρεττίλους στρατευόντων τὴν πόλιν περалаβόντες ὥσπερ πατρίδα

καθαρῶς καὶ πιστῶς διεφύλαξαν. Ὁ δ' Ἰκέτης τὴν μὲν ἀκρόπολιν τῶν Συρακουσῶν ἐπολιόρκει καὶ σῆτον ἐκώ- 5 λυνεν εἰσπλεῖν τοῖς Κορίνθιοις, Τιμολέοντι δὲ δύο ξένους παρασκευάσας δολοφονήσοντας αὐτὸν ὑπέπεμψεν εἰς Ἀθρᾶνόν, οὔτε ἄλλως περὶ τὸ σῶμα συντεταγμένην ἔχοντι 5 φυλακὴν καὶ τότε παντάπασι διὰ τὸν θεὸν ἀναιμῶς καὶ ἀνυπόπτως σχολάζουσι μετὰ τῶν Ἀθρᾶνιτῶν. Οἱ δὲ πεμφθέντες κατὰ τύχην πνθόμενοι μέλλοντα θῦναι αὐτὸν ἦκου εἰς τὸ ἱερὸν ὑπὸ τοῖς ἱματίοις ἐγχειρίδια κομίζοντες, καὶ τοῖς περιεστῶσι τὸν βωμὸν ἀναμιχθέντες ἐγγυτέρω 10 44 κατὰ μικρὸν ἐπεχείρουσι. Καὶ ὅσον οὐπω παρακελευομένων ἀλλήλοις ἐνάρχεσθαι παῖσι τις αὐτῶν τὸν ἔτερον κατὰ τῆς κεφαλῆς ξίφει, καὶ πεσόντος οὐδ' ὁ παῖς εἰς εἰς ἔμεινεν οὐδ' ὁ μετὰ τοῦ πληγέντος ἦκου, ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν, ὥσπερ εἶχε τὸ ξίφος, φεύγων πρὸς τινα πέτραν ὑψη- 15 λὴν ἀνεπηδήσεν, ἄτερος δὲ τοῦ βωμοῦ λαβόμενος ἄδειαν ἤτειτο παρὰ τοῦ Τιμολέοντος ἐπὶ τῷ πάντα μνηστῇ. Καὶ λαβὼν ἐμήνυσεν καθ' αὐτοῦ καὶ κατὰ τοῦ τεθνηκότος ὡς πεμφθεῖεν ἐκεῖνον ἀποκτενοῦντες. Ἐν ταύτῃ δὲ καὶ τὸν ἀπὸ τῆς πέτρας κατήγον ἔτεροι βοῶντα μῆδὲν ἀδικεῖν, 20 ἀλλ' ἀνηρηκέναι δικαίως τὸν ἄνθρωπον ὑπὲρ πατρὸς τεθνηκότος, ὃν ἐκεῖνος ἀπεκτονήκοι πρότερον ἐν Λεον- τίνοις. Καὶ μαρτυροῦντας εἶχεν ἐνίοις τῶν παρόντων, θαυμάζοντας ἅμα τῆς τύχης τὴν εὐμηχανίαν, ὡς δι' ἐτέ- 25 ρων ἑτέρα κινουσα καὶ συνάγουσα πάντα πόρρωθεν καὶ 25 συγκатаπλέκουσα τοῖς πλείστον διαφέρειν δοκοῦσι καὶ μῆδὲν ἔχειν πρὸς ἄλληλα κοινὸν ἀεὶ τοῖς ἀλλήλων χρῆται καὶ τέλει καὶ ἀρχαῖς. Τὸν μὲν οὖν ἄνθρωπον ἐστεφάνωσαν οἱ Κορίνθιοι δέκα μυαῖς, ὅτι τῷ φυλάττοντι δαί- 30 μοι τὸν Τιμόλεοντα πάθος ἐχρησε δίκαιον καὶ τὸν ἐκ 30 πολλοῦ παρόντα θυμὸν αὐτῷ πρότερον οὐ κατανόησεν, ἀλλὰ μετ' αἰτίας ἰδίας πρὸς τὴν ἐκείνου σωτηρίαν ἀπὸ

τύχης διετήρησεν. Ἡ δ' εἰς τὸν παρόντα καιρὸν εὐτυχῶς
καὶ πρὸς τὰ μέλλοντα ταῖς ἐλπίσιν ἐπῆρεν ὀρῶντας ὡς
λερὸν ἄνδρα καὶ σὺν θεῷ τιμωρὸν ἥκοντα τῇ Σικελίᾳ τὸ
Τιμολέοντα σέβεσθαι καὶ φυλάττειν.

- 5 XVII. Ὅς δὲ ταύτης διήμαρτε τῆς πείρας ὁ Ἰκέτης καὶ
πρὸς Τιμολέοντα πολλοὺς ἐώρα συνισταμένους, μεμφά-
μενος αὐτὸς ἑαυτὸν, ὅτι τηλικαύτης παρουσίας τῆς Καρ-
χηδονίων δυνάμεως ὥσπερ αἰσχυνόμενος αὐτῇ κατὰ
μικρὰ χρῆται καὶ λάθρα, κλέπτων καὶ παρεισάγων τῇ
10 συμμαχίᾳ, μετεπέμπετο Μάγωνα τὸν στρατηγὸν αὐτῶν
μετὰ τοῦ στόλου παντός. Ὁ δὲ εἰσέπλει φοβερὸς ναυό-
πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν καταλαμβάνων τὸν λιμένα, πεζῶν
δὲ μυριάδας ἔξ ἀποσιβάζων καὶ καταστρατοπεδεύων ἐν
τῇ πόλει τῶν Συρακουσίων, ὥστε πάντας οἰεσθαι τῇ
15 πάλαι λεγομένην καὶ προσδοκωμένην ἐκβαρβάρωσι
ἥκειν ἐπὶ τὴν Σικελίαν. Οὐδέποτε γὰρ Καρχηδονίου
ὑπῆρξε πρότερον μυρίους πολεμήσασιν πολέμους ἐν Σι-
κελίᾳ λαβεῖν τὰς Συρακούσας, ἀλλὰ τότε δεξαμένου τοῦ
Ἰκέτου καὶ παραδόντος ἦν ὁρᾶν τὴν πόλιν στρατόπεδο
20 βαρβάρων οὖσαν. Οἱ δὲ τὴν ἀκρόπολιν τῶν Κορινθίων
κατέχοντες ἐπισφαλῶς καὶ χαλεπῶς ἀπήλλαττον, τροφί-
μην ἱκανῆς οὐκ ἔτι παρουσίας, ἀλλ' ἐνδεόμενοι διὰ τὴν
φρουρεῖσθαι τοὺς λιμένας, αἱ δὲ ἐν ἀγῶσι καὶ μάχᾳ
περὶ τὰ τεῖχη καὶ πρὸς πᾶν μηχανήμα καὶ πρὸς πᾶσι
25 ἰδέαν πολιορκίας μερίζοντες αὐτούς.

- XVIII. Οὐ μὴν ἀλλ' ὁ Τιμολέων παρεβόηθει σῆτον
Κατάνης μικραῖς ἀλιάσι καὶ λεπτοῖς ἀκατίοις ἀποστέλλειν
ἂ μάλιστα χειμῶν παρεισέπιπτε διὰ τῶν βαρβαρικῶν
τριήρων ὑποπορευόμενα, πρὸς τὸν κλύδωνα καὶ τὸν σ
30 λον ἐκείνων διῆσταμένων. Ἄ δὲ συνορῶντες αἱ περὶ τὴν
Μάγωνα καὶ τὸν Ἰκέτην ἐβούλοντο τὴν Κατάνην ἐλθεῖν
ἐξ ἧς ἐπλει τὰ ἐπιτήδεια τοῖς πολιορκουμένοις· καὶ λ

βόντες τῆς δυνάμεως τὴν μαχιμωτάτην ἐξέπλευσαν ἐκ
 τῶν Συρακουσῶν. Ὁ δὲ Κορίνθιος Νέων (οὗτος γὰρ ἦν
 ἄρχων τῶν πολιορκουμένων) κατιδὼν ἀπὸ τῆς ἄκρας
 τοὺς ὑπολελειμμένους τῶν πολέμιων ἀργῶς καὶ ἀμελῶς
 φυλάττοντας ἐξαίφνης ἐπέπεσε διεσπαρμένοις αὐτοῖς· 5
 καὶ τοὺς μὲν ἀνελών, τοὺς δὲ τρεψάμενος ἐκράτησε καὶ
 145 κατέσχε τὴν λεγομένην Ἀχραδινὴν, ὃ κράτιστον ἐδόκει
 καὶ ἀθραυστότατον ὑπάρχειν τῆς Συρακουσίων μέρος
 πόλεως, τρόπον τινὰ συγκειμένης καὶ συνηρμοσμένης ἐκ
 πλείονων πόλεων. Εὐπορήσας δὲ καὶ σίτου καὶ χρημάτων 10
 οὐκ ἄφῃκε τὸν τόπον, οὐδ' ἀνεχώρησε πάλιν ἐπὶ τὴν ἄκραν,
 ἀλλὰ φραξάμενος τὸν περίβολον τῆς Ἀχραδινῆς καὶ συνά-
 ψας τοῖς ἐρύμασι πρὸς τὴν ἀκρόπολιν διεφύλαττε. Τοὺς
 δὲ περὶ τὸν Μάγωνα καὶ τὸν Ἰκέτην ἐγγὺς ἦδη τῆς Κατά-
 νης ὄντας ἱππεὺς ἐκ Συρακουσῶν καταλαβὼν ἀπήγγειλε 15
 τὴν ἄλωσιν τῆς Ἀχραδινῆς. Καὶ συνταραχθέντες ἀνεχώ-
 ρησαν διὰ ταχέων, οὔτε λαβόντες ἐφ' ἣν ἐξῆλθον οὔτε
 φυλάξαντες ἦν εἶχον.

XIX. Ταῦτα μὲν οὖν ἐτι τῇ προνοίᾳ καὶ ἀρετῇ δίδωσί
 τινα πρὸς τὴν τύχην ἀμφισβήτησαι· τὸ δ' ἐπὶ τοῖς 20
 νόμῳ παντάπασιν ἔοικε συμβῆναι κατ' εὐτυχίαν. Οἱ
 γὰρ ἐν τοῖς Θουρίοις διατρίβοντες στρατιῶται τῶν Κο-
 ρινθίων ἅμα μὲν δεδιότες τὰς Καρχηδονίων τριήρεις, εἰ
 παρεφύλαττον αὐτοὺς μετὰ Ἀννωνος, ἅμα δ' ἐφ' ἡμέρας
 25 πολλὰς ἐξηγριωμένης ὑπὸ πνεύματος τῆς θαλάττης, περὶ
 διὰ Βρεττίων ὤρμησαν πορεύεσθαι· καὶ τὰ μὲν πείθον-
 τες, τὰ δὲ βιαζόμενοι τοὺς βαρβάρους εἰς Πήριον κατέ-
 βαινον ἐτι πολὺν χειμῶνα τοῦ πελάγους ἔχοντος. Ὁ δὲ
 τῶν Καρχηδονίων ναύαρχος, ὧς οὐ προσεδόκα τοὺς Κο-
 ρινθίους καὶ μάτην ὥετο καθῆσθαι, πείσας αὐτὸς ἑαυτὸν 30
 νενοημέναι τι τῶν σοφῶν καὶ πανούργων πρὸς ἀπότην,
 στεφανώσασθαι τοὺς ναύτας κελεύσας καὶ κοσμήσας τὰς

- τριήρεις ἀσπίσιν Ἑλληνικαῖς καὶ φοινικίσιν, ἐπλεῖ πρὸς
 τὰς Συρακούσας. Καὶ παρὰ τὴν ἀκρόπολιν χρώμενος
 ῥοδίῳ μετὰ κρότου καὶ γέλωτος ἐβόα τοὺς Κορινθίους
 ἦκειν νενικηκὼς καὶ κεχειρωμένος, ἐν τῇ θαλάττῃ λαβὼν
 5 διαπλέοντας, ὥς δὴ τινα δυσθυμίαν τοῖς πολιορκουμέ-
 νοις παρέξων. Ἐκείνου δὲ ταῦτα ληροῦντος καὶ φευκά-
 ζοντος ἐκ τῶν Βρεττίων καταβεβηκότες οἱ Κορινθιοὶ εἰς
 τὸ Ῥήγιον, ὥς οὐδεὶς παρεφύλαττε καὶ τὸ πνεῦμα κατε-
 σβεσμένον παραλόγως ἀκύνονα τὸν πόρον ἰδεῖν καὶ λείον
 10 παρεῖχε, ταχύ πληρώσαντες τὰ πορθμεῖα καὶ τὰς ἀλιά-
 δας τὰς παρούσας ἀνῆγοντο καὶ διεκομίζοντο πρὸς τὴν
 Σικελίαν, οὕτως ἀσφαλῶς καὶ διὰ τοσαύτης γαλήνης, ὥστε
 τοὺς ἵππους παρὰ τὰ πλοῖα παρανηχομένους ἐκ θυτῆρων
 ἐφέλκεσθαι.
- 15 XX. Περαιωθέντων δὲ πάντων ὁ Τιμολέων δεξάμενος
 αὐτοὺς τὴν τε Μεσσήνην εὐθύς εἶχε καὶ συνταξάμενος
 ἐβάδιζεν ἐπὶ τὰς Συρακούσας, οἷς εὐτύχει καὶ κατώρθου
 μᾶλλον ἢ τῇ θυνάμει πεποιδῶς· οὐ γὰρ ῥῆσαν οἱ σὺν αὐτῷ
 πλείους τετρακισχιλίων. Ἀγγελλομένης δὲ τῆς ἐφόδου
 20 τῷ Μάκωνι θορυβούμενος καὶ δεδοικώς ἔτι μᾶλλον εἰς
 ὑποψίαν ἦλθεν ἐκ τοιαύτης προφάσεως. Ἐν τοῖς περὶ
 τὴν πόλιν τενάρεσι, πολὺ μὲν ἐκ κρηνῶν πότιμον ὕδωρ,
 πολὺ δ' ἐξ ἐλῶν καὶ ποταμῶν καταρρεόντων εἰς τὴν θά-
 λατταν δεχομένοις, πλήθος ἐγγέλεων νέμεται καὶ θαψί-
 25 λεια τῆς ἄγρας τοῖς βουλομένοις αἰεὶ πάρεστι. Ταύτας οἱ
 παρ' ἀμφοτέρων μισθοῦ στρατευόμενοι σχολῆς οὔσης
 καὶ ἀνοχῶν συνεθήρεον. Οἷα δ' Ἕλληνες οὗτοι καὶ πρὸς
 ἀλλήλους οὐκ ἔχοντες ἰδίῳν ἀπεχθειῶν πρόφασιν, ἐν μὲν
 ταῖς μάχαις διεκινδύνεον ἐνρώσως, ἐν δὲ ταῖς ἀνοχαῖς
 30 προσφοιτῶντες ἀλλήλοις διελέγοντο. Καὶ τότε κοινὸν
 περὶ τὴν ἀλιείαν ἔχοντες ἔργον ἐν λόγοις ἦσαν, θανμά-
 ζοντες τῆς θαλάσσης τὴν εὐφυΐαν καὶ τῶν χωρίων τὴν

κατασκευήν. Καί τις εἶπε τῶν παρὰ τοῖς Κορινθίοις
στρατευομένων. „Τοσαύτην μέντοι τὴν πόλιν τὸ μέγε-
θος καὶ τοσούτοις ἐξησκημένην καλοῖς ὑμεῖς Ἕλληνες ὄν-
τες ἐκβαρβαρῶσαι προθυμείσθε, τοὺς κακίστους καὶ φο-
βικωτάτους Καρχηδονίους ἐγγυτέρω κατοικίζοντες ἡμῶν, 5
πρὸς οὓς ἔδει πολλὰς εὐχεσθαι Σικελίας προκείσθαι τῆς
Ἑλλάδος· ἢ δοκεῖτε τούτους στρατὸν ἀγείραντας ἀπὸ
στηλῶν Ἡρακλείων καὶ τῆς Ἀτλαντικῆς ἥκειν θαλάττης
δεῦρο κινδυνεύοντας ὑπὲρ τῆς Ἰκέτου δυναστείας; ὅς
εἰ λογισμὸν εἶχεν ἡγεμόνος, οὐκ ἂν ἐξέβαλλε τοὺς πατέρας 10
οὐδ' ἐπῆγε τῇ πατρίδι τοὺς πολεμίους, ἀλλὰ καὶ τιμῆς
καὶ δυνάμεως ἐτύγχανεν ὅσης πρέπει, Κορινθίους καὶ
Τιμολέοντα πείσας.“ Τούτους τοὺς λόγους οἱ μισθοφόροι
διεθρόησαν ἐν τῷ στρατοπέδῳ, καὶ παρέσχον ὑποψίαν τῷ
Μάγωνι προδίδοσθαι, χρήζοντι πάσαι προφάσεις. 15
καὶ δεομένου τοῦ Ἰκέτου παραμένειν καὶ διδάσκοντος,
ὅσῳ βελτιόνες εἰσι τῶν πολεμίων, μᾶλλον οἰόμενος ἀρετῇ
καὶ τύχῃ λείπεσθαι Τιμολέοντος ἢ πλήθει δυνάμεως
ὑπερβάλλειν, ἄρας εὐθὺς ἀπέπλευσεν εἰς Αἰβύην, αἰ-
σχροῶς κατ' οὐδένα λογισμὸν ἀνθρώπινον ἐκ τῶν χειρῶν 20
ἄφεις Σικελίαν.

XXI. Τῇ δ' ὕστεραίᾳ παρῆν ὁ Τιμολέων ἐπὶ μάχην
συντεταγμένος. Ὡς δὲ τὴν φυγὴν ἐπυνθάνοντο καὶ τὴν
ἐρημίαν ἐώρων τῶν νεωρίων, γελᾶν αὐτοῖς ἐπῆγει τὴν
ἀνανδρίαν τοῦ Μάγωνος, καὶ περιόντες ἐκήρυττον ἐν τῇ 25
πόλει μῆνυτρα τῷ φράσαντι τὸν Καρχηδονίων στόλον
ὄπησφᾶς ἀποδέδρακεν. Οὐ μὲν ἀλλὰ τοῦ Ἰκέτου φιλομα-
χοῦντος ἔτι καὶ τὴν λαβὴν οὐ προεμένου τῆς πόλεως,
ἀλλὰ ἐμπεφυκότος οἷς κατεῖχε μέγιστοι καρτεροῖς οὖσι καὶ
δυσπροσμάχοις, διελὼν ὁ Τιμολέων τὴν δύναμιν αὐτῶν 30
μὲν ἢ βιαιότατον ἦν παρὰ τὸ ῥεῖθρον τοῦ Ἀνάπου προσέ-
βαλλεν, ἄλλους δ' ἐκ τῆς Ἀγραδινῆς ἐκέλευεν ἐπιχειρεῖν,

- ὦν Ἰσίας ἤγειτο ὁ Κορίνθιος. Τοὺς δὲ τρίτους ἐπῆγον
ἐπὶ τὰς Ἐπιπολάς Δείναρχος καὶ Δημάρετος οἱ τὴν ὑστέ-
ραν ἀγαγόντες ἐκ Κορίνθου βοήθειαν. Ἄμα δὲ καὶ παν-
ταχόθεν τῆς ἐφόδου γενομένης καὶ τῶν περὶ τὸν Ἰκέτην
5 ἀνατραπέντων καὶ φευγόντων, τὸ μὲν ἀλῶναι τὴν πόλιν
κατ' ἄκρας καὶ γενέσθαι ταχέως ὑποχείριον ἐκπεσόντων
τῶν πολεμίων δίκαιον ἀναθεῖναι τῇ τῶν μαχομένων ἀν-
δραγαθίᾳ καὶ τῇ δεινότητι τοῦ στρατηγοῦ, τὸ δὲ μὴ ἀπο-
θανεῖν τινα μηδὲ τραπῆναι τῶν Κορινθίων ἴδιον ἔργον
10 αὐτῆς ἢ Τιμολέοντος ἐπεδείξατο τύχη, καθάπερ διαμιλ-
λωμένη πρὸς τὴν ἀρετὴν τοῦ ἀνδρός, ἵνα τῶν ἐπαινου-
μένων αὐτοῦ τὰ μακαριζόμενα μᾶλλον οἱ πυρθανόμενοι
θαυμάζωσιν. Οὐ γὰρ μόνον Σικελίαν πᾶσαν οὐδ' Ἰτα-
λίαν εὐθύς ἢ φήμη κατέσχευε, ἀλλ' ἡμερῶν ὀλίγων ἢ Ἐλ-
15 λὰς διήκει τὸ μέγεθος τοῦ κατορθώματος, ὥστε τὴν τῶν
Κορινθίων πόλιν ἀπιστοῦσαν, εἰδικάπεπλευσεν ὁ στόλος,
ὁμοῦ καὶ σεσωσμένους καὶ νενικηκότας ἀκούειν τοὺς ἄν-
δρας. Οὕτως εὐρόησαν αἱ πράξεις, καὶ τοσοῦτο τῷ κάλλει
τῶν ἔργων τὸ τάχος ἢ τύχη προσέθηκεν.
- 20 XXII. Γενόμενος δὲ τῆς ἄκρας κύριος οὐκ ἔπαθε Λί-
ωνι ταῦτό πάθος, οὐδ' ἐφείσατο τοῦ τόπου διὰ τὸ κάλλος
καὶ τὴν πολυτέλειαν τῆς κατασκευῆς, ἀλλὰ τὴν ἐκείνου
διαβαλοῦσαν, εἴτ' ἀπολέσασαν ὑποψίαν φυλαξάμενος
ἐκήρυξε τῶν Συρακουσίων τὸν βουλόμενον παρεῖναι
25 μετὰ σιδήρου καὶ συνεφάπτεσθαι κατασκαπτομένων τῶν
τυραννικῶν ἐρυμάτων. Ὡς δὲ πάντες ἀνέβησαν, ἀρχὴν
ἐλευθερίας ποιησάμενοι βεβαιοτάτην τὸ κήρυγμα καὶ τὴν
ἡμέραν ἐκέντην, οὐ μόνον τὴν ἄκραν, ἀλλὰ καὶ τὰς οἰ-
κίας καὶ τὰ μνήματα τῶν τυράννων ἀνέτρεψαν καὶ κατέ-
30 σκαψαν. Εὐθύς δὲ τὸν τόπον συνομαλύντας ἐνφοκοδόμησε
τὰ δικαστήρια, χαριζόμενος τοῖς πολίταις καὶ τῆς τυραν-
νίδος ὑπερτέραν ποιῶν τὴν δημοκρατίαν. Ἐπεὶ δὲ τὴν

πόλιν ἐλὼν οὐκ εἶχε πολίτας, ἀλλὰ τῶν μὲν ἐν τοῖς πολέ-
 μοις καὶ ταῖς στάσεσι διαφθαρέντων, τῶν δὲ τὰς τυραν-
 νίδας φευγόντων, ἡ μὲν ἐν Συρακούσαις ἀγορὰ δι' ἐρη-
 μίαν οὕτως πολλὴν καὶ βαθεῖαν ἐξέφυσεν ὕλην, ὥστε
 τοὺς ἵππους ἐν αὐτῇ κατανέμεσθαι, τῶν ἱπποκόμων ἐν
 τῇ χλόῃ κατακειμένων, αἱ δὲ ἄλλαι πολεὶς πλὴν παντελῶς
 ὀλίγων ἐλάφων ἐγένοντο μεσται καὶ συῶν ἀγρίων, ἐν δὲ
 τοῖς προαστείοις καὶ περὶ τὰ τεῖχη πολλάκις οἱ σχολὴν
 ἄγοντες ἐκυνηγέτουν, ὑπήκουε δ' οὐδεὶς τῶν ἐν τοῖς
 ἐρύμασι καὶ φρουρίοις κατοικούντων, οὐδὲ κατέβαινον
 εἰς τὴν πόλιν, ἀλλὰ φρίκη καὶ μῖσος εἶχε πάντας ἀγορᾶς
 καὶ πολιτείας καὶ βήματος, ἐξ ὧν ἀνέφυσαν αὐτοῖς οἱ
 πλειστοὶ τῶν τυράννων, ἔδοξε τῷ Τιμολέοντι καὶ τοῖς
 Συρακουσίοις γράψαι πρὸς τοὺς Κορινθίους, ὅπως πέμ-
 ψωσιν οἰκήτορας εἰς τὰς Συρακούσας ἐκ τῆς Ἑλλάδος. 15
 Ἡ τε γὰρ χώρα σχολάζειν ἐμελλε, καὶ πολὺν πόλεμον ἐκ
 Αἰβύης προσεδέχοντο, πυνθανόμενοι τοὺς Καρχηδονίους
 τοῦ μὲν Μάγωνος ἐαυτὸν ἀνελόντος ἀνεσταυρωκένα τὸ
 σῶμα διὰ τὴν στρατηγίαν ὀργισθέντας, αὐτοὺς δὲ συνά-
 ρειν μεγάλην δύναμιν ὥς ἔτους ὥρᾳ διαβησομένους εἰς 20
 Σικελίαν.

XXIII. Τῶν δὲ γραμμάτων τούτων παρὰ τοῦ Τιμολέ-
 οντος κομισθέντων, καὶ πρέσβειων ἅμα παρόντων Συρα-
 κουσίων καὶ δεομένων ἐπιμεληθῆναι τῆς πόλεως καὶ γε-
 νέσθαι πάλιν ἐξ ὑπαρχῆς οἰκιστὰς, οὐχ ἥρπασαν οἱ Κο-
 ρίνθιοι τὴν πλεονεξίαν οὐδὲ προσεποίησαν αὐτοῖς τὴν
 πόλιν, ἀλλὰ πρῶτον μὲν ἐπιόντες τοὺς ἱεροὺς ἀγῶνας
 Ἑλλάδι καὶ τὰς μεγίστας τῶν πανηγύρεων ἀνηγόρευον
 ὑπὸ κηρύκων, ὅτι Κορίνθιοι καταλελυκότες τὴν ἐν Συ-
 ρακούσαις τυραννίδα καὶ τὸν τύραννον ἐξεληλακότες, κα-
 30
 λοῦσι Συρακουσίους καὶ τῶν ἄλλων Σικελιωτῶν τὸν
 βουλόμενον οἰκεῖν τὴν πόλιν ἐλευθέρους καὶ αὐτονομούς,

ἐπ' ἴσοις καὶ δικαίοις τὴν χώραν διαλαχόντας· ἔπειτα
 διαπέμποντες ἀγγέλους εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ τὰς νήσους,
 ὅπου πλείστοις ἐπυνθάνοντο τῶν φυγάδων διωσπαρμέ- 148
 νους κατοικεῖν, παρεκάλουν ἵναί πάντας εἰς Κόρινθον
 5 ὡς Κορινθίων ἀσφαλῆ πομπὴν καὶ πλοῖα καὶ στρατηγούς
 παρεξόντων ἰδίῳις τέλεσιν εἰς Συρακούσας. Κηρυσσο-
 μένων δὲ τούτων ἡ μὲν πόλις τὸν δικαιοτάτον καὶ κάλλι-
 στον ἀπελάμβανεν ἔπαινον καὶ ζῆλον, ἑλευθεροῦσα μὲν
 ἀπὸ τῶν τυραννῶν, σῶζουσα δ' ἀπὸ τῶν βαρβάρων, ἀπο-
 10 διδοῦσα δὲ τοῖς πολίταις τὴν χώραν. Οἱ δὲ συνελθόντες
 εἰς Κόρινθον οὐκ ὄντες ἱκανοὶ τὸ πλῆθος ἐδεήθησαν ἐκ
 Κορίνθου καὶ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος παραλαβεῖν συνοίκους·
 καὶ γενόμενοι μυρίων οὐκ ἐλάττους κατέπλευσαν εἰς Συ-
 15 ρακούσας. Ἦδη δὲ καὶ τῶν ἐξ Ἰταλίας καὶ Σικελίας πολ-
 λοι τῷ Τιμολέοντι συνεληλύθεισαν· καὶ γενομένοις αὐ-
 τοῖς ἑξακισμυρίοις τὸ πλῆθος, ὡς Ἀθῆναις εἶρηκε, τὴν
 μὲν χώραν διένειμε, τὰς δὲ οἰκίας ἀπέδοτο χιλίων τα-
 λάντων, ἅμα μὲν ὑπολειπόμενος τοῖς ἀρχαίοις Συρακου-
 σίοις ἐξωνεῖσθαι τὰς αὐτῶν, ἅμα δὲ χρημάτων εὐπορίαν
 20 τῷ δήμῳ μηχανώμενος οὕτως πενομένῳ καὶ πρὸς τάλλα
 καὶ πρὸς τὸν πόλεμον, ὥστε καὶ τοὺς ἀνδριάντας ἀπο-
 δόσθαι, ψήφου διαφερομένης ὑπὲρ ἐκάστον καὶ γινόμε-
 νης κατηγορίας, ὥσπερ ἀνθρώπων εὐθύνας διδόντων·
 ὅτε δὴ φασὶ τὸν Γέλωνος ἀνδριάντα τοῦ παλαιοῦ τυράν-
 25 νου διατηρῆσαι τοὺς Συρακουσίους, καταχειροτονοῦμέ-
 νων τῶν ἄλλων, ἀγαμένους καὶ τιμῶντας τὸν ἄνδρα τῆς
 νίκης, ἣν πρὸς Ἰμέρα Καρχηδονίους ἐνίκησεν.

XXIV. Οὕτω δὲ τῆς πόλεως ἀναξωπυρούσης καὶ πλη-
 ρουμένης, ἐπιρρεόντων πανταχόθεν εἰς αὐτὴν τῶν πο-
 30 λιτῶν, βουλόμενος ὁ Τιμολέων καὶ τὰς ἄλλας πόλεις ἑλευ-
 θερῶσαι καὶ παντάπασιν ἐκκόψαι τῆς Σικελίας τὰς τυ-
 ραννίδας, ἐπὶ τὰς χώρας αὐτῶν στρατεύων Ἰκέτην μὲν

ἠνάγκασεν ἀποστάντα Καρχηδονίων ὁμολογῆσαι τὰς ἀκροπόλεις κατασκάψειν καὶ βιοτεύσειν ἰδιώτην ἐν Λεοντίνοις, Λεπτίνου δὲ τοῦ τυραννοῦντος Ἀπολλωνίας καὶ συχνῶν ἄλλων πολιχνίων, ὥς ἐκινδύνευε κατὰ κράτος ἁλῶναι, παραδόντος αὐτὸν φεισάμενος εἰς Κόρινθον ὁ ἀπέστειλε, καλὸν ἡγούμενος ἐν τῇ μητροπόλει τοὺς τῆς Σικελίας τυράννους ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἀποθεωρεῖσθαι φρυγαδικῶς καὶ ταπεινῶς ζῶντας. Τοὺς δὲ μισθοφόρους βουλόμενος ἐκ τῆς πολεμίας ὀφειλίσθαι καὶ μὴ σχολάζειν, αὐτὸς μὲν εἰς τὰς Συρακούσας ἐπανῆλθε τῇ καταστάσει τῆς πολιτείας προσέξων καὶ τοῖς ἡκουνσιν ἐν Κόρινθον νομοθέταις Κεφάλῳ καὶ Διονυσίῳ τὰ κυριώτατα καὶ κάλλιστα συνδιαθήσων, τοὺς δὲ περὶ Δείναρχον καὶ Δημάρετον εἰς τὴν τῶν Καρχηδονίων ἐξέπεμψεν ἐπικράτειαν, οἱ πόλεις πολλὰς ἀφιστάντες τῶν βαρβάρων οὐ μόνον αὐτοὶ διῆγον ἐν ἀφθόνοισι, ἀλλὰ καὶ χρήματα παρ-εσκεύαζον εἰς τὸν πόλεμον ἀπὸ τῶν ἀλισκομένων.

XXV. Ἐν τούτῳ δὲ Καρχηδόνιοι καταπλέουσιν εἰς τὸ Αἰλύβαιον ἄγοντες ἑπτὰ μυριάδας στρατοῦ καὶ τριήρεις διακοσίας καὶ πλοῖα χίλια κομίζοντα μηχανὰς καὶ τέθριππα καὶ σίτον ἄφθονον καὶ τὴν ἄλλην παρασκευὴν, ὥς οὐκ ἔτι ποιησόμενοι κατὰ μέρος τὸν πόλεμον, ἀλλ' ὁμοῦ πάσης Σικελίας ἐξελάσοντες τοὺς Ἕλληνας· ἦν γὰρ ἡ δύναμις ἐξαρκούσα καὶ μὴ νοσοῦντας μηδὲ διψοφθαρμένους ὑπ' ἀλλήλων συλλαβεῖσθαι Σικελιώτας. Πν-
θόμενοι δὲ πορθεῖσθαι τὴν ἐπικράτειαν αὐτῶν, εὐθὺς ὁργῇ πρὸς τοὺς Κορινθίους ἐχώρουν Ἀσδρούβα τε καὶ Ἀμίλκα στρατηγούντων. Τῆς δὲ ἀγγελίας ὁξέως εἰς Συρακούσας ἀφικομένης οὕτω κατεπλήρησαν οἱ Συρακούσιοι πρὸς τὸ μέγεθος τῆς δυνάμεως, ὥστε μόλις τῷ Τι-
μολέοντι τρισχιλίους ἀπὸ τοσούτων μυριάδων ὅπλα λαβόντας τολμῆσαι συνεξελεθεῖν. Οἱ δὲ μισθοφόροι τετρα-

κισχίλιοι τὸ πλῆθος ἦσαν· καὶ τούτων αὐτοῖς ὅσον χίλιον
 καθ' ὁδὸν ἀποδειλιάσαντες ἀνεχώρησαν, ὥς οὐχ ὑγιαί-
 νοντος τοῦ Τιμολέοντος, ἀλλὰ μαινομένου παρ' ἡλικίας
 καὶ πρὸς ἑπτὰ μυριάδας πολεμίων μετὰ πεντακισχιλίων
 5 πεζῶν καὶ χιλίων ἱππέων βαδίζοντος, καὶ διαρτῶντος ὁδὸν
 ἡμερῶν ὀκτὼ τὴν δύναμιν ἀπὸ τῶν Συρακουσῶν, ὅθεν
 οὔτε σωθῆναι τοῖς φεύγουσιν οὔτε ταφῆναι τοῖς πεσού-
 σιν αὐτῶν ὑπάρξει. Τούτους μὲν οὖν Τιμολέων κέρδος
 ἤγετο πρὸ τῆς μάχης φανεροῦς γεγονότας, τοὺς δὲ ἄλ-
 10 λους ἐπιρρώσας κατὰ τάχος ἤγε πρὸς τὸν Κρίμησον ποτα-
 μόν, ὅπου καὶ τοὺς Καρχηδονίους ἤκουσε συνάπτειν.

XXVI. Ἀναβαίνουντι δὲ αὐτῷ πρὸς λόφον, ὃν ὑπερ-
 βαλόντες ἐμελλον κατόψεσθαι τὸ στρατεύμα καὶ τὴν δύ-
 ναμιν τῶν πολεμίων, ἐμβάλλουσιν ἡμίονοι σέλινα κομι-
 5 ζόντες· καὶ τοῖς στρατιώταις εἰσῆλθε πονηρόν εἶναι τὸ
 σημεῖον, ὅτι τὰ μνημάτα τῶν νεκρῶν εἰώθαμεν ἐπιεικῶς
 στεφανοῦν σελίνοις· καὶ παροιμία τις ἐκ τούτου γέγονε
 τὸν ἐπισφαλῶς νοσοῦντα, δεῖσθαι [τοῦτον τοῦ] σελίνου
 Βουλόμενος οὖν αὐτοὺς ἀπαλλάξαι τῆς δεισιδαιμονίας
 20 καὶ τὴν δυσελπιστείαν ἀφελεῖν ὁ Τιμολέων, ἐπιστήσας
 τὴν πορείαν ἄλλα τε πρέποντα τῷ καιρῷ διελέχθη, καὶ
 τὸν στέφανον αὐτοῖς ἔφη πρὸ τῆς νίκης κομιζόμενον ἀν-
 τομάτως εἰς τὰς χεῖρας ἤκειν, ὃ Κορίνθιοι στεφανοῦσιν
 τοὺς Ἰσθμια νικῶντας, ἱερὸν καὶ πάτριον στέμμα τοῦ σελί-
 25 λίνου νομίζοντες. Ἔτι γὰρ τότε τῶν Ἰσθμίων, ὥσπερ
 νῦν τῶν Νεμείων, τὸ σέλινον ἦν στέφανος, οὐ πάλαι δ'
 ἢ πῖτυς γέγονεν. Ἐντυχὼν οὖν ὁ Τιμολέων, ὥσπερ εἰ-
 ρηται, τοῖς στρατιώταις καὶ λαβὼν τῶν σελίνων κατεστει-
 ψατο πρῶτος αὐτός, εἶτα οἱ περὶ αὐτὸν ἡγεμόνες καὶ
 30 πλῆθος. Οἱ δὲ μάντις κατιδόντες αἰτούντες δύο προσφι-
 ρομένους, ὧν ὁ μὲν δράκοντα τοῖς ὀνύξιν ἔφερε διαπι-
 παρμένον, ὁ δὲ ἱππίατο νεκλαγῶς μέγα καὶ θαρραλέο

49 ἐπεδείκνυνον τοῖς στρατιώταις καὶ πρὸς εὐχὰς θεῶν καὶ ἀνακλήσεις ἐτραπόnton πάντες.

XXVII. Τὸ μὲν οὖν ἔτος ἱσταμένου θέρους εἶχεν ὥραν, καὶ λήγοντι μηνὶ Θαρρηλιῶνι πρὸς τὰς τροπὰς ἤδη συν-
 ἦπτε τὸν καιρόν· ὁμίχλην δὲ τοῦ ποταμοῦ πολλὴν ἀνα- 5
 δίδοντας πρῶτον μὲν ἀπεκρύπτετο ζόφῳ τὸ πεδίον, καὶ
 σύνοπτον οὐδὲν ἦν ἀπὸ τῶν πολεμίων, πλήν ἡχὴ τις
 ἄκριτος καὶ συμμιγῆς ἄνω πρὸς τὸν λόφον ἐχώρει πρό-
 σωθεν ἀνισταμένης στρατιᾶς τοσαύτης. Ὡς δ' ἀναβάν-
 τες ἐπὶ τὸν λόφον ἔστησαν οἱ Κορίνθιοι καὶ θέμενοι τὰς 10
 ὤσπιδας διανεπαύοντο, τοῦ ἡλίου περιφερομένου καὶ
 μετεωρίζοντος τὴν ἀναθυμίασιν, ὁ μὲν θολερὸς ἀῆρ
 ἀδροιζόμενος πρὸς τὰ ὑψηλὰ καὶ συνιστάμενος κατενέ-
 φωσε τὰς ἀκρωρείας, τῶν δὲ ὑπὸ πόδας τόπων ἀνακα-
 θαιρομένων ὃ τε Κόρησος ἐξεφάνη καὶ διαβαίνοντες 15
 αὐτὸν ὥφθησαν οἱ πολέμιοι, πρῶτοις μὲν τοῖς τεθρίπποις
 ἐκπληκτικῶς πρὸς ἀγῶνα κατεσκευασμένοις, κατόπιν δὲ
 τούτων μυρίοις ὑπλίταις λευκάσπισι. Τούτους ἐτεκμαί-
 ροντο Καρχηδονίους εἶναι τῇ λαμπρότητι τῆς σκευῆς καὶ
 τῇ βραδυτῇ καὶ τάξει τῆς πορείας. Μετὰ δὲ τούτους 20
 τῶν λοιπῶν ἔθνων ἐπιρροόντων καὶ τὴν διάβασιν μετ'
 ὠθισμοῦ καὶ ταραχῆς ποιουμένων, συνιδὼν ὁ Τιμόλεων
 τὸν ποταμὸν αὐτοῖς ταμιεύοντα τοῦ πλήθους τῶν πολε-
 μίων ἀπολαβεῖν ὅσοις ἐθέλοιεν αὐτοὶ μάχεσθαι, καὶ τοὺς
 στρατιώτας καθορᾶν κελεύσας τὴν φάλαγγα τῷ ῥείθρῳ 25
 διαλελυμένην καὶ τοὺς μὲν ἤδη διαβεβηκότας, τοὺς δὲ
 μέλλοντας, προσέταξε· Σημαρέτω λαβόντι τοὺς ἱππεῖς
 ἐμβαλεῖν εἰς τοὺς Καρχηδονίους καὶ συνταράξει τὸν διά-
 κοσμον αὐτῶν τῆς παρατάξεως οὕτω καθιστάσεως. Αὐ-
 τὸς δὲ καταβὰς εἰς τὸ πεδίον τὰ μὲν κέρατα τοῖς ἄλλοις 30
 Σικελιώταις ἀπέδωκεν, ἀναμίξας ἑκατέρῳ τῶν ξένων αὐ-
 πολλούς, ἐν μέσῳ δὲ περὶ αὐτὸν λαβὼν τοὺς Συρακου-

σίους καὶ τὸ μαχιωτάτον τῶν μισθοφόρων βραχὺν μὲν
 χρόνον ἐπέσχε τὸ τῶν ἱππέων ἀποθεωρῶν ἔργον, ὥς δὲ 25
 ἐκείνους εἶδεν ὑπὸ τῶν ἀρμάτων πρὸ τῆς τάξεως διαθε-
 όντων εἰς χεῖρας ἔλθειν τοῖς Καρχηδονίοις οὐ δυναμέ-
 5 νους, ἀλλ' ὅπως μὴ συνταραχθεῖεν ἀναγκαζομένους ἐξ-
 ελῖναι συνεχῶς καὶ πυκνὰς ἐξ ἐπιστροφῆς ποιεῖσθαι
 τὰς ἐπελάσεις, ἀναλαβὼν τὴν ἀσπίδα καὶ βοήσας ἐπισθαι
 καὶ θαρρεῖν τοῖς πεζοῖς ἔδοξεν ὑπερφρεῖ φωνῇ καὶ μελ-
 10 ῥονι κεκρῆσθαι τῆς συνήθους, εἴτε τῷ πάθει παρὰ τὸν
 ἀγῶνα καὶ τὸν ἐνθουσιασμόν οὕτω διατεινόμενος, εἴτε
 δαιμονίου τινός, ὥς τοῖς πολλοῖς τότε παρέστη, συνεπι-
 φθεργαμένον. Ταχὺ δὲ τὴν κραυγὴν ἀνταποδόντων καὶ
 παρεγγυώντων ἄγειν καὶ μὴ μέλλειν, τοῖς μὲν ἱπποταῖς
 ἐσήμανεν ἔξω παρὰ τὴν τάξιν τῶν ἀρμάτων παρελῆσαι
 15 καὶ κατὰ κέρας προσφέρεισθαι τοῖς πολεμίοις, αὐτὸς δὲ
 τοὺς προμάχους πυκνώσας τῷ συνασπισμῷ καὶ τὴν σάλ-
 πιγγα κελεύσας ἐπιφθέρξασθαι προσέβαλε τοῖς Καρχη-
 δονίοις.

XXVIII. Οἱ δὲ τὴν μὲν πρώτην ἐπιδρομὴν ὑπέστησαν
 20 ἔρρωμένως, καὶ τῷ καταπεφράχθαι τὰ σώματα σιδηροῖς
 θώραξι καὶ χαλκοῖς κράνεσιν ἀσπίδας τε μεγάλας προ-
 βεβλήσθαι διεκρούοντο τὸν δορατισμόν. Ἐπεὶ δὲ εἰς ξίφη
 συνῆλθεν ὁ ἀγὼν καὶ τέχνης οὐχ ἥττον ἢ φώμης ἐργόνηι
 τὸ ἔργον, ἐξαίφνης ἀπὸ τῶν ὀρῶν βρονταὶ τε φοβεραὶ
 25 κατερρήγγυντο καὶ πυρῶδεις ἀστραπαὶ συνεξέπιπτον.
 Εἶτα ὁ περὶ τοὺς λόφους καὶ τὰς ἀκρωρείας ξόφος ἐπὶ τὴν
 μάχην κατιών, ὄμβρος καὶ πνεύματι καὶ χαλᾷ συμμιγ-
 μένος, τοῖς μὲν Ἕλλησιν ἐξόπισθεν καὶ κατὰ νότου περι-
 30 στραπτε τὰς ὄψεις, ἅμα λαίλαπος ὕγρας καὶ φλογὸς συν-
 εχοῦς ἐκ τῶν νεφῶν φερομένης. Ἐν οἷς πολλὰ μὲν ἦν τὰ
 λυπούντα καὶ μάλιστα τοὺς ἀπίρους, οὐχ ἥκιστα δὲ βλά-

ψαι δοκοῦσιν αἱ βρουνταὶ καὶ τῶν ὄπλων ὁ πάταγος κο-
 πτομένων ὕδατι ῥαγδαίῳ καὶ χαλάξῃ, κωλύων ἀκούεσθαι
 τὰ προστάγματα τῶν ἡγεμόνων. Τοῖς δὲ Καρχηδονίοις
 οὐκ οὕσιν εὐζώνοις τὸν ὀπλισμὸν, ἀλλ', ὥσπερ εἴρηται,
 καταπεφραγμένοι, ὃ τε πηλὸς ἐμπόδιος ἦν οἷ τε κόλποι
 πληρούμενοι τῶν χιτῶνων ὕδατος, [ὥσθ' *] αὐτοῖς μὲν
 εἰς τὸν ἀγῶνα χρῆσθαι βαρεῖς ἦσαν καὶ δύσεργοι, ῥάδιοι
 δὲ τοῖς Ἑλλήσι περιτρέπεσθαι, καὶ πεσόντες ἀμήχανοι
 πάλιν ἐκ πηλοῦ μετὰ τῶν ὄπλων ἀναστῆναι. Καὶ γὰρ ὁ
 Κρίμηςος ὑπὸ τῶν διαβαινόντων ἐκλύσθη μέγας ἤδη τοῖς
 ὄμβροις ἠϋξημένος, καὶ τὸ πεδίου τὸ περὶ αὐτὸν ὑπὸ
 πολλὰς συναγκείας καὶ φάραγγας ὑποκαίμενον ἐκίμπλατο
 ῥευμάτων οὐ κατὰ πόρον φερομένων, οἷσιν οἱ Καρχηδόνιοι
 καλινδούμενοι χαλεπῶς ἀπήλλαττον. Τέλος δὲ τοῦ χει-
 μῶνος ἐπικειμένου καὶ τῶν Ἑλλήνων τὴν πρώτην τάξιν
 αὐτῶν, ἀνδρας τετρακοσίους, καταβυλόντων, ἐγράπη
 τὸ πλῆθος εἰς φυγὴν. Καὶ πολλοὶ μὲν ἐν τῷ πεδίῳ κατα-
 λαμβανόμενοι διεφθείροντο, πολλοὺς δὲ ὁ ποταμὸς τοῖς
 ἐτι περαιομένοις συμπύπτοντας ἐμβάλλων καὶ παραφέ-
 ρων ἀπώλλυε, πλείστοις δὲ τῶν λόφων ἐφικμένους ἐπι-
 θέοντες οἱ ψилоὶ κατειργάσαντο. Λέγονται γοῦν ἐν μυ-
 ρίοις νεκροῖς τρισχίλιοι Καρχηδονίων γενέσθαι, μέγα τῇ
 πόλει πένθος. Οὔτε γὰρ γένεσιν οὔτε πλούτοις οὔτε δό-
 ξαις ἕτεροι βελτίονες ἦσαν ἐκείνων, οὐτ' ἀποθανόντας
 ποτὲ μᾶ μάχῃ πρότερον ἔξ αὐτῶν Καρχηδονίων τοσού-
 τους μνημονεύουσιν, ἀλλὰ λίβυσι τὰ πολλὰ καὶ Ἰβηρσι
 καὶ Νομάσι χρώμενοι πρὸς τὰς μάχας ἀλλοτριαῖς βλάβαις
 ἀνεδέχοντο τὰς ἥττας.

XXIX. Ἐγνώσθη δὲ τοῖς Ἑλλήσιν ἡ δόξα τῶν πεσόν-
 των ἀπὸ τῶν λαφύρων. Ἐλάχιστος γὰρ ἦν χαλκῶν καὶ
 σιδηρῶν τοῖς σκυλεύουσι λόγος· οὕτως ἄφθονος μὲν ἦν
 ἄργυρος, ἄφθονος δὲ χρυσός. Καὶ γὰρ τὸ στρατόπεδον

μετὰ τῶν ὑποζυγίων διαβάντες ἔλαβον. Τῶν δ' αἰχμα-
 λωτῶν οἱ μὲν πολλοὶ διεκλάπησαν ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν
 εἰς δὲ κοινὸν ἀπεδείχθησαν πεντακισχίλιοι τὸ πλῆθος
 ἦλῶ δὲ καὶ διακόσια τῶν τεθρίππων. Καλλίστην δὲ καὶ
 5 μεγαλοπρεπεστάτην ὄψιν ἣ Τιμολέοντος ἐπεδείκνυντο
 σκηνὴν περισωρευθεῖσα παντοδαποῖς λαφύροις, ἐν οἷς
 χίλιοι μὲν θώρακες ἐργασία καὶ κάλλει διαφέροντες, μύ-
 ρισαι δὲ ἀσπίδες προετέθησαν. Ὀλίγοι δὲ πολλοὺς σκυ-
 λῶντες καὶ μεγάλας ἐντυγχάνοντες ὠφελείαις τρεῖς
 10 μόλις ἡμέρας μετὰ τὴν μάχην ἔστησαν τρόπαιον. Ἄμα δ'
 τῇ φήμῃ τῆς νίκης ὁ Τιμολέων εἰς Κόρινθον ἐπεμψε τὸν
 κάλλιστα τῶν αἰχμαλωτῶν ὅπλων, βουλόμενος αὐτοῦ τὴν
 πατρίδα πᾶσιν ἀνθρώποις ζηλωτὴν εἶναι, θεωμένοις δὲ
 ἐκείνῃ μόνῃ τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων τοὺς ἐπιφανεστά-
 15 τοὺς ναοὺς οὐχ' Ἑλληνικοῖς κεκοσμημένους λαφύροις οὐδ'
 ἀπὸ συγγενῶν φόνου καὶ ὁμοφυλῶν ἀναθημάτων μνη-
 μας ἀτερεῖς ἔχοντας, ἀλλὰ βαρβαρικά σκύλα καλλίστως
 ἐπιγραφαῖς δηλοῦντα μετὰ τῆς ἀνδρείας τῶν νενικηκό-
 των τὴν δικαιοσύνην, ὅτι Κορίνθιοι καὶ Τιμολέων
 20 στρατηγὸς ἐλευθερώσαντες τοὺς Σικελίαν οἰκοῦντας Ἑλ-
 ληνας ἀπὸ Καρχηδονίων χαριστήρια θεοῖς ἀνέθηκαν.

XXX. Ἐκ τούτου καταλιπὼν ἐν τῇ πολεμίᾳ τοὺς μ-
 σθοφόρους ἄγοντας καὶ φέροντας τὴν τῶν Καρχηδονίων
 ἐπικράτειαν, αὐτὸς ἦκεν εἰς Συρακούσας· καὶ τοὺς χ-
 25 λίους μισθοφόρους ἐκείνους, ὧν ὧν ἐγκατελείφθη πε-
 τῆς μάχης, ἐξεκήρυξε τῆς Σικελίας, καὶ πρὶν ἢ δοῦναι τι
 ἥλιον ἠνάγκασεν ἐκ Συρακουσῶν ἀπελθεῖν. Οὗτοι μὲν
 οὖν διαπλεύσαντες εἰς Ἰταλίαν ἀπώλοντο παρασπονδι-
 θέντες ὑπὸ Βρεττίων, καὶ δίκην ταύτην τὸ δαιμόνιον αἰ-
 30 τοῖς τῆς προδοσίας ἐπέθηκε. Τῶν δὲ περὶ τὸν Μάμερκο
 τὸν Κατάνης τύραννον, καὶ Ἰκέτην, εἴτε φθόνῳ τῶν κα-
 τορθομένων ὑπὸ Τιμολέοντος, εἴτε φοβουμένων αὐτοῦ

ὥς ἄπιστον καὶ ἄσπονδον πρὸς τοὺς τυράννους, συμμα-
 χίαν ποιησαμένων πρὸς τοὺς Καρχηδονίους καὶ κελευ-
 σάντων πέμπειν δύναμιν καὶ στρατηγόν, εἰ μὴ παντά-
 πασι βούλονται Σικελίας ἐκπεσεῖν, ἐπλευσε Γέσκων ναὺς
 μὲν ἔχων ἑβδομήκοντα, μισθοφόρους δὲ προσλαβὼν Ἑλ- 5
 ληνας, οὐπω πρότερον Ἑλλήσι χρησαμένων Καρχηδονίων,
 ἀλλὰ τότε θαυμασάντων ὥς ἀνυποστάτους καὶ μαχιστά-
 τους ἀνθρώπων ἀπάντων. Συστάντες δὲ κοινῇ μετ' ἀλλή-
 λων ἅπαντες ἐν τῇ Μεσσηνίᾳ τετρακοσίους τῶν παρὰ Τι-
 μολέοντος ξένων ἐπικούρους πεμφθέντας ἀπέκτειναν ἐν 10
 δὲ τῇ Καρχηδονίῳ ἐπικρατεία περὶ τὰς καλουμένας Ιεῖας
 ἐνεδρεύσαντες τοὺς μετ' Εὐθύμου τοῦ Λευκαδίου μισθο-
 φόρους διέφθειραν. Ἐξ ὧν καὶ μάλιστα τὴν Τιμόλεοντος
 εὐτυχίαν συνέβη γενέσθαι διώνυμον. Ἦσαν μὲν γὰρ οὗτοι
 τῶν μετὰ Φιλομήλου τοῦ Φωκέως καὶ Ὀνομάρχου Δελφῶν 15
 καταλαβόντων καὶ μετασχόντων ἐκείνοις τῆς Ιεροσυλίας.
 Μισούντων δὲ πάντων αὐτοὺς καὶ φυλαττομένων ἐπαρά-
 τος γεγονότας, πλανώμενοι περὶ τὴν Πελοπόννησον
 ὑπὸ Τιμόλεοντος ἐλήφθησαν ἐτέρων στρατιωτῶν οὐκ
 εὐποροῦντος. Ἀφικόμενοι δὲ εἰς Σικελίαν ὅσας μὲν ἐκεῖ- 20
 νη συνηγωνίσαντο μάχας πάσας ἐνίκων, τῶν δὲ πλεί-
 στων καὶ μεγίστων ἀγώνων τέλος ἐχόντων ἐκπεμπόμενοι
 πρὸς ἐτέρας ὑπ' αὐτοῦ βοηθείας ἀπώλοντο καὶ κατανα-
 λώθησαν, οὐχ ὁμοῦ πάντες, ἀλλὰ κατὰ μέρος, τῆς Δί-
 κης αὐτοῖς ἀπολογουμένης τῇ Τιμόλεοντος εὐτυχίᾳ ἐπι- 25
 τιθεμένης ὅπως μηδεμίᾳ τοῖς ἀγαθοῖς ἀπὸ τῆς τῶν κακῶν
 κολάσεως βλάβη γένηται. Τὴν μὲν οὖν πρὸς Τιμόλεοντα
 τῶν θείων εὐμένειαν οὐχ ἥτιον ἐν αἷς προσέκρουσε πρᾶ-
 ξειν ἢ περὶ αὐτῶν κατωρθοῦν θαυμάζεσθαι συνέβαινεν.

XXXI. Οἱ δὲ πολλοὶ τῶν Συρακουσίων ἐχάλεπαινον 30
 ὑπὸ τῶν τυράννων προπηλακιζόμενοι. Καὶ γὰρ ὁ Μά-
 μερκος ἐπὶ τῷ ποιήματι γράφειν καὶ τραγωδίας μέγα

φρονῶν ἐκομπαξε νικῆσας τοὺς μισθοφόρους, καὶ τὰς ἀσπίδας ἀναθεῖς τοῖς θεοῖς ἔλεγετον ὑβριστικὸν ἐπὶ ἐργασίῃ

Τάσδ' ὅστροιογραφεῖς καὶ χρυσελεφαντηλέκτροις
ἀσπίδας ἀσπιδίοις εἰλομεν εὐτελεσι.

- 5 Γενομένων δὲ τούτων καὶ τοῦ Τιμολέοντος εἰς Καλαυρίαν στρατεύσαντος, ὁ Ἰκέτης ἐμβαλὼν εἰς τὴν Συρακωνσίαν λείαν τε συκὴν ἔλαβε καὶ πολλὰ λυμνῶμενος καὶ καθυβρίσας ἀπηλλάττετο παρ' αὐτὴν τὴν Καλαυρίαν καταφρονῶν τοῦ Τιμολέοντος ὀλίγους στρατιώτας ἔχον-
- 10 τος. Ἐκεῖνος δὲ προλαβεῖν ἐάσας ἐδίωκεν ἱππεῖς ἔχων καὶ ψιλούς. Αἰσθόμενος δὲ ὁ Ἰκέτης τὸν Λαμυρίαν διαβεβηκὼς ὑπέστη παρὰ τὸν ποταμὸν ὡς ἀμυνούμενος· καὶ γὰρ αὐτῷ θάρσος ἦ τε τοῦ πόρου χαλεπότης καὶ τὸ κρημνῶδες τῆς ἐκατέρωθεν ὁχθῆς παρείχε. Τοῖς δὲ μετὰ τοῦ
- 15 Τιμολέοντος ἰλάρχαις ἔρις ἐμπεσοῦσα θαναμαστὴ καὶ φιλονεικία διατριβὴν ἐποίει τῆς μάχης. Οὐδείς γάρ ἦν ὁ βουλόμενος ἑτέρον διαβαίνειν ὕστερος ἐπὶ τοὺς πολεμίους, ἀλλ' αὐτοὺς ἕκαστος ἡξίου πρωταγωνιστεῖν, καὶ κόσμον οὐκ εἶχεν ἢ διάβασις ἐξωθούντων καὶ παρατρεχόν-
- 20 των ἀλλήλους. Βουλόμενος οὖν ὁ Τιμολέων κληρῶσαι τοὺς ἡγεμόνας ἔλαβε παρ' ἑκάστου δακτύλιον· ἐμβαλὼν δὲ πάντας εἰς τὴν ἑαυτοῦ χλαμύδα καὶ μίξας ἔδειξε τὸν πρῶτον κατὰ τύχην γλυφὴν ἔχοντα τῆς σφραγίδος τρόπαιον. Ὡς δὲ τοῦτον εἶδον οἱ νεανίσκοι, μετὰ χαρᾶς ἀνα-
- 25 κραγόντες οὐκ ἔτι τὸν ἄλλον ὑπέμειναν κληρὸν, ἀλλ' ὡς ἕκαστος τάχους εἶχε τὸν ποταμὸν διεξελάσαντες ἐν χειρὶν ἦσαν τοῖς πολεμίοις. Οἱ δὲ οὐκ ἐδέξαντο τὴν βίαν αὐτῶν, ἀλλὰ φεύγοντες τῶν μὲν ὅπλων ἅπαντες ὁμαλῶς ἐσπερήθησαν, χιλίους δὲ ἀπέβαλον πεσόντας.
- 30 XXXII. Οὐ πολλῶν δὲ ὕστερον εἰς τὴν Λεοντίων στρα-
τεύσας ὁ Τιμολέων λαμβάνει τὸν Ἰκέτην ζῶντα καὶ τὸν υἱὸν Εὐπόλεμον καὶ τὸν ἱππάρχην Εὐθυμου, ὑπὸ τῶν

στρατιωτῶν συνδεθέντας καὶ κομισθέντας πρὸς αὐτόν. Ὁ μὲν οὖν Ἰκέτης καὶ τὸ μισράκιον ὡς τύραννοι καὶ προ-
δότηι κολασθέντες ἀπέθνησκον, ὁ δ' Εὐθυμος, ἀνὴρ
ἀγαθὸς ὢν πρὸς τοὺς ἀγῶνας καὶ τόλμῃ διαφέρων, οὐκ
ἔτυχεν οἴκτου διὰ βλασφημίαν τινὰ πρὸς τοὺς Κοριν- 5
θίους κατηγορηθεῖσαν αὐτοῦ. Λέγεται γὰρ ὅτι τῶν Κο-
ρινθίων ἐκστρατευσαμένων ἐπ' αὐτοὺς δημηγορῶν ἐν
τοῖς Διονύσις οὐδὲν ἔφη γεγονέναι φοβερόν οὐδὲ δει-
νόν, εἰ

Κορίνθιαὶ γυναῖκες ἐξῆλθον δόμων.

10

Οὕτως ὑπὸ λόγων μᾶλλον ἢ πράξεων πονηρῶν ἀνιάσθαι
πεφύκασιν οἱ πολλοί· χαλεπώτερον γὰρ ὕβριν ἢ βλάβην
φέρουσι. Καὶ τὸ μὲν ἀμύνεσθαι δι' ἔργων ὡς ἀναγκαῖον
δέδοται τοῖς πολεμοῦσιν, αἱ δὲ βλασφημίαι περιουσίαι μί-
σους ἢ κακίας γίνεσθαι δοκοῦσιν.

15

XXXIII. Ἐπανελθόντος δὲ τοῦ Τιμολέοντος οἱ Συ-
ρακοῦσιοι τὰς γυναῖκας τῶν περὶ τὸν Ἰκέτην καὶ τὰς θυ-
γατέρας ἐν ἐκκλησίᾳ καταστήσαντες εἰς κρίσιν ἀπέκτιν-
ναν. Καὶ δοκεῖ τοῦτο τῶν Τιμολέοντος ἔργων ἀχαριστά-
τατον γενέσθαι· μὴ γὰρ ἂν ἐκείνου κωλύοντος οὕτως τὰς 20
ἀνθρώπους ἀποθάνειν. Δοκεῖ δὲ αὐτὰς ὑπεριδεῖν καὶ
προέσθαι τῷ θυμῷ τῶν πολιτῶν δίκην λαμβανόντων
ὑπὲρ Δίωνος τοῦ Διονύσιον ἐκβαλόντος. Ἰκέτης γὰρ
ἔστιν ὁ τὴν γυναῖκα τοῦ Δίωνος Ἀρέτην καὶ τὴν ἀδελ-
φὴν Ἀριστομάχην καὶ τὸν υἱὸν ἐτι παῖδα καταποντίσας 25
ζῶντας, περὶ ὧν ἐν τῷ Δίωνος γέγραπται βίῳ.

XXXIV. Μετὰ δὲ ταῦτα στρατεύσας ἐπὶ Μάμερκον
εἰς Κατάνην καὶ περὶ τὸ ῥεῦμα τὴν Ἀβολὸν ἐκ παρατά-
ξεως ὑποστάντα νικήσας καὶ τρεψάμενος ὑπὲρ δισχιλίους
ἀνείλεν, ὧν μέρος οὐκ ὀλίγον ἦσαν οἱ πιμφθέντες ὑπὸ 30
Γέσκωνος ἐπίκουροι Φοίνικες. Ἐκ δὲ τούτου Καρχηδό-
νιοι μὲν εἰρήνην ἐποιήσαντο πρὸς αὐτόν δεηθέντες, ὥστε
PLUT. VII. II.

τὴν ἐντὸς τοῦ Λύκου χώραν ἔχειν καὶ τοὺς βουλομένους
 ἐξ αὐτῆς μετοικεῖν πρὸς Συρακουσίους, χρήματα καὶ γε-
 νεῶς ἀποδιδόντες καὶ τοῖς τυράννοις ἀπειπάμενοι τὴν
 συμμαχίαν. Μάμερκος δὲ δυσθυμῶν ταῖς ἐλπίσιν ἔπει-
 5 μὲν εἰς Ἰταλίαν ὥς Λευκανοὺς ἐπάξων Τιμολέοντι καὶ
 Συρακουσίοις, ἐπεὶ δὲ ἀποστρέψαντες οἱ σὺν αὐτῷ τὰς
 τριήρεις καὶ πλεύσαντες εἰς Σικελίαν τῷ Τιμολέοντι τὴν
 Κατάνην παρέδωκεν, ἀναγκασθεὶς καὶ αὐτὸς εἰς Μεσ-
 σήνην κατέφυγε πρὸς Ἰππωνα τὸν τυραννοῦντα τῆς πό-
 10 λεως. Ἐπελθόντος δὲ τοῦ Τιμολέοντος αὐτοῖς καὶ πο-
 λιοροῦντος ἕκ τε γῆς καὶ θαλάττης, ὁ μὲν Ἰππων ἀπο-
 διδράσκων ἐπὶ νεῶς ἤλω, καὶ παραλαβόντες αὐτὸν οἱ
 Μεσσήνιοι, καὶ τοὺς παῖδας ἐκ τῶν διδασκαλείων ὥς ἐπὶ
 θέαμα κάλλιστον τὴν τοῦ τυράννου τιμωρίαν ἀγαγόντες
 15 εἰς θέατρον, ἤκισαντο καὶ διέφθειραν· ὁ δὲ Μάμερκος
 ἑαυτὸν Τιμολέοντι παρέδωκεν ἐπὶ τῷ δίκῃν ὑποσχεῖν ἐν
 Συρακουσίοις μὴ κατηγοροῦντος Τιμολέοντος. Ἀχθεὶς
 δὲ εἰς τὰς Συρακούσας, παρελθὼν εἰς τὸν δῆμον ἐπεχείρει
 μὲν τινα συγκείμενον ἐκ παλαιοῦ λόγον ὑπ' αὐτοῦ διεξ-
 20 ιέναι, δορυβόις δὲ περιπίπτων καὶ τὴν ἐκκλησίαν ὁρῶν
 ἀπαραίτητον εἶθι ῥίψας τὸ ἱμάτιον διὰ μέσου τοῦ θεά-
 τρου, καὶ πρὸς τι τῶν βάνδρων δρόμῳ φερόμενος συνέρ-
 ρηξε τὴν κεφαλὴν ὥς ἀποθανοῦμενος. Οὐ μὴν ἐτυχέ γε
 ταύτης τῆς τελευτῆς, ἀλλ' ἔτι ζῶν ἀπαχθεὶς ἦν περ οἱ
 25 ληστὰι δίκην ἔδωκε.

XXXV. Τὰς μὲν οὖν τυραννίδας ὁ Τιμολέων τοῦτον
 τὸν τρόπον ἐξέκοψε καὶ τοὺς πολέμους ἔλυσε· τὴν δὲ
 ὅλην νῆσον ἐξηγοριωμένην ὑπὸ κακῶν καὶ διαμεμισθημέ-
 νην ὑπὸ τῶν οἰκητόρων παραλαβὼν οὕτως ἐξημέρωσε
 30 καὶ ποθεινὴν ἐποίησε πᾶσιν, ὥστε πλεῖν οἰκήσοντας ἐτί-
 ρους ὅθεν οἱ πολλοὶ πρῶτον ἀπεδίδρασκον. Καὶ γὰρ
 Ἀκράγαντα καὶ Γέλαν, πόλεις μεγάλας μετὰ τὸν Ἀττικόν

πόλεμον ὑπὸ Καρχηδονίων ἀναστάτους γεγενημένας, τότε κατήκισαν, τὴν μὲν οἱ περὶ Μέγελλον καὶ Φέριστον ἐξ Ἑλέας, τὴν δὲ οἱ περὶ Γόργον ἐκ Κέω πλεύσαντες καὶ συναγαγόντες τοὺς ἀρχαίους πολίτας· οἷς οὐ μόνον ἀσφάλειαν ἐκ πολέμου τοσούτου καὶ γαλήνην ἰδρυομέ-
νοις παρασχών, ἀλλὰ καὶ τὰλλα παρασκευάσας καὶ συμ-
προθυμηθεὶς ὥσπερ οἰκιστὴς ἡγαπᾶτο. Καὶ τῶν ἄλλων δὲ διακειμένων ὁμοίως ἀπάντων πρὸς αὐτὸν οὐ πολέμου τις λύσις, οὐ νόμων θέσις, οὐ χώρας κατοικισμός, οὐ πολιτείας διάταξις ἐδόκει καλῶς ἔχειν, ἥς ἐκεῖνος μὴ¹⁹ προσάψαιτο μηδὲ κατακοσμήσειεν, ὥσπερ ἔργῳ συντελουμένῳ δημιουργὸς ἐπιθείς τινα χάριν θεοφιλῇ καὶ πρέπουσαν.

XXXVI. Πολλῶν γοῦν κατ' αὐτὸν Ἑλλήνων μεγάλων γενομένων καὶ μεγάλα κατεργασαμένων, ὧν καὶ Τι-
μόθεος ἦν καὶ Ἀγησίλαος καὶ Πελοπίδας καὶ ὁ μάλιστα ἐηλωθεὶς ὑπὸ Τιμολέοντος Ἐπαμεινώνδας, αἱ μὲν ἐκείνων πράξεις βία τινὶ καὶ πόνῳ τὸ λαμπρὸν ἐξεντηνόησι μεμιγμένον, ὥστε καὶ μέμψιν ἐνίοις ἐπιγίνεσθαι καὶ με-
τάνοιαν, τῶν δὲ Τιμολέοντος ἔργων ἔξω λόγου θεμένους²⁰ τὴν περὶ τὸν ἀδελφὸν ἀνάγκην οὐδὲν ἐστίν, ὃ μὴ τὰ τοῦ Σοφοκλέους, ὡς φησι Τίμαιος, ἐπιφανεῖν ἐπρεπεῖν·

ὦ θεοὶ, τίς ἄρα Κύπρις ἢ τίς Ἰμερος

τοῦδε ξυνήψατο;

Καθάπερ γὰρ ἡ μὲν Ἀντιμάχου ποίησις καὶ τὰ Διονυ-
σίου ζωγραφήματα, τῶν Κολοφωνίων, ἰσχὺν ἔχοντα καὶ
τόνον ἐκβεβιασμένοις καὶ καταπόνοις ἔοικε, ταῖς δὲ Νι-
κομάχου γραφαῖς καὶ τοῖς Ὀμήρου στίχοις μετὰ τῆς ἄλ-
λης δυνάμειος καὶ χάριτος πρόσσεσι τὸ δοκεῖν εὐχερῶς
καὶ ῥαδίως ἀπειργάσθαι, οὕτως παρὰ τὴν Ἐπαμεινώνδου³⁰
στρατηγίαν καὶ τὴν Ἀγησιλάου, πολυπόνους γενομένας
καὶ δυσάγωνας, ἡ Τιμολέοντος ἀντεξεταζομένη καὶ μετὰ

τοῦ καλοῦ πολὺν τὸ θάδιον ἔχουσα φαίνεται τοῖς εὖ καὶ
δικαίως λογιζομένοις οὐ τύχης ἔργον, ἀλλ' ἀρετῆς ει-
τυχούσης. Καίτοι πάντα γ' ἐκεῖνος εἰς τὴν τύχην ἀνήπτε
τὰ κατορθούμενα· καὶ γὰρ γραφὼν τοῖς οἰκοι φίλοις καὶ
5 δημηγορῶν πρὸς τοὺς Συρακουσίους πολλάκις ἔφη τῷ
θεῷ χάριν ἔχειν, ὅτι βουλόμενος σῶσαι Σικελίαν ἐπεγρά-
ψατο τὴν αὐτοῦ προσηγορίαν. Ἐπὶ δὲ τῆς οἰκίας ἱερὸν
ἰδρυσάμενος Ἀυτοματίας ἔθυσεν, αὐτὴν δὲ τὴν οἰκίαν
ἱερῷ δαίμονι καθιέρωσεν. Ὡκεὶ δὲ οἰκίαν, ἣν ἐξεῖλον
10 αὐτῷ στρατηγίας ἀριστεῖον οἱ Συρακούσιοι, καὶ τῶν
ἀγρῶν τὸν ἡδιστον καὶ κάλλιστον· ἐν ᾧ καὶ τὸ πλεῖστον
τοῦ χρόνου κατεσχόλαξε, μεταπεμφάμενος οἰκοθεῖν τὴν
γυναικα καὶ τοὺς παῖδας. Οὐ γὰρ ἐπανῆλθεν εἰς Κόριν-
θον, οὐδὲ κατέμειξε τοῖς Ἑλληνικοῖς θορύβοις ἑαυτὸν
15 οὐδὲ τῷ πολιτικῷ φθόνῳ παρέδωκεν, εἰς ὃν οἱ πλεῖστοι
τῶν στρατηγῶν ἀπληστία τιμῶν καὶ δυνάμεως ἐξοκεί-
λουσιν, ἀλλ' ἐκεῖ κατέμεινε τοῖς ὑφ' ἑαυτοῦ μεμηχανη-
μένοις ἀγαθοῖς χρώμενος· ὧν μέριστον ἦν τὸ πόλεις το-
σαύτας καὶ μυριάδας ἀνθρώπων δι' ἑαυτὸν ἐφορᾶν εὐ-
20 δαιμονοῦσας.

XXXVII. Ἐπεὶ δὲ χρῆν, ὥς ἔοικεν, οὐ μόνον πᾶσι
κορυδαλλοῖς λόφον ἐγγίγνεσθαι, κατὰ Σιμωνίδην, ἀλλὰ
καὶ πάσῃ δημοκρατίᾳ συκοφάντην, ἐπεχείρησαν καὶ Τι-
μολέοντι δύο τῶν δημαγωγῶν Λαφύστιος καὶ Δημαίνε-
25 τος. Ὡν Λαφυστίου μὲν αὐτὸν πρὸς τινα δίκην κατεγ-
γυῶντος οὐκ εἶα θορυβεῖν οὐδὲ κωλύειν τοὺς πολίτας·
ἐκὼν γὰρ αὐτὸς ὑπομείναι τοσοῦτους πόνοὺς καὶ κινδύ-
νους ὑπὲρ τοῦ τοῖς νόμοις χρῆσθαι τὸν βουλόμενον Συ-
ρακουσίων· τοῦ δὲ Δημαίνετου πολλὰ κατηγορήσαντος·
30 ἐν ἐκκλησίᾳ τῆς στρατηγίας, πρὸς ἐκείνον μὲν οὐδὲν ἀν-
τεῖπε, τοῖς δὲ θεοῖς ἔφη χάριν ὀφείλειν, οἷς εὐξάτο Συ-
ρακουσίους ἐπιδεῖν τῆς παρησίας κυρίους γενομένους.

Μέγιστα δ' οὖν καὶ κάλλιστα τῶν καθ' αὐτὸν Ἑλλήνων
 ὁμολογουμένως διαπραξάμενος ἔργα, καὶ μόνος, ἐφ' ᾧ οἱ
 σοφισταὶ διὰ τῶν λόγων τῶν πανηγυρικῶν αἰὲ παρεια-
 λουν πράξεις τοὺς Ἕλληνας, ἐν ταύταις ἀριστεύσας, καὶ
 τῶν μὲν αὐτόθι κακῶν, ἃ τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα κατέσχευ, 5
 ὑπὸ τῆς τύχης προεκκομισθεὶς ἀναίμακτος καὶ καθαρὸς,
 ἐπιδειξάμενος δὲ δεινότητα μὲν καὶ ἀνδρείαν τοῖς βαρ-
 βάροις καὶ τοῖς τυράννοις, δικαιοσύνην δὲ καὶ πραότητα
 τοῖς Ἕλλησι καὶ τοῖς φίλοις, τὰ δὲ πλεῖστα τρόπαια τῶν
 ἀγῶνων ἀδάκρυτα καὶ ἀπενθῆ τοῖς πολίταις καταστήσας, 10
 καθαρὰν δὲ τὴν Σικελίαν ἐν οὐδ' ὅλοις ἔτεσιν ὀκτὼ αἰ-
 δίων καὶ συνοίκων κακῶν καὶ νοσημάτων παραδοὺς τοῖς
 κατοικοῦσιν, ἥδη πρεσβύτερος ὢν ἀπημβλύνθη τὴν ὄψιν,
 εἰτα τελέως ἐπηρώθη μετ' ὀλίγον, οὔτε αὐτὸς ἑαυτῷ πρό-
 φασιν παρασχὼν οὔτε παροινηθεὶς ὑπὸ τῆς τύχης, ἀλλὰ 15
 συγγενικῆς τινος, ὡς ἔοικεν, αἰτίας καὶ καταβολῆς ἅμα
 τῷ χρόνῳ συνεπιθεμένης· λέγονται γὰρ οὐκ ὀλίγοι τῶν
 κατὰ γένος αὐτῷ προσηκόντων ὁμοίως ἀποβαλεῖν τὴν
 ὄψιν ὑπὸ γῆρας ἀπομαρανθεῖσαν. Ὁ δὲ Ἀθάνης ἔτι συν-
 εστῶτος τοῦ πρὸς Ἴππωνα πολέμου καὶ Μάμερκον, ἐν 20
 Μυλαῖς ἐπὶ στρατοπέδῳ φησὶν ἀπογλαυνκωθῆναι τὴν
 ὄψιν αὐτοῦ, καὶ πᾶσι φανερὰν γενέσθαι τὴν πῆρωσιν, οὐ
 μὲν ἀποστῆναι διὰ τοῦτο τῆς πολιορκίας, ἀλλ' ἐμμεί-
 ναντα τῷ πολέμῳ λαβεῖν τοὺς τυράννους· ὥς δὲ ἐπανήλ-
 θεν εἰς Συρακούσας εὐθύς ἀποθέσθαι τὴν μοναρχίαν καὶ 25
 παραιτεῖσθαι τοὺς πολίτας, τῶν πραγμάτων εἰς τὸ κάλ-
 λιστον ἡκόντων τέλος.

XXXVIII. Ἐκεῖνον μὲν οὖν αὐτὸν ὑπομείναντα τὴν
 συμφορὰν ἀλύπως ἤττον ἂν τις θαυμάσειε· τῶν δὲ Συ-
 ρακουσίων ἄξιον ἄρασθαι τὴν πρὸς τὸν ἄνδρα τιμὴν καὶ 30
 χάριν, ἣν ἐπεδείξαντο πεπηρωμένῳ φοιτῶντες ἐπὶ θύρας
 αὐτοῦ καὶ τῶν ξένων τοὺς παρεπιδημοῦντας ἄγοντες εἰς

τὴν οἰκίαν καὶ τὸ χωρίον, ὅπως θεάσαιντο τὸν εὐεργέτην
 αὐτῶν, ἀγαλλόμενοι καὶ μέγα φρονοῦντες, ὅτι παρ' αὐ-
 τοῖς εἴλετο καταξῆσαι τὸν βίον, οὕτω λαμπρᾶς ἐπανόδου
 τῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα παρεσκευασμένης αὐτῷ διὰ τῶν εὐ-
 5 τυχημάτων καταφρονήσας. Πολλῶν δὲ καὶ μεγάλων εἰς
 τὴν ἐκείνου τιμὴν γραφομένων καὶ πραττομένων οὐδενὸς
 ἦν τὸ ψηφίσασθαι τὸν τῶν Συρακουσίων δῆμον,
 ὡσάκις συμπέσοι πόλεμος αὐτοῖς πρὸς ἄλλοφύλους, Κο-
 ρινθίῳ χρῆσθαι στρατηγῷ. Καλὴν δὲ καὶ τὸ περὶ τὰς ἐκ-
 10 κλησίας γινόμενον ὄψιν εἰς τιμὴν αὐτοῦ παρεῖχε· τὰ γὰρ
 ἄλλα δι' αὐτῶν κρίνοντες ἐπὶ τὰς μείζονας διασκέψεις
 ἐκεῖνον ἐκάλουν. Ὁ δὲ κομιζόμενος δι' ἀγορᾶς ἐπὶ ξεν-
 γους πρὸς τὸ θέατρον ἐπορεύετο· καὶ τῆς ἀπήνης, ὥσπερ
 ἐτύγχανε καθήμενος, εἰσαγομένης, ὃ μὲν δῆμος ἡσπάζετο
 15 μῖα φωνῇ προσαγορεύων αὐτόν, ὃ δ' ἀντασπασάμενος
 καὶ χρόνον τινὰ δοὺς ταῖς εὐφημίαις καὶ τοῖς ἐπαίνοις,
 εἰτα διακούσας τὸ ζητούμενον ἀπεφαίνετο γνώμην. Ἐπι-
 χειροτονηθείσης δὲ ταύτης οἱ μὲν ὑπηρέται πάλιν ἀπῆ-
 γον διὰ τοῦ θεάτρου τὸ ξενῶνος, οἱ δὲ πολῖται βοῇ καὶ
 20 κρότῳ προπέμφαντες ἐκεῖνον ἤδη τὰ λοιπὰ τῶν δημοσίων
 καθ' αὐτοὺς ἐχορηματίζον.

XXXIX. Ἐν ταιαύτῃ δὲ γηροτροφούμενος τιμῇ μετ'
 εὐνοίας, ὥσπερ πατὴρ κοινός, ἐκ μικρᾶς προφάσεως τῷ
 χρόνῳ συνεφαπαμένης ἐτελεύτησεν. Ἡμερῶν δὲ δοθει-
 25 ῶν τοῖς μὲν Συρακουσίοις εἰς τὸ παρασκευάσαι τὰ περὶ
 τὴν ταφὴν, τοῖς δὲ περιόικοις καὶ ξένοις εἰς τὸ συνελ-
 θεῖν, τὰ τ' ἄλλα λαμπρᾶς χορηγίας ἐτυχῆ, καὶ τὸ λέχος οἱ
 ψήφῳ τῶν νεανίσκων προκριθέντες ἔφερον κεκοσμημέ-
 νον διὰ τῶν Διονυσίου τυραννείων τότε κατεσκαμμένων.
 30 Προὔπεμπον δὲ πολλὰ μυριάδες ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν,
 ὧν ὅψις μὲν ἦν ἐορτῇ πρέπουσα, πάντων ἐστεφανωμέ-
 νων καὶ καθαρὰς ἐσθῆτας φορούντων, φωναὶ δὲ καὶ δά-

κρυὰ συγκεκριμένα τῷ μακαρισμῷ τοῦ τεθνηκότος οὐ
 τιμῆς ἀφοσιώσιν οὐδὲ λειτουργίαν ἐκ προβουλεύματος,
 ἀλλὰ πόθον δίκαιον ἐπεδείκνυντο καὶ χάριν ἀληθινῆς
 εὐνοίας. Τέλος δὲ τῆς κλίνης ἐπὶ τὴν πυρὰν τεθείσης
 Δημήτριος, ὃς ἦν μεγαλοφρονότατος τῶν τότε κηρύκων, ὃ
 γεγραμμένον ἀνείπε κήρυγμα τοιοῦτον· „Ὁ δῆμος ὁ
 Συρακουσίων Τιμολέοντα Τιμοδήμου Κορίν-
 θιον τόνδε θάπτει μὲν διακοσίων μνῶν, ἐτί-
 μησε δ' εἰς τὸν ἅπαντα χρόνον ἀγῶσι μουσι-
 κοῖς, ἑππικοῖς, γυμνικοῖς, ὅτι τοὺς τυράννους 10
 καταλύσας καὶ τοὺς βαρβάρους καταπολεμή-
 σας καὶ τὰς μεγίστας τῶν ἀναστάτων πόλεων
 οἰκίσας ἀπέδωκε τοὺς νόμους τοῖς Σικελιώ-
 ταις.“ Ἐποιήσαντο δὲ τὴν ταφὴν τοῦ σώματος ἐν ἀγο-
 ρᾷ, καὶ στοὰς ὕστερον περιβαλόντες καὶ παλαιστράς ἐνοι- 15
 κοδομήσαντες γυμνάσιον τοῖς νέοις ἀνῆκαν καὶ Τιμολέον-
 τειον προσηγόρευσαν. Αὐτοὶ δὲ χρόμαιοι πολιτεία καὶ
 νόμοις, οὓς ἐκεῖνος κατέστησεν, ἐπὶ πολὺν χρόνον εὐδαι-
 μονοῦντες διετέλεσαν.

20

ΑΙΜΙΛΙΟΣ ΠΑΤΛΟΣ.

25

Π. Τὸν Αἰμιλίω οἶκον ἐν Ῥώμη τῶν εὐπατριδῶν γε-
 γονέναι καὶ παλαιῶν οἱ πλεῖστοι συγγραφεῖς ὁμολογοῦ-
 σιν. Ὅτι δ' ὁ πρῶτος αὐτῶν καὶ τῷ γένει τὴν ἐπωνυμίαν
 ἀπολιπὼν Μάμερκος ἦν, Πυθαγόρου παῖς τοῦ σοφοῦ, δι' 30
 αἰμυλίαν λόγου καὶ χάριν Αἰμίλιος προσαγορευθεὶς, εἰ-
 ρήκασιν ἔνιοι τῶν Πυθαγόρα τὴν Νομᾶ τοῦ βασιλέως

παίδευσιν ἀναθέντων. Οἱ μὲν οὖν πλείστοι τῶν εἰς δόξαν ἀπὸ τῆς οἰκίας ταύτης προελθόντων δι' ἀρετὴν, ἣν ἐζηλωσαν, εὐτύχησαν, Λευκίου δὲ Παύλου τὸ περὶ Κάνναβ' ἀτύχημα τὴν τε φρονήσιν ἅμα καὶ τὴν ἀνδρείαν ἐδείξεν.
 5 Ὡς γὰρ οὐκ ἔπεισε τὸν συνάρχοντα κωλύων μάχεσθαι, τοῦ μὲν ἀγῶνος ἄκων μετέσχευ αὐτῷ, τῆς δὲ φυγῆς οὐκ ἐκοινῶνησεν, ἀλλὰ τοῦ συνάφαντος τὸν κίνδυνον ἐγκαταλιπόντος αὐτὸς ἐσθῶς καὶ μαχόμενος τοῖς πολεμίοις ἐτελεύτησε. Τούτου θυγάτηρ μὲν Αἰμιλία Σκηπίωνι τῷ
 10 μεγάλῳ συνώκησεν, υἱὸς δὲ Παῦλος Αἰμιλίου, περὶ οὗ τάδε γράφεται, γεγονὼς ἐν ἡλικίᾳ κατὰ καιρὸν ἀνθοῦντα δόξαις καὶ ἀρεταῖς ἐπιφανεστάτων ἀνδρῶν καὶ μεγίστων διέλαμψεν, οὐ ταῦτά τοις εὐδοκιμοῦσι τότε νέοις ἐπιτηδεύματα ζηλώσας, οὐδὲ τὴν αὐτὴν ὁδὸν ἀπ' ἀρχῆς πορευ-
 15 θείς. Οὔτε γὰρ λόγον ἤσκει περὶ δίκας, ἀσπασμούς τε καὶ δεξιώσεις καὶ φιλοφροσύνας, αἷς ὑποτρέχοντες οἱ πολλοὶ τὸν δῆμον ἐκτῶντο θεραπευτικοὶ καὶ σπουδαῖοι γενόμενοι, παντάπασιν ἐξέλιπε, πρὸς οὐδέτερον ἀφύως ἔχων, ὥς δ' ἑκατέρου κρείττονα τὴν ἀπ' ἀνδρείας καὶ δικαιοσύ-
 20 νης καὶ πίστεως δόξαν αὐτῷ περιποιούμενος, οἷς εὐθὺς διέφερε τῶν καθ' ἡλικίαν.

III. Πρώτην γοῦν τῶν ἐπιφανῶν ἀρχῶν ἀγορανομίαν μετελθὼν προεκρίθη δέκα δυεῖν ἀνδρῶν συναπογραφεμένων, οὓς ὕστερον ἅπαντας ὑπατεῦσαι λέγουσι. Γενόμενος δ' ἱερεὺς τῶν Ἀγούρων προσαγορευόμενος, οὗς
 25 τῆς ἀπ' ὀρνίθων καὶ διοσημειῶν ἀποδεικνύουσι Ῥωμαῖοι μαντικῆς ἐπισκόπους καὶ φύλακας, οὕτω προσέσχε τοῖς πατράοις ἔθеси καὶ κατενόησε τὴν τῶν παλαιῶν περὶ τὸ θεῖον εὐλάβειαν, ὥστε τιμὴν τινα δοκοῦσαν εἶναι καὶ
 30 ζηλουμένην ἄλλως ἔνεκα δόξης τὴν ἱερωσύνην τῶν ἀκροτάτων μίαν ἀποφῆναι τεχνῶν καὶ μαρτυρῆσαι τοῖς φιλοσόφοις, ὅσοι τὴν εὐσέβειαν ὥρισαντο θεραπείας θεῶν

ἐπιστήμην εἶναι. Πάντα γὰρ ἰδράτο μετ' ἐμπειρίας ὑπ' αὐτοῦ καὶ σπουδῆς, σχολὴν τῶν ἄλλων ἄγοντος, ὅτι γίγνοιτο πρὸς τοῦτο, καὶ παραλείποντος οὐδὲν οὐδὲ καινοτομοῦντος, ἀλλὰ καὶ τοῖς συνερευθεῖσι αἰεὶ καὶ περὶ τῶν
 μικρῶν διαφερομένου, καὶ διδάσκοντος, ὥς εἰ τὸ θεῖον
 5 εὐκόλῳ τις ἡγείται καὶ ἀμεμφὲς εἶναι τῶν ἀμελειῶν, ἀλλὰ τῇ γε πόλει χαλεπὸν ἢ περὶ ταῦτα συγγνώμη καὶ παρόρασις· οὐδεὶς γὰρ ἐξ ἀρχῆς εὐθύς μεγάλῳ παρανομηματι κινεῖ πολιτείαν, ἀλλὰ καὶ τὴν τῶν μειζόνων φρου-
 ρὰν καταλύουσιν οἱ προέμμενοι τὴν ἐν τοῖς μικροῖς ἀκρί-
 10 βειαν. Ὅμοιον δὲ καὶ τῶν στρατιωτικῶν ἔθων τε καὶ πατρίων ἐξεταστὴν καὶ φύλακα παρήχεν ἑαυτόν, οὐ δημαγωγῶν ἐν τῷ στρατηγεῖν οὐδ', ὥσπερ οἱ πλείστοι τότε, δευτέρας ἀρχὰς ταῖς πρώταις μνωμένος διὰ τοῦ χαρίζε-
 15 σθαι καὶ πρῶτος εἶναι τοῖς ἀρχομένοις, ἀλλ' ὥσπερ ἱερεὺς ἄλλων ὀργίων δεινῶν, τῶν περὶ τὰς στρατείας ἔθων ἐξηγουμένος ἕκαστα, καὶ φοβερός ὢν τοῖς ἀπειθοῦσι καὶ παραβαίνουσιν ὥρθου τὴν πατρίδα, μικροῦ διεν πάρεργον ἡγούμενος τὸ νικᾶν τοὺς πολεμίους τοῦ παιδεύειν τοὺς πολίτας.

IV. Συστάντος δὲ τοῦ πρὸς Ἀντίοχον τὸν μέγαν πολέμου τοῖς Ῥωμαίοις, καὶ τῶν ἡγεμονικωτάτων ἀνδρῶν τεταγμένων πρὸς ἐκεῖνον ἄλλος ἀπὸ τῆς ἐσπέρας ἀνίστη πόλιμος, ἐν Ἰβηρίᾳ κινήματων μεγάλων γενομένων. Ἐπὶ
 25 τούτου ὁ Αἰμιλίου ἐξεπέμφθη στρατηγός, οὐχ ἔξ ἔχων πτελέεις, ὅσους ἔχουσιν οἱ στρατηγούμεντοι, ἀλλὰ προσλαβὼν ἑτέρους τοσούτους, ὥστε τῆς ἀρχῆς ὑπατικὸν γενέ-
 30 σθαι τὸ ἄξιωμα. Μάχη μὲν οὖν δις ἐκ παρατάξεως ἐνέκησε τοὺς βαρβάρους, περὶ τρισμυρίου ἀνελών, καὶ δοκεῖ τὸ κατορθῶμα τῆς στρατηγίας περιφανῶς γενέσθαι, χι-
 35 ρῶν εὐφύτα καὶ πυταμοῦ πινος διαβάσει ἑστώτην παρ' αὐτὸν πρὸς τὸ νίκημα τοῖς στρατιώταις, πόλεις

δὲ πεντήκοντα καὶ διακοσίας ἐχειρώσατο δεξαμένας αὐ-
τὸν ἐκουσίως. Εἰρήνη δὲ καὶ πίστει συνηρμοσμένην ἀπο-
λιπὼν τὴν ἐπαρχίαν εἰς Ῥώμην ἐπανῆλθεν, οὐδὲ δραχμῇ
μῖα γεγονώς εὐπορώτερος ἀπὸ τῆς στρατείας. Ἦν δὲ καὶ
5 περὶ τὰλλα χρηματιστῆς ἀργότερος, εὐδάπανος δὲ καὶ
ἀφειδῆς ἐκ τῶν ὑπαρχόντων. Οὐ πολλὰ δ' ἦν, ἀλλὰ καὶ
φερνῆς ὀφειλομένης τῇ γυναικὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ
γλίσχρως ἐξήρκεσεν.

V. Ἐγῆμε δὲ Παπιρίαν, ἀνδρὸς ὑπατικοῦ Μάσιωνος
10 θυγατέρα, καὶ χρόνον συνοικήσας πολὺν ἀφῆκε τὸν γά-
μον, καίπερ ἐξ αὐτῆς καλλιτεκνύτατος γενόμενος· αὕτη
γὰρ ἦν ἡ τὸν κλεινότατον αὐτῷ Σκηπίωνα τεκοῦσα καὶ
Μάξιμον Φάβιον. Αἰτία δὲ γεγραμμένη τῆς διαστάσεως
οὐκ ἦλθεν εἰς ἡμᾶς, ἀλλ' εἴκειν ἀληθῆς τις εἶναι λόγος
15 περὶ γάμου λύσεως γενόμενος, ὡς ἀνὴρ Ῥωμαῖος ἀπε-
πέμπετο γυναῖκα, τῶν δὲ φίλων νοουθετούντων αὐτόν,
„Οὐχὶ σῶφρων; οὐκ εὖμορφος; οὐχὶ παιδοποιός;“ προ-
τείνας τὸ ὑπόδημα (κάλτιον αὐτὸ Ῥωμαῖοι καλοῦσιν) εἰ-
πεν· „Οὐκ εὐπρεπὴς οὗτος; οὐ νεουργῆς; ἀλλ' οὐκ αἶν
20 εἰδεῖη τις ὑμῶν, καθ' ὃ τι θλίβεται μέρος οὐμός ποῦς.“
Τῷ γὰρ ὄντι μεγάλαι μὲν ἁμαρτίαι καὶ ἀναπεπταμένα
γυναῖκας ἀνδρῶν ἄλλας ἀπήλλαξαν, τὰ δ' ἐκ τινος ἀηδίας
καὶ δυσαρμοστίας ἡθῶν μικρὰ καὶ πυκνὰ προσκρούσματα
λανθάνοντα τοὺς ἄλλους, ἀπεργάζεται τὰς ἀνηκέστους ἐν
25 ταῖς συμβιώσεσιν ἀλλοτριότητας. Ὁ δ' οὖν Αἰμίλιος
ἀπαλλαγὴς τῆς Παπιρίας ἐτέραν ἡγάγετο· καὶ δύο παῖ-
δας ἄρρενας τεκούσης τούτους μὲν ἐπὶ τῆς οἰκίας εἶχε,
τοὺς δὲ προτέρους εἰσεποίησεν οἴκοις τοῖς μεγίστοις καὶ
γένεσι τοῖς ἐπιφανεστάτοις, τὸν μὲν πρεσβύτερον τῷ Μα-
30 ξίμου Φαβίου τοῦ πεντάκις ὑπατεύσαντος, τὸν δὲ νεώ-
τερον Ἀφρικανοῦ Σκηπίωνος υἱὸς ἀνεψιὸν ὄντα θέμε-
νος Σκηπίωνα προσηγόρευσε. Τῶν δὲ θυγατέρων τῶν

ἱμιλίου τὴν μὲν ὁ Κάτωνος υἱὸς ἔγρημε, τὴν δ' Αἴλιος
 οὐβέρων, ἀνὴρ ἄριστος καὶ μεγαλοπρεπέστατος Ῥω-
 αίων πενία χρησάμενος. Ἦσαν γὰρ ἑκαταίδεκα συγγε-
 εῖς, Αἴλιοι πάντες· οἰκίδιον δὲ πᾶν μικρὸν ἦν αὐτοῖς
 καὶ χωρίδιον ἐν ἧρκει πᾶσι μίαν ἐστίαν νέμουσι μετὰ
 ταῖδων πολλῶν καὶ γυναικῶν. Ἐν αἷς καὶ ἡ Αἱμιλίου
 τοῦδε θυγάτηρ ἦν δις ὑπατεύσαντος καὶ δις θριαμβεύ-
 σαντος, οὐκ αἰσχυνομένη τὴν πενίαν τοῦ ἀνδρός, ἀλλὰ
 θαυμάζουσα τὴν ἀρετὴν δι' ἣν πένης ἦν. Οἱ δὲ νῦν
 ἀδελφοὶ καὶ συγγενεῖς, ἂν μὴ κλίμασι καὶ ποταμοῖς καὶ 10
 διατειχίσμασιν ὀρίσῃσι τὰ κοινὰ καὶ πολλὴν εὐρυχωρίαν
 ἐν μέσῳ λάβωσιν ἀπ' ἀλλήλων, οὐ παύονται διαφερόμε-
 ναι. Ταῦτα μὲν οὖν ἡ ἱστορία λογίζεσθαι καὶ παρεπισκο-
 πεῖν δίδωσι τοῖς σῶζεσθαι βουλομένοις.

VI. Ὁ δ' Αἱμίλιος ὑπάτος ἀποδειχθεὶς ἐστράτευσεν 15
 ἐπὶ τοὺς παραλίους Αἰγύνας, οὓς ἔνιοι καὶ Αἰγυσιένους
 ὀνομάζουσι, μάχιμον καὶ θυμοειδὲς ἔθνος, ἐμπεύρους δὲ
 πολεμεῖν διδασκόμενον ὑπὸ Ῥωμαίων διὰ τὴν γειννία-
 σιν. Τὰ γὰρ ἔσχατα τῆς Ἰταλίας καὶ καταλήγοντα πρὸς
 τὰς Ἀλπεῖς αὐτῶν τε τῶν Ἀλπεων τὰ κλυζόμενα τῷ Τυρ- 20
 ρηνικῷ πελάγει καὶ πρὸς τὴν Λιβύην ἀνταίροντα νέμου-
 νται, μεμιγμένοι Γαλάταις καὶ τοῖς παραλίοις Ἰβήροις.
 Τότε δὲ καὶ τῆς θαλάττης ἀψάμενοι σκάφεισι πειρατικοῖς
 ἀφ' ἡρουντο καὶ περιέκοπτον τὰς ἐμπορίας ἄχρι στήλων
 Ἡρακλείων ἀναπλέοντες. Ἐπιόντος οὖν τοῦ Αἱμιλίου τε 25
 τρακισμύριοι γενόμενοι τὸ πλῆθος ὑπέστησαν· ὁ δὲ τοὺς
 σύμπαντας ὀκτακισχιλλοὺς ἔχων πενταπλασίους οὖσιν
 αὐτοῖς συνέβαλε, καὶ τρεψάμενος καὶ κατακλείσας εἰς τὰ
 τεῖχη διέδωκε λόγον φιλάνθρωπον καὶ συμβατικόν· οὐ
 γὰρ ἦν βουλομένοις τοῖς Ῥωμαίοις παντάπασιν ἐκκόψαι 30
 τὸ Αἰγύων ἔθνος, ὥσπερ ἔρκος ἢ πρόβολον ἐμποδῶν κεί-
 μενον τοῖς Γαλατικοῖς κινήμασιν ἐπαιωρουμένοις αἰ-

περὶ τὴν Ἰταλίαν. Πιστεύσαντες οὖν τῷ Αἰμιλίῳ τὰς τι-
 ναὺς καὶ τὰς πόλεις ἐνεχείρισαν. Ὁ δὲ τὰς μὲν πόλεις οὐ-
 δὲν ἀδικήσας ἢ μόνον τὰ τείχη περιελὼν ἀπέδωκε, τὰς δὲ
 νηὶς ἀπάσας ἀφείλετο, καὶ πλοῖον οὐδὲν αὐτοῖς τρισυκά-
 5 λον μείζον ἀπέλιπε· τοὺς δ' ἠλωκότας ὑπ' αὐτῶν κατὰ
 γῆν ἢ κατὰ θάλατταν ἀνενώσατο πολλοὺς καὶ ξένους καὶ
 Ῥωμαίους εὐρεθέντας. Ἐκεῖνη μὲν οὖν ἡ ὑπατεία τὰς εἰ-
 ρημένας πράξεις ἐπιφανέως ἔσχευ. Ὅτερον δὲ πολλάκις
 ποιήσας φανερόν αὐτὸν αὐτὸς ὑπατεῦσαι βουλούμενον
 10 καὶ ποτε καὶ παραγγείλας, ὥς ἀπέτυχε καὶ παρώσθη, τὸ
 λοιπὸν ἡσυχίαν εἶχε, τῶν ἱερῶν ἐπιμελούμενος καὶ τοὺς
 παῖδας ἀσκήν τὴν μὲν ἐπιχώριον παιδεῖαν καὶ πάτριον
 ὥσπερ αὐτὸς ἤσκητο, τὴν δ' Ἑλληνικὴν φιλοτιμότερον.
 Οὐ γὰρ μόνον γραμματικοὶ καὶ σοφισταὶ καὶ ῥήτορες,
 15 ἀλλὰ καὶ πλάσται καὶ ζωγράφοι καὶ πόλων καὶ σκυλά-
 κων ἐπιστάται καὶ διδάσκαλοι θήρας Ἕλληνες ἦσαν περὶ
 τοὺς νεανίσκους. Ὁ δὲ πατήρ, εἰ μὴ τι δημοσίον ἐμπο-
 δῶν εἴη, παρὴν αἰεὶ μελετῶσι καὶ γυμναζομένοις φιλοτι-
 κνότερος Ῥωμαίων γενόμενος.

20 VII. Τῶν δὲ δημοσίων πράξεων καιρὸς ἦν ἐκεῖνος
 τότε, καθ' ὃν Περσεὶ τῷ Μακεδόνων βασιλεῖ πολέμου-
 ντες ἐν αἰτίαις τοὺς στρατηγούς εἶχον, ὥς δι' ἀπειρίαν καὶ
 ἀτολίαν αἰσχυρῶς καὶ καταγέλαστος τοῖς πράγμασι χρω-
 μένους καὶ ἀσχόντας κακῶς μᾶλλον ἢ ποιοῦντας. Ἄρτι
 25 μὲν γὰρ Ἀντίοχος τὸν ἐπικληθέντα μέγαν εἰξάντα τῆς
 ἄλλης Ἀσίας ὑπὲρ τὸν Ταῦρον ἐκβαλόντες καὶ κατακλεί-
 σαντες εἰς Συρίαν, ἐπὶ μυρίοις καὶ πεντακισχιλίοις τα-
 λάντοις ἀγαπήσαντα τὰς διαλύσεις, ὀλίγῳ δὲ πρόσθεν ἐν
 Θεσσαλίᾳ συντρίψαντες Φίλιππον καὶ τοὺς Ἕλληνας ἀπὸ
 30 Μακεδόνων ἐλευθερώσαντες, ᾧ τε βασιλεὺς οὐδεὶς πα-
 ραβλητὸς εἰς τόλμαν ἢ δύναμιν, Ἀντίβαν καταπολεμή-
 σαντες, οὐκ ἀνεκτὸν ἡγοῦντο Περσεὶ καθάπερ ἀντιπάλῳ

τῆς Ῥώμης ἴσον φερόμενοι συμπεπλέχθαι, πολὺν ἤδη
 χρόνον ἀπὸ τῶν λειψάνων τῆς πατρῴας ἥτις πολε-
 μοῦντι πρὸς αὐτοὺς, ἀγνοοῦντες ὅτι πολλῶ τὴν Μακε-
 δόνων δύναμιν ἡττηθεὶς Φίλιππος ἐρρωμενεστέραν καὶ
 5 καχυμνότεραν ἐποίησε. Περὶ ᾧν δίδειμι βραχέως ἄνωθεν
 ὁρᾶμενος.

VIII. Ἀντίγονος μέγιστον δυνηθεὶς τῶν Ἀλεξάνδρου
 διαδόχων καὶ στρατηγῶν, κτησάμενος ἑαυτῷ καὶ γένει
 τὴν τοῦ βασιλέως προσηγορίαν, υἱὸν ἔσχε Δημήτριον, οὗ
 παῖς Ἀντίγονος ἦν ὁ Γονατᾶς ἐπωνομασθεὶς· τοῦτου δὲ 10
 Δημήτριος, ὅς αὐτὸς τε βασιλεύσας χρόνον οὐ πολὺν
 υἱὸν τε παῖδα τὴν ἡλικίαν ἀπολιπὼν Φίλιππον ἐτελεύ-
 τησε. Δείσαντες δὲ τὴν ἀναρχίαν οἱ πρῶτοι Μακεδόνων
 Ἀντίγονον ἐπάγονται τοῦ τεθνηκότος ἀνεψιὸν ὄντα, καὶ
 συνοικίσαντες αὐτῷ τὴν μητέρα τοῦ Φιλίππου πρῶτον 15
 μὲν ἐπίτροπον καὶ στρατηγόν, εἰτα πειρώμενοι μετρίον
 καὶ κοινωφελοῦς βασιλεία προσηγόρευσαν. Ἐπικλήθη δὲ
 Δώσων ὡς ἐπαγγελτικός, οὐ τελεσιουργὸς δὲ τῶν ὑπο-
 σχέσεων. Μετὰ τοῦτον βασιλεύσας ὁ Φίλιππος ἦνθησεν
 ἐν τοῖς μάλιστα τῶν βασιλέων ἐτι μειράμιον ὢν, καὶ δόξαν 20
 ἔσχευ ὡς ἀναστήσων Μακεδονίαν εἰς τὸ παλαιὸν ἀξίωμα
 καὶ μόνος ἐπὶ πάντας ἤδη τὴν Ῥωμαίων δύναμιν αἰρο-
 μένην καθέξων. Ἡττηθεὶς δὲ μεγάλῃ μάχῃ περὶ Σκότον-
 σαν ὑπὸ Τίτου Φλαμινίου τότε μὲν ἐπτήξε καὶ πάντα
 τὰ καθ' ἑαυτὸν ἐπέτρψε Ῥωμαίοις, καὶ τυχὼν ἐπιτιμῇ- 25
 σεως μετρίως ἡγάπησεν. Ὅτερον δὲ βαρέως φέρων καὶ
 τὸ βασιλεύειν χάριτι Ῥωμαίων ἡγοῦμενος αἰχμαλώτου
 30 τρυφῇ ἀγαπῶντος εἶναι μᾶλλον ἢ φρόνημα καὶ θυμὸν
 ἔχοντος ἀνδρός, ἐπέειχε τῷ πολέμῳ τὴν γνώμην καὶ συνε-
 τάττετο λάθρα καὶ πανούργως. Τῶν γὰρ πόλεων τὰς 30
 κυρίους καὶ παραθαλαττίους ἀσθενεῖς γενομένας περι-
 ρῶν καὶ ὑπερήμους, ὥς καταφρονεῖσθαι, πολλὴν ἄνω

συνήγε δύναμιν, καὶ τὰ μεσόγεια χωρία καὶ φρουρία καὶ
 πόλεις ὕπλων καὶ χρημάτων πολλῶν καὶ σωμάτων ἀκμα-
 ζόντων ἐμπεπληκὼς ἐσωμάσκει τὸν πόλεμον καὶ συνείχεν
 ὥσπερ ἐγκεκρυμμένον ἀδήλως. Ὅπλων μὲν γὰρ ἀργούν-
 5 των ἀπέκριντο τρεῖς μυριάδες, ὀκτακοσία δὲ σίτου με-
 δίμων ἦσαν ἐγκατακοδομημένου τοῖς τείχεσι, χρημάτων
 δὲ πλήθος ὅσον ἤρκειμισθοφόρους ἔτη δέκα μυρίους
 τρέφειν προπολεμοῦντας τῆς χώρας. Ἄλλ' ἐκεῖνος μὲν
 οὐκ ἐφθη ταῦτα κινήσαι καὶ προαγαγεῖν εἰς ἔργον, ὡς
 10 λύπης καὶ δυσθυμίας προέμενος τὸν βίον· ἔγνω γὰρ
 ἀδίκως τὸν ἕτερον τῶν υἱῶν Δημήτριον ἐκ διαβολῆς τοῦ
 χείρονος ἀνηρηκῶς· ὁ δ' ἀπολειπόμενος υἱὸς αὐτοῦ
 Περσεὺς ἅμα τῇ βασιλείᾳ διεδέξατο τὴν πρὸς Ῥωμαίους
 ἐχθραν, οὐκ ὦν ἐχέγγυος ἐνεργεῖν διὰ μικρότητα καὶ μο-
 15 χθηρίαν ἡθους, ἐν ᾗ παθῶν τε πεντοδαπῶν καὶ νοσημά-
 των ἐνόστων ἐπρώτευνεν ἢ φιλαργυρία. Αἰεταὶ δὲ μηδὲ
 γνήσιος φῦναι, λαβεῖν δ' αὐτὸν ἢ συνοικοῦσα τῷ Φιλίπ-
 πῳ νιογνὸν ἀκεστρίας τινὸς Ἀργολικῆς Γναθαίου τοῦ
 νομα τεκούσης, καὶ λαθεῖν ὑποβαλομένην. Αἰ' ὁ καὶ μά-
 20 λιστα δοκεῖ τὸν Δημήτριον φοβηθεῖς ἀποκτεῖναι, μὴ
 γνήσιον ἔχων ὁ οἶκος διάδοχον ἀποκαλύψῃ τὴν ἐκείνου
 νοθείαν.

IX. Οὐ μὲν ἀλλὰ, καίπερ ὦν ἀγννήης καὶ ταπεινός,
 ὑπὸ ῥώμης τῶν πραγμάτων ἀναφερόμενος πρὸς τὸν πό-
 25 λεμον ἔσθη καὶ διηρεῖσατο πολὺν χρόνον, ἡγεμόνας τε
 Ῥωμαίων ὑπατικοὺς καὶ στρατεύματα καὶ στόλους μεγά-
 λους ἀποτριψάμενος, ἐνίων δὲ καὶ κρατήσας. Πόπλιόν
 τε γὰρ Λικίννιον ἐμβalόντα πρῶτον εἰς Μακεδονίαν τρε-
 ψάμενος ἱππομαχίᾳ δισχιλίους πεντακοσίους ἀνδρας ἀγα-
 30 θοὺς ἀπέκτεινε καὶ ζώντας ἄλλους ἑξακοσίους ἔλαβε, τοῦ
 τε ναυσιάδμου περὶ Ὀρεὸν ὁρμουῦντος ἀπροσδόκητον
 ἐπιπλοῦν θέμενος εἰκοσι μὲν αὐτοφόρους ὀκτάδας ἐχρί-

ρώσατο, τὰς δ' ἄλλας σίτου γεμούσας κατέδυσεν· ἐκρά-
τησε δὲ καὶ πεντηρικὰ τέσσαρα. Καὶ μάχην ἐπολέμησε τὸ
δεύτερον, ἐν ᾗ τὸν ἑσπερικὸν Ὀστίλιον ἀπεκρούσατο
καταβιαζόμενον κατὰ τὰς Ἑλιμίας· λάθρα δὲ διὰ Θεσσα-
λίας ἐμβαλόντα προκαλούμενος εἰς μάχην ἐφώβησε. Πά-
ρεργον δὲ τοῦ πολέμου στρατείας ἐπὶ Ἀσρδανεῖς θέμι-
νος, ὥς δὴ τοὺς Ῥωμαίους ὑπεροχῶν καὶ σχολάζων, μυ-
ρίους τῶν βαρβάρων κατέκοψε καὶ λείαν ἡλάσατο πολ-
λὴν. Ὑπεκίντι δὲ καὶ Γαλάτας τοὺς περὶ τὸν Ἰστρον
ῥηκνέμενους, Βαστέρναι καλοῦνται, στρατὸν ἐκπότην καὶ 10
μάχιμον, Ἰλλυριοὺς τε διὰ Γενθίου τοῦ βασιλέως παρι-
κάλει συνεφάσασθαι τοῦ πολέμου. Καὶ λόγος κατέσχευ,
ὥς τῶν βαρβάρων μισθῷ πεπεισμένων ὑπ' αὐτοῦ διὰ
τῆς κάτω Γαλατίας παρὰ τὸν Ἀδρίαν ἐμβαλεῖν εἰς τὴν
Ἰταλίαν.

15

Χ. Ταῦτα τοῖς Ῥωμαίοις πυνθανομένοις ἐδόκει τὰς τῶν
στρατηγιῶντων χάριτας καὶ παραγγελίας εἰσάσαντας αὐ-
τοὺς καλεῖν ἐπὶ τὴν ἡγεμονίαν ἄνδρα νοῦν ἔχοντα καὶ
πράγμασι χρῆσθαι μεγάλοις ἐπιστάμενον. Οὗτος ἦν
Παῦλος Αἰμίλιος, ἡλικίας μὲν ἤδη πρόσω καὶ περὶ ἑξή- 20
κοντα γεγονώς ἔτη, ῥώμῃ δὲ σώματος ἀκμαῶν, πεφραγ-
μένος δὲ κηδεσταις καὶ παισὶ νεανίαις καὶ φίλων πλήθει
καὶ συγγενῶν μέγα δυναμένων, οἱ πάντες αὐτὸν ὑπα-
κοῦσαι καλοῦντι τῷ δήμῳ πρὸς τὴν ὑπατείαν ἐπειθον.
Ὁ δὲ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐθρόνυπτετο πρὸς τοὺς πολλοὺς καὶ 25
διέκλινε τὴν φιλοτιμίαν αὐτῶν καὶ σπουδὴν, ὥς μὴ δεό-
μενος τοῦ ἄρχειν, φοιτῶντων δὲ καθ' ἡμέραν ἐπὶ θύρας
καὶ προκαλουμένων αὐτὸν εἰς ἀγορὰν καὶ καταβοώντων
ἐπείσθη· καὶ φανείς εὐθύς ἐν τοῖς μειτιοῦσι τὴν ὑπα-
τείαν ἔδοξεν οὐκ ἀρχὴν ληψόμενος, ἀλλὰ νίκην καὶ κρά- 30
τος πολέμου κομίζων καὶ διδοὺς τοῖς πολίταις καταβαλ-
ναι εἰς τὸ πεδίον· μετὰ τοσαύτης ἐλπίδος καὶ προθυ-

- μίας ἐδέξαντο πάντες αὐτὸν καὶ κατέστησαν ὑπατον τὸ
 δεύτερον, οὐκ ἑάσαντες κληρὸν γενέσθαι, καθάπερ εἰ-
 θει περὶ τῶν ἐπαρχιῶν, ἀλλ' εὐθύς ἐκείνῳ ψηφισάμενοι
 τοῦ Μακεδονικοῦ πολέμου τὴν ἡγεμονίαν. *Λέγεται δ'*
 5 *αὐτόν, ὡς ἀνηγγορεύθη κατὰ τοῦ Περσέως στρατηγός,*
ὑπὸ τοῦ δήμου παντὸς οἴκαδε προπεμφθέντα λαμπρῶς
εὔρεϊν τὸ θυγάτριον τὴν Τερτίαν δεδακρυμένην ἐτι παι-
δίῳ οὖσαν· ἀσπαζόμενον οὖν αὐτὴν ἐρωτᾶν, ἐφ' ὅτῳ
λελύπηται· τὴν δὲ περιβαλοῦσαν καὶ καταφιλοῦσαν
 10 *„Οὐ γὰρ οἶσθα“ εἰπεῖν „ὦ πάτερ, ὅτι ἡμῖν ὁ Περσεύς*
τέθνηκε;“ λέγουσαν κυνίδιον σύντροφον οὕτω πρὸς α-
γορευόμενον· καὶ τὸν Αἰμίλιον „Ἀγαθὴ τύχη“ φάναι
„ὦ θυγάτερ, καὶ δέχομαι τὸν οἴωνόν.“ Ταῦτα μὲν οὖν
Κικέρων ὁ ῥήτωρ ἐν τοῖς περὶ μαντικῆς ἱστορήκεν.
- 15 **XI.** *Εἰωθότων δὲ τῶν ὑπατείαν λαβόντων οἷον ἐν-*
θομολογεῖσθαι τινα χάριν καὶ προσαγορεύειν φιλοφρό-
νως τὸν δῆμον ἀπὸ τοῦ βήματος, Αἰμίλιος εἰς ἐκκλησίαν
συναγαγὼν τοὺς πολίτας τὴν μὲν προτέραν ὑπατείαν με-
τελθεῖν ἔφη αὐτὸς ἄρχῃς δεόμενος, τὴν δὲ δευτέραν ἐκαί-
 20 *νων στρατηγού δεομένων· δι' ὃ μηδεμίαν αὐτοῖς χάριν*
ἔχειν, ἀλλ', εἰ νομίζουσι δι' ἑτέρου βέλτιον ἔχειν τὰ κατὰ
τὸν πόλεμον, ἐξίστασθαι τῆς ἡγεμονίας, εἰ δὲ πιστεύου-
σιν αὐτῷ, μὴ παραστρατηγεῖν μηδὲ λογοποιεῖν, ἀλλ'
ὑπουργεῖν σιωπῇ τὰ δέοντα πρὸς τὸν πόλεμον, ὡς, ἐάν
 25 *ἄρχοντος ἄρχειν ζητῶσιν, ἔτι μᾶλλον ἢ νῦν καταγελά-*
στοις ἐν ταῖς στρατείαις ἐσομένους. Ἀπὸ τούτων τῶν
λόγων πολλὴν μὲν αἰδῶ πρὸς αὐτὸν ἐνεποίησε τοῖς πολί-
ταις, μεγάλην δὲ προσδοκίαν τοῦ μέλλοντος, ἡδομένων
ἁπάντων, ὅτι τοὺς κολακεύοντας παρελθόντες εἴλοντο
 30 *παρρησίαν ἔχοντα καὶ φρόνημα στρατηγόν. Οὕτως ἐπὶ*
τῷ κρατεῖν καὶ μέριστος εἶναι τῶν ἄλλων ἀρετῆς καὶ τοῦ
καλοῦ δούλος ἦν ὁ Ῥωμαίων δῆμος.

XII. Αἰμίλιον δὲ Παῦλον, ὥς ἐξώρμησεν ἐπὶ στρα-
 τείαν, πλοῦ μὲν εὐτυχίᾳ καὶ θρασυῶν χρησασθαι πορείας
 κατὰ δαίμονα τίθημι, σὺν τάχει καὶ μετ' ἀσφαλείας εἰς
 το στρατόπεδον κομισθέντα· τοῦ δὲ πολέμου καὶ τῆς
 στρατηγίας αὐτοῦ τὸ μὲν τόλμης ὀξύτητι, τὸ δὲ βουλευ-
 μασι χρηστοῖς, τὸ δὲ φίλων ἐκθύμοις ὑπηρεσίαις, τὸ δὲ τῷ
 παρὰ τὰ δεινὰ θαρρεῖν καὶ χρησθαι λογισμοῖς ἀραρόσιν
 οὐρῶν διαπεπραγμένον οὐκ ἔχω τῇ λεγομένῃ τοῦ ἀνδρός
 εὐτυχίᾳ λαμπρὸν ἀποδοῦναι καὶ διάσημον ἔργον οἷον ἐτέ-
 ρων στρατηγῶν. Εἰ μὴ τις ἄρα τὴν Περσέως φιλαργυρίαν 10
 Αἰμίλιῳ τύχην ἀγαθὴν περὶ τὰ πράγματα γενέσθαι φη-
 σὶν, ἢ λαμπρὰ καὶ μεγάλα πρὸς τὸν πόλεμον ἀρθέντα
 ταῖς ἐλπίσι τὰ Μακεδόνων ἀνέτρεψε καὶ κατέβαλε πρὸς
 ἀργύριον ἀποδειλιάσαντος. Ἦκον μὲν γὰρ αὐτῷ δεηθέντι
 Βαστέραι, μύριοι μὲν ἱππεῖς, μύριοι δὲ παραβάται, μι- 15
 σθοφόροι πάντες, ἄνδρες οὐ γεωργεῖν εἰδότες, οὐ πλεῖν,
 οὐκ ἀπὸ ποιμνίων ζῆν νέμουντες, ἀλλ' ἐν ἔργῳ καὶ μίαν
 τέχνην μελετῶντες αἰεὶ μάχεσθαι καὶ κρατεῖν τῶν ἀντι-
 ταττομένων. Ὡς δὲ περὶ τὴν Μαιδικὴν καταστρατοπε-
 δεύσαντες ἐπεμύγνυντο τοῖς παρὰ τοῦ βασιλέως ἄνδρες 20
 ὑψηλοὶ μὲν τὰ σώματα, θαυμαστοὶ δὲ τὰς μελέτας, μεγά-
 λανχοι δὲ καὶ λαμπροὶ ταῖς κατὰ τῶν πολεμίων ἀπειλαῖς,
 θάρσος παρέστησαν τοῖς Μακεδόσι καὶ δόξαν, ὥς τῶν
 261 Ρωμαίων οὐχ ὑπομενούντων, ἀλλ' ἐκπλαγησομένων τὴν
 ὕψιν αὐτὴν καὶ τὴν κίνησιν ἐκφυλονοῦσαν καὶ δυσπρόσ- 25
 οπτον. Οὕτω διαθείς τοὺς ἀνθρώπους ὁ Περσεὺς καὶ
 τοιούτων ἐμπλήσας ἐλπίδων αἰτούμενος καθ' ἕκαστον
 ἡγεμόνα χιλίους, πρὸς τὸ γιγνόμενον τοῦ χρυσίου πλη-
 θος ἱλιγγιάσας καὶ παραφρονήσας ὑπὸ μικρολογίας ἀπεί-
 πατο καὶ προήκατο τὴν συμμαχίαν, ὥσπερ οἰκονομῶν, οὐ 30
 πολέμων Ρωμαίους, καὶ λογισμὸν ἀποδώσων ἀκριβῆ τῆς

εἰς τὸν πόλεμον δαπάνης οἷς ἐπολέμει· καί τοι διδασκάλους
εἶχεν ἐκείνους, οἷς ἄνευ τῆς ἄλλης παρασκευῆς στρατιω-
τῶν δέκα μυριάδες ἦσαν ἡθροισμένοι καὶ παρεστώσαι
ταῖς χρεαῖς. Ὁ δὲ πρὸς δύναμιν ἀνταίρων τηλικαύτην
5 καὶ πόλεμον, οὗ τοσοῦτον ἦν τὸ παρατρεφόμενον, διεμέ-
τρει καὶ παρεσημαίνετο τὸ χρυσίου ἄψασθαι δεδιὼς ὥσπερ
ἄλλοτριών. Καὶ ταῦτ' ἐπραττεν οὐ Λυδῶν τις οὐδὲ Φοι-
νίκων γερονῶς, ἀλλὰ τῆς Ἀλεξάνδρου καὶ Φιλίππου
κατὰ συγγένειαν ἀρετῆς μεταποιούμενος, οἱ τῷ τὰ πράγ-
10 ματα τῶν χρημάτων ὠνητὰ, μὴ τὰ χρήματα τῶν πραγ-
μάτων ἡγεῖσθαι πάντων ἐκράτησαν. Ἐρρέθη γοῦν, ὅτι
τὰς πόλεις αἰρεῖ τῶν Ἑλλήνων οὐ Φίλιππος, ἀλλὰ τὸ Φι-
λίππου χρυσίον. Ἀλέξανδρος δὲ τῆς ἐπ' Ἰνδοὺς στρα-
τείας ἀπτόμενος καὶ βαρὺν ὄρων καὶ δύσοργον ἤδη τὸν
15 Περσικὸν ἐφελκομένους πλοῦτον τοὺς Μακεδόνας, πρώ-
τας ὑπέβησε τὰς βασιλικὰς ἀμάξας, εἴτα τοὺς ἄλλους
ἐπεισε ταῦτό ποιήσαντας ἐλαφροὺς ἀναξενῆαι πρὸς τὸν
πόλεμον ὥσπερ λελυμένους. Περσεὺς δὲ τὸν χρυσὸν ἀν-
τὸς αὐτοῦ καὶ τέκνων καὶ βασιλείας καταχεάμενος οὐκ
20 ἠθέλησε δι' ὀλίγων σωθῆναι χρημάτων, ἀλλὰ μετὰ πολ-
λῶν κομισθεὶς ὁ πλούσιος αἰχμάλωτος ἐπιδείξασθαι Ῥω-
μαίοις ὅσα φεισάμενος ἐτήρησεν αὐτοῖς.

XIII. Οὐ γὰρ μόνον ἀπέπεμψε τοὺς Γαλάτας ψευδά-
μενος, ἀλλὰ καὶ Γένθιον ἐπάρας τὸν Ἰλλυριὸν ἐπὶ τρια-
25 κοσίοις ταλάντοις συνεφάψασθαι τοῦ πολέμου τὰ μὲν
χρήματα τοῖς παρ' αὐτοῦ πεμφθεῖσι προῦθηκεν ἡριθμη-
μένα καὶ κατασημῆναισθαι παρέσχεν· ὥς δὲ πεισθεὶς ἔχειν
ἃ ἤτησεν ὁ Γένθιος ἔργον ἄσεβες καὶ δεινὸν ἔδρασε (πρέ-
σβεις γὰρ ἐλθόντας Ῥωμαίων πρὸς αὐτὸν συνέλαβε καὶ
30 κατέδησεν), ἡγούμενος ὁ Περσεὺς οὐδὲν εἴ τι δεῖσθαι τῶν
χρημάτων τὴν ἐκπολέμωσιν, ἅλυστα τοῦ Γενθίου προδε-
δωκότος ἔχθρας ἐνέχυρα καὶ διὰ τηλικαύτης ἀδικίας ἐμ-

βεβληκότος ἑαυτὸν εἰς τὸν πόλεμον, ἀπεστέρησε τὸν κα-
κοδαίμονα τῶν τριακοσίων ταλάντων καὶ περιεῖδεν ὀλίγῳ
χρόνῳ μετὰ τέκνων καὶ γυναικὸς ὡς ἀπὸ νεοτιᾶς ἀρθέν-
τα τῆς βασιλείας ὑπὸ Λευκίου Ἀνικίου στρατηγοῦ πεμ-
φθέντος ἐπ' αὐτὸν μετὰ δυνάμεως. Ἐπὶ τοιοῦτον ἀντί- 5
παλόν ἔλθων ὁ Αἰμίλιος αὐτοῦ μὲν κατεφρόνει, τὴν δ'
ὑπ' αὐτῷ παρασκευὴν καὶ δύνανται ἐθαύμαζεν. Ἦσαν γὰρ
ἱππεῖς μὲν τετρακισχίλιοι, πεζοὶ δ' εἰς φάλαγγα τετρακισ-
μυρίων οὐ πολλοῖς ἀποδέοντες. Ἰδρυσμένος δὲ πρὸ τῆς
θαλάττης παρὰ τὴν Ὀλυμπικὴν ὑπώρειαν ἐπὶ χωρίων 10
οὐδαμῶθεν προσαγωγὴν ἔχόντων καὶ πάντοθεν ὑπ' αὐ-
τοῦ διαπεφραγμένων ἐρύμασι καὶ προτειχίσμασι ξυλίνοις
πολλὴν ἄδειαν ἤγεν, ἀποτρύσειν χρόνῳ καὶ χρημάτων
δαπάνῃ τὸν Αἰμίλιον ἡγούμενος. Ὁ δὲ τῇ γνώμῃ μὲν ἦν
ἐνεργὸς ἐπὶ πᾶν βούλευμα καὶ πᾶσαν τρεπόμενος πείραν, 15
ὑπ' ἀδείας δὲ τῆς πρόσθεν τὸν στρατὸν ὁρῶν δυσανα-
σχετοῦντα καὶ λόγῳ πολλὰ διαστρατηγοῦντα τῶν ἀπρά-
κτων, ἐπετίμησεν αὐτοῖς, καὶ παρήγγειλε μηδὲν πολυ-
πραγμονεῖν μηδὲ φροντίζειν, ἀλλ' ἢ τὸ σῶμα τὸ ἑαυτοῦ
καὶ τὴν πανοπλίαν ἑκαστον, ὅπως ἐνεργὸν παρέξει καὶ 20
χρήσεται Ῥωμαϊκῶς τῇ μαχαίρᾳ, τὸν καιρὸν παραδόντος
τοῦ στρατηγοῦ. Τὰς δὲ νυκτερινὰς ἐκέλευσε φυλακὰς
ἄνευ λόγχης φυλάττειν, ὡς μᾶλλον προσέξοντας καὶ δια-
μαχομένους πρὸς τὸν ὕπνον, ἢ ἀμύνασθαι τοὺς πολε-
μίους μὴ δύνωνται προσιόντας. 25

XIV. Ἐνοχλουμένων δὲ τῶν ἀνθρώπων μάλιστα
περὶ τὴν τοῦ ποτοῦ χρεῖαν (καὶ γὰρ ὀλίγον καὶ πονηρὸν
ἐπίδυνε καὶ συνελείβετο παρ' αὐτὴν τὴν θάλατταν), ὁρῶν
ὁ Αἰμίλιος μέγα καὶ κατηρεφὲς δένδρῳσιν ὄρος τὸν Ὀλυμ-
πον ἐπικείμενον, καὶ τεκμαιρόμενος τῇ χλωρότητι τῆς 30
ὑλης ναμάτων ἔχειν ἀρχὰς διὰ βάθους ὑποφερομένων,
ἀναπνοὰς αὐτοῖς καὶ φρέατα πολλὰ παρὰ τὴν ὑπώρειον

ὄρουτε. Τὰ δ' εὐθύς ἐκίμπλατο θευμάτων καθαρῶν ἐπι-
 συνδιδόντων ὀλκῇ καὶ φορᾷ τοῦ θλιβομένου πρὸς τὸ
 κενούμενον. Καίτοι τινες οὐ φασιν ὑδάτων ἐτοίμων κε-
 κρυμμένων πηγὰς ἐναποκεῖσθαι τοῖς τόποις, ἐξ ὧν ῥέου-
 5 σιν, οὐδ' ἀποκάλυψιν οὐδὲ ῥῆξιν εἶναι τὴν ἐκβολὴν αὐ-
 τῶν, ἀλλὰ γένεσιν καὶ σύστασιν ἐνταῦθα τῆς ὕλης ἐξυ-
 γραινομένης· ἐξυγραίνεσθαι δὲ πυκνότητι καὶ ψυχρότητι
 τὴν νοτεράν ἀναθυμίασιν, ὅταν ἐν βάθει καταθλιβείσα
 θευστική γένηται. Καθάπερ γὰρ οἱ μαστοὶ τῶν γυναι-
 10 κῶν οὐχ ὥσπερ ἄγγεῖα πλήρεις εἶδιν ἐπιρρέοντος ἐτοίμου
 γάλακτος, ἀλλὰ μεταβάλλοντες τὴν τροφήν ἐν αὐτοῖς ἐρ-
 γάζονται γάλα καὶ διηθοῦσιν, οὕτως οἱ περιψυκτοὶ καὶ
 πιδაკκώδεις τόποι τῆς γῆς ὕδωρ μὲν οὐκ ἔχουσι καλυπτό-
 μενον, οὐδὲ κόλπους θεύματα καὶ βάθη ποταμῶν τοσού-
 15 των ἐξ ἐταίμης καὶ ὑποκειμένης ἀφιέντας ἀρχῆς, τὸ δὲ
 πνεῦμα καὶ τὸν ἄερα τῷ πιέξειν καὶ καταπυκνοῦν ἀπο-
 θλίβοντες εἰς ὕδωρ τρέπουσι. Τὰ γοῦν ὀρυττόμενα τῶν
 χωρίων μᾶλλον ἀναπιδύει καὶ διανάει πρὸς τὴν τοιαύτην
 ψηλάφησιν, ὥσπερ οἱ μαστοὶ τῶν γυναικῶν πρὸς τὸν
 20 θηλασμόν, ἀνυγραίνοντα καὶ μαλάττοντα τὴν ἀναθυμία-
 σιν· ὅσα δ' ἀρχὰ τῆς γῆς συμπέφυραται, τυφλὰ πρὸς γέ-
 νεσιν ὑδάτων ἐστίη οὐκ ἔχοντα τὴν ἐργαζομένην τὸ ὑγρὸν
 κίνησιν. Οἱ δὲ ταῦτα λέγοντες ἐπιχειρεῖν δεδώκασι τοῖς
 ἀπορητικοῖς, ὥς οὐδὲ τὸ αἷμα τοῖς ζώοις ἐνεστιν, ἀλλὰ
 25 γεννᾶται πρὸς τὰ τραύματα πνεύματος τινος ἢ σαρκῶν
 μεταβολῇ ῥύσιν ἀπεργασαμένη καὶ σύντηξιν. Ἐλέγχον-
 ται δὲ τοῖς πρὸς τοὺς ὑπονόμους καὶ τὰς μεταλλείας
 ἀπαντῶσιν εἰς βάθη ποταμοῖς, οὐ κατ' ὀλίγον συλλεγο-
 μένοις, ὥσπερ εἰκός ἐστιν, εἰ γένεσιν ἐκ τοῦ παραχρῆμα
 30 κινουμένης τῆς γῆς λαμβάνουσιν, ἀλλ' ἀθρόοις ἀναχευ-
 μένοις. Ὅρων δὲ καὶ πέτρας πληγῇ ῥαγείσης ἐξεπήδησε

φεῦμα λάβρον ὕδατος, εἴτα ἐπέλιπε. Ταῦτα μὲν περὶ τούτων.

XV. Ὁ δ' Αἰμίλιος ἡμέρας μὲν τινὰς ἡρέμει, καὶ φασὶ μήποτε τηλικούτων στρατοπέδων ἐγγὺς οὕτω συνελθόντων ἡσυχίαν γενέσθαι τοσαύτην. Ἐπεὶ δὲ κινῶν ἅπαντα καὶ πειρώμενος ἐπυνθάνετο μίαν εἰσβολὴν εἶναι μόνον ἄφρουρον ἀπολείπεσθαι τὴν διὰ Περραιβίας παρὰ τὸ Πύθιον καὶ τὴν Πέτραν, τῷ μὴ φυλάττεσθαι τὸν τόπον ἐλπίσας μᾶλλον ἢ δι' ἣν οὐκ ἐφυλάττετο δυσχωρίαν καὶ τραχύτητα δείσας ἐβουλευέτο. Πρῶτος δὲ τῶν παρόντων 10 ὁ Νασικᾶς ἐπικαλούμενος Σκηπίων, γαμβρὸς Ἀφρικανοῦ Σκηπίωνος, ὅστερον δὲ μέγιστον ἐν τῇ συγκλήτῳ δυνηθεὶς, ὑπεδέξατο τῆς κυκλώσεως ἡγεμὼν γενέσθαι. Δεύτερος δὲ Φάβιος Μάξιμος, ὁ πρεσβύτατος τῶν Αἰμιλίων παίδων, εἶναι μεράκιον ὦν, ἀνέστη προθυμούμενος. 15 Ἦσθεις οὖν ὁ Αἰμίλιος δίδωσιν αὐτοῖς οὐχ ὅσους Πολύβιος εἴρηκεν, ἀλλ' ὅσους αὐτὸς ὁ Νασικᾶς λαβεῖν φησι, γράφως περὶ τῶν πράξεων τούτων ἐπιστόλιον πρὸς τινα τῶν βασιλέων. οἱ μὲν ἐκτὸς τάξεως Ἰταλικοὶ τρισχίλιοι τὸ πλῆθος ἦσαν, τὸ δ' εὐώνυμον κέρα εἰς πεν- 20 263 ταισχιλίους. Τούτοις προσλαβὼν ὁ Νασικᾶς ἰππεῖς ἑκατὸν εἰκοσι καὶ τῶν παρ' Ἀρπάλῳ Θρακῶν καὶ Κρητῶν ἀναμειγμένων διακοσίους, ἐξώρμησε τῇ πρὸς θάλασσαν ὁδῷ, καὶ κατεστρατοπέδευσε παρὰ τὸ Ἠράκλειον, ὥς δὴ ταῖς ναυσὶ μέλλων ἐκπεριπλεῖν καὶ νυκλουῖσθαι τὸ 25 στρατόπεδον τῶν πολεμίων. Ἐπεὶ δ' ἐδίπνησαν οἱ στρατιῶται καὶ σκότος ἐγένετο, τοῖς ἡγεμόσι φράσας τὰ ἀληθεῖς ἦγε διὰ νυκτὸς τὴν ἐναντίαν ἀπὸ θαλάττης, καὶ καταλύσας ἀνέπαινε τὴν στρατιὰν ὑπὸ τὸ Πύθιον. Ἐνταῦθα τοῦ Ὀλύμπου τὸ ὕψος ἀνατείνει πλεον ἢ δέκα 30 σταδίους· σημαίνεται δὲ ἐπιγράμματι τοῦ μετρήσαντος οὕτως

Οὐλύμπου κορυφῆς ἐπὶ Πυθίου Ἀπόλλωνος
 ἱερὸν ὕψος ἔχει (πρὸς τὴν κάθεται δ' ἐμετρήθη),
 πλήρη μὲν δεκάδα σταδίων μίαν, αὐτὰρ ἐπ' αὐτῇ
 πλεθρον τετραπέδῳ λειπόμενον μεγέθει.

5 Εὐμήλου δέ μιν υἱὸς ἐθήκατο μέτρα κελεύθου
 Ξειναγόρης· σὺ δ', ἄναξ, χάρε καὶ ἐσθλὰ δίδου.

Καίτοι λέγουσιν οἱ γεωμετρικοὶ μήτε ὄρους ὕψος μήτε
 βάθος θαλάσσης ὑπερβάλλειν δέκα σταδίους. Ὁ μὲντοι
 Ξειναγόρας οὐ παρέργως, ἀλλὰ μεθύδῳ καὶ δι' ὀργάνων
 10 εἰληφέναι δοκεῖ τὴν μέτρησιν.

XVI. Ὁ μὲν οὖν Νασικᾶς ἐνταῦθα διενυκτέρευσε·
 τῷ δὲ Περσέϊ τὸν Αἰμίλιον ἀτρεμοῦντα κατὰ χώραν
 ὀρῶντι καὶ μὴ λογιζομένῳ τὸ γινόμενον ἀποδράς ἐκ τῆς
 ὁδοῦ Κρῆς αὐτόμολος ἦκε μηνύων τὴν περίοδον τῶν
 15 Ῥωμαίων. Ὁ δὲ συνταραχθεὶς τὸ μὲν στρατόπεδον οὐκ
 ἐκίνησε, μυρίους δὲ μισθοφόρους ξένους καὶ δισχιλίους
 Μακεδόνας Μίλωνι παραδοὺς ἐξαπέστειλε παρακελευ-
 σάμενος ταχύναι καὶ καταλαβεῖν τὰς ὑπερβολάς. Τού-
 τοις ὁ μὲν Πολύβιός φησιν ἐτι κοιμωμένοις ἐπιπεσεῖν
 20 τοὺς Ῥωμαίους, ὁ δὲ Νασικᾶς ὁξύν ἄγωνα περὶ τοῖς
 ἄκροις γενέσθαι καὶ κίνδυνον, αὐτὸς δὲ Θωρᾶκα μισθο-
 φόρον εἰς χεῖρας συνδραμόντα τῷ ξυστῷ διὰ τοῦ στήθους
 πατάξας καταβαλεῖν, ἐκβιασθέντων δὲ τῶν πολεμίων,
 καὶ τοῦ Μίλωνος αἰσχιστὰ φεύγοντος ἄνευ τῶν ὤπλων
 25 μονοχίτωνος, ἀσφαλῶς ἀκολουθεῖν ἅμα καταβιβάζων εἰς
 τὴν χώραν τὸ στράτευμα. Τούτων δὲ τῷ Περσέϊ προσ-
 πεσόντων κατὰ τάχος ἀναξεύξας ἦγεν ὀπίσω, περίφοβος
 γεγωνὼς καὶ συγκεχυμένος ταῖς ἐλπίσιν. Αὐτοῦ δ' ὅμως
 πρὸ τῆς Πύδνης ὑπομένοντα πειρᾶσθαι μάχης ἀναγκαῖον
 30 ἦν, ἢ τῷ στρατῷ σκεδασθέντι περὶ τὰς πόλεις δεχέσθαι
 τὸν πόλεμον, ἐπέπερ ἅπαξ ἐμβέβηκε τῇ χώρᾳ, δίχα πολ-
 λοῦ φόνον καὶ νεκρῶν ἐκπεσεῖν μὴ δυνάμενον. Πλήθει

μὲν οὖν ἀνδρῶν αὐτόθεν περιεῖναι, προθυμίαν δὲ πολλήν ὑπάρχειν ἀμυνομένοις περὶ τέκνων καὶ γυναικῶν, ἐφορῶντος ἕκαστα τοῦ βασιλέως καὶ προκινδυνεύοντος. Ἐκ τούτων ἐθάρσυνον οἱ φίλοι τὸν Περσέα· καὶ βαλόμενος στρατόπεδον συνειστίτετο πρὸς μάχην, καὶ τὰ χωρία ὅ
κατεσκοπεῖτο, καὶ διήρρει τὰς ἡγεμονίας, ὥς εὐθύς ἐξ ἐφόδου τοῖς Ῥωμαίοις ἀπαντήσων. Ὁ δὲ τόπος καὶ πεδῖον ἦν τῇ φάλαγγι βάσεως ἐπιπέδον καὶ χωρίων ὁμαλῶν διομένη καὶ λόφοι συνεχεῖς ἄλλος ἐξ ἄλλου τοῖς γυμνητέουσι καὶ φιλοῖς ἀναφυγὰς καὶ περιδρομὰς ἔχοντες. Διὰ 10 μέσου δὲ ποταμοὶ ῥέοντες Αἴσων καὶ Λεῦκος οὐ μάλα βαθεῖς τότε (θέρους γὰρ ἦν ὥρα φθίνοντος) ἐδόκουν τινὰ δυσσεργίαν ὅμως τοῖς Ῥωμαίοις παρεῖναι.

XVII. Ὁ δ' Αἰμίλιος, ὥς εἰς ταῦτόν συνέμειξε τῷ Νασικᾷ, κατέβαινε συντεταγμένος ἐπὶ τοὺς πολεμίους. Ὡς 15 δ' εἶδε τὴν παράταξιν αὐτῶν καὶ τὸ πλῆθος, θαυμάσας ἐπέστησε τὴν πορείαν, αὐτός τι πρὸς ἑαυτὸν συλλογιζόμενος. Οἱ δ' ἡγεμονικοὶ νεανίσκοι προθυμούμενοι μάχεσθαι παρελαύνοντες ἐδέοντο μὴ μέλλειν, καὶ μάλιστα 264 πάντων ὁ Νασικᾶς τῇ περὶ τὸν Ὀλυμπον εὐτυχίᾳ τεθαρ- 20 ρηκῶς. Ὁ δ' Αἰμίλιος μειδιάσας· „Εἰ γε τὴν σὴν“ εἶπεν „ἡλικίαν εἶχον· αἱ δὲ πολλάί με νῆκαι διδάσκουσαι τὰ τῶν ἡττωμένων ἀμαρτήματα κωλύουσιν ἐξ ὁδοῦ μάχην τίθεσθαι πρὸς φάλαγγα συντεταγμένην ἥδη καὶ συνεστῶσαν.“ Ἐκ τούτου τὰ μὲν πρῶτα καὶ καταφανῆ πρὸς 25 τοὺς πολεμίους ἐκέλευσεν εἰς σπείρας καθιστάμενα ποιεῖν σχῆμα παρατάξεως, τοὺς δὲ ἀπ' οὐρᾶς στραφέντας ἐν χώρᾳ χάρακα βαλέσθαι καὶ στρατοπεδεύειν. Οὕτω δὲ τῶν συνεχῶν τοῖς τελευταίοις καθ' ὑπαγωγὴν ἐξελιττομένων ἔλαθε τὴν παράταξιν ἀναλύσας καὶ καταστήσας 30 ἀθορύβως εἰς τὸν χάρακα πάντας. Ἐπεὶ δὲ νύξ γέγονει καὶ μετὰ δειπνον ἐτραποῦντο πρὸς ὕπνον καὶ ἀνάπαισιν,

αἰφνίδιον ἢ σελήνη πλήρης οὔσα καὶ μετέωρος ἐμελαί-
 νετο καὶ τοῦ φωτός ἀπολιπόντος αὐτὴν χροῶς ἀμείψασα
 παντοδαπὰς ἠφανίσθη. Τῶν δὲ Ῥωμαίων, ὥσπερ ἐστὶ
 νενομισμένοι, χαλκοῦ τε πατάγοις ἀνακαλουμένων τὸ
 5 φῶς αὐτῆς καὶ πυρὰ πολλὰ δαλοῖς καὶ δασὶν ἀνεχόντων
 πρὸς τὸν οὐρανόν, οὐδὲν ὅμοιον ἐπραττον οἱ Μακεδό-
 νες, ἀλλὰ φοβία καὶ θάμβος τὸ στρατόπεδον κατεῖχε καὶ
 λόγος ἡσυχῇ διὰ πολλῶν ἐχώρει, βασιλίως τὸ φάσμα
 σημαίνειν ἐκλείψιν. Ὁ δ' Αἰμίλιος οὐκ ἦν μὲν ἀνήκοος
 10 οὐδ' ἄπειρος παντάπασι τῶν ἐκλείπτικῶν ἀνωμαλιῶν,
 αἱ τὴν σελήνην περιφερομένην εἰς τὸ σκίασμα τῆς γῆς
 ἐμβάλλουσι τεταγμέναις περιόδοις καὶ ἀποκρύπτουσιν,
 ἄχρι οὗ παρελθοῦσα τὴν ἐπισκοτουμένην χώραν πάλιν
 ἐπιλάμψῃ πρὸς τὸν ἥλιον· οὐ μὴν ἀλλὰ τῷ θεῷ πολὺ νέ-
 15 μων καὶ φιλοθύτης ὢν καὶ μαντικός, ὥς εἶδε πρῶτον
 τὴν σελήνην ἀποκαθαιρομένην, ἔνδεκα μόσχους αὐτῇ
 κατέθυσεν. Ἄμα δ' ἡμέρᾳ τῷ Ἡρακλεῖ βουθυντῶν οὐκ
 ἐκαλλιέρει μέχρ' εἰκοσι· τῷ δὲ πρώτῳ καὶ εἰκοστῷ
 παρῆν τὰ σημεῖα καὶ νύκην ἀμυνομένοις ἐφραξεν. Εὐξά-
 20 μενος οὖν κατὰ βοῶν ἑκατὸν καὶ ἀγῶνος λεγοῦ τῷ θεῷ,
 προσέταξε διακοσμεῖν τοῖς ἡγεμόσι τὸν στρατὸν εἰς
 μάχην· αὐτὸς δὲ τὴν ἀπόκλισιν καὶ περιφορὰν ἀναμέ-
 νων τοῦ φωτός, ὅπως μὴ κατὰ προσώπου μαχομένοις
 αὐτοῖς ἔωθεν ὁ ἥλιος ἀντιλάμποι, παρῆγε τὸν χρόνον ἐν
 25 τῇ σκηνῇ καθεζόμενος ἀναπαπταμένη πρὸς τὸ πεδῖον καὶ
 τὴν στρατοπεδείαν τῶν πολεμίων.

XVIII. Περὶ δὲ δειλὴν οἱ μὲν αὐτοῦ φασὶ τοῦ Αἰμι-
 λίου τεχνάζοντος ἐκ τῶν πολεμίων γενέσθαι τὴν ἐπιχεί-
 ρησιν ἀχάλινον ἵππον ἔξελάσαντας ἐμβαλεῖν αὐτοῖς τοὺς
 30 Ῥωμαίους, καὶ τοῦτον ἀρχὴν μάχης διωκόμενον παρα-
 σχεῖν· οἱ δὲ Ῥωμαϊκῶν ὑποστρίων χορτάσματα παρακο-
 μιζόντων ἄπτεσθαι Θραῖκας, ὧν Ἀλέξανδρος ἡγεῖτο, πρὸς

δὲ τούτους ἐκδρομὴν ὀξεῖαν ἑπτακοσίων Λιγύων γενέ-
σθαι· παραβοηθούντων δὲ πλείονων ἑκατέροις αὐτῶ
συνάπτεσθαι τὴν μάχην ἀμφοτέρων. Ὁ μὲν οὖν Αἰμί-
λιος ὥσπερ κυβερνήτης τῷ παρόντι σάλῳ καὶ κινήματι
τῶν στρατοπέδων τεκμαιρόμενος τὸ μέγεθος τοῦ μέλ- 5
λontos ἀγῶνος ἐκ τῆς σκηνῆς προῆλθε καὶ τὰ τάγματα
τῶν ὀπλιτῶν ἐπιὼν παρεθάρρυνεν, ὁ δὲ Νασικᾶς ἐξιπ-
πασάμενος πρὸς τοὺς ἀκροβολιζομένους ὀρᾷ πάντας ὅσον
οὐπὼ τοὺς πολεμίους ἐν χερσὶν ὄντας. Πρωτοὶ δ' οἱ Θρᾶ-
κες ἐχώρουν, ὧν μάλιστα φησὶν ἐκπλαγῆναι τὴν ὄψιν, 10
ἄνδρες ὑψηλοὶ τὰ σώματα, λευκῷ καὶ περιλάμποντι θυ-
ρεῶν καὶ περικνημίδων ὀπλισμῷ μέλανας ὑπενδεδυμέ-
νοι χιτῶνας, ὀρθὰς δὲ θυμφαίας βαρυσιδήρους ἀπὸ τῶν
δεξιῶν ὤμων ἐπισείοντες. Παρὰ δὲ τοὺς Θρᾶκας οἱ μι-
σθοφόροι παρενέβαλλον, ὧν σκεναὶ τε παντοδαπαὶ καὶ 15
μεμιγμένοι Παλόνες ἦσαν· ἐπὶ δὲ τούτοις ἄρῃμα τρίτον
οἱ λογάδες, αὐτῶν Μακεδόνων ἀρετῇ καὶ ἡλικίᾳ τὸ
καθαρώτατον, ἀστράπτοντες ἐπιχρύσοις ὅπλοις καὶ
265 νεουργοῖς φοινικίσιν. Οἷς καθίσταμένοις εἰς τάξιν αἱ
τῶν χαλκασπίδων ἐπανατέλλουσαι φάλαγγες ἐκ τοῦ χά- 20
ρακος ἐνέπλησαν αὐγῆς σιδήρου καὶ λαμπηδόνος χαλκοῦ
τὸ πεδῖον, κραυγῆς δὲ καὶ θορύβου παρακελευομένων
τὴν ὀρεινὴν. Οὕτω δὲ θρασέως καὶ μετὰ τάχους ἐπῆρσαν,
ὥστε τοὺς πρώτους νεκροὺς ἀπὸ δυεῖν σταδίων τοῦ Ῥω-
μαϊκοῦ χάρακος καταπεσεῖν.

25

XIX. Γιννομένης δὲ τῆς ἐφόδου παρῇν ὁ Αἰμίλιος
καὶ κατελάμβανεν ἤδη τοὺς ἐν τοῖς ἀγῆμασι Μακεδόνας
ἄκρας τὰς σαρίσας προσεθηρικῶτας τοῖς θυρεοῖς τῶν
Ῥωμαίων καὶ μὴ προσιεμένους εἰς ἐφικτὸν αὐτῶν τὰς
μαχαίρας. Ἐπεὶ δὲ καὶ τῶν ἄλλων Μακεδόνων τὰς τι 30
πέλτας ἐξ ὧμον περισπασάντων καὶ τὰς σαρίσας ἀφ'
ἐνὸς συννήματος κλιθεῖσαις ὑποστάντων τοὺς θυρεο-

φόρους εἶδε τὴν τε ἡώμην τοῦ συνασπισμοῦ καὶ τὴν
 τραχύτητα τῆς προβολῆς, ἔκπληξίς αὐτὸν ἔσχε καὶ δέος,
 ὥς οὐδὲν ἰδόντα πώποτε θέαμα φοβερώτερον· καὶ πολ-
 λάκις ὕστερον ἐμέμνητο τοῦ πάθους ἐκείνου καὶ τῆς
 5 ὄψεως. Τότε δὲ πρὸς τοὺς μαχομένους ἐπιδεικνύμενος
 ἔλεω καὶ φαιδρὸν ἑαυτὸν ἄνευ κράνους καὶ θώρακος
 ἵππῳ παρήλυνεν. Ὁ δὲ τῶν Μακεδόνων βασιλεὺς, ὡς
 φησι Πολύβιος, τῆς μάχης ἀρχὴν λαμβανούσης ἀπο-
 δειλιάσας εἰς πόλιν ἀφιππάσατο, σκηπόμενος Ἡρακλεῖ
 10 θῦειν, δειλὰ παρὰ δειλῶν ἱερὰ μὴ δεχομένῳ μῆδ' εὐχὰς
 ἀθεμίτους ἐπιτελοῦντι. Θεμιτὸν γὰρ οὐκ ἔστιν οὔτε
 τὸν μὴ βάλλοντα κατευστοχεῖν οὔτε τὸν μὴ μένοντα
 κρατῆν οὐθ' ὅλως τὸν ἄπρακτον εὐπραγεῖν οὔτε τὸν
 κακὸν εὐδαιμονεῖν. Ἀλλὰ ταῖς Αἰμιλίου παρῆν εὐχαῖς ὁ
 15 θεός· εὐχετο γὰρ κράτος πολέμου καὶ νίκην δόρυ κρατῶν
 καὶ μαχόμενος παρεκάλει σύμμαχον τὸν θεόν. Οὐ μὴν
 ἀλλὰ Ποσειδώνιος τις ἐν ἐκείνοις τοῖς χρόνοις καὶ ταῖς
 πράξεσι γερονέναι λέγων, ἱστορίαν δὲ γεγραφὼς περὶ
 Περσέως ἐν πλείοσι βιβλίοις, φησὶν αὐτὸν οὐχ ὑπὸ δει-
 20 λίας οὐδὲ τὴν θυσίαν ποιησάμενον αἰτίαν ἀπελθεῖν,
 ἀλλὰ τῇ προτέρᾳ τῆς μάχης τυχεῖν λελακτισμένον ὑφ'
 ἵππου τὸ σκέλος· ἐν δὲ τῇ μάχῃ, καίπερ ἔχοντα δυσχρή-
 στως καὶ κωλυόμενον ὑπὸ τῶν φίλων, ἵππον αὐτῷ κε-
 λεῦσαι τῶν φροσῶν προσεγαγεῖν καὶ περιβάντα συμ-
 25 μίξαι τοῖς ἐπὶ τῆς φάλαγγος ἀθωοράκιστον· φερομένων
 δὲ παντοδαπῶν ἐκατέρωθεν βελῶν, παλτὸν ἐμπεσεῖν
 ὀλοσίδηρον αὐτῷ, καὶ τῇ μὲν ἀκμῇ μὴ θιγεῖν, ἀλλὰ πλά-
 γιον παρὰ τὴν ἀριστερὰν πλευρὰν παραδραμεῖν, ὥμῃ
 δὲ τῆς παρόδου τὸν τε χιτῶνα διακόψαι καὶ τὴν σάρκα
 30 φοινίξει τυφλῷ μῶλωπι πολὺν χρόνον διαφυλάξαντι τὸν
 τύπον. Ταῦτα μὲν οὖν ὁ Ποσειδώνιος ὑπὲρ τοῦ Περ-
 σέως ἀπολογεῖται.

XX. Τῶν δὲ Ῥωμαίων, ὡς ἀντίστησαν τῇ φάλαγγι, μὴ δυναμένων βιάζεσθαι Σάλοπιος ὁ τῶν Πελιγνῶν ἡγούμενος ἀρπάσας τὸ σημεῖον τῶν ὑφ' αὐτὸν εἰς τοὺς πολεμίους ἔρριψε. Τῶν δὲ Πελιγνῶν (οὐ γὰρ ἐστὶν Ἰταλοὺς θεμιτὸν οὐδ' ὅσιον ἐγκαταλιπεῖν σημεῖον) ἐπιδρα- ὁ μόντων πρὸς ἐκείνου τὸν τόπον ἔργα δεινὰ καὶ πάθη παρ' ἀμφοτέρων ἀπήντα συμπεσόντων. Οἱ μὲν γὰρ ἐκκρούειν τε τοῖς ξίφεσι τὰς σαρίσας ἐπειρῶντο καὶ πιέζειν τοῖς θυρεοῖς καὶ ταῖς χερσὶν αὐταῖς ἀντιλαμβανόμενοι παραφέρειν, οἱ δὲ τὴν προβολὴν κρατυνόμενοι δι' ἀμφοτέρων καὶ τοὺς προσπίπτοντας αὐτοῖς ὅπλοις διελεύοντες, οὔτε θυρεοῦ στέγοντος οὔτε θώρακος τὴν βίαν τῆς σαρίσης, ἀνεσθίπνουν ὑπὲρ κεφαλῇ τὰ σώματα τῶν Πελιγνῶν καὶ Μαθρουκινῶν κατ' αὐθιγα λόγισμόν, ἀλλὰ θυμῷ θηριῶδει πρὸς ἐναντίας πληγὰς καὶ προὔπταν ὁ ὠθουμένων θάνατον. Οὕτω δὲ τῶν προμάχων διαφθαρέντων ἀνεκόπησαν οἱ κατόπιν αὐτῶν ἐπιτεταγμένοι καὶ φυγὴ μὲν οὐκ ἦν, ἀναχώρησις δὲ πρὸς ὄρος τὸ καλούμενον Ὀλόκρον, ὥστε καὶ τὸν Αἰμίλιον ἰδόντα φησὶν ὁ Ποσειδώνιος καταρρήξασθαι τὸν χιτῶνα, τούτων μὲν ἐνδι- 20 δόντων, τῶν δ' ἄλλων Ῥωμαίων διατρεπομένων τὴν φάλαγγα προσβολὴν οὐκ ἔχουσαν, ἀλλ' ὥσπερ χαρᾶκιματι τῷ πυκνώματι τῶν σαρισῶν ὑπαντιάζουσιν πάντοθεν ἀπρόσμαχον. Ἐπεὶ δὲ τῶν τε χωρίων ἀνωμάτων ὄντων, καὶ διὰ τὸ μῆκος τῆς παρατάξεως οὐ φυλαττούσης 25 ἀραρότα τὸν συνασπισμὸν κατεῖδε τὴν φάλαγγα τῶν Μακεδόνων κλάσεις τε πολλὰς καὶ διασπάσματα λαμβάνουσαν, ὡς εἰκὸς ἐν μεγάλοις στρατοῖς καὶ ποικίλαις ὁρμαῖς τῶν μαχομένων, τοῖς μὲν ἐκθλιβομένην μέρεσι, τοῖς δὲ προσπίπτουσιν, ἐπιὼν ὀξέως καὶ διαιρῶν τὰς σπείρας ἐκέ- 30 λευεν εἰς τὰ διαλείμματα καὶ κενώματα τῆς τῶν πολεμίων τάξεως παρεμπίπτοντας καὶ συμπλεκόμενους μὴ μίαν

πρὸς ἅπαντας, ἀλλὰ πολλὰς καὶ μεμιγμένας κατὰ μέρος
 τὰς μάχας τίθεσθαι. Ταῦτα τοῦ μὲν Αἰμιλίου τοὺς ἡγε-
 μόνους, τῶν δ' ἡγεμόνων τοὺς στρατιώτας διδασκόντων,
 ὡς πρῶτον ὑπέδυσαν καὶ διέσχον εἰσω τῶν ὅπλων, τοῖς
 5 μὲν ἐκ πλαγίου κατὰ γυμνὰ προσφερόμενοι, τοὺς δὲ ταῖς
 περιδρομαῖς ἀπολαμβάνοντες, ἡ μὲν ἰσχὺς καὶ τὸ κοινὸν
 ἔργον εὐθὺς ἀπωλώλει τῆς φάλαγγος ἀναρρηγνυμένης,
 ἐν δὲ ταῖς καθ' ἕνα καὶ καθ' ὀλίγους συστάσειν οἱ Μα-
 κεδόνες μικροῖς μὲν ἐρχεφιδίοις στερεοὺς καὶ ποδῆρεις
 10 θυρεοὺς νύσσοντες, ἑλαφροῖς δὲ πιλταρίοις πρὸς τὰς
 ἐκείνων μαχαίρας ὑπὸ βάρους καὶ καταφορᾶς διὰ παντός
 ὕπλου χωροῦσας ἐπὶ τὰ σώματα κακῶς ἀντέχοντες ἐτρά-
 πουτο.

XXI. Κατὰ τοὺτους δὲ μέγας ἦν ἀγὼν. Ἐνθα δὲ καὶ
 15 Μάρκος ὁ Κάτωνος υἱός, Αἰμιλίου δὲ γαμβρός, πᾶσαν
 ἀλκὴν ἐπιδεικνύμενος ἀπέβαλε τὸ ξίφος. Οἷα δὲ νεανίας
 ἐντεθραμμένος πλείστοις παιδεύμασι καὶ μεγάλῳ πατρὶ
 μεγάλης ἀρετῆς ἀποδείξεις ὑφείλων, οὐ βιωτὸν ἡγησά-
 μενος εἶναι προεμένῳ σκυλὸν αὐτοῦ ζῶντος τοῖς πολε-
 20 μίοις ἐπέδραμε τὴν μάχην, εἴ τινα πον φίλον καὶ συνήθη
 κατίδοι, φράζων τὸ συμπεσὼν αὐτῷ καὶ θεόμενος βοηθεῖν.
 Οἱ δὲ πολλοὶ καὶ ἀγαθοὶ γενόμενοι καὶ διασχόντες ὁρμῇ
 μιᾷ τοὺς ἄλλους περὶ αὐτὸν ὑψηλούμενον ἐμβάλλουσι
 τοῖς ἐναντίοις. Μεγάλῳ δ' ἀγῶνι καὶ φόνῳ πολλῷ καὶ
 25 τραύμασιν ὥσαντες ἐκ χώρας καὶ τόπον ἔρημον καὶ γυ-
 μνὸν κατασχόντες ἐπὶ ζήτησιν ἐτράπουτο τοῦ ξίφους. Ὡς
 δὲ μόλις ἐν πολλοῖς ὅπλοις καὶ πτώμασι νεκρῶν κικρυμ-
 μένον ἀνευρέθη, περιχαρεῖς γενόμενος καὶ παιανίσαντες
 ἔτι λαμπρότερον ἐνέκειντο τοῖς συνεστώσιν ἔτι τῶν πο-
 30 λεμίων. Καὶ τέλος οἱ τρισχίλιοι λογάδες ἐν τάξει μένον-
 τες καὶ μαχόμενοι κατεκόπησαν ἅπαντες· τῶν δ' ἄλλων
 φευγόντων πολὺς ἦν ὁ φόνος, ὥστε τὸ μὲν πεδίον καὶ

τὴν ὑπὸ ρεῖαν καταπεπλησθαι νεκρῶν, τοῦ δὲ Αἰνίου ποταμοῦ τὸ ρεῖμα τοὺς Ῥωμαίους τῇ μετὰ τὴν μάχην ἡμέρᾳ διελθεῖν ἐτι μεμιγμένον αἵματι. Λέγονται γὰρ ὑπὲρ δισμυρίους πεντακισχιλλούς ἀποθανεῖν. Τῶν δὲ Ῥωμαίων ἔπεσον, ὡς μὲν Ποσειδώνιος φησιν, ἑκατὸν, ὡς δὲ Νασικᾶς, ὀγδοήκοντα.

XXII. Καὶ κρίσιν μὲν ὀξυτάτην μέγιστος ἀγὼν αὐτός ἔσχεν· ἐνάτης γὰρ ὥρας ἀρξάμενοι μάχεσθαι πρὸ δεκάτης ἐνίκησαν· τῷ δὲ λειπομένῳ τῆς ἡμέρας χρησάμενοι πρὸς τὴν δίωξιν καὶ μίχρῃ σταδίῳ ἑκατὸν καὶ εἴκοσι διώ-10 ξαντες ἰσπέρας ἤδη βαθείας ἀπετράποντο. Καὶ τοὺς μὲν ἄλλους οἱ θεράποντες ὑπὸ λαμπάδων ἀπαντῶντες μετὰ χαρᾶς καὶ βοῆς ἀπήγον ἐπὶ τὰς σκηνὰς φωτὶ λαμπομένας καὶ κεκοσμημένας κίττου καὶ δάφνης στεφάνοις· αὐτὸν δὲ τὸν στρατηγὸν μέγα πένθος εἶχε. Αὖτις γὰρ υἱὸν αὐ-15 τοῦ στρατευομένου ὁ νεώτερος οὐδαμοῦ φανερός ἦν, ὃν ἐφίλει τε μάλιστα καὶ πλεῖστον εἰς ἀρετὴν φύσει προὔχοντα τῶν ἀδελφῶν εἴωρα. Θυμοειδῇ δὲ καὶ φιλότιμον ὄντα τὴν ψυχὴν, ἐτι δ' ἀντίπαιδα τὴν ἡλικίαν, παντάπα-20 σιν ἀπολωλέναι κατεδόξαζεν ὑπ' ἀπειρίας ἀναμιχθέντα τοῖς πολεμίοις μαχομένοις. Ἀπορουμένου δὲ αὐτοῦ καὶ περιπαθοῦντος ἥσθετο πᾶν τὸ στράτευμα καὶ μεταξὺ δειπνοῦντες ἀνεπήδων καὶ διέθεον μετὰ λαμπάδων, πολλοὶ μὲν ἐπὶ τὴν σκηνὴν τοῦ Αἰμιλίου, πολλοὶ δὲ πρὸ τοῦ χάρακος ἐν τοῖς πρώτοις νεκροῖς ζητοῦντες. Κατήφεια δὲ 25 τὸ στρατόπεδον καὶ κραυγὴ τὸ πεδίον κατέχεν ἀνακαλουμένων τὸν Σκηπίωνα. Πᾶσι γὰρ ἀγαστὸς ἦν εὐθύς ἐξ ὁρχῆς πρὸς ἡγεμονίαν καὶ πολιτείαν ὡς ἄλλος οὐδεὶς τῶν συγγενῶν κεκραμένος τὸ ἥθος. Ὅψε δ' οὖν ἤδη σχεδὸν ἀπεγνωσμένος ἐκ τῆς διώξεως προσῆι μετὰ δύο ἢ τριῶν 30 ἐταίρων, αἵματος καὶ φόνου πολεμίων ἀνάπλεως, ὥσπερ σκύλαξ γενναῖος, ὑφ' ἡδονῆς ἀκρατῶς τῇ νίκῃ συνεξεν-

χθείς. Οὗτός ἐστι Σκηπίων ὁ τοῖς ἱκνουμένοις Καρχηδὸνα καὶ Νομαντίαν κατασκάψας καὶ πολὺ πρῶτος ἄρετῃ τῶν τότε Ῥωμαίων γενόμενος καὶ δυνηθεὶς μέγιστον. Αἰμιλίω μὲν οὖν τὴν τοῦ κατορθώματος νέμεσιν εἰς ἕτερον 5 ἢ τύχῃ καιρὸν ὑπερβαλλομένη τότε παντελῇ τὴν ἡδοιὴν ἀπεδίδου τῆς νίκης.

XXIII. Περσεὺς δὲ φυγῇ μὲν ἐκ Πύδνης εἰς Πέλλαν ἀπεχώρει, τῶν ἱππέων ἐπιεικῶς πάντων ἀπὸ τῆς μάχης διασεσωσμένων. Ἐπεὶ δὲ καταλαμβάνοντες οἱ πεζοὶ τοὺς 10 ἱππεὺς ὥς ἀνάνδρους καὶ προδεδωκότας λοιδοροῦντες ἀπὸ τῶν ἱππων ὠθουν καὶ πληγὰς ἐδίδουσιν, δαίσας τὸν Θόρυβον ἐκ τῆς ὁδοῦ παρέκλινε τὸν ἵππον, καὶ τὴν πορφύραν, ὥς μὴ διάσημος εἴη, περισπάσας ἔθηκε πρόσθεν αὐτοῦ καὶ τὸ διάδημα διὰ χειρῶν εἶχεν. Ὡς δὲ καὶ προσδιαλέγοιτο 15 τοῖς ἑταίροις ἅμα βαδίζων, καταβὰς ἐφείλκετο τὸν ἵππον. Τῶν δὲ ὁ μὲν τις ὑπόδημα προσποιούμενος λελυμένος συνάπτειν, ὁ δὲ ἵππον ἄρδεν, ὁ δὲ ποτοῦ χρηΐζειν, ὑπολειπόμενοι κατὰ μικρὸν ἀπεδίδρασκον, οὐχ οὕτω τοὺς πολεμίους, ὥς τὴν ἐκείνου χαλεπότητα δεδοικότες. Κεχαραγ- 20 μένος γάρ ὑπὸ τῶν κακῶν εἰς πάντας ἐξήτει τρέπειν ἅψ' αὐτοῦ τὴν αἰτίαν τῆς ἥττης. Ἐπεὶ δὲ νυκτὸς εἰς Πέλλαν εἰσελθὼν Εὐκτον καὶ Εὐλαιον, τοὺς ἐπὶ τοῦ νομίσματος, ἀπαντήσαντας αὐτῷ καὶ τὰ μὲν ἐγκαλοῦντας περὶ τῶν γεγονότων, τὰ δὲ παρηρησιαζομένους ἀκαιρῶς καὶ συμβου- 25 λεύοντας ὀργισθεὶς ἀπέκτεινε αὐτοὺς τῷ ξιφιδίῳ παίων ἀμφοτέρους, οὐδεὶς παρέμεινε αὐτῷ ἄρξ' Εὐάνδρου τε τοῦ Κρητὸς καὶ Ἀρχεδάμου τοῦ Αἰτωλοῦ καὶ τοῦ Βοιωτοῦ Νέωνος. Τῶν δὲ στρατιωτῶν ἐπηκολούθησαν οἱ Κρη- 30 τες, οὐ δι' εὐνοίαν, ἀλλὰ τοῖς χρημασιν, ὥσπερ κηρίους μέλιται, προσλιπαροῦντες. Πάμπολλα γὰρ ἐπήγετο, καὶ προὔθηκεν ἐξ αὐτῶν διαρπάσαι τοῖς Κρησὶν ἐκπαιατα καὶ κρατήρας καὶ τὴν ἄλλην ἐν ἀργύρῳ καὶ χρυσῷ κατα-

σκευὴν εἰς πεντήκοντα ταλάντων λόγον. Γενόμενος δ' ἐν Ἀμφιπόλει πρῶτον, εἴτ' ἐκείθεν ἐν Γαληψῷ, καὶ τοῦ φόβου μικρὸν ὑπανέντος, εἰς τὸ συγγενὲς καὶ πρεσβύτατον αὐτοῦ τῶν νοσημάτων, τὴν μικρολογίαν, ἀνθὶς ὑπενεχθεὶς ὠδύρετο πρὸς τοὺς φίλους ὥς τῶν Ἀλεξάνδρου τοῦ μεγάλου χρυσωμάτων ἕνα τοῖς Κρησὶ διετριφὼς ὑπ' ἀγνοίας, καὶ παρεκάλει τοὺς ἔχοντας ἀντιβολῶν καὶ δακρύων ἀμείψασθαι πρὸς νόμισμα. Τοὺς μὲν οὖν ἐπισταμένους ἀκριβῶς αὐτὸν οὐκ ἐλάττει κρητίζων πρὸς Κρήτας, οἱ δὲ πεισθέντες καὶ ἀποδόντες ἀπεστηρήθησαν. Οὐ γὰρ 10 ἀπέδωκε τὰργύριον, ἀλλὰ τριάκοντα τάλαντα κερδάντας ἀπὸ τῶν φίλων, ἃ μικρὸν ὕστερον ἐμελλον οἱ πολέμιοι λήψεσθαι, μετ' αὐτῶν διέπλευσαν εἰς Σαμοθράκην καὶ διαφεύγων ἐπὶ τοὺς Διοσκόρους ἐκέλευεν.

268 XXIV. Ἀεὶ μὲν οὖν λέγονται φιλοβασιλείωι Μακεδό- 15 νες, τότε δ' ὥς ἐρείσματι κεκλασμένῳ πάντων ἅμα συμπεσόντων ἐγχειρίζοντες αὐτοὺς τῷ Αἰμιλίῳ δύο ἡμέραις ὅλης κύριον αὐτὸν κατέστησαν Μακεδονίας. Καὶ δοκεῖ τοῦτο μαρτυρεῖν τοῖς εὐτυχίᾳ τινὶ τὰς πράξεις ἐκείνας γιγνέσθαι φάσκουσιν. Ἐπὶ δὲ καὶ τὸ περὶ τὴν θυσίαν σύμ- 20 πτωμα δαιμόνιον ἦν· ἐν Ἀμφιπόλει θύοιτος τοῦ Αἰμιλίου καὶ τῶν ἱερῶν ἐνηργημένων κεραυνὸς ἐνσκήψας εἰς τὸν βωμὸν ἐπέφλεξε καὶ συγκαθήγησε τὴν ἱερουργίαν. Ὑπερβάλλει δὲ θεϊότητι πάντως καὶ τύχῃ τὰ τῆς φήμης. Ἦν μὲν γὰρ ἡμέρα τετάρτη νενικημένῳ Περσῶι περὶ Πύ- 25 δναν, ἐν δὲ τῇ Ῥώμῃ τοῦ δήμου θεωροῦντος ἱππικοὺς ἀγῶνας ἐξαίφνης ἐνέπεσε λόγος εἰς τὸ πρῶτον τοῦ θεάτρου μέρος, ὥς Αἰμίλιος μεγάλη μάχῃ νενικηκὼς Περσείᾳ καταστρέφοιτο σύμπασαν Μακεδονίαν. Ἐκ δὲ τούτου ταχὺ τῆς φήμης ἀναχεομένης εἰς τὸ πλήθος ἐξέλαμψε χαρὰ 30 μετὰ κρότου καὶ βοῆς τὴν ἡμέραν ἐκείνην κατασχούσα τὴν πόλιν. Εἶτα, ὥς ὁ λόγος οὐκ εἶχεν εἰς ἀρχὴν ἀνελ-

θεῖν βέβαιον, ἀλλ' ἐν πᾶσιν ὁμοίως ἐφαίνετο πλανώμενος, τότε μὲν ἐσκεδάσθη καὶ διερρύνῃ τὰ τῆς φήμης, ὁλί-
 γαις δ' ὕστερον ἡμέραις πυνθόμενοι σαφῶς ἐθαύμαζον
 τὴν προδραμοῦσαν ἀγγελίαν, ὥς ἐν τῷ ψεύδει τὸ ἀληθές
 5 εἶχε.

XXV. Λέγεται δὲ καὶ τῆς ἐπὶ Σάγγρα ποταμῷ μάχης
 Ἰταλιωτῶν αὐθημερόν ἐν Πελοποννήσῳ λόγον γενέσθαι,
 καὶ Πλαταιᾶσι τῆς ἐν Μυκάλλῃ πρὸς Μήδους. Ἦν δὲ Ῥω-
 μαῖοι Ταρχυνίους μετὰ Λατίνων ἐπιστρατεύσαντας ἐνί-
 10 κησαν, αὐτὰγγελοι φράζοντες ὥφθησαν ἀπὸ τοῦ στρατοῦ
 μικρὸν ὕστερον ἄνδρες δύο καλοὶ καὶ μεγάλοι. Τούτους
 εἶκασαν εἶναι Διοσκόρους. Ὁ δ' ἐντυχὼν πρῶτος αὐτοῖς
 κατ' ἀγορὰν πρὸ τῆς κρήνης, ἀναψύχουσι τοὺς ἵππους
 ἰδρῶτι πολλῷ περιρροεμένους, ἐθαύμαζε τὸν περὶ τῆς νί-
 15 κης λόγον. Εἰθ' οἱ μὲν ἐπιψαῦσαι λέγονται τῆς ὑπῆνης
 αὐτοῦ τοῖν χερσὶν ἄτρεμα μειδιῶντες· ἡ δ' εὐθύς ἐκ μελαί-
 νης τριχὸς εἰς πυρρὰν μεταβαλοῦσα τῷ μὲν λόγῳ πίστιν,
 τῷ δ' ἀνδρὶ παρασχεῖν ἐπὶ κλησιν τὸν Ἀηνόβαρβον, ὅπερ
 ἐστὶ χαλκοπώγων. Πᾶσι δὲ τούτοις τὸ καθ' ἡμᾶς γενόμε-
 20 νον πίστιν παρέσχευ. Ὅτε γὰρ Ἀντώνιος ἀπέστη Δομε-
 τιανοῦ καὶ πολὺς πόλεμος ἀπὸ Γερμανίας προσεδόκατο,
 τῆς Ῥώμης ταραττομένης ἄφνω καὶ αὐτομάτως ὁ δῆμος ἐξ
 αὐτοῦ φήμην ἀνέδωκε νίκης, καὶ τὴν Ῥώμην ἐπέδραμε
 λόγος αὐτὸν τε τὸν Ἀντώνιον ἀνηρῆσθαι καὶ τοῦ σὺν
 25 αὐτῷ στρατεύματος ἡττημένου μηδὲν μέρος λελεῖσθαι.
 Τοσαύτην δὲ λαμπρότητα καὶ δῆμην ἢ πίστις ἔσχευ, ὥστε
 καὶ θῦσαι τῶν ἐν τέλει πολλούς. Ζητουμένου δὲ τοῦ πρώ-
 του φράσαντος, ὥς οὐδεὶς ἦν, ἀλλ' ὁ λόγος εἰς ἄλλον ἐξ
 ἄλλου διωκόμενος ἀνέφαινε καὶ τέλος καταδύς ὥσπερ εἰς
 30 πέλαγος ἀχανὲς τὸν ἄπειρον ὄχλον ἐφάνη μηδεμίαν ἀρχὴν
 ἔχων βέβαιον, αὕτη μὲν ἡ φήμη ταχὺ τῆς πόλεως ἐξερρύνῃ,
 πορευομένῳ δὲ τῷ Δομετιανῷ μετὰ δυνάμεως ἐπὶ τὸν πό-

λεμον ἤδη καθ' ὁδὸν ἀγγελία καὶ γράμματα φράζοντα τὴν νίκην ἀπήντησεν. Ἡ δ' αὐτοῦ τοῦ κατορθώματος ἡμέρα καὶ τῆς φήμης ἐγένετο, ἐπὶ πλέον ἢ δισμυρίους σταδίου τῶν τόπων διεστώτων. Ταῦτα μὲν οὐδεὶς ἄγνοεῖ τῶν καθ' ἡμᾶς.

5

XXVI. Γνατος δὲ Ὀκτάβιος ὁ ναυαρχῶν Αἰμιλίῳ προσορμισάμενος τῇ Σαμοθράκῃ τὴν μὲν ἀσυλίαν παρείχετο τῷ Περσέϊ διὰ τοὺς θεοὺς, ἐκπλου δὲ καὶ φυγῆς εἶργεν. Οὐ μὴν ἀλλὰ λανθάνει πως ὁ Περσεὺς Ὀροάνδην τινα Κρητὰ λέμβον ἔχοντα συμπείσας μετὰ χρημάτων ἀναλα- 10 βεῖν αὐτόν. Ὁ δὲ κρητισμῷ χρησάμενος τὰ μὲν χρήματα νύκτωρ ἀνέλαβεν, ἐκείνον δὲ τῆς ἐτέρας νυκτὸς ἤκειν κελεύσας ἐπὶ τὸν πρὸς τῷ Δημητρίῳ λιμένα μετὰ τῶν τέκνων καὶ θεραπειᾶς ἀναγκαίας εὐθύς ἀφ' ἐσπέρας ἀπέπλευσεν. Ὁ δὲ Περσεὺς οἰκτρὰ μὲν ἐπάσχε διὰ στενῆς 15 θυρίδος παρὰ τὸ τεῖχος ἐκμηρουόμενος αὐτόν καὶ παιδία καὶ γυναῖκα πόνων καὶ πλάνης ἀπείρους, οἰκτρότατον δὲ στεναγμὸν ἀφῆκεν, ὥς τις αὐτῷ πλανωμένῳ παρὰ τὸν αἰγιαλὸν ἤδη πελάγιον τὸν Ὀροάνδην θέοντα κατιδὼν ἔφρασεν. Ὑπέλαμπε γὰρ ἡμέρα, καὶ πάσης ἐλπίδος ἔρημος 20 ὑπεχώρει φυγῇ πρὸς τὸ τεῖχος, οὐ λαθὼν μὲν, ὑποφθάσας δὲ τοὺς Ῥωμαίους μετὰ τῆς γυναικὸς. Τὰ δὲ παιδία συλλαβὼν αὐτοῖς Ἴων ἐνείχερισεν, ὃς πάλαι μὲν ἐρῶμενος ἦν τοῦ Περσείως, τότε δὲ προδότης γενόμενος αἰτίαν παρέσχε τὴν μάλιστα συναναγκάσασαν τὸν ἄνθρωπον, ὥς θηρίον 25 ἀλίσκομένων τῶν τέκνων, εἰς χεῖρας ἐλθεῖν καὶ παραδόναι τὸ σῶμα τοῖς ἐκείνων κρατοῦσιν. Ἐπίστευε μὲν οὖν μάλιστα τῷ Νασικῷ κακεῖνον ἐκάλει· μὴ παρόντος δὲ κατακλεύσας τὴν τύχην καὶ τὴν ἀνάγκην περισκεψάμενος ἔδωκεν αὐτὸν ὑποχείριον τῷ Γναίῳ, τότε μάλιστα πατή- 30 σας φανερόν, ὅτι τῆς φιλαργυρίας ἦν ἐν αὐτῷ τι κακὸν ἄγρευνέστερον ἢ φιλοψυχία, δι' ἣν, ὃ μόνον ἡ τύχη τῶν

ΕΙΛΥΤ. VII. II.

5

ἐπταικότων οὐκ ἀφαιρείται, τὸν ἔλεον, ἀπεστέρησεν ἑαυ-
 τοῦ. Διεθθεὶς γὰρ ἀχθῆναι πρὸς τὸν Αἰμίλιον, ὁ μὲν ὡς
 ἀνδρὶ μεγάλῳ πεπτωκότι πτώμα νεμεσητὸν καὶ δυστυχὲς
 ἐξαναστάς ὑπῆντα μετὰ τῶν φίλων δεδακρυμένος· ὁ δ',
 5 αἰσχιστον θέαμα, προβαλὼν αὐτὸν ἐπὶ στόμα καὶ γοαμάτων
 δραξάμενος ἀνεβάλλετο φωνὰς ἀγεννεῖς καὶ δεήσεις, ἃς
 οὐχ ὑπέμεινεν οὐδ' ἤκουσεν ὁ Αἰμίλιος, ἀλλὰ προσβλέψας
 αὐτὸν ἀλγοῦντι καὶ λελυπημένῳ τῷ προσώπῳ· „Τί τῆς
 τύχης“ εἶπεν „ὦ ταλαίπωρε, τὸ μέγιστον ἀφαιρεῖς τῶν
 10 ἐγκλημάτων ταῦτα πράττων, ἀφ' ὧν δόξεις οὐ παρ' ἀξίαν
 ἀτηχεῖν, οὐδὲ τοῦ νῦν, ἀλλὰ τοῦ πάλαι δαίμονος ἀνάξιος
 γεγονέναι; τί δέ μου καταβάλλεις τὴν νίκην, καὶ τὸ κα-
 τόρθωμα ποιεῖς μικρόν, ἐπιδεικνύμενος ἑαυτὸν οὐ γεν-
 ναῖον οὐδὲ πρόποντα Ῥωμαίων ἀνταγωνιστήν; ἀρετὴ τοι
 15 δυστυχοῦσι μεγάλην ἔχει μοῖραν αἰδοῦς καὶ παρὰ πολε-
 μίοις, δειλία δὲ Ῥωμαίοις, κἂν εὐποτιμῇ, πάντῃ ἀτιμό-
 τατον.“

XXVII. Οὐ μὲν ἀλλὰ τοῦτον μὲν ἀναστήσας καὶ δε-
 ξιωσάμενος Τουβέρωνι παρέδωκεν, αὐτὸς δὲ τοὺς παῖδας
 20 καὶ τοὺς γαμβροὺς καὶ τῶν ἄλλων ἡγεμονικῶν μάλιστα
 τοὺς νεωτέρους ἔσω τῆς σκηνῆς ἐπισπασάμενος πολὺν
 χρόνον ἦν πρὸς αὐτῷ σιωπῇ καθήμενος, ὥστε θαυμάζειν
 ἅπαντας. Ὁρμήσας δὲ περὶ τῆς τύχης καὶ τῶν ἀνθρωπί-
 νων διαλέγεσθαι πραγμάτων· „Ἄρα γε“ εἶπεν „ἄξιον ἐν-
 25 πράγίας παρουσίας ἀνθρώπων ὄντα θρασύνεσθαι καὶ μέγα
 φρονεῖν εἴθνος ἢ πόλιν ἢ βασιλείαν καταστρεφάμενον, ἢ
 τὴν μεταβολὴν ταύτην ἢ τύχην παράδειγμα τῷ πολε-
 μοῦντι κοινῆς ἀσθενείας προθεῖσα παιδεύει μηδὲν ὡς μό-
 νιμον καὶ βέβαιον διανοεῖσθαι; Ποῖος γὰρ ἀνθρώποις
 30 τοῦ θάρσεναι καιρὸς, ὅταν τὸ κρατεῖν ἑτέρων μάλιστα δε-
 δοικέναι τὴν τύχην ἀναγκάζῃ καὶ τῷ χαίροντι δυσθυμίαν
 ἐπάγῃ τοσαύτην ὅ τῆς περιφερομένης καὶ προσισταμένης

ἄλλοι' ἄλλοις εἰμαρμένης λογισμός; ἢ τὴν Ἀλεξάνδρου
 διαδοχὴν, ὃς ἐπὶ πλεῖστον ἤρθη δυνάμεως καὶ μέγιστον
 ἔσχε κράτος, ὥρας μιᾶς μορῶν πεσοῦσαν ὑπὸ πόδας θέμε-
 νοι, καὶ τοὺς ἄρτι μυριάσι πεζῶν καὶ χιλιᾶσιν ἱππέων το-
 σαύταις ὅπλοφορουμένους βασιλεῖς ὀρῶντες ἐκ τῶν πολε- 5
 μίων χειρῶν ἐφήμερα σιτία καὶ ποτὰ λαμβάνοντας, οἴεσθαι
 τὰ καθ' ἡμᾶς ἔχειν τινὰ βεβαιότητα τύχης διαρκή πρὸς
 τὸν χρόνον; οὐ καταβαλόντες ὑμεῖς οἱ νέοι τὸ κενὸν
 270 φρύαγμα τοῦτο καὶ γανυρίαμα τῆς νίκης ταπεινοὶ κατα-
 πτήξετε πρὸς τὸ μέλλον, αἰεὶ καραδοκοῦντες, εἰς ὃ τι κα- 10
 τασκίησιν τέλος ἐκάστω τὴν τῆς παρούσης εὐπραγίας ὁ
 δαίμων νέμεσιν;“ Τοιαῦτά φασιν πολλὰ διαλεχθέντα τὸν
 Αἰμίλιον ἀποπέμψαι τοὺς νέους εὐ μάλα τὸ καύχημα
 καὶ τὴν ὕβριν, ὥσπερ χαλινῶ, τῷ λόγῳ κόπτοντι κεκολα-
 τμένους. 15

XXVIII. Ἐκ τούτου τὴν μὲν στρατιὰν πρὸς ἀνάπαν-
 σιν, αὐτὸν δὲ πρὸς θεῖαν τῆς Ἑλλάδος ἔτρεψε καὶ διαγω-
 γὴν ἐνδοξον ἅμα καὶ φιλόανθρωπον. Ἐπιὼν γὰρ ἀνελάμ-
 βανε τοὺς δῆμους καὶ τὰ πολιτεύματα καθίστατο καὶ διο-
 ρεῖς ἐδίδου ταῖς μὲν σίτον ἐκ τοῦ βασιλικοῦ, ταῖς δ' 20
 ἔλαιον. Τοσοῦτον γὰρ εὐρεθῆναί φασιν ἀποκείμενον,
 ὥστε τοὺς λαμβάνοντας καὶ δεομένους ἐπιλιπεῖν πρότε-
 ρον ἢ καταναλωθῆναι τὸ πλῆθος τῶν εὐρεθέντων. Ἐν δὲ
 Δελφοῖς ἰδὼν κίονα μέγαν τετράγωνον ἐκ λίθων λευκῶν
 συνηροσμένον, ἔφ' οὗ Περσέως ἔμελλε χρόνου ἀνδριάς 25
 τίθεσθαι, προσέταξε τὸν αὐτοῦ τεθῆναι· τοὺς γὰρ ἡττη-
 μένους τοῖς νικῶσιν ἐξίστασθαι χώρας προσήκειν. Ἐν δ'
 Ὀλυμπίᾳ τοῦτο δὴ τὸ πολυθρόνλητον ἐκείνον ἀναφθέγγα-
 σθαί φασιν, ὡς τὸν Ὀμήρου Αἰῶ Φειδίας ἀποπλάσματο.
 Τῶν δὲ δέκα πρέσβων ἐκ Ρώμης ἀφικομένων Μακεδόσι 30
 μὲν ἀπέδωκε τὴν χώραν καὶ τὰς πόλεις ἐλευθέρως οἰκεῖν
 καὶ αὐτονόμους, ἑκατὸν δὲ τάλαντα Ῥωμαίοις ὑποτελεῖν,

οὐ πλέον ἢ διπλάσιον τοῖς βασιλεῦσιν εἰσέφερον. Θέας δὲ παντοδαπῶν ἀγῶνων καὶ θυσίας ἐπιτελῶν τοῖς θεοῖς ἐστιάσεις καὶ δεῖπνα προὔθετο, χορηγία μὲν ἐκ τῶν βασιλικῶν ἀφθόνῳ χρώμενος, τάξιν δὲ καὶ κόσμον καὶ κατακλίσεις καὶ δεξιώσεις καὶ τὴν πρὸς ἕκαστον αὐτοῦ τῆς κατ' ἀξίαν τιμῆς καὶ φιλοφροσύνης αἰσθησιν οὕτως ἀκριβῆ καὶ πεφροντισμένην ἐνδεικνύμενος, ὥστε θαυμάζειν τοὺς Ἕλληνας, εἰ μὴδὲ τὴν παιδιὰν ἄμοιρον ἀπολείπει σπουδῆς, ἀλλὰ τηλικαῦτα πράττων ἀνὴρ πράγματα καὶ τοῖς μικροῖς τὸ πρέπον ἀποδίδωσιν. Ὁ δὲ καὶ τούτοις ἔχαιρεν, ὅτι πολλῶν παρεσκευασμένων καὶ λαμπρῶν τὸ ἥδιον αὐτὸς ἦν ἀπόλαυσμα καὶ θέαμα τοῖς παροῦσι, καὶ πρὸς τοὺς θαυμάζοντας τὴν ἐπιμέλειαν ἔλεγε τῆς αὐτῆς εἶναι ψυχῆς παρατάξεώς τε προστῆναι καλῶς καὶ συμποσίον, τῆς μὲν, ὅπως φοβερωτάτῃ τοῖς πολέμοις, τοῦ δ', ὥς εὐχαριστότατον ἢ τοῖς συνοῦσιν. Οὐδενὸς δ' ἤττον αὐτοῦ τὴν ἐλευθεριότητα καὶ τὴν μεγαλοψυχίαν ἐπῆνουν οἱ ἄνθρωποι, πολὺ μὲν ἀργύριον, πολὺ δὲ χρυσίον ἐκ τῶν βασιλικῶν ἡθροισμένον οὐδ' ἰδεῖν ἐθέλησαν. 20 τοις, ἀλλὰ τοῖς ταμίαις εἰς τὸ δημόσιον παραδόντος. Μόνα τὰ βιβλία τοῦ βασιλέως φιλογραμματοῦσι τοῖς νέεσιν ἐπέτρεψεν ἐξελέσθαι, καὶ διανέμων ἀριστεία τῆς μάχης Αἰλίου Τουβέρωνι τῷ γαμβρῷ φιάλην ἔδωκε πέντε λιτρῶν ὀλκῆν. Οὗτός ἐστι Τουβέρων, ὃν ἔφαμεν μετὰ συγγενῶν οἰκεῖν 25 ἑκατιδέκατον ἀπὸ γηδίου μικροῦ διατρεφομένων ἀπάντων. Καὶ πρῶτον ἀργυρον ἐκεῖνόν φασιν εἰς τὸν Αἰλίων οἶκον εἰσελθεῖν, ὑπ' ἀρετῆς καὶ τιμῆς εἰσαγόμενον, τὸν δ' ἄλλον χρόνον οὐτ' αὐτοὺς οὔτε γυναικας ἀργυρίου χρήζειν ἢ χρυσοῦ.

30 XXIX. Διφικημένων δὲ πάντων αὐτῷ καλῶς ἀσπασάμενος τοὺς Ἕλληνας καὶ παρακαλέσας τοὺς Μακεδόνας μεμνήσθαι τῆς δεδομένης ὑπὸ Ῥωμαίων ἐλευθερίας σώ-

ζοντας αὐτὴν δι' εὐνομίας καὶ ὁμονοίας, ἀνέβηεν ἐπὶ τὴν
 Ἑπειρον, ἔχων δόγμα συγκλήτου τοὺς συμμεμαχημένους
 αὐτῷ τὴν πρὸς Περσέα μάχην στρατιώτας ἀπὸ τῶν ἐκεῖ
 πόλεων ὠφελῆσαι. Βουλόμενος δὲ πᾶσιν ἅμα καὶ μηδενὸς
 προσδοκῶντος, ἀλλ' ἑξαίφνης ἐπιπεσεῖν, μετεπέμψατο 5
 271 τοὺς πρώτους ἐξ ἑκάστης πόλεως ἄνδρας δέκα, καὶ προσέ-
 ταξεν αὐτοῖς, ὅσος ἀργυρὸς ἐστὶ καὶ χρυσὸς ἐν οἰκίαις καὶ
 ληροῖς, ἡμέρᾳ ῥητῇ καταφέρειν. Ἐκάστοις δὲ συνέπεμψεν
 ὥς ἐπ' αὐτὸ δὴ τοῦτο φρουρὰν στρατιωτῶν καὶ ταξίαρχον
 προσποιούμενον ζητεῖν καὶ παραλαμβάνειν τὸ χρυσίον. 10
 Ἐνστάσης δὲ τῆς ἡμέρας, ὅφ' ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ἅμα και-
 ρὸν ὁρμήσαντες ἐτράποντο πρὸς καταδρομὴν καὶ διαρπα-
 γὴν τῶν πόλεων, ὥστε ὥρα μιᾷ πεντεκαίδεκα ἀνθρώπων
 ἑξαῖνδραποδισθῆναι μυριάδας, ἑβδομήκοντα δὲ πόλεις
 πορθηθῆναι, γενέσθαι δ' ἀπὸ τοσαύτης φθορᾶς καὶ πα- 15
 νωλειθρίας ἑκάστῳ στρατιώτῃ τὴν δόσιν οὐ μᾶλλον ἑνδεκα
 δραχμῶν, φορῆσαι δὲ πάντας ἀνθρώπους τὸ τοῦ πολέμου
 τέλος, εἰς μικρὸν οὕτω τὸ καθ' ἕκαστον λῆμμα καὶ κέρδος
 ἔθνους ὅλου κατακερματισθέντος.

XXX. Αἰμίλιος μὲν οὖν τοῦτο πράξας μάλιστα παρὰ 20
 τὴν αὐτοῦ φύσιν ἐπιεικῇ καὶ χρηστῇ οὐδαν εἰς Ὀρικόν
 κατέβη· κακέκθην εἰς Ἰταλίαν μετὰ τῶν δυνάμεων πε-
 ρραιωθεὶς ἀνέπλει τὸν Θύβριν ποταμὸν ἐπὶ τῆς βασιλικῆς
 ἐκκαίδεκήρους κατεσκευασμένης εἰς κόσμον ὅπλοις αἰχ-
 μαλώτοις καὶ φοινικίσι καὶ πορφύραις, ὥς καὶ πανηγυρί- 25
 ζειν ἔξωθεν καθάπερ εἰς τινα θριαμβικῆς θέαν πομπῆς
 καὶ προαπολαύειν τοὺς Ῥωμαίους, τῷ ῥοδίῳ σχέδῳ ὑπά-
 γοντι τὴν ναῦν ἀντιπαρεξάγοντας. Οἱ δὲ στρατιῶται τοῖς
 βασιλικοῖς χρήμασιν ἐποφθαλμίσαντες, ὥς οὐχ ὅσων
 ἠξίουν ἔτυχον, ἀργίζοντο μὲν ἀδήλως διὰ τοῦτο καὶ χα- 30
 λεπῶς εἶχον πρὸς τὸν Αἰμίλιον, αἰτιώμενοι δὲ φανερῶς,
 ὅτι βαρὺς γένοιτο καὶ δεσποτικὸς αὐτοῖς ἄρχων, οὐ πάντῃ

προθύμως ἐπὶ τὴν ὑπὲρ τοῦ θριαμβοῦ σπουδὴν ἀπήντησαν. Αἰσθόμενος δὲ τοῦτο Σέρβιος Γάλβας, ἐχθρὸς Αἰμίλιου, γεγωνὼς δὲ τῶν ὑπ' αὐτὸν χιλιάρχων, ἐθάρρησεν ἀναφανδὸν εἰπεῖν, ὥς οὐ δοτέον εἶη τὸν θριαμβόν. Ἐνεὶς
 5 δὲ πολλὰς τῷ στρατιωτικῷ πλήθει διαβολὰς κατὰ τοῦ στρατηγοῦ καὶ τὴν οὖσαν ὀργὴν ἐτι μᾶλλον ἐξερεθίσας ἤτειτο παρὰ τῶν δημάρχων ἄλλην ἡμέραν· ἐκείνην γὰρ οὐκ ἔφαρκεν τῇ κατηγορίᾳ τέσσαρας ἐτι λοιπὰς ὥρας ἔχουσαν. Τῶν δὲ δημάρχων λέγειν αὐτόν, εἴ τι βούλεται, κε-
 10 λευόντων, ἁρξάμενος μακρῷ καὶ βλασφημίας ἔχοντι παντοδαπὰς χρῆσθαι λόγοις τὸν χρόνον ἀνῆλθε τῆς ἡμέρας· καὶ γενομένου σκοτούς οἱ μὲν δήμαρχοι τὴν ἐκκλησίαν ἀφῆκαν, πρὸς δὲ τὸν Γάλβαν οἱ στρατιῶται συνέδραμον θρασύτεροι γεγονότες, καὶ συγκροτήσαντες αὐτοὺς περὶ
 15 τὸν ὄρθρον αὐθις καταλαμβάνονται τὸ Καπετώλιον· ἐκεῖ γὰρ οἱ δήμαρχοι τὴν ἐκκλησίαν ἐμελλον ἄξειν.

XXXI. Ἄμα δ' ἡμέρα τῆς ψήφου δοθείσης ἢ τε πρώτη φυλὴ τὸν θριαμβόν ἀπιψηφίζετο, καὶ τοῦ πράγματος αἰσθησὶς εἰς τὸν ἄλλον δῆμον καὶ τὴν σύγκλητον κατῆει.
 20 Καὶ τὸ μὲν πλῆθος ὑπεραλγοῦν τῷ προπηλακίζεσθαι τὸν Αἰμίλιον ἐν φωναῖς ἦν ἀπράκτοις, οἱ δὲ γνωριμώτατοι τῶν ἀπὸ βουλῆς δεινὸν εἶναι τὸ γινόμενον βοῶντες ἀλλήλους παρεκάλουν ἐπιλαβέσθαι τῆς τῶν στρατιωτῶν ἀσελείας καὶ θρασυτήτος ἐπὶ πᾶν ἀφιξομένης ἄνομον ἔργον
 25 καὶ βίαιον, εἴ μηδὲν ἐμποδῶν αὐτοῖς γένοιτο Παῦλον Αἰμίλιον ἀφελέσθαι τῶν ἐπινικίων τιμῶν. Ὡσάμενοι δὲ τὸν ὄχλον καὶ ἀναβάντες ἀθρόοι τοῖς δημάρχοις ἔλεγον ἐπισχεῖν τὴν ψηφοφορίαν, ἄχρι ἂν διέλθωσι ἃ βούλονται πρὸς τὸ πλῆθος. Ἐπισχόντων δὲ πάντων καὶ γενομένης
 30 σιωπῆς ἀνελθὼν ἀνὴρ ὑπατικὸς καὶ πολεμίους εἰκοσι καὶ τρεῖς ἐκ προκλήσεως ἀνθηρηκῶς, Μάρκος Σερβίλιος, Αἰμίλιον, μὲν ἔφη Παῦλον, ἡλικὸς αὐτοκράτωρ γένοιτο,

νῦν μάλιστα γινώσκειν, ὁρῶν ὅσης ἀπειθείας γέμοντι καὶ
 κακίας στρατεύματι χρώμενος οὕτω καλὰς κατάρθωσε
 272 καὶ μεγάλας πράξεις, θαυμάζειν δὲ τὸν δῆμον, εἰ τοῖς ἀπ'
 Ἰλλυριῶν καὶ Αἰγύων ἀγαλλόμενος θριάμβους αὐτῶν φθο-
 νεῖ τὸν Μακεδόνων βασιλέα ζῶντα καὶ τὴν Ἀλεξάνδρου 5
 καὶ Φιλίππου δόξαν ἐπιθεῖν ὑπὸ τοῖς Ῥωμαίων ὅπλοις
 ἀγομένην αἰχμάλωτον. „Πῶς γὰρ οὐ δεινόν“ εἶπεν „εἰ,
 φήμης περὶ νίκης ἀβεβαίου πρότερον εἰς τὴν πόλιν ἐμπε-
 σούσης ἐνύστατε τοῖς θεοῖς εὐχόμενοι τοῦ λόγου τούτου
 ταχέως ἀπολαβεῖν τὴν ὄψιν, ἥκοντος δὲ τοῦ στρατηγοῦ 10
 μετὰ τῆς ἀληθινῆς νίκης ἀφαιρεῖσθε τῶν μὲν θειῶν τὴν
 τιμὴν, αὐτῶν δὲ τὴν χαράν, ὥς φοβούμενοι θεάσασθαι τὸ
 μέγεθος τῶν κατορθωμάτων ἢ φειδόμενοι τοῦ πολέμιου;
 καίτοι κρεῖττον ἢν τῷ πρὸς ἐκείνον ἔλεω, μὴ τῷ πρὸς αὐ-
 τοκράτορα φθόνῳ λυθῆναι τὸν θρίαμβον. Ἄλλ' εἰς 15
 τοσαύτην“ ἔφη „τὸ κακότητες ἐξουσίαν προάγεται δι'
 ὑμῶν, ὥστε περὶ στρατηγίας καὶ θριάμβου τολμᾷ λέγειν
 ἄνθρωπος ἄτρωτος καὶ τῷ σώματι στίλβων ὑπὸ λειότητος
 καὶ σκιατραφίας πρὸς ἡμᾶς τοὺς τοσοῦτοις τραύμασι πε-
 παιδευμένους ἀρετὰς καὶ κακίας κρίνειν στρατηγῶν.“ 20
 Ἀμα δὲ τῆς ἐσθῆτος διασχὼν ἐξέφηγε κατὰ τῶν στέρνων
 ὀτειλὰς ἀπίστους τὸ πλῆθος. Ἐῖτα μεταστραφεὶς ἕνια τῶν
 οὐκ εὐπρεπῶς ἐν ὄχλῳ γυμνοῦσθαι δοκούντων τοῦ σώ-
 ματος ἀνεκάλυψε, καὶ πρὸς τὸν Γάλλαν ἐπιστρέψας· „Σὺ
 μὲν“ ἔφη „μελᾶς ἐπὶ τούτοις, ἐγὼ δὲ σεμνύνομαι πρὸς 25
 τοὺς πολίτας· ὑπὲρ τούτων γὰρ ἡμέραν καὶ νύκτα συνι-
 χῶς ἱππασάμενος ταῦτ' ἔσχον. Ἄλλ' ἄγε λαβὼν αὐτοὺς
 ἐπὶ τὴν ψῆφον· ἐγὼ δὲ καταβὰς παρακολουθήσω πᾶσι,
 καὶ γνώσομαι τοὺς κακοὺς καὶ ἀχαρίστους καὶ δημαγω-
 γεῖσθαι μᾶλλον ἐν τοῖς πολέμοις ἢ στρατηγεῖσθαι βουλο- 30
 μένους.“

XXXII. Οὕτω φασὶν ὑπὸ τῶν λόγων τούτων ἀνέκο-

πῆναι καὶ μεταβαλεῖν τὸ στρατιωτικόν, ὥστε πάσαις ταῖς
 φυλαῖς ἐπικυρωθῆναι τῷ Αἰμιλίῳ τὸν θρίαμβον. Περ-
 φθῆναι δ' αὐτὸν οὕτω λέγουσιν. Ὁ μὲν δῆμος ἐν τε τοῖς
 ἱππικοῖς θεάτροις, ἃ Κίρκους καλοῦσι, περὶ τὴν ἀγορὰν
 5 ἰκρία πηξάμενοι, καὶ τὰλλα τῆς πόλεως μερὴ καταλαβόν-
 τες, ὡς ἕκαστα παρῆχε τῆς πομπῆς ἐποψιν, ἐθεῶντο κα-
 θαραῖς ἐσθῆσι κεκοσμημένοι. Πᾶς δὲ νεὸς ἀνέωκτο καὶ
 στεφάνων καὶ θυμιαμάτων ἦν πλήρης, ὑπηρέται τε πολ-
 λοι καὶ ῥαβδονόμοι τοὺς ἀτάκτως συρρέοντας εἰς τὸ μέσον
 10 καὶ διαθέοντας ἐξείργοντες ἀναπεπταμένους τὰς ὁδοὺς καὶ
 καθαράς παρῆχον. Τῆς δὲ πομπῆς εἰς ἡμέρας τρεῖς νενε-
 μημῆνης, ἥ μὲν πρώτη μόλις ἐξαρκέσασα τοῖς αἰχμαλώτοις
 ἀνδριάσι καὶ γραφαῖς καὶ κολοσσοῖς ἐπὶ ξευγῶν πεντή-
 κοντα καὶ διακοσίων κομιζομένοις τούτων ἔσχε θέαν. Τῇ
 15 δ' ὑστεραίᾳ τὰ κάλλιστα καὶ πολυτελέστατα τῶν Μακε-
 δονικῶν ὅπλων ἐπέμπετο πολλαῖς ἀμάξαις, αὐτὰ τε μαρ-
 μαίροντα χαλκῷ νεοσμήκτῳ καὶ σιδήρῳ, τὴν τε θέσιν ἐκ
 τέχνης καὶ συναρμογῆς ὡς ἂν μάλιστα συμπεφορημένοις
 χύδην καὶ αὐτομάτως εἰκοὶ πεποιημένα, κράνη πρὸς
 20 ἄσπίσι καὶ θώρακες ἐπὶ κνημῖσι, καὶ Κρητικαὶ πέλται καὶ
 Θράκικα γέρορα καὶ φαρέτραι μετὰ ἱππικῶν ἀναμειγμέναι
 χαλινῶν, καὶ ξίφη γυμνά διὰ τούτων παρανίσχοντα καὶ
 σάρισαι παραπεπηγυῖαι, σύμμετρον ἔχοντων χάλασμα
 τῶν ὅπλων, ὥστε τὴν πρὸς ἄλληλα κρούσιν ἐν τῷ διαφέ-
 25 ρεσθαι τραχὺ καὶ φοβερόν ὑπῆχεῖν καὶ μηδὲ νενικημένων
 ἄφοβον εἶναι τὴν ὄψιν. Μετὰ δὲ τὰς ὀπλοφόρους ἀμάξας
 ἄνδρες ἐπεπορεύοντο τρισχίλιοι νόμισμα φέροντες ἀργυ-
 ροῦν ἐν ἀργείοις ἑπτακοσίοις πεντήκοντα τριταλάντοις,
 ὧν ἕκαστον ἀνὰ τέσσαρες ἐκόμιζον· ἄλλοι δὲ κρατῆρας
 30 ἀργυροῦς καὶ κέρατα καὶ φιάλας καὶ κύλικας, εἴ διακεκο-
 σμημένα πρὸς θέαν ἕκαστα καὶ περιττὰ τῷ μεγέθει καὶ τῇ
 παχύτητι τῆς τορείας.

XXXIII. Τῆς δὲ τρίτης ἡμέρας ἔωθεν μὲν εὐθύς ἐπο-
 ρεύοντο σαλπικταὶ μέλος οὐ προσόδιον καὶ πομπικόν,
 273 ἄλλ' οἷω μαχομένους ἐποτρύνουσιν αὐτοὺς Ῥωμαῖοι,
 προσεγγελευόμενοι. Μετὰ δὲ τούτους ἤγοντο χρυσόκερα
 τροφαὶ βοῦς ἑκατὸν εἰκοσι, μίτρας ἡσκημένοι καὶ στέμ- 5
 μασιν. Οἱ δ' ἄγοντες αὐτοὺς νεανίσκοι περιζώμασιν εὐ-
 παρύφοις ἰσταλμένοι πρὸς Ἱερουσαλὴν ἔχωρον, καὶ παῖ-
 δες ἄργυρᾶ λοιβεῖα καὶ χρυσᾶ κομίζοντες. Εἶτα μετὰ τού-
 τους οἱ τὸ χρυσοῦν νόμισμα φέροντες, εἰς ἀγγεῖα τριτα-
 λαντιαῖα μεμερισμένον ὁμοίως τῷ ἄργυρῳ. Τὸ δὲ πλη- 10
 θος ἦν τῶν ἀγγείων ὀρθοήκοντα τριῶν δέοντα. Τούτοις
 ἐπέβαλλον οἱ τε τὴν ἱερὰν φιάλην ἀνέχοντες, ἦν ὁ Αἰμί-
 λιος ἐκ χρυσοῦ δέκα ταλάντων διὰ λίθων κατεσκευάσεν,
 οἱ τε τὰς Ἀντιγονίδας καὶ Σελευκίδας καὶ Θηρικλείους
 καὶ ὅσα περὶ δειπνον χρυσῶματα τοῦ Περσέως ἐπιδεικνύ- 15
 μενοι. Τούτοις ἐπέβαλλε τὸ ἄρμα τοῦ Περσέως καὶ τὰ
 ὅπλα καὶ τὸ διάδημα τοῖς ὅπλοις ἐπικείμενον. Εἶτα μι-
 κροῦ διαλείμματος ὄντος ἤδη τὰ τέκνα τοῦ βασιλέως ἤγειτο
 δοῦλα, καὶ σὺν αὐτοῖς τροφῶν καὶ διδασκάλων καὶ παι-
 δαγωγῶν δεδακρυμένων ὄχλος, αὐτῶν τε τὰς χεῖρας ὄρε- 20
 γόντων εἰς τοὺς θεατὰς καὶ τὰ παιδία δεῖσθαι καὶ λιτα-
 νεύειν διδασκόντων. Ἦν δ' ἄρρενα μὲν δύο, θήλυ δὲ ἓν,
 οὐ πάννυ συμφρονοῦντα τῶν κακῶν τὸ μέγεθος διὰ τὴν
 ἡλικίαν· ἥ καὶ μᾶλλον ἔλπειν ἀπὸς τὴν μεταβολὴν τῆς
 ἀναισθησίας ἦν, ὥστε μικροῦ τὸν Περσέα βαδίζειν πα- 25
 ρορώμενον· οὕτως ὑπ' οἴκτου τοῖς νηπίοις προσεῖχον τὰς
 ὄψεις οἱ Ῥωμαῖοι, καὶ δάκρυα πολλοῖς ἐκβάλλειν συνέβη,
 πᾶσι δὲ μεμιγμένην ἀλγῆδόνην καὶ χάριτι τὴν θέναι εἶναι
 μέχρι οὗ τὰ παιδία παρήλθεν.

XXXIV. Αὐτὸς δὲ τῶν τέκνων ὁ Περσεύς καὶ τῆς 30
 περὶ αὐτὰ θεραπείας κατόπιν ἐπορεύετο, φαιὸν μὲν ἱμά-
 τιον ἀμπεχόμενος καὶ κρηπίδας ἔχων ἐπιχωρίους, ὑπὸ δὲ

μεγέθους τῶν κακῶν πάντα θαμβοῦντι καὶ παραπεπληγ-
 μένῳ μάλιστα τὸν λογισμὸν εἰκώς. Καὶ τοῦτῳ δ' εἴ-
 πετο χορὸς φίλων καὶ συνήθων, βεβαρωμένων τὰ πρόσωπα
 πένθει καὶ τῷ πρὸς Περσέα βλέπειν αἰεὶ καὶ δακρῦειν ἐν-
 5 νοιαν παριστάντων τοῖς θεωμένοις, ὅτι τὴν ἐκείνου τύ-
 χην ὀλοφύρονται τῶν καθ' ἑαυτοὺς ἐλάχιστα φροντίζον-
 τες. Καίτοι προσέπεμψε τῷ Αἰμίλιῳ δεόμενος μὴ πορ-
 πευθῆναι καὶ παραιτούμενος τὸν θρίαμβον. Ὁ δὲ τῆς ἀν-
 ανδρίας αὐτοῦ καὶ φιλοψυχίας, ὡς ἔοικε, καταγελῶν
 10 „ἀλλὰ τοῦτό γ'“ εἶπε „καὶ πρότερον ἢ ἐπ' αὐτῷ καὶ νῦν
 ἐστίν, ἂν βούληται.“ δηλῶν τὸν πρὸ αἰσχύνης θάνατον,
 ὃν οὐχ ὑπομείνας ὁ δειλαῖος, ἀλλ' ὑπ' ἐλπίδων τινῶν
 ἀπομαλακισθεὶς ἐγεγόνει μέρος τῶν αὐτοῦ λαφύρων.
 Ἐφεξῆς δὲ τοῦτοις ἐκομίζοντο χρυσοὶ στέφανοι τετρακό-
 15 σιοι τὸ πλῆθος, οὓς αἱ πόλεις ἀριστεία τῆς νίκης τῷ Αἰ-
 μιλίῳ μετὰ προεσβειῶν ἔπεμψαν. Εἰτ' αὐτὸς ἐπέβαλλεν
 ἄρματι κεκοσμημένῳ διαπρεπῶς ἐπιβεβηκώς, ἀνὴρ καὶ
 δίχα τοσαύτης ἐξουσίας ἀξιοθέατος, ἀλουργίδα χρυσοῦπα-
 στον ἀμπεχόμενος καὶ δάφνης κλάνα τῇ δεξιᾷ προτείνων.
 20 Ἐδαφνηφόρει δὲ καὶ σύμπας ὁ στρατός, τῷ μὲν ἄρματι
 τοῦ στρατηγοῦ κατὰ λόχους καὶ τάξεις ἐπόμενος, ἄδων
 δὲ τὰ μὲν ῥῥῆας τινὰς πατέλους ἀναμειγμένας γέλωτι,
 τὰ δὲ παιᾶνας ἐπινικίους καὶ τῶν διαπεπραγμένων ἐπαί-
 νους εἰς τὸν Αἰμίλιον περίβλεπτον ὄντα καὶ ζηλωτὸν ὑπὸ
 25 πάντων, οὐδενὶ δὲ τῶν ἀγαθῶν ἐπίφθονον, πλὴν εἴ τι
 δαιμόνιον ἄρα τῶν μεγάλων καὶ ὑπερόργκων εἴληχεν εὐ-
 τυχιῶν ἀπαρύτειν καὶ μιννύναι τὸν ἀνθρώπινον βίον,
 ὅπως μηδενὶ κακῶν ἄκρατος εἴη καὶ καθαρός, ἀλλὰ καθ'
 Ὅμηρον ἄριστα δοκῶσι πράττειν οἷς αἱ τύχαι τροπὴν
 30 ἐπ' ἀμφοτέρω τῶν πραγμάτων ἔχουσιν.

XXXV. Ἦσαν γὰρ αὐτῷ τέσσαρες υἱοί, δύο μὲν εἰς
 ἑτέρας ἀπωκισμένοι συγγενείας, ὡς ἥδη λέλεκται, Σκη-27

πίων καὶ Φάβιος, δύο δὲ παῖδες ἔτι τὴν ἡλικίαν, οὓς ἐπὶ τῆς οἰκίας εἶχε τῆς ἑαυτοῦ γεγονότας ἐξ ἑτέρας γυναικός. Ὡς ὁ μὲν ἡμέραις πέντε πρὸ τοῦ θριαμβεύειν τὸν Αἰμίλιον ἐτελεύτησε τεσσαρεσκαίδεκάτης, ὁ δὲ δωδεκάτης μετὰ τρεῖς ἡμέρας θριαμβεύσαντος ἐπαπέθανεν, ὥστε μηδένα γενέσθαι Ῥωμαίων τοῦ πάθους ἀνάλητον, ἀλλὰ φρεῖν τὴν ὁμότητα τῆς τύχης ἅπαντας, ὡς οὐκ ᾔδέσατο πένθος τοσοῦτον εἰς οἰκίαν ξήλου καὶ χαρᾶς καὶ θυσιῶν γέμουσαν εἰσάγουσα καὶ καταμιγνύουσα θρήνους καὶ δάκρυα παιᾶσιν ἐπιπικίοις καὶ θριάμβοις. 10

XXXVI. Οὐ μὴν ἀλλ' ὁ Αἰμίλιος ὀρθῶς λογιζόμενος ἀνδρείας καὶ θαρραλεότητος ἀνθρώποις οὐ πρὸς ὅπλα καὶ σαφίσεως χρῆσιν εἶναι μόνον, ἀλλὰ πρὸς πᾶσαν ὁμαλῶς τύχης ἀντίστασιν, οὕτως ἠρμόσατο καὶ κατεκόσμησε τὴν τῶν παρόντων σύγκρασιν, ὥστε τοῖς ἀγαθοῖς τὰ φανῆλα 15 καὶ τὰ οἰκεία τοῖς δημοσίοις ἐναφανισθέντα μὴ ταπεινώσαι τὸ μέγεθος μηδὲ καθυβρίσαι τὸ ἀξίωμα τῆς νίκης. Τὸν μὲν γε πρότερον τῶν παιδῶν ἀποθανόντα θάψας εὐθύς ἐθριάμβευσεν, ὡς λέλεκται· τοῦ δὲ δευτέρου μετὰ τὸν θρίαμβον τελευτήσαντος συναγαγὼν εἰς ἐκκλησίαν 20 τὸν Ῥωμαίων δῆμον ἐχρήσατο λόγοις ἀνδρὸς οὐ δεομένου παραμυθίας, ἀλλὰ παραμυθουμένου τοὺς πολίτας δυσπαθοῦντας ἐφ' οἷς ἐκεῖνος εἶδυστύχησεν. Ἔφη γάρ, ὅτι τῶν ἀνθρωπίνων οὐδὲν οὐδέποτε δείσας, τῶν δὲ θεῶν ὡς ἀπιστότατον καὶ ποικιλώτατον πρᾶγμα τὴν τύχην 25 αἰεὶ φοβηθεῖς, μάλιστα περὶ τοῦτον αὐτῆς τὸν πόλεμον, ὥσπερ πνεύματος λαμποῦ, ταῖς πράξεσι παρούσης διατελοίῃ μεταβολὴν τινα καὶ παλίσροικαν προσδεχόμενος. „Μιᾶ μὲν γὰρ“ εἶπεν „ἡμέρα τὸν Ἰόνιον ἀπὸ Βρεντεσίου περάσας εἰς Κέρκυραν κατήχθην· πεμπταῖος δ' ἐκείθεν 30 ἐν Δελφοῖς τῷ θεῷ θύσας, ἐτίραις αὐθις καὶ πέντε τὴν δύναμιν ἐν Μακεδονίᾳ παρέλαβον, καὶ τὸν εἰωθότα συν-

- τελέσας καθαρὸν αὐτῆς καὶ τῶν πράξεων εὐθὺς ἐναρ-
 ξάμενος ἐν ἡμέραις ἄλλαις πεντεκαίδεκα τὸ κάλλιστον
 ἐπέθηκα τῷ πολέμῳ τέλος. Ἀπιστῶν δὲ τῇ τύχῃ διὰ τὴν
 εὐροίαν τῶν πραγμάτων, ὥς ἄδεια πολλὴ καὶ κίνδυνος
 5 οὐδείς ἦν ἀπὸ τῶν πολεμίων, μάλιστα κατὰ πλοῦν ἐδε-
 δίειν τὴν μεταβολὴν τοῦ δαίμονος ἐπ' εὐτυχίᾳ, τοσοῦτον
 στρατὸν νενικηκότα καὶ λάφυρα καὶ βασιλεῖς αἰχμαλώ-
 τους κομίζων. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ σωθεὶς πρὸς ὑμᾶς καὶ
 τὴν πόλιν ὁρῶν εὐφροσύνης καὶ ζήλου καὶ θυσιῶν γέ-
 10 μουσαν, ἐτι τὴν τύχην δι' ὑποψίας εἶχον, εἰδὼς οὐδὲν ἐλ-
 λικρινὲς οὐδ' ἀνεμέσητον ἀνθρώποις τῶν μεγάλων χαρι-
 ζομένην. Καὶ τοῦτον οὐ πρότερον ἢ ψυχῇ τὸν φόβον
 ᾠδίνουσα καὶ περισκοπούμενη τὸ μέλλον ὑπὲρ τῆς πό-
 λεως ἀφῆκεν ἢ τηλικαύτῃ με προσπαῖσαι δυστυχία περὶ
 15 τὸν οἶκον, υἱῶν ἀρίστων, οὓς ἐμαυτῷ μόνους ἐλπόμεν
 διαδόχους, ταφὰς ἐπαλλήλους ἐν ἡμέραις ἱεραῖς μεταχει-
 ρισάμενον. Νῦν οὖν ἀκίνδυνός εἰμι τὰ μέγιστα καὶ θαρ-
 ρῶ, καὶ νομίζω τὴν τύχην ὑμῖν παραμενεῖν ἀβλαβὴ καὶ
 βέβαιον. Ἰκανῶς γὰρ ἐμοὶ καὶ τοῖς ἐμοῖς κακοῖς εἰς τὴν
 20 τῶν κατορθωμένων ἀποκέρχεται νέμεσις, οὐκ ἀφανέστε-
 ρον ἔχουσα παράδειγμα τῆς ἀνθρωπίνης ἀσθενείας τοῦ
 θριαμβευομένου τὸν θριαμβεύοντα· πλὴν ὅτι Περσεὺς
 μὲν ἔχει καὶ νενικημένος τοὺς παῖδας, Αἰμίλιος δὲ τοὺς
 αὐτοῦ νικῆσας ἀπέβαλεν.“
- 25 XXXVII. Οὕτω μὲν εὐγενεῖς καὶ μεγάλους λόγους
 τὸν Αἰμίλιον ἐξ ἀπλάστου καὶ ἀληθινοῦ φρονήματος ἐν
 τῷ δῆμῳ διαλεχθῆναι λέγουσι. Τῷ δὲ Περσεῖ, καίπερ
 οἰκτείρας τὴν μεταβολὴν καὶ μάλα βοηθῆσαι προθυμη-
 θείς, οὐδὲν εὗρετο πλὴν μεταστάσεως ἐκ τοῦ καλουμέ-
 30 νου κάρκρε παρ' αὐτοῖς εἰς τόπον καθαρὸν καὶ φιλαν-
 θρωποτέραν δίαιταν, ὅπου φρουρούμενος, ὥς μὲν αἱ πλει-
 στοι γερῶφασιν, ἀπεκατέστησεν, ἔνιοι δὲ τῆς τελευτῆς 27

ἰδίον τινα καὶ παρηλλαγμένον τρόπον ἱστοροῦσι. Μι-
 ψαμένους γάρ τι καὶ θυμωθέντας αὐτῶ τοὺς περὶ τὸ σῶμα
 στρατιώτας, ὥς ἕτερον οὐδὲν ἡδύναντο λυπεῖν καὶ κα-
 τοῦν αὐτόν, ἐξείργειν τῶν ὕπνων, καὶ προσέχοντας ἀκρι-
 βῶς ἐνίστασθαι ταῖς καταφοραῖς καὶ συνέχειν ἐργηγορότα 5
 πάσῃ μηχανῇ, μέχρι οὗ τοῦτον τὸν τρόπον ἐκπονηθεῖς
 ἐτελεύτησεν. Ἐτελεύτησε δὲ καὶ τῶν παιδίων τὰ δύο.
 Τὸν δὲ τρίτον, Ἀλέξανδρον, εὐφυᾶ μὲν ἐν τῷ τορφεῖν
 καὶ λεπτοεργεῖν γενέσθαι φασίν, ἐκμαθόντα δὲ τὰ Ῥω-
 μαϊκὰ γράμματα καὶ τὴν διάλεκτον ὑπογραμματεύειν 10
 τοῖς ἄρχουσιν, ἐπιδέξιον καὶ χαρίεντα περὶ ταύτην τὴν
 ὑπηρεσίαν ἐξεταζόμενον.

XXXVIII. Ταῖς δὲ Μακεδονικαῖς πράξεσι τοῦ Αἰμι-
 λίου δημοτικωτάτην προσγράφουσι χάριν ὑπὲρ τῶν πολ-
 λῶν, ὥς τοσούτων εἰς τὸ δημόσιον τότε χρημάτων ὑπ' 15
 αὐτοῦ τεθέντων, ὥστε μηκέτι δεῖσαι τὸν δῆμον εἰσενεγ-
 κεῖν ἄχρι τῶν Ἰρτίου καὶ Πάνσα χρόνων, οἱ περὶ τὸν
 πρώτον Ἀντωνίου καὶ Καίσαρος πόλεμον ὑπάτευσαν.
 Κάκεῖνο δ' ἰδίον καὶ περιττὸν τοῦ Αἰμιλίου, τὸ σπουδα-
 ζόμενον ὑπὸ τοῦ δήμου καὶ τιμώμενον διαφερόντως ἐπὶ 20
 τῆς ἀριστοκρατικῆς μεῖναι προαιρέσεως, καὶ μηδὲν εἰπεῖν
 μηδὲ πράξει χάριτι τῶν πολλῶν, ἀλλὰ τοῖς πρώτοις καὶ
 κρατίστοις αἰεὶ συνεξετάζεσθαι περὶ τὴν πολιτείαν. Ὁ καὶ
 χρόνοις ὕστερον Ἀππίος ἀνείδισεν Ἀφρικανῶ Σκηπίωνι.
 Μάλιστα γὰρ ὄντες ἐν τῇ πόλει τότε τὴν τιμητικὴν ἀρ- 25
 χὴν μετήρσαν, ὁ μὲν τὴν βουλὴν ἔχων καὶ τοὺς ἀρίστους
 περὶ αὐτόν· αὕτη γὰρ Ἀππίοις ἡ πολιτεία πάτριος· ὁ δὲ
 μέγας μὲν ὢν ἐφ' ἑαυτοῦ, μεγάλη δ' αἰεὶ τῇ παρὰ τοῦ δή-
 μου χάριτι καὶ σπουδῇ κεχορημένος. Ὡς οὖν ἐμβάλλοντος
 εἰς ἀγορὰν τοῦ Σκηπίωνος κατεῖδε παρὰ πλευρὰν ὁ Ἀπ- 30
 πιος ἀνθρώπους ἄγευνεῖς καὶ δεδουλενκότας, ἀγοραίους
 δὲ καὶ δυναμένους ὄχλου συναγαγεῖν καὶ σπουδαρχία καὶ

κραυγῇ πάντα πράγματα βιάσασθαι, μέγα βοήσας, „Ὁ Παῦλε“ εἶπεν „Αἰμίλιε, στέναξον ὑπὸ γῆς αἰσθόμενος, ὅτι σου τὸν υἱὸν Αἰμίλιος ὁ κῆρυξ καὶ Δικύνιος Φιλό-
 5 νεϊκος ἐπὶ τιμητεῖαν κατάγουσιν.“ Ἀλλὰ Σκηπίων μὲν
 αὖξων τὰ πλεῖστα τὸν δῆμον εὖνονν εἶχεν, Αἰμίλιος δέ,
 καίπερ ὢν ἀριστοκρατικός, οὐδὲν ἦττον ὑπὸ τῶν πολ-
 λῶν ἡγαπᾶτο τοῦ μάλιστα δημαγωγεῖν καὶ πρὸς χάριν
 ὁμιλεῖν τοῖς πολλοῖς δοκοῦντος. Ἐδήλωσαν δὲ μετὰ τῶν
 ἄλλων καλῶν καὶ τιμητείας αὐτὸν ἀξιώσαντες, ἥτις ἐστὶν
 10 ἀρχὴ πασῶν ἱερωτάτη καὶ δυναμένη μίγα πρὸς τε τᾶλλα
 καὶ πρὸς ἐξέτασιν βίωυ. Ἐκβαλεῖν τε γὰρ ἔξεστι συγκλή-
 του τὸν ἀπρεπῶς ζῶντα τοῖς τιμηταῖς, καὶ προγράψαι τὸν
 ἀριστοῦ ἱππου τ' ἀφαιρέσει τῶν νέων ἀτιμάσαι τὸν ἀκο-
 λασταίνοντα. Καὶ τῶν οὐσιῶν οὗτοι τὰ τιμήματα καὶ τὰς
 15 ἀπογραφὰς ἐπισκοποῦσιν. Ἀπεγράψαντο μὲν οὖν κατ'
 αὐτὸν μυριάδες ἀνδρῶπων τριάκοντα τρεῖς, ἔτι δ' ἑπτα-
 κισχίλιοι τετρακόσιοι πεντήκοντα δύο, τῆς δὲ βουλῆς
 προέγραψε μὲν Μάρκον Αἰμίλιον Λέπιδον, ἥδη τετράκις
 καρπούμενον ταύτην τὴν προεδρίαν, ἐξέβαλε δὲ τρεῖς συγ-
 20 κλητικούς οὐ τῶν ἐπιφανῶν, καὶ περὶ τὴν τῶν ἱππέων
 ἐξέτασιν ὁμοίως ἐμετρίασεν αὐτός τε καὶ Μάρκιος Φίλιπ-
 πος ὁ συνάρχων αὐτοῦ.

XXXIX. Διωκημένων δὲ τῶν πλείστων καὶ μερίστων
 ἐνόησε νόσον ἐν ἀρχῇ μὲν ἐπισηφαλῇ, χρόνῳ δὲ ἀκίνδυν-
 25 νον, ἐργώδη δὲ καὶ δυσάπάλλακτον γενομένην. Ἐπεὶ δὲ
 πεισθελς ὑπὸ τῶν ἰατρῶν ἐπλευσεν εἰς Ἑλέαν τῆς Ἰταλίας
 καὶ διέτριβεν αὐτόθι πλείω χρόνον ἐν παραλλοῖς ἀγροῖς
 καὶ πολλὴν ἡσυχίαν ἔχουσι, ἐπόθησαν αὐτὸν οἱ Ῥωμαῖοι
 καὶ φωνὰς πολλάκις ἐν θεάτροις οἷον εὐχόμενοι καὶ
 30 σπεύδοντες ἰδεῖν ἀφῆκαν. Οὕσης δὲ τινος ἰερουργίας
 ἀναγκαίας, ἥδη δὲ καὶ δοκοῦντος ἱκανῶς ἔχειν αὐτῷ τῷ
 σώματος, ἐπανῆλθεν εἰς Ῥώμην. Κάκειντην μὲν ἔθυσσε

μετὰ τῶν ἄλλων τὴν θυσίαν ἱερῶν, ἐπιφανῶς τοῦ δή-
μου περιεχνημένον καὶ χαίροντος· τῇ δ' ὑστεραίᾳ πάλιν
ἔδυσεν αὐτὸς ὑπὲρ αὐτοῦ σωτήρια τοῖς θεοῖς. Καὶ συμ-
περανθείσης, ὡς προείρηται, τῆς θυσίας ὑποστρέψας οἴ-
καδε καὶ κατακλιθεὶς, πρὶν αἰσθῆσθαι καὶ νοῆσαι τὴν με- 5
ταβολήν, ἐν ἐκστάσει καὶ παραφορᾷ τῆς διανοίας γενόμε-
νος τριταῖος ἐτελεύτησεν, οὐδενὸς ἐνδεῆς οὐδ' ἀτελῆς
τῶν πρὸς εὐδαιμονίαν νεομισμένων γενόμενος. Καὶ
γὰρ ἡ περὶ τὴν ἐκφορὰν πομπὴ θαυμασμὸν ἔσχε καὶ ζῆ-
λον ἐπικοσμοῦντα τὴν ἀρετὴν τοῦ ἀνδρὸς τοῖς ἀρίστοις 10
καὶ μακαριωτάτοις ἐνταφίους. Ταῦτα δ' ἦν οὐ χρυσὸς
οὐδ' ἐλέφας οὐδ' ἡ λοιπὴ πολυτέλεια καὶ φιλοτιμία τῆς
παρασκευῆς, ἀλλ' εὐνοία καὶ τιμὴ καὶ χάρις οὐ μόνον
παρὰ τῶν πολιτῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν πολεμίων. Ὅσοι γοῦν
κατὰ τύχην παρῆσαν Ἰβήρων καὶ Αἰγύων καὶ Μακεδό- 15
νων, οἱ μὲν ἰσχυροὶ τὰ σώματα καὶ νέοι διαλαβόντες τὸ
λέχος ὑπέδυσαν καὶ παρεκόμιζον, οἱ δὲ πρεσβύτεροι συν-
ηκολούθουν ἀνακαλοῦμενοι τὸν Αἰμίλιον εὐεργέτην καὶ
σωτήρα τῶν πατρίδων. Οὐ γὰρ μόνον ἐν οἷς ἐκράτησε
καιροῖς ἡπίως πᾶσι καὶ φιλανθρωπῶς ἀπηλλάγη χρησά- 20
μενος, ἀλλὰ καὶ παρὰ πάντα τὸν λοιπὸν βίον ἀεί τι πράτ-
των ἀγαθὸν αὐτοῖς καὶ κηδόμενος ὥσπερ οἰκείων καὶ
συγγενῶν διετέλεσε. Τὴν δ' οὐσίαν αὐτοῦ μόλις ἐπὶ
καὶ τριάκοντα μυριάδων γενέσθαι λέγουσιν, ἧς αὐτὸς
μὲν ἀμφοτέρους τοὺς υἱοὺς ἀπέλιπε κληρονόμους, ὁ δὲ 25
νεώτερος Σκηπίων τῷ ἀδελφῷ πᾶσαν ἔχειν συνεχώρησεν
αὐτὸς εἰς οἶκον εὐπορώτερον τὸν Ἀφρικανοῦ δεδομένος.
Οὗτος μὲν ὁ Παύλου Αἰμιλλίου τρόπος καὶ βίος λέγεται
γενέσθαι.

[ΤΙΜΟΛΕΟΝΤΟΣ ΚΑΙ ΠΑΥΛΟΥ ΑΙΜΙΛΙΟΥ
ΣΥΓΚΡΙΣΙΣ.]

5

I. Τοιούτων δὲ τῶν κατὰ τὴν ἱστορίαν ὄντων δῆλον,
ὥς οὐκ ἔχει πολλὰς διαφορὰς οὐδὲ ἀνομοιότητας ἢ σύγ-
κρισις. Οἱ τε γὰρ πόλεμοι πρὸς ἐνδόξους γερόνασιν ἀμ-
φοτέροις ἀνταγωνιστάς, τῷ μὲν Μακεδόνας, τῷ δὲ Καρ-
10 χηδονίους, αἳ τε νῦν περιβόητοι, τοῦ μὲν ἐλόντος Μα-
κεδονίαν καὶ τὴν ἀπ' Ἀντιγόνου διαδοχὴν ἐν ἐβδόμῳ βα-
σιλεῖ καταπαύσαντος, τοῦ δὲ τὰς τυραννίδας πάσας ἀν-
ελόντος ἐκ Σικελίας καὶ τὴν νῆσον ἐλευθερώσαντος, εἰ
αἷ νῆ Δία βούλοιτο τις παρεγχειρεῖν, ὥς Αἰμίλιος μὲν
15 ἔρρωμένῳ Περσέϊ καὶ Ῥωμαίους νενικηκότι, Τιμολέων
δὲ Διονυσίῳ παντάπασιν ἀπειρηκότι καὶ κατατετριμμένῳ
συνέπεσε, καὶ πάλιν ὑπὲρ Τιμολέοντος, ὅτι πολλοὺς μὲν
τυράννους, μεγάλην δὲ τὴν Καρχηδονίων δύναμιν ἀπὸ
τῆς τυχοῦσης στρατιᾶς ἐνίκησεν, οὐχ ὥσπερ Αἰμίλιος
20 ἀνδράσιν ἐμπειροπολέμοις καὶ μεμαθηκόσιν ἄρχεσθαι
χρῶμενος, ἀλλὰ μισθοφόροις οὔσι καὶ στρατιώταις ἀτάκ-
τοις, πρὸς ἡδονὴν εἰθισμένοις στρατεύεσθαι. Τὰ γὰρ
ἀπ' οὐκ ἴσης παρασκευῆς ἴσα κατορθώματα τῷ στρατηγῷ
τὴν αἰτίαν περιτίθησι.

25 II. Καθαρῶν οὖν καὶ δικαίων ἐν τοῖς πράγμασιν ἀμ-
φοτέρων γεγονότων, Αἰμίλιος μὲν ὑπὸ τῶν νόμων καὶ τῆς
πατρίδος οὕτως ἔοικεν εὐθὺς ἀφικέσθαι παρεσκευασμέ-
νος, Τιμολέων δὲ τοιοῦτον αὐτὸς ἑαυτὸν παρέσχε. Τού-
του τεκμήριον ὅτι Ῥωμαῖοι μὲν ὁμαλῶς ἐν τῷ τότε χρόνῳ
30 πάντες ἦσαν εὐτακτοὶ καὶ ὑποχείριοι τοῖς ἐθισμοῖς καὶ
τοῖς νόμοις δεδιότες καὶ τοὺς πολίτας, Ἑλλήνων δὲ ου-
δεὶς ἡγεμῶν ἐστὶν οὐδὲ στρατηγός, ὃς οὐ διεφθάρη τότε

Σικελίας ἀψάμενος ἔξω Αἰώνος. Καίτοι Αἰώνα πολλοὶ
 μοναρχίας ὀρέγεσθαι καὶ βασιλείαν τινὰ Λακωνικὴν ὄνει-
 277 ροπολεῖν ὑπενόουν. Τίμαιος δὲ καὶ Γύλιππον ἀκλεῶς
 φησι καὶ ἀτίμως ἀποπέμψαι Συρακουσίους, φιλοπλου-
 τίαν αὐτοῦ καὶ ἀπληστίαν ἐν τῇ στρατηγίᾳ κατεγνωκότας. 5
 Ἄ δὲ Φάραξ ὁ Σπαρτιάτης καὶ Κάλλιππος ὁ Ἀθηναῖος
 ἐλπίσαντες ἄρξαι Σικελίας παρενόμησαν καὶ παρεσπόν-
 δησαν, ὑπὸ πολλῶν ἀναγέγραπται. Καίτοι τίνες ἢ πηλί-
 κων κύριοι πραγμάτων οὔτε οὗτοι τοιαῦτα ἤλπισαν; ὃν
 ὁ μὲν ἐκπεπτωκότα Συρακουσῶν ἐθεράπευε Διονύσιον, 10
 Κάλλιππος δὲ εἰς ἣν τῶν περὶ Αἰώνα ξεναγῶν. Ἀλλὰ
 Τιμολέων αἰτήσαμένοις καὶ δεηθεῖσιν αὐτοκράτωρ πεμ-
 φθεὶς Συρακουσίοις καὶ δύναντι οὐ ζητεῖν ἄλλ' ἔχειν
 ὀφείλων, ἣν ἔλαβε βουλομένων καὶ διδόντων, πέρας
 ἐποίησατο τῆς αὐτοῦ στρατηγίας καὶ ἀρχῆς τὴν τῶν πα- 15
 ρανόμων ἀρχόντων κατάλυσιν. Ἐκεῖνο μέντοι τοῦ Αἰμι-
 λίου θαυμαστόν, ὅτι τηλικαύτην βασιλείαν καταστρεψά-
 μενος οὐδὲ δραχμὴ μείζονα τὴν οὐσίαν ἐποίησεν, οὐδὲ
 εἶδεν οὐδὲ ἤφατο τῶν χρημάτων, καίτοι πολλὰ δοῦς ἐτέ-
 ροις καὶ δωρησάμενος. Οὐ λέγω δὲ ὅτι Τιμολέων μεμ- 20
 πτός ἐστιν οἰκίαν τε καλὴν λαβὼν καὶ χωρίον· οὐ γὰρ
 τὸ λαβεῖν ἐκ τοιούτων αἰσχρόν, ἀλλὰ τὸ μὴ λαβεῖν κρεῖτ-
 τον καὶ περιουσίαν τῆς ἀρετῆς, ἐν οἷς ἔξεστιν ἐπιδεικνυ-
 μένης τὸ μὴ δεόμενον. Ἐπεὶ δὲ, ὥς σώματος ὄλγος ἢ θάλ-
 πος φέρειν δυναμένου τὸ πρὸς ἀμφοτέρως εὖ πεφυκὸς 25
 ὁμοῦ τὰς μεταβολὰς ὁσμεαλώτερον, οὕτω ψυχῆς ἄκρατος
 εὐρωστία καὶ ἰσχύς, ἣν οὔτε τὸ εὐτυχεῖν ὑβρεῖ θρύπτει
 καὶ ἀνίησιν οὔτε συμφορὰ ταπεινοῦσι, φαίνεται τελει-
 ότερος ὁ Αἰμίλιος, ἐν χαλεπῇ τύχῃ καὶ πάθει μεγάλῃ τῷ
 περὶ τοὺς παῖδας οὐδὲν τι μικρότερος οὐδὲ ἀσεμνότερος 30
 ἢ διὰ τῶν εὐτυχημάτων ὁραθεῖς. Τιμολέων δὲ γενναῖα
 πράξας περὶ τὸν ἀδελφὸν οὐκ ἀντέσχε τῷ λογισμῷ πρὸς

τὸ πάθος, ἀλλὰ μετανοοῖα καὶ λύπη ταπεινωθεὶς ἐτῶν εἰκοσι τὸ βῆμα καὶ τὴν ἀγορὰν ἰδεῖν οὐχ ὑπέμεινε. Δεῖ δὲ τὰ αἰσχροῦ φεύγειν καὶ αἰδεῖσθαι, τὸ δὲ πρὸς πᾶσαν ἀδοξίαν εὐλαβὲς ἐπεικικοῦς μὲν ἦθους καὶ ἀπαλοῦ, μέγεθος δὲ οὐκ ἔχοντος.

ΠΕΛΟΠΙΔΑΣ.

10

1. Κάτω δὲ πρεσβύτερος πρὸς τινὰς ἐπαινοῦντας ἄνθρωπον ἀλογίστως παράβολον καὶ τολμηρὸν ἐν τοῖς πολεμικοῖς διαφέρειν ἔφη τὸ πολλοῦ τινὰ τὴν ἀρετὴν ἀξίαν
15 καὶ τὸ μὴ πολλοῦ ἄξιον τὸ ξῆν νομίζειν· ὁρθῶς ἀποφαινόμενος. Ὁ γοῦν παρ' Ἀντιγόνη στρατευόμενος Ἰταμός, φαῦλος δὲ τὴν ἔξιν καὶ τὸ σῶμα διεφθορώς ἐρομένου τοῦ βασιλέως τὴν αἰτίαν τῆς ἀχρότητος ὁμολόγησέ τινα νόσον τῶν ἀπορρήτων· ἐπεὶ δὲ φιλοτιμηθεὶς ὁ βασιλεὺς προσ-
20 ἔταξε τοῖς ἰατροῖς, εἰάν τις ἢ βοήθεια, μηδὲν ἔλλιπεν τῆς ἄκρας ἐπιμελείας, οὕτω θεραπευθεὶς ὁ γενναῖος ἐκείνος οὐκέτ' ἦν φιλοκίνδυνος οὐδὲ χαρδαῖος ἐν τοῖς ἀγῶσιν, ὥστε καὶ τὸν Ἀντίγονον ἐγκαλεῖν καὶ θαυμάζειν τὴν μεταβολήν. Οὐ μὴν ὁ ἄνθρωπος ἀπεκρύψατο τὸ αἷτιον, 278
25 ἀλλ' εἶπεν· „ὦ βασιλεῦ, σὺ με πεποίηκας ἀτολμότερον ἀπαλλάξας ἐκείνων τῶν κακῶν, δι' αὐτοῦ ξῆν ὀλιγώρουν.“ Πρὸς τοῦτο δὲ φαίνεται καὶ Συβαρίτης ἀνὴρ εἰπεῖν περὶ τῶν Σπαρτιατῶν, ὡς οὐ μέγα ποιοῦσι θανατῶντες ἐν τοῖς πολέμοις ὑπὲρ τοῦ τοσοῦτους πόρους καὶ τοιαύτην
30 ἀποφυγεῖν δίαιταν. Ἀλλὰ Συβαρίταις μὲν ἐκτετηγόσιν ὑπὸ τρυφῆς καὶ μαλακίας διὰ τὴν πρὸς τὸ καλὸν ὀρμὴν καὶ φιλοτιμίαν εἰκότως ἐφαίνοντο μισεῖν τὸν βίον οἱ μὴ

φοβούμενοι τὸν θάνατον, Λακεδαιμονίοις δὲ καὶ ξὴν
ἠδέως καὶ θνήσκειν ἀμφοτέρω ἀρετὴ παρείχεν, ὥς δηλοῖ
τὸ ἐπικήδειον· „οἷδε“ γάρ φησιν „ἔθανον

οὐ τὸ ξὴν θέμενοι καλὸν οὐδὲ τὸ θνήσκειν,

ἀλλὰ τὸ ταῦτα καλῶς ἀμφοτέρω ἐκτελέσαι.“ 5

Οὔτε γὰρ φυγὴ θανάτου μεμπτόν, ἂν ὀρέγηται τις τοῦ
βίου μὴ αἰσχροῦς, οὔτε ὑπομονὴ καλόν, εἰ μετ' ὀλιγωρίας
γίνοιτο τοῦ ξὴν. Ὅθεν Ὅμηρος μὲν αἰετὸς τοὺς θαρραλει-
τάτους καὶ μαχιμωτάτους ἄνδρας εὖ καὶ καλῶς ὀπλισμέ-
νους ἐξάγει πρὸς τοὺς ἀγῶνας, οἳ δὲ τῶν Ἑλλήνων νομο- 10
θῆται τὸν δῖψασπιν κολάζουσιν, οὐ τὸν ξίφος οὐδὲ λόγ-
χην προέμενον, διδάσκοντες ὅτι τοῦ μὴ παθεῖν κακῶς
πρότερον ἢ τοῦ ποιῆσαι τοὺς πολέμιους ἐκάστῳ μέλειν
προσῆκει, μάλιστα δὲ ἔρχονται πόλεως ἢ στρατεύματος.

II. Εἰ γὰρ, ὥς Ἰφικράτης διήρει, χερσὶ μὲν εἰσάσιν 15
οἱ ψилоί, ποσὶ δὲ τὸ ἱππικόν, αὐτῇ δὲ ἡ φάλαγξ στέρνω
καὶ θώρακι, κεφαλῇ δὲ ὁ στρατηγός, οὐχ αὐτοῦ δόξειεν
ἂν ἀποκινδυνεύων παραμελεῖν καὶ θρασυννόμενος, ἀλλ'
ἅπαντων, οἷς ἡ σωτηρία γίνεται δι' αὐτοῦ καὶ τοῦναν-
τίον. Ὅθεν ὁ Καλλικρατίδας, καίπερ ὢν τὰλλα μέγας, 20
οὐκ εὖ πρὸς τὸν μάντιν εἶπε· δεομένου γὰρ αὐτοῦ φυ-
λάττεσθαι θάνατον, ὥς τῶν ἱερῶν προδηλούντων, ἔφη
μὴ παρ' ἓνα εἶναι τὰν Σπάρταν. Μαχόμενος γὰρ εἰς ἡν
καὶ πλείων καὶ στρατευόμενος ὁ Καλλικρατίδας, στρατη-
γῶν δὲ τὴν ἅπαντων εἶχε συλλαβὴν ἐν αὐτῷ δύναμιν, 25
ὥστε οὐκ ἦν εἰς ᾧ τοσαῦτα συναπώλλυτο. Βέλτιον δὲ
Ἀντίγονος ὁ γέρων, ὅτε ναυμαχεῖν περὶ Ἄνδρον ἐμελλεν,
εἰπόντος τινός, ὥς πολὺν πλείους αἰ τῶν πολεμίων νῆες
εἶεν, „Εὐὲ δὲ αὐτόν“ ἔφη, „πρὸς πόσας ἀντιστήσεις;“ μέγα
τὸ τῆς ἀρχῆς, ὥσπερ ἐστίν, ἀξίωμα ποιῶν μετὰ ἐμπει- 30
ρίας καὶ ἀρετῆς ταπτόμενον, ἧς πρῶτον ἔργον ἐστὶ σώ-
ζειν τὸν ἅπαντα τὰλλα σώζοντα. Διὸ καλῶς ὁ Τιμόθεος

ἐπιδεικνυμένου ποτὲ τοῖς Ἀθηναίοις τοῦ Χάρητος ὥτει-
 λὰς τινὰς ἐν τῷ σώματι καὶ τὴν ἀσπίδα λόγχῃ διακεκομ-
 μένην. „Ἐγὼ δέ“ εἶπεν „ὥς λίαν ἡσχύνθη ὅτι μου πο-
 λιοκοῦντος Σάμον ἐγγὺς ἔπεσε βέλος, ὥς μεираκιωδέ-
 5 στερον ἐμαυτῷ χρώμενος ἢ κατὰ στρατηγὸν καὶ ἡγεμόνα
 δυνάμεως τοσαύτης.“ Ὅπου μὲν γὰρ εἰς τὰ ὅλα μεγάλην
 φέρει ῥοπὴν ὁ τοῦ στρατηγοῦ κίνδυνος, ἐνταῦθα καὶ
 χειρὶ καὶ σώματι χρηστέον ἀφειδῶς, χαίρειν φράσαντα
 τοῖς λέγουσιν, ὥς χρὴ τὸν ἀγαθὸν στρατηγὸν μάλιστα
 10 μὲν ὑπὸ γῆρας, εἰ δὲ μὴ, γέροντα θνήσκειν· ὅπου δὲ μι-
 κρὸν τὸ περιγινόμενον ἐκ τοῦ κατορθώματος, τὸ δὲ
 πᾶν συναπόλλυται σφαλέντος, οὐδεὶς ἀπαιτεῖ στρατιώ-
 του πρᾶξιν κινδύνῳ πραττομένην στρατηγοῦ. Ταῦτα δὲ
 μοι παρέστη προαναφωνῆσαι γράφοντι τὸν Πελοπίδου
 15 βίον καὶ τὸν Μαρκέλλου, μεγάλων ἀνδρῶν παραλόγως
 πεσόντων. Καὶ γὰρ χειρὶ χρῆσθαι μαχιμώτατοι γενόμε-
 νοι καὶ στρατηγίαις ἐπιφανεστάταις κοσμήσαντες ἀμφο-
 τεροὶ τὰς πατριδας, ἔτι δὲ τῶν βαρυτάτων ἀνταγωνιστῶν
 ὁ μὲν Ἀννίβαν ἀήττητον ὄντα πρῶτος, ὥς λέγεται, τρε- 270
 20 ψάμενος, ὁ δὲ γῆς καὶ θαλάττης ἄρχοντας Λακεδαιμονί-
 ουσ ἐκ παρατάξεως νικήσας, ἡφείδυσαν ἑαυτῶν σὺν οὐ-
 δυνὶ λογισμῷ προέμενοι τὸν βίον ὀπηνίκα μάλιστα τοι-
 οῦτων καιρὸς ἦν ἀνδρῶν σωζομένων καὶ ἀρχόντων. Διό-
 περ ἡμεῖς ἐπόμενοι ταῖς ὁμοιότησι παραλλήλους ἀνεγρά-
 25 ψαμεν αὐτῶν τοὺς βίους.

III. Πελοπίδα τῷ Ἰππόκλου γένος μὲν ἦν εὐδόκιμον
 ἐν Θήβαις ὥσπερ Ἐπαμεινώνδα, τραφεὶς δὲ ἐν οὐσίᾳ με-
 γάλῃ καὶ παραλαβὼν ἔτι νέος λαμπρὸν οἶκον ὥρμησε τῶν
 δεομένων τοῖς ἀξίοις βοηθεῖν, ἵνα κύριος ἀληθῶς φαί-
 30 νοιτο χρημάτων γεγονώς, ἀλλὰ μὴ δοῦλος. Τῶν γὰρ πολ-
 λῶν, ὥς Ἀριστοτέλης φησὶν, οἱ μὲν οὐ χρῶνται τῷ πλού-
 τῳ διὰ μικρολογίαν, οἱ δὲ παραχρῶνται δι' ἄσωτίαν, καὶ

δουλεύοντες οὗτοι μὲν αἰὲς ταῖς ἡδοναῖς, ἐκείνοι δὲ ταῖς ἀσχολίαις διατελοῦσιν. Οἱ μὲν οὖν ἄλλοι τῷ Πελοπίδᾳ χάριν ἔχοντες ἐχρῶντο τῇ πρὸς αὐτοὺς ἐλευθεριότητι καὶ φιλανθρωπίᾳ, μόνον δὲ τῶν φίλων τὸν Ἐπαμεινώνδαν οὐκ ἔπειθε τοῦ πλούτου μεταλαμβάνειν· αὐτὸς μὲντοι 5 μετεῖχε τῆς ἐκείνου πενίας ἐσθῆτος ἀφελείᾳ καὶ τραπέξης λιτότητι καὶ τῷ πρὸς τοὺς πόνοὺς ἀόκνῳ καὶ κατὰ στρατείᾳς ἀδόλῳ καλλωπιζόμενος, ὥσπερ ὁ Εὐριπίδου Καπανεύς, ᾧ βίος μὲν ἦν πολὺς, ἥκιστα δὲ δι' ὄλβου γαῦρος ἦν, αἰσχυρόμενος, εἰ φανεῖται πλείοσι χρώμε- 10 νος εἰς τὸ σῶμα τοῦ τὰ ἐλάχιστα κεκτημένου Θηβαίων. Ἐπαμεινώνδας μὲν οὖν συνήθη καὶ πατρῶαν οὔσαν αὐτῷ τὴν πενίαν ἔτι μᾶλλον εὖζωνον καὶ κοῦφον ἐποίησε φιλοσοφῶν καὶ μονότροπον βίον ἀπ' ἀρχῆς ἐλόμενος. Πελοπίδᾳ δὲ ἦν μὲν γάμος λαμπρὸς, ἐρένοντο δὲ καὶ παῖ- 15 δες, ἀλλ' οὐδὲν ἥττον ἀμελῶν τοῦ χρηματίζεσθαι καὶ σχολάζων τῇ πόλει τὸν ἅπαντα χρόνον ἡλάττωσε τὴν οὐσίαν. Τῶν δὲ φίλων νοουθετούντων καὶ λεγόντων, ὥς ἀναγκαῖον πράγματος ὀλιγορεῖ, τοῦ χρήματα ἔχειν· „Αναγκαῖον, νῆ Δία, Νικοδήμῳ τούτῳ,“ ἔφη, δειξας 20 τινὰ χωλὸν καὶ τυφλόν.

IV. Ἦσαν δὲ καὶ πρὸς πᾶσαν ἀρετὴν πεφυκότες ὁμοίως, πλὴν ὅτι τῷ γυμνάζεσθαι μᾶλλον ἔχειρε Πελοπίδας, τῷ δὲ μανθάνειν Ἐπαμεινώνδας, καὶ τὰς διατριβὰς ἐν τῷ σχολάζειν ὁ μὲν περὶ παλαιστρας καὶ κυνηγέσια, ὁ δὲ 25 ἀκούων τι καὶ φιλοσοφῶν ἐποιεῖτο. Πολλῶν δὲ καὶ καλῶν ὑπαρχόντων ἀμφοτέροις πρὸς δόξαν, οὐδὲν οἱ τοῦν ἔχοντες ἡγοῦνται τηλικούτον, ἡλίκου τὴν διὰ τοσούτων ἀγώνων καὶ στρατηγιῶν καὶ πολιτειῶν ἀνεξέλεγκτον εὐνοίαν καὶ φιλίαν ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους ἐμμείναςαν. Εἰ 30 γάρ τις ἀποβλέψας τὴν Ἀριστείδου καὶ Θεμιστοκλέους καὶ Κίμωνος καὶ Περικλέους καὶ Νικίου καὶ Ἀλκιβιάδου

πολιτείαν, ὅσων γέγονε μεστὴ διαφορῶν καὶ φθόνων καὶ
 ζηλοτυπιῶν πρὸς ἀλλήλους, σκέψαιτο πάλιν τὴν Πελοπί-
 δου πρὸς Ἐπαμεινώνδαν εὐμένειαν καὶ τιμὴν, τούτους
 ἂν ὀρθῶς καὶ δικαίως προσαγορεύσειε συνάροντας καὶ
 5 συστρατήγους ἢ ἐκείνους, οἳ μᾶλλον ἀλλήλων ἢ τῶν πο-
 λεμίων ἀγωνιζόμενοι περιεῖναι διετέλεσαν. Αἰτία δὲ ἀλη-
 θινὴ μὲν ἦν ἡ αἰρετή, δι' ἣν οὐ δόξαν, οὐ πλοῦτον ἀπὸ
 τῶν πράξεων μετιόντες, οἷς ὁ χαλεπὸς καὶ δύσερις ἐμφύε-
 ται φθόνος, ἀλλ' ἔρωτα θεῖον ἀπ' ἀρχῆς ἐρασθέντες ἀμ-
 10 φότεροι τοῦ τὴν πατρίδα λαμπροτάτην καὶ μεγίστην ἐφ'
 ἑαυτῶν ἰδεῖν γενομένην, ὥσπερ ἰδίους ἐπὶ τοῦτο τοῖς αὐ-
 τῶν ἐχρῶντο κατορθώμασιν. Οὐ μὲν ἄλλ' οἳ γε πολλοὶ
 νομίζουσιν αὐτοῖς τὴν σφοδρὰν φιλίαν ἀπὸ τῆς ἐν Μαν-
 τινείᾳ γενέσθαι στρατείας, ἣν συνεστρατεύσαντο Λακε-
 15 δαιμονίοις ἐπὶ φίλοις καὶ συμμάχοις οὗσι πεμφθείσης ἐκ
 Θηβῶν βοηθείας. Τεταγμένοι γὰρ ἐν τοῖς ὀπλίταις μετ' 280
 ἀλλήλων καὶ μαχόμενοι πρὸς τοὺς Ἀρκάδας, ὡς ἐνέδωκε
 τὸ κατ' αὐτοὺς κέρας τῶν Λακεδαιμονίων καὶ τροπὴ τῶν
 πολλῶν ἐγερόναι, συνασπίσαντες ἡμύναντο τοὺς ἐπιφερο-
 20 μένους. Καὶ Πελοπίδας μὲν ἑπτὰ τρανύματα λαβὼν ἐναν-
 τία πολλοῖς ἐπικατεργούη νεκροῖς ὁμοῦ φίλοις καὶ πολε-
 μίοις, Ἐπαμεινώνδας δέ, καίπερ ἀβιώτως ἔχειν αὐτὸν
 ἡγούμενος, ὑπὲρ τοῦ σώματος καὶ τῶν ὀπλῶν ἔστη προ-
 ελθὼν καὶ διεκινδύνευσεν πρὸς πολλοὺς μόνος, ἐγνωκῶς
 25 ἀποθανεῖν μᾶλλον ἢ Πελοπίδαν ἀπολιπεῖν καίμενον.
 Ἦδη δὲ καὶ τούτου κακῶς ἔχοντος, καὶ λόγῃ μὲν εἰς τὸ
 στήθος, ξίφει δὲ εἰς τὸν βραχίονα τετραμένου, προσε-
 βοήθησεν ἀπὸ θατέρου κέρως Ἀγησίπολις ὁ βασιλεὺς
 τῶν Σπαρτιατῶν, καὶ περιποίησεν ἀνεπίστως αὐτοὺς
 30 ἀμφοτέρους.

V. Μετὰ δὲ ταῦτα τῶν Σπαρτιατῶν λόγῳ μὲν ὡς φί-
 λους καὶ συμμάχοις προσφερομένων τοῖς Θηβαίοις, ἐργῳ

δὲ τὸ φρόνημα τῆς πόλεως καὶ τὴν δύναμιν ὑποφωμένων, καὶ μάλιστα τὴν Ἰσμηνίου καὶ Ἀνδροκλείδου μισούντων ἑταιρείαν, ἧς μετείχεν ὁ Πελοπίδας, φιλελεύθερον ἅμα καὶ δημοτικὴν εἶναι δοκοῦσαν, Ἀρχίας καὶ Λεοντίδας καὶ Φίλιππος, ἄνδρες ὀλιγαρχικοὶ καὶ πλούσιοι καὶ μέτριον οὐδὲν φρονοῦντες, ἀναπείθουσι Φοιβίδαν τὸν Λάκωνα μετὰ στρατιᾶς διαπορευόμενον ἐξαίφνης καταλαβεῖν τὴν Καδμείαν καὶ τοὺς ὑπεναντιουμένους αὐτοῖς ἐκβαλόντα πρὸς τὸ Λακεδαιμονίων ὑπήκοον ἁρμόσασθαι δι' ὀλίγων τὴν πολιτείαν. Πεισθέντος δ' ἐκείνου καὶ μὴ προσδοκᾶσι τοῖς Θηβαίοις ἐπιθεμένον Θεσμοφορίων ὄντων, καὶ τῆς ἄκρας κυριεύσαντος, Ἰσμηνίας μὲν συναρπασθεὶς καὶ κόμισθεὶς εἰς Λακεδαίμονα μετ' οὐ πολὺν χρόνον ἀνηρῶθη, Πελοπίδας δὲ καὶ Φερένικος καὶ Ἀνδροκλείδας μετὰ συγχωρῶν ἄλλων φεύγοντες ἐξεκρηύχθησαν, Ἐπαμει- 15 νώνδας δὲ κατὰ χώραν ἔμεινε τῷ καταφρονηθῆναι διὰ μὲν φιλοσοφίαν ὡς ἀπράγμων, διὰ δὲ πενίαν ὡς ἀδύνατος.

VI. Ἐπεὶ δὲ Λακεδαιμόνιοι Φοιβίδαν μὲν ἀφείλουντο τῆς ἀρχῆς καὶ δέκα δραχμῶν μυριάσιν ἐξημίωσαν, τὴν δὲ 20 Καδμείαν οὐδὲν ἦττον φρουρᾷ κατέσχον, οἱ μὲν ἄλλοι πάντες Ἕλληνες ἐθαύμαζον τὴν ἀτοπίαν, εἰ τὸν μὲν πράξαντα κολάζουσι, τὴν δὲ πράξιν δοκιμάζουσι, τοῖς δὲ Θηβαίοις τὴν πάτριον ἀποβεβληκόσι πολιτείαν καὶ καταδεδουλωμένοις ὑπὸ τῶν περὶ Ἀρχίαν καὶ Λεοντίδαν οὐδὲ 25 ἐλπίζειν περιῆν ἀπαλλαγὴν τινα τῆς τυραννίδος, ἣν ἑώραν τῇ Σπαρτιατῶν δορυφορουμένην ἡγεμονίᾳ καὶ καταλυθῆναι μὴ δυναμένην, εἰ μὴ τις ἄρα παύσειε κἀκείνους γῆς καὶ θαλάττης ἄρχοντας. Οὐ μὲν ἄλλ' οἱ περὶ Λεοντίδαν πυνθανόμενοι τοὺς φυγάδας Ἀθήνησι διατρέψαι 30 τῷ τε πλήθει προσφιλεῖς ὄντας καὶ τιμὴν ἔχοντας ὑπὸ τῶν καλῶν καὶ ἀγαθῶν ἐπεβούλευον αὐτοῖς κρύφα· καὶ

πέμψαντες ἀνθρώπους ἀγνώτας Ἀνδροκλείδαν μὲν ἀπο-
 κτινύουσι δόλῳ, τῶν δὲ ἄλλων διαμαρτάνουσιν. Ἦκε
 δὲ καὶ παρὰ Λακεδαιμονίων γράμματα τοῖς Ἀθηναίοις
 προστάσσοντα μὴ δέχεσθαι μηδὲ παρακινεῖν, ἀλλ' ἐξε-
 5 λαύνειν τοὺς φυγάδας ὡς κοινοὺς πολεμίους ὑπὸ τῶν
 συμμάχων ἀποδεδειγμένους. Οἱ μὲν οὖν Ἀθηναῖοι πρὸς
 τῷ πατριῶν αὐτοῖς καὶ σύμφυτον εἶναι τὸ φιλαίθρῳπον
 ἀμειβόμενοι τοὺς Θηβαίους μάλιστα συναιτίους γενομέ-
 νους τῷ δήμῳ τοῦ κατελθεῖν καὶ ψηφισαμένους, εἴαν τις
 10 Ἀθηναίων ἐπὶ τοὺς τυράννους ὅπλα διὰ τῆς Βοιωτίας
 κομίσῃ, μηδὲνα Βοιωτὸν ἀκούειν μηδὲ ὁρᾶν, οὐδὲν ἡδέ-
 κησαν τοὺς Θηβαίους.

VII. Ὁ δὲ Πελοπίδας, καίπερ ἐν τοῖς νεωτάτοις ὢν,
 ἰδίᾳ τε καθ' ἕκαστον ἐξώρμα τῶν φυγάδων, καὶ πρὸς τὸ
 15 πλῆθος ἐποιήσατο λόγους, ὥς οὔτε καλὸν οὔτε ὅσιον εἶ- 281
 ναι δουλεύουσιν τὴν πατρίδα καὶ φρουρουμένην περι-
 ορᾶν, αὐτοὺς δὲ μόνον τὸ σῶζεσθαι καὶ διαζῆν ἀγαπῶν-
 τας ἐκκρέμασθαι τῶν Ἀθήνησι ψηφισμάτων καὶ θερα-
 पेῦειν ὑποπεπτωκότας αἰετὰ τοῖς λέγειν δυναμένοις καὶ
 20 πείθειν τὸν ὄχλον, ἀλλὰ κινδυνευτέον ὑπὲρ τῶν μεγίστων
 παράδειγμα θεμένων τὴν Θρασυβούλου τόλμαν καὶ ἀρε-
 τὴν, ἵνα, ὥς ἐκεῖνος ἐκ Θηβῶν πρότερον ὁρμηθεὶς κατέ-
 λυσε τοὺς ἐν Ἀθήναις τυράννους, οὕτως αὐτοὶ πάλιν ἐξ
 Ἀθηναίων προελθόντες ἐλευθερώσωσι τὰς Θήβας. Ὡς οὖν
 25 ἐπείσε ταῦτα λέγων, πέμπουσιν εἰς Θήβας κρύφα πρὸς
 τοὺς ὑπολελειμμένους τῶν φίλων τὰ δεδογμένα φράζου-
 ντες. Οἱ δὲ συνεπῆρουν καὶ Χάρων μὲν, ὅσπερ ἦν ἐπιφα-
 νέστατος, ὡμολόγησε τὴν οἰκίαν παρῆξιν, Φιλλίδας δὲ
 διεπράξατο τῶν περὶ Ἀρχίαν καὶ Φίλιππον γραμματεῦς
 30 γενέσθαι πολεμαρχούντων. Ἐπαμεινώνδας δὲ τοὺς νέ-
 οντας πάλαι φρονήματος ἦν ἐμπεπληκώς· ἐκέλευε γὰρ ἐν
 τοῖς γυμνασίοις ἐπιλαμβάνεσθαι τῶν Λακεδαιμονίων καὶ

παλαίειν, εἴτα ὁρῶν ἐπὶ τῷ κρατεῖν καὶ περιεῖναι γαυρου-
μένους ἐπέπληττεν, ὥς αἰσχύνεσθαι μᾶλλον αὐτοῖς προσ-
ῆκον, εἰ δουλεύουσι δι' ἀνανδρίαν ὧν τοσοῦτον ταῖς
δῶμαίς διαφέρουσιν.

VIII. Ἡμέρας δὲ πρὸς τὴν πρᾶξιν ὀρισθείσης, ἔδοξε 5
τοῖς φυγάσι τοὺς μὲν ἄλλους συναγαγόντα Φερένικον ἐν
τῷ Θριασίῳ περιμένειν, ὀλίγους δὲ τῶν νεωτάτων παρα-
βαλέσθαι προεισελθεῖν εἰς τὴν πόλιν, εἰ δέ τι πάθωσιν
ὑπὸ τῶν πολεμίων οὗτοι, τοὺς ἄλλους ἐπιμελεῖσθαι πάν-
τας, ὅπως μήτε παῖδες αὐτῶν μήτε γονεῖς ἐνδεεῖς ἔσον- 10
ται τῶν ἀναγκαίων. Ὑφίσταται δὲ τὴν πρᾶξιν Πελοπίδας
πρῶτος, εἴτα Μέλων καὶ Λαμοκλείδας καὶ Θεόπομπος,
ἄνδρες οἰκῶν τε πρῶτων καὶ πρὸς ἀλλήλους τὰ ἄλλα μὲν
φιλικῶς καὶ πιστῶς, ὑπὲρ δὲ δόξης καὶ ἀνδρείας ἅει
φιλονείκως ἔχοντες. Γενόμενοι δὲ οἱ σύμπαντες δῶδεκα, 15
καὶ τοὺς ἀπολειπομένους ἀσπασάμενοι καὶ προπέμψαν-
τες ἄγγελον τῷ Χάρωνι, προῆγον ἐν χλαμυδίῳ, σκύλακας
τε θηρατικὰς καὶ στάλικας ἔχοντες, ὥς μὴδὲ εἰς ὑποπτέουσι
τῶν ἐντυγχανόντων καθ' ὁδόν, ἀλλ' ἀλύοντες ἄλλως
πλανᾶσθαι καὶ κυνηγεῖν δοκοῖεν. Ἐπεὶ δὲ ὁ πεμφθεὶς 20
παρ' αὐτῶν ἄγγελος ἦκε πρὸς τὸν Χάρωνα καὶ καθ' ὁδόν
ὄντας ἐφραζεν, αὐτὸς μὲν ὁ Χάρων οὐδὲ ὑπὸ τοῦ δεινοῦ
πλησιάζοντος ἐτρεψέ τι τῆς γνώμης, ἀλλ' ἀνὴρ ἀγαθὸς
ἦν καὶ παρῆχε τὴν οἰκίαν, Ἰπποσθενίδας δὲ τις, οὐ πο-
νηρὸς μὲν, ἀλλὰ καὶ φιλόπατρις καὶ τοῖς φυγάσιν εὖνους 25
ἑνθροπός, ἐνδεὴς δὲ τόλμης τοσαύτης, ὅσης ὃ τε καιρὸς
ὀξὺς ὧν αἶ τε ὑποκείμεναι πράξεις ἀπῆτουν, ὥσπερ ἱλιγ-
γιάσας πρὸς τὸ μέγεθος τοῦ ἀγῶνος ἐν χερσὶ γενομένου,
καὶ μόλις ποτὲ τῷ λογισμῷ συμφρονήσας, ὅτι τρόπον
τινὰ τὴν τῶν Λακεδαιμονίων σκελεύουσιν ἀρχὴν καὶ τῆς 30
ἐκεῖθεν δυνάμεως ὑποβάλλονται κατάλυσιν, πιστεύσαν-
τες ἀπόροις καὶ φρυαδικαῖς ἐλπίσιν, ἀπελθὼν οἰκαδε

σιωπῇ πέμπει τινὰ τῶν φίλων πρὸς Μέλωνα καὶ Πελοπίδαν, ἀναβαλέσθαι κελεύων ἐν τῷ παρόντι καὶ περιμένειν βελτίονα καιρὸν αὐτῆς ἀπαλλαγέντας εἰς Ἀθήνας. Χλίδων ἦν ὄνομα τῷ πεμφθέντι, καὶ κατὰ σπουδὴν οὐκ
 5 καδὲ πρὸς αὐτὸν τραπόμενος καὶ τὸν ἵππον ἐξαγαγὼν ἤτει τὸν χαλινόν. Ἀπορομένης δὲ τῆς γυναικὸς ὥς οὐκ εἶχε δοῦναι, [καὶ χρῆσαι*] τινι τῶν συνήθων λεγούσης, λοιδορεῖται τὸ πρῶτον ἦσαν, εἴτα δυσφημία, τῆς γυναικὸς ἐπαρωμένης αὐτῷ τε κακὰς ὁδοὺς ἐκείνῳ καὶ τοῖς πέμπουσιν.
 10 σιν, ὥστε καὶ τὸν Χλίδωνα πολὺν τῆς ἡμέρας ἀναλώσαντα πρὸς τοῦτοις δι' ὀργήν, ἅμα δὲ καὶ τὸ συμβεβηκὸς οἴωνισέμενον, ἀφείναι τὴν ὁδὸν ὅπως καὶ πρὸς ἄλλο τι τραπέσθαι. Παρὰ τοσοῦτον μὲν ἤλθον αἱ μέγιστα καὶ
 289 κάλλιστα τῶν πράξεων εὐθύς ἐν ἀρχῇ διαφυγεῖν τὸν
 15 καιρόν.

IX. Οἱ δὲ περὶ τὸν Πελοπίδαν ἐσθῆτας γεωργῶν μεταλαβόντες καὶ διελόντες αὐτοὺς ἄλλοι κατ' ἄλλα μέρη τῆς πόλεως παρεισῆλθον ἐτι ἡμέρας οὐσῆς. Ἦν δὲ τι πνεῦμα καὶ νιφετὸς ἀρχομένου τρέπεσθαι τοῦ ἀέρος, καὶ
 20 μᾶλλον ἔλαθον καταπεφηνότων ἤδη διὰ τὸν χειμῶνα τῶν πλείστων εἰς τὰς οἰκίας. Οἷς δὲ ἦν ἐπιμελὲς τὰ πρατόμενα γινώσκειν, ἀνελάμβανον τοὺς προσερχομένους καὶ καθίστων εὐθύς εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Χάρωνος· ἐγένοντο δὲ
 25 σὺν τοῖς φυγάσι πεντήκοντα δυοῖν δέοντες. Τὰ δὲ περὶ τοὺς τυράννους οὕτως εἶχε. Φιλλίδας ὁ γραμματεὺς συνέπραττε μὲν, ὥσπερ εἴρηται, πάντα καὶ συνήδει τοῖς φυγάσιν, εἰς δὲ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐκ παλαιοῦ κατηγγέλως τοῖς περὶ τὸν Ἀρχίαν πότον τινὰ καὶ συνουσίαν καὶ
 30 γύναια τῶν ὑπάνδρων, ἐπραττεν ὅτι μάλιστα ταῖς ἡδοναῖς ἐκλελυμένους καὶ κατοίνους μεταχειρίσασθαι παρέξεν τοῖς ἐπιτιθεμένοις. Οὐπω δὲ πᾶν πόρον μέθης οὐσιν αὐτοῖς προσέπεσέ τις οὐ ψευδὴς μὲν, ἀβέβαιος δὲ καὶ πολ-

λὴν ἀσάφειαν ἔχουσα περὶ τῶν φυγάδων μῆνυσις ὥς ἐν
 τῇ πόλει κρυπτομένων. Τοῦ δὲ Φιλλίδου παραφέρουτος
 τὸν λόγον, ὅμως Ἀρχίας ἐπεμψέ τινα τῶν ὑπηρετῶν πρὸς
 τὸν Χάρωνα, προστάσων εὐθὺς ἵκειν αὐτόν. Ἦν δὲ
 ἑσπέρα, καὶ συνέτακτον ἐνδον αὐτοὺς οἱ περὶ τὸν Πελοπί- 5
 δαν, ἤδη τεθωρακισμένοι καὶ τὰς μαχαίρας ἀνειληφότες.
 Ἐξαίφνης δὲ κοπτομένης τῆς θύρας προσδραμών τις, καὶ
 πυθόμενος τοῦ ὑπηρέτου Χάρωνα μετεῖναι παρὰ τῶν
 πολεμάρχων φάσκοντος, ἀπήγγειλεν εἰσὼ τεθορυβημένος,
 καὶ πᾶσιν εὐθὺς παρέστη τὴν τε πρῶτον ἐκμεμνησθαι 10
 καὶ σφᾶς ἅπαντας ἀπολωλέναι μηδὲ δράσαντάς τι τῆς
 ἀρετῆς ἄξιον. Οὐ μὴν ἄλλ' ἔδοξεν ὑπακοῦσαι τὸν Χάρωνα
 καὶ παρασχεῖν ἑαυτὸν δεῖν ἀνυπόπτως τοῖς ἄρχουσιν, ἄλ-
 λως μὲν ἀνδρώδῃ καὶ βαρὴν ὄντα τῷ θαρρεῖν παρὰ τὰ δει-
 νά, τότε δὲ δι' ἐκείνους ἐκπεπληγμένον καὶ περιπαθοῦντα, 15
 μὴ τις ὑποψία προδοσίας ἐπ' αὐτὸν ἔλθῃ τοσοῦτων ἅμα
 καὶ τοιούτων πόλιτων ἀπολομένων. Ὡς οὖν ἐμελλεν ἀπεί-
 ναι, παραλαβὼν ἐκ τῆς γυναικωνίτιδος τὸν υἱόν, ἔτι μὲν
 ὄντα παῖδα, κάλλει δὲ καὶ ῥώμῃ σώματος πρωτεύοντα
 τῶν καθ' ἡλικίαν, ἐνεχείριζε τοῖς περὶ Πελοπίδαν, εἰ τινα 20
 δόλον καὶ προδοσίαν αὐτοῦ καταγνοῖεν, ὥς πολεμῶ χρη-
 σθαι κελεύων ἐκείνῳ καὶ μὴ φείδεσθαι. Πολλοῖς μὲν οὖν
 αὐτῶν δάκρυα πρὸς τὸ πάθος καὶ τὸ φρόνημα τοῦ Χά-
 ρωνος ἐξέπεσε, πάντες δὲ ἡγανάκτουν, εἰ δειλὸν οὕτως
 εἶναι τινα δοκεῖ καὶ διαφθαρμένον ὑπὸ τοῦ παρόντος, 25
 ὥστε ὑπονοεῖν ἐκείνῳ ἢ ὅλως αἰτιασθαι· καὶ τὸν υἱὸν
 ἐδέοντο μὴ καταμεινῦειν αὐτοῖς, ἄλλ' ἐκποδὼν θέσθαι
 τοῦ μέλλοντος, ὅπως αὐτός γε τῇ πόλει καὶ τοῖς φίλοις τι-
 μωρὸς ὑποτρέφοιτο περισσῶθεις καὶ διαφυγῶν τοὺς τυράν-
 νους. Ὁ δὲ Χάρων τὸν μὲν υἱὸν ἀπαλλάξεν οὐκ ἔφη· 30
 ποῖον γὰρ αὐτῷ βίον ὀρεῖν ἢ τίνα σωτηρίαν καλλίονα τῆς
 ὁμοῦ μετὰ πατρὸς καὶ φίλων τοσοῦτων ἀνυβρίστου τελευ-

τῆς; ἐπευξάμενος δὲ τοῖς θεοῖς καὶ πάντας ἀσπασάμενος καὶ παραθαρρύνας ἀπήει, προσέχων ἑαυτῷ καὶ θυμίζων σήματι προσώπου καὶ τόνῳ φωνῆς ἀνομοιότητος οἷς ἔπραττε φανῆναι.

- 5 Χ. Γενομένου δ' ἐπὶ ταῖς θύραις αὐτοῦ, προῆλθεν ὁ Ἀρχίας καὶ Φίλιππος καὶ εἶπεν, „ὦ Χάρων, τινὰς ἀκήκοα παρεληλυθότας ἐν τῇ πόλει κρύπτεσθαι καὶ συμπράττειν αὐτοῖς ἐνίοις τῶν πολιτῶν.“ Καὶ ὁ Χάρων διαταραχθεὶς τὸ πρῶτον, εἶτα ἐρωτήσας, τίνες εἰσὶν οἱ παρεληλυθότες
10 καὶ τίνες οἱ κρύπτοντες αὐτούς, ὡς οὐδὲν ἑώρα σαφεῖς εἰπεῖν ἔχοντα τὸν Ἀρχίαν, ὑπονοήσας ἀπ' οὐδενὸς τῶν ἐπισταμένων γεγρονέναι τὴν μήνυσιν, „Ὁρᾶτε τοίνυν“ ἔφη „μὴ κενὸς τις ὑμᾶς διαταράττῃ λόγος. Οὐ μὴν ἀλλὰ σέφομαι· δεῖ γὰρ ἴσως μηδενὸς καταφρονεῖν.“ Ταῦτα καὶ
15 Φιλλίδας παρὼν ἐπῆναι, καὶ τὸν Ἀρχίαν ἀπαγαγὼν αὐθις εἰς ἄκρατον πολὺν κατέβαλε, καὶ ταῖς περὶ τῶν γυναικῶν ἐλπίσι διεπαιδαγῶγει τὸν πότον. Ὡς δ' ἐπανῆλθεν ὁ Χάρων οἴκαδε καὶ διεσκευασμένους τοὺς ἄνδρας εὗρεν, οὐχ ὡς ἂν τινα νίκην ἢ σωτηρίαν ἐλπίζοντας, ἀλλ' ὡς ἀπο-
20 θανουμένους λαμπρῶς καὶ μετὰ φόβου πολλοῦ τῶν πολέμιων, τὸ μὲν ἀληθὲς αὐτοῖς ἔφραξε τοῖς περὶ τὸν Πελοπίδαν, πρὸς δὲ τοὺς ἄλλους ἐψεύσατο λόγους τινὰς τοῦ Ἀρχίου περὶ πραγμάτων ἐτέρων πλασάμενος. Ἐτι δὲ τοῦ
25 πρῶτον παραφερομένου δευτέρου ἐπῆγεν ἡ τύχη χειμῶνα τοῖς ἀνδράσιν. Ἦκε γάρ τις ἐξ Ἀθηνῶν παρὰ Ἀρχίου τοῦ ἱεροφάντου πρὸς Ἀρχίαν τὸν ὁμώνυμον, ξένον οὐτα καὶ φίλον, ἐπιστολὴν κομίζων οὐ κενὴν ἔχουσιν οὐδὲ πεπλάσμενὴν ὑπόνοιαν, ἀλλὰ σαφῶς ἕκαστα περὶ τῶν πρᾶσσόμενων φάσκουσιν, ὡς ὕστερον ἐπεγνώσθη. Τότε δὲ με-
30 θύοντι τῷ Ἀρχίᾳ προσαχθεὶς ὁ γραμματοφόρος καὶ τὴν ἐπιστολὴν ἐπιδούς, „Ὁ ταύτην“ ἔφη „πέμψας ἐκέλευσεν εὐθὺς ἀναγνώσθαι· περὶ σπονδαίων γὰρ τινῶν γεγρα-

φθαι.“ Καὶ ὁ Ἀρχίας μειδιάσας „Οὐκ οὖν εἰς αὐτίον“ ἔφη „τὰ σπουδαία.“ Καὶ τὴν ἐπιστολὴν δεξάμενος ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον ὑπέθηκεν, αὐτὸς δὲ πάλιν τῷ Φιλλίδῃ περὶ ὧν ἐτύγχανον διαλεγόμενοι προσεῖχεν. Ὁ μὲν οὖν λόγος οὗτος ἐν παροιμίᾳς τάξει περιφερόμενος μέχρι νῦν 5 διασώζεται παρὰ τοῖς Ἑλλήσι.

XI. Τῆς δὲ πράξεως δοκούσης ἔχειν ἤδη τὸν οἰκεῖον καιρὸν ἐξώρμων δίχα διελόντες αὐτούς, οἱ μὲν περὶ Πελοπίδαν καὶ Λαμοκλείδαν ἐπὶ τὸν Λεοντίδαν καὶ τὸν Τπά- 10 την ἐγγὺς ἀλλήλων οἰκοῦντας. Χάρων δὲ καὶ Μέλων ἐπὶ τὸν Ἀρχίαν καὶ Φίλιππον, ἐσθῆτας ἐπενδεδυμένοι γυναι- κείας τοῖς ἠώραξι καὶ δασεῖς στεφάνους ἐλάτης τε καὶ πεύκης περικείμενοι κατασκιάζοντας τὰ πρόσωπα. Διὸ καὶ ταῖς θύραις τοῦ συμποσίου τὸ πρῶτον ἐπιστάντες 15 κρύτον ἐποίησαν καὶ θόρον βον οἰομένων ἄς πάλαι προσε- δόκων γυναικας ἦκειν. Ἐπεὶ δὲ περιβλέψαντες ἐν κύκλῳ τὸ συμπόσιον καὶ τῶν κατακεκλιμένων ἕκαστον ἀκριβῶς καταμαθόντες ἐσπᾶσαντο τὰς μαχαίρας, καὶ φερόμενοι διὰ τῶν τραπεζῶν ἐπὶ τὸν Ἀρχίαν καὶ Φίλιππον ἐφάνησαν οἵπερ ἦσαν, ὀλίγους μὲν ὁ Φιλλίδας τῶν κατακειμένων 20 ἐπεισεν ἡσυχίαν ἄγειν, τοὺς δὲ ἄλλους ἀμύνεσθαι μετὰ τῶν πολεμάρχων ἐπιχειροῦντας καὶ συνεξανισταμένους διὰ τὴν μέθην οὐ πάνυ χαλεπῶς ἀπὸκτεῖναι. Τοῖς δὲ περὶ τὸν Πελοπίδαν ἐργωδέστερον ἀπῆντα τὸ πρᾶγμα· καὶ γὰρ ἐπὶ νήφοντα καὶ δεινὸν ἄνδρα τὸν Λεοντίδαν ἐχώρου, 25 καὶ κεκλεισμένην τὴν οἰκίαν εὖρον ἤδη καθεύδοντος, καὶ πολὺν χρόνον κόπτουσιν αὐτοῖς ὑπῆκουεν οὐδεὶς. Μόλις δὲ ποτε τοῦ θεράποντος αἰσθημένου προλόντος ἐνδοθῆναι καὶ τὸν μοχλὸν ἀφαιροῦντος, ἅμα τῷ πρῶτον ἐνδοῦναι καὶ χαλάσαι τὰς θύρας ἐμπεσόντες ἀθρόοι καὶ τὸν οἰκέτην 30 ανατρέψαντες ἐπὶ τὸν θάλαμον ὥρμησαν. Ὁ δὲ Λεοντίδας αὐτῷ τεκμαιρόμενος τῷ κτύπῳ καὶ δρόμῳ τὸ γιννόμενον

ἐσπάσατο μὲν τὸ ἐγχειρίδιον ἐξαναστάς, ἔλαθε δὲ αὐτὸν
καταβαλεῖν τὰ λύχνα καὶ διὰ σκοτοῦς αὐτοὺς ἑαυτοῖς πε-
ριπετεῖς ποιῆσαι τοὺς ἄνδρας, ἐν δὲ φωτὶ πολλῶ καθορώ-
μενος ὑπῆντα πρὸς τὰς θύρας αὐτοῖς τοῦ θαλάμου, καὶ
5 τὸν πρῶτον εἰσιόντα Κηφισόδωρον πατάξας κατέβαλε.
Πεσόντος δὲ τούτου δευτέρῳ συνεπλέκετο τῷ Πελοπίδῃ
καὶ τὴν μάχην χαλεπὴν ἐποίει καὶ δύσεργον ἢ στενότης
τῶν θυρῶν καὶ κείμενος ἐμποδῶν ἥδη νεκρὸς ὁ Κηφισό-
δωρος. Ἐκράτησε δ' οὖν ὁ Πελοπίδας, καὶ κατεργασάμε-
28 νος τὸν Λεοντίδαν ἐπὶ τὸν Ὑπάτην εὐθὺς ἐχώρει μετὰ
τῶν σὺν αὐτῷ. Καὶ παρεισέπεσον μὲν εἰς τὴν οἰκίαν
ὁμοίως, αἰσθόμενου δὲ ταχέως καὶ καταφυγόντα πρὸς
τοὺς γείτονας ἐκ ποδῶν διώξαντες εἶλον καὶ διέφθειραν.

XII. Διαπραξάμενοι δὲ ταῦτα καὶ τοῖς περὶ Μέλωνα
15 συμβαλόντες ἐπεψαν μὲν εἰς τὴν Ἀττικὴν ἐπὶ τοὺς ὑπο-
λελειμμένους ἐκεῖ τῶν φυγάδων, ἐκάλουν δὲ τοὺς πολί-
τας ἐπὶ τὴν ἐλευθερίαν, καὶ τοὺς προσιόντας ὥπλιζον,
ἀφαιροῦντες ἀπὸ τῶν στοῶν τὰ περικείμενα σκῦλα, καὶ
τὰ περὶ τὴν οἰκίαν ἐργαστήρια δορυξῶν καὶ μαχαιρο-
20 ποιῶν ἀναρροηγνύντες. Ἦκον δὲ βοηθοῦντες αὐτοῖς μετὰ
τῶν ὅπλων οἱ περὶ Ἐπαμεινώνδαν καὶ Γοργίδαν, συνει-
λοχότες οὐκ ὀλίγους τῶν νέων καὶ τῶν πρεσβυτέρων τοὺς
βελτίστους. Ἡ δὲ πόλις ἥδη μὲν ἀνεπτόητο πᾶσα καὶ πο-
λὺς ὄρομβος ἦν καὶ φῶτα περὶ τὰς οἰκίας καὶ διαδρομαί
25 πρὸς ἀλλήλους, οὕτω δὲ συνειστήκει τὸ πλῆθος, ἀλλ'
ἐκπεπληγμένοι πρὸς τὰ γινόμενα καὶ σαφεῖς οὐδὲν εἰ-
δότες ἡμέραν περιέμενον. Ὅθεν ἀμαρτεῖν οἱ τῶν Λακε-
δαιμονίων ἄρχοντες ἔδοξαν εὐθὺς οὐκ ἐπιδραμόντες
οὐδὲ συμβαλόντες, αὐτὴ μὲν ἡ φρουρὰ περὶ χιλίους πεν-
30 τακοσίους ὄντες, ἐκ δὲ τῆς πόλεως πρὸς αὐτοὺς πολλῶν
συντρεχόντων, ἀλλὰ τὴν βοήν καὶ τὰ πυρὰ καὶ τὸν ὄχλον
ἀναχωροῦντα πανταχόθεν πολὺν φοβηθέντες ἡσύχα-

ξον, αὐτὴν τὴν Καδμείαν κατέχοντες. Ἄμα δὲ ἡμέρα παρ-
 ῆσαν μὲν ἐκ τῆς Ἀττικῆς οἱ φυγάδες ὠπλισμένοι, συνή-
 θροιστο δὲ εἰς τὴν ἐκκλησίαν ὁ δῆμος. Εἰσήγον δὲ τοὺς
 περὶ Πελοπίδαν Ἐπαμεινώνδας καὶ Γοργίδας ὑπὸ τῶν
 λεγόντων περιεχομένους στέμματα προτεινόντων καὶ παρὰ 5
 καλούντων τοὺς πολίτας τῇ πατρίδι καὶ τοῖς θεοῖς βοη-
 θεῖν. Ἡ δ' ἐκκλησία ὀρθή πρὸς τὴν ὄψιν μετὰ κρότου
 καὶ βοῆς ἐξανέστη, δεχομένων τοὺς ἄνδρας ὡς εὐεργέτας
 καὶ σωτήρας.

XIII. Ἐκ δὲ τούτου βοιωτάρχης αἰρεθεὶς μετὰ Μέλω-10
 νος καὶ Χάρωνος ὁ Πελοπίδας εὐθύς ἀπειτείχεε τὴν
 ἀκρόπολιν καὶ προσβολὰς ἐποιεῖτο πανταχόθεν, ἐξελεν
 σπουδάζων τὸν Λακεδαιμονίους καὶ τὴν Καδμείαν ἐλευ-
 θεῶσαι πρὶν ἐκ Σπάρτης στρατὸν ἐπελθεῖν. Καὶ παρὰ
 τοσούτον ἔφθασεν ἀφείς ὑποσπόνδους τοὺς ἄνδρας, ὅσων 15
 ἐν Μεγάρῳ οὖσιν αὐτοῖς ἀπαντῆσαι Κλειόμβροτον ἐπὶ
 τὰς Θήβας ἐλαύνοντα μετὰ μεγάλης δυνάμεως. Οἱ δὲ
 Σπαρτιάται, τριῶν ἁρμοστῶν γενομένων ἐν Θήβαις,
 Ἡριππίδαν μὲν καὶ Ἀρκίσσον ἀπέκτειναν κρίναντες, ὁ
 δὲ τρίτος Λυσανορίδας χρήμασι πολλοῖς ξημιωθείς αὐτὸν 20
 ἐκ τῆς Πελοποννήσου μετέστησε. Ταύτην τὴν προᾶξιν
 ἀρεταῖς μὲν ἀνδρῶν καὶ κινδύνους καὶ ἀγῶσι παραπλη-
 σίαν τῇ Θρασυβούλου γενομένην καὶ βραβευθεῖσαν ὁμοί-
 ως ὑπὸ τῆς τύχης, ἀδελφὴν ἐκείνης προσηγόρευον οἱ
 Ἕλληνες. Οὐ γὰρ ἔστι ῥαδίως εἰπεῖν, οἱ πλειό-25
 νων ἐλάττους καὶ δυνατωτέρων ἐρημότεροι τόλμῃ καὶ
 δεινότητι κρατήσαντες αἵτιοι μειζόνων ἀγαθῶν ταῖς πα-
 τέρσι κατέστησαν. Ἐνδοξοτέρην δὲ ταύτην ἐποίησεν ἡ
 μεταβολὴ τῶν πραγμάτων. Ὁ γὰρ καταλύσας τὸ τῆς
 Σπάρτης ἀξίωμα καὶ πάντας ἄρχοντας αὐτοῦς γῆς τε καὶ 30
 θαλάττης πόλεμος ἐξ ἐκείνης ἐγένετο τῆς νυκτός, ἢ
 Πελοπίδας οὐ φρούριον, οὐ τείχος, οὐκ ἀκρόπολιν κατα-

λαβών, ἀλλ' εἰς οἰκίαν δωδέκατος κατελθών, εἰ δὲ μεταφορᾷ τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν, ἔλυσε καὶ διέκοψε τοὺς δεσμοὺς τῆς Λακεδαιμονίων ἡγεμονίας ἀλύτους καὶ ἀρρήκτους εἶναι δοκοῦντας.

- 5 XIV. Ἐπεὶ τὸν νυν στρατὸν μεγάλῳ Λακεδαιμονίων εἰς τὴν Βοιωτίαν ἐμβαλόντων οἱ Ἀθηναῖοι περίφοβοι γενόμενοι τὴν τε συμμαχίαν ἀπέπαινον τοῖς Θηβαίοις καὶ τῶν βοιωτιαζόντων εἰς τὸ δικαστήριον παραγαγόντες τοὺς μὲν ἀπέκτειναν, τοὺς δ' ἐφυγάδευσαν, τοὺς δὲ χρημασιν
 10 ἐξημίωσαν, ἐδόκει δὲ κακῶς ἔχειν τὰ τῶν Θηβαίων πράγματα μηδενὸς αὐτοῖς βοηθοῦντος, ἔτυχε μὲν ὁ Πελοπίδας μετὰ Γοργίδου βοιωταρχῶν, ἐπιβουλεύοντες δὲ συγκροῦσαι πάλιν τοὺς Ἀθηναίους τοῖς Λακεδαιμονίοις τοιόνδε τι μηχανῶνται. Σφοδρίας, ἀνὴρ Σπαρτιάτης,
 15 εὐδόκιμος μὲν ἐν τοῖς πολεμικοῖς καὶ λαμπρός, ὑπόκονφος δὲ τὴν γνώμην καὶ κενῶν ἐλπίδων καὶ φιλοτιμίας ἀνοήτου μεστός, ἀπελείφθη περὶ Θεσπιάς μετὰ δυνάμεως τοὺς ἀφισταμένους τῶν Θηβαίων δέχεσθαι καὶ βοηθεῖν. Πρὸς τοῦτον ὑποπέμπουσιν οἱ περὶ τὸν Πελοπίδαν
 20 ἰδίᾳ ἔμπορόν τινα τῶν φίλων χρήματα κομίζοντα καὶ λόγους, οἳ τῶν χρημάτων μᾶλλον ἀνέπεισαν αὐτόν, ὥς χρὴ πραγμάτων ἄψασθαι μεγάλων καὶ τὸν Πειραιᾶ καταλαβεῖν, ἀπροσδόκητον ἐπιπεσόντα μὴ φυλαττομένοις τοῖς Ἀθηναίοις Λακεδαιμονίοις τε γὰρ οὐδὲν οὕτως ἔσσεσθαι
 25 καχαρισμένον, ὥς λαβεῖν τὰς Ἀθήνας, Θηβαίους τε χαλεπῶς ἔχοντας αὐτοῖς καὶ προδότας νομίζοντας οὐκ ἐπιβοηθήσειν. Τέλος δὲ συμπεισθεὶς ὁ Σφοδρίας καὶ τοὺς στρατιώτας ἀναλαβὼν νυκτὸς εἰς τὴν Ἀττικὴν ἐνέβαλε. Καὶ μέχρι μὲν Ἐλευσίνος προῆλθεν, ἐκεῖ δὲ τῶν στρα-
 30 τιωτῶν ἀποδειλιασάντων φανερὸς γενόμενος, καὶ συνταραῖζας οὐ φαῦλον οὐδὲ ῥάδιον τοῖς Σπαρτιάταις πόλεμον, ἀνεχώρησεν εἰς Θεσπιάς.

XV. Ἐκ τούτου πάλιν προθυμότατα Ἀθηναῖοι τοῖς
 Θηβαίοις συνεμάχουν, καὶ τῆς θαλάττης ἀντελαμβάνοντο
 καὶ περιόντες ἐδέχοντο καὶ προσήγοντο τοὺς ἀποστατι-
 κῶς τῶν Ἑλλήνων ἔχοντας. Οἱ δὲ Θηβαῖοι καθ' αὐτοὺς
 ἐν τῇ Βοιωτίᾳ συμπλεκόμενοι τοῖς Λακεδαιμονίοις ἐκά-
 στοτε, καὶ μαχόμενοι μάχας αὐτὰς μὲν οὐ μεγάλας, μεγά-
 λην δὲ τὴν μελέτην ἔχουσας καὶ τὴν ἄσκησιν, ἐξεργιζόντο
 τοῖς θυμοῖς καὶ διεπονούντο τοῖς σώμασιν, ἐμπειρίαν ἅμα
 τῇ συνηθείᾳ καὶ φρόνημα προσλαμβάνοντες ἐκ τῶν ἀγώ-
 νων. Αἰὶο καὶ φασιν Ἀνταλκίδαν τὸν Σπαρτιάτην, ὡς 10
 Ἀγησίλαος ἐπανῆλθεν ἐκ Βοιωτίας τετρωμένος, εἰπεῖν
 πρὸς αὐτόν. „Ἡ καλὰ διδασκάλια παρὰ Θηβαίων ἀπο-
 λαμβάνεις, μὴ βουλομένους αὐτοὺς πολεμεῖν καὶ μάχε-
 σθαι διδάξας.“ Ἦν δὲ ὡς ἀληθῶς διδάσκαλος οὐκ Ἀγη-
 σίλαος, ἀλλ' οἱ σὺν καιρῷ καὶ μετὰ λογισμοῦ τοὺς Θη- 15
 βαίους ὥσπερ σκύλακας ἐμπείρως προσβάλλοντες τοῖς
 πολεμίοις, εἰτα γευσάμενους νίκης καὶ φρονήματος ἀσφα-
 λῶς ἀπάγοντες· ὧν μεγίστην δόξαν εἶχεν ὁ Πελοπίδας.
 Ἀφ' ἧς γὰρ εἴλοντο πρῶτον ἡγεμόνα τῶν ὅπλων οὐκ
 ἐπαύσαντο καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἄρχοντα χειροτονοῦν- 20
 τες, ἀλλ' ἢ τὸν ἱερὸν λόχον ἄγων ἢ τὰ πλεῖστα βοιωταρ-
 χῶν ἄχρη τῆς τελευτῆς ἐπραττεν. Ἐγένοντο μὲν οὖν καὶ
 περὶ Πλαταιᾶς καὶ Θεσπιᾶς ἦνται καὶ φυγαὶ τῶν Λακε-
 δαιμονίων, ὅπου καὶ Φοιβίδας ὁ τὴν Καδμείαν καταλα-
 βὼν ἀπέθανε, πολλοὺς δὲ καὶ πρὸς Τανάγραν τρεφάμε- 25
 νος αὐτῶν καὶ Πανθοίδαν τὸν ἀρμοστήν ἀνείλεν. Ἄλλ'
 οὔτοι μὲν οἱ ἀγῶνες ὥσπερ τοὺς κρατοῦντας εἰς φρόνημα
 καὶ θάρσος προῆγον, οὕτως τῶν ἡσσωμένων οὐ παντά-
 πσις ἐδουλοῦντο τὴν γνώμην· οὐ γὰρ ἐκ παρατάξεως
 ἦσαν οὐδὲ μάχης ἐμφανῆ κατάστασιν ἐχούσης καὶ νόμι- 30
 μον, ἐκδρομαὶς δὲ προσκαίρους τιθέμενοι καὶ φυγὰς ἢ

διώξεις ἐπιχειροῦντες αὐτοῖς καὶ συμπλεκόμενοι κατώρθουν·

XVI. ὁ δὲ περὶ Τεγύρας τρόπον τινὰ τοῦ Λευκτρικοῦ
 προάγων γενόμενος μέγαν ἦρε δόξῃ τὸν Πελοπίδαν
 5 οὔτε πρὸς κατόρθωμα τοῖς συστρατήροισι ἀμφισβή-
 τησιν οὔτε τῆς ἡττης πρόφασιν τοῖς πολεμίοις ἀπολιπών·
 Τῇ γὰρ Ὀρχομενίων πόλει τὰ Σπαρτιατῶν ἐλομένη καὶ
 δύο δεδεγμένη μόρας αὐτῶν ὑπὲρ ἀσφαλείας ἐπεβούλευε
 μὲν αἰεὶ καὶ παρεφύλαττε καιρὸν, ὥς δὲ ἤκουσε τοῖς φρου-
 10 ροῖς εἰς τὴν Λοκρίδα γεγενῆσθαι στρατείαν ἐλπίσας ἐρη-
 μὸν αἰρήσειν τὸν Ὀρχομενὸν ἐστράτευσεν, ἔχων μεθ'
 ἑαυτοῦ τὸν ἱερὸν λόχον καὶ τῶν ἱππέων οὐ πολλούς·
 Ἐπεὶ δὲ πρὸς τὴν πόλιν προσαγαγὼν εὗρεν ἤκουσαν ἐκ
 Σπάρτης διαδοχὴν τῆς φρουρᾶς, ἀπῆγεν ὀπίσω τὸ στρα-
 15 τευμα πάλιν διὰ Τεγυρῶν, ἣ μόνῃ βάσιμον ἦν κύκλῳ
 παρὰ τὴν ὑπώρειαν· τὴν γὰρ διὰ μέσου πᾶσαν ὁ Μέλας
 ποταμὸς εὐθύς ἐκ πηγῶν εἰς ἔλη πλωτὰ καὶ λίμνας δια-
 σπειρόμενος ἄπορον ἐποίει· μικρὸν δὲ ὑπὸ τὰ ἔλη νεῶς
 ἐστίν Ἀπόλλωνος Τεγυραίου καὶ μαντεῖον ἐκτελειμμέ-
 20 νον οὐ πάνυ πολὺν χρόνον, ἀλλ' ἄχρι τῶν Μηδικῶν
 ἠκμαζε, τὴν προφητείαν Ἐχεκράτους ἔχοντος· Ἐνταῦθα
 μυθολογοῦσι τὸν θεὸν γενέσθαι· καὶ τὸ μὲν πλησίον
 ὄρος Ἀῆλος καλεῖται, καὶ πρὸς αὐτὸ καταλήγουσιν αἱ τοῦ
 Μέλανος διαχύσεις, ὀπίσω δὲ τοῦ ναοῦ δύο ῥήγνυνται
 25 πηγαὶ γλυκύτητι καὶ πλήθει καὶ ψυχρότητι θαυμαστοῦ
 νάματος, ὧν τὸ μὲν Φοῖνικα, τὸ δὲ Ἐλαίαν ἄχρι νῦν ὀνο-
 μάζομεν, οὐ φυτῶν μεταξὺ δυεῖν, ἀλλὰ ρεῖθρων τῆς θεοῦ
 λοχευθείσης. Καὶ γὰρ τὸ Πιτῶν ἐγγύς, ὅθεν αὐτὴν ἀνα-
 πτοηθῆναι προφανέντος ἐξαίφνης κάπρου λέγουσι, καὶ
 30 τὰ περὶ Πύθωνα καὶ Τιτυὸν ὡσαύτως οἱ τόποι τῇ γενέ-
 σει τοῦ θεοῦ συνοικιοῦσι. Τὰ γὰρ πλεῖστα παραλείπω
 τῶν τεκμηρίων· οὐ γὰρ ἐν τοῖς ἐκ μεταβολῆς ἀθανάτοις

γενομένοις γεννητοῖς ὁ πάτριος λόγος τὸν θεὸν τοῦτον ἀπολείπει δαίμοσιν, ὥσπερ Ἡρακλέα καὶ Διώνυσον, ἐκ μεταβολῆς ἀριτῇ τὸ θυητὸν καὶ παθητὸν ἀποβαλόντας, ἀλλὰ τῶν αἰδίων καὶ ἀγεννήτων εἰς ἔστιν, εἰ δεῖ τοῖς ὑπὸ τῶν φρονιμωτάτων καὶ παλαιωτάτων λεγομένοις τεκμαί-
 ρεσθαι περὶ τῶν τηλικούτων.

XVII. Εἰς δ' οὖν Τερύρας οἱ Θηβαῖοι κατὰ τὸν αὐ-
 τὸν χρόνον ἐκ τῆς Ὀρχομανίας ἀπιόντες καὶ οἱ Λακεδαι-
 μόνιοι συνέπιπτον, ἕξ ἐναντίας αὐτοῖς ἐκ τῆς Λοκρίδος
 ἀναξευγνύντες. Ὡς δὲ πρῶτον ὤφθησαν τὰ στενὰ διεκ- 10
 βάλλοντες καὶ τις εἶπε τῷ Πελοπίδᾳ προσδραμῶν· „Ἐμ-
 πεπτώκαμεν εἰς τοὺς πολεμίους“ „Τί μᾶλλον“ εἶπεν „ἢ
 εἰς ἡμᾶς ἐκεῖνοι;“ Καὶ τὴν μὲν ἵππον εὐθὺς πᾶσαν ἐκέ-
 λευσε παραλαύνειν ἀπ' οὐρᾶς ὡς προεμβαλοῦσαν, αὐτὸς
 δὲ τοὺς ὀπίστας τριακοσίους ὄντας εἰς ὀλίγον συνήγαγεν 15
 ἐλπίξων καθ' ὃ προσβάλοι μάλιστα διακόψειν ὑπερβάλ-
 λοντας πλήθει τοὺς πολεμίους. Ἦσαν δὲ δύο μόραι Λα-
 κεδαιμονίων, τὴν δὲ μórαν Ἐφορος μὲν ἄνδρας εἶναι
 πεντακοσίους φησί, Καλλισθένης δ' ἑπτακοσίους, ἄλλοι
 δὲ τινες ἑνακοσίους, ὧν Πολύβιος ἐστὶ. Καὶ θαρροῦντες 20
 οἱ πολέμαρχοι τῶν Σπαρτιατῶν Γοργολέων καὶ Θεόπομ-
 πος ὥρμησαν ἐπὶ τοὺς Θηβαίους. Γενομένης δὲ πως μᾶ-
 λιστα τῆς ἐφόδου κατ' αὐτοὺς τοὺς ἄρχοντας ἀπ' ἀμφο-
 τέρων μετὰ θυμοῦ καὶ βίας, πρῶτον μὲν οἱ πολέμαρχοι
 τῶν Λακεδαιμονίων τῷ Πελοπίδᾳ συρράξαντες ἐπίσαν· 25
 ἔπειτα τῶν περὶ ἐκείνους παιομένων καὶ ἀποθυησκότων
 ἅπαν εἰς φόβον κατέστη τὸ στράτευμα, καὶ διέσχε μὲν ἐπ'
 ἀμφοτέροις τοῖς Θηβαίοις, ὡς διεκπῆσαι εἰς τοῦμπροσθεν
 καὶ διεκδύναι βουλομένοις, ἐπὶ δὲ τὴν δεδομένην ὁ Πε-
 λοπίδας ἤγειτο πρὸς τοὺς συνιστώτας καὶ διεξῆλθε φο- 30
 νεύων, οὕτω πάντες προτροπάδην ἐφειγον. Ἐγένετο δὲ
 οὐκ ἐπὶ πολὺν τόπον ἢ δῖωξις· ἐφοβοῦντο γὰρ ἐγγὺς ὄν-
 7*

- τας οἱ Θηβαῖοι τοὺς Ὀρχομενίους καὶ τὴν διαδοχὴν τῶν Λακεδαιμονίων. Ὅσον δὲ νικῆσαι κατὰ κράτος καὶ διεξελθεῖν διὰ παντὸς ἡσσωμένου τοῦ στρατεύματος, ἐξεβιάσαντο· καὶ στήσαντες τρόπαιον καὶ νεκροὺς σκυλεύσαντες ἀνεχώρησαν ἐπ' οἶκον μέγα φρονούντες. Ἐν γὰρ τοσοῦτοις, ὥς ἔοικε, πολέμοις Ἑλληνικοῖς καὶ βαρβαρικοῖς πρότερον οὐδέποτε Λακεδαιμόνιοι πλείονες ὄντες ὑπ' ἐλαττόνων ἐκρατήθησαν, ἀλλ' οὐδὲ ἴσοι πρὸς ἴσους ἐκ παρατάξεως συμβαλόντες. Ὅθεν ἦσαν ἀνυπόστατοι
- 10 τὰ φρονήματα, καὶ τῇ δόξῃ καταπληττόμενοι τοὺς ἀντιταττομένους, οὐδὲ αὐτοὺς ἀξιούντας ἀπ' ἰσῆς δυνάμεως τὸ ἴσον φέρεσθαι Σπαρτιάταις, εἰς χεῖρας συνέστησαν. Ἐκείνη δὲ ἡ μάχη πρώτη καὶ τοὺς ἄλλους ἐδίδαξεν Ἑλλήνας, ὥς οὐχ ὁ Εὐρώτας οὐδ' ὁ μεταξὺ Βα-
- 15 βυκας καὶ Κνακιδῶνος τόπος ἄνδρας ἐκφέρει μαχητὰς καὶ πολεμικοὺς, ἀλλὰ παρ' οἷς ἂν αἰσχύνεσθαι τὰ αἰσχρὰ καὶ τολμᾶν ἐπὶ τοῖς καλοῖς ἐθέλοντες ἐγγένωνται νέοι καὶ τοὺς φόβους τῶν κινδύνων μᾶλλον φεύγοντες, οὗτοι φοβερώτατοι τοῖς ἐναντίοις εἰσί.
- 20 XVIII. Τὸν δ' ἱερὸν λόχον, ὥς φασι, συνετάξατο Γοργίδας πρῶτος ἐξ ἀνδρῶν ἐπιλέκτων τριακοσίων, οἷς ἡ πόλις ἄσκησιν καὶ διαίταν ἐν τῇ Καδμεΐᾳ στρατοπεδευομένοις παρείχε, καὶ διὰ τοῦθ' ὁ ἐκ πόλεως λόχος ἐκαλοῦντο· τὰς γὰρ ἀκροπόλεις ἐπεικῶς οἱ τότε πόλεις ὠνόμαζον.
- 25 Ἐνιοὶ δὲ φασιν ἐξ ἐραστῶν καὶ ἐρωμένων γενέσθαι τὸ σύστημα τοῦτο. Καὶ Παμμένους ἀπομνημονεύεται τι μετὰ παιδιᾶς εἰρημένον· οὐ γὰρ ἔφη τακτικὸν εἶναι τὸν Ὀμήρου Νέστορα κελεύοντα κατὰ φύλα καὶ φρήτας συλλοχίεσθαι τοὺς Ἕλληνας,
- 30 Ὡς φρήτην φρήτηρην ἀρήγη, φύλα δὲ φύλοις, δέον ἐραστὴν παρ' ἐρωμένον τάττειν. Φυλέτας μὲν γὰρ φυλετῶν καὶ [φράτορας*] φρατόρων οὐ πολὺν λόγον ἔχειν

ἐν τοῖς θεινοῖς, τὸ δ' ἐξ ἐρωτικῆς φιλίας συνηρμοσμένον
στῆφος ἀδιάλυτον εἶναι καὶ ἄρρηκτον, ὅταν οἱ μὲν ἀγα-
πῶντες τοὺς ἐρωμένους, οἱ δὲ αἰσχυνόμενοι τοὺς ἐρω-
τας ἐμμένωσι τοῖς θεινοῖς ὑπὲρ ἀλλήλων. Καὶ τοῦτο
θαυμαστὸν οὐκ ἔστιν, εἶγε δὴ καὶ μὴ παρόντας αἰδοῦν-
ται μᾶλλον ἐτέρων παρόντων, ὥς ἐκεῖνος ὁ τοῦ πολεμίου
κείμενον αὐτὸν ἐπισφάττειν μέλλοντος δεόμενος καὶ ἀν-
τιβολῶν διὰ τοῦ στέγνου διεῖναι τὸ ξίφος „Ὅπως“ ἔφη
„μὴ με νεκρὸν ὁ ἐρώμενος ὁρῶν κατὰ νότου τετρωμένον
αἰσχυνθῇ.“ Λέγεται δὲ καὶ τὸν Ἰόλεον τοῦ Ἡρακλέους 10
ἐρώμενον ὄντα κοινωνεῖν τῶν ἄθλων καὶ παρασπίζειν.
Ἀριστοτέλης δὲ καὶ καθ' αὐτὸν ἐτι φησὶν ἐπὶ τοῦ τάφου
τοῦ Ἰόλεω τὰς καταπιστώσεις ποιεῖσθαι τοὺς ἐρωμένους
καὶ τοὺς ἐραστάς. Εἰκὸς οὖν καὶ τὸν λόχον ἱερὸν προσα-
γορεύεσθαι, καθότι καὶ Πλάτων ἐν θείῳ φίλον τὸν ἐρα- 15
στὴν προσεῖπε. Λέγεται δὲ διαμεῖναι μέχρι τῆς ἐν Χαι-
ρωνείᾳ μάχης ἀήτητον· ὥς δὲ μετὰ τὴν μάχην ἐφορῶν
τοὺς νεκροὺς ὁ Φίλιππος ἔστη κατὰ τοῦτο τὸ χωρίον, ἐν
ᾧ συνετύγχανε κείσθαι τοὺς τριακοσίους ἐναντίους ἀπην-
τηκότας ταῖς σαρίσαις ἅπαντας ἐν τοῖς ὅπλοις καὶ μετ' 20
ἀλλήλων ἀναμειγμένους, θαυμάσαντα καὶ πυθόμενον,
ὥς ὁ τῶν ἐραστῶν καὶ τῶν ἐρωμένων οὗτος εἴη λόχος,
δακρῦσαι καὶ εἰπεῖν „Απόλουντο κακῶς οἱ τούτους τι
ποιοῦν ἢ πάσχειν αἰσχρὸν ὑπονοοῦντες.“

XIX. Ὅλος δὲ τῆς περὶ τοὺς ἐραστάς συνηθείας οὐχ, 25
ὥσπερ οἱ ποιηταὶ λέγουσι, Θηβαίους τὸ Λαίου πάθος ἀρ-
χὴν παρέσχεν, ἀλλ' οἱ νομοθέται τὸ φύσει θυμοειδὲς
αὐτῶν καὶ ἄκρατον ἀνιέναι καὶ ἀνυγραίνειν ἐνθὺς ἐκ
παίδων βουλόμενοι πολὺν μὲν ἀνεμίξαντο καὶ σπουδῇ
καὶ παιδιᾷ πάσῃ τὸν αὐλὸν εἰς τιμὴν καὶ προεδρίαν ἄγου- 30
τες, λαμπρὸν δὲ τὸν ἐρωτα ταῖς παλαιστραῖς ἐνεθρόνισαν
συγκειραννύντες τὰ ἡθιγὰ τῶν νέων. Ὁρθῶς δὲ πρὸς τοῦτο

καὶ τὴν ἐξ Ἀφροδίτης γεγονέναι λεγομένην
 θεὸν τῇ πόλει συνωκείωσαν, ὥς, ὅπου τὸ μαχητικὸν καὶ
 πολεμικὸν μάλιστα τῷ μετέχοντι πειθοῦς καὶ χαρίτων
 ὁμιλεῖ καὶ σύνεστιν, εἰς τὴν ἐμμελεστάτην καὶ κοσμιώ-
 5 τάτην πολιτείαν δι' ἁρμονίας καθισταμένων ἀπάντων.
 Τὸν οὖν ἱερὸν λόχον τοῦτον ὁ μὲν Γοργίδας διαιρῶν εἰς
 τὰ πρῶτα ζυγὰ καὶ παρ' ὅλην τὴν φάλαγγα τῶν ὀπλιτῶν
 προβαλλόμενος ἐπιδόλον οὐκ ἐποίει τὴν ἀρετὴν τῶν ἀν-
 δρῶν, οὐδ' ἐχρητο τῇ δυνάμει πρὸς κοινὸν ἔργον, ἅτε δὴ
 10 διαλελυμένη καὶ πρὸς πολὺν μεμιγμένη τὸ φαυλότερον, ὃ
 δὲ Πελοπίδας, ὥς ἐξέλαμψεν αὐτῶν ἡ ἀρετὴ περὶ Τεγύ-
 ρας καθαρῶς καὶ περὶ αὐτὸν ἀγωνισαμένων, οὐκ ἔτι διεί-
 λεν οὐδὲ διέσπασεν, ἀλλ' ὥσπερ σώματι χρώμενος ὅλῳ
 προεκινδύνευσεν τοῖς μεγίστοις ἀγῶσιν. Ὡς περ γὰρ οἱ
 15 ἵπποι θᾶσσον ὑπὸ τοῖς ἄρμασιν ἢ καθ' αὐτοὺς ἐλαυνό-
 μενοι θέουσιν, οὐχ ὅτι μᾶλλον ἐπίπτοντες ἐκβιάζοντα
 τὸν ἄερα τῷ πλήθει ῥηγνύμενον, ἀλλ' ὅτι συνεκκαίει
 τὸν θυμὸν ἢ μετ' ἀλλήλων ἄμιλλα καὶ τὸ φιλόνηκον,
 οὕτως ᾤετο τοὺς ἀγαθοὺς ζῆλον ἀλλήλοις καλῶν ἔργων
 20 ἐνείντας ὠφελιμωτάτους εἰς κοινὸν ἔργον εἶναι καὶ προ-
 ἴθυμοτάτους.

XX. Ἐπεὶ δὲ Λακεδαιμόνιοι πᾶσι τοῖς Ἑλλήσιν εἰρή-
 νην συνθέμενοι πρὸς μόνους Θηβαίους ἐξήνεγκαν τὸν
 πόλεμον, ἐνεβελήκει δὲ Κλεόμβροτος ὁ βασιλεὺς ἄγων
 25 ὀπλίτας μυρίους, ἵππεῖς δὲ χιλίους, ὃ δὲ κίνδυνος οὐ περὶ
 ᾧ πρότερον ἦν Θηβαίοις, ἀλλ' ἀντικρὺς ἀπειλὴ καὶ κα-
 ταγγελία διοικισμοῦ καὶ φόβος οἷος οὕτω τὴν Βοιωτίαν
 κατεῖχεν, ἐξιῶν μὲν ἐκ τῆς οἰκίας ὁ Πελοπίδας καὶ τῆς
 γυναικὸς ἐν τῷ προπέμπειν δακρυούσης καὶ παρακαλοῦ-
 30 σης σώζειν ἑαυτὸν „Ταῦτα“ εἶπεν „ὦ γύναι, τοῖς ἰδιώ-
 ταις χρή παραινέειν, τοῖς δὲ ἄρχουσιν ὅπως τοὺς ἄλλους
 σιάζωσιν.“ ἔλθων δὲ εἰς τὸ στρατόπεδον καὶ τοὺς βοιω-

τάρχας καταλαβὼν οὐχ ὁμογνωμονοῦντας, πρῶτος Ἐπαμεινώνδα προσέθετο γνώμην ψηφισομένῳ διὰ μάχης ἵνα τοῖς πολεμίοις, βοιωτάρχης μὲν οὐκ ἀποδεδειγμένος, ἄρχων δὲ τοῦ ἱεροῦ λόχου καὶ πιστευόμενος, ὥς ἦν δίκαιον ἄνδρα τηλικαῦτα δεδωκότα τῇ πατρίδι σύμβολα εἰς τὴν ἑλευθερίαν. Ὡς οὖν ἰδίδοκτο διακινδυνεύειν καὶ περὶ τὰ Λευκτρα τοῖς Λακεδαιμονίοις ἀντιστρατοπέδουν, ὅψιν εἶδε κατὰ τοὺς ὕπνους ὁ Πελοπίδας εὖ μάλα διατάξασαν αὐτόν. Ἔστι γὰρ ἐν τῷ Λευκτρικῷ πεδίῳ τὰ σήματα τῶν τοῦ Σκεδάσου θυγατέρων, ἃς Λευκτρίδας κα-
 10 λούσι διὰ τὸν τόπον· ἐκεῖ γὰρ αὐταῖς ὑπὸ ξένων Σπαρτιατῶν βιασθίσαις συνέβη ταφῆναι. Γενομένης δὲ χαλεπῆς οὕτω καὶ παρανόμου πράξεως, ὁ μὲν πατήρ, ὥς οὐκ ἔτυχεν ἐν Λακεδαίμονι δίκης, ἄρᾳς κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν ἄρασάμενος ἐσφάξεν ἑαυτὸν ἐπὶ τοῖς τάφοις τῶν
 15 παρθένων, χορημοὶ δὲ καὶ λόγια τοῖς Σπαρτιάταις ἀεὶ προῦφαινόν ἐνλαβεῖσθαι καὶ φυλάττεσθαι τὸ Λευκτρικὸν μῆνιμα, μὴ πάνιν τῶν πολλῶν συνιέντων, ἀλλ' ἀμφιγυροῦντων τὸν τόπον, ἐπεὶ καὶ τῆς Λακωνικῆς πολέ-
 20 χιου πρὸς τῇ θαλάσῃ Λευκτρον ὀνομάζεται καὶ πρὸς τὴν Μεγάλῃ πόλει τῆς Ἀρκαδίας τόπος ἐστὶν ὁμώνυμος. Τὸ μὲν οὖν πάθος τοῦτο πολὺ τῶν Λευκτρικῶν ἦν παλαιότερον.

XXI. Ὁ δὲ Πελοπίδας ἐν τῷ στρατοπέδῳ κατακοιμηθεὶς ἔδοξε τὰς τε παῖδας ὁρᾶν περὶ τὰ μνήματα θρηνοῦ-
 25 σας καὶ καταρωμένας τοῖς Σπαρτιάταις, τὸν τε Σκίδασον κελεύοντα ταῖς κόραις σφαγιάσαι παρθένον ξανθήν, εἰ βούλοιο τῶν πολεμίων ἐπικρατῆσαι. Λεινοῦ δὲ καὶ πα-
 289 ρανόμου τοῦ προστάγματος αὐτῷ φανέντος ἐξαναστὰς ἐκοινοῦτο τοῖς τε μάντεσι καὶ τοῖς ἄρχουσιν. Ὡς οἱ μὲν
 30 οὐκ εἶδον παραμελεῖν οὐδ' ἀπειθεῖν, τῶν μὲν παλαιῶν προφέροντες Μενοικέα τὸν Κρέοντος καὶ Μακαρίαν τὴν

Ἡρακλέους, τῶν δ' ὕστερον Φερεκύνδην τε τὸν σοφὸν ὑπὸ
 Λακεδαιμονίων ἀναιρεθέντα καὶ τὴν δορὰν αὐτοῦ κατὰ
 τι λόγιον ὑπὸ τῶν βασιλέων φρουρουμένην, Αεωνίδα
 τε τῷ χρησμῷ τρόπον τινὰ προθυσάμενον ἑαυτὸν ὑπὲρ
 5 τῆς Ἑλλάδος, ἔτι δὲ τοὺς ὑπὸ Θεμιστοκλέους σφάγια-
 σθέντας ὠμηστῇ Διονύσῳ πρὸ τῆς ἐν Σαλαμῖνι ναυμα-
 χίας· ἐκείνοις γὰρ ἐπιμαρτυρῆσαι τὰ κατορθώματα· τοῦτο
 δὲ, ὥς Ἀγησίλαον ἀπὸ τῶν αὐτῶν Ἀγαμέμνονι τόπων ἐπὶ
 τοὺς αὐτοὺς στρατευόμενον πολεμίους ἤγησε μὲν ἡ θεὸς
 10 τὴν θυγατέρα σφάγιον καὶ ταύτην εἶδε τὴν ὄψιν ἐν Αὐ-
 λίδι κοιμώμενος, ὃ δ' οὐκ ἔδωκεν, ἀλλ' ἀπομαλθακῶδεις
 κατέλυσε τὴν στρατείαν ἄδοξον καὶ ἀτελῇ γενομένην. Οἱ
 δὲ τοῦναντίον ἀπηγόρευον, ὥς οὐδενὶ τῶν κρείττωνων
 καὶ ὑπὲρ ἡμᾶς ἀρεστὴν οὔσαν οὕτω βάρβαρον καὶ παρὰ-
 15 νομον θυσιάν· οὐ γὰρ τοὺς Τυφῶνας ἐκείνους οὐδὲ τοὺς
 Γίγαντας ἄρχειν, ἀλλὰ τὸν πάντων πατέρα θεῶν καὶ ἄν-
 θρώπων· δαίμονας δὲ χαίροντας ἀνθρώπων αἵματι καὶ
 φόβῳ πιστεύειν μὲν ἴσως ἐστὶν ἀβέλτερον, ὄντων δὲ τοι-
 οῦτων ἀμελητέον ὥς ἀδυνάτων· ἀσθενεία γὰρ καὶ μο-
 20 χθηρία ψυχῆς ἐμφύεσθαι καὶ παραμένειν τὰς ἀτόπους
 καὶ χαλεπὰς ἐπιθυμίας.

XXII. Ἐν τοιούτοις οὖν διαλόγοις τῶν πρώτων ὄν-
 των καὶ μάλιστα τοῦ Πελοπίδου διαποροῦντος, ἵππων
 ἐξ ἀγέλης πῶλος ἀποφυγοῦσα καὶ φερομένη διὰ τῶν
 25 ὄπλων, ὥς ἦν θέουσα κατ' αὐτοὺς ἐκείνους, ἐπέστη· καὶ
 τοῖς μὲν ἄλλοις θέαν παρεῖχεν ἢ τε χροῶ στίλβουσα τῆς
 χαίτης πυρρότατον ἢ τε γαυρότης καὶ τὸ σοβαρὸν καὶ τε-
 θαρρηκὸς τῆς φωνῆς, Θεόκριτος δὲ ὁ μάντις συμφρονή-
 σας ἀνεβόησε πρὸς τὸν Πελοπίδαν· „Ἦκει σοι τὸ ἱερτεῖον,
 30 ὦ δαιμόνιε, καὶ παρθένον ἄλλην μὴ περιμένωμεν, ἀλλὰ
 χρῶ δεξάμενος ἦν ὁ θεὸς δίδωσιν.“ Ἐκ τούτου λαβόντες
 τὴν ἵππον ἐπὶ τοὺς τάφους ἦγον τῶν παρθένων, καὶ κα-

τευξάμενοι καὶ καταστέφαντες ἐνέτεμον αὐτοὶ τε χαίρον-
τες καὶ λόγον εἰς τὸ στρατόπεδον περὶ τῆς ὄψεως τοῦ Πε-
λοπίδου καὶ τῆς θυσίας διδόντες.

XXIII. Ἐν δὲ τῇ μάχῃ τοῦ Ἐπαμεινώνδου τὴν φά-
λαγγα λοξὴν ἐπὶ τὸ εὐώνυμον ἔλκοντας, ὅπως τῶν ἄλλων 5
Ἑλλήνων ἀπωτάτω γένηται τὸ δεξιὸν τῶν Σπαρτιατῶν
καὶ τὸν Κλεόμβροτον ἐξώσῃ προσπεσῶν ἐθρώως κατὰ
κέρας καὶ βιασάμενος, οἱ μὲν πολέμιοι καταμαθόντες τὸ
γινόμενον ἤρξαντο μετακινεῖν τὴν τάξιν σφᾶς αὐτούς, καὶ
τὸ δεξιὸν ἀνέπτυσσον καὶ περιήγουν ὥς κυκλωσόμενοι 10
καὶ περιβαλοῦντες ὑπὸ πλήθους τὸν Ἐπαμεινώνδαν, ὃ
δὲ Πελοπίδας ἐν τούτῳ προεξέδραμε, καὶ συστρέψας τοὺς
τριακοσίους δρόμῳ φθάνει πρὶν ἀνατεῖναι τὸν Κλεόμ-
βροτον τὸ κέρας ἢ συναγαγεῖν πάλιν εἰς τὸ αὐτὸ καὶ συγ-
κλεῖσαι τὴν τάξιν, οὐ καθεστῶσιν, ἀλλὰ θοορυβομένοις 15
δι' ἀλλήλων τοῖς Λακεδαιμονίοις ἐπιβαλὼν. Καίτοι πάν-
των ἄκροι τεχνῆται καὶ σοφισταὶ τῶν πολεμικῶν ὄντες οἱ
Σπαρτιάται πρὸς οὐδέν οὕτως ἐπαίδευον αὐτούς καὶ συν-
εθίζον, ὥς τὸ μὴ πλανᾶσθαι μηδὲ ταράττεσθαι τάξεως
διαλυθείσης, ἀλλὰ χρώμενοι πᾶσι πάντες ἐπιστάταις καὶ 20
ξενίταις, ὅποι ποτὲ καὶ συνίστησιν ὁ κίνδυνος, καταλαμ-
βάνειν καὶ συναρμόττειν καὶ μάχεσθαι παραπλησίως.
Τότε δὲ ἡ τοῦ Ἐπαμεινώνδου φάλαγξ ἐπιφερομένη μύ-
νοις ἐκείνοις καὶ παραλλάττουσα τοὺς ἄλλους, ὃ τε Πελο-
πίδας μετὰ τάχους ἀπίστου καὶ τόλμης ἐν τοῖς ὅπλοις γε- 25
νόμενος συνέχεον τὰ τε φρονήματα καὶ τὰς ἐπιστήμας
αὐτῶν οὕτως, ὥστε φυγὴν καὶ φόνον Σπαρτιατῶν ὅσον
οὐ πῶ πρότερον γενέσθαι. Διὸ τῷ Ἐπαμεινώνδᾳ βοιω-
290 ταρχοῦντι μὴ βοιωταρχῶν, καὶ πάσης ἡγουμένῳ τῆς δυ-
νάμεως μικροῦ μέρους ἄρχων, ἴσον ἠνέγκατο δόξης τῆς 30
νίκης ἐκείνης καὶ τοῦ κατορθώματος.

XXIV. Εἰς μέντοι Πελοπόννησον ἀμφότεροι βοιω-

ταρχοῦντες ἐνέβαλον καὶ τῶν ἐθνῶν τὰ πλεῖστα προσή-
 γοντο, Λακεδαιμονίῳ ἀποστήσαντες Ἥλιν, Ἄργος, Ἀρ-
 καδίαν σύμπασαν, αὐτῆς τῆς Λακωνικῆς τὰ πλεῖστα.
 Καίτοι χειμῶνος μὲν ἦσαν αἱ περὶ τροπὰς ἀκμαί, μηνὸς
 5 δὲ τοῦ τελευταίου φθίνοντος ὀλίγαι περιῆσαν ἡμέραι, καὶ
 τὴν ἀρχὴν ἔδει παραλαμβάνειν ἑτέρους εὐθὺς Ἰσταμένου
 τοῦ πρώτου μηνός, ἢ θνήσκειν τοὺς μὴ παραδιδόντας.
 Οἱ δὲ ἄλλοι βοιωτάρχαι καὶ τὸν νόμον δεδιότες τοῦτον
 καὶ τὸν χειμῶνα φεύγοντες ἀπάγειν ἐσπευδον ἐπ' οἶκον
 10 τὸ στράτευμα, Πελοπίδας δὲ πρῶτος Ἐπαμεινώνδα γε-
 νόμενος σύμψηφος καὶ συμπαραγορήσας τοὺς πολίτας
 ἤγειν ἐπὶ τὴν Σπάρτην καὶ διεβίβαξε τὸν Εὐρώταν. Καὶ
 πολλὰς μὲν ἤρει πόλεις αὐτῶν, πᾶσαν δὲ τὴν χώραν
 ἐπόρθει μέχρι θαλάττης ἡγούμενος ἑπτὰ μυριάδων Ἑλ-
 15 ληνικῆς στρατιᾶς, ἧς ἔλαττον ἢ δωδέκατον ἦσαν αὐτοὶ
 Θηβαῖοι μέρος. Ἄλλ' ἡ δόξα τῶν ἀνδρῶν ἄνευ δόγματος
 κοινοῦ καὶ ψηφίσματος ἐποίει τοὺς συμμάχους ἐπεσθαι
 σιωπῇ πάντας ἡγουμένοις ἐκείνοις. Ὁ γὰρ πρῶτος, ὡς
 20 ἔοικε, καὶ κυριώτατος νόμος τῷ σῶζεσθαι δεομένῳ τὸν
 σῶζειν δυνάμενον ἄρχοντα κατὰ φύσιν ἀποδίδωσι· καὶ
 ὥσπερ οἱ πλείοντες εὐδίας οὔσης ἢ περ' ἀκτὴν ὁρμοῦντες
 ἀσελγῶς προσενεχθῶσι τοῖς κυβερονήταις καὶ θρασέως,
 ἅμα τῷ χειμῶνα καὶ κίνδυνον καταλαμβάνειν πρὸς ἐκεί-
 25 νους ἀποβλέπουσι καὶ τὰς ἐλπίδας ἐν ἐκείνοις ἔχουσι. Καὶ
 γὰρ Ἄργεῖοι καὶ Ἥλαιοι καὶ Ἀρκαῖδες ἐν τοῖς συνεδρίοις
 ἐρίζοντες καὶ διαφερόμενοι πρὸς τοὺς Θηβαίους ὑπὲρ
 ἡγεμονίας, ἐπ' αὐτῶν τῶν ἀγῶνων καὶ παρὰ τὰ δεινὰ τοῖς
 ἐκείνων ἀνθαιρέτως πειθόμενοι στρατηγοῖς ἠκολούθουν.
 Ἐν ἐκείνῃ τῇ στρατείᾳ πᾶσαν μὲν Ἀρκαδίαν εἰς μίαν δυν-
 30 αμιν συνέστησαν, τὴν δὲ Μεσσηνίαν χώραν νεμομένων
 Σπαρτιατῶν ἀποτεμόμενοι τοὺς παλαιοὺς Μεσσηνίους
 ἐκάλουν καὶ κατήγον Ἰθώμην συνοικίσαντες, ἀπιόντες

δὲ ἐπ' οἶκον διὰ Κερχρεῶν Ἀθηναίους ἐνίκων ἐπιχειροῦντας ἀψιμαχεῖν περὶ τὰ στενὰ καὶ κωλύειν τὴν πορείαν.

XXV. Ἐπὶ δὲ τούτοις οἱ μὲν ἄλλοι πάντες ὑπερηγῶν τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν τύχην ἐθαύμαζον, ὁ δὲ συγγενὴς 5 καὶ πολιτικὸς φθόνος ἅμα τῇ δόξῃ τῶν ἀνδρῶν συνανέξομενος οὐ καλὰς οὐδὲ πρεπούσας ὑποδοχὰς παρεσκεύαζεν αὐτοῖς. Θανάτου γὰρ ἀμφοτέροι δίκας ἔφυγον ἔπανελθόντες, ὅτι τοῦ νόμου κελεύοντος ἐν τῷ πρώτῳ μηνὶ παραδοῦναι τὴν βοιωταρχίαν ἑτέροις, ὃν Βουκάτιον ὄνο- 10 μάξουσιν, τέτταρας ὅλους προσεπεβάλαnton μῆνας, ἐν οἷς τὰ περὶ Μεσσήνην καὶ Ἀρκαδίαν καὶ τὴν Λακωνικὴν διώκησαν. Εἰσῆχθη μὲν οὖν πρότερος εἰς τὸ δικαστήριον Πελοπίδας, διὸ καὶ μᾶλλον ἐκινδύνυσεν, ἀμφοτέροι δὲ ἀπελύθησαν. Τὸ δὲ σνκοφάντημα καὶ τὴν πείραν Ἐπα- 15 μεινώνδας ἤνεγκε πράως, μέγα μέρος ἀνδρείας καὶ μεγαλοψυχίας τὴν ἐν τοῖς πολιτικοῖς ἀνεξικακίαν ποιούμενος, Πελοπίδας δὲ καὶ φύσει θυμοειδέστερος ὢν καὶ παροξυνόμενος ὑπὸ τῶν φίλων ἀμύνασθαι τοὺς ἐχθρούς, ἐπέλαβετο τοιαύτης αἰτίας. Μενεκλείδας ὁ δῆτωρ ἦν μὲν εἰς 20 τῶν μετὰ Πελοπίδου καὶ Μέλωνος εἰς τὴν Χάρωνος οἰκίαν συνελθόντων, ἐπεὶ δὲ τῶν ἰσῶν οὐκ ἤξιούτο παρὰ τοῖς Θηβαίοις, δεινότατος μὲν ὢν λέγειν, ἀκόλαστος δὲ 291 καὶ κακοήθης τὸν τρόπον, ἐχρήτο τῇ φύσει πρὸς τὸ σνκοφαντεῖν καὶ διαβάλλειν τοὺς κρείττους, οὐδὲ μετὰ δέ- 25 κην ἐκείνην παυσάμενος. Ἐπαμεινώνδαν μὲν οὖν ἐξέκρουσε τῆς βοιωταρχίας καὶ κατεπολιτεύσατο πολὺν χρόνον, Πελοπίδαν δὲ πρὸς μὲν τὸν δῆμον οὐκ ἴσχυσε διαβαλεῖν, ἐπεχείρει δὲ συγκροῦσαι τῷ Χάρωνι· καὶ κοινὴν 30 τινα τοῦ φθόρου παραμυθίαν ἔχοντος, ἃν ὢν αὐτοὶ μὴ 30 δύνανται βελτίους φανῆναι, τούτους ἀμῶς γέ πως ἑτέρων ἀποδείξωσι κακίους, πολὺς ἦν πρὸς τὸν δῆμον αὖξων τι

τοῦ Χάρωνος ἔργα καὶ τὰς στρατηγίας τὰς ἐκείνου καὶ
 τὰς νίκας ἐγκωμιάζων. Τῆς δὲ πρὸς Πλαταιᾶς ἱππομα-
 χίας, ἣν πρὸ τῶν Λευκτρικῶν ἐνίκησαν ἡγουμένου Χά-
 ρωνος, ἐπεχείρησεν ἀνάθημα τοιόνδε ποιῆσαι. Ἀνδρο-
 5 κύδης ὁ Κυζικηνὸς ἐκλαβὼν παρὰ τῆς πόλεως πύνακα
 γράψαι μάχης ἑτέρας ἐπετέλει τὸ ἔργον ἐν Θήβαις· γενο-
 μένης δὲ τῆς ἀποστάσεως καὶ τοῦ πολέμου συμπεσόντος,
 οὐ πολὺν τοῦ τέλους ἔχειν ἐλλείποντα τὸν πύνακα παρ'
 ἑαυτοῖς οἱ Θηβαῖοι κατέσχον. Τοῦτον οὖν ὁ Μενεκλείδης
 10 ἐπεισεν ἀναθέντας ἐπιγράψαι τοῦνομα τοῦ Χάρωνος, ὥς
 ἀμεινῶσων τὴν Πελοπίδου καὶ Ἐπαμεινώνδου δόξαν.
 Ἦν δὲ ἀβέλτερος ἡ φιλοτιμία παρὰ τοσούτους καὶ τηλι-
 κούτους ἀγῶνας ἐνὸς ἔργου καὶ μιᾶς νίκης ἀγαπωμένης,
 ἐν ᾗ Γερᾶνδαν τινὰ τῶν ἀσκήμων Σπαρτιατῶν καὶ τεσσα-
 15 ράκοντα μετ' αὐτοῦ πεσεῖν, ἄλλο δὲ οὐδὲν μέγα πραχθῆ-
 ναι λέγουσι. Τοῦτο τὸ ψήφισμα γράφεται Πελοπίδας
 παρανόμων, ἰσχυρίζομενος, ὅτι Θηβαίοις οὐ πάτριον ἦν
 ἰδίᾳ κατ' ἄνδρα τιμᾶν, ἀλλὰ τῇ πατρίδι κοινῶς τὸ τῆς νί-
 κης ὄνομα σῶζειν. Καὶ τὸν μὲν Χάρωνα παρὰ πᾶσαν τὴν
 20 δίκην ἐγκωμιάζων ἀφθόνηος διετέλεσε, τὸν δὲ Μενεκλεί-
 δαν βάσκανον καὶ πονηρὸν ἐξελέγχων καὶ τοὺς Θηβαίους
 ἐρωτῶν, εἰ μὴδὲν αὐτοῖς καλὸν πέπρακται..., ὃ μὴ Μενε-
 κλείδαν ζημιῶσαι χρήμασιν, ἀ μὴ δυνάμενος ἐκτίσαι διὰ
 πληθὸς ὕστερον ἐπεχείρησε κινήσαι καὶ μεταστῆσαι τὴν
 25 πολιτείαν. Ταῦτα μὲν οὖν ἔχει τινὰ καὶ τοῦ βίου ἀπο-
 θεώρησιν.

XXVI. Ἐπεὶ δὲ Ἀλεξάνδρου τοῦ Φερῶν τυράννου
 πολεμοῦντος μὲν ἐκ προδήλου πολλοῖς Θετταλῶν, ἐπι-
 βουλευόντος δὲ πᾶσιν, ἐπρέσβευσαν εἰς Θήβας αἱ πόλεις
 30 στρατηγὸν αἰτούμεναι καὶ δύναμιν, ὁρῶν ὁ Πελοπίδας
 τὸν Ἐπαμεινώνδαν τὰς ἐν Πελοποννήσῳ πράξεις διον-
 κεῖν, αὐτὸς ἑαυτὸν ἐπέδωκε καὶ προσένειμε τοῖς Θεσσα-

λοῖς, μήτε τὴν ἰδίαν ἐπιστήμην καὶ δύνάμιν ἀργοῦσαν
 περιορᾶν ὑπομένων, μήτε ὅπου ἀρεστὴν Ἐπαμεινώνδας
 ἐτέρου δεῖσθαι στρατηγοῦ νομίζων. Ὡς οὖν ἐστράτευσεν
 ἐπὶ Θεσσαλίαν μετὰ δυνάμεως, τὴν τε Λάρισσαν εὐθύς
 παρέλαβε καὶ τὸν Ἀλέξανδρον ἐλθόντα καὶ δεόμενον
 διαλλάττειν ἐπειρᾶτο καὶ ποιεῖν ἐκ τυράννου πρᾶον ἄρ-
 χοντα τοῖς Θεσσαλοῖς καὶ νόμιμον. Ὡς δὲ ἦν ἀνῆκεστος
 καὶ θηριώδης καὶ πολλὴ μὲν ὁμότης αὐτοῦ, πολλή δὲ
 ἀσκήλεια καὶ πλεονεξία κατηγορεῖτο, τραχυνομένου τοῦ
 Πελοπίδου πρὸς αὐτὸν καὶ χαλεπαίνοντος ἀποδράς ὥχτο 10
 μετὰ τῶν δορυφόρων. Ὁ δὲ Πελοπίδας ἄδειαν τε πολλὴν
 ἀπὸ τοῦ τυράννου τοῖς Θεσσαλοῖς ἀπολιπὼν καὶ πρὸς
 ἀλλήλους ὁμόνοιαν αὐτὸς εἰς Μακεδονίαν ἀπῆρε, Πτολε-
 μαίου μὲν Ἀλεξάνδρῳ τῷ βασιλεύοντι τῶν Μακεδόνων
 πολέμου ντος, ἀμφοτέρων δὲ μεταπεμπομένων ἐκεῖνον 15
 ὡς διαλλακτὴν καὶ δικαστὴν καὶ σύμμαχον καὶ βοηθὸν
 τοῦ δοκοῦντος ἀδικεῖσθαι γενησόμενον. Ἐλθὼν δὲ καὶ
 διαλύσας τὰς διαφορὰς καὶ καταγαγὼν τοὺς φεύγοντας,
 ὁμηρον εἶλαβε τὸν ἀδελφὸν τοῦ βασιλέως Φίλιππον καὶ
 202 τριάκοντα παῖδας ἄλλους τῶν ἐπιφανιστάτων καὶ κατέ- 20
 στησεν εἰς Θήβας, ἐπιδειξάμενος τοῖς Ἕλλησιν, ὥς πόρρω
 διηκεῖ τὰ Θηβαίων πράγματα τῇ δόξῃ τῆς δυνάμεως καὶ
 τῇ πίστει τῆς δικαιοσύνης. Οὗτος ἦν Φίλιππος ὁ τοῖς
 Ἕλλησιν ὕστερον πολέμησας ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας, τότε
 δὲ παῖς ὢν ἐν Θήβαις παρὰ Παμμένει διαίταν εἶχεν. Ἐκ 25
 δὲ τούτου καὶ ξηλωτῆς γερονέαι ἐδοξεν Ἐπαμεινώνδου,
 τὸ περὶ τοὺς πολέμους καὶ τὰς στρατηγίας δραστήριον
 ὥσως κατανοήσας, ὃ μικρὸν ἦν τῆς τοῦ ἀνδρός ἀρετῆς
 μόριον, ἐγκρατείας δὲ καὶ δικαιοσύνης καὶ μεγαλοψυχίας
 καὶ προᾶτης, οἷς ἦν ἀληθῶς μέγας ἐκεῖνος, οὐδὲν οὔτε 30
 φύσει Φίλιππος οὔτε μιμήσει μετέσχε.

XXVII. Μετὰ δὲ ταῦτα πάλιν τῶν Θετταλῶν αἰτιώ-

μένων τὸν Φεραῖον Ἀλέξανδρον ὥς διαταράττοντα τὰς
 πόλεις, ἀπεστάλη μετὰ Ἰσμηνίου πρεσβεύων ὁ Πελοπί-
 δας· καὶ παρῆν οὔτε οἰκοῦν ἄγων δύναιμι οὔτε πόλε-
 μου προσδοκήσας, αὐτοῖς δὲ τοῖς Θεταλοῖς χρῆσθαι πρός
 5 τὸ κατεπεῖγον τῶν πραγμάτων ἀναγκαζόμενος. Ἐν τού-
 τῳ δὲ πάλιν τῶν κατὰ Μακεδονίαν ταραττομένων (ὁ γὰρ
 Πτολεμαῖος ἀνῆρθεῖν τὸν βασιλέα καὶ τὴν ἀρχὴν κατέ-
 σχεν, οἱ δὲ φίλοι τοῦ τεθνηκότος ἐκάλουν τὸν Πελοπί-
 δαν), βουλόμενος μὲν ἐπιφανῆναι τοῖς πράγμασιν, ἰδίους
 10 δὲ στρατιώτας οὐκ ἔχων, μισθοφόρους τινὰς αὐτόθεν
 προσλαβόμενος μετὰ τούτων εὐθύς ἐβάδιζεν ἐπὶ τὸν
 Πτολεμαῖον. Ὡς δ' ἔγγυς ἀλλήλων ἐγένοντο, τοὺς μὲν
 μισθοφόρους Πτολεμαῖος χρήμασι διαφθείρας ἐπισθεν
 ὥς αὐτὸν μεταστῆναι, τοῦ δὲ Πελοπίδου τὴν δόξαν αὐ-
 15 τὴν καὶ τοῦνομα δεδοικῶς ἀπήντησεν ὥς κρείσσονι, καὶ
 δεξιωσάμενος καὶ δεηθεὶς ὁμολόγησε τὴν μὲν ἀρχὴν τοῖς
 τοῦ τεθνηκότος ἀδελφοῖς διαφυλάξειν, Θηβαίους δὲ τὸν
 αὐτὸν ἐχθρὸν ἔξειν καὶ φίλον· ὁμήρους δ' ἐπὶ τούτοις
 τὸν υἱὸν Φιλόξενον ἔδωκε καὶ πεντήκοντα τῶν ἐταίρων.
 20 Τούτους μὲν οὖν ἀπέστειλεν εἰς Θήβας ὁ Πελοπίδας·
 αὐτὸς δὲ βαρέως φέρων τὴν τῶν μισθοφόρων προδοσίαν
 καὶ πνυθανόμενος τὰ πλείστα τῶν χρημάτων αὐτοῖς καὶ
 παῖδας καὶ γυναῖκας ἀποκεῖσθαι περὶ Φάρσαλον, ὥστε
 τούτων κρατήσας ἱκανὴν δίκην ὧν καθύβριται λήψε-
 25 σθαι, συναγαγὼν τῶν Θεσσαλῶν τινὰς ἦκεν εἰς Φάρσα-
 λον. Ἀρτίως δ' αὐτοῦ παρεληλυθότος Ἀλέξανδρος ὁ
 τύραννος ἐπαιφάνετο μετὰ τῆς δυνάμεως. Καὶ νομίσαν-
 τες οἱ περὶ τὸν Πελοπίδαν ἀπολογησόμενον ἦκειν ἐβάδι-
 30 ζον αὐτοὶ πρὸς αὐτόν, ἐξώλη μὲν ὄντα καὶ μαιφάνον ἐλ-
 δότες, διὰ δὲ τὰς Θήβας καὶ τὸ περὶ αὐτοὺς ἀξίωμα καὶ
 ἀνόπλους καὶ μόνους προσιώντας, ἐκείνους μὲν εὐθύς

συνέλαβε, τὴν δὲ Φάρσαλον κατέσχε, φρίκην δὲ καὶ φό-
βον ἐνειργάσατο τοῖς ὑπηκόοις πᾶσιν ὥς γε μετὰ τὴν
τηλικαύτην ἀδικίαν καὶ τόλμην ἀφειδήσων ἀπάντων καὶ
χρησόμενος οὕτω τοῖς παραπίπτουσιν ἀνθρώποις καὶ
πράγμασιν, ὥς τότε γε κομιδῇ τὸν ἑαυτοῦ βίον ἀπε- 5
γνωκός.

XXVIII. Οἱ μὲν οὖν Θηβαῖοι ταῦτα ἀκούσαντες ἔφε-
ρον βαρέως καὶ στρατιὰν ἐξέπεμπον εὐθύς, δι' ὁργὴν
τινα πρὸς τὸν Ἐπαμεινώνδαν ἑτέρους ἀποδείξαντες ἄρ-
χοντας. Τὸν δὲ Πελοπίδαν εἰς τὰς Φερὰς ἀπαγαγὼν ὁ 10
τύραννος τὸ μὲν πρῶτον εἶα τοὺς βουλομένους αὐτῷ
διαλέγεσθαι, νομίζων ἐλεεινὸν γεγυῖναι καὶ ταπεινὸν
ὑπὸ τῆς συμφορᾶς· ἐπεὶ δὲ τοὺς μὲν Φεραίους ὁ Πελο-
πίδας ὀδυρομένους παρεκάλει θαρσεῖν, ὥς νῦν μάλιστα
δώσοντος τοῦ τυράννου δίκην, πρὸς δὲ αὐτὸν ἐκείνους 15
ἀποστείλας ἔλεγεν, ὥς ἄτοπός ἐστι τοὺς μὲν ἀθλίους πο-
λίτας καὶ μηδὲν ἀδικούντας ὀσημέραι στρεβλῶν καὶ φο-
νεύων, αὐτοῦ δὲ φειδόμενος, ὃν μάλιστα γινώσκει τιμω-
ρησόμενον αὐτὸν ἄνπερ διαφύγῃ, θαυμάσας τὸ φρόνημα
καὶ τὴν ἄδειαν αὐτοῦ „Τί δὲ“ φησὶ „σπεύδει Πελοπίδας 20
ἀποθανεῖν;“ Κἀκεῖνος ἀκούσας „Ὅπως“ εἶπε, „σὺ τάχιστα
ἀπολῇ, μᾶλλον ἢ νῦν θεομισῆς γενόμενος.“ Ἐκ τούτου
διεκώλυσεν ἐντυγχάνειν αὐτῷ τοὺς ἐκτός. Ἡ δὲ Θήβη,
θυγάτηρ μὲν Ἰάσονος οὔσα, γυνὴ δὲ Ἀλεξάνδρου, πυν-
θανομένη παρὰ τῶν φυλαττόντων Πελοπίδαν τὸ θαρρα- 25
λέον αὐτοῦ καὶ γενναῖον ἐπεθύμησεν ἰδεῖν τὸν ἄνδρα
καὶ προσεπείειν. Ὡς δὲ ἦλθε πρὸς αὐτὸν καὶ ἄτε δὴ γυνὴ
τὸ μὲν μέγεθος τοῦ ἥθους οὐκ εὐθύς ἐν τοσαύτῃ συμ-
φορᾷ κατεῖδε, κορυφᾷ δὲ καὶ στολῇ καὶ διαίτῃ τεκμαιρο-
μένη λυπρὰ καὶ μὴ πρέποντα τῇ δόξῃ πάσχειν αὐτὸν 30
ἀπεδάκρυσεν, τὸ μὲν πρῶτον ἀγνοῶν ὁ Πελοπίδας, τίς εἴη
γυναικῶν, ἐθαύμαζεν, ὥς δὲ ἔγνω, προσηγόρευσεν αὐ-

τὴν πατρόθεν· ἦν γὰρ τῷ Ἰάσονι συνήθης καὶ φίλος.
 Εἰπούσης δὲ ἐκείνης, „Ελεῶ σου τὴν γυναῖκα“ „Καὶ γὰρ
 ἐγὼ σε“ εἶπεν „ὅτι ἄδετος οὐσα ὑπομένεις Ἀλέξανδρον.“
 Οὗτος ἔθιγέ πως ὁ λόγος τῆς γυναικός· ἐβαρύνετο γὰρ
 5 τὴν ὁμότητα καὶ τὴν ὕβριν τοῦ τυράννου, μετὰ τῆς ἄλλης
 ἀσελγείας καὶ τὸν νεώτατον αὐτῆς τῶν ἀδελφῶν παιδικῶς
 πεποιημένον. Αὐτὸ καὶ συνεχῶς φοιτῶσα πρὸς τὸν Πελο-
 πίδαυ καὶ παρορησιαζομένη περὶ ὧν ἔπασχεν ὑπερί-
 πλατο θυμοῦ καὶ φρονήματος καὶ δυσμενείας πρὸς τὸν
 10 Ἀλέξανδρον.

XXIX. Ἐπεὶ δὲ οἱ στρατηγοὶ τῶν Θηβαίων εἰς τὴν
 Θετταλίαν ἐμβαλόντες ἔπραξαν οὐδέν, ἀλλὰ δι’ ἀπειρίαν
 ἢ δυστυχίαν αἰσχυρῶς ἀνεχώρησαν, ἐκείνων μὲν ἕκαστον
 ἢ πόλιν μυρίαὶ δραχμαὶς ἐξημίωσεν, Ἐπαμεινώνδαν δὲ
 15 μετὰ δυνάμεως ἀπέστειλεν. Εὐθύς οὖν κίνησας τις με-
 γάλῃ Θετταλῶν ἢ ἔπαιρομένων πρὸς τὴν δόξαν τοῦ
 στρατηγοῦ, καὶ τὰ πράγματα τοῦ τυράννου βροπῆς εἶδετο
 μικρᾶς ἀπολωλέναι· τοσοῦτος ἐνεπεπτώκει φόβος τοῖς
 περὶ αὐτὸν ἡγεμόσι καὶ φίλοις, τοσαύτῃ δὲ τοὺς ὑπὸ ἡγε-
 20 οὺς ὁρμῇ πρὸς ἀπόστασιν εἶχε καὶ χαρὰ τοῦ μέλλοντος,
 ὥς νῦν ἐποψομένους δίκην διδόντα τὸν τύραννον. Οὐ
 μὲν ἄλλ’ Ἐπαμεινώνδας τὴν αὐτοῦ δόξαν ἐν ὑστέρῳ τῆς
 Πελοπίδου σωτηρίας τιθέμενος, καὶ δεδοικώς, μὴ τῶν
 πραγμάτων ταραχθέντων ἀπογνοὺς ἑαυτὸν Ἀλέξανδρος
 25 ὥσπερ θηρίου τραπῇται πρὸς ἐκείνον, ἐπηρωρεῖτο τῷ πο-
 λέμῳ, καὶ κύκλῳ περιῶν τῇ παρασκευῇ καὶ τῇ μελλήσει
 κατεσκεύαζε καὶ συνέστελλε τὸν τύραννον, ὥς μήτε ἀνελ-
 ναι τὸ αὐθαδὲς αὐτοῦ καὶ θρασυνόμενον μήτε τὸ πικρὸν
 καὶ θυμοειδὲς ἐξερεθίσαι, πυνθανόμενος τὴν ὁμότητα
 30 καὶ τὴν ὀλιγωρίαν τῶν καλῶν καὶ δικαίων, ὥς ζῶντας
 μὲν ἀνθρώπους κατῴρουσεν, ἑτέροις δὲ δέρματα συνῶν
 ἀγρίων καὶ ἄρκτων περιτιθεῖς καὶ τοὺς θηρατικοὺς ἐπά-

γων κύνας καὶ διέσπα καὶ κατηκόντιξε, παιδιὰ ταύτη χρώ-
 μενος, Μελιβοία δὲ καὶ Σκοτούση, πόλεσιν ἐνσπόνδαις
 καὶ φίλαις, ἐκκλησιαζούσαις περιστήσας ἅμα τοὺς δορυ-
 φόρους ἡβηδὸν ἀπέσφαξε, τὴν δὲ λόγχην, ἣ Πολύφρονα
 τὸν θεῖον ἀπέκτεινε, καθιερώσας καὶ καταστέψας ἔθυσεν 5
 ὥσπερ θεῶν καὶ Τύχῃ αὖ προσηγόρευε. Τραγῶδον δὲ ποτε
 θεώμενος Εὐριπίδου Τρωάδας ὑποκρινόμενον ὄχλητο
 ἄπιὼν ἐκ τοῦ θεάτρου, καὶ πέμψας πρὸς αὐτὸν ἐκέλευε
 θαρρεῖν καὶ μηδὲν ἀγωνίζεσθαι διὰ τοῦτο χεῖρον, οὐ γὰρ
 ἐκείνου καταφρονῶν ἀπελθεῖν, ἀλλ' αἰσχυρόμενος τοὺς 10
 πολίτας, εἰ μηδένα πώποτε τῶν ὑπ' αὐτοῦ φονευομένων
 ἡλεηκῶς ἐπὶ τοῖς Ἑκάβης καὶ Ἀνδρομάχης κακοῖς ὀφθί-
 σεται δακρύων. Οὗτος μέντοι τὴν δόξαν αὐτὴν καὶ τοῦ-
 νομα καὶ τὸ πρόσχημα τῆς Ἐπαμεινώνδου στρατηγίας
 καταπλαγέσας 15

ἔπειτ' ἀλέκτωρ δοῦλος ὧς κλίνας πτερόν,
 4 καὶ τοὺς ἀπολογησομένους ταχὺ πρὸς αὐτὸν ἔπεμπε. Ὁ
 δὲ συνθέσθαι μὲν εἰρήνην καὶ φιλίαν πρὸς τοιοῦτον ἔν-
 δρα Θηβαίοις οὐχ ὑπέμεινε, σπείσάμενος δὲ τριακονθη-
 μέρους ἀνοχὰς τοῦ πολέμου καὶ λαβὼν τὸν Πελοπίδαν 20
 καὶ τὸν Ἰσμητίαν ἀνεχώρησεν.

XXX. Οἱ δὲ Θηβαῖοι παρὰ τῶν Λακεδαιμονίων καὶ
 τῶν Ἀθηναίων αἰσθόμενοι πρὸς τὸν μέγαν βασιλέα πρέ-
 σβεις ἀναβαίνοντας ὑπὲρ συμμαχίας, ἔπεμψαν καὶ αὐτοὶ
 Πελοπίδαν, ἄριστα βουλευσάμενοι πρὸς τὴν δόξαν αὐτοῦ. 25
 Πρῶτον μὲν γὰρ ἀνέβαινε διὰ τῶν βασιλέως ἐπαρχιῶν
 ὀνομαστός ὢν καὶ περιβόητος· οὐ γὰρ ἡρίμα διέκτο τῆς
 Ἀσίας οὐδ' ἐπὶ μικρὸν ἢ δόξα τῶν πρὸς Λακεδαιμονίους
 ἀγώνων, ἀλλ', ὥς πρῶτος περὶ τῆς ἐν Λεύκτροις μάχης
 ἐξέδραμε λόγος, αἰείτινος καινοῦ προστιθεμένου κατορ- 30
 θώματος ἀύξανόμενῃ καὶ ἀναβαίνουσα πορρωτάτῳ κα-
 τέσχευ· ἐπειτα τοῖς ἐπὶ θύραις σατράπαις καὶ στρατηγοῖς

καὶ ἡγεμόσιν ὀφθεῖς θαῦμα καὶ λόγον παρέσχευ, ὡς οὗ-
 τος ἀνὴρ ἐστὶν ὁ γῆς καὶ θαλάττης ἐκβαλὼν Λακεδαιμο-
 νίους καὶ συστείλας ὑπὸ Ταῦγετον καὶ τὸν Εὐρώταν τὴν
 Σπάρτην τὴν ὀλίγον ἔμπροσθεν βασιλεῖ τῷ μεγάλῳ καὶ
 5 Πέρσαις δι' Ἀγησιλάου τὸν περὶ Σούσων καὶ Ἐκβατά-
 νων ἐπαραιμένην πόλεμον. Ταῦτ' οὖν ὁ Ἀρταξέρξης
 ἔχαιρε, καὶ τὸν Πελοπίδαν [ἔτι μᾶλλον] ἐθαύμαζε τῇ δόξῃ
 καὶ μέγαν ἐποίει ταῖς τιμαῖς, ὑπὸ τῶν μεγίστων εὐδαιμο-
 νίξεσθαι καὶ θεραπεύεσθαι βουλούμενος δοκεῖν. Ἐπεὶ δὲ
 10 καὶ τὴν ὕψιν [αὐτοῦ] εἶδε καὶ τοὺς λόγους κατενόησε, τῶν
 μὲν Ἀττικῶν βεβαιοτέρους, τῶν δὲ Λακεδαιμονίων
 ἀπλουστέρους ὄντας, ἔτι μᾶλλον ἠγάπησε, καὶ πάθος βα-
 σιλικὸν παθὼν οὐκ ἀπεκρύψατο τὴν πρὸς τὸν ἄνδρα τι-
 μὴν, οὐδ' ἔλαθε τοὺς ἄλλους πρέσβεις πλεῖστον νέμων
 15 ἐκείνῳ. Καίτοι δοκεῖ μάλιστα τῶν Ἑλλήνων Ἀνταλκίδαν
 τιμῆσαι τὸν Λακεδαιμόνιον, ὅτι τὸν στέφανον, ὃν πίνων
 περιέκειτο, βάψας εἰς μύρον ἀπέστειλε. Πελοπίδα δὲ
 οὕτῳ μὲν οὐκ ἐνετρύφησε, δῶρα δὲ λαμπρότατα καὶ μέ-
 20 γιστα τῶν νομιζομένων ἐξέπεμψε καὶ τὰς ἀξιώσεις ἐπε-
 κύρωσεν, αὐτονόμους μὲν εἶναι τοὺς Ἕλληνας, οἰκείσθαι
 δὲ Μεσσήνην, Θηβαίους δὲ πατρικοὺς φίλους νομίζεσθαι
 βασιλέως. Ταύτας ἔχων τὰς ἀποκρίσεις, τῶν δὲ δώρων
 οὐδέν, ὅ τι μὴ χάριτος ἦν σύμβολον καὶ φιλοφροσύνης,
 δεξιόμενος ἀνέξεν· ὃ καὶ μάλιστα τοὺς ἄλλους πρέ-
 25 σβεις διέβαλε. Τιμαγόραν γοῦν Ἀθηναῖοι κριναντες ἀπέ-
 κτειναν, εἰ μὲν ἐπὶ τῷ πλήθει τῶν δωρεῶν, ὀρθῶς καὶ
 δικαίως· οὐ γὰρ μόνον χρυσίον οὐδὲ ἀργύριον ἔλαβεν,
 ἀλλὰ καὶ κλίνην πολυτελῆ καὶ στρώτας θεράποντας, ὡς
 τῶν Ἑλλήνων οὐκ ἐπισταμένων, ἔτι δὲ βοὺς ὀργδοήκοντα
 30 καὶ βουκόλους, ὡς δὴ πρὸς ἄρρωστίαν τινα γάλακτος
 βοείου δεόμενος, τέλος δὲ κατέβαινε ἐπὶ θάλασσαν ἐν
 φορεῖῳ κομιζόμενος, καὶ τέσσαρα τάλαντα τοῖς κομιζούσι

μισθὸς ἐδόθη παρὰ βασιλέως· ἀλλ' εἰσὶν οὐχ ἡ δωρο-
δοκία μάλιστα παροξύνει τοὺς Ἀθηναίους. Ἐπικράτους
γούν ποτε τοῦ σακεσφόρου μῆτε ἀρνούμενου δῶρα δέξα-
σθαι παρὰ βασιλέως, ψήφισμά τε γράφειν φάσκοντος ἀντὶ
τῶν ἐννέα ἀρχόντων χειροτονεῖσθαι κατ' ἐνιαυτὸν ἐννέα δ'
πρέσβεις πρὸς βασιλέα τῶν δημοτικῶν καὶ πενήτων, ὅπως
λαμβάνοντες εὐπορῶσιν, ἐγέλασεν ὁ δῆμος· ἀλλ' ὅτι Θη-
βαίοις ἐγγόνει πάντα χαλεπῶς ἔφερον, οὐ λογιζόμενοι
τὴν Πελοπίδου δόξαν, ὅσων ἦν ρητορειῶν καὶ λόγων
κρείττων παρ' ἀνθρώπῳ θεραπεύοντι τοὺς τῶν ὅπλων 10
αἰε κρατοῦντας.

295 XXXI. Ἡ μὲν οὖν πρεσβεία τῷ Πελοπίδᾳ προσέδθηκεν
οὐ μικρὰν εὐνοίαν ἐπανελθόντι διὰ τὸν Μεσσήνης συν-
οικισμὸν καὶ τὴν τῶν ἄλλων Ἑλλήνων αὐτονομίαν·
Ἀλεξάνδρου δὲ τοῦ Φεραίου πάλιν εἰς τὴν αὐτοῦ φύσιν 15
ἀναδραμόντος καὶ Θεσσαλῶν μὲν οὐκ ὀλίγας περικό-
πτοντος πόλεις, Φθιώτας δὲ Ἀχαιοὺς ἅπαντας καὶ τὸ
Μαγνήτων ἔθνος ἐμφροῦρον πεποιημένον, πυνθανόμε-
ναι Πελοπίδαν ἐπανάκειν αἱ πόλεις εὐθύς ἐπρέσβευον εἰς
Θήβας αἰτούμεναι δύναμιν καὶ στρατηγὸν ἐκείνῳ. Ψη- 20
φισαμένων δὲ τῶν Θηβαίων προθύμως καὶ ταχὺ πάντων
ἐτοιμῶν γενομένων καὶ τοῦ στρατηγοῦ περὶ ἔξοδον ὄντος,
ὁ μὲν ἥλιος ἐξέλιπε καὶ σκοτός ἐν ἡμέρᾳ τὴν πόλιν ἔσχιεν,
ὁ δὲ Πελοπίδας ὁρῶν πρὸς τὸ φάσμα συντεταραγμένους
ἅπαντας οὐκ ᾔετο δεῖν βιάζεσθαι καταφόβους καὶ δυσίλ- 25
πίδας ὄντας οὐδὲ ἀποκινδυνεύειν ἐπτακισχιλίοις πολί-
ταις, ἀλλ' αὐτὸν μόνον τοῖς Θεσσαλοῖς ἐπιδοῦς καὶ τρια-
κοσίους τῶν ἱππέων ἐθέλοντάς ἀναλαβὼν καὶ ξένους
ἐξώρμησεν, οὔτε τῶν μάντεων εἰπόντων οὔτε τῶν ἄλλων
συμπροθυμουμένων πολιτῶν· μέγα γὰρ ἐδόκει καὶ πρὸς 30
ἄνδρα λαμπρὸν ἐξ οὐρανοῦ γεγονέναι σημεῖον. Ὁ δὲ ἦν
μὲν καὶ δι' ὀργὴν ὧν καθύβριστο θερμότερος ἐπὶ τῶν

Ἀλέξανδρον, ἤλπιζε δὲ καὶ τὴν οἰκίαν αὐτοῦ νοσοῦσαν
 ἤδη καὶ διεφθαρμένην εὐρῆσειν ἐξ ὧν διείλεκτο τῇ Θῆβῃ.
 Μάλιστα δ' αὐτὸν καὶ παρεκάλει τὸ τῆς πράξεως κάλλος,
 ἐπιθυμοῦντα καὶ φιλοτιμούμενον ἐν οἷς χρόνοις Λακε-
 5 δαιμόνιοι Διουνσίῳ τῷ Σικελίας τύραννι στρατηγούς
 καὶ ἄρμοστὰς ἐπεμπον, Ἀθηναῖοι δὲ μισθοδότῃν Ἀλέ-
 ξανδρον εἶχον καὶ χαλκοῦν ἴστασαν ὥς εὐεργέτην, τότε
 τοῖς Ἕλλησιν ἐπιδείξαι Θηβαίους μόνους ὑπὲρ τῶν τυ-
 ραννουμένων στρατευομένους καὶ καταλύοντας ἐν τοῖς
 10 Ἕλλησι τὰς παρανόμους καὶ βιαίους δυναστείας.

XXXII. Ὡς οὖν εἰς Φάρσαλον ἔλθων ἦθροισε τὴν δύ-
 ναμιν, εὐθὺς ἐβάδιζεν ἐπὶ τὸν Ἀλέξανδρον. Ὁ δὲ Θηβαί-
 ονς μὲν ὀλίγους περὶ τὸν Πελοπίδαν ὄρων, αὐτὸς δὲ
 πλείους ἔχων ἢ διπλασίους ὀπλίτας τῶν Θεσσαλῶν ἀπὴν-
 15 τα πρὸς τὸ Θετίδειον. Εἰπόντος δὲ τινος τῷ Πελοπίδῃ
 πολλοὺς ἔχοντα τὸν τύραννον ἐπύρχεσθαι, „Βέλτιον“ ἔφη,
 „πλείονας γὰρ νικήσομεν.“ Ἀνατεινόντων δὲ πρὸς τὸ
 μέσον κατὰ τὰς καλουμένας Κυνὸς κεφαλὰς λόφων περι-
 κλινῶν καὶ ὑψηλῶν, ὥρμησαν ἀμφοτέρωι τοῦτους κατα-
 20 λαβεῖν τοῖς πεζοῖς. Τοὺς δ' ἱππεῖς ὁ Πελοπίδας πολλοὺς
 κάραιτους ὄντας ἐφῆκε τοῖς ἱππεῦσι τῶν πολεμίων. Ὡς
 δὲ οὗτοι μὲν ἐκράτουν καὶ συνεξέπεσον εἰς τὸ πεδίον τοῖς
 φεύγουσιν, ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ἐφῆθη τοὺς λόφους καταλα-
 βῶν, τοῖς ὀπλίταις τῶν Θεσσαλῶν ὕστερον ἐπερχο-
 25 μένοις καὶ πρὸς ἰσχυρὰ καὶ μετέωρα χωρία βιαζομένοις
 ἐμβαλὼν ἔκτεινε τοὺς πρώτους, οἱ δὲ ἄλλοι πληγὰς λα-
 βόντες οὐδὲν ἐπρασσον. Κατιδὼν οὖν ὁ Πελοπίδας τοὺς
 μὲν ἱππεῖς ἀνεκαλεῖτο καὶ πρὸς τὸ συνεστηκὸς τῶν πο-
 λεμίων ἐλαύνειν ἐκέλευεν, αὐτὸς δὲ συνέμιξε δρόμῳ τοῖς
 30 περὶ τοὺς λόφους μαχομένοις εὐθὺς τὴν ἀσπίδα λαβών.
 Καὶ διὰ τῶν ὀπισθεν ὠσάμενος εἰς τοὺς πρώτους τοσαν-
 την ἐνεποίησε ῥώμην καὶ προθυμίαν ἅπασιν, ὥστε καὶ

τοῖς πολεμίοις ἑτέροισι δοκεῖν γεγονότας καὶ σώμασι καὶ
 ψυχαῖς ἐπέρχεσθαι. Καὶ δύο μὲν ἢ τρεῖς ἀπεκρούσαντο
 προσβολάς, ὀρθῶντες δὲ καὶ τούτους ἐπιβαίνοντας ἐνρώ-
 στως καὶ τὴν ἵππον ἀπὸ τῆς διώξεως ἀναστρέφουσιν
 εἶξαν, ἐπὶ σκέλος ποιούμενοι τὴν ἀναχώρησιν. Ὁ δὲ Πε- 5
 λοπίδας ἀπὸ τῶν ἄκρων κατιδὼν ἅπαν τὸ στρατόπεδον
 τῶν πολεμίων οὕτω μὲν εἰς φυγὴν τετραμμένον, ἤδη δὲ
 δορυβου καὶ ταραχῆς ἀναπιμπλάμενον, ἔσθη καὶ περιέ-
 βλεψεν αὐτὸν ζητῶν τὸν Ἀλέξανδρον. Ὡς δ' εἶδεν ἐπὶ
 296 τοῦ δεξιοῦ παραθαρρύνοντα καὶ συντάττοντα τοὺς μι- 10
 σθοφόρους, οὐ κατέσχε τῷ λογισμῷ τὴν ὀργήν, ἀλλὰ πρὸς
 τὴν βλέψιν ἀναφλεχθεὶς καὶ τῷ θυμῷ παραδοὺς τὸ σῶμα
 καὶ τὴν ἡγεμονίαν τῆς πράξεως πολὺ πρὸ τῶν ἄλλων ἑξα-
 λόμενος ἐφέρετο βοῶν καὶ προκαλούμενος τὸν τυραννον.
 Ἐκεῖνος μὲν οὖν οὐκ ἐδέξατο τὴν ὀρμὴν οὐδὲ ὑπέμεινε, 15
 ἀλλ' ἀναφυγὼν πρὸς τοὺς δορυφόρους ἐνέκρουσεν ἑαυ-
 τόν. Τῶν δὲ μισθοφόρων οἱ μὲν πρῶτοι συμβαλόντες εἰς
 χεῖρας ἀνέκōπησαν ὑπὸ τοῦ Πελοπίδου, τινὲς δὲ καὶ πλη-
 γύντες ἐτελεύτησαν, οἱ δὲ πολλοὶ τοῖς δόρασι πόρρωθεν
 διὰ τῶν ὀπλῶν τύπτοντες αὐτὸν κατετραυματίζον, ὥς 20
 οἱ Θεσσαλοὶ περιπαθῆσαντες ἀπὸ τῶν λόφων δρόμῳ προσ-
 εβοήθησαν, ἤδη πεπτωκότος, οἱ τε ἵππεῖς προσελάσαν-
 τες ὅλην ἐτρέψαντο τὴν φάλαγγα καὶ διώξαντες ἐπὶ πλεῖ-
 στον ἐνέπλησαν νεκρῶν τὴν χώραν, πλεον ἢ τρισχιλίους
 καταβαλόντες. 25

XXXIII. Τὸ μὲν οὖν Θηβαίων τοὺς παρόντας ἐπὶ τῇ
 τοῦ Πελοπίδου τελευτῇ βαρύνως φέρειν, πατέρα καὶ πα-
 τῆρα καὶ διδάσκαλον τῶν μεγίστων καὶ καλλίστων ἀγα-
 θῶν ἀποκαλοῦντας ἐκεῖνον, οὐ πάνυ θαυμαστὸν ἦν· οἱ
 δὲ Θεσσαλοὶ καὶ οἱ σύμμαχοι πᾶσαν ἀνθρωπίνην πρόπον- 30
 σαν ἀρετὴν τιμὴν τοῖς ψηφίσμασιν ὑπερβαλόντες, ἐτι μάλ-
 λον ἐπεδείξαντο τοῖς πάθεσι τὴν πρὸς τὸν ἑνδρα χάριν.

- Τοὺς μὲν γὰρ παραγεγονότας τῷ ἔργῳ λέγουσι μήτε θώ-
 ρακα θέσθαι μήτε ἵππον ἐκχαλινῶσαι μήτε τραῦμα δῆ-
 σασθαι πρότερον, ὥς ἐπύθοντο τὴν ἐκείνου τελευτήν.
 ἀλλὰ μετὰ τῶν ὀπλῶν θερμοὺς ἰόντας ἐπὶ τὸν νεκρὸν
 5 ὥσπερ αἰσθανόμενον, τὰ τῶν πολεμίων κύκλῳ περὶ το
 σῶμα σωρεύειν λάφυρα, κείραι δὲ ἵππους, κείρασθαι δὲ
 καὶ αὐτούς, ἀπιόντας δὲ πολλοὺς ἐπὶ σκηνὰς μήτε πῦρ
 ἀνάψαι μήτε δεῖπνον ἐλέσθαι, σιγὴν δὲ καὶ κατήφειαν
 εἶναι τοῦ στρατοπέδου παντός, ὥσπερ οὐ νενικηκότων
 10 ἐπιφανεστάτην νίκην καὶ μεγίστην, ἀλλ' ἥττημένων ὑπὸ
 τοῦ τυράννου καὶ καταδεδουλωμένων. Ἐκ δὲ τῶν πό-
 λεων, ὥς ἀπηγγέλθη ταῦτα, παρήσαν αἱ τε ἀρχαὶ καὶ μετ'
 αὐτῶν ἔφηβοι καὶ παῖδες καὶ λερεῖς πρὸς τὴν ὑποδοχὴν
 τοῦ σώματος, τροπαιὰ καὶ στεφάνους καὶ πανοπλίας χρυ-
 15 σᾶς ἐπιφέροντες. Ὡς δὲ ἐμελλεν ἐκκομίζεσθαι τὸ σῶμα,
 προσελθόντες οἱ πρεσβύτατοι τῶν Θεσσαλῶν ἤτοιουν
 τοὺς Θηβαίους δι' αὐτῶν θάψαι τὸν νεκρὸν. Εἰς δὲ αὐ-
 τῶν ἔλεγεν, „Ἄνδρες σύμμαχοι, χάριν αἰτούμεν παρ' ὑμῶν
 κόσμον ἡμῖν ἐπὶ ἀτυχίᾳ τοσαύτῃ καὶ παραμυθίαν φέρου-
 20 σαν. Οὐ γὰρ ζῶντα Θεσσαλοὶ Πελοπίδαν προπέμψουσιν,
 οὐδὲ αἰσθανομένων τὰς ἀξίας τιμὰς ἀποδώσουσιν, ἀλλ'
 ἔαν ψαῦσαι τε τοῦ νεκροῦ τύχωμεν καὶ δι' αὐτῶν κοσμη-
 σαι καὶ θάψαι τὸ σῶμα, δόξομεν ὑμῖν οὐκ ἀπιστεῖν, ὅτι
 μείζων ἢ συμφορὰ γέγονε Θετταλοῖς ἢ Θηβαίοις· ὑμῖν
 25 μὲν γὰρ ἡγεμόνος ἀγαθοῦ μόνον, ἡμῖν δὲ καὶ τούτου καὶ
 τῆς ἐλευθερίας στέρεσθαι συμβέβηκε. Πῶς γὰρ ἔτι τολ-
 μήσομεν αἰτῆσαι στρατηγὸν ἄλλον παρ' ὑμῶν οὐκ ἀπο-
 δόντες Πελοπίδαν;“ Ταῦτα μὲν οἱ Θηβαῖοι συνεχώ-
 ρησαν.
- 30 XXXIV. Ἐκείνων δὲ τῶν ταφῶν οὐ δοκοῦσιν ἑτεροὶ
 λαμπρότεροι γενέσθαι τοῖς τὸ λαμπρὸν οὐκ ἐν ἐλέφαντι
 καὶ χρυσῷ καὶ πορφύραις εἶναι νομίζουσιν, ὥσπερ Φίλι-

στος ὕμνων καὶ θαυμάζων τὴν Διουνσίλου ταφὴν, οἷον
 τραγωδίας μεγάλης τῆς τυραννίδος ἐξόδιον θεατρικὸν
 γενομένην. Ἀλέξανδρος δὲ ὁ μέγας Ἡφαιστιῶνος ἀπο-
 θανόντος οὐ μόνον ἵππους ἔκειρε καὶ ἡμιόνους, ἀλλὰ καὶ
 τὰς ἐπάλξεις ἀφείλε τῶν τειχῶν, ὥς ἂν δοκοῖεν αἱ πόλεις
 πενθεῖν, ἀντὶ τῆς πρόσθεν μορφῆς κούριμον σχῆμα καὶ
 ἄτιμον ἀναλαμβάνουσai. Ταῦτα μὲν οὖν προστάγματα
 297 δεσποτῶν ὄντα καὶ μετὰ πολλῆς ἀνάγκης περαινόμενα
 καὶ μετὰ φθόνου τῶν τυχόντων καὶ μίσους τῶν βιαζομέ-
 νων οὐδ' ἐμὴς χάριτος ἦν οὐδὲ τιμῆς, ὄγκου δὲ βαρβαρι- 10
 κοῦ καὶ τροφῆς καὶ ἀλαζονείας ἐπίδειξις εἰς κενὰ καὶ
 ἄξηλα τὴν περιουσίαν διατιθεμένων· ἀνὴρ δὲ δημοτικὸς
 ἐπὶ ξένης τεθνηκώς, οὐ γυναικὸς, οὐ παίδων, οὐ συγγε-
 νῶν παρόντων, οὐ δεομένου τινός, οὐκ ἀναγκάζοντος,
 ὑπὸ δῆμων τοσούτων καὶ πόλεων ἀμιλλωμένων προπεμ- 15
 πόμενος καὶ συνεκκομιζόμενος καὶ στεφανούμενος εἰκό-
 τως ἐδόκει τὸν τελειότατον ἀπέχειν εὐδαιμονισμόν. Οὐ
 γάρ, ὥς Αἴσωπος ἔφασκε, χαλεπώτατός ἐστιν ὁ τῶν εὐ-
 τυχούντων θάνατος, ἀλλὰ μακαριώτατος, εἰς ἀσφαλῆ
 χώραν τὰς εὐπραξίας κατατιθέμενος τῶν ἀγαθῶν καὶ 20
 τύχην μεταβάλλεσθαι μὴ ἀπολείπων. Διὸ βέλτιον ὁ Λά-
 κων τὸν Ὀλυμπιονίκην Διαγόραν ἐπιδόντα μὲν υἱοὺς
 στεφανουμένους Ὀλυμπιάσιν, ἐπιδόντα δ' υἱωνοὺς
 καὶ θυγατριδοὺς ἀσπασάμενος „Κάτθανε“ εἶπε „Δια-
 γόρα· οὐκ εἰς τὸν Ὀλυμπον ἀναβήσῃ.“ Τὰς δὲ Ὀλυμ- 25
 πιακὰς καὶ Πυθικὰς νίκας οὐκ ἂν, οἶμαί, τις εἰς τὸ αὐτὸ
 συνθεῖς ἀπάσας ἐν τῶν Πελοπίδου παραβαλεῖν ἀγώνων
 ἱερώσειεν, οὓς πολλοὺς ἀγωνισάμενος καὶ κατορθώσας,
 καὶ τοῦ βίου τὸ πλεῖστον ἐν δόξῃ καὶ τιμῇ βιώσας, τέλος
 ἐν τῇ τρισκαιδεκάτῃ βοιωταρχίᾳ τυραννοκτονίᾳ, μεμιγμέ- 30
 νην ἀριστείαν ἀριστεύων, ὑπὲρ τῆς τῶν Θισσαλῶν ἐλευ-
 θερίας ἀπέθανεν.

XXXV. Ὁ δὲ θάνατος αὐτοῦ μέγαλα μὲν ἐλύπησε τοὺς συμμάχους, μείζονα δὲ ὠφέλησε. Θηβαῖοι γάρ, ὥς ἐπύθοντο τὴν τοῦ Πελοπίδου τελευτὴν, οὐδεμίαν ἀναβολὴν ποιησάμενοι τῆς τιμωρίας κατὰ τάχος ἐστράτευσαν 5 ὀπλίταις ἑπτακισχιλίοις, ἱππεῦσι δ' ἑπτακοσίοις, ἡγουμένου Μαλκίτου καὶ Διογείτονος. Καταλαβόντες δὲ συνεσταλμένον καὶ περικεκομμένον τῆς δυνάμεως Ἀλέξανδρον ἠνάγκασαν Θεσσαλοῖς μὲν ἀποδοῦναι τὰς πόλεις, αἷς εἶχεν αὐτῶν, Μάγνητας δὲ καὶ Φθιώτας Ἀχαιοὺς 10 ἀφείναι καὶ τὰς φρουρὰς ἐξαγαγεῖν, ὁμοῖαι δὲ αὐτὸν ἐφ' οὓς αὖ ἡγῶνται Θηβαῖοι καὶ κελεύσωσιν ἀκολουθήσειν. Θηβαῖοι μὲν οὖν τούτοις ἡρκέσθησαν· ἦν δὲ ὀλίγον ὕστερον τοῖς θεοῖς ὑπὲρ Πελοπίδου δίκην ἔδωκε διηγῆσθαι. Θῆβην τὴν συνοικουσαν αὐτῷ πρῶτον μὲν, ὥς 15 εἴρηται, Πελοπίδας ἐδίδαξε μὴ φοβεῖσθαι τὴν ἔξω λαμπρότητα καὶ παρασκευὴν τῆς τυραννίδος ἐντὸς τῶν ὀπλῶν καὶ τῶν φυλάκων οὔσαν· ἔπειτα δὲ φοβουμένη τὴν ἀπιστίαν αὐτοῦ καὶ μισοῦσα τὴν ὁμότητα, συνθεμένη μετὰ τῶν ἀδελφῶν, τριῶν ὄντων, Τισιφώνου, Πυθολέου, Αν- 20 κόφρονος, ἐπεχείρει τόνδε τὸν τρόπον. Τὴν μὲν ἄλλην οἰκίαν τοῦ τυράννου κατεῖχον αἱ φυλακαὶ τῶν παρασκευαζομένων, ὁ δὲ θάλαμος, ἐν ᾧ καθεύδειν εἰώθεσαν, ὑπερῶς ἦν, καὶ πρὸ αὐτοῦ φυλακὴν εἶχε κύων δεδεμένος, πᾶσι φοβερός πλὴν αὐτοῖς ἐκείνοις καὶ ἐνὶ τῶν οἰκετῶν 25 τῷ τρέφοντι. Καθ' ὃν οὖν ἔμιλλε καιρὸν ἐπιχειρεῖν ἡ Θῆβη, τοὺς μὲν ἀδελφοὺς ἀφ' ἡμέρας εἶχε πλησίον ἐν οἴκῳ τινι κεκρυμμένους, εἰσελθοῦσα δὲ, ὥσπερ εἰώθει, μόνη πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον ἦδη καθεύδοντα καὶ μετὰ μικρὸν πάλιν προελθοῦσα, τῷ μὲν οἰκῇ προσέταξεν ἀπάγειν 30 ἔξω τὸν κύνα· βούλεσθαι γὰρ ἀναπαύεσθαι μετ' ἡσυχίας ἐκείνον· αὐτὴ δὲ τὴν κλίμακα φοβουμένη μὴ κτύπον παράσχη τῶν νεανίσκων ἀναβαινόντων ἐρίοις κατε-

στόρεσεν· εἶτα οὕτως ἀναγαγοῦσα τοὺς ἀδελφοὺς ξιφή-
 ρεις καὶ στήσασα πρὸ τῶν θυρῶν εἰσῆλθεν αὐτῇ, καὶ κα-
 θελοῦσα τὸ ξίφος ὑπὲρ τῆς κεφαλῆς κρεμάμενον σημεῖον
 εἶναι τοῦ κατέχεσθαι τὸν ἄνδρα καὶ καθεύδειν ἔδειξεν.
 Ἐκπεπληγμένων δὲ τῶν νεανίσκων καὶ κατοκνούντων δ
 κακίζουσα καὶ διομνυμένη μετ' ὀργῆς αὐτῇ τὸν Ἀλέξαν-
 δρον ἐξεγείρασα μηνύσειν τὴν προᾶξιν, αἰσχυρθέντας
 αὐτοὺς ἅμα καὶ φοβηθέντας εἰσῆγαγε καὶ περιέστησε τῇ
 κλίνῃ, προσφέρουσα τὸν λύχνον. Τῶν δὲ ὁ μὲν τοὺς πό-
 δας κατεῖχε πιέσας, ὁ δὲ τὴν κεφαλὴν λαβόμενος τῶν 10
 τριχῶν ἀνέκλασεν, ὁ δὲ τρίτος τῷ ξίφει τύπτων αὐτὸν
 διεχρήσατο, τῷ μὲν τάχει τῆς τελευτῆς προῶτερον ἴσως ἢ
 προσήκον ἢ ἀποθανόντα, τῷ δὲ μόνον ἢ πρῶτον τυραν-
 νων ὑπὸ γυναικὸς ἰδίας ἀπολίσθαι καὶ τῇ μετὰ θάνατον
 αἰκία τοῦ σώματος διφέντος καὶ πατηθέντος ὑπὸ τῶν 15
 Φεραίων ἄξια πεπονθέναι δόξαντα τῶν παρανομημάτων.

ΜΑΡΚΕΛΛΟΣ.

20

I. Μάρκον δὲ Κλαύδιον τὸν πεντάκις ὑπατεύσαντα
 Ῥωμαίων Μάρκου μὲν υἱὸν γενέσθαι λέγουσι, κληθῆναι
 δὲ τῶν ἀπὸ τῆς οἰκίας πρῶτον Μάρκελλον, ὅπερ ἐστὶν 25
 Ἀρήιον, ὡς φησι Ποσειδώνιος. Ἦν γὰρ τῇ μὲν ἐμπειρίᾳ
 πολεμικός, τῷ δὲ σώματι ῥωμαλέος, τῇ δὲ χειρὶ πλήκτης,
 τῇ δὲ φύσει φιλοπόλεμος καὶ τούτῳ δὴ πολὺ τὸ γαῦρον
 καὶ ἀγέρωχον ἐπιφαίνων ἐν τοῖς ἀγῶσι, τῷ δὲ ἄλλῳ τρόπῳ
 σώφρων, φιλάνθρωπος, Ἑλληνικῆς παιδείας καὶ λόγων 30
 ἄκρι τοῦ τιμᾶν καὶ θαυμάζειν τοὺς κατορθοῦντας ἐρα-
 στής, αὐτὸς δὲ ὑπ' ἀσχολιῶν ἐφ' ὅσον ἦν πρόθυμος

ἀσκήσαι καὶ μαθεῖν οὐκ ἐξικόμενος. Εἰ γὰρ ἄλλοις τισὶν
ἀνθρώποις ὁ θεός, ὥσπερ Ὀμηρος εἴρηκεν,

ἐκ νεότητος ἔδωκε καὶ εἰς γῆρας τολυπεύειν
ἀργαλέους πολέμους,

5 καὶ τοῖς τότε πρωτεύουσι Ῥωμαίων, οἱ νέοι μὲν ὄντες
περὶ Σικελίαν Καρχηδονίοις, ἀκμάζοντες δὲ Γαλάταις
ὑπὲρ αὐτῆς Ἰταλίας ἐπολέμουν, ἥδη δὲ γηρῶντες Ἀννίβης
πάλιν συνείχοντο καὶ Καρχηδονίοις, οὐκ ἔχοντες, ὥσπερ
οἱ πολλοὶ, διὰ γῆρας ἀνάπανσιν στρατειῶν, ἀλλ' ἐπὶ
10 στρατηγίας πολέμων καὶ ἡγεμονίας κατ' εὐγένειαν καὶ
ἀρετὴν ἀγόμενοι.

II. Μάρκελλος δὲ πρὸς οὐδέν μὲν ἦν μάχης εἶδος ἀρ-
γὸς οὐδὲ ἀνάσκητος, αὐτὸς δ' ἑαυτοῦ κράτιστος ἐν τῷ
μονομαχεῖν γενόμενος οὐδεμίαν πρόκλησιν ἔφυγε, πάν-
15 τας δὲ τοὺς προκαλεσαμένους ἀπέκτεινεν. Ἐν δὲ Σικελίᾳ
τὸν ἀδελφὸν Ὀτακίλιον κινδυνεύοντα διέσωσεν ὑπερ-
ασπίδας καὶ ἀποκτείνας τοὺς ἐπιφερομένους. Ἀνδ' ὧν
ὄντι μὲν ἔτι νέφ' στέφανοι καὶ γέρα παρὰ τῶν στρατηγῶν
ἦσαν, εὐδοκιμοῦντα δὲ μᾶλλον ἀγορανόμον μὲν ἀπέδειξε
20 τῆς ἐπιφανεστεράς τάξεως ὁ δῆμος, οἱ δὲ λερεῖς ἀγούρα.
Τοῦτο δ' ἐστὶν ἱερωσύνης εἶδος, ᾧ μάλιστα τὴν ἀπ' οἰω-
νῶν μαντικὴν ἐπιβλέπειν καὶ παραφυλάττειν νόμος δέ-
δωκεν. Ἡναγκάσθη δὲ ἀγορανομῶν δίκην ἀβούλητον
εἰσενεγκεῖν. Ἦν γὰρ αὐτῷ παῖς ὁμώνυμος ἐν ᾧ ἔρα, τὴν
25 ὄψιν ἐκπρεπής, οὐχ ἥττον δὲ τῷ σωφρονεῖν καὶ πεπαι-
δεῦσθαι περιβλεπτός ὑπὸ τῶν πολιτῶν· τούτῳ Καπετω-
λῖνος ὁ τοῦ Μάρκελλου συνάρχων, ἀσελγῆς ἀνὴρ καὶ
θρασύς, ἐρῶν λόγους προσήνεγκε. Τοῦ δὲ παιδὸς τὸ μὲν
πρῶτον αὐτοῦ καθ' ἑαυτὸν ἀποτριψαμένου τὴν πείραν,
30 ὥς δὲ αὐτῷ ἐπεχείρησε κατειπόντος πρὸς τὸν πατέρα,
βαρέως ἐνεγκὼν ὁ Μάρκελλος προσήγγειλε τῇ βουλῇ τὸν
ἄνθρωπον. Ὁ δὲ πολλὰς μὲν ἀποδράσεις καὶ παραγρα-

φὰς ἐμνηκανᾶτο, τοὺς δημάρχους ἐπικαλοῦμενος, ἐκείνων δὲ μὴ προσδεχομένων τὴν ἐπικλήσιν ἀρνήσει τὴν αἰτίαν ἔφρευγε. Καὶ μάρτυρος οὐδενὸς τῶν λόγων γεγωνότος ἔδοξε μεταπέμπεσθαι τὸν παῖδα τῇ βουλῇ. Παραγενομένου δ' ἰδόντες ἐρύθημα καὶ δάκρυον καὶ μεμιγμένον δ' ἀπαύστῳ τῷ θυμουμένῳ τὸ αἰδούμενον, οὐδενὸς ἄλλον δσηθέντες τεκμηρίον κατεψηφίσαντο καὶ χρήμασιν ἐξήμίσαν. Καπετωλῖνον, ἐξ ᾧ ὁ Μάρκελλος ἀργυρᾶ λοιβᾶ ποιησάμενος τοῖς θεοῖς καθιέρωσεν.

III. Ἐπεὶ δὲ τοῦ πρώτου τῶν Καρχηδονίων πολέμων 10
ἔτει δευτέρῳ καὶ εἰκοστῷ συναιρεθέντος ἀρχαὶ πάλιν Γαλατικῶν ἀγῶνων διεδέχοντο τὴν Ῥώμην, οἱ δὲ τὴν ὑπαλπίαν νεμόμενοι τῆς Ἰταλίας Ἰνσομβρες, Κελτικὸν ἔθνος, μεγάλοι καὶ καθ' ἑαυτοὺς ὄντες δυνάμεις ἐκάλουν καὶ μετεπέμποντο Γαλατῶν τοὺς μισθοῦ στρατευομένους, οἱ 15
Γαισάται καλοῦνται, θαυμαστὸν μὲν ἔδόκει καὶ τύχης ἀγαθῆς γενέσθαι τὸ μὴ συρραγῆναι τὸν Κελτικὸν εἰς τὸ αὐτὸ τῷ Λιβυκῷ πόλεμον, ἀλλ' ὥσπερ ἐφιδρεῖαν εἰληφόντας τοὺς Γαλάτας, ὀρθῶς καὶ δικαίως ἀτρεμήσαντας 20
μαχομένων ἐκείνων, οὕτω τότε δὴ τοῖς νευικηκόσιν ἐπαποδύεσθαι καὶ προκαλεῖσθαι σχολὴν ἄγοντας· οὐ μὴν ἀλλὰ μέγαν ἢ τε χῶρα παρῆχε φόβον διὰ τὴν γειτνίαςιν ὁμόρῳ καὶ προσοίκῳ πολέμῳ συνοισομένοις καὶ τὸ παλαιὸν ἄξιωμα τῶν Γαλατῶν, οὓς μάλιστα Ῥωμαῖοι δεῖσαι 25
δοκοῦσιν, ἅτε δὴ καὶ τὴν πόλιν ὑπ' αὐτῶν ἀποβαλόντες, ἐξ ἐκείνου δὲ καὶ θέμενοι νόμον ἀτελεῖς εἶναι στρατείας τοὺς ἱερίας, πλὴν εἰ μὴ Γαλατικὸς πάλιν ἐπέλθοι πόλεμος. Ἐδήλου δὲ καὶ τὸν φόβον αὐτῶν ἢ τε παρασκευῇ (μυριάδες γὰρ ἐν ὅπλοις ἅμα τοσαῦται Ῥωμαίων οὔτε 30
πρότερον οὔτε ὕστερον γενέσθαι λέγονται) καὶ τὰ περιτὰς θυσίας καινοτομούμενα· βαρβαρικὸν μὲν οὐδὲν οὐδ' ἔκφυλον ἐπιτηδεύοντες, ἀλλ' ὥς ἐνι μάλιστα ταῖς δόξαις

Ἑλληνικῶς διακείμενοι καὶ πρῶτος πρὸς τὰ θεῖα, τότε τοῦ πολέμου συμπεσόντος ἡναγκάσθησαν εἶξαι λογίοις τισὶν ἐκ τῶν Σιβυλλείων [καὶ *] δύο μὲν Ἑλληνας, ἄνδρα καὶ γυναῖκα, δύο δὲ Γαλάτας ὁμοίως ἐν τῇ καλουμένῃ βοῶν
 5 ἀγορᾷ κατορύξαι ζῶντας, οἷς ἔτι καὶ νῦν ἐν τῷ Νοεμβρίῳ μηνὶ δρωσιν Ἕλλησι καὶ Γαλάταις ἀπορρήτους καὶ ἀθέατους ἱερουργίας.

- IV. Οἱ μὲν οὖν πρῶτοι τῶν ἀγώνων νίκας τε μεγάλας καὶ σφάλματα τοῖς Ῥωμαίοις ἐνέγκαντες εἰς οὐδὲν ἐτέλεσαν
 10 τησαν πέρας βέβαιον· Φλαμινίου δὲ καὶ Φουριίου τῶν ὑπάτων μεγάλας ἐκστρατευσάντων δυνάμεις ἐπὶ τοὺς Ἰνσομβρας, ὡφθῇ μὲν αἵματι θέων ὁ διὰ τῆς Πικηνίδος χώρας ποταμός, ἐλέχθη δὲ τρεῖς σελήνας φανῆναι περὶ πόλιν Ἀρίμινον, οἱ δὲ ἐπὶ ταῖς ὑπατικαῖς ψηφοφορίαις
 15 παραφυλάττοντες οἰωνοὺς ἱερεῖς διεβεβαίουντο μοχθηρὰς καὶ δυσόρνηθας αὐτοῖς γεγονέναι τὰς τῶν ὑπάτων ἀναγορεύσεις. Εὐθύς οὖν ἐπεμφεν ἡ σύγκλητος ἐπὶ τὸ στρατόπεδον γράμματα καλοῦσα καὶ μεταπεμπομένη τοὺς ὑπάτους, ὅπως ἐπανελθόντες ἢ τάχιστα τὴν ἀρχὴν ἀπέ-
 20 πωνται καὶ μηδὲν ὥς ὑπατοὶ φθάσωσι πρᾶξαι πρὸς τοὺς πολεμίους. Ταῦτα δεξάμενος τὰ γράμματα Φλαμίνιος οὐ πρότερον ἔλυσεν ἢ μάχῃ συνάψας τρέψασθαι τοὺς βαρβάρους καὶ τὴν χώραν αὐτῶν ἐπιδραμεῖν, Ὡς οὖν ἐπα-
 ἤλθε μετὰ πολλῶν λαφύρων, οὐκ ἀπῆντησεν ὁ δῆμος
 25 ἀλλ' ὅτι καλούμενος οὐκ εὐθύς ὑπήκουσεν οὐδ' ἐπέσθθη τοῖς γράμμασιν, ἀλλ' ἐνύβρισε καὶ κατεφρόνησεν, μικροὶ μὲν ἐδέησεν ἀποψηφίσασθαι τὸν θρίαμβον αὐτοῦ, θρι-
 αμβεύσαντα δὲ ἰδιωτὴν ἐποίησεν ἀναγκάσας ἐξομώσασθαι τὴν ὑπατείαν μετὰ τοῦ συνάρχοντος. Οὕτω πάντα τὰ
 30 πράγματα Ῥωμαίοις εἰς τὸν θεὸν ἀνήγρετο, μαντείων δὲ καὶ πατρίων ὑπεροψίαν οὐδ' ἐπὶ ταῖς μεγίσταις ἐνπρε-
 ξίαις ἀπεδέχοντο, μεῖζον ἡγούμενοι πρὸς σωτηρίαν πό-

λεως τὸ θαυμάζειν τὰ θεῖα τοὺς ἄρχοντας τοῦ κρατεῖν τῶν πολέμων.

V. Τιβέριος οὖν Σεμπρώνιος, ἀνὴρ δι' ἀνδρείαν καὶ καλοκαγαθίαν οὐδενὸς ἦτον ἀγαπηθεὶς ὑπὸ Ῥωμαίων, ἀπέδειξε μὲν ὑπατεύων διαδόχους Σκηπίωνα Νασικᾶν καὶ Γάιον Μάρκιον, ἥδη δὲ ἐχόντων αὐτῶν ἐπαρχίας καὶ στρατεύματα ἱερατικοῖς ὑπομνήμασιν ἐντυχὼν εὖρεν ἡγρονημένον ὑφ' αὐτοῦ τι τῶν πατρίων. Ἦν δὲ τοιοῦτον ὅταν ἄρχων ἐπ' ὄρεισι καθεζόμενος ἔξω πόλεως οἶκου ἢ σκηνὴν μεμισθωμένος ὑπ' αἰτίας τινὸς ἀναγκασθῇ μήπω 10 γεγονότων σημείων βεβαίῳ ἐπανελθεῖν εἰς πόλιν, ἀφεῖναι χρῆν τὸ προμεμισθωμένον οἶκημα καὶ λαβεῖν ἕτερον, ἔξ οὗ ποιήσεται τὴν θέαν αὐτῆς ἐξ ὑπαρχῆς. Τοῦτο ἔλαθεν, ὡς εἰοικε, τὸν Τιβέριον καὶ δις τῷ αὐτῷ χρησάμενος ἀπέδειξε τοὺς εἰρημένους ἄνδρας ὑπάτους. Ὑστερον δὲ 15 γνοὺς τὴν ἁμαρτίαν ἀνῆνεγκε πρὸς τὴν σύγκλητον. Ἡ δὲ οὐ κατεφρόνησε τοῦ κατὰ μικρὸν οὕτως ἐλλείμματος, ἀλλ' ἔγραψε τοῖς ἀνδράσι· καὶ ἐκεῖνοι τὰς ἐπαρχίας ἀπολιπόντες ἐπανῆλθον εἰς Ῥώμην ταχὺ καὶ κατέθεντο τὴν ἀρχήν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὕστερον ἐπράχθη· περὶ δὲ τοὺς 20 αὐτοὺς ἐκείνους χρόνους καὶ δύο ἱερεῖς ἐπιφανίστατοι τὰς ἱερωσύνας ἀφηρέθησαν, Κορνήλιος μὲν Κέθηγρος ὅτι τὰ σπλάγχνα τοῦ ἱερείου παρὰ τάξιν ἐπέδωκε, Κούλντος δὲ Σουλπίκιος ἐπὶ τῷ θύοντος αὐτοῦ τὸν κορυφαῖον ἀπορρυῆναι τῆς κεφαλῆς πῖλον, ὃν οἱ καλούμενοι Φλα- 25 μίνιοι φοροῦσι. Μινουκίου δὲ δικτάτορος ἱππαρχον ἀποδείξαντος Γάιον Φλαμίνιον, ἐπεὶ τρισμὸς ἠκούσθη μνός, ὃν σόρικα καλοῦσιν, ἀποψηγισάμενοι τούτους αὐτῆς ἐτέ- ρους κατέστησαν. Καὶ τὴν ἐν οὕτω μικροῖς ἀκρίβειαν φυλάττοντες οὐδεμίᾳ προσεμίγνυσαν δεισιδαιμονίᾳ τῷ 30 μῆδιν ἀλλάττειν μηδὲ παρεκβαίνειν τῶν πατρίων.

VI. Ὡς δ' οὖν ἐξωμόσαντο τὴν ἀρχὴν οἱ περὶ τὸν Φλα-

μίνιον, διὰ τῶν καλουμένων μεσοβασιλέων ὑπατος ἀπο-
 δείκνυται Μάρκελλος. Καὶ παραλαβὼν τὴν ἀρχὴν ἀπο-
 δείκνυσιν αὐτῷ συνάρχοντα Γναίου Κορνήλιον. Ἐλέχθη
 μὲν οὖν ὡς πολλὰ συμβατικά τῶν Γαλατῶν [λεγόντων]
 5 καὶ τῆς βουλῆς εἰρηναῖα βουλομένης ὁ Μάρκελλος ἐξε-
 τραχύνε τὸν δῆμον ἐπὶ τὸν πόλεμον· οὐ μὴν ἀλλὰ κα-
 γενομένης εἰρήνης ἀνακαίνισαι τὸν πόλεμον οἱ Γαισαί-
 δοκοῦσι, τὰς Ἄλπεις ὑπερβαλόντες καὶ τοὺς Ἰνσόμβρον-
 ἐπάραντες· τρισμῦριοι γὰρ ὄντες προσεγύνοντο πολλοί
 10 πλάσίοις ἐκείνοις οὖσι, καὶ μέγα φρονούντες εὐθύς ἐπὶ
 Ἀκέρρας ὤρμησαν, πόλιν ὑπὲρ ποταμοῦ Πάδου ἀναμ-
 σμένην. Ἐκεῖθεν δὲ μυρίους τῶν Γαισαίων ὁ βασιλεὺς
 Βριτόμαρτος ἀναλαβὼν τὴν περὶ Πάδου χώραν ἐπόρθε·
 Ταῦτα Μάρκελλος πυθόμενος τὸν μὲν συνάρχοντα πρὸς
 15 Ἀκέρραις ἀπέλιπε τὴν πεζὴν καὶ βαρεῖαν ὁμοῦ πᾶσαν
 ἔχοντα δύναμιν καὶ τῶν ἱππέων μέρος τρίτον, αὐτὸς δὲ
 τοὺς λοιποὺς ἱππεῖς ἀναλαβὼν καὶ τοὺς εὐλαφροτάτους
 τῶν ὀπλιτῶν περὶ ἑξακοσίους ἤλαυνεν, οὔτε ἡμέρας οὔτε
 νυκτὸς ἀμείβει τὸν δρόμον, ἕως ἐπέβαλε τοῖς μυρίοις Γαι-
 20 σάταις περὶ τὸ καλούμενον Κλαστίδιον, Γαλατικὴν κώ-
 μην οὐ πρὸ πολλοῦ Ῥωμαίοις ὑπήκοον γεγενημένην.
 Ἀναλαβεῖν δὲ καὶ διαναπαῦσαι τὸν στρατὸν οὐχ ὑπῆρξεν
 αὐτῷ· ταχὺ γὰρ αἰσθησάν τοις βαρβάροις ἀφικόμενοι
 παρῆσχε, καὶ κατεφρονήθη πεζῶν μὲν ὀλίγων παντάπα-
 25 σιν ὄντων σὺν αὐτῷ, τὸ δ' ἱππικὸν ἐν οὐδενὶ λόγῳ τῶν
 Κελτῶν τιθεμένων. Κράτιστοι γὰρ ὄντες ἱππομαχεῖν καὶ
 μάλιστα τούτῳ διαφέρειν δοκοῦντες, τότε καὶ πλήθει
 πολὺν τὸν Μάρκελλον ὑπερέβαλλον. Εὐθύς οὖν ἐπ' αὐτὸν
 ὡς ἀναρπασόμενοι μετὰ βίας πολλῆς καὶ δεινῶν ἀπειλῶν
 30 ἐφέροντο, τοῦ βασιλέως προειπείοντος. Ὁ δὲ Μάρκελλος
 ὡς μὴ φθαῖεν αὐτὸν ἐγκυκλωσάμενοι καὶ περικυθέντες
 ὀλιγοστὸν ὄντα, τὰς ἑλας ἤγε πόρρω τῶν ἱππέων καὶ

περιήλαυνε, λεπτὸν ἐκτείνων τὸ κέρας, ἄχοι οὐ μικρὸν
 ἀπέσχε τῶν πολεμίων. Ἦδη δὲ πῶς εἰς ἐμβολὴν ἐπιστρέ-
 φοντος αὐτοῦ συντυγχάνει τὸν ἵππον πτυρνέντα τῇ γαν-
 ρότητι τῶν πολεμίων ἀποτραπέσθαι καὶ βίᾳ φέρειν ὀπίσω
 τὸν Μάρκελλον. Ὁ δὲ τοῦτο δεισας μὴ ταραχὴν ἐκ δεισι- 5
 δαιμονίας τοῖς Ῥωμαίοις ἐνεργάσῃται, ταχὺ περισπάσας
 ἐφ' ἡνίαν τῷ χαλινῷ καὶ περιστρέψας τὸν ἵππον ἐναν-
 τίον τοῖς πολεμίοις, τὸν ἥλιον αὐτὸς προσεκύνησεν, ὥς δὴ
 μὴ κατὰ τύχην, ἀλλ' ἐνεκα τούτου τῇ περιαγωγῇ χρησά-
 μενος· οὕτω γὰρ ἔθος ἐστὶ Ῥωμαίοις προσκυνεῖν τοὺς 10
 θεοὺς περιστρεφομένους, καὶ αὐτὸν ἤδη προσμινύντα
 τοῖς ἐναντίοις προσεϋξάσθαι τῷ φερετρίῳ Διὶ τὰ κάλλι-
 στα τῶν παρὰ τοῖς πολεμίοις ὀπλῶν καθιερωσείν.

VII. Ἐν τούτῳ δὲ κατιδὼν ὁ τῶν Γαλατῶν βασιλεὺς
 καὶ τεκμηράμενος ἀπὸ τῶν συμβόλων ἄρχοντα τοῦτον 15
 εἶναι, πολὺ πρὸ τῶν ἄλλων ἐξελάσας τὸν ἵππον ὑψη-
 λίασεν, ἅμα τῇ φωνῇ προκλητικὸν ἐπαλαλάζων καὶ τὸ
 δόρυ κραδαίνων, ἀνὴρ μεγέθει τε σώματος ἑξοχος Γαλα-
 τῶν καὶ πανοπλίᾳ ἐν ἀργύρῳ καὶ χρυσῷ καὶ βαφαῖς καὶ
 πᾶσι ποικίλμασιν, ὥσπερ ἀστραπὴ, διαφείρων στιλβούσῃ. 20
 Ὡς οὖν ἐπιβλέψαντι τὴν φάλαγγα τῷ Μαρκέλλῳ ταῦτα
 τῶν ὀπλῶν ἔδοξε κάλλιστα καὶ κατὰ τούτων ὑπέλαβε πε-
 ποιῆσθαι τῷ θεῷ τὴν κατευχήν, ὥρμησεν ἐπὶ τὸν ἄνδρα,
 καὶ τῷ δόρατι διακόψας τὸν θώρακα καὶ συνεπερείσας
 τῇ ῥύμῃ τοῦ ἵππου ζῶντα μὲν αὐτὸν περιέτρεψε, δευτέ- 25
 ραν δὲ καὶ τρίτην πληγὴν ἐνείς ἐνθὺς ἀπέκτεινεν. Ἀπο-
 πηδῆσας δὲ τοῦ ἵππου καὶ τῶν ὀπλῶν τοῦ νεκροῦ ταῖς
 χερσὶν ἐφαψάμενος, πρὸς τὸν οὐρανὸν εἶπεν· „Ὁ μέγας
 στρατηγῶν καὶ ἡγεμόνων ἔργα καὶ πράξεις ἐπιβλέπων ἐν
 πολέμοις καὶ μάχαις φερέτριε Ζεῦ, μαρτύρομαί σε Ῥω- 30
 μαίων τρίτος ἄρχων ἄρχοντα καὶ βασιλέα στρατηγὸς ἰδίᾳ
 χειρὶ τόνδε τὸν ἄνδρα κατεργασάμενος καὶ κτείνας σοι

- καθιεροῦν τὰ πρῶτα καὶ κάλλιστα τῶν λαφύρων. Σὺ δὲ
 δίδου τύχην ὁμοίαν ἐπὶ τὰ λοιπὰ τοῦ πολέμου προτρεπο-
 μένοις.“ Ἐκ τούτου συνέμισγον οἱ ἱππεῖς οὐ διακεκρι-
 μένοις τοῖς ἱππεῦσιν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς πεζοὺς ὁμοῦ
 5 προσφερομένους μαχόμενοι, καὶ νικῶσι νίκην ἰδέεσθαι τε καὶ
 τρόπον περιττὴν καὶ παράδοξον· ἱππεῖς γὰρ ἱππεῖς καὶ
 πεζοὺς ἅμα τοσοῦτοι τοσοῦτους οὔτε πρότερον οὔτε
 ὕστερον νικῆσαι λέγονται. Κτείναντες δὲ τοὺς πλείστους
 καὶ κρατήσαντες ὅπλων καὶ χρημάτων ἐπανήλθε πρὸς τὸν
 10 συνάρχοντα μοχθηρῶς πολεμοῦντα Κελτοῖς περὶ πόλιν
 μεγίστην καὶ πολυανθρωποτάτην τῶν Γαλατικῶν. Με-
 διόλανον καλεῖται, καὶ μητρόπολιν αὐτὴν οἱ τῆδε Κελτοὶ
 νομίζουσιν· ὅθιν ἐκθύμως μαχόμενοι περὶ αὐτῆς ἀντε-
 πολιορκοῦν τὸν Κορνήλιον. Ἐπελθόντος δὲ Μαρκελλοῦ
 15 καὶ τῶν Γαισατῶν, ὡς ἐπύθοντο τὴν τοῦ βασιλέως ἦντα
 καὶ τελευτὴν, ἀπελθόντων, τὸ μὲν Μεδιόλανον ἀλίσκε-
 ται, τὰς δὲ ἄλλας πόλεις αὐτοὶ παραδιδόασιν οἱ Κελτοὶ
 καὶ τὰ καθ' ἑαυτοὺς ἐπιτρέπουσι πάντα Ῥωμαίοις. Καὶ
 τούτοις μὲν ἦν εἰρήνη μετρίων τυχοῦσι.
- 20 VIII. Ψηφισαμένης δὲ τῆς συγκλήτου μόνῃ Μαρκελλῷ
 θρίαμβον εἰσήλανε τῇ μὲν ἄλλῃ λαμπρότητι καὶ πλούτῳ
 καὶ λαφύροις καὶ σώμασιν ὑπερφυέσιν αἰχμαλώτων ἐν
 ὀλίγοις θανμαστός, ἥδιστον δὲ πάντων θέαμα καὶ καυ-
 νότατον ἐπιδεικνύμενος αὐτὸν κομίζοντα τῷ θεῷ τὴν
 25 τοῦ βαρβάρου πανοπλίαν. Ἀρσὺς γὰρ εὐκτεάνου πρῶ-
 μνον ὄρθιον καὶ μέγα τεμὼν καὶ ἀσκήσας ὥσπερ τροπαίων
 ἀνεδήσατο καὶ κατήρησεν ἐξ αὐτοῦ τὰ λάφυρα, κοσμη-
 θιαθεὶς καὶ περιαρμόσας ἕκαστον. Προδούσης δὲ τῆς πομπῆς
 ἀράμενος αὐτὸς ἐπέβη τοῦ τεθρίππου καὶ τροπαίου
 30 φόρον ἄγαλμα τῶν ἐκείνου κάλλιστον καὶ διαπρεπέστατον
 ἐπόμενευε διὰ τῆς πόλεως. Ὁ δὲ στρατὸς εἶπετο καλ-
 λίστοις ὅπλοις κεκοσμημένος ἔχων ἅμα πεποιημένα μέλη

καὶ παῖδας ἐπινικίους εἰς τὸν θεὸν καὶ τὸν στρατηγόν.
 Οὕτω δὲ προβάς καὶ παρελθὼν εἰς τὸν νεὼν τοῦ φερε-
 τρίου Διὸς ἀνέστησε καὶ καθιέρωσε τρίτος καὶ τελευ-
 ταῖος ἄχρι τοῦ καθ' ἡμᾶς αἰῶνος. Πρῶτος μὲν γὰρ ἀνή-
 νεγκε σκῦλα Ῥωμύλος ἀπὸ Ἀκρωνος τοῦ Καινιήτου, 5
 δεύτερος δὲ Κόσσος Κορνήλιος ἀπὸ Τολουμνίου Τυρρη-
 νοῦ, μετὰ δὲ τούτους Μάρκελλος ἀπὸ Βριτομάρτου, βα-
 σιλέως Γαλατῶν, μετὰ δὲ Μάρκελλον οὐδὲ εἰς. Καλεῖται
 δὲ ὁ μὲν θεός, ᾧ πέμπεται, φερέτριος Ζεὺς, ὡς μὲν ἐνισφί-
 φασιν, ἀπὸ τοῦ φερετρενομένου τροπαίου κατὰ τὴν Ἑλ- 10
 ληνίδα γλῶσσαν ἐτι πολλὴν τότε συμμεμιγμένην τῇ Λα-
 τίνων, ὥς δὲ ἕτεροι, Διὸς ἐστὶν ἡ προσωνυμία κεραυνο-
 βολοῦντος. Τὸ γὰρ τύπτειν φερίζει οἱ Ῥωμαῖοι καλοῦσιν.
 Ἄλλοι δὲ παρὰ τὴν τοῦ πολεμίου πληγὴν γερονέναι τοῦ-
 νομα λέγουσι· καὶ γὰρ νῦν ἐν ταῖς μάχαις, ὅταν διώκῃσι 15
 τοὺς πολεμίους, πυκνὸν τὸ φέρι, τουτέστι παῖς, παρεγ-
 γνῶσιν ἀλλήλοις. Τὰ δὲ σκῦλα σπόλια μὲν κοινῶς, ἰδίως
 δὲ ὀπίμια ταῦτα καλοῦσι. Καίτοι φασὶν ἐν τοῖς ὑπομνή-
 μασι Νομᾶν Πομπήλιον καὶ πρῶτων ὀπιμίων καὶ δευτέ-
 ρων καὶ τρίτων μνημονεύειν, τὰ μὲν πρῶτα ληφθέντα 20
 τῷ φερετρίῳ Διὶ κελεύοντα καθισροῦν, τὰ δεύτερα δὲ
 τῷ Ἄρει, τὰ δὲ τρίτα τῷ Κυρίνῳ, καὶ λαμβάνειν γέρας
 ἑσπέρια τριακόσια τὸν πρῶτον, τὸν δὲ δεύτερον διακό-
 σια, τὸν δὲ τρίτον ἑκατόν. Ὁ μὲντοι πολὺς οὗτος ἐπικρα-
 τεὶ λόγος, ὥς ἐκείνων μόνων ὀπιμίων ὄντων, ὅσα καὶ 25
 παρατάξεως οὗσης καὶ πρῶτα καὶ στρατηγοῦ στρατηγὸν
 ἀνελόντος. Περὶ μὲν οὖν τούτων ἐπὶ τοσαῦτον. Οἱ δὲ
 Ῥωμαῖοι τὴν νίκην ἐκείνην καὶ τοῦ πολέμου τὴν κατάλυ-
 σιν οὕτως ὑπερηγάπησαν, ὥστε καὶ τῷ Πυθίῳ χρῴσιν ἔν-
 κρατῆρα ἀπὸ λύτρων... εἰς Ἀελφονὺς ἀποστεῖλαι χαριστή- 30
 ριον, καὶ τῶν λαφύρων ταῖς τε συμμαχίσι μεταδοῦναι

πόλεσι λαμπρῶς καὶ πρὸς Ἰέρωνα πολλὰ πέμψαι, τὸν Συρακουσίων βασιλέα, φίλον ὄντα καὶ σύμμαχον.

- IX. Ἀννίβου δὲ ἐμβαλόντος εἰς Ἰταλίαν ἐπέμφθη μὲν ὁ Μάρκελλος ἐπὶ Σικελίαν στόλον ἄγων· ἐπεὶ δὲ ἡ περὶ
 5 Κάννας ἀτυχία συνέπεσε καὶ Ῥωμαίων οὐκ ὀλίγαι μυριάδες ἐν τῇ μάχῃ διεφθάρησαν, ὀλίγοι δὲ σωθέντες εἰς Κανύσιον συνεπεφεύγεσαν, ἣν δὲ προσδοκία τὸν Ἀννίβαν
 εὐθύς ἐπὶ τὴν Ῥώμην ἔλαιν, ὅπερ ἦν κράτιστον τῆς δυνάμεως ἀνηρηκότα, πρῶτον μὲν ὁ Μάρκελλος ἀπὸ τῶν νεῶν
 10 ἔπεμψε τῇ πόλει φυλακὴν πεντακοσίους καὶ χιλίους ἄνδρας, ἔπειτα δόγμα τῆς βουλῆς δεξάμενος εἰς Κανύσιον παρῆλθε, καὶ τοὺς ἐκεῖ συνειλεγμένους παραλαβὼν ἐξήγαγε τῶν ἐρυμάτων ὥς οὐ προησόμενος τὴν χώραν.
 Ῥωμαίοις δὲ τῶν ἡγεμονικῶν καὶ δυνατῶν ἀνδρῶν οἱ μὲν
 15 ἔτεθνῆκεσαν ἐν ταῖς μάχαις, Φαβίου δὲ Μαξίμου τοῦ πλείστον ἔχοντος ἄξίωμα πίστεως καὶ συνέσεως τὸ λλάν ἀπηκριβωμένον ἐν τοῖς ὑπὲρ τοῦ μὴ παθεῖν λογισμοῖς ὥς ἀργὸν ἐπὶ τὰς πράξεις καὶ ἄτολμον ἥτιῶντο· καὶ νομίζοντες ἀποχωρῶντα τοῦτον ἔχειν πρὸς ἀσφάλειαν, οὐ
 20 διαρκῆ δὲ πρὸς ἄμυναν στρατηγόν, ἐπὶ τὸν Μάρκελλον ἀφεώρων, καὶ τὸ θαρραλέον αὐτοῦ καὶ δραστήριον πρὸς τὴν ἐκείνου κεραινήντες καὶ ἀρμόττοντες εὐλάβειαν καὶ πρόνοιαν, ποτὲ μὲν ἀμφοτέρους ἅμα χειροτονοῦντες ὑπάρχουσιν, ποτὲ δὲ ἐν μέρει, τὸν μὲν ὑπάτον, τὸν δὲ ἀνθύ-
 25 πατον ἐξέπεμπον. Ὁ δὲ Ποσειδώνιος φησὶ τὸν μὲν Φάβιον θυρεὸν καλεῖσθαι, τὸν δὲ Μάρκελλον ξίφος. Αὐτὸς δὲ ὁ Ἀννίβας ἔλεγε τὸν μὲν Φάβιον ὡς παιδαγωγὸν φοβεῖσθαι, τὸν δὲ Μάρκελλον ὡς ἀνταγωνιστήν· ὅφ' οὐ μὲν γὰρ κωλύεσθαι κακόν τι ποιεῖν, ὅφ' οὐ δὲ καὶ
 30 πᾶσχειν.

X. Πρῶτον μὲν οὖν ἀνέσεις πολλῆς καὶ θρασυτήτος ἐκ τοῦ κρατεῖν τὸν Ἀννίβαν τοῖς στρατιωταῖς ἐγγενομέ-

νης τοὺς ἐποσκιδναμένους τοῦ στρατοπέδου καὶ κατα-
τρέχοντας τὴν χώραν ἐπιτιθέμενος κατέκοπτε καὶ ὑπαν-
ήλισε τῆς δυνάμεως· ἔπειτα πρὸς Νέαν πόλιν καὶ Νῶ-
λαν βοηθήσας Νεαπολίτας μὲν ἐπέρωσεν αὐτοὺς καθ'
ἑαυτοὺς βεβαλούς ὄντας Ῥωμαίοις, εἰς δὲ Νῶλαν εἰσελ- 5
θὼν στάσιν εὗρε, τῆς βουλῆς τὸν δῆμον ἀννιβίζοντα με-
ταχειρίσασθαι καὶ καταρτίσαι μὴ δυναμένης. Ἦν γὰρ τις
ἀνὴρ εὐγενεΐα τε πρωτεύων ἐν τῇ πόλει καὶ κατ' ἀνδρείαν
ἐπιφανής, ὄνομα Βάνδιος· τοῦτον ἐν Κάνναις περιόπτως
ἀγωνισάμενον καὶ πολλοὺς μὲν ἀνελόντα τῶν Καρχηδο- 10
νίων, τέλος δὲ αὐτὸν ἐν τοῖς νεκροῖς εὗρε θέντα πολλῶν
βελῶν κατάπλεων τὸ σῶμα, θαυμάσας ὁ Ἀννίβας οὐ μό-
νον ἀφῆκεν ἄνευ λύτρων, ἀλλὰ καὶ δῶρα προσέθηκε καὶ
φίλον ἐποίησατο καὶ ξένον. Ἀμειβόμενος οὖν τὴν χάριν
ὁ Βάνδιος εἰς ἣν τῶν ἀννιβιζόντων προθύμως καὶ τὸν 15
δῆμον ἰσχύων ἐξῆγε πρὸς ἀπόστασιν. Ὁ δὲ Μάρκελλος
ἀνελειν μὲν ἄνδρα λαμπρὸν οὕτω τὴν τύχην καὶ κοι-
νωνηκότα τῶν μεγίστων Ῥωμαίοις ἀγώνων οὐχ ὅσιον
ἡγρεῖτο, πρὸς δὲ τῷ φύσει φιλανθρώπῳ καὶ πιθανὸς ὢν
ὁμιλία προσάγεσθαι φιλότιμον ἦθος, ἀσπασαμένον ποτὲ 20
τοῦ Βανδίου αὐτὸν ἠρώτησεν ὅστις ἀνθρώπων εἴη, πᾶ-
λαι μὲν εὐ εἰδώς, ἀρχὴν δὲ καὶ πρόφασιν ἐντεύξειως ζη-
τῶν. Ὡς γὰρ εἶπε „Αεὺκίος Βάνδιος“ οἷον ἡσθεῖς καὶ
θαυμάσας ὁ Μάρκελλος „Ἡ γὰρ ἐκεῖνος“ ἔφη „σὺ Βάν-
διος, οὐ πλείστος ἐν Ῥώμῃ λόγος τῶν ἐν Κάνναις ἀγωνι- 25
σαμένων, ὥς μόνου Παῦλον Αἰμίλιον τὸν ἄρχοντα μὴ
προλιπόντος, ἀλλὰ τὰ πλείστα τῶν ἐκείνῳ φερομένων
βελῶν ὑποστάντος τῷ σώματι καὶ ἀναδεξαμένου;“ Φή-
σαντος δὲ τοῦ Βανδίου καὶ τι καὶ παραφήναντος αὐτῷ
τῶν τραυμάτων „Εἶτα“ ἔφη „τηλικαῦτα γνωρίσματα φέ- 30
ρων τῆς πρὸς ἡμᾶς φιλίας οὐκ εὐθὺς προσήεις; ἢ κακοί
σοι δοκοῦμεν ἀρετὴν ἀμείβεσθαι φίλων οἷς ἐστὶ τιμὴ καὶ

παρὰ τοῖς πολεμίοις;“ Ταῦτα φιλοφρονηθεῖς καὶ δεξιω-
σάμενος ἵππον τε δωρεῖται πολεμιστὴν αὐτῷ καὶ δραχμὰς
ἀργυρίου πεντακοσίας.

XI. Ἐκ τούτου βεβαιότατος μὲν ἦν Μαρκελλῶ παρα-
5 στάτης καὶ σύμμαχος, δεινότατος δὲ μηνυτὴς καὶ κατήγο-
ρος τῶν τἀναντία φρονούντων ὁ Βάνδιος. Ἦσαν δὲ πολ-
λοὶ καὶ διενεοῦντο τῶν Ῥωμαίων ἐπεξιόντων τοῖς πολε-
μίοις αὐτοὶ διαρπάσαι τὰς ἀποσκευάς. Διὸ συντάξας ὁ
Μάρκελλος τὴν δύναμιν ἐντὸς παρὰ τὰς πύλας ἔστησε τὰ
10 σκευοφόρα, καὶ τοῖς Νωλανοῖς διὰ κηρύγματος ἀπέπε-
πρὸς τὰ τεῖχη προσπελάζειν. Ἦν οὖν ὄπλων ἐρημία καὶ
τὸν Ἀννίβαν ἐπεσπάσατο προσάγειν ἀτακτότερον, ὥς τῶν
ἐν τῇ πόλει ταραττομένων. Ἐν τούτῳ δὲ τὴν καθ' αὐτὸν
πύλην ἀναπετάσαι κελεύσας ὁ Μάρκελλος ἐξήλασεν, ἔχων
15 μεθ' ἑαυτοῦ τῶν Ἰσποτῶν τοὺς λαμπροτάτους, καὶ προσ-
πεσὼν κατὰ στόμα συνέχετο τοῖς πολεμίοις. Μετ' ὀλί-
γον δ' οἱ πεζοὶ καθ' ἑτέραν πύλην ἐχώρουν μετὰ δρόμου
καὶ βοῆς· καὶ πρὸς τούτους αὐθις αὐτοῦ Ἀννίβα μισ-
ξοντος τὴν δύναμιν ἢ τρίτῃ τῶν πυλῶν ἀνεφύγνυτο, καὶ
20 δι' αὐτῆς ἐξέθεον οἱ λοιποὶ καὶ προσέκειντο πανταχόθεν
ἐκπεπληγμένοις τῷ ἀπροσδοκῆτῳ καὶ κακῶς ἐμνημονεύουσιν
τοὺς ἐν χερσὶν ἤδη διὰ τοὺς ὕστερον ἐπιφερομένους.
Κἀνταῦθα πρῶτον οἱ σὺν Ἀννίβᾳ Ῥωμαῖοι ἐνέδωκαν,
ᾧθούμενοι φόνῳ πολλῷ καὶ τραύμασι πρὸς τὸ στρατόπε-
25 δον. Λέγονται γὰρ ὑπὲρ πεντακισχιλίους ἀποθανεῖν,
ἀποκτεῖναι δὲ Ῥωμαίων οὐ πλείονας ἢ πεντακοσίους. Ὁ
δὲ Λίβιος οὕτω μὲν οὐ διαβεβαιοῦται γενέσθαι μεγάλην
ἦτταν οὐδὲ πεσεῖν νεκροὺς τοσούτους τῶν πολεμίων,
κλέος δὲ μέγα Μαρκελλῶ καὶ Ῥωμαίοις ἐκ κακῶν θάρσος
30 ἀπὸ τῆς μάχης ἐκείνης ὑπάρχει θανμαστόν, οὐχ ὥς πρὸς
ἕμачον οὐδὲ ἀήτητον, ἀλλὰ τι καὶ παθεῖν δυνάμενον
διαγωνιζομένοις πολέμιον.

XII. Διὸ καὶ θατέρου τῶν ὑπάτων ἀποθανόντος ἐκά-
λει Μάρκελλον ὁ δῆμος ἐπὶ τὴν διαδοχὴν ἀπόντα, καὶ
βία τῶν ἀρχόντων ὑπερεθετο τὴν κατάστασιν ἕως ἐκεῖ-
νος ἦλθεν ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου. Καὶ πάσαις μὲν ἀπε-
δείχθη ταῖς ψήφοις ὑπάτος, ἐπιβροντήσαντος δὲ τοῦ θεοῦ 5
καὶ τῶν ἱερῶν οὐκ αἷσιον τιθεμένων τὸ σημεῖον, ἔμφα-
νὼς δὲ κωλύειν ὀκνούντων καὶ δεδιότων τὸν δῆμον, αὐ-
τὸς ἐξωμόσατο τὴν ἀρχήν. Οὐ μέντοι τὴν στρατείαν ἐφυ-
γεν, ἀλλ' ἀνθύπατος ἀναγορευθεὶς καὶ πάλιν πρὸς Νῶ-
λαν ἐπανελθὼν εἰς τὸ στρατόπεδον κακῶς ἐπαίει τοὺς 10
ἡρημένους τὰ τοῦ Φοίνικος. Ὡς δὲ ὀξείαν ἐπ' αὐτὸν θέ-
μενος βοήθειαν ἐκείνος ἦκε, προκαλουμένῳ μὲν ἐκ παρα-
τάξεως οὐκ ἡβουλήθη διαγωνίσασθαι, τρέψαντι δὲ τὸ
πλεῖστον ἐφ' ἀρπαγὴν τοῦ στρατοῦ καὶ μηκέτι προσδεχο-
μένῳ μάχην ἐπιξήλθε, διαδούς δόρατα τῶν ναυμάχων 15
μεγάλα τοῖς πεζοῖς, καὶ διδάξας πόρρωθεν συντηροῦσι
παίειν τοὺς Καρχηδονίους, ἀκοντιστάς μὲν οὐκ ὄντας,
αἰχμαῖς δὲ χρωμένους ἐκ χειρὸς βραχείαις. Διὸ καὶ δο-
κοῦσι τότε δεῖξαι τὰ νῶτα Ῥωμαίοις ὅσοι συνέβαλον καὶ
φυγὴν ἀπροφάσιστον φυγεῖν, ἀποβαλόντες ἐξ ἑαυτῶν 20
νεκροὺς μὲν γενομένους πεντακισχιλίους [αἰχμαλώτους
δὲ ἑξακοσίους*], καὶ τῶν ἐλαφάντων τέσσαρας μὲν πεσόν-
τας, δύο δὲ ζωοὺς ἀλόντας. Ὁ δ' ἦν μέγιστον, ἡμέρας
τρίτη μετὰ τὴν μάχην ἱππεῖς Ἰβήρων καὶ Νομάδων μιγά-
δες αὐτομολοῦσιν ὑπὲρ τοὺς τριακοσίους, οὕτω πρότε- 25
ρον Ἀννίβα τοῦτο παθόντος, ἀλλ' ἐκ ποικίλων καὶ πο-
λυτρόπων συνηρμοσμένον ἔθνων βαρβαρικὸν στράτευμα
πλεῖστον χρόνον ἐν μιᾷ γνώμῃ διαφυλάξαντος. Οὗτοι
μὲν οὖν πιστοὶ παρέμειναν εἰς ἅπαν αὐτῷ τε τῷ Μαρκ-
κέλλῳ καὶ τοῖς μετ' αὐτὸν στρατηγοῖς. 30

XIII. Ὁ δὲ Μάρκελλος ἀποδειχθεὶς ὑπάτος τὸ τρίτον
εἰς Σικελίαν ἔπλευσεν. Αἱ γὰρ Ἀννίβου περὶ τὸν πόλε-

μον εὐπραξίαί Καρχηδονίους ἐπῆραν αὐτοῖς ἀντιλαμβάνει-
 σθαι τῆς νήσου, μάλιστα τεταραγμένων τῶν περὶ τὰς Συ-
 ρακοῦδας μετὰ τὴν Ἱερωνύμου τοῦ τυράννου τελευτήν.
 Διὸ καὶ Ῥωμαίων ἦν ἐκεῖ προαπεσταλμένη δύναμις καὶ
 5 στρατηγὸς Ἀππίος. Ταύτην παραλαμβάνοντι τῷ Μαρ-
 κέλλῳ προσπίπτουσι Ῥωμαῖοι πολλοὶ συμφορᾷ κεχρημέ-
 νοι τοιαύτῃ. Τῶν περὶ Κάννας παραταξαμένων πρὸς
 Ἀννίβαν οἱ μὲν ἐφυγον, οἱ δὲ ζῶντες ἤλωσαν, τοσοῦτον
 πλῆθος, ὥς δοκεῖν Ῥωμαίοις ὑπολειπεῖσθαι μηδὲ τοὺς
 10 τὰ τεῖχη διαφυλάξοντας. Τοῖς δὲ ἄρα τοσοῦτο τοῦ φρο-
 νήματος καὶ μεγαλοφυχίας περιῆν, ὥστε τοὺς μὲν αἰχμα-
 λώτους ἐπὶ μικροῖς λύτροις ἀποδιδόντος Ἀννίβου μὴ λα-
 βεῖν, ἀλλ' ἀποψηφίσασθαι καὶ περιῖδεν τοὺς μὲν ἀνα-
 ρεθέντας, τοὺς δὲ πραθέντας ἔξω τῆς Ἰταλίας, τῶν δὲ
 15 φυγῇ περιγενομένων τὸ πλῆθος εἰς Σικελίαν ἀποστελεῖται
 διακελευσμένους Ἰταλίας μὴ ἐπιβαίνειν ἕως πολέμουσι
 πρὸς Ἀννίβαν. Οὗτοι δὲ τῷ Μαρκελλῷ παραγενομένῳ
 προσπεσόντες ἄθροοι, καὶ χαμαὶ καταβαλόντες αὐτούς,
 ἤτουν τάξιν ἐπιτίμου στρατείας μετὰ πολλῆς βοῆς καὶ
 20 δακρύων ἐπαγγελλόμενοι δεῖξειν δι' ἔργων ἀτυχίαν τινὲν
 μᾶλλον ἢ δι' ἀνανδρίαν αὐτῶν τὴν τροπὴν ἐκείνην γενο-
 μένην. Οἰκτείρας οὖν αὐτούς ὁ Μάρκελλος ἔγραψε πρὸς
 τὴν σύγκλητον αἰτούμενος ἐκ τούτων αἰετῆς στρατείας
 τὸ ἐπιλείπον ἀναπληροῦν. Λόγων δὲ πολλῶν γενομένων
 25 ἐποιήσατο γνώμην ἢ βουλὴν μηδὲν εἰς δημόσια πράγματα
 δεῖσθαι Ῥωμαίους ἀνθρώπων ἀνάνδρων· εἰ δὲ βούλεται
 χρησθαι Μάρκελλος αὐτοῖς ἴσως, μηδενὸς τῶν ἐπ' ἀν-
 δρείας νομιζομένων στεφάνων καὶ γερῶν τυχεῖν ὑπ' ἄρ-
 χοντος. Τοῦτο τὸ δόγμα Μάρκελλον ἠνάσσε, καὶ μετὰ τὸν
 30 ἐν Σικελίᾳ πόλεμον ἐπανελθὼν ἐμήμετο τὴν βουλήν,
 ὥς ἀντὶ πολλῶν καὶ μεγάλων οὐ παρασχούσαν αὐτῷ το-
 ούτων δυστυχίαν ἐπανορθώσασθαι πολιτῶν.

XIV. Τότε δ' ἐν Σικελίᾳ πρῶτον μὲν ἀδικηθεῖς ὑπὸ Ἱπποκράτους Συρακουσίων στρατηγοῦ, ὃς Καρχηδονίοις χαριζόμενος καὶ τυραννίδα κτῶμενος αὐτῷ πολλοὺς διέφθειρε Ῥωμαίων πρὸς Λεοντίνοις . . . καὶ εἶλε τὴν τῶν Λεοντίνων πόλιν κατὰ κράτος, καὶ Λεοντίνους μὲν οὐκ ᾔδίκησε, τῶν δὲ αὐτομόλων ὅσους ἔλαβε μαστιγῶσας ἀπέκτεινε. Τοῦ δ' Ἱπποκράτους πρῶτον μὲν λόγον εἰς τὰς Συρακούσας προπέμψαντος, ὡς Λεοντίνους ἤβηδὸν ἀποσφάττει Μάρκελλος, ἔπειτα δὲ τεταραγμένοις ἐπιστόντος καὶ τὴν πόλιν καταλαβόντος, ἄρας ὁ Μάρκελ- 10-
λος τῷ στρατῷ παντὶ πρὸς τὰς Συρακούσας ἐχώρει. Καὶ καταστρατοπεδεύσας πλησίον εἰσέπεμψε μὲν πρέσβεις περὶ τῶν ἐν Λεοντίνοις διδάζοντας, ὡς δὲ οὐδὲν ἦν ὄφε-
λος μὴ πειθομένων Συρακουσίων (ἐκράτου γὰρ οἱ περὶ τὸν Ἱπποκράτην), προσβολὰς ἐποιεῖτο κατὰ γῆν ἅμα καὶ 15
κατὰ θάλατταν, Ἀππίου μὲν τὸν πεζὸν ἐπάγοντος στρα-
τόν, αὐτὸς δὲ πεντήρεις ἔχων ἐξήκοντα παντοδαπῶν ὅπλων καὶ βελῶν πλήρεις. Ὑπὲρ δὲ μεγάλου ξεύγματος νεῶν ὀκτὼ πρὸς ἀλλήλας συνδεδεμένων μηχανὴν ἄρας ἐπέπλει πρὸς τὸ τεῖχος, τῷ πλήθει καὶ τῇ λαμπρότητι τῆς 20
παρασκευῆς καὶ τῇ δόξῃ τῇ περὶ αὐτὸν πεποιθώς· ἧς ἄρα λόγος οὐδεὶς ἦν Ἀρχιμήδει καὶ τοῖς Ἀρχιμήδους μηχανή-
μασιν. Ὡς ὡς μὲν ἔργον ἄξιον σπουδῆς οὐδὲν ὁ ἀνὴρ προῦθιτο, γεωμετρίας δὲ παιζούσης ἐγερόναι πάρεργα τὰ πλείστα, πρότερον φιλοτιμηθέντος Ἰέρωνος τοῦ βα- 25
σιλέως καὶ πείσαντος Ἀρχιμήδη τρέφαι τι τῆς τέχνης ἀπὸ τῶν νοητῶν ἐπὶ τὰ σωματικά καὶ τὸν λόγον ἀμῶς γέ πως δι' αἰσθησεως μίξαντα ταῖς χρεῖαις ἐμφανέστερον κατα-
στήσαι τοῖς πολλοῖς. Τὴν γὰρ ἀραπωμένην ταύτην καὶ περιβόητον ὀργανικὴν ἤρξαντο μὲν κινεῖν οἱ περὶ Εὐδο- 30
ξον καὶ Ἀρχύταν, ποικίλλοντες τῷ γλαφυρῷ γεωμετρίαν, καὶ λογικῆς καὶ γραμμικῆς ἀποδείξεως οὐκ εὐποροῦντα

προβλήματα δι' αἰσθητῶν καὶ ὀργανικῶν παραδειγμά-
 των ὑπερείδοντες, ὥς τὸ περὶ δύο μίσας ἀνὰ λόγον πρό-
 βλημα καὶ στοιχεῖον ἐπὶ πολλὰ τῶν γραφομένων ἀναγ-
 καστον εἰς ὀργανικὰς ἐξηγῶν ἀμφοτέροι κατασκευάσμε-
 5 σογράφους τινὰς ἀπὸ καμπύλων γραμμῶν καὶ τμημάτων
 μεθαρμόζοντες· ἐπεὶ δὲ Πλάτων ἡγανάκτησε καὶ διετέ-
 νηατο πρὸς αὐτοὺς ὥς ἀπολλύντας καὶ διαφθείροντας τὴν
 γεωμετρίας ἀγαθὸν ἀπὸ τῶν ἀσωμάτων καὶ νοητῶν ἀπο-
 διδρασκούσης ἐπὶ τὰ αἰσθητὰ καὶ προσχρωμένῃς αὐτῇ
 10 αὐτὸ σώμασι πολλῆς καὶ φορτικῆς βαναυσουργίας δεομένοις·
 οὕτω διεκρίθη γεωμετρίας ἐκπεσοῦσα μηχανικὴ καὶ περι-
 οραμένη πολὺν χρόνον ὑπὸ φιλοσοφίας μία τῶν στρατιω-
 τίδων τεχνῶν ἐγερόνει. Καὶ μίντοι καὶ Ἀρχιμήδης, Ἰε-
 ρωνι τῷ βασιλεῖ συγγενὲς ὢν καὶ φίλος, ἐγράψεν, ὥς τῇ
 15 δοθείσῃ δυνάμει τὸ δοθὲν βάρος κινήσαι δυνατόν ἐστι·
 καὶ νεανιευσάμενος, ὥς φασι, ῥώμῃ τῆς ἀποδείξεως εἶπεν,
 ὥς, εἰ γῆν εἶχεν ἐτέραν, ἐκίνησεν αὐτὴν ταύτην μεταβάς εἰς
 ἐκείνην. Θανυμάσαντος δὲ τοῦ Ἱερωνος, καὶ δεηθέντος εἰς
 ἔργον ἐξαγαγεῖν τὸ πρόβλημα καὶ δεῖξαι τι τῶν μεγάλων
 20 κινούμενον ὑπὸ μικρᾶς δυνάμεως, ὁκλάδα τριάκοντα
 τῶν βασιλικῶν πόντῳ μεγάλῳ καὶ χειρὶ πολλῇ νεωλεκηθεῖ-
 σαν, ἐμβαλὼν ἀνθρώπους τε πολλοὺς καὶ τὸν συνήθη
 φόρτον, αὐτὸς ἄνωθεν καθήμενος, οὐ μετὰ σπουδῆς, ἀλλὰ
 ἡρέμα τῇ χειρὶ σείων ἀρχὴν τινα πολυσπάστου προσηγά-
 25 γετο λείως καὶ ἀπταίστως καὶ ὥσπερ διὰ θαλάττης ἐπ-
 θείουσαν. Ἐκπλαγεὶς οὖν ὁ βασιλεὺς καὶ συννοήσας τῆς
 τέχνης τὴν δύναμιν, ἔπεισε τὸν Ἀρχιμήδην, ὅπως αὐτῷ
 τὰ μὲν ἀμνησθέντα, τὰ δ' ἐπιχειροῦντι μηχανήματα κατα-
 σκευάσῃ πρὸς πᾶσαν ἰδέαν πολιορκίας, οἷς αὐτὸς μὲν οὐκ
 30 ἐχρήσατο, τοῦ βίου τὸ πλεῖστον ἀπόλεμον καὶ πανηγυρι-
 κὸν βιώσας, τότε δ' ὑπῆρχε τοῖς Συρακουσίοις εἰς δέον
 ἢ παρασκευὴ καὶ μετὰ τῆς παρασκευῆς ὁ δημιουργός.

XV. Ὡς οὖν προσέβαλον οἱ Ῥωμαῖοι διχόθεν, ἐκπλη-
 ξίς ἦν τῶν Συρακουσίων καὶ σιγὴ διὰ δέος μηδὲν ἂν
 ἀνθέξειν πρὸς βίαν καὶ δύναμιν οἰομένων τοσαύτην.
 Σχάσαντος δὲ τὰς μηχανὰς τοῦ Ἀρχιμήδους ἅμα τοῖς μὲν
 πεξοῖς ἀπὴντα τοξεύματά τε παντοδαπὰ καὶ λίθων ὑπὲρ-
 5 ογκα μερέσθη, ῥοίξῳ καὶ τάχει καταφερομένων ἀπίστω καὶ
 μηδενὸς ὅλως τὸ βρῆθος στέγοντος ἀθρόους ἀνατρεπόν-
 των τοὺς ὑποπίπτοντας καὶ τὰς τάξεις συγχεόντων, ταῖς
 δὲ ναυσὶν ἀπὸ τῶν τειχῶν ἄφνω ὑπεραιωρούμεναι κε-
 ραῖται τὰς μὲν ὑπὸ βρῆθους στηρίζοντος ἄνωθεν ὠθοῦσαι 10
 κατέδυον εἰς βυθόν, τὰς δὲ χερσὶ σιδηραῖς ἢ στόμασιν
 εἰκασμένοις γεράνων ἀνασπᾶσαι πρῶραθεν ὀρθὰς ἐπὶ
 πρύμναν ἐβάπτιζον, ἢ δι' ἀντιτόνων ἔνδον ἐπιστρεφό-
 μена καὶ περιαγόμεναι τοῖς ὑπὸ τὸ τεῖχος πεφυκόσι
 15 κρημνοῖς καὶ σκοπέλοις προσήρασσον, ἅμα φθόρῳ πολλῷ
 τῶν ἐπιβατῶν συντριβομένων. Πολλάκις δὲ μετέωρος
 ἐξαφθεῖσα ναὺς ἀπὸ τῆς θαλάσσης δεῦρο κἀκέισε περιδι-
 νουμένη καὶ κρεμαμένη θέαμα φορικῶδες ἦν, μέχρ' οὗ
 τῶν ἀνδρῶν ἀπορριφέντων καὶ διασφενδονηθέντων
 κενὴ προσπέσοι τοῖς τεῖχεσιν ἢ περιολίσθοι τῆς λαβῆς 20
 ἀνέλσης. Ἦν δὲ ὁ Μάρκελλος ἀπὸ τοῦ ζεύγματος ἐπήγει
 μηχανήν, σαμβύκη μὲν ἐκαλεῖτο δι' ὁμοιότητά τινα σχή-
 ματος πρὸς τὸ μουσικὸν ὄργανον, ἔτι δὲ ἄνωθεν αὐτῆς
 προσφερομένης πρὸς τὸ τεῖχος ἐξήλατο λίθος δεκατάλαν-
 25 τος ὀλκήν, εἰτα ἕτερος ἐπὶ τούτῳ καὶ τρίτος, ὧν οἱ μὲν
 αὐτῆς ἐμπιπύοντες μεγάλῳ κτύπῳ καὶ κλύδωνι τῆς μηχανῆς
 τὴν τε βᾶσιν συνηλόησαν καὶ τὸ γόμφωμα διέσεισαν
 καὶ διέσπασαν τοῦ ζεύγματος, ... ὥστε τὸν Μάρκελλον
 ἀπορούμενον αὐτὸν τε ταῖς ναυσὶν ἀποπλεῖν κατὰ τάχος
 30 καὶ τοῖς πεξοῖς ἀναχώρησιν παρεγγυῆσαι. Βουλευομένοις
 δὲ ἔδοξεν αὐτοῖς ἔτι νυκτός, ἂν δύνωνται, προσμίξαι
 τοῖς τεῖχεσιν· τοὺς γὰρ τόνοισι, οἷς χρῆσθαι τὸν Ἀρχιμή-

δην, ὅμην ἔχοντας ὑπερπετεῖς ποιήσεσθαι τὰς τῶν βελῶν ἀφέσεις, ἐγγυῖθεν δὲ καὶ τελείως ἀπράκτους εἶναι διάστημα τῆς πληγῆς οὐκ ἐχούσης. Ὁ δ' ἦν, ὥς ἔοικεν, ἐπὶ ταῦτα πάλαι παρεσκευασμένος ὀργάνων τε συμμέ-
 5 τρους πρὸς πᾶν διάστημα κινήσεις καὶ βέλη βραχέα, καὶ διὰ τὸ τεῖχος οὐ μεγάλων, πολλῶν δὲ καὶ συνεχῶν τρημάτων ὄντων, οἱ σκορπίοι βραχύτονοι μὲν, ἐγγυῖθεν δὲ πληῆσαι παρεστήκεσαν ἀόρατοι τοῖς πολεμίοις.

XVI. Ὡς οὖν προσέμιξαν οἰόμενοι λανθάνειν, αὐθις
 10 αὖ βέλεσι πολλοῖς ἐντυγχάνοντες καὶ πληγαῖς, πετρῶν μὲν ἐκ κεφαλῆς ἐπ' αὐτοὺς φερομένων ὥσπερ πρὸς κά-
 θητον, τοῦ δὲ τείχους τοξεύματα πανταχόθεν ἀναπέμποντος, ἀνεχώρουν ὀπίσω. Κάνταυθα πάλιν αὐτῶν εἰς μῆκος ἐκτεταγμένων, βελῶν ἐκθεόντων καὶ καταλαμβα-
 15 νόντων ἀπιόντας ἐρίνετο πολὺς μὲν αὐτῶν φθόρος, πολὺς δὲ τῶν νεῶν συγκρουσμός, οὐδὲν ἀντιδρᾶσαι τοὺς πολεμίους δυναμένων. Τὰ γὰρ πλεῖστα τῶν ὀργάνων ὑπὸ τὸ τεῖχος ἐσκευοποίητο τῷ Ἀρχιμήδει, καὶ θεωμαχοῦ-
 σιν ἔφικεσαν οἱ Ῥωμαῖοι, μυρίων αὐτοῖς κακῶν ἐξ ἀφα-
 20 νοῦς ἐπιχεομένων.

XVII. Οὐ μὲν ἄλλ' ὁ Μάρκελλος ἀπέφυγέ τε καὶ τοῦς
 σὺν ἑαυτῷ σκώπτων τεχνίτας καὶ μηχανοποιούς ἔλεγεν
 „Οὐ παυσόμεθα πρὸς τὸν γεωμετρικὸν τοῦτον Βριάρεων
 πολεμοῦντες, ὃς τὰς μὲν ναῦς ἡμῶν καθίζων πρὸς τὴν
 25 θάλασσαν παίζων μετ' αἰσχύνης ἐκβέβληκε, τοὺς δὲ μυ-
 θικοὺς ἐκατόγχειρας ὑπεραίρει τοσαῦτα βάλλων ἅμα
 βέλη καθ' ἡμῶν;“ Τῷ γὰρ ὄντι πάντες οἱ λοιποὶ Συρα-
 κουσίοι σῶμα τῆς Ἀρχιμήδους παρασκευῆς ἦσαν, ἡ δὲ
 κινουσα πάντα καὶ στρέφουσα ψυχὴ μία, τῶν μὲν ἄλλων
 30 ὅπλων ἄτρεμα κειμένων, μόνοις δὲ τοῖς ἐκείνου τότε τῆς
 πόλεως χρωμένῃς καὶ πρὸς ἄμυναν καὶ πρὸς ἀσφάλειαν.
 Τέλος δὲ τοὺς Ῥωμαίους οὕτω περιφόβους γεγονότας ὕρῳ

ὁ Μάρκελλος, ὥστ', εἰ καλῶδιον ἢ ξύλον ὑπὲρ τοῦ τεί-
 χους μικρὸν ὀφθείη προτεινόμενον, τοῦτο ἐκείνο, μηχα-
 νήν τινα κινεῖν ἐπ' αὐτοὺς Ἀρχιμήδη βοῶντας ἀποτρέ-
 πεσθαι καὶ φεύγειν, ἀπέσχετο μάχης ἀπάσης καὶ προσ-
 βολῆς, τὸ λοιπὸν ἐπὶ τῷ χρόνῳ τὴν πολιορκίαν θέμενος. 5
 Τηλικούτων μέντοι φρόνημα καὶ βᾶθος ψυχῆς καὶ τοσού-
 τον ἐκέκμητο θεωρημάτων πλούτων Ἀρχιμήδης, ὥστε ἐφ'
 οἷς ὄνομα καὶ δόξαν οὐκ ἀνθρωπίνης, ἀλλὰ δαιμονίου
 τινὸς ἔσχε συνέσεως, μὴθὲν ἐθέλησαι σύγγραμμα περὶ
 τούτων ἀπολιπεῖν, ἀλλὰ τὴν περὶ τὰ μηχανικὰ πραγμα- 10
 τείαν καὶ πᾶσαν ὅλως τέχνην χρείας ἐφαπτομένην ἀγενυῇ
 καὶ βάνανσον ἡγησάμενος εἰς ἐκείνα καταθέσθαι μόνα
 τὴν αὐτοῦ φιλοτιμίαν, οἷς τὸ καλὸν καὶ περιττὸν ἀμυγῆς
 τοῦ ἀναγκαίου πρόσδεσιν, ἀσύγκριτα μὲν ὄντα τοῖς ἄλ-
 λοις, ἔριν δὲ παρέχοντα πρὸς τὴν ὕλην τῇ ἀποδείξει, τῆς 15
 μὲν τὸ μέγεθος καὶ τὸ κάλλος, τῆς δὲ τὴν ἀκριβείαν καὶ
 τὴν δύναμιν ὑπερφυῇ παρεχομένης· οὐ γὰρ ἔστιν ἐν
 γεωμετρίας χαλεπωτέρας καὶ βαρυτέρας ὑποθέσεις ἐν
 ἀπλουτέροις λαβεῖν καὶ καθαρωτέροις στοιχείοις γρα-
 φομένας. Καὶ τοῦθ' οἱ μὲν εὐφυῖα τοῦ ἀνδρὸς προσά- 20
 πτουςιν, οἱ δὲ ὑπερβολῇ τινι πόνου νομίζουσιν ἀπόνως
 πεποιημένῳ καὶ ῥαδίως ἕκαστον εἰκότως γεγονέναι. Ζη-
 τῶν μὲν γὰρ οὐκ ἂν τις εὖροι δι' αὐτοῦ τὴν ἀπόδειξιν,
 ἅμα δὲ τῇ μαθήσει παρίσταται δόξα τοῦ καὶ αὐτὸν εὗρειν·
 οὕτω λείαν ὁδὸν ἄγειν καὶ ταχεῖαν ἐπὶ τὸ δεικνύμενον. 25
 Οὐκοῦν οὐδὲ ἀπιστῆσαι τοῖς περὶ αὐτοῦ λεγομένοις
 ἔστιν, ὥς ὑπ' οἰκείας δὴ τινος καὶ συνοίκου θελγόμενος
 αἰετσηρῆνος ἐλέλυστο καὶ σίτου καὶ θεραπείας σώματος
 ἐξέλειπε, βία δὲ πολλάκις ἐλκόμενος ἐπ' αἰετιμῶν καὶ
 λουτρὸν ἐν ταῖς ἐσχάrais ἐγραφε σχήματα τῶν γεωμετρι- 30
 κῶν, καὶ τοῦ σώματος ἀληλιμμένον διῆγε τῷ δακτύλῳ
 γραμμάς, ὑπὸ ἡδονῆς μεγάλης κάτοχος ὢν καὶ μουσολη-

πτος ἀληθῶς. Πολλῶν δὲ καὶ καλῶν εὗρετης γεγονώς λέγεται τῶν φίλων δεηθῆναι καὶ τῶν συγγενῶν, ὅπως αὐτοῦ μετὰ τὴν τελευταίην ἐπιστήσωσι τῷ τάφῳ τὸν περιλαμβάνοντα τὴν σφαῖραν ἐντὸς κύλινδρου ἐπιγράψαντες 5 τὸν λόγον τῆς ὑπεροχῆς τοῦ περιέχοντος στερεοῦ πρὸς τὸ περιεχόμενον.

XVIII. Ἀρχιμήδης μὲν οὖν τοιοῦτος γενόμενος ἀήτη-
τον ἑαυτὸν τε καὶ τὴν πόλιν ὅσον ἐφ' ἑαυτῷ διεφύλαξε.
Τῆς δὲ πολιορκίας διὰ μέσου Μάρκελλος εἶλε μὲν Μεγα-
10 ρέας, πόλιν ἐν ταῖς παλαιόταταις τῶν Σικελιωτίδων, εἶλε
δὲ τὸ Ἰπποκράτους πρὸς Ἀκρίλλαις στρατόπεδον, καὶ κατέ-
κτεινεν ὑπὲρ ὀκτακισχιλίους ἐπιπεσὼν χάρακα βαλλομέ-
νοις, ἐπέδραμε δὲ πολλὴν τῆς Σικελίας καὶ πόλεις ἀπέ-
στησε Καρχηδονίων καὶ μάχας ἐνίκησε πάσας τοὺς ἀντι-
15 ταχθῆναι τολμήσαντας. Χρόνῳ δὲ προϊόντι Ἀμίππῳ
τινα Σπαρτιάτην ἐκ Συρακουσῶν λαβὼν ἐκπλέοντα
αἰχμάλωτον, ἀξιούντων ἐπὶ λύτροις τῶν Συρακουσίων
κομίσασθαι τὸν ἄνδρα, πολλάκις ὑπὲρ τούτου διαλερό-
μενος καὶ συντιθέμενος πύργον τινα κατεσκεύατο φν-
20 λαττόμενον μὲν ἀμελῶς, ἄνδρας δὲ δυνάμενον δέξασθαι
κρούφα, τοῦ τείχους ἐπιβατοῦ παρ' αὐτὸν ὄντος. Ὡς οὖν
τὸ τε ὕψος ἐκ τοῦ πολλάκις προσιέναι καὶ διαλέγεσθαι
πρὸς τὸν πύργον εἰκάσθη καλῶς καὶ κλίμακες παρεσκευ-
άσθησαν, ἐορτὴν Ἀρτίμιδι τοὺς Συρακουσίους ἄγοντας
25 καὶ πρὸς οἶνον ὠρμημένους καὶ παιδιὰν παραφυλάξας
ἔλαθεν οὐ μόνον τὸν πύργον κατασχών, ἀλλὰ καὶ κύκλῳ
τὸ τεῖχος παρεμπλήσας ὅπλων πρὶν ἡμέραν γενέσθαι καὶ
τὰ Ἑξάπυλα διακόψας. Ἀρχομένων δὲ κινεῖσθαι καὶ τα-
ράττεσθαι τῶν Συρακουσίων πρὸς τὴν αἰσθησιν, ἄρ-
30 πανταχόθεν ταῖς σάλπιγξι χρῆσθαι κελεύσας φρυγὴν
ἐποίησε πολλὴν καὶ φόβον, ὥς οὐδενὸς μέρους ἀναλώτου
μένοντος. Ἔμενε δὲ τὸ καρτερώτατον καὶ κάλλιστον καὶ

μέγιστον (Ἀχραδινὴ καλεῖται) διὰ τὸ τειχεῖσθαι πρὸς τὴν ἔξω πόλιν, ἧς τὸ μὲν Νέαν, τὸ δὲ Τύχην ὀνομάζουσι.

XIX. Καὶ τούτων ἐχομένων ἅμα φάσι διὰ τῶν Ἐξά-
πύλων ὁ Μάρκελλος κατήει, μακαριζόμενος ὑπὸ τῶν ὑφ'
ἑαυτὸν ἡγεμόνων. Αὐτὸς μέντοι λέγεται κατιδὼν ἄνω- 5
θεν καὶ περισκεψάμενος τῆς πόλεως τὸ μέγεθος καὶ τὸ
κάλλος ἐπὶ πολὺν δακρύσαι τῷ μέλλοντι γίνεσθαι συμπα-
θήσας, ἐννοήσας οἷον ἐξ οἷου σχῆμα καὶ μορφήν ἀμείψει
μετὰ μικρὸν ὑπὸ τοῦ στρατοπέδου διαφορηθεῖσα. Τῶν
γὰρ ἡγεμόνων οὐδεὶς μὲν ἦν ὁ τολμῶν ἐναντιοῦσθαι τοῖς 10
στρατιώταις αἰτουμένοις δι' ἀρπαγῆς ὠφελήθηται, πολ-
λοὶ δὲ καὶ πυρπολεῖν καὶ κατασκάπτειν ἐκέλευον. Ἀλλὰ
τοῦτον μὲν οὐδὲ ὅλως προσήκατο τὸν λόγον ὁ Μάρκελλος,
μάλα δὲ ἄκων βιασθεὶς ἔδωκεν ἀπὸ χρημάτων καὶ ἀνδρα-
πόδων ὠφελεῖσθαι, τῶν δὲ ἐλευθέρων σωμάτων ἀπέλεν 15
ἄψασθαι, καὶ διεκελεύσατο μήτε ἀποκτεῖναι τινα μήτε
αἰσχῦναι μήτε ἀνδραποδίσασθαι Συρακονσίων. Οὐ μὲν
ἄλλὰ καίπερ οὕτω μετριάσαι δόξας οἰκτρὰ πάσχειν ἡγείτο
τὴν πόλιν, καὶ τὸ συμπαθεῖν καὶ τὸ συναλγοῦν ὅμως ἐν
τοσοῦτῳ μεγέθει χαρᾶς ἢ ψυχῇ διέφαινεν ὁρῶντος ἐν 20
βραχεῖ χρόνῳ πολλῆς καὶ λαμπρᾶς ἀφανισμὸν εὐδαιμο-
νίας. Λέγεται γὰρ οὐκ ἐλάττωνα τοῦτον ἢ τὸν ὕστερον
ἀπὸ Καρχηδόνης διαφορηθέντα πλοῦτον γενέσθαι· καὶ
γὰρ τὴν ἄλλην πόλιν οὐ μετὰ πολὺν χρόνον ἀλοῦσαν ἐκ
προδοσίας ἐβιάσαντο διαρπάσαι πλὴν τῶν βασιλικῶν χρη- 25
μάτων· ταῦτα δὲ εἰς τὸ δημόσιον ἐξηρέθη. Μάλιστα δὲ
τὸ Ἀρχιμήδους πάθος ἠνίασε Μάρκελλον. Ἐτυχε μὲν
γὰρ αὐτὸς τι καθ' ἑαυτὸν ἀνασκοπῶν ἐπὶ διαγράμματος·
καὶ τῇ θεωρίᾳ δεδοκῶς ἅμα τὴν τε διάνοιαν καὶ τὴν
πρόσθεσιν οὐ προήσθετο τὴν καταδρομὴν τῶν Ῥωμαίων 30
οὐδὲ τὴν ἄλωσιν τῆς πόλεως, ἄφνω δὲ ἐπιστάντος αὐτῷ
στρατιώτου καὶ κελεύοντος ἀκολουθεῖν πρὸς Μάρκελλον

- οὐκ ἐβούλετο πρὶν ἢ τελέσαι τὸ πρόβλημα καὶ καταστή-
σαι πρὸς τὴν ἀπόδειξιν. Ὁ δὲ ὀργισθεὶς καὶ σπασάμενος
τὸ ξίφος ἀνείλεν αὐτόν. Ἐτεροι μὲν οὖν λέγουσιν ἐπι-
στήναι μὲν εὐθύς ὡς ἀποκτενοῦντα ξιφῆρη τὸν Ῥωμαῖον,
5 ἐκείνον δ' ἰδόντα δεῖσθαι καὶ ἀντιβολεῖν ἀναμειναι βρα-
χὺν χρόνον, ὥς μὴ καταλίπη τὸ ζητούμενον ἀτελὲς καὶ
ἀθεώρητον, τὸν δὲ οὐ φροντίσαντα διαχρήσασθαι. Καὶ
τρίτος ἐστὶ λόγος, ὥς κομίζονται πρὸς Μάρκελλον αὐτῶ
τῶν μαθηματικῶν ὀργάνων σκιοδθῆρα καὶ σφαίρας καὶ
10 γωνίας, αἷς ἐναρμόττει τὸ τοῦ ἡλίου μέγεθος πρὸς τὴν
ὄψιν, στρατιῶται περιτυχόντες καὶ χρυσίον ἐν τῷ τεύχει
δόξαντες φέρειν ἀπέκτειναν. Ὅτι μέντοι Μάρκελλος ἤλ-
γησε καὶ τὸν αὐτόχειρα τοῦ ἀνδρὸς ἀπεστράφη καθάπερ
ἐναγῇ, τοὺς δὲ οἰκείους ἀνευρὼν ἐτίμησεν, ὁμολογεῖται.
- 15 XX. Τῶν δὲ Ῥωμαίων τοῖς ἐκτὸς ἀνθρώποις δεινῶν
μὲν εἶναι πόλεμον μεταχειρίσασθαι καὶ φοβερῶν εἰς χεῖ-
ρας ἔλθειν νομιζομένων, ἐγγνωμοσύνης δὲ καὶ φιλαν-
θρωπίας καὶ ὅλως πολιτικῆς ἀρετῆς ὑποδείγματα μὴ δε-
δωκότων, πρῶτος δοκεῖ τότε Μάρκελλος ὑποδείξει τοῖς
20 Ἑλλησι δικαιότερους Ῥωμαίους. Οὕτω γὰρ ἐχρήτο τοῖς
συμβάλλουσι καὶ τοσαῦτα καὶ πόλεις καὶ ἰδιώτας εὐεργέτη-
σεν, ὥστε εἴ τι περὶ Ἐνναν ἢ Μεγαρεῖς ἢ Συρακουσίους
ἔργον ἦν εἰργασμένον οὐκ ἐπιεικὲς αὐτοῖς, τοῦτο τῶν
πεπονθότων αἰτία μᾶλλον ἢ τῶν πεποιηκότων δοκεῖν γε-
25 γονέναι. Μνησθῆσθαι δὲ ἐνὸς ἀπὸ πολλῶν. Πόλις ἐστὶ
τῆς Σικελίας Ἐγγύλιον οὐ μεγάλη, ἀρχαία δὲ πάνυ καὶ
διὰ θεῶν ἐπιφάνειαν ἐνδοξος, ἃς καλοῦσι ματέρας.
Ἰδρυμα λέγεται Κρητῶν γενέσθαι τὸ ἱερόν· καὶ λόγος
τινὰς ἐδείκνυσαν καὶ κράνη χαλκᾶ, τὰ μὲν ἔχοντα Μη-
30 ριόνηον, τὰ δὲ Οὐλίξον, τουτέστιν Ὀδυσσεύως, ἐπιγραφὰς
ἀνατεθεικότων ταῖς θεαῖς. Ταύτην προθυμότητα καθ'-
ἡδονοῦντοσαν Νικίας, ἀνὴρ πρῶτος τῶν πολιτῶν, ἐπειθεῖ

μεταθέσθαι πρὸς Ῥωμαίους, ἀναφανδὸν ἐν ταῖς ἐκκλησί-
 αῖς παρησιαζόμενος καὶ κακῶς φρονοῦντας ἐξελέγχων
 τοὺς ὑπεναντίους. Οἱ δὲ φοβούμενοι τὴν δύναμιν αὐτοῦ
 καὶ τὴν δόξαν ἐβουλεύσαντο συναρπάσαι καὶ παραδοῦναι
 τοῖς Φοίνιξιν. Αἰσθόμενος οὖν ὁ Νικίας ἤδη καὶ παρα- 5
 φυλαττόμενον ἀδήλως ἑαυτόν, ἐξέφερεν ἐν φανερῷ λό-
 γους περὶ τῶν ματέρων ἀνεπιτηδείους, καὶ πολλὰ πρὸς
 τὴν νομιζομένην ἐπιφάνειαν καὶ δόξαν ὡς ἀπιστῶν καὶ
 καταφρονῶν ἔπραττεν, ἡδομένων τῶν ἐχθρῶν, ὅτι τὴν
 μεγίστην αἰτίαν αὐτὸς ἐφ' ἑαυτὸν ὧν πείσεται παρείχε. 10
 Γεγονότων δὲ τῶν πρὸς τὴν σύλληψιν ἐτοίμων ἦν μὲν
 ἐκκλησία τῶν πολιτῶν, ὁ δὲ Νικίας μεταξὺ τι λέγων καὶ
 συμβουλεύων πρὸς τὸν δῆμον ἐξαίφνης ἀφῆκεν εἰς τὴν
 γῆν τὸ σῶμα, καὶ μικρὸν διαλιπὼν, οἷον εἰκός, ἡσυχίας
 σὺν ἐκπλήξει γενομένης, τὴν κεφαλὴν ἐπάρας καὶ περι- 15
 ενεγκῶν ὑποτρόμφῳ φωνῇ καὶ βαρεῖα κατὰ μικρὸν συντί-
 νων καὶ παροξύνων τὸν ἦχον, ὡς εἴωρα φρίκη καὶ σιωπῇ
 κατεχόμενοι τὸ θέατρον, ἀποσείψας τὸ ἱμάτιον καὶ περιρ-
 ρηξάμενος τὸν χιτῶνίσκον, ἡμίγυμνος ἀναπηδήσας εἰσε-
 πρὸς τὴν ἐξοδὸν τοῦ θεάτρου, βοῶν ὑπὸ τῶν ματέρων 20
 ἐλαύνεσθαι. Μηδενὸς δὲ τολμῶντος ἄψασθαι μηδὲ ἀπαν-
 τῆσαι διὰ δεισιδαιμονίαν, ἀλλ' ἐκτρεπομένων, ἐπὶ τὰς
 πύλας ἐξέδραμεν, οὔτε φωνῆς τινος οὔτε κινήσεως προ-
 πούσης δαιμονῶντι καὶ παραφρονοῦντι φεισάμενος. Ἡ
 δὲ γυνὴ συνειδυῖα καὶ συντεχνάζουσα τῷ ἀνδρὶ, λαβοῦσα 25
 τὰ παιδιά πρῶτον μὲν ἰκέτις προσεκυλινδεῖτο τοῖς μεγά-
 ροις τῶν θεῶν, ἔπειτα πλανώμενοι ἐκείνον προσποιου-
 μένη ζητεῖν κωλύοντος οὐδενὸς ἀσφαλῶς ἀπῆλθεν ἐκ
 τῆς πόλεως. Καὶ διεσώθησαν μὲν οὕτως εἰς Συρακούσας
 πρὸς Μάρκελλον· ἐπεὶ δὲ πολλὰ τοὺς Ἑγγυῖους ὑβρίσαν- 30
 τας καὶ πλημμελήσαντας ἐλθὼν Μάρκελλος εἰδὼς πάν-
 τας ὡς τιμωρησόμενος, ὁ δὲ Νικίας ἐδάκρυσε παρεστῶς,

τέλος δὲ χειρῶν καὶ γονάτων ἀπτόμενος παρηγέτο τοὺς πολίτας, ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν ἀρξάμενος, ἐπικλασθεὶς ἀφῆκε πάντα καὶ τὴν πόλιν οὐδὲν ἡδίκησε, τῷ δὲ Νικίᾳ χάραξεν πολλὴν καὶ δωρεὰς πολλὰς ἔδωκε. Ταῦτα μὲν οὖν Πό-
5 σειδώνιος ὁ φιλόσοφος ἱστόρησε.

XXI. Τὸν δὲ Μάρκελλον ἀνακαλουμένων τῶν Ῥωμαίων ἐπὶ τὸν ἐγγχώριον καὶ σύνοικον πόλεμον, ἐπανερχόμενος τὰ πλεῖστα καὶ κάλλιστα τῶν ἐν Συρακούσαις ἐκίνησεν ἀναθημάτων, ὥς αὐτῷ τε πρὸς τὸν θριάμβον
10 ὄψις εἶη καὶ τῇ πόλει κόσμος. Οὐδὲν γὰρ εἶχεν οὐδ' ἐγίνωσκε πρότερον τῶν κομψῶν καὶ περιττῶν, οὐδὲ ἦν ἐν αὐτῇ τὸ χάριεν τοῦτο καὶ γλαφυρὸν [καὶ] ἀγαπώμενον, ὅπλων δὲ βαρβαρικῶν καὶ λαφύρων ἐναιμῶν ἀνάπλεως οὐσα καὶ περιεστεφανωμένη θριάμβων ὑπομνήμασι καὶ
15 τροπαίοις οὐχ ἱλαρὸν οὐδ' ἄφοβον οὐδὲ δειλῶν ἦν θέαμα καὶ τρυφῶντων θεατῶν, ἀλλ' ὥσπερ Ἐπαμεινώνδας τὸ Βοιωτικὸν πεδίου Ἀρεῶς ὀρχήστραν, Ξενοφῶν δὲ τὴν Ἐφεσον πολέμου ἐργαστήριον, οὕτως ἂν μοι δοκεῖ τις τότε τὴν Ῥώμην κατὰ Πίνδαρον βαθυπτολέμου τέμενον
20 Ἀρεῶς προσεειπεῖν. Αἰὸ καὶ μᾶλλον εὐδοκίμησε παρ' ἐμὲ τῷ δήμῳ Μάρκελλος ἡδονὴν ἐχούσαις καὶ χάρι' Ἑλληνικὴν καὶ πιθανότητα διαποικίλας ὄψει τὴν πόλιν, παρὰ δὲ τοῖς πρεσβυτέροις Φάβιος Μάξιμος. Οἱ δὲν γὰρ ἐκίνησε τοιοῦτον οὐδὲ μετήνεγκεν ἐκ τῆς Τε-
25 ραντίνων πόλεως ἀλούσης, ἀλλὰ τὰ μὲν ἄλλα χρήματα καὶ τὸν πλοῦτον ἐξεφόρησε, τὰ δὲ ἀγάλματα μένειν εἰσεν ἐπειπὼν τὸ μνημονευόμενον. „Ἀπολείπωμεν“ γὰρ ἔφη „τοὺς θεοὺς τούτους τοῖς Τεραντίνοις κεχολωμένους.“ Μάρκελλον δ' ἡτιῶντο πρῶτον μὲν ὡς ἐπίφθονοι ποιοῦντα τὴν πόλιν, οὐ μόνον ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ θεοῖον αἰχμαλώτων ἀγομένων ἐν αὐτῇ καὶ πομπευομένων ἔπειτα ὅτι τὸν δῆμον εἰδισμένον πολεμεῖν ἢ γεωργεῖν

τροφῆς δὲ καὶ ῥαθυμίας ἄπειρον ὄντα καὶ κατὰ τὸν Εὐ-
φριδίδειον Ἡρακλέα, Φαῦλον, ἄκομψον, τὰ μέγι-
στα τε ἀγαθὸν, σχολῆς ἐνέπλησε καὶ λαλιᾶς περὶ τε-
χνῶν καὶ τεχνιτῶν ἀστέζομενον καὶ διατρέβοντα πρὸς
τοῦτω πολὺν μέρος τῆς ἡμέρας. Οὐ μὴν ἀλλὰ τοῦτοις ἐσε-
μνύετο καὶ πρὸς τοὺς Ἑλληνας, ὡς τὰ καλὰ καὶ θαυμα-
στά τῆς Ἑλλάδος οὐκ ἐπισταμένους τιμᾶν καὶ θαυμάζειν
Ῥωμαίους διδάξας.

XXII. Ἐπισταμένων δὲ τῶν ἐχθρῶν τῷ Μαρκέλλῳ
πρὸς τὸν θρίαμβον, ἐπεὶ καὶ πράξεις τινὲς ὑπολιπεῖς 10
ἦσαν ἐτι περὶ Σικελίαν καὶ ιφθόνον εἶχεν ὁ τρίτος θρίαμ-
βος, συνεχώρησεν αὐτὸς τὸν μὲν ἐντελῆ καὶ μέγαν εἰς τὸ
Ἀλβανὸν ὄρος ἐξελάσαι, τὸν δὲ ἐλάττω καταγαγεῖν εἰς
τὴν πόλιν, ὃν εὖαν Ἕλληνες, ὅβαν δὲ Ῥωμαῖοι καλοῦσι.
Πέμπει δὲ αὐτὸν οὐκ ἐπὶ τοῦ τεθρίππου βεβηκῶς οὐδὲ 15
δάφνης ἔχων στέφανον οὐδὲ περισαλπιζόμενος, ἀλλὰ
πεζὸς ἐν βλαύταις ὑπ' ἀνλητῶν μάλα πολλῶν καὶ μυρρί-
νης στέφανον ἐπικείμενος, ὡς ἀπόλεμος καὶ ἡδύς ὀφθῆ-
ναι μᾶλλον ἢ καταπληκτικός. Ὁ καὶ μέγιστον ἔμοι τε-
κμήριόν ἐστι τοῦ τρόπῳ πράξεως, ἀλλὰ μὴ μεγέθει, διω- 20
ρίσθαι τοὺς θριαμβοὺς τὸ παλαιόν. Οἱ μὲν γὰρ μετὰ
μάχης καὶ φόνον τῶν πολεμίων ἐπικρατήσαντες τὸν
Ἀθήϊον ἐκείνου, ὡς εἰοικε, καὶ φοβερόν εἰσήγον, ὥσπερ
ἐν τοῖς καθαρμοῖς τῶν στρατοπέδων εἰώθεσαν, δάφνη
πολλῇ καταστέψαντες τὰ ὄπλα καὶ τοὺς ἄνδρας, τοῖς δὲ 25
πολέμου μὲν μὴ δεηθεῖσι στρατηγοῖς, ὁμιλία δὲ καὶ πει-
θοῖ καὶ διὰ λόγον πάντα θεμένοις καλῶς οἶον ἐπιπαιανί-
σαι τὴν ἀπόλεμον ταύτην καὶ πανηγυρικὴν ἀπεδίδου
πομπὴν ὁ νόμος. Καὶ γὰρ ὁ αὐτὸς εἰρήνης μέρος καὶ τὸ
μύρτον Ἀφροδίτης φυτόν, ἥ μάλιστα θεῶν ἀπέχθεται 30
βίς καὶ πολέμοις. Ὅβας δ' οὐ παρὰ τὸν εὐασμόν, ὡς οἱ
πολλοὶ νομίζουσιν, ὁ θρίαμβος οὗτος ὀνομάζεται (καὶ γὰρ

ἐκείνον ἐφευάζοντες καὶ ἄδοντες παραπίμπουσιν), ἀλλ' ὅφ' Ἑλλήνων εἰς τὸ σύνηδες αὐτοῖς παρήκται τοῦνομα πεπεισμένων ἅμα καὶ Διονύσῳ τι τῆς τιμῆς προσήκειν, ὃν Εὐϊον καὶ Θριάμβον ὀνομάζομεν. Οὐχ οὕτω δὲ ἔχει
 5 τὸ ἀληθές, ἀλλ' ἐπὶ μὲν τῷ μεγάλῳ θριάμβῳ βουθυτεῖν πάτριον ἦν τοῖς στρατηγοῖς, ἐπὶ δὲ τούτῳ πρόβατον ἔθνον. Ὅβα δὲ τὰ πρόβατα Ῥωμαῖοι καλοῦσιν· ἐκ τούτου καὶ τὸν θριάμβον ὄβαν ὠνόμασαν. Ἀξιὸν δὲ καὶ τὸν Λακωνικὸν ἀποθεωρῆσαι νομοθέτην ὑπεναντίως τῷ Ῥω-
 10 μαϊκῷ τάξαντα τὰς θυσίας. Θύει γὰρ ἐν Σπάρτῃ τῶν ἀποστρατήγων ὁ μὲν δι' ἀπάτης ἢ πειθοῦς ὃ βούλεται διαπραξάμενος βούν, ὁ δὲ διὰ μάχης ἀλεκτρονύνα. Καί περ γὰρ ὄντες πολεμικώτατοι μείζονα καὶ μᾶλλον ἀνθρώπῳ πρέπουσαν ἡγοῦντο τὴν διὰ λόγου καὶ συνέσεως πράξιν
 15 ἢ τὴν μετὰ βίας καὶ ἀνδρείας. Ταῦτα μὲν οὖν ὅπως ἔχει σκοπεῖν πάρεστι.

XXIII. Τοῦ δὲ Μαρκέλλου τὸ τέταρτον ὑπατεύοντος οἱ ἐχθροὶ τοὺς Συρακουσίους ἀνέπεισαν εἰς Ῥώμην ἀφικομένους κατηγορεῖν καὶ καταβοᾶν πρὸς τὴν σύγκλητον
 20 ὥς δεινὰ καὶ παράσπονδα πεπονθότας. Ἐτυχε μὲν οὖν ἐν Καπιτωλίῳ θυσίαν τινὰ συντελῶν ὁ Μάρκελλος· ἐτι δὲ συγκαθεζομένη τῇ γερονσίᾳ τῶν Συρακουσίων προσπεσόντων καὶ δεομένων λόγου τυχεῖν καὶ δίκης, ὁ μὲν συνάρχων ἐξεῖργεν αὐτούς, ἀγανακτῶν ὑπὲρ τοῦ Μαρ-
 25 κέλλου μὴ παρόντος, ὁ δὲ Μάρκελλος εὐθύς ἤκεν ἀκούσας. Καὶ πρῶτον μὲν ἐπὶ τοῦ δῖφρου καθίσας ὥς ὕπατος ἐχρημάτιζεν, ἔπειτα, τῶν ἄλλων τέλος ἐχόντων, καταβὰς ἀπὸ τοῦ δῖφρου καὶ καταστάς ὥσπερ ἰδιώτης εἰς τὸν τόπον, ἐν ᾧ λέγειν εἰώθασιν οἱ κρινόμενοι, τοῖς Συρακου-
 30 σίοις ἐλέγχειν αὐτὸν παρεῖχεν. Οἱ δὲ δεινῶς μὲν συνταράχθησαν πρὸς τὸ ἀξίωμα καὶ τὸ πεποιθὸς τοῦ ἀνδρός· καὶ τὸ ἐν τοῖς ὅπλοις ἀννύσταντο ἐτι μᾶλλον ἐν τῇ πε-

ριπορφύρω φοβερὸν ἡγοῦντο καὶ δυσαντίβλεπτον. Οὐ
 μὴν ἀλλὰ καὶ παραθαρυνόντων αὐτοὺς τῶν διαφορο-
 μένων πρὸς τὸν Μάρκελλον ἤρξαντο τῆς κατηγορίας καὶ
 διεξῆλθον ὁλοφρυμῶ τιμι μειγμένην δικαιολογίαν, ἥς
 ἦν τὸ κεφάλαιον, ὅτι σύμμαχοι καὶ φίλοι Ῥωμαίοις ὄντες ὅ
 πεπόνθασιν ἅ πολλοῖς τῶν πολεμίων ἕτεροι στρατηγοὶ
 μὴ παθεῖν ἐχαρίσαντο. Πρὸς ταῦτα ὁ Μάρκελλος ἔλεγεν,
 ὡς ἀντὶ πολλῶν ὧν δεδράκασι Ῥωμαίους κακῶς οὐδὲν
 πεπόνθασι, πλὴν ἅ πολέμῳ καὶ κατὰ κράτος ἀλόντας ἀν-
 θρώπους κωλύσαι παθεῖν οὐ δυνατόν ἐστίν, οὕτω δὲ 10
 ἀλῶναι δι' αὐτοὺς πολλὰ προκαλουμένῳ πεισθῆναι μὴ
 ἐδελησαντας. Οὐ γὰρ ὑπὸ τῶν τυράννων πολεμῆσαι
 βιασθέντας, ἀλλὰ κακείνους ἐπὶ τῷ πολεμεῖν ἐλέσθαι τυ-
 ράννους. Δεχθέντων δὲ τῶν λόγων καὶ μεθισταμέ-
 νοις, ὡς περ εἶωθεν, ἐκ τῆς βουλῆς τοῖς Συρακουσίοις 15
 συνεξῆλθε Μάρκελλος, ἐπὶ τῷ συνάρχοντι ποιησάμενος
 τὴν σύγκλητον, καὶ πρὸ τῶν θυρῶν τοῦ βουλευτηρίου διέ-
 τριβεν, οὔτε φόβῳ διὰ τὴν δίκην οὔτε θυμῷ πρὸς τοὺς
 Συρακουσίους τοῦ συνήθους μεταβαλὼν καταστήματος,
 ἀλλὰ πρῶως πάνν καὶ κοσμίως τὸ τῆς δίκης τέλος ἐκδεχό- 20
 μενος. Ἐπεὶ δὲ διηνέχθησαν αἱ γνώμαι καὶ νικῶν ἀπε-
 δείχθη, προσπίπτουσιν αὐτῷ οἱ Συρακούσιοι, μετὰ δα-
 κρύων δεόμενοι τὴν ὀργὴν εἰς αὐτοὺς ἀφείναι τοὺς πα-
 ρόντας, οἰκτεῖραι δὲ τὴν ἄλλην πόλιν μεμνημένην ὧν
 ἐτυχεν αἰεὶ καὶ χάριν ἔχουσιν. Ἐπικλασθεῖς οὖν ὁ Μάρ- 25
 κελλος τούτοις τε διηλλάγη, καὶ τοῖς ἄλλοις Συρακουσίοις
 αἰεὶ τι πράττων ἀγαθὸν διετίλει. Καὶ τὴν ἐλευθερίαν,
 ἣν ἀπέδωκεν αὐτοῖς, καὶ τοὺς νόμους καὶ τῶν κτημάτων
 τὰ περιούτια βέβαια παρέσχεν ἡ σύγκλητος. Ἀνθ' ὧν ἄλ-
 λας τε τιμὰς ὑπερφυεῖς ἔσχε παρ' αὐτοῖς, καὶ νόμον ἔθεντο 30
 12 τοιοῦτον, ὁπόταν ἐπιβῇ Σικελίας Μάρκελλος ἢ τῶν ἐκ-

ρόνων τις αὐτοῦ, στεφανηφορεῖν Συρακουσίους καὶ θύ-
ειν τοῖς θεοῖς.

XXIV. Τοῦντεῦθεν ἤδη τρέπεται πρὸς Ἀννίβαν. Καὶ
τῶν ἄλλων ὑπάτων καὶ ἡγεμόνων σχεδὸν ἀπάντων μετὰ
5 τὰ ἐν Κάνναις ἐνὶ στρατηγήματι τῷ φνυγομαχεῖν χρωμέ-
νων ἐπὶ τὸν ἄνδρα, παρατάττεσθαι δὲ καὶ συμπλέκεσθαι
μηδενὸς τολμῶντος, αὐτὸς ἐπὶ τὴν ἐναντίαν ὥρμησεν
ὁδόν, οἶόμενος τῷ δοκοῦντι καταλύειν Ἀννίβαν χρόνῳ
πρότερον ἐκτριβεῖσαν ὑπ' ἐκείνου λήσεσθαι τὴν Ἰταλίαν,
10 καὶ τὸν Φάβιον αἰεὶ τῆς ἀσφαλείας ἐχόμενον οὐ καλῶς
ἔχειν ἰᾶσθαι τὸ νόσημα τῆς πατρίδος περιμένοντα τῇ
Ῥώμῃ μαραινομένη συναποσβῆναι τὸν πόλεμον, ὥσπερ
ιατρῶν τοὺς ἀτόλμους καὶ δειλοὺς πρὸς τὰ βοηθήματα
τῆς νόσου παρακμὴν τῆς δυνάμεως ἐξανάλωσιν ἡγουμέ-
15 νους. Πρῶτον μὲν οὖν τὰς Σαννιτικὰς πόλεις μεγάλας
ἀφεςτώσας ἐλὼν σιτόν τε πολὺν ἀποκείμενον ἐν αὐταῖς
καὶ χρήματα καὶ τοὺς φυλάσσοντας Ἀννίβου στρατιώτας
τρισχιλίους ὄντας ἔλαβεν· ἔπειτα τοῦ Ἀννίβου Φουλβιον
Γνατον ἀνθύπατον ἐν Ἀπουλίᾳ κατακτείναντος μὲν αὐ-
20 τὸν σὺν ἑνδεκα χιλιάρχοις, κατακόψαντος δὲ τῆς στρα-
τίας τὸ πλεῖστον, ἐπεμψεν εἰς Ῥώμην γράμματα τοὺς
πολίτας παρακαλῶν θαρρεῖν· αὐτὸς γὰρ ἤδη βαδίζειν,
ὥς ἀφέλοιτο τὴν χαρὰν Ἀννίβου. Καὶ ταῦτα μὲν ὁ Αἰ-
βιδὸς φησὶν ἀναγνωσθέντα τὰ γράμματα μὴ τῆς λύπης
25 ἀφελεῖν, ἀλλὰ τῷ φόβῳ προσθεῖναι, τῶν Ῥωμαίων μεῖ-
ζον ἡγουμένων τοῦ γεγονότος τὸ κινδυνευόμενον ὅσῳ
Φουλβίου κρείττων ἦν Μάρκελλος· ὁ δέ, ὥσπερ ἔγρα-
ψεν, εὐθὺς Ἀννίβαν διώκων εἰς τὴν Λευκανίαν ἐνέβαλε
καὶ περὶ πόλιν Νομίστωνα καθήμενον ὑπὲρ λόφων ὄχ-
30 ρῶν καταλαβὼν αὐτὸς ἐν τῷ πεδίῳ κατεστρατοπέδευεν.
Τῇ δ' ὑστεραίᾳ πρότερος εἰς μάχην παρατάξας τὸ στρα-
τευμα [καὶ] καταβάντος Ἀννίβου, συνέβαλε μάχην κρῖναι

οὐ λαβοῦσαν, ἰσχυρὰν δὲ καὶ μεγάλην γενομένην· ἀπὸ
 γὰρ ὥρας τρίτης συμπεσόντες ἤδη σκότους μόλις διελύ-
 θησαν. Ἀμα δ' ἡμέρᾳ προαγαγὼν αὐτῆς τὸ στράτευμα
 παρέταξε διὰ τῶν νεκρῶν καὶ προῦκαλεῖτο διαγωνίσα-
 σθαι περὶ τῆς νίκης τὸν Ἀννίβαν. Ἀναξεύξαντος δὲ ἐκεῖ-
 νου σκυλεύσας τοὺς πολιμίους νεκροὺς καὶ θάψας τοὺς
 φίλους ἐδίωκεν αὐτῆς· καὶ πολλὰς μὲν ὑφέντος ἐνέδρας
 οὐδεμιᾷ περιπεσών, ἐν δὲ πᾶσι τοῖς ἀκροβολισμοῖς
 πλεῖον ἔχων ἐθανυμάζετο. Διὸ καὶ τῶν ἀρχαιρεσιῶν ἐπει-
 γόντων ἐδοξε τῇ βουλῇ μᾶλλον ἐκ Σικελίας τὸν ἕτερον 10
 ἀπάγειν ὑπατον ἢ Μάρκελλον· Ἀννίβα συνηροτημένον κι-
 νῆει, ἐλθόντα δ' ἐκέλευεν εἰπεῖν δικτάτορα Κόιντον Φούλ-
 βιον. Ὁ γὰρ δικτάτωρ οὐκ ἔστιν ὑπὸ τοῦ πλήθους οὐδὲ
 τῆς βουλῆς ἀρετός, ἀλλὰ τῶν ὑπάτων τις ἢ τῶν στρα-
 τηγῶν προσελθὼν εἰς τὸν δῆμον ὃν αὐτῷ δοκεῖ λέγει δι-
 κτάτορα. Καὶ διὰ τοῦτο δικτάτωρ ὁ ῥηθὲς καλεῖται· τὸ
 γὰρ λέγειν δίκης· Ῥωμαῖοι καλοῦσιν· ἔνιοι δὲ τὸν δι-
 κτάτορα τῷ μὴ προτιθέναι ψῆφον ἢ χειροτονίαν, ἀλλ'
 ἀφ' αὐτοῦ τὰ δόξαντα προστάττειν καὶ λέγειν οὕτως
 ὠνομάσθαι· καὶ γὰρ τὰ διαγράμματα τῶν ἀρχόντων 20
 Ἕλληνες μὲν διατάγματα, Ῥωμαῖοι δὲ ἐδικτα προσαγο-
 ρεῦουσιν.

XXV. Ἐπεὶ δὲ ἐλθὼν ἀπὸ τῆς Σικελίας ὁ τοῦ Μαρ-
 κέλλου συνάρχων ἕτερον ἐβούλετο λαβεῖν δικτάτορα, καὶ
 βιασθῆναι παρὰ γνώμην μὴ βουλόμενος ἐξέπλευσε νυ- 25
 κτὸς εἰς Σικελίαν, οὕτως ὁ μὲν δῆμος ὠνόμασε δικτάτορα
 Κόιντον Φούλβιον, ἡ βουλή δ' ἔγραψε Μαρκελλῷ κε-
 λεύουσα τοῦτον εἰπεῖν. Ὁ δὲ πεισθεὶς ἀνέβη καὶ σιγη-
 πεκίρωσε τοῦ δῆμου τὴν γνώμην, αὐτὸς δὲ πάλιν ἀν-
 θύπατος εἰς τοῦπιόν ἀπεδείχθη. Συνθέμενος δὲ πρὸς 30
 Φάβιον Μάξιμον, ὅπως ἐκεῖνος μὲν ἐπιχειρῇ Ταρραντί-
 νοις, αὐτὸς δὲ συμπλεκόμενος καὶ περιέλκων Ἀννίβαν

ἔμποδὼν ἢ τοῦ βοηθεῖν πρὸς ἐκείνον, ἐπέβαλε περὶ Κα-
 νύσιον, καὶ πολλὰς ἀλλάσσουντι στρατοπεδείας καὶ φυγο-
 μαχοῦντι πανταχόθεν ἐπεφαίνετο, τέλος δ' ἰδρυνθέντα
 προσκειμένος ἐξανίστη τοῖς ἀκροβολισμοῖς. Ὁρμήσαντος
 5 δὲ μάχεσθαι δεξιόμενος ὑπὸ νυκτὸς διελύθη· καὶ μεθ'
 ἡμέραν αὐτὸς ἐν τοῖς ὅπλοις ἐωρᾶτο τὸν στρατὸν ἔχων
 παρατεταγμένον, ὥστε τὸν Ἀντίβαν περιαλγῇ γενόμενον
 τοὺς Καρχηδονίους ἀδροῖσαι καὶ δεηθῆναι τὴν μάχην ἐκεί-
 νην ὑπὲρ πασῶν ἀγωνίσασθαι τῶν ἔμπροσθεν. „Ὁρᾶτε
 10 γὰρ“ εἶπεν „ὥς οὐδὲ ἀναπνεῦσαι μετὰ νίκης τοσαύτας
 οὐδὲ σχολὴν ἄγειν κρατοῦσιν ἡμῖν ἔστιν, εἰ μὴ τοῦτον
 ὠσαύμεθα τὸν ἄνθρωπον.“ Ἐκ τούτου συμβαλόντες ἐμά-
 χοντο. Καὶ δοκεῖ παρὰ τὸ ἔργον ἀκαίρῳ στρατηγήματι
 χρώμενος ὁ Μάρκελλος σφαλῆναι. Τοῦ γὰρ δεξιοῦ πο-
 15 νοῦντος ἐκέλευσεν ἐν τῶν ταγμάτων εἰς τοῦ ἔμπροσθεν
 προελθεῖν· ἡ δὲ μετακίνησις αὕτη ταράξασα τοὺς μαχο-
 μένους παρέδωκε τὸ νίκημα τοῖς πολεμίοις, ἐπτακοσίῳν
 ἐπὶ δισχιλίῳσι Ῥωμαίων πεσόντων. Ἀναχωρήσας δὲ ὁ
 Μάρκελλος εἰς τὸν χάρακα καὶ συναγαγὼν τὸν στρατὸν,
 20 ὁρᾶν ἔφη Ῥωμαίων ὅπλα πολλὰ καὶ σώματα, Ῥωμαίων δὲ
 μηδένα ὁρᾶν. Αἰτουμένων δὲ συγγνώμην οὐκ ἔφη διδόν-
 ναι νενικημένοις, ἔαν δὲ νικήσωσι, δώσειν· αὐριον δὲ
 μαχεῖσθαι πάλιν, ὅπως οἱ πολῖται τὴν νίκην πρότερον ἢ
 τὴν φυγὴν ἀκούσωσι. Διαλεχθεῖς δὲ ταῦτα προσέταξε
 25 ταῖς ἡττημέναις στείραις ἀντὶ πυρῶν κριθὰς μετρήσαι.
 Αἱ δ' ἀπολλῶν ἀπὸ τῆς μάχης ἐπικινδύνως καὶ πονήρως
 ἐχόντων οὐδένα φασὶν ὃν οἱ Μαρκέλλου λόγοι τῶν τραυ-
 μάτων οὐχὶ μᾶλλον ἤλγυναν.

XXVI. Ἄμα δὲ ἡμέρᾳ προὔκειτο μὲν ὁ φοινικικοῦς χι-
 30 τῶν, ὥς εἶπωτε, μάχης ἐσομένης σύμβολον, αἱ δὲ ἡττια-
 σμέναι σπεῖραι τὴν πρῶτην αὐταὶ δεηθεῖσαι τάξιν ἐλάμ-
 βανον, τὴν δὲ ἄλλην ἐξάγοντες οἱ χιλιάρχοι στρατιᾶν

παρενέβαλλον. Ἀκούσας δὲ ὁ Ἀννίβας „Ὁ Ἡράκλεις“
 εἶπε „τί χρήσεται τις ἀνθρώπῳ μήτε τὴν χεῖρονα τύχην
 μήτε τὴν βελτίονα φέρειν εἰδότε; μόνος γὰρ οὗτος οὔτε
 νικῶν δίδωσιν ἀνάπαυσιν οὔτε λαμβάνει νικώμενος,
 ἀλλ’ αἰ μαχησόμεθα πρὸς τοῦτον, ὥς ἔοικεν, ᾧ τοῦ τολ- 5
 μᾶν αἰεὶ καὶ τὸ θαρρεῖν εὐτυχοῦντι καὶ σφαλλομένῳ τὸ
 αἰδεῖσθαι πρόφασίς ἐστιν.“ Ἐκ τούτου συνήεσαν αἱ δυ-
 νάμεις· καὶ τῶν ἀνδρῶν ἴσα φερομένων ἐκέλευσεν Ἀν-
 νίβας τὰ θηρία καταστήσαντας εἰς πρώτην τάξιν ἐπάγειν
 τοῖς ὅπλοις τῶν Ῥωμαίων. Ὡθισμοῦ δὲ μεγάλου καὶ τα- 10
 ραχῆς εὐθύς ἐν τοῖς πρώτοις γενομένης, εἰς τῶν χιλιάρχων
 ὄνομα Φλάβιος ἀναρπάσας σημαῖαν ὑπηντίαζε καὶ τῷ
 στύρακι τὸν πρῶτον ἐλέφαντα τύπτων ἀπέστρεφεν. Ὁ
 δὲ ἐμβالὼν εἰς τὸν ὀπίσω συνετάραξε καὶ τοῦτον καὶ
 τοὺς ἐπιφερομένους. Κατιδὼν δὲ τοῦτο Μάρκελλος ἐκί- 15
 λευσε τοὺς ἵππους ἐλαύνειν ἀνὰ κράτος πρὸς τὸ θορυ-
 βούμενον καὶ ποιεῖν ἔτι μᾶλλον αὐτοῖς περιπατεῖς τοὺς
 πολεμίους. Οὗτοί τε δὴ λαμπρῶς ἐμβalόντες ἀνέκοπτον
 ἄχρι τοῦ στρατοπέδου τοὺς Καρχηδονίους, καὶ τῶν θη-
 ρίων τὰ κτεινόμενα καὶ πίπτοντα τὸν πλεῖστον αὐτῶν 20
 φόνον ἀπειργάζετο. Λέγονται γὰρ ὑπὲρ ὀκτακισχιλίου
 ἀποθανεῖν· Ῥωμαίων δὲ νεκροὶ μὲν ἐγένοντο τρισχίλιοι,
 τραυματῖαι δὲ ὀλίγου δεῖν ἅπαντες. Καὶ τοῦτο παρίσχευεν
 Ἀννίβας καθ’ ἡσυχίαν ἀναστάντι νυκτὸς ἄραι πορρωτάτω
 τοῦ Μαρκέλλου. Διώκειν γὰρ οὐκ ἦν δυνατὸς ὑπὸ πλή- 25
 θους τῶν τετρωμένων, ἀλλὰ κατὰ σχολὴν εἰς Καμπανίαν
 ἀνέβηκε, καὶ τὸ θέρος ἐν Σινοέσση διήγεν ἀναλαμβάνων
 τοὺς στρατιώτας.

XXVII. Ὁ δὲ Ἀννίβας ὥς ἀπέρρηξεν ἑαυτὸν τοῦ
 Μαρκέλλου, χωόμενος ὥσπερ λελυμένῳ τῷ στρατεύματι 30
 πᾶσαν ἀδεῶς ἐν κύκλῳ περιῶν ἐφλεγε τὴν Ἰταλίαν· καὶ
 ακαῶς ἤκουσεν ἐν Ῥώμῃ Μάρκελλος. Οἱ δὲ ἐχθροὶ Που-

βλίκιον Βίβλον, ἓνα τῶν δημάρχων, ἀνέστησαν ἐπὶ τὴν
κατηγορίαν αὐτοῦ, δεινὸν εἰπεῖν ἄνδρα καὶ βίαιον· ὃς
πολλάκις συναγαγὼν τὸν δῆμον ἐπειθεν ἄλλω παραδοῦ-
ναι στρατηγῷ τὴν δύναμιν, „ἐπεὶ Μάρκελλος“ ἔφη „μικρὰ
5 τῷ πολέμῳ προσγεγυμνασμένος ὥσπερ ἐκ παλαιστρᾶς ἐπὶ
θερμὰ λουτρὰ θεραπεύσων ἑαυτὸν τέτραπται.“ Ταῦτα
πυνθανόμενος ὁ Μάρκελλος ἐπὶ μὲν τοῦ στρατοπέδου
τοὺς πρεσβευτὰς ἀπέλιπεν, αὐτὸς δὲ πρὸς τὰς διαβολὰς
ἀπολογησόμενος εἰς Ῥώμην ἐπανῆλθεν. Ἐκ δὲ τῶν δια-
10 βολῶν ἐκείνων δίκην εὗρε παρεσκευασμένην ἐφ’ αὐτόν.
Ἡμέρας οὖν ὀρισθείσης καὶ τοῦ δῆμου συλεθόντος εἰς
τὸν Φλαμίνιον ἱππόδρομον, ὁ μὲν Βίβλος ἀναβὰς κατη-
γόρησεν, ὁ δὲ Μάρκελλος ἀπελογεῖτο, βραχέα μὲν καὶ
ἀπλὰ δι’ ἑαυτοῦ, πολλὴν δὲ καὶ λαμπρὰν οἱ δοκιμώτατοι
15 καὶ πρῶτοι τῶν πολιτῶν παρηρησίαν ἤγον, παρὰκαλοῦντες
μὴ χείρονας τοῦ πολεμίου κριτὰς φανῆναι δειλίαν Μαρ-
κέλλου καταψηφισαμένους, ὃν μόνον φεύγει τῶν ἡγεμό-
νων ἐκεῖνος καὶ διατελεῖ τούτῳ μὴ μάχεσθαι στρατηγῶν,
ὥς τοῖς ἄλλοις μάχεσθαι. Ῥηθέντων δὲ τῶν λόγων τοῦ-
20 τινος τοσοῦτον ἢ τῆς δίκης ἐλπίς ἐφεύσατο τὸν κατήγορον,
ὥστε μὴ μόνον ἀφεθῆναι τῶν αἰτιῶν τὸν Μάρκελλον,
ἀλλὰ καὶ τὸ πέμπτον ὕπατον ἀποδειχθῆναι.

XXVIII. Παραλαβὼν δὲ τὴν ἀρχὴν πρῶτον μὲν ἐν
Τυρρηνίᾳ μέγα κίνημα πρὸς ἀπόστασιν ἔπαυσε καὶ κατε-
25 πρᾶυνεν ἐπελθὼν τὰς πόλεις· ἔπειτα ναὸν ἐκ τῶν Σικε-
λικῶν λαφύρων ᾠκοδομημένον ὑπ’ αὐτοῦ Δόξης καὶ
Ἀρετῆς καθιερωῖναι βουλευμένος, καὶ κωλυθεὶς ὑπὸ τῶν
Ιερῶν οὐκ ἀξιούντων ἐνὶ ναῷ δύο θεοὺς περιέχεσθαι,
πάλιν ἤρξατο προσοικοδομεῖν ἕτερον, οὐ θαδίως φέρων
30 τὴν γεγεννημένην ἀντίκρουσιν, ἀλλ’ ὥσπερ οἰωνιζόμενος·
Καὶ γὰρ ἄλλα πολλὰ σημεῖα διετάραττεν αὐτόν, Ιερῶν
τινῶν κεραυνώσεις καὶ μύες τὸν ἐν Διὸς χρυσὸν διαφρα-

γόντες· ἐλέχθη δὲ καὶ βουὴν ἀνδρώπου φωνὴν ἀφίεναι καὶ παιδίον ἔχον κεφαλὴν ἐλέφαντος γενέσθαι, καὶ [περιγενέσθαι] περὶ τὰς ἐκθύσεις καὶ ἀποτροπὰς δυσιερού-
τες οἱ μάντις κατείχον αὐτὸν ἐν Ῥώμῃ σπαργῶντα καὶ φλεγόμενον. Οὐδεὶς γὰρ ἔρωτα τοσοῦτον ἡράσθη πραγ-
ματος οὐδενός, ὅσον οὗτος ὁ ἀνὴρ τοῦ μάχῃ κριθῆναι πρὸς Ἀννίβαν. Τοῦτο καὶ νύκτωρ ὄνειρον ἦν αὐτῷ καὶ μετὰ φίλων καὶ συναρχόντων ἐν βούλευμα καὶ μία πρὸς θεοὺς φωνή, παραταπτόμενον Ἀννίβαν λαβεῖν. Ἠδιστα δ' ἂν μοι δοκεῖ τέλους ἑνὸς ἢ τινος χάρακος ἀμφοτέροις τοῖς στρατεύμασι περιτεθέντος διαγωνίσασθαι, καὶ εἰ μὴ πολλῆς μὲν ἤδη μεστὸς ὑπῆρχε δόξης, πολλὴν δὲ πείραν παρεσχέκει τοῦ παρ' ὄντινούν των στρατηγῶν ἐμβριθῆς γεγονέναι καὶ φρόνιμος, εἶπον ἂν, ὅτι μειρακιῶδες αὐτῷ προσπεπτώκει καὶ φιλοτιμότερον πάθος ἢ κατὰ προσβύ-
την τοσοῦτον. Ὅτι γὰρ ἐξήκοντα γεγονώς ἔτη τὸ πέμ-
πτον ὑπάτευσεν.

XXIX. Οὐ μὴν ἀλλὰ θυσιῶν καὶ καθαρῶν ὧν ὑπηγόρευον οἱ μάντις γενομένων ἐξῆλθε μετὰ τοῦ συναρχόντος ἐπὶ τὸν πόλεμον, καὶ πολλὰ μεταξὺ Βεντίας πό-
λεως καὶ Βενυσίας καθήμενον ἡρέθιζε τὸν Ἀννίβαν. Ὁ δὲ εἰς μάχην μὲν οὐ κατέβαινεν, αἰσθόμενος δὲ πεμ-
μένην ὑπ' αὐτῶν στρατιὰν ἐπὶ Λοκρούς τοὺς Ἐπιξεν-
φίους κατὰ τὸν περὶ Πετηλίων λόφον ὑφείς ἐνέδρας πεν-
τακοσίους καὶ δισχιλίους ἀπέκτεινε. Τοῦτο Μάρκελλον
ἐξέφερε τῷ θυμῷ πρὸς τὴν μάχην, καὶ προσῆγεν ἄρας ἐγ-
γυτέρω τὴν δύναμιν. Ἦν δὲ μεταξὺ των στρατοπέδων λόφος ἐπιεικῶς μὲν εὐερκής, ὕλης δὲ παντοδαπῆς ἀνά-
πλεως· εἶχε δὲ καὶ σκοπὰς περικλινεῖς ἐπ' ἀμφοτέρα καὶ ναμάτων ὑπεφαίνοντο πηγαὶ καταρρεόντων. Ἐθαύμαζον
οὖν οἱ Ῥωμαῖοι Ἀννίβαν, ὅτι πρῶτος ἔλῶν εὐφυᾶ τόπον οὕτως οὐ κατέσχευ, ἀλλ' ἀπέλιπε τοῖς πολέμοις. Τῷ δὲ

ἄρα καλὸν μὲν ἐν στρατοπέδῳ τὸ χωρίον ἐφαίνετο, πολὺ δὲ κρεῖττον ἐνεδρεῦσαι· καὶ πρὸς τοῦτο μᾶλλον αὐτῷ χρῆσθαι βουλόμενος ἐνέπλησε τὴν ὕλην καὶ τὰς κοιλάδας ἀκοντιστῶν τε πολλῶν καὶ λογχοφόρων, πεπεισμένος ἐπάξεσθαι δι' εὐφροσύνην αὐτὰ τὰ χωρία τοὺς Ῥωμαίους. Οὐδὲ ἀπεψεύσθη τῆς ἐλπίδος· εὐθύς γὰρ ἦν πολὺς ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῶν Ῥωμαίων λόγος, ὥς χρὴ τὸ χωρίον καταλαμβάνειν, καὶ διεστρατήγουν ὅσα πλεονεκτηήσουσι τοὺς πολεμίους, μάλιστα μὲν ἐκεῖ στρατοπεδεύσαντες, εἰ δὲ μὴ, τειχίσαντες τὸν λόφον. Ἔδοξεν οὖν τῷ Μαρκελλῷ μετ' ὀλίγων ἱπποτῶν ἐπελάσαντι κατασκέψασθαι. Καὶ λαβὼν τὸν μάντιν ἐθύετο· καὶ τοῦ πρώτου πεσόντος ἱερείου δείκνυσιν αὐτῷ τὸ ἦπαρ οὐκ ἔχον κεφαλὴν ὁ μάντις. Ἐπιθυσάμενον δὲ τὸ δεύτερον ἢ τε κεφαλὴν μέγεθος ὑπερφυῖς ἀνέσχε καὶ τᾶλλα φαιδρὰ θανμαστῶς διεφάνη, καὶ λύσιν ἔχειν ὁ τῶν πρώτων φόβος ἔδοξεν. Οἱ δὲ μάντις ταῦτα μᾶλλον ἔφασαν δεδιέναι καὶ ταράττεσθαι· λαμπροτάτων γὰρ ἐπ' αἰσχίστοις καὶ σκιδρωποτάτοις ἱεροῖς γενομένων ὑποπτον εἶναι τῆς μετὰ βολῆς τὴν ἀτοπίαν. Ἀλλὰ γὰρ

Τὸ πεπωμένον οὐ πῦρ, οὐ σιδαροῦν σχήσει τεῖχος, κατὰ Πίνδαρον, ἐξήκει τὸν τε συνάροντα Κροισπῖνον παραλαβὼν καὶ τὸν υἱὸν χιλιαρχοῦντα καὶ τοὺς σύμπαντας ἱππεῖς εἴκοσι καὶ διακοσίους. Ὡν Ῥωμαῖος οὐδὲις ἦν, ἀλλ' οἱ μὲν ἄλλοι Τυρρηνοί, τεσσαράκοντα δὲ Φρεγελλανοί, πείραν ἀρετῆς καὶ πίστεως αἰὲν τῷ Μαρκελλῷ δεδωκότες. Τλωίδους δὲ τοῦ λόφου καὶ συνηροφούς ὄντος ἀνὴρ καθήμενος ἄνω σκοπὴν εἶχε τοῖς πολεμίοις, αὐτὸς οὐκ ἐκινούμενος, καθορῶν δὲ τῶν Ῥωμαίων τὸ στρατόπεδον. Καὶ τὰ γινόμενα τούτου φράσαντος τοῖς λοχῶσι προσελαύνοντα τὸν Μάρκελλον ἐάσαντες ἐγγὺς προσελθεῖν ἐξείλην ἀνέστησαν, καὶ περιχυθέντες ἅμα πάντα

χόθεν ἠκόντιζον, ἔπαιον, ἐδίωκον τοὺς φεύγοντας, συνεπλέκοντο τοῖς ὑφισταμένοις. Οὗτοι δ' ἦσαν οἱ τεσσαράκοντα Φρεγελλανοί. Καὶ τῶν Τυρρηνῶν εὐθύς ἐν ἀρχῇ διατρεσάντων αὐτοὶ συστραφέντες ἠμύνοντο πρὸ τῶν ὑπάτων, ἄχρι οὗ Κρισπῖνος μὲν ἀκοντίσμασι δυοὶ βεβλη-
 μένος ἐπέστρεψεν εἰς φυγὴν τὸν ἵππον, Μάρκελλον δέ τις λόγῃ πλατεία διὰ τῶν πλευρῶν διήλασεν, ἣν λαγκίαν καλοῦσιν. Οὕτω δὲ καὶ τῶν Φρεγελλανῶν οἱ περιόντες ὀλίγοι παντάπασιν αὐτὸν μὲν πεσόντα λείπουσι, τὸν δ' υἱὸν ἀρπάσαντες τετρωμένον φεύγουσιν ἐπὶ τὸ στρατό-
 πεδον. Ἐγένοντο δὲ νεκροὶ μὲν οὐ πολλῶ τῶν τεσσαράκοντα πλείους, αἰχμάλωτοι δὲ τῶν μὲν ῥαβδούχων πέντε, τῶν δὲ ἱππέων εἴκοσι δυεῖν δέοντες. Ἐτελεύτησε δὲ καὶ Κρισπῖνος ἐκ τῶν τραυμάτων οὐ πολλὰς ἡμέρας ἐπιβιώσας. Καὶ πάθος τοῦτο Ῥωμαίοις συνέπεσε πρότερον οὐ
 γενοῦς, ἀμφοτέρους ἐξ ἑνὸς ἀγῶνος τοὺς ὑπάτους ἀποθανεῖν.

XXX. Ἀννίβα δὲ τῶν μὲν ἄλλων ἐλάχιστος ἦν λόγος, Μάρκελλον δὲ πεπτωκέναι πυθόμενος αὐτὸς ἐξέδραμεν ἐπὶ τὸν τόπον, καὶ τῷ νεκρῷ παραστάς καὶ πολὺν χρόνον τὴν τε ῥώμην τοῦ σώματος καταμαθὼν καὶ τὸ εἶδος, οὔτε φωνὴν ἀφῆκεν ὑπερήφανον οὔτε ἀπ' ὕψους τὸ χαῖρον, ὥς ἂν τις ἐργώδη πολέμιον καὶ βαρὺν ἀπεκτονῶς, ἐξέφη-
 νεν, ἀλλ' ἐπιθανυμάσας τὸ παράλογον τῆς τελευτῆς τὸν μὲν δακτύλιον ἀφείλετο, τὸ δὲ σῶμα κοσμήσας πρόποντι
 κόσμῳ καὶ περιστείλας ἐντίμως ἔκαυσε· καὶ τὰ λείψανα συνθεῖς εἰς κάλπιν ἀργυρᾶν καὶ χρυσοῦν ἐμβαλὼν στέφανον ἀπέστειλε πρὸς τὸν υἱόν. Τῶν δὲ Νομάδων τινὲς περιτυχόντες τοῖς κομίζουσιν ὥρμησαν ἀφαιρεῖσθαι τὸ τεῦχος, ἀντιλαμβανομένων δ' ἐκείνων ἐκβιαζόμενοι καὶ
 μαχόμενοι διέρρηξαν τὰ ὅσῃα. Πυθόμενος δὲ Ἀννίβας καὶ πρὸς τοὺς παρόντας εἰπὼν, Οὐδὲν ἄρα δυνατόν γε-

νέσθαι ἄκοντος θεοῦ, “ τοῖς μὲν Νομάσιν ἐπέθηκε δίκην,
οὐκέτι δὲ κομιδῆς ἢ συλλογῆς τῶν λειψάνων ἐφρόντισεν,
ὡς δὴ κατὰ θεόν τινα καὶ τῆς τελευτῆς καὶ τῆς ἀταφίας
παραλόγως οὕτω τῷ Μαρκέλλῳ γενομένης. Ταῦτα μὲν
5 οὖν οἱ περὶ Κορνήλιον Νέπωτα καὶ Οὐαλέριον Μάξιμον
ἱστορήκασι· Αἰβίος δὲ καὶ Καῖσαρ ὁ Σεβαστὸς κομισθῆ-
ναι τὴν ὑδρίαν πρὸς τὸν υἱὸν εἰρήκασι καὶ ταφῆναι λαμ-
πρῶς. Ἦν δὲ ἀνάθημα Μαρκέλλου δῖχα τῶν ἐν Ῥώμῃ
γυμνάσιον μὲν ἐν Κατάνῃ τῆς Σικελίας, ἀνδριάντες δὲ
10 καὶ πίνακες τῶν ἐκ Συρακουσῶν ἐν τε Σαμοθράκῃ παρὰ
τοῖς θεοῖς, οὓς Καβείρους ὠνόμαζον, καὶ περὶ Αἰνυδον ἐν
τῷ ἱερῷ τῆς Ἀθηνᾶς. Ἐκεῖ δὲ αὐτοῦ τῷ ἀνδριάντι τοῦ
ἦν ἐπιγεγραμμένον, ὡς Ποσειδωνίου φησι, τὸ ἐπι-
γράμμα

- 15 Οὗτός τοι Ῥώμης ὁ μέγας, ξένη, πατρίδος ἀστήρ,
Μάρκελλος κλεινῶν Κλαύδιος ἐκ πατέρων,
ἐπτάκι τὰν ὑπάταν ἀρχὰν ἐν Ἀσπιδι φυλάξας,
τὸν πολὺν ἀντιπάλους ὃς κατέχευε φόνου.

Τὴν γὰρ ἀνθύπατον ἀρχήν, ἣν δις ἤρξε, ταῖς πέντε προδ-
20 κατηρίθμησεν ὑπατείαις ὁ τὸ ἐπίγραμμα ποιήσας. Γένος
δ’ αὐτοῦ λαμπρὸν ἄχρι Μαρκέλλου τοῦ Καίσαρος ἀδελ-
φιδοῦ διέτεινεν, ὃς Ὀκταβίας ἦν τῆς Καίσαρος ἀδελφῆς
υἱὸς ἐκ Γαῖου Μαρκέλλου γεγονώς, ἀγορανομῶν δὲ Ῥω-
μαίων ἐτελεύτησε νυμφίος, Καῖσαρος θυγατρὶ χρόνον οὐ
25 πολὺν συνοικήσας. Εἰς δὲ τιμὴν αὐτοῦ καὶ μνήμην
Ὀκταβία μὲν ἡ μήτηρ τὴν βιβλιοθήκην ἀνέθηκε, Καῖσαρ
δὲ θέατρον ἐπιγράψας Μαρκέλλον.

[ΠΕΛΟΠΙΔΟΥ ΚΑΙ ΜΑΡΚΕΛΛΟΥ
ΣΥΓΚΡΙΣΙΣ.]

5

I. Ὅσα μὲν οὖν ἔδοξεν ἡμῖν ἀναγραφῆς ἄξια τῶν
 ἱστορημένων περὶ Μαρκέλλου καὶ Πελοπίδου, ταῦτά
 ἔστι. Τῶν δὲ κατὰ τὰς φύσεις καὶ τὰ ἥθη κοινοτήτων
 ὥσπερ ἐφευρίστων οὐσῶν (καὶ γὰρ ἀνδρεῖοι καὶ φιλόπο- 10
 νοι καὶ θυμοειδεῖς καὶ μεγαλόφρονες ἀμφοτέρωτεροι γεγό-
 νασιν), ἐκεῖνο δόξειεν ἂν διαφορὰν ἔχειν μόνον, ὅτι
 Μάρκελλος μὲν ἐν πολλαῖς πόλεσιν ὑποχειρίοις γενομέ-
 ναις σφαγὰς ἐποίησεν, Ἐπαμεινώνδας δὲ καὶ Πελοπίδας
 οὐδένα πώποτε κρατήσαντες ἀπέκτειναν οὐδὲ πόλεις ἦν- 15
 δραποδίσαντο. Λέγονται δὲ Θηβαῖοι μηδὲ Ὀρχομενίους
 ἂν οὕτω μεταχειρίσασθαι παρόντων ἐκείνων. Ἐν δὲ ταῖς
 πράξεσι θαυμαστά μὲν καὶ μεγάλα τοῦ Μαρκέλλου τὰ
 πρὸς Κελτούς, ὥσαμένου τοσοῦτον πληθὸς ἱππέων ὁμοῦ
 καὶ πεζῶν ὀλίγοις τοῖς περὶ αὐτὸν ἱππεῦσιν, ὃ ῥαδίως 20
 ὑπ' ἑτέρου στρατηγοῦ γεγονὸς οὐχ ἱστόρηται, καὶ τὸν
 ἄρχοντα τῶν πολεμίων ἀνελόντος· ἐν ᾧ τρόπῳ Πελοπί-
 δας ἐπταισεὺς ὁρμήσας ἐπὶ ταῦτά, προαναιρεθεὶς δὲ ὑπὸ
 τοῦ τυράννου καὶ παθῶν πρότερον ἢ δρᾶσας. Οὐ μὲν
 ἀλλὰ τούτοις μὲν ἔστι παραβαλεῖν τὰ Λευκτρα καὶ Τεγύ- 25
 ρας, ἐπιφανεστάτους καὶ μερίστους ἀγώνων, κρυφαίαν
 δὲ σὺν λόχῳ κατωρθωμένην πράξιν οὐκ ἔχομεν τοῦ Μαρκέ-
 λλου παραβαλεῖν οἷς Πελοπίδας περὶ τὴν ἐκ φυγῆς κά-
 θοδον καὶ ἀναίρεσιν τῶν ἐν Θήβαις τυράννων ἐπραξεν,
 ἀλλ' ἐκεῖνο πολὺ πάντων ἔοικε πρωτεύειν τῶν ὑπὸ σκό- 30
 τῳ καὶ δι' ἀπάτης γεγεννημένων τὸ ἔργον. Ἀντίβας φο-
 βερὸς μὲν καὶ δεινὸς ἐνέκειτο, ὥσπερ ἀμέλει Λακεδαιμό-

νιοι τότε Θηβαίοις, ἐνδοῦναι δὲ τούτους μὲν Πελοπίδᾳ καὶ περὶ Τεγύρας καὶ περὶ Λεῦκτρα βέβαιόν ἐστιν, Ἀννίβαν δὲ Μάρκελλος, ὥς μὲν οἱ περὶ Πολύβιον λέγουσιν, οὐδὲ ἄπαξ ἐνίκησεν, ἀλλ' ἀήττητος ὁ ἀνὴρ δοκεῖ διαγε-
 5 νέσθαι μέχρι Σκηπίωνος· ἡμεῖς δὲ Διβίῳ, Καίσαρι καὶ Νέπωτι καὶ τῶν Ἑλληνικῶν τῷ βασιλεῖ Ἰόβᾳ πιστεύομεν, ἥττας τινὰς καὶ τροπὰς ὑπὸ Μαρκέλλου τῶν σὺν Ἀννίβᾳ γενέσθαι· μεγάλην δὲ αὐταὶ ἥσπιν οὐδεμίαν ἐποίησαν, ἀλλ' ἔοικε ψευδόπτωμά τι γενέσθαι περὶ τὸν
 10 Δίβυν ἐν ταῖς συμπλοκαῖς ἐκείναις. Ὅ δὲ κατὰ λόγον καὶ προσηκόντως ἐθανυμάσθη μετὰ τосαύτας τροπὰς στρατοπέδων καὶ φόνους στρατηγῶν καὶ σύγχυσιν ὅλης ὁμοῦ τῆς Ῥωμαίων ἡγεμονίας εἰς ἀντίπαλα τῷ θαρρεῖν καθισταμένων· ὁ γὰρ ἐκ πολλοῦ τοῦ πάλαι περιδεοῦς καὶ κα-
 15 ταπεπληρότος αὐτῆς ἐμβαλὼν τῷ στρατεύματι ζήλον καὶ φιλονεικίαν πρὸς τοὺς πολεμίους, καὶ τοῦτο δὴ τὸ μὴ ῥαδίως τῆς νίκης ὑφιέμενον, ἀλλὰ καὶ ἀμφισβητοῦν τε καὶ φιλοτιμούμενον ἐπάρας καὶ θαρρύντας, εἰς ἀνὴρ ἦν, Μάρκελλος· ἐπισμένονες γὰρ ὑπὸ τῶν συμφορῶν, εἰ
 20 φεύγοντες ἐκφύγοιεν Ἀννίβαν, ἀγαπᾶν, ἐδίδαξεν αἰσχύνεσθαι σωζομένους μεθ' ἥττης, αἰδεῖσθαι δὲ παρὰ μικρὸν ἐνδόντας, ἀλγεῖν δὲ μὴ κρατήσαντας.

II. Ἐπεὶ τοίνυν Πελοπίδᾳ μὲν οὐδεμίαν ἡττήθη μά-
 25 χην στρατηγῶν, Μάρκελλος δὲ πλείστας τῶν καθ' αὐτὸν Ῥωμαίων ἐνίκησε, δοξείεν ἂν ἴσως τῷ θυσικλήτῳ πρὸς τὸ ἀήττητον ὑπὸ πλήθους τῶν κατωρθωμένων ἐπαινοῦσθαι. Καὶ μὴν οὗτος μὲν εἶλε Συρακούσας, ἐκεῖνος δὲ τῆς Λακεδαιμόνος ἀπέτυχεν. Ἀλλ' οἶμαι μῖζον εἶναι τοῦ καταλαβεῖν Σικελίαν τὸ τῇ Σπάρτῃ προσελθεῖν καὶ δια-
 30 βῆναι πρῶτον ἀνθρώπων πολέμῳ τὸν Εὐρώταν, εἰ μὴ νῆ Δία τοῦτο μὲν φήσῃ τις τὸ ἔργον Ἐπαμεινώνδᾳ μάλ-
 λον ἢ Πελοπίδᾳ προσήκειν, ὥσπερ καὶ τὰ Λεῦκτρα, τῶν

δὲ Μαρκέλλω διαπεπραγμένων ἀκοινώνητον εἶναι τὴν δόξαν. Καὶ γὰρ Συρακούσας μόνος εἶλε, καὶ Κελτοὺς ἄνευ τοῦ συνάρχοντος ἐτρέφατο, καὶ πρὸς Ἀννίβαν μηδεὶς συλλαμβάνοντος, ἀλλὰ καὶ πάντων ἀποτρεπόντων, ἀντιταξάμενος καὶ μεταβαλὼν τὸ σχῆμα τοῦ πολέμου πρῶτος ὤγεμὼν τοῦ τολμᾶν κατέστη.

III. Τὴν τοίνυν τελευτὴν ἐπαινῶ μὲν οὐδετέρου τῶν ἀνδρῶν, ἀλλ' ἀνιῶμαι καὶ ἀγανακτῶ τῷ παραλόγῳ τοῦ συμπτώματος· καὶ θαυμάζω μὲν ἐν μάχαις τοσαύταις, ὅσαις ἀποκάμει τις ἂν καταριθμῶν, μηδὲ τρωθέντα τὸν 10 Ἀννίβαν, ἄγαμαι δὲ καὶ τὸν ἐν τῇ Παιδεῖᾳ Χρυσάνταν, ὃς διηρμένος κοπίδα καὶ παίειν μέλλων πολέμιον, ὥς ὑπεσημνηνεν ἡ σάλπιγξ ἀνακλητικόν, ἀφείς τὸν ἄνδρα μάλα πρῶτος καὶ κοσμίως ἀνεχώρησεν. Οὐ μὴν ἀλλὰ τὸν Πελοπίδαν ποιεῖ συγγνωστὸν ἅμα τῷ τῆς μάχης καιρῷ 15 παράθερμον ὄντα καὶ πρὸς τὴν ἄμυναν οὐκ ἀγεννῶς ἐκφέρων ὁ θυμὸς· ἄριστον μὲν γὰρ νικῶντα σώζεσθαι τὸν στρατηγόν, εἰ δέ, θανεῖν εἰς ἀρετὴν καταλύσαντα βίον, ὥς Εὐριπίδης φησὶν· οὕτω γὰρ οὐ πάθος, ἀλλὰ 20 πρᾶξις γίνεται τοῦ τελευτῶντος ὁ θάνατος. Πρὸς δὲ τῷ 20 θυμῷ τοῦ Πελοπίδου καὶ τὸ τέλος αὐτὸ τὸ τῆς νίκης ἐν τῷ πεσεῖν τὸν τύραννον ὁρῶμενον οὐ παντάπασιν ἀλόγως ἐπεσπάσατο τὴν ὁρμὴν· χαλεπὸν γὰρ ἐτέρας οὕτω καλὴν καὶ λαμπρὰν ἐχούσης ὑπόθεσιν ἀριστείας ἐπιλαβέσθαι. Μάρκελλος δὲ μήτε χρείας μεγάλης ἐπικειμένης 25 μήτε τοῦ παρὰ τὰ δεινὰ πολλάκις ἐξιστάντος τὸν λογισμὸν ἐνθουσιασμοῦ παρεσιῶτος ὡσάμενος ἀπερισκέπτως εἰς κίνδυνον οὐ στρατηγοῦ πτώμα, προδρόμου δὲ 30 τινος ἢ κατασκόπου πέπτωκεν, ὑπατείας πέντε καὶ τρεῖς 18 θροῖάμβους καὶ σκῦλα καὶ τροπαιοφορίας ἀπὸ βασιλέων τοῖς προαποθνήσκουσι Καρχηδονίωι Ιβηρσί καὶ Νομάσιν ὑποβαλὼν. Ὡς τε νεμεσῆσαι αὐτοὺς ἐκείνους ἑαυτοῖς

τοῦ κατορθώματος, ἄνδρα Ῥωμαίων ἄριστον ἀρετῇ καὶ
 δυνάμει μέγιστον καὶ δόξῃ λαμπρότατον ἐν τοῖς Φρεγγε-
 λανῶν προδιερευνηταῖς παραναλωσθαι. Χρὴ δὲ ταῦτα
 μὴ κατηγορίαν εἶναι τῶν ἀνδρῶν νομίζειν, ἀλλ' ὥς ἀγα-
 5 νάκτησιν τινα καὶ παρρησίαν ὑπὲρ αὐτῶν ἐκείνων πρὸς
 αὐτοὺς καὶ τὴν ἀνδρείαν αὐτῶν, εἰς ἣν τὰς ἄλλας κατα-
 νάλωσαν ἀρετὰς ἀφειδήσαντες τοῦ βίου καὶ τῆς ψυχῆς,
 ὥσπερ ἑαυτοῖς, οὐ ταῖς πατρίσι μᾶλλον καὶ φίλοις καὶ
 10 συμμάχοις, ἀπολλυμένων. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον Πελο-
 πίδας μὲν τοὺς συμμάχους ταφεῖς ἔσχεν, ὑπὲρ ὧν ἀπέ-
 θανε, Μάρκελλος δὲ τοὺς πολεμίους, ὑφ' ὧν ἀπέθανε.
 Ζηλωτὸν μὲν οὖν ἐκείνο καὶ μακάριον, κρείττον δὲ καὶ
 μεῖζον εὐνοίας χάριν ἀμειβομένης ἔχθρα λυποῦσαν ἀρε-
 τὴν θαυμάζουσα. Τὸ γὰρ καλὸν ἐνταῦθα τὴν τιμὴν ἔχει
 15 μόνον, ἐκεῖ δὲ τὸ λυσιτελεῖς καὶ ἡ χρεῖα μᾶλλον ἀγαπᾶται
 τῆς ἀρετῆς.

Ι. Ἀριστείδης ὁ Λυσιμάχου φυλῆς μὲν ἦν Ἀντιοχίδου
 τῶν δὲ δῆμων Ἀλωπεκῆθεν. Περί δ' οὐσίας αὐτοῦ λόγοι
 25 διάφοροι γέγονασιν, οἱ μὲν ὥς ἐν πενίᾳ συντόνῳ κατα-
 βιώσαντος καὶ μετὰ τὴν τελευταίαν ἀπολιπόντος θυγατέ-
 ρας δύο πολὺν χρόνον ἀνεκδότους δι' ἀπορίαν γενο-
 μένας· πρὸς δὲ τοῦτον τὸν λόγον ὑπὸ πολλῶν εἰρημένον
 ἀντιτασσόμενος ὁ Φαληρεὺς Δημήτριος ἐν τῷ Σωκράτει
 30 χωρίῳ Φαληροῖ φησι γινώσκειν Ἀριστείδου γενόμενον,
 ἐν ᾧ τέθαιπται, καὶ τεκμήρια τῆς περὶ τὸν οἶκον εὐπορίας
 ἐν μὲν ἡγείται τὴν ἐπώνυμον ἀρχήν, ἣν ἤρξε τῷ κυνάρῳ

λαχῶν ἐκ τῶν γενοῶν τῶν τὰ μέγιστα τιμήματα κεκτημέ-
 νων, οὓς πεντακοσιομεδίμνους προσηγόρευον, ἑτερόν δὲ
 τὸν ἑξοστρακισμόν· οὐδενὶ γὰρ τῶν πενήτων, ἀλλὰ τοῖς
 ἐξ οἰκῶν τε μεγάλων καὶ διὰ γένους ὄγκον ἐπιφθόνων
 ὁστρακὸν ἐπιφέρεισθαι· τρίτον δὲ καὶ τελευταῖον, ὅτι ἡ
 νίκης ἀναθήματα χορηγικοὺς τρίποδας ἐν Διονύσου κα-
 ταλέλοιπεν, οἳ καὶ καθ' ἡμᾶς ἐδείκνυντο τοιαύτην ἐπι-
 γραφήν διασώζοντες, Ἀντιστοχὺς ἐνίκα, Ἀριστείδης ἐχο-
 ρήγει, Ἀρχέστρατος ἐδίδασκε. Τούτῳ μὲν οὖν, καίπερ
 εἰς δοκοῦν μέγιστον, ἀσθενέστατόν ἐστι. Καὶ γὰρ Ἐπα- 10
 μεινωῖδας, ὃν πάντες ἄνθρωποι γινώσκουσιν ἐν πενίᾳ
 καὶ τραφέντα πολλῇ καὶ βιώσαντα, καὶ Πλάτων ὁ φιλό-
 σοφος οὐκ ἐφιλοτίμους ἀνεδέξαντο χορηγίας, ὁ μὲν αὖ-
 ληταῖς ἀνδράσιν, ὁ δὲ παισὶ κυκλίοις χορηγήσας, τούτῳ
 μὲν Δίωνος τοῦ Συρακουσίου τὴν δαπάνην παρέχοντος, 15
 Ἐπαμεινώνδῃ δὲ τῶν περὶ Πελοπίδαν. Οὐ γὰρ ἐστὶ τοῖς
 ἀγαθοῖς ἀκήρυκτος καὶ ἄσπονδος πρὸς τὰς παρὰ τῶν φί-
 λων δωρεὰς πόλεμος, ἀλλὰ τὰς εἰς ἀπόθεσιν καὶ πλεονε-
 ξίαν ἀγευνεῖς ἡγούμενοι καὶ ταπεινὰς, ὅσαι φιλοτιμίας
 τινὸς ἀκερδοῦς ἔχονται καὶ λαμπρότητος οὐκ ἀπωθοῦν- 20
 ται. Παναίτιος μὲντοι περὶ τοῦ τρίποδος ἀποφαίνει τὸν
 Δημήτριον ὁμωνυμίᾳ διεψευσμένον· ἀπὸ γὰρ τῶν Μη-
 δικῶν εἰς τὴν τελευταίην τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου
 δύο μόνους Ἀριστείδας χορηγοὺς ἀναγράφεισθαι νικῶν-
 τας, ὃν οὐδέτερον εἶναι τῷ Αὐσιμάχῳ τὸν αὐτόν, ἀλλὰ 25
 τὸν μὲν Ξενοφίλου πατρός, τὸν δὲ χρόνῳ πολλῷ νεώτε-
 ρον, ὥς ἐλέγχει τὰ γράμματα τῆς μετ' Εὐκλείδην ὄντα
 γραμματικῆς καὶ προσγεγραμμένος ὁ Ἀρχέστρατος, ὃν
 ἐν τοῖς Μηδικοῖς οὐδεὶς, ἐν δὲ τοῖς Πελοποννησιακοῖς
 συχνοὶ χορῶν διδάσκαλον ἀναγράφουσι. Τὸ μὲν οὖν τοῦ 30
 Παναίτιου βέλτιον ἐπισκεπτέον ὅπως ἔξει. Τῷ δ' ὁστρά-
 κῳ πᾶς ὁ διὰ δόξαν ἢ γένους ἢ λόγου δύναμιν ὑπὲρ τοὺς

πολλὸς νομιζόμενος ὑπέπιπτεν· ὅπου καὶ Δάμων ὁ Περι-
 κλέους διδάσκαλος, ὅτι τὸ φρονεῖν ἐδόκει τις εἶναι πε-
 ρικτός, ἐξωστρακίσθη. Καὶ μὴν ἄρξαι γε τὸν Ἀριστείδην
 ὁ Ἰδομενεὺς οὐ κυμαυντόν, ἀλλ' ἐλομένων Ἀθηναίων
 5 φησίν. Εἰ δὲ καὶ μετὰ τὴν ἐν Πλαταιαῖς μάχην ἤρξεν, ὥς
 αὐτὸς ὁ Δημήτριος γέγραφε, καὶ πάνυ πιθανόν ἐστιν ἐπὶ
 δόξῃ τοσαύτῃ καὶ κατορθώμασι τηλικούτοις ἀξιωθῆναι
 δι' ἀρετὴν ἧς διὰ πλούτου ἐτύγχανον οἱ λαγχάνοντες.
 Ἀλλὰ γὰρ ὁ μὲν Δημήτριος οὐ μόνον Ἀριστείδην, ἀλλὰ
 10 καὶ Σωκράτην δηλὸς ἐστὶ τῆς πενίας ἐξελεῖσθαι φιλοτι-
 μούμενος ὥς μεγάλου κακοῦ· καὶ γὰρ ἐκεῖνος φησὶν οὐ
 μόνον τὴν οἰκίαν ὑπάρχειν, ἀλλὰ καὶ μνᾶς ἐβδομήκοντα
 τοκιζόμενας ὑπὸ Κρίτωνος.

II. Ἀριστείδης δὲ Κλεισθένης μὲν τοῦ καταστησαμέ-
 15 νου τὴν πολιτείαν μετὰ τοὺς τυράννους ἐταῖρος γενόμε-
 νος, ζηλώσας δὲ καὶ θαυμάσας μάλιστα τῶν πολιτικῶν
 ἀνδρῶν Λυκοῦργον τὸν Λακεδαιμόνιον, ἥφατο μὲν ἀρι-
 στοκρατικῆς πολιτείας, ἔσχε δ' ἀντιτασσόμενον ὑπὲρ τοῦ
 δήμου Θιμιστοκλέα τὸν Νεοκλέους. Ἐνιοὶ μὲν οὖν φασιν
 20 παῖδας ὄντας αὐτοὺς καὶ συντρεφομένους ἀπ' ἀρχῆς ἐν
 παντὶ καὶ σπουδῆς ἔχοντες καὶ παιδιᾶς πράγματι καὶ
 λόγῳ διαφέρεισθαι πρὸς ἀλλήλους, καὶ τὰς φύσεις εὐθὺς
 ὑπὸ τῆς φιλονεικίας ἐκείνης ἀνακαλύπτεσθαι, τὴν μὲν
 εὐχερῆ καὶ παράβολον καὶ πανοῦργον οὖσαν καὶ μετ'
 25 δξύτητος ἐπὶ πάντα ῥαδίως φερομένην, τὴν δ' ἰδρυμένην
 ἐν ᾗττι βεβαίῳ καὶ πρὸς τὸ δίκαιον ἀτενεῖ ψεῦδος δὲ καὶ
 βωμολοχίαν καὶ ἀπάτην οὐδ' ἐν παιδιᾷ τινι τρόπῳ προσ-
 ιεμένην. Ἀρίστων δ' ὁ Κεῖτος ἐξ ἐρωτικῆς ἀρχῆς γενέ-
 σθαι φησὶ καὶ προσελθεῖν ἐπὶ τοσοῦτον τὴν ἔχθραν αὐ-
 30 τῶν. Στησίλειω γάρ, ὃς ἦν γένει Κεῖτος, ἰδέα τε καὶ μορ-
 φῇ σώματος πολὺ τῶν ἐν ᾧρα λαμπρότατος, ἀμφοτέρωθεν
 ἐρασθέντας οὐ μετρίως ἐνεργεῖν τὸ πάθος οὐδ' ἅμα λή-

γοντι τῷ κάλλει τοῦ παιδὸς ἀποθέσθαι τὴν φιλονεικίαν, ἀλλ' ὥσπερ ἐγγυμνασασμένους ἐκείνῃ πρὸς τὴν πολιτείαν εὐθὺς ὀρμῆσαι διαπύρους ὄντας καὶ διαφορῶς ἔχοντας. Ὁ μὲν οὖν Θεμιστοκλῆς εἰς ἐταιρείαν ἐμβαλὼν ἑαυτὸν εἶχε πρόβλημα καὶ δύναμιν οὐκ εὐκαταφρόνητον, ὥστε καὶ πρὸς τὸν εἰπόντα καλῶς αὐτὸν ἄρξιν Ἀθηναίων, ἅνπερ ἴσος ἦ καὶ κοινὸς ἅπασιν, „Μηδέποτε“ εἶπεν „εἰς τοῦτον ἐγὼ καθίσταιμι τὸν θρόνον, ἐν ᾧ πλέον οὐδὲν ἔξουσιν οἱ φίλοι παρ' ἐμοὶ τῶν ἀλλοτρίων.“ Ἀριστείδης δὲ καθ' ἑαυτὸν ὥσπερ ὁδὸν ἰδίαν ἐβάδιξε διὰ τῆς πολι- 10 τείας, πρῶτον μὲν οὐ βουλόμενος συναδικεῖν τοῖς ἐταίροις ἢ λυπηρὸς εἶναι μὴ χαριζόμενος, ἔπειτα τὴν ἀπὸ τῶν φίλων δύναμιν οὐκ ὀλίγους ἰδὼν ἐπαίρουσαν ἀδικεῖν ἐφυλάττετο, μόνῳ τῷ χρηστῷ καὶ δίκαιῳ πράττειν καὶ λέγειν ἀξίων θαρρεῖν τὸν ἀγαθὸν πολίτην. 15

III. Οὐ μὴν ἀλλὰ, πολλὰ κινουμένου τοῦ Θεμιστοκλέους παραβόλως καὶ πρὸς πᾶσαν αὐτῷ πολιτείαν ἐν- 20 σταμένου καὶ διακόπτοντος, ἠναγκάζετο πού καὶ αὐτὸς τὰ μὲν ἀμυνόμενος, τὰ δὲ κολούων τὴν ἐκείνου δύναμιν χάριτι τῶν πολλῶν ἀνυχομένην ὑπεναντιοῦσθαι οἷς ἔπρατ- 20 τεν ὁ Θεμιστοκλῆς, βέλτιον ἡγούμενος παρελθεῖν ἐν τῶν συμφερόντων τὸν δῆμον ἢ τῷ κρατεῖν ἐκείνον ἐν πᾶσιν ἰσχυρὸν γενέσθαι. Τέλος δὲ ποτε τοῦ Θεμιστοκλέους πράττοντός τι τῶν δεόντων ἀντικρούσας καὶ περιγενόμενος οὐ κατέσχευ, ἀλλ' εἶπεν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας 25 ἀπιών, ὡς οὐκ ἔστι σωτηρία τοῖς Ἀθηναίων πράγμασιν, εἰ μὴ καὶ Θεμιστοκλέα καὶ αὐτὸν εἰς τὸ βάραθρον ἐμβάλοιεν. Πάλιν δὲ γράψας τινὰ γνώμην εἰς τὸν δῆμον, ἀντιλογίας οὔσης πρὸς αὐτὴν καὶ φιλονεικίας, ἐκράτει μέλλοντος δὲ τοῦ προέδρου τὸν δῆμον ἐπερωτῶν αἰσθό- 30 μενος ἐκ τῶν λόγων αὐτῶν τὸ ἀσύμφορον ἀπέστη τοῦ ψηφίσματος. Πολλάκις δὲ καὶ δι' ἐτέρων εἰσέφερε τὰς

γνώμας, ὥς μὴ φιλονεικία τῇ πρὸς αὐτὸν ὁ Θεμιστοκλῆς ἐμπόδιος εἴη τῷ συμφέροντι. Θανμαστὴ δέ τις ἐφαίντο αὐτοῦ παρὰ τὰς ἐν τῇ πολιτείᾳ μεταβολὰς ἢ εὐστάθειαν, μήτε ταῖς τιμαῖς ἐπαιρομένου πρὸς τε τὰς δυσημερίας 5 ἀθορύβως καὶ πρῶτος ἔχοντος, καὶ ὁμοίως ἡγουμένου χρηταί τῇ πατρίδι παρέχειν ἑαυτὸν οὐ χρημάτων μόνον, ἀλλὰ καὶ δόξης προῖκα καὶ ἀμισθὶ πολιτευόμενον. Ὅθεν, ὥς ἔοικε, τῶν εἰς Ἀμφιάραον ὑπ' Αἰσχύλου πεποιημένων ἱαμβείων ἐν τῷ θεάτρῳ λεγομένων

10 οὐ γὰρ δοκεῖν δίκαιος, ἀλλ' εἶναι θέλει, βαθεῖαν ἄλκα διὰ φρενὸς καρπούμενος, ἀφ' ἧς τὰ κεδνὰ βλαστάνει βουλευματα, πάντες ἀπέβλεψαν εἰς Ἀριστείδην, ὥς ἐκεῖνος μάλιστα τῆς ἀρετῆς ταύτης προσηκούσης.

15 IV. Οὐ μόνον δὲ πρὸς εὐνοίαν καὶ χάριν, ἀλλὰ καὶ πρὸς ὀργὴν καὶ πρὸς ἐχθρὰν ἰσχυρότατος ἦν ὑπὲρ τῶν δικαίων ἀντιστήναι. Λέγεται γοῦν ποτε διώκων ἐχθρὸν ἐν δικαστηρίῳ, μετὰ τὴν κατηγορίαν οὐ βουλομένων ἀκούειν τοῦ κινδυνεύοντος τῶν δικαστῶν, ἀλλὰ τὴν 20 ψῆφον εὐθύς αἰτούντων ἐπ' αὐτόν, ἀναπηδήσας τῷ κρινόμενῳ συνεκετεύειν, ὅπως ἀκουσθεῖν καὶ τύχοι τῶν νομίμων· πάλιν δὲ κρίνων ἰδιώταις δυσί, τοῦ ἐτέρου λέγοντος, ὥς πολλὰ τυγχάνει τὸν Ἀριστείδην ὁ ἀντίδικος λελυπηκῶς „Λέγ', ὦ γὰρ ἐγὼ φάναι „μᾶλλον, εἰ τι σὲ κα- 25 κὸν πεποίηκε· σοὶ γὰρ, οὐκ ἑμαυτῷ, δικάζω.“ Τῶν δὲ δημοσίων προσόδων αἰρεθεὶς ἐπιμελητὴς οὐ μόνον τοὺς καθ' αὐτόν, ἀλλὰ καὶ τοὺς πρὸ αὐτοῦ γενομένους ἄρχοντας ἀπεδείκνυε πολλὰ νενοσφισμένους, καὶ μάλιστα τὸν Θεμιστοκλέα·

30 Σοφὸς γὰρ ἄνθρωπος, τῆς δὲ χειρὸς οὐ κρατῶν. Διὸ καὶ συναγαγὼν πολλοὺς ἐπὶ τὸν Ἀριστείδην ἐν ταῖς εὐθύταις διώκων κλοπῆς καταδίκην περιέβαλεν, ὥς φησὶν

Ἰδομενεύς. Ἀγανακτούντων δὲ τῶν πρώτων ἐν τῇ πόλει
 καὶ βελτίστων, οὐ μόνον ἀφείθη τῆς ζημίας, ἀλλὰ καὶ πάλιν
 ἄρχων ἐπὶ τὴν αὐτὴν διοίκησιν ἀπεδείχθη. Προσποι-
 ούμενος δὲ τῶν προτέρων μεταμίλειν αὐτῷ καὶ μαλακώ-
 τερον ἐνδιδούς ἑαυτόν, ἤρεσκε τοῖς τὰ κοινὰ κλέπτουσιν 5
 οὐκ ἐξελέγχων οὐδ' ἀκριβολογούμενος, ὥστε καταπιμ-
 πλαμένους τῶν δημοσίων ὑπερεπαινεῖν τὸν Ἀριστείδην
 καὶ δεξιουῖσθαι τὸν δῆμον ὑπὲρ αὐτοῦ, σπουδάζοντας ἄρ-
 χοντα πάλιν αἰρεθῆναι. Μελλόντων δὲ χειροτονεῖν ἐπι-
 τήμησε τοῖς Ἀθηναίοις. „Ὅτε μὲν γάρ“ ἔφη „πιστῶς καὶ 10
 καλῶς ὑμῖν ἤρξα, προὔπηλακίσθην· ἐπεὶ δὲ πολλὰ τῶν
 κοινῶν καταπροεῖμαι τοῖς κλέπτουσι θαυμαστός εἶναι
 δοκῶ πόλιν. Αὐτὸς μὲν οὖν αἰσχύνομαι τῇ νῦν τιμῇ
 μᾶλλον ἢ τῇ πρώτῃ καταδίκη, συνάχθωμαι δ' ὑμῖν, παρ'
 οἷς ἐνδοξότερόν ἐστι τοῦ σῶζειν τὰ δημόσια τὸ χαρίζε- 15
 σθαι τοῖς πονηροῖς.“ Ταῦτα δ' ἰσπών καὶ τὰς κλοπὰς ἐξε-
 λέγξας τοὺς μὲν τότε βοῶντας ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ μαρτυ-
 ροῦντας ἐπιστόμισε, τὸν δ' ἀληθινὸν καὶ δίκαιον ἀπὸ τῶν
 βελτίστων ἔπαινον εἶχεν.

V. Ἐπεὶ δὲ Δάτις ὑπὸ Δαρείου πεμφθεὶς λόγῳ μὲν 20
 ἐπιθεῖναι δίκην Ἀθηναίοις, ὅτι Σάρδεις ἐνέπρησαν, ἔργῳ
 δὲ καταστρέψασθαι τοὺς Ἕλληνας, εἰς Μαραθῶνα παντὶ
 τῷ στόλῳ κατέσχε καὶ τὴν χώραν ἐπόρθει, τῶν δέκα κα-
 θεστῶτων τοῖς Ἀθηναίοις ἐπὶ τὸν πόλεμον στρατηγῶν
 μέγιστον μὲν εἶχεν Ἀξίωμα Μιλτιάδης, δεύτερῳ δὲ καὶ δυνά- 25
 μει δεύτερος ἦν Ἀριστείδης. Καὶ τότε περὶ τῆς μάχης
 γνώμη τῇ Μιλτιάδου προσθέμενος οὐ μικρὰν ἐποίησε
 ῥοπήν· καὶ παρ' ἡμέραν ἐκάστου στρατηγοῦ τὸ κράτος
 ἔχοντος, ὡς περιήλθεν εἰς αὐτὸν ἡ ἀρχή, παρέδωκε Μιλ-
 τιάδῃ, διδάσκων τοὺς συνάρχοντας, ὅτι τὸ πεῖθεσθαι καὶ 30
 ἀκολουθεῖν τοῖς εὐφρονοῦσιν οὐκ αἰσχρὸν, ἀλλὰ σεμνόν
 ἐστι καὶ σωτήριον. Οὕτω δὲ πρᾶυνας τὴν φιλονεικίαν

- καὶ προτρεψάμενος αὐτοὺς ἀγαπᾶν μιᾷ γνώμῃ τῇ κρατί-
στη χρωμένους, ἔρρωσε τὸν Μιλτιάδην τῷ ἀπερισπάστῳ
τῆς ἐξουσίας ἰσχυρὸν γενόμενον. Χαίρειν γὰρ ἔων ἕκα-
στος ἤδη τὸ παρ' ἡμέραν ἄρχειν ἐκεῖνον προσεῖχεν. Ἐν δὲ
6 τῇ μάχῃ μάλιστα τῶν Ἀθηναίων τοῦ μέσου πονήσαντος
καὶ πλείστον ἐνταῦθα χρόνου τῶν βαρβάρων ἀντερεισάν-
των κατὰ τὴν Λεοντίδα καὶ τὴν Ἀντιοχίδα φυλὴν, ἡγω-
νίσαντο λαμπρῶς τεταγμένοι παρ' ἀλλήλους ὁ τε Θερμι-
στοκλῆς καὶ ὁ Ἀριστείδης· ὁ μὲν γὰρ Λεοντίδος ἦν, ὁ δ'
10 Ἀντιοχίδος· ἐπεὶ δὲ τρεψάμενοι τοὺς βαρβάρους ἐνέβα-
λον εἰς τὰς ναῦς καὶ πλέοντας οὐκ ἐπὶ νῆσων ἐώρων, ἀλλ'
ὑπὸ τοῦ πνεύματος καὶ τῆς θαλάσσης εἰσω πρὸς τὴν Ἀ-
τικὴν ἀποβιαζομένους, φοβηθέντες μὴ τὴν πόλιν ἔρημον
λάβωσι τῶν ἀμυνομένων, ταῖς μὲν ἐννεία φυλαῖς ἡπέ-
15 γοντο πρὸς τὸ ἄστυ καὶ κατήνυσαν αὐθημερόν· ἐν δὲ
Μαραθῶνι μετὰ τῆς ἑαυτοῦ φυλῆς Ἀριστείδης ἀπολει-
φθεὶς φύλαξ τῶν αἰχμαλώτων καὶ τῶν λαφύρων οὐκ
ἐψεύσατο τὴν δόξαν, ἀλλὰ χύδην μὲν ἀργύρου καὶ χρυ-
σοῦ παρόντος, ἐσθιῆτος δὲ παντοδαπῆς καὶ χρημάτων ἄλ-
20 λων ἀμυθήτων ἐν ταῖς σκηναῖς καὶ τοῖς ἡλιακόσι σκάφε-
σιν ὑπαρχόντων, οὗτ' αὐτὸς ἐπεθύμησε φερεῖν οὗτ' ἄλ-
λον εἶασε, πλὴν εἰ τινες ἐκεῖνον λαθόντες ὠφελήθησαν·
ὧν ἦν καὶ Καλλίας ὁ δαδούχος. Τούτῳ γάρ τις, ὥς εἰοικε,
τῶν βαρβάρων προσέπεσεν οἰηθεὶς βασιλέα διὰ τὴν κό-
25 μην καὶ τὸ στροφίον εἶναι· προσκυνήσας δὲ καὶ λαβόμε-
νος τῆς δεξιᾶς ἐδείξε πολὺ χρυσίον ἐν λάκκῳ τινὶ κατορω-
ρυγμένον. Ὁ δὲ Καλλίας ὠμώτατος ἀνθρώπων καὶ παρα-
νομώτατος γενόμενος τὸν μὲν χρυσὸν ἀνείλετο, τὸν δ'
ἀνθρώπον, ὥς μὴ κατείποι πρὸς ἑτέρους, ἀπέκτεινεν. Ἐκ
30 τούτου φασὶ καὶ λακκοπλοῦντας ὑπὸ τῶν κωμικῶν τοὺς
ἀπὸ τῆς οἰκίας λέγεσθαι, σκαπτόντων εἰς τὸν τόπον, ἐν ᾧ
τὸ χρυσίον ὁ Καλλίας εὔρεν. Ἀριστείδης δὲ τὴν ἐπώνυ-

μον εὐθύς ἀρχὴν ἤρξε. Καίτοι φησὶν ὁ Φαληρεὺς Δημήτριος ἄρξαι τὸν ἄνδρα μικρὸν ἔμπροσθεν τοῦ θανάτου μετὰ τὴν ἐν Πλαταιαῖς μάχην. Ἐν δὲ ταῖς ἀναγραφαῖς μετὰ μὲν Ξανθιππίδην, ἐφ' οὗ Μαρδόνιος ἠττήθη Πλαταιᾶσιν, οὐδ' ὁμώνυμον Ἀριστείδην ἐν πάνυ πολλοῖς 5 λαβεῖν ἔστι, μετὰ δὲ Φάνιππον, ἐφ' οὗ τὴν ἐν Μαράθῳ μάχην ἐνίκων, εὐθύς Ἀριστείδης ἄρχων ἀναγράφεται.

VI. Πασῶν δὲ τῶν περὶ αὐτὸν ἀρετῶν ἡ δικαιοσύνη μάλιστα τοῖς πολλοῖς αἰσθησὶν παρεῖχε διὰ τὸ τὴν χρεῖαν 10 ἐνδελεχεστάτην αὐτῆς καὶ κοινοτάτην ὑπάρχειν. Ὅθεν ἄνθρωπος πένης καὶ δημοτικὸς ἐκινήσατο τὴν βασιλικωτάτην καὶ θειοτάτην προσηγορίαν τὸν Δίκαιον· ὁ τῶν βασιλέων καὶ τυράννων οὐδεὶς ἐξήλωσεν, ἀλλὰ Πολιορκητὴ καὶ Κεραυνοὶ καὶ Νικάτορες, ἔνιοι δ' Ἄρτοι καὶ Τέρακες 15 ἔχαιρον προσαγορευόμενοι, τὴν ἀπὸ τῆς βίας καὶ τῆς δυνάμεως, ὥς ἔοικε, μᾶλλον ἢ τὴν ἀπὸ τῆς ἀρετῆς δοῦσαν ἀγαπῶντες. Καίτοι τὸ θεῖον, ᾧ γλίσχονται συνοικειοῦν καὶ συνομοιοῦν αὐτούς, τρισὶ δοκιμὰ διαφέρειν, ἀφθαρσία καὶ δυνάμει καὶ ἀρετῇ, ὧν σεμνότετον ἡ ἀρετὴ καὶ θειότετόν 20 ἔστιν. Ἀφθάρτῳ μὲν γὰρ εἶναι καὶ τῷ κενῷ καὶ τοῖς στοιχείοις συμβέβηκε, δύνάμει δὲ καὶ σεισμοὶ καὶ κεραυνοὶ καὶ πνευμάτων ὄρμαι καὶ ἔνευμάτων ἐπιφοραὶ μεγάλην ἔχουσι, δίκης δὲ καὶ θέμιδος οὐδὲν ὅτι μὴ τῷ φρονεῖν καὶ λογίζεσθαι τὸ θεῖον μεταλαγχάνει. Αἰὶ καὶ τριῶν ὄντων, ἃ 25 πεπόνθασιν οἱ πολλοὶ πρὸς τὸ θεῖον, ζήλον καὶ φόβον καὶ τιμῆς, ζηλοῦν μὲν αὐτούς καὶ μακαρίζειν ἔοικεσιν κατὰ τὸ ἀφθαρτον καὶ αἰδιδον, ἐκπλήττεσθαι δὲ καὶ δεδιέναι κατὰ τὸ κύριον καὶ δυνατόν, ἀγαπᾶν δὲ καὶ τιμᾶν καὶ σέβεσθαι κατὰ τὴν δικαιοσύνην. Ἀλλὰ, καίπερ αὐτῷ 30 διακείμενοι, τῆς μὲν ἀθανασίας, ἣν ἡ φύσις ἡμῶν οὐδέχεται, καὶ τῆς δυνάμεως, ἥς ἐν τύχῃ κέεται τὸ πλεῖστον,

ἐπιθυμοῦσι, τὴν δ' ἀρετὴν, ὃ μόνον ἐστὶ τῶν θείων ἀγαθῶν ἐφ' ἡμῖν, ἐν ὑστέρῳ τίθενται, κακῶς φρονοῦντες, ὥς τὸν ἐν δυνάμει καὶ τύχῃ μεγάλη καὶ ἀρχῇ βίον ἢ μὲν δικαιοσύνη ποιεῖ θεῖον, ἢ δ' ἀδικία θηριώδη.

- 5 VII. Τῷ δ' οὖν Ἀριστείδῃ συνέβη τὸ πρῶτον ἀγαπώμενῳ διὰ τὴν ἐπωνυμίαν ὕστερον φθονεῖσθαι, μάλιστα μὲν τοῦ Θεμιστοκλέους λόγον εἰς τοὺς πολλοὺς ἐμβαλόντος, ὥς Ἀριστείδης ἀνηρηκῶς τὰ δικαστήρια τῷ κρίνειν ἅπαντα καὶ δικάζειν λέληθε μοναρχίαν ἄδορυ-
- 10 φόρητον ἑαυτῷ κατεσκευασμένος· ἤδη δέ που καὶ ὁ δῆμος ἐπὶ τῇ νίκῃ μέγα φρουῶν καὶ τῶν μεγίστων ἀξιώων αὐτὸν ἤχθητο τοῖς ὄνομα καὶ δόξαν ὑπὲρ τοὺς πολλοὺς ἔχουσι. Καὶ συνελθόντες εἰς ἅσιν πανταχόθεν ἔξοστρα-
- 15 βον τυραννίδος θέμενοι. Μοχθηρίας γὰρ οὐκ ἦν κόλασις ὁ ἔξοστρακισμός, ἀλλ' ἐκαλεῖτο μὲν δι' εὐπρέπειαν ὄγκου καὶ δυνάμεως βαρυτέρας ταπεινώσεις καὶ κόλουσις, ἣν δὲ φθόρου παραμυθία φιλάνθρωπος, εἰς ἀνῆκεστον οὐδέν, ἀλλ' εἰς μετὰστασιν ἐτῶν δέκα τὴν πρὸς τὸ λυποῦν ἀπε-
- 20 ρειδομένου δυσμένειαν. Ἐπεὶ δ' ἤρξαντο τινες ἀνθρώπους ἀγενεῖς καὶ πονηροὺς ὑποβάλλειν τῷ πράγματι, τελευταῖον ἁπάντων Ὑπέρβολον ἔξοστρακίσαντας ἐπανάσαντο. Λέγεται δὲ τὸν Ὑπέρβολον ἔξοστρακισθῆναι διὰ τοιαύτην αἰτίαν. Ἀλκιβιάδης καὶ Νικίας μέγιστον ἐν τῇ
- 25 πόλει δυνάμενοι διεστασίαζον. Ὡς οὖν ὁ δῆμος ἐμελλε φέρειν τὸ ὄστροκον καὶ δηλὸς ἦν τὸν ἕτερον γράψων, διαλεχθέντες ἀλλήλοις καὶ τὰς στάσεις ἑκατέρας εἰς ταὐτὸ συναγαρόντες τὸν Ὑπέρβολον ἔξοστρακισθῆναι παρεσκύασαν. Ἐκ δὲ τούτου δυσχεράνας ὁ δῆμος ὥς καθυ-
- 30 βρισμένον τὸ πρᾶγμα καὶ προπεπηλακισμένον ἀφῆκε παντελῶς καὶ κατέλυσεν. Ἦν δὲ τοιοῦτον, ὥς τύπῳ φράσαι, τὸ γινόμενον. Ὅστροκον λαβὼν ἕκαστος καὶ γράψας

ὃν ἐβούλετο μεταστῆσαι τῶν πολιτῶν, ἔφερεν εἰς ἓνα τό-
 πον τῆς ἀγορᾶς περιπεφραγμένον ἐν κύκλῳ δρυφάκτοις.
 Οἱ δ' ἄρχοντες πρῶτον μὲν διηρίθμουν τὸ σῦμπαν ἐν
 ταύτῳ τῶν ὀστράκων πλήθος· εἰ γὰρ ἑξακισχιλίων ἐλάτ-
 τονες οἱ γράψαντες εἴεν, ἀτελὴς ἦν ὁ ἐξοστρακισμός· ὁ
 823 ἔπειτα τῶν ὀνομάτων ἕκαστον ἰδίᾳ θέντες τὸν ὑπὸ τῶν
 πλείστων γεγραμμένον ἐξεκέρυττον εἰς ἑτηδέκα καρπού-
 μενον τὰ αὐτοῦ. Γραφομένων οὖν τότε τῶν ὀστράκων
 λέγεται τινα τῶν ἀγραμμάτων καὶ παντελῶς ἀγροίκων
 ἀναδόντα τῷ Ἀριστείδῃ τὸ ὄστρακον ὥς ἐν τῶν τυχόν- 10
 των παρακαλεῖν, ὅπως Ἀριστείδην ἐγγράψει. Τοῦ δὲ
 θαυμάσαντος καὶ πυθομένου, μή τι κακὸν αὐτὸν Ἀρι-
 στείδης πεποίηκεν, „Οὐδέν“ εἶπεν „οὐδὲ γινώσκω τὸν
 ἄνθρωπον, ἀλλ' ἐνοχλοῦμαι πανταχοῦ τὸν Δίκαιον
 ἀκούειν.“ Ταῦτα ἀκούσαντα τὸν Ἀριστείδην ἀποκρίνα- 15
 σθαι μὲν οὐδέν, ἐγγράψαι δὲ τοῦνομα τῷ ὀστράκῳ καὶ
 ἀποδοῦναι. Τῆς δὲ πόλεως ἀπαλλαττόμενος ἤδη, τὰς
 χεῖρας ἀνατείνας πρὸς τὸν οὐρανὸν εὐχάτο τὴν ἐναντίαν,
 ὡς ἔοικεν, εὐχὴν τῷ Ἀχιλλεῖ, μηδένα καιρὸν Ἀθηναίους
 καταλαβεῖν, ὃς ἀναγκάσει τὸν δῆμον Ἀριστείδου μνη- 20
 σθῆναι.

VIII. Τρίτῳ δ' ἔτει Ξέρξου δια Θετταλίας καὶ Βοιω-
 τίας ἐλαύνοντος ἐπὶ τὴν Ἀττικὴν, λύσαντες τὸν νόμον
 ἐψηφίσαντο τοῖς μεθεστώσι κάθοδον, μάλιστα φοβού-
 25 μενοι τὸν Ἀριστείδην, μὴ προσθέμενος τοῖς πολέμiais
 διαφθεῖρη καὶ μεταστῆσιν πολλοὺς τῶν πολιτῶν πρὸς τὸν
 βάρβαρον, οὐκ ὀρθῶς στοχαζόμενοι τοῦ ἀνδρός, ὃς γε
 καὶ πρὸ τοῦ δόγματος τούτου διετέλει προτρέπων καὶ
 παροξύνων τοὺς Ἕλληνας ἐπὶ τὴν ἐλευθερίαν, καὶ μετὰ
 τὸ δόγμα τοῦτο, Θεμιστοκλέους στρατηγούντος αὐτοκρά- 30
 τορος, πάντα συνέπραττε καὶ συνεβούλευεν ἐνδοξότατον
 ἐπὶ σωτηρίᾳ κοινῇ ποιῶν τὸν ἔχθιστον. Ὡς γὰρ ἀπολι-

πειν τὴν Σαλαμίνα βουλευομένων τῶν περὶ Εὐρυβιάδην
 αἱ βαρβαρικά τριήρεις νύκτωρ ἀναγκάσειαι καὶ περιβα-
 λοῦσαι τὸν τε πόρον ἐν κύκλῳ καὶ τὰς νήσους κατελχον,
 οὐδενὸς προειδότες τὴν κύκλωσιν ἤκεν ὁ Ἀριστείδης
 5 ἀπ' Αἰγίνης παραβόλως διὰ τῶν πολεμίων νεῶν διεκ-
 πλεύσας· καὶ νυκτὸς ἐλθὼν ἐπὶ τὴν σκηνὴν τοῦ Θεμισ-
 στοκλέους καὶ καλέσας αὐτὸν ἔξω μόνον, „Ἡμεῖς“ εἶπεν
 „ὦ Θεμιστοκλείς, εἰ σωφρονοῦμεν, ἤδη τὴν κενὴν καὶ
 10 μειρακιώδη στάσιν ἀφέντες ἀρξώμεθα σωτηρίου καὶ κα-
 λῆς φιλονεικίας πρὸς ἀλλήλους ἀμιλλώμενοι σωσαι τὴν
 Ἑλλάδα, σὺ μὲν ἄρχων καὶ στρατηγῶν, ἐγὼ δ' ὑπουργῶν
 καὶ συμβουλευών, ἐπεὶ καὶ νῦν σε πυνθάνομαι μόνον
 ἄπτεσθαι τῶν ἀρίστων λογισμῶν, κελεύοντα διανευμα-
 χεῖν ἐν τοῖς στενοῖς τὴν ταχίστην. Καὶ σοὶ τῶν συμμάχων
 15 ἀντιπραττόντων οἱ πολέμοι συννεργεῖν εἰκόασι· τὸ γὰρ
 ἐν κύκλῳ καὶ κατόπιν ἤδη πέλαιρος ἐμπέπλησται νεῶν
 πολεμίων, ὥστε καὶ τοὺς μὴ θέλοντας ἀνάγκη κατέλλη-
 φεν ἀγαθοὺς ἄνδρας εἶναι καὶ μάχεσθαι· φυγῆς γὰρ ὁδὸς
 οὐ λέλειπται.“ Πρὸς ταῦτα ὁ Θεμιστοκλῆς εἶπεν „Οὐκ
 20 ἂν ἐβουλόμην, ὦ Ἀριστείδη, σὲ κατὰ τοῦτό μου κρείτ-
 τονα γενέσθαι, πειράσομαι δὲ πρὸς καλὴν ἀρχὴν ἀμιλ-
 λώμενος ὑπερβάλλεσθαι τοῖς ἔργοις.“ Ἀμα δ' αὐτῷ φρά-
 σας τὴν ὑφ' ἑαυτοῦ κατασκευασθεῖσαν ἀπάτην πρὸς τὸν
 βαρβαρον, παρεκάλει πείθειν τὸν Εὐρυβιάδην καὶ διδά-
 25 σκειν, ὥς ἀμήχανόν ἐστι σωθῆναι μὴ ναυμαχήσαντας·
 εἶχε γὰρ αὐτοῦ μάλλον πίστιν. Ὅθεν ἐν τῷ συλλόγῳ τῶν
 στρατηγῶν εἰπόντος Κλεοκρίτου τοῦ Κορινθίου πρὸς τὸν
 Θεμιστοκλέα, μηδ' Ἀριστείδην τὴν γνώμην ἀρέσκειν αὐ-
 τοῦ, παρόντα γὰρ σιωπᾶν, ἀντεῖπεν ὁ Ἀριστείδης, ὥς
 30 οὐκ ἂν ἐσιώπα μὴ λέγοντος τὰ ἄριστα τοῦ Θεμιστοκλέ-
 ος· νῦν δ' ἡσυχίαν ἔγειν οὐ δι' εὐνοίαν τοῦ ἀνδρός
 ἀλλὰ τὴν γνώμην ἐπαινῶν.

IX. Οἱ μὲν οὖν ναύαρχοι τῶν Ἑλλήνων ταῦτ' ἐπρα-
 τον. Ἀριστείδης δ' ὄρων τὴν Ψυττάλειαν, ἣ πρὸ τῆς Σα-
 λαμῖνος ἐν τῷ πόρῳ κεῖται νῆσος οὐ μεγάλη, πολεμίων
 ἀνδρῶν μεστήν οὖσαν, ἐμβιβάσας εἰς ὑπηρετικά τοὺς
 προθυμοτάτους καὶ μαχιμωτάτους τῶν πολιτῶν προσέ- 5
 μιξε τῇ Ψυττάλειᾳ, καὶ μάχην πρὸς τοὺς βαρβάρους συν-
 ἄψας ἀπέκτεινε πάντας, πλὴν ὅσοι τῶν ἐπιφανῶν ζῶν-
 τες ἤλωσαν. Ἐν δὲ τούτοις ἦσαν ἀδελφῆς βασιλῆως ὄνομα
 Σανδαυκῆς τρεῖς παῖδες, οὓς εὐθὺς ἀπέστειλε πρὸς τὸν
 Θεμιστοκλέα· καὶ λέγονται κατὰ τι λόγιον, τοῦ μάντεως 10
 Εὐφραντίδου κελεύσαντος, ὥμησθ' Ἀιονύσῳ καθιερυν-
 θῆναι. Τὴν δὲ νησίδα τοῖς ὅπλοις πανταχόθεν ὁ Ἀρι-
 στείδης περιστέψας ἐφήδρευε τοῖς ἐκφερομένοις πρὸς αὐ-
 τήν, ὥς μήτε τῶν φίλων τινὰ διαφθαρῆναι μήτε τῶν
 πολεμίων διαφυγεῖν. Ὁ γὰρ πλεῖστος ὠθισμὸς τῶν νεῶν 15
 καὶ τῆς μάχης τὸ καρτερώτατον ἔοικε περὶ τὸν τόπον
 ἐκεῖνον γενέσθαι· διὸ καὶ τρόπαιον ἔσθηκεν ἐν τῇ Ψυτ-
 ταλείᾳ. Μετὰ δὲ τὴν μάχην ὁ Θεμιστοκλῆς ἀποπειρώμε-
 νος τοῦ Ἀριστείδου καλὸν μὲν εἶναι καὶ τὸ πεπραγμένον
 αὐτοῖς ἔργον ἔλεγε, κρεῖττον δὲ λείπεσθαι τὸ λαβεῖν ἐν 20
 τῇ Εὐρώπῃ τὴν Ἀσίαν, ἀναπλεύσαντας εἰς Ἑλλήσποντον
 τὴν ταχίστην καὶ τὸ ξεῦγμα διακόψαντας. Ἐπεὶ δ' Ἀρι-
 στείδης ἀνακραγὼν τοῦτον μὲν ἐκέλευε τὸν λόγον κατα-
 βαλεῖν, σκοπεῖν δὲ καὶ ζητεῖν, ὅπως τὴν ταχίστην ἐκβά-
 λωσι τὸν Μῆδον ἐκ τῆς Ἑλλάδος, μὴ κατακλεισθῆις ἀπὸ 25
 ρίγης φυγῆς μετὰ τοσαύτης δυνάμεως τραπῇ πρὸς ἄμυναν
 ὑπ' ἀνάγκης, οὕτω πέμπει πάλιν Ἀρνάκην εὐνοῦχον ὁ
 Θεμιστοκλῆς ἐκ τῶν αἰχμαλώτων κρύφα, φράσαι τῷ βασι-
 λεῖ κελεύσας, ὅτι πλεῖν ἐπὶ τὰς γαφύρας ὥρμημένους
 τοὺς Ἕλληνας αὐτὸς ἀποστρέψει σῶζεσθαι βασιλέα βου- 30
 λόμενος.

X. Ἐκ τούτου Ξέρξης μὲν περίφοβος γενόμενος εὐ-

- θύς ἐπὶ τὸν Ἑλλήσποντον ἡπείγετο, Μαρδόνιος δὲ τοῦ
 στρατοῦ τὸ μαχिमώτατον ἔχων περὶ τριάκοντα μυριάδας
 ὑπελείπετο, καὶ φοβερὸς ἦν ἀπ' ἰσχυρᾶς τῆς περὶ τὸ πε-
 ζὺν ἐλπίδος ἀπειλῶν τοῖς Ἕλλησι καὶ γράφων τοιαῦτα·
 5 „Νενικήκατε θαλασσίους ξύλοις χερσαίους ἀνθρώπους
 οὐκ ἐπισταμένους κώπην ἐλαύνειν· ἀλλὰ νῦν πλατεῖα
 μὲν ἡ Θετταλῶν γῆ, καλὸν δὲ τὸ Βοιωτικὸν πεδίον ἀγα-
 θοῖς ὑπεῦσι καὶ ὀπλίταις ἐναγωνίσασθαι.“ Πρὸς δὲ
 10 Ἀθηναίους ἐπεμψεν ἰδίᾳ γράμματα καὶ λόγους παρὰ βα-
 σιλέως, τὴν τε πόλιν αὐτοῖς ἀναστήσειν ἐπαγγελλομένον
 καὶ χρήματα πολλὰ δώσειν καὶ τῶν Ἑλλήνων κυρίους
 καταστήσειν ἐκποδῶν τοῦ πολέμου γενομένους. Οἱ δὲ
 Λακεδαιμόνιοι πυνθόμενοι ταῦτα καὶ δεόμενοι ἐπεμψαν
 15 Ἀθήναζε πρέσβεις, δεόμενοι τῶν Ἀθηναίων, ὅπως πατ-
 ρας μὲν καὶ γυναῖκας εἰς Σπάρτην ἀποστείλωσι, τοῖς δὲ
 πρεσβυτέροις τροφὰς παρ' αὐτῶν λαμβάνουσιν· ἰσχυρὰ
 γὰρ ἦν ἀπορία περὶ τὸν δῆμον ἀπολωλεκότα τὴν χώραν
 καὶ τὴν πόλιν. Οὐ μὴν ἀλλὰ τῶν πρέσβεων ἀκούσαντες,
 20 Ἀριστείδου ψήφισμα γράψαντος, ἀπεκρίναντο θανμα-
 στήν ἀπόκρισιν, τοῖς μὲν πολεμίοις συγγνώμην ἔχειν
 φάσκοντες, εἰ πάντα πλούτου καὶ χρημάτων ὧνα νομί-
 ζοιεν, ὧν κρεῖττον οὐδὲν ἴσασιν, ὀργίζεσθαι δὲ Λακεδαι-
 μονίοις, ὅτι τὴν πενίαν καὶ τὴν ἀπορίαν τὴν νῦν παρού-
 σαν Ἀθηναίοις μόνον ὀρώσι, τῆς δ' ἀρετῆς καὶ τῆς φιλο-
 25 τιμίας ἀμνημονοῦσιν ἐπὶ αἰτίοις ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἀγω-
 νίζεσθαι παρακαλοῦντες. Ταῦτα γράψας Ἀριστείδης καὶ
 τοὺς πρέσβεις εἰς τὴν ἐκκλησίαν παραγαγών, Λακεδαιμο-
 νίοις μὲν ἐκέλευσε φράζειν, ὥς οὐκ ἔστι χρυσοῦ τοσοῦτον
 πλῆθος οὐδ' ὑπὲρ γῆν οὐδ' ὑπὸ γῆν, ὅσον Ἀθηναῖοι
 30 δέξαιτο ἂν πρὸ τῆς τῶν Ἑλλήνων ἐλευθερίας. Τοῖς δὲ
 παρὰ Μαρδονίου τὸν ἥλιον δεῖξας „Ἄχρη ἂν οὗτος“ ἐφη
 „ταύτην πορεύεται τὴν πορείαν Ἀθηναῖοι πολεμήσουσι

Πέρσαις ὑπὲρ τῆς δεδομένης χώρας καὶ τῶν ἡσεβημέ-
νων καὶ κατακεκαυμένων ἱερῶν. “Ἐτι δὲ ἀράς θέσθαι
τοὺς ἱερεῖς ἔγραψεν, εἰ τις ἐπικηρυκεύσαιο Μήδοις ἢ τὴν
συνμαχίαν ἀπολίποι τῶν Ἑλλήνων. Εὐβαλόντος δὲ Μαρ-
δονίου τὸ δεύτερον εἰς τὴν Ἀττικὴν, αὐτὸς εἰς Σαλαμίνα
διεπέρασαν. Ἀριστείδης δὲ πεμφθεὶς εἰς Λακεδαίμονα
τῆς μὲν βραδυτῆτος αὐτοῖς ἐνεκάλει καὶ τῆς ὀλιγορίας,
προεμένοις αὐτὸς τῷ βαρβάρῳ τὰς Ἀθήνας, ἡξίου δὲ
πρὸς τὰ ἔτι σωζόμενα τῆς Ἑλλάδος βοηθεῖν. Ταῦτα ἀκού-
25 σαντες οἱ Ἔφοροι μεθ’ ἡμέραν μὲν ἐδόκουν παῖζειν καὶ 10
ῥάθυμειν ἐορτάζοντας· ἦν γὰρ αὐτοῖς Τακίνθια· νυ-
κτὸς δὲ πεντακισχιλίους Σπαρτιατῶν ἐπιλέξαντες, ὧν
ἕκαστος ἐπὶ τὰ περὶ αὐτὸν ἔλωτας εἶχεν, ἐξέπεμψαν οὐκ
εἰδότες τῶν Ἀθηναίων. Ἐπεὶ δὲ πάλιν ἐγκαλῶν ὁ Ἀρι-
στείδης προσῆλθεν, οἱ δὲ σὺν γέλωτι ληριῖν αὐτὸν ἔφα-
15 σκον καὶ καθεύδειν, ἡδὴ γὰρ ἐν Ὀρεστείῳ τὸν στρατὸν
εἶναι πορευόμενον ἐπὶ τοὺς ξένους (ξένους γὰρ ἐκάλουν
τοὺς Πέρσας), οὐ κατὰ καιρὸν ἔφη παῖζειν αὐτοὺς ὁ Ἀρι-
στείδης, ἀντὶ τῶν πολεμίων τοὺς φίλους ἐξαπατῶντας.
Ταῦθ’ οἱ περὶ τὸν Ἰδομενεά λεγούσιν. Ἐν δὲ τῷ ψηφί-
20 σματι τοῦ Ἀριστείδου πρεσβευτῆς οὐκ αὐτός, ἀλλὰ Κί-
μων καὶ Ξάνθιππος καὶ Μυρωνίδης φέρονται.

XI. Χειροτονηθεὶς δὲ στρατηγὸς αὐτοκράτωρ ἐπὶ τὴν
μάχην, καὶ τῶν Ἀθηναίων ὀκτακισχιλίους ὀπλίτας ἀνα-
λαβὼν, ἦκεν εἰς Πλαταιάς. Ἐκεῖ δὲ καὶ Πανσανίας ὁ τοῦ 25
σύμπαντος ἡγούμενος Ἑλληνικοῦ συνέμιξεν ἔχων τοὺς
Σπαρτιάτας, καὶ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων ἐπέθρει τὸ πλῆ-
θος. Τῶν δὲ βαρβάρων τὸ μὲν ὅλον τῆς στρατοπεδείας
παρὰ τὸν Ἀσωπὸν ποταμὸν παρεκτεταμένης οὐδείς ἦν
ὄρος διὰ τὸ μέγεθος, περὶ δὲ τὰς ἀποσκευὰς καὶ τὰ κυριώ-
30 τατα τεῖχος περιεφράξαντο τετράγωνον, οὗ τῶν πλευ-
ρῶν ἑκάστη μῆκος ἦν δέκα σταδίων. Πανσανίῃ μὲν οὖν

- καὶ τοῖς Ἑλλήσι κοινῇ Τισαμενὸς ὁ Ἥλεος ἐμαντεύσατο
καὶ προεῖπε νίκην ἀμυνομένοις καὶ μὴ προεπιχειροῦσιν·
Ἀριστείδου δὲ πέμψαντος εἰς Δελφοὺς ἀνείλεν ὁ θεὸς
Ἀθηναίους καθυπερετέρους ἔσεσθαι τῶν ἐναντίων εὐχο-
5 μένους τῷ Διὶ καὶ τῇ Ἥρᾳ τῇ Κιθαιρωνίᾳ καὶ Πανὶ καὶ
νύμφαις Σφραγίτισι, καὶ θύοντας ἤρωσιν Ἀνδροκράτει,
Λεύκωνι, Πεισάνδρῳ, Δαμοκράτει, Τυφίῳ, Ἀκταίωνι,
Πολυτίδῳ, καὶ τὸν κίνδυνον ἐν γὰρ ἰδίᾳ ποιουμένους· ἐν τῷ
πεδίῳ τὰς Δάματρος τὰς Ἑλευσινίας καὶ τὰς Κόρας·
10 Οὗτος ὁ χρησμὸς ἀνενεχθεὶς ἀπορίαν τῷ Ἀριστείδῃ παρ-
εἶχεν. Οἱ μὲν γὰρ ἤρωες, οἷς ἐκίλευε θύειν, ἀρχηγέται
Πλαταιέων ἦσαν, καὶ τὸ τῶν Σφραγιτίδων νυμφῶν ἄν-
τρον ἐν μιᾷ κορυφῇ τοῦ Κιθαιρωνός ἐστιν, εἰς δυσμὰς
ἡλίου θερυνὰς τετραμμένοι, ἐν ᾧ καὶ μαντεῖον ἦν πρό-
15 τερον, ὥς φασι, καὶ πολλοὶ κατείχοντο τῶν ἐπιχωρίων,
οὓς νυμφολήπτους προσηγόρευον. Τὸ δὲ τῆς Ἑλευσι-
νίας Δῆμητρος πεδίον, καὶ τὸ τὴν μάχην ἐν ἰδίᾳ χώρῃ
ποιουμένοις τοῖς Ἀθηναίοις νίκην δίδοσθαι, πάλιν εἰς τὴν
Ἀττικὴν ἀνεκαλεῖτο καὶ μεθίστη τὸν πόλεμον. Ἐνθα τῶν
20 Πλαταιέων ὁ στρατηγὸς Ἀρίμνηστος ἔδοξε κατὰ τοὺς
ὑπνοὺς ὑπὸ τοῦ Διὸς τοῦ Σωτῆρος ἐπερωτώμενον αὐ-
τόν, ὃ τι δὴ πράττειν δέδοκται τοῖς Ἑλλήσιν, εἰπεῖν, Ἀρ-
ριον εἰς Ἑλευσίνα τὴν στρατιὰν ἀπάξομεν, ᾧ δέσποτα
καὶ διαμαχοῦμεθα τοῖς βαρβάροις ἐκεῖ κατὰ τὸ πυνθόχρη-
25 στον. Τὸν σὺν θεὸν φάναι διαμαρτάνειν αὐτοὺς τοῦ
παντός· αὐτόθι γὰρ εἶναι περὶ τὴν Πλαταικὴν τὰ πυνθό-
χρηστα καὶ ζητοῦντας ἀνευρήσειν. Τούτων ἐναργῶς τῷ
Ἀριμνήστῳ φανέντων ἐξεργόμενος τάχιστα μετεπέμψατο
τοὺς ἐμπειροτάτους καὶ πρεσβυτάτους τῶν πολιτῶν, μετ'
30 οἷν διαλεγόμενος καὶ συνδιαπορῶν εὗρεν, ὅτι τῶν Γαιῶν
πλησίον ὑπὸ τὸν Κιθαιρῶνα ναὸς ἐστὶν ἀρχαῖος πάντι
Δημητρος Ἑλευσινίας καὶ Κόρας προσαγορευόμενος. Εὐ-

οὗτος οὖν παραλαβὼν τὸν Ἀριστείδην ἤγεεν ἐπὶ τὸν τόπον
 εὐφρέστατον ὄντα παρατάξαι φάλαγγα πεζικὴν ἱπποκρα-
 τουμένοις, διὰ τὰς ὑποουσίας τοῦ Κιθαιρώνοσ ἀφιππα ποι-
 ούσας τὰ καταλήγοντα καὶ συγκυροῦντα τοῦ πεδίου πρὸς
 τὸ ἱερόν. Αὐτοῦ δ' ἦν καὶ τὸ τοῦ Ἀνδροκράτους ἡρώων 5
 ἐγγύς, ἅλσει πυκνῶν καὶ συσκίων δένδρων περιεχόμενον.
 Ὅπως δὲ μηδὲν ἑλλιπὲς ἔχη πρὸς τὴν ἐλπίδα τῆς νίκης ὁ
 χρησμός, ἔδοξε τοῖς Πλαταιεῦσιν, Ἀριμνήστου γνώμην
 εἰπόντος, ἀνελεῖν τὰ πρὸς τὴν Ἀττικὴν ὄρια τῆς Πλαται-
 ἰδος καὶ τὴν χώραν ἐπιδοῦναι τοῖς Ἀθηναίοις ὑπὲρ τῆς 10
 Ἑλλάδος ἐν οἰκείᾳ κατὰ τὸν χρησμόν ἐναγωνίσασθαι.
 Ταύτην μὲν οὖν τὴν φιλοτιμίαν τῶν Πλαταιέων οὕτω
 συνέβη περιβόητον γενέσθαι, ὥστε καὶ Ἀλέξανδρον ἤδη
 βασιλεύοντα τῆς Ἀσίας ὕστερον πολλοῖς ἔτεσι τειχίζοντα
 τὰς Πλαταιὰς ἀνείπειν Ὀλυμπίᾳς ὑπὸ κήρυκος, ὅτι 15
 ταύτην ὁ βασιλεὺς ἀποδίδωσι Πλαταιεῦσι τῆς ἀνδραγα-
 θίας καὶ τῆς μεγαλοψυχίας χάριν, ἐπειδὴ τοῖς Ἕλλησιν ἐν
 τῷ Μηδικῷ πολέμῳ τὴν χώραν ἐπέδωκαν καὶ παρέσχον
 αὐτοὺς προθυμοτάτους.

XII. Ἀθηναίοις δὲ Τεγεᾶται περὶ τάξεως ἐρίσαντες 20
 ἤξιον, ὥσπερ αἰεὶ, Λακεδαιμονίων τὸ δεξιὸν ἐχόντων
 κέρας, αὐτοὶ τὸ εὐώνυμον ἔχειν, πολλὰ τοὺς αὐτῶν προ-
 γόνους ἐγκωμιάζοντες. Ἀγανακτοῦντων δὲ τῶν Ἀθη-
 ναίων παρελθὼν ὁ Ἀριστείδης εἶπε· „Τεγεᾶταις μὲν
 ἀντειπεῖν περὶ εὐγενείας καὶ ἀνδραγαθίας ὁ παρὼν και- 25
 ρὸς οὐκ δίδωσι, πρὸς δ' ὑμᾶς, ὦ Σπαρτιᾶται, καὶ τοὺς ἄλ-
 λους Ἕλληνας λέγομεν, ὅτι τὴν ἀρετὴν οὐκ ἀφαιρεῖται
 τόπος οὐδὲ δίδωσιν· ἦν δ' ἂν ὑμεῖς ἡμῖν τάξιν ἀποδῶτε
 πειρασόμεθα κοσμοῦντες καὶ φυλάττοντες μὴ κατασχό-
 νειν τοὺς προηγωνισμένους ἀγῶνας. Ἦκομεν γὰρ οὐ τοῖς 30
 συμμάχοις στασιάδοντες, ἀλλὰ μαχοῦμενοι τοῖς πολεμίοις,
 οὐδ' ἐπαινεσόμενοι τοὺς πατέρας, ἀλλ' αὐτοὺς ἀνδρας

ἀγαθοὺς τῇ Ἑλλάδι παρέχοντες· ὥς οὗτος ὁ ἀγὼν δεῖξει
καὶ πόλιν καὶ ἄρχοντα καὶ ἰδιώτην ὅποσον τοῖς Ἑλλησιν
ἄξιός ἐστι·“ Ταῦτ' ἀκούσαντες οἱ σύνοδροι καὶ ἡγεμόνες
ἀπεδέξαντο τοὺς Ἀθηναίους καὶ θάτερον αὐτοῖς κέρασ
5 ἀπέδωκαν.

XIII. Οὕσης δὲ μετεώρου τῆς Ἑλλάδος, καὶ μάλιστα
τοῖς Ἀθηναίοις τῶν πραγμάτων ἐπισφαλῶς ἐχόντων, ἄν-
δρες ἐξ οἴκων ἐπιφανῶν καὶ χρημάτων μεγάλων πένητες
ὑπὸ τοῦ πολέμου γεγονότες καὶ πᾶσαν ἅμα τῷ πλούτῳ
10 τὴν ἐν τῇ πόλει δύναμιν αὐτῶν καὶ δόξαν οἰχομένην
ὀρῶντες, ἐτέρων τιμωμένων καὶ ἀρχόντων, συνῆλθον
εἰς οἰκίαν τινὰ τῶν ἐν Πλαταιαῖς κρύφα καὶ συνωμόσαντο
καταλύσειν τὸν δῆμον· εἰ δὲ μὴ προχωροῖη, λυμανεῖ-
σθαι τὰ πράγματα καὶ τοῖς βαρβάροις προδώσειν. Πρατ-
15 τομένων δὲ τούτων ἐν τῷ στρατοπέδῳ καὶ συχνῶν ἤδη
διεφθαρμένων, αἰσθόμενος ὁ Ἀριστείδης καὶ φοβηθεὶς
τὸν καιρὸν, ἔγνω μὴτ' ἔαν ἀμελούμενον τὸ πρᾶγμα μὴθ'
ἔπαιν ἐκκαλύπτειν, ἀγνοοῦμενον εἰς ὅσον ἐκβήσεται πλη-
θος ὁ ἔλεγχος τὸν τοῦ δικαίου ζητῶν ὄρον ἀντὶ τοῦ συμ-
20 φέροντος. Οὐκὼ δὴ τινὰς ἐκ πολλῶν συνέλαβε· καὶ τού-
των δύο μὲν, οἷς πρώτοις ἡ κρίσις προεγράφη, οἱ καὶ
πλείστην αἰτίαν εἶχον, Αἰσχίνης Λαμπροῦς καὶ Ἀγησίας
Ἀχαρνεὺς, ὄχοντο φεύγοντες ἐκ τοῦ στρατοπέδου, τοὺς
δ' ἄλλους ἀφῆκε, θαρσῆσαι διδοὺς καὶ μεταγινῶναι τοῖς
25 ἔτι λανθάνειν οἰομένοις, ὑπειπὼν ὥς μέγα δικαστήριον
ἔχουσι τὸν πόλεμον ἀπολύσασθαι τὰς αἰτίας ὁρθῶς καὶ
δικαίως τῇ πατρίδι βουλευόμενοι.

XIV. Μετὰ ταῦτα Μαρδόκιος, ὃς πλείστον ἐδόκει δια-
φέρειν, τῶν Ἑλλήνων ἀπεπειράτο, τὴν ἵππον ἀνδρῶν
30 αὐτοῖς ἱφείς καθέξομένοις ὑπὸ τὸν πρόποδα τοῦ Κιθαι-
ρῶνος ἐν χωρίοις ὄχυροῖς καὶ πετρώδεσι πλὴν Μεγαρέων.
Οὗτοι δὲ τρισχίλιοι τὸ πλῆθος ὄντες ἐν τοῖς ἐπιπέδοις

μάλλον ἐστρατοπεδεύοντο. Διο καὶ κακῶς ἐπασχον ὑπὸ
 τῆς ἵππου ῥυτίσης ἐπ' αὐτοὺς καὶ προσβολὰς ἐχούσης
 πανταχόθεν. Ἐπεμπον οὖν ἄγγελον κατὰ τάχος πρὸς
 Πανσανίαν βοηθεῖν κελεύοντες, ὥς οὐ δυνάμενοι καθ'
 αὐτοὺς ὑποστῆναι τὸ τῶν βαρβάρων πλήθος. Ταῦτα
 Πανσανίας ἀκούων, ἥδη δὲ καὶ καθορῶν ἀποκεκρυμμέ-
 νον ἀκοντισμάτων καὶ τοξευμάτων πλήθει τὸ στρατόπε-
 δον τῶν Μεγαρέων καὶ συνεσταλμένους αὐτοὺς εἰς ὀλί-
 327 γον, αὐτὸς μὲν ἀμήχανος ἦν πρὸς ἱππότητας ἀμύνειν ὀπλι-
 τικῇ φάλαγγι καὶ βαρεῖα τῇ Σπαρτιατῶν, τοῖς δ' ἄλλοις 10
 στρατηγοῖς καὶ λοχαγοῖς τῶν Ἑλλήνων περὶ αὐτὸν οὔσι
 προὔθετο ξῆλον ἀρετῆς καὶ φιλοτιμίας, εἰ δὴ τινες ἐκόν-
 τες ἀναδέξαιτο προαγωνίσασθαι καὶ βοηθῆσαι τοῖς Με-
 γαρεῦσι. Τῶν δ' ἄλλων ὀκνοούντων Ἀριστείδης ἀναδε-
 ξάμενος ὑπὲρ τῶν Ἀθηναίων τὸ ἔργον ἀποστέλλει τὸν 16
 προθυμώτατον τῶν λοχαγῶν Ὀλυμπιόδορον, ἔχοντα τοὺς
 ὑπ' αὐτῷ τεταγμένους λογάδας τριακοσίους καὶ τοξό-
 τας ἀναμεμιγμένους σὺν αὐτοῖς. Τούτων ὀξέως διασκευ-
 ασμένων καὶ προσφερομένων δρόμῳ, Μασίστιος ὁ τῶν
 βαρβάρων ἱππαρχος, ἀνὴρ ἀλκῇ τε θαυμαστός μεγέθει 20
 τε καὶ κάλλει σώματος περιττός, ὥς κατείδεν, ἐναντίον
 ἐπιστρέψας τὸν ἵππον εἰς αὐτοὺς ἤλαυνε. Τῶν δ' ἀνα-
 σχομένων καὶ συμβαλόντων ἦν ἄγῶν καρτερός, ὥς πεί-
 ραν ἐν τούτῳ τοῦ παντός λαμβανόντων. Ἐπεὶ δὲ τοξευ-
 θείς ὁ ἵππος τὸν Μασίστιον ἀπέσπριψε καὶ πεσὼν ὑπὸ βῆ- 25
 ρους τῶν ὀπλων αὐτός τε δυσκίνητος ἦν ἀναφέρειν καὶ
 τοῖς Ἀθηναίοις ἐπικειμένοις καὶ παύονσι δυσμεταχείρι-
 στος, οὐ μόνον στέρνα καὶ κεφαλὴν, ἀλλὰ καὶ τὰ γυῖα
 χρυσῷ καὶ χαλκῷ καὶ σιδήρῳ καταπεφραγμένος, τοῦτον
 μὲν ἢ τὸ κράνος ὑπέφαινε τὸν ὀφθαλμὸν ἀκοντίου στύ- 30
 ραι παίων τις ἀνέλεν, οἱ δ' ἄλλοι Πέρσαι προέμενοι τὸν
 νεκρὸν ἔφενγον. Ἐγνώσθη δὲ τοῦ κατορθώματος τὸ μέ-
 ρος.

γεθος τοῖς Ἑλλήσιν οὐκ ἀπὸ τῶν νεκρῶν τοῦ πλήθους, ὁλλοὶ γὰρ οἱ πεσόντες ἦσαν, ἀλλὰ τῷ πένθει τῶν βαρβάρων. Καὶ γὰρ ἑαυτοὺς ἔκειραν ἐπὶ τῷ Μασιστίῳ καὶ ἵππους καὶ ἡμιόνους οἰωγῆς τε καὶ κλαυθμοῦ τὸ πεδίον
 5 ἐνεπίμπλασαν, ὥς ἄνδρα πολὺν πρῶτον ἀρετῇ καὶ δυνάμει μετὰ γε Μαρδόνιον αὐτὸν ἀποβαλόντες.

XV. Μετὰ δὲ τὴν ἱππομαχίαν ἀμφότεροι μάχης ἔσχοντο χρόνον πολὺν· ἀμυνομένοις γὰρ οἱ μάντις νύκην προῦφαινον ἐκ τῶν ἱερῶν ὁμοίως καὶ τοῖς Πέρσαις
 10 καὶ τοῖς Ἑλλήσιν, εἰ δ' ἐπιχειροῦεν, ἦτιαν. Ἐπειτα Μαρδόνιος, ὡς αὐτῷ μὲν ἡμερῶν ὀλίγων τὰ ἐπιτήδεια περιῆν, οἱ δ' Ἑλληνες αἰετίνων ἐπιρροόντων πλείονες ἐγίνοντο, δυσανασχετῶν ἔγνω μηκέτι μένειν, ἀλλὰ διαβὰς ἄμα φάει τὸν Ἀσωπὸν ἐπιθέσθαι τοῖς Ἑλλήσιν ἀπροσδοκῆτως
 15 καὶ παράγγελμα τοῖς ἡγεμόσιν ἐσπέρας ἔδωκε. Μεσούσης δὲ μάλιστα τῆς νυκτὸς ἀνὴρ ἵππον ἔχων ἀτρέμα προσέμλυνε τῷ στρατοπέδῳ τῶν Ἑλλήνων· ἐντυχὼν δὲ ταῖς φυλακαῖς ἐκέλευεν αὐτῷ προσελθεῖν Ἀριστείδην τὸν Ἀθηναῖον. Τρακυνόσαντος δὲ ταχέως ἔφησεν, „Εἰμὶ μὲν
 20 Ἀλέξανδρος ὁ Μακεδών, ἥκω δὲ κινδύνων τὸν μέγιστον εὐνοία τῇ πρὸς ὑμᾶς αἰρόμενος, ὥς μὴ τὸ αἰφνίδιον ἐκπλήξῃεν ὑμᾶς χεῖρον ἀγωνίσασθαι. Μαχέται γὰρ ὑμῖν Μαρδόνιος αὖριον, οὐχ ὑπ' ἐλπίδος χρηστῆς οὐδὲ θάρσους, ἀλλ' ἀπορίας τῶν παρόντων, ἐπὶ
 25 καὶ μάντις ἐκείνον ἀπαισίους ἱεροῖς καὶ λογίοις χρησμῶν εἰργουσι μάχης, καὶ τὸν στρατὸν ἔχει δυσθυμία πολλή καὶ κατὰπληξις. Ἄλλ' ἀνάγκη τολμῶντα πειραῖσθαι τῇ τύχῃς ἢ τὴν ἐσχάτην ὑπομένειν ἀπορίαν καθ' ἐξόμενον.“ Ταῦτα φράσας ὁ Ἀλέξανδρος εἶδετο τὸν Ἀριστείδην αὐ-
 30 τὸν εἰδέναι καὶ μνημονεύειν, ἐτέρῳ δὲ μὴ κατειπεῖν. Ὁ δ' οὐ καλῶς ἔχειν ἔφη ταῦτα Πανσανίαν ἀποκρύψασθαι, ἐκείνῳ γὰρ ἀνακεισθαι τὴν ἡγεμονίαν, πρὸς δὲ τοὺς ἄλ-

λους ἄρρητα πρὸ τῆς μάχης ἔδοξεν ἔσεσθαι, νικώσης δὲ τῆς Ἑλλάδος οὐδένα τὴν Ἀλεξάνδρου προθυμίαν καὶ ἀρετὴν ἀγνοήσκειν. Λεχθέντων δὲ τούτων ὁ τε βασιλεὺς τῶν Μακεδόνων ἀπήλαυνεν ὀπίσω πάλιν ὁ τε Ἀριστείδης ἀφικόμενος ἐπὶ τὴν σκηνὴν τοῦ Πανσανίου διηγεῖτο τοὺς λόγους· καὶ μετεπέμποντο τοὺς ἄλλους ἡγεμόνας καὶ παρήγγελλον ἐν κόσμῳ τὸν στρατὸν ἔχειν, ὡς μάχης ἐσομένης.

XVI. Ἐν τούτῳ δ', ὡς Ἡρόδοτος ἱστορεῖ, Πανσανίας Ἀριστείδῃ προσέφερε λόγον, ἀξιών τοὺς Ἀθηναίους ἐπὶ τὸ δεξιὸν μεταγαγόντα κατὰ τοὺς Πέρσας ἀντιταχθῆναι, βέλτιον γὰρ ἀγωνιεσθαι τῆς τε μάχης ἐμπείρους γεγυῖναι καὶ τῷ προνευικηκέναι θαυροῦντας, αὐτῷ δὲ παραδοῦναι τὸ εὐώνυμον, ὅπου τῶν Ἑλλήνων οἱ μηδίζοντες ἐπιβάλλειν ἔμελλον. Οἱ μὲν οὖν ἄλλοι στρατηγοὶ τῶν Ἀθηναίων ἀγνώμονα καὶ φορτικὸν ἡγοῦντο τὸν Πανσανίαν, εἰ τὴν ἄλλην ἐὼν τάξιν ἐν χώρᾳ μόνους ἂνω καὶ κάτω μεταφέρει σφᾶς ὥσπερ εἰλωτάς, κατὰ τὸ μαχιμώτατον προβαλλόμενος· ὁ δ' Ἀριστείδης διαμαρτάνειν αὐτοὺς ἔφασκε τοῦ παντός, εἰ πρώην μὲν ὑπὲρ τοῦ τῷ εὐώνυμον κέρας ἔχειν διεφιλοτιμοῦντο Τεγεάταις καὶ προκριθέντες ἐσεμνύνοντο, νῦν δὲ, Λακεδαιμονίων ἐκούσιως αὐτοῖς ἐξισταμένων τοῦ δεξιοῦ καὶ τρόπον τινὰ τὴν ἡγεμονίαν παραδιδόντων, οὔτε τὴν δόξαν ἀγαπῶσιν οὔτε κέρδος ἡγοῦνται τὸ μὴ πρὸς ὁμοφύλους καὶ συγγενεῖς, ἀλλὰ βαρβάρους καὶ φύσει πολεμίους ἀγωνίσασθαι. Ἐκ τούτου πάνν προθύμως οἱ Ἀθηναῖοι δεημένοι τοῖς Σπαρτιάταις τὴν τάξιν· καὶ λόγος ἐχώρει δι' αὐτῶν πολλὺς ἀλλήλοις παρεγγυώντων, ὡς οὔτε ὅπλα βελτίω λαβόντες οὔτε ψυχὰς ἀμείνους οἱ πολέμιοι τῶν ἐν Μακραθῶνι προσίσιν, ἀλλὰ ταῦτά μὲν ἐκείνοις τόξα, ταῦτά δ' ἐσθῆτος ποικίλματα καὶ χρυσὸς ἐπὶ σώμασι μα-

- λακοῖς καὶ ψυχαῖς ἀνάνδρῳις· ἡμῖν δ' ὅμοια μὲν ὄπλα
 καὶ σώματα, μείζον δὲ ταῖς νίκαις τὸ θάρσος, ὃ δ' ἀγῶν
 οὐχ ὑπὲρ χάρας καὶ πόλεως μόνον, ὥς ἐκείνοις, ἀλλ' ὑπὲρ
 τῶν ἐν Μαραθῶνι καὶ Σαλαμῖνι τροπαίων, ὥς μὴδ' ἐκείνῳι
 5 Μιλτιάδου δοκῇ καὶ τύχῃ, ἀλλὰ Ἀθηναίων. Οὗτοι μὲν
 οὖν σπεύδοντες ἐν ἀμείψει τῶν τάξεων ἦσαν· αἰσθόμε-
 νοι δὲ Θηβαῖοι παρ' αὐτομόλων Μαρδονίῳ φράζονσι.
 Κάκεινος εὐθύς, εἴτε δεδιώς τοὺς Ἀθηναίους, εἴτε τοῖς
 Λακεδαιμονίοις συμπεσεῖν φιλοτιμούμενος, ἀντιπαρεξ-
 10 ἦγε τοὺς Πέρσας ἐπὶ τὸ δεξιόν, τοὺς δὲ Ἕλληνας ἐκέλευε
 τοὺς σὺν αὐτῷ κατὰ τοὺς Ἀθηναίους ἵστασθαι. Γενομέ-
 νῃς δὲ τῆς μετακοσμῆσεως καταφανοῦς ὃ τε Πανσανίας
 ἀπαρκετὶς αὐθις ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ κατέστη, καὶ Μαρδό-
 νιος, ὥσπερ εἶχεν ἐξ ἀρχῆς, ἀνέλαβε τὸ εὐώνυμον κατὰ
 15 τοὺς Λακεδαιμονίους γενόμενος, ἥ τε ἡμέρα διεξῆλθεν
 ἀργή. Καὶ τοῖς Ἑλλήσι βουλευομένοις ἔδοξε πορρωτέρω
 μεταστρατοπεδεῦσαι καὶ καταλαβεῖν εὐνδρον χωρίον,
 ἐπεὶ τὰ πλησίον νάματα καθύβριστο καὶ διέφθαρτο τῶν
 βαρβάρων λιποκρατούντων.
 20 XVII. Ἐπελθούσης δὲ νυκτὸς καὶ τῶν στρατηγῶν
 ἀγόντων ἐπὶ τὴν ἀποδεδειγμένην στρατοπεδείαν οὐ
 πάνυ πρόθυμον ἦν ἔπεσθαι καὶ συμμένειν τὸ πλῆθος,
 ἀλλ' ὥς ἀνέστησαν ἐκ τῶν πρώτων ἐρυμάτων ἐφέροντο
 πρὸς τὴν πόλιν τῶν Πλαταιέων οἱ πολλοί, καὶ θόρυβος
 25 ἦν ἐκεῖ διασκιδναμένων καὶ κατασκηνοῦντων ἀτάκτως.
 Λακεδαιμονίοις δὲ συνέβη [μὲν] ἀκουσι μόνοις ἀπολεί-
 πεσθαι τῶν ἄλλων· Ἀμομφάρετος γάρ, ἀνὴρ θυμοειδὴς
 καὶ φιλοκίνδυνος, ἔκπαλαι πρὸς τὴν μάχην σπαργῶν
 καὶ βαρυνόμενος τὰς πολλὰς ἀναβολὰς καὶ μελλήσεις,
 30 τότε δὴ παντάπασι τὴν μετανάστασιν φρυγὴν ἀποκαλῶν
 καὶ ἀποδρασιν, οὐκ ἔφη λείψειν τὴν τάξιν, ἀλλ' αὐτόθι
 μένων μετὰ τῶν ἑαυτοῦ λοχιτῶν ὑποστήσεσθαι Μαρδό-

νιον. Ὡς δὲ Πανσανίας ἐπελθὼν ἔλεγε ταῦτα πράττειν
 ἐψηφισμένα καὶ δεδογμένα τοῖς Ἑλλησιν, ἀράμενος ταῖν
 829 τῶν ποδῶν τοῦ Πανσανίου ταύτην ἔφη ψῆφον αὐτὸς
 περὶ τῆς μάχης τίθεσθαι, τὰ δὲ τῶν ἄλλων δειλὰ βου- 5
 λεύματα καὶ δόγματα χαίρειν ἔαν. Ἀπορούμενος δὲ Παν-
 σανίας τῷ παρόντι πρὸς μὲν τοὺς Ἀθηναίους ἐπεμφεν
 ἀπionτας ἤδη, περιμεῖναι δεόμενος καὶ κοινῇ βαδίζειν,
 αὐτὸς δὲ τὴν ἄλλην δύναμιν ἤγε πρὸς τὰς Πλαταιὰς ὡς
 ἀναστήσων τὸν Ἀμομφάρετον. Ἐν τούτῳ δὲ κατελάμ- 10
 βανεν ἡμέρα, καὶ Μακρόνομος (οὐ γὰρ ἔλαθον τὴν στρατο-
 πεδεῖαν ἐκλελοιπότες οἱ Ἑλληνες) ἔχων συντεταγμένην
 τὴν δύναμιν ἐπεφέρειτο τοῖς Λακεδαιμονίοις βοῇ πολλῇ
 καὶ πατάγῳ τῶν βαρβάρων, ὡς οὐ μάχης ἐσομένης, ἀλλὰ
 φεύγοντας ἀναρπασομένων τοὺς Ἑλλήνας. Ὁ μικρὰς ἑο- 15
 πῆς ἐδέησε γενέσθαι. Κατιδὼν γὰρ τὸ γινόμενον ὁ Παν-
 σανίας ἔσχετο μὲν τῆς πορείας καὶ τὴν ἐπὶ μάχῃ τάξιν
 ἐκέλευσε λαμβάνειν ἕκαστον, ἔλαθε δ' αὐτὸν εἰδ' ὑπὸ
 τῆς πρὸς τὸν Ἀμομφάρετον ὀργῆς εἶτε τῷ τάχει θορυβη-
 θέντα τῶν πολεμίων, σύνθημα μὴ δοῦναι τοῖς Ἑλλησιν. 20
 Ὅθεν οὔτ' εὐθὺς οὔτ' ἀθρόοι, κατ' ὀλίγους δὲ καὶ σπο-
 ράδην, ἤδη τῆς μάχης ἐν χερσὶν οὔσης, προσεβοήθουν.
 Ὡς δὲ θυόμενος οὐκ ἐκαλλιεργεῖ, προσέταξε τοῖς Λακεδα-
 μονίοις τὰς ἀσπίδας πρὸ τῶν ποδῶν θεμένους ἀτρέμα
 καθέζεσθαι καὶ προσέχειν αὐτῷ, μηδένα τῶν πολεμίων 25
 ἀμυνομένους, αὐτὸς δὲ πάλιν ἐσφαγιάζετο. Καὶ προσέ-
 πιπτον οἱ ἱππεῖς· ἤδη δὲ καὶ βέλος ἐξικνεῖτο καὶ τις ἐπέ-
 πληκτο τῶν Σπαρτιατῶν. Ἐν τούτῳ δὲ καὶ Καλλικράτης,
 ὃν ἰδεῖν τε κάλλιστον Ἑλλήνων καὶ σώματι μέγιστον ἐν
 ἐκείνῳ τῷ στρατῷ γενέσθαι λέγουσι, τοξευθεὶς καὶ θνή- 30
 σκων οὐκ ἔφη τὸν θάνατον ὀδύρεσθαι, καὶ γὰρ ἔλπετο
 ὀλοθῆναι ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἀποθανοῦμενος, ἀλλ' ὅτι

θνήσκει τῇ χειρὶ μὴ χρησάμενος. Ἦν οὖν τὸ μὲν πάθος
 δεινόν, ἡ δ' ἐγκράτεια θαυμαστὴ τῶν ἀνδρῶν. Οὐ γὰρ
 ἡμύνοντο τοὺς πολεμίους ἐπιβαίνοντας, ἀλλὰ τὸν παρὰ
 τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ στρατηγοῦ καιρὸν ἀναμένοντες ἡμί-
 5 χοντο βαλλόμενοι καὶ πίπτοντες ἐν ταῖς τάξεσιν. Ἐνιοὶ
 δὲ φασὶ τῇ Πανσανίᾳ μικρὸν ἔξω τῆς παρατάξεως θύοντι
 καὶ κατευχομένῳ τῶν Ἀνδῶν τινὰς ἄφνω προσπεσόντας
 ἐρπάζειν καὶ διαρρίπτειν τὰ περὶ τὴν θυρίαν, τὸν δὲ
 Πανσανίαν καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν οὐκ ἔχοντας ὅπλα ῥά-
 10 βδοις καὶ μάλιστα παλεῖν· διὸ καὶ νῦν ἐκείνης τῆς ἐπι-
 δορομῆς μνημάτα τὰς περὶ τὸν βωμὸν ἐν Σπάρτῃ πληγὰς
 τῶν ἐφήβων καὶ τὴν μετὰ ταῦτα τῶν Ἀνδῶν πομπὴν συν-
 τελεῖσθαι.

XVIII. *Α*νσφορῶν οὖν ὁ Πανσανίας τοῖς παροῦσιν,
 15 ἄλλα τοῦ μάντεως ἐπ' ἄλλοις λερεῖα καταβάλλοντος, τρέ-
 πεται πρὸς τὸ Ἥραϊον τῇ ὄψει δεδακρυμένος, καὶ τὰς χεῖ-
 ρας ἀνασχὼν εὗξάτο Κιθαριωνίᾳ Ἥρᾳ καὶ θεοῖς ἄλλοις,
 οἳ Πλαταιίδα γῆν ἔχουσιν, εἰ μὴ πέπωται τοῖς Ἑλλησ-
 νικῶν, ἀλλὰ δρᾷσαντάς γε τι παθεῖν καὶ δεῖξαντας ἐργῶ
 20 τοῖς πολεμίοις, ὥς ἐπ' ἄνδρας ἀγαθοὺς καὶ μάχεσθαι με-
 μαθηκότας ἐοτράτευσαν. Ταῦτα τοῦ Πανσανίου θεο-
 κλυτοῦντος ἅμα ταῖς εὐχαῖς ἐφάνη τὰ λεγὰ καὶ νίκην ὁ
 μάντις ἔφραξε. Καὶ δοθέντος εἰς ἅπαντας τοῦ παραγγέλ-
 ματος καθίστασθαι πρὸς τοὺς πολεμίους, ἡ τε φάλαγγς
 25 ὅψιν ἔσχευ αἰφνιδίως ἐνὸς ζώου θυμοειδοῦς πρὸς ἀλκὴν
 τρεπομένον καὶ φριζάντος, τοῖς τε βαρβάρους τότε παρέ-
 στη λογισμός, ὥς πρὸς ἄνδρας ὁ ἀγὼν ἔσοιτο μαχουμέ-
 νους ἄχρι θανάτου. Διὸ καὶ προθέμενοι πολλὰ τῶν γέ-
 ρων ἐτόξεον τοὺς Λακεδαιμονίους. Οἱ δὲ τηροῦντες
 30 ἅμα τὸν συνασπισμὸν ἐπέβαινον, καὶ προσπεσόντες ἐξεώ-
 θουν τὰ γέρεα, καὶ τοῖς δόρασι τύπτοντες πρόσωπα καὶ
 στέφνη τῶν Περσῶν πολλοὺς κατέβαλλον, οὐκ ἀπράκτως

οὐδὲ ἀνδρῶς πίπτοντας. Καὶ γὰρ ἀντιλαμβανόμενοι τῶν
 830 δοράτων ταῖς χερσὶ γυμναῖς συνέθρανον τὰ πλεῖστα, καὶ
 πρὸς τὰς ξιφουλκίας ἐχώρουν οὐκ ἀργῶς, ἀλλὰ ταῖς τε κο-
 πίσι καὶ τοῖς ἀκινάκαις χρώμενοι καὶ τὰς ἀσπίδας παρα-
 σπῶντες καὶ συμπλεκόμενοι χρόνον πολὺν ἀντείχον. Οἱ δ'
 Ἀθηναῖοι τέως μὲν ἡτρώμενοι ἀναμένοντες τοὺς Λακε-
 δαιμονίους, ἐπεὶ δὲ κραυγὴ τε προσέπιπτε πολλὴ μαχομέ-
 νων καὶ παρῆν, ὥς φασιν, ἄγγελος παρὰ Πανσενίου τὰ γι-
 νόμενα φράζων, ὥρμησαν κατὰ τάχος βοηθεῖν. Καὶ προ-
 χωροῦσιν αὐτοῖς διὰ τοῦ πεδίου πρὸς τὴν βοήν ἐπεφέροντο 10
 τῶν Ἑλλήνων οἱ μηδίζοντες. Ἀριστείδης δὲ πρῶτον μὲν,
 ὥς εἶδε, πολὺν προελθὼν ἑβόα, μαρτυρόμενος Ἑλληνίους
 θεοὺς, ἀπέχεσθαι μάχης καὶ μὴ σφίσιν ἐμποδὼν εἶναι
 μηδὲ κωλύειν ἐπαμύνοντας τοῖς προκινδυνεύουσιν ὑπὲρ
 τῆς Ἑλλάδος, ἐπεὶ δ' ἐώρα μὴ προσέχοντας αὐτῷ καὶ 15
 συντεταγμένους ἐπὶ τὴν μάχην, οὕτω τῆς ἐκεῖ βοηθείας
 ἀποτραπόμενος συνέβαλε τούτοις περὶ πεντακισμυρίους
 οὐσίαι. Ἀλλὰ τὸ μὲν πλεῖστον εὐθὺς ἐνέδωκε καὶ ἀπεχώ-
 ρησεν, ἅτε δὴ καὶ τῶν βαρβάρων ἀπηλλαγμένων, ἣ δὲ
 μάχη λέγεται μάλιστα κατὰ Θηβαίους γενέσθαι, προθυ- 20
 μότατα τῶν πρώτων καὶ δυνατωτάτων τότε παρ' αὐτοῖς
 μηδίζοντων καὶ τὸ πλῆθος οὐ κατὰ γνώμην, ἀλλ' ὀλι-
 γαρχούμενον ἀρόντων.

XIX. Οὕτω δὲ τοῦ ἀγῶνος δίχα συνεστῶτος πρώτοι
 μὲν ἐώσαντο τοὺς Πέρσας οἱ Λακεδαιμόνιοι· καὶ τὸν 25
 Μαρδόνιον ἀνὴρ Σπαρτιάτης ὄνομα Ἀρίμνηστος ἀπο-
 κλίνουσι, λίθῳ τὴν κεφαλὴν πατάξας, ὥσπερ αὐτῷ προε-
 σήμανε τὸ ἐν Ἀμφιάρῳ μαντεῖον. Ἐπεμψε γὰρ ἄνδρα
 Ἀνδὸν ἐνταῦθα, Κάρα δὲ ἕτερον εἰς Τροφωνίου [ὁ] Μαρ-
 δόνιος· καὶ τοῦτον μὲν ὁ προφήτης Καρικῇ γλώσσῃ προσ- 30
 εῖπεν, ὁ δὲ Ἀνδὸς ἐν τῷ σηκῷ τοῦ Ἀμφιάρῳ κατεννα-
 σθεις ἔδοξεν ὑπηρετήν τινα τοῦ θεοῦ παραστῆναι καὶ

κελεύειν αὐτὸν ἀπιέναι, μὴ βουλομένου δὲ λίθου εἰς τὴν
 κεφαλὴν ἐμβαλεῖν μέγαν, ὥστε δόξαι πληγέντα τεθνάναι
 τὸν ἄνθρωπον· καὶ ταῦτα μὲν οὕτω γενέσθαι λέγεται.
 Τοὺς δὲ φεύγοντας εἰς τὰ ξύλινα τεῖχη καθειρῶσαν. Ὀλίγω
 5 δ' ὕστερον Ἀθηναῖοι τοὺς Θηβαίους τρέπονται, τριακο-
 σίους τοὺς ἐπιφανεστάτους καὶ πρώτους διαφθείραντες
 ἐν αὐτῇ τῇ μάχῃ. Γεγενημένης δὲ τῆς τροπῆς ἦκεν αὐ-
 τοῖς ἄγγελος πολιορκεῖσθαι τὸ βαρβαρικὸν εἰς τὰ τεῖχη
 κατακεκλεισμένον. Οὕτω δὴ σώζεσθαι τοὺς Ἕλληνας ἐά-
 10 σαντες ἐβοήθουν πρὸς τὰ τεῖχη· καὶ τοῖς Λακεδαιμονίοις
 παντάπασι ἀργῶς πρὸς τειχομαχίαν καὶ ἀπείρως ἔχου-
 σιν ἐπιφανέντες αἰρουῦσι τὸ στρατόπεδον φόνῳ πολλῶ
 τῶν πολεμίων. Λέγονται γὰρ ἀπὸ τῶν τριάκοντα μυριά-
 δων τετρακισμύριοι φυγεῖν σὺν Ἀρταβάζῳ, τῶν δ' ὑπὲρ
 15 τῆς Ἑλλάδος ἀγωνισαμένων ἔπεσον οἱ πάντες ἐπὶ χιλίοις
 ἑξήκοντα καὶ τριακόσιοι. Τούτων Ἀθηναῖοι μὲν ἦσαν
 δύο καὶ πεντήκοντα, πάντες ἐκ τῆς Αἰαντίδος φυλῆς, ὥς
 φησὶ Κλειδῆμος, ἀγωνισαμένης ἄριστα· διὸ καὶ ταῖς
 Σφραγίτισι νύμφαις ἔδνον Αἰαντίδαι τὴν πυθόχρηστον
 20 θυσίαν ὑπὲρ τῆς νίκης, ἐκ δημοσίου τὸ ἀνάλωμα λαμβά-
 νοντες· Λακεδαιμόνιοι δ' ἐνὶ πλείους τῶν ἐνενήκοντα,
 Τεγεᾶται δ' ἑκατὰδεκα. Θανμαστὸν οὖν τὸ Ἡροδότου,
 πῶς μόνους τούτους φησὶν εἰς χεῖρας ἔλθειν τοῖς πολε-
 μίοις, τῶν δ' ἄλλων Ἑλλήνων μηδένα. Καὶ γὰρ τὸ πλη-
 25 θος τῶν πεσόντων μαρτυρεῖ καὶ τὰ μνήματα κοινὸν γε-
 νέσθαι τὸ κατόρθωμα· καὶ τὸν βωμὸν οὐκ ἂν ἐπέγραψαι
 οὕτως, εἰ μόναι τρεῖς πόλεις ἡγωνίσαντο, τῶν ἄλλων
 ἀτρέμα καθεζομένων.

τοῖςδε ποθ' Ἕλληνες νίκας κράτει, ἔργῳ Ἀθῆνος,
 30 Πέρσας ἐξέλασαντες ἐλευθέρῃ Ἑλλάδι κοινὸν
 ἰδρυσάντο Διὸς βωμὸν ἐλευθερίου.

Ταύτην τὴν μάχην ἐμαχέσαντο τῇ τετραδί τοῦ Βοηδρου-

331 μῶνος ἰσταμένου κατ' Ἀθηναίους, κατὰ δὲ Βοιωτοὺς τετραδί τοῦ Πανέμου φθίνοντος, ἥ καὶ νῦν ἐτι τὸ Ἑλληνικὸν ἐν Πλαταιαῖς ἀθροίζεται συνέδριον καὶ θύουσι τῷ ἑλευθερίῳ Διὶ Πλαταιεῖς ὑπὲρ τῆς νίκης. Τὴν δὲ τῶν ἡμερῶν ἀνωμαλίαν οὐ θαυμαστόν, ὅπου καὶ νῦν διηκρι- 5 βωμένων τῶν ἐν ἀστρολογίᾳ μᾶλλον ἄλλην ἄλλοι μὲν ἀρχὴν καὶ τελευτὴν ἔχουσιν.

XX. Ἐκ τούτου τῶν Ἀθηναίων τὸ ἀριστεῖον οὐ πα-
ραδιδόντων τοῖς Σπαρτιάταις οὐδὲ τρόπαιον ἰσταναι
συγχωροῦντων ἐκείνοις, παρ' οὐδὲν ἂν ἦλθεν εὐθύς 10
ἀπολέσθαι τὰ πράγματα τῶν Ἑλλήνων ἐν τοῖς ὅπλοις
διαστάντων, εἰ μὴ πολλὰ παρηγορῶν καὶ διδάσκων τοὺς
συστρατήγους ὁ Ἀριστείδης, μάλιστα δὲ Λεωκράτη καὶ
Μυρωνίδην, ἔσχε καὶ συνέπεισε τὴν κρίσιν ἐφεῖναι τοῖς
Ἑλλησιν. Ἐνταῦθα βουλευομένων τῶν Ἑλλήνων Θεογεί- 15
των μὲν ὁ Μεγαρεὺς εἶπεν, ὥς ἑτέρα πόλει δοτέον εἶη τὸ
ἀριστεῖον, εἰ μὴ βούλονται συνταράξαι πόλεμον ἐμφύ-
λιον· ἐπὶ τούτῳ δ' ἀναστὰς Κλεόκριτος ὁ Κορινθίος
δόξαν μὲν παρέσχεν ὥς Κορινθίοις αἰτήσων τὸ ἀριστεῖον·
ἦν γὰρ ἐν ἀξιώματι μεγίστῳ μετὰ τὴν Σπάρτην καὶ τὰς 20
Ἀθήνας ἡ Κόρινθος· εἶπε δὲ πᾶσιν ἀρέσαντα καὶ θαυ-
μαστὸν λόγον ὑπὲρ Πλαταιέων, καὶ συνεβούλευσε τὴν
φιλονεικίαν ἀνελεῖν ἐκείνοις τὸ ἀριστεῖον ἀποδόντας,
οἷς οὐδετέροις τιμωμένοις ἄχθεσθαι. Ῥηθέντων δὲ τού-
των πρῶτος μὲν Ἀριστείδης συνεχώρησεν ὑπὲρ τῶν Ἀθη- 25
ναίων, ἔπειτα Πανσανίας ὑπὲρ τῶν Λακεδαιμονίων.
Οὕτω δὲ διαλλαγέντες ἐξείλον ὀγδοήκοντα τάλαντα τοῖς
Πλαταιεῦσιν, ἀφ' ὧν τὸ τῆς Ἀθηνᾶς ὀκοδόμησαν ἱερὸν
καὶ τὸ ἔδος ἔστησαν καὶ γραφαῖς τὸν νεὼν διεκόσμησαν,
καὶ μέχρι νῦν ἀκμάζουσιν διαμένουσιν, ἔστησαν δὲ τρά- 30
παιον ἰδίᾳ μὲν Λακεδαιμόνιοι, χωρὶς δ' Ἀθηναῖοι. Περὶ
δὲ θυσίας ἐρομένοις αὐτοῖς ἀνέειπεν ὁ Πύθιος Διὸς ἔλεν

θερίου βωμὸν ἰδρύνασθαι, θῦσαι δὲ μὴ πρότερον ἢ τὸ
κατὰ τὴν χώραν πῦρ ἀποσβέσαντας ὥς ὑπὸ τῶν βαρβά-
ρων μεμιασμένον ἐναύσασθαι καθαρὸν ἐκ Δελφῶν ἀπὸ
τῆς κοινῆς ἐστίας. Οἱ μὲν οὖν ἄρχοντες τῶν Ἑλλήνων
5 περιδόντες εὐθὺς ἠνάγκαζον ἀποσβεννύναι τὰ πυρὰ
πάντα τοὺς χρωμένους, ἐκ δὲ Πλαταιέων Εὐχίδας ὑπο-
σχόμενος ὥς ἐνδέχεται τάχιστα κομεῖν τὸ παρὰ τοῦ θεοῦ
πῦρ ἦκεν εἰς Δελφούς. Ἀγρίδας δὲ τὸ σῶμα καὶ περιρρα-
νάμενος ἐστεφανώσατο δάφνῃ· καὶ λαβὼν ἀπὸ τοῦ βω-
10 μοῦ τὸ πῦρ δρόμῳ πάλιν εἰς τὰς Πλαταιὰς ἐχώρει καὶ
πρὸ ἡλίου δυσμῶν ἐπανῆλθε, τῆς αὐτῆς ἡμέρας χιλοὺς
σταδίους κατανύσας. Ἀσπασάμενος δὲ τοὺς πολίτας καὶ
τὸ πῦρ παραδούς εὐθὺς ἔπεσε καὶ μετὰ μικρὸν ἐξέπνευ-
σεν. Ἀγόμενοι δ' αὐτὸν οἱ Πλαταιεῖς ἔθαψαν ἐν τῷ ἱερῷ τῆς
15 Εὐκλείας Ἀρτεμίδος, ἐπιγράψαντες τόδε τὸ τετράμετρον·
Εὐχίδας Πυθῶδε θορήξας ἦλθε τὰδ' αὐθημερόν.
Τὴν δ' Εὐκλείαν οἱ μὲν πολλοὶ καὶ καλοῦσι καὶ νομίζου-
σιν Ἀρτεμιν, ἔνιοι δὲ φασιν Ἡρακλέους μὲν θυγατέρα καὶ
Μυρτοῦς γενέσθαι, τῆς Μενoitίου μὲν θυγατρὸς, Πα-
20 τρώκλου δ' ἀδελφῆς, τελευτήσασαν δὲ παρθένον ἔχειν
παρὰ τε Βοιωτοῖς καὶ Λοκροῖς τιμάς. Βωμὸς γὰρ αὐτῇ
καὶ ἄγαλμα κατὰ πᾶσαν ἀγορὰν ἰδρύνται, καὶ προθύνουσιν
αἱ τε γαμούμεναι καὶ οἱ γαμοῦντες.

XXI. Ἐκ τούτου γενομένης ἐκκλησίας κοινῆς τῶν
25 Ἑλλήνων ἔγραψεν Ἀριστείδης ψήφισμα συνιέναι μὲν εἰς
Πλαταιὰς καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος προ-
βούλους καὶ θεωροὺς, ἄγεσθαι δὲ πενταετηρικὸν ἀγῶνα
τῶν Ἑλευθερίων. Εἶναι δὲ σύνταξιν Ἑλληνικὴν μυρίας
μὲν ἀσπίδας, χιλοὺς δὲ ἵππους, ναῦς δ' ἑκατὸν ἐπὶ τὸν
30 πρὸς βαρβάρους πόλεμον, Πλαταιεῖς δ' ἀσύλους καὶ
ἱεροὺς ἀφείσθαι τῷ θεῷ θύοντας ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος. Κυ-
ρωθέντων δὲ τούτων οἱ Πλαταιεῖς ὑπεδέξαντο τοῖς πρ-

σοῦσι καὶ κειμένοις αὐτόθι τῶν Ἑλλήνων ἐναγίζειν καθ' ἕκαστον ἐνιαυτόν. Καὶ τοῦτο μέχρι νῦν δρῶσι τοῦτον τὸν τρόπον· τοῦ Μαιμακτηριῶνος μηνός, ὅς ἐστι παρὰ Βοιωτοῖς Ἀλαλκομένιος, τῇ ἑκτῇ ἐπὶ δέκα πέμπουσι πομπήν, ἧς προηγείται μὲν ἅμ' ἡμέρα σαλπικτῆς ἐγκύλιος ὁμιλιος τὸ πολεμικόν, ἔπονται δ' ἅμαξαι μυρρίνης μεσται καὶ στεφανωμάτων καὶ μέλας ταῦρος καὶ χοᾶς οἶνον καὶ γάλακτος ἐν ἀμφορεῦσιν ἐλαίου τε καὶ μύρου κρωσσούς νεανίσκοι κομίζοντες ἐλεύθεροι· δούλω γὰρ αὐδένος ἔξεστι τῶν περὶ τὴν διακονίαν ἐκείνην προσάψασθαι διὰ τὸ τοὺς ἄνδρας ἀποθανεῖν ὑπὲρ ἐλευθερίας· ἐπὶ πᾶσι δὲ τῶν Πλαταιέων ὁ ἄρχων, ὃ τὸν ἄλλον χρόνον οὔτε σιδήρου θιγεῖν ἔξεστιν οὔθ' ἑτέραν ἐσθῆτα πλήν λευκῆς ἀναλαβεῖν, τότε χιτῶνα φοινικιοῦν ἰνδιδικῶς ἁράμενός τε ὑδρίαν ἀπὸ τοῦ γραμματοφυλακίου ξιφῆρος ἐπὶ τοὺς τάφους προάγει διὰ μέσης τῆς πόλεως. Εἰτα λαβὼν ὕδωρ ἀπὸ τῆς κρήνης αὐτὸς ἀπολούει τε τὰς στήλας καὶ μύρω χρίει, καὶ τὸν ταῦρον εἰς τὴν πυρὰν σφάζει καὶ κατευξάμενος Διὶ καὶ Ἑρμῇ χθονίῳ παρακαλεῖ τοὺς ἀγαθοὺς ἄνδρας τοὺς ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἀποθανόντας ἐπὶ τὸ δαίπνον καὶ τὴν αἵμοκουρίαν. Ἐπειτα κρατῆρα κεράσας οἶνον καὶ χεάμενος ἐπιλέγει „Προσίνω τοῖς ἀνδράσι τοῖς ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῶν Ἑλλήνων ἀποθανούσι.“ Ταῦτα μὲν οὖν ἔτι καὶ νῦν διαφυλάττουσιν οἱ Πλαταιεῖς.

25

XXII. Ἐπεὶ δ' ἀνσχωρήσαντας εἰς τὸ ἄστυ τοὺς Ἀθηναίους ὁ Ἀριστείδης ἐώρα ξητοῦντας τὴν δημοκρατίαν ἀπολαβεῖν, ἅμα μὲν ἄξιον ἡγούμενος διὰ τὴν ἀνδραγαθίαν ἐπιμελείας τὸν δῆμον, ἅμα δ' οὐκ ἔτι θάδιον ἰσχύοντα τοῖς ὅπλοις καὶ μέγα προνοῦντα ταῖς νίκαις ἐκβιάζεσθῆναι, γράφει ψήφισμα κοινὴν εἶναι τὴν πολιτείαν καὶ τοὺς ἄρχοντας εἰς Ἀθηναίων πάντων αἰρεῖσθαι. Θεμι-

στοκλέους δὲ πρὸς τὸν δῆμον εἰπόντος, ὥς ἔχει τι βού-
 λευμα καὶ γνώμην ἀπόρρητον, ὠφέλιμον δὲ τῇ πόλει καὶ
 σωτήριον, ἐκέλευσαν Ἀριστείδην μόνον ἀκούσαι καὶ
 συνοικιμάσαι. Φράσαντος δὲ τῷ Ἀριστείδῃ τοῦ Θεμισ-
 5 στοκλέους, ὥς διανοεῖται τὸν ναύσταθμον ἐμπρῆσαι τῶν
 Ἑλλήνων, οὕτω γὰρ ἔσεσθαι μεγίστους καὶ κυρίους
 ἀπάντων τοὺς Ἀθηναίους, παρελθὼν εἰς τὸν δῆμον ὁ
 Ἀριστείδης ἔφη τῆς πράξεως, ἣν Θεμιστοκλῆς πράττειν
 διανοεῖται, μήτε λυσιτελεστέραν ἄλλην μήτ' ἀδικωτέραν
 10 εἶναι. Ταῦτ' ἀκούσαντες οἱ Ἀθηναῖοι παύσεσθαι τὸν
 Θεμιστοκλέα προσέταξαν. Οὕτω μὲν ὁ δῆμος ἦν φιλοδί-
 καιος, οὕτω δὲ τῷ δῆμῳ πιστὸς ὁ ἀνὴρ καὶ βέβαιος.

XXIII. Ἐπεὶ δὲ στρατηγὸς ἐπεμφθεὶς μετὰ Κίμωνος
 ἐπὶ τὸν πόλεμον ἑώρα τὸν τε Πανσανίαν καὶ τοὺς ἄλλους
 15 ἄρχοντας τῶν Σπαρτιατῶν ἐπαχθεὶς καὶ χαλεποὺς τοῖς
 συμμάχοις ὄντας, αὐτὸς τε πράως καὶ φιλανθρωπῶπως ἡμι-
 λῶν καὶ τὸν Κίμωνα παρέχων εὐάρμοστον αὐτοῖς καὶ
 κοινὸν ἐν ταῖς στρατείαις ἔλαθε τῶν Λακεδαιμονίων οὐχ
 ὄπλοις οὐδὲ ναυσὶν οὐδ' ἵπποις, εὐγνωμοσύνη δὲ καὶ
 20 πολιτεία τὴν ἡγεμονίαν παρελόμενος. Προσφιλεῖς γὰρ
 ὄντας τοὺς Ἀθηναίους τοῖς Ἑλλήσι διὰ τὴν Ἀριστείδου
 δικαιοσύνην καὶ τὴν Κίμωνος ἐπιείκειαν ἐτι μᾶλλον ἢ
 τοῦ Πανσανίου πλεονεξία καὶ βαρύτης ποθεινοὺς ἐποιεῖ.
 Τοῖς τε γὰρ ἄρχουσι τῶν συμμάχων ἀεὶ μετ' ὀργῆς ἐν-
 25 τεύχανε καὶ τραχέως, τοὺς τε πολλοὺς ἐκόλαζε πληγαῖς
 ἢ σιδηρᾶν ἄγκυραν ἐπιτιθεὶς ἠνέγκραξεν ἐστάναι δι' ὅλης
 τῆς ἡμέρας. Στιβάδα δ' οὐκ ἦν λαβεῖν οὐδὲ χόρτον οὐδὲ
 κρήνην προσελθεῖν ὑδρευόμενον οὐδένα πρὸ τῶν Σπαρ-
 30 τιατῶν, ἀλλὰ μάλιστα ἔχοντες ὑπερήται τοὺς προσόν-
 τας ἀπῆλυνον. Ὑπὲρ ὧν τοῦ Ἀριστείδου ποτ' ἐγκαλέσαι
 καὶ διδάξαι βουλομένου συναγαγὼν τὸ πρόσωπον ο
 Πανσανίας οὐκ ἔφη σχολάζειν οὐδ' ἤκουσεν. Ἐκ τούτου

προσιόντες οἱ ναύαρχοι καὶ στρατηγοὶ τῶν Ἑλλήνων, μάλιστα δὲ Χιοὶ καὶ Σάμιοι καὶ Λέσβιοι, τὸν Ἀριστείδην ἐπειθον ἀναδέξασθαι τὴν ἡγεμονίαν καὶ προσαγαγέσθαι τοὺς συμμάχους πάλαι δεομένους ἀπαλλαγῆναι τῶν Σπαρτιατῶν καὶ μετατάξασθαι πρὸς τοὺς Ἀθηναίους. 5 Ἀποκριναμένου δ' ἐκείνου τοῖς μὲν λόγοις αὐτῶν τό τε ἀναγκαῖον ἐνορᾶν καὶ τὸ δίκαιον, ἔργον δὲ δαΐσθαι τὴν πίστιν, ὃ πραχθὲν οὐκ εἶσει πάλιν μεταβαλέσθαι τοὺς πολλοὺς, οὕτως οἱ περὶ τὸν Σάμιον Οὐλιάδην καὶ τὸν Χιον Ἀνταγόραν συνομοσάμενοι περὶ Βυζάντιον ἐμβάλ- 10 λουσιν εἰς τὴν τριήρη τοῦ Πανσανίου, προεκπλέουσιν ἐν μέσῳ λαβόντες. Ὡς δὲ κατιδὼν ἐκείνος ἐξάνεστη καὶ μετ' ὀργῆς ἠπεύλησεν ὀλίγῳ χρόνῳ τοὺς ἄνδρας ἐπιδείξειν οὐκ εἰς τὴν αὐτοῦ ναῦν ἐμβεβληκότας, ἀλλ' εἰς τὰς ἰδίας πατρίδας, ἐκέλευον αὐτὸν ἀπιέναι καὶ ἀγαπᾶν τὴν συν- 15 αγωνισαμένην τύχην ἐν Πλαταιαῖς· ἐκείνην γὰρ ἔτι τοὺς Ἕλληνας αἰσχυνομένους μὴ λαμβάνειν ἄξιαν δίκην παρ' αὐτοῦ· τέλος δ' ἀποστάντες ᾤχοντο πρὸς τοὺς Ἀθηναίους. Ἐνθα δὴ καὶ τὸ φρόνημα τῆς Σπάρτης διεφάνη θαυμαστόν. Ὡς γὰρ ἤσθοντο τῷ μεγέθει τῆς ἐξουσίας 20 διαφθειρομένους αὐτῶν τοὺς ἄρχοντας, ἀφῆκαν ἐκουσίως τὴν ἡγεμονίαν καὶ πέμποντες ἐπὶ τὸν πόλεμον ἐπέυσαντο στρατηγοὺς, μᾶλλον αἰρούμενοι σωφρονοῦντας ἔχειν καὶ τοῖς ἔθουσιν ἐμμένοντας τοὺς πολίτας ἢ τῆς 25 Ἑλλάδος ἄρχειν ἀπάσης.

XXIV. Οἱ δ' Ἕλληνες ἐτέλουν μὲν τινα καὶ Λακεδαιμονίων ἡγουμένων ἀποφορὰν εἰς τὸν πόλεμον, ταχθῆναι δὲ βουλόμενοι κατὰ πόλιν ἐκάστοις τὸ μέτριον ἡτήσαντο παρὰ τῶν Ἀθηναίων Ἀριστείδην, καὶ προσέταξαν αὐτῷ 30 χῶραν τε καὶ προσόδους ἐπισκεψάμενον ὁρίσαι τὸ κατ' ἄξιαν ἐκάστῳ καὶ δύναιμι. Ὁ δὲ τηλικαύτης ἐξουσίας τυχεὶς γενόμενος καὶ τρόπον τινὰ τῆς Ἑλλάδος ἐπ' αὐτῷ

μόνῳ τὰ πράγματα πάντα θεμένης, πένης μὲν ἐξῆλθεν,
ἐπὶ νῆλθε δὲ πενέστερος, οὐ μόνον καθαρῶς καὶ δικαίως,
ἀλλὰ καὶ προσφιλῶς πᾶσι καὶ ἀρμολίως τὴν ἐπιγραφὴν
τῶν χρημάτων ποιησάμενος. Ὡς γὰρ οἱ παλαιοὶ τὸν ἐπὶ
5 Κρόνον βίον, οὕτως οἱ σύμμαχοι τῶν Ἀθηναίων τὸν ἐπὶ
Ἀριστείδου φόρον εὐπομίαν τινὰ τῆς Ἑλλάδος ὀνομά-
ζοντες ὕμνον, καὶ μάλιστα μετ' οὐ πολὺν χρόνον διπλα-
σιασθέντος, εἴτ' αὐθις τριπλασιασθέντος. Ὅν μὲν γὰρ
Ἀριστείδης ἔταξεν, ἦν εἰς ἐξήκοντα καὶ τετρακοσίαν τα-
10 λάντων λόγον· τοῦτο δὲ Περικλῆς μὲν ἐπέθηκεν ὀλίγου
δεῖν τὸ τρίτον μέρος· ἑξακόσια γὰρ τέλαντα Θουκυδίδης
φησὶν ἀρχομένου τοῦ πολέμου προσιέναι τοῖς Ἀθηναίοις
ἀπὸ τῶν συμμάχων· Περικλέους δ' ἀποθανόντος ἐπι-
τείνοντες οἱ δημαγωγοὶ κατὰ μικρὸν εἰς χιλίων καὶ τρια-
15 κοσίων ταλάντων κεφάλαιον ἀνήγαγον, οὐχ οὕτω τοῦ
πολέμου διὰ μήκος καὶ τύχας δαπανηροῦ γενομένου καὶ
πολυτελοῦς, ὥς τὸν δῆμον εἰς διανομὰς καὶ θεωρικὰ καὶ
κατασκευὰς ἀγαλμάτων καὶ ἱερῶν προαγαγόντες. Μέρα
δ' οὖν ὄνομα τοῦ Ἀριστείδου καὶ θαυμαστὸν ἔχοντος ἐπὶ
20 τῇ διατάξει τῶν φόρων ὁ Θεμιστοκλῆς λέγεται καταγε-
λᾶν, ὥς οὐκ ἀνδρὸς ὄντα τὸν ἔπαινον, ἀλλὰ θυλάκου
χρυσοφύλακος· ἀνομοίως ἀμυνόμενος τὴν Ἀριστείδου
παρρησίαν· ἐκεῖνος γάρ, εἰπόντος ποτὲ τοῦ Θεμιστο-
κλέους ἀρετὴν ἡγεῖσθαι μεγίστην στρατηγοῦ τὸ γινώσκειν
25 καὶ προαισθάνεσθαι τὰ βουλευόμενα τῶν πολέμιων, „Τοῦ-
το μὲν“ εἰπεῖν „ἀναγκαῖον ἐστίν, ὃ Θεμιστόκλεις, καλὸν
δὲ καὶ στρατηγικὸν ἀληθῶς ἢ περὶ τὰς χεῖρας ἐγκράτεια.“

XXV. Ὁ δ' Ἀριστείδης ὥρπισε μὲν τοὺς Ἕλληνας καὶ
ὤμοσεν ὑπὲρ τῶν Ἀθηναίων, μύδρους ἐμβαλὼν ἐπὶ ταῖς
30 ἀραις εἰς τὴν θάλατταν, ὕστερον δὲ τῶν πραγμάτων ἀρ-
χεῖν ἐγκρατέστερον, ὥς ἔοικεν, ἐκβιαζομένων ἐκέλευε
τοὺς Ἀθηναίους τὴν ἐπιτοκίαν τρέψαντας εἰς αὐτὸν ἢ

συμφέρει χρῆσθαι τοῖς πράγμασι. Καθ' ὅλου δ' ὁ Θεό-
 φραστός φησι τὸν ἄνδρα τοῦτον περὶ τὰ οἰκεῖα καὶ τοὺς
 πολίτας ἄκρως ὄντα δίκαιον ἐν τοῖς κοινοῖς πολλὰ πράξει
 πρὸς τὴν ὑπόθεσιν τῆς πατρίδος, ὥς συχνῆς ἀδικίας θεο-
 μένης. Καὶ γὰρ τὰ χρήματά φησιν ἐκ Δήλου βουλευομέ- 5
 νων Ἀθήναζε κομίσαι παρὰ τὰς συνθήκας [καί], Σαμίων
 εἰσηγουμένων, εἰπεῖν ἐκείνον, ὥς οὐ δίκαιον μὲν, συμ-
 φέρον δὲ τοῦτ' ἐστί. Καὶ τέλος εἰς τὸ ἄρχειν ἀνθρώπων
 τοσούτων καταστήσας τὴν πόλιν αὐτὸς ἐνέμεινε τῇ πε-
 νίᾳ καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ πένυς εἶναι δόξαν οὐδὲν ἥττον ἔρα- 10
 πῶν τῆς ἀπὸ τῶν τροπαίων διετέλεσε. Δήλον δ' ἐκεῖθεν,
 Καλλίας ὁ θαυματοῦχος ἦν αὐτῷ γένει προσήκων· τοῦτον
 οἱ ἐχθροὶ θανάτου διώκοντες, ἐπεὶ περὶ ὧν ἐγράφησαν το
 μετρίως κατηγόρησαν, εἰπὼν τινα λόγον ἔξωθεν τοιοῦ-
 τον πρὸς τοὺς δικαστάς· „Ἀριστείδην“ εἶπεν „ἵστε 15
 τὸν Λυσιμάχου θαυμαζόμενον ἐν τοῖς Ἑλλησι· τούτῳ
 πῶς οἴεσθε τὰ κατ' οἶκον ἔχειν ὀρώντες αὐτὸν ἐν τρίβωνι
 τοιοῦτῳ προερχόμενον εἰς τὸ δημόσιον; Ἄρ' οὐκ εἰκός
 ἐστὶ τὸν ξιγούμενα φανερώς καὶ πεινᾶν οἴκοι καὶ τῶν ἄλ-
 λων ἐπιτηδείων σπανίζειν; Τοῦτον μέντοι Καλλίας, 20
 ἀνεψιὸν ὄντα, πλούσιώτατος ὢν Ἀθηναίων περιορᾷ μετὰ
 τέκνων καὶ γυναικὸς ἐνδεόμενον, πολλὰ κεχηρμένος τῷ
 ἀνδρὶ καὶ πολλάκις αὐτοῦ τῆς παρ' ὑμῖν δυνάμεως ἀπο-
 λελευκώς.“ Ὁ δὲ Καλλίας ὀρῶν ἐπὶ τούτῳ μάλιστα θο-
 ρυβοῦντας τοὺς δικαστάς καὶ χαλεπῶς πρὸς αὐτὸν ἔχον- 25
 τας ἐκάλει τὸν Ἀριστείδην, ἀξιῶν μαρτυρῆσαι πρὸς τοὺς
 δικαστάς, ὅτι πολλάκις αὐτοῦ πολλὰ καὶ διδόντος καὶ
 δεομένου λαβεῖν οὐκ ἠθέλησεν ἀποκρινόμενος, ὥς μάλ-
 λον αὐτῷ διὰ πενίαν μέγα φρονεῖν ἢ Καλλία διὰ πλοῦτον
 προσήκει· πλούτῳ μὲν γὰρ ἐστὶ πολλοὺς ἰδεῖν εὐ τε καὶ 30
 κακῶς χρωμένους, πενίαν δὲ φέροισι γυνναίως οὐ φάδιον
 ἐντυχεῖν· αἰσχύνεσθαι δὲ πενίαν τοὺς ἀκουσίως πενομέ-

νους. Ταῦτα δὲ τοῦ Ἀριστείδου τῷ Καλλίᾳ προσμαρτυ-
 ρήσαντος οὐδείς ἦν τῶν ἀκουόντων, ὃς οὐκ ἀπῆε πένης
 μᾶλλον ὥς Ἀριστείδης εἶναι βουλόμενος ἢ πλουτεῖν ὥς
 Καλλίας. Ταῦτα μὲν Αἰσχίνης ὁ Σωκρατικός ἀναγέγραφε.
 5 Πλάτων δὲ τῶν μεγάλων δοκούντων καὶ ὀνομαστῶν
 Ἀθήνησι μόνον ἄξιον λόγου τοῦτον ἀποφαίνει τὸν ἄνδρα·
 Θεμιστοκλέα μὲν γὰρ καὶ Κίμωνα καὶ Περικλέα στοῶν καὶ
 χρημάτων καὶ φλυαρίας πολλῆς ἐμπλήσαι τὴν πόλιν,
 Ἀριστείδην δὲ πολιτεύσασθαι πρὸς ἀρετὴν. Μεγάλα δ'
 10 αὐτοῦ καὶ τὰ πρὸς Θεμιστοκλέα τῆς ἐπιεικείας σημεῖα.
 Χρησάμενος γὰρ αὐτῷ παρὰ πᾶσαν ὁμοῦ τὴν πολιτείαν
 ἐχθρῷ καὶ δι' ἐκεῖνον ἐξοστρακισθεὶς, ἐπεὶ τὴν αὐτὴν
 λαβὴν παρέσχευ ὁ ἀνὴρ ἐν αἰτίᾳ γενόμενος πρὸς τὴν πό-
 λιν, οὐκ ἐμνησικακήσεν, ἀλλ' Ἀλκμαίωνος καὶ Κίμωνος
 15 καὶ πολλῶν ἄλλων ἐλαυνόντων καὶ κατηγορούντων μόν-
 ος Ἀριστείδης οὗτ' ἐπραξεν οὗτ' εἶπέ τι φαῦλον, οὐδ'
 ἀπέλαυνεν ἐχθροῦ δυστυχοῦντος, ὥσπερ οὐδ' εὐημε-
 ροῦντι πρότερον ἐφθόνησε.

XXVI. Τελευτῆσαι δὲ Ἀριστείδην οἱ μὲν ἐν Πόντῳ
 20 φασὶν ἐκπλεύσαντα πράξειον ἔνεκα δημοσίων, οἱ δ' Ἀθή-
 νησι γῆρα, τιμώμενον καὶ θαυμαζόμενον ὑπὸ τῶν πολι-
 τῶν. Κρατερός δ' ὁ Μακεδῶν τοιαῦτά τινα περὶ τῆς τε-
 λευτῆς τοῦ ἀνδρὸς εἶρηκε. Μετὰ γὰρ τὴν Θεμιστοκλέους
 φυγὴν φησιν ὥσπερ ἐξυβρίσαντα τὸν δῆμον ἀναφύσαι
 25 πλῆθος συκοφαντῶν, οἱ τοὺς ἀρίστους καὶ δυνατωτά-
 τους ἄνδρας διώκοντες ὑπέβαλλον τῷ φθόνῳ τῶν πολ-
 λῶν ἐπαιρομένων ὑπ' εὐτυχίας καὶ δυνάμεως. Ἐν τού-
 τοις καὶ Ἀριστείδην ἁλῶναι δωροδοκίας, Διοφάντου τοῦ
 Ἀμφιτροπῆθεν κατηγοροῦντος, ὥς, ὅτε τοὺς φόρους
 30 ἔταπτε, παρὰ τῶν Ἰωνῶν χρήματα λαβόντος· ἐκτίσαι δ'
 οὐκ ἔχοντα τὴν καταδίκην πεντήκοντα μνῶν οὐδ' ἐκ-
 πλεῦσαι καὶ περὶ τὴν Ἰωνίαν ἀποθανεῖν. Τούτων δὲ οὐ-

δὲν ἔγγραφον ὁ Κρατερός τεκμήριον παρέσχεν, οὔτε δίκην οὔτε ψήφισμα, καίπερ εἰωθὼς ἐπιεικῶς γράφειν τὰ τοιαῦτα καὶ παρατίθεσθαι τοὺς ἱστοροῦντας. Οἱ δ' ἄλλοι πάντες, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ὅσοι τὰ πλημμεληθέντα τῷ δήμῳ περὶ τοὺς στρατηγούς διεξίασιν, τὴν μὲν Θεμιστοκλέους φρυγὴν καὶ τὰ Μιλτιάδου δεσμὰ καὶ τὴν Περικλέους ζημίαν καὶ τὸν Πάχητος ἐν τῷ δικαστηρίῳ θάνατον, ἀνελόντος αὐτὸν ἐπὶ τοῦ βήματος ὡς ἡλίσκετο, καὶ πολλὰ τοιαῦτα συνάγουσι καὶ θρυλοῦσιν, Ἀριστείδου δὲ τὸν μὲν ἔξοστρακισμόν παρατίθενται, καταδίκης δὲ 10 τοιαύτης οὐδαμοῦ μνημονεύουσι.

XXVII. Καὶ μέντοι καὶ τάφος ἐστὶν αὐτοῦ Φαληραῖ δεικνύμενος, ὃν φασὶ κατασκευάσαι τὴν πόλιν αὐτῷ μὴδ' ἐντάφια καταλιπόντι. Καὶ τὰς μὲν θυγατέρας ἱστοροῦσιν ἐκ τοῦ πρυτανείου τοῖς νυμφίοις ἐκδοθῆναι δημοσίαις, 15 τῆς πόλεως τὸν γάμον ἐγγνώσης καὶ προῖκα τρισχιλίας δραχμὰς ἑκατέρᾳ ψηφισαμένης, Αὐσιμάχῳ δὲ τῷ νῦν μῶς μὲν ἑκατὸν ἀργυρίου καὶ γῆς τοσαῦτα πλῆθρα πεφυτευμένης ἔδωκεν ὁ δῆμος, ἄλλας δὲ δραχμὰς τέσσαρας εἰς ἡμέραν ἑκάστην ἀπέταξεν, Ἀλκιβιάδου τὸ ψήφισμα 20 γράψαντος. Ἐτι δὲ Αὐσιμάχον θυγατέρα Πολυκρίτην ἀπολιπόντος, ὡς Καλλισθένης φησί, καὶ ταύτῃ σίτησιν ἔσθην καὶ τοῖς Ὀλυμπιονίκαις ὁ δῆμος ἐψηφίσατο. Αἰμητίριος δ' ὁ Φαληρεὺς καὶ Ἰερώνυμος ὁ Ρόδιος καὶ Ἀριστόξενος ὁ μουσικὸς καὶ Ἀριστοτέλης (εἰ δὴ τὸ Περὶ εὐγεί- 25 νείας βιβλίον ἐν τοῖς γνησίοις Ἀριστοτέλους θατέον) ἱστοροῦσι Μυρτῶ θυγατρίδην Ἀριστείδου Σωκράτει τῷ σοφῷ συνοικῆσαι, γυναῖκα μὲν ἑτέραν ἔχοντι, ταύτην δ' ἀναλαβόντι χρηρῆνυσαν διὰ πενίαν καὶ τῶν ἀναγκαίων ὑποτιμένην. Πρὸς μὲν οὖν τούτους ἱκανῶς ὁ Παναίτιος 30 ἐν τοῖς περὶ Σωκράτους ἀντίρρηκεν· ὁ δὲ Φαληρεὺς ἐν τῷ Σωκράτει φησὶ μνημονεύειν Ἀριστείδου θυγατρί-
 ΠΛΟΥΤ. VII. 11.

δοῦν εὐ μάλα πένητα Λυσίμαχον, ὃς ἑαυτὸν ἐκ πινακίου
τινὸς ὄνειροκριτικοῦ παρὰ τὸ Ἰακχεῖον λεγόμενον καθε-
ζόμενος ἔβασκε. Τῇ δὲ μητρὶ καὶ τῇ ταύτης ἀδελφῇ ψή-
φισμα γράψας[δωρεᾶν] ἔπεισε τὸν δῆμον τροφὴν διδόναι
5 τριώβολον ἐκάστης ἡμέρας. Αὐτὸς μέντοι φησὶν ὁ Λε-
μήτριος νομοθετῶν ἀντὶ τριωβόλου δραχμὴν ἑκατέρῃ
τάξαι τῶν γυναικῶν. Καὶ οὐδέν ἐστι θαυμαστὸν οὕτω
φροντίσαι τῶν ἐν ἄστει τὸν δῆμον, ὅπου θυγατρίδῃν
Ἀριστογέλτονος ἐν Αἴμυνφ πυθόμενοι ταπεινὰ πράττειν
10 ἀνδρὸς ἀπορούσαν διὰ πενίαν κατήγαγον Ἀθήνας, καὶ
συνοικίσαντες ἀνδρὶ τῶν εὐγεγονότων τὸ Ποταμοῦ χωρίον
εἰς φερρὴν ἐπέδωκαν. Ἦς φιλανθρωπίας καὶ χρηστότη-
τος ἔτι πολλὰ καὶ καθ' ἡμᾶς ἡ πόλις ἐκφέρουσα δείγματα
θαυμάζεται καὶ ζηλοῦται δικαίως.

15

ΜΑΡΚΟΣ ΚΑΤΩΝ.

20

I. Μάρκῳ δὲ Κάτωνι φασιν ἀπὸ Τούσκλου τὸ γένος εἶναι,
εἶναι, δίαίταν δὲ καὶ βίον ἔχειν πρὸ τῶν στρατειῶν καὶ
τῆς πολιτείας ἐν χωρίοις πατρίοις περὶ Σαβίνους. Τῶν
δὲ προγόνων παντάπασιν ἀγνώστων γεγονέναι δοκούν-
25 των αὐτὸς ὁ Κάτων καὶ τὸν πατέρα Μάρκον ὡς ἀναθὸν
ἄνδρα καὶ στρατιωτικὸν ἐπαινεῖ, καὶ Κάτωνα τὸν πρό-
παππον ἀριστείων πολλάκις τυχεῖν φησι καὶ πέντε πολέ-
μιστὰς ἵππους ἐν μάχαις ἀποβαλόντα τὴν τιμὴν ὑπολα-
βεῖν ἐκ τοῦ δημοσίου δι' ἀνδραγαθίαν. Εἰωθότων δὲ τῶν
30 Ῥωμαίων τοὺς ἀπὸ γένους μὲν δόξαν οὐκ ἔχοντας, ἀρχομέ-
νους δὲ γνωρίζεσθαι δι' αὐτῶν καινοὺς προσαγορεύειν
ἀνθρώπους, ὥσπερ καὶ τὸν Κάτωνα προσηγόρευον, αὐ-

τὸς ἔλεγε καινὸς εἶναι πρὸς ἀρχὴν καὶ δόξαν, ἔργοις δὲ προγόνων καὶ ἀρεταῖς παμπάλαιος. Ἐκαλεῖτο δὲ τῷ τρίτῳ τῶν ὀνομάτων πρότερον οὐ Κάτων, ἀλλὰ Πρίσκοις, ὕστερον δὲ τὸν Κάτωνα τῆς δυνάμεως ἐπώνυμον ἔσχε. Ῥωμαῖοι γὰρ τὸν ἔμπειρον κάτον ὀνομάζουσιν. Ἦν δὲ τὸ μὲν εἶδος ὑπόπνυρος καὶ γλαυκός, ὥς ὁ ποιήσας τὸ ἐπιγραμμάτιον οὐκ εὐμενῶς παρεμφαίνει.

πυρρόν, πανδακέτην, γλαυκόματον, οὐδὲ θανόντα
Πόρκιον εἰς αἰδὴν Φερσεφόνη δέχεται.

Τὴν δὲ τοῦ σώματος ἔξιν αὐτουργία καὶ διαίτη σώφρωνι καὶ στρατείαις ἀπ' ἀρχῆς συντρόφου γεγονότος πάνυ χρηστικήν εἶχε, καὶ πρὸς ἰσχὺν καὶ πρὸς ὑγίειαν ὁμαλῶς συνεστῶσαν. Τὸν δὲ λόγον ὥσπερ δεύτερον σῶμα καὶ τῶν καλῶν, οὐ μόνον ἀναγκαῖον ὄργανον ἀνδρὶ μὴ ταπεινῶς βιωσόμενῳ μηδ' ἀπράκτως, ἐξηρτύετο καὶ παρειαυάζεν ἐν ταῖς περιουκίαις κόμαις καὶ τοῖς πολυχνήοις ἐκάστοτε συνδικῶν τοῖς δεομένοις καὶ πρῶτον μὲν ἀγωνιστῆς εἶναι δοκῶν πρόθυμος, εἰτα καὶ ῥήτωρ ἱκανός. Ἐκ δὲ τούτου μᾶλλον τοῖς χρωμένοις καταφαίνεται βάρος τι καὶ φρόνημα περὶ αὐτὸν ἦθους πραγμάτων μεγάλων καὶ πολιτείας δεόμενον ἡγεμονικῆς. Οὐ γὰρ μόνον, ὥς ἔοικε, μισθαργίας καθαρὸν ἑαυτὸν ἐπὶ τὰς δίκας καὶ τοὺς ἀγῶνας παρείχεν, ἀλλ' οὐδὲ τὴν δόξαν ὥς μέγιστον ἀγαπῶν ἐφαίνεται τὴν ἀπὸ τῶν τοιούτων ἀγῶνων, πολὺ δὲ μᾶλλον ἐν ταῖς μάχαις ταῖς πρὸς τοὺς πολεμίους καὶ ταῖς στρα-
τείαις βουλούμενος εὐδοκιμεῖν ἔτι μειράκιον ὢν τραυμάτων τὸ σῶμα μεστὸν ἐναντίων εἶχε. Φησὶ γὰρ αὐτὸς ἐπτακαίδεκα γεγονὼς ἔτη τὴν πρώτην στρατεύσασθαι στρατείαν περὶ ὃν Ἀννίβας χρόνον εὐτυχῶν ἐπέφλεγε τὴν Ἰταλίαν. Παρεῖχε δ' αὐτὸν ἐν ταῖς μάχαις τῇ μὲν χειρὶ πλήκτην, τῷ δὲ ποδὶ μόνιμον καὶ βέβαιον, γαῦρον δὲ τῷ προσώπῳ. λόγον δ' ἀπειλῇ καὶ τραχύτητι φωνῆς πρὸς

τούς πολεμίους ἐχοῖτο, ὁρθῶς καὶ διανοούμενος καὶ δι-
 δάσκων, ὅτι πολλάκις τὰ τοιαῦτα τοῦ ξίφους μᾶλλον κα-
 ταπλήττεται τοὺς ἐναντίους. Ἐν δὲ ταῖς πορείαις αὐτὸς
 ἐβάδιζε φέρων τὰ ὄπλα, καὶ θεράπων εἰς εἶπετο τὰ πρὸς
 5 δίαίταν αὐτῷ κομίζων, ᾧ λέγεται μηδέποτε δυσκολᾶναι
 μηδὲ μέμφασθαι παραθέντι ἄριστον ἢ δεῖπνον, ἀλλὰ καὶ
 συλλαμβάνειν αὐτὸς τὰ πλείστα καὶ συμπαρασκευάζειν
 ἀπὸ τῶν στρατιωτικῶν γενόμενος ἔργων. Ὅπως δ' ἐπι-
 νεν ἐπὶ στρατείᾳ, πλὴν εἶποτε διψήσας περιφλε-
 16 γῶς ὅξος ἤτησεν ἢ τῆς ἰσχύος ἐνδιδούσης ἐπιλάβοι μικρὸν σι-
 νάριον.

II. Ἦν δὲ πλησίον αὐτοῦ τῶν ἀγρῶν ἡ γενομένη Μα-
 ρίων Κουρίου τοῦ τρις θριαμβεύσαντος ἑπαυλις. Ἐπὶ
 αὐτὴν συνεχῶς βαδίζων καὶ θεώμενος τοῦ τε χωρίου
 15 τὴν μικρότητα καὶ τῆς οἰκίσεως τὸ λιτόν, ἐννοίαν ἐλάμ-
 βανε τοῦ ἀνδρός, ὅτι Ῥωμαίων μέγιστος γενόμενος καὶ
 τὰ μαχιμώτατα τῶν ἔθνων ὑπαγαγόμενος καὶ Πύρρον
 ἐξελάσας τῆς Ἰταλίας τοῦτο τὸ χωρίδιον αὐτὸς ἐσκαπτο
 καὶ αὐτὴν τὴν ἑπαυλιν ᾧκει μετὰ τρεῖς θριάμβους. Ἐν-
 20 ταῦθα πρὸς ἐσχάρα καθήμενον αὐτὸν ἔφοντα γογγυλίδας
 εὐρόντες οἱ Σανυτιῶν πρέσβεις ἐδίδοσαν πολὺ χρυσίον·
 ὁ δ' ἀπεπέμψατο φήσας οὐδὲν χρυσίου δεῖν ᾧ δεῖπνον
 ἀρκεῖ τοιοῦτον, αὐτῷ μέντοι τοῦ χρυσίου ἔχειν κάλλιον
 εἶναι τὸ νικᾶν τοὺς ἔχοντας. Ταῦθ' ὁ Κάτων ἐνθυμού-
 25 μενος ἀπῆει, καὶ τὸν αὐτοῦ πάλιν οἶκον ἐφορῶν καὶ χω-
 ρία καὶ θεράποντας καὶ δίαίταν ἐπέτεινε τὴν αὐτουργίαν
 καὶ περιέκοπτε τὴν πολυτέλειαν. Φαβίου δὲ Μαξίμου
 τὴν Ταραντίνων πόλιν ἐλόντος ἔτυχε μὲν ὁ Κάτων στρα-
 τευόμενος ὑπ' αὐτῷ κομιδῇ μειράκιον ὦν, Νεάρχῳ δὲ
 30 τινι τῶν Πυθαγορικῶν ξένῳ χρησάμενος ἐσπούδασε τῶν
 λόγων μεταλαβεῖν. Ἀκούσας δὲ ταῦτα διαλεγόμενον τοῦ
 ἀνδρός, οἷς κέχρηται καὶ Πλάτων, τὴν μὲν ἡδονὴν ἀπο-

καλῶν μέγιστον κακοῦ δέλεαρ, συμφορὰν δὲ τῇ ψυχῇ τὸ
 σῶμα πρώτην, λύσιν δὲ καὶ καθαρισμὸν οἷς μάλιστα χωρί-
 ζει καὶ ἀφίστησιν αὐτὴν τῶν περὶ τὸ σῶμα παθημάτων
 λογισμοῖς, ἔτι μᾶλλον ἡγάπησε τὸ λιτὸν καὶ τὴν ἐγκρά-
 τειαν. Ἄλλως δὲ παιδείας Ἑλληνικῆς ὑψιμαθῆς γενέσθαι
 λέγεται, καὶ πόρρω παντάπασιν ἡλικίας Ἑλληνικὰ βιβλία
 λαβὼν εἰς χεῖρας βραχέα μὲν ἀπὸ Θουκυδίδου, πλείονα
 δ' ἀπὸ Δημοσθένους εἰς τὸ ῥητορικὸν ὠφελήθη. Τὰ
 μέντοι συγγράμματα καὶ δόγμασιν Ἑλληνικοῖς καὶ ἱστο-
 ρίαις ἐπιεικῶς διαπεποικίλται· καὶ μεθηρημενυμένα
 10 πολλὰ κατὰ λέξιν ἐν τοῖς ἀποφθέγμασι καὶ ταῖς γνωμο-
 λογίαις τέτακται.

III. Ἦν δὲ τις ἀνὴρ εὐπατριδῆς μὲν ἐν τοῖς μάλιστα
 Ῥωμαίων καὶ δυνατός, ἀρετὴν δὲ φρομένην μὲν αἰσθάνε-
 σθαι δεινός, εὐμενὴς δὲ καὶ θρέψαι καὶ προαγαγεῖν εἰς
 15 δόξαν, Οὐαλλέριος Φλάκκος. Οὗτος εἶχεν ὁμοροῦντα
 χωρία τοῖς Κάτωνος, πνυθόμενος δὲ τὴν αὐτουργίαν καὶ
 δίαίτεν αὐτοῦ παρὰ τῶν οἰκετῶν καὶ θαυμάσας ἐξηγου-
 μένων, ὅτι πρωτὶ μὲν εἰς ἀγορὰν βαδίζει καὶ περιίσταται
 τοῖς δεομένοις, ἐπανελθὼν δ' εἰς τὸ χωρίον, ἂν μὲν ἢ
 20 χειμῶν, ἐξωρίδα λαβὼν, θέρους δὲ γυμνὸς ἐργασάμενος
 μετὰ τῶν οἰκετῶν ἐσθίει τὸν αὐτὸν ἄρτον ὁμοῦ καθήμε-
 νος καὶ πίνει τὸν αὐτὸν οἶνον, ἄλλην τε πολλὴν ἐπιεί-
 κειαν αὐτοῦ καὶ μετριότητα καὶ τινας καὶ λόγους ἀπο-
 φθεγματικοὺς διαμνημονερόντων, ἐκέλευσε κληθῆναι
 25 πρὸς τὸ δεῖπνον. Ἐκ δὲ τούτου χρώμενος καὶ καταρῶν
 ἡμέτερον καὶ ἀστεῖον ἦθος, ὥσπερ φυτόν ἀσκήσεως καὶ
 χώρας ἐπιφανοῦς δεόμενον, προετρέφετο καὶ συνέπεισεν
 ἄψασθαι τῆς ἐν Ῥώμῃ πολιτείας. Κατελθὼν οὖν εὐθύς
 τοὺς μὲν αὐτὸς ἐκτάτο θαυμάσιος καὶ φίλους διὰ τῶν
 30 συνηγοριῶν, πολλὴν δὲ τοῦ Οὐαλλερίου τιμὴν καὶ δύ-
 ναμιν αὐτῷ προστιθέντος χιλιαρχίας ἐτυχε πρώτον, εἴτα

ἐτιμίενσεν. Ἐκ τούτου δὲ λαμπρὸς ὢν ἤδη καὶ περιφανὴς αὐτῷ τῷ Οὐάλλερίῳ περὶ τὰς μεγίστας συνεξέδραμεν ἀρχάς, ὕπατός τε μετ' ἐκείνου καὶ πάλιν τιμητῆς γενόμενος. Τῶν δὲ πρεσβυτέρων πολιτῶν Μαξίμῳ Φαβίῳ προσ-
 5 ἐνείμεν ἑαυτὸν, ἐνδοξοτάτῳ μὲν ὄντι καὶ μεγίστην ἔχοντι δύναμιν, μᾶλλον δὲ τὸν τρόπον αὐτοῦ καὶ τὸν βίον ὡς κάλλιστα παραδείγματα προθέμενος. Διὸ καὶ Σκηπίωνι τῷ μεγάλῳ, νέῳ μὲν ὄντι τότε, πρὸς δὲ τὴν Φαβίου δύ-
 10 ναμιν ἀνταίρουντι καὶ φθονεῖσθαι δοκοῦντι, παρ' οὐδὲν ἐποιήσατο γενέσθαι διάφορος, ἀλλὰ καὶ ταμίης αὐτῷ πρὸς τὸν ἐν Λιβύῃ πόλεμον συνεκπεμφθεὶς, ὡς ἑώρα τῇ συνήθει πολυτελείᾳ χρῶμενον τὸν ἄνδρα καὶ καταχορη-
 15 γοῦντα τοῖς στρατεύμασιν ἀφειδῶς τῶν χρημάτων, ἐπαρρησιάζετο πρὸς αὐτόν, οὐ τὸ τῆς δαπάνης μέριστον εἶναι φάμενος, ἀλλ' ὅτι διαφθείρει τὴν πατριὸν εὐτέλειαν τῶν στρατιωτῶν ἐφ' ἡδονὰς καὶ τρυφὰς τῷ περιόντι τῇς
 20 χρείας τρεπομένων. Εἰπόντος δὲ τοῦ Σκηπίωνος, ὡς οὐδὲν δέοιτο ταμίου λίαν ἀκριβοῦς πλησίστιος ἐπὶ τὸν πόλεμον φερόμενος, πρᾶξεον γὰρ, οὐ χρημάτων, τῇ πόλει λόγον ὀφείλειν, ἀπῆλθεν ὁ Κάτων ἐκ Σικελίας καὶ μετὰ
 25 τοῦ Φαβίου καταβοῶν ἐν τῷ συνεδρίῳ φθορὰν τε χρημάτων ἀμυνθήτων ὑπὸ τοῦ Σκηπίωνος καὶ διατριβὰς αὐτοῦ μειρακιώδεις ἐν παλαιστραῖς καὶ θεάτροις, ὥσπερ οὐ στρατηγοῦντος, ἀλλὰ πανηγυρίζοντος, ἐξειργάσατο πεμ-
 30 φθῆναι δημάρχους ἐπ' αὐτὸν ἄξοντας εἰς Ῥώμην, ἅντις ἀληθεῖς αἱ κατηγορίαι φανῶσιν. Ὁ μὲν οὖν Σκηπίων ἐν τῇ παρασκευῇ τοῦ πολέμου τὴν νίκην ἐπιδειξάμενος, καὶ φανεὶς ἡδὺς μὲν ἐπὶ σχολῆς συνεῖναι φίλοις, οὐδαμοῦ δὲ τῷ φιλανθρωπῷ τῆς διαίτης εἰς τὰ σπουδαῖα καὶ με-
 30 γάλα ῥάθυμος, ἐξέπλευσεν ἐπὶ τὸν πόλεμον.

IV. Τῷ δὲ Κατῶνι πολλὴ μὲν ἀπὸ τοῦ λόγου δύναμις ἠϋξήτο, καὶ Ῥωμαῖον αὐτὸν οἱ πολλοὶ Δημοσθένην προσ-

ηγόρευον, ὁ δὲ βίος μᾶλλον ὀνομαστός ἦν αὐτοῦ καὶ πε-
 ριβόητος. Ἡ μὲν γὰρ ἐν τῷ λέγειν δεινότης προὔκειτο
 τοῖς νέοις ἀγώνισμα κοινὸν ἤδη καὶ περισπούδαστον, ὁ
 δὲ τὴν πάτριον αὐτουργίαν ὑπομένων καὶ δεῖπνον ἀφε-
 λς καὶ ἄριστον ἄπυρον καὶ λιτὴν ἐσθῆτα καὶ δημοτικὴν δ
 ἑσπαζόμενος οἴκησιν καὶ τὸ μὴ δεῖσθαι τῶν περιττῶν
 μᾶλλον ἢ τὸ κεκτῆσθαι θαυμάζων σπάνιος ἦν, ἥδη τότε
 τῆς πολιτείας τὸ καθαρὸν ὑπὸ μεγέθους οὐ φυλατιού-
 σης, ἀλλὰ τῷ κρατεῖν πραγμάτων πολλῶν καὶ ἀνθρώπων
 πρὸς πολλὰ μιν γινυμένης ἐθῆ καὶ βίων παραδείγματα παν-10
 τοδαπῶν ὑποδεχομένης. Εἰκότως οὖν ἐθαύμαζον τὸν
 Κάτωνα, τοὺς μὲν ἄλλους ὑπὸ τῶν πόνων θραυομένους
 καὶ μαλασσομένους καὶ ὑπὸ τῶν ἡδονῶν ὀρῶντες, ἐκεί-
 νον δὲ ὑπ' ἀμφοῖν ἀήττητον, οὐ μόνον ἕως ἔτι νέος καὶ
 φιλότιμος ἦν, ἀλλὰ καὶ γέροντα καὶ παλιὸν ἥδη μεθ' ὑπα- 15
 τείαν καὶ θορίαμβον, ὥσπερ ἀθλητὴν νικηφόρον, ἐγκαρτε-
 ροῦντα τῇ τάξει τῆς ἀσκήσεως καὶ διομαλίζοντα μέχρι τῆς
 τελευτῆς. Ἐσθῆτα μὲν γὰρ οὐδέποτε φησι φορέσαι πολυ-
 τελεστέραν ἑκατὸν δραχμῶν, πιεῖν δὲ καὶ στρατηγῶν καὶ
 ὑπατεῶν τὸν αὐτὸν οἶνον τοῖς ἐργάταις, ὅψον δὲ παρα-20
 σκευάζεσθαι πρὸς τὸ δεῖπνον ἐξ ἀγορᾶς ἄσσαρίων τριά-
 κοντα, καὶ τοῦτο διὰ τὴν πόλιν, ὅπως ἰσχύοι τὸ σῶμα
 πρὸς τὰς στρατείας. Ἐπίβλημα δὲ τῶν ποικίλων Βαβυ-
 λωνίων ἐκ κληρονομίας κτησάμενος εὐθὺς ἀποδόσθαι,
 τῶν δὲ ἐπαύλειων αὐτοῦ μηδεμίαν εἶναι κεκονιαμένην, 25
 οὐδένα δὲ πώποτε πρίασθαι δοῦλον ὑπὲρ τὰς χιλίας
 δραχμὰς καὶ πεντακοσίας, ὥς ἂν οὐ τρυφερῶν οὐδ' ὠραι-
 ῶν, ἀλλ' ἐργατικῶν καὶ στερεῶν, οἷον ἱπποκόμων καὶ
 βοηλατῶν, δεόμενος· καὶ τούτους δὲ πρεσβυτέρους γε-
 νομένους ᾤετο δεῖν ἀποδίδοσθαι καὶ μὴ βόσκειν ἀχρή-30
 στος. Ὅλως δὲ μηδὲν εὖωνον εἶναι τῶν περιττῶν, ἀλλ'
 οὐ τ·ς οὐ δεῖται, καὶ ἄσσαριον πιπράσκηται, πολλοῦ νο-

μίξειν· κτᾶσθαι δὲ τὰ σπειρόμενα καὶ νεμόμενα μᾶλλον ἢ τὰ θαινόμενα καὶ σαιρόμενα.

V. Ταῦτα δ' οἱ μὲν εἰς μικρολογίαν ἐτίθεντο τοῦ ἀνδρός, οἱ δ' ὥς ἐπὶ διορθώσει καὶ σωφρονισμῷ τῶν ἄλλων ἐνδοτέρω συστέλλοντος ἑαυτὸν ἀπεδέχοντο. Πλὴν τὸ τοῖς οἰκέταις ὡς ὑποξυγίοις ἀποχρησάμενον ἐπὶ γήρως ἐλαύνειν καὶ πιπράσκειν ἀτενοῦς ἄραν ἤθους ἔρωγε τίθεμαι, καὶ μηδὲν ἀνθρώπῳ πρὸς ἀνθρώπον οἰομένου κοινῶνῆμα τῆς χρείας πλέον ὑπάρχειν. Καίτοι τὴν χρηστότητα τῆς δικαιοσύνης πλατύτερον τόπον ὀρῶμεν ἐπιλαμβάνουσιν· νόμῳ μὲν γὰρ καὶ τῷ δικαίῳ πρὸς ἀνθρώπους μόνον χρῆσθαι πεφύκαμεν, πρὸς εὐεργεσίας δὲ καὶ χάριτας ἔστιν ὅτε καὶ μέχρι τῶν ἀλόγων ζώων ὥσπερ ἐκ πηγῆς πλουσίας ἀπορρεῖ τῆς ἡμερότητος. Καὶ γὰρ ἱππῶν ἀπειρηκότων ὑπὸ χρόνου τροφαὶ καὶ κυνῶν οὐ σκυλακτεῖται μόνον, ἀλλὰ καὶ γηροκομίαι τῷ χρηστῷ προσήκουσιν. Ὁ δὲ τῶν Ἀθηναίων δῆμος οἰκοδομῶν τὸν Ἑκατόμπεδον, ὅσας κατενόησεν ἡμίονους μάλιστα τοῖς πόνοις ἐγκαρτερούσας, ἀπέλυσεν ἐλευθέρως νέμεσθαι καὶ ἀφρέτους, ὧν μίαν φασὶ καταβαίνουσιν ἀφ' ἑαυτῆς πρὸς τὰ ἔργα τοῖς ἀνέργοις τὰς ἀμάξας ὑποξυγίοις εἰς ἀκρόπολιν συμπαρατρέχειν καὶ προηγείσθαι καθάπερ ἐγκελευομένην καὶ συνεξομῶσαν, ἣν καὶ τρέφεισθαι δημοσίᾳ μέχρι τελευτῆς ἐψηφίσαντο. Τῶν δὲ Κίμωνος ἱππῶν, αἰς Ὀλύμπια τρεῖς ἐνέγκησε, καὶ ταφαὶ πλησίον εἰσὶ τῶν ἐκείνων μνημάτων. Κύνες δὲ συντρόφους γενομένους καὶ συνήθεις ἄλλοι τε πολλοὶ καὶ Ξάνθικπος ὁ παλαιὸς τὸν εἰς Σαλαμῖνα τῇ τριήρει παρανηξάμενον, ὅτε τὴν πόλιν ὁ δῆμος ἐξέλειπεν, ἐπὶ τῆς ἄκρας ἐκήδευσεν, ἣν Κυνὸς σῆμα μέχρι νῦν καλοῦσιν. Οὐ γὰρ ὥς ὑποδήμασιν ἢ σκεύεσι τοῖς ψυχῇν ἔχουσι χρηστέον κοπέντα καὶ κατατριβέντα ταῖς ὑπηρεσίαις ἀποριπτοῦντας, ἀλλ' εἰ διὰ μηδὲν ἄλλο, μελέτης

ἔνεκα τοῦ φιλανθρώπου προεθιστέον ἑαυτὸν ἐν ταῦτοις
 πρῶτον εἶναι καὶ μελιχον. Ἐγὼ μὲν οὖν οὐδὲ βοῦν ἂν
 ἐργάτην διὰ γῆρας ἀποδοίμην, μή τί γε πρεσβύτερον
 ἄνθρωπον, ἐκ χώρας συντρόφου καὶ διαίτης συνήθους
 ὥσπερ ἐκ πατρίδος μεθιστάμενον ἀντὶ κερμάτων μικρῶν, 5
 ἄχρηστόν γε τοῖς ὠνούμενοις ὥσπερ τοῖς πιπράσκουσι
 γενησόμενον. Ὁ δὲ Κάτων ὥσπερ νεανιενόμενος ἐπὶ
 τούτοις καὶ τὸν ἵππον, ᾧ παρὰ τὰς στρατείας ὑπατεύων
 ἐχρῆτο, φησὶν ἐν Ἰβηρίᾳ καταλιπεῖν, ἵνα μὴ τῇ πόλει τὸ
 ναῦλον αὐτοῦ λογίσσῃται. Ταῦτα μὲν οὖν εἴτε μεγαλο- 10
 ψυχίας εἴτε μικρολογίας θετέον, ἔξεστι τῷ πείθοντι χρῆ-
 σθαι λογισμῷ.

• VI. Τῆς δ' ἄλλης ἐγκρατείας ὑπερφυῶς θαυμαστός ὁ
 ἀνὴρ· οἷον ὅτι στρατηγῶν ἐλάμβανεν ἑαυτῷ καὶ τοῖς
 περὶ αὐτὸν οὐ πλέον εἰς τὸν μῆνα πυρῶν ἢ τρεῖς Ἀττι- 15
 κοὺς μεδίμνους, εἰς δὲ τὴν ἡμέραν κριθῶν τοῖς ὑποζυ-
 γίοις ἑλαττον τριῶν ἡμιμεδίμνων. Ἐπαρχίαν δὲ λαβὼν
 Σαρδόνᾳ, τῶν πρὸ αὐτοῦ στρατηγῶν εἰωθότων χρῆσθαι
 καὶ σκηνώμασι δημοσίοις καὶ κλίναις καὶ ἱματίοις, πολλῇ
 δὲ θεραπείᾳ καὶ φίλων πλήθει καὶ περὶ δειπνα δαπάναις 20
 καὶ παρασκευαῖς βαρυνόντων, ἐκείνος ἄπιστον ἐποίησε
 τὴν διαφορὰν τῆς εὐτελείας. Δαπάνης μὲν γὰρ εἰς οὐδὲν
 οὐδεμιᾶς προσεδέχθη δημοσίας, ἐπιφοῖτα δὲ ταῖς πόλεσιν
 αὐτὸς μὲν ἄνευ ξένους πορευόμενος, εἰς δὲ ἡκολούθει
 δημόσιος ἐσθῆτα καὶ σπονδεῖον αὐτῷ πρὸς ἱερουργίαν 25
 κομίζων. Ἐν δὲ τούτοις οὕτως εὐκόλος καὶ ἀφελὴς τοῖς
 ὑπὸ χεῖρα φαινόμενος, αὐτὸς ἀνταπεδίδου τὴν σεμνότητα
 καὶ τὸ βάρος ἀπαραίτητος ὢν ἐν τῷ δικαίῳ καὶ τοῖς
 ὑπὲρ τῆς ἡγεμονίας προστάγμασιν ὀρθὸς καὶ αὐθέκα-
 στος, ὥστε μηδέποτε τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν ἐκείνοις μήτε 30
 φοβερωτέραν μήτε προσφιλεστέραν γενέσθαι.

VII. Τοιαύτην δὲ τινα φαίνεται καὶ ὁ λόγος τοῦ ἀν-

- δρὸς ιδεῖαν ἔχειν· εὐχαρις γὰρ ἅμα καὶ δεινὸς ἦν, ἡδὺς
 καὶ καταπληκτικός, φιλοσκώμων καὶ αὐστηρὸς, ἀπο-
 φθεγματικός καὶ ἀγωνιστικός, ὥσπερ ὁ Πλάτων τὸν Σω-
 κράτην φησὶν ἔξωθεν ιδιώτην καὶ σατυρικὸν καὶ ὑβρι-
 5 στήν τοῖς ἐντυγχάνουσι φαινόμενον ἐνδοθεν σπουδῆς
 καὶ πραγμάτων μεστόν εἶναι δάκρυα κινούντων τοῖς
 ἀκροωμένοις καὶ τὴν καρδίαν στρεφόντων. Ὅθεν οὐκ
 οἶδ' ὅτι πεπόνθασιν οἱ τῷ Δυσίου λόγῳ μάλιστα φέμενοι
 προσεοικέναι τὸν Κάτωνος. Οὐ μὴν ἀλλὰ ταῦτα μὲν οἷς
 10 μᾶλλον ιδέας λόγων ἱστορικῶν αἰσθάνεσθαι προσήκει
 διακρινούσιν, ἡμεῖς δὲ τῶν ἀπομνημονευομένων βραχέα
 γράφομεν, οἱ τῷ λόγῳ πολὺ μᾶλλον ἢ τῷ προσώπῳ, κα-
 θάπερ ἔνιοι νομίζουσι, τῶν ἀνθρώπων φάμεν ἐμφαίνε-
 σθαι τὸ ἦθος.
- 15 VIII. Μέλλον ποτὲ τὸν Ῥωμαίων δῆμον ὀρμημένον
 ἀκαίρως ἐπὶ σιτομετρίας καὶ διανομᾶς ἀποτρέπειν, ἥρξατο
 τῶν λόγων οὕτως, „Χαλεπὸν μὲν ἔστιν, ὦ πολῖται, πρὸς
 γαστέρα λέγειν ὅσα οὐκ ἔχουσιν.“ Κατηγορῶν δὲ τῆς
 πολυτελείας ἔφη χαλεπὸν εἶναι σωθῆναι πόλιν, ἐν ἣ πω-
 20 λείται πλειονὸς ἰχθῦς ἢ βοῦς. Ἐοικέναι δὲ προσβάτοις ἔφη
 τοὺς Ῥωμαίους· ὥς γὰρ ἐκεῖνα καθ' ἕκαστον μὲν οὐ πεί-
 θεται, σύμπαντα δ' ἔπεται μετ' ἀλλήλων τοῖς ἄγουσιν
 „οὕτως καὶ ὑμεῖς“ εἶπεν „οἷς οὐκ ἂν ἀξιῶσαιτε συμβού-
 λους χρήσασθαι κατ' ἰδίαν, ὑπὸ τούτων εἰς ἓν συνελθόν-
 25 τες ἄγεσθε.“ Περὶ δὲ τῆς γυναικοκρατίας διαλεγόμενος
 „Πάντες“ εἶπεν „ἄνθρωποι τῶν γυναικῶν ἄρχουσιν,
 ἡμεῖς δὲ πάντων ἀνθρώπων, ἡμῶν δὲ αἱ γυναῖκες.“
 Τοῦτο μὲν οὖν ἔστιν ἐκ τῶν Θεμιστοκλέους μετενηνεγ-
 μένον ἀποφθεγμάτων. Ἐκεῖνος γὰρ ἐπιτάττοντος αὐτῷ
 30 πολλὰ τοῦ υἱοῦ διὰ τῆς μητρὸς „ὦ γυναῖκα“ εἶπεν „Ἀθη-
 ναῖοι μὲν ἄρχουσι τῶν Ἑλλήνων, ἐγὼ δὲ Ἀθηναίων·
 ἐμοῦ δὲ σύ, σοῦ δὲ ὁ υἱός, ὥστε φειδέσθω τῆς ἐξουσίας

δι' ἣν ἀνόητος ὢν πλεῖστον Ἑλλήνων δύναται. Τὸν δὲ
 δῆμον ὁ Κάτων ἔφη τῶν Ῥωμαίων οὐ μόνον ταῖς πορφύ-
 ραις, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐπιτηδεύμασι τὰς τιμὰς ἐπιγράφειν.
 Ὡς γὰρ οἱ βαφεῖς ἔφη, ταύτην μάλιστα βάπτουσιν, ἣ
 χαίροντας ὀρώσιν, οὕτως οἱ νέοι ταῦτα μαθάνουσιν καὶ ὁ
 ξηλοῦσιν, οἷς ἂν ὁ παρ' ὑμῶν ἔπαινος ἔπῃται. Παρεκά-
 λει δ' αὐτοὺς, εἰ μὲν ἀρετῇ καὶ σωφροσύνῃ γεγόνασιν με-
 γάλαι, μὴ μεταβάλλεσθαι πρὸς τὸ χεῖρον, εἰ δ' ἀκρασίᾳ
 καὶ κακίᾳ, μεταβάλλεσθαι πρὸς τὸ βέλτιον. Ικανῶς γὰρ
 ἤδη μεγάλους ἀπ' ἐκείνων γερονέιναι. Τοὺς δὲ πολλὰκις
 ἄρχειν σπουδάζοντας ἔφη καθάπερ ἀγνοοῦντας τὴν οὐδὴν
 αἰετὰ μετὰ ῥαβδούχων ζητεῖν πορευέσθαι, μὴ πλανηθῶσιν.
 Ἐπετιμα δὲ τοῖς πολίταις τοὺς αὐτοὺς αἰρουμένοις πολ-
 λάκις ἄρχοντας. Ἀύξετε γάρ, ἔφη, ἢ μὴ πολλοῦ τὸ ἄρ-
 χεῖν ἄξιον ἢ μὴ πολλοῦ τοῦ ἄρχεῖν ἀξιόους ἡγρεῖσθαι. 15
 Περὶ δὲ τῶν ἐχθρῶν τινος αἰσχυρῶς καὶ ἀδούξως βιοῦν
 δοκοῦντος, Ἡ τοῦτου μήτηρ, ἔφη, κατάραν, οὐκ εὐχὴν,
 ἡγρεῖται τὸ τοῦτο ὑπὲρ γῆς ἀπολιπεῖν. Τὸν δὲ πεπρα-
 κότα τοὺς πατρώους ἀγροὺς παραλλοὺς ὄντας ἐπιδεικνύ-
 μενος προσεποιεῖτο θαυμάζειν ὡς ἰσχυρότερον τῆς θα- 20
 λάττης. Ἄ γὰρ ἐκείνη μόλις ἐκλυξεν, οὗτος, ἔφη, ῥα-
 δίως καταπέπωκεν. Ἐπεὶ δὲ Εὐμενοῦς τοῦ βασιλέως
 ἐπιδημήσαντος εἰς Ῥώμην ἢ τε σύγκλητος ὑπερφυνῶς ἀπ-
 εδέξατο καὶ τῶν πρώτων ἄμιλλα καὶ σπουδὴ περὶ αὐτὸν
 ἐγίνετο, δῆλος ἦν ὁ Κάτων ὑφορώμενος καὶ φυλαττόμε- 25
 νος αὐτόν. Εἰπόντος δὲ τινος Ἀλλὰ μὴν χορηγός ἐστι
 καὶ φιλορρῶμαιος. Ἔστω, εἶπεν, ἀλλὰ φύσει τοῦτο τὸ
 ζῶον ὁ βασιλεὺς σαρκοφάγον ἐστίν. Οὐδένα δὲ τῶν εὐ-
 δαιμονιζομένων βασιλέων ἄξιον εἶναι παραβάλλειν πρὸς
 Ἐπαμεινώνδαν ἢ Περικλέα ἢ Θεμιστοκλέα ἢ Μάνιον 30
 Κούριον ἢ Ἀμίλλαν τὸν ἐπικληθέντα Βάρκαν. Αὐτῷ δ'
 ἔλεγε τοὺς ἐχθροὺς φθονεῖν, ὅτι καθ' ἡμέραν νυκτὸς

ἀνίσταται καὶ τῶν ἰδίων ἀμελῶν τοῖς δημοσίοις σχολάζει.
Βούλεσθαι δ' ἔλεγε μᾶλλον εὖ πράξας ἀποστερηθῆναι
χάριν ἢ κακῶς μὴ τυχεῖν κολάσεως, καὶ συγγνώμην ἔφη
διδόναι πᾶσι τοῖς ἁμαρτάνουσι πλὴν αὐτοῦ.

- 5 IX. Τῶν δὲ Ῥωμαίων εἰς Βιθυνίαν τρεῖς ἐλομένων
πρέσβεις, ὧν ὁ μὲν ποδαγωγικὸς ἦν, ὁ δὲ τὴν κεφαλὴν ἐξ³⁴¹
ἀνατροπῆς καὶ περικοπῆς κοίλῃν εἶχεν, ὁ δὲ τρίτος ἐδό-
κει μωρὸς εἶναι, καταγελῶν ὁ Κάτων εἶπε πρεσβείαν ὑπὸ
Ῥωμαίων ἀποστέλλεσθαι μῆτε πόδας μῆτε κεφαλὴν μῆτε
10 καρδίαν ἔχουσιν. Ὑπὲρ δὲ τῶν ἐξ Ἀχαΐας φυγάδων ἐν-
τευχθεὶς διὰ Πολύβιον ὑπὸ Σκηπίωνος, ὥς πολὺς ἐν τῇ
συνκλήτῳ λόγος ἐγένετο, τῶν μὲν διδόντων καθόδου
αὐτοῖς, τῶν δ' ἐνισταμένων, ἀναστὰς ὁ Κάτων „Ὡσπερ
οὐκ ἔχοντες“ εἶπεν „ὁ πράττωμεν καθήμεθα τὴν ἡμέραν
15 ὅλην περὶ γεροντίων Γραικῶν ζητοῦντες, πότερον ὑπὸ
τῶν παρ' ἡμῖν ἢ τῶν ἐν Ἀχαΐᾳ νεκροφόρων ἐκκομι-
σθῶσι.“ Ψηφισθείσης δὲ τῆς καθόδου τοῖς ἀνδράσιν
ἡμέρας ὀλίγας οἱ περὶ τὸν Πολύβιον διαλιπόντες αὐτοῖς
ἐπεχείρουν εἰς τὴν σύγκλητον εἰσελθεῖν, ὅπως ἄς πρό-
20 τερον εἶχον ἐν Ἀχαΐᾳ τιμὰς οἱ φυγάδες ἀναλάβοιεν, καὶ
τοῦ Κάτωνος ἀπεπειρῶντο τῆς γνώμης. Ὁ δὲ μεδιόσας
ἔφη τὸν Πολύβιον, ὥσπερ τὸν Ὀδυσσεῆα, βούλεσθαι πάλιν
εἰς τὸ τοῦ Κύκλωπος σπήλαιον εἰσελθεῖν, τὸ πιλίον
ἐκεῖ καὶ τὴν ζώνην ἐπιλελησμένον. Τοὺς δὲ φρονίμους
25 ἔλεγε μᾶλλον ὑπὸ τῶν ἀφρόνων ἢ τοὺς ἀφρονas ὑπὸ τῶν
φρονίμων ὠφελείσθαι· τούτους μὲν γὰρ φυλάττεσθαι
τας ἐκείνων ἁμαρτίας, ἐκείνους δὲ τὰς τούτων μὴ μιμεῖ-
σθαι κατορθώσεις. Τῶν δὲ νέων ἔφη χαίρειν τοῖς ἐρ-
θριῶσι μᾶλλον ἢ τοῖς ὠχριῶσι, στρατιώτου δὲ μὴ δεῖ-
30 σθαι τὰς μὲν χεῖρας ἐν τῷ βαδίξειν, τοὺς δὲ πόδας ἐν τῷ
μάχεσθαι κινουντος, μεῖζον δὲ ῥέγγοντος ἢ ἀλαλάζοντος.
Τὸν δὲ ὑπέρπαχυν κακίζων „Ποῦ δ' ἂν“ ἔφη „σῶμα

τοιοῦτον τῇ πόλει γένοιτο χρήσιμον, οὗ τὸ μεταξὺ λαί-
 μου καὶ βουβώνων πᾶν ὑπὸ τῆς γαστρὸς κατέχεται;“
 Τῶν δὲ φιληδόνων τινὰ βουλόμενον αὐτῷ συνεῖναι παρ-
 αιτούμενος, ἔφη μὴ δύνασθαι ξὴν μετ’ ἀνθρώπου τῆς
 καρδίας τὴν ὑπερφάνῃ ἐναισθητοτέραν ἔχοντος. Τοῦ δ’ 5
 ἑρῶντος ἔλεγε τὴν ψυχὴν ἐν ἄλλοτρίῳ σώματι ξὴν. Με-
 ταμεληθῆναι δ’ αὐτὸς ἐν παντὶ τῷ βίῳ τρεῖς μεταμελείας·
 μίαν μὲν ἐπὶ τῷ γυναικί πιστεῦσαι λόγον ἀπόρητον,
 ἑτέραν δὲ πλεύσας ὅπου δυνατόν ἦν πιξεῦσαι, τὴν δὲ
 τρίτην, ὅτι μίαν ἡμέραν ἀδιάθετος ἔμεινε. Πρὸς δὲ πρὸς 10
 σβύτην πονηρευόμενον „Ἀνθρώπε“ εἶπε „πολλὰ ἔχοντι
 τῷ γῆρα τὰ αἰσχρὰ μὴ προστίθῃ τὴν ἀπὸ τῆς κακίας αἰ-
 σχύνην.“ Πρὸς δὲ δῆμαρχον ἐν διαβολῇ μὲν φαρμακείας
 γενόμενον, φανῶν δὲ νόμον εἰσφέροντα καὶ βιαζόμενον
 „ὦ μειράκιον“ εἶπεν „οὐκ οἶδα, πότερον χειρόν ἐστιν ὃ 15
 κίρνης πιεῖν ἢ ὃ γράφεις κυρῶσαι.“ Βλασφημούμενος δ’
 ὑπ’ ἀνθρώπου βεβιωκότος ἀσελγῶς καὶ κακῶς „Ἀνιςος“
 εἶπεν „ἢ πρὸς σέ μοι μάχη ἐστί· καὶ γὰρ ἀκούεις τὰ κακὰ
 ῥαδίως καὶ λέγεις εὐχερῶς, ἐμοὶ δὲ καὶ λέγειν ἀηδὲς καὶ
 ἀκούειν ἄηδες.“ Τὸ μὲν οὖν τῶν ἀπομνημονευμάτων 20
 γένος τοιοῦτόν ἐστιν.

Χ. Ὑπατος δὲ μετὰ Φλάκκου Οὐαλλερίου τοῦ φίλου
 καὶ συνήθους ἀποδειχθεὶς ἔλαχε τῶν ἐπαρχιῶν ἣν Ἐντὸς
 Ἰσπανίαν Ῥωμαῖοι καλοῦσιν. Ἐνταῦθα δ’ αὐτῷ τὰ μὲν
 καταστρεφόμενῳ τῶν ἐθνῶν, τὰ δ’ οἰκειομένῳ διὰ λό- 25
 γων πολλὴ στρατιὰ τῶν βαρβάρων ἐπέπεσε, καὶ κίνδυνος
 ἦν αἰσχυρῶς ἐκβιασθῆναι· διὸ τῶν ἐγγύς Κελτιβήρων
 ἐπεκαλεῖτο συμμαχίαν. Αἰτούντων δ’ ἐκείνων τῆς βοη-
 θείας διακόσια τάλαντα μισθόν, οἱ μὲν ἄλλοι πάντες οὐκ
 ἀνασχετὸν ἐποιοῦντο Ῥωμαίους βαρβάρους ἐπικουρίας 30
 ὁμολογῆσαι μισθόν, ὃ δὲ Κάτων οὐδὲν ἔφη δεινόν εἶναι,
 ὑπὸ κῶντας μὲν γὰρ ἀποδώσειν ἀπὸ τῶν πολεμίων, οὐ παρ’

αὐτῶν, ἡττωμένων δὲ μήτε τοὺς ἀπαιτουμένους ἔσεσθαι
 μήτε τοὺς ἀπαιτοῦντας. Ταύτην δὲ τὴν μάχην κατὰ κρά-
 τος ἐνίκησε, καὶ τὰλλα προῦχώρει λαμπρῶς. Πολύβιος⁸⁴
 μὲν γέ φησι τῶν ἐντὸς Βαίτιος ποταμοῦ πόλεων ἡμέρᾳ
 5 μιᾷ τὰ τεῖχη κελεύσαντος αὐτοῦ περιαιρεθῆναι· πάμπολ-
 λαι δ' ἦσαν αὗται καὶ γέμουσαι μαχίμων ἀνδρῶν· αὐτὸς
 δὲ φησιν ὁ Κάτων πλείονας εἰληφέναι πόλεις ὣν διήγα-
 γεν ἡμερῶν ἐν Ἰβηρίᾳ· καὶ τοῦτο κόμπος οὐκ ἔστιν, εἴ-
 περ ὥς ἀληθῶς τετρακόσiai τὸ πλῆθος ἦσαν. Τοῖς μὲν
 10 οὖν στρατιώταις πολλὰ παρὰ τὴν στρατείαν ὠφελῆθαι
 ἔτι καὶ λίτραν ἀργυρίου κατ' ἄνδρα προσδίδεναι μιν, εἰπὼν
 ὥς κρεῖττον εἶη πολλοὺς Ῥωμαίων ἀργύριον ἢ χρυσίον
 ὀλίγους ἔχοντας ἐπανελθεῖν· εἰς δ' αὐτὸν ἐκ τῶν ἀλι-
 σκομένων οὐδὲν ἐλθεῖν λέγει· πλὴν ὅσα πίπωκεν ἢ βέ-
 15 βρωκε. „Καὶ οὐκ αἰτιῶμαι“ φησί „τοὺς ὠφελεῖσθαι ζη-
 τοῦντας ἐκ τούτων, ἀλλὰ βούλομαι μᾶλλον περὶ ἀρετῆς
 τοῖς ἀρίστοις ἢ περὶ χρημάτων τοῖς πλουσιωτάτοις ἀμιλ-
 λᾶσθαι καὶ τοῖς φιλαργυρωτάτοις περὶ φιλαργυρίας.“
 Οὐ μόνον δ' αὐτόν, ἀλλὰ καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν ἐφύλαττε
 20 καθαρούς παντὸς λήμματος. Ἦσαν δὲ πέντε θεράποντες
 ἐπὶ στρατείας σὺν αὐτῷ. Τούτων εἰς ὄνομα Πάκκιος
 ἡγόρασε τῶν αἰχμαλώτων τρεῖς παιδάρια· τοῦ δὲ Κά-
 τωνος αἰσθομένου, πρὶν εἰς ὄψιν ἐλθεῖν, ἀπήρξατο.
 Τοὺς δὲ παῖδας ὁ Κάτων ἀποδόμενος εἰς τὸ δημόσιον ἀν-
 25 ἤνεγκε τὴν τιμὴν.

XI. Ἐτι δ' αὐτοῦ διατρέβοντος ἐν Ἰβηρίᾳ Σκηπίων ὁ
 μέγας, ἐχθρὸς ὢν καὶ βουλόμενος ἐνστήναι κατορθοῦντι
 καὶ τὰς Ἰβηρικὰς πράξεις ὑπολαβεῖν, διεπράξατο τῆς
 ἐπαρχίας ἐκείνης ἀποδειχθῆναι διάδοχος. Σπεύσας δ'
 30 ὥς ἐνῆν τάχιστα κατέπαυσε τὴν ἀρχὴν τοῦ Κάτωνος. Ὁ
 δὲ λαβὼν σπείρας ὀπλιτῶν πέντε καὶ πεντακοσίους ἰπ-
 πεῖς προπομποὺς κατεστρέψατο μὲν τὸ Ἀκατανδῶν

ἔθνος, ἑξακοσίους δὲ τῶν ὑπομοληκότων κομισάμενος ἀπέκτεινεν. Ἐφ' οἷς σχετιάζοντα τὸν Σκηπίωνα κατειρυνευόμενος οὕτως ἔφη τὴν Ῥώμην ἔσεσθαι μεγίστην, τῶν μὲν ἐνδόξων καὶ μεγάλων τὰ τῆς ἀρετῆς πρωτεῖα μη μεθιέντων τοῖς ἀσηματέροις, τῶν δ' ὥσπερ αὐτὸς ἐστὶ δημοτικῶν ἀμιλλωμένων ἀρετῇ πρὸς τοὺς τῷ γένει καὶ τῇ δόξῃ προήκοντας. Οὐ μὴν ἀλλὰ τῆς συγκλήτου ψηφισαμένης μηδὲν ἀλλάττειν μηδὲ κινεῖν τῶν διωκημένων ὑπὸ Κάτωνος, ἡ μὲν ἀρχὴ τῷ Σκηπίωνι τῆς αὐτοῦ μᾶλλον ἢ τῆς Κάτωνος ἀφελούσα δόξης ἐν ἀπραξίᾳ καὶ σχολῇ μάτην διῆλθεν, ὃ δὲ Κάτων θριαμβεύσας οὐχ, ὥσπερ οἱ πλείστοι τῶν μὴ πρὸς ἀρετὴν, ἀλλὰ πρὸς δόξαν ἀμιλλωμένων, ὅταν εἰς τὰς ἄκρας τιμὰς ἐξίκωνται καὶ τύχῳσιν ὑπατείας καὶ θριάμβων, ἥδη τὸ λοιπὸν εἰς ἡδονὴν καὶ σχολὴν συσκευασάμενοι τὸν βίον ἐκ τῶν κοινῶν ἀπ-15
 λασιν, οὕτω καὶ αὐτὸς ἐξανῆκε καὶ κατέλυσε τὴν ἀρετὴν, ἀλλ' ὅμοια τοῖς πρῶτον ἀπτομένοις πολιτείας καὶ διψῶσι τιμῆς καὶ δόξης ἀφ' ἑτέρας ἀρχῆς συντείνας ἑαυτοῦ ἐν μέσῳ παρείχε καὶ φίλοις χρῆσθαι καὶ πολίταις, οὔτε τὰς συνηγορίας οὔτε τὰς στρατείας ἀπειπάμενος. 20

XII. Τιβερίῳ μὲν οὖν Σεμπρωνίῳ τὰ περὶ Θράκην καὶ Ἰστρον ὑπατεύοντι πρεσβεύων συγκατειργάσατο, Μανίῳ δ' Ἀκιλίῳ χιλιαρχῶν ἐπ' Ἀντίοχον τὸν μέγαν συνεξῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, φοβήσαντα Ῥωμαίους ὡς οὐδένα ἕτερον μετ' Ἀννίβαν. Τὴν γὰρ Ἀσίαν, ὅσην ὁ Νι-25
 κάτωρ Σέλευκος εἶχεν, ὀλίγου δεῖν ἅπασαν ἐξ ὑπαρχῆς ἀνειληφώς, ἔθνη τε πάμπολλα καὶ μάχιμα βαρβάρων ὑπήκοα πεποιημένος, ἐπῆρτο συμπεσεῖν Ῥωμαίοις ὡς μύνοις ἐτι πρὸς αὐτὸν ἀξιωμαχοῖς οὐσιν. Εὐπρεπῇ δὲ τοῦ πολέμου ποιησάμενος αἰτίαν τοὺς Ἕλληνας ἐλευθεροῦν, οὐ-30
 δὲν δεομένους, ἀλλὰ καὶ ἐλευθέρους καὶ αὐτονόμους χάριτι τῇ Ῥωμαίων ἀπὸ Φιλίππου καὶ Μακεδόνων νειωστί

γεγονότας, διέβη μετὰ δυνάμεως. Καὶ σάλον εὐθύς ἡ Ἑλλάς εἶχε καὶ μετέωρος ἦν ἐλπίσι διαφθειρομένη βασιλικαῖς ὑπὸ τῶν δημαγωγῶν. Ἐπεμπεν οὖν πρέσβεις ὁ Μάνιος ἐπὶ τὰς πόλεις. Καὶ τα μὲν πλεῖστα τῶν νεωτεριζόντων Τίτος Φλαμινίος ἔσχεν ἄνευ ταραχῆς καὶ κατεπράυνεν, ὥς ἐν τοῖς περὶ ἐκείνου γέγραπται, Κάτων δὲ Κορινθίους καὶ Πατρεῖς, ἐτι δ' Αἰγίεις παρεστήσατο. Πλεῖστον δὲ χρόνον ἐν Ἀθήναις διέτριψε. Καὶ λέγεται μὲν τις αὐτοῦ φέρεσθαι λόγος, ὃν Ἑλληνιστὶ πρὸς τὸν δῆμον εἶπεν, ὥς ξηλῶν τε τὴν ἀρετὴν τῶν παλαιῶν Ἀθηναίων τῆς τε πόλεως διὰ τὸ κάλλος καὶ τὸ μέγεθος ἡδέως γεγυῶς θεατῆς· τὸ δ' οὐκ ἄληθές ἐστιν, ἀλλὰ δι' ἔρμηνέως ἐνέτυχε τοῖς Ἀθηναίοις, δυννηθεὶς ἂν αὐτὸς εἰπεῖν, ἐμμένων δὲ τοῖς πατρίοις καὶ καταγελῶν τῶν τὰ Ἑλληνικὰ τεθναυμακότων. Ποστούμιον γοῦν Ἀλβῖνον ἱστορεῖν Ἑλληνιστὶ γράψαντα καὶ συγγνώμην αἰτούμενον ἐπέσκηψε εἰπών, δοτέον εἶναι τὴν συγγνώμην, εἰ τῶν Ἀμφικτυόνων ψηφισαμένων ἀναγκασθεὶς ὑπέμεινε τὸ ἔργον. Θαυμάσαι δὲ φησι τοὺς Ἀθηναίους τὸ τάχος αὐτοῦ καὶ τὴν ὀξύτητα τῆς φράσεως· ἃ γὰρ αὐτὸς ἐξέφερε βραχέως, τὸν ἔρμηνέα μακρῶς καὶ διὰ πολλῶν ἀπαγγέλλειν· τὸ δ' ὅλον οἰεσθαι τὰ ῥήματα τοῖς μὲν Ἑλλήσιν ἀπὸ χειλέων, τοῖς δὲ Ῥωμαίοις ἀπὸ καρδίας φέρεσθαι.

XIII. Ἐπεὶ δ' Ἀντίοχος ἐμφράξας τὰ περὶ Θερμοπύ-
 25 λας στενὰ τῷ στρατοπέδῳ, καὶ τοῖς αὐτοφρεσί τῶν τόπων ἐρύμασι προσβαλὼν χαρακώματα καὶ διατειχίσματα, καθῆστο τὸν πόλεμον ἐκκεκλεικέναι νομίζων, τὸ μὲν κατὰ στόμα βιάζεσθαι παντάπασιν ἀπεγίνωσκον οἱ Ῥωμαῖοι, τὴν δὲ Περσικὴν ἐκείνην περιήλυσιν καὶ κύκλωσιν
 30 ὁ Κάτων εἰς νοῦν βαλόμενος ἐξώδενσε νύκτωρ, ἀναλαβὼν μέρος τι τῆς στρατιάς. Ἐπεὶ δ' ἄνω προελθόντων ὁ καθοδηρῶν αἰχμάλωτος ἐξέπεσε τῆς ὁδοῦ καὶ πλανώμενος

ἐν τόποις ἀπόροις καὶ κρημνώδεσι δεινὴν ἀθυμίαν καὶ
 φόβον ἐνεργάσατο τοῖς στρατιώταις, ὁρῶν ὁ Κάτων τὸν
 κίνδυνον ἐκέλευσε τοὺς ἄλλους ἅπαντας ἀτρεμεῖν καὶ πε-
 ριμένειν, αὐτὸς δὲ Λεύκιόν τινα Μάλλιον, ἄνδρα δεινὸν
 ὀρειβατεῖν, παραλαβὼν ἐχώρει πολυπόνως καὶ παραβό- 5
 λως ἐν ἄσελῆνῳ νυκτὶ καὶ βαθείᾳ κοτίνοις καὶ πάροις
 ἀνατεταμένοις διασπάσματα πολλὰ τῆς ὄψεως καὶ ἀσά-
 φειαν ἐχούσης, ἕως ἐμβαλόντες εἰς ἀτραπὸν, ὡς φωντο,
 κάτω περαίνουσιν ἐπὶ τὸ στρατόπεδον τῶν πολεμίων
 ἔθεντο σημεῖα πρὸς τινὰς εὐσκόπους κεφαλὰς ὑπὲρ τὸ 10
 Καλλίδρομον ἀνεχούσας. Οὕτω δὲ πάλιν ἐπανιλθόντες
 ὀπίσω τὴν στρατιὰν ἀνέλαβον, καὶ πρὸς τὰ σημεῖα προά-
 γοντες ἦψαντο μὲν ἐκείνης τῆς ἀτραποῦ καὶ κατιστή-
 σαντο τὴν πορείαν, μικρὸν δὲ προσελθούσιν αὐτοῖς ἐπέ-
 λιπε φάραγγος ὑπολαμβάνουσης. Καὶ πάλιν ἦν ἀπορία 15
 καὶ δέος οὐκ ἐπισταμένων οὐδὲ συναρῶντων, ὅτι πλη-
 σίον ἐτύγγανον τῶν πολεμίων γερονότες. Ἦδη δὲ διέ-
 λαμπεν ἡμέρα, καὶ φθογγῆς τις ἔδοξεν ἐπακούσαι, τάχα
 δὲ καὶ καθορᾶν Ἑλληνικὸν χάρακα καὶ προφυλακὴν ὑπὸ
 τὸ κρημνώδες. Οὕτως οὖν ἐπιστήσας ἐνταῦθα τὴν στρα- 20
 τιὰν ὁ Κάτων ἐκέλευσεν αὐτῷ προσελθεῖν ἄνευ τῶν ἄλ-
 λων τοὺς Φιρμιανούς, οἷς αἰεὶ πιστοῖς ἐχρήτο καὶ προθύ-
 μοις. Συνδραμόντων δὲ καὶ περιστάντων αὐτὸν ἀνθρώπων
 εἶπεν, „Ἄνδρα χρῆζω λαβεῖν τῶν πολεμίων ζῶντα καὶ πυ-
 θέσθαι, τίνες οἱ προφυλαττοντες οὗτοι, πόσον πλῆθος αὐ- 25
 τῶν, τίς ὁ τῶν ἄλλων διάκοσμος ἢ τάξις καὶ παρασκευή, μεθ’
 ἧς ὑπομένουσιν ἡμᾶς. Τὸ δ’ ἔργον ἄρπαγμα δεῖ τάχους
 γενέσθαι καὶ τύλης, ἢ καὶ λέοντες ἄνοπλοι θαρροῦντες
 ἐπὶ τὰ δειλά τῶν θηρίων βαδίζουσι.“ Ταῦτα εἰπόντος τοῦ
 Κάτωνος αὐτόθιν ὁρούσαντες, ὥσπερ εἶχον, οἱ Φιρμιανοὶ 30
 κατὰ τῶν ὁρῶν ἔθενον ἐπὶ τὰς προφυλακάς· καὶ προσπε-
 σόντες ἀπροσδόκητοι πάντας μὲν διετάραξαν καὶ διεσκέ-

- δασαν, ἓνα δ' αὐτοῖς ὅπλοις ἀρπάσαντες ἐνεχείρισαν τῷ
 Κάτωνι. Παρὰ τούτου μαθὼν, ὥς ἡ μὲν ἄλλη δύναμις ἐν
 τοῖς στενοῖς κάθηται μετὰ τοῦ βασιλέως, οἱ δὲ φρουροῦν-
 τες οὗτοι τὰς ὑπερβολὰς Αἰτωλῶν εἰσὶν ἑξακόσιοι λογά-
 5 δες, καταφρονήσας τῆς ὀλιγότητος ἅμα καὶ τῆς ὀλιγορίας
 εὐθύς ἐπήγυν ἅμα σάλπιγξι καὶ ἀλαλαγμῷ, πρῶτος σπα-
 σάμενος τὴν μάχαιραν. Οἱ δ' ὥς εἶδον ἀπὸ τῶν κρημνῶν
 ἐπιφερομένους, φεύγοντες εἰς τὸ μέγα στρατόπεδον κατε-
 πίμπλασαν ταραχῆς ἅπαντας.
- 10 XIV. Ἐν τούτῳ δὲ καὶ τοῦ Μανίου κάτωθεν πρὸς τὰ
 διατειχίσματα βιαζομένου καὶ τοῖς στενοῖς προσβάλλον-
 τος ἀθρόαν τὴν δύναμιν, ὁ μὲν Ἀντίοχος εἰς τὸ στόμα
 λίθῳ πληγείς ἐκτιναχθέντων αὐτοῦ τῶν ὀδόντων ἀπέ-
 στρεψε τὸν ἵππον ὀπίσω, περιαλγῆς γενόμενος, τοῦ δὲ
 15 στρατοῦ μέρος οὐδὲν ὑπέμεινε τοὺς Ῥωμαίους, ἀλλὰ καί-
 περ ἀπόρους καὶ ἀμηχάνους τῆς φυγῆς ὁδοὺς καὶ πλάνας
 ἐχούσης, ἑλὼν βαθύνει καὶ πετρῶν ἀποτόμων τὰ πτώ-
 ματα καὶ τὰς ὀλισθήσεις ὑποδεχομένων, εἰς ταῦτα διὰ
 τῶν στενῶν ὑπερχεόμενοι καὶ συνωθοῦντες ἀλλήλους
 20 φόβῳ πληγῆς καὶ σιδήρου πολεμίων αὐτοὺς διέφθειρον.
 Ὁ δὲ Κάτων αἰετὶς μὲν τις ἦν, ὥς ἔοικε, τῶν ἰδίων ἐγκωμίων
 ἀφειδῆς καὶ τὴν ἀντικρυς μεγαλαυχίαν ὥς ἐπακολούθημα
 τῆς μεγαλοουργίας οὐκ ἔφευγε, πλείστον δὲ ταῖς πράξεσι
 ταύταις ὄγκον περιτέθεικε, καὶ φησι τοῖς ἰδοῦσιν αὐτὸν
 25 τότε διώκοντα καὶ παίοντα τοὺς πολεμίους παραστήναι
 μηδὲν ὀφείλειν Κάτωνα τῷ δήμῳ τοσοῦτον, ὅσον Κάτωνι
 τὸν δῆμον, αὐτὸν τε Μάνιον τὸν ὑπάτου θερμοῦ ἀπὸ
 τῆς νίκης ἔτι θερμῷ περιπλακέντα πολὺν χρόνον ἀσπά-
 ζεσθαι καὶ βοᾶν ὑπὸ χαρᾶς, ὥς οὐτ' ἂν αὐτὸς οὐθ' ὁ
 30 σύμπας δῆμος ἐξιῶσειε τὰς ἀμοιβὰς ταῖς Κάτωνος εὐε-
 γεσίαις. Μετὰ δὲ τὴν μάχην εὐθύς εἰς Ῥώμην ἐπέμπετο
 τῶν ἡγωνισμένων αὐτάγγελος καὶ διέπλευσε μὲν εἰς

Βρεντέσιον εὐτυχῶς, μιᾷ δ' ἡμέρᾳ διελάσας ἐκείθεν εἰς Τάραντα καὶ τέσσαρας ἄλλας ὁδεύσας πεμπταὶος εἰς Ῥώμην ἀπὸ θαλάσσης ἀφίκετο καὶ πρῶτος ἀπήγγειλε τὴν νίκην. Καὶ τὴν μὲν πόλιν ἐνέπλησεν εὐφροσύνης καὶ θυσιῶν, φρονήματος δὲ τὸν δῆμον ὡς πάσης γῆς καὶ θαλάσσης κρατεῖν δυνάμενον.

XV. Τῶν μὲν οὖν πολεμικῶν πράξεων τοῦ Κάτωνος αὗται σχεδὸν εἰσιν ἐλλογιμώταται· τῆς δὲ πολιτείας φαίνεται τὸ περὶ τὰς κατηγορίας καὶ τοὺς ἐλέγχους τῶν πονηρῶν μόριον οὐ μικρᾶς ἄξιον σπουδῆς ἡγησάμενος. 10 Αὐτός τε γὰρ ἐδίωξε πολλοὺς καὶ διώκουσιν ἑτέροις συνηγωνίσατο καὶ παρεσκεύασεν ὅλως διώκοντας, ὡς ἐπὶ Σκηπίωνα τοὺς περὶ Πετίλλιον. Τοῦτον μὲν οὖν ἀπ' οἴκου τε μεγάλου καὶ φρονήματος ἀληθινοῦ ποιησάμενον ὑπὸ πόδας τὰς διαβολὰς μὴ ἀποκτεῖναι δυνήθεις ἀφῆκε· 15 Λεύκιον δὲ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ μετὰ τῶν κατηγορῶν συστάς καταδίκη περιέβαλε χρημάτων πολλῶν πρὸς τὸ δημόσιον, ἣν οὐκ ἔχων ἐκεῖνος ἀπολύσασθαι καὶ κινδυνεύων δεδῆναι μόλις ἐπικλήσει τῶν δημάρχων ἀφεΐδη. Λέγεται δὲ καὶ νεανίσκῳ τινὶ τεθνηκότος πατρὸς ἐχθρὸν 20 ἡτιμωκότε καὶ πορευομένῳ δι' ἀγορᾶς μετὰ τὴν δίκην ἀπαντήσας ὁ Κάτων δεξιῶσασθαι καὶ εἰπεῖν, ὅτι ταῦτα χρή τοῖς γονεῦσιν ἐναγίζειν, οὐκ ἄρνας οὐδ' ἐρίφους, ἀλλ' ἐχθρῶν δάκρυα καὶ καταδίκας. Οὐ μὴν οὐδ' αὐτὸς ἐν τῇ πολιτείᾳ περιῆν ἀθῶος, ἀλλ' ὅπου τινὰ λαβὴν πα- 25 ράσχοι τοῖς ἐχθροῖς, κρινόμενος καὶ κινδυνεύων διατέλει. Λέγεται γὰρ ὀλίγον ἀπολιπούσας τῶν πεντήκοντα φυγεῖν δίκας, μίαν δὲ τελευταίαν ἕξ ἔτη καὶ ὀγδοήκοντα γεγυνώς· ἐν ᾗ καὶ τὸ μνημονευόμενον εἶπεν, ὡς χαλεπὸν 30 εἶστιν ἐν ἄλλοις βεβιωκότα ἀνθρώποις ἐν ἄλλοις ἀπολοῦναι. Καὶ τοῦτο πέρας οὐκ ἐποίησατο τῶν ἀγῶνων, τεσσάρων δ' ἄλλων ἐνιαυτῶν διελθόντων Σερούιου

Γάλβα κατηγόρησεν ἐνενηκοντα γεγονώς ἔτη. Κινδυνεύει γάρ ὡς ὁ Νέστωρ εἰς τριγωνίαν τῷ βίῳ καὶ ταῖς πράξεσι κατελθεῖν. Σκηπίωνι γάρ, ὡς λέλεκται, τῷ μεγάλῳ πολλὰ διερισάμενος ἐν τῇ πολιτείᾳ διέτεινεν εἰς
 5 Σκηπίωνα τὸν νέον, ὃς ἦν ἐκείνου κατὰποίησιν υἱωνός, υἱὸς δὲ Παύλου τοῦ Περσεία καὶ Μακεδόνος καταπολεμήσαντος.

XVI. Τῆς δ' ὑπατείας κατόπιν ἔτεσι δέκα τιμητέων ὁ Κάτων παρήγγειλε. Κορυφὴ δὲ τίς ἐστι τιμῆς ἀπάσης
 10 ἡ ἀρχὴ καὶ τρόπος τινὰ τῆς πολιτείας ἐπιτελείωσις, ἄλλην τε πολλὴν ἐξουσίαν ἔχουσα καὶ τὴν περὶ τὰ ἥθη καὶ τοὺς βίους ἐξέτασιν. Οὔτε γὰρ γάμον οὔτε παιδοποιεῖν τινὸς οὔτε δίαιταν οὔτε συμπόσιον ᾧοντο δεῖν ἄκριτον καὶ ἀνεξέταστον, ὡς ἕκαστος ἐπιθυμίας ἔχοι καὶ προαιρέσεως,
 15 ἀφεῖσθαι. Πολὺ δὲ μᾶλλον ἐν τούτοις νομίζοντες ἢ ταῖς ὑπαίθροις καὶ πολιτικαῖς πράξεσι τρόπον ἀνδρός ἐνορᾶσθαι, φύλακα καὶ σωφρονιστὴν καὶ κολαστὴν τοῦ μηδένα καθ' ἡδονὰς ἐκτρέπεσθαι καὶ παρεκβαίνειν τὸν ἐπιχώριον καὶ συνῆθη βίον ἡρῶντο τῶν καλουμένων πα-
 20 τρικλίων ἕνα καὶ τῶν δημοτικῶν ἕνα. Τιμητὰς δὲ τούτους προσηγόρευον, ἐξουσίαν ἔχοντας ἀφελέσθαι μὲν ἵππον, ἐκβαλεῖν δὲ συγκλήτου τὸν ἀκολάστως βιοῦντα καὶ ἀτάκτως. Οὗτοι δὲ καὶ τὰ τιμήματα τῶν οὔσιων λαμβάνον-
 25 τες ἐπεσκόπου, καὶ ταῖς ἀπογραφαῖς τὰ γένη καὶ τὰς πολιτείας διεκρίνον· ἄλλας τε μεγάλας ἔχει δυνάμεις ἡ ἀρχή. Διὸ καὶ τῷ Κάτῳι πρὸς τὴν παραγγελίαν ἀπήντησαν ἐνιστάμενοι σχεδὸν οἱ γνωριμώτατοι καὶ πρωτοί
 τῶν συγκλητικῶν. Τοὺς μὲν γὰρ εὐπατριδας ὁ φθόνος ἐλύπει, παντάπασιν οἰομένους προσηλακίζεσθαι τὴν εὐ-
 30 γένειαν ἀνθρώπων ἀπ' ἀρχῆς ἀδόξων εἰς τὴν ἄκραν τιμὴν καὶ δύναναι ἀναβιβαζομένων, οἱ δὲ μοχθηρὰ συνειδότες αὐτοῖς ἐπιτηδεύματα καὶ τῶν πατρῶων ἐκδιαίτησιν

ἐδῶν ἐφοβοῦντο τὴν αὐστηρίαν τοῦ ἀνδρός, ἀπαραιτή-
 του ἐν ἐξουσίᾳ καὶ χαλεπὴν ἐσομένην. Διὸ συμφρονή-
 σαντες καὶ παρασκευάσαντες ἑπτὰ κατήγον ἐπὶ τὴν πα-
 ραγγελίαν ἀντιπάλους τῷ Κάτωνι, θεραπεύοντας ἐλπίσι
 χρησταῖς τὸ πλῆθος, ὥς δὴ μαλακῶς καὶ πρὸς ἡδονὴν ἔ-
 ἄρχεσθαι δεόμενον. Τοῦναντίον δ' ὁ Κάτων οὐδεμίαν
 ἐνδιδοὺς ἐπιείκειαν, ἀλλ' ἀντικρὺς ἀπειλῶν τε τοῖς πο-
 νηροῖς ἀπὸ τοῦ βήματος καὶ κεκραγῶς μεγάλου καθαρ-
 μοῦ χρῆζειν τὴν πόλιν, ἡξίου τοὺς πολλοὺς, εἰ σωφρο-
 νοῦσι, μὴ τὸν ἡδιστον, ἀλλὰ τὸν σφοδρότατον αἰρεῖσθαι 10
 τῶν ἱατρῶν· τοῦτον δὲ αὐτὸν εἶναι καὶ τῶν πατρικίων
 ἓνα Φλάκκον Οὐαλλέριον· μετ' ἐκείνου γὰρ οἴεσθαι μό-
 νου τὴν τρυφὴν καὶ τὴν μαλακίαν ὥσπερ ὕδραν τέμνων
 καὶ ἀποκαίων προὔθρου τι ποιήσῃν, τῶν δ' ἄλλων ὁρᾶν
 ἕκαστον ἄρξαι κακῶς βιαζόμενον, ὅτι τοὺς καλῶς ἄρξον- 15
 τας δέδοικεν. Οὕτω δ' ἄρα μέγας ἦν ὡς ἀληθῶς καὶ με-
 γάλων ἄξιος δημαγωγῶν ὁ Ῥωμαίων δῆμος, ὥστε μὴ φο-
 βηθῆναι τὴν ἀνάτασιν καὶ τὸν ὄγκον τοῦ ἀνδρός, ἀλλὰ
 τοὺς ἡδεῖς ἐκείνους καὶ πρὸς χάριν ἅπαντα ποιήσῃν δο-
 κοῦντας ἀπορρίψας ἐλέσθαι μετὰ τοῦ Κάτωνος τὸν Φλάκ- 20
 κον, ὥσπερ οὐκ αἰτοῦντος ἀρχήν, ἀλλ' ἄρχοντος ἥδη καὶ
 προστάττοντος ἀκροώμενος.

XVII. Προέγραψε μὲν οὖν ὁ Κάτων τῆς συγκλήτου
 τὸν συνάρχοντα καὶ φίλον Λεύκιον Οὐαλλέριον Φλάκ-
 κον, ἐξέβαλε δὲ τῆς βουλῆς ἄλλους τε συχνοὺς καὶ Λεύ- 25
 κιον Κοῦντιον, ὕπατον μὲν ἑπτὰ πρότερον ἐνιαυτοῖς γε-
 γενημένον, ὃ δ' ἦν αὐτῷ πρὸς δόξαν ὑπατείας μείζον,
 ἀδελφὸν Τίτου Φλαμινίνου τοῦ καταπολεμήσαντος Φί-
 λιππον. Αἰτίαν δὲ τῆς ἐκβολῆς ἔσχε τοιαύτην. Μειρά-
 346 κιον ἐκ τῆς παιδικῆς ὥρας ἑταιροῦν ἀνειληφῶς ὁ Λεύ- 30
 κιος ἀεὶ περὶ αὐτὸν εἶχε καὶ συνεπήγετο στρατηγῶν, ἐπὶ
 τιμῆς καὶ δυνάμεως τοσαύτης, ὅσῃν οὐδεὶς εἶχε τῶν πρώ-

- των παρ' αὐτῷ φίλων καὶ οἰκείων. Ἐνύγχανε μὲν οὖν ἡγούμενος ὑπατικῆς ἐπαρχίας· ἐν δὲ συμποσίῳ τινὶ τὸ μεираκίον, ὥσπερ εἰώθει, συγκατακείμενον ἄλλην τε κολακειάν ἐκίνει πρὸς τὸν ἄνθρωπον ἐν οἴῳ ὁμόδιως ἀγόμενον, καὶ φιλεῖν αὐτὸν οὕτως ἔλεγεν, ὥστ'·
- 5 ἔφη, „θεῖας οὕσης οἴκοι μονομάχων οὐ τετθεαμένος πρότερον ἐξώρμησα πρὸς σέ, καίπερ ἐπιθυμῶν ἰδεῖν ἄνθρωπον σφαττόμενον.“ Ὁ δὲ Λεύκιος ἀντιφιλοφρονούμενος, „Ἀλλὰ τούτου γε χάριν“ εἶπε, „μὴ μοι κατάκεισο λυπούμενος,
- 10 ἐγὼ γὰρ ἰάσομαι.“ Καὶ κελεύσας ἕνα τῶν ἐπὶ θανάτῳ κατακρίτων εἰς τὸ συμπόσιον ἀχθῆναι καὶ τὸν ὑπηρέτην ἔχοντα πέλεκυν παραστήναι, πάλιν ἠρώτησε τὸν ἐρώμενον, εἰ βούλεται τυπτόμενον θεάσασθαι. Φήσαντος δὲ βούλεσθαι, προσέταξεν ἀποκόψαι τοῦ ἀνθρώπου τὸν τρά-
- 15 χηλον. Οἱ μὲν οὖν πλείστοι ταῦτα ἱστοροῦσι, καὶ ὁ γε Κικέρων αὐτὸν τὸν Κάτωνα διηγούμενον ἐν τῷ περὶ γήρως διαλόγῳ πεποίηκεν· ὁ δὲ Αἰβίος αὐτόμολον εἶναι φησι Γαλάτην τὸν ἀναιρεθέντα, τὸν δὲ Λεύκιον οὐ δι' ὑπηρέτου κτείνειν τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' αὐτὸν ἰδίᾳ χειρὶ,
- 20 καὶ ταῦτα ἐν τῷ λόγῳ γεγράφθαι Κάτωνος. Ἐκβληθέντος οὖν τοῦ Λευκίου τῆς βουλῆς ὑπὸ τοῦ Κάτωνος, ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ βαρέως φέρων ἐπὶ τὸν δῆμον κατέφυγε καὶ τὴν αἰτίαν ἐκέλευεν εἰπεῖν τὸν Κάτωνα τῆς ἐκβολῆς. Εἰπόντος δὲ καὶ διηγησαμένου τὸ συμπόσιον ἐπεχειρεῖ
- 25 μὲν ὁ Λεύκιος ἀρνέσθαι, προκαλουμένον δὲ τοῦ Κάτωνος εἰς ὀρισμὸν ἀνεδύετο. Καὶ τότε μὲν ἄξια παθεῖν κατεγνώσθη· θεῖας δ' οὕσης ἐν θεάτρῳ τὴν ὑπατικὴν χώραν παρελθὼν καὶ πορρωτάτῳ που καθεσθεις οἴκτου ἔσχε παρὰ τῷ δῆμῳ, καὶ βοῶντες ἠνέγκασαν αὐτὸν μετελθεῖν,
- 30 ὥς ἦν δυνατόν ἐπανορθούμενοι καὶ θεραπεύοντες τὸ γεγεννημένον. Ἄλλον δὲ βουλῆς ἐξέβαλεν ὑπατεῦσιν ἐπίδοξον ὄντα, Μανίλλιον, ὅτι τὴν αὐτοῦ γυναῖκα μεθ' ἡμέ-

ραν ὁρώσης τῆς θυγατρὸς κατεφίλησεν. Αὐτῷ δ' ἔφη τὴν
 γυναῖκα μηδέποτε πλὴν βροντῆς μεγάλης γενομένης περι-
 πλακῆναι, καὶ μετὰ παιδιᾶς εἰπεῖν αὐτὸν ὡς μακρότιός ἐστι
 τοῦ Διὸς βροντῶντος.

XVIII. Ἦνεγκε δέ τινα τῷ Κάτῳ καὶ Δεύκιος ὁ
 Σκηπίωνος ἀδελφὸς ἐπίφθονον αἰτίαν, θριαμβικὸς ἀνὴρ
 ἀφαιρεθεὶς ὑπ' αὐτοῦ τὸν ἵππον· ἔδοξε γὰρ οἶον εφν-
 βρίζων Ἀφρικανῷ Σκηπίῳ τεθνηκότι τοῦτο ποιῆσαι.
 Τοὺς δὲ πλείστους ἡνίασε μάλιστα τῇ περικοπῇ τῆς πο-
 λυτελείας, ἣν ἀντικρὺς μὲν ἀφελέσθαι, νενοσηκότων ἤδη 10
 καὶ διεφθαρμένων ὑπ' αὐτῆς τῶν πολλῶν, ἀδύνατον ἦν,
 κύκλῳ δὲ περιῶν ἡνάρκαζεν ἐσθῆτος, ὀχήματος, κόσμου
 γυναικείου, σκευῶν τῶν περὶ δίαιταν, ὧν ἐκάστου τὸ τί-
 μημα δραχμαὶς χιλίας καὶ πεντακοσίας ὑπερέβαλλεν, ἀπο-
 τιμᾶσθαι τὴν ἀξίαν εἰς τὸ δεκαπλάσιον, βουλόμενος ἀπὸ 15
 μειζόνων τιμημάτων αὐτοῖς μείζονας καὶ τὰς εἰσφορὰς
 εἶναι. Καὶ προσετίμησε τρεῖς χαλκοὺς πρὸς τοῖς χιλίοις,
 ὅπως βαρυνόμενοι ταῖς ἐπιβολαῖς καὶ τοὺς ἐνσταλαῖς καὶ
 λιτοὺς ὁρῶντες ἀπὸ τῶν ἴσων ἐλάττονα τελοῦντας εἰς τὸ
 δημόσιον ἀπαγορεύωσιν. Ἦσαν οὖν αὐτῷ χαλεποὶ μὲν οἱ 20
 τὰς εἰσφορὰς διὰ τὴν τρυφὴν ὑπομένοντες, χαλεποὶ δ'
 αὐτὸν πάλιν οἱ τὴν τρυφὴν ἀποτιθέμενοι διὰ τὰς εἰσφορὰς.
 Πλούτου γὰρ ἀφαίρεσιν οἱ πολλοὶ νομίζουσι τὴν κώλυ-
 σιν αὐτοῦ τῆς ἐπιδείξεως, ἐπιδείκνυσθαι δὲ τοῖς περι-
 τοῖς, οὐ τοῖς ἀναγκαίοις. Ὁ δὲ καὶ μάλιστα φασὶ τὸν φι- 25
 λόσοφον Ἀρίστωναν θαυμάζειν, ὅτι τοὺς τὰ περιττὰ κε-
 κτημένους μᾶλλον ἡγοῦνται μακαρίους ἢ τοὺς τῶν ἀναγ-
 κάων καὶ χρησίμων εὐποροῦντας. Σκόπας δὲ ὁ Θεττα-
 λὸς αἰτουμένου τινὸς τῶν φίλων παρ' αὐτοῦ τι τοιοῦτον,
 347 ὃ μὴ σφόδρα ἦν χρησίμων ἐκείνῳ, καὶ λέγοντος, ὡς οὐδὲν 30
 αἰτεῖ τῶν ἀναγκαίων καὶ χρησίμων „Καὶ μὴν ἐγὼ τοῦ-
 τοις“ εἶπεν „εὐδαίμων καὶ πλούσιός εἰμι, τοῖς ἀχρηστοῖς

καὶ περιτοῖς. Οὕτως ὁ τοῦ πλούτου ξήλος οὐδενὶ πάθει φυσικῶς συνημμένος ἐκ τῆς ὁγλώδους καὶ θυραίου δόξης ἐπεισὸδιός ἐστιν.

- XIX. Οὐ μὴν ἀλλὰ τῶν ἐγκαλούντων ἐλάχιστα φρον-
 5 τίξων ὁ Κάτων ἐπι μᾶλλον ἐπέτεινεν, ἀποκόπτων μὲν ὀχετοὺς, οἷς τὸ παραρρέον δημόσιον ὕδωρ ὑπολαμβάνοντες ἀπῆγον εἰς οἰκίας ἰδίας καὶ κήπους, ἀνατρέπων δὲ καὶ καταβάλλον ὅσα προὔβαινεν εἰς τὸ δημόσιον οἰκοδομήματα, συστέλλων δὲ τοῖς μισθοῖς τὰς ἐργολαβίας, τὰ δὲ
 10 τέλη ταῖς πράσεσιν ἐπὶ τὰς ἐσχάτας ἐλαύνων τιμᾶς. Ἀφ' ὧν αὐτῷ πολὺ συνήχθη μῆσος. Οἱ δὲ περὶ τὸν Τίτον συστάντες ἐπ' αὐτὸν ἐν τε τῇ βουλῇ τὰς γεγενημένας ἐκδόσεις καὶ μισθώσεις τῶν ἱερῶν καὶ δημοσίων ἐργῶν ἔλυσαν ὡς γεγενημένας ἀλυσιτελῶς, καὶ τῶν δημάρχων τοὺς
 15 θρασυτάτους παρώξυναν ἐν δῆμῳ προσκαλέσασθαι τὸν Κάτωνα καὶ ζημιῶσαι δυοὶ ταλάντοις. Πολλὰ δὲ καὶ πρὸς τὴν τῆς βασιλικῆς κατασκευὴν ἠναντιώθησαν, ἣν ἐκείνος ἐκ χρημάτων κοινῶν ὑπὸ τὸ βουλευτήριον τῇ ἀγορᾷ παρέβαλε καὶ Πορκία βασιλικὴ προσηγορεύθη. Φαίνεται
 20 δὲ θαυμαστῶς ἀποδεξάμενος αὐτοῦ τὴν τιμητείαν ὁ δῆμος. Ἀνδριάντα γοῦν ἀναθεὶς ἐν τῷ ναῷ τῆς Ὑγείας ἐπέγραψεν οὐ τὰς στρατηγίας οὐδὲ τὸν θρίαμβον τοῦ Κάτωνος, ἀλλ', ὥς ἂν τις μεταφράσειε τὴν ἐπιγραφὴν, „Ὅτι τὴν Ῥωμαίων πολιτείαν ἐγκεκλιμένην καὶ ῥέπου-
 25 σαν ἐπὶ τὸ χεῖρον τιμητῆς γενόμενος χρησταῖς ἀργααῖς καὶ σώφροσιν ἐθισμοῖς καὶ διδασκαλίαις εἰς ὀρθὸν αὐτὸς ἀποκατέστησε.“ Καίτοι πρότερον αὐτὸς κατεγέλα τῶν ἀγαπῶντων τὰ τοιαῦτα, καὶ λανθάνειν αὐτοὺς ἔλεγεν ἐπὶ χαλκείων καὶ ζωγράφων ἔργοις μέγα φρονοῦντας, αὐτοῦ
 30 δὲ καλλίστας εἰκόνας ἐν ταῖς ψυχαῖς περιφέρειν τοὺς πολίτας· πρὸς δὲ τοὺς θαυμάζοντας, ὅτι πολλῶν ἀδόξων ἀνδριάντας ἔχοντων ἐκείνος οὐκ ἔχει „Μᾶλλον γάρ“ ἔφη

βούλομαι ζητεῖσθαι, διὰ τί μου ἀνδριάς οὐ κεῖται ἢ διὰ
τί κεῖται· τὸ δ' ὅλον οὐδ' ἐπαινούμενον ἤξειλον τὸν ἀγα-
θὸν πολίτην ὑπομένειν, εἰ μὴ τοῦτο χρησίμως γένοιτο
τῷ κοινῷ. Καὶ πλεῖστα πάντων ἑαυτὸν ἐγκεκωμίαιεν, ὅς
γε καὶ τοὺς ἀμαρτάνοντάς τι περὶ τὸν βίον, εἴτ' ἐλεγχο- 5
μένους λέγειν φησίν, ὥς οὐκ ἄξιον ἐγκαλεῖν αὐτοῖς· οὐ
γὰρ Κάτωνές εἰσι· καὶ τοὺς ἐνια μιμεῖσθαι τῶν ὑπ' αὐ-
τοῦ πραττομένων οὐκ ἐμμελῶς ἐπιχειροῦντας ἐπαρι-
στεροὺς καλεῖσθαι Κάτωνα· ἀφορᾶν δὲ τὴν βουλὴν
πρὸς αὐτὸν ἐν τοῖς ἐπισηφιστάτοις καιροῖς ὥσπερ ἐν 10
πλῶ πρὸς κυβερνήτην, καὶ πολλάκις μὴ παρόντος ὑπερ-
τίθεσθαι τὰ πλείστης ἄξια σπουδῆς. Ἄ δὲ παρὰ τῶν
ἄλλων αὐτῷ μαρτυρεῖται· μέγα γὰρ ἔσχευ ἐν τῇ πόλει
καὶ διὰ τὸν βίον καὶ διὰ τὸν λόγον καὶ διὰ τὸ γῆρας
ἄξιωμα.

15

XX. Γίγονε δὲ καὶ πατὴρ ἀγαθὸς καὶ περὶ γυναῖκα
χρηστός ἀνὴρ καὶ χρηματιστὴς οὐκ εὐκαταφρόνητος οὐδ'
ὥς τι μικρὸν ἢ φαῦλον ἐν παρέργῳ μεταχειρισάμενος τὴν
τοιαύτην ἐπιμέλειαν. Ὅθεν οἶομαι δεῖν καὶ περὶ τούτων
ὅσα καλῶς ἔχει διελθεῖν. Γυναῖκα μὲν εὐγενεστέραν ἢ 20
πλουσιωτέραν ἐγχευ, ἡγούμενος ὁμοίως μὲν ἀμφοτέρας
ἔχειν βάρος καὶ φρόνημα, τὰς δὲ γυναικὰς αἰδουμένας τὰ
αἰσχρὰ μᾶλλον ὑπηκόους εἶναι πρὸς τὰ καλὰ τοῖς γεγα-
μηκόσι. Τὸν δὲ τύπτοντα γαμέτην ἢ παῖδα τοῖς ἀγνώσ-
τοις ἔλεγεν ἱεροῖς προσφέρειν τὰς χεῖρας. Ἐν ἐπαίνῳ δὲ 25
μεῖζονι τίθεσθαι τὸ γαμέτην ἀγαθὸν ἢ τὸ μέγαν εἶναι
συγκλητικόν· ἐπεὶ καὶ Σωκράτους οὐδὲν ἄλλο θαυμάζειν
τοῦ παλαιοῦ πλὴν ὅτι γυναικὶ χαλεπῇ καὶ παισὶν ἀπο-
πλήκτοις χρώμενος ἐπεικῶς καὶ πρῶτος διετέλεσε. Γενο-
μένου δὲ τοῦ παιδὸς οὐδὲν ἦν ἔργον οὕτως ἀναγκαῖον, 30
348 εἰ μὴ τι δημόσιον, ὥς μὴ παρεῖναι τῇ γυναικὶ λουούσῃ
τὸ βρέφος καὶ σπαργανούσῃ. Αὐτὴ γὰρ ἔτραπεν ἰδίῳ

- γάλακτι· πολλάκις δὲ καὶ τὰ τῶν δούλων παιδάγια τῷ
μαστῷ προσιεμένη κατεσκευάζεν εὐνοίαν ἐκ τῆς συντροφί-
ας πρὸς τὸν υἱόν. Ἐπεὶ δὲ ἤρξατο συνιέναι, παραλα-
βὼν αὐτὸς ἐδίδασκε γράμματα, καίτοι χαρίεντα δούλου
5 εἶχε γραμματιστὴν ὄνομα Χίλωνα, πολλοὺς διδάσκοντα
παιδας. Οὐκ ἤξιον δὲ τὸν υἱόν, ὥς φησιν αὐτὸς, ὑπὸ
δούλου κακῶς ἀκούειν ἢ τοῦ ὧτὸς ἀνατείνεσθαι μαθηά-
νοντα βράδιον, οὐδὲ γε μαθήματος τηλικούτου τῷ δούλῳ
χάριν ὑφείλειν, ἀλλ' αὐτὸς μὲν ἦν γραμματιστής, αὐτὸς
10 δὲ νομοδιδάκτης, αὐτὸς δὲ γυμναστής, οὐ μόνον ἀκον-
τίζειν οὐδ' ὀπλομαχεῖν οὐδ' ἱππεύειν διδάσκων τὸν υἱόν,
ἀλλὰ καὶ τῇ χειρὶ πύξ παίζειν καὶ καῦμα καὶ ψυχὸς ἀνέχε-
σθαι καὶ τὰ δινώδη καὶ τραχύνοιντα τοῦ ποταμοῦ διανη-
χόμενον ἀποβιάζεσθαι. Καὶ τὰς ἱστορίας δὲ συγγράφαι
15 φησὶν αὐτὸς ἰδίᾳ χειρὶ καὶ μεγάλοις γράμμασιν, ὅπως
οἰκοθεν ὑπάρχοι τῷ παιδί πρὸς ἐμπειρίαν τῶν παλαιῶν
καὶ πατριῶν ὠφελείσθαι· τὰ δ' αἰσχρὰ τῶν ῥημάτων οὐχ
ἦττον εὐλαβεῖσθαι τοῦ παιδὸς παρόντος ἢ τῶν ἱερῶν
παρθένων, ἃς Ἑστιάδας καλοῦσι· συλλούεσθαι δὲ μη-
20 δέποτε. Καὶ τοῦτο κοινὸν ἔοικε Ῥωμαίων ἔθος εἶναι· καὶ
γὰρ πενθεροῖς γαμβροὶ ἐφυλάττοντο συλλούεσθαι, δυσω-
πούμενοι τὴν ἀποκάλυψιν καὶ γύμνωσιν. Εἴτα μέντοι
παρ' Ἑλλήνων τὸ γυμνοῦσθαι μαθόντες, αὐτοὶ πάλιν τοῦ
καὶ μετὰ γυναικῶν τοῦτο πράσσειν ἀναπεπλήκασιν τοὺς
25 Ἕλληνας. Οὕτω δὲ καλὸν ἔργον εἰς ἀρετὴν τῷ Κάτωνι
πλάττοντι καὶ δημιουργοῦντι τὸν υἱόν, ἐπεὶ τὰ τῆς προ-
θυμίας ἦν ἄμεμπτα καὶ δι' εὐφυΐαν ὑπήκουεν ἡ ψυχὴ, τὸ
δὲ σῶμα μαλακώτερον ἐφαίνετο τοῦ πονεῖν, ὑπανήκεν
αὐτῷ τὸ σύντονον ἄγαν καὶ κεκολασμένον τῆς διαίτης.
30 Ὁ δὲ, καίπερ οὕτως ἔχων, ἀνὴρ ἀγαθὸς ἦν ἐν ταῖς στρα-
τείαις, καὶ τὴν πρὸς Περσέα μάχην ἡγωνίσατο λαμπρῶς
Παύλου στρατηγοῦντος. Εἴτα μέντοι τοῦ ξίφους ἐκκρου-

σθέντος ὑπὸ πληγῆς ἢ δι' ὑγρότητα τῆς χειρὸς ἐξολι-
σθόντος ἀχθεσθεὶς τρέπεται πρὸς τινὰς τῶν συνήθων,
καὶ παραλαβὼν ἐκείνους αὐθις εἰς τοὺς πολεμίους ἐνέ-
βαλε. Πολλῶ δ' ἀγῶνι καὶ βίᾳ μεγάλῃ διαφωτίσας τὸν
τόπον ἀνεῦρε μόγις ἐν πολλοῖς σάγμασιν ὄπλων καὶ σώ- 5
μασι νεκρῶν ὁμοῦ φίλων τε καὶ πολεμίων κατασεσῶρευ-
μένων. Ἐφ' ᾧ καὶ Παῦλος ὁ στρατηγὸς ἠγάσθη τὸ μει-
ράκιον, καὶ Κάτωνος αὐτοῦ φέρεται τις ἐπιστολὴ πρὸς
τὸν υἱὸν ὑπερφυῶς ἐπαινοῦντος τὴν περὶ τὸ ξίφος φι-
λοτιμίαν αὐτοῦ καὶ σπουδὴν. Ὑστερον δὲ καὶ Παύλου 10
θυγατέρα Τερτίαν ἐγήμεν ὁ νεανίας, ἀδελφὴν Σκηπίω-
νος, οὐχ ἥττον ἤδη δι' αὐτὸν ἢ τὸν πατέρα καταμεινύ-
μενος εἰς γένος τηλικούτου. Ἡ μὲν οὖν περὶ τὸν υἱὸν
ἐπιμέλεια τοῦ Κάτωνος ἄξιον ἔσχευ τέλος.

XXI. Οἰκέτας δὲ πολλοὺς ἐκτάτο, τῶν αἰχμαλώτων 15
ὠνούμενος μάλιστα τοὺς μικροὺς καὶ δυναμένους ἐτι
τροφὴν καὶ παιδεύειν ὥς σκύλακας ἢ πώλους ἐνεργεῖν.
Τούτων οὐδεὶς εἰσῆλθεν εἰς οἰκίαν ἑτέραν, εἰ μὴ πέμψαν-
τος αὐτοῦ Κάτωνος ἢ τῆς γυναικός. Ὁ δ' ἐρωτηθεὶς, τί
πράττοι Κάτων, οὐδὲν ἀπεκρίνετο πλὴν ἀγνοεῖν. Ἐδει 20
δὲ ἢ πράττειν τι τῶν ἀναγκαίων οἰκοὶ τὸν δοῦλον ἢ κα-
θεύδειν· καὶ σφόδρα τοῖς κοιμωμένοις ὁ Κάτων ἐχαιρε,
πρῶτους τε τῶν ἐργηγορότων νομίζων καὶ πρὸς ὅτι-
οὖν βελτίονας χρῆσθαι τῶν δεομένων ὕπνου τοὺς ἀπο-
λελυκότας. Οἰόμενος δὲ τὰ μέγιστα ᾗδιουργεῖν ἀφρο- 25
δισίων ἕνεκα τοὺς δούλους ἔταξεν ὠρισμένον νομίσματος
349 ὁμιλεῖν ταῖς θεραπαινίσιν, ἑτέρα δὲ γυναικὶ μηδένα πλη-
σιάζειν. Ἐν ἀρχῇ μὲν οὖν ἔτι πένης ὢν καὶ στρατευόμε-
νος πρὸς οὐδὲν ἐδυσκόλαινε τῶν περὶ δίαιταν, ἀλλ' αἰ-
σχιστον ἀπέφαινε διὰ γαστέρα πρὸς οἰκέτην ζυγομαχεῖν. 30
Ὑστερον δὲ τῶν πραγμάτων ἐπιδιδόντων ποιούμενος
ἐστίασεις φίλων καὶ συναρχόντων ἐκόλαξεν εὐθὺς μετὰ

τὸ δείπνον ἱμάντι τοὺς ἀμελέστερον ὑπουργήσαντας ὅτι-
 οὖν ἤσκεν ἄσαντας. Ἀεὶ δέ τινα σιάσιν ἔχειν τοὺς δούλους
 ἐμηχανᾶτο καὶ διαφορὰν πρὸς ἀλλήλους, ὑπονοῶν τὴν
 ὁμόνοιαν αὐτῶν καὶ δεδοικώς. Τοὺς δ' ἄξιον εἰργάσθαι
 5 τι θανάτου δοξάντας ἐδικαίου κριθέντας ἐν τοῖς οἰκέταις
 πᾶσιν ἀποθνήσκειν, εἰ καταγνωσθεῖεν. Ἀπτόμενος δὲ
 συντονώτερον πορίσμου τὴν μὲν γεωργίαν μᾶλλον ἡγεῖτο
 διαγωγὴν ἢ πρόσοδον, εἰς δ' ἀσφαλῆ πράγματα καὶ βέ-
 βαια κατατιθέμενος τὰς ἀφορμὰς ἐκτάτο λίμνας, ὕδατα
 10 θερμά, τύπους κρυφεύσιν ἀνειμένους, ἐργατησίαν χώ-
 ραν, ἔχουσαν αὐτοφυεῖς νομάς καὶ ὕλας, ἀφ' ὧν αὐτῷ
 χρήματα προσῆι πολλά μὴδ' ὑπὸ τοῦ Διός, ὥς φησιν
 αὐτός, βλαβῆναι δυναμένων. Ἐχρήσατο δὲ καὶ τῷ δι-
 βεβλημένῳ μάλιστα τῶν δανεισμῶν ἐπὶ ναυτικοῖς τὸν
 15 τρόπον τοῦτον. Ἐκέλευε τοὺς δανειζομένους ἐπὶ κοι-
 νωνίᾳ πολλοὺς παρακαλεῖν γενομένων δὲ πεντήκοντα
 καὶ πλοίων τοσούτων αὐτός εἶχε μίαν μερίδα διὰ Κουῖν-
 τίωνος ἀπελευθέρου τοῖς δανειζομένοις συμπραγματενο-
 μένου καὶ συμπλέοντος. Ἦν δ' οὖν οὐκ εἰς ἅπαν ὁ κίν-
 20 δυνος, ἀλλ' εἰς μέρος μικρὸν ἐπὶ κέρδεσι μεγάλοις. Ἐδί-
 δου δὲ καὶ τῶν οἰκετῶν τοῖς βουλομένοις ἀργύριον· οἱ
 δ' ἐκωνοῦντο παῖδας, εἴτα τούτους ἀσκήσαντες καὶ διδά-
 ξαντες ἀναλώμασι τοῦ Κάτωνος μετ' ἐνιαυτὸν ἀπιδί-
 δοντο. Πολλοὺς δὲ καὶ κατεῖχεν ὁ Κάτων, ὅσῃν ὁ πλεί-
 25 στην διδοὺς ἐκωνεῖτο τιμὴν ὑπολογιζόμενος. Προτρέπων
 δὲ τὸν υἱὸν ἐπὶ ταῦτά φησιν οὐκ ἄνδρός, ἀλλὰ χήρα
 γυναικὸς εἶναι τὸ μειῶσαί τι τῶν ὑπαρχόντων. Ἐκεῖνο
 δ' ἤδη σφοδρότερον τοῦ Κάτωνος, ὅτι θαυμαστὸν ἄνδρα
 καὶ θεῖον εἰπεῖν ἐτόλμησε πρὸς δόξαν, ὃς ἀπολείπει πλέον
 30 ἐν τοῖς λόγοις ὃ προσέθηκεν οὐ παρέλαβεν.

XXII. Ἦδη δὲ αὐτοῦ γέροντος γεγονότος πρέσβεις
 Ἀθήνηθην ἦλθον εἰς Ῥώμην οἱ περὶ Καρνεάδην τὸν

Ἀκαδημαϊκὸν καὶ Διογένη τὸν Στωϊκὸν φιλόσοφον, κα-
 ταδίκην τινὰ παραιτησόμενοι τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων,
 ἣν ἐρήμην ὥφλον Ὀρωπίων μὲν διαξάντων, Σικυνίων
 δὲ καταψηφισαμένων, τίμημα ταλάντων πεντακοσίων
 ἔχουσιν. Εὐθύς οὖν οἱ φιλολογώτατοι τῶν νεανίσκων
 ἐπὶ τοὺς ἄνδρας ἔειπτο, καὶ συνῆσαν ἀκροάμενοι καὶ θαν-
 μαζόντες αὐτοὺς. Μάλιστα δ' ἡ Καρνεάδου χάρις, ἥς
 δυνάμεις τε πλείστη καὶ δόξα τῆς δυνάμεως οὐκ ἔπο-
 δέουσα, μεγάλων ἐπιλαβομένη καὶ φιλανθρωπῶν ἀκροα-
 τηρίων ὡς πνεῦμα τὴν πόλιν ἡχῆς ἐνέπλησε. Καὶ λόγος
 κατέχευε, ὡς ἀνὴρ Ἑλλήνι ἐκπληξὺν ὑπερφυῆς πάντα
 κηλῶν καὶ χειρούμενος ἔρωτα δεινὸν ἐμβέβληκε τοῖς
 νέοις, ὅφ' οὗ τῶν ἄλλων ἡδονῶν καὶ διατριβῶν ἐκπε-
 σόντες ἐνθουσιῶσι περὶ φιλοσοφίαν. Ταῦτα τοῖς μὲν
 ἄλλοις ἤρεσκε Ῥωμαίοις γινόμενα, καὶ τὰ μειράκια παι-
 δείας Ἑλληνικῆς μεταλαμβάνοντα καὶ συνόντα θαυμα-
 ζομένοις ἀνδράσιν ἡδέως ἐώρων· ὁ δὲ Κάτων ἐξ ἀρχῆς
 τε τοῦ ζήλου τῶν λόγων παραρρέοντος εἰς τὴν πόλιν
 ἦχθετο φοβούμενος, μὴ τὸ φιλότιμον ἐνταῦθα τρέψαντες
 οἱ νέοι τὴν ἐπὶ τῷ λέγειν δόξαν ἀγαπήσωσι μᾶλλον τῆς
 ἀπὸ τῶν ἔργων καὶ τῶν στρατειῶν, ἐπεὶ δὲ προὔβαινε
 ἡ δόξα τῶν φιλοσόφων ἐν τῇ πόλει καὶ τοὺς πρώτους
 λόγους αὐτῶν πρὸς τὴν σύγκλητον ἀνὴρ ἐπιφανὴς σπου-
 δάσας αὐτὸς καὶ δεηθεὶς ἡρμήνευσσε, Γάτος Ἀκίλιος, ἐγνω-
 μετ' εὐπρεπείας ἀποδιοπομπήσασθαι τοὺς φιλοσόφους
 ἀπαντας ἐκ τῆς πόλεως. Καὶ παρελθὼν εἰς τὴν σύγκλη-
 τον ἐμέμψατο τοῖς ἄρχουσιν, ὅτι πρεσβεία κάθηται πολὺν
 χρόνον ἄπρακτος ἀνδρῶν, οἳ περὶ παντὸς οὐ βούλονται
 ῥαδίως πείθειν δύνανται· δεῖν οὖν τὴν ταχίστην γινώσκει
 τι καὶ ψηφίσασθαι περὶ τῆς πρεσβείας, ὅπως οὕτως μὲν
 ἐπὶ ταῖς σχολαῖς τραπόμενοι διαλέγονται παισὶν Ἑλλήνων,

οἱ δὲ Ῥωμαίων νέοι τῶν νόμων καὶ τῶν ἀρχόντων ὡς πρότερον ἀκούουσι.

- XXIII. Ταῦτα δ' οὐχ, ὡς ἔνιοι νομίζουσι, Καρνεάδῃ
 δυσχεράνας ἔπραξεν, ἀλλ' ὅλως φιλοσοφία προσκεκρου-
 5 κῶς καὶ πᾶσαν Ἑλληνικὴν μουσαν καὶ παιδείαν ὑπὸ φι-
 λοτιμίας προπηλακίζων, ὅς γε καὶ Σωκράτῃ φησὶ λάλων
 καὶ βίαιον γενόμενον ἐπιχειρεῖν, ᾧ τρόπῳ δυνατὸς ἦν,
 τυραννεῖν τῆς πατρίδος, καταλύοντα τὰ ἔθνη καὶ πρὸς
 ἐναντίας τοῖς νόμοις δόξας ἔλκοντα καὶ μεθιστάντα τοὺς
 10 πολίτας. Τὴν δ' Ἰσοκράτους διατριβὴν ἐπισκώπτων γη-
 ρᾶν φησι παρ' αὐτῷ τοὺς μαθητὰς ὡς ἐν Ἀιδου παρὰ Μίνῳ
 χρησόμενους ταῖς τέχναις καὶ δίκας ἐροῦντας. Τὸν δὲ
 παῖδα διαβάλλον πρὸς τὰ Ἑλληνικὰ φωνῇ κέχρηται θρα-
 συτέρῳ τοῦ γήρως, οἷον ἀποθεσπίζων καὶ προμαντεύων,
 15 ὡς ἀπολοῦσι Ῥωμαῖοι τὰ πράγματα γραμμάτων Ἑλληνι-
 κῶν ἀναπλησθέντες. Ἀλλὰ ταύτην μὲν αὐτοῦ τὴν δυσ-
 φημίαν ὁ χρόνος ἀποδείκνυσι κενὴν, ἐν ᾧ τοῖς τε πράγ-
 μασιν ἢ πόλις ἤρθη μεγίστη καὶ πρὸς Ἑλληνικὰ μαθή-
 ματα καὶ παιδείαν ἅπασαν ἔσχεν οἰκείως. Ὁ δ' οὐ μόνον
 20 ἀπηχθάνετο τοῖς φιλοσοφοῦσιν Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ τοὺς
 ἰατρούοντας ἐν Ῥώμῃ δι' ὑποψίας εἶχε. Καὶ τὸν Ἱππο-
 κράτους, ὡς εἴοικεν, ἀκηκοὼς λόγον, ὃν εἶπε τοῦ μεγάλου
 βασιλέως καλοῦντος αὐτὸν ἐπὶ πολλοῖς τισι ταλάντοις,
 οὐκ ἂν ποτε βαρβάροις Ἑλλήνων πολεμίοις ἑαυτὸν πα-
 25 ρασχεῖν, ἔλεγε κοινὸν ὄρκον εἶναι τοῦτον ἰατρῶν ἁπάν-
 των, καὶ παρεκελεύετο φυλάττεσθαι τῷ παιδί πάντας·
 αὐτῷ δὲ γεγραμμένον ὑπόμνημα εἶναι, καὶ πρὸς τοῦτο
 θεραπεύειν καὶ διαιτᾶν τοὺς νοσοῦντας οἴκοι, νῆστιν μὲν
 οὐδέποτε διατηρῶν οὐδένα, τρέφων δὲ λαχάνοις ἢ σαρκί-
 30 δίοις νήσσης ἢ φάσσης ἢ λαγῶ· καὶ γὰρ τοῦτο κοῦφον
 εἶναι καὶ πρόσφορον ἀσθενοῦσι, πλὴν ὅτι πολλὰ συμβαί-
 νει τοῖς φαρμοῖσιν ἐνυπνιαῖεσθαι· τοιαύτῃ δὲ θεραπείᾳ

καὶ διαίτη χρώμενος ὑγιαίνειν μὲν αὐτός, ὑγιαίνοντας δὲ τοὺς ἑαυτοῦ διαφυλάττειν.

XXIV. Καὶ περὶ γε τοῦτο φαίνεται γεγονώς οὐκ ἀνεμέσητος· καὶ γὰρ τὴν γυναῖκα καὶ τὸν υἱὸν ἀπέβαλεν. Αὐτὸς δὲ τῷ σώματι πρὸς εὐεξίαν καὶ βώμην ἀσφαλῶς 5 πεπηγώς ἐπὶ πλείστον ἀντεῖχεν, ὥστε καὶ γυναικὶ πρεσβύτης ὦν σφόδρα πλησιάζειν καὶ γῆμαι γάμον οὐ κατ' ἡλικίαν ἐκ τοιαύτης προφάσεως. Ἀποβαλὼν τὴν γυναῖκα τῷ μὲν υἱῷ Παύλου θυγατέρα, Σκηπίωνος δὲ ἀδελφὴν ἡγάγετο πρὸς γάμον, αὐτὸς δὲ χηρεύων ἐχρήτο παιδίσκῃ 10 κρύφα φοιτώσῃ πρὸς αὐτόν. Ἦν οὖν ἐν οἰκίᾳ μικρᾷ νύμφην ἐχούσῃ τοῦ πράγματος αἰσθησὶς· καὶ ποτε τοῦ γυναικοῦ θρασύτερον παρασοβῆσαι παρὰ τὸ δωματίον δάξαντος ὁ νεανίας εἶπε μὲν οὐδέν, ἐμβλέψας δὲ πῶς πικρότερον καὶ διατραπεῖς οὐκ ἔλαθε τὸν πρεσβύτερον. Ὡς οὖν 15 ἔγνω τὸ πρᾶγμα δυσχεραίνόμενον ὑπ' αὐτῶν, οὐδὲν ἐγκαλέσας οὐδὲ μεμψάμενος, ἀλλὰ καταβαίνων, ὥσπερ εἰώθει, μετὰ φίλων εἰς ἀγορὰν Σαλώνιον τινα τῶν ὑπογεγραμματαυκόντων αὐτῷ παρόντα καὶ συμπροπύμποντα μεγάλη φωνῇ προσαγορεύσας ἠρώτησεν, εἰ τὸ θυγάτριον 20 συνήρμυκε νυμφίῳ. Τοῦ δ' ἀνθρώπου φήσαντος, ὡς οὐδὲ μέλλει μὴ πρότερον ἐκείνῳ κοινωσάμενος „Καὶ μὴν ἐγὼ σοι“ φησὶν „εὗρηκα κηδεστὴν ἐπιτήδειον, εἰ μὴ νῆ Δία τὰ τῆς ἡλικίας δυσχεραίνοιτο· τᾶλλα γὰρ οὐ μემπτός ἐστι, σφόδρα δὲ πρεσβύτης.“ Ὡς οὖν ὁ Σαλώνιος 25 ἐκέλευε ταῦτα φροντίζειν καὶ διδόναι τὴν κόρην ᾧ προαιρεῖται, πελάτιν οὖσαν αὐτοῦ καὶ δεομένην τῆς ἐκείνου κηδεμονίας, οὐδεμίαν ὁ Κάτων ἀναβολὴν ποιησάμενος αὐτὸς ἔφη τὴν παρθένον αἰτεῖν ἑαυτῷ. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον, ὡς εἰκός, ὁ λόγος ἐξέπληξε τὸν ἀνθρώπον, πόρρω 30 μὲν γάμον τὸν Κάτωνα, πόρρω δ' αὐτὸν οἰκίας ὑπατικῆς καὶ θριαμβικῶν κηδευμάτων τιθέμενον· σπουδῇ δὲ χρω-

- μενον ὁρῶν ἄσμενος ἐδέξατο. καὶ καταβάντες εὐθύς εἰς ἀγορὰν ἐποιοῦντο τὴν ἐγγύην. Πρακτομένου δὲ τοῦ γάμου παραλαβὼν τοὺς ἐπιτηδείους ὁ υἱὸς τοῦ Κάτωνος ἠρώτησε τὸν πατέρα, μή τι μεμφόμενος ἢ λελυπημένος ὑπ' αὐτοῦ μητρονίαν ἐπάγεται. Ὁ δὲ Κάτων ἀναβοήσας „Εὐφρόμησον“ εἶπεν „ὦ παῖ· πάντα γὰρ ἀγαστά μοι τὰ παρὰ σοῦ καὶ μεμπτὸν οὐδέν· ἐπιθυμῶ δὲ πλείονας ἔμειναι τε παῖδας καὶ πόλεις τῇ πατρίδι τοιούτους ἀπολιπεῖν.“ Ταύτην δὲ τὴν γνώμην πρότερον εἶπειν φασὶ Πει-
 10 σίστρατον τὸν Ἀθηναίων τυράννον ἐπιγήμεντα τοῖς ἐνηλίκοις παισὶ τὴν Ἀργολίδα Τιμῶνασσαν, ἐξ ἧς Ἰοφῶντα καὶ Θεσσαλὸν αὐτῷ λέγουσι γενέσθαι. Γήμεντι δὲ τῷ Κάτωνι γίνεται παῖς, ᾧ παρωνύμιον ἀπὸ τῆς μητρὸς ἔθετο Σαλώνιον. Ὁ δὲ πρεσβύτερος υἱὸς ἐτελεύτησε
 15 στρατηγῶν. Καὶ μέμνηται μὲν αὐτοῦ πολλάκις ἐν τοῖς βιβλίοις ὁ Κάτων ὡς ἀνδρὸς ἀγαθοῦ γεγονότος, πρῶτος δὲ καὶ φιλοσόφως λέγεται τὴν συμφορὰν ἐνεργεῖν καὶ μηδὲν ἀμβλύτερος δι' αὐτὴν εἰς τὰ πολιτικὰ γενέσθαι. Οὐ γὰρ, ὡς Λεύκιος Λούκουλλος ὕστερον καὶ Μέτελλος
 20 ὁ Πίος, ἐξέκαμεν ὑπὸ γῆρας πρὸς τὰ δημόσια, λειτουργίαν τὴν πολιτείαν ἡγούμενος, οὐδ' ὡς πρότερον Σκηπίων ὁ Ἀφρικανὸς διὰ τὸν ἀντικρούσαντα πρὸς τὴν δόξαν αὐτοῦ φθόνον ἀποστραφεὶς τὸν δῆμον ἐκ μεταβολῆς ἐποιήσατο τοῦ λοιποῦ βίου τέλος ἀπραγμοσύνην,
 25 ἀλλ', ὥσπερ Διονύσιόν τις ἐπεισε κάλλιστον ἐντάφιον ἡρεῖσθαι τὴν τυραννίδα, κάλλιστον αὐτὸς ἐγγήραμα τὴν πολιτείαν ποιησάμενος ἀναπαύσεσιν ἐχρῆτο καὶ παιδιαῖς, ὁπότε σχολάζοι, τῷ συντάττεσθαι βιβλία καὶ τῷ γεωργεῖν.
- 30 XXV. Συνετάττετο μὲν οὖν λόγους τε παντοδαποὺς καὶ ἱστορίας· γεωργία δὲ προσεῖχε νέος μὲν ὢν ἔτι καὶ διὰ τὴν χρεῖαν (φησὶ γὰρ δύσλ' κεχρηῆσθαι μονοῖς πορι-

σμοῖς γεωργία καὶ φειδοί), τότε δὲ διαγωγὴν καὶ θεω-
ρίαν αὐτῷ τὰ γιγνόμενα κατ' ἀγρὸν παρεῖχε. Καὶ συντέ-
τακται γε βιβλίον γεωργικόν, ἐν ᾧ καὶ περὶ πλακούντων
σκευασίας καὶ τηρήσεως ὑπώρας γέγραπεν, ἐν παντὶ φι-
λοτιμούμενος περιττὸς εἶναι καὶ ἴδιος. Ἦν δὲ καὶ τὸ δεῖ- 5
πνον ἐν ἀγρῷ δασιλέστερον· ἐκάλει γὰρ ἐκάστοτε τῶν
ἀγρογειτόνων καὶ περιχώρων τοὺς συνήθεις καὶ συν-
διήγεν ἱλαρῶς, οὐ τοῖς καθ' ἡλικίαν μόνοις ἡδὺς ὦν συγ-
γενεῖσθαι καὶ παθεινός, ἀλλὰ καὶ τοῖς νέοις, ἅτε δὴ πολ-
λῶν μὲν ἔμπειρος πραγμάτων γερονῶς, πολλοὺς δὲ γράμ- 10
μασι καὶ λόγοις ἀξίους ἀκοῆς ἐντετυχηκώς. Τὴν δὲ τρά-
πεξαν ἐν τοῖς μάλιστα φιλοποιὸν ἤγειτο· καὶ πολλὴ μὲν
εὐφημία τῶν καλῶν καὶ ἀγαθῶν πολιτῶν ἐπεισέηγετο,
πολλὴ δ' ἦν ἀμνηστία τῶν ἀχρήστων καὶ πονηρῶν, μήτε
ψόγῳ μήτ' ἐπαίνῳ πάροδον ὑπὲρ αὐτῶν τοῦ Κάτωνος εἰς 15
τὸ συμπόσιον διδόντος.

XXVI. Ἐσχάτον δὲ τῶν πολιτευμάτων αὐτοῦ τὴν
Καρχηδόνος ἀνάστασιν οἰοῦνται γεγενῆσθαι, τῷ μὲν ἔργῳ
352 τέλος ἐπιθέντος τοῦ νέου Σκηπίωνος, βουλὴ δὲ καὶ γνώ-
μη μάλιστα τῇ Κάτωνος ἀραμένων τὸν πόλεμον ἐξ αἰ- 20
τίας τοιαύδε, Κάτων ἐπέμφθη πρὸς Καρχηδονίους καὶ
Μασσανάσσην τὸν Νομάδα πολεμοῦντας ἀλλήλοις, ἐπι-
σκεψόμενος τὰς τῆς διαφορᾶς προφάσεις. Ὁ μὲν γὰρ ἦν
τοῦ δήμου φίλος ἀπ' ἀρχῆς, οἱ δ' ἐγερόνεισαν ἐνσπονδοί
μετὰ τὴν ὑπὸ Σκηπίωνος ἦτταν, ἀφαιρέσει τε τῆς ἀρχῆς 25
καὶ βαρεῖ δασμῷ χρημάτων κολουθέντες. Εὐρῶν δὲ τὴν
πόλιν οὐχ, ὥς ᾔοντο Ῥωμαῖοι, κεκακωμένην καὶ ταπεινὰ
πράττουσαν, ἀλλὰ πολλῇ μὲν εὐανδροῦσαν ἡλικίᾳ, μι-
γάλων δὲ πλούτων γέμονσαν, ὅπλων δὲ παντοδαπῶν καὶ
παρασκευῆς πολεμιστηρίου μεστήν καὶ μικρὸν οὐδὲν ἐπὶ 30
τούτοις φρονούσαν, οὐ τὰ Νομάδων ᾤετο καὶ Μασσα-
νάσσου πράγματα Ῥωμαίους ᾤραν ἔχειν τίθεσθαι καὶ δι-
PLUT. VIT. II. 15

αιτῶν, ἀλλ' εἰ μὴ καταλήψονται πόλιν ἄνωθεν ἐχθρὰν
καὶ βαρύνουσαν ἡνέκμηνην ἀπίστως, πάλιν ἐν τοῖς ἰσοῖς
κινδύνοις ἔσεσθαι. Ταχέως οὖν ὑποστρέψας ἐδίδασκε
τὴν βουλὴν, ὥς αἱ πρότερον ἦται καὶ συμφορὰ Καρχη-
5 δονίων οὐ τοσοῦτον τῆς δυνάμεως ὅσον τῆς ἀνολίας ἀπα-
ρύσασαι, κινδυνεύουσιν αὐτοὺς οὐκ ἀσθενεστέρους, ἐμ-
πειροτέρους δὲ πολεμεῖν ἀπεργάσασθαι, ἥδη δὲ καὶ προ-
ανακινεῖσθαι τοῖς Νομαδικοῖς τοὺς πρὸς Ῥωμαίους ἀγῶ-
νας, εἰρήνην δὲ καὶ σπουδὰς ὄνομα τοῦ πολέμου τῇ μελ-
10 λήσει κείσθαι καιρὸν περιμένοντος.

XXVII. Πρὸς τούτοις φασὶ τὸν Κάτωνα καὶ σὺν αὐτῶν
Λιβυκῶν ἐπίτηδες ἐκβαλεῖν ἐν τῇ βουλῇ, τὴν τήβεννον
ἀναβαλόμενον· εἰτα θαυμασάντων τὸ μέγεθος καὶ τὸ
κάλλος εἶπε, ὥς ἡ ταῦτα φέρονσα χώρα τριῶν ἡμερῶν
15 πλοῦν ἀπέχει τῆς Ῥώμης. Ἐκεῖνο δ' ἥδη καὶ βιαϊότερον,
τὸ περὶ παντὸς οὗ δήποτε πράγματος γνώμην ἀποφαι-
νόμενον προσεπιφανεῖν οὕτως „Δοκεῖ δέ μοι καὶ Καρ-
χηδόνα μὴ εἶναι.“ Τοῦναντίον δὲ Πόπλιος Σκηπίων ὁ
Νασικᾶς ἐπικαλούμενος αἰεὶ διετέλει λέγων καὶ ἀποφαι-
20 νόμενος „Δοκεῖ μοι Καρχηδόνα εἶναι.“ Πολλὰ γάρ, ὥς
ἔοικεν, ὕβρει τὸν δῆμον ὁρῶν ἥδη πλημμελοῦντα καὶ δι-
εὐτυχίαν καὶ φρόνημα τῇ βουλῇ δυσκάθεκτον ὄντα καὶ
τὴν πόλιν ὅλην ὑπὸ δυνάμεως ὅπῃ θέσεις ταῖς ὁρμαῖς
βίᾳ συνεφελκόμενον, ἐβούλετο τοῦτον γοῦν τὸν φόβον
25 ὥσπερ χαλινὸν ἐπικεῖσθαι σωφρονιστῆρα τῇ θορασυτῇ
τῶν πολλῶν, ἔλαττον μὲν ἡγούμενος ἰσχύειν Καρχηδο-
νίους τοῦ περιγενέσθαι Ῥωμαίων, μείζον δὲ τοῦ κατα-
φρονεῖσθαι. Τῷ δὲ Κάτωνι τοῦτ' αὐτὸ δεινὸν ἐφαίνετο,
βακχεύοντι τῷ δήμῳ καὶ σφαλλομένῳ τὰ πολλὰ δι' ἐξου-
30 σίαν πόλιν αἰεὶ μεγάλην, νῦν δὲ καὶ νήφουσιν ὑπὸ συμ-
φορῶν καὶ κειολασμένην ἐπικρέμασθαι καὶ μὴ παντά-
πασι τοὺς ἔξωθεν ἀνελεῖν τῆς ἡγεμονίας φόβους, ἀναφο-

ῥὰς αὐτοῖς πρὸς τὰς οἰκοθεν ἁμαρτίας ἀπολιπόντας. Οὕτω μὲν ἐξεργάσασθαι λέγεται τὸν τρίτον καὶ τελευ-
 ταῖον ὁ Κάτων ἐπὶ Καρχηδονίους πόλεμον, ἀρξαμένων
 δὲ πολεμεῖν ἐτελεύτησεν ἀποθεσπίσας περὶ τοῦ μέλλοντος
 ἐπιθήσειν τῷ πολέμῳ τέλος ἀνδρὸς, ὃς ἦν τότε μὲν νεα- 5
 νίας, χιλιάρχος δὲ στρατευόμενος ἀπεδείκνυτο καὶ γνώ-
 μης ἔργα καὶ τόλμης πρὸς τοὺς ἀγῶνας. Ἀπαγγελλομέ-
 νων δὲ τούτων εἰς Ῥώμην πυνθανόμενον τὸν Κάτωνά
 φασιν εἶπεν

οἶος πέπνυται, τοὶ δὲ σκιαὶ αἰσσοῦσι.

10

Ταύτην μὲν οὖν τὴν ἀπόφασιν ταχὺ δι' ἔργων ἐβεβαίω-
 σεν ὁ Σκηπίων· ὁ δὲ Κάτων ἀπέλιπε γενεὰν ἓνα μὲν
 υἱὸν ἐκ τῆς ἐπιγαμηθείσης, ᾧ παρωνύμιον ἔφαμεν γενέ-
 σθαι Σαλώνιον, ἓνα δὲ υἱωνὸν ἐκ τοῦ τελευτήσαντος
 υἱοῦ. Καὶ Σαλώνιος μὲν ἐτελεύτησε στρατηγῶν, ὁ δ' ἐξ 15
 αὐτοῦ γενόμενος Μάρκος ὑπάτευσεν. Ἦν δὲ κάππος οὗ-
 τος τοῦ φιλοσόφου Κάτωνος, ἀνδρὸς ἀρετῇ καὶ δόξῃ τῶν
 κατ' αὐτὸν ἐπιφανεστάτου γενομένου.

20

[ΑΡΙΣΤΕΙΔΟΥ ΚΑΙ ΚΑΤΩΝΟΣ ΣΥΓΚΡΙΣΙΣ.]

353 I. Γεγραμμένων δὲ καὶ περὶ τούτων τῶν ἀξίων μνή- 25
 μης ὁλος ὁ τούτου βίος ὅλῳ τῷ θατέρῳ παρατεθεὶς οὐκ
 εὐθεώρητον ἔχει τὴν διαφορὰν ἐναφανιζομένην πολλὰς
 καὶ μεγάλας ὁμοιότησιν. Εἰ δὲ δεῖ κατὰ μέρος τῇ συγ-
 κρίσει διαλαβεῖν ὥσπερ ἔπος ἢ γραφὴν ἐκάτερον, τὸ μὲν
 ἐξ οὐκ ὑπαρχούσης ἀφορμῆς εἰς πολιτείαν καὶ δόξαν 30
 ἀρετῇ καὶ δυνάμει προελθεῖν ἀμφοτέροις κοινόν ἐστι.
 Φαίνεται δ' ὁ μὲν Ἀριστείδης οὐκ ἔτι τότε μεγάλων οὐσῶν
 15*

τῶν Ἀθηναίων καὶ ταῖς οὐσίαις ἔτι συμμέτροις καὶ ὁμαλοῖς
 ἐπιβαλὼν δημαγωγοῖς καὶ στρατηγοῖς ἐπιφανὲς γενέ-
 σθαι· τὸ γὰρ μέγιστον ἦν τίμημα τότε πεντακοσίων
 μεδίωνων, τὸ δὲ δεύτερον [ἑπτα] τριακοσίων, ἔσχατον
 5 δὲ καὶ τρίτον [οἱ] ξευγῖται] διακοσίων· ὁ δὲ Κάτων ἐκ πο-
 λίχνης τε μικρᾶς καὶ διαίτης ἀγροίκου δοκούσης φέρον
 ἀφῆκεν ἑαυτὸν ὥσπερ εἰς πέλαγος ἀχανὲς τὴν ἐν Ῥώμῃ
 πολιτείαν, οὐκέτι Κουρίων καὶ Φαβρικίων καὶ Ἀτιλίων
 ἔργον οὐσαν ἡγεμόνων, οὐδ' ἀπ' ἀρότρου καὶ σκαφείου πύ-
 10 νητας καὶ αὐτουργοὺς ἀναβαίνοντας ἐπὶ τὸ βῆμα προσ-
 ιεμένην ἄρχοντας καὶ δημαγωγούς, ἀλλὰ πρὸς γένῃ με-
 γάλα καὶ πλούτους καὶ νομάς καὶ σπονδαρχίας ἀποβλέ-
 πειν εἰθισμένην, καὶ δι' ὄγκον ἤδη καὶ δύναμιν ἐντρο-
 φῶσαν τοῖς ἄρχειν ἀξιοῦσιν. Οὐκ ἦν δ' ὅμοιον ἀντιπάλῳ
 15 χρῆσθαι Θεμιστοκλεῖ μήτ' ἀπὸ γένους λαμπρῷ καὶ κε-
 κτημένῳ μέτρια (πέντε γὰρ ἢ τριῶν ταλάντων οὐσίαν
 αὐτῷ γενέσθαι λέγουσιν ὅτε πρῶτον ἦπτετο τῆς πολι-
 τείας) καὶ πρὸς Σκηπίωνα, Ἀφρικανούς καὶ Σερουίους
 Γάλβας καὶ Κοιντίους Φλαμινίους ἀμιλλᾶσθαι περὶ
 20 πρωτείων, μηδὲν ὀρμητήριον ἔχοντα πλὴν φωμὴν παρ'
 ρησιαζομένην ὑπὲρ τῶν δικαίων.

II. Ἐτι δ' Ἀριστείδης μὲν ἐν Μαραθῶνι καὶ πάλιν ἐν
 Πλαταιαῖς δέκατος ἦν στρατηγός, Κάτων δὲ δεύτερος
 μὲν ὑπατος ἡρέθη πολλῶν ἀντιμετιόντων, δεύτερος δὲ
 25 τιμητὴς ἐπὶ τοὺς ἐπιφανεστάτους καὶ πρώτους ἀμιλλω-
 μένους ὑπερβαλόμενος. Καὶ μὴν Ἀριστείδης μὲν ἐν οὐ-
 δενί τῶν κατορθωμάτων γέγονε πρῶτος, ἀλλὰ Μιλτιά-
 δης ἔχει τοῦ Μαραθῶνος τὸ πρωτεῖον, Θεμιστοκλῆς δὲ
 τῆς Σαλαμῖνος, ἐν δὲ Πλαταιαῖς φησὶν Ἡρόδοτος ἀνελ-
 30 σθαι καλλίστην νίκην Πανσανίαν, Ἀριστείδῃ δὲ καὶ τῶν
 δευτερείων ἀμφισβητοῦσι Σωφάναι καὶ Ἀμεινίαι καὶ
 Καλλίμαχοι καὶ Κυναίγειροι διαπρεπῶς ἀριστεύσαντες

ἐν ἐκείνοις τοῖς ἀγῶσι· Κάτων δ' οὐ μόνον αὐτὸς ὑπα-
 τεύων ἐπρώτευσσε καὶ χειρὶ καὶ γνώμῃ κατὰ τὸν Ἰβηρικὸν
 πόλεμον, ἀλλὰ καὶ χιλιαρχῶν περὶ Θερμοπύλας ὑπατεύ-
 οντος ἑτέρου τὴν δόξαν ἔσχε τῆς νίκης, μεγάλας ἐπ' Ἀν-
 τίοχον Ῥωμαίοις ἀναπετάσας κλεισιδάδας καὶ πρόσω μό-
 νον ὁρῶντι τῷ βασιλεῖ περιστήσας κατὰ νότου τὸν πό-
 λεμον. Ἐκείνη γὰρ ἡ νίκη περιφανῶς ἔργον οὐσα Κάτω-
 νος ἐξήλασε τῆς Ἑλλάδος τὴν Ἀσίαν καὶ παρέσχεν ἐπι-
 βατὴν αὐτῇς Σκηπίωνι. Πολιμουῦντες μὲν οὖν ἀήττηται
 γηγόνασιν ἀμφοτέρω, περὶ δὲ τὴν πολιτείαν Ἀριστείδης 10
 μὲν ἔπαισεν ἐξοστρακισθεὶς καὶ καταστασιασθεὶς ὑπὸ
 Θεμιστοκλέους, Κάτων δ', οἵπερ ἦσαν ἐν Ῥώμῃ δυνατώ-
 τατοι καὶ μέγιστοι, πᾶσιν, ὥς ἔπος εἶπεν, ἀντιπάλους
 ἠρώμενος καὶ μέχρι γῆρας ὥσπερ ἀθλητῆς ἀγωνιζόμενος
 ἀπώτα διετήρησεν ἑαυτὸν. Πλείστας δὲ καὶ φυγῶν δη- 15
 μοσίας δίκας καὶ διώξας πολλὰς μὲν εἴλε, πάσας δ' ἀπέ-
 φυγε, πρόβλημα τοῦ βίου καὶ δραστήριον ὄργανον ἔχων
 τὸν λόγον, ᾧ δικαιότερον ἂν τις ἢ τύχῃ καὶ θαίμονι τοῦ
 854 ἀνδρὸς τὸ μηδὲν παθεῖν παρ' ἄξιαν ἀνατιθεῖν. Μεγα-
 γὰρ καὶ Ἀριστοτέλει τῷ φιλοσόφῳ τοῦτο προσεμαρτύ- 20
 ρησεν Ἀντίπατρος γράφων περὶ αὐτοῦ μετὰ τὴν τελευ-
 τὴν, ὅτι πρὸς τοῖς ἄλλοις ὁ ἀνὴρ καὶ τὸ πιθανὸν εἶχεν.

III. Ὅτι μὲν δὴ τῆς πολιτικῆς ἀνθρωπος ἀρετῆς οὐ
 κτᾶται τελειότεραν, ὁμολογούμενόν ἐστι· ταύτης δὲ πον-
 μόριον οἱ πλείστοι τὴν οἰκονομικὴν οὐ μικρὸν τίθενται· 25
 καὶ γὰρ ἡ πόλις οἰκῶν τι σύστημα καὶ κεφάλαιον οὐσα
 ῥῶννυται πρὸς τὰ δημοσία τοῖς ἰδίῳις βίοις τῶν πολιτῶν
 εὐθινοῦντων, ὅπου καὶ Ἀνκοῦργος ἐξοικίσας μὲν ἄργυ-
 ρον, ἐξοικίσας δὲ χρυσὸν τῆς Σπάρτης, νόμισμα δὲ δι-
 φθαρμένον πυρὶ σιδήρου θέμενος αὐτοῖς οἰκονομίας οὐκ 30
 ἀπῆλλαξε τοὺς πολίτας, ἀλλὰ τὰ τρυφῶντα καὶ ὑπουλα
 καὶ φλεγμαίνοντα τοῦ πλούτου περιελών, ὅπως εὐπορή-

σωσι τῶν ἀναγκαίων καὶ χρησίμων ἅπαντες, ὥς ἄλλος οὐδεὶς νομοθέτης προϋνόησε, τὸν ἄπορον καὶ ἀνέστιον καὶ πένητα σύνοικον ἐπὶ κοινωνίᾳ πολιτείας μᾶλλον τοῦ πλουσίου καὶ ὑπερόγκου φοβηθεῖς. Φαίνεται τοίνυν ὁ
 5 μὲν Κάτων οὐδέν τι φραυλότερος οἴκου προστάτης ἢ πόλεως γενόμενος· καὶ γὰρ αὐτὸς ἠΰξησε τὸν αὐτοῦ βίον καὶ κατέστη διδάσκαλος οἰκονομίας καὶ γεωργίας ἑτέροις πολλὰ καὶ χρήσιμα περὶ τούτων συνταξάμενος. Ἀριστείδης δὲ τῇ πείρᾳ καὶ τὴν δικαιοσύνην συνδιέβαλεν ὥς οἰ-
 10 κοφθόρον καὶ πτωχοποιὸν καὶ πᾶσι μᾶλλον ἢ τοῖς κεντημένοις ὠφέλιμον. Καὶ τοὶ πολλὰ μὲν Ἡσίοδος πρὸς δικαιοσύνην ἅμα καὶ οἰκονομίαν παρακαλῶν ἡμᾶς εἰρηκε καὶ τὴν ἀργίαν ὥς ἀδικίας ἀρχὴν λειοιδόρηκεν, εὖ δὲ καὶ Ὀμήρῳ πεποιήται

15 ἔργον δέ μοι οὐ φίλον ἦεν οὐδ' οἰκωφελὲς, ἣ τε τρέφει ἀργαῖά τέκνα, ἀλλὰ μοι αἰεὶ νῆες ἐπήρετμοι φίλαι ἦσαν καὶ πόλεμοι καὶ ἄκοντες εὐξέστοι καὶ ὀστοί· ὥς τοὺς αὐτοὺς ἀμελοῦντας οἰκίας καὶ ποριζομένους ἐξ
 20 ἀδικίας. Οὐ γὰρ, ὥς τοῦτ' αἰὼν οἱ ἱατροὶ φασὶ τοῦ σώματος εἶναι τοῖς μὲν ἐκτὸς ὠφελιμώτατον, τοῖς δ' ἐντὸς βλαβερώτατον, οὕτως ὁ δίκαιος ἑτέροις μὲν ἔστι χρήσιμος, αὐτοῦ δὲ καὶ τῶν ἰδίων ἀκηδής, ἀλλ' εἰσὶν αὐτῇ πεπηρωσθαι τῷ Ἀριστείδῃ τὸ πολιτικόν, εἶπερ, ὥς οἱ
 25 πλεῖστοι λέγουσιν, οὐδὲ προῖκα τοῖς θυγατρείοις οὐδὲ ταφήν αὐτῷ καταλιπέσθαι προϋνόησεν. Ὄθεν ὁ μὲν Κάτωνος οἶκος ἄχρι γένους τετάρτου στρατηγούς καὶ ὑπάρχους τῇ Ρώμῃ παρεῖχε· καὶ γὰρ υἱῶν οὐ καὶ τούτων ἐτι παῖδες ἤρξαν ἀρχὰς τὰς μεγίστας· τῆς δ' Ἀριστείδου τοῦ
 30 πρωτεύσαντος Ἑλλήνων γενεᾶς ἡ πολλὴ καὶ ἄπορος πείρα τοὺς μὲν εἰς ἀγρυπτικούς κατέβαλε πύνακας, τοὺς δὲ δημοσίῳ τὰς χεῖρας ἐράνῳ δι' ἔνδειαν ὑπέχειν ἠνάγκασεν,

οὐδενὶ δὲ λαμπρόν οὐδὲν οὐδ' ἄξιον ἐκείνου τοῦ ἀνδρός
φρονῆσαι παρέσχευ.

IV. Ἡ τοῦτο πρῶτον ἀμφιλογίαν ἔχει· πενία γὰρ αἰ-
σχρόν οὐδαμοῦ μὲν δι' αὐτήν, ἀλλ' ὅπου δείγμα ἔαθυ-
μίας ἐστίν, ἀκρασίας, πολυτελείας, ἀλογιστίας, ἀνδρὶ δὲ ὡς
σώφρονι καὶ φιλοπόνῳ καὶ δικαίῳ καὶ ἀνδρείῳ καὶ δημο-
σιεύοντι ταῖς ἀρεταῖς ἀπάσαις συνοῦσα μεγαλοφυχίας
ἐστὶ καὶ μεγαλοφροσύνης σημεῖον. Οὐ γὰρ ἐστὶ πράτ-
τειν μεγάλα φροντίζοντα μικρῶν, οὐδὲ πολλοῖς δεομένοις
βοηθεῖν πολλῶν αὐτὸν δεόμενον. Μῆγα δ' εἰς πολιτείαν 10
ἐφόδιον οὐχὶ πλοῦτος, ἀλλ' αὐτάρκεια, τῷ μὴθενὸς ἰδίᾳ
τῶν περιττῶν δεῖσθαι πρὸς οὐδεμίαν ἀσχολίαν ἄγνουςα
τῶν δημοσίων. Ἀπροσδεής μὲν γὰρ ἀπλῶς ὁ θεός, ἀν-
θρώπινος δ' ἀρετῆς, ᾧ συνάγεται πρὸς τὸ ἐλάχιστον ἢ
355 χρεῖα, τοῦτο τελειότατον καὶ θεϊότατον. Ὡς γὰρ σῶμα τὸ 15
καλῶς πρὸς εὐεξίαν κεκραμένον οὐτ' ἐσθῆτος οὔτε τρο-
φῆς δέεται περιττῆς, οὕτω καὶ βίος καὶ οἶκος ὑγιαίνων
ἀπὸ τῶν τυχόντων διοικεῖται. Αἰεὶ δὲ τῇ χρεῖᾳ σύμμετρον
ἔχειν τὴν κτῆσιν· ὥς ὁ γε πολλὰ συνάγων, ὀλίγοις δὲ
χρῶμενος οὐκ ἐστὶν αὐτάρκης, ἀλλ' εἴτε μὴ δέεται, τῆς 20
παρασκευῆς ὣν οὐκ ὀρέγεται μάταιος, εἴτ' ὀρέγεται, μι-
κρολογία κολούων τὴν ἀπόλαυσιν ἄθλιος. Αὐτοῦ γέ τοι
Κάτωνος ἡδέως ἂν πυθοίμην· εἰ μὲν ἀπολαυστὸν ὁ
πλοῦτός ἐστι, τί σεμνύνη τῷ πολλὰ κεκτημένος ἀρκεῖσθαι
μετρίοις; εἰ δὲ λαμπρόν ἐστιν, ὥσπερ ἐστίν, ἄρτω τε χρῆ- 25
σθαι τῷ προστυχόντι καὶ πίνειν οἶον ἐργάται πίνουσι καὶ
θεράποντες οἶνον καὶ πορφύρας μὴ δεσθῆναι μηδὲ οἰκίας
κεκονιαμένης, οὐδὲν οὐτ' Ἀριστείδης οὐτ' Ἐπαμεινών-
δας οὔτε Μάνιος Κούριος οὔτε Γάιος Φαβρίκιος ἐνέλι-
πον τοῦ προσήκοντος, χαίρειν ἔασαντες τὴν κτῆσιν ὧν 30
τὴν χρῆσιν ἀπεδοκίμαζον. Οὐ γὰρ ἦν ἀναγκαῖον ἀν-
θρώπῳ γογγυλίδας ἡδίστον ὕψον πεποιημένῳ καὶ δι' αὐ-

τοῦ ταύτας ἔφοντι, ματιούσης ἅμα τῆς γυναικὸς ἄλφριτα, τοσαῦτα περὶ ἄσφαριον θρυλεῖν καὶ γράφειν ἅφ' ἧς ἂν τις ἐργασίας τάχιστα πλούσιος γένοιτο. Μέγα γὰρ τὸ εὐτελὲς καὶ αὐταρκες, ὅτι τῆς ἐπιθυμίας ἅμα καὶ τῆς φροντίδος ἀπαλλάττει τῶν περιττῶν. Διὸ καὶ τοῦτό φασιν ἐν τῇ Καλλίου δίκη τὸν Ἀριστείδην εἰπεῖν, ὥς αἰσχύνεσθαι πενίαν προσήκει τοῖς ἀκουσίως πενομένοις, τοῖς δ', ὥσπερ αὐτός, ἐκουσίως, ἐγκαλλωπίζεσθαι. Γελοῖον γὰρ οἶεσθαι ῥαθυμίας εἶναι τὴν Ἀριστείδου πενίαν, ᾧ παρὴν αἰσχρὸν 10 εἰργασμένῳ μηδέν, ἀλλ' ἓνα σκυλευδάντι βάρβαρον ἢ μίαν σκηνὴν καταλαβόντι πλουσίῳ γενέσθαι. Ταῦτα μὲν οὖν περὶ τούτων.

V. Στρατηγίαι δὲ αἱ μὲν Κάτωνος οὐδὲν ὥς μεγάλοις πράγμασι μέγα προσέθηκαν, ἐν δὲ ταῖς Ἀριστείδου τὰ 15 κάλλιστα καὶ λαμπρότατα καὶ πρωτα τῶν Ἑλληνικῶν ἐργῶν ἐστίν, ὁ Μαραθῶν, ἡ Σαλαμίς, αἱ Πλαταιαί. Καὶ οὐκ ἄξιον δῆπου παραβαλεῖν τῷ Ξέρξῃ τὸν Ἀντίοχον καὶ τὰ περιαιρεθέντα τῶν Ἰβηρικῶν πόλεων τείχη ταῖς τοσαύταις μὲν ἐν γῇ, τοσαύταις δ' ἐν θαλάσῃ πεσούσαις μυ- 20 ριάσιν· ἐν οἷς Ἀριστείδης ἐργῶ μὲν οὐδενὸς ἐλείπετο, δόξης δὲ καὶ στεφάνων, ὥσπερ ἀμέλει πλούτου καὶ χρημάτων, ὑφήκατο τοῖς μᾶλλον δεομένοις, ὅτι καὶ πάντων τούτων διέφερεν. Ἐγὼ δ' οὐ μέμφομαι μὲν Κάτωνος τὸ μεγαλύνειν αἰεὶ καὶ πρωτὸν ἑαυτὸν ἀπάντων τίθεσθαι· 25 καίτοι φησὶν ἐν τινι λόγῳ τὸ ἐπαινεῖν αὐτὸν ὥσπερ τὸ λοιδορεῖν ἄτοπον εἶναι· τελειότερος δὲ μοι δοκεῖ πρὸς ἀρετὴν τοῦ πολλάκις ἑαυτὸν ἐγκωμιάζοντος ὁ μὴδ' ἐτέρων τοῦτο ποιούντων δεόμενος. Τὸ γὰρ ἀφιλότιμον οὐ μικρὸν εἰς πραότητα πολιτικὴν ἐφόδιον, καὶ τούναντίον 30 ἢ φιλοτιμία χαλεπὸν καὶ φθόρον γονιμώτατον, ἧς ὁ μὲν ἀπήλλακτο παντάπασιν, ὁ δὲ καὶ πάνυ πολλῆς μετείχευ. Ἀριστείδης μὲν γε Θεμιστοκλεῖ τὰ μέγιστα συμπράττων

καὶ τρόπον τινὰ τὴν στρατηγίαν αὐτοῦ δορυφορῶν ὠρθώσε τὰς Ἀθήνας, Κάτων δ' ἀντιπράττων Σκηπίωνι μικροῦ μὲν ἀνέτρεψε καὶ διελυμήνατο τὴν ἐπὶ Καρχηδονίου αὐτοῦ στρατηγίαν, ἐν ᾗ τὸν ἀήττητον Ἀννίβαν καθείλε, τέλος δὲ μηχανώμενος αἰεὶ τινὰς ὑποψίας καὶ διαβολὰς 5 αὐτὸν μὲν ἐξήλασε τῆς πόλεως, τὸν δ' ἀδελφὸν αἰσχίστη κλοπῆς καταδίκη περιέβαλεν.

VI. Ἦν τοίνυν πλείστοις ὁ Κάτων κεκόσμηκε καὶ καλλίστοις ἐπαίνοις αἰεὶ σωφροσύνην Ἀριστείδης μὲν ἄδικτον ὡς ἀληθῶς καὶ καθαρὰν ἐτήρησεν, αὐτοῦ δὲ τοῦ 10 Κάτωνος ὁ παρ' ἀξίαν ἅμα καὶ παρ' ὥραν γάμος οὐ μικρὸν οὐδὲ φανύλην εἰς τοῦτο διαβολὴν κατεσκεύασε. Προσβύτην γὰρ ἤδη τοσοῦτον ἐνηλίκῳ παιδί καὶ γυναικὶ νύμφῃ παιδὸς ἐπιγῆμαι κόρην ὑπηρέτου καὶ δημοσιέοντος ἐπὶ μισθῷ πατρὸς οὐδαμοῦ καλόν, ἀλλ' εἴτε πρὸς 15 ἡδονὴν ταῦτ' ἐπραξεν εἴτ' ὀργῇ διὰ τὴν ἐταίραν ἀμυνόμενος τὸν νόον, αἰσχύνῃν ἔχει καὶ τὸ ἔργον καὶ ἡ πρόφασις. Ὡς δ' αὐτὸς ἐχρήσατο λόγῳ κατειρωνευόμενος τὸ μειράκιον, οὐκ ἦν ἀληθής. Εἰ γὰρ ἐβούλετο παῖδας ἀγαθοὺς ὁμοίως τεκνῶσαι, γάμον ἔδει λαβεῖν γενηαῖον ἐξ ἀρχῆς 20 σκεψάμενον, οὐχ ἕως μὲν ἐλάνθανεν ἀνεγγύῳ γυναικὶ καὶ κοινῇ συγκοιμώμενος ἀγαπᾶν, ἐπεὶ δ' ἐφωράθη ποιήσασθαι, πενθερὸν δὲ ῥᾶστα πείσειν, οὐχ ὥς κάλλιστα κηδεύσειν ἔμελλεν.

25

ΦΙΛΟΠΟΙΜΗΝ

30

356 I. Κλέανδρος ἦν ἐν Μαντινείᾳ γένους τε πρώτου καὶ θυνηθεὶς ἐν τοῖς μάλιστα τῶν πολιτῶν, τύχῃ δὲ χρησά-

μενος καὶ τὴν ἑαυτοῦ φυγὼν ἦκεν εἰς Μεγάλην πόλιν
 οὐχ ἥκιστα διὰ τὸν Φιλοποίμενος πατέρα Κραῦριν, ἄνδρα
 πάντων ἔνεκα λαμπρόν, ἰδίᾳ δὲ πρὸς ἐκεῖνον οἰκείως
 ἔχοντα. Ζῶντος μὲν οὖν αὐτοῦ πάντων ἐτύγχανε, τελευ-
 5 τήσαντος δὲ τὴν ἀμοιβὴν τῆς φιλοξενίας ἀποδιδούς ἔθρε-
 ψεν αὐτοῦ τὸν υἱὸν Ὀρφανὸν ὄντα, καθάπερ φησὶν Ὀμη-
 ρος ὑπὸ τοῦ Φοῖνικος τὸν Ἀχιλλέα τραφῆναι, γενναίαν
 τινὰ καὶ βασιλικὴν τοῦ ἥθους εὐθύς ἐξ ἀρχῆς πλάσιν καὶ
 αὐξῆσιν λαμβάνοντος. Ἦδη δὲ τοῦ Φιλοποίμενος ἀντί-
 10 παιδὸς ὄντος Ἐκδημος καὶ Μεγαλοφάνης οἱ Μεγαλοπο-
 λῖται διεδέξαντο τὴν ἐπιμέλειαν, Ἀρκεσίλαφ συνήθεις ἐν
 Ἀκαδημείᾳ γεγονότες καὶ φιλοσοφίαν μάλιστα τῶν καθ'
 ἑαυτοὺς ἐπὶ πολιτείαν καὶ πράξεις προαγαγόντες. Οὐ-
 τοι καὶ τὴν ἑαυτῶν πατρίδα τυραννίδος ἀπῆλλαξαν, τοὺς
 15 ἀποκτενοῦντας Ἀριστόδημον κρύφα παρασκευάσαντες,
 καὶ Νικοκλέα τὸν Σικωνίων τυράννον Ἀράτῳ συνεξέ-
 βαλον, καὶ Κυρηναίοις δεηθεῖσι, τεταραγμένων τῶν κατὰ
 τὴν πόλιν καὶ νοσοῦντων, πλεύσαντες εὐνομίαν ἔθεντο
 καὶ διεκόσμησαν ἄριστα τὴν πόλιν. Αὐτοὶ γε μὴν ἐν τοῖς
 20 ἄλλοις ἔργοις καὶ τὴν Φιλοποίμενος ἐποιοῦντο παίδευ-
 σιν, ὥς κοινὸν ὄφελος τῇ Ἑλλάδι τὸν ἄνδρα τοῦτον ὑπὸ
 φιλοσοφίας ἀπεργασόμενοι. Καὶ γὰρ ὥσπερ ὁψίγονον
 ἐν γῆρᾳ ταῖς τῶν παλαιῶν ἡγεμόνων ἐπιτεκοῦσα τοῦτον
 ἀρεταῖς ἡ Ἑλλὰς ἡγάπησε διαφερόντως καὶ συνηύξησε
 25 τῇ δόξῃ τὴν δύναμιν. Ῥωμαίων δὲ τις ἐπαινῶν ἔσχατον
 αὐτὸν Ἑλλήνων προσεῖπεν, ὥς οὐδένα μέγαν μετὰ τοῦ-
 τον ἔτι τῆς Ἑλλάδος ἄνδρα γειναμένης οὐδὲ αὐτῆς ἄξιον.

Π. Ἦν δὲ τὸ μὲν εἶδος οὐκ αἰσχρὸς, ὥς ἐνιοὶ νομίζου-
 σιν· εἰκόνα γὰρ αὐτοῦ διαμένουσιν ἐν Δελφοῖς ὁρῶμεν·
 30 τὴν δὲ τῆς ξένης τῆς Μεγαρικῆς ἄγνοιαν συμβῆναι λέ-
 γουσι δι' εὐκολίαν τινὰ καὶ ἀφέλειαν αὐτοῦ. Πυνθανο-
 μένη γὰρ ἔρχεσθαι πρὸς αὐτοὺς τὸν στρατηγὸν τῶν

Ἀχαιῶν ἐθορυβεῖτο παρασκευάζουσα δειπνον, οὐ παρόν-
τος κατὰ τύχην τοῦ ἀνδρός. Ἐν τούτῳ δὲ τοῦ Φιλοποί-
μενος εἰσελθόντος χλαμύδιον εὐτελὲς ἔχοντος οἰομένη
τινὰ τῶν ὑπηρετῶν εἶναι καὶ πρόδρομον παρεκάλει τῆς
διακονίας συνεφάσασθαι. Καὶ ὁ μὲν εὐθύς ἀπορρίψας 5
τὴν χλαμύδα τῶν ξύλων ἔσχιζεν· ὁ δὲ ξένος ἐπεισελθὼν
καὶ θεασάμενος „Τί τοῦτο“ ἔφη, „ὦ Φιλοποίμην;“ „Τί
γὰρ ἄλλο“ ἔφη ὠριζῶν ἐκεῖνος „ἢ κακῶς ὅψεως δίκας
δίδωμι;“ Τοῦ δὲ ἄλλου σώματος τὴν φύσιν ἐπισκώπτων
ὁ Τίτος εἶπεν „ὦ Φιλοποίμην, ὥς καλὰς χεῖρας ἔχεις 10
καὶ σκέλη· γαστέρα δ' οὐκ ἔχεις“ ἣν γὰρ ἐκ τῶν μύσων
στενωτέρος. Τὸ μέντοι σκῶμμα πρὸς τὴν δύναμιν αὐτοῦ
μᾶλλον ἐλέγχθη. Καὶ γὰρ ὀπλίτας ἔχων ἀγαθοὺς καὶ ἱπ-
πεῖς χρημάτων πολλάκις οὐκ εὐπόρει. Ταῦτα μὲν οὖν ἐν
ταῖς σχολαῖς περὶ τοῦ Φιλοποίμενος λέγεται.

15

III. Τοῦ δ' ἡθους τὸ φιλότιμον οὐκ ἦν παντάπασιν
φιλονεικίας καθαρὸν οὐδ' ὀργῆς ἀπηλλαγμένον· ἀλλὰ
καίπερ Ἐπαμεινώνδου βουλόμενος εἶναι μάλιστα ζηλω-
τής, τὸ δραστήριον καὶ συνετὸν αὐτοῦ καὶ ὑπὸ χρημάτων
ἀπαθὲς ἰσχυρῶς ἐμίμειτο, τῷ δὲ πρᾶφ καὶ βαθεῖ καὶ φι- 20
λανθρωπῶ παρὰ τὰς πολιτικὰς διαφορὰς ἐμμένειν οὐ
δυνάμενος δι' ὀργὴν καὶ φιλονεικίαν μᾶλλον ἐδόκει
στρατιωτικῆς ἢ πολιτικῆς ἀρετῆς οἶκος εἶναι. Καὶ γὰρ
ἐκ παιδῶν εὐθύς ἦν φιλοστρατιώτης, καὶ τοῖς πρὸς τοῦτο
χρησίμοις μαθήμασιν ὑπήκουε προθύμως, ὀπλομαχεῖν 25
καὶ ἱππεύειν. Ἐπεὶ δὲ καὶ παλαίειν εὐφυῶς ἐδόκει καὶ
παρεκάλουν αὐτὸν ἐπὶ τὴν ἀθλῆσιν ἔμοι τῶν φίλων καὶ
τῶν ἐπιτρόπων, ἠρώτησεν αὐτούς, μή τι πρὸς τὴν στρα-
τιωτικὴν ἀσκήσιν ὑπὸ τῆς ἀθλήσεως βλαβήσοιτο. Τῶν
δὲ φαμένων, ὅπερ ἦν, ἀθλητικὸν στρατιωτικὸν σῶμα καὶ 30
βίον διαφέρειν τοῖς πᾶσι, μάλιστα δὲ δίδαιταν ἐτέραν καὶ
ἀσκήσιν εἶναι, τῶν μὲν ὕπνω τε πολλῶ καὶ πλησμοναῖς

ἐνδελεχέσει καὶ κινήσει τεταγμέναις καὶ ἡσυχίαις αὐξάν-
 των τε καὶ διαφυλαττόντων τὴν ἑξιν ὑπὸ πάσης ῥοπῆς
 καὶ παρεκβάσεως τοῦ συνήθους ἀκροσφαλῇ πρὸς μετα-
 βολὴν οὖσαν, τὰ δὲ πάσης μὲν πλάνης ἑμπειρά καὶ πάσης
 5 ἀνωμαλίας προσῆκον εἶναι, μάλιστα δὲ φέρειν ῥαδίως
 μὲν ἔνδειαν εἰθισμένα, ῥαδίως δὲ ἀγρυπνίαν, ἀκούσας δὲ
 Φιλοποίμην οὐ μόνον αὐτὸς ἐφυγε τὸ πρῶγμα καὶ κατε-
 γέλασεν, ἀλλὰ καὶ στρατηγῶν ὕστερον ἀτιμίαις καὶ προ-
 πηλακισμοῖς, ὅσον ἦν ἐπ' αὐτῷ, πᾶσαν ἀθλήσιν ἐξέβα-
 10 λεν ὥς τὰ χρησιμώτατα τῶν σώμάτων εἰς τοὺς ἀναγκαί-
 ονς ἀγῶνας ἄχρηστα ποιοῦσαν.

IV. Ἀπαλλαγείς δὲ διδασκάλων καὶ παιδαγωγῶν ἐν μὲν
 ταῖς πολιτικαῖς στρατείαις, ὥς ἐποιοῦντο κλωπείας ἔνεκα
 καὶ λεηλασίας εἰς τὴν Λακωνικὴν ἐμβάλλοντες, εἰθισεν αὐ-
 15 τὸν πρῶτον μὲν ἐκστρατευόντων, ὕστατον δὲ ἀπερχομέ-
 νων βαδίζειν. Σχολῆς δὲ οὔσης ἡ κυνηγῶν διεπόνει τὸ
 σῶμα καὶ κατεσκεύαζε κοῦφον ἅμα καὶ ῥωμαλέον, ἡ γεωρ-
 γῶν. Ἦν γὰρ ἀγρὸς αὐτῷ καλὸς ἀπὸ σταδίων εἰκοσι τῆς
 πόλεως. Εἰς τοῦτον ἐβάδιζε καθ' ἡμέραν μετὰ τὸ ἄριστον
 20 ἢ μετὰ τὸ δεῖπνον, καὶ καταβαλὼν ἑαυτὸν ἐπὶ στιβαδίου τοῦ
 τυχόντος ὥσπερ ἕκαστος τῶν ἐργατῶν ἀνεπαύετο. Πρωτὶ δὲ
 ἀναστὰς καὶ συνεψάμενος ἔργον τοῖς ἀμπελουργοῦσιν
 ἢ βοηλατοῦσιν αὐτῷ εἰς πόλιν ἀπῆει καὶ περὶ τὰ δημό-
 25 σια τοῖς φίλοις καὶ τοῖς ἄρχουσι συνησχολεῖτο. Τὰ μὲν
 οὖν ἐκ τῶν στρατειῶν προσιόντα κατανάλισκεν εἰς ἵπ-
 πους καὶ ὄπλα καὶ λύσεις αἰχμαλώτων, τὸν δὲ οἶκον ἀπὸ
 τῆς γεωργίας αὐξέειν ἐπειράτο δικαιολάτῳ τῶν χρηματι- 35⁸
 σμῶν, οὐδὲ τοῦτο ποιούμενος πάρεργον, ἀλλὰ καὶ πάννυ
 προσήκειν οἰόμενος οἰκεία κεκτηῖσθαι τὸν ἄλλοτριῶν ἀφε-
 30 ξόμενον. Ἠκροᾶτο δὲ λόγων καὶ συγγράμμασι φιλοσό-
 φων ἐνετύγχανεν, οὐ πᾶσιν, ἀλλ' ἀφ' ὧν ἐδόκει πρὸς
 ἀρετὴν ὠφελείσθαι. Καὶ τῶν Ὀμηρικῶν ὅσα τὰς πρὸς

ἀνδρείαν ἐρείδειν καὶ παροξύνειν ἐνόμιζε φαντασίας, τούτοις προσεῖχε. Τῶν δ' ἄλλων ἀναγνωσμάτων μάλιστα τοῖς Εὐαγγελίου τακτικοῖς ἐνεφύετο καὶ τὰς περὶ Ἀλέξανδρον ἱστορίας κατεῖχε, τοὺς λόγους ἐπὶ τὰ πράγματα καταστρέφειν οἰόμενος, εἰ μὴ σχολῆς ἕνεκα καὶ λαλιᾶς ὁ ἀκάθαρτος περαίνοντο. Καὶ γὰρ τῶν τακτικῶν θεωρημάτων τὰς ἐπὶ τοῖς πινακίοις διαγραφὰς ἐὼν χαίρειν, ἐπὶ τῶν τόπων αὐτῶν ἐλάμβανεν ἔλεγχον καὶ μελέτην ἐποιεῖτο, χωρίων συγκλίνας καὶ πεδίων ἀποκοπὰς καὶ ὅσα περὶ ρεῖθροις ἢ τάφροις ἢ στενωποῖς πάθη καὶ σχήματα 10 διασπωμένης καὶ πάλιν συσσελλομένης φάλαγγος, ἐπισκοπῶν αὐτὸς πρὸς αὐτὸν ἐν ταῖς ὁδοιπορίαις καὶ τοῖς μεθ' ἑαυτοῦ προβάλλων. Ἔοικε γὰρ οὗτος ὁ ἀνὴρ περαιτέρω τῆς ἀνάγκης ἐμφιλοκαλῆσαι τοῖς στρατιωτικοῖς, καὶ τὸν πόλεμον ὡς ποικιλωτάτην ὑπόθεσιν τῆς ἀρετῆς ἀσπάζεσθαι, καὶ ὅλως καταφρονεῖν τῶν ἀπολειπομένων ὡς ἀπράκτων. 15

V. Ἦδη δὲ αὐτοῦ τριάκοντα ἔτη γεροντός Κλεομένης ὁ βασιλεὺς Λακεδαιμονίων νυκτὸς ἐξαίφνης προσπεσὼν τῇ Μεγάλῃ πόλει καὶ τὰς φυλακὰς βιασάμενος ἐντός 20 παρῆλθε καὶ τὴν ἀγορὰν κατέλαβεν. Ἐκβοηθήσας δὲ Φιλοποίμην τοὺς μὲν πολεμίους οὐ κατέσχευεν ἐξελάσαι, καίπερ ἐρρωμένως καὶ παραβόλως διαγωνισάμενος, τοὺς δὲ πολίτας τρόπον τινὰ τῆς πόλεως ἐξέκλεψε, προσμαχόμενος τοῖς ἐπιδιώκουσι καὶ τὸν Κλεομένην περισπῶν 25 ἐφ' ἑαυτὸν, ὥς χαλεπῶς καὶ μόλις ὕστατος ἀπελθεῖν ἀποβαλὼν τὸν ἵππον καὶ τραυματίας γινόμενος. Ἐπεὶ δὲ προσέπεμψεν αὐτοῖς ὁ Κλεομένης εἰς Μεσσήνην ἀπελθεῖν τὴν τε πόλιν μετὰ τῶν χρημάτων ἀποδιδούς καὶ τὴν χώραν, ὁρῶν ὁ Φιλοποίμην τοὺς πολίτας ἀσμένως 30 δεχομένους καὶ σπεύδοντας ἐπανελθεῖν ἐνέστη καὶ διέκώλυσε τῷ λόγῳ διδάσκων ὥς οὐκ ἀποδίδωσι τὴν πόλιν

Κλεομένης, προσκτάται δὲ τοὺς πολίτας ἐπὶ τῷ καὶ τὴν πόλιν ἔχειν βεβαιότερον· οὐ γὰρ ἔξειν αὐτὸν ὅπως οὐκίας καὶ τείχη κενὰ φυλάξει καθήμενος, ἀλλὰ καὶ τοῦτων ὑπ' ἐφημέρας ἐκπεσεῖσθαι. Ταῦτα λέγων τοὺς μὲν πολί-
 5 τας ἀπέτρεψε, τῷ δὲ Κλεομένει πρόφασιν παρέσχε λυμῆ-
 νασθαι καὶ καταβαλεῖν τὰ πλείστα τῆς πόλεως καὶ χρη-
 μάτων εὐπορήσαντι μεγάλων ἀπελθεῖν.

VI. Ἐπεὶ δὲ Ἀντίγονος ὁ βασιλεὺς βοηθῶν ἐπὶ τὸν Κλεομένην μετὰ τῶν Ἀχαιῶν ἐστράτευσε, καὶ τὰς περὶ
 10 Σελλασίαν ἄκρας καὶ τὰς ἐμβολὰς κατέχοντος αὐτοῦ πα-
 ρέταξε τὴν δύναμιν ἐγγὺς ἐπιχειρεῖν καὶ βιάζεσθαι δια-
 νοοῦμενος, ἣν μὲν ἐν τοῖς ἱππεῦσι μετὰ τῶν ἑαυτοῦ πο-
 λιτῶν τεταγμένος ὁ Φιλοποίμην, καὶ παραστάτας εἶχεν
 Ἰλλυριοὺς, οἷς τὰ λήγοντα τῆς παρατάξεως συνεπέφρακτο
 15 πολλοῖς οὐσι καὶ μαχίμοις. Εἰρήτη δὲ αὐτοῖς ἐφεδρεύ-
 ουσιν ἡσυχίαν ἔχειν, ἅχι ἂν ἀπὸ θατέρου κέρως ὑπὸ τοῦ
 βασιλέως ἀρθῇ φοινικὴς ὑπὲρ σαρίσης διατεταμένη. Τῶν
 δὲ ἡγεμόνων τοῖς Ἰλλυριοῖς πειρωμένων ἐκβιάζεσθαι
 τοὺς Λακεδαιμονίους, καὶ τῶν Ἀχαιῶν, ὥσπερ προσετέ-
 20 τακτο, τὴν ἐφεδρεῖαν ἐν τάξει διαφυλαττόντων, Εὐκλεί-
 δας ὁ τοῦ Κλεομένου ἀδελφὸς καταμαθὼν τὸ γινόμενον
 διάσπασμα περὶ τοὺς πολεμίους ταχὺ τοὺς ἐλαφροτάτους
 τῶν ψιλῶν περιέπεμψεν, ἐξόπισθεν τοῖς Ἰλλυριοῖς ἐπι-
 πεσεῖν κελεύσας καὶ περισπᾶν ἐρήμους τῶν ἱππέων ἀπο-
 25 λελειμμένους. Γινομένων δὲ τούτων καὶ τῶν ψιλῶν τοὺς
 Ἰλλυριοὺς περισπῶντων καὶ διαταραττόντων, συνιδὼν ὁ
 Φιλοποίμην οὐ μέγα ὄν ἔργον ἐπιθέσθαι τοῖς ψιλοῖς καὶ
 τὸν καιρὸν ὑψηγοῦμενον τοῦτο, πρῶτον μὲν ἔφραξε τοῖς
 βασιλικοῖς, ὥς δὲ οὐκ ἔπειθεν, ἀλλὰ μάνεσθαι δοκῶν
 30 κατεφρονεῖτο, οὐδέπω μεγάλης οὐδὲ ἀξιοπίστου πρὸς
 τηλικούτο στρατήγημα δόξης περὶ αὐτὸν οὕσης, αὐτὸς
 ἐμβάλλει συνεπισπασάμενος τοὺς πολίτας. Γινομένης

δὲ ταραχῆς τὸ πρῶτον, εἴτα φυγῆς καὶ φόνου πολλοῦ τῶν
 ψιλῶν, βουλόμενος ἔτι μᾶλλον ἐπιρρῶσαι τοὺς βασιλι-
 κοὺς καὶ προσμιῖξαι κατὰ τάχος θορυβουμένοις τοῖς πο-
 λεμίοις τὸν μὲν ἵππον ἀφῆκεν, αὐτὸς δὲ πρὸς χωρίᾳ σκο-
 λιά καὶ μεστὰ φείθρων καὶ φαράγγων πεζὸς ἐν ἱππικῷ δ'
 θώρακι καὶ σκευῇ βαρυτέρα χαλεπῶς καὶ ταλαιπῶρος
 ἀμιλλώμενος διελαύνεται διαμπερὲς ὁμοῦ τοὺς μηρούς
 ἑκατέρους ἐνὶ μεσαγκύλῳ, καιρίας μὲν οὐ γινομένης,
 ἰσχυρᾶς δὲ τῆς πληγῆς, ὥστε τὴν αἰχμὴν ἐπὶ θάτερα διώ-
 σαι. Τὸ μὲν οὖν πρῶτον ἐνσχεθεὶς ὥσπερ δεσμῷ παντὰ 10
 πασὶν ἀπόρως εἶχε· τὸ γὰρ ἑναμμα τῆς ἀγκύλης χαλεπὴν
 ἐπολεῖ τοῦ ἀκοντίσματος ἀνελκομένου διὰ τῶν τραυμά-
 των τὴν πάροδον· ὥς δὲ ὥκνουν οἱ παρόντες ἄψασθαι
 καὶ τῆς μάχης ἀκμὴν ὀξείαν ἐχούσης ἐσφάδαξεν ὑπὸ θυ-
 μοῦ καὶ φιλοτιμίας πρὸς τὸν ἀγῶνα, τῇ παραβάσει καὶ τῇ 15
 παραλλάξει τῶν σκελῶν διὰ μέσου κλάσας τὸ ἀκόντισμα
 χωρὶς ἐκέλευσεν ἑλκύνσαι τῶν ἀγμάτων ἑκάτερον. Οὕτω
 δὲ ἀπαλλαγείς καὶ σπασάμενος τὸ ξίφος ἐχώρει διὰ τῶν
 προμάχων ἐπὶ τοὺς πολεμίους, ὥστε πολλὴν προθυμίαν
 καὶ ξῆλον ἀρετῆς παρασχεῖν τοῖς ἀγωνιζομένοις. Νικῆ- 20
 σας οὖν ὁ Ἀντίγονος ἀπεπειρᾶτο τῶν Μακεδόνων ἐρω-
 τῶν διὰ τί, μὴ κελεύσαντος αὐτοῦ, τὸ ἱππικὸν ἐκίνησαν.
 Τῶν δὲ ἀπολογουμένων, ὥς παρὰ γνώμην βιασθεῖεν εἰς
 χεῖρας ἔλθειν τοῖς πολεμίοις μεираκίου Μεγαλοπολιτι-
 κοῦ προεμβάλαντος, γελάσας ὁ Ἀντίγονος „Ἐκεῖνο τοί- 25
 νυν τὸ μεираκίον“ εἶπεν „ἔργον ἡγεμόνος μεγάλου πε-
 ποίηκεν.“

VII. Ἐκ τούτου δόξαν ἔσχεν, ὥσπερ εἰκός, ὁ Φιλοποί-
 μην. Καὶ τοῦ μὲν Ἀντιγόπου σπουδάσαντος, ὅπως στρα-
 τεύοιτο μετ' αὐτοῦ, καὶ διδόντος ἡγεμονίαν καὶ χρήματα, 30
 παρητήσατο μάλιστα τὴν ἑαυτοῦ φύσιν καταμαθὼν πρὸς
 τὸ ἄρχεσθαι δυσκόλως καὶ χαλεπῶς ἔχουσαν, ἀργεῖν δὲ

- καὶ σχολάζειν οὐ βουλόμενος ἀσκήσεως ἕνεκα καὶ μελέτης τῶν πολεμικῶν εἰς Κρήτην ἐπλευσεν ἐπὶ στρατείαν. Κάκει συχνὸν χρόνον ἐγγυμνασάμενος ἀνδράσι μαχιμοῖς καὶ ποικίλοις μεταχειρίσασθαι πόλεμον, ἔτι δὲ σῶφροσι
- 5 καὶ κεκολασμένοις περὶ δίαιταν, ἐπανῆλθεν οὕτω λαμπρὸς εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς, ὥστε εὐθύς ἱππαρχος ἀποδείχθῃναι. Παραλαβὼν δὲ τοὺς ἱππεῖς φαύλους μὲν ἱππαρίοις ἐκ τοῦ προστυχόντος, ὅτε συμβαίνοι στρατεία, προσχρωμένους, αὐτοὺς δὲ τὰς πολλὰς τῶν στρατειῶν ἀπο
- 10 διδράσκοντας, ἑτέρους δὲ πέμποντας ἀνθ' ἑαυτῶν, διενῆν δὲ ἀπειρίαν μετὰ ἀτολμίας πάντων οὕσαν, περιορῶντας δὲ ταῦτα τοὺς ἄρχοντας αἰεὶ διὰ τε τὸ πλεῖστον ἐν τοῖς Ἀχαιοῖς τοὺς ἱππεῖς δύνασθαι καὶ μάλιστα κυρίους εἶναι τιμῆς καὶ κολάσεως, οὐχ ὑπεῖξεν οὐδὲ ἀνῆκεν, ἀλλὰ
- 15 καὶ τὰς πόλεις ἐπιὼν καὶ κατ' ἀνδρα τῶν νέων ἕκαστον ἐπὶ τὴν φιλοτιμίαν συνεξορμῶν, καὶ κολάζων τοὺς ἀνάγκης δεομένους, μελέταις τε καὶ πομπαῖς καὶ πρὸς ἀλλήλους ἀμύλλαις χρωόμενος, ὅπου πλεῖστοι θεᾶσθαι μέλλοιεν, ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ πᾶσι ῥώμῃν τε θαυμαστὴν καὶ προθυμίαν
- 20 παρέσθησε καὶ, ὃ μέγιστον ἦν ἐν τοῖς τακτικοῖς, ἐλαφροὺς δὲ καὶ ὀξεῖς πρὸς τε τὰς κατ' οὐλαμὸν ἐπιστροφὰς καὶ περισπασμοὺς καὶ τὰς καθ' ἵππον ἐπιστροφὰς καὶ κλίσεις ἀπειργάσατο, καὶ συνείθισεν ὥς ἐνὶ σώματι κινουμένῳ καθ' ὁρμὴν ἐκούσιον εἰκέναι τὴν ὅλου τοῦ συστήματος
- 25 ἐν ταῖς μεταβολαῖς εὐχέρειαν. Συστάσης δὲ τῆς περὶ τὸν Ἀρίσσον αὐτοῖς ποταμὸν ἰσχυρὰς μάχης πρὸς Αἰτωλοὺς καὶ Ἠλείους, ὃ τῶν Ἠλείων ἱππαρχος Δαμόφαντος ὤρμησεν ἐπὶ τὸν Φιλοποίμενα προεξελάσας. Δεξιόμενος δὲ τὴν ὁρμὴν ἐκεῖνος αὐτοῦ καὶ φθάσας τῷ δόρατι παῖει καὶ
- 30 καταβάλλει τὸν Δαμόφαντον. Εὐθύς δὲ τούτου πεσόντος ἐφυγον οἱ πολέμοι, καὶ λαμπρὸς ἦν ὁ Φιλοποίμην, ὥς οὔτε κατὰ χεῖρα τῶν νέων τινὸς οὔτε συνέσει τῶν πρε-

σβυτέρων ἀπολειπόμενος, ἀλλὰ καὶ μάχεσθαι καὶ στρα-
τηγεῖν ἱκανώτατος.

VIII. Τὸ δὲ κοινὸν τῶν Ἀχαιῶν πρῶτος μὲν Ἄρατος
εἰς ἀξίωμα καὶ δύναμιν ἤρην ἐκ ταπεινοῦ καὶ διεσπριμέ-
νου κατὰ πόλεις συναγαγὼν καὶ πολιτευσάμενος Ἑλλη- 5
νικὴν καὶ φιλάνθρωπον πολιτείαν· ἔπειτα, ὥσπερ ἐν
τοῖς ὕδασι, ἀρξαμένων ὀλίγων ὑφίστασθαι καὶ μικρῶν
σωμάτων, ἤδη τὰ ἐπιρρέοντα τοῖς πρώτοις ἐνισχόμενα
καὶ περιπίπτοντα πῆξιν ἰσχυρὰν καὶ στερεότητα ποιεῖ δι'
ἀλλήλων, οὕτω τῆς Ἑλλάδος ἀσθενοῦς καὶ εὐδιαλύτου 10
φερομένης κατὰ πόλεις ἐν τῷ τότε χρόνῳ πρῶτον συ-
στάντες οἱ Ἀχαιοὶ καὶ τῶν κύκλῳ πόλεων τὰς μὲν ἐκ τοῦ
βοηθεῖν καὶ συνελευθεροῦν ἀπὸ τῶν τυράννων ὑπο-
λαμβάνοντες, τὰς δὲ ὁμονοίᾳ καὶ πολιτείᾳ καταμιγνύντες
εἰς ἑαυτούς, ἐν σῶμα καὶ μίαν δύναμιν κατασκευάσαι δι- 15
νοοῦντο τὴν Πελοπόννησον. Ἄλλ' Ἀράτου μὲν ζῶντος
ἔτι τοῖς Μακεδόνων ὅπλοις ὑπεδύοντο τὰ πολλά, θερα-
πεύοντες Πτολεμαῖον, εἴτ' αὐθις Ἀντίγονον καὶ Φίλιπ-
πον ἐν μέσαις ἀναστρεφόμενους ταῖς Ἑλληνικαῖς πράξε-
σιν· ἐπεὶ δὲ Φιλοποίμην εἰς τὸ πρωτεύειν προῆλθεν, ἤδη 20
καθ' ἑαυτούς ἀξιόμαχοι τοῖς ἰσχύουσι πλεῖστον οὗτες
ἐπαύσαντο χρώμενοι προστάταις ἐπεισάκτοις. Ἄρατος
μὲν γὰρ ἀργότερος εἶναι δοκῶν πρὸς τοὺς πολεμικοὺς
ἀγῶνας ὁμιλία καὶ πραότητι καὶ φιλίαις βασιλικαῖς τὰ
πλεῖστα κατειργάσατο τῶν πραγμάτων, ὥς ἐν τοῖς περὶ 25
ἐκείνου γέγραπται, Φιλοποίμην δὲ ἀγαθὸς πολεμιστὴς
ὢν καὶ διὰ τῶν ὅπλων ἐνεργός, ἔτι δ' εὐτυχὴς καὶ κα-
τορθωτικὸς εὐθύς ἐν ταῖς πρώταις γενόμενος μάχαις,
ἅμα τῇ δυνάμει τὸ φρόνημα τῶν Ἀχαιῶν ἠΐξῃσε νικᾶν
ἐδυσθέτων μετ' αὐτοῦ καὶ κατεντυχεῖν ἐν τοῖς πλείστοις 30
ἀγῶσι.

IX. Πρῶτον μὲν οὖν τὰ περὶ τὰς τάξεις καὶ τοὺς ὅπλι-
στοι. II.

σμούς φάυλως ἔχοντα τοῖς Ἀχαιοῖς ἐκίνησεν. Ἐγρῶντο
 μὲν γὰρ θυρεοὶς μὲν εὐπετέσι διὰ λεπτότητα καὶ στενω-
 τέροισι τοῦ περιστέλλειν τὰ σώματα, δόρασι δὲ μικροτέ-
 ροις πολὺ τῶν σαρισῶν· καὶ διὰ τοῦτο πληῖται καὶ μά-
 5 χμοι πόρρωθεν ἦσαν ὑπὸ κουφότητος, προσμύξαντες δὲ
 τοῖς πολεμίοις ἔλαττον εἶχον· εἶδος δὲ τάξεως καὶ σχή-
 ματος εἰς σπεῖραν οὐκ ἦν σύνηθες, φάλαγγι δὲ χρώμενοι
 μήτε προβολὴν ἐχούσῃ μήτε συνασπισμόν, ὥς ἡ Μακε-
 δόνων, ῥαδίως ἐξεθλίβοντο καὶ διεσπῶντο. Ταῦτα ὁ Φι-
 10 λοποίμην διδάξας ἔπεισεν αὐτοὺς ἀντὶ μὲν θυρεοῦ καὶ
 δόρατος ἀσπίδα λαβεῖν καὶ σάρισαν, κράνεσι δὲ καὶ θώ-
 ραξι καὶ περικνημίσι πεφραγμένους μόνιμον καὶ βεβη-
 κυτταν ἀντὶ δρομικῆς καὶ πελταστικῆς μάχης ἀσκεῖν. Πεί-
 σας δὲ καθοπλίσασθαι τοὺς ἐν ἡλικίᾳ πρῶτον μὲν ἐπῆρε
 15 θάρρεϊν ὥς ἀμύχους γεγονότας, ἔπειτα τὰς τρυφὰς αὐ-
 τῶν καὶ τὰς πολυτελείας ἄριστα μετεκόσμησεν. Ἀφελεῖν
 γὰρ οὐκ ἦν παντάπασιν ἐκ πολλοῦ νοσοῦντων τὸν κινόν
 καὶ μάταιον ξῆλον, ἐσθῆτας ἀγαπώντων περιττὰς στρω-
 μνάς τε βαπτομένων ἀλουργεῖς καὶ περὶ δαίπνα φιλοτι-
 20 μουμένων καὶ τραπέζας. Ὁ δὲ ἀρχαίμενος ἐκτρέπειν ἀπὸ
 τῶν οὐκ ἀναγκαίων ἐπὶ τὰ χρήσιμα καὶ καλὰ τὴν φιλο-
 κοσμίαν, ταχὺ πάντως ἔπεισε καὶ παρώρμησε τὰς καθ'
 ἡμέραν περὶ σῶμα δαπάνας κολούσοντας ἐν ταῖς στρα-
 τιωτικαῖς καὶ πολεμικαῖς παρασκευαῖς διαπρεπεῖς ὁρᾶ-
 25 σθαι κεκοσμημένους. Ἦν οὖν ἰδεῖν τὰ μὲν ἐργαστήρια
 μεστὰ κατακοπτομένων κυλίκων καὶ Θηρικλείων, χρυ-
 σουμένων δὲ θωράκων καὶ καταργουμένων θυρεῶν
 καὶ χαλινῶν, τὰ δὲ στάδια πᾶλιν δεμαζομένων καὶ νεα-
 νίσκων ὀπλομαχοῦντων, ἐν δὲ ταῖς χειρὶ τῶν γυναικῶν
 30 κράνη καὶ πτερὰ βαφαῖς κοσμούμενα καὶ χιτῶνων ἱπι-
 κῶν καὶ στρατιωτικῶν χλαμύδων διηνηθισμένων. Ἡ δ'
 ὄψις αὕτη τὸ θάρρος αὐξοῦσα καὶ παρακαλοῦσα τὴν ὁρ-

μὴν ἐποιεῖ φιλοπαράβολον καὶ πρόθυμον ἐπὶ τοὺς κιν-
 δύνους. Ἡ μὲν γὰρ ἐν τοῖς ἄλλοις θεάμασι πολυτέλεια
 τρυφὴν ἐπάγεται καὶ μαλακίαν ἐνδίδωσι τοῖς χρωμένοις,
 ὥσπερ ὑπὸ νυγμῶν καὶ γαργαλισμῶν τῆς αἰσθήσεως συν-
 επικλώσης τὴν διάνοιαν, ἣ δ' εἰς τὰ τοιαῦτα ῥώννυσσι 5
 καὶ μεγάλυνει τὸν θυμὸν, ὥσπερ Ὅμηρος ἐποίησε τὸν
 Ἀχιλλεῖα τῶν καινῶν ὅπλων παρατεθέντων ἐργῶς ὑπὸ
 τῆς ὀψεως οἷον ὀργῶντα καὶ φλεγόμενον πρὸς τὴν δι'
 αὐτῶν ἐνέργειαν. Οὕτω δὲ κοσμήσας τοὺς νέους ἐγύ-
 μναξε καὶ διεπόνει ταῖς κινήσεσι προθύμως ὑπακούοντας 10
 καὶ φιλοτίμως. Καὶ γὰρ ἡ τάξις θανμαστικῶς ἡγαπᾶτο
 ἄθραυστόν τι λαμβάνειν πύκνωμα δοκοῦσα, καὶ τὰ ὅπλα
 τοῖς σώμασιν ἐγένετο χειροήθη καὶ κοῦφα, μεθ' ἡδονῆς
 διὰ λαμπρότητα καὶ κάλλος ἀπτομένων καὶ φορούντων,
 ἐναγωνίσασθαι τε βουλομένων καὶ διακριθῆναι τάχιστα 15
 πρὸς τοὺς πολεμίους.

Χ. Ἦν δὲ τότε τοῖς Ἀχαιοῖς ὁ πρὸς Μαχανίδακιν πόλε-
 μος τὸν Λακεδαιμονίων τύραννον, ἀπὸ πολλῆς καὶ μεγά-
 λης δυνάμεως ἐπιβουλεύοντα πᾶσι Πελοποννησίοις. Ὡς
 οὖν εἰς τὴν Μαντίνειαν ἐμβεβληκῶς ἀπηγγέλθη, κατὰ 20
 τάχος ὁ Φιλοποίμην ἐξήγαγε τὴν στρατιὰν ἐπ' αὐτόν.
 Ἐγγὺς δὲ τῆς πόλεως παρετάξαντο πολλοῖς μὲν ξένοις
 ἑκάτεροι, πάσαις δὲ ὁμοῦ τι ταῖς πολιτικαῖς δυνάμεσι.
 Γενομένου δὲ τοῦ ἀγῶνος ἐν χειρὶν ὁ Μαχανίδακας τοῖς
 ξένοις τοὺς τῶν Ἀχαιῶν προτεταγμένους ἀκοντιστάς καὶ 25
 Ταραντίνους τρεψάμενος ἀντὶ τοῦ χωρεῖν εὐθὺς ἐπὶ τοὺς
 μαχομένους καὶ παραρρηγνύει τὸ συνεστηκὸς ἐξέπεσε
 διώκων καὶ παρήλλαξε τὴν φάλαγγα τῶν Ἀχαιῶν ἐν τάξει
 μενόντων, ὁ δὲ Φιλοποίμην τηλικούτου πταίσματος ἐν
 ἀρχῇ γενομένου καὶ τῶν πραγμάτων ἀπολωλέναι κομιδῇ 30
 καὶ διεφθάρθαι δοκούντων, τοῦτο μὲν ὅμως προσεποι-
 εῖτο παροῦν καὶ μηδὲν ἡγεῖσθαι δεινόν, κατιδὼν δὲ τοὺς

πολεμίους, ὅσον ἡμάρανον ἐν τῇ διώξει, τῆς φάλαγγος ἀπορηγνυμένους καὶ κενὴν χώραν διδόντας, οὐκ ἀπήντησεν οὐδ' ἐνέστη φερομένοις αὐτοῖς ἐπὶ τοὺς φεύγοντας, ἀλλ' ἐάσας παρελθεῖν καὶ διάσπασμα ποιῆσαι μέγα
 5 πρὸς τοὺς ὀπλίτας εὐθύς ἦγε τῶν Λακεδαιμονίων, ὁρῶν τὴν φάλαγγα γυμνὴν ἀπολελειμμένην καὶ κατὰ κέρας παρὰ δρομῶν ἐνέβαλε, μῆτε ἄρχοντος αὐτοῖς παρόντος μῆτε μάχεσθαι προσδεχομένοις· νικᾶν γὰρ ἠγοῦντο καὶ κρατεῖν παντάπασι διώκοντα τὸν Μαχανίδα, ὁρῶντες. Ὡς ἂν
 10 μενος δὲ τούτους φόνον πολλῶν (λέγονται γὰρ ὑπὲρ τοὺς τετρακισχιλίους ἀποθανεῖν) ὥρμησεν ἐπὶ τὸν Μαχανίδα ἐκ τῆς διώξεως ἀναστρέφοντα μετὰ τῶν ξένων. Τάφρου δὲ μεγάλης καὶ βαθείας ἐν μέσῳ διειργούσης παρεξήλυνον ἀλλήλοις ἐκατέρωθεν, ὁ μὲν διαβῆναι καὶ φυγεῖν, ὁ
 15 δὲ τοῦτο κωλύσαι βουλόμενος. Ἦν δὲ ὅψις οὐχ ὥς στρατηγῶν μαχομένων, ἀλλ' ὥσπερ θηρίῳ πρὸς ἀλκὴν ὑπ' ἀνάγκης τροπομένῳ δεινοῦ κυνηγέτου τοῦ Φιλοποίμενος συνεστῶτος. Ἐνθα ὁ μὲν ἵππος τοῦ τυράννου ῥωμαλέος ὢν καὶ θυμοειδὴς καὶ τοῖς μύωσιν αἰμαχθεὶς ἐκατέρωθεν
 20 ἐπετόλμησε τῇ διαβάσει, καὶ προσβαλὼν τῇ τάφρῳ τὸ στήθος ἐβιάζετο τοῖς προσθίοις πέραν ἐρεῖσασθαι σκέλουσιν. Ἐν δὲ τούτῳ Σιμίας καὶ Πολύεινος, οἵπερ αἶε τῷ Φιλοποίμενι παρήσαν μαχομένῳ καὶ συνήσπιζον, ὁμοῦ προσήλυνον ἀμφοτέροι τὰς αἰχμὰς κλίναντες ἐναντίας.
 25 Φθάνει δὲ αὐτοὺς ὁ Φιλοποίμην ἀπαντήσας τῷ Μαχανίδῃ, καὶ τὸν ἵππον αὐτοῦ μετεωρίζοντα τὴν κεφαλὴν πρὸ τοῦ σώματος ὁρῶν μικρὸν ἐνέκλινε τὸν ἴδιον, καὶ διαλαβὼν τὸ ξυστόν ἐκ χειρὸς ὥθει καὶ περιτρέπει τὸν ἄνδρα συνεπερεΐσας. Τοῦτο ἔχων τὸ σχῆμα χαλκοῦς ἐν
 30 Δελφοῖς ἔστηκεν ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν θαυμασάντων μάλιστα καὶ τὴν προῆξιν αὐτοῦ καὶ τὴν στρατηγίαν ἐκείνην.

XI. Λέγεται δὲ τῆς τῶν Νεμείων πανηγυρεως συν-

εστῶσης στρατηγοῦντα τὸν Φιλοποίμενα τὸ δεύτερον καὶ
 νενικηκότα μὲν οὐ πάλα τὴν ἐν Μαντινείᾳ μάχην, τότε
 δὲ σχολὴν ἄγοντα διὰ τὴν ἑορτὴν, πρῶτον μὲν ἐπιδείξει
 τοῖς Ἑλλήσι κεκοσμημένην τὴν φάλαγγα καὶ κινουμένην,
 ὥσπερ εἰθιστο, τοὺς τακτικούς ὄνθμοὺς μετὰ τάχους καὶ ὁ-
 ρώμης· ἔπειτα κιθαροῦδων ἀγωνιζομένων εἰς τὸ θέα-
 τρον παρελθεῖν ἔχοντα τοὺς νεανίσκους ἐν ταῖς στρα-
 τιωτικαῖς γλαμύσι καὶ τοῖς φοινικοῖς ὑποδύταις, ἀκμά-
 ζοντάς τε τοῖς σώμασιν ἅπαντας καὶ ταῖς ἡλικίαις πα-
 ραλλήλους, αἰδῶ δὲ πολλὴν πρὸς τὸν ἄρχοντα καὶ φρό- 10
 νημα νεανικὸν ὑποφαίνοντας ἐκ πολλῶν καὶ καλῶν
 ἀγώνων· ἄρτι δ' αὐτῶν εἰσεληλυθότων κατὰ τύχην Πυ-
 λάδην τὸν κιθαροῦδὸν ἄδοντα τοὺς Τιμοθέου Πέρσας
 ἐνάρξασθαι

Κλεινὸν ἑλευθερίας τεύχων μέγαν Ἑλλάδι κόσμον· 15
 ἅμα δὲ τῇ λαμπρότητι τῆς φωνῆς τοῦ περὶ τὴν ποίησιν
 ὄγκου συμπρέψαντος ἐπίβλεψιν γενέσθαι τοῦ θεάτρον
 πανταχόθεν εἰς τὸν Φιλοποίμενα καὶ κρότου μετὰ χαρᾶς,
 τῶν Ἑλλήνων τὸ παλαιὸν ἀξίωμα ταῖς ἐλπίσιν ἀναλαμ-
 βανόντων καὶ τοῦ τότε φρονήματος ἔγγιστα τῷ θαρρεῖν 20
 γενομένων.

XII. Παρὰ δὲ τὰς μάχας καὶ τοὺς κινδύνους, ὥσπερ
 οἱ πῶλοι τοὺς συνήθεις ἐπιβάτας ποθοῦντες, εἰς ἄλλον
 φέρωσι, πτύρονται καὶ ξενοπαθοῦσιν, οὕτως ἡ δύναμις
 τῶν Ἀχαιῶν ἑτέρου στρατηγοῦντος ἡθύμει καὶ πρὸς 25
 ἐκείνον ἐπάπτεινε καὶ μόνον ὀφθέντος εὐθὺς ὄρθῃ καὶ
 δραστήριος ἦν διὰ τὸ θαρρεῖν, ἅτε δὴ καὶ τοὺς ἐναντίους
 εἰσθανόμενοι πρὸς ἓνα τοῦτον τῶν στρατηγῶν ἀντιβλέ-
 πειν οὐ δυναμένους, ἀλλὰ καὶ τὴν δόξαν αὐτοῦ καὶ τοῦ-
 νομα δεδοικότας, ὥς ἦν φανερόν ἐξ ὧν ἐπρασσον. Φί- 30
 λιππος μὲν γὰρ ὁ τῶν Μακεδόνων βασιλεὺς οἶόμενος, ἂν
 ἐκποδῶν ὁ Φιλοποίμην γένηται, πάλιν ὑποπετήξειν αὐτῷ

τοὺς Ἀχαιοὺς, ἐπεμψεν εἰς Ἄργος κρύφα τοὺς ἀναιρή-
 σοντας αὐτόν· ἐπιγνωσθείσης δὲ τῆς ἐπιβουλῆς παντά-
 πασιν ἐξεμισήθη καὶ διεβλήθη πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Βοιω-
 τοὶ δὲ πολιορκοῦντες Μάγαρα καὶ λήψεσθαι ταχέως ἐλπί-
 5 ζοντες, ἐξαίφνης λόγου προσπεσόντος αὐτοῖς, ὃς οὐκ ἦν
 ἀληθής, Φιλοποίμενα βοηθοῦντα τοῖς πολιορκουμένοις
 ἐγγὺς εἶναι, τὰς κλίμακας ἀφέντες ἤδη προσεσρηγισμένας
 τοῖς τείχεσιν ᾤχοντο φεύγοντες. Νάβιδος δὲ τοῦ μετὰ
 Μαχαρίδαν τυραννοῦντος Λακεδαιμονίων Μεσσήνῃν
 10 ἄφνω καταλαβόντος, ἐτύγχανε μὲν ἰδιώτης ὢν τότε ὁ Φι-
 λοποίμην καὶ δυνάμει οὐδεμιᾶς κύριος, ἐπεὶ δὲ τὸν
 στρατηγοῦντα τῶν Ἀχαιῶν Λύσιππον οὐκ ἔπειθε βοη-
 θεῖν τοῖς Μεσσηνίοις ἀπολωλέναι κομιδῇ φάσκοντα τὴν
 πόλιν ἔνδον γεγυότων τῶν πολεμίων, αὐτὸς ἐβόηθει
 15 τοὺς ἑαυτοῦ πολίτας ἀναλαβὼν οὔτε νόμον οὔτε χειρο-
 τονίαν περιμείναντας, ἀλλ' ὥς διὰ παντὸς ἄρχοντι τῷ
 κρείττονι κατὰ φύσιν ἐπομένους. Ἦδη δ' αὐτοῦ πλησίον
 ὄντος ἀκούσας ὁ Νάβις οὐχ ὑπέστη, καίπερ ἐν τῇ πόλει
 στρατοπεδεύων, ἀλλ' ὑπεκδύς διὰ πυλῶν ἐτέρων κατὰ
 20 τάχος ἀπήγαγε τὴν δύναμιν εὐτυχῶς χρῆσασθαι δοκῶν,
 εἰ διαφύγοι· καὶ διέφυγε, Μεσσήνῃ δ' ἤλευθέρωτο.

XIII. Ταῦτα μὲν οὖν καλὰ τοῦ Φιλοποίμενος· ἡ δ'
 εἰς Κρήτην αὐτῷ ἀποδημία Γορτυνίων δεηθέντων, ὥς
 χρῆσαιντο πολεμουμένοι στρατηγῷ, διαβολὴν ἔσχευ, ὅτι
 25 τῆς πατρίδος αὐτοῦ πολεμουμένης ὑπὸ Νάβιδος ἀπὴν
 φυγομαχῶν ἢ φιλοτιμούμενος ἀκαίρως πρὸς ἑτέρους.
 Καίτοι συντόμως οὕτως ἐπολεμήθησαν Μεγαλοπολίται
 κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον, ὥστε τοῖς μὲν τείχεσιν ἐνοι-
 κεῖν, σπεῖρειν δὲ τοὺς στενωποὺς περικεκομμένους τῆς
 30 χώρας καὶ τῶν πολεμίων σχεδὸν ἐν ταῖς πύλαις στρατο-
 πεδευόντων· ὁ δὲ Κρησὶ πολεμῶν τηνικαῦτα καὶ στρα-
 τηγῶν διαπόντιος ἐγκλήματα παρείχε καθ' ἑαυτοῦ τοῖς

ἰχθυοῖς, ὥς ἀποδιδράσκων τὸν οἶκον πόλεμον. Ἦσαν δὲ
 τινες οἱ λέγοντες, ἐτέρους τῶν Ἀχαιῶν ἡρημένων ἄρχον-
 τας, ἰδιώτην ὄντα τὸν Φιλοποίμενα χρῆσαι τὴν ἐαυτοῦ
 σχολὴν ἐφ' ἡγεμονίᾳ δεηθεῖσι τοῖς Γορτυνίοις. Ἦν γὰρ
 ἀλλότριος σχολῆς, καθάπερ ἄλλο τι κτῆμα τὴν στρατηγι-
 κὴν καὶ πολεμικὴν ἀρετὴν ἔχειν διὰ παντὸς ἐν χρήσει
 καὶ τριβῇ βουλόμενος, ὥς καὶ τῷ περὶ Πτολεμαίου ποτὲ
 δηθέντι τοῦ βασιλέως ἀπεδήλωσεν. Ἐκείνον γὰρ ἐγκωμια-
 ζόντων τινῶν, ὥς ἐν μὲν ἐξασκοῦντα τὸ στράτευμα καθ'
 ἡμέραν, ἐν δὲ γυμνάζοντα καὶ φιλοπόνως διὰ τῶν ὄπλων
 τὸ σῶμα, „Καὶ τίς ἂν“ ἔφη „βασιλέα θαυμάσειεν ἐν τού-
 τῳ τῆς ἡλικίας μὴ ἐπιδεικνύμενον, ἀλλὰ μελετῶντα;“
 Χαλεπῶς δ' οὖν οἱ Μεγαλοπολῖται φέροντες ἐπὶ τούτῳ
 καὶ προδεδόσθαι νομίζοντες ἐπεχείρησαν ἀποξενοῦν αὐ-
 τόν. οἱ δ' Ἀχαιοὶ διεκώλυσαν Ἀρίσταινον πέμψαντες εἰς
 Μεγάλην πόλιν στρατηγόν, ὃς καίπερ ὦν διάφορος τῇ
 Φιλοποίμενι περὶ τὴν πολιτείαν, οὐκ εἶσθε τελεσθῆναι
 τὴν καταδίκην. Ἐκ δὲ τούτου παρορώμενος ὑπὸ τῶν πο-
 λιτῶν ὁ Φιλοποίμην ἀπέστησε πολλὰς τῶν περιοικίδων
 κωμῶν, λέγειν διδάξας, ὥς οὐ συνετέλουν οὐδὲ ἦσαν ἐξ
 ἀρχῆς ἐκείνων, καὶ λεγούσαις ταῦτα φανερώς συνηγωνί-
 σατο καὶ συγκατεστασίασε τὴν πόλιν ἐπὶ τῶν Ἀχαιῶν.
 Ταῦτα μὲν οὖν ὕστερον. Ἐν δὲ τῇ Κρήτῃ συνεπολέμει
 τοῖς Γορτυνίοις, οὐχ ὥς Πελοποννησίος ἀνὴρ καὶ Ἀρκὰς
 ἀπλοῦν τινα καὶ γενναῖον πόλεμον, ἀλλὰ τὸ Κρητικόν
 ἦθος ἐνδύς καὶ τοῖς ἐκείνων σοφίσμασι καὶ δόλοις κλω-
 πέαις τε καὶ λοχισμοῖς χρώμενος ἐπ' αὐτοὺς ταχὺ παίδας
 ἀπέδειξεν ἀνόητα καὶ κενὰ πρὸς ἐμπειρίαν ἀληθινὴν
 πανουρογούνας.

XIV. Ἐπὶ τούτοις δὲ θαυμασθεὶς καὶ λαμπρὸς παρὰ
 τῶν ἐκεῖ πράξεων ἀνακομισθεὶς εἰς Πελοπόννησον εἶρε
 τὸν μὲν Φίλιππον ὑπὸ τοῦ Τίτου καταπεπολεμημένον,

τὸν δὲ Νάβιν ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν καὶ τῶν Ῥωμαίων πολε-
 μούμενον. Ἐφ' ὃν εὐθὺς αἰρεθεὶς ἄρχων καὶ ναυμαχίᾳ
 παραβαλόμενος τὸ τοῦ Ἐπαμεινώνδου παθεῖν ἐδοξέ,
 πολὺ τῆς περὶ αὐτὸν ἀρετῆς καὶ δόξης ἐν τῇ θαλάσῳ
 5 κάκιον ἀγωνισάμενος. Πλὴν Ἐπαμεινώνδαν μὲν ἔννοι
 λέγουσιν ὀκνοῦντα γεῦσαι τῶν κατὰ θάλασσαν ὠφελειῶν
 τοὺς πολίτας, ὅπως αὐτῷ μὴ λάθωσιν ἀντὶ μονίμων ὀπλι-
 τῶν, κατὰ Πλάτωνα, ναῦται γενόμενοι καὶ διαφθαρέν-
 τες, ἄπρακτον ἐκ τῆς Ἀσίας καὶ τῶν νήσων ἀπελθεῖν
 10 ἐκουσίως· Φιλοποίμην δὲ τὴν ἐν τοῖς πεζοῖς ἐπιστήμην
 καὶ διὰ θαλάττης ἀρκέσειν αὐτῷ πρὸς τὸ καλῶς ἀγωνί-
 σασθαι πεπεισμένος, ἔγνω τὴν ἄσκησιν ἡλίκιον μέρος ἵσθαι
 τῆς ἀρετῆς καὶ πόσῃν ἐπὶ πάντα τοῖς ἐθισθεῖσι δύναμιν
 προστίθῃσιν. Οὐ γὰρ μόνον ἐν τῇ ναυμαχίᾳ διὰ τὴν
 15 ἀπειρίαν ἔλαττον ἐσχεν, ἀλλὰ καὶ ναῦν τινα, παλαιὰν μὲν,
 ἐνδοξον δὲ, δι' ἑτῶν τεσσαράκοντα κατασπάσας ἐπλήρω-
 σεν, ὥστε μὴ στεγούσης κινδυνεύουσα τοὺς πλείοντας.
 Πρὸς ταῦτα γινώσκων καταφρονοῦντας αὐτοῦ τοὺς πο-
 λεμίους ὡς παντάπασι πεφηνγότες ἐκ τῆς θαλάττης, καὶ
 20 πολιορκιοῦντας ὑπερηφάνως τὸ Γύθιον, εὐθὺς ἐπέπλευ-
 σεν αὐτοῖς οὐ προσδοκῶσιν, ἀλλ' ἐκλελυμένοις διὰ τὴν
 νύκην. Καὶ νυκτὸς ἐκβιβάσας τοὺς στρατιώτας καὶ προσ-
 αγαρῶν πῦρ ἐνήκε ταῖς σκηναῖς καὶ τὸ στρατόπεδον κα-
 τέκαυσε καὶ πολλοὺς διέφθειρεν. Ὀλίγαις δ' ὕστερον
 25 ἡμέραις καθ' ὁδὸν ἐν δυσχωρίαις τισὶν ἄφνω τοῦ Νάβι-
 δος ἐπιφανέντος αὐτῷ καὶ φοβήσαντος τοὺς Ἀχαιοὺς
 ἀνέλπιστον ἡγουμένους τὴν σωτηρίαν ἐκ τόπων χαλε-
 πῶν καὶ γεγονότων ὑποχειρίων τοῖς πολεμίοις, ὅλινον
 χρόνον ἐπιστάς καὶ περιλαβὼν ὅψει τὴν τοῦ χωρίου φύ-
 30 σιν ἐπέδειξε τὴν τακτικὴν τῶν ἄκρων τῆς πολεμικῆς
 τέχνην οὖσαν. Οὕτω μικρὰ κινήσας τὴν ἐαυτοῦ φάλαγγα
 καὶ πρὸς τὰ παρόντα μεθαρμόσας ἀθορύβως καὶ ῥαδίως

διεκρούσατο τὴν ἀπορίαν, καὶ προσβαλὼν τοῖς πολεμίοις τροπὴν ἰσχυρὰν ἐποίησεν. Ἐπεὶ δὲ οὐ πρὸς τὴν πόλιν εἴωρα φεύγοντας, ἀλλὰ τῆς χώρας ἄλλον ἄλλη διασπαιρόμενον (ὕλώδης δὲ καὶ περιβουνος ἦν πᾶσα καὶ δύσιππος ὑπὸ φείθρων καὶ φαράγγων), τὴν μὲν διώξιν ἐπέσχε καὶ ὁ κατεστρατοπέδευσεν ἐν φωτὸς ὄντος· τεκμαιρόμενος δὲ τοὺς πολεμίους ἐκ τῆς φυγῆς καθ' ἕνα καὶ δύο πρὸς τὴν πόλιν ὑπάξειν σκοταίους, ἐλλοχίζει τοῖς περὶ τὸ ἄστυ φείθροις καὶ λόφοις πολλοὺς ἔχοντας ἐγχειρίδια τῶν Ἀχαιῶν. Ἐνταῦθα πλείστους ἀποθανεῖν συνέβη τῶν τοῦ Νάβι-10 δος· ἅτε γὰρ οὐκ ἀθρόαν ποιούμενοι τὴν ἀναχώρησιν, ἀλλ' ὥς ἐκάστοις αἱ φυγαὶ συνετύγχανον, ὥσπερ ὄρνιθες ἡλίσκοντο περὶ τὴν πόλιν εἰς τὰς τῶν πολεμίων χεῖρας καταίροντες.

XV. Ἐπὶ τούτοις ἀγαπώμενος καὶ τιμώμενος ἔκπρε-15 πῶς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐν τοῖς θεάτροις φιλότιμον ὄντα τὸν Τίτον ἡσυχῇ παρελύπει. Καὶ γὰρ ὥς Ῥωμαίων ὑπατος ἀνδρὸς Ἀρκάδος ἡξίου θαυμάζεσθαι μᾶλλον ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν καὶ ταῖς εὐεργεσίαις ὑπερβάλλειν οὐ παρὰ μικρὸν ἡγρεῖτο, δι' ἐνὸς κηρύγματος ἐλευθερώσας τὴν Ἑλ-20 λάδα, ὅση Φιλίππῳ καὶ Μακεδόσιν ἐδούλευσεν. Ἐκ δὲ τούτου καταλύεται μὲν ὁ Τίτος τῷ Νάβιδι τὸν πόλεμον, ἀποθνήσκει δὲ ὁ Νάβις ὑπὸ Λίτωλῶν δολοφονηθείς. Τεταραγμένης δὲ τῆς Σπάρτης ὁ Φιλοποῖμην ἀρπάσας τὸν καιρὸν ἐπιπίπτει μετὰ δυνάμεως, καὶ τῶν μὲν ἀκόν-25 των, τοὺς δὲ συμπίδας προσηγάγετο καὶ μετεκόμισεν εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς τὴν πόλιν. Οὗ γενομένου θαυμαστῶς μὲν εὐδοκίμησε παρὰ τοῖς Ἀχαιοῖς, προσκτησάμενος αὐτοῖς ἄξιωμα πόλεως τηλικαύτης καὶ δύναμιν (οὐ γὰρ ἦν μικρὸν Ἀχάας μέρος γενέσθαι τὴν Σπάρτην), ἀνέλαβε δὲ 30 καὶ Λακεδαιμονίων τοὺς ἀρίστους, φύλακα τῆς ἐλευθερίας ἐκείνου ἐλπίσαντας ἔχειν. Διὸ καὶ τὴν Νάβιδος οἰ-

- κίαν καὶ οὐσίαν ἐξαργυρισθεῖσαν καὶ γενομένην εἰκοσι
καὶ ἑκατὸν ταλάντων ἐψηφίσαντο δωρεὰν αὐτῷ δοῦναι,
πρεσβείαν ὑπὲρ τούτων πέμψαντες. Ἐνθα δὴ καὶ διε-
φάνη καθαρώς ἐκεῖνος ὁ ἀνὴρ οὐ δοκῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ
5 ὢν ἄριστος. Πρωτὸν μὲν γὰρ οὐδεὶς ἐβούλετο τῶν Σπαρ-
τιατῶν ἀνδρὶ τοιούτῳ διαλέγεσθαι περὶ δωροδοκίας,
ἀλλὰ δεδοϊκότες καὶ ἀναδυνόμενοι προεβάλοντο τὸν ξέ-
νον αὐτοῦ Τιμόλαον. Ἐπειτα δὲ αὐτὸς ὁ Τιμόλαος, ὡς
ἦλθεν εἰς Μεγάλην πόλιν, ἐστιαθεὶς παρὰ τῷ Φιλοποί-
10 μινι καὶ τὴν σεμνότητα τῆς ὁμιλίας αὐτοῦ καὶ τὴν ἀφέ-
λειαν τῆς διαίτης καὶ τὸ ἦθος ἐγγύθεν οὐδαμῇ προσιτὸν
οὐδὲ εὐάλωτον ὑπὸ χρημάτων κατανοήσας, ἀπεσιώπησε
περὶ τῆς δωρεᾶς, ἑτέραν δὲ τινα πρόφασιν τῆς πρὸς αὐ-
τὸν ὁδοῦ ποιησάμενος ὥχετο ἀπιών. Καὶ πάλιν ἐκ δευ-
15 τέρου πεμφθεὶς ταῦτόν ἐπαθε. Τρίτῃ δὲ ὁδῷ μόλις ἐν-
τυχὼν ἐδήλωσε τὴν προθυμίαν τῆς πόλεως. Ὁ δὲ Φιλο-
ποίμην ἠδέως ἀκούσας ἤκεν αὐτὸς εἰς Λακεδαιμόνα, καὶ
συνεβούλευσεν αὐτοῖς μὴ τοὺς φίλους καὶ ἀγαθοὺς δε-
κάζειν, ὧν προῖκα τῆς ἀρετῆς ἔξεστιν ἀπολαύειν, ἀλλὰ
20 τοὺς πονηροὺς καὶ τὴν πόλιν ἐν τῷ συνεδρίῳ καταστα-
σιάζοντας ἀνεῖσθαι καὶ διαφθεῖρειν, ἵνα τῷ λαβεῖν ἐπι-
στομισθέντες ἤττον ἐνοχλοῖεν αὐτοῖς· βέλτιον γὰρ εἶναι
τῶν ἐχθρῶν παραινεῖσθαι τὴν παρηγορίαν ἢ τῶν φίλων.
Οὕτως μὲν ἦν πρὸς χρήματα λαμπρὸς.
- 25 XVI. Ἐπεὶ δὲ πάλιν τοὺς Λακεδαιμονίους νεωτερί-
ζειν ἀκούσας ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀχαιῶν Διοφάνης ἐβού-
λετο κολάζειν, οἱ δὲ εἰς πόλεμον καθιστάμενοι διετάρασ-
σον τὴν Πελοπόννησον, ἐπειρᾶτο πρᾶνναι καὶ κατα-
παύειν τὸν Διοφάνην τῆς ὀργῆς ὁ Φιλοποίμην, διδάσκων
30 τὸν καιρὸν, ὡς Ἀντιόχου τοῦ βασιλέως καὶ Ῥωμαίων ἐν
τῇ Ἑλλάδι τηλικούτοις αἰωρουμένων στρατοπέδοις ἐκεῖσε
χρὴ τὸν ἄρχοντα τὴν γνώμην ἔχειν, τὰ δὲ οἰκεία μὴ κα-

νεῖν, ἀλλὰ καὶ παριδεῖν τι καὶ παρακοῦσαι τῶν ἀμαρτανομένων. Οὐ προσέχοντος δὲ τοῦ Λιοφάνους, ἀλλ' εἰς τὴν Λακωνικὴν ἐμβαλόντος ἅμα τῷ Τίτῳ καὶ βαδιζόντων εὐθὺς ἐπὶ τὴν πόλιν, ἀγανακτήσας ὁ Φιλοποίμην-ἐργον οὐ νόμιμον οὐδ' ἀπηκριβωμένον ἐκ τῶν δικαίων, ἀλλὰ 5 μέγα καὶ μεγάλῳ φρονήματι τολμήσας, εἰς τὴν Λακεδαιμόνα παρῆλθε καὶ τὸν τε στρατηγὸν τῶν Ἀχαιῶν καὶ τὸν ὕπατον τῶν Ῥωμαίων ἰδιώτης ὢν ἀπέκλεισε, τὰς δ' ἐν τῇ πόλει ταραχὰς ἔπαυσε καὶ κατέστησε τοὺς Λακεδαιμονίους πάλιν εἰς τὸ κοινόν, ὥσπερ ἐξ ἀρχῆς ἦσαν. Χρόνῳ 10 δὲ ὕστερον ἐγκαλέσας τι τοῖς Λακεδαιμονίοις στρατηγῶν ὁ Φιλοποίμην τὰς μὲν φυγὰς κατήγαγεν εἰς τὴν πόλιν, ὀρθοήκοντα δὲ Σπαρτιάτας ἀπέκτεινεν, ὡς Πολύβιος φησιν, ὡς δὲ Ἀριστοκράτης, πεντήκοντα καὶ τριακοσίους. Τὰ δὲ τεῖχη καθεῖλε, χώραν δὲ πολλὴν ἀποτεμύμε- 15 νος προσένειμε τοῖς Μεγαλοπολίταις, ὅσοι δὲ ἦσαν ὑπὸ τῶν τυράννων ἀποδεδειγμένοι πολῖται τῆς Σπάρτης, μετῴκειν ἅπαντας ἀπάγων εἰς Ἀχαΐαν πλὴν τρισχιλίων· τούτους δὲ ἀπειθοῦντας καὶ μὴ βουλομένους ἀπελθεῖν ἐκ τῆς Λακεδαιμόνος ἐπώλησεν, εἰδ' οἷον ἐφυβρίζων ἀπὸ 20 τῶν χρημάτων τούτων ἐν Μεγάλῃ πόλει στοᾶν ὥκοδόμησεν. Ἐμπέπλάμενος δὲ τῶν Λακεδαιμονίων καὶ παρ' ἁλίαν πεπραχόσιν ἐπιμβαίνων τὸ περὶ τὴν πολιτείαν ἔργον ὁμότατον ἐξειργάσατο καὶ παρανομώτατον. Ἀνείλε γὰρ καὶ διέφθειρε τὴν Λυκούργειον ἀγωγὴν ἀναγκάσας 25 τοὺς παῖδας αὐτῶν καὶ τοὺς ἐφήβους τὴν Ἀχαϊκὴν ἀντὶ τῆς πατρίου παιδείαν μεταβαλεῖν ὥς οὐδέποτε μικρόν ἐν τοῖς Λυκούργου νόμοις φρονήσαντας. Τότε μὲν οὖν ὑπὸ συμφορῶν μεγάλων ὥσπερ νεῦρα τῆς πόλεως ἔκτιμεν τῷ Φιλοποίμηνι παρασχόντες ἐγένοντο χειροῆθεις καὶ 30 ταπεινοί, χρόνῳ δ' ὕστερον αἰτησάμενοι παρὰ Ῥωμαίων τὴν μὲν Ἀχαϊκὴν ἐφυγον πολιτείαν, ἀνέλαβον δὲ καὶ κα-

τεστήσαντο τὴν πάτριον ὥς ἦν ἀνυστόν ἐκ κακῶν καὶ φθορᾶς τηλικαύτης.

- XVII. Ἐπεὶ δὲ Ῥωμαίοις ὁ πρὸς Ἀντίοχον ἐν τῇ Ἑλλάδι συνέστη πόλεμος, ἦν μὲν ἰδιώτης ὁ Φιλοποίμην, ὁρῶν
 5 δὲ τὸν Ἀντίοχον αὐτὸν ἐν Χαλκίδι καθήμενον περὶ γάμους καὶ παρθένων ἑρωτάς οὐ κατ' ὥραν σχολάζοντα, τοὺς δὲ Σύρους ἐν ἀταξίᾳ πολλῇ καὶ χωρὶς ἡγεμόνων ἐν ταῖς πόλεσι πλαζομένους καὶ τρουφῶντας, ἤχθετο μὴ στρατηγῶν τότε τῶν Ἀχαιῶν καὶ Ῥωμαίοις ἔλεγε φθονεῖν τῆς
 10 νίκης. „Ἐγὼ γὰρ ἂν“ ἔφη „στρατηγῶν ἐν τοῖς καπηλείοις κατέκοψα τοὺτους πάντας.“ Ἐπεὶ δὲ νικήσαντες οἱ Ῥωμαῖοι τὸν Ἀντίοχον ἐνεφύοντο τοῖς Ἑλληνικοῖς μᾶλλον ἢ δὴ, καὶ περιεβάλλοντο τῇ δυνάμει τοὺς Ἀχαιοὺς ὑποκατακλινομένων αὐτοῖς τῶν δημαγωγῶν, ἡ δ' ἰσχὺς
 15 ἐπὶ πάντα πολλῇ μετὰ τοῦ δαίμονος ἐχώρει καὶ τὸ τέλος ἔγγυς ἦν, εἰς ὃ τὴν τύχην ἔδει περιφερομένην ἐξικεῖσθαι, καθάπερ ἀγαθὸς κυβερνήτης πρὸς κύμα διερειδόμενος ὁ Φιλοποίμην τὰ μὲν ἐνδιδόναι καὶ παρῆκειν ἠναγκάζετο τοῖς καιροῖς, περὶ δὲ τῶν πλείστων διαφερόμενος τοὺς
 20 τῷ λέγειν καὶ πράττειν ἰσχύοντας ἀντισπᾶν ἐπειρᾶτο πρὸς τὴν ἐλευθερίαν. Ἀρισταίνου δὲ τοῦ Μεγαλοπολίτου δυναμένου μὲν ἐν τοῖς Ἀχαιοῖς μέγιστον, τοὺς δὲ Ῥωμαίους αἰεὶ θεραπεύοντος καὶ τοὺς Ἀχαιοὺς μὴ οἰόμενου δεῖν ἐναντιοῦσθαι μηδὲ ἀχαριστεῖν ἐκείνοις, ἐν τῷ
 25 συνεδρίῳ λέγεται τὸν Φιλοποίμην αἰσῶσαι ἀκούοντα καὶ βαρύνοντα φέρειν, τέλος δὲ ὑπ' ὀργῆς δυσανασχετοῦντα πρὸς τὸν Ἀρισταίνου εἶπεν· „ὦ ἄνθρωπε, τί σπεύδεις τὴν πεπωμένην τῆς Ἑλλάδος ἐπιδεῖν;“ Μανίου δὲ τοῦ Ῥωμαίων ὑπάτου νενικηκότος μὲν Ἀντίοχου, αἰτουμένου
 30 δὲ παρὰ τῶν Ἀχαιῶν, ὅπως ἐάσῃ τοὺς Λακεδαιμονίων φυγάδας κατελθεῖν, καὶ Τίτου ταυτό τῷ Μανίῳ περὶ τῶν φυγάδων ἀξιοῦντος, διεκώλυσεν ὁ Φιλοποίμην οὐ τοῖς

φυγάσι πολεμῶν, ἀλλὰ βουλόμενος δι' αὐτοῦ καὶ τῶν Ἀχαιῶν, ἀλλὰ μὴ Τίτου μηδὲ Ῥωμαίων χάριτι τοῦτο πρά-
χθῆναι· καὶ στρατηγῶν εἰς τοῦπιόν αὐτὸς κατήγαγε τοὺς
φυγάδας. Οὕτως εἶχε τι πρὸς τὰς ἐξουσίας ὑπὸ φρονή-
ματος δύσερι καὶ φιλόνεικον. 5

XVIII. Ἦδη δὲ γεροντῶς ἔτος ἑβδομηκοστὸν, ὄγδοον
δὲ τῶν Ἀχαιῶν στρατηγῶν ἤλπιζεν οὐ μόνον ἐκείνην τὴν
ἀρχὴν ἀπολέμῳς διάξειν, ἀλλὰ καὶ τοῦ βίου τὸ λοιπὸν
αὐτῷ μεθ' ἡσυχίας καταβιῶναι τὰ πράγματα παρέξειν.
Ὡς γὰρ αἱ νόσοι ταῖς τῶν σωμάτων ῥώμας συναπομα- 10
ραίνεσθαι δοκοῦσιν, οὕτως ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς πόλεσιν
ἐπιλειπούσης τῆς δυνάμεως ἔληγε τὸ φιλόνεικον. Οὐ μὴν
ἀλλὰ Νέμεσις τις ὥσπερ ἀθλητὴν εὐδρομοῦντα πρὸς τέρ-
μασι τοῦ βίου κατέβαλε. Λέγεται γὰρ ἐν τινι συλλόγῳ
τῶν παρόντων ἐπαινούντων ἄνδρα δεινὸν εἶναι δοκοῦντα 15
περὶ στρατηγίαν εἰπεῖν τὸν Φιλοποίμενα, „Καὶ πῶς ἄξιον
ἐκείνου λόγον ἔχειν τοῦ ἀνδρός, ὅστις ἤλω ζῶν ὑπὸ τῶν
πολεμίων;“ Μεθ' ἡμέρας δὲ ὀλίγας Δεινοκράτης ὁ Μεσ-
σήνιος, ἀνθρώπος ἰδίᾳ τε τῷ Φιλοποίμενι προσκεκρου-
κὼς καὶ τοῖς ἄλλοις ἐπαχθὴς διὰ πονηρίαν καὶ ἀκολα- 20
σίαν, τὴν τε Μεσσήνην ἀπέστησε τῶν Ἀχαιῶν καὶ κώμην
τὴν καλουμένην Κολωνίδα προσηγγέλθη μέλλων κατα-
λαμβάνειν. Ὁ δὲ Φιλοποίμην ἔτυχε μὲν ἐν Ἀργεὶ πυρέσ-
σων, πυθόμενος δὲ ταῦτα συνέτεινεν εἰς Μεγάλην πόλιν
ἡμέρᾳ μιᾷ σταδίοις πλείονας ἢ τετρακοσίους. Κάκειθεν 25
εὐθὺς ἐβοήθει τοὺς ἱππεῖς ἀναλαβὼν, οἵπερ ἦσαν ἐνδο-
ξότατοι μὲν τῶν πολιτῶν, νέοι δὲ κομιδῇ, δι' εὐνοίαν τοῦ
Φιλοποίμενος καὶ ζῆλον ἐθελονταὶ συστρατεύοντες. Ἰπ-
πασάμενοι δὲ πρὸς τὴν Μεσσήνην καὶ περὶ τὸν Εὐάν- 30
δρου λόφον ἀπαντῶντι τῷ Δεινοκράτει συμπεσόντες
ἐκείνων μὲν ἐτρέψαντο, τῶν δὲ πεντακοσίων, οἳ τὴν χῶ-
ραν τῶν Μεσσηνίων παρεφύλαττον, ἐξαίφνης ἐπιφύρο-

- μένων καὶ τῶν πρότερον ἡττημένων, ὥς τοὺτους κατείδον, αὐτῆς ἀνά τοὺς λόφους ἀθροισμένων, δεισὰς ὁ Φιλοποίμην κυκλωθῆναι καὶ τῶν ἱππέων φειδόμενος ἀνχωρεῖ διὰ τόπων χαλεπῶν, αὐτὸς οὐραγῶν καὶ πολλάκις ἀντεξελαύνων τοῖς πολεμίοις καὶ ὅλως ἐπισπώμενος ἐφ' ἑαυτόν, οὐ τολμῶντων ἀντεμβαλεῖν ἐκείνων, ἀλλὰ κραυγαῖς καὶ περιδρομαῖς χρωμένων ἀποθῆναι. Ἀφιστάμενος οὖν πολλάκις διὰ τοὺς νεανίσκους καὶ καθ' ἓνα παρὰ πέμπων ἔλαθεν ἐν πολλοῖς ἀπομονωθεὶς πολεμίοις. Καὶ 10 συνάψαι μὲν εἰς χεῖρας οὐδεὶς ἐτόλμησεν αὐτῷ, πόρρωθεν δὲ βαλλόμενος καὶ βιαζόμενος πρὸς χωρία πετρῶδη καὶ παράκρημα χαλεπῶς μετεχειρίζετο καὶ κατέβαινε τὸν ἵππον. Αὐτῷ δὲ τὸ μὲν γῆρας ὑπὸ ἀσκήσεως πολλῆς ἐλαφρόν ἦν καὶ πρὸς οὐδὲν ἐμπόδιον εἰς τὸ σωθῆναι, τότε 15 δὲ καὶ διὰ τὴν ἀρρωστίαν τοῦ σώματος ἐνδεοῦς γεγονότος καὶ διὰ τὴν ὁδοιπορίαν κατακόπου βαρὺν ὄντα καὶ δυσκίνητον ἤδη σφαλὲς ὁ ἵππος εἰς τὴν γῆν κατέβαλε. Σκληροῦ δὲ τοῦ πτώματος γενομένου καὶ τῆς κεφαλῆς παθούσης ἐκείτο πολὺν χρόνον ἀνανδός, ὥστε καὶ τοὺς 20 πολεμίους τεθνάναι δόξαντας αὐτὸν ἐπιχειρεῖν στρέφειν τὸ σῶμα καὶ σκυλεύειν. Ἐπεὶ δὲ τὴν κεφαλὴν ἐπάρας διέβλεψεν, ἀθροοὶ περιπεσόντες ἀπέστρεφον αὐτοῦ τὰς χεῖρας ὀπίσω καὶ δῆσαντες ἦγον, ὕβρει χρώμενοι πολλῇ καὶ λοιδορίᾳ κατ' ἀνδρὸς οὐδὲ ὄναρ ἂν ποτε παθεῖν ὑπὸ Διὸς 25 νοκράτους ταῦτα προσδοκῆσαντος.

XIX. Οἱ δ' ἐν τῇ πόλει τῇ μὲν ἀγγελίᾳ θαυμαστώσας ἐπαρθέντες ἡθροίζοντο περὶ τὰς πύλας· ὥς δὲ εἶδον ἐλκόμενον τὸν Φιλοποίμην παρ' ἑξίαν τῆς τε δόξης καὶ τῶν ἐμπροσθεν ἔργων καὶ τροπαίων ἡλέησαν οἱ πλείστοι 30 καὶ συνήλγησαν, ὥστε καὶ δακρυῦσαι καὶ τὴν ἀνθρωπίνην ἐκφλευρίσαι δύναμιν ὥς ἄπιστον καὶ τὸ μηδὲν οὔσαν. Οὕτω δὲ κατὰ μικρὸν εἰς πολλοὺς φιλάνθρωπος ἐχώρει

λόγος, ὥς μνημονευτέον εἴη τῶν πρόσθεν εὐεργεσιῶν καὶ τῆς ἐλευθερίας, ἣν ἀπέδωκεν αὐτοῖς Νάβιν ἐξελάσας τὸν τύραννον. Ὀλίγοι δὲ ἦσαν, οἱ τῷ Δεινοκράτει χαρίζομενοι στρεβλοῦν τὸν ἄνδρα καὶ κτείνειν ἐκέλευον ὥς βαρὺν πολέμιον καὶ δυσμείλικτον αὐτῷ τε Δεινοκράτει 5 φοβερώτερον, εἰ διαφύγοι καθυβρισμένος ὑπ' αὐτοῦ καὶ γεροντὶς αἰχμάλωτος. Οὐ μὴν ἀλλὰ κομίσαντες αὐτὸν εἰς τὸν καλούμενον Θησαυρόν, οἰκημα κατάγειον οὔτε πνεῦμα λαμβάνον οὔτε φῶς ἔξωθεν οὔτε θύρας ἔχον, ἀλλὰ μεγάλῳ λίθῳ περιαγομένῳ κατακλειόμενον, ἐνταῦθα κα- 10 τέθεντο, καὶ τὸν λίθον ἐπιρράξαντες ἄνδρας ἐνόπλους κύκλῳ περιέστησαν. Οἱ δ' ἱππεῖς τῶν Ἀχαιῶν ἐκ τῆς φυγῆς ἀναλαβόντες αὐτούς, ὥς οὐδαμοῦ φανερὸς ἦν ὁ Φιλοποίμην, ἀλλ' ἐδόκει τεθνάναι, πολὺν μὲν χρόνον ἐπέστησαν ἀνακαλούμενοι τὸν ἄνδρα καὶ διδόντες ἀλλή- 15 λους λόγον, ὥς αἰσχρὰν σωτηρίαν καὶ ἄδικον σῶζονται. προέμενοι τοῖς πολεμίοις τὸν στρατηγὸν ἀφειδήσαντα τοῦ ἔξῃ δι' αὐτούς, ἔπειτα προϊόντες ἅμα καὶ πολυπραγμο- νοῦντες ἐπύθοντο τὴν σύλληψιν αὐτοῦ καὶ διηγέλλον εἰς τὰς πόλεις τῶν Ἀχαιῶν. Οἱ δὲ συμφορὰν ποιούμενοι καὶ 20 μεγάλην ἀπαιτεῖν μὲν ἔγνωσαν τὸν ἄνδρα παρὰ τῶν Μεσσηνίων πρεσβείαν πέμψαντες, αὐτοὶ δὲ παρεσκευάζοντο στρατεύειν.

XX. Οὗτοι μὲν οὖν ταῦτα ἐπραττον. Ὁ δὲ Δεινοκράτης μάλιστα τὸν χρόνον ὥς σωτήριον τῷ Φιλοποίμηνι δέ- 25 δοικῶς καὶ φθάσαι τὰ παρὰ τῶν Ἀχαιῶν βουλόμενος, ἐπὶ νύξ ἐπῆλθε καὶ τὸ πλῆθος ἀπεχώρησε τῶν Μεσσηνίων, ἀνοίξας τὸ δεσμωτήριον εἰσέπεμψε δημόσιον οἰκέτην φάρμακον κομίζοντα, προσενεγκεῖν καὶ παραστή- 30 ναι μέχρι ἂν ἐκπῇ κελεύσας. Ἐτυχε μὲν οὖν ἐν τῷ χρόνῳ κατὰ κείμενος, οὐ καθεύδων, ἀλλὰ λύπη καὶ θορύβῳ κατεχόμενος, ἰδὼν δὲ φῶς καὶ παρεστῶτα πλησίον

τὸν ἄνθρωπον ἔχοντα τὴν κύλικα τοῦ φαρμάκου, συνα-
 γαγὼν μόλις ἑαυτὸν ὑπ' ἀσθενείας ἀνεκάθισε. Καὶ δε-
 ξάμενος ἠρώτησεν, εἴ τι περὶ τῶν ἱππέων καὶ μάλιστα
 Ἀνκόρτα πεπυσμένος ἐστίν. Εἰπόντος δὲ τῷ ἀνθρώπῳ δια-
 5 πεφευγέναι τοὺς πολλοὺς, ἐπένευσε τῇ κεφαλῇ, καὶ δια-
 βλέψας πρῶτος πρὸς τὸν ἄνθρωπον, „Εὐ λέγεις“ εἶπεν
 „εἰ μὴ πάντα κακῶς πεπράχαμεν.“ Ἄλλο δὲ μηδὲν εἶ-
 πὼν μηδὲ φθιγεῖς ἀμενος ἐξέπιε καὶ πάλιν αὐτὸν ἀπέκλι-
 νεν, οὐ πολλὰ πράγματα τῷ φαρμάκῳ παρασχών, ἀλλ'
 10 ἀποσβεσθεὶς ταχὺ διὰ τὴν ἀσθενείαν.

XXI. Ὡς οὖν ὁ περὶ τῆς τελευταίας λόγος ἦκεν εἰς τοὺς
 Ἀχαιοὺς, τὰς μὲν πόλεις αὐτῶν κοινῇ κατήφεια καὶ πέν-
 θος εἶχεν, οἱ δ' ἐν ἡλικίᾳ μετὰ τῶν προβούλων συνελ-
 θόντες εἰς Μεγάλην πόλιν οὐδ' ἠντινοῦν ἀναβολὴν ἐποι-
 15 ῆσαντο τῆς τιμωρίας, ἀλλ' ἐλόμενοι στρατηγὸν Ἀνκόρταν
 εἰς τὴν Μεσσηνίαν ἐνέβαλον καὶ κακῶς ἐποίουν τὴν χώ-
 ραν, ἄχρι οὗ συμφρονήσαντες ἐδέξαντο τοὺς Ἀχαιοὺς.
 Καὶ Δεινοκράτης μὲν αὐτὸς αὐτὸν φθάσας διεχρήσατο,
 τῶν δὲ ἄλλων ὅσοις μὲν ἀνελεῖν ἐδοξε Φιλοποίμενα δὲ
 20 αὐτῶν ἀπέθνησκον, ὅσοις δὲ καὶ βασανίσαι, τοὺτους ἐπ'
 αἰκίαις ἀπολουμένους συνελάμβανεν ὁ Ἀνκόρτας. Τὸ δὲ
 σῶμα καύσαντες αὐτοῦ καὶ τὰ λείψανα συνθέντες εἰς
 ὕδριαν ἀνεξεύρυσαν, οὐκ ἀτάκτως οὐδὲ ὡς ἔτυχεν, ἀλλ'
 ἐπιτίκτιον πομπὴν τινα ἅμα ταῖς ταφαῖς μίξαντες. Ἦν
 25 μὲν γὰρ ἐστεφανωμένους ἰδεῖν, ἣν δὲ τοὺς αὐτοὺς καὶ
 δακρύνοντας, ἣν δὲ τοὺς ἐχθροὺς δεσμίους ἀγομένους.
 Αὐτὴν δὲ τὴν ὕδριαν ὑπὸ πλήθους ταινιῶν τε καὶ στε-
 φάνων μόλις ὀρωμένην ἐκόμιζεν ὁ τοῦ στρατηγοῦ τῶν
 Ἀχαιῶν παῖς Πολύβιος καὶ περὶ αὐτὸν οἱ πρῶτοι τῶν
 30 Ἀχαιῶν. Οἱ δὲ στρατιῶται ὠπλισμένοι μὲν αὐτοί, τοῖς
 δ' ἵπποις κεκοσμημένοις ἐπηκολούθουν, οὔτε, οἷον ἐπὶ
 πένθει τοσούτῳ, κατηφεῖς οὔτε τῇ νίκῃ γαυριῶντες. Ἐκ

δὲ τῶν διὰ μέσου πόλεων καὶ κωμῶν ἀπαντῶντες, ὥσπερ αὐτὸν ἀπὸ στρατείας ἐπανιόντα δεξιούμενοι, τῆς ὑδρίας ἐφήπτοντο καὶ συμπροῆγον εἰς Μεγάλην πόλιν. Ὡς οὖν συνανεμίχθησαν αὐτοῖς οἱ πρεσβύτεροι μετὰ γυναικῶν καὶ παιδῶν, ὀλοφυρμὸς ἤδη διὰ παντὸς ἐχώρει τοῦ στρα- 5 τεύματος εἰς τὴν πόλιν ἐπιποθοῦσαν τὸν ἄνδρα καὶ βαρέως φέρουσαν, οἰομένην συναποβεβληκῆναι τὸ πρωτεύειν ἐν τοῖς Ἀχαιοῖς. Ἐτάφη μὲν οὖν, ὡς εἰκός, ἐνδόξως, καὶ περὶ τὸ μνημεῖον οἱ τῶν Μεσσηνίων αἰχμάλωτοι κατελεύσθησαν. Οὐσῶν δὲ πολλῶν μὲν εἰκόνων αὐτοῦ, με- 10 γάλων δὲ τιμῶν, ὥς αἱ πόλεις ἐψηφίσαντο, Ῥωμαῖος ἄνθρωπος ἐν τοῖς περὶ Κόρινθον ἀτυχήμασι τῆς Ἑλλάδος ἐπεχείρησεν ἀνελεῖν ἀπάσας καὶ διώκειν αὐτόν, ἐνδεικνύμενος, ὥσπερ ἔτι ζῶντα, Ῥωμαίοις πολέμιον καὶ κακόνου γενέσθαι. Λόγων δὲ λεχθέντων καὶ Πολυβίου πρὸς 15 τὸν συκοφάντην ἀντειπόντος οὕθ' ὁ Μόμμιος οὔτε οἱ πρέσβεις ὑπέμειναν ἄνδρὸς ἐνδόξου τιμᾶς ἀφανίσαι, καίπερ οὐκ ὀλίγα τοῖς περὶ Τίτον καὶ Μάνιον ἐναντιωθέντος, ἀλλὰ τῆς χρείας τὴν ἀρετὴν ἐκείνοι καὶ τὸ καλόν, ὥς ἔοικε, τοῦ λυσιτελοῦς διώριζον, ὁρθῶς καὶ προση- 20 κόντως τοῖς μὲν ὀφελουσι μισθὸν καὶ χάριν παρὰ τῶν εὐπαθόντων, τοῖς δ' ἀγαθοῖς τιμὴν ὀφείλεσθαι παρὰ τῶν ἀγαθῶν αἰεὶ νομίζοντες. Ταῦτα περὶ Φιλοποίμενος.

25

ΤΙΤΟΣ.

30

309 I. Ὃν δὲ παραβάλλομεν αὐτῷ, Τίτος Κοϊντίος Φλαμίνιος, ἰδέαν μὲν ὅποιος ἦν πάρεστι θεάσασθαι τοῖς βου-
PLUT. VIT. II. 17

λομένοις ἀπὸ τῆς ἐν Ῥώμῃ χαλκῆς εἰκόνης, ἥ κεῖται παρὰ
 τὸν μέγαν Ἀπόλλωνα τὸν ἐκ Καρχηδόνης ἀντικρὺ τοῦ
 ἱπποδρομοῦ, γράμμασιν Ἑλληνικοῖς ἐπιγεγραμμένη, τὸ
 δὲ ἦθος ὁξὺς λέγεται γενέσθαι καὶ πρὸς ὀργὴν καὶ πρὸς
 5 χάριν. Οὐ μὴν ὁμοίως, ἀλλ' ἐλαφρὸς μὲν ἐν τῷ κολάζειν
 καὶ οὐκ ἐπίμονος, πρὸς δὲ τὰς χάριτας τελεσιουργὸς καὶ
 τοῖς εὐεργετηθεῖσι διὰ παντὸς ὥσπερ εὐεργέταις εὖνους
 καὶ πρόθυμος, ὡς κάλλιστα τῶν κτημάτων, τοὺς εὖ πε-
 10 μόνοντας ὑπ' αὐτοῦ περιέπειν αἰεὶ καὶ σώζειν. Φιλοτι-
 μότατος δὲ καὶ φιλοδοξότατος ὢν ἐβούλετο τῶν ἀρίστων
 καὶ μεγίστων πράξεων αὐτουργὸς εἶναι, καὶ τοῖς δεομέ-
 νοις εὖ παθεῖν μᾶλλον ἢ τοῖς εὖ ποιῆσαι δυναμένοις
 ἐχαιρε, τοὺς μὲν ὕλην τῆς ἀρετῆς, τοὺς δὲ ὥσπερ ἀντι-
 15 πάλους πρὸς δόξαν ἡγούμενος. Παιδευθεὶς δὲ παιδεῖαν
 τὴν διὰ τῶν ἐθῶν τῶν στρατιωτικῶν, πολλοὺς τότε καὶ
 μεγάλους τῆς Ῥώμης ἀγωνιζομένης ἀγωνίας καὶ τῶν νέων
 εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἐν τῷ στρατεύεσθαι στρατηγεῖν διδασκο-
 μένων, πρῶτον μὲν ἐν τῷ πρὸς Ἀννίβαν πολέμῳ χιλιάρ-
 20 χος ὑπατεύοντι Μαρκέλλῳ συνεστρατεύσατο. Καὶ Μάρ-
 κελλος μὲν ἐνέδρα περιπεσὼν ἐτελεύτησε, Τίτος δὲ τῆς
 περὶ Τάραντα χώρας καὶ Τάραντος αὐτοῦ τὸ δεύτερον
 ἡλωκότος ἐπαρχος ἀποδειχθεὶς εὐδοκίμησεν οὐχ ἥτιον
 ἐπὶ τοῖς δικαίοις ἢ κατὰ τὴν στρατείαν. Διὸ καὶ πεμπο-
 25 μένων ἀποίκων εἰς δύο πόλεις, Νάρνειάν τε καὶ Κῶνσαν,

II. Τοῦτο δὲ αὐτὸν ἐπῆρε μάλιστα τὰς διὰ μέσου καὶ
 συνήθεις τοῖς νέοις ἀρχὰς ὑπερβάντα, δημαρχίαν καὶ
 στρατηγίαν καὶ ἀγορανομίαν, εὐθύς αὐτὸν ὑπατείας
 ἀξιοῦν· καὶ κατῆει τοὺς ἀπὸ τῶν κληρουχιῶν ἔχων προ-
 30 θύμους. Τῶν δὲ περὶ Φούλβιον καὶ Μάνιον δημάρχων
 ἐνισταμένων καὶ δεινὸν εἶναι λεγόντων ἄνδρα νέον εἰς
 τὴν μεγίστην ἀρχὴν εἰσβιάζεσθαι παρὰ τοὺς νόμους,

οἶον ἀτέλεστον ἔτι τῶν πρώτων ἱερῶν καὶ μυστηρίων τῆς
 πολιτείας, ἣ μὲν σύγκλητος ἀπέδωκε τῷ δήμῳ τὴν ψή-
 φον, ὃ δὲ δῆμος ἀπέδειξεν αὐτὸν ὑπάτον μετὰ Σέξτου
 Αἰλίου, καίπερ οὐπω τριάκοντα ἔτη γεγονότα. Κλήρω
 δὲ λαγχάνει τὸν πρὸς Φίλιππον καὶ Μακεδόνας πόλεμον, ὃ
 εὐτυχίᾳ τινὶ τῶν Ῥωμαίων συλλαχὼν πράγμασι καὶ ἀν-
 θρώποις οὐ πάντα πολέμῳ καὶ βίᾳ χρωμένους δεομένοις
 ἄρχοντος, ἀλλὰ πειθοῖ καὶ ὁμιλίᾳ μᾶλλον ἁλωσίμοις.
 Φιλίππῳ γὰρ ἦν στόμαμα μὲν εἰς μάχην ἀποχωρῶν ἡ Μα-
 κεδόνων ἀρχή, δῶμῳ δὲ πόλεμον τριβὴν ἔχοντος καὶ 10
 χορηγία καὶ καταφυγὴ καὶ ὄργανον ὅλως τῆς φάλαγγος
 ἢ τῶν Ἑλλήνων δύναμις, ὧν μὴ διαλυθέντων ἀπὸ τοῦ
 Φιλίππου μιᾶς μάχης οὐκ ἦν ἔργον ὁ πρὸς αὐτὸν πόλε-
 μος. Ἡ δ' Ἑλλὰς οὐπω πολλὰ συνεννηγεμένη Ῥωμαίοις,
 ἀλλὰ τότε πρώτων ἐπιμεινυμένη ταῖς πράξεσιν, εἰ μὴ 15
 φύσει τε χρηστός ἦν ὁ ἄρχων καὶ λόγῳ μᾶλλον ἢ πολέμῳ
 370 χρωόμενος, ἐντυγχάνοντί τε προσῆν πιθανότης καὶ προ-
 στης ἐντυγχανομένῳ καὶ τόνος πλεῖστος ὑπὲρ τῶν δι-
 καίων, οὐκ ἂν οὕτως ῥαδίως ἀντὶ τῶν συνήθων ἀλλόφυ-
 λον ἀρχὴν ἠγάπησε. Ταῦτα μὲν οὖν ἐπὶ τῶν πράξεων 20
 αὐτοῦ δηλοῦται.

III. Πυρθανόμενος δὲ ὁ Τίτος τοὺς πρὸ ἑαυτοῦ στρα-
 τηγούς, τοῦτο μὲν Σουλπίκιον, τοῦτο δὲ Πάπλιον, ὃψὲ
 τῆς ὥρας ἐμβαλόντας εἰς Μακεδονίαν καὶ τοῦ πολέμου
 βραδείως ἀψαμένους κατατετροῖφθαι τοπομαχοῦντας 25
 καὶ διαπληκτιζομένους ἀκροβολισμοῖς ὑπὲρ ὁδῶν καὶ
 σιτολογίας πρὸς τὸν Φίλιππον, οὐκ ᾔετο δεῖν, ὥσπερ
 ἐκεῖνοι καταναλώσαντες οἶκοι τὸν ἐνῆαυτὸν ἐν τιμαῖς καὶ
 πολιτείαις ὑστερον ἐξώρμησαν ἐπὶ τὰς στρατείας, οὕτως
 καὶ αὐτὸς ἐνῆαυτὸν ἐπικερδᾶναι τῇ ἀρχῇ, τὸν μὲν ὑπα- 30
 τεύσας, τῷ δὲ πολεμήσας, ἀλλ' ὁμοῦ φιλοτιμούμενος
 ἐνέργον τῷ πολέμῳ τὴν ἀρχὴν παρὰσχεῖν, τὰς μὲν ἐν τῇ

πόλει τιμὰς καὶ προεδρίας ἀφῆκεν, αἰτησάμενος δὲ παρὰ
 τῆς βουλῆς τὸν ἀδελφὸν αὐτῷ Λεύκιον ἄρχοντα νεῶν
 συστρατεύειν, καὶ τῶν μετὰ Σικηπίωνος ἐν Ἰβηρίᾳ μὲν
 Ἀσδρούβαν, ἐν Λιβύῃ δὲ Ἀννίβαν αὐτὸν καταμεμαχη-
 5 μένων τοὺς ἀκμάζοντας ἔτι καὶ προθύμους ἀναλαβὼν
 ὥσπερ στόμωμα, τρισχιλίους γενομένους, εἰς τὴν Ἑπει-
 ρον ἀσφαλῶς διεπέρασε. Καὶ τὸν Πόπλιον εὐρῶν μετὰ
 τῆς δυνάμεως ἀντιστρατοπεδεύοντα τῷ Φιλίππῳ τὰς περὶ
 τὸν Ἄφον ποταμὸν ἐμβολὰς καὶ τὰ στενὰ φυλάττοντι
 10 πολὺν ἤδη χρόνον, οὐδὲν δὲ περαινόντα διὰ τὴν ὄχυρό-
 τητα τῶν χωρίων, παρέλαβε τὸ στράτευμα καὶ τὸν Πόπλιον
 ἀποπέμψας κατεσκέπτετο τοὺς τόπους. Εἰσὶ δὲ ὄχυροί
 μὲν οὐχ ἥττον τῶν περὶ τὰ Τέμπη, κάλλη δὲ δένδρων, ὥς
 ἐκεῖνοι, καὶ χλωρότητα ὕλης καὶ διατριβὰς καὶ λειμῶνας
 15 ἥδεῖς οὐκ ἔχουσιν. Ὅρων δὲ μεγάλων καὶ ὑψηλῶν ἑκατέ-
 ρωθεν εἰς μίαν φάραγγα μερίστην καὶ βαθύαν συμφερο-
 μένων διεκρίπτων ὁ Ἄφρος καὶ σχῆμα καὶ τάχος ἑξομοιού-
 ται πρὸς τὸν Πηνειόν, τὴν μὲν ἄλλην ἅπασαν ἀποκρύπτων
 ὑπώρειαν, ἐκτομὴν δὲ κρημυνώδη καὶ στενὴν παρὰ τὸ θεῖ-
 20 ον θρον ἀπολείπων ἀτραπὸν, οὐδὲ ἄλλως ῥαδίαν στρατεύ-
 ματι διελθεῖν, εἰ δὲ καὶ φυλάττοιο, παντελῶς ἀπορον.

IV. Ἦσαν μὲν οὖν οἱ τὸν Τίτον ἄγειν κύκλῳ διὰ τῆς
 Λασσαρήτιδος κατὰ Λύκιον εὐπορον ὁδὸν καὶ ῥαδίαν ἐπι-
 χειροῦντες. Ὁ δὲ δεδοικώς, μὴ πόρρω θαλάττης ἐμβα-
 25 λῶν ἑαυτὸν εἰς τόπους γλίσχρους καὶ σπειρομένους πο-
 νηρῶς τοῦ Φιλίππου φερομαχοῦντος ἀπορήσῃ σιτίῳ
 καὶ πάλιν ἄπρακτος, ὥσπερ ὁ πρὸ αὐτοῦ στρατηγός, ἀνα-
 χωρεῖν ἀναγκασθῇ πρὸς τὴν θάλασσαν, ἔγνω προσβα-
 λῶν ἀνὰ κράτος διὰ τῶν ἄκρων βιάσασθαι τὴν πύρρον.
 30 Ἐπεὶ δὲ τὰ ὄρη τοῦ Φιλίππου τῇ φάλαγγι κατέχοντος, ἐκ
 τῶν πλαγίων πανταχόθεν ἐπὶ τοὺς Ῥωμαίους ἀκοντίων
 καὶ τοξευμάτων φερομένων, πληγαὶ μὲν ἐγίνοντο καὶ

ἀγῶνες ὅξεις καὶ νεκροὶ παρ' ἀμφοτέρων ἐπιπτον, οὐδὲν
 δὲ τοῦ πολέμου πέρας ἐφαίνετο, προσῆλθον ἄνθρωποι
 τῶν αὐτόθι νεμόντων φράζοντές τινα κύκλωσιν ἄμελου-
 μένην ὑπὸ τῶν πολεμίων, ἣ τὸν στρατὸν ἄξιον ὑπὲρ
 σχυοῦντο καὶ καταστήσειν μάλιστα τριταῖον ἐπὶ τῶν 5
 ἄκρων. Γνώστην δὲ τῆς πίστεως παρείχοντο καὶ βεβαιω-
 τήν Χάροπα τὸν Μαχάτα, πρωτεύοντα μὲν Ἑπειρωτῶν,
 εἴηνουν δὲ Ῥωμαίοις ὄντα καὶ κρύφα φόβῳ τοῦ Φιλίππου
 συναγωνιζόμενον. Ὡς πιστεύσας ὁ Τίτος ἐκπέμπει χι-
 λίαρχον ἕνα πεζοὺς ἔχοντα τετρακισχιλλοὺς καὶ ἱππεῖς 10
 τριακοσίους. Ἦγοῦντο δὲ οἱ νομίς ἐκείνοι δεδεμένοι·
 καὶ τὰς μὲν ἡμέρας ἀνεπαύοντο κοίλους προβαλλόμενοι
 καὶ ὑλώδεις τόπους, ὥσθεν δὲ νύκτωρ πρὸς τὴν σελή-
 νην· καὶ γὰρ ἦν διχόμενος. Ὁ δὲ Τίτος τούτους ἀπο-
 στείλας τὰς μὲν ἄλλας ἡμέρας διανέπαιε τὸν στρατὸν 15
 ὅσα μὴ περισπᾶν τοῖς ἀκροβολισμοῖς τοὺς πολεμίους,
 καθ' ἣν δὲ ἐμελλον ὑπερφανήσεσθαι τῶν ἄκρων οἱ πε-
 ριόντες, ἅμ' ἡμέρα πᾶν μὲν βαρὺ, πᾶν δὲ γυμνητικὸν
 ὅπλον ἐκίνει· καὶ τριχῇ νείμας τὴν δύναμιν αὐτὸς μὲν
 εἰς τὸ στενωτάτου παρὰ τὸ θεῖον ὀρθίας ἀνῆγε τὰς σπεῖ- 20
 ρας, βαλλόμενος ὑπὸ τῶν Μακεδόνων καὶ συμπλεκόμενος
 τοῖς ἀπαντῶσι περὶ τὰς δυσχωρίας, τῶν δὲ ἄλλων ἐκατέ-
 ρωθεν ἅμα πειρωμένων ἀμιλλᾶσθαι καὶ ταῖς τραχύτησιν
 ἐμψυόμενων προθύμως, ὃ τε ἥλιος ἀνέσχε καὶ καπνὸς οὐ
 βέβαιος, ἀλλ' οἷον ὄρειος ὀμίχλη πόρρωθεν ἀνατέλλων 25
 καὶ διαφαινόμενος τοὺς μὲν πολεμίους ἐλάνθανε, κατὰ
 νότον γὰρ ἦν αὐτοῖς, ἥδη τῶν ἄκρων ἐχομένων, οἱ δὲ
 Ῥωμαῖοι δόξαν ἔσχον ἀμφίβολον ἐν ἀγῶνι καὶ πόνῳ τὴν
 ἐλπίδα πρὸς τὸ βουλούμενον λαμβάνοντες. Ἐπεὶ δὲ μάλ-
 λον αὐξάνόμενος καὶ διαμελαίνων τὸν ἄερα καὶ πολὺς 30
 ἄνω χωρῶν ἐδηλοῦτο πυρρὸς εἶναι φίλιος, οἱ μὲν ἀλαλά-
 ξαντες ἐπέβαινον ἐρρωμένως καὶ συνέστιλλον εἰς τὰ

τραχύτατα τοὺς πολεμίους, οἱ δὲ ὅπισθεν ἀπὸ τῶν ἄκρων ἀντηλάλαξαν.

- V. Φυγὴ μὲν οὖν ἦν εὐθύς ὁξεῖα πάντων, ἔπεσον δὲ δισχιλίῳν οὐ πλείους· ἀφηροῦντο γὰρ αἱ δυσχωρίαι τὴν δῖωξιν. Χρήματα δὲ καὶ σκηνὰς καὶ θεράποντας οἱ Ῥωμαῖοι διαρπάσαντες ἐκράτουν τῶν στενῶν, καὶ διώδενον τὴν Ἥπειρον οὕτω κοσμίως καὶ μετ' ἐγκρατείας τοσαύτης, ὥστε τῶν πλοίων καὶ τῆς θαλάσσης μακρὰν ὄντας αὐτοὺς καὶ τὸν ἐπιμήμιον σῖτον μὴ μεμετρημένους οὐδ' 5 εὐποροῦντας ἀγορὰς ἀπέχεσθαι τῆς χώρας ἀμφιλαφεῖς ὠφελείας ἐχούσης. Ὁ γὰρ Τίτος πυνθανόμενος τὸν Φίλιππον, ὥς ὅμοια φεύγοντι τὴν Θερραλίαν διερχόμενος τοὺς μὲν ἀνθρώπους ἐκ τῶν πόλεων ἀνίστησιν εἰς τὰ ὄρη, τὰς δὲ πόλεις καταπίμπρησι, τῶν δὲ χρημάτων τὰ 15 λειπόμενα διὰ πλῆθος ἢ βάρος ἀρπαγὴν προτίθεται, τρόπον τινα τῆς χώρας ἐξιστάμενος ἤδη Ῥωμαίοις, ἐφιλοτιμεῖτο καὶ παρεκάλει τοὺς στρατιώτας ὥσπερ οἰκείας καὶ παρακεχωρημένης κηδομένους βαδίζειν. Καὶ μέντοι καὶ παρῆχεν αὐτοῖς τὰ γινόμενα τῆς εὐταξίας αἰσθησιν εὐ- 20 θύς. Προσεχώρουν μὲν γὰρ αἱ πόλεις ἀψαμένοις Θερραλίας, οἱ δ' ἐντὸς Πυλῶν Ἕλληνες ἐπόθουν καὶ διεπτόντητο ταῖς ὁρμαῖς πρὸς τὸν Τίτον, Ἀχαιοὶ δὲ τὴν Φιλίππου συμμαχίαν ἀπειπάμενοι πολεμεῖν ἐψηφίσαντο μετὰ Ῥωμαίων πρὸς αὐτόν. Ὀπούντιοι δὲ, καίπερ Αἰτωλῶν τότε 25 Ῥωμαίοις συναγωνιζομένων προσθυμότερα καὶ τὴν πόλιν ἀξιούντων παραλαβεῖν καὶ φυλάττειν, οὐ προσέσχον, ἀλλὰ μεταπεμφάμενοι τὸν Τίτον ἐκείνῳ διεπίστευσαν ἑαυτοὺς καὶ παρέδωκαν. Πύρρον μὲν οὖν λέγουσιν, ὅτι πρῶτον ἀπὸ σκοπῆς κατεῖδε τὸ στράτευμα τῶν Ῥωμαίων 30 διακεκοσμημένον, εἰπεῖν οὐ βαρβαρικὴν αὐτῷ φανῆναι τὴν τῶν βαρβάρων παράταξιν· οἱ δὲ Τίτῳ πρῶτον ἐν-τυγχάνοντες ἠναγκάζοντο παραπλησίας ἀφίεναι φωνάς.

Ἀκούοντες γὰρ τῶν Μακεδόνων, ὡς ἄνθρωπος ἄρχων βαρβάρου στρατιᾶς ἐπεισι δι' ὅπλων πάντα καταστρεφόμενος καὶ δουλούμενος, εἴτα ἀπαντῶντες ἀνδρὶ τὴν τε ηλικίαν νέῳ καὶ τὴν ὄψιν φιλανθρώπῳ, φωνὴν τε καὶ διάλεκτον Ἑλληνι καὶ τιμῇς ἀληθοῦς ἐραστῇ θαυμασίως ἐκηλοῦντο, καὶ τὰς πόλεις ἀπιόντες ἐνεπίμπλασαν εὐνοίας τῆς πρὸς αὐτὸν ὡς ἐχούσας ἡγεμόνα τῆς ἐλευθερίας. Ἐπεὶ δὲ καὶ Φιλίππῳ δοκοῦντι συμβατικῶς ἔχειν εἰς ταῦτον ἐλθὼν προὔτεινεν εἰρήνην καὶ φιλίαν ἐπὶ τῷ τοῦς 372 Ἑλλήνας αὐτονομίους εἶναι καὶ τὰς φρουράς ἀπαλλάττειν, 10 ὃ δὲ οὐκ ἰδέξατο, παντάπασιν ἥδη τότε καὶ τοῖς θεραπεύουσι τὰ τοῦ Φιλίππου παρέστη Ῥωμαίους πολεμήσοντας ἦκειν οὐχ Ἑλλήσιν, ἀλλ' ὑπὲρ Ἑλλήνων Μακεδόσι.

VI. Τὰ μὲν οὖν ἄλλα προσεχώρει καθ' ἡσυχίαν αὐτῷ, 15 τὴν δὲ Βοιωτίαν ἀπολέμῳς ἐπιπορευομένῳ Θηβαίων ἀπήντησαν οἱ πρῶτοι, φρονούντες μὲν τὰ τοῦ Μακεδόνα διὰ Βραχύλλην, ἀσπαζόμενοι δὲ καὶ τιμῶντες τὸν Τίτον, ὡς φιλίας πρὸς ἀμφοτέρους ὑπαρχούσης. Ὁ δ' ἐντυχὼν αὐτοῖς φιλανθρώπως καὶ δεξιωσάμενος προῆγεν ἡσυχῇ 20 καθ' ὁδόν, τὰ μὲν ἱερωτῶν καὶ πυρθανόμενος, τὰ δὲ διηγούμενος καὶ παράγων ἐπίτηδες ἄχρι τοῦς στρατιώτας ἀναλαβεῖν ἐκ τῆς πορείας. Οὕτω δὲ προάγων συνεισηλθε τοῖς Θηβαίοις εἰς τὴν πόλιν, οὐ πάντες μὲν 25 ἡδομένοις, ὁκνοῦσι δὲ κωλύειν, ἐπεὶ στρατιωταὶ γε μέτριοι τὸ πλῆθος εἶποντο. Καὶ μέντοι παρελθὼν ὁ Τίτος, ὡς οὐκ ἔχων τὴν πόλιν, ἐπειθεν ἐλίσσθαι τὰ Ῥωμαίων, Ἀττάλου τοῦ βασιλέως συναγορευόντος αὐτῷ καὶ συνεξορμῶντος τοὺς Θηβαίους. Ἀλλ' Ἀττάλος μὲν, ὡς εἰοικε, τοῦ γήρως προθυμότερον ἑαυτὸν τῷ Τίτῳ ῥήτορα πα- 30 ρασχεῖν φιλοτιμούμενος ἐν αὐτῷ τῷ λέγειν προσπεισόντος ἱλίσσεται τινὸς ἢ ῥεύματος ἄφνω τὴν αἰσθησὶν ἐπι-

ληφθεὶς ἔπεσε καὶ μετ' οὐ πολὺ ταῖς ναυσὶν εἰς Ἀσίαν ἀποκομισθεὶς ἐτελεύτησεν· οἱ δὲ Βοιωτοὶ προσεχώρησαν τοῖς Ῥωμαίοις.

- VII. Φιλίππου δὲ πρέσβεις πέμψαντος εἰς Ῥώμην
 5 ἀπέστειλε καὶ ὁ Τίτος παρ' αὐτοῦ τοὺς πράξοντας, ὅπως ἐπιψηφίσηται ἡ σύγκλητος χρόνον αὐτῷ τοῦ πολέμου μένοντος· εἰ δὲ μὴ, δι' ἐκείνου τὴν εἰρήνην γενέσθαι. Φιλότιμος γὰρ ὢν ἰσχυρῶς ἐδεδίδει πεμφθέντος ἐπὶ τὸν πόλεμον ἑτέρου στρατηγοῦ τὴν δόξαν ἀφαιρεθῆναι.
 10 Διαπραξαμένων δὲ τῶν φίλων αὐτῷ μήτε τὸν Φίλιππον ὢν ἐχοίηζε τυχεῖν καὶ τοῦ πολέμου τὴν ἡγεμονίαν ἐκείνῳ φυλαχθῆναι, δεξιόμενος τὸ δόγμα καὶ ταῖς ἐλπίσιν ἐπαρθεὶς εὐθὺς εἰς Θειταλίαν ἐπὶ τὸν Φιλίππου πόλεμον ὄρμησεν, ὑπὲρ ἑξακισχιλίους καὶ δισμυρίους ἔχων στρατιώ-
 15 τας, ὢν Αἰτωλοὶ πεζοὺς ἑξακισχιλίους καὶ ἱππεῖς τετρακοσίους παρεῖχον. Ἦν δὲ καὶ τοῦ Φιλίππου τὸ στράτευμα τῷ πλήθει παραπλήσιον. Ἐπεὶ δὲ βαδίζοντες ἐπ' ἀλλήλους καὶ γενόμενοι περὶ τὴν Σκοτοῦσαν ἐνταῦθα διακινδυνεύειν ἔμελλον, οὐχ ὅπερ εἰκὸς ἦν, πρὸς δέους ἔλαβον
 20 οἱ στρατοὶ τὴν ἀλλήλων γειτνίασιν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ὁρμῆς καὶ φιλοτιμίας ἐπληροῦντο, Ῥωμαῖοι μὲν, εἰ Μακεδόνων κρατήσουσιν, ὢν ὄνομα δι' Ἀλέξανδρον ἀλκῆς καὶ δυνάμεως πλεῖστον ἦν παρ' αὐτοῖς, Μακεδόνες δὲ Ῥωμαίους Περσῶν ἡγούμενοι διαφέρειν ἠλπίζον, εἰ πε-
 25 ριγίνονται, λαμπρότερον ἀποδείξουν Ἀλεξάνδρου Φιλίππου. Ὁ μὲν οὖν Τίτος παρεκάλει τοὺς στρατιώταις ἄνδρας ἀγαθοὺς γενέσθαι καὶ προθύμους, ὥς ἐν τῷ καλλίστῳ θεάτρῳ τῇ Ἑλλάδι μέλλοντας ἀγωνίζεσθαι πρὸς τοὺς ἀρίστους τῶν ἀνταγωνιστῶν, ὁ δὲ Φίλιππος,
 30 εἴτε ἀπὸ τύχης εἴτε ὑπὸ σπουδῆς παρὰ τὸν καιρὸν ἀγνοήσας, ἦν γὰρ τι πολυάνδριον ὑψηλὸν ἔξω τοῦ χάρακος ἐπὶ τοῦτο προβάς ἤρξατο μὲν, οἷα πρὸ μάχης φιλεῖ, δια-

λέγεσθαι καὶ παρορμᾶν, ἀθυμίας δὲ δεινῆς πρὸς τὸν οἰωνὸν ἐμπεσούσης διαταραχθεὶς ἐπέσχε τὴν ἡμέραν ἐκείνην.

VIII. Τῇ δ' ὕστεραία περὶ τὸν ὄρθρον ἐκ μαλακῆς καὶ νοτίου νυκτὸς εἰς ὁμίχλην τῶν νεφῶν τρεπομένων ἀνέ- 5
 πίμπλατο ξόφου βαθύος πᾶν τὸ πεδίου, καὶ κατῆι παχὺς
 ἐκ τῶν ἄκρων ἀῆρ εἰς τὸ μεταξὺ τῶν στρατοπέδων εὐθύς
 ἀρχομένης ἡμέρας ἀποκρύπτειν τοὺς τόπους. Οἱ δὲ ὑπ'
 ἀμφοτέρων ἀποσταλέντες ἐφεδρείας ἔνεκα καὶ κατασκο-
 πῆς ἐν πάνυ βραχεὶ περιπεσόντες ἀλλήλοις ἐμάχοντο 10
 περὶ τὰς καλουμένας Κυνὸς κεφαλὰς, αἱ λόφωιν οὔσαι
 πυκνῶν καὶ παραλλήλων ἄκραι λειπαὶ δι' ὁμοιότητα τοῦ
 σχήματος οὕτως ὠνομάσθησαν. Γενομένων δὲ οἷον εἰκὸς
 ἐν τόποις σκληροῖς μεταβολῶν κατὰ τὰς φρυγὰς καὶ διώ-
 ξεις, ἐκάτεροι τοῖς πονοῦσιν ἀεὶ καὶ ὑποχωροῦσιν ἐπι- 15
 πέμποντες βοήθειαν ἐκ τῶν στρατοπέδων, καὶ ἤδη ταῦ
 ἄερος ἀνακαθαιρομένου καθορῶντες τὰ γινόμενα παν-
 στρατιᾷ συνέβαλον. Τῷ μὲν οὖν δεξιῷ περιῆν ὁ Φίλιπ-
 πος, ἐκ τόπων καταφεριῶν ὅλην ἐπερείσας τὴν φάλαγγα
 τοῖς Ῥωμαίοις, τὸ βάρος τοῦ συνασπισμοῦ καὶ τὴν τρε- 20
 χύτητα τῆς προβολῆς τῶν σαρισῶν οὐχ ὑπομεινάντων.
 τοῦ δ' εὐωνύμου διασπασμὸν ἀνὰ τοὺς λόφους καὶ πε-
 ρίκλασιν λαμβάνοντος ὁ Τίτος τὸ μὲν ἡττώμενον ἀπο-
 γνοῦς, πρὸς δὲ θάτερον ὀξείως παρελάσας προσέβαλε τοῖς
 Μακεδόσι συστήναι μὲν εἰς φάλαγγα καὶ πυκνωῶσαι τὴν 25
 τάξιν εἰς βάθος, ἥπερ ἦν ἀλκὴ τῆς ἐκείνων δυνάμεως,
 κωλυομένοις διὰ τὴν ἀνωμαλίαν καὶ τραχύτητα τῶν χω-
 ρίων, πρὸς δὲ τὸ κατ' ἄνδρα συμπλέεσθαι βαρεὶ καὶ
 δυσέργῳ χωρμένοις ὀπλισμῷ. Ζῶν γὰρ ἡ φάλαγξ ἔοικεν
 ἁμάχῳ τὴν ἰσχύν, ἕως ἔν ἐστι σῶμα καὶ τηρεῖ τὸν συνα- 30
 σπισμὸν ἐν τάξει μιᾷ, διαλυθείσης δὲ καὶ τὴν καθ' ἑνα
 ῥῶμην ἀπόλλυσι τῶν μαχομένων ἕκαστος διὰ τε τὸν τρέ-

που τῆς ὀπλίσεως καὶ ὅτι παντὸς ὅλου τοῖς παρ' ἀλλήλων
μέρεσι μᾶλλον ἢ δι' αὐτὸν ἰσχύει. Τραπομένων δὲ τού-
των οἱ μὲν ἐδίωκον τοὺς φεύγοντας, οἱ δὲ τοὺς μαχομέ-
5 νους τῶν Μακεδόνων παρεκδραμόντες ἐκ πλαγίων ἔκτει-
νεν τὰ ὄπλα καταβάλλοντας. Ἐπεσον μὲν οὖν ὀκτακισ-
χιλίων οὐκ ἐλάττους, ἐάλωσαν δὲ περὶ πεντακισχιλίους.
Τοῦ δὲ τὸν Φίλιππον ἀσφαλῶς ἀπελθεῖν τὴν αἰτίαν
ἔλαβον Αἰτωλοί, περὶ ἀρπαγὴν γενόμενοι καὶ πόρθησιν
10 τοῦ χάρακος ἔτι τῶν Ῥωμαίων διωκόντων, ὥστε μὴθὲν
εὗρεν ἐκείνους ἐπανελθόντας.

IX. Προῶτον μὲν οὖν ἐγένοντο λοιδορίαι καὶ διαφοραὶ
πρὸς ἀλλήλους αὐτοῖς· ἐκ δὲ τούτων μᾶλλον αἰετὸν
Τίτον ἐλύπουν ἑαυτοῖς ἀνατιθέντες τὸ νίκημα καὶ τῇ
15 φήμῃ προκαταλαμβάνοντες τοὺς Ἕλληνας, ὥστε καὶ γρα-
φεσθαι καὶ ἔδεσθαι προτέρους ἐκείνους ὑπὸ ποιητῶν
καὶ ἰδιωτῶν ὑμνούντων τὸ ἔργον. Ὡν μάλιστα διὰ στό-
ματος ἦν τουτὶ τὸ ἐπίγραμμα·

20 "Ακλαυστοὶ καὶ ἄθαπτοι, ὁδοιπόρε, τῷδ' ἐπὶ νώτῳ
Θεσσαλῆς τρισσαὶ κείμεθα μυριάδες,
Αἰτωλῶν δμηθέντες ὑπ' Ἄρεος ἡδὲ Λατίνων,
οὓς Τίτος εὐρείης ἤγαγ' ἀπ' Ἰταλῆς,
Ἡμαθίῃ μέγα πῆμα. Τὸ δὲ θρασὺ κείνο Φιλίππου
πνεῦμα θοῶν ἐλάφων ὄχετ' ἐλαφρότερον.

25 Τοῦτο ἐποίησε μὲν Ἀλκαῖος ἐφυβρίζων Φιλίππου καὶ
τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀποθανόντων ἐπιψευδόμενος, λεγόμε-
νον δὲ πολλαχοῦ καὶ ὑπὸ πολλῶν μᾶλλον ἡνία τὸν Τίτον
ἢ τὸν Φίλιππον. Ὁ μὲν γὰρ ἀντικαμφθὼν τὸν Ἀλκαῖον
τῷ ἐλεγείῳ παρέβαλεν

30 "Αφλοιοὺς καὶ ἄφυλλοις, ὁδοιπόρε, τῷδ' ἐπὶ νώτῳ
Ἀλκαῖῳ σταυρὸς πῆγνυται ἡλίβατος.

τὸν δὲ Τίτον φιλοτιμούμενον πρὸς τοὺς Ἕλληνας οὐ με-

τρώς παρώξυνε τὰ τοιαῦτα. Αὐτὸ καὶ τὰ ὑπόλοιπα τῶν
 πραγμάτων ἐπραττε καθ' ἑαυτὸν, ἐλάχιστα φροντίζων
 τῶν Αἰτωλῶν. Οἱ δὲ ἤχθοντο, καὶ προσδεξαμένου λόγους
 αὐτοῦ καὶ πρεσβείαν ἐπὶ συμβάσεσι παρὰ τοῦ Μακεδό-
 νος, τοῦτο ἐκείνο περιϊόντες ἐπὶ τὰς ἄλλας πόλεις ἐβόων, ὅ-
 τι πωλεῖσθαι τὴν εἰρήνην Φιλίππῳ, παρὸν ἐκκόψαι τὸν
 πόλεμον ἄρδην καὶ ἀνελεῖν ἀρχήν, ὅφ' ἣς πρώτης ἐδου-
 λώθη τὸ Ἑλληνικόν. Ταῦτα τῶν Αἰτωλῶν λεγόντων
 καὶ διαταραττόντων τοὺς συμμάχους αὐτὸς ὁ Φίλιππος
 ἐλθὼν πρὸς τὰς διαλύσεις ἀνείλε τὴν ὑπόψιν, ἐπιτρέψας
 τῷ Τίτῳ καὶ Ῥωμαίοις τὰ καθ' αὐτόν. Καὶ οὕτω κατα-
 λύεται τὸν πόλεμον ὁ Τίτος καὶ τὴν μὲν Μακεδονικὴν
 ἀπέδωκεν αὐτῷ βασιλείαν, τῆς δὲ Ἑλλάδος προσέταξεν
 ἀποστήναι, χιλίοις δὲ ταλάντοις ἐξημίωσε, τὰς δὲ ναῦς
 πᾶσας παρείλετο πλὴν δέκα, τῶν δὲ παίδων τὸν ἕτερον,
 Δημήτριον, ὁμηρεύσοντα λαβὼν εἰς Ῥώμην ἀπέστειλεν,
 ἄριστά τῳ καιρῷ χρησάμενος καὶ προλαβὼν τὸ μέλλον.
 Ἀντίβον γὰρ τοῦ Λίβυος, ἀνδρὸς ἐχθίστου τε Ῥωμαίοις
 καὶ φρυγᾶδος, ἥδη τότε πρὸς Ἀντίοχον ἤκοντος τὸν βασι-
 λεῖα καὶ παροξύνοντος αὐτὸν εἰς τὸ πρόσθεν προΐεναι τῇ
 τύχῃ τῆς δυνάμεως εὐροσύνης, ἥδη καὶ καθ' ἑαυτὸν ὑπὸ
 πραγμάτων μεγάλων, ἃ κατεργασάμενος μέγας ἐπωνο-
 μάσθη, πρὸς τὴν ἀπάντων ἡγεμονίαν ἀποβλέποντα, μά-
 λιστα δὲ κατὰ Ῥωμαίων ἀνιστάμενον, εἰ μὴ τοῦτο προ-
 ἰδὼν ὁ Τίτος ἐμφρόνως ἐνέδωκε πρὸς τὰς διαλύσεις,
 ἀλλὰ τὸν Φιλίππικόν ὁ Ἀντιοχικὸς κατειλήφει πόλεμος
 ἐν τῇ Ἑλλάδι καὶ συνέστησαν ὑπ' αἰτίων ἀμφοτέροι κοι-
 νῶν οἱ μέγιστοι τῶν τότε καὶ δυνατώτατοι βασιλέων ἐπὶ
 τὴν Ῥώμην, ἔσχευεν ἂν ἀγῶνας ἐξ ὑπαρχῆς καὶ κινδύνους
 τῶν πρὸς Ἀντίβαν οὐκ ἐλάττους. Νῦν δὲ τῶν πολέμων
 μέσσην κατὰ καιρὸν ἐμβαλὼν τὴν εἰρήνην ὁ Τίτος καὶ

πρὶν ἄρξασθαι τὸν μέλλοντα διακόψας τὸν παρόντα, τοῦ μὲν τὴν ἐσχάτην ἐλπίδα, τοῦ δὲ τὴν πρώτην ὑφείλεν.

- X. Ἐπεὶ δὲ οἱ δέκα πρέσβεις, οὓς ἡ σύγκλητος ἐπεμψε τῷ Τίτῳ, συνεβούλευον τοὺς μὲν ἄλλους Ἑλληνας ἐλευ-
 5 θεροῦν, Κόρινθον δὲ καὶ Χαλκίδα καὶ Δημητριάδα δια-
 τηρεῖν ἐμφροῦρους ἕνεκα τῆς πρὸς Ἀντίοχον ἀσφαλείας.
 ἔνταῦθα δὴ ταῖς κατηγορίαις λαμπροὶ λαμπρῶς τὰς πό-
 λεις ἀνερορήγνυσαν Αἰτωλοί, τὸν μὲν Τίτον κελεύοντες
 10 ὥθει τὰς προειρημένας πόλεις ὀνομάζειν), τοὺς δ' Ἑλ-
 ληνas ἐρώτωντες, εἰ κλοιὸν ἔχοντες βαρύτερον μὲν, λι-
 ότερον δὲ τοῦ πάλαι τὸν νῦν χαίρουσι καὶ θαυμάζουσι
 τὸν Τίτον ὡς εὐεργέτην, ὅτι τοῦ ποδοῦ λύσας τὴν Ἑλ-
 λάδα τοῦ τραχήλου δέδεκεν. Ἐφ' οἷς ἀχθόμενος ὁ Τίτος
 15 καὶ βαρέως φέρον καὶ δεόμενος τοῦ συνιδρίου τέλους
 ἐξέπεισε καὶ ταύτας τὰς πόλεις ἀνείναι τῆς φρονου-
 ὅπως ὀλόκληρος ἡ χάρις ὑπάρξῃ παρ' αὐτοῦ τοῖς Ἑλλη-
 σιν. Ἰσθμίων οὖν ἀγομένων πλήθος μὲν ἀνθρώπων ἐν
 τῷ σταδίῳ καθῆστο τὸν γυμνικὸν ἀγῶνα θεωμένων, οἱ
 20 δὲ διὰ χρόνων πεπανμένης μὲν πολέμων τῆς Ἑλλάδος
 ἐπ' ἐλπίσιν ἐλευθερίας, σαφεὶ δὲ εἰρήνῃ πανηγυριζόν-
 σης, τῇ σάλπιγγι δὲ σιωπῆς εἰς ἅπαντας διαδοθείσης
 προσελθὼν εἰς μέσον ὁ κῆρυξ ἀνείπεν, ὅτι Ῥωμαίων ἡ
 σύγκλητος καὶ Τίτος Κοῦντιος στρατηγὸς ὑπάτος καταπο-
 25 λεμήσαντες βασιλεῖα Φίλιππον καὶ Μακεδόνας ἀφραδίῃ
 ἀφρονητοὺς καὶ ἐλευθέρους καὶ ἀφρολογήτους, νόμοις
 χρημένους τοῖς πατέροισι Κορινθίους, Λοκρούς, Φωκέας,
 Εὐβοέας, Ἀχαιοὺς Φθιώτας, Μάγνητας, Θετταλόντας
 Περγαίους. Τὸ μὲν οὖν πρῶτον οὐ πᾶν πάντες οὐδὲ
 30 σαφῶς ἐπήκουσαν, ἀλλ' ἀνώμαλος καὶ θορυβώδης κίνη-
 σις ἦν ἐν τῷ σταδίῳ θαυμαζόντων καὶ διαπυνθανομένων
 καὶ πάλιν ἀνείπειν κελευόντων· ὡς δ' αὖθις ἤσυχας

γενομένης ἀναγαγὼν ὁ κῆρυξ τὴν φωνὴν προθυμότερου
 εἰς ἅπαντας ἐγεγώνει καὶ διήλθε τὸ κήρυγμα, κραυγὴ
 μὲν ἄπιστος τὸ μέγεθος διὰ χαρὰν ἐχώρει μέχρι θαλάττης,
 ὁρθὸν δὲ ἀνειστήκει τὸ θέατρον, οὐδεὶς δὲ λόγος ἦν τῶν
 ἀγωνιζομένων, ἔσπευδον δὲ πάντες ἀναπηδῆσαι καὶ δε-
 5 ξιώσασθαι καὶ προσεῖπεν τὸν σωτήρα τῆς Ἑλλάδος καὶ
 πρόμαχον. Τὸ δὲ πολλάκις λεγόμενον εἰς ὑπερβολὴν τῆς
 φωνῆς καὶ μέγεθος ὥφθη τότε. Κόρακες γὰρ ὑπερπετό-
 μνοι κατὰ τύχην ἔπεσον εἰς τὸ στάδιον. Αἰτία δὲ ἡ τοῦ
 ἄερος ῥῆξις· ὅταν γὰρ ἡ φωνὴ πολλὴ καὶ μεγάλη φέρεται,
 10 διασπώμενος ὑπ' αὐτῆς οὐκ ἀντερείδει τοῖς πετομένοις,
 ἀλλ' ὀλίσθημα ποιεῖ καθάπερ κενεμβατουῖσιν, εἰ μὴ νῆ
 Αἴα πληγῇ τινι μᾶλλον ὥς ὑπὸ βέλους διελαυνόμενα πί-
 πτει καὶ ἀποθνήσκει. Δύναται δὲ καὶ περιδίνησις εἶναι
 τοῦ ἄερος, οἷον ἐλιγμὸν ἐν πελάγει καὶ παλιρρῦμην τοῦ
 15 σάλου διὰ μέγεθος λαμβάνοντος.

XI. Ὁ δ' οὖν Τίτος, εἰ μὴ τάχιστα τῆς θέας διαλυθεί-
 σης ὑπιδόμενος τὴν φορὰν τοῦ πλήθους καὶ τὸν δρόμον
 ἐξέκλινεν, οὐκ ἂν ἐδόκει περιγενέσθαι τοσούτων ὁμοῦ
 καὶ πάντοθεν αὐτῷ περιχεομένων. Ὡς δ' ἀπέκαμον περὶ 20
 τὴν σκηνὴν αὐτοῦ βοῶντες ἤδη νυκτὸς οὔσης, αὐτὸς οὔσ-
 τινας ἴδοιεν ἢ φίλους ἢ πολίτας ἀσπαζόμενοι καὶ περι-
 πλεκόμενοι πρὸς δεῖπνα καὶ πότους ἐτρέποντο μετ' ἀλ-
 λήλων. Ἐν ᾧ καὶ μᾶλλον, ὥς εἰκός, ἠδομένοις ἐπήει λο-
 γέσθαι καὶ διαλέγεσθαι περὶ τῆς Ἑλλάδος, ὅσους πολε-
 25 μήσασα πολέμους διὰ τὴν ἐλευθερίαν οὕτω τύχοι βε-
 βαιοότερον οὐδὲ ἡδίων αὐτῆς, ἐτέρων προαγωνισαμένων
 ὀλίγου δεῖν ἀναίμακτος αὐτὴ καὶ ἀπεινῆς φερομένη τὸ
 κάλλιστον καὶ περιμαχητότατον ἄθλον. Ἦν δ' ἄρα σπά-
 νιον μὲν ἀνδρεία καὶ φρόνησις ἐν ἀνθρώποις, σπανιώτα-
 30 τον δὲ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν ὁ δίκαιος. Οἱ γὰρ Ἀθηναῖοι
 καὶ Ἀυσανδροὶ καὶ οἱ Νικίαι καὶ οἱ Ἀλκιβιάδαι πολέ-

- μους μὲν εὖ διέπειν καὶ μάχας νικᾶν κατὰ τε γῆν καὶ θά-
 λασσαν ἄρχοντες ἡπίσταντο, χρῆσθαι δὲ πρὸς χάριν εὐ-
 γενῇ καὶ τὸ καλὸν οἷς κατῴρθουν οὐκ ἔγνωσαν, ἀλλ' εἰ
 τὸ Μακεδώνιον τις ἔργον ἀφέλοι καὶ τὴν ἐν Σαλαμῖνι
 5 ναυμαχίαν καὶ Πλαταιᾶς καὶ Θερμοπύλας καὶ τὰ πρὸς
 Εὐρυμέδοντι καὶ τὰ περὶ Κύπρον Κίμωνος ἔργα, πάσας
 τὰς μάχας ἢ Ἑλλὰς ἐπὶ δουλείᾳ μεμάχεται πρὸς αὐτήν, καὶ
 πᾶν τρόπαιον αὐτῆς συμφορὰ καὶ ὄνειδος ἐπ' αὐτὴν
 ἔστηκε, τὰ πλεῖστα κακία καὶ φιλονεικία τῶν ἡγουμένων
 10 περιτραπίσης. Ἀλλόφυλοι δὲ ἄνδρες ἐναύσματα μικρὰ
 καὶ γλίσχρα κοινωνήματα παλαιοῦ γένους ἔχειν δοκούν-
 τες, ἀφ' ὧν καὶ λόγῳ τι καὶ γνώμῃ τῶν χρησίων ὑπάρ-
 ξαι τῇ Ἑλλάδι θανμαστὸν ἦν, οὗτοι τοῖς μεγίστοις κιν-
 δύνοις καὶ πόνοις ἐξελόμενοι τὴν Ἑλλάδα δεσποτῶν χα-
 15 λειπῶν καὶ τυράννων ἐλευθεροῦσι.

- XII. Ταῦτα δὴ τοὺς Ἕλληνας ὑπῆει· καὶ τὰ τῶν ἔργων
 ὁμολογοῦντα τοῖς κηρύγμασιν. Ἄμα γὰρ ἐξέπεμπεν ὁ
 Τίτος Λέντλον μὲν εἰς Ἀσίαν Βαργυλιήτας ἐλευθερώ-
 σοντα, Στερτίνιον δὲ εἰς Θράκην τὰς αὐτοῦ πόλεις καὶ
 20 νήσους ἀπαλλάζοντα τῶν Φιλίππου φρουρῶν. Πόπλιος
 δὲ Οὐέλλιος ἔπλει διαλεξόμενος Ἀντιόχῳ περὶ τῆς τῶν
 ὑπ' αὐτὸν Ἑλλήνων ἐλευθερίας. Αὐτὸς δὲ ὁ Τίτος εἰς
 Χαλκίδα παρελθὼν, εἴτα πλεύσας ἐκεῖθεν ἐπὶ Μαγνη-
 σίαν, ἐξῆγε τὰς φρουράς καὶ τὰς πολιτείας ἀποδίδου τοῖς
 25 δήμοις. Ἀγωνοθέτης δὲ Νεμείων ἀποδειχθεὶς ἐν Ἀργεὶ
 τὴν τε πανήγυριν ἀρίστα διέθηκε, καὶ πάλιν ἐκεῖ τοῖς
 Ἕλλησι τὴν ἐλευθερίαν ὑπὸ κήρυκος ἀνείπεν· ἐπιφο-
 ντῶν τε ταῖς πόλεσιν εὐνομίαν ἅμα καὶ δίκην πολλὴν ὁμό-
 νοιάν τε καὶ φιλοφροσύνην πρὸς ἀλλήλους παρείχε, κα-
 30 ταπαύων μὲν τὰς στάσεις, κατὰγων δὲ τὰς φυγὰς, ἀγαλ-
 λόμενος δὲ τῷ πείθειν καὶ διαλλάσσειν τοὺς Ἕλληνας οὐχ
 ἦττον ἢ τῷ κεκρατηκέναι τῶν Μακεδόνων, ὥστε μικρῶ-

τατον ἤδη τὴν ἐλευθερίαν δοκεῖν ὧν εὐεργετοῦντο. Ξε-
 νοκράτην μὲν οὖν τὸν φιλόσοφον, ὅτε Λυκούργος αὐτὸν
 ὁ ῥήτωρ ὑπὸ τῶν τελωνῶν ἀγόμενον πρὸς τὸ μετοίκιον
 ἀφείλετο καὶ τοῖς ἄγουσιν ἐπέθηκε δίκην τῆς ἀσελγείας,
 λέγεται τοῖς παισὶν ἀπαντήσαντα τοῦ Λυκούργου „Κα- 5
 λὴν γε ὑμῶν, ὦ παῖδες“ φάναι „τῷ πατρὶ χάριν ἀποδί-
 δομι· πάντες γὰρ αὐτὸν ἐπαινοῦσιν ἐφ’ οἷς ἐπραξε,“
 Τίτῳ δὲ καὶ Ῥωμαίοις ὧν τοὺς Ἕλληνας εὐεργέτησαν οὐκ
 εἰς ἐπαίνους μόνον, ἀλλὰ καὶ πίστιν ἐν πᾶσιν ἀνθρώ-
 ποις καὶ δύναμιν ἢ χάρις ἀπήντα δικαίως. Οὐ γὰρ 10
 προσδεχόμενοι μόνον τοὺς ἡγεμόνας αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ
 μεταπεμπόμενοι καὶ καλοῦντες ἐνεχειρίζον αὐτούς. Οὐδὲ
 δῆμοι καὶ πόλεις, ἀλλὰ καὶ βασιλεῖς ὑφ’ ἐτέρων ἀδικού-
 μενοι βασιλέων κατέφευγον εἰς τὰς ἐκείνων χεῖρας, ὥστε
 ἐν βραχεὶ χρόνῳ, τάχα πού καὶ θεοῦ συνεφαπτομένοι, 15
 πάντα αὐτοῖς ὑπήκοα γενέσθαι. Καὶ αὐτὸς δὲ μέγιστον
 ἐφρόνησεν ἐπὶ τῇ τῆς Ἑλλάδος ἐλευθερώσει. Ἀνατιθεὶς
 γὰρ εἰς Δελφοὺς ἀσπίδας ἀργυρᾶς καὶ τὸν ἑαυτοῦ θυ-
 ρεὸν ἐπέγραψε

Ζηνὸς ἰὼ κραιπναῖοι γεγαθότες ἱπποσύναισι 20
 κοῦροι, ἰὼ Σπάρτας Τυνδαρίδαι βασιλεῖς,
 Αἰνεάδας Τίτος ὕμιν ὑπέριστα ὥπασε δῶρον,
 Ἑλλήνων τεύξας παισὶν ἐλευθερίαν.

Ἀνέθηκε δὲ καὶ χρυσοῦν τῷ Ἀπόλλωνι στέφανον ἐπι- 25
 γράψας

Τόνδε τοι ἄμβροσίοισιν ἐπὶ πλοκάμοισιν ἔοικε
 κεῖσθαι, Ακτοῖδα, χρυσοφαῆ στέφανον,
 ὃν πόρεν Αἰνεαδᾶν ταγὸς μέγας. Ἄλλ’, Ἐκάεργε,
 ἀλκᾶς τῷ θεῷ κῦδος ὅπασε Τίτῳ.

Τῇ γοῦν Κορινθίων πόλει πρὸς τοὺς Ἕλληνας τὸ αὐτὸ 30
 δις ἤδη συμβέβηκε· καὶ γὰρ Τίτος ἐν Κορίνθῳ τότε καὶ
 Νέρων αὐτίς καθ’ ἡμᾶς ἐν Κορίνθῳ παραπλησίως

Ἰσθμίων ἀγομένων τοὺς Ἕλληνας ἐλευθέρους καὶ αὐτο-
νόμους ἀφῆκαν, ὁ μὲν διὰ κήρυκος, ὡς εἴρηται, Νέρων
δὲ αὐτὸς ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς ἀπὸ βήματος ἐν τῷ πλήθει δη-
μηγορήσας. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὕστερον.

- 5 XIII. Ὁ δὲ Τίτος τότε καλλίστου καὶ δικαιοτάτου τοῦ
πρὸς Νάβιν ἀρξάμενος πόλεμον τὸν Λακεδαιμονίων ἐξ-
ωλέστατον καὶ παρανομώτατον τύραννον, ἐν τῷ τέλει
διεψεύσατο τὰς τῆς Ἑλλάδος ἐλπίδας, ἐλεῖν παρασχόν
οὐκ ἐθέλησας, ἀλλὰ σπείσάμενος καὶ προέμενος τὴν
10 Σπάρτην ἀναξίως δουλεύουσιν, εἴτε θέλων, μὴ τοῦ πο-
λέμου μῆκος λαμβάνοντος ἄλλος ἀπὸ Ῥώμης ἐπελθὼν
στρατηγὸς ἀνέλθῃ τὴν δόξαν, εἴτε φιλονεικία καὶ ζηλο-
τυπία τῶν Φιλοποίμενος τιμῶν, ὃν ἐν τε τοῖς ἄλλοις
ἄπασιν ἄνδρα δεινότατον τῶν Ἑλλήνων ὄντα καὶ περὶ
15 ἐκεῖνον τὸν πόλεμον ἔργα θαυμαστά τόλμης καὶ δεινότη-
τος ἀποδειξάμενον ἴσα τῷ Τίτῳ κυδαίνοντες Ἀχαιοὶ καὶ
τιμῶντες ἐν τοῖς θεάτροις ἐλύπον ἐκεῖνον, οὐκ ἀξιούντα
Ῥωμαίων ὑπέρῳ προπολεμοῦντι τῆς Ἑλλάδος ἀνθρώπων
Ἀρχάδα, μικρῶν καὶ ὁμόρων πολέμων στρατηγόν, ὅμοια
20 θαυμάζεσθαι παρ' αὐτοῖς. Οὐ μὲν ἀλλ' αὐτὸς ὁ Τίτος
ὑπὲρ τούτων ἀπελογεῖτο, καταθέσθαι τὸν πόλεμον, ὥς
ἐώρα σὺν κακῷ μεγάλῳ τῶν ἄλλων Σπαρτιατῶν ἀπο-
λούμενον τὸν τύραννον. Τῶν δὲ Ἀχαιῶν αὐτῷ πολλὰ
πρὸς τιμὴν ψηφισαμένων οὐδὲν ἐδόκει πρὸς τὰς εὐεργε-
25 σίας ἐξισοῦσθαι πλὴν μιᾶς δωρεᾶς, ἣν ἐκεῖνος ἀντὶ πάν-
των ἡγάπησεν. Ἦν δὲ τοιαύδε. Ῥωμαίων οἱ δυστυχῆσαν-
τες ἐν τῷ πρὸς Ἀντίβαν πολέμῳ πολλαχοῦ μὲν ὄντοι
γενόμενοι καὶ διασπαρέντες ἐδούλευον· ἐν δὲ τῇ Ἑλλάδι
χιλίοι καὶ διακόσιοι τὸ πλῆθος ἦσαν, αἳ μὲν οἵκατοι τῆς
30 μεταβολῆς, τότε δὲ καὶ μᾶλλον, ὡς εἶκος, ἐντυγχάνοντες
οἱ μὲν υἱοῖς, οἱ δὲ ἀδελφοῖς, οἱ δὲ συγγένεσιν, ἐλευθε-
ροις δοῦλοι καὶ νικῶσιν αἰχμαλώτοι. Τούτους οὐ μόνον

Τίτος οὐκ ἀφείλετο τῶν κεκτημένων, καίπερ ἀνιῶμενος ἐπ' αὐτοῖς, οἱ δὲ Ἀχαιοὶ λυτρωσάμενοι πέντε μνῶν ἕκαστον ἄνδρα καὶ συναγαρόντες εἰς ταῦτ' ὅλγας ἤδη περὶ πλοῦν ὄντι τῷ Τίτῳ παρέδωκαν, ὥστε αὐτὸν εὐφραινόμενον ἀποπλεῖν ἀπὸ καλῶν ἔργων καλὰς ἀμοιβὰς καὶ ἡμεροπύσας ἀνδρὶ μεγάλῳ καὶ φιλοπολίτῃ κεκομισμένον· ὃ δὲ δοκεῖ πρὸς τὸν θρίαμβον αὐτῷ πάντων ὑπάρξει λαμπρότατον. Οἱ γὰρ ἄνδρες οὗτοι, καθάπερ ἔθος ἐστὶ τοῖς οἰκέταις ὅταν ἐλευθερωθῶσιν, ξύρεσθαι τε τὰς κεφαλὰς καὶ πιλία φορεῖν, ταῦτα δρᾶσαντες αὐτοὶ θριαμβεύοντι τῷ Τίτῳ παρέλποντο.

XIV. Καλλίῳ δὲ καὶ τὰ λάφυρα πομπευόμενα παρεῖχεν ὄψιν, Ἑλληνικὰ κράνη καὶ πέλται Μακεδονικαὶ καὶ σάρισαι. Τό τε τῶν χρημάτων πλῆθος οὐκ ὀλίγον ἦν, ὥς ἀναγράφουσιν οἱ περὶ Τοῦδιδανὸν ἐν τῷ θρίαμβῳ κομισθῆναι χρυσίου μὲν συγκεχωρευμένου λίτρας τρισχιλίας ἑπτακοσίας δεκατρεῖς, ἀργύρου δὲ τετρακισμυρίας τρισχιλίας διακοσίας ἐβδομήκοντα, φιλιππίους δὲ χρυσοῦς μυρίους τετρακισχιλίους πεντακοσίους δεκατέσσαρας, χωρὶς δὲ τούτων τὰ χίλια τάλαντα Φίλιππος ὤφειλεν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὕστερον ἐπίσθησαν Ῥωμαῖοι, μάλιστα τοῦ Τίτου συμπράξαντος, ἀφεῖναι τῷ Φιλίππῳ, καὶ σύμμαχον ἐψηφίσαντο, καὶ τὸν υἱὸν ἀπήλλαξαν αὐτῷ τῆς ὁμηρείας.

XV. Ἐπεὶ δὲ ὁ Ἀντίοχος εἰς τὴν Ἑλλάδα ναυσὶ πολυταῖς καὶ στρατῷ περαιωθεὶς ἀφίστη τὰς πόλεις καὶ διαστασίαζεν, Αἰτωλῶν αὐτῷ συνεπιλαμβανομένων καὶ πάλαι διακειμένων πρὸς τὸν Ῥωμαίων δῆμον ἐχθρῶς καὶ πολεμικῶς, ὑπόθειςιν τοῦ πολέμου καὶ πρόφασιν διδόντων ἐλευθεροῦν τοὺς Ἕλληνας οὐδὲν δεομένους (ἐλεῖν θεοὶ γὰρ ἦσαν), ἀλλ' εὐπροεπεστέρας αἰτίας ἀπορία τῷ καλλίστῳ τῶν ὀνουάτων χρῆσθαι διδασκόντων, καὶ σφόδρ.

δρα δέισαντες οἱ Ῥωμαῖοι τὴν ἀνάστασιν καὶ δόξαν αὐ-
 τοῦ τῆς δυνάμεως στρατηγὸν μὲν ὕπατον τοῦ πολέμου
 Μάνιον Ἀκίλιον κατέπεμψαν, πρεσβευτὴν δὲ Τίτον διὰ
 τοὺς Ἕλληνας, ὧν τοὺς μὲν εὐθύς ὀφθεῖς ἐποίησε βεβαι-
 5 οτέρους, τοὺς δὲ ἀρχομένους νοσεῖν ὥσπερ τις ἐν καιρῷ
 φάρμακον ἐνδιδούς τὴν πρὸς αὐτὸν εὐνοίαν ἐστήσεν καὶ
 διεκώλυσεν ἐξαμαρτεῖν. Ὀλίγοι δὲ αὐτὸν ἐξέφυγον ἤδη
 προκατελημμένοι καὶ διεφθαρμένοι παντάπασιν ὑπὸ τῶν
 Αἰτωλῶν, οὓς καίπερ ὀργισθεῖς καὶ παροξυνθεῖς ὁμῶς
 10 μετὰ τὴν μάχην περιποίησεν. Ἀντίοχος γὰρ ἤτηθεῖς ἐν
 Θερμοπύλαις καὶ φυγῶν εὐθύς εἰς Ἀσίαν ἀπέπλευσε,
 Μάνιος δ' ὁ ὕπατος τοὺς μὲν αὐτὸς ἐπιὼν τῶν Αἰτωλῶν
 ἐπολιόρκει, τοὺς δὲ τῷ βασιλεῖ Φιλίππῳ συνεχώρησεν
 ἐξαίρειν. Ἀγομένων δὲ καὶ φερομένων ὑπὸ τοῦ Μακεδό-
 15 νος τοῦτο μὲν Δολόπων καὶ Μαγνητῶν, τοῦτο δὲ Ἀθα-
 μάνων καὶ Ἀπεραντιῶν, αὐτοῦ δὲ τοῦ Μανίου τὴν μὲν
 Ἡράκλειαν διαπεπορθηκότος, τὴν δὲ Ναύπακτον Αἰτω-
 λῶν ἐχόντων πολιορκουῶντος, οἰκτεῖρων τοὺς Ἕλληνας ὁ
 Τίτος διέπλευσεν ἐκ Πελοποννήσου πρὸς τὸν ὕπατον.
 20 Καὶ πρῶτον μὲν ἐπετίμησεν, εἰ νενικηκὼς αὐτὸς τὰ ἐπ-
 αθλα τοῦ πολέμου Φίλιππον ἐὰν φέρεσθαι, καὶ τριβόμενος
 περὶ μιᾷ πόλει κάθηται δι' ὀργήν, ἔθνη δὲ οὐκ ὀλίγα καὶ
 βασιλείας Μακεδόνες αἰρουσίν. Ἐπειτα τῶν πολιορκου-
 μένων, ὧς εἶδον αὐτόν, ἀπὸ τοῦ τείχους ἀνακαλούντων
 25 καὶ χεῖρας ὀρεγόντων καὶ δεομένων, τότε μὲν οὐδὲν εἰ-
 πών, ἀλλὰ στραφεὶς καὶ δακρύσας ἀπῆλθεν, ὥστερον
 δὲ διαλεχθεὶς τῷ Μανίῳ καὶ καταπαύσας τὸν θυμὸν αὐ-
 τοῦ διεπράξατο τοῖς Αἰτωλοῖς ἀνοχὰς δοθῆναι καὶ χρό-
 νον, ἐν ᾧ πρεσβεύσαντες εἰς Ῥώμην μετρίου τινὸς τυχεῖν
 30 ἀξιώσουσι.

XVI. Πλείστον δὲ ἀγῶνα καὶ πόνον αὐτῷ παρείχον³⁷
 αἱ περὶ Χαλκιδέων δεήσεις πρὸς τὸν Μάνιον, ἐν ὀργῇ γέ-

γονότων διὰ τὸν γάμον, ὃν παρ' αὐτῶν ἐγρημεν Ἀντίο-
χος ἤδη τοῦ πολέμου συνιστώτος, οὐ καθ' ὧραν οὐδὲ
κατὰ καιρὸν, ἀλλ' ἐρασθεῖς ἀνὴρ πρεσβύτερος κόρης, ἣ
θυγάτηρ μὲν ἦν Κλεοπολέμου, καλλίστη δὲ λέγεται
παρθένων γενέσθαι. Τοῦτο τοὺς Χαλκιδεῖς ἐποίησε βα- 5
σιλίσαι προθυμώτατα καὶ τὴν πόλιν αὐτῷ πρὸς τὸν πό-
λεμον ὀρμητήριον παρασχεῖν. Ἐκεῖνος μὲν οὖν ὥς τάχι-
στα μετὰ τὴν μάχην φεύγων προσέμιξε τῇ Χαλκίδι, τὴν τε
κόρην ἀναλαβὼν καὶ τὰ χρήματα καὶ τοὺς φίλους εἰς
Ἀσίαν ἀπέπλευσε· τὸν δὲ Μάνιον εὐθύς ἐπὶ τοὺς Χαλ- 10
κιδεῖς σὺν ὀργῇ πορευόμενον ὁ Τίτος παρακολουθῶν
ἐμάλαττε καὶ παρητεῖτο καὶ τέλος ἔπεισε καὶ κατεπράυνεν.
αὐτοῦ τε καὶ τῶν ἐν τέλει Ῥωμαίων δεόμενος. Οὕτω δια-
σωθέντες οἱ Χαλκιδεῖς τὰ κάλλιστα καὶ μέγιστα τῶν παρ'
αὐτοῖς ἀναθημάτων τῷ Τίτῳ καθιέρωσαν, ὧν ἐπιγραφὰς 15
ἔστι τοιαύτας ἄχρι νῦν ὄραν· „Ὁ δῆμος Τίτῳ καὶ Ἡρα-
κλεῖ τὸ γυμνάσιον.“ Ἐτέρωθι δὲ πάλιν· „Ὁ δῆμος Τίτῳ
καὶ Ἀπόλλωνι τὸ Δελφίνιον.“ Ἐτι δὲ καὶ καθ' ἡμᾶς
ἱερεὺς χειροτονητὸς ἀπεδείκνυτο Τίτου, καὶ θύσαντες
αὐτῷ τῶν σπονδῶν γενομένων ἄδουσι παιᾶνα πεποιημέ- 20
νον, οὐ τᾶλλα διὰ μῆκος ἡμεῖς παρέντες ἀνεγράψαμεν ἃ
πανύμενοι τῆς ᾠδῆς λέγουσι·

πίστιν δὲ Ῥωμαίων σέβομεν
τὰν μεγαλευκτοτάταν ὄρκοις φυλάσσειν·
μέλπετε κοῦραι,

25

Ζῆνα μέγαν Ῥώμαν τε Τίτον θ' ἅμα Ῥωμαίων τε
πίστιν·

ἰήϊς Παιάν, ὦ Τίτε σῶτερ.

XVII. Ἦσαν δὲ καὶ παρὰ τῶν Ἑλλήνων τιμαὶ πρέπου-
σαι καὶ τὸ τὰς τιμὰς ἀληθινὰς ποιοῦν, εὐνοια θανμαστή 30
δι' ἐπιείκειαν ἡθους. Καὶ γὰρ εἴ τις ἐκ πραγμάτων ἢ
φιλοτιμίας ἔνεκα, καθάπερ Φιλοποίμενι καὶ πάλιν Διο-
18*

φάνει στρατηγοῦντι τῶν Ἀχαιῶν, προσέκρουσεν, οὐκ ἦν
 βαρὺς οὐδ' εἰς ἔργα διατείνων ὁ θυμὸς, ἀλλ' ἐν λόγῳ
 παρρησίαν τινὰ πολιτικὴν ἔχοντι παυόμενος. Πικρὸς
 μὲν οὖν οὐδενί, πολλοῖς δὲ ὀξὺς ἐδόκει καὶ κοῦφος εἶναι
 5 τὴν φύσιν, ἄλλως δὲ συγγενέσθαι πάντων ἡδιστος καὶ
 εἰπεῖν ἐπὶ χαρὶς μετὰ δεινότητος. Ἀχαιοὺς μὲν γὰρ σφε-
 τεριζομένους τὴν Ζακυνθίῳ νῆσον ἀποτρέπων ἔφη κιν-
 δυνεύσειν, ἂν ὥσπερ αἱ χελῶναι πορρωτέρω τὴν κίφω-
 λὴν τῆς Πελοποννήσου προτείνωσι· Φιλίππου δέ, ὅπη-
 10 νίκα περὶ σπονδῶν καὶ εἰρήνης τὸ πρῶτον εἰς λόγους
 συγγέσσαν, εἰπόντος μετὰ πολλῶν ἦκειν ἐκεῖνον, αὐτὸν
 δὲ μόνον, ὑπολαβὼν ὁ Τίτος „αὐτὸν γάρ“ ἔφη „μόνον
 ἐποίησας ἀποκτείνας τοὺς φίλους καὶ συγγενεῖς.“ Ἐπὶ
 15 δὲ Δεινοκράτης ὁ Μεσσήνιος ἐν Ῥώμῃ παρὰ πότον μεθυ-
 σθεὶς ὠρχήσατο λαβὼν λιμάτιον γυναικεῖον, τῇ δ' ὕστε-
 ραίᾳ τὸν Τίτον ἠΐτιον βοηθεῖν αὐτῷ διανοομένῳ τὴν
 Μεσσήνην ἀφιστάναι τῶν Ἀχαιῶν, ταῦτα μὲν ἔφη σκέ-
 ψεσθαι, θαυμάζειν δὲ ἐκεῖνον, εἰ τηλικαύταις ἐπικεχε-
 ρηκῶς πράξειν ὀρχεῖσθαι δύναται παρὰ πότον καὶ ἄδειν.
 20 Πρὸς δὲ τοὺς Ἀχαιοὺς τῶν παρὰ Ἀντιόχου πρέσβεων
 πληθὸς τι τῆς βασιλικῆς στρατιᾶς καταλεγόντων καὶ κα-
 ταριθμουμένων πολλὰς προσηγορίας, ὁ Τίτος ἔφη δει-
 πνοῦντος αὐτοῦ παρὰ τῷ ξένῳ καὶ μεμφομένου τὸ πλη-
 θος τῶν κρεῶν καὶ θαυμάζοντος, πόθεν οὕτω ποικίλης
 25 ἀγορᾶς εὐπόρησεν, εἰπεῖν τὸν ξένον, ὥς ὕεια πάντα ἐστὶ
 τῇ σκευασίᾳ διαφέροντα καὶ τοῖς ἡδύσμασι. „Μὴ τοίνυν“
 ἔφη „μηδὲ ὑμεῖς, ὦ ἄνδρες Ἀχαιοί, θαυμάζετε τὴν Ἀν-
 τιόχου δύναμιν λογχοφόρους καὶ ξυστοφόρους καὶ πεζε-
 ταίρους ἀκούοντες· πάντες γὰρ οὗτοι Σύροι εἰσὶν ὅπλα-
 30 ροῖς διαφέροντες.“

XVIII. Μετὰ δὲ τὰς Ἑλληνικὰς πράξεις καὶ τὸν Ἀν-
 τιοχικὸν πόλεμον ἀπεδείχθη τιμητής, ἥτις ἐστὶν ἀρχή

μεγίστη καὶ τρόπον τινὰ τῆς πολιτείας ἐπιτελείωσις. Καὶ συνῆρχε μὲν αὐτῷ Μαρκέλλου τοῦ πεντάκις ὑπα-
 τεύσαντος υἱός, ἐξέβαλον δὲ τῆς βουλῆς τῶν οὐκ ἄγαν
 ἐπιφανῶν τέσσαρας, προσεδέξαντο δὲ πολίτας ἀπογρα-
 φομένους πάντας, ὅσοι γονέων ἐλευθέρων ἦσαν, ἀναγ- 5
 κασθέντες ὑπὸ τοῦ δημάρχου Τερρεντίου Κουλέωνος, ὃς
 ἐπηρεάζων τοῖς ἀριστοκρατικοῖς ἐπεισε τὸν δῆμον ταῦτα
 ψηφίσασθαι. Τῶν δὲ γνωριμωτάτων κατ' αὐτὸν ἀνδρῶν
 καὶ μεγίστων ἐν τῇ πόλει διαφερομένων πρὸς ἀλλήλους,
 Ἀφρικανοῦ Σκηπίωνος καὶ Μάρκου Κάτωνος, τὸν μὲν 10
 προέγραψε τῆς βουλῆς, ὡς ἄριστον ἄνδρα καὶ πρῶτον,
 Κάτωνι δ' εἰς ἐχθρὰν ἦλθε συμφορὰ τοιαύτη χρησάμε-
 νος. Ἀδελφὸς ἦν Τίτῳ Λεύκιος Φλαμινίος, οὔτε τὰ ἄλλα
 προσεικῶς ἐκείνῳ τὴν φύσιν ἐν τε ταῖς ἡδοναῖς ἀνι-
 λεύθερος δεινῶς καὶ ὀλιγορότατος τοῦ πρέποντος. Τοῦ- 15
 τῷ συνὴν μειρακίσκος ἐρώμενος, ὃν καὶ στρατιᾶς ἄρχων
 ἐπῆγετο καὶ διέπων ἐπαρχίας εἶχεν αἰεὶ περὶ αὐτόν. Ἐν
 οὖν πότῳ τινὶ θρυπτόμενος πρὸς τὸν Λεύκιον οὕτως ἔφη
 σφόδρα φιλεῖν αὐτόν, ὥστε θεῶν μονομάχων ἀπολιπεῖν 20
 οὐκ ὡς γερωνῶς ἀνθρώπου φονευομένου θεατρῆς, τὸ πρὸς
 ἐκείνον ἡδὺ τοῦ πρὸς αὐτόν ἐν πλείονι λόγῳ θέμενος.
 Ὁ δὲ Λεύκιος ἡσθεὶς „Οὐδὲν“ ἔφη „δεινόν· ἴσσομαι γὰρ
 ἐγὼ σου τὴν ἐπιθυμίαν.“ Καὶ κελεύσας ἓνα τῶν κατα-
 δίκων ἐκ τοῦ δεσμοτηρίου προαχθῆναι, καὶ τὸν ὑπηρέτην
 μεταπεμφάμενος, ἐν τῷ συμποσίῳ προσέταξεν ἀποκόψαι 25
 τοῦ ἀνθρώπου τὸν τράχηλον. Οὐαλλήριος δὲ Ἀντίας οὐκ
 ἐρωμένῳ φησὶν, ἀλλ' ἐρωμένη τοῦτο χαρίσασθαι τὸν
 Λεύκιον. Ὁ δὲ Αἰβίος ἐν λόγῳ Κάτωνος αὐτοῦ γεγρά-
 φθαι φησὶν, ὡς Γαλάτην αὐτόμολον ἐλθόντα μετὰ παί-
 δων καὶ γυναικὸς ἐπὶ τὰς θύρας δεξάμενος εἰς τὸ συμπό- 30
 σιον ὁ Λεύκιος ἀπέκτεινεν ἰδίᾳ χειρὶ τῷ ἐρωμένῳ χαρι-
 ζόμενος. Τοῦτο μὲν οὔτιν εἰκὸς εἰς δεινῶσιν εἰρησθαι τῆς

κατηγορίας ὑπὸ τοῦ Κάτωνος· ὅτι δὲ οὐκ αὐτόμολος ἦν, ἀλλὰ δεσμώτης ὁ ἀναιρεθεὶς καὶ ἐκ τῶν καταδίκων, ἄλλοι τε πολλοὶ καὶ Κικέρων ὁ ῥήτωρ ἐν τῷ περὶ γήρως αὐτῷ Κάτωνι τὴν διήγησιν ἀναθεὶς εἰρηκεν.

- 5 XIX. Ἐπὶ τούτῳ Κάτων τιμητῆς γενόμενος καὶ καθάρων τὴν σύγκλητον ἀπήλασε τῆς βουλῆς τὸν Λεύκιον, ὑπατικοῦ μὲν ἀξιώματος ὄντα, συνατιμουσθαι δὲ τοῦ ἀδελφοῦ δοκοῦντος αὐτῷ. Διὸ καὶ προσελθόντες εἰς τὸν δῆμον ἀμφοτέροι ταπεινοὶ καὶ δεδακρυμένοι μέτρια δει-
- 10 σθαι τῶν πολιτῶν ἐδόκουν, ἀξιουῦντες αἰτίαν εἰπεῖν τὸν Κάωνα καὶ λόγον, ᾧ χρησάμενος οἶκον ἐνδοξον ἀτιμίαν τοσαύτην περιβέβληκεν. Οὐδὲν οὖν ὑποστειλάμενος ὁ Κάτων προῆλθε, καὶ καταστάς μετὰ τοῦ συναρχοντος ἡρώτησε τὸν Τίτον, εἰ γινώσκει τὸ συμπόσιον. Ἄρουν-
- 15 μένου δὲ ἐκείνου διηγησάμενος εἰς ὀρισμὸν προεκαλείτο τὸν Λεύκιον, εἰ τί φησι τῶν εἰρημένων μὴ ἀληθὲς εἶναι. Τοῦ δὲ Λευκίου σιωπήσαντος, ὁ μὲν δῆμος ἔγνω δικαίαν γεγονέναι τὴν ἀτιμίαν καὶ τὸν Κάωνα προέπεμψε λαμπρῶς ἀπὸ τοῦ βήματος, ὁ δὲ Τίτος τῇ συμφορᾷ τοῦ ἀδελ-
- 20 φοῦ περιπαθὼν συνέστη μετὰ τῶν πάλαι μισούντων τὸν Κάωνα καὶ πάσας μὲν, ἃς ἐκεῖνος ἐποιήσατο, τῶν δημοσίων ἐκδόσεις καὶ μισθώσεις καὶ ὧνὰς ἠκύρωσε καὶ ἀνέλυσεν ἐν τῇ βουλῇ κρατήσας, πολλὰς δὲ καὶ μεγάλας δίκας κατ' αὐτοῦ παρεσκεύασεν, οὐκ οἶδ' ὅπως εὖ καὶ πο-
- 25 λιτικῶς [καὶ] πρὸς ἄρχοντα νόμιμον καὶ πολίτην ἄριστον ὑπὲρ ἀνδρὸς οἰκείου μὲν, ἀναξίου δὲ καὶ τὰ προσήκοντα πεπονθότος ἀνήμεστον ἔχθραν ἀράμενος. Οὐ μὴν ἀλλὰ τοῦ Ῥωμαίων ποτὲ δῆμου θεῶν ἔχοντος ἐν τῷ θεάτρῳ καὶ τῆς βουλῆς, ὥσπερ εἶπωθε, κόσμῳ προκαθημένης, ὀφθῆναι
- 30 ὁ Λεύκιος ἐπ' ἐσχάτοις πον καθήμενος ἀτίμως καὶ ταπεινῶς οἶκτον ἔσχε· καὶ τὸ πληθὸς οὐκ ἠνέσχετο τὴν ὄψιν,

ἀλλ' ἐβόων μεταβῆναι κελεύοντες, ἕως μετέβη, δεξαμένην αὐτὸν εἰς ἑαυτοὺς τῶν ὑπατικῶν.

XX. Τὸ δ' οὖν φύσει Τίτου φιλότιμον ἄχρι μὲν ἱκανὴν εἶχεν ὕλην περὶ τοὺς εἰρημένους πολέμους διατρέβουτος, εὐδοκίμει· καὶ γὰρ ἐχιλιάρχησεν αὐθις μετὰ τὴν ὑπατείαν, οὐδενὸς ἐπείγοντος· ἀπαλλαγείς δὲ τοῦ ἄρχειν καὶ πρεσβύτερος ὢν ἡλέγχετο μᾶλλον ἐν οὐκ ἔχοντι πράξεις ἔτι τῷ λοιπῷ βίῳ σπαργώντα πρὸς δόξαν καὶ νεανίζοντα τῷ πάθει κατέχειν ἑαυτὸν οὐκ ὀκνῶν· τοιαύτη γὰρ τινι καὶ τὸ περὶ Ἀννίβαν φορὰ ἐδόκει πράξας ἐπαχθῆς γενέσθαι τοῖς πολλοῖς. Ὁ γὰρ Ἀννίβας οἰκοῦν μὲν ἐκ Καρχηδόνος ὑπεκδράς Ἀντιόχῳ συνῆν, ἐκείνου δὲ μετὰ τὴν ἐν Φρυγίᾳ μάχην εἰρήνης ἀγαπητῶς τυχόντος αὐθις φεύγων καὶ πλανηθεὶς πολλὰ τέλος ἐν τῇ Βιθυνίᾳ κατέστη Προυσίαν θεραπεύων, οὐδενὸς Ῥωμαίων ἄγνων οὐντος, ἀλλὰ παρορῶντων ἀπάντων δι' ἀσθένειαν καὶ γῆρας ὥσπερ ἐρριμμένον ὑπὸ τῆς τύχης. Τίτος δὲ πρεσβευτῆς δι' ἑτέρας δὴ τινας πράξεις ὑπὸ τῆς βουλῆς πρὸς τὸν Προυσίαν ἀφικόμενος καὶ τὸν Ἀννίβαν ἰδὼν αὐτόθι διαιτώμενον ἡγανάκτησεν, εἰς ἣν, καὶ πολλὰ τοῦ Προυσίου δεομένου καὶ λιπαροῦντος ὑπὲρ ἀνδρὸς ἰκέτου καὶ συνήθους οὐ παρήκε. Χρησμοῦ δὲ τινος, ὡς εἶπκε, παλαιοῦ περὶ τῆς Ἀννίβου τελευτῆς οὕτως ἔχοντος

Λίβυσσα κρύψει βῶλος Ἀννίβου δέμας,
ὃ μὲν ἄρα Λιβύην ὑπενόει καὶ τὰς ἐν Καρχηδόνι ταφάς, ὡς ἐκεῖ καταβιωσόμενος· ἐν δὲ Βιθυνίᾳ τόπος ἐστὶ θινώδης ἐπὶ θαλάσσης καὶ πρὸς αὐτῷ κόμῃ τις μεγάλη Λίβυσσα καλεῖται. Περὶ ταύτην ἔτυχε διατρέβων Ἀννίβας. Αἱ δὲ ἀπιστῶν τῇ τοῦ Προυσίου μαλακίᾳ καὶ φοβούμενος τοὺς Ῥωμαίους τὴν οἰκίαν ἔτι πρότερον ἐξόδους ἐπὶ καταγείοις συντετραμμένην ἐκ τῆς ἑαυτοῦ διαίτης εἶχεν, ἄλλου κατ' ἄλλο τῶν ὑπονόμων, πόρρω δὲ πάντων ἀδύ-

λως ἐκφερόντων. Ὡς οὖν ἤκουσε τότε τὸ πρόσταγμα τοῦ
 Τίτου, φεύγειν μὲν ὥρμησε διὰ τῶν ὑπονόμων, ἐντυχὼν
 δὲ φυλακαῖς βασιλικαῖς ἐγνω δι' αὐτοῦ τελευτᾶν. Ἐνιοὶ
 μὲν οὖν λέγουσιν, ὡς ἱμάτιον τῷ τραχήλῳ περιβαλὼν καὶ
 5 κελεύσας οἰκέτην ὀπισθεν ἐρείδαντα κατὰ τοῦ ἰσχύου τὸ
 γόνυ καὶ σφοδρῶς ἀνακλάσαντα συντείνειν καὶ περιστρέ-
 ψαι, μέχρι ἂν ἐκθλίψαι τὸ πνεῦμα, διαφθεῖρειεν αὐτόν·
 ἐνιοὶ δὲ μιμησάμενον Θημιστοκλέα καὶ Μίδαυ αἷμα ταί-
 ρειον πιεῖν· Αἰβίος δὲ φησι φάρμακον ἔχοντα κεράσαι
 10 καὶ τὴν κύλικα δεξιόμενον εἰπεῖν· „Ἀναπαύσωμεν ἥδη
 ποτὲ τὴν πολλὴν φροντίδα Ῥωμαίων, οἳ μακρὸν ἡγήσαντο
 καὶ βαρὺ μισουμένου γέροντος ἀναμείναι θάνατον. Οὐ
 μὴν οὐδὲ Τίτος ἀξιοζήλωτον ἀποίσεται νίκην οὐδὲ τῶν
 προγόνων ἀξίαν, οἳ Πύρρῳ πολεμοῦντι καὶ κρατοῦντι
 15 τὴν μέλλουσαν ὑποπέμψαντες κατεμήνυσαν φαρμα-
 κείαν.“

XXI. Οὕτω μὲν τὸν Ἀννίβαν ἀποθανεῖν λέγουσιν.
 Ἀπαγγελθέντων δὲ τούτων πρὸς τὴν σύγκλητον οὐκ ὀλί-
 γοις ἐπαχθὴς ἔδοξεν ὁ Τίτος καὶ περιττὸς ἄγαν καὶ ὠμός·
 20 ὥσπερ ὑπὸ γήρως ἀπτήνα καὶ κόλουρον ἀφειμένον ζῆν
 χειροήθη τὸν Ἀννίβαν ἀποκτείνας, οὐδενὸς ἐπείγοντος·
 ἀλλὰ διὰ δόξαν, ὡς ἐπώνυμος τοῦ θανάτου γένοιτο. Καὶ
 τὴν Ἀφρικανοῦ Σκηπίωνος ἐκτιθέντες προάσματα καὶ με-
 γαλοψυχίαν ἔτι μᾶλλον ἐθαύμαζον, ὡς ἀήττητον ὄντα καὶ
 25 φοβερόν ἐν Λιβύῃ καταπολεμήσας Ἀννίβαν οὔτε ἐξήλα-
 σεν οὔτε ἐξητήσατο παρὰ τῶν πολιτῶν, ἀλλὰ καὶ πρὸ τῆς
 μάχης εἰς λόγους ἐλθὼν ἐδεξιώσατο καὶ μετὰ τὴν μάχην
 σπενδόμενος οὐδὲν ἐπετόλμησεν οὐδ' ἐπενέβη τῇ τύχῃ
 τοῦ ἀνδρός. Λέγεται δὲ αὐτὸς ἐν Ἐφέσῳ συμβαλεῖν αὐ-
 30 τοῦς· καὶ πρῶτον μὲν ἐν τῷ συμπεριπατεῖν τοῦ Ἀννίβου
 τὴν προσήκουσαν ἐν ἀξιώματι τάξιν εἶναι προλαβόντος
 ἀνέχεσθαι καὶ περιπατεῖν ἀφελῶς τὸν Ἀφρικανόν, ἐπειτα

λόγου περὶ στρατηγῶν ἐμπεσόντος καὶ τοῦ Ἀντίβου κρά-
 τιστον ἀποφηναιμένου γεγονέναι τῶν στρατηγῶν Ἀλέ-
 ξανδρον, εἶτα Πύρρον, τρίτον δὲ αὐτόν, ἡσυχῇ μειδιά-
 σαυτα τὸν Ἀφρικανὸν εἰπεῖν „Τί δ', εἰ μὴ σε ἐγὼ νενι-
 κήκειν;“ καὶ τὸν Ἀντίβαν „Οὐκ ἂν, ὦ Σκηπίων“ φάναι ὁ
 τρίτον ἐμαυτὸν, ἀλλὰ πρῶτον ἐποιούμην τῶν στρατη-
 γῶν.“ Ταῦτα δὴ τοῦ Σκηπίωνος οἱ πολλοὶ θαυμάζοντες
 ἐκάκιζον τὸν Τίτον, ὥς ἄλλοτρίῳ νεκρῷ προσευεγκόντα
 τὰς χεῖρας. Ἐνιοὶ δὲ ἦσαν οἱ τὸ πεπραγμένον ἐπαινοῦν-
 τες καὶ τὸν Ἀντίβαν, ἕως ἔξῃ, πῦρ ἡγούμενοι δεόμενον 10
 τοῦ ὀπίζοντος· μηδὲ γὰρ ἀκμάζοντος αὐτοῦ τὸ σῶμα
 Ῥωμαίοις καὶ τὴν χεῖρα φοβεράν, ἀλλὰ τὴν δεινότητα
 καὶ τὴν ἐμπειρίαν γεγονέναι μετὰ τῆς ἐμφύτου πικρίας
 καὶ δυσμενείας, ὧν οὐδὲν ἀφαιρεῖν τὸ γῆρας, ἀλλ' ὑπο-
 μένειν τὴν φύσιν ἐν τῷ ἦθει, τὴν δὲ τύχην οὐ διαμένειν 15
 ὁμοίαν, ἀλλὰ μεταπίπτουσιν ἐκκαλεῖσθαι ταῖς ἐλπίσι πρὸς
 τὰς ἐπιθέσεις τοὺς αἰὶ τῷ μισεῖν πολεμοῦντας. Καὶ τὰ
 ὕστερά πως ἔτι μᾶλλον ἐμαρτύρησε τῷ Τίτῳ, τοῦτο μὲν
 Ἀριστόνικος ὁ τοῦ καθαρῶδου διὰ τὴν Εὐμένους δόξαν
 ἐμπλήσας ἄπασαν ἀποστάσεων καὶ πολέμων τὴν Ἀσίαν, 20
 τοῦτο δὲ Μιθριδάτης μετὰ Σύλλαν καὶ Φιμβρίαν καὶ το-
 σοῦτον ὄλεθρον στρατευμάτων καὶ στρατηγῶν αὐθις ἐπὶ
 Αεὺκολλον ἐκ γῆς ὁμοῦ καὶ θαλάττης ἀναστὰς τηλικού-
 τος. Οὐ μὴν οὐδὲ Γαίου Μαρίου ταπεινότερος Ἀντίβας
 ἔκειτο. Τῷ μὲν γὰρ βασιλεὺς φίλος ὑπῆρχε καὶ βίος ἦν 25
 συνήθης καὶ διατριβαὶ περὶ ναῦς καὶ ἵππους καὶ στρα-
 τιωτῶν ἐπιμέλειαν· τὰς δὲ Μαρίου τύχας Ῥωμαῖοι γε-
 λῶντες ἄλωμένου καὶ πτωχεύοντος ἐν Λιβύῃ μετὰ μικρὸν
 ἐν Ῥώμῃ σφαττόμενοι καὶ μαστιγούμενοι προσεκύνουν.
 Οὕτως οὐδὲν οὔτε μικρὸν οὔτε μέγα τῶν παρόντων πρὸς 30
 τὸ μέλλον ἐστίν, ἀλλὰ μία τοῦ μεταβάλλειν τελευτὴ καὶ
 τοῦ εἶναι. Διὸ καὶ φασιν ἔνιοι Τίτον οὐκ ἂν' ἑαυτοῦ

ταῦτα πράξει, πεμφθῆναι δὲ πρεσβευτὴν μετὰ Λευκίου Σικηπίωνος, οὐδὲν ἄλλο τῆς πρεσβείας ἐχούσης ἔργον ἢ τὸν Ἀννίβου θάνατον. Ἐπεὶ δὲ οὐδεμίαν ἔτι τούτων κατόπιν οὔτε πολιτικὴν τοῦ Τίτου πράξιν οὔτε πολεμικὴν
 5 ἰστορήκαμεν, ἀλλὰ καὶ τελευτῆς ἔτυχεν εἰρηνικῆς, ὥστε τὴν σύγκρισιν ἐπισκοπεῖν.

10 [ΦΙΛΟΠΟΙΜΕΝΟΣ ΚΑΙ ΤΙΤΟΥ ΣΥΓΚΡΙΣΙΣ.]

1. Μεγέθει μὲν οὖν τῶν εἰς τοὺς Ἕλληνας εὐεργεσιῶν οὔτε Φιλοποίμενα Τίτῳ παραβάλλειν οὔτε πάντων
 15 πολλοὺς τῶν Φιλοποίμενος ἀμεινόνων ἀνδρῶν ἄξιόν ἐστι. Τοῖς μὲν γὰρ Ἕλλησι πρὸς Ἕλληνας οἱ πόλεμοι, τῷ δὲ οὐχ Ἕλληνι καὶ ὑπὲρ Ἑλλήνων· καὶ ὅτε Φιλοποίμην ἀμυχανῶν τοῖς ἑαυτοῦ πολίταις ἀμύνειν πολεμουμένοις εἰς Κρήτην ἀπῆρε, τότε νικήσας Τίτος ἐν μέσῃ τῇ Ἑλ-
 20 λάδι Φίλιππον ἡλευθέρου καὶ τὰ ἔθνη καὶ πόλεις ἀπάσας. Εἰ δέ τις ἐξετάζοι τὰς μάχας ἑκατέρου, πλείους Ἕλληνας Φιλοποίμην Ἀχαιῶν στρατηγῶν ἢ Μακεδόνων Τίτος Ἕλλησι βοηθῶν ἀνείλε. Τὰ τοίνυν ἀμαρτήματα τοῦ μὲν φιλοτιμίας, τοῦ δὲ φιλονεικίας γέγονε, καὶ πρὸ
 25 ὀργῆν ὁ μὲν εὐκίνητος, ὁ δὲ καὶ δυσπαραίτητος. Τίτῳ μὲν γὰρ καὶ Φιλίππῳ τὸ ἀξίωμα τῆς βασιλείας ἐφύλαξε καὶ πρὸς Αἰτωλοὺς εὐγνωμόνησε, Φιλοποίμην δὲ τῇ πατρίδος δι' ὀργῆν ἀφείλετο τὴν περιοικίδα συντέλειαν. Ἐπὶ δὲ ὁ μὲν τοῖς εὖ παθοῦσιν αἰεὶ βέβαιος, ὁ δὲ θυμ
 30 λῦσαι χάριν ἔτοιμος. Λακεδαιμονίων γὰρ εὐεργέτης πρῶτον οὖν ὕστερον καὶ τὰ τεῖχη κατέσκαψε καὶ τὴν χώραν περιέκοψε καὶ τέλος αὐτὴν μετέβαλε καὶ διέφθειρε τι

πολιτεῖαν. Ἐδόκει δὲ καὶ τὸν βίον ὀργῇ προέσθαι καὶ φι-
λονεικία, μὴ κατὰ καιρὸν, ἀλλ' ὀξύτερον τοῦ δέοντος εἰς
Μεσσήνην ἐπειχθεῖς, οὐχ ὥσπερ Τίτος πάντα λογισμῷ
καὶ πρὸς ἀσφάλειαν στρατηγήσας.

II. Ἀλλὰ πλήθει γε πολέμων καὶ τροπαίων ἡ Φιλο- 5
ποίμενος ἐμπειρία βεβαιότερα. Τῷ μὲν γὰρ τὰ πρὸς Φί-
λιππον ἐκρίθη δυοῖν ἀγῶνουν, ὁ δὲ μυρίας μάχας κατορ-
θώσας οὐδεμίαν ἐμφισβήτησιν τῇ τύχῃ πρὸς τὴν ἐπιστή-
μην ἀπολέλοιπεν. Ἐπὶ δὲ ὁ μὲν τῇ Ῥωμαίων ἀκμῇ ἐχούσῃ
δυναμει χρησάμενος, ὁ δὲ τῆς Ἑλλάδος ἥδη φθινοῦσῃς 10
ἐπακμάσας δόξαν ἔσχευ, ὥστε τοῦ μὲν ἰδίου, τοῦ δὲ κοι-
νὸν ἔργον εἶναι τὸ κατορθούμενον· ὁ μὲν γὰρ ἤρχεν
ἀγαθῶν, ὁ δὲ ἄρχων ἀγαθοὺς ἐποίει. Καὶ μὴν τό γε πρὸς
Ἕλληνας τούτῳ γενέσθαι τοὺς ἀγῶνας οὐκ εὐτυχῇ μὲν,
ἰσχυρὰν δὲ τῆς ἀρετῆς ἀπόδειξιν παρῆχεν· οἷς γὰρ ὅμοια 15
ταλλα, τῷ προὔχειν ἀρετῇ κρατοῦσαι. Καὶ γὰρ δὴ πολε-
μικωτάτοις Ἑλλήνων Κρησὶ καὶ Λακεδαιμονίοις πολε-
μήσας, τῶν μὲν πανουργοτάτων δόλω, τῶν δ' ἀλκιμωτά-
των τόλμῃ περιεγένετο. Πρὸς δὲ τούτοις Τίτος μὲν ἐξ
υποκειμένων ἐνίκᾳ, χρώμενος ὀπλισμοῖς καὶ τάξεσιν αἷς 20
παρέλαβν, Φιλοποίμην δὲ αὐτὸς ἐπεισενεγκὼν καὶ μετα-
βαλὼν τὸν περὶ ταῦτα κόσμον, ὥστε τὸ νικητικώτατον
ὑφ' οὗ μὲν οὐκ ὄν εὐρήσθαι, τῷ δὲ ὑπάρχον βοηθεῖν.
Κατὰ χεῖρα τοίνυν Φιλοποίμενος μὲν ἔργα πολλὰ καὶ με-
γάλα, θατέρου δὲ οὐδέν, ἀλλὰ καὶ τῶν Αἰτωλῶν τις αὐ- 25
τὸν Ἀρχέδημος ἐπέσκιωπεν ὥς, ὅτε αὐτὸς ἰσπασμένος
τὴν μάχαιραν ἔθει δρόμῳ πρὸς τοὺς μαχομένους καὶ τοὺς
συνεστῶτας τῶν Μακεδόνων, τοῦ Τίτου τὰς χεῖρας εἰς
τὸν οὐρανὸν ὑπτίας ἀνατείναντος ἑστῶτος καὶ προσευ-
χομένου.

30

III. Καὶ μὴν Τίτῳ μὲν ἄρχοντι συνέβη καὶ πρεσβεύ-
οντι πάντα πράξαι τὰ καλὰ, Φιλοποίμην δὲ οὐ χεῖρονα

παρέσχεν οὐδὲ ἀπρακτότερον ἑαυτὸν ἰδιώτην ἢ στρατηγὸν τοῖς Ἀχαιοῖς. Ἰδιώτης μὲν γὰρ ὢν Νάβιν ἐξέβαλεν ἐκ Μεσσηνίας καὶ Μεσσηνίους ἡλευθέρωσεν, ἰδιώτης δὲ Διοφάνην τὸν στρατηγὸν καὶ Τίτον ἐπερχομένους ἀπέκλεισε τῆς Σπάρτης καὶ Λακεδαιμονίους διέσωσεν. Οὕτως ἡγεμονικὴν φύσιν ἔχων οὐ κατὰ τοὺς νόμους, ἀλλὰ καὶ τῶν νόμων ἄρχειν ἡπίστατο πρὸς τὸ συμφέρον, οὐ δεόμενος παρὰ τῶν ἀρχομένων λαβεῖν τὸ ἄρχειν, ἀλλὰ χρώμενος αὐτοῖς, ὅπου καιρὸς εἴη, τὸν ὑπὲρ αὐτῶν φρονούντα μᾶλλον ἢ τὸν ὑπ' αὐτῶν ἡρημένον ἡγούμενον στρατηγόν. Γενναῖα μὲν οὖν Τίτου τὰ πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἐπιεικὴ καὶ φιλόφρονα, γενναϊότερα δὲ Φιλοποίμενος τὰ πρὸς τοὺς Ῥωμαίους ὄχυρά καὶ φιλελευθέρα ἔχον γὰρ χαρίζεσθαι τοῖς δεομένοις ἢ λυπεῖν ἀντιτείνοντα τοὺς δυνατωτέρους. Ἐπεὶ δὲ οὕτως ἐξεταζόμενος δυσθεώρητος ἢ διαφορὰ, σκόπει, μὴ τῷ μὲν Ἕλληνι τὸν ἐμπειρίας πολεμικῆς καὶ στρατηγίας στέφανον, τῷ δὲ Ῥωμαίῳ τὸν δικαιοσύνης καὶ χρηστότητος ἀποδιδόντες οὐ φανύλως διαιτῶν δόξομεν.

20

ΠΥΡΡΟΣ.

25

I. Θεσπρωτῶν καὶ Μολοσσῶν μετὰ τὸν κατακλυσμὸν ἱστοροῦσι Φαέθοντα βασιλεῦσαι πρῶτον, ἕνα τῶν μετὰ Πελασγοῦ παραγενομένων εἰς τὴν Ἠπειρον· ἔτι οἱ δὲ Δευκαλίωνα καὶ Πύρρον εἰσαμένους τὸ περὶ Δαιδώνην ἱερὸν αὐτόθι κατοικεῖν ἐν Μολοσσοῖς. Χρόνῳ δὲ ὕστερον Νεοπτόλεμος ὁ Ἀχιλλέως λαὸν ἀγαγὼν αὐτὸς τε τὴν χώραν κατέσχε καὶ διαδοχὴν βασιλείων ἀφ' αὐτοῦ κατέλειπε.

Πυρροῖδας ἐπικαλουμένους· καὶ γὰρ αὐτῷ Πύρρος ἦν παιδικὸν ἐπωνύμιον καὶ τῶν γνησίων παιδῶν ἐκ Λαυάσσης τῆς Κλεοδαίου τοῦ Ὕλλου γενομένων ἕνα Πύρρον ὠνόμασεν. Ἐκ τούτου δὲ καὶ Ἀχιλλεύς ἐν Ἠπειρῷ τιμὰς ἰσοθέους ἔσχεν. Ἀσπετος ἐπιχωρίῳ φωνῇ προσεγορευόμενος. Μετὰ δὲ τοὺς πρῶτους, τῶν διὰ μέσου βασιλέων ἐκβαρβαρωθέντων καὶ γενομένων τῇ τε δυνάμει καὶ τοῖς βίοις ἀμαυροτέρων, Θαρρύπαν πρῶτον ἱστοροῦσιν Ἕλληنيκοῖς ἔθεσι καὶ γράμμασι καὶ νόμοις φιλανθρωποῖς διακοσμήσαντα τὰς πόλεις ὀνομαστὸν γενέσθαι. Θαρρύπου δὲ Ἀλκέτας υἱὸς ἦν, Ἀλκέα δ' Ἀρύβας, Ἀρύβου δὲ καὶ Τρωάδος Αἰακίδης. Οὗτος ἔφημε τὴν Μένωνος τοῦ Θεσσαλοῦ θυγατέρα Φθίαν, ἀνδρὸς εὐδοκίμου περὶ τὸν Ἀσριακὸν πόλεμον γενομένου καὶ μέγιστον ἀξίωμα τῶν συμμάχων μετὰ Λεωσθένειν λαβόντος. Ἐκ δὲ τῆς Φθίας τῷ Αἰακίδῃ γίνονται θυγατέρες Δηιδάμεια καὶ Τρωάς, υἱὸς δὲ Πύρρος.

II. Ἐπεὶ δὲ στασιάσαντες οἱ Μολοσσοὶ καὶ τὸν Αἰακίδην ἐκβαλόντες ἐπηγάγοντο τοὺς Νεοπτόλεμον παῖδας, οἱ μὲν φίλοι τοῦ Αἰακίδου διεφθάρησαν καταληφθέντες, τὸν δὲ Πύρρον ἔτι νήπιον ὄντα καὶ ζητούμενον ὑπὸ τῶν πολεμίων ἐκλέψαντες οἱ περὶ Ἀνδροκλείδην καὶ Ἀγρελον ἐφρευγον οἰκέτας ὀλίγους καὶ γύναια τιθηνούμενα τὸ παιδίον ἀναγκάτως ἐφελκόμενοι. Καὶ διὰ τοῦτο τῆς φυγῆς αὐτοῖς γινομένης δυσέργου καὶ βραδείας καταλαμ-
25
βανόμενοι τὸ μὲν παιδίον ἐρχερίζουσιν Ἀνδροκλείῳ καὶ Ἰππία καὶ Νεάνδρῳ, νεανίσκοις οὐδὲ πιστοῖς καὶ ὧμαλέοις, ἐνὰ κράτος φεύγειν καὶ Μεγάρων ἔχειν χωρίου Μακεδονικοῦ προστάξαντες, αὐτοὶ δὲ τὰ μὲν δεόμενοι, τὰ δὲ ἀπομαχόμενοι τοῖς διώκουσιν ἐμποδῶν ἦσαν
30
ἄχρι διελθῆς ὁφίας. Ἀποτραπομένων δὲ μόλις ἐκείνων μετέθεντο τοὺς τὸν Πύρρον κομίζοντας. Ἦδη δὲ τοῦ ἡλλοῦ

καταδεδυκοτος ἔγγυς γενόμενοι τῆς ἐλπίδος ἐξαίφνης
 ἀπεκόπησαν, ἐντυχόντες τῷ παρὰ τὴν πόλιν παραρρέοντι
 ποταμῷ, χαλεπῷ μὲν ὀφθῆναι καὶ ἀγρίῳ, πειρωμένοις
 διαβαίνειν παντάπασιν ἀπορωτάτῳ. Πολὺν τε γὰρ ἔξ
 5 πιπτε θεῦμα καὶ θολερὸν ὄμβρων ἐπιγενομένων, καὶ τ
 σκότος ἐποίει πάντα φοβερώτερα. Καθ' αὐτοὺς μὲν οὐ
 ἀπέγνωσαν ἐπιχειρεῖν παιδίον φερόμενοι καὶ γυναικ
 τρέφοντα τὸ παιδίον, αἰσθόμενοι δὲ τῶν ἐπιχωρίων τινῶ
 ἐν τῷ πέραν ἐστῶτας ἐδέοντο συλλαβέσθαι πρὸς τὴν δι
 10 βασιν, καὶ τὸν Πύρρον ἀνεδείκνυσαν βοῶντες καὶ ἰκε
 τεύοντες. Οἱ δὲ οὐ κατήκουον διὰ τραχύτητα καὶ πάτα
 γον τοῦ θεύματος, ἀλλ' ἦν διατριβὴ τῶν μὲν βοῶντων
 τῶν δὲ μὴ συνιέντων, ἄχρὶ τις ἐννοήσας καὶ περιελθ
 ὄρυός φλοιὸν ἐνέγραψε πόρπῃ γραμματα φράζοντα τῇ
 15 τε χρείαν καὶ τὴν τύχην τοῦ παιδός, εἴτα λίθῳ τὸν φλοιὸν
 περιελίξας καὶ χρησάμενος οἷον ἔρματι τῆς βολῆς ἀφήκε
 εἰς τὸ πέραν· ἐνιοὶ δὲ φασὶ στανίῳ περιπῆξαντας ἀκον
 τίσαι τὸν φλοιόν. Ὡς δ' οἷν ἀπέγνωσαν οἱ πέραν τ
 γραμματα καὶ συνειδὼν τὴν ὀξύτητα τοῦ καιροῦ, κόπτον
 20 τες ξύλα καὶ πρὸς ἄλληλα συνδόντες ἐπεραιοῦντο. Κα
 κατὰ τύχην ὁ πρῶτος αὐτῶν περαιωθείς Ἀχιλλεὺς τοῦ
 νομα τὸν Πύρρον ἐδέξατο· τοὺς δὲ ἄλλους ὥς ἐτυχ
 ἄλλοι διεκόμενον.

III. Οὕτω δὲ σωθέντες καὶ φθάσαντες τὴν διώξιν
 25 Ἰλλυριοὺς παρεγένοντο πρὸς Γλαυκίαν τὸν βασιλέα· κα
 καθεζόμενον εὐρόντες οἵκοι μετὰ τῆς γυναικὸς ἐν μέ
 τὸ παιδίον ἐπὶ τῆς γῆς κατέθεσαν. Ὁ δὲ ἦν ἐπὶ γυναικ
 Κάσανδρον δεδοικῶς ἐχθρὸν οὐτα τοῦ Αἰακίδου, καὶ οὐ
 πῆν εἶχε πολὺν χρόνον βουλευόμενος. Ἐν τούτῳ δὲ
 30 Πύρρος ἀπ' αὐτομάτου προσερχνύσας καὶ λαβόμενος τ
 ἱματίου ταῖς χερσὶ καὶ προσεξαναστὰς πρὸς τὰ γόνα
 τοῦ Γλαυκίου γέλῳτα πρῶτον, εἴτα οἶκτον παρέσχ

ὥσπερ τις ἐκέτης ἐχόμενος καὶ δακρύων. Ἐνιοὶ δὲ φασιν
οὐ τῷ Γλαυκίᾳ προσπεσεῖν αὐτὸν, ἀλλὰ βωμοῦ θεῶν
προσαψάμενον ἐστάναι πρὸς αὐτὸν περιβαλόντα τὰς χεῖ-
ρας, καὶ τὸ πρᾶγμα τῷ Γλαυκίᾳ θεῖον φανῆναι. Διὸ καὶ
παραιντὶκα τὸν Πύρρον ἐνχειρίσει τῇ γυναικί, κελεύσας ὁ
ἅμα τοῖς τέκνοις τρέφεσθαι, καὶ μικρὸν ὕστερον ἐξαιτου-
μένων τῶν πολεμίων, Κασάνδρου δὲ καὶ διακόσια τά-
λαντα διδόντος, οὐκ ἐξέδωκεν, ἀλλὰ καὶ γενόμενον δυο-
καίδεκα ἐτῶν καταγαγὼν εἰς τὴν Ἑπειρον μετὰ δυνάμεως
βασιλέα κατέστησεν. Ἦν δὲ ὁ Πύρρος τῇ μὲν ιδέα τοῦ 10
προσώπου φοβερώτερον ἔχων ἢ σεμνότερον τὸ βασιλι-
κόν, πολλοὺς δὲ ὀδόντας οὐκ εἶχεν, ἀλλ' ἐν ὁστέον
συνεχὲς ἦν ἄνωθεν, οἷον λεπταῖς ἀμυχαῖς τὰς διαφυὰς
ὑπογεγραμμένον τῶν ὀδόντων. Τοῖς δὲ σπληνιῶσιν ἐδό-
κει βοηθεῖν ἀλεκτρούνα θύων λευκόν, ὑπὶ τῶν τε κατα- 15
κειμένων τῷ δεξιῷ ποδὶ πιέζων ἀτρέμα τὸ σπλάγχνον.
Οὐδεὶς δὲ ἦν πένης οὐδὲ ἄδοξος οὕτως, ὥστε μὴ τυχεῖν
τῆς ἰατρείας δεηθεῖς. Ἐλάμβανε δὲ καὶ τὸν ἀλεκτρούνα
θύσας, καὶ τὸ γέρας τοῦτο ἡδιστον ἦν αὐτῷ. Λέγεται δὲ
τοῦ ποδὸς ἐκείνου τὸν μείζονα δάκτυλον ἔχειν δύναμιν 20
θεῖαν, ὥστε μετὰ τὴν τελευτὴν τοῦ λοιποῦ σώματος κα-
τακείμετος ἀπαθῆναι καὶ ἄδικτον ὑπὸ τοῦ πυρὸς εὗρεθῆναι.
Ταῦτα μὲν οὖν ὕστερον.

IV. Γενομένῳ δὲ περὶ ἑπτακαίδεκα ἔτη καὶ δοκοῦντι
τὴν ἀρχὴν ἔχειν βεβαίως ἀποδημία τις συνέτυχε, τῶν 25
Γλαυκίου παίδων ἐνός, οἷς συνετέθηραπτο, γυναικα λαμ-
βάνοντος. Πάλιν οὖν οἱ Μολοττοὶ συνστάντες ἐξέβαλον
τοὺς φίλους αὐτοῦ καὶ τὰ χρήματα διήρπασαν καὶ Νεο-
πολέμῳ παρίδωκαν ἑαυτούς. Ὁ δὲ Πύρρος οὕτω τὴν
ἀρχὴν ἀποβαλὼν καὶ γενόμενος πάντων ἔρημος Δημη- 30
τρίῳ τῷ Ἀντιγόνου προσέμιξεν ἑαυτὸν ἔχοντι τὴν ἀδελ-
φὴν αὐτοῦ Δηιδάμειαν, ἣν ἔτι μὲν οὐδὲν κόρην ὠνόμα-

- ζον Ἀλεξάνδρου τοῦ Ῥωξάνης γυναῖκα, τῶν δὲ κα-
 ἐκείνους δυστυχηθέντων ὥραν ἔχουσαν αὐτὴν ἔγνημεν
 Δημήτριος. Τῆς δὲ μεγάλης μάχης, ἣν ἐν Ἰψῷ πάντες
 βασιλεῖς ἠγωνίσαντο, παρὼν ὁ Πύρρος τοῖς περὶ Δημή-
 5 τριον συμμετείχε μισθόκιον ὦν ἔτι, καὶ τοὺς καθ' ἑαυτὸν
 ἐτρέψατο καὶ διεφάνη λαμπρὸς ἐν τοῖς μαχομένοις. Πα-
 σαντα δὲ Δημήτριον οὐκ ἐγκατέλιπεν, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐν τῇ
 Ἑλλάδι πόλεις πιστευθεὶς διεφύλαξε, καὶ συμβάσεων αὐ-
 τῷ γενομένων πρὸς Πτολεμαῖον ἔπλευσεν εἰς Αἴγυπτον
 10 ὁμηρεύσων. Καὶ Πτολεμαῖος μὲν ἐν τεθήραις καὶ γυμνα-
 σίοις ἐπίδειξιν ἀλκῆς καὶ καρτερίας παθεῖχε, τὴν δὲ Βε-
 ρενίκην ὁρῶν μέγιστον δυναμένην καὶ πρωτεύουσαν ἀρ-
 τῇ καὶ φρονήσει τῶν Πτολεμαίου γυναικῶν ἐθεράπευ-
 μάλιστα· καὶ δεινὸς ὦν ὑπελθεῖν ἐπ' ὠφελείᾳ τοὺς κρα-
 15 τυνας, ὥσπερ ὑπερόπτης τῶν ταπεινότερων, κόσμιος δὲ
 καὶ σώφρων περὶ δίκαιαν, ἐκ πολλῶν νέων ἡγεμονικῶς
 προεκρίθη λαβεῖν Ἀντιγόνην γυναῖκα τῶν Βερενίκης
 θυγατέρων, ἣν ἔσχεν ἐκ Φιλίππου πρὶν ἢ Πτολεμαῖος συ-
 οικεῖν.
- 20 V. Μετὰ δὲ τὸν γάμον τοῦτον ἔτι μᾶλλον εὐδοκίμοι
 καὶ γυναικὸς ἀγαθῆς τῆς Ἀντιγόνης περὶ αὐτὸν οὐδ'
 διεπράξατο χρήματα λαβὼν καὶ δύναμιν εἰς Ἡπειρον ἐ-
 τὴν βασιλείαν ἀποσταλῆναι. Καὶ παρῇν οὐκ ἔκουνσι πο-
 λοις διὰ τὴν ἀπέχθειαν τοῦ Νεοπτολέμου χαλεπῶς
 25 βιαίως ἄρχοντος. Πλὴν ἀλλὰ δεισας, μὴ πρὸς τινα τῶν
 ἄλλων βασιλέων ὁ Νεοπτόλεμος τράπηται, διαλύσ-
 ἔθετο καὶ φιλίαν πρὸς αὐτὸν ἐπὶ κοινωνίᾳ τῆς ἀρχῆς
 Χρόνου δὲ προΐοντος ἦσαν οἱ παροξύνοντες αὐτοὺς κή-
 φα καὶ κατ' ἀλλήλων ἐμποιοῦντες ὑποψίας. Ἡ μὲν
 30 μάλιστα κινήσασα τὸν Πύρρον αἰτία λέγεται τοιαύτη
 ἀρχὴν λαβεῖν. Εἰδόμεσαν οἱ βασιλεῖς ἐν Πασσαρῶ
 χωρίῳ τῆς Μολοττίδος, Ἀρεῖος Αἰὶ θύσαντες ὀρκωμοτ-

τοῖς Ἑπειρώταις καὶ ὀρκίζειν, αὐτοὶ μὲν ἄρξαι κατὰ
 τοὺς νόμους, ἐκείνους δὲ τὴν βασιλείαν διαφυλάξειν κατὰ
 τοὺς νόμους. Ταῦτ' οὖν ἰδὼν τὸ ἀμφοτέρων τῶν βασι-
 λέων παρόντων, καὶ συνῆσαν ἀλλήλοις μετὰ τῶν φίλων
 δῶρα πολλὰ τὰ μὲν διδόντες, τὰ δὲ λαμβάνοντες. Ἐν- 5
 ταῦθα δὴ Γέλων, ἀνὴρ πιστὸς Νεοπτολέμῳ, δεξιωσάμε-
 νος φιλοφρόνως τὸν Πύρρον ἐδωρήσατο βοῶν ἀροτήρων
 δυοῖ ξεύγεσι. Ταῦτα Μυρτίλος ὁ ἐπὶ τοῦ οἴνου παρὼν
 ἦν τὸν Πύρρον· ἐκείνου δὲ μὴ διδόντος, ἀλλ' ἐτέρῳ,
 καλεπῶς ἐνεγκὼν ὁ Μυρτίλος οὐκ ἔλαθε τὸν Γέλωνα. 10
 Καλέσας οὖν αὐτὸν ἐπὶ δεῖπνον, ὥς δὲ φασιν ἔνιοι, καὶ
 ἡρσάμενος παρ' οἶνον ὥραν ἔχοντι, λόγους προσῆνεγκε
 παρακαλῶν ἐλέσθαι τὰ τοῦ Νεοπτολέμου καὶ φαρμάκοις
 διαφθεῖραι τὸν Πύρρον. Ὁ δὲ Μυρτίλος ἐδέξατο μὲν τὴν
 πείραν ὥς ἐπαινῶν καὶ συμπεπεισμένος, ἐμήνυσσε δὲ τῷ 15
 Πύρρῳ· καὶ κελεύσαντος ἐκείνου τὸν ἀρχαιονοχόον Ἀλε-
 ξικράτην τῷ Γέλωνι συνέστησεν, ὥς δὴ μεθέξοντα τῆς
 πράξεως αὐτοῖς· ἐβούλετο γὰρ ἐν πλείοσιν ὁ Πύρρος τὸν
 ἔλεγχον γενέσθαι τοῦ ἀδικήματος. Οὕτω δὲ τοῦ Γέλω-
 νος ἐξαπατωμένου συνεξαπατῶμενος ὁ Νεοπτόλεμος καὶ 20
 τὴν ἐπιβουλήν ὁδῶ βαδίζειν οἰόμενος οὐ κατεῖχεν, ἀλλ'
 ὑπὸ χαρᾶς ἐξέφερε πρὸς τοὺς φίλους. Καί ποτε κωμάσας
 παρὰ τὴν ἀδελφὴν Καδμεῖαν ἐχρήτο λαλιᾷ περὶ τούτων,
 οὐδένα συνακούειν οἰόμενος· οὐδεὶς γὰρ ἦν πλησίον
 ἄλλος ἢ Φαιναρέτη γυνὴ Σάμωνος τοῦ τὰ ποίμνια καὶ τὸ 25
 βουκόλια τῷ Νεοπτολέμῳ διοικούντος, αὕτη δὲ ἀπαι-
 στραμμένη πρὸς τοῖχον ἐπὶ κλίνης τινὸς ἐδόκει καθεύ-
 δειν. Συνήκοος δὲ πάντων γενομένη καὶ λαθοῦσα μεθ'
 ἡμέραν ἦκε πρὸς Ἀντιγόνην τὴν Πύρρου γυναῖκα καὶ
 πάντα κατέλεπεν, ὅσα τοῦ Νεοπτολέμου πρὸς τὴν ἀδελφὴν 30
 ἤκουσε λέγοντος. Πυθόμενος δὲ ὁ Πύρρος ἐκεῖ μὲν ἤσυ-
 χαν ἦγεν, ἐν δὲ θυσίᾳ καλέσας ἐπὶ δεῖπνον τὸν Νεοπτό-
 λεον.

λεμον ἀπέκτεινεν, αἰσθόμενος τῶν Ἑπειρωτῶν τοὺς
κρατίστους προσέχοντας αὐτῷ καὶ παρακελευομένους
ἀπαλλαγῆναι τοῦ Νεοπτολέμου καὶ μὴ μερίδα μικρὰ
ἔχοντα βασιλείας ἀγαπᾶν, ἀλλὰ τῇ φύσει χρῆσασθαι μὴ
5 ζόνων πραγμάτων ἀντιλαμβανόμενον· καὶ τινος ὑποψίας
ἅμα προσγενομένης τὸν Νεοπτόλεμον φθάνειν ἀνελεῖν.

- VI. Μεννημένος δὲ Βερνίκης καὶ Πτολεμαίου πα-
τρὸν μὲν αὐτῷ γενόμενον ἐξ Ἀντιγόνης Πτολεμαίου ὠνό-
μασεν, οἰκίσας δὲ πόλιν ἐν τῇ χερσονήσῳ τῆς Ἑπείρου
10 Βερνικίδα προσηγόρευσεν. Ἐκ δὲ τούτου πολλὰ μὲν
περινοῶν καὶ μεγάλα τῇ γνώμῃ, ταῖς δὲ ἐλπίσι μάλιστα
καὶ πρῶτον ἀντιλαμβανόμενος τῶν πλησίον, εὗρεν ἐμ-
φῦναι τοῖς Μακεδόνων πράγμασιν ἐκ τοιαύτῃς τινος προ-
φάσεως. Τῶν Κασάνδρου παίδων ὁ πρεσβύτερος Ἀντί-
15 πατρός τήν τε μητέρα Θεσσαλονίκην ἀνείλε καὶ τὸν ἀδελ-
φὸν Ἀλέξανδρον ἤλαυνεν. Ὁ δὲ πρὸς τε Δημήτριον
ἐπεμψε δεόμενος βοηθεῖν καὶ Πύρρον ἐκάλει. Δημήτριος
δὲ ὑπὸ ἀσχολιῶν βραδύνοντος ἐπελθὼν ὁ Πύρρος ἤτησεν
μισθὸν τῆς συμμαχίας τήν τε Στυμφαίαν καὶ τὴν Πα-
20 ρναϊάν τῆς Μακεδονίας καὶ τῶν ἐπικτήτων ἔθνων Ἀμ-
βρακίαν, Ἀκαρνανίαν, Ἀμφιλοχίαν. Προεμένον δὲ το-
νταῦτά τινος εἶχε φρουραῖς καταλαβὼν, τὸν δὲ
λοιπὸν κτώμενος ἐκείνῳ περιέκοπτε τὸν Ἀντίπατρον·
Ἀνσίμαχος δὲ ὁ βασιλεὺς αὐτὸς μὲν ἦν ἐν ἀσכולίαις προ-
25 θυμούμενος Ἀντιπάτρω βοηθεῖν, εἰδὼς δὲ τὸν Πύρρον
οὐδὲν ἀχαριστεῖν οὐδὲ ἀρεῖσθαι Πτολεμαίῳ βουλόμενον
ἐπεμψε πλαστὰ γράμματα πρὸς αὐτόν, ὥς Πτολεμαίῳ
κελεύοντος ἀπαλλάττεσθαι τῆς στρατείας τριμυρία τε
λαῖντα παρὰ τοῦ Ἀντιπάτρου λαβόντα. Αὐσας δὲ τὴν ἐπι-
30 στολὴν ὁ Πύρρος εὐθύς τὸ ῥαδιούργημα τοῦ Ἀνσιμάχο
συνεῖδεν· οὐδὲ γὰρ ἦν ἡ συνήθης γιγγραμμένη προσδο-
ρευσις, „Ὁ πατήρ τῷ νῦν χαίρειν“ ἀλλὰ „Βασιλεὺς Πτο-

λεματος βασιλεῖ Πύρρῳ χαίρειν.“ Αἰδορῆσας δὲ τὸν
 Ἀνσίμαχον ὁμῶς ἐποιεῖτο τὴν εἰρήνην καὶ συνήεσαν ὡς
 κατὰ σφαγίων ὀρκωμοτήσοντες. Ἐπεὶ δὲ ταύρου καὶ κά-
 πρου καὶ κριοῦ προσαχθέντος ὁ κριοῦς αὐτομάτως ἀπέ-
 θανε, τοῖς μὲν ἄλλοις γελᾶν ἐπῆει, τὸν δὲ Πύρρον ὁ μάν- 5
 τις Θεόδωτος ὁμῶσαι διεκώλυσε, φήσας τὸ δαιμόνιον ἐνὶ
 προσημαίνειν τῶν τριῶν βασιλέων θάνατον. Ὁ μὲν οὖν
 Πύρρος οὕτως ἀπέστη τῆς εἰρήνης.

VII. Τῷ δὲ Ἀλεξάνδρῳ τῶν πραγμάτων ἤδη κατὰ-
 στασιν ἐχόντων ὁμῶς ὁ Δημήτριος ἀφίκετο· καὶ δῆλος 10
 μὲν ἦν εὐθύς ἡκων μὴ δεομένῳ καὶ φόβον παρεῖχεν, ὁλί-
 γας δ' ἡμίρας συγγενόμενοι δι' ἀπιστίας ἐπεβούλευσαν
 ἀλλήλοισι ἀμφοτέροι. Καίρῳ δὲ χρησάμενος καὶ φθάσας
 ἀποκτείνουσιν ὁ Δημήτριος τὸ μειράκιον καὶ βασιλεὺς
 ἀνηργεῦθη Μακεδονίας. Ἦν μὲν οὖν καὶ πρότερον αὐ- 15
 τῷ πρὸς τὸν Πύρρον ἐγκλήματα καὶ καταδρομαὶ τῆς Θεσ-
 σαλίας ἐγγέγονεισαν ὑπ' ἐκείνου, καὶ τὸ σύμφυτον νόση-
 μα ταῖς δυναστείαις, ἡ πλεονεξία, τὴν γειννίασιν αὐτοῖς
 ἐπίφοβον καὶ ἄπιστον παρεῖχε, καὶ μᾶλλον ἐτι μετὰ τὴν
 τῆς Ἀηδοαμείας τελευτήν. Ἐπεὶ δὲ καὶ κατασχόντες ἀμ- 20
 φότεροι Μακεδονίας συνέπιπτον εἰς τὸ αὐτὸ καὶ μείζονας
 ἐλάμβανε προσφάσεις ἢ διαφορά, Δημήτριος μὲν ἐπ' Αἰ-
 τωλοῦς στρατευσάμενος καὶ κρατήσας Πάντανχον αὐ-
 τῷ μετὰ πολλῆς δυνάμεως καταλιπὼν αὐτὸς ἐβράδιζεν
 ἐπὶ Πύρρον, καὶ Πύρρος ἐπ' ἐκείνον, ὡς ἥσθητο. Γενο- 25
 μένης δὲ διαμαρτίας καθ' ὁδὸν ἀλλήλους παρήλλαξαν·
 καὶ Δημήτριος μὲν ἐμβαλὼν εἰς Ἡπειρον ἐλεηλάτει, Πύρ-
 ρος δὲ Πανταύχῳ περιπεσὼν εἰς μάχην κατέστη. Καὶ τῶν
 στρατιωτῶν συμπεσόντων δεινὸς ἦν καὶ μέγας ἄγων, μά-
 λιστα κατὰ τοὺς ἡγεμόνας. Ὁ τε γὰρ Πάντανχος ἀνδρεία 30
 καὶ χειρὶ καὶ ῥώμῃ σώματος ἄριστος ὢν ὁμολογουμένως
 τῶν περὶ Δημήτριον στρατηγῶν, καὶ θάρσος ἔχων καὶ

φρόνημα, προῦκαλεῖτο τὸν Πύρρον εἰς χεῖρας, ὃ τε Πύρρος οὐδενὶ τῶν βασιλέων ὑφιέμενος ἀλκῆς καὶ τόλμης καὶ τὴν Ἀχιλλέως δόξαν αὐτῷ δι' ἀρετὴν μᾶλλον ἢ κατὰ γένος συνοικειοῦν βουλόμενος, ἐναντίος ἐχώρει διὰ τῶν
 5 προμάχων ἐπὶ τὸν Πάνταυχον. Ἦν δὲ δοξασιμὸς καὶ πρῶτον, εἴτα ἐν χερσὶν γενόμενοι μετὰ τέχνης ἅμα καὶ βίας ἐχρῶντο τοῖς ξίφεσι. Λαβὼν δὲ ὁ Πύρρος ἐν τραυμά τοὺς δὲ δύο, τὸ μὲν εἰς τὸν μηρόν, τὸ δὲ παρὰ τὸν τράχηλον, ἐτρέψατο καὶ κατέβαλε τὸν Πάνταυχον· οὐ μὲν
 10 ἀνείλεν, ἀνηραπάγη γὰρ ὑπὸ τῶν φίλων. Οἱ δὲ Ἑπειρῶται τῇ νίκῃ τοῦ βασιλέως ἐπαρθέντες καὶ θαυμάσαντες τὴν ἀρετὴν ἐβιάσαντο καὶ διέκοψαν τὴν φάλαγγα τοῦ Μακεδόνου, καὶ φεύγοντας διώκοντες ἀπέκτεινάν τε πολλοὺς καὶ πεντακισχιλίους ζῶντας εἶλον.

15 VIII. Ὁ δὲ ἀγὼν αὐτός οὐ τοσοῦτον ὀργῆς ὢν ἐπαθὺς οὐδὲ μίσους ἐνέπλησε τοὺς Μακεδόνας πρὸς τὸν Πύρρον, ὅσῃν δόξαν αὐτοῦ καὶ θαῦμα τῆς ἀρετῆς καὶ λόγον ἐνεργάσατο τοῖς ἰδοῦσι τὰ ἔργα καὶ συνενεχθεῖσι κατὰ τὴν μάχην. Καὶ γὰρ ὅψιν ᾤοντο καὶ τάχος εἰοκέναι καὶ
 20 νῆμα τοῖς Ἀλεξάνδρου, καὶ τῆς φορᾶς ἐκείνου καὶ πρὸς παρὰ τοὺς ἀγῶνας ἐν τούτῳ σκιάς τινας ὀραῖσθαι καὶ μὴ μῆματα, τῶν μὲν ἄλλων βασιλέων ἐν πορφύραις καὶ ὀρυφόροις καὶ κλίσει τραχήλου καὶ τῷ μείζον διαλέγεσθαι· τὸν δὲ Πύρρον τοῖς ὅπλοις καὶ ταῖς χερσὶν ἐπιδείκναι
 25 μένον τὸν Ἀλεξάνδρου. Τῆς δὲ περὶ τάξεις καὶ στρατηγίας ἐπιστήμης αὐτοῦ καὶ δεινότητος ἔνεστι δείγμα λαβεῖν ἐκ τῶν γραμμάτων, ἃ περὶ τούτων ἀπολέλοιπον. Λέγεται δὲ καὶ Ἀντίγονος ἐρωτηθεὶς, τίς ἄριστος τῶν στρατηγῶν, φάναι, „Πύρρος, ἂν γηράσῃ“, περὶ τῶν καὶ
 30 αὐτὸν οὕτως ἀποφηνάμενος μόνον. Ἀντίβας δὲ συμπόνων ἀπέφηνε τῶν στρατηγῶν πρῶτον μὲν ἐμπειρία καὶ δεινότητι Πύρρον, Σκηπίωνα δὲ δεύτερον, ἑαυτὸν

τρίτον, ὡς ἐν τοῖς περὶ Σκηπίωνος γίγραται. Καὶ ὅλως
 τοῦτο μελετῶν ἔοικε καὶ φιλοσοφῶν ἀεὶ διατελεῖν ὁ Πύρ-
 ρος, ὡς μαθημάτων βασιλικώτατον, τὰς δὲ ἄλλας γλαφυ-
 ρίας ἐν οὐδενὶ λόγῳ τίθισθαι. Λέγεται γὰρ ὡς ἐρωτη-
 θείς ἐν τινι πότῳ, πότερον αὐτῷ φαίνεται Πύθων ἀύλη- 5
 τῆς ἀμείνων ἢ Καφισίης, εἰπεῖν, ὅτι Πολυσπέρχων στρα-
 τηρός, ὡς ταῦτα τῷ βασιλεῖ ζητεῖν μόνα καὶ γινώσκειν
 προσήκον. Ἦν δὲ καὶ πρὸς τοὺς συνήθεις ἐπιεικῆς καὶ
 πρὸς ὀργήν, σφοδρὸς δὲ καὶ πρόθυμος ἐν ταῖς χάρισιν.
 Αἰρόπου γοῦν ἀποθανόντος οὐκ ἤνεγκε μετρίως, ἐκείνον 10
 μὲν ἀνθρώπινα πεπονθέναι φάσκων, ἑαυτὸν δὲ μεμφό-
 μενος καὶ κακίζων, ὅτι μέλλων ἀεὶ καὶ βραδύνων χάριν
 οὐκ ἀπέδωκεν αὐτῷ. Τὰ μὲν γὰρ χρεῖα καὶ κληρονόμοις
 ἐστὶν ἀποδοῦναι τῶν δανεισάντων, αἱ δὲ τῶν χαρίτων
 ὁμοίαι μὴ γενόμεναι πρὸς αἰσθανομένους ἀνιῶσι τὸν 15
 ληστὸν καὶ δίκαιον. Ἐν δὲ Ἀμβρακίᾳ κακολόγον τινὰ
 καὶ βλάσφημον ἄνθρωπον οἰομένων δεῖν μεταστῆσαι τὸν
 Πύρρον, „Αὐτοῦ μένων“ ἔφη „μᾶλλον ἡμᾶς ἐν ὀλίγοις ἢ
 περιῶν πρὸς ἅπαντας ἀνθρώπους κακῶς λεγέτω.“ Καὶ
 τοὺς παρ’ οἶνον αὐτὸν λοιδορήσαντας, εἴτα ἐλεγχομέ- 20
 νους ἠρώτησεν, εἰ ταῦτα εἶπον. Αποκρινάμενον δὲ τῶν
 νεανίσκων ἐνός, „Ταῦτα, ὦ βασιλεῦ· πλείονα δ’ ἂν ἔτι
 τούτων εἰρήκειμεν, εἰ πλείων παρῇν οἶνος ἡμῖν,“ γελοι-
 σας ἀφῆκε.

ΙΧ. Γυναῖκας δὲ πραγμάτων ἔνθεα καὶ δυνάμειως 25
 πλείονας ἐγρηψε μετὰ τὴν Ἀντιγόνης τελευτήν. Καὶ γὰρ
 Αὐτολέοντος τοῦ Παιόνων βασιλέως ἔλαβε θυγατέρα, καὶ
 Βιρκένναν τὴν Βαρδύλλιος τοῦ Ἰλλυριῶν, καὶ Ἀνάσσαν
 τὴν Ἀγαθοκλέους τοῦ Συρακουσίου, προῖκα προσφερο-
 μένην αὐτῷ τὴν Κερκυραίων πόλιν ἡλωκυῖαν ὑπὸ Ἀγα- 30
 θοκλέους. Ἐκ μὲν οὖν Ἀντιγόνης Πτολεμαῖον υἱὸν ἔσχεν,
 ἐκ δὲ Ἀνάσσης Ἀλέξανδρον, Ἐλενον δὲ τὸν νεώτατον ἐκ

Βιρκέννης. Καὶ πάντας ἀγαθοὺς ἐν τοῖς ὅπλοις ἐθρέψατο καὶ διαπύρους, εὐθύς ἐκ γενετῆς ἐπὶ τοῦτο θηγομένοι οὗτοι ὑπ' αὐτοῦ. Λέγεται γὰρ ὡς ἐρωτηθεὶς ὑφ' ἐνὸς αὐτῶν ἔτι παιδὸς ὄντος, τίτι καταλείψει τὴν βασιλείαν, εἰπεῖν
 5 „Ὅς ἂν ὑμῶν τὴν μάχαιραν δξύτεραν ἔχη.“ Τοῦτο δὲ οὐδὲν ἀποδεῖ τῆς τραγικῆς ἀρᾶς ἐκείνης· Ὁ γὰρ τῷ σιδηρῷ θῶμα διαλαχεῖν τοὺς ἀδελφούς. Οὕτως ἄμικτός ἐστι καὶ θηριώδης ἡ τῆς πλεονεξίας ὑπόθεσις.

- Χ. Μετὰ δὲ τὴν μάχην ταύτην ὁ Πύρρος ἐπανελθὼν
 10 οἴκαδε λαμπρὸς ὑπὸ δόξης καὶ φρονήματος ἔχαιρε καὶ Ἄετός ὑπὸ τῶν Ἡπειρωτῶν προσαγορευόμενος „Διὶ ὑμᾶς“ ἔλεγεν „ἄετός εἰμι· πῶς γὰρ οὐ μέλλω, τοῖς ὑμῶν τέροις ὅπλοις ὥσπερ ὠκυπτέροις ἐπαιρόμενος;“ Ὀλίγῳ δὲ ὕστερον πυθόμενος νοσεῖν τὸν Δημήτριον ἐπισφαλῶς
 15 ἐνέβαλε μὲν ἐξαίφνης εἰς Μακεδονίαν ὡς ἐπιδρομὴν τινα καὶ λεηλασίαν ποιησόμενος, παρ' ὀλίγον δὲ ἦλθε πάντων ὁμοῦ κρατῆσαι καὶ λαβεῖν ἅμαχῃ τὴν βασιλείαν, ἐλάσας ἄχρι Ἐδέσσης μηδενὸς ἀμυνομένου, πολλῶν δὲ καὶ προστιθεμένων καὶ συστρατευόντων. Αὐτόν τε δὴ τὸν Δημήτριον
 20 μῆτριον ὁ κίνδυνος ἐξανέστησε παρὰ δύναμιν, οἳ τε φίλοι καὶ ἡγεμόνες ὀλίγῳ χρόνῳ πολλοὺς ἀθροίσαντες ἐρρωμένως καὶ προθύμως ἐπὶ τὸν Πύρρον ὤρμησαν. Ὁ δὲ ληστρικώτερον ἀφικόμενος οὐκ ἔμεινεν, ἀλλὰ φεύγων μέγας τι τῆς στρατιᾶς ἀπέβαλε καθ' ὁδὸν ἐπιθεμένων τῶν
 25 Μακεδόνων. Οὐ μὴν ὅτι ραδίως καὶ ταχὺ τὸν Πύρρον ἐξέβαλε τῆς χώρας ὁ Δημήτριος ἡμέλησεν, ἐγνωκὼς δὲ μεγάλων πραγμάτων ἀντιλαμβάνεσθαι καὶ τὴν πατρῴαν ἀρχὴν ἀνακταῖσθαι δέκα μυριάσι στρατοῦ καὶ ναυσὶ πεντακοσίαις οὐκ ἐβούλετο τῷ Πύρρῳ προσπταῖσθαι, οὐδὲν
 30 ἀπολιπεῖν Μακεδόσι πάροικον ἐργῶδη καὶ χαλεπόν, ἀλλὰ ἐπεὶ μὴ ἐσχόλαζε πολεμεῖν πρὸς αὐτόν, διαλυθεὶς καὶ θέμενος εἰρήνην οὕτως ἐπὶ τοὺς ἄλλους βασιλεῖς τραπεί-

σθαι. Γενομένων δὲ διὰ ταῦτα τῶν ὁμολογιῶν, καὶ τῆς
 γνώμης ἅμα τῷ μεγέθει τῆς παρασκευῆς ἐκφανείσης τοῦ
 Δημητρίου, φοβηθέντες οἱ βασιλεῖς διεπέμποντο πρὸς
 τὸν Πύρρον ἀγγέλους καὶ γράμματα, θαυμάζουσιν φάσκον-
 τες, εἰ τὸν αὐτοῦ προέμενος καιρὸν ἐν τῷ Δημητρίῳ
 πολεμῆσαι περιμένει, καὶ δυνάμενος Μακεδονίας ἐκβα-
 λειν αὐτὸν πολλὰ πράττοντα καὶ ταραττόμενον ἐκδέχεται
 καὶ σχολάζοντι καὶ μεγάλῳ γενομένῳ περὶ τῶν ἐν Μο-
 λισσοῖς ἱερῶν καὶ τάφων διαγωνίσασθαι, καὶ ταῦτα Κέρ-
 κυραν ἐναγχος ἀφηρημένος ὑπ' αὐτοῦ μετὰ τῆς γυναι- 10
 κός. Ἡ γὰρ Ἀννάσσα μεμψαμένη τὸν Πύρρον ὡς μᾶλλον
 προσέχοντα ταῖς βαρβάροις γυναιξὶν εἰς Κέρκυραν ἅπε-
 ρώρησε καὶ δεομένη γάμων βασιλικῶν ἐκάλει Δημήτριον,
 ἐπισταμένη μάλιστα τῶν βασιλέων εὐκόλως ἔχοντα πρὸς
 γάμους γυναικῶν. Ἐκεῖνος δὲ πλεύσας τῇ τε Ἀνάσσῃ 15
 συνῆλθε καὶ φρουρὰν ἐν τῇ πόλει κατέλιπε.

·XI· Ταῦτα πρὸς τὸν Πύρρον οἱ βασιλεῖς γράφοντες
 ἅμα καὶ δι' ἑαυτῶν ἐτι μέλλοντα καὶ παρασκευαζόμενον
 τὸν Δημήτριον ἐκίνουν. Πτολεμαῖος μὲν γὰρ ἐπιπλεύσας
 μεγάλῳ στόλῳ τὰς Ἑλληνίδας ἀφίστη πόλεις, Αυσίμαχος 20
 δὲ τὴν ἄνω Μακεδονίαν ἐκ Θράκης ἐμβαλὼν ἐπόρθη.
 Πύρρος δὲ τούτοις ἅμα συνεξαναστὰς ἐπὶ Βέροικαν ἤλανε,
 προσδοκῶν ὅπερ συνέβη, Δημήτριον ὑπαντιάζοντα Αὐ-
 σιμάχῳ τὴν κάτω χώραν ἀπολείπειν ἔρημον. Ἐκείνης δὲ
 τῆς νυκτὸς ἔδοξε κατὰ τοὺς ὕπνους ὑπὸ Ἀλεξάνδρου κα- 25
 λείσθαι τοῦ μεγάλου, καὶ παραγενόμενος κλητήρην μὲν
 αὐτὸν ἰδεῖν, λόγων δὲ χρηστῶν τυχεῖν καὶ φιλοφροσύνης
 ἐπαγγελλομένου προθύμως βοηθήσειν. Αὐτοῦ δὲ τολ-
 μήσαντος εἶπεν, „Καὶ πῶς ἂν, ὦ βασιλεῦ, νοσῶν δυνατὸς
 εἶης ἐμοὶ βοηθεῖν;“ Αὐτῷ φάναι τῷ ὀνόματι, καὶ περι- 30
 βάντα Νησαῖον ἵππον ἡγεῖσθαι. Ταύτην ἰδὼν τὴν ὄψιν
 ἐπερρώσθη· τάχει δὲ χρησάμενος καὶ διαδραμὰν τὰ με-

ταξὺ καταλαμβάνει τὴν Βέροϊαν· καὶ τὸ πλεῖστον αὐτόθι
 τῆς στρατιᾶς ἰδρύνσας τὰ λοιπὰ προσήγετο διὰ τῶν στρα-
 τηγῶν. Ὁ δὲ Δημήτριος ἐπεὶ ταῦτα ἤκουσε καὶ πονηρὸν
 ἐν τῷ στρατοπέδῳ θόρυβον ἤσθητο τῶν Μακεδόνων
 5 ἔδεισε πορρωτέρῳ προαγαγεῖν, μὴ πλησίον γενόμενοι βα-
 σιλεὺς Μακεδόνας καὶ δόξαν ἔχοντας μεταβάλλονται πρὸς
 αὐτόν. Ὅθεν ἐπιστρέψας ἐπὶ τὸν Πύρρον ἤγεν ὡς ξένον
 καὶ μισούμενον ὑπὸ τῶν Μακεδόνων. Ἐπεὶ δὲ παρ-
 στρατοπέδευσεν αὐτόθι, πολλοὶ τῶν ἐκ τῆς Βεροίας ἀφι-
 10 κνούμενοι τὸν Πύρρον ἐνεκωμιάζον, ὡς ἄμαχον μὲν ἐν
 τοῖς ὄπλοις καὶ λαμπρὸν ἄνδρα, πράως δὲ καὶ φιλαν-
 θρώπως τοῖς ἡλωκόσι χρώμενον. Ἦσαν δὲ τινες οὕς
 αὐτὸς ὁ Πύρρος ἐγκαθίζει προσποιουμένους εἶναι Μακε-
 δόνας καὶ λέγοντας, ὅτι νῦν καιρὸς ἐστὶ τῆς Δημητρίου
 15 βαρύντητος ἀπαλλαγῆναι πρὸς ἄνδρα δημοτικὸν καὶ φι-
 λοστρατιωτὴν μεταβαλομένους τὸν Πύρρον. Ἐκ τούτου
 τὸ πλεῖστον ἀνηρέθιστο τῆς στρατιᾶς, καὶ τὸν Πύρρον
 ἐξήτουν περισκοποῦντες· ἔτυχε γὰρ ἀφρημένος τὸ κρά-
 νος, ἄχρι οὗ πάλιν συμφρονήσας καὶ περιθέμενος ἐγνώ-
 20 σθη τῷ τε λόφῳ διαπρέποντι καὶ τοῖς τραγικοῖς κέρασιν,
 ὥστε τοὺς Μακεδόνας σύνθημα προστρέχοντας αἰτεῖν,
 ἄλλους δὲ κλάδους δρυὸς ἀναστέφεισθαι διὰ τὸ καὶ τοὺς
 περὶ ἐκεῖνον ἐστεφανωμένους ὄραν. Ἦδη δὲ καὶ πρὸς
 αὐτόν τινες ἐτόλμων λέγειν τὸν Δημήτριον, ὥς ὑπεκσιᾶς
 25 καὶ προέμενος τὰ πράγματα καλῶς δόξει βεβουλεῦσθαι.
 Τούτοις τοῖς λόγοις ὅμοιον ὁρῶν τὸ κίνημα τοῦ στρατο-
 πέδου καὶ φοβηθεὶς κρύφα διεξέπεσε, καυσία τιμὴ καὶ
 λιτῶ χλαμυδίῳ περιστείλας ἑαυτόν. Ἐπελθὼν δὲ ὁ Πύρ-
 ρος ἄμαχῃ παρέλαβε τὸ στρατόπεδον καὶ βασιλεὺς ἀνη-
 30 γορευθῆ Μακεδόνων.

XII. Ἐπιφανέντος δὲ Ἀνσιμάχου καὶ κοινὸν ἔργον
 ἀμφοῖν ποιουμένου τὴν Δημητρίου κατάλυσιν καὶ νέμει-

σθαι τὴν βασιλείαν ἀξιοῦντος. οὐπὼ πάνυ βεβαίως τοῖς
 Μακεδόσι πιστεύων ὁ Πύρρος, ἀλλ' ἀμφίβολος ὢν ἐν
 αὐτοῖς ἐδέξατο τοῦ Ανσιμάχου τὴν πρόκλησιν, καὶ διενεί-
 μαντο τὰς πόλεις καὶ τὴν χώραν πρὸς ἀλλήλους. Τοῦτο
 δὲ ὠνήσε μὲν ἐν τῷ παρόντι καὶ κατέπαυσε τὸν πόλεμον 5
 αὐτοῖς, ὀλίγῳ δὲ ὕστερον ἐγνώσαν οὐκ ἀπαλλαγὴν ἔχθρας,
 ἀλλ' ἐγκλημάτων καὶ διαφορᾶς ἀρχὴν πεποιημένοι τὴν
 νέμειν. Οἷς γὰρ οὐ πέλαγος, οὐκ ὄρος, οὐκ ἀοίκητος
 ἐρημία πέρας ἐστὶ πλεονεξίας, οὐδ' οἱ διαιροῦντες Εὐρώ-
 πην καὶ Ἀσίαν τέρμονες ὀρίζουσι τὰς ἐπιθυμίας, πῶς ἂν 10
 ἀπτόμενοι καὶ ψαύοντες ἀλλήλων ἀτρεμοῖεν ἐν τοῖς πα-
 ρουσί μὴ ἀδικοῦντες, οὐκ ἐστὶν εἰπεῖν, ἀλλὰ πολεμοῦσι
 μὲν αἰετὶ τὸ ἐπιβουλεύειν καὶ φθονεῖν ἐμφυτον ἔχοντες,
 θυεῖν δὲ ὀνομάτων, ὥσπερ νομισμάτων, πολέμου καὶ εἰ-
 ρήνης, τῷ παρατυχόντι χρωῶνται πρὸς τὸ συμφέρον, οὐ 15
 πρὸς τὸ δίκαιον, ἐπεὶ βελτίους γε πολεμεῖν ὁμολογοῦν-
 τές εἰσιν ἢ τῆς ἀδικίας τὸ ἀρροῦν καὶ σχολάζον δικαιο-
 σύνην καὶ φιλίαν ὀνομάζοντες. Ἐδήλωσε δὲ ὁ Πύρρος
 ἐμποδῶν γὰρ ἀντιθέμενῳ τῷ Δημητρίῳ πάλιν ἱσταμένος
 καὶ κωλύων τὴν δύναμιν ὥσπερ ἐξ ἄρρωστίας μεγάλης 20
 ἀναλαμβάνουσιν, ἐβόηθη τοῖς Ἕλλησι καὶ παρῆλθεν εἰς
 τὰς Ἀθήνας. Ἀναβὰς δὲ εἰς τὴν ἀκρόπολιν καὶ θύσας τῇ
 θεῷ καὶ καταβάς ἀνθημερὸν ἀγαπᾶν μὲν ἔφησε τοῦ δή-
 μου τὴν πρὸς αὐτὸν εὐνοίαν καὶ πίστιν, ἂν μέντοι σω-
 φρονῶσι μηδὲνα τῶν βασιλέων ἔτι παρήσειν αὐτοὺς εἰς 25
 τὴν πόλιν μηδὲ τὰς πύλας ἀνοίξειν. Ἐκ τούτου καὶ πρὸς
 Δημήτριον εἰρήνην ἐποιήσατο, καὶ μετ' ὀλίγον χρόνον εἰς
 Ἀσίαν ἀπάραντος αὐτοῦ πάλιν πεισθὲς ὑπὸ Ανσι-
 μάχου Θετταλίαν ἀφίστη καὶ ταῖς Ἑλληνικαῖς φρουραῖς
 προσεπολέμει, βελτίοσι χρωόμενος τοῖς Μακεδόσι στρα- 30
 τευομένοις ἢ σχολάζουσι, καὶ ὅλως αὐτὸς οὐκ εὖ πρὸς
 ἡσυχίαν πεφυκώς. Τέλος δὲ Δημητρίου καταπολεμη-

θέντος ἐν Συρίᾳ Λυσίμαχος ἐπ' ἀδείας γενόμενος καὶ
 σχολάζων εὐθύς ἐπὶ τὸν Πύρρον ὤρμησε. Καὶ καθημέ-
 νου περὶ τὴν Ἑδεσσαν αὐτοῦ ταῖς ἀγοραῖς κομιζομέναις
 ἐπιπεσὼν καὶ κρατήσας ἀπορίαν πρῶτον αὐτῷ περιέστη-
 5 σεν, εἴτα γράμμασι καὶ λόγοις διέφθιρε τοὺς πρῶτους
 τῶν Μακεδόνων, ὀνειδίζων, εἰ ξένον ἄνδρα καὶ προγότων
 αἰ δεδουλευκότων Μακεδόσι δεσπότην ἐλόμενοι τοὺς
 Ἀλεξάνδρου φίλους καὶ συνήθεις ἀπωθοῦσι Μακεδο-
 νίας. Ἀναπειθομένων δὲ πολλῶν δείσας ὁ Πύρρος ἀπηλ-
 10 λάγη μετὰ τῆς Ἑπειρωτικῆς καὶ συμμαχικῆς δυνάμεως
 ἀποβαλὼν Μακεδονίαν ὃ τρόπῳ παρέλαβεν. Ὅθεν σὺδ'
 αἰτιασθαι τοὺς πολλοὺς ἔχουσιν οἱ βασιλεῖς μετατιθεμέ-
 νους πρὸς τὸ συμφέρον· ἐκείνους γὰρ αὐτοὺς ταῦτα μι-
 μοῦνται ποιοῦντες, ἀπιστίας καὶ προδοσίας διδασκάλους
 15 ὄντας, καὶ πλείστα νομίζοντας ὠφελεῖσθαι τὸν ἐλάχιστον
 τῷ δικαίῳ χρώμενον. *¶*

XIII. Τότε δ' οὖν εἰς Ἑπειρον ἐκπεσόντι τῷ Πύρρῳ
 καὶ προεμύνῃ Μακεδονίαν ἥ μὲν τύχη παρέειχε χρησθαι
 τοῖς παρούσιν ἀπραγμόνως καὶ ζῆν ἐν εἰρήνῃ βασιλευ-
 20 οντα τῶν οἰκείων· ὁ δὲ τὸ μὴ παρέχειν ἑτέροις κακὰ μηδὲ
 ἔχειν ὑφ' ἑτέρων ἄλυν τινὰ ναυτιώδη νομίζων, ὥσπερ ὁ
 Ἀχιλλεὺς οὐκ ἔφερε τὴν σχολήν,

ἀλλὰ φθινύθεσκε φίλον κῆρ

αὐτῇ μένων, ποθέεσκε δ' αὐτὴν τε πόλεμον τε.

25 Δεόμενος δ' οὖν ἔλαβε πραγμάτων καινῶν τοιαύτην
 ὑπόθεσιν. Ῥωμαῖοι Ταραντίνοισι ἐπολέμουν· οἱ δὲ μήτε
 φέρειν τὸν πόλεμον δυνάμενοι μήτε θέσθαι θρασυτέ-
 και μοχθηρίᾳ δημαγωγῶν, ἐβουλεύοντο ποιεῖσθαι Πύρ-
 ρον ἡγεμόνα καὶ καλεῖν ἐπὶ τὸν πόλεμον ὥς σχολήν
 30 ἄγοντα πλείστην τῶν βασιλέων καὶ στρατηγῶν ὄντα δει-
 νότατον. Τῶν δὲ πρεσβυτέρων καὶ νοῦν ἔχόντων πολλῶν
 τῶν οἱ μὲν ἀντικρὺς ἐνιστάμενοι πρὸς τὴν γνώμην ἐβέ-

πιπτον ὑπὸ κραυγῆς καὶ βίας τῶν πολεμοποιῶν, οἱ δὲ
ταῦτα ὁρῶντες ἀπέλειπον τὰς ἐκκλησίας. Εἰς δὲ τις ἀνὴρ
ἐπιεικής, Μέτων ὄνομα, τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ἐν ᾗ τὸ δόγμα
κυροῦν ἐμελλον, ἐνστάσης, καὶ τοῦ δήμου καθεζομένου,
λαβὼν στέφανον τῶν ἐσώων καὶ λαμπάδιον ὥσπερ οἱ ἡ-
μεθύοντες, ἀνλητρίδος ὑψηγουμένης αὐτῷ πρὸς τὴν ἐκ-
κλησίαν ἐκώμαξεν. Οἷα δὲ ἐν ὄχλῳ δημοκρατίας κόσμον
οὐκ ἐχούσης οἱ μὲν ἐκρότουν ἰδόντες, οἱ δὲ ἐγέλων, ἐκώ-
λυε δὲ οὐδείς, ἀλλὰ καὶ τὸ γύναιον αὐλεῖν κακεῖνον ἄδειν
ἐκέλευον μέσον προσελθόντα· καὶ τοῦτο ποιήσων ἐπὶ 10
δοξος ἦν. Γενομένης δὲ σιωπῆς, „Ἄνδρες“ ἔφη „Ταραν-
τῖνοι, καλῶς ποιεῖτε παίζειν καὶ κωμάζειν ἕως ἔξοστι τοῖς
βουλομένοις μὴ φθοροῦντες. Ἐάν δὲ σιωφροῦνῃτε καὶ
πάντες ἀπολαύσατε ἔτι τῆς ἐλευθερίας, ὥς ἕτερα πράγ-
ματα καὶ βίον καὶ διαίταν ἔχοντες ὅταν Πύρρος εἰς τὴν 15
πόλιν παραγένηται. Ταῦτα ᾔθύντα τοὺς πολλοὺς ἐπεισε
τῶν Ταραντίνων, καὶ θροῦς διίδραμε τῆς ἐκκλησίας ὥς
εὐ λεγομένων. Οἱ δὲ τοὺς Ῥωμαίους δεδιότες, μὴ γενο-
μένης εἰρήνης ἐκδοθῶσι, τὸν τε δῆμον ἐλοιδοροῦν, εἰ
φέρει πρῶτος ἐπικωμαζόμενος οὕτως ἀσελγῶς καὶ παροι- 20
νούμενος, τὸν τε Μέωνα συστραφέντες ἐξέβαλον. Οὕτω
δὲ τοῦ δόγματος κυρίου γενομένου πρέσβεις ἐπεμψαν εἰς
Ἡπειρον, οὐχ αὐτῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν Ἰταλιωτῶν,
δῶρα τῷ Πύρρῳ κομίζοντας καὶ λέγοντας, ὥς ἡγιμόνας
ἔμφρονος δέονται καὶ δόξαν ἔχοντος, δυνάμεις δὲ αὐτο- 25
θεν ὑπάρξουσιν μεγάλαι παρὰ τε Αἰνκανῶν καὶ Μεσσα-
πίων καὶ Σαννιτῶν καὶ Ταραντίνων εἰς διαμυρίους ἱπ-
πεῖς, πεζῶν δὲ ὁμοῦ πέντε καὶ τριάκοντα μυριάδας.
Ταῦτα οὐ μόνον αὐτὸν ἐπῆρε τὸν Πύρρον, ἀλλὰ καὶ
τοὺς Ἡπειρώταις προθυμίαν ἐνέβαλε καὶ ὁρμὴν τῆς 30
στρατείας.

XIV. Ἦν δὲ τις Κινέας, Θεσσαλὸς ἀνὴρ, τῷ μὲν φρο-

νεῖν δοκῶν ἱκανὸς εἶναι, Δημοσθένους δὲ τοῦ ῥήτορος ἀκηκοὺς ἐδόκει μόνος εὖ μάλιστα τῶν τότε λεγόντων οἶον ἐν εἰκόνι τῆς ἐκείνου δυνάμεως καὶ δεινότητος ἀναμνησκειν τοὺς ἀκούοντας. Συνὼν δὲ τῷ Πύρρῳ καὶ
 5 πεμπόμενος ἐπὶ τὰς πόλεις ἐβεβαίον τὸ Εὐριπίδειον, ὅτι πᾶν ἐξαιρετὶ λόγος,

ὃ καὶ σίδηρος πολεμίων δράσειεν ἄν.

Ὁ γοῦν Πύρρος ἔλεγε πλείονας πόλεις ὑπὸ Κινέου τοῖς
 λόγοις ἢ τοῖς ὅπλοις ὑφ' ἑαυτοῦ προσῆχθαι· καὶ διετί-
 10 λει τὸν ἄνδρα τιμῶν ἐν τοῖς μάλιστα καὶ χρώμενος. Οὐ-
 τος οὖν τὸν Πύρρον ὠρημένον τότε ὁρῶν ἐπὶ τὴν Ἰτα-
 λίαν εἰς λόγους ἐπηγάγετο τοιούτους ἰδὼν σχολάζοντα
 „Πολεμισταὶ μὲν, ὦ Πύρρε, Ῥωμαῖοι λέγονται καὶ πολ-
 λῶν ἔθνων μαχίμων ἄρχοντες· εἰ δὲ δοίῃ θεὸς περιγι-
 15 νέσθαι τῶν ἀνδρῶν, τί χρησόμεθα τῇ νίκῃ;“ Καὶ ὁ Πύρ-
 ρος „Ἐρωτᾶς“ εἶπεν „ὦ Κινέα, πρᾶγμα φαινόμενον·
 οὔτε βάρβαρος ἡμῖν ἐκεῖ πόλις οὔτε Ἑλληνὶς ἀξιόμαχος
 Ῥωμαίων κρατηθέντων, ἀλλ' ἔχομεν εὐθύς Ἰταλίαν ἄπω-
 σαν, ἥς μέγεθος καὶ ἀρετὴν καὶ δύναμιν ἄλλω πού τινι
 20 μᾶλλον ἀγνοεῖν ἢ σοὶ προσήκει.“ Μικρὸν οὖν ἐπισχὼν
 ὁ Κινέας „Ἰταλίαν δέ“ εἶπεν „ὦ βασιλεῦ, λαβόντες, τι
 ποιήσομεν;“ Καὶ ὁ Πύρρος οὕτω τὴν διάνοιαν αὐτοῦ
 καθορῶν „Ἐγγύς“ εἶπεν „ἡ Σικελία χεῖρας ὁρέγει, νῆσος
 εὐδαίμων καὶ πολυάνθρωπος, ἀλῶναι δὲ ἔχαστη· στάσεις
 25 γάρ, ὦ Κινέα, πάντα νῦν ἐκεῖνα καὶ ἀναρχία πόλεων καὶ
 δημαγωγῶν ὀξύτης Ἀγαθοκλέους ἐκλελοιπότης.“ „Εἰ-
 κότα“ ἔφη „λέγεις“ ὁ Κινέας· „ἀλλ' ἢ τοῦτο πέρας ἡμῖν
 τῆς στρατείας, λαβεῖν Σικελίαν.“ „Θεός“ ἔφη ὁ Πύρρος
 „νικᾶν διδῶν καὶ κατορθοῦν· ταῦτοις δὲ προάγωσι χρῆ-
 30 σόμεθα πραγμάτων μεγάλων. Τίς γὰρ ἂν ἀπόσχοιτο Λι-
 βύης καὶ Καρχηδόνης ἐν ἐφικτῷ γενομένης, ἣν Ἀγαθο-
 κλῆς ἀποδράς ἐκ Συρακουσῶν κρύφα καὶ περάσας ναυδύ-

ὀλίγαις λαβεῖν παρ' οὐδέν ἤλθεν; ὅτι δὲ τούτων κρατή-
 σασιν ἡμῖν οὐδεὶς ἀντιστήσεται τῶν νῦν ὑβριζόντων πο-
 λεμίῳν, τί ἂν λέγοι τις;“ „Οὐδέν“ ὁ Κινέας εἶπε· „δῆλον
 γάρ, ὅτι καὶ Μακεδονίαν ἀναλαβεῖν καὶ τῆς Ἑλλάδος ἄρ-
 χιν ὑπάρξει βεβαίως ἀπὸ τηλικαύτης δυνάμεως. Γενο-
 μένων δὲ πάντων ὑφ' ἡμῖν, τί ποιήσομεν;“ Καὶ ὁ Πύρ-
 ρος ἐπιγελάσας „Σχολήν“ ἔφη „ἄξιον πολλὴν καὶ κώ-
 θων, ὧ μακάριε, καθημερινὸς ἔσται καὶ διὰ λόγων συν-
 όντες ἀλλήλους εὐφρανούμεν.“ Ἐνταῦθα δὲ τῶν λόγων
 καταστήσας τὸν Πύρρον ὁ Κινέας „Εἴτα“ ἔφη „τί νῦν 10
 ἐμποδὼν ἔστιν ἡμῖν βουλομένοις κώθωνι χρῆσθαι καὶ
 σχολάζειν μετ' ἀλλήλων, εἰ ταῦτα ἔχομεν ἤδη καὶ πάρε-
 σιν ἀπραγμόνως, ἐφ' ᾧ δι' αἵματος καὶ πόνων μεγάλων
 καὶ κινδύνων μέλλομεν ἀφίξεσθαι, πολλὰ καὶ θράσαντες
 ἑτέρους κακὰ καὶ παθόντες;“ Τούτοις τοῖς λόγοις ἠνίασε 15
 μᾶλλον ἢ μετέθηκε τὸν Πύρρον ὁ Κινέας, νοήσαντα μὲν
 ὅσῃν ἀπέλειπεν εὐδαιμονίαν, ὧν δὲ ὠρέγετο τὰς ἐλπίδας
 ἀφαιρεῖναι μὴ δυνάμενον.

XV. Πρῶτον μὲν οὖν ἀπέστειλε τὸν Κινέαν τοῖς Τα-
 ραντίνοις στρατιώταις ἄγοντα τρισχιλίους· ἔπειτα πολ-
 λῶν ἱππηγῶν καὶ καταφράκτων καὶ πορθμείων παντο-
 δαπῶν ἐκ Τάραντος κομισθέντων ἐνεβίβαζεν ἐλέφαντας
 192 εἴκοσι καὶ τρισχιλίους ἱππεῖς, πεζοὺς δὲ δις μυρίους καὶ
 δις χιλίους τοξότας καὶ σφενδονήτας πεντακοσίους. Γενο-
 μένων δὲ πάντων ἐτοίμων ἀναχθεὶς ἔπλει· καὶ μέσον 25
 ἔχων τὸν Ἰόνιον ἀρπάζεται βορέα ἀνέμῳ παρ' ὧραν ἔκρα-
 γέντι. Καὶ βιασθεὶς αὐτὸς μὲν ἀρετῇ καὶ προθυμίᾳ νεο-
 τῶν καὶ κυβερνητῶν ἐξανέφερε καὶ προσανῆγε τῇ γῇ πο-
 λυπόνως καὶ παραβόλως, τοῦ δὲ ἄλλου στόλου συγχυ-
 θέντος καὶ τῶν νεῶν σκεδασθεισῶν αἱ μὲν ἀποσφαλεῖσαι 30
 τῆς Ἰταλίας ἐξωσθήσαν εἰς τὸ Αἰβυκὸν καὶ Σικελικὸν
 πέλαγος, τὰς δὲ ὑπερβαλεῖν μὴ δυνηθείσας ἄκραν Ἰαπυ-

γίαν νῦξ τε κατελάμβανε καὶ πολλή καὶ χαλεπή θάλασσα
 παύουσα πρὸς χωρία δύσορμα καὶ τυφλά πάσας διέφθειρε
 πλὴν τῆς βασιλικῆς. Αὕτη δὲ πελαγίου μὲν ἐτι ὄντος τοῦ
 κύματος ἡμῖνεται καὶ διέφευγε μερῆθει καὶ ῥώμῃ τὰς
 5 ἐπιβολὰς τῆς θαλάσσης· ἐπεὶ δὲ περιελθὼν ἀπὸ γῆς
 ἀπήντα τὸ πνεῦμα καὶ κίνδυνον εἶχεν ἡ ναὺς ἀντίπρω-
 ρος ἰσταμένη πρὸς κλύδωνα πολὺν διαρραγῆναι, τὸ δὲ
 ἐφέντας αὐτῆς ἡγριωμένῳ πελάγει καὶ πνεύματι τροπὰς
 λαμβάνοντι παντοδαπὰς φέρεσθαι φοβερώτερον ἐφαί-
 10 νετο τῶν παρόντων κακῶν, ἄρας ὁ Πύρρος αὐτὸν ἀφῆ-
 κεν εἰς θάλασσαν καὶ τῶν φίλων καὶ τῶν δορυφόρων εὐ-
 θύς ἦν ἄμιλλα καὶ προθυμία περὶ αὐτόν. Ἡ δὲ νῦξ καὶ
 τὸ κύμα μετὰ φόβου μεγάλου καὶ τραχείας ἀνακοπῆς χα-
 λεπὴν ἐποίει τὴν βοήθειαν, ὥστε μόλις ἡμέρας ἥδη μα-
 15 ραινομένου τοῦ πνεύματος ἐκπεσεῖν αὐτὸν ἐπὶ τὴν γῆν,
 τῷ μὲν σώματι παντάπασιν ἀδυνάτως ἔχοντα, τολμῇ δὲ
 καὶ ῥώμῃ τῆς ψυχῆς ἀνταίρωντα πρὸς τὴν ἀπορίαν. Ἄμα
 δὲ οἷ τε Μεσσήπιοι, καθ' οὓς ἐξεβράσθη, συνέθεον βοή-
 θούντες ἐκ τῶν παρόντων προθύμως, καὶ προσεφέροντο
 20 τῶν σωζομένων ἔναι νεῶν, ἐν αἷς ἦσαν ἱππεῖς μὲν ὀλί-
 γοι παντάπασι, πεζοὶ δὲ δισχιλίων ἑλάττους, ἐλέφαντες
 δὲ δύο.

XVI. Τούτους ἀναλαβὼν ὁ Πύρρος ἐβάδιζεν εἰς Τά-
 ραντα. Καὶ τοῦ Κινέου προαγαγόντος εἰς ἀπάντησιν,
 25 ὥς ἦσθετο, τοὺς στρατιώτας, παρελθὼν οὐδὲν ἀκόντων
 οὐδὲ πρὸς βίαν ἐπράττε τῶν Ταραντίνων, ἕως ἀνισώθη-
 σαν αἱ νῆες ἐκ τῆς θαλάττης καὶ συνῆλθεν ἡ πλείστη τῆς
 δυνάμεως. Τηνικαῦτα δὲ ὄρων τὸ πλῆθος ἀνευ μεγάλης
 ἀνάγκης μῆτε σώζεσθαι δυνάμενον μῆτε σῶζειν, ἀλλ'
 30 οἷον ἐκείνου προπολεμοῦντος οἴκοι καθῆσθαι περὶ λου-
 τρά καὶ συνουσίας γενόμενον, ἀπέκλεισε μὲν τὰ γυμνά-
 σια καὶ τοὺς περιπάτους, ἐν οἷς ἀλύοντες ὑπὲρ τῶν πραγ-

ράτων λόγω διεστρατήγουν, πότους δὲ καὶ κώμους καὶ
 θαλίας ακαίρους ἀνείλεν, ἐκάλει δὲ πρὸς τὸ ὄπλα καὶ
 περὶ τοὺς καταλόγους τῶν στρατευομένων ἀπαραίτητος
 ἦν καὶ λυπηρὸς, ὥστε πολλοὺς ἐκ τῆς πόλεως ἀπελθεῖν
 ἀηθείᾳ τοῦ ἄρχεσθαι δουλείαν τὸ μὴ πρὸς ἡδονὴν ζῆναι
 καλοῦντας. Ἐπεὶ δὲ Αἰαβῖνος ὁ τῶν Ῥωμαίων ὑπατος
 ἠγγέλλετο πολλῇ στρατιᾷ χωρεῖν ἐπ' αὐτὸν ἅμα τὴν Λευ-
 κανίαν διαπορθῶν, οὐδέπω μὲν οἱ σύμμαχοι παρήσαν
 αὐτῷ, δεινὸν δὲ ποιούμενος ἀνασχέσθαι καὶ περιιδεῖν
 τοὺς πολεμίους ἐγγυτέρω προϊόντας ἐξῆλθε μετὰ τῆς δυ- 10
 νάμεως, προπέμψας κήρυκα πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, εἰ φί-
 λον εἶσθιν αὐτοῖς πρὸ πολέμου δίκας λαβεῖν παρὰ τῶν
 Ἰταλιωτῶν αὐτῷ δικαστῇ καὶ διαλλακτῇ χρησαμένους.
 Ἀποκριναμένου δὲ τοῦ Αἰαβίνου μήτε διαλλακτὴν Πύρ-
 ρον αἰρεῖσθαι Ῥωμαίους μήτε δεδοικέναι πολέμιον, προ- 15
 ελθὼν καταστρατοπέδευσεν ἐν τῷ μεταξὺ πεδίῳ Πανδο-
 σίας πόλεως καὶ Ἡρακλείας. Πυθόμενος δὲ τοὺς Ῥωμαί-
 ον ἐγγὺς εἶναι καὶ πέραν τοῦ Σίριος ποταμοῦ καταστρα-
 τοπεδεύειν προσέειπεν τῷ ποταμῷ θέας ἕνεκα· καὶ κα-
 τιδὼν τάξιν τε καὶ φυλακὰς καὶ κόσμον αὐτῶν καὶ τὸ 20
 σχῆμα τῆς στρατοπεδείας ἐθαύμασε, καὶ τῶν φίλων προσ-
 αγορεύσας τὸν ἐγγυτάτω „Τάξις μὲν“ εἶπεν „ὦ Μεγά-
 κλεις, αὕτη τῶν βαρβάρων οὐ βάρβαρος, τὸ δὲ ἔργον εἰ-
 σόμεθα.“ Καὶ διὰ φροντίδος ἔχων ἤδη τὸ μέλλον ἔγνω
 τοὺς συμμάχους ἀναμένειν, τοῖς δὲ Ῥωμαίοις, ἂν πρότε- 25
 ρον ἐπιχειρῶσι διαβαίνειν, ἐπέστησε φυλακὴν ὑπὲρ τοῦ
 ποταμοῦ τὴν εἰρξουσάν. Οἱ δὲ ἅπερ ἐκεῖνος ἔγνω περι-
 μένειν φθῆναι σπεύδοντες ἐνεχείρουν τῇ διαβάσει, κατὰ
 πόρον μὲν οἱ πεζοὶ, πολλαχόθεν δὲ οἱ ἱππεῖς διεξέλευ-
 νοντες τὸν ποταμόν, ὥστε δεισάντας τὴν κύκλωσιν ἀνα- 30
 χωρεῖν τοὺς Ἕλληνας, αἰσθόμενον δὲ τὸν Πύρρον καὶ
 διαταραχθέντα τοῖς μὲν ἡγεμόσι τοῦ πεζοῦ παρεγγυᾶν

- εὐθύς εἰς τάξιν καθίστασθαι καὶ περιμένειν ἐν τοῖς
 ὄπλοις, αὐτὸν δὲ τοῖς ἱππεῦσι παρεξέλασαι τρισχιλλοῖς οὐ-
 σιν, ἐλπίζοντα διαβαίνοντας ἔτι καὶ διεσπασμένους ἀτά-
 κτους λήψεσθαι τοὺς Ῥωμαίους. Ἐπεὶ δ' ἑώρα θυρεοῦς
 5 τε πολλοὺς ὑπερφαινομένους τοῦ ποταμοῦ καὶ τοὺς ἱπ-
 πεῖς ἐπελαύνοντας ἐν τάξει, συστρέψας ἐνέβαλε πρῶτος
 αὐτόθεν τε περίοπτος ὢν ὄπλων κάλλει καὶ λαμπρότητι
 κεκοσμημένων περιττῶς, καὶ τὴν δόξαν ἐπιδεικνύμενος
 ἔργοις οὐκ ἀποδέουσιν αὐτοῦ τῆς ἀρετῆς, μάλιστα δὲ οὐ
 10 τὰς χεῖρας καὶ τὸ σῶμα παρέχων τῷ ἀγῶνι καὶ τοὺς κατ'
 αὐτὸν ἀμυνόμενος ἐρρωμένως οὐ συνεχεῖτο τὸν λογισμόν
 οὐδὲ τοῦ φρονεῖν ἐξέπιπτεν, ἀλλ' ὥσπερ ἐξώθεν ἐφορῶν
 διεκυνβέρνα τὸν πόλεμον, αὐτὸς μεταθέων ἑκασταχόσας καὶ
 παραβοηθῶν τοῖς ἐκβιάζεσθαι δοκοῦσιν. Ἐνθα δὲ Λεον-
 15 νάτος ὁ Μακεδὼν ἄνδρα κατιδὼν Ἰταλὸν ἐπέχοντα τῷ
 Πύρρῳ καὶ τὸν ἵππον ἀντιπαρεξάγοντα καὶ συμμετρίστο-
 μενον αἰεὶ καὶ συγκινούμενον „Ὁρᾶς“ εἶπεν „ὦ βασιλεῦ,
 τὸν βάρβαρον ἐκείνον, ὃν ὁ μέλας ἵππος ὁ λευκόπους
 φέρει; μέγα τι βουλευομένῳ καὶ δεινὸν ὁμοίος ἐστὶ. Σοῖ
 20 γὰρ ἐνορᾷ καὶ πρὸς σὲ τέταται πνεύματος μεστός ὢν καὶ
 θυμοῦ, τοὺς δὲ ἄλλους ἐὰν χαίρειν. Ἀλλὰ σὺ φυλάττει
 τὸν ἄνδρα.“ Καὶ ὁ Πύρρος ἀπεκρίνατο „Τὸ μὲν εἶμαρ
 μένον, ὦ Λεοννάτε, διαφυγεῖν ἀδύνατον· χαίρων δὲ οὔτε
 οὗτος οὔτ' ἄλλος τις Ἰταλῶν εἰς χεῖρας ἡμῶν σύνεισιν.“
 25 Ἐτι ταῦτα προσδιαλεγόμενων ὁ Ἰταλὸς διαλαβὼν τὸ
 δόρυ καὶ συστρέψας τὸν ἵππον ὥρμησεν ἐπὶ τὸν Πύρρον.
 Εἶτα ἅμα παῖει μὲν αὐτὸς τῷ δόρατι τοῦ βασιλέως τὸν
 ἵππον, παῖει δὲ τὸν ἐκείνου παραβαλὼν ὁ Λεοννάτος. Ἀμ-
 φοτέρων δὲ τῶν ἵππων πεσόντων τὸν μὲν Πύρρον οἱ φί-
 30 λοι περισχύοντες ἀνῆρπασαν, τὸν δὲ Ἰταλὸν μαχόμενον
 διέφθειραν. Ἦν δὲ τῷ γένει Φρεντανός, ἱλῆς ἡγεμῶν
 Ὀπλακος ὄνομα.

XVII. Τοῦτο δὲ ἐδίδαξε τὸν Πύρρον μᾶλλον φυλάτ-
 τεσθαι· καὶ τοὺς ἰππεῖς ὁρῶν ἐνδιδόντας μετεπέμπετο
 τὴν φάλαγγα καὶ παρέταττεν, αὐτὸς δὲ τὴν χλαμύδα καὶ
 τὰ ὅπλα παραδούς ἐνὶ τῶν ἐταίρων Μεγακλεί, τοῖς δὲ
 ἐκείνου τρόπον τινὰ κατακρύψας ἑαυτὸν ἐπῆγε τοῖς Ῥω- 5
 μαίοις. Δεξαμένων δὲ ἐκείνων καὶ συμβαλόντων χρόνον
 τε πολὺν εἰστήκει τὰ τῆς μάχης ἄκρῃτα, καὶ τροπὰς ἐπὶ
 λέγεται φευγόντων ἀνάπαλιν καὶ διωκόντων γενέσθαι.
 Καὶ γὰρ ἡ διάμειψις τῶν ὅπλων ἐν καιρῷ πρὸς σωτηρίαν
 αὐτοῦ γεγονυῖα τοῦ βασιλέως ὀλίγον ἐδέησεν ἀνατρέ- 10
 ψαι τὰ πράγματα καὶ διαφθεῖραι τὴν νίκην. Πολλῶν γὰρ
 ἐφριμένων τοῦ Μεγακλείους ὁ πρῶτος πατάξας καὶ κα-
 ταβαλὼν αὐτόν, ὄνομα Δεξόος, ἀφαρπάσας τὸ κράνος καὶ
 τὴν χλαμύδα τῷ Αἰβίνῳ προσίππευσεν ἀναδεικνύων
 ἅμα καὶ βοῶν ἀνηρηκέειν τὸν Πύρρον. Ἦν οὖν παρὰ 15
 τὰς τάξεις τῶν λεφύρων παραφερομένων καὶ ἀναδεικνυ-
 μένων τοῖς τοῖς Ῥωμαίοις χαρὰ μετ' ἀλαλαγμοῦ καὶ τοῖς
 Ἕλλησιν ἀθυμία καὶ κατὰπληξίς, ἄχρι οὗ μαθὼν ὁ Πύρ-
 ρος τὸ γινόμενον παρήλανε γυμνῷ τῷ προσώπῳ τὴν τι 20
 δεξιάν ὁρέγων τοῖς μαχομένοις καὶ τῇ φωνῇ σημαίνων
 ἑαυτόν. Τέλος δὲ τῶν θηρίων ἐκβιαζομένων μάλιστα
 τοὺς Ῥωμαίους καὶ τῶν ἵππων, πρὶν ἐγγὺς γενέσθαι, δυσ-
 ἀσχετοῦντων καὶ παραφερόντων τοὺς ἐπιβάτας, ἐπα-
 γαγὼν τὴν Θιτταλικὴν ἵππον αὐτοῖς ταρασσομένοις ἐτρέ- 25
 φετο πολλῷ φόνῳ. Διονύσιος μὲν οὖν ὀλίγῳ τῶν πεν-
 τακισχιλίων καὶ μυρίων ἐλάσσονας πεσεῖν ἴστωρεῖ Ῥω-
 μαίων, Ἰερώννυμος δὲ μόνους ἐπτακισχιλίους, τῶν δὲ περὶ
 Πύρρον ὁ μὲν Διονύσιος μυρίους καὶ τρισχιλίους, ὁ δὲ
 Ἰερώννυμος ἐλάττονας τῶν τετρακισχιλίων· κράτιστοι δὲ 30
 ἦσαν οὗτοι· καὶ τῶν φίλων ὁ Πύρρος καὶ τῶν στρατηγῶν
 οἷς μάλιστα χρώμενος διετέλει καὶ πιστεύων ἀπίβαλιν.
 Οὐ μὲν ἄλλὰ καὶ τὸ στρατόπεδον ἔλαβε τῶν Ῥωμαίων
 εντ. vii. II.

ἐκλιπόντων, καὶ πόλεις συμμαχίδας αὐτῶν προσηγάγτο καὶ χώραν πολλὴν διεπόρθησε, καὶ προῆλθεν ὅσον μὴ πλέον σταδίων τριακοσίων ἀποσχεῖν τῆς Ῥώμης. Ἀφικοντο δὲ αὐτῷ Λευκανῶν τε πολλοὶ καὶ Σαυνιτῶι μετὰ τὴν μάχην, οὓς ἐμέμψατο μὲν ὕστερόντας, ἣν δὲ δῆλον ἡδόμενος καὶ μέγα φρονῶν, ὅτι μόνοις τοῖς μετ' αὐτοῦ καὶ Ταραντίνοις ἐκράτησε τῆς μεγάλης Ῥωμαίων δυνάμεως.

- XVIII. Ῥωμαῖοι δὲ Λαιβινον μὲν οὐκ ἀπῆλλαξαν τῇ ἀρχῇ· καί τοι λέγεται Γάϊον Φαβρίκιον εἰπεῖν, ὥς οὐκ ἠπειρώται Ῥωμαῖους, ἀλλὰ Πύρρος νενικήκοι Λαιβινον, οἰόμενον οὐ τῆς δυνάμεως, ἀλλὰ τῆς στρατηγίας γεγόναι τὴν ἥτταν· ἀναπληροῦντες δὲ τὰς τάξεις καὶ συντάκτοντες ἐτέρως προθύμως, καὶ λόγους ἀδείεις καὶ σοφιστοὺς περὶ τοῦ πολέμου λέγοντες, ἐκπλήξιν τῷ Πύρρῳ παροτρύνοντες. Ἔδοξεν οὖν αὐτῷ πέμψαντι πρότερον διάπειρα λαβεῖν τῶν ἀνδρῶν, εἰ συμβατικῶς ἔχοιεν, ἡγουμένῳ μὲν ἐλεῖν τὴν πόλιν καὶ κρατῆσαι παντάπασιν οὐ μικροῦ ἔργου οὐδὲ τῆς παρούσης δυνάμεως εἶναι, τὴν δὲ φίλιν καὶ τὰς διαλύσεις κάλλιστα ἔχειν πρὸς δόξαν αὐτῷ μετὰ νίκην. Περσφθείς οὖν ὁ Κινέας ἐνετύγχανε τοῖς δυνατοῖς καὶ δῶρα παῖσιν αὐτῶν καὶ γυναῖξιν ἔπεμψε παρὰ τοῦ βασιλέως. Ἐλαβε δὲ οὐδείς, ἀλλ' ἀπεκρίναντο πάντες κοινῶς, ὅτι δημοσίᾳ σπονδῶν γενομένων καὶ τὰ παρ' αὐτῶν τῶν ὑπάρξει πρόθυμα τῷ βασιλεῖ καὶ κεχαρισμένα. Πρὸς δὲ τὴν σύγκλητον ἐπαγωγὰ τοῦ Κινέου πολλὰ καὶ φίλα ἄνθρωπα διαλεχθέντος ἄσμενοι μὲν οὐδὲν οὐδὲ ἐτοίμως ἐδέχοντο, καίπερ ἄνδρας τε τοὺς ἡλικιώτας ἐν τῇ μάχῃ δίχα λύτρων ἀφιέντος αὐτοῖς τοῦ Πύρρου καὶ συγκατατίθεντος τὴν Ἰταλίαν ἐπαγγελλομένου, φίλιν δὲ αὐτῶν τούτων ἑαυτῷ καὶ τοῖς Ταραντίνοις ἄδειαν, ἑταρον δὲ μηδὲν αἰτουμένου· δῆλοι γὰρ μὴν ἦσαν ἐνδιδόντες οἱ πόλιν.

λοι πρὸς τὴν εἰρήνην, ἡττημένοι τε μεγάλη μάχῃ καὶ προσδοκῶντες ἑτέραν ἀπὸ μείζονος δυνάμεως, τῶν Ἰταλικῶν τῷ Πύρρῳ προσγεγονότων. Ἐνθα δὲ Κλαύδιος Ἀπίιος, ἀνὴρ ἐπιφανής, ὑπὸ δὲ γήρως ἅμα καὶ πηρώσεως ὁμμάτων ἀπειρηκὼς πρὸς τὴν πολιτείαν καὶ πεπαιγμένος, ἀπαγγελλομένων τότε τῶν παρὰ τοῦ βασιλέως καὶ λόγου κατασχόντος, ὥς μέλλει ψηφίζεσθαι τὰς διαλύσεις ἢ σύγκλητος, οὐκ ἑκαρτέρησεν, ἀλλὰ τοὺς θεράποντας ἄρασθαι κελεύσας αὐτὸν ἐκομίζετο πρὸς τὸ βουλευτήριον ἐν φορείῳ δι' ἀγορᾶς. Γενόμενον δὲ πρὸς ταῖς θύραις οἱ μὲν 10 παῖδες ἅμα τοῖς γαμβροῖς ὑπολαβόντες καὶ περισχόντες εἰσήγον, ἡ δὲ βουλὴ σιωπὴν αἰδουμένη τὸν ἄνδρα μετὰ τιμῆς ἔσχεν.

XIX. Ὁ δὲ αὐτόθεν καταστάς „Πρότερον μὲν“ ἔφη πρὸς τὴν περὶ τὰ ὅμματα τύχην ἀνιστρώμενος ἔφερον, ὃ Ῥωμαῖοι, 15 νῦν δὲ ἄχθομαι πρὸς τῷ τυφλῷ εἶναι μὴ καὶ κωφὸς εἶναι, ἀλλ' ἀκούων αἰσχροῦ βουλευμάτων καὶ δόγματα ὑμῶν ἀνατρέποντα τῆς Ῥώμης τὸ κλέος. Ποῦ γὰρ ὑμῶν ὁ πρὸς πάντας ἀνθρώπους θρυλούμενος αἰὲ λόγος, ὥς, εἰ παρὴν ἐκεῖνος εἰς Ἰταλίαν ὁ μέγας Ἀλέξανδρος καὶ συνή- 20 νέχθη νέοις ἡμῖν καὶ τοῖς πατράσιν ἡμῶν ἀκμάζουσιν, οὐκ ἂν ὑμνεῖτο νῦν ἀνίκητος, ἀλλ' ἢ φηγὼν ἂν ἢ που πεσὼν ἐνταῦθα τὴν Ῥώμην ἐνδοξοτέραν ἀπέλιπε; Ταῦτα μὲντοι κενὴν ἀλαζονείαν καὶ κόμπον ἀποδείκνυντε. Χάονας καὶ Μολοσσούς, τὴν αἰὲ Μακεδόνων λεῖαν, δεδιότες καὶ 25 τρέμοντες Πύρρον, ὃς τῶν Ἀλεξάνδρου δορυφόρων ἕνα γοῦν αἰὲ περιέπων καὶ θεραπεύων διατετέλεκε, καὶ νῦν οὐ βοηθῶν τοῖς ἐνταῦθα μᾶλλον Ἑλλήσιν ἢ φεύγων τοὺς ἐκεῖ καλεμίους πλανᾶται περὶ τὴν Ἰταλίαν, ἀπαγγελλόμενος ἡμῖν τὴν ἡγεμονίαν ἀπὸ ταύτης τῆς δυνάμεως, ἡ μὲ- 30 ρος μικρὸν αὐτῷ Μακεδονίας οὐκ ἤρκεσε διαφυλάξαι. Μὴ τοῦτον οὖν ἀπαλλάξαι νομίζετε ποιησάμενοι φίλοι.

- ἀλλὰ ἐκείνους ἐπάξεσθαι καταφρονήσαντας ὑμῶν ὥς
 πᾶσιν εὐκατεργάστων, εἰ Πύρρος ἄπεισι μὴ δοὺς δίκην
 ὧν ὕβρισεν, ἀλλὰ καὶ προσλαβὼν μισθὸν τοῦ ἐπεγγελά-
 σαι Ῥωμαίοις Ταραντίνους καὶ Σαννίτας. 4 Τοιαῦτα τοῦ
 5 Ἀπλίου διαλεχθέντος ὁρμὴ παρέστη πρὸς τὸν πόλεμον
 αὐτοῖς, καὶ τὸν Κινέαν ἀποπέμπουσιν ἀποκρινάμενοι
 Πύρρον ἐξελθόντα τῆς Ἰταλίας, οὕτως, εἰ δέοιτο, περὶ
 φιλίας καὶ συμμαχίας διαλέγεσθαι, μέχρι δὲ οὐ πάρεστιν
 ἐν ὅπλοις πολεμήσειν αὐτῷ Ῥωμαίους κατὰ κράτος, καὶ
 10 μυρίους ἔτι Αἰβίνους τρέφεται μαχόμενος. Λέγεται δὲ
 Κινέαν, ἐν ᾧ ταῦτα ἐπραττεν, ἅμα ποιησάμενον ἔργοι
 καὶ σπουδάσαντα τῶν τε βίων γενέσθαι θεατὴν καὶ τῆς
 πολιτείας τὴν ἀρετὴν κατανοῆσαι, καὶ διὰ λόγων ἐλθόντα
 τοῖς ἀρίστοις τὰ τε ἄλλα τῷ Πύρρῳ φράσαι καὶ εἰπεῖν, ὥς
 15 ἡ σύγκλητος αὐτῷ βασιλέων πολλῶν συνέδριον φανείη
 περὶ δὲ τοῦ πλήθους δεδιέναι, μὴ πρὸς τινα φανῶν
 Αἰρναίαν ὕδραν μαχόμενοι· διπλασίους γὰρ ἤδη τῇ
 ὑπᾴτω τῶν παρατεταγμένων πρότερον ἠθροίσθαι, καὶ
 20 πολλάκις εἶναι τοσούτους ἔτι τῶν Ῥωμαίων ὅπλα φέρειν
 δυναμένους.

- XX. Ἐκ τούτου πρέσβεις ἀφίκοντο περὶ τῶν αἰχμα-
 λῶτων οἱ περὶ Γάϊον Φαβρίκιον, οὗ πλείστον ἔφη Ῥω-
 μαίους λόγον ἔχειν ὁ Κινέας ὡς ἀνδρὸς ἀγαθοῦ καὶ πο-
 λεμικοῦ, πένητος δὲ ἰσχυρῶς. Τοῦτον οὖν ὁ Πύρρος ἰδὼν
 25 φιλοφρονούμενος ἔπειθε λαβεῖν χρυσίον, ἐπ' οὐδενὶ δὲ
 θεν αἰσχυρῷ, φιλίας δέ τι καὶ ξενίας ἐπονομάζων τοῦτο
 σύμβολον. Ἀπωσαμένου δὲ τοῦ Φαβρικίου τότε μὲν ἦσαν
 χασε, τῇ δ' ὕστεραία βουλόμενος αὐτὸν ἐκπλήξαι μὴ πρὸς
 θεατὴν ἐλέφαντος γεγεννημένον ἐκέλευσε τῶν θηρίων
 30 μέγιστον ἐξόπισθεν αὐτοῖς παραστήσαι κοινολογούμενον
 αὐλαίαν παρατινιαντας. Ἐγένετο δὴ ταῦτα· καὶ σημεῖον
 δοθέντος ἡ μὲν αὐλαία παρήχθη, τὸ δὲ θηρίον ἄφνω τῇ

τε προνομαίαν ἀράμενον ὑπερέσχε τῆς κεφαλῆς τοῦ Φα-
 βρικίου καὶ φωνὴν ἀφῆκε φοβεράν καὶ τραχείαν. Ὁ δὲ
 ἡρέμα μεταστραφείς καὶ διαμειδιάσας πρὸς τὸν Πύρρον
 εἶπεν, „Οὔτε χθές με τὸ χρουσίον ἐκίνησεν οὔτε σήμερον
 τὸ θηρίον.“ Ἐν δὲ τῷ δεῖπνῳ λόγων παντοδαπῶν γενο-
 μένων, πλείστων δὲ περὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν φιλοσο-
 φούντων, ἔτυχέ πως ὁ Κινέας ἐπιμνησθεὶς τοῦ Ἐπικού-
 ρου, καὶ διῆλθεν ἃ λέγουσι περὶ θεῶν καὶ πολιτείας καὶ
 τέλους, τὸ μὲν ἐν ἡδονῇ τιθέμενοι, πολιτείαν δὲ φεύγον-
 τες ὡς βλάβην καὶ σύγχυσιν τοῦ μακαρίου, τὸ δὲ θεῖον 10
 ἀπωτάτω χάριτος καὶ ὀργῆς καὶ τοῦ μέλειν ἡμῶν εἰς
 ἀπράγμονα βίον καὶ μεστὸν εὐπαθειῶν ἀποικίζοντες.
 Ἐτι δὲ αὐτοῦ λέγοντος ἀνακραγὼν ὁ Φαβρίκιος, „Ὁ Ἡρά-
 κλεις“ εἶπε, „Πύρρῳ τὰ δόγματα μέλοι ταῦτα καὶ Σαννί-
 ταις, ἕως πολέμουσι πρὸς ἡμᾶς.“ Οὔτω δὲ θαυμάσας τὸ 15
 φρόνημα τοῦ ἀνδρὸς καὶ τὸ ἦθος ὁ Πύρρος ἔτι μᾶλλον
 ὠρέετο φιλίαν ἀντὶ πολέμου πρὸς τὴν πόλιν αὐτῷ γε-
 νέσθαι· κἀκεῖνον ἰδίᾳ παρεκάλει ποιησάμενον τὰς δια-
 λύσεις ἔπεσθαι καὶ συζῆν μετ’ αὐτοῦ πρῶτον ὄντα πάν-
 των τῶν ἐταίρων καὶ τῶν στρατηγῶν. Ὁ δὲ ἡσυχῇ λέγε- 20
 ται πρὸς αὐτὸν εἰπεῖν, „Ἄλλ’ οὐδὲ σοὶ τοῦτο, βασιλεῦ,
 λυσιτελές ἐστίν· αὐτοὶ γὰρ οἱ νῦν σε τιμῶντες καὶ θαυ-
 μάζοντες, ἂν ἐμοῦ πείραν λάβωσιν, ὑπ’ ἐμοῦ μᾶλλον
 ἐθελήσουσιν ἢ σοῦ βασιλεύεσθαι.“ Ταιούτος μὲν ὁ Φα-
 βρίκιος. Ὁ δὲ Πύρρος οὐ πρὸς ὀργὴν οὐδὲ τυραννικῶς 25
 ἐδέξατο τὸν λόγον, ἀλλὰ καὶ τοῖς φίλοις ἀπήγγειλε τοῦ
 Φαβρικίου τὴν μεγαλοφροσύνην καὶ τοὺς αἰχμαλώτους
 ἐκείνῳ μόνῳ διεπίστευσεν, ὅπως, εἰ μὴ ψηφίσαιτο τὴν
 εἰρήνην ἢ σύγκλητος, ἀσπασάμενοι τοὺς προσήκοντας
 καὶ τὰ Κρόνια διορτάσαντες ἀποπεμφθεὶς πάλιν πρὸς 30
 αὐτόν. Καὶ ἀπεπέμφθησαν μετὰ τὴν ἐορτήν, τῷ ὑπολει-
 φθέντι τῆς βουλῆς ζημίαν θάνατον ψηφισαμένης.

- XXI. Μετὰ ταῦτα τοῦ Φαβρίκιου τὴν ἀρχὴν παραλαβόντος ἦκεν ἀνὴρ εἰς τὸ στρατόπεδον πρὸς αὐτὸν ἐπιστολὴν κομίζων, ἣν ἔγραψεν ὁ τοῦ βασιλέως ἰατρὸς ἐπαγγελλλόμενος φαρμάκοις ἀναιρήσειν τὸν Πύρρον, εἰ χάρις αὐτῷ παρ' ἐκείνων ὁμολογηθῇ λύσαντι τὸν πόλεμον ἀκινδύνως. Ὁ δὲ Φαβρίκιος δυσχεράνας πρὸς τὴν ἀδίκIAN τοῦ ἀνθρώπου, καὶ τὸν συνάρχοντα διαθεὶς ὁμοίως, ἔπεμψε γράμματα πρὸς τὸν Πύρρον κατὰ τάχος φυλάττεισθαι τὴν ἐπιβουλὴν κελεύων. Ἐίχε δὲ οὕτως τὰ γεγραμμένα· „Γάτος Φαβρίκιος καὶ Κόιντος Αἰμίλιος ὑπατοὶ Ῥωμαίων Πύρρον βασιλεῖ χαίρουν. Οὔτε φίλων εὐτυχῆσαι οἰκας εἶναι κριτὴς οὔτε πολεμίων. Γνώσῃ δὲ τὴν πεμφθεῖσαν ἡμῖν ἐπιστολὴν ἀναγνοῦς, ὅτι χρηστοῖς καὶ δικαίοις ἀνδράσι πολεμῶν, ἀδίκους δὲ καὶ κακοῖς πιστεύεις. Οὐδὲ γὰρ ταῦτα σὴ χάριτι μνησόμεν, ἀλλ' ὅπως μὴ τὸ σὸν πάθος ἡμῖν διαβολὴν ἐνέγκῃ καὶ δόλῳ δόξωμεν, ὡς ἀρετῇ μὴ δυνάμενοι, κατεργάσασθαι τὸν πόλεμον.“ Ἐντυχὼν τούτοις τοῖς γράμμασιν ὁ Πύρρος καὶ τὴν ἐπιβουλὴν ἐξελέγξας τὸν μὲν ἰατρὸν ἐκόλασε, Φαβρίκιον δὲ καὶ Ῥωμαίοις ἀμοιβὴν ἔδωκε τοὺς αἰχμαλώτους καὶ πάλιν ἔπεμψε τὸν Κινέαν διαπραξόμενον αὐτῷ τὴν εἰρήνην. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι, μήτε εἰ χάρις ἐστὶ παρὰ πολεμίου, μήτε εἰ μισθὸς τοῦ μὴ ἀδικηθῆναι, λαβεῖν προτίκτους ἀνδρας ἀξιώσαντες ἴσους ἀπέλυσαν αὐτῷ Ταραντίνων καὶ Σαννιτῶν, περὶ δὲ φιλίας καὶ εἰρήνης οὐδὲν εἰων διαλέγεσθαι, πρὶν ἀράμενος τὰ ὅπλα καὶ τὸν στρατὸν ἐξ Ἰταλίας αἰς ἤλθε ναυσὶν ἀποπλευρῆσαι πάλιν εἰς Ἡπειρον. Ἐκ τούτου μάχης ἄλλης τῶν πραγμάτων αὐτῷ δεομένων ἀναλαβὼν τὴν στρατιὰν ἐχώρει, καὶ περὶ Ἰσκιον πόλιν τοῖς Ῥωμαίοις συνάψας καὶ βιαζόμενος προχωρεῖν δύσιππα καὶ ποταμὸν ὑλώδη καὶ τραχύν, ἐφοδὸν τῶν θηρίων οὐ λαβόντων, ὥστε προσμῖξαι τῇ φάλαγγι.

τραυμάτων πολλῶν γενομένων καὶ νεκρῶν παύοντων,
 τότε μὲν διεκρίθη μέχρι νυκτὸς ἀγωνισάμενος. Τῇ δ'
 ὑστεραίᾳ στρατηγῶν δι' ὁμαλοῦ τὴν μάχην θέσθαι καὶ
 τοὺς ἐλέφαντας ἐν τοῖς ὅπλοις γενέσθαι τῶν πολυμύων
 προέλαβε τὰς δυσχωρίας φυλακῇ, καὶ πολλὰ καταμίσας
 ἀκοντίσματα καὶ τοξεύματα τοῖς θηρίοις ἐπῆγε μετὰ ῥώ-
 μης καὶ βίας πυκνὴν καὶ συντεταγμένην τὴν δύναμιν. Οἱ
 δὲ Ῥωμαῖοι τὰς διακλίσεις καὶ τὰς ἀντιπαραγωγὰς τὰς
 πρότερον οὐκ ἔχοντες ἐξ ἐπιπέδου συνεφέροντο κατὰ
 στόμα· καὶ σπεύδοντες ὥσασθαι τοὺς ὀπλίτας πρὶν ἐπι- 10
 βῆναι τὰ θηρία, δαινοὺς περὶ τὰς σαρίσας τῶν ξιφῶν
 ἄγωνας εἶχον, ἀφειδοῦντες ἑαυτῶν καὶ τὸ τρωῶσαι καὶ κα-
 ταβαλεῖν ὀρώντες, τὸ δὲ παθεῖν εἰς οὐδὲν τιθέμενοι.
 Χρόνῳ δὲ πολλῷ λέγεται μὲν ἀρχὴ τροπῆς κατ' αὐτὸν γε-
 νέσθαι τὸν Πύρρον ἐπερείσαντα τοῖς ἀντιτεταγμένοις, 15
 τὸ δὲ πλεῖστον ἀλκῇ καὶ βίᾳ τῶν ἐλεφάντων κατεργά-
 σατο, χρήσασθαι τῇ ἀρετῇ πρὸς τὴν μάχην τῶν Ῥωμαίων
 μὴ δυναμένων, ἀλλ' οἷον ἐφόδῳ κύματος ἢ σεισμοῦ κα-
 τερείποντος οἰομένων δεῖν ἐξίστασθαι, μηδὲ ὑπομένειν
 ἀπράκτους ἀποθνήσκειν, ἐν τῷ μηδὲν ὠφελεῖν πάντα πά- 20
 σχοντας τὰ χαλεπώτατα. Τῆς δὲ φυγῆς οὐ μακρῶς εἰς τὸ
 στρατόπεδον γενομένης ἑξακισχιλλοὺς ἀποθανεῖν φησι
 τῶν Ῥωμαίων Ἰερώννυμος, τῶν δὲ περὶ Πύρρον ἐν τοῖς
 βασιλικοῖς ὑπομνήμασιν ἀνενεχθῆναι τρισχιλλοὺς πεν-
 τακοσίους καὶ πέντε τεθνηκότας. Ὁ μὲντοι Διονύσιος 25
 οὔτε δύο περὶ Ἀσκλον μάχας οὔτε ὁμολογουμένην ἦτταν
 ἱστορεῖ γενέσθαι Ῥωμαίων, ἀπαξ δὲ μέχρι θανάτων ἡλίου
 μαχεσαμένους μόλις ἀπαλλαγῆναι, τοῦ Πύρρου τρωθέν-
 τος ὑσσωτὸν βραχίονα καὶ τὴν ἀποσκευὴν ἅμα Σαννιτῶν
 διαρπασάντων, ἀποθανεῖν δὲ καὶ Πύρρον καὶ Ῥωμαίων 30
 ἀνδρας ὑπὲρ μυρίους πεντακισχιλλοὺς ἑκατέρων. Διελύ-
 θησαν δὲ ἀμφότεροι· καὶ λέγεται τὸν Πύρρον εἶπειν

πρός τινα τῶν συνηγομένων αὐτῷ „Ἄν ἔτι μίαν μάχην
 Ῥωμαίους νικήσωμεν, ἀπολούμεθα παντελῶς.“ Πολὺ μὲν
 γὰρ ἀπωλώλει μέρος ἥς ἄγων ἦκε δυνάμεως, φίλοι δὲ καὶ
 στρατηγοὶ πλὴν ὀλίγων ἅπαντες, μεταπέμπεσθαι δὲ οὐκ
 5 ἦσαν ἕτεροι, καὶ τοὺς αὐτόθι συμμάχους ἀμβλυτέρους
 εἶδρα, τοῖς δὲ Ῥωμαίοις ὥσπερ ἐκ πηγῆς οἰκοῦσθαι ἐπιρρο-
 ούσης ἀναπληρούμενοι εὐπόρως καὶ ταχὺ τὸ στρατόπε-
 δον, καὶ ταῖς ἡτταῖς οὐκ ἀποβάλλοντας τὸ θαρρεῖν, ἀλλὰ
 καὶ βῶμην καὶ φιλονεικίαν ὑπ' ὀργῆς ἐπὶ τὸν πόλεμον
 10 προσλαμβάνοντας.

XXII. Ἐν τοιαύταις δὲ ὣν ἀπορίαις εἰς ἐλπίδας αὐ-
 πάλιν καινὰς ἐνέπεσε καὶ πράγματα διχοστασίαν ἔχοντα
 τῆς γνώμης. Ἄμα γὰρ ἦκον ἐκ μὲν Σικελίας ἄνδρες
 Ἀκράγαντα καὶ Συρακούσας καὶ Λεοντίνους ἐγχειρίζον-
 15 τες αὐτῷ, καὶ δεόμενοι Καρχηδονίους τε συνεκβαλεῖν καὶ
 τῶν τυράννων ἀπαλλάξαι τὴν νῆσον, ἐκ δὲ τῆς Ἑλλάδος
 ἀγγέλλοντες, ὡς Πτολεμαῖος ὁ Κεραυνὸς ἀπόλωλε συμ-
 πεσὼν Γαλάταις μετὰ τῆς δυνάμεως, καὶ νῦν ἂν ἐν καιρῷ
 μάλιστα δεομένοις βασιλέως Μακεδόσι παραγένοιτο.
 20 Πολλὰ δὲ τὴν τύχην μεμψάμενος, ὅτι πράξεων μεγάλων
 ὑποθέσεις εἰς ἓνα καιρὸν αὐτῷ συνήνεγκε, καὶ νομίζων,
 ὡς ἀμφοτέρων ὑπαρχόντων, ἀπολλύειν θάτερον, διηνή-
 χθη τοῖς λογισμοῖς πολὺν χρόνον. Εἶτα τοῖς Σικελικοῖς
 μερίζων ὑποκείσθαι πραγμάτων δοκούντων, Λιβύῃ
 25 ἐγγὺς εἶναι δοκούσης, ἐπὶ ταῦτα τρέψας Κινέαν μὲν εὐ-
 θὺς ἐξέπεμψε προδιαλεξόμενον, ὥσπερ εἰώθει, ταῖς πό-
 λεσιν, αὐτὸς δὲ τοῖς Ταραντίνοις δυσανασχετοῦσιν ἐμβα-
 λὼν φρουράν, καὶ ἀξιοῦσιν ἢ παρέχειν ἐφ' οἷς ἦκε, συμπο-
 λεμοῦντα Ῥωμαίοις, ἢ τὴν χώραν προέμενον αὐτῶν ἀπο-
 30 λειπεῖν τὴν πόλιν οἷαν παρέλαβε, μηδὲν ἐπιεικὲς ἀποκρι-
 νάμενος, ἀλλὰ προστάξας ἡσυχίαν ἄγειν καὶ περιμένειν
 τὸν ἑαυτοῦ καιρὸν ἐξέπλευσεν. Ἀφαιμένω δὲ αὐτῷ Σικε-

λας ἃ μὲν ἤλπισεν εὐθὺς ἀπήντα βέβαια, καὶ παρείχον αἱ
 πόλεις ἑαυτὰς προθύμως, τῶν δὲ ἀγῶνος καὶ βίας δεη-
 θέντων οὐδὲν ἀντεῖχε τὸ πρῶτον, ἀλλὰ τρισμυρίοις πε-
 ζοῖς καὶ δισχιλίοις πεντακοσίοις ἰππεῦσι καὶ διακοσίαις
 ναυσὶν ἐπιὼν τοὺς τε Φοίνικας ἐξήρει καὶ κατεστρέφετο
 τὴν ἐπικράτειαν αὐτῶν. Τοῦ δ' Ἑρυνκος ἐχυρωτάτου τῶν
 χωρίων ὄντος καὶ πολλοὺς ἀμυνομένους ἔχοντος ἐγνω-
 βιάζεσθαι πρὸς τὰ τεῖχη. Καὶ τῆς στρατιᾶς γενομένης
 ἐτοίμης ἐνεδύσατο τὴν πανοπλίαν, καὶ προσελθὼν εὗξατο
 τῷ Ἡρακλεῖ ποιήσκειν ἀγῶνα καὶ θυσίαν ἀριστεῖον, ἂν
 τοῦ γένους καὶ τῶν ὑπαρχόντων ἄξιον ἀγωνιστὴν αὐτὸν
 ἀποδείξει τοῖς Σικελίαν οἰκοῦσιν Ἕλλησι· τῇ δὲ σάλπιγγι
 σημήνας καὶ τοῖς βέλεσι τοὺς βαρβάρους ἀνασκεδάσας
 καὶ τὰς κλίμακας προσαγαγὼν πρῶτος ἐπὶ βῆτο τοῦ τείχους.
 Ἀντιστάντων δὲ πολλῶν ἀμυνόμενος τοὺς μὲν ἐξέωσε
 τοῦ τείχους ἐπ' ἀμφοτέρω καὶ κατέβαλε, πλείστοιους δὲ
 περὶ αὐτὸν τῷ ξίφει χρώμενος ἐσώρευσεν νεκρούς. Ἐπαθε
 δὲ αὐτὸς οὐδέν, ἀλλὰ καὶ προσιδεῖν δεινὸς ἐφάνη τοῖς
 πολεμίοις, καὶ τὸν Ὀμηρον ἔδειξεν ὀρθῶς καὶ μετὰ ἐμ-
 πειρίας ἀποφαίνοντα τῶν ἀρετῶν μόνην τὴν ἀνδρείαν
 φορὰς πολλάκις ἐνθουσιῶδεις καὶ μανικὰς φερομένην.
 Αλούσης δὲ τῆς πόλεως ἔδυσε τε τῷ θεῷ μεγαλοπρεπῶς
 καὶ θείας ἀγώνων παντοδαπῶν παρέσχεν.

XXIII. Τῶν δὲ περὶ Μεσσήνην βαρβάρων, Μαμερτί-
 νων δὲ καλουμένων, πολλὰ τοῖς Ἕλλησιν ἐνοχλοῦντων,
 ἐνίοις δὲ καὶ φόρον πεποιημένων ὑποτελεῖς, πολλῶν δὲ
 καὶ μαχίμων ὄντων, διὸ καὶ προσηγορεύθησαν Ἀθήναι
 γλώσση τῇ Ατίνων, τοὺς μὲν φορολόγους συλλαβῶν
 ἀπέκτεινεν, αὐτοὺς δὲ νικήσας μάχῃ πολλὰ τῶν φρου-
 ρῶν ἐξέκοψε. Καρχηδονίοις δὲ συμβατικῶς ἔχουσι καὶ
 χρήματα βουλομένοις τελεῖν, εἰ γένοιτο φιλία, καὶ νεὺς
 ἀποστέλλειν, ἀπεκρίνατο πλειόνων ἐπιέμενος μίαν εἶναι

διάλυσιν καὶ φιλίαν πρὸς αὐτούς, εἰ πᾶσαν ἐκλιπόντες
 Σικελίαν ὄρω χρῶντο τῇ Λιβυκῇ θαλάσῃ πρὸς τοὺς
 Ἕλληνας. Εὐτυχία δὲ καὶ δῶμη τῶν παρόντων ἐπαιρό-
 μενος, καὶ διώκων τὰς ἐλπίδας, ἐφ' αἷς ἀπ' ἀρχῆς ἐπλευσε,
 5 πρώτης δὲ Λιβύης ἐφιέμενος καὶ ναὺς ἔχων πολλὰς πλη-
 ρωμάτων ἐπιδεῖς ἤγειρεν ἐρέτας, οὐκ ἐπεικῶς ἐντυγχά-
 νων οὐδὲ πρῶτος ταῖς πόλεσιν, ἀλλὰ δεσποτικῶς καὶ πρὸς
 ὀργὴν βιαζόμενος καὶ κολάζων, οὐκ εὐθύς ὦν οὐδὲ ἐν
 ἀρχῇ τοιοῦτος, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἐτέρων τῷ πρὸς χάριν
 10 ὁμιλεῖν καὶ πάντα πιστεύειν καὶ μηδὲν ἐνοχλεῖν ὑπαρ-
 μένος, εἴτα γινόμενος ἐκ δημαγωγοῦ τύραννος ἀχαρι-
 στίας τῇ χαλεπότητι καὶ ἀπιστίας προσωφλίσκανε δόξαν.
 Οὐ μὴν ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὥς ἀναγκαῖα συνεχώρουν, καί-
 περ δυσφοροῦντες· ἐπεὶ δὲ Θοίνωνα καὶ Σωσίστρατον,
 15 ἄνδρας ἡγεμονικοὺς ἐν Συρακούσαις, οἱ πρῶτοι μὲν αὐ-
 τὸν ἐλθεῖν ἐπεισαν εἰς Σικελίαν, ἐλθόντι δὲ τὴν πόλιν
 εὐθύς ἐνεχείρισαν καὶ πλεῖστα συγκατεργάσαντο τῶν
 Σικελικῶν, μήτε ἄγειν σὺν αὐτῷ μήτε ἀπολείπειν βου-
 λόμενος ἐν ὑποψίαις εἶχε, καὶ Σωσίστρατος μὲν ἀπέστη
 20 φοβηθεὶς, Θοίνωνα δὲ τὰ αὐτὰ φρονεῖν αἰτιασάμενος
 ἀπέκτεινε, οὐ κατα μικρὸν οὐδὲ καθ' ἐν αὐτῷ μετέ-
 στατο τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ δεινοῦ τινος μίσους ἐγγε-
 νομένον ταῖς πόλεσι πρὸς αὐτὸν αἰ μὲν προσετίθεντο
 Καρχηδονίοις, αἱ δὲ ἐπήγοντο Μαμερτίνοισι. Ἀποστάσεις
 25 δὲ ὁρῶν ἅπαντα καὶ νεωτερισμοὺς καὶ σύστασιν ἰσχυρὰν
 ἐφ' αὐτόν, ἐδέξατο γράμματα Σαννιτῶν καὶ Ταραντίνων
 μόλις ἀντεχόντων ταῖς πόλεσιν αὐταῖς πρὸς τὸν πόλεμον,
 εἰργομένων δὲ τῆς χώρας ἀπάσης καὶ δεομένων βοηθείης.
 Τοῦτο δὲ ἦν εὐπρέπεια μὴ φυγὴν εἶναι μηδὲ ἀπόγνωσιν
 30 τὸν ἀπόπλουν τῶν αὐτόθι πραγμάτων, τὸ δὲ ἀληθὲς οὐ
 δυνάμενος κρατεῖν Σικελίας ὥσπερ νεῶς ταραχθεῖσθαι
 ἀλλ' ἐκβασιν ζητῶν αὐτίς ἔρριψεν ἑαυτὸν εἰς Ἰταλίαν.

Λέγεται δ' ἀπαλλαττόμενος ἤδη πρὸς τὴν νῆσον ἀπιδὼν
εἰπεῖν τοῖς περὶ αὐτόν, „Οἷαν ἀπολείπομεν, ὦ φίλοι, Καρ-
χηδονίοις καὶ Ῥωμαίοις παλαίστραν.“ Καὶ τοῦτο μὲν,
ὥσπερ εἰκάσθη, μετ' οὐ πολὺν χρόνον ἐγένετο.

XXIV. Τῶν δὲ βαρβάρων συστάντων ἐπ' αὐτόν ἀπο- 5
πλέοντα, Καρχηδονίοις μὲν ἐν τῷ πορθμῷ ναυμαχήσας
ἀπέβαλε τῶν νεῶν πολλὰς, ταῖς δ' ἄλλαις κατέφυγε πρὸς
τὴν Ἰταλίαν, Μαμερτῖνοι δὲ μυρίων οὐκ ἐλάττους προ-
διαβάντες ἀντιτάξασθαι μὲν ἐφοβήθησαν, ἐν δὲ ταῖς δυσ-
χωρίαις ἐπιτιθέμενοι καὶ προσπίπτοντες ἅπαν τὸ στρα- 10
τευμα συνετάραξαν. Ἐπεσε δὲ δύο θηρία καὶ συχοὶ τῶν
ὀπισθοφυλακούντων ἀπέθνησκον. Αὐτὸς οὖν ἀπὸ τοῦ
στόματος παρελάσας ἡμύνετο καὶ διεκινδύνευε πρὸς ἄν-
δρας ἡσχημένους μάχεσθαι καὶ θυμοειδεῖς. Πληγὴς δὲ
τὴν κεφαλὴν ξίφει καὶ μικρὸν ἐκ τῶν μαχομένων ἀποστάς 15
ἔτι μᾶλλον ἐπῆρε τοὺς πολεμίους. Εἰς δὲ καὶ πολὺ πρὸ
τῶν ἄλλων ἐπιδραμὼν, ἀνῆρ τῷ τε σώματι μέγας καὶ τοῖς
ὄπλοις λαμπρὸς, ἐχοῖτο τῇ φωνῇ θρασυτέρως, καὶ προσελ-
θεῖν ἐκέλευεν αὐτόν, εἰ ζῇ. Παροξυνθεὶς δὲ ὁ Πύρρος
ἐπέστρεψε βία τῶν ὑπασπιστῶν, καὶ μετ' ὀργῆς αἵματι 20
πεφυρμένος καὶ δεινὸς ὀφθῆναι τὸ πρόσωπον ὡσάμενος
δι' αὐτῶν καὶ φθάσας τὸν βάρβαρον ἐπληξε κατὰ τῆς
κεφαλῆς τῷ ξίφει πληγὴν ὥσμη τε τῆς χειρὸς ἅμα καὶ
βαφῆς ἀρετῇ τοῦ σιδήρου μέχρι τῶν κάτω διαδραμοῦσαν,
ὥστε ἐνὶ χρόνῳ περιπεσεῖν ἐκατέρωσε τὰ μέρη τοῦ σώμα- 25
τος διχοτομηθέντος. Τοῦτο τοὺς βαρβάρους ἐπέσχε τοῦ
πρόσω χωρεῖν, ὥς τινα τῶν κρειττόνων θανμάσαντας καὶ
καταπλαγέντας τὸν Πύρρον. Ὁ δὲ τὴν ἄλλην ὁδὸν ἄδεως
διξεληθὼν ἦκεν εἰς Τάραντα, διαμυρίους πεζοὺς καὶ τρισ-
κλίους ἱππεῖς κομίζων. Ἀναλαβὼν δὲ τῶν Ταραντίνων 30
τοὺς κρατίστους εὐθὺς ἐπὶ Ῥωμαίους ἤγευ ἐν τῇ Σανί-
τιδι στρατοπεδεύοντας.

XXV. Τῶν δὲ Σαννιτῶν τὰ τε πράγματα διέφθαρτο καὶ τοῦ φρονήματος ὑφείντο κεκρατημένοι μάχαις πολ-
 λαῖς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων. Ἐνῆν δέ τι καὶ πρὸς τὸν Πύρρον
 ὁργῆς διὰ τὸν εἰς Σικελίαν πλοῦν· ὅθεν οὐ πολλοὶ του-
 5 των αὐτῷ συνῆλθον. Πάντας δὲ νεύμας δίχα τοὺς μὲν εἰς
 τὴν Λευκανίαν ἐπεμψεν ἀντιληφομένους τοῦ ἑτέρου τῶν
 ὑπάτων, ὥς μὴ βοηθοίη, τοὺς δὲ ἤγεεν αὐτὸς ἐπὶ Μάνιον
 Κούριον περὶ πόλιν Βενεουεντὸν ἰδρυμένον ἐν ἀσφαλὶ
 καὶ περιμένοντα τὴν ἐκ τῆς Λευκανίας βοήθειαν· ἔστι δ'
 10 ὅτε καὶ μάντεων αὐτὸν οἰωνοῖς καὶ ἱεροῖς ἀποτρεπόντων
 ἠσύχαξε. Σπεύδων οὖν ὁ Πύρρος ἐπιθέσθαι τοῦτοις
 πρὶν ἐκείνους ἐπελθεῖν, ἄνδρας τε τοὺς κρατίστους καὶ
 τῶν θηρίων τὰ μαχμώτατα λαβὼν νυκτὸς ὥρμησεν ἐπὶ
 τὸ στρατόπεδον. Περιύοντι δὲ αὐτῷ μακρὰν καὶ δασεῖαν
 15 ὕλαις ὁδὸν οὐκ ἀντέσχε τὰ φῶτα, καὶ πλάναι τοῖς στρα-
 τιώταις συνέτυχον· καὶ περὶ ταῦτα γινομένης διατριβῆς
 ἥ τε νύξ ἐπέλιπε καὶ καταφανὴς ἦν ἅμ' ἡμέρᾳ τοῖς πολε-
 μίοις ἐπερχόμενος ἀπὸ τῶν ἄκρων, ὥστε θόρυβον πολὺν
 καὶ κίνησιν παρασχεῖν. Οὐ μὲν ἄλλὰ τῶν ἱερῶν τῷ Μα-
 20 νίῳ γενομένῳ, καὶ τοῦ καιροῦ βοηθεῖν ἀναγκάζοντι
 ἐξελθὼν ἐνέβαλε τοῖς πρῶτοις καὶ τρεψάμενος ἐφόβησε
 πάντας, ὥστε καὶ πεσεῖν οὐκ ὀλίγους καὶ τῶν ἐλεφάντων
 τινὰς ἀλῶναι καταλειφθέντας. Αὐτὴ τὸν Μάνιον ἡ νίκη
 κατήγαγε μαχομένον εἰς τὸ πεδῖον· καὶ συμβαλὼν ἐκ
 25 προδῆλου τὸ μὲν ἐτρέψατο τῶν πολεμίων, ἔστι δ' ἡ βια-
 σθεῖς ὑπὸ τῶν θηρίων καὶ συσταλὴς πρὸς τὸ στρατόπε-
 δον τοὺς φύλακας ἐκάλει συχνοὺς ἐφιστῶτας τῷ χάρακι
 μετὰ τῶν ὅπλων καὶ ἀκμῆτας. Οἱ δὲ ἐπιφανέντες ἐκ τῶ-
 πων ὄχυρῶν καὶ τὰ θηρία βάλλοντες ἠνάγκασαν ἀπο-
 30 στρέφειν καὶ φυγῇ χωροῦντα διὰ τῶν συμμάχων ὀπί-
 σω ταραχὴν ἀπεργάσασθαι καὶ σύγχυσιν, ἣ τὸ νικημᾶ
 παρέδωκε τοῖς Ῥωμαίοις, ἅμα δὲ καὶ τὸ κράτος τῆς ἡγε-

μονίας. Καὶ γὰρ φρόνημα καὶ δύναμιν καὶ δόξαν ὥς ἄμαχοι προσλαβόντες ἐκ τῆς ἀρετῆς ἐκείνης καὶ τῶν ἀγῶνων Ἰταλίαν μὲν εὐθύς, ὀλίγῳ δὲ ὕστερον Σικελίαν κατέσχον.

XXVI. Οὕτω μὲν ἐξέπεσε τῶν Ἰταλικῶν καὶ Σικελι- 5
κῶν ὁ Πύρρος ἐλπίδων, ἐξαετῇ χρόνον ἀναλώσας περὶ τοὺς ἐκεῖ πολέμους καὶ τοῖς πράγμασιν ἐλαττωθεὶς, τὸ δὲ ἀνδρεῖον ἀνίκητον ἐν ταῖς ἡτταῖς διαφυλάξας καὶ νομισθεὶς ἐμπειρία μὲν πολεμικῇ καὶ χειρὶ καὶ τόλμῃ πολὺ πρῶτος εἶναι τῶν καθ' αὐτὸν βασιλέων, ἃ δὲ ταῖς πρά- 10
ξεσιν ἐκτάτο ταῖς ἐλπίσιν ἀπολλύναι, δι' ἔρωτα τῶν ἀπόντων οὐδὲν εἰς ὃ δεῖ θέσθαι τῶν ὑπαρχόντων φθάσας. Ὅθεν ἀπεικάξεν αὐτὸν ὁ Ἀντίγονος κυβευτῇ πολλὰ βάλλουσι καὶ καλὰ, χρῆσθαι δὲ οὐκ ἐπισταμένῳ τοῖς πε- 15
σοῦσι. Κορίσας δὲ εἰς Ἥπειρον ὀκτακισχιλίους πεζοὺς καὶ πεντακοσίους ἵππους, χρήματα δὲ οὐκ ἔχων ἐξήτει πόλεμον, ᾧ θρόψει τὸ στράτευμα. Καὶ τινων Γαλατῶν αὐτῷ προσγενομένων ἐνέβαλεν εἰς Μακεδονίαν Ἀντιγόνου τοῦ Δημητρίου βασιλεύοντος ὡς ἀρπαγῇ καὶ λεηλασίᾳ 20
χρησόμενος. Ἐπεὶ δὲ καὶ πόλεις ἐλάμβανε συχνὰς καὶ στρατιῶται δισχιλίοι μετέστησαν ὡς αὐτόν, ἐλπίσας τι πλεόν ὥρμησεν ἐπὶ τὸν Ἀντίγονον καὶ περὶ τὰ στενὰ προσπεσὼν συνετάραξε τὴν στρατιὰν ἅπασαν. Οἱ δὲ ἐπὶ 25
τῆς οὐραγίας τοῦ Ἀντιγόνου τειραγμένοι Γαλάται, συχνοὶ τὸ πλῆθος ὄντες, ὑπέστησαν εὐρώστως· καὶ καρτε-
ρὰς μάχης γενομένης τούτων μὲν οἱ πλείστοι κατεκόπησαν, οἱ δὲ τῶν ἐλεφάντων ἡγεμόνες ἐγκαταλαμβανόμενοι παρέδωκαν ἑαυτοὺς καὶ τὰ θηρία πάντα. Προσλαβὼν δὲ 30
ὁ Πύρρος τηλικαῦτα καὶ τῇ τύχῃ μᾶλλον ἢ τοῖς λογισμοῖς ληρῶμενος, ἐπῆγε τῇ φάλαγγι τῶν Μακεδόνων ἀναπεπλη-
σμένην ταφραχῆς καὶ φόβου διὰ τὴν ἡτταν. Ὅθεν ἐμβολῆς μὲν ἔσχοντο καὶ μάχης πρὸς αὐτόν, τὴν δὲ δεξιὰν προτεί-

νων καὶ στρατηγούς καὶ ταξιάρχους ἀνακαλούμενοι
 ἅπαντας ὁμαλῶς ἀπέστησε τοὺς πεζοὺς τοῦ Ἀντιγόνου.
 Κάκεινος μὲν ὑποφεύγων ἅμα τῶν παραλίῳν τινὰς πό-
 λεων κατέσχευε, ὁ δὲ Πύρρος ἐν εὐτυχήμασι τοσούτοις με-
 5 γιστον αὐτῷ πρὸς δόξαν οἰόμενος διακεπερᾶσθαι τὸ περὶ
 τοὺς Γαλάτας τὰ κάλλιστα καὶ λαμπρότατα τῶν λαφύρων
 ἀνέθηκεν εἰς τὸ ἱερὸν τῆς Ἰωνίδος Ἀθηνᾶς, τόδε τὸ ἔλ-
 γειον ἐπιγράψας·

- Τοὺς θυρεοὺς ὁ Μολοσσὸς Ἰωνίδι δῶρον Ἀθῆνα
 10 Πύρρος ἀπὸ θρασέων ἐκρέμασεν Γαλατῶν,
 πάντα τὸν Ἀντιγόνου καθελὼν στρατόν· οὐ μέγ-
 θαῦμα·

αἰχμηταὶ καὶ νῦν καὶ πάρος Αἰακίδαι.

- Μετὰ τὴν μάχην δὲ εὐθὺς ἀνελάμβανε τὰς πόλεις. Τῶν
 15 δὲ Αἰγαιῶν κρατήσας τὰ τε ἄλλα χαλεπῶς ἐχρήσατο τοῖς
 ἀνθρώποις, καὶ φρουρὰν Γαλατικὴν ἐν τῇ πόλει κατέλειπε
 τῶν μετ' αὐτοῦ στρατευομένων. Οἱ δὲ Γαλάται γένος
 ἀπλησιότατον χρημάτων ὄντες ἐπέθεντο τῶν βασιλέων
 αὐτόθι κεκηδευμένων τοὺς τάφους ὀρύττειν, καὶ τὰ μέ-
 20 γήματα διήρπασαν, τὰ δὲ ὅσα πρὸς ὕβριν διέρριψαν.
 Τοῦτο κούφως ἔδοξε καὶ ὀλιγώρως ἐνεγκεῖν ὁ Πύρρος,
 δι' ἀσχολίας τινὰς ὑπερθέμενος ἢ παρὲς ὅλως διὰ φόβου
 τὸ κολᾶσαι τοὺς βαρβάρους· ὅθεν ἤκουσε κακῶς ὑπὲρ
 τῶν Μακεδόνων. Οὕτω δὲ τῶν πραγμάτων αὐτῷ βε-
 25 βαιότητα καὶ σύστασιν ἐχόντων μόνιμον, ἠώρειτο τῇ
 γνώμῃ πάλιν πρὸς ἑτέρας ἐλπίδας. Καὶ τὸν μὲν Ἀντιγόν-
 ον ἐφρυβίζων ἀναισχύνητον ἐκάλει μὴ λαμβάνοντα θύο-
 μάτιον, ἀλλ' ἔτι τὴν πορφύραν φοροῦντα, Κλεωνύμου
 δὲ τοῦ Σπαρτιάτου παραγενομένου καὶ καλοῦντος αὐτὸν
 30 ἐπὶ τὴν Λακεδαιμόνα προθύμως ὑπήκουσεν. Ὁ δὲ Κλεωνύ-
 μος ἦν μὲν γένους βασιλικοῦ, δοκῶν δὲ βίαιος εἶναι
 καὶ μοναρχικὸς οὐτ' εὐνοίαν οὔτε πίστιν εἶχεν, ἀλλ'

Ἄρεως ἐβασίλευε. Καὶ τοῦτο μὲν ἦν κοινὸν ἐγκλημα
 1) καὶ πρεσβύτερον αὐτῷ πρὸς τοὺς πολίτας· γυναῖκα δὲ
 καλὴν καὶ γένους βασιλικοῦ Χιλωνίδα τὴν Λεωτυχίδου
 πρεσβύτερος ὢν ἐγήμεν ὁ Κλεωνύμος. Ἡ δὲ Ἀκροτάτῳ
 τῷ Ἄρεως ἐπιμανεῖσα, μεираκίῳ καθ' ὥραν ἀκμάζοντι, 5
 λυπηρὸν ἐρῶντι τῷ Κλεωνύμῳ καὶ ἄδοξον ὁμοῦ παρῆχε
 τὸν γάμον· οὐδένα γὰρ ἐλάνθανε Σπαρτιατῶν κατα-
 φρονούμενος ὑπὸ τῆς γυναικός. Οὕτω δὲ τῶν κατ' οἶκον
 ἀνιερῶν τοῖς πολιτικοῖς προσγενομένων ὑπ' ὀργῆς καὶ
 βαρυθυμίας ἐπῆγε τῇ Σπάρτῃ τὸν Πύρρον, ἔχοντα δις- 10
 μυρίους καὶ πεντακισχιλίους πεζοὺς, δισχιλίους δ' ἵπ-
 πεις, ἐλέφαντας δὲ εἰκοσιτέσσαρας, ὥστε τῷ μεγέθει τῆς
 παρασκευῆς εὐθὺς εἶναι κατάδηλον οὐ Κλεωνύμῳ τὴν
 Σπάρτην, ἀλλὰ τὴν Πελοπόννησον ἑαυτῷ κτώμενον,
 ἐπεὶ τῷ γε λόγῳ καὶ πρὸς αὐτοὺς ἕξαρος ἦν τοὺς Λακ- 15
 δαιμονίους πρεσβεύσαντας εἰς Μεγάλην πόλιν. Ἐφη γὰρ
 ἑλευθερώσω τὰς ὑπ' Ἀντιγόνῳ πόλεις ἀφ' ἧται, καὶ νῆ
 Δία τοὺς νεωτέρους παῖδας εἰς Σπάρτην, εἰ μὴ τι κωλύει,
 πέμψων ἐντραφησομένους τοῖς Λακωνικοῖς ἐθνεσιν, ὥς
 τούτῳ πλεον ἔχοιεν ἤδη τῶν πάντων βασιλείων. Ταῦτα 20
 πλαττόμενος καὶ παράγων τοὺς ἐντυγχάνοντας αὐτῷ
 καθ' ὁδόν, ὥς πρῶτον ἤψατο τῆς Λακωνικῆς ἀρκαγὴν
 ἐποιεῖτο καὶ λεηλασίαν. Ἐγκαλούντων δὲ τῶν πρέσβιων,
 ὅτι μὴ καταγγείλας πόλεμον ἕξενήνοχε πρὸς αὐτοὺς
 „Ἀλλ' οὐδ' ὑμᾶς“ ἔφη, „τοὺς Σπαρτιάτας ἴσμεν ὅ τι ἂν 25
 μέλλητε ποιεῖν ἑτέροις προλέγοντας.“ Εἰς δὲ τῶν πα-
 ρόντων, ὄνομα Μανδροκλείδας, εἶπε τῇ φωνῇ λακωνί-
 ζων· „Αἰ μὲν ἐσσι τὺ γε θεός, οὐδὲν μὴ πάθωμεν· οὐ
 γὰρ ἀδικεῦμεν· αἱ δ' ἄνθρωπος, ἔσεται καὶ τεῦ κάρρων
 ἄλλος.“

30

XXVII. Ἐκ τούτου κατέβαινε ἐπὶ τὴν Λακεδαίμονα·
 καὶ τοῦ Κλεωνύμου κελεύοντος εἰς ἐφόδου προσβαλεῖν

φοβηθεὶς ὁ Πύρρος, ὥς λέγεται, μὴ διαρπάσωσιν οἱ στρα-
 τιῶται τὴν πόλιν ἐν νυκτὶ προσπεσόντες, ἐπέσχεν, εἰπὼν
 ὅτι ταῦτό ποιήσουσι μεθ' ἡμέραν. Αὐτοὶ τε γὰρ ἦσαν
 ὀλέγοι καὶ ἀπαράσκευοι διὰ τὸ αἰφνίδιον, ὃ τε Ἄρευσ οὖν
 5 ἐτύγγανε παρῶν, ἀλλ' ἐν Κρήτῃ Γορτυνίοις πολεμονμέ-
 νοις βοηθῶν. Καὶ τοῦτο δὴ μάλιστα τὴν πόλιν ἔσωσε δι-
 ἐρημίαν καὶ ἀσθένειαν καταφρονηθεῖσαν. Ὁ μὲν γὰρ
 Πύρρος οὐδένα μαχεῖσθαι νομίζων κατηυλίστατο, τοῦ δὲ
 Κλεωνύμου τὴν οἰκίαν οἱ τε φίλοι καὶ εἰλωτες οὕτως ἐκ-
 10 σμησαν καὶ παρεσκέυασαν, ὥς δειπνήσοντος τοῦ Πύρρου
 παρ' αὐτῷ. Γενομένης δὲ νυκτὸς οἱ Λακεδαιμόνιοι πρῶ-
 τον μὲν ἐβουλεύσαντο τὰς γυναῖκας εἰς Κρήτην ἀποστέλ-
 λειν, αἱ δὲ ἀντέστησαν. Ἀρχιδαμία δὲ καὶ Ξίφος ἔχουσαι
 πρὸς τὴν γερουσίαν ἦλθεν ἐγκαλοῦσα τοῖς ἀνδράσιν
 15 ὑπὲρ τῶν γυναικῶν, εἰ ξὴν αὐτὰς ἀξιοῦσι τῆς Σπάρτης
 ἀπολομένης. Ἐπειτα τῷ στρατοπέδῳ τῶν πολεμίων πα-
 ράλληλον ἐγνώσαν ἐμβαλόντες τάφρον ἐνθεν καὶ ἐνθεν
 αὐτῆς στήσαι τὰς ἀμάξας, μέχρι τοῦ μέσου τῶν τροχῶν
 καταχώσαντες, ὅπως ἔδραν ἔχουσαι δυσεκβίαστον ἐμπο-
 20 δὼν ὥσι τοῖς θηρίοις. Ἀρχομένοις δὲ ταῦτα πράττειν
 ἤκον αὐτοῖς τῶν παρθένων καὶ γυναικῶν αἱ μὲν [ἐν⁴]
 ἱματίοις καταζωσάμεναι τοὺς χιτωνίσκους, αἱ δὲ μονοχι-
 ταινες συνεργασόμεναι τοῖς πρεσβυτέροις. Τοὺς δὲ μά-
 χεσθαι μέλλοντας ἐκέλευον ἡσυχάζειν, καὶ λαβοῦσαι μέ-
 25 τρον αὐταὶ καθ' αὐτὰς ἐξεργάσαντο τῆς τάφρου τὸ τρί-
 τον μέρος. Ἦν δὲ τὸ μὲν πλάτος αὐτῆς πήχεων ἕξ, τὸ δὲ
 βάθος τεττάρων, τὸ δὲ μῆκος ὀκτάπλεθρον, ὥς ἱστορεῖ
 Φύλαρχος, ὥς δ' Ἱερώνυμος, ἔλαττον. Ἄμα δ' ἡμέρα κι-
 νουμένων τῶν πολεμίων τὰ ὅπλα τοῖς νέοις ὀρέγουσαι
 30 καὶ παραδιδούσαι τὴν τάφρον ἀμύνειν καὶ φυλάττειν
 ἐκέλευον, ὥς ἡδὺ μὲν νικᾶν ἐν ὀφθαλμοῖς τῆς πατρίδος
 εὐκλείης δὲ θνήσκειν ἐν χερσὶ μητέρων καὶ γυναικῶν.

κείως τῆς Σπάρτης πεσόντας. Ἡ δὲ Χιλωνὶς ἐκποδὼν οὕσα καθ' ἑαυτὴν βρόχον εἶχεν ἐνημμένον, ὅπως ἐπὶ τῷ Κλεωνύμῳ μὴ γένοιτο τῆς πόλεως ἀλούσης.

XXVIII. Αὐτὸς μὲν οὖν ὁ Πύρρος ἐβιάζετο κατὰ στόμα τοῖς ὀπλίταις πρὸς ἀσπίδας πολλὰς τῶν Σπαρτιατῶν ἀντιπαρατεταγμένας καὶ τάφρον οὐ περατὴν οὐδὲ βάσιν ἀσφαλῆ τοῖς μαχομένοις παρέχουσαν ὑπὸ χαννότητος. Ὁ δὲ παῖς Πτολεμαῖος ἔχων δισχιλίους Γαλάτας καὶ Χάωνων λογάδας ἐξελίξας τὴν τάφρον ἐπειρᾶτο κατὰ τὰς ἀμάξας ὑπερβαίνειν. Αἱ δὲ ὑπὸ βάθους καὶ πνικνότητος οὐ μόνον τούτοις τὴν ἔφοδον, ἀλλὰ καὶ τοῖς Λακεδαιμονίοις δύσεργον ἐποιοῦν τὴν βοήθειαν. Ἀνασπώντων δὲ τῶν Γαλατῶν τοὺς τροχοὺς καὶ ὑποσυρόντων τὰς ἀμάξας εἰς τὸν ποταμὸν, κατιδὼν τὸν κίνδυνον ὁ νεανίας Ἀκρότατος καὶ τὴν πόλιν διαδραμὼν μετὰ τριακοσίων 15 περιῆλθε τὸν Πτολεμαῖον, οὐ συνορώμενος ὑπ' αὐτοῦ διὰ τινὰς συγκλίνας, ἕως προσέβαλε τοῖς ἐσχάτοις καὶ μεταβαλόντας ἠνάγκασε μάχεσθαι πρὸς ἑαυτὸν ὀφθαλμούς ὑπ' ἀλλήλων εἰς τε τὴν τάφρον καὶ περὶ ταῖς ἀμάξαις πίπτοντας, ἄχρι οὐ φόνῳ πολλῷ μόλις ἀνεκόπησαν. 20 Ἐθεώοντο δὲ οἵ τε πρεσβύτεροι καὶ τῶν γυναικῶν τὸ πλήθος ἀριστεύοντα τὸν Ἀκρότατον. Ἐπεὶ δὲ ἀπῆει πάλιν διὰ τῆς πόλεως ἐπὶ τὴν αὐτοῦ τάξιν αἵματος κατάπλεως καὶ γαῦρος ὑπὸ τῆς νίκης ἐπηρμένος, καὶ μεῖζων ἔδοξε γερυῖναι καὶ καλλίων ταῖς Λακείναις καὶ τὴν Χιλωνίδα 25 τοῦ ἔρωτος ἐξήλουν. Τῶν δὲ πρεσβυτέρων τινὲς ἐπηκολούθουν βοῶντες· „οἶχε, Ἀκρότατε, καὶ οἶφε τὰν Χιλωνίδα· μόνον παῖδας ἀγαθοὺς τῷ Σπάρτῃ ποιεῖ.“ Κατὰ δὲ τὸν Πύρρον αὐτὸν ἰσχυρᾶς μάχης συνειστώσης ἄλλοι τε λαμπρῶς ἠγωνίζοντο, καὶ Φυλλίος ἐπὶ πλείστον 30 ἐντισχῶν καὶ πλείστους ἀποκτείνας τῶν βιαζομένων, ὥς ἴσθαι το τραυμάτων πλήθει παραλνύμενον ἑαυτόν, ἐκστάς ἴσθαι το

τινι τῶν ἐπιτεταγμένων τῆς χώρας ἔπεσεν ἐντὸς τῶν ὀπλῶν, ὥστε μὴ γενέσθαι τὸν νεκρὸν ὑπὸ τοῖς πολέμοις.

XXIX. Νυκτὸς δὲ ἡ μάχη διεκρίθη· καὶ κοιμώμενος 5 ὁ Πύρρος ὅψιν εἶδε τοιαύτην. Ἐδόκει βάλλεσθαι κεραυνοῖς ὑπ' αὐτοῦ τὴν Λακεδαίμονα καὶ φλέγεσθαι πᾶσαν αὐτὸν δὲ χαῖρειν. Ὑπὸ δὲ τῆς χαρᾶς ἔξεργρόμενος τοὺς τε ἡγεμόνας ἐκέλευεν ἐν παρασκευῇ τὸν στρατὸν ἔχειν καὶ τοῖς φίλοις διηγείτο τὸν ὄνειρον ὥς ληψόμενος κατὰ 10 κράτος τὴν πόλιν. Οἱ μὲν οὖν ἄλλοι θαυμασιῶς ἐπέθοντο, Λυσιμάχῳ δὲ οὐκ ἤρεσκεν ἡ ὄψις, ἀλλ' ἔφη δεδιέναι, μὴ, καθάπερ τὰ βαλλόμενα τοῖς κεραυνοῖς ἀνέμβατα μένει χωρία, καὶ τῷ Πύρρῳ προσημαίνῃ τὸ θεῖον ἀνέλκον εἶσεσθαι τὴν πόλιν. Ὁ δὲ Πύρρος εἰπὼν ὅτι ταῦτα 15 μὲν ἐστὶ πυλαϊκῆς ὀχλαγωγίας καὶ ἀσοφίαν ἔχοντα πολλήν, ἐκείνο δὲ δεῖ τὰ ὄπλα διὰ χειρῶν ἔχοντας ὑποβάλλειν ἑαυτοῖς

Εἰς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ Πύρρον, ἐξανέστη καὶ προσῆγεν αὐμ' ἡμέρα τὸν στρατὸν. Ἡμῶν 20 νοντο δὲ προθυμία καὶ ἀρετὴ παρὰ δύναμιν οἱ Λακεδαιμόνιοι· καὶ παρήσαν αἱ γυναῖκες ὀρέγουσαι, βέλη καὶ στίλβητα καὶ ποτὸν τοῖς δεομένοις προσφέρουσαι καὶ ἀναλαμβάνουσαι τοὺς τιτρωσχομένους. Τὴν τε τάφρον οἱ Μακεδόνες χοῦν ἐπειρῶντο πολλὴν συμφοροῦντες ὕλην, 25 ὅψ' ἥς ὄπλα καὶ σώματα νεκρῶν ἐπιχειομένης ἀπεκρύνετο. Καὶ πρὸς τοῦτο τῶν Λακεδαιμονίων βοηθοῦντων ὄψθη παρὰ τὴν τάφρον καὶ τὰς ἀμάξας ὁ Πύρρος ἵππῳ βιαζόμενος εἰς τὴν πόλιν. Κραυγῆς δὲ τῶν κατὰ τοῦτο τεταγμένων γενομένης καὶ δρόμου καὶ ὀλολυγμοῦ 30 τῶν γυναικῶν, ἥδη διεξελαύνοντι τῷ Πύρρῳ καὶ προσκειμένῳ τοῖς κατὰ πρόσωπον ἐξήλατο Κοητικῷ βέλει πληγὴς ὁ ἵππος ὑπὸ τὴν γαστέρα καὶ κατέβηκε δυσθανατῶν

τὸν Πύρρον εἰς τόπους ὀλισθηροὺς καὶ κατάντεις. Θορυ-
βουμένων δὲ περὶ τοῦτον τῶν ἐταίρων ἐπέδραμον οἱ
Σπαρτιαῖται, καὶ χρώμενοι τοῖς βέλεσιν ἐξέωσαν ἅπαντας.
Ἐκ δὲ τούτου καὶ τὴν ἄλλην μάχην ἐπαυεν, οἴόμενος ἐν-
δῶσειν τι τοὺς Λακεδαιμονίους σχεδὸν ἀπάντων κατατε- 5
τρωμένων αὐτοῖς, πεπτωκότων δὲ πολλῶν. Ἡ δ' ἀγαθὴ
τύχη τῆς πόλεως, εἴτε πείραν ἀρετῆς λαμβάνουσα τῶν ἀν-
δρῶν, εἴθ' ἑαυτῆς, ὅσην ἐν ἀπόροις ἔχει δύναμιν, ἀπό-
δειξεν διδοῦσα, μοχθηρὰς ἦδη τῶν Λακεδαιμονίων ἐχόν-
των τὰς ἐλπίδας Ἀμεινίαν τε Φωκίαν, τῶν Ἀντιγόνου 10
στρατηγῶν, ἐκ Κορίνθου βοηθήσαντα παρεισέγαγε μετὰ
ξένων, καὶ τοῦτον ἄρτι δεδωγμένων ὁ βασιλεὺς αὐτοῖς
ἄρευσ ἤκεν ἐκ Κρήτης δισχιλίους στρατιώτας κομιζων.
Ἄλ τε δὴ γυναῖκες εὐθύς ἐπὶ τὰς οἰκίας ἐσκεδάσθησαν,
οὐδὲν ἔτι πολυπραγμονεῖν ἄξιον τῶν πολεμικῶν, καὶ 15
τοὺς παρ' ἡλικίαν ἐν τοῖς ὅπλοις ὑπ' ἀνάγκης γενομένους
ἀφέντες αὐτοὺς ἐπὶ τὴν μάχην ἔταξαν.

XXX. Τὸν δὲ Πύρρον ἔσχε μὲν τις ἄλκη καὶ φιλοτι-
μία μᾶλλον διὰ τοὺς προσγεγονότας κρατῆσαι τῆς πό-
λεως· ὥς δὲ οὐδὲν ἐπείραινε, πληγὰς λαβὼν ἀπέστη καὶ 20
τὴν χώραν ἐπόρθει διανοούμενος αὐτόθι χεῖμάσαι. Τὸ
δὲ χρεῶν ἦν ἄφυκτον. Ἐν γὰρ Ἄργει στάσις ἦν Ἀριστείου
πρὸς Ἀρίστιππον. Ἐπεὶ δὲ ὁ Ἀρίστιππος ἐδόκει χοῖσθαι
πῶν τῷ Ἀντιγόνῳ, φθάσας ὁ Ἀριστεύς ἐκάλει τὸν Πύρ-
ρου εἰς τὸ Ἄργος. Ὁ δὲ ἐλπίδας ἐξ ἐλπίδων αἰὲν κυλίνδων 25
καὶ ταῖς μὲν εὐτυχίαις ἐπ' ἄλλας χρώμενος ἀφορμαῖς, αἱ
δὲ ἔπαιεν ἑτέροις βουλόμενος ἀναπληροῦν πράγμασιν,
οὔτε ἤτταν οὔτε νίκην ὄρον ἐποιεῖτο τοῦ ταράττεσθαι
καὶ ταράττειν. Εὐθύς οὖν ἀνεξεύγνυνεν ἐπὶ τὸ Ἄργος. Ὁ
δὲ ἄρευσ ἐνέδρας τε πολλὰς ὑφείλκε καὶ καταλαβὼν τὰ 30
χαλεπώτατα τῆς ὁδοῦ περιέκοπτε τοὺς Γαλάτας καὶ τοὺς
Μολοσσούς ὀπισθοφυλακοῦντας. Τῷ δὲ Πύρρῳ προεί-

ρητο μὲν ἐκ τῶν ἱερῶν ἀλόβων γενομένων ὑπὸ τοῦ μά-
 τεως ἀποβολή τινος τῶν ἀναγκαίων, παρὰ δὲ τὸν καιρὸν
 τότε τῷ θορύβῳ καὶ τῷ κινήματι τὸν λογισμὸν ἐκκρου-
 σθεὶς ἐκέλευσε τὸν υἱὸν Πτολεμαῖον λαβόντα τοὺς ἐταί-
 5 ρους παραβοηθεῖν, αὐτὸς δὲ θάπτον ἐκ τῶν στενωπῶν ἐφελ-
 κόμενος τὴν στρατιὰν ὑπήγεν. Ὁξεῖας δὲ περὶ τὸν Πτο-
 λεμαῖον μάχης γενομένης καὶ τῶν ἐπιλέκτων Λακεδαιμο-
 νίων, ὧν Εὐαλκος ἡγεῖτο, τοῖς μαχομένοις πρὸ αὐτοῦ
 συμπλεκόμενων, ἀνὴρ πλήκτης καὶ δραμεῖν ὀξύς, Ὅρου-
 10 σος ὄνομα, Κρής Ἀπτεραῖος, ἐκ πλαγίου παραδραμὼν
 ἀγωνιζόμενον ἐκθύμως τὸν νεανίσκον ἐπάταξε καὶ κατέ-
 βαλε. Πεσόντος δὲ ἐκείνου καὶ τροπῆς γενομένης τῷ
 περὶ αὐτὸν οἱ Λακεδαιμόνιοι διώκοντες καὶ κρατοῦντες
 ἔλαθον εἰς τὸ πεδίον συνεμβалόντες καὶ ἀποληφθέντες
 15 ὑπὸ τῶν ὀπλιτῶν, ἐφ' οὓς ὁ Πύρρος ἄρτι τὸν θάνατον τοῦ
 παιδὸς ἀκηκοὺς καὶ περιπαθὼν ἐπέστρεψε τοὺς ἱππεῖς
 τῶν Μολοσσῶν. Καὶ πρῶτος εἰσελάσας ἐνεπίμπλετο
 φόνον τῶν Λακεδαιμονίων, αἰὲ μὲν τις ἄμαχος καὶ δεινὸς
 ἐν τοῖς ὅπλοις φαινόμενος, τότε δὲ ὑπερβάλλον τόλμῃ
 20 καὶ βίᾳ τοὺς προτέρους ἀγῶνας. Ἐπεὶ δὲ ἐπέβαλε τῷ Εὐ-
 ἀλκῳ τὸν ἵππον, ὁ μὲν ἐκ πλαγίου παραστὰς μικρὸν
 ἐδέησε τῷ ξίφει τὴν ἐπὶ τῆς ἡνίας χεῖρα διακόψαι τοῦ
 Πύρρου, τὴν δὲ ἡνίαν πατάξας ἀπέκοψεν. Ὁ δὲ Πύρρος
 ἅμα τῇ πληγῇ τοῦ δόρατος διελάσας ἐκείνον ἀπερρῦν τοῦ
 25 ἵππου, καὶ περὶ ἥδη πάντας ἐπὶ τῷ Εὐαλκῳ μαχομένους
 ἀπέκτεινε τοὺς λογάδας. Καὶ μέγα τοῦτο τῇ Σπάρτῃ
 παρανάλωμα τοῦ πολέμου πέρας ἔχοντος ἐποίησεν ἡ φι-
 λοτιμία τῶν ἀρχόντων.

XXXI. Ὁ δὲ Πύρρος ὥσπερ ἐναγισμὸν τινα τῷ παιδί
 30 τελέσας καὶ λαμπρὸν ἐπιτάφιον ἀγωνισάμενος καὶ πολὺ
 τῆς λύπης ἐν τῷ πρὸς τοὺς πολέμιους ἀφῆλς θυμῷ πρὸς
 ἡγεν ἐπὶ τὸ Ἄργος. Καὶ τὸν Ἀντίγονον ἥδη πυνθανόμε-

νος ἐπὶ τῶν ἄκρων ὑπὲρ τοῦ πεδίου καθῆσθαι περὶ τὴν
 Ναυπλίαν ἐστρατοπέδευσε. Τῇ δ' ὕστεραία κήρυκα πρὸς
 τὸν Ἀντίγονον ἐπεμψε, λυμεῶνά τε καλῶν καὶ προκαλού-
 μενος εἰς τὸ πεδίου καταβάντα διαγωνίσασθαι περὶ τῆς
 βασιλείας. Ὁ δὲ ἀπεκρίνατο τὴν μὲν αὐτοῦ στρατηγίαν οὐχ
 ὄπλων μᾶλλον ἢ καιρῶν εἶναι, τῷ δὲ Πύρρῳ πολλὰς
 ὁδοὺς ἀνεργέναι πρὸς θάνατον, εἰζὴν μὴ σχολάζει. Πρὸς
 δὲ ἀμφοτέροισι πρέσβεις ἦκου ἔξ Ἀργεῶν, ἀπαλλάττεσθαι
 δεόμενοι καὶ τὴν πόλιν ἔαν μηδετέρου γενομένην, εὖνουν
 δὲ οὐσαν ἀμφοτέροις. Ὁ μὲν οὖν Ἀντίγονος ἐπείθετο καὶ 10
 τὸν υἱὸν ἐδίδου τοῖς Ἀργείοις ὅμηρον, ὁ δὲ Πύρρος ὡμο-
 λόγει μὲν ἀπαλλαγῆσεσθαι, μὴ παρέχων δὲ πίστιν ὑπο-
 πτότερος ἦν. Γίνεται δὲ σημεῖον αὐτῷ τε τῷ Πύρρῳ
 μέγα, τῶν γὰρ βοῶν τεθυμένων αἱ κεφαλαὶ κείμεναι χω-
 ρὶς ἡδη τὰς τε γλώττας ὥφθησαν προβάλλουσιν καὶ περι- 15
 λιχμώμεναι τὸν ἑαυτῶν φόνον, ἐν τε τῇ πόλει τῶν Ἀρ-
 γείων ἢ τοῦ Λυκείου προφήτις Ἀπόλλωνος ἐξέδραμι
 βοῶσα νεκρῶν ὄραν καὶ φόνου κατάπλεω τὴν πόλιν, τὸν
 δ' αἶτόν ἐπὶ τὸν ἀγῶνα χωροῦντα, εἴτα φροῦδον εἶναι.

XXXII. Σκότους δὲ πολλοῦ προσμίξας ὁ Πύρρος τοῖς 20
 τείχεσι καὶ πύλιν ἐνδρών, ἣν Διαμπερὲς καλοῦσιν, ἀνεωγ-
 μένην ὑπὸ τοῦ Ἀριστεύου αὐτοῖς, ἄχρὶ μὲν τοῦ παρυσ-
 πεσεῖν τοὺς Γαλάτας τοὺς παρ' αὐτοῦ καὶ τὴν ἀγορὰν
 καταλαβεῖν ἐλάνθανε· τῆς δὲ πύλης τοὺς ἐλέφαντας οὐ
 διχομένης καὶ διὰ τοῦτο τοὺς πύργους αὐτῶν ἀφαιρῶν- 25
 των, εἴτα πάλιν ἐν σκότει καὶ θορύβῳ περιτιθέντων καὶ
 γενομένης διατριβῆς, οἱ Ἀργεῖοι συναισθόμενοι πρὸς τὴν
 Ἀσπίδα καὶ τοὺς ὀχυροὺς τόπους ἀνέβησαν καὶ τὸν Ἀντί-
 γονον ἐκάλουν πέμποντες. Ὁ δὲ αὐτὸς μὲν ἐγγὺς προσ-
 ελάσας ἐφῆδρευσεν, τοὺς δὲ στρατηγούς καὶ τὸν υἱὸν εἰσέ- 30
 πεμψε συχνὴν βοήθειαν ἄγοντας. Ἦκε δὲ καὶ Ἄρευσ
 ἔχων χιλούς Κρήτας καὶ Σπαρτιάτας τοὺς ἐλαφροτάτους.

Καὶ πάντες ἅμα τοῖς Γαλάταις προσβαλόντες εἰς πολὺν
 θόρυβον κατέστησαν αὐτούς. Ὁ δὲ Πύρρος εἰσιὼν μετ'
 ἀλαλαγμοῦ καὶ βοῆς παρὰ τὴν Κυλάραβιν, ὡς οἱ Γαλάται
 τοῖς περὶ αὐτὸν ἀντηλάλαξαν οὐκ ἰταμόν οὐδὲ θαρσύν-
 5 λείον, εἰκασε ταραττομένων εἶναι τὴν φωνὴν καὶ ποιοῦν-
 των. Ἐπῆγεν οὖν θάπτον ὠθῶν τοὺς πρὸ αὐτοῦ τῶν
 ἱππέων δυσοδοῦντας ἐν τοῖς ὀχετοῖς, ὧν ἡ πόλις ἐστὶ με-
 στη, καὶ κινδυνεύοντας. Ἦν δὲ καὶ ἀσάφεια πολλή τῶν
 ῥωμένων καὶ παραγγελλομένων ἐν νυκτομαχίᾳ, καὶ
 10 πλάναι καὶ διασπασμοὶ περὶ τοὺς στενωπούς, καὶ στρα-
 γίας οὐδὲν ἔργον ὑπὸ σκότους καὶ βοῆς ἀκρίτου καὶ στε-
 νότητος, ἀλλὰ διέτριβον ἄλλως περιμένοντες ἀμφοτέρω
 τὴν ἡμέραν. Ἦδη δὲ διαλάμποντος ἡ τε Ἀσπίς ὄπλῳ
 περίπλεως πολεμίων ὀφθαλμοῖς τὸν Πύρρον διετάραξε, καὶ
 15 τῆς ἀγορᾶς ἐν πολλοῖς ἀναθήμασι κατιδὼν λύκον χαλ-
 κοῦν καὶ ταῦρον οἶον εἰς μάχην ἀλλήλοισι συνιόντας ἐξ-
 πλάγῃ, χρησμόν τινα πρὸς ἑαυτὸν ἀνενεγκὼν παλαιὸν
 ὡς ἀποθανεῖν αὐτῷ πεπωμένον, ὅταν λύκον ἴδῃ ταύρῳ
 μαχόμενον. Ταῦτα δὲ Ἀργεῖοι πάθους ὑπομνήματα πα-
 20 λαιοῦ γεγενῆσθαι παρ' αὐτοῖς λέγουσι. Διαναὼ γάρ τις
 πρῶτον ἐπέβη τῆς χώρας κατὰ τὰ Πυράμια τῆς Θυρεάτι-
 δος εἰς Ἄργος πορευομένῳ λύκον φανῆναι ταύρῳ μαχ-
 μενον· θέμενον δὲ τὸν Διαναόν, ὡς ὁ λύκος εἴη πρὸς αὐ-
 τοῦ, ξένον γὰρ οὐκ αὐτῷ ἐγγωρίοις ἐπιτίθεσθαι καθάπερ
 25 αὐτόν, ἐφορᾶν τὴν μάχην, καὶ τοῦ λύκου κρατήσαντα
 Ἀπόλλωνι Λυκίῳ προσευξάμενον ἐπιχειρῆσαι καὶ περ-
 γενέσθαι, στάσει Γελάνορος, ὃς τότε τῶν Ἀργείων ἐβασί-
 λευεν, ἐκπεσόντος. Τὸ μὲν οὖν ἀνάθημα τοῦτον εἶ-
 τὸν λόγον.

30 XXXIII. Πρὸς δὲ τὴν ὄψιν ὁ Πύρρος ἅμα καὶ τῶν
 δὲν ὧν ἥλπισε προχωρεῖν ἀθρυμῶν ἀναστρέφειν διέ-
 ειτο· τὰς δὲ πύλας στενὰς οὔσας φοβούμενος ἐπεμ-

πρὸς τὸν υἱὸν Ἐλενον μετὰ τῆς πολλῆς δυνάμεως ἔξω
 καταλελειμμένον, κελεύων τοῦ τείχους διασκάπτειν καὶ
 δέχεσθαι τοὺς ἐκπίπτοντας, ἂν ἐνοχλῶσιν οἱ πολέμιοι.
 Σπουδῇ δὲ καὶ θυρήβῳ τοῦ πεμφθέντος οὐδὲν σαφὲς
 ἀπαγγέλλοντος, ἀλλὰ καὶ διαμαρτίας γενομένης, τῶν θη- 5
 ρίων τὰ λοιπὰ καὶ στρατιώτας ἀναλαβὼν τοὺς κρατίστους
 ὁ νεανίσκος εἰσω διὰ τῶν πυλῶν ἐχώρει τῷ πατρὶ βοη-
 θήσων. Ἐτυχε δὲ ὁ Πύρρος ἀναστρέφων ἤδη. Καὶ μέχρι
 μὲν ἡ ἀγορὰ παρείχεν ὑπεξάγοντι χώραν καὶ μαχομένῳ
 ἐκ μεταβολῆς ἡμύνετο τοὺς ἐπιφερομένους· ἐπεὶ δὲ τῆς 10
 ἀγορᾶς εἰς τὸν στενωπὸν ἐξωσθεῖς τὸν ἐπὶ τὴν πύλην
 ἀνῆκοντα συνέπιπτε τοῖς ἐπιβοηθοῦσιν ἐξ ἐναντίας προσ-
 φερομένοις, οἱ μὲν οὐχ ὑπήκουον ὑποχωρεῖν βοῶντος
 αὐτοῦ, τοὺς δὲ καὶ πάννυ προθύμους ὄντας εἶργον οἱ κα-
 τόπιν ἀπὸ τῆς πύλης ἐπιχεόμενοι. Καὶ γὰρ ὁ μέγιστος 15
 ἐλέφας ἐν τῇ πύλῃ πλάγιος παραπιστῶν καὶ βρυχώμενος
 ἐμποδὼν ἔκειτο τοῖς ἀποτρεπομένοις, καὶ τῶν προεισε-
 ληλυθότων ἕτερος, ᾧ Νίκων ὄνομα ἦν, ἀπορρυστά τὸν
 ἐπιστάτην ὑπὸ τραυμάτων ζητῶν ἀναλαβεῖν καὶ φερόμε-
 νος πρὸς τοῦναντίον τοῖς ὑπεξάγουσιν, ἀνέμιξε φίλους 20
 ὁμοῦ καὶ πολεμίους ὠθομένους ὑπ' αὐτοῦ· καὶ περι-
 έπιπτον ἀλλήλοις, ἕως εὐρὼν νεκρὸν ἀνέλλετο τῇ προ-
 βοσκίδι καὶ τοῖς ὁδοῦσιν ἀμφοτέροις ὑπολαβὼν ἀνέ-
 στρεφε πάλιν, ὥσπερ ἐμμανὴς ἀνατρέπων καὶ διαφθεί-
 ρων τοὺς ἐντυγχάνοντας. Οὕτω δὲ θλιβομένων καὶ συμ- 25
 πλουμένων πρὸς ἀλλήλους οὐδεὶς οὐδὲν ἑαυτῷ καθ' ἑνα
 λῆσθαι δυνατὸς ἦν, ἀλλ' ὥσπερ ἐν σῶμα συγγεγομφω-
 μένον ἑαυτῷ τὸ πᾶν πληθὸς ἐλάμβανε πολλὰς ἀποκλί-
 σεις καὶ μεταβολὰς ἐπ' ἀμφοτέρα. Καὶ μάχαι μὲν ἦσαν
 ὀλίγαι πρὸς τοὺς ἐναπολαμβανομένους ἀεὶ τῶν πολέμιων 30
 ἢ προσκειμένους ὀπισθεν, πλεῖστα δὲ ἑαυτοὺς εἰργάζοντο
 κακὰ. Σπασάμενον γὰρ τὸ ξίφος ἢ κλίναντα λόγχην οὐκ

ἦν ἀναλαβεῖν οὐδὲ καταθέσθαι πάλιν, ἀλλ' ἐχώρει δι' ὧν ἔτυχε τὰ τοιαῦτα πάντα, καὶ περιπίπτοντες ἀλλήλοις ἔθνησκον.

- XXXIV. Ὁ δὲ Πύρρος ἐφορῶν τὸν περιέχοντα χιμῶνα καὶ κλύδωνα, τὴν μὲν στεφάνην, ἣ διασήμεον ἦν τὸ κράνος, ἀφελὼν ἔδωκε τιμὴν τῶν ἐταίρων, αὐτὸς δὲ τῷ ἵππῳ πεποιθὼς εἰς τοὺς ἐπομένους τῶν πολεμίων ἐνέβαλε, καὶ δόρατι πληγὴς διὰ τοῦ θώρακος οὐ καιρίαν πληγὴν οὐδὲ μεγάλην ἐπέστρεψε κατὰ τοῦ καταξάντος.
- 10 ὃς ἦν Ἀργεῖος, οὐ τῶν ἐπιφανῶν, ἀλλὰ πενιχοῦς καὶ πρεσβυτέρας υἱὸς γυναικός. Αὕτη τότε θεωμένη τὴν μάχην ὥσπερ αἱ λοιπαὶ γυναῖκες ἀπὸ τοῦ τέλους, ὡς ἐπέγνω συνεστῶτα τῷ Πύρρῳ τὸν υἱόν, ἐκπαθῆς γενομένη πρὸς τὸν κίνδυνον, ἄρασα κεραμίδα ταῖς χερσὶν ἀμφοτέραις ἀφῆκεν ἐπὶ τὸν Πύρρον. Ἐμπεσούσης δὲ τῇ κεφαλῇ κατὰ τοῦ κράνους καὶ τῶν σπονδύλων πρὸς τὴν βάσιν τοῦ τραχήλου συντριβέντων, αἱ τε ὄψεις συνεχύθησαν αὐτοῦ καὶ προήκοντο τὰς ἡνίας αἱ χεῖρες. Αὐτὸς δὲ κατενεχθεὶς παρὰ τὸν τοῦ Λικυμνίου σηκὸν ἐπέσεν ὑπὸ
- 20 τῶν πολλῶν ἀγνοούμενος. Ζώπυρος δὲ τις τῶν παρὰ Ἀντιγόνῳ στρατενομένων καὶ δύο ἢ τρεῖς ἕτεροι προσδραμόντες καὶ κατανοήσαντες εἰς τινα θυρῶνα παρῆλκυσαν αὐτὸν ἀρχόμενον ἐκ τῆς πληγῆς ἀναφέρεισθαι. Σπασαμένου δὲ τοῦ Ζωπύρου μάχαιραν Ἰλλυρικὴν ὡς
- 25 τὴν κεφαλὴν ἀποτεμοῦντος ἐνέβλεψε δεινόν, ὥστε τὸν Ζώπυρον περίφοβον γενόμενον καὶ τὰ μὲν τρέμοντα ταῖς χερσὶ, τὰ δὲ ἐπιχειροῦντα, θορύβου δὲ καὶ ταραχῆς μεστὸν ὄντα, μὴ κατ' ὀρθόν, ἀλλὰ παρὰ τὸ στόμα καὶ τὸ γένειον ἀποτέμνοντα βραδέως καὶ μόλις ἀποσπάσαι τὴν
- 30 κεφαλὴν. Ἦδη δὲ σύνδηλον ἦν τὸ γεγονός πλεόσιν, καὶ προσδραμὼν ὁ Ἀλκυονεὺς ᾗτησε τὴν κεφαλὴν ὡς ἂν κατανοήσων. Λαβὼν δὲ ἀφίππευσε πρὸς τὸν πατέρα καὶ

καθεζομένῳ μετὰ τῶν φίλων προσέβαλε. Θεασάμενος δὲ καὶ γνοὺς ὁ Ἀντίγονος τὸν μὲν υἱὸν ἀπήλασε τῇ βακτηρίᾳ παίων καὶ καλῶν ἐναγῇ καὶ βάρβαρον, αὐτὸς δὲ τὴν χλαμύδα προθέμενος τοῖς ὄμμασιν ἐδάκρυσεν, Ἀντιγόνου τοῦ πάππου μνησθεὶς καὶ Δημητρίου τοῦ πατρός, οἰκείων παραδειγμάτων εἰς τύχης μεταβολήν. Τὴν μὲν οὖν κεφαλὴν καὶ τὸ σῶμα τοῦ Πύρρου κοσμήσας ἔκασεν· ἐπεὶ δὲ ὁ Ἀλκυονεὺς τῷ Ἑλένῳ περιτυχὼν ταπεινῶ καὶ χλαμύδιον λιτὸν ἀμπεχομένῳ φιλανθρωπῶς ἐνέτυχε καὶ τῷ πατρὶ προσήγαγεν, ἰδὼν ὁ Ἀντίγονος „Βελτίονα 10 μὲν“ εἶπεν „ὦ παῖ, ταῦτα τῶν προτέρων, ἀλλ’ οὐδὲ νῦν ὀρθῶς τῷ μὴ περιελεῖν τὴν ἐσθῆτα ταύτην, ἢ μᾶλλον ἡμᾶς κατασχύνει τοὺς κρατεῖν δοκοῦντας.“ Ἐκ τούτου φιλοφρονησάμενος καὶ κοσμήσας τὸν Ἑλενον ἀπέστειλεν εἰς Ἡπειρον, καὶ τοῖς φίλοις τοῦ Πύρρου πρῶτος ἐνετύγ- 15 χανε τοῦ στρατοπέδου καὶ τῆς δυνάμεως πάσης κύριος γενόμενος.

20

ΓΑΙΟΣ ΜΑΡΙΟΣ.

1. Γαίου Μαρίου τρίτον οὐκ ἔχομεν εἰπεῖν ὄνομα, 25 καθάπερ οὐδὲ Κοῖντου Σερτωρίου τοῦ κατασχόντος Ἰβηρίαν οὐδὲ Λευκίου Μομμίου τοῦ Κόρινθον ἐλόντος· ὁ γὰρ Ἀχαϊκὸς τούτῳ γε τῆς πράξεως ἐπώνυμον γέγονεν, ὥς ὁ Ἀφρικανὸς Σκηπίωνι καὶ ὁ Μακεδονικὸς Μιτέλλῳ. Ἐξ οὗ καὶ μάλιστα Ποσειδώνιος ἐλέγχειν οἶεται τοὺς τὸ 30 τρίτον ὄνομα Ῥωμαίοις κύριον εἶναι νομίζοντας, οἷον τοὶ Κάμιλλον καὶ τὸν Μάρκελλον καὶ τὸν Κάτωνα· γίνεσθαι

γὰρ ἀνωμότους τοὺς ἀπὸ μόνων τῶν δυεῖν προσαγορευ-
ομένους. Λαμβάνει δὲ ἑαυτὸν ὅτι τοῦτ' αὖ λόγῳ πάλιν
αὐτὸς ἀνωμότος ποιεῖται τὰς γυναῖκας· οὐδεμίᾳ γὰρ
γυναικὶ τίθεται τῶν ὀνομάτων τὸ πρῶτον, ὅπερ οἴεται
5 κυρίως ὄνομα Ῥωμαίοις ὑπάρχειν ὁ Ποσειδώνιος, τῶν
δὲ ἄλλων τὸ μὲν κοινὸν ἀπὸ συγγενείας, τοὺς Πομπηίους
καὶ τοὺς Μαλλίους καὶ τοὺς Κορνηλίους, ὥσπερ ἂν Ἡρα-
κλείδας τις εἴποι καὶ Πελοπίδας, τοῦτο δὲ προσηγορικὸν
ἐξ ἐπιθέτου πρὸς τὰς φύσεις ἢ τὰς πράξεις ἢ τὰ τοῦ σώ-
10 ματος εἶδη καὶ πάθη τίθεσθαι, τὸν Μακρίνον καὶ τὸν
Τουρκουᾶτον καὶ τὸν Σύλλαν, οἷόν ἐστιν ὁ Μνήμων ἢ ὁ
Γρυπὸς ἢ ὁ Καλλίνικος. Εἰς μὲν οὖν ταῦτα πολλὰς δι-
δῶσιν ἐπιχειρήσεις ἢ τῆς συνηθείας ἀνωμαλία.

II. Τῆς δὲ ὥφους τῆς Μαρτίου λιθίνην εἰκόνα κειμένην
15 ἐν Ῥαβέννῃ τῆς Γαλατίας ἐθεώμεθα πᾶν τῇ λεγομένη
περὶ τὸ ἥθος σκευφνότητι καὶ πικρία πρέπουσαν. Ἀν-
θρώδης γὰρ φύσει καὶ πολεμικὸς γενόμενος, καὶ στρατιω-
τικῆς μᾶλλον ἢ πολιτικῆς παιδείας μεταλαβὼν ἀκρατοὶ
ἐν ταῖς ἐξουσίαις τὸν θυμὸν ἔσχε. Αἰετᾶται δὲ μῆτε γράμ-
20 ματα μαθεῖν Ἑλληνικὰ μῆτε γλώττη πρὸς μηδὲν Ἑλλη-
νίδι χρῆσθαι τῶν σπουδῆς ἐχομένων, ὥς γελοῖον γράμ-
ματα μαθάνειν ὧν οἱ διδάσκαλοι δουλεύουσιν ἑτέροις
μετὰ δὲ τὸν δεύτερον θρίαμβον ἐπὶ ναοῦ τινος καθιερού-
σει θέας Ἑλληνικὰς παρέχων εἰς τὸ θέατρον ἔλθων καὶ
25 μόνον καθίσας εὐθύς ἀπαλλαγῆναι. Ὡς περ οὖν Ξενο-
κράτει τῷ φιλοσόφῳ σκυνθρωποτέρεω δοκοῦντι τὸ ἥθος
εἶναι πολλάκις εἰώθει λέγειν ὁ Πλάτων, „Ὡ μακάριε Ξε-
νόκρατες, θύεταῖς Χάρισιν,“ οὕτως εἰ τις ἐπεισε Μάρτιον
θύειν ταῖς Ἑλληνικαῖς Μούσαις καὶ Χάρισιν, οὐκ ἂν ἐκ-
30 πρεπεστάταις στρατηγίαις καὶ πολιτείαις ἀμορφωτάτη
ἐπεθῆκε κορωνίδα, ὑπὸ θυμοῦ καὶ φιλαρχίας ἀώρου καὶ
πλεονεξιδῶν ἀπαρηγορήτων εἰς ὠμότατον καὶ ἀγριώτατον

γῆρας ἐξοκέλλας. Ταῦτα μὲν οὖν ἐπὶ τῶν πράξεων αὐτῶν εὐθὺς θεωρεῖσθω.

III. Γενόμενος δὲ γυνέων παντάπασιν ἀδόξων, αὐτοργῶν δὲ καὶ πενήτων, πατρὸς μὲν ὁμωνύμου, μητρὸς δὲ Φουλκινίας, ὅψέ ποτε πόλιν εἶδε καὶ τῶν ἐν πόλει δια- 5 τριβῶν ἐγεύσατο, τὸν δὲ ἄλλον χρόνον ἐν κώμῃ Κιρραιῶνι τῆς Ἀρπίνης δίαιταν εἶχε, πρὸς μὲν ἀστείου καὶ γλαφυρὸν βίον ἀγροικοτέραν, σῶφρονα δὲ καὶ ταῖς πάλαι Ῥωμαίων τροφαῖς ἐοικυῖαν. Πρώτην δὲ στρατείαν στρατευσάμενος ἐπὶ Κελτίβηρας, ὅτε Σκηπίων Ἀφρικανὸς 10 Νομαντίαν ἐπολιόρκει, τὸν στρατηγὸν οὐκ ἐλάνθανεν ἀνδρεία τῶν ἄλλων νέων διαφέρων καὶ τὴν μεταβολὴν τῆς διαίτης, ἣν ὑπὸ τρυφῆς καὶ πολυτελείας διαφθαρμέ- νοις ἐπῆγε τοῖς στρατεύμασιν ὁ Σκηπίων, εὐκολώτατα προσδεχόμενος. Λέγεται δὲ καὶ πολέμιον ἄνδρα συστάς 15 καταβαλεῖν ἐν ὅφει τοῦ στρατηγοῦ. Διὸ ταῖς τε ἄλλαις προήγετο τιμαῖς ὑπ' αὐτοῦ, καὶ ποτε λόγου μετὰ δεῖπνον ἐμπεσόντος ὑπὲρ στρατηγῶν καὶ τῶν παρόντων ἐνὸς εἶπε ἀληθῶς διαπορήσαντος εἶτε πρὸς ἡδονὴν ἐρομένου τὸν Σκηπίωνα, τίνα δὴ τοιοῦτον ἔξει μετ' ἐκείνον ἡγεμόνα 20 καὶ προστάτην ὁ Ῥωμαίων δῆμος, ὑπερκατακειμένου τοῦ Μαρίου τῇ χειρὶ τὸν ὦμον ἡρέμα πατάξας ὁ Σκηπίων, „Τάχα δὲ τοῦτον“ εἶπεν. Οὕτως εὐφυῆς ἦν ὁ μὲν ἐκ μειρακίου φανῆναι μέγας, ὁ δὲ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τὸ τέλος νοῆσαι. 25

IV. Τὸν δ' οὖν Μάριον ὑπὸ ταύτης λέγεται μάλιστα τῆς φωνῆς, ὥσπερ ὑπὸ θείας κληδόνος, ἐπαρθέντα ταῖς ἐλπίσιν ὁρμησάιν πρὸς τὴν πολιτείαν, καὶ τυχεῖν δημαρχίας Κεκιλίου Μιτέλλου σπουδάσαντος, οὗ τὸν οἶκον ἐξ ἀρχῆς καὶ πατρόθεν ἐθεράπευεν. Ἐν δὲ τῇ δημαρχίᾳ νό- 30 μον τινα περὶ ψηφοφορίας γράφοντες αὐτοῦ δοκοῦντα τῶν δυνατῶν ἀφαιρεῖσθαι τὴν περὶ τὰς κρίσεις ἰσχύν,

ἐνιστάμενος Κόττας ὁ ὕπατος συνέπεισι τὴν βουλὴν τῷ
 μὲν νόμῳ μάχεσθαι, τὸν δὲ Μάριον καλεῖν λόγον ὑφί-
 ξοντα. Καὶ τοῦ δόγματος τούτου γραφέντος εἰσελθὼν
 ἐκεῖνος οὐκ ἔπαθε νέου πάθους ἀπὸ μηδενὸς λαμπροῦ
 5 προεληλυθότος ἄρτι πρὸς τὴν πολιτείαν, ἀλλ' ἑαυτῷ δι-
 δοὺς ἥδη φρονεῖν ἡλίκων καὶ μετέπειτα πράξεις ἔδωκαν
 ἠπείλησε τὸν Κότταν ἀπάξειν εἰς τὸ δεσμοκτήριον, εἰ μὴ
 διαγράψει τὸ δόγμα. Τοῦ δὲ πρὸς Μέτελλον τραπομέ-
 νου καὶ γνώμην ἐρωτῶντος, Μέτελλος μὲν ἀναστὰς συν-
 10 ηγόρει τῷ ὑπάτῳ, Μάριος δὲ τὸν ὑπηρέτην μεταπεμψά-
 μενος ἔξωθεν ἐκέλευεν ἀπάγειν αὐτὸν τὸν Μέτελλον εἰς
 τὸ δεσμοκτήριον. Ἐκείνου δὲ τοὺς ἄλλους ἐπικαλουμέ-
 νου δημάρχους ἐβοήθει μὲν οὐδείς, ἡ δὲ σύγκλητος ἐ-
 ξασα προήκατο τὸ δόγμα. Καὶ λαμπρὸς ἐξελάσας ὁ Μά-
 15 ριος εἰς τὸ πλῆθος ἐκύρωσε τὸν νόμον, δόξας ἄκαμptos
 μὲν εἶναι πρὸς φόβον, ἄτρεπτος δὲ ὑπ' αἰδοῦς, θεινὸς δὲ
 κατὰ τῆς βουλῆς ἀνίστασθαι χάριτι τῶν πολλῶν δημα-
 γωγῶν. Οὐ μὴν ἀλλὰ ταύτην μὲν ταχέως μετέστησεν
 ἑτέρῳ πολιτεύματι τὴν δόξαν. Νόμου γὰρ εἰσφερομένου
 20 περὶ σίτου διανομῆς τοῖς πολίταις ἐναντιωθεὶς ἐρωμε-
 νέστατα καὶ κρατήσας, εἰς τὸ ἴσον ἑαυτὸν κατέστησε τῇ
 τιμῇ πρὸς ἀμφοτέρους ὡς μηδετέροις παρὰ τὸ συμφέρον
 χαριζόμενος.

V. Μετὰ δὲ τὴν δημαρχίαν ἀγορανομίαν τὴν μείζονα
 25 παρήγγειλε. Δύο γὰρ εἰσι τάξεις ἀγορανομῶν, ἡ μὲν
 ἀπὸ τῶν δίφρων τῶν ἀγκυλοπόδων, ἐφ' ὧν καθεζόμενοι
 χρηματίζουσιν, ἔχουσα τοῦνομα τῆς ἀρχῆς, τὴν δ' ὕπα-
 δεστέραν δημοτικὴν καλοῦσιν. Ὅταν δὲ τοὺς ἐντιμοτέ-
 ρους ἔλονται περὶ τῶν ἑτέρων πάλιν τὴν ψῆφον λαμβά-
 30 νουσιν. Ὡς οὖν ὁ Μάριος φανερός ἦν λειπόμενος ἐν
 ἐκείνῃ, ταχὺ μεταστὰς αὐθις ἦται τὴν ἑτέραν. Δόξας δὲ
 θρασὺς εἶναι καὶ ἀνθάδης ἀπέτυχε· καὶ δυσὶν ἐν ἡμέρῃ

μὴ περιπεσὼν ἀποτεύξεισιν, ὃ μηδεὶς ἔπαθεν ἄλλος, οὐδὲ
 μικρὸν ὑψήκατο τοῦ φρονήματος, ὥστερον δὲ οὐ πολλῶ
 στρατηγίαν μετελθὼν ὀλίγον ἐδέησεν ἐκπεσεῖν, ἔσχατος
 δὲ πάντων ἀναγορευθεὶς δίκην ἔσχε δεκασμοῦ. Μάλιστα
 δὲ ὑποψίαν παρέσχε Κασσίου Σαβάκωνος οἰκέτης ὄφθεις 5
 ἐν τῷ τῶν δρυφάκτων ἀναμεμιγμένος τοῖς φέρουσι τὰς
 ψήφους· ὁ γὰρ Σαβάκων ἦν ἱταῖρος ἐν τοῖς μάλιστα
 Μαρίου. Κληθεὶς οὖν οὗτος ὑπὸ τῶν δικαστῶν ἔφη διὰ
 τὸ καῦμα διψήσας ὕδωρ ψυχρὸν αἰτῆσαι καὶ τὸν οἰκέτην
 ἔχοντα ποτήριον εἰσελθεῖν πρὸς αὐτόν, εἰτ' εὐθύς οἶχε- 10
 σθαι πίνοντας. Οὗτος μὲν οὖν ὑπὸ τῶν μετὰ ταῦτα τιμη-
 τῶν ἐξέπεσε τῆς βουλῆς, ἐπιτήδειος εἶναι παθεῖν τοῦτο
 δοξάς ἢ διὰ τὴν ψευδομαρτυρίαν ἢ διὰ τὴν ἀκρασίαν·
 ἐπὶ δὲ τὸν Μάριον καὶ Γάιος Ἑρέννιος μάρτυς εἰσαχθεὶς
 οὐκ ἔφη πάτριον εἶναι καταμαρτυρεῖν πελατῶν, ἀλλὰ τὸν 15
 νόμον ἀφιέναι ταύτης τῆς ἀνάγκης τοὺς πάτρωνας· οὐ-
 τως γὰρ οἱ Ῥωμαῖοι τοὺς προστάτας καλοῦσι· τοῦ δ'
 Ἑρεννίου οἶκον τοὺς Μαρίου γονεῖς καὶ Μάριον αὐτὸν
 ἐξ ἀρχῆς γεγονέναι πελάτας. Ἀποδεξαμένων δὲ τὴν ἀπόρ-
 ρησιν τῆς μαρτυρίας τῶν δικαστῶν αὐτὸς ἀντίειπεν ὁ 20
 Μάριος πρὸς τὸν Ἑρέννιον ὥς, ὅτε πρῶτον ἄρχων ἀνη-
 γορεύθη, τὸν πελάτην ἐκβεβηκώς· ὅπερ ἦν οὐ παντά-
 πασι ἀληθές. Ἀρχὴ γὰρ οὐ πᾶσα τοῦ νέμειν προστάτην
 ἀπαλλάσσει τοὺς τυχόντας αὐτοὺς καὶ γένος, ἀλλ' ἢ τὸν
 ἀγκυλόποδα δίφρον ὁ νόμος δίδωσιν. Οὐ μὲν ἀλλὰ ταῖς 25
 πρώταις ἡμέραις ἐν τῇ δίκῃ κακῶς πράττων ὁ Μάριος καὶ
 χαλεποῖς χρώμενος τοῖς δικασταῖς τῇ τελευταίᾳ παραλό-
 γως ἀπέφυγεν ἴσων τῶν ψήφων γενομένων.

VI. Ἐν μὲν οὖν τῇ στρατηγίᾳ μετρίως ἐπαινούμενον
 αὐτὸν παρέσχε. Μετὰ δὲ τὴν στρατηγίαν κλήρω λαβὼν 30
 τὴν ἐκτὸς Ἰβηρίαν λέγεται καθάραι λησστηρίων τὴν ἐπαρ-
 χίαν ἀνήμερον οὕσαν ἐτι τοῖς ἐθισμοῖς καὶ θηριώδη καὶ

τὸ ληστεύειν οὐπω τότε τῶν Ἰβήρων οὐχὶ κάλλιστον
 ἡγουμένων. Ἐν δὲ τῇ πολιτείᾳ γενόμενος οὐκ εἶχεν οὔτε
 πλούτον οὔτε λόγον, οἷς ἦγον οἱ τότε μάλιστα τιμώμενοι
 τὸν δῆμον. Αὐτὴν δὲ τὴν ἀνάτασιν τοῦ φρονήματος καὶ
 5 τὸ περὶ τοὺς πόρους ἐνδελεχὲς αὐτοῦ καὶ τὸ δημοτικὸν
 τῆς διαίτης ἐν τινι σπουδῇ τιθεμένων τῶν πολιτῶν ἠϋξά-
 νετο τῇ τιμῇ πρὸς δύναμιν, ὥστε καὶ γάμον γῆμαι λαμ-
 πρὸν οἰκίας ἐπιφανοῦς τῆς Καισάρων Ἰουλίαν, ἧς ἦν
 ἀδελφιδουὺς Καίσαρ ὁ χρόνοις ὕστερον Ῥωμαίων μέγ-
 10 στος γενόμενος καὶ τι κατ' οἰκειότητα ζηλώσας Μάρκιον,
 ὡς ἐν τοῖς περὶ ἐκείνου γέγραπται. Τῷ δὲ Μάρκῳ καὶ σω-
 φροσύνην μαρτυροῦσι καὶ καρτερίαν, ἧς δεῖγμα καὶ τὸ
 περὶ τὴν χειρουργίαν ἐστίν. Ἐξιὼν γὰρ, ὡς εἴοικε, μεγά-
 λων ἀνάπλειως ἄμφω τὰ σκέλη γεγυμένους καὶ τὴν ἀμορ-
 15 φίαν δυσχεραίνων ἔγνω παρασχεῖν ἑαυτὸν τῷ ἱατρῷ
 καὶ παρέσχεν ἄδελτος θάτερον σκέλος, οὐδὲν κινηθεὶς οὐδὲ
 στενάξας, ἀλλὰ καθέστωτι τῷ προσώπῳ καὶ μετὰ σιωπῆς
 ὑπερβολᾶς τινος ἀλγηδόνων ἐν ταῖς τομαῖς ἀνασχόμενος.
 Τοῦ δ' ἱατροῦ μετιόντος ἐπὶ θάτερον οὐκέτι παρέσχεν
 20 φήσας ὁρᾶν τὸ ἐπανόρθωμα τῆς ἀλγηδόνος οὐκ ἄξιον.

VII. Ἐπεὶ δὲ Κεκίλιος Μέτελλος ἀποδειχθεὶς ἐπὶ τὸν
 κατὰ Ἰουγούρτα πόλεμον ὑπατος στρατηγὸς εἰς Αἰβύνην
 ἐπηγάγαστο πρεσβευτὴν Μάρκιον, ἐνταῦθα πράξεων μεγάλων
 καὶ λαμπρῶν ἀγώνων ἐπιλαβόμενος τὸ μὲν αὖξει
 25 τὸν Μέτελλον, ὥσπερ οἱ λοιποὶ, καὶ πολιτεύεσθαι πρὸ
 ἐκείνου εἶασε χαίρειν· ἄξιὼν δὲ οὐχ ὑπὸ Μετέλλου κε-
 κλησθαι πρεσβευτῆς, ὑπὸ δὲ τῆς τύχης εἰς εὐφυστατο
 καιρὸν ὁμοῦ καὶ μίγιστον εἰσάγεσθαι πράξεων θάλαττον
 ἐπεδείκνυτο πᾶσαν ἀνδραγαδίαν. Καὶ πολλὰ τοῦ πολέ-
 30 μου δυσχερῆ φέροντος οὔτε τῶν μεγάλων τινὰ πόνων
 υποτρέσας οὔτε τῶν μικρῶν ἀπαξιῶσας, ἀλλὰ τοὺς μὲν
 ὁμοτίμους εὐβουλία καὶ προνοία τοῦ συμφέροντι

ὑπερβαλλόμενος, πρὸς δὲ τοὺς στρατιώτας ὑπὲρ εντε-
 λείας καὶ καρτερίας διαμιλλώμενος εὖνοιαν ἔσχε πολλήν
 παρ' αὐτοῖς. Ὅλως μὲν γὰρ ἔοικε τοῦ κάμνειν ἑκάστω
 παραμυθία τὸ συγκάμνον ἐκουσίως εἶναι· δοκεῖ γὰρ
 ἀφαιρεῖν τὴν ἀνάγκην· ἡδιστον δὲ Ῥωμαῖω τίμα στρα-
 τωτῇ στρατηγὸς ἐσθίων ἐν ὧν κοινὸν ἄρτον ἢ κατακεί-
 μενος ἐπὶ στιβάδος εὐτελοῦς ἢ περὶ ταφρεῖαν τινὰ καὶ
 χαράκωσιν ἔργου συνεφαπτόμενος. Οὐ γὰρ οὕτως τοὺς
 τιμῆς καὶ χρημάτων μεταδιδόντας, ὥς τοὺς πόνον
 καὶ κινδύνου μεταλαμβάνοντας ἡγεμόνας θαυμάζουσι, 10
 ἀλλὰ μᾶλλον ἀγαπῶσι τῶν ῥαθυμείν ἐπιτρεπόντων τοὺς
 συμπονεῖν ἐθέλοντας. Ταῦτα πάντα ποιῶν ὁ Μάριος
 καὶ διὰ τούτων τοὺς στρατιώτας δημαγωγῶν ταχὺ μὲν
 ἐνέπλησε τὴν Λιβύην, ταχὺ δὲ τὴν Ῥώμην ὀνόματος καὶ
 δόξης, τῶν ἀπὸ στρατοπέδου τοῖς οἴκοι γραφόντων, ὥς 15
 οὐκ ἔστι πέρας οὐδὲ ἀπαλλαγὴ τοῦ πρὸς τὸν βάρβαρον
 πολέμου μὴ Γαῖον Μάριον ἐλομένοις ὑπατον.

VIII. Ἐφ' οἷς δῆλος ἦν ὁ Μιτέλλος ἀχθόμενος. Μά-
 λιστα δὲ αὐτὸν ἠνίασε τὸ περὶ Τουρπίλλιον. Οὗτος γὰρ
 ὁ ἀνὴρ ἦν μὲν ἐκ πατέρων ξένος τῷ Μιτέλλῳ καὶ τότε 20
 τὴν ἐπὶ τῶν τεκτόνων ἔχων ἀρχὴν συνεστράτευσεν· φρον-
 τῶν δὲ Βάραν, πόλιν μεγάλην, καὶ τῷ μηδὲν ἀδικεῖν τοὺς
 ἐνοικοῦντας, ἀλλὰ πρῶτος καὶ φιλανθρώπως αὐτοῖς προσ-
 φέρεσθαι πιστεύων, ἐλαθεν ὑποχείριος τοῖς πολεμίοις
 γενόμενος. Παρεδέξαντο γὰρ τὸν Τουγούρθαν, τὸν δὲ 25
 Τουρπίλλιον οὐδὲν ἡδίκησαν, ἀλλὰ σῶον ἐξαιτησάμενοι
 διέηκαν. Ἔσχεν οὖν αἰτίαν προδοσίας· καὶ παρὼν ὁ Μά-
 ριος τῇ κρίσει σύμβουλος αὐτὸς τέτι πικρὸς ἦν καὶ τῶν
 ἄλλων παρώξυνε τοὺς πλείστους, ὥστε ἄκουτα τὸν Μι-
 τέλλου ἐκβιασθῆναι καὶ καταψηφίσασθαι θάνατον τοῦ 30
 ἀνθρώπου. Μετ' ὀλίγον δὲ τῆς αἰτίας ψευδοῦς φανεύσης
 οἱ μὲν ἄλλοι συνήχθοντο τῷ Μιτέλλῳ βαρέως φέροντι.

Μάριος δὲ χαίρων καὶ ποιούμενος ἴδιον τὸ ἔργον οὐκ ἡσχύνετο λέγειν περιϋών, ὥς αὐτὸς εἶη προστετριμμένος ἀλάστορα τῷ Μετέλλῳ ξενικτόνον. Ἐκ τούτου φανερώς ἀπηχθάνοντο· καὶ λέγεται ποτε τοῦ Μαρίου παρόντος
 5 οἷον ἐφυβρίζων ὁ Μετέλλος εἰπεῖν „Σὺ δὴ καταλιπὼν ἡμᾶς, ὦ γενναῖε, πλεῖν ἐπ’ οἴκου διανοῇ καὶ παραγγέλλειν ὑπατεῖαν; οὐ γὰρ ἀγαπήσεις, ἂν τῷμῳ παιδί τούτῳ συνυπατεύσῃς;“ Ἦν δὲ ὁ παῖς τότε τοῦ Μετέλλου καὶ τάσσι μειράκιον. Οὐ μὴν ἀλλὰ τοῦ Μαρίου σπουδάζον-
 10 τος ἀφεθῆναι πολλὰς ἀναβολὰς ποιησάμενος, ἐτι δῶδεκα λειπομένων ἡμερῶν, ἐπὶ τὴν τῶν ὑπάτων ἀνάδειξιν ἀφῆκεν αὐτόν. Ὁ δὲ πολλὴν ἀπὸ στρατοπέδου τὴν ἐπὶ θάλασσαν εἰς Ἰτύκην ὁδὸν ἡμέραις ὄνσι καὶ μιᾷ νυκτὶ συνελὼν ἔθυσε πρὸς τοῦ πλοῦ. Καὶ λέγεται τὸν μάντιν εἰπεῖν,
 15 ὥς ἀπίστους τινὰς τὸ μέγεθος καὶ κρείττονας ἐλπίδας ἀπάσης εὐπραξίας προφαίνειν τῷ Μαρίῳ τὸ δαιμόνιον. Ὁ δὲ τούτοις ἐπαρθεὶς ἀνήχθη. Καὶ τὸ πέλαγος τεταρταῖος οὐρίῳ πνεύματι περάσας ἀντίκα τε τῷ δήμῳ ποθεινὸς ὤφθη, καὶ προαχθεὶς ὑπὸ τινος τῶν δημόρχων εἰς
 20 τὸ πλῆθος ἐπὶ πολλαῖς κατὰ τοῦ Μετέλλου διαβολαῖς ἤτετο τὴν ἀρχὴν, ὑπισχνούμενος ἢ κτενεῖν ἢ ζῶντα λήψεσθαι τὸν Ἰουγούρθαν.

IX. Ἀναγορευθεὶς δὲ λαμπρῶς εὐθὺς ἐστρατολόγηται παρὰ τὸν νόμον καὶ τὴν συνήθειαν πολὺν τὸν ἄπορον καὶ
 25 δούλον καταγραφῶν, τῶν πρόσθεν ἡγεμόνων οὐ προσδεχομένων τοὺς τοιοῦτους, ἀλλ’ ὥσπερ ἄλλο τι τῶν καλῶν, τὰ ὅπλα μετὰ τιμῆς τοῖς ἀξίοις νεμόντων, ἐνέχυρον τὴν οὐσίαν ἐκάστου τιθέναι δοκούντος. Οὐ μὴν ταῦτα γε μάλιστα διέβαλε τὸν Μάριον, ἀλλ’ οἱ λόγοι θρασέ-
 30 οντες ὑπεροψία καὶ ὕβρις τοὺς πρώτους ἐλύπουν, σκῶλόν τε βοῶντος αὐτοῦ τὴν ὑπατεῖαν φέρεσθαι τῆς τῶν εὐγενῶν καὶ πλουσίων μαλακίας, καὶ τραύμασιν οἰκείαις

πρὸς τὸν δῆμον, οὐ μνήμασι νεκρῶν οὐδὲ ἀλλοτρίαις εἰ-
κόσι νεανιεύεσθαι. Πολλάκις δὲ καὶ τοὺς ἀτυχήσαντας
ἐν Λιβύῃ στρατηγούς, τοῦτο μὲν Βησιάν, τοῦτο δὲ Ἀλ-
βίνον, ἀνθρώπους οἰκῶν μὲν ἐπιφανῶν, αὐτοὺς δὲ τύχῃ
σφαλέντας, ἀπολέμους καὶ δι' ἀπειρίαν πταίσαντας ὄνο- 5
μάζων, ἐπυνθάνετο τῶν παρόντων, εἰ μὴ καὶ τοὺς ἐκεί-
νων οἴονται προγόνους αὐτῷ μᾶλλον ἢν εὖξασθαι παρα-
πλησίους ἐκγότους ἀπολιπεῖν, ἅτε δὴ μηδὲ αὐτοὺς δι'
εὐγένειαν, ἀλλ' ὑπ' ἀρετῆς καὶ καλῶν ἔργων ἐνδόξους
γενομένους. Ταῦτα δὲ οὐ κενῶς οὐδὲ ἀλαζονικῶς ἔλεγεν 10
οὐδὲ μάτην ἀπεχθάνεσθαι τοῖς δυνατοῖς βουλόμενος,
ἀλλ' ὁ δῆμος αὐτόν, ἡδόμενός τε τῇ βουλῇ προπηλακίζο-
μένη καὶ λόγον κόμπῳ μετρῶν ἀεὶ φρονήματος μέγεθος,
ἐξεκούφιξε καὶ συνεξώρμα μὴ φεΐδεσθαι τῶν ἀξιολόγων
χαριζόμενον τοῖς πολλοῖς. 15

Χ. Ὡς δὲ διέπλευσεν εἰς Λιβύην, Μέτελλος μὲν ἦττων
τοῦ φθόνου γενόμενος καὶ περιπαθῶν, ὅτι κατεργα-
σμένου τὸν πόλεμον αὐτοῦ καὶ μηδὲν ὑπόλοιπον ἢ τὸ σῶμα
τοῦ Ἰουγοῦρθα λαβεῖν ἔχοντος ἦκει Μάριος ἐπὶ τὸν στέ- 20
φανον καὶ τὸν θρίαμβον ἐκ τῆς πρὸς ἐκεῖνον ἀχαριστίας
ἡξημένος, οὐχ ὑπέμεινεν εἰς τὸ αὐτὸ συνελθεῖν, ἀλλ'
αὐτὸς μὲν ὑπεξεχώρησε, Ῥουτίλιος δὲ τὸ στράτευμα τῷ
Μαρίῳ παρέδωκε, πρεσβευτὴς γεγωνὼς τοῦ Μετέλλου.
Καὶ περιηλθέ τις νέμεσις ἐν τῷ τέλει τῶν πράξεων Μά- 25
ριου· ἀφηρέθη γὰρ ὑπὸ Σύλλα τὴν τοῦ κατορθώματος
δόξαν, ὥς ὑπ' ἐκείνου Μέτελλος· ὃν τρόπον δέ, ἀφηγή-
σονται βραχέως, ἐπεὶ τὰ καθ' ἕκαστον μᾶλλον ἐν τοῖς περὶ
Σύλλα γέγραπται. Βόκχος ὁ τῶν ἄνω βαρβάρων βασι-
λεὺς ἦν πενθερὸς Ἰουγοῦρθα καὶ πολεμοῦντι μὲν οὐ πάν- 30
τι συλλαμβάνειν ἰδόκει, προβαλλόμενος αὐτοῦ τὴν ἀπι-
στίαν καὶ τὴν αὔξησιν δεδοικώς· ἐπεὶ δὲ φεύγων καὶ
πλανώμενος ἐκεῖνον ὑπ' ἀνάγκης ἔθετο τῶν ἐλπίδων τε-
PLUT. VIT. II. 22

λευταῖον καὶ κατῆρε πρὸς αὐτόν, αἰσχύνῃ μᾶλλον ὥς [κέ-
 την ἢ δι' εὐνοίαν ὑποδεξάμενος διὰ χειρὸς εἶχε, φανε-
 ρῶς μὲν ὑπὲρ αὐτοῦ παραιτούμενος Μάριον καὶ γράφων,
 ὡς οὐκ ἂν ἐκδῶη καὶ παρηρησιαζόμενος, κρύφα δὲ βου-
 5 λεύων προδοσίαν ἐπ' αὐτῷ καὶ μεταπεμπόμενος Λεύκιον
 Σύλλαν, ταμίαν μὲν ὄντα Μαρίου, χρήσιμον δὲ τῷ Βόκχῳ
 γεγεννημένον ἐπὶ στρατείᾳ. Ὡς δὲ πιστεύσας ἀνέβη πρὸς
 αὐτόν ὁ Σύλλας, ἔσχε μὲν τις τροπὴ γνώμης καὶ μετὰ
 νοία τὸν βάρβαρον, ἡμέρας τε συχνὰς διηνέχθη τῷ λο-
 10 γισμῷ βουλευόμενος ἢ παραδοῦναι τὸν Ἰουγούρθην ἢ
 μὴδὲ τὸν Σύλλαν ἀφείναι· τέλος δὲ τὴν προτέραν κυρω-
 σας προδοσίαν ἐνεχείρισε τῷ Σύλλᾳ ζῶντα τὸν Ἰουγούρ-
 θην. Καὶ τοῦτο πρῶτον ὑπῆρξεν αὐτοῖς σπέρμα τῆς ἀνι-
 κέστου καὶ χαλεπῆς ἐκείνης στάσεως, ἢ μικρὸν ἐδέησεν
 15 ἀνατρέψαι τὴν Ῥώμην. Πολλοὶ γὰρ ἐβούλοντο τοῦ Σύλλου
 τὸ ἔργον εἶναι τῷ Μαρίῳ φθονοῦντες, αὐτὸς τε Σύλλας
 σφραγίδα ποιησάμενος ἐφόρει γλυφὴν ἔχουσαν ἐγχειρ-
 ζόμενον ὑπὸ τοῦ Βόκχου τὸν Ἰουγούρθην ἑαυτῷ. Καὶ
 ταύτῃ χρώμενος αἰεὶ διετέλει φιλότιμον ἄνδρα καὶ πρὸς
 20 κοινωनीαν δόξης ἀγνώμονα καὶ δύσεριν ἐρεθίζων τὸν
 Μάριον, ἐναγόντων μάλιστα τῶν ἐχθρῶν τῶν ἐκείνῳ
 καὶ τὰ μὲν πρῶτα τοῦ πολέμου καὶ μέγιστα τῷ Μετέλλῳ,
 τὰ δ' ἑσχατα καὶ τὸ πέρας αὐτοῦ Σύλλα προστιθέντων,
 ὡς παύσαιτο θανυμάζων καὶ προσέχων ἐκείνῳ μάλιστα
 25 πάντων ὁ δῆμος.

XI. Ταχὺ μέντοι τὸν φθόρον τοῦτον καὶ τὰ μίση καὶ
 τὰς διαβολὰς ἀπεσκέδασε τοῦ Μαρίου καὶ μετέστησιν
 κατασχὼν τὴν Ἰταλίαν ἀπὸ τῆς ἐσπέρας κίνδυνος, αἵμα-
 τῷ πρῶτον ἐν χρεῖᾳ μεγάλῳ στρατηγῷ γενέσθαι καὶ
 30 περισκέψασθαι τὴν πόλιν, ᾧ χρωμένη κυβερνήτῃ δια-
 φευξεται κλύδωνα πολέμου τοσοῦτον, οὐδενὸς ἀνασχό-
 μενου τῶν ἀπὸ γένους μεγάλων ἢ πλουσίων οἰκῶν ἐκεί-

τὰς ὑπατικὰς κατιόντων ἀρχαιοσεσίας, ἀλλ' ἀπόντα τὸν
 Μάριον ἀναγορευσάντων. Ἄρτι γὰρ ἀπηγγελημένης αὐ-
 τοῖς τῆς Ἰουγούρθα συλλήψεως αἱ περὶ Τευτόνων καὶ
 Κίμβρων φῆμαι προσέπιπτον, ἀπιστίαν μὲν ἐν ἀρχῇ πα-
 ρασχοῦσαι πλήθους τε καὶ δώμης τῶν ἐπερχομένων
 στρατῶν, ὕστερον δὲ τῆς ἀληθείας ὑποδεέστεραι φανεῖ-
 σαι. Μυριάδες μὲν γὰρ αἱ μάχιμοι τριάκοντα σὺν ὅπλοις
 ἐχώρουν, ὄχλοι δὲ παίδων καὶ γυναικῶν ἐλέγοντο πολλῶ
 πλείους συμπεριάγεσθαι, γῆς χορήζοντες, ἣ θρέψει το-
 σοῦτον πλῆθος, καὶ πόλεων, ἐν αἷς ἰδρυθέντες βιώσονται, 10
 καθάπερ πρὸ αὐτῶν ἐπυνθάνοντο Κελτοὺς τῆς Ἰταλίας
 τὴν ἀρίστην κατασχεῖν Τυρρηνῶν ἀφελομένους. Αὐτοὶ
 μὲν γὰρ ἀμιξία τῇ πρὸς ἑτέροους μήκει τε χώρας, ἣν ἐπῆλ-
 θον, ἡγνοοῦντο, τίνες ὄντες ἀνθρώπων ἢ πόθεν ὁρμη-
 θήντες ὥσπερ νέφος ἐμπέσοιεν Γαλατία καὶ Ἰταλία. Καὶ 15
 μάλιστα μὲν εἰκάζοντο Γερμανικὰ γένη τῶν καθηκόντων
 ἐπὶ τὸν βόρειον ὠκεανὸν εἶναι τοῖς μεγέθεσι τῶν σωμά-
 των καὶ τῇ χυροπότῃ τῶν ὁμμάτων, καὶ ὅτι Κίμβρους
 ἐπονομάζουσι Γερμανοὶ τοὺς ληστάς. Εἰσὶ δὲ οἱ τὴν
 Κελτικὴν διὰ βάθος χώρας καὶ μέγεθος ἀπὸ τῆς ἕξω θα- 20
 λάσσης καὶ τῶν ὑπαρκτίων κλιμάτων πρὸς ἥλιον ἀνί-
 σχοντα κατὰ τὴν Μαιώτιν ἐπιστρέφουσιν ἄπτεσθαι τῆς
 Ποντικῆς Σκυθίας λέγουσι, κάκειθεν τὰ γένη μεμῖχθαι.
 Τούτους ἐξαναστάνας οὐκ ἐκ μιᾶς ὁρμῆς οὐδὲ συν-
 εχῶς, ἀλλὰ ἑτοὺς ὥρα καθ' ἑκάστον ἐνιαυτὸν εἰς τοῦμ- 25
 προσθεν αἰὲ χωροῦντας πολέμῳ χρόνοις πολλοῖς ἐπελ-
 θεῖν τὴν ἡπειρον. Διὸ καὶ πολλὰς κατὰ μέρος ἐπικλήσεις
 ἐχόντων κοινῇ Κελτοσκήδας τὸν στρατὸν ὠνόμαζον.
 Ἄλλοι δὲ φασὶ Κιμμερίων τὸ μὲν πρῶτον ὑφ' Ἑλλήνων
 τῶν πάλαι γνῶσθῆναι οὐ μέγα γενέσθαι τοῦ παντός μὲν 30
 ριον, ἀλλὰ φυγὴν ἢ στάσιν τινὰ βιασθεῖσαν ὑπὸ Σκυ-
 θῶν εἰς Ἀσίαν ἀπὸ τῆς Μαιώτιδος διαπερᾶσαι Αὐγδάριος

ἡγουμένου, τὸ δὲ πλεῖστον αὐτῶν καὶ μαχιμώτατον ἐπ'
 ἐσχάτοις οἰκοῦν παρὰ τὴν ἕξω θάλασσαν γῆν μὲν νέμε-
 σθαι σύσκιον καὶ ὑλώδη καὶ θυσήλιον πάντα διὰ βάθος
 καὶ πυκνότητα δρυμῶν, οὓς μέχοι τῶν Ἑρκυνίων εἰσω
 5 διήκειν, οὐρανοῦ δὲ εἰληγένοι, καθ' ὃ δοκεῖ μέγα λαμβά-
 νων ὁ πόλος ἕξαρχμα διὰ τὴν ἔγκλισιν τῶν παραλλήλων
 ὀλίγον ἀπολείπειν τοῦ κατὰ κορυφὴν ἰσταμένου σημείου
 πρὸς τὴν οἰκήσιν, αἷτε ἡμέραι βραχύτητι καὶ μήκει πρὸς
 τὰς νύκτας ἴσαι κατανέμεσθαι τὸν χρόνον· διὸ καὶ τὴν
 10 εὐπορίαν τοῦ μυθεύματος Ὀμήρῳ γενέσθαι πρὸς τὴν
 νεκυίαν. Ἐνθεν οὖν τὴν ἔφοδον εἶναι τῶν βαρβάρων
 τούτων ἐπὶ τὴν Ἰταλίαν, Κιμμερίων μὲν ἐξ Ἀρχῆς, τότε
 δὲ Κίμβρων οὐκ ἀπὸ τρόπου προσαγορευομένων. Ἀλλὰ
 ταῦτα μὲν εἰκασμῷ μᾶλλον ἢ κατὰ βέβαιον ἱστορίαν λέ-
 15 γεται. Τὸ δὲ πλῆθος οὐκ ἔλαττον, ἀλλὰ πλεόν εἶναι τοῦ
 λεχθέντος ὑπὸ πολλῶν ἰστόρηται. Θυμὸν δὲ καὶ τόλμαν
 ἀνυπόστατοι καὶ χειρῶν ἔργα παρὰ τὰς μάχας ὀξύτητι
 καὶ βίᾳ πυρὸς τοιχότας ἐπήεσαν, οὐδενὸς ἀντέχοντος αὐ-
 τῶν πρὸς τὴν ἔφοδον, ἀλλὰ πάντων μὲν, ὅσους ἐπῆλθον,
 20 ἐν λόγῳ λείας ἀγομένων καὶ φερομένων, πολλῶν δὲ καὶ
 μεγάλων Ῥωμαίων στρατοπέδων καὶ στρατηγῶν, ὅσοι
 προεκάθηντο τῆς ἐκτὸς Ἀλπεων Γαλατίας, ἀνηρπασμέ-
 νων ἀκλεῶς· οἱ καὶ μάλιστα τὴν φορὰν αὐτῶν κακῶς
 ἀγωνισάμενοι κατὰ τῆς Ῥώμης ἐπεσπάσαντο. Νικήσαν-
 25 τες γὰρ οἷς ἐνέτυχον καὶ χρημάτων πολλῶν κρατήσαντες
 ἔγνωσαν μηδαμοῦ γῆς ἑαυτοὺς ἰδρύειν, πρὶν ἀνατρέψωσι
 τὴν Ῥώμην καὶ διαπορθήσωσι τὴν Ἰταλίαν.

XII. Ταῦτα Ῥωμαῖοι πυνθανόμενοι πολλαχόθεν ἐκά-
 λουν Μάριον ἐπὶ τὴν στρατηγίαν. Καὶ τὸ δεύτερον ὕπα-
 30 τος ἀπεδείχθη, τοῦ μὲν νόμου κωλύοντος ἀπόντα καὶ μὴ
 διαλιπόντα χρόνον ὠρισμένον αὐτίς ἀφελῆσθαι, τοῦ δὲ
 δήμου τοὺς ἀντιλέγοντας ἐκβαλόντας. Ἦγοῦντο γὰρ οὗτοι

νῦν πρῶτον εἶξεν τῷ συμφέροντι τὸν νόμον, οὔτε ἀλο-
 γωτέραν εἶναι τὴν παροῦσαν αἰτίαν ἐκείνης, δι' ἣν τὸν
 Σκηπίωνα παρὰ τοὺς νόμους ὑπάτον ἀπέδειξαν, οὐ φο-
 βούμενοι τὴν ἐαυτῶν ἀποβαλεῖν, ἀλλὰ τὴν Καρχηδονίων
 ἐπιθυμοῦντες ἀνελεῖν. Ταῦτα ἔδοξε· καὶ Μάριος ἐκ 5
 Αἰβύης μετὰ τοῦ στρατεύματος διακομισθεὶς αὐταῖς Κα-
 λάνδαις Ἰανουαρίαις, ἣν ἔτους ἀρχὴν ἄγουσι Ῥωμαῖοι,
 τὴν τε ὑπατείαν ἀνέλαβε καὶ τὸν θρίαμβον εἰσήλασεν,
 ἂπιστον ἐπιδειξάμενος θέαμα Ῥωμαίοις Ἰουγούρθαν
 αἰχμάλωτον, οὗ ζῶντος οὐδ' ἂν εἰς ἥλπισε πολέμιον κρα- 10
 τῆσαι· οὕτω τις ἦν ποικίλος ἀνὴρ τύχαις ὁμιλῆσαι καὶ
 πανουργία πολλῇ μεμιγμένον ἔχων τὸ θυμοειδές. Ἀλλ'
 ἐξέστη γὰρ πομπευθεὶς, ὡς λέγουσι, τότε τοῦ φρονεῖν·
 καὶ μετὰ τὸν θρίαμβον εἰς τὸ δεσποτήριον ἐμπεσὼν, ὡς
 οἱ μὲν αὐτοῦ βία περιέρρηξαν τὸν χιτωνίσκον, οἱ δὲ σπενύ- 15
 δοντες ἀφελέσθαι βία τὸ χρυσοῦν ἑλλόβιον ἅμα τὸν λο-
 βὸν συναπέρρηξαν, ὥσθεις δὲ γυμνὸς εἰς τὸ βάρβαρον
 κατεβλήθη, μεστὸς ὢν ταραχῆς καὶ διασσεσηρῶς „Ἡρά-
 κλεις“ εἶπεν „ὡς ψυχρὸν ὑμῶν τὸ βαλανεῖον.“ Ἀλλὰ
 τοῦτον μὲν ἐξ ἡμέραις ζυγομαχήσαντα τῷ λιμῷ καὶ μέχρι 20
 τῆς ἐσχάτης ὥρας ἐκκρεμασθέντα τῆς τοῦ ζῆν ἐπιθυμίας
 εἶχεν ἀξία δίκην τῶν ἀσιβημάτων. Ἐν δὲ τῷ θριαμβῷ κο-
 μισθῆναι λέγουσι χρυσοῦ μὲν ἑπτὰ καὶ τρισχιλίας λίτρας,
 ἀργύρου δὲ ἀσήμου πεντακισχιλίας ἑπτακοσίας ἐβδομή-
 κοντα πέντε, νομίσματος δὲ δραχμὰς ἑπτακισχιλίας ἐπὶ 25
 μυριάσιν ὀκτῶ καὶ εἰκοσι. Μετὰ δὲ τὴν πομπὴν ὁ Μά-
 ριος σύγκλητον ἤθροισεν ἐν Καπετωλίῳ· καὶ παρῆλθον
 μὲν εἴτε λαθῶν αὐτὸν εἴτε τῇ τύχῃ χρώμενος ἀγροικότε-
 ρον ἐν τῇ θριαμβικῇ κατασκευῇ, ταχὺ δὲ τὴν βουλήν
 ἄλθεσθαισαν αἰσθόμενος ἐξανεῖστη καὶ μεταλαβὼν τὴν 30
 περιπόρευσον αὐθις ἦλθεν.

XIII. Ἐν δὲ τῇ στρατείᾳ τὴν δύναμιν διεπώνει καθ'

ὁδὸν ἐξασκῶν δρόμοις τε παντοδαποῖς καὶ μακράς ὁδοπορίαις, ἑαυτῷ δὲ ἀχθοφορεῖν ἀναγκάζων καὶ αὐταυγείν τὰ πρὸς τὴν δίαίταν, ὥστε καὶ μετὰ ταῦτα τοὺς φιλοπόνους καὶ σιωπῇ μετ' εὐκολίας τὰ προστασσόμενα
 5 ποιοῦντας ἡμίονους Μαριανοὺς καλεῖσθαι. Καίτοι τινὲς αἰτίαν ἑτέραν τοῦ λόγου τούτου νομίζουσι. Σκηπίωνος γάρ, ὅτε Νομαντίαν ἐπολιόρκει, βουλευθέντος ἐπιδεῖν μὴ μόνον τὰ ὄπλα μηδὲ τοὺς ἵππους, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὄρεῖς καὶ τὰς ἀμάξας, ὅπως ἐκάστοις ἐξησχημένα καὶ παρεσκεν-
 10 ἀσμίνα τυγχάνοι, προαγαγεῖν τὸν Μάριον ἵππον τε κάλλιστα τεθραμμένον ὑπ' αὐτοῦ καὶ ἡμίονον εὐεξία καὶ πρᾶότητι καὶ ῥώμῃ διαφέροντα πολὺ τῶν ἄλλων· ἥσθέν-
 τος οὖν τοῦ στρατηγοῦ τοῖς τοῦ Μαρίου θρέμμασι καὶ
 15 τας ἐν ἐπαίνῳ τὸν ἐνδελεχῇ καὶ τλήμονα καὶ φιλόπονον Μαριανὸν ἡμίονον προσαγορεύειν.

XIV. Εὐτύχημα δὲ δοκεῖ τῷ Μαρῷ μέγα γενέσθαι. Τῶν γὰρ βαρβάρων ὥσπερ τινὰ παλίρροϊαν τῆς ὁρμῆς λαβόντων καὶ ῥυέντων πρότερον ἐπὶ τὴν Ἰβηρίαν χρόνον
 20 ἔσχε καὶ τὰ σώματα γυμνάσαι τῶν ἀνδρῶν καὶ τὰ φρονήματα πρὸς τὸ θαρρεῖν ἀναρρῶσαι, τὸ δὲ μέγιστον, αὐτοῖς οἷος ἦν κατανοηθῆναι. Τὸ γὰρ ἐν ἀρχῇ σκυθρωπὸν αὐτοῦ καὶ περὶ τὰς τιμωρίας δυσμελίκτον ἐθισθεῖσι μηδὲν ἁμαρτάνειν μηδὲ ἀπειθεῖν ἅμα τῷ δικαίῳ σωτήριον ἐφαί-
 25 νετο, τὴν τε τοῦ θυμοῦ σφοδρότητα καὶ τὸ τραχὺ τῆς φωνῆς καὶ ἀγριωπὸν τοῦ προσώπου συντρεφόμενον κατὰ μικρὸν οὐχ αὐτοῖς ἐνόμιζον εἶναι φοβερόν, ἀλλὰ τοῖς πολεμίοις. Μάλιστα δὲ ἡ περὶ τὰς κρίσεις ὀρθότης αὐτοῦ τοῖς στρατιώταις ἤρεσκεν· ἥς καὶ τοιούδε τι δεῖγμα
 30 λέγεται. Γάιος Λούσιος ἀδελφιδουὺς αὐτοῦ τεταγμένους ἐφ' ἡγεμονίας ἐστρατεύετο, τὰλλα μὲν ἀνὴρ οὐ δοκῶν εἶναι πονηρός, ἥτις δὲ μειρακίων καλῶν. Οὗτος ἦρ

νιανίσκου τῶν ὑφ' αὐτῷ στρατευομένων, ὄνομα Τρε-
 βωνίου, καὶ πολλάκις πειρῶν οὐκ ἐτύγχανε· τέλος δὲ
 νύκτωρ ὑπηρέτην ἀποστείλας μετεπέμπετο τὸν Τρεβώ-
 νιον· ὁ δὲ νιανίας ἦκε μὲν, ἀντειπεῖν γὰρ οὐκ εἶην κα-
 λούμενον, εἰσαχθεὶς δὲ ὑπὸ τὴν σκηνὴν πρὸς αὐτὸν ἐπι- 5
 χειροῦντα βιάζεσθαι σπασάμενος τὸ ξίφος ἀπέκτεινε.
 Ταῦτα ἐπράχθη τοῦ Μαρίου μὴ παρόντος· ἐπανελθὼν
 δὲ προὔθηκε τῷ Τρεβωνίῳ κρίσιν. Ἐπεὶ δὲ πολλῶν κα-
 τηγοροῦντων, οὐδενὸς δὲ συνηγοροῦντος, αὐτὸς εὐθαρ-
 σῶς καταστάς διηγήσατο τὸ πρᾶγμα καὶ μάρτυρας ἔσχεν, 10
 ὅτι πειρῶντι πολλάκις ἀντίπερ τῷ Λουσίῳ καὶ μεγάλων
 διδομένων ἐπ' οὐδενὶ προήκατο τὸ σῶμα, θαυμάσας ὁ
 Μάριος καὶ ἡσθεὶς ἐκέλευσε τὸν πάτριον ἐπὶ ταῖς ἀρι-
 στείαις στέφανον κομισθῆναι, καὶ λαβὼν αὐτὸς ἐσπερά-
 νωσε τὸν Τρεβώνιον ὥς κάλλιστον ἔργον ἐν καιρῷ πα- 15
 ραδειγμάτων δεομένῳ καλῶν ἀποδεδειγμένον. Τοῦτο
 εἰς τὴν Ῥώμην ἀπαγγελθὲν οὐχ ἥκιστα τῷ Μαρίῳ συν-
 ἔπραξε τὴν τρίτην ὑπατείαν· ἅμα δὲ καὶ τῶν βαρβάρων
 ἔτους ὥρᾳ προσδοκίμων ὄντων ἐβούλοντο μετὰ μηδενὸς
 ἄλλου στρατηγοῦ κινδυνεῦσαι πρὸς αὐτούς. Οὐ μὴν 20
 ἦκον ὥς προσεδοκῶντο ταχέως, ἀλλὰ πάλιν διῆλθε τῷ
 Μαρίῳ ὁ τῆς ὑπατείας χρόνος. Ἐνισταμένων δὲ τῶν ἀρ-
 χαιρεσιῶν καὶ τοῦ συνάρχοντος αὐτοῦ τελευτήσαντος,
 ἀπολιπὼν ἐπὶ τῶν δυνάμεων Μάνιον Ἀκύλλιον αὐτὸς
 ἦκεν εἰς Ῥώμην. Μετιόντων δὲ πολλῶν καὶ ἀγαθῶν τὴν 25
 ὑπατείαν, Λούκιος Σατορνίνος ὁ μάλιστα τῶν δημάρχων
 ἄγων τὸ πλῆθος, ὑπὸ τοῦ Μαρίου τεθεραπευμένος ἐδη-
 μηγόρει κελεύων ἐκεῖνον ὑπατον αἰρεῖσθαι. Θρυπτομέ-
 νου δὲ τοῦ Μαρίου καὶ παραιτεῖσθαι τὴν ἀρχὴν φάσκον-
 τος, ὥς δὴ μὴ δεομένου, προδότην αὐτὸν ὁ Σατορνίνος 30
 ἀπεκάλει τῆς πατρίδος ἐν κινδύνῳ τοσοῦτῳ φεύγοντα
 τὸ στρατηγεῖν. Καὶ φανερός μὲν ἦν ἀπιθάνως συνυπο-

κρινόμενος τὸ προσποίημα τῷ Μάρκῳ, τὸν δὲ καιρὸν ὁρῶντες οἱ πολλοὶ τῆς ἐκείνου δεινότητος ἅμα καὶ τύχῃ θεόμενον ἐψηφίσαντο τὴν τετάρτην ὑπατείαν, καὶ συν-
 ἄρχοντα Κάτλον αὐτῷ Λουτάτιον κατέστησαν, ἄνδρα
 5 καὶ τιμώμενον ὑπὸ τῶν ἀρίστων καὶ τοῖς πολλοῖς οὐκ ἐπαχθῆ.

XV. Πυνθανόμενος δὲ τοὺς πολεμίους ὁ Μάριος ἐγ-
 γὺς εἶναι διὰ ταχέων ὑπερέβαλε τὰς Ἄλπεις· καὶ τειχί-
 σας στρατόπεδον παρὰ τῷ Ροδανῷ ποταμῷ συνῆγεν εἰς
 10 αὐτὸ χορηγίαν ἄφθονον, ὥς μηδέποτε παρὰ τὸν τοῦ συμ-
 φέροντος λογισμὸν ἐκβιασθεῖν δι' ἔνδειαν τῶν ἀναγ-
 καίων εἰς μάχην καταστῆναι. Τὴν δὲ κομιδὴν ὧν ἐδείκνυτο
 τῷ στρατεύματι μακρὰν καὶ πολυτελεῆ πρότερον οὖσαν
 πρὸς τὴν θάλασσαν αὐτὸς εἰργάσατο ὁράδιαν καὶ ταχείαν.
 15 Τὰ γὰρ στόματα τοῦ Ροδανοῦ πρὸς τὰς ἀνακοπὰς τῆς
 θαλάττης ἰλὺν τε πολλὴν λαμβάνοντα καὶ θῖνα πηλὴν
 βαθὴν συμπεπιλημένην ὑπὸ τοῦ κλύδωνος χαλεπὸν καὶ
 ἐπίκουον καὶ βραδύπορον τοῖς σιταγωγοῖς ἐποίει τὸν
 εἰσπλουν. Ὁ δὲ τρέψας ἐνταῦθα τὸν στρατὸν σχολάζοντα
 20 τάφρον μεγάλην ἐνέβαλε, καὶ ταύτῃ πολὺ μέρος τοῦ πο-
 ταμοῦ μεταστήσας περιήγαγεν εἰς ἐπιτήδειον αἰγιαλόν.
 βαθὴν μὲν καὶ ναυσὶ μεγάλαις ἐποχον, λεῖον δὲ καὶ ἄκλυ-
 στον στόμα λαβοῦσαν πρὸς τὴν θάλασσαν. Αὕτη μὲν οὖν
 εἴτι ἂπ' ἐκείνου τὴν ἐπωνυμίαν φυλάττει. Τῶν δὲ βαρ-
 25 βάρων διελόντων σφᾶς αὐτοὺς δίχα Κίμβροι μὲν ἔλαχον
 διὰ Νωρικῶν ἄνωθεν ἐπὶ Κάτλον χωρεῖν καὶ τὴν πάρο-
 δον ἐκείνην βιάζεσθαι, Τεύτονες δὲ καὶ Ἀμβρωνες διὰ
 Αἰγύων ἐπὶ Μάριον παρὰ θάλατταν. Καὶ Κίμβροις μὲν
 ἐγίνετο πλείων ἢ διατριβὴ καὶ μέλλησις, Τεύτονες δὲ καὶ
 30 Ἀμβρωνες ἄραντες εὐθύς καὶ διελθόντες τὴν ἐν μέσῳ
 χωρὰν ἐφαίνοντο πλήθει τε ἄπειροι καὶ δυσπρόσοπτοι
 τὰ εἶδη, φθόγγον τε καὶ θόρυβον οὐχ ἑτέροις ὁμοίον.

Περιβαλόμενοι δὲ τοῦ πεδίου μέγα καὶ στρατοπεδεύσαν-
τες προὔκαλοῦντο τὸν Μάριον εἰς μάχην.

XVI. Ὁ δὲ τούτων μὲν οὐκ ἐφρόντιζεν, ἐν δὲ τῷ χά-
ρακι τοὺς στρατιώτας συνεῖχε, καὶ καθήπτετο πικρῶς τῶν
θρασυνομένων, καὶ τοὺς προπίπτοντας ὑπὸ θυμοῦ καὶ 5
μάχεσθαι βουλομένους προδότης ἀπεκάλει τῆς πατρίδος.
Οὐ γὰρ ὑπὲρ θριάμβων τὴν φιλοτιμίαν εἶναι καὶ τρο-
παίων, ἀλλ' ὅπως νέφος τοσοῦτον πολέμου καὶ σκηπτὸν
ὥσάμενοι διασώσουσι τὴν Ἰταλίαν. Ταῦτα μὲν ἰδίᾳ πρὸς
τοὺς ἡγεμόνας καὶ τοὺς ὁμοτίμους ἔλεγε, τοὺς δὲ στρα- 10
τιώτας ὑπὲρ τοῦ χάρακος ἰστάς ἀνὰ μέρος καὶ θεᾶσθαι
κελεύων εἰθίζε τὴν μορφὴν ἀνέχεσθαι τῶν πολεμίων καὶ
τὴν φωνὴν ὑπομένειν ὅλως οὔσαν ἐλλόκοτον καὶ θη-
ριώδη, σκευὴν τε καὶ κίνησιν αὐτῶν καταμανθάνειν, ἅμα
τῷ χρόνῳ τὰ φαινόμενα δεινὰ ποιομένους τῇ διανοίᾳ 15
λείροῇ διὰ τῆς ὀψεως· ἤγειτο γὰρ πολλὰ μὲν ἐπιψεύ-
θεσθαι τῶν οὐ προσόντων τὴν καινότητα τοῖς φοβεροῖς,
ἐν δὲ τῇ συνηθείᾳ καὶ τὰ τῇ φύσει δεινὰ τὴν ἐκπληξιν
ἀποβάλλειν. Τῶν δὲ οὐ μόνον ἡ καθ' ἡμέραν ὄψις ἀφῆ-
ρει τι τοῦ θάμβους, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰς ἀπειλὰς τῶν βαρ- 20
βάρων καὶ τὸν κόμπον οὐκ ἀνεκτὸν ὄντα θυμὸς αὐτοῖς
παριστάμενος ἐξεθέρμαινε καὶ διέφλεγε τὰς ψυχὰς, οὐ
μόνον ἀγόντων καὶ φερόντων τὰ περίεξ ἅπαντα τῶν πο-
λεμίων, ἀλλὰ καὶ τῷ χάρακι ποιουμένων προσβολὰς μετὰ
πολλῆς ἀσελγείας καὶ θρασύτητος, ὥστε φωνὰς καὶ δια- 25
γνακτῆσεις τῶν στρατιωτῶν πρὸς τὸν Μάριον ἐκφέρε-
σθαι· „Τίνα δὴ καταγνοὺς ἀνανδρίαν ἡμῶν Μάριος εἰρ-
γει μάχης ὥσπερ γυναῖκας ὑπὸ κλεισὶ καὶ θυρωροῖς;
Φέρε, παθόντες ἀνδρῶν πάθος ἐλευθέρων ἐρώμεθα, πό-
τερον ἄλλους ἀναμένει μαχομένους ὑπὲρ τῆς Ἰταλίας, 30
ἡμῖν δὲ λειτουργοῖς χρήσεται διὰ παντός, ὅταν δέηται
τάφρους ὀρύσσειν καὶ πηλὸν ἐκκαθαίρειν καὶ ποταμούς

τινας παρατρέπειν· ἐπὶ ταῦτα γὰρ, ὥς ἔοικεν, ἤσκει τοὺς πολλοῖς πόνοις ἡμᾶς, καὶ ταῦτα τῶν ὑπατειῶν ἀποδείξαι μιν ἔργα τοῖς πολίταις ἐπ' ἀνείσιν. Ἡ τὰ Κάθρωνος αὐτὸν φοβεῖ καὶ Καιπίωνος, οὓς ἐνίκησαν οἱ πολέμιοι, πολὺ 5 μὲν αὐτοὺς τῆς Μάρριου δόξης καὶ ἀρετῆς ἀποδεόντας, πολὺ δὲ χείρονα στρατὸν ἄγοντας; Ἀλλὰ καὶ παθεῖν ἠδρῶντας, ὥς ἐκεῖνοι, κάλλιον ἢ καθήσθαι πορθουμένῳ τῶν συμμάχων θεατάς.“

XVII. Ταῦτ' ἀκούων ὁ Μάριος ἤδeto, καὶ κατεπράν-
10 νεν αὐτοὺς ὥς οὐκ ἐκείνοις ἀπιστῶν, ἀλλ' ἐκ τινῶν λό-
γῶν τὸν τῆς νίκης ἅμα καιρὸν καὶ τόπον ἐκδεχόμενος.
Καὶ γὰρ τινα Σύραν γυναῖκα, Μάρθαν ὄνομα, μαντενεύ-
σθαι λεγομένην ἐν φορείῳ κατακειμένην σεμνῶς περιή-
γετο, καὶ θυσίας ἔθνευ ἐκείνης κελευούσης. Ἦν πρότερον
15 μὲν ἀπῆλσεν ἡ σύγκλητος ἐντυχεῖν ὑπὲρ τούτων βουλευ-
μένην καὶ τὰ μέλλοντα προθεσπίζουσαν, ἐπεὶ δὲ πρὸς τὰς
γυναῖκας εἰσιούσα διάπειραν ἐδίδου καὶ μάλιστα τῇ Μα-
ρίου παρακαθίζουσα παρὰ τοὺς πόδας τῶν μονομάχων
ἐπιτυχῶς προηγόρευε τὸν μέλλοντα νικᾶν, ἀναπεμφθεῖσα
20 πρὸς Μάριον ὑπ' ἐκείνης ἐθανμάζετο. Καὶ τὰ πολλὰ μὲν
ἐν φορείῳ παρεκομίζετο, πρὸς δὲ τὰς θυσίας κατήει πο-
νικήα διπλὴν ἐμπεπορημένη καὶ λόγῃν ἀναδεδεμένη
ταινίαις καὶ στεφανώμασι φέρουσα. Τοῦτο μὲν οὖν το-
δῶμα πολλοῖς ἀμφισβήτησιν παρεῖχεν, εἴτε πεπεισμένοι
25 ὥς ἀληθῶς εἴτε πλαττόμενος καὶ συνυποκρινόμενος ἐπι-
δείκνυται τὴν ἀνθρωπίνην. Τὸ δὲ περὶ τοὺς γυῖπας θαύ-
ματος ἄξιον Ἀλέξανδρος ὁ Μύνδιος ἰστόρηκε. Αὐτοὶ γὰρ
ἐφαίνοντο πρὸ τῶν κατορθωμάτων αἰεὶ περὶ τὰς στρα-
τείας καὶ παρηκολούθουν γνωριζόμενοι χαλκοῖς περιδερ-
30 ραίοις· ταῦτα δὲ οἱ στρατιῶται συλλαβόντες αὐτοὺς πε-
ριῆψαν, εἴτα ἀφῆκαν· ἐκ δὲ τούτου γνωρίζοντες ἡσπάζ-
οντο τοὺς στρατιώτας, καὶ φανέντων ἐπὶ ταῖς ἐξόδῳ

ἔχαιρον ὡς ἀγαθόν τι πράζοντες. Πολλῶν δὲ σημείων
 προφαινομένων τὰ μὲν ἄλλα χαρακτηῖρα κοινὸν εἶχεν, ἐκ
 δὲ Ἀμερίας καὶ Τουδέρτου, πόλεων Ἰταλικῶν, ἀπηγ-
 γέλθη νυκτὸς ὥσθαι κατὰ τὸν οὐρανὸν αἰχμᾶς τε φλο-
 γοειδεῖς καὶ θυροσὺς διαφερομένους τὸ πρῶτον, εἶτα 5
 συμπίπτοντας ἀλλήλοις καὶ σχήματα καὶ κινήματα λαμ-
 βάνοντας οἷα γίνεται μαχομένων ἀνδρῶν, τέλος δὲ τῶν
 μὲν ἐνδιδόντων, τῶν δ' ἐπιφερομένων, πάντας ἐπὶ δυ-
 σμᾶς ὄνῃναι. Περὶ τοῦτου δὲ πῶς τὸν χρόνον ἀφίκετο
 καὶ Βατάκης ἐκ Πεσσινουῦντος ὁ τῆς μεγάλης μητρὸς 10
 ἱερεὺς ἀπαγγέλλων ὡς ἡ θεὸς ἐκ τῶν ἀνακτόρων ἐφθέγ-
 ξατο αὐτῷ, νίκην καὶ κράτος πολέμου Ῥωμαίοις ὑπάρ-
 χειν. Τῆς δὲ συγκλήτου προσεμένης καὶ τῇ θεῷ καὶ
 ἐπινίκιου ἰδρυσασθαι ψηφισαμένης, τὸν Βατάκην εἰς τὸν
 δῆμον προελθόντα καὶ ταῦτα βουλόμενον εἰπεῖν ἐκώλυσε 15
 δημαρχῶν Αὐλὸς Πομπήιος ἀγύρτην ἀποκαλῶν καὶ πρὸς
 ὕβριν ἀπελαύνων τοῦ βήματος· ὃ δὴ καὶ μάλιστα τῷ
 λόγῳ τοῦ ἀνθρώπου πίστιν παρέσχεν. Οὐ γὰρ ἔφθη τῆς
 ἐκκλησίας λυθείσης ὁ Αὐλὸς εἰς οἶκον ἐπανελθεῖν, καὶ
 τυχετὸς ἐξήνθησεν αὐτῷ τοσοῦτος, ὥστε πᾶσι κατα- 20
 φανῇ γενόμενον καὶ περιβόητον ἐντὸς ἑβδόμης ἡμέρας
 ἀποθανεῖν.

XVIII. Οἱ δὲ Τεύτονες ἐπεχείρησαν μὲν ἡσυχάζοντος
 τοῦ Μαρίου πολιορκεῖν τὸ στρατόπεδον, βέλεσι δὲ πολ-
 λοις ἐντυχόντες ἀπὸ τοῦ χάρακος φερομένοις καὶ τινες ἐξ 25
 αὐτῶν ἀποβαλόντες ἔγνωσαν εἰς τοῦ ὑμπροσθεν χωρεῖν
 ὡς ὑπερβαλοῦντες ἀδιῶς τὰς Ἄλπεις· καὶ συσκευασά-
 μενοι παρήμειβον τὸ στρατόπεδον τῶν Ῥωμαίων, τότε δὲ
 μάλιστα παμπληθεῖς μήκει καὶ χρόνῳ τῆς παρόδου φα-
 νέντες· ἡμέραις γὰρ ἐξέλεγονται τὸν χάρακα τοῦ Μαρίου 30
 παραμείψασθαι συνεχῶς ὁδεύοντες. Ἐπορευόντο δὲ ἐγ-
 γύς, πυνθανόμενοι τῶν Ῥωμαίων μετὰ γέλωτος, εἰ τι

- πρὸς τὰς γυναῖκας ἐπιστέλλοιεν· αὐτοὶ γὰρ ἔσσεσθαι τὰς
 χέως παρ' αὐταῖς. Ἐπεὶ δὲ παρήλλαξαν οἱ βάρβαροι καὶ
 προήεσαν, ἄρας καὶ αὐτὸς ἐπηκολούθει σχεδὴν, ἐγγύς
 μὲν αἰεὶ καὶ παρ' αὐτοὺς ἐκείνους ἰδρυνόμενος, ὀχυραῖς
 5 χρώμενος στρατοπεδείαις καὶ χωρία καρτερὰ προβαλλόμε-
 νος, ὥστε ἐν ἀσφαλεῖ νυκτερεῦν. Οὕτω δὴ προεόν-
 τες ἐγένοντο πρὸς τοῖς καλουμένοις ὕδασι Σεξιτίοις, οὗτοι
 ἔδει πορευθέντας οὐ πολλὴν ὁδὸν ἐν ταῖς Ἀλπεσιν εἰσάγειν.
 Διὸ δὴ καὶ Μάριος ἐνταῦθα παρεσκευάζετο μάχεσθαι, καὶ
 10 κατέλαβε τῷ στρατοπέδῳ τόπον ἰσχυρὸν μὲν, ὕδωρ δὲ
 ἄφθονον οὐκ ἔχοντα, βουλόμενος, ὥς φασι, καὶ τοῦτο
 παροξύνει τοὺς στρατιώτας. Πολλῶν γὰρ τοι δυσχερα-
 νόντων καὶ διψήσεων λεγόντων δείξας τῇ χειρὶ ποταμὸν
 τινα ῥέοντα πλησίον τοῦ βαρβαρικοῦ χάρακος, ἐκείθεν
 15 αὐτοῖς ἔφησεν εἶναι ποτὸν ὄνιον αἵματος. „Τί οὖν“ ἔφα-
 σαν „οὐκ εὐθύς ἡμᾶς ἄγεις ἐπ' αὐτοὺς, ἕως ὕγρον
 αἷμα ἔχομεν;“ Κακείνος ἡρέμα τῇ φωνῇ „Πρότερον“ ἔφα-
 πεν „ὀχυρωτέον ἡμῖν τὸ στρατόπεδον.“

- XIX. Οἱ μὲν οὖν στρατιῶται καίπερ ἀσχάλλοντες
 20 ἐπέειποντο· τῆς δὲ θεραπείας τὸ πλῆθος οὐτ' αὐτοὶ πο-
 τὸν οὐδ' ὑποξυγίοις ἔχοντες ἀθρόοι κατέβαινον ἐπὶ τὸν
 ποταμόν, οἱ μὲν ἀξίνιας, οἱ δὲ πελέκεις, ἐνιοὶ δὲ καὶ ξίφη
 καὶ λόγχας ἅμα τοῖς ὑδρίοις ἀναλαμβάνοντες, ὥς καὶ δι-
 μάχης ὑδρευσόμενοι. Τούτοις τὸ πρῶτον ὀλίγοι προ-
 25 μάχοντο τῶν πολεμίων· ἐτυχον γὰρ ἀριστῶντες οἱ πο-
 λιοὶ μετὰ λουτρόν, οἱ δὲ ἐλούοντο. Ῥήγνυσιν γὰρ αὐτοὶ
 ναμάτων θυρῶν πηγὰς ὁ χώρος· καὶ μέρος τι πρὸς
 ταῦτα τοὺς βαρβάρους εὐπαθοῦντας καὶ πανηγυρίζου-
 τας ἡδονῇ καὶ θαύματι τοῦ τόπου κατέλαβον οἱ Ῥωμαῖοι.
 30 Πρὸς δὲ τὴν κραυγὴν πλειόνων συντρεχόντων τῷ
 Μαρίῳ χαλεπὸν ἦν εἶτι τοὺς στρατιώτας ἐπισχεῖν πρὸς
 τῶν οἰκετῶν δεδιότας, καὶ τῶν πολεμίων τὸ μαχιστώτα

μέρος, ὅφ' οὗ προήττητο Ῥωμαῖοι μετὰ Μαλλίου καὶ
 Καιπίωνος πρότερον ("Αμβρωνες ὠνομάζοντο καὶ πληθος
 ὑπὲρ τρισμυρίους αὐτοὶ καθ' ἑαυτοὺς ἦσαν), ἀναΐξαντες
 ἐπὶ τὰς πανοπλίας ἐχώρουν. Τὰ μὲν οὖν σώματα πλη-
 σμονῇ βεβαρημένοι, τοῖς δὲ φρονήμασι γαῦροι καὶ δια-
 κεχυμένοι πρὸς τὸν ἄκρατον, οὐκ ἀτάκτοις οὐδὲ μανιώ-
 δεσι φερόμενοι δρόμοις οὐδὲ ἀναρθρον ἀλαλαγμὸν ἰέν-
 τες, ἀλλὰ κρούοντες ὕνθμῳ τὰ ὄπλα καὶ συναλλόμενοι
 πάντες ἅμα τὴν αὐτῶν ἐφθέγγοντο πολλάκις προσηγο-
 ρίαν "Αμβρωνες, εἴτε ἀνακαλούμενοι σφᾶς αὐτοὺς, εἴτε 10
 τοὺς πολεμίους τῇ προδηλώσει προσεκφοβούμενους. Τῶν δὲ
 Ἰταλικῶν πρῶτοι καταβαίνοντες ἐπ' αὐτοὺς Αἴγυες, ὡς
 ἤκουσαν βοῶντων καὶ συνῆκαν, ἀντεφώνουν καὶ αὐτοὶ
 τὴν πατριὸν ἐπὶ κλησιν αὐτῶν εἶναι· σφᾶς γὰρ αὐτοὺς
 οὕτως κατὰ γένος ὠνομάζουσι Αἴγυες. Πυκνὸν οὖν καὶ 15
 παράλληλον ἀντήχει πρὶν εἰς χεῖρας συνελθεῖν τὸ ἀνα-
 φώνημα· καὶ τῶν στρατῶν ἑκατέροις ἀνὰ μέρος συνανα-
 φθεγγόμενων καὶ φιλοτιμουμένων πρῶτον ἀλλήλους τῷ
 μεγέθει τῆς βοῆς ὑπερβαλέσθαι, παρώξυνε καὶ διηρέτιζε
 τὸν θυμὸν ἡ κραυγὴ. Τοὺς μὲν οὖν "Αμβρωνας διέσπασε 20
 τὸ φεῖθρον· οὐ γὰρ ἐφθασαν εἰς τάξιν καταστῆναι δια-
 βάντες, ἀλλὰ τοῖς πρώτοις εὐθύς μετὰ δρόμον τῶν Αἰ-
 γύων προσπεσόντων ἐν χερσὶν ἦν ἡ μάχη· τοῖς δὲ Αἴγυσι
 τῶν Ῥωμαίων ἐπιβοηθούντων καὶ φερομένων ἀνῳθεν
 ἐπὶ τοὺς βαρβάρους βιασθέντες ἐτράποντο. Καὶ πλεῖστοι 25
 μὲν αὐτοῦ περὶ τὸ φεῖθρον ὠθούμενοι κατ' ἀλλήλων
 ἐκπίοντο καὶ κατεπίμπλασαν φόνου καὶ νεκρῶν τὸν πο-
 τάμῳ, τοὺς δὲ διαβάντες οἱ Ῥωμαῖοι μὴ τολμῶντας ἀνα-
 στρέφειν ἐκτεινόν· ἄχρὶ τοῦ στραταπέδου καὶ τῶν ἡμαξῶν
 φεύγοντας. Ἐνταῦθα δὲ αἱ γυναῖκες ἀπαρτῶσαι μετὰ 30
 ἑφῶν καὶ πελέκεων δεινὸν τετριγνύει καὶ περίθυμον
 ἡμύνοντο τοὺς φεύγοντας ὁμοίως καὶ τοὺς διώκοντας,

τοὺς μὲν ὥς προδότας, τοὺς δὲ ὥς πολεμίους, ἀναπνεύμεναι μαχομένοις καὶ χερσὶ γυμναῖς τοὺς τε θυρεοὺς τῶν Ῥωμαίων ἀποσπᾶσαι καὶ τῶν ξιφῶν ἐπιλαμβανόμεναι, καὶ τραύματα καὶ διακοπὰς σωμάτων ὑπομένουσιν·
 5 μέχρι τελευτῆς ἀήτητοι τοῖς θυμοῖς. Τὴν μὲν οὖν παρὰ ποτάμιον μάχην οὕτω κατὰ τύχην μᾶλλον ἢ γνώμῃ τοῦ στρατηγοῦ γενέσθαι λέγουσιν.

XX. Ἐπεὶ δὲ πολλοὺς τῶν Ἀμβρώνων οἱ Ῥωμαῖοι διαφθείραντες ἀνεχώρησαν ὀπίσω καὶ σκότος ἐπέσχετο
 10 οὐχ ὥσπερ ἐπ' εὐτυχίᾳ τοσούτῳ τὸν στρατὸν ἐδίωξαντο παιᾶνες ἐπινίκιοι καὶ πότοι κατὰ σκηναῖς καὶ φιλοφροσύναι περὶ δεῖπνα καὶ τὸ πάντων ἡδιστον ἀνδράων εὐτυχῶς μεμαχημένοις, ὕπνος ἥπιος, ἀλλ' ἐκείνην μάλιστα τὴν νύκτα φοβεράν καὶ ταραχώδη διήγαγον. Ἦ
 15 μὲν γὰρ αὐτοῖς ἀχαράκωτον τὸ στρατόπεδον καὶ ἀτείχιστον, ἀπελείποντο δὲ τῶν βαρβάρων ἔτι πολλὰ μυριάδι ἀήτητοι, καὶ συμμεμιγμένων τούτοις, ὅσοι διαπεφεύγαν, τῶν Ἀμβρώνων ὀδυρμὸς ἦν διὰ νυκτός, οὐ κλαυθμοῖς οὐδὲ στεναγμοῖς ἀνθρώπων εἰκώς, ἀλλὰ θηροῦ
 20 γῆς τις ὠρυγὴ καὶ βρύχημα μεμιγμένον ἀπειλαῖς καὶ θρήνοις ἀναπεμπόμενον ἐκ πλήθους τοσούτου τὰ τε πύριξ ὄρη καὶ τὰ κοῖλα τοῦ ποταμοῦ περιεφώνει. Καὶ κατεῖχε φρικώδης ἡχος τὸ πεδίον, τοὺς δὲ Ῥωμαίους δὶ αὐτόν τε τὸν Μάριον ἐκπληξίς ἄκοσμόν τινα καὶ ταρᾶ
 25 χῶδῃ νυκτομαχίαν προσδεχόμενον. Οὐ μὲν ἐπὶ πληθύνοντες οὔτε νυκτός οὔτε τῆς ἐπιούσης ἡμέρας, ἀλλὰ συντάττοντες ἑαυτοὺς καὶ παρασκευαζόμενοι διετέλουν. Ἐν τοῖσι δὲ Μάριος, ἦσαν γὰρ ἐκ κεφαλῆς τῶν βαρβάρων νύκτι περικλινεῖς καὶ κατάσχοι δορυμοὶ αὐλῶνες, ἐνταῦθα
 30 Κλαύδιον Μάρκελλον ἐκπέμπει μετὰ τρισχιλίων ὀπλιτῶν ἐνεδρεῦσαι κελεύσας κρύφα καὶ μαχομένοις ἐξόπισθεν

ἐπιφανῆναι. Τοὺς δὲ ἄλλους δειπνήσαντας ἐν ὧραι καὶ
κοιμηθέντας ἅμ' ἡμέρᾳ συνέταττε πρὸ τοῦ χάρακος ἀγα-
γών, καὶ προσεξέπεμπε τοὺς ἱππέας εἰς τὸ πεδῖον. Θεασά-
μενοι δὲ οἱ Τεύτονες οὐκ ἠνέσχοντο καταβαίνοντας αὐ-
τοῖς ἐξ ἴσου διαγωνιζέσθαι τοὺς Ῥωμαίους, ἀλλὰ σὺν
τάχει καὶ δι' ὀργῆς ὀπλισάμενοι τῷ λόφῳ προσέβαλον.
Ὁ δὲ Μάριος ἐκασταχοῦ διαπέμπων τοὺς ἡγεμόνας ἐστά-
ναι καὶ καρτερεῖν παρεκάλει, πελασάντων δὲ εἰς ἐφικτὸν
ἐξακοντίσαι τοὺς ὑσσοὺς, εἴτα χρησθῆναι ταῖς μαχαίραις
καὶ τοῖς θυρεοῖς ἀντερείσαντας βιάζεσθαι· τῶν γὰρ τό- 10
πων ἐπισφαλῶν ὄντων ἐκείνοις οὔτε τόνον ἔξειν τὰς
πληγὰς οὔτε θώμην τὸν συνασπισμόν, ἐν περιτροπῇ καὶ
σάλῳ τῶν σωμάτων ὄντων διὰ τὴν ἀνωμαλίαν. Ταῦτα
ἅμα παρήνει καὶ δρῶν ἐωρᾶτο πρῶτος· οὐδενὸς γὰρ
ἦσκητο χεῖρον τὸ σῶμα, καὶ πάντα πολὺ τῇ τόλμῃ πα- 15
ρήλλαττεν.

XXI. Ὡς οὖν ἀντιστάντες αὐτοῖς οἱ Ῥωμαῖοι καὶ
συμπιπτόντες ἔσχον ἄνω φερομένους, ἐκθλιβόμενοι κατὰ
μικρὸν ὑπεχώρουν εἰς τὸ πεδῖον· καὶ τῶν πρώτων ἤδη
καθισταμένων εἰς τάξιν ἐν τοῖς ἐπιπέδοις βοή καὶ δια- 20
σπασμὸς ἦν περὶ τοὺς ὑπίσθιν. Ὁ γὰρ καιρὸς οὐκ ἔλαθε
τὸν Μάρκελλον, ἀλλὰ τῆς κραυγῆς ὑπὲρ τοὺς λόφους
ἄνω φερομένης ἀναστήσας τοὺς μετ' αὐτοῦ δρόμῳ καὶ
ἀλαλαγμῷ προσέπιπτε κατὰ νότον, κτείνων τοὺς ἐσχά-
τους. Οἱ δὲ τοὺς πρὸ αὐτῶν ἐπισπώμενοι ταχὺ πᾶν τὸ 25
στράτευμα ταραχῆς ἐνέπλησαν, οὐ πολὺν τι χρόνον ἠνέ-
σχοντο παιόμενοι διχόθεν, ἀλλὰ τὴν τάξιν λύσαντες
ἐφευγον. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι διώκοντες αὐτῶν μὲν ὑπὲρ
δέκα μυριάδας ἢ ζῶντας εἶλον ἢ κατέβαλον, σκηνῶν δὲ
καὶ ἀμαξῶν καὶ χρημάτων κρατήσαντες, ὅσα μὴ διε- 30
κλάπη, Μάριον λαβεῖν ἐψηφίσαντο. Καὶ δωρεᾶς ταύτης
λαμπροτάτης τυχῶν οὐδὲν ἄξιον ἔχειν ὧν ἰστρατήγησεν

ἐνομίσθη διὰ τὸ τοῦ κινδύνου μέγεθος. Ἄλλοι δὲ περὶ
 τῆς δωρεᾶς τῶν λαφύρων οὐχ ὁμολογοῦσιν, οὐδὲ περὶ τοῦ
 πληθους τῶν πεσόντων. Μασσαλιήτας μὲντοι λέγουσι
 τοῖς ὁστέοις περιθριγκῶσαι τοὺς ἀμπελῶνας, τὴν δὲ
 5 γῆν, τῶν νεκρῶν καταναλωθέντων ἐν αὐτῇ καὶ διὰ χει-
 μῶνος ὄμβρων ἐπιπεσόντων, οὕτως ἐκλιπανθῆναι καὶ
 γενέσθαι διὰ βάθους περίπλεω τῆς σηπεδόνης ἐνδύσης·
 ὥστε καρπῶν ὑπερβάλλον εἰς ὥρας πληθους ἐξενεγκεῖν
 καὶ μαρτυρῆσαι τῷ Ἀρχιλόχῳ λέγοντι πιαίνεσθαι πρὸς
 10 τοῦ τοιοῦτου τὰς ἀρούρας. Ἐπεικῶς δὲ ταῖς μεγάλαις
 μάχαις ἑξαισίους ὑετοὺς ἐπικαταρρήγνυσθαι λέγουσιν,
 εἴτε δαιμονίου τινὸς τὴν γῆν καθαροῖς καὶ διέπτεσθαι
 ἀγνίζοντος ὕδασι καὶ κατακλύζοντος, εἴτε τοῦ φόνου καὶ
 τῆς σηπεδόνης ἐξανείσης ὑγραν καὶ βαρεῖαν ἀναθυμία-
 15 σιν, ἢ τὸν ἀέρα συνίστησιν εὐτρεπτον ὄντα καὶ ῥᾶδιον
 μεταβάλλειν ἀπὸ σμικροτάτης ἐπὶ πλείστον ἀρχῆς.

XXII. Μετὰ δὲ τὴν μάχην ὁ Μάριος τῶν βαρβαρικῶν
 ὅπλων καὶ λαφύρων τὰ μὲν ἐκπρεπῆ καὶ ὀλόκληρα καὶ
 πομπικὴν ὄψιν τῷ θριάμβῳ δυνάμενα παρασχεῖν ἐπέ-
 20 λεξε, τῶν δὲ ἄλλων ἐπὶ πυρᾶς μεγάλης κατασφραγίσας το
 πληθος ἔθυσσε θυσίαν μεγαλοπρεπῇ. Καὶ τοῦ στρατοῦ
 παρεστῶτος ἐν ὅπλοις ἐστεφανωμένου περιξοσάμενος
 αὐτός, ὥσπερ ἔθος ἐστίν, ἀναλαβὼν τὴν περιπόρφυρον
 καὶ λαβὼν δᾶδα καιομένην καὶ δι' ἀμφοτέρων τῶν χει-
 25 ρῶν ἀνασχὼν πρὸς τὸν οὐρανὸν ἔμελλεν ὑψήσειν τὴν
 πυρᾶ· καὶ προσελαύνοντες ἵπποις ἐωρῶντο φίλοι σὺν
 τάχει πρὸς αὐτόν, ὥστε πολλὴν γενέσθαι σιωπὴν καὶ
 προσδοκίαν ἀπάντων. Ἐπεὶ δὲ ἐγγὺς ἦσαν ἀποπηδήσαν-
 τες ἐδεξιούντο τὸν Μάριον, εὐαγγελιζόμενοι τὸ πέμπτον
 30 αὐτὸν ὑπατον ἡρῆσθαι, καὶ γράμματα περὶ τούτων ἀπέ-
 δοσαν. Μεγάλῃ οὖν χαρᾷ τοῖς ἐπινικίοις προσγενομέ-
 νῃς ὅ τε στρατὸς ὅψ' ἡδονῆς ἐνοπλίῳ τινὶ κρότῳ καὶ πα-

τάγῳ συνηλάλαξαν, καὶ τῶν ἡγεμόνων τὸν Μάριον αὐτῆς
ἐναδούντων δάφνης στεφάνοις ἐνήψε τὴν πυρὰν καὶ τὴν
θυσίαν ἐπετελείωσεν.

XXIII. Ἡ δὲ μηθὲν ἐῶσα τῶν μεγάλων εὐτυχημάτων
ἄκρατον εἰς ἡδονὴν καὶ καθαρὸν, ἀλλὰ μίξει κακῶν καὶ
ἀγαθῶν ποικίλλουσα τὸν ἀνθρώπινον βίον ἢ τύχη τις ἢ
νῆμεσις ἢ πραγμάτων ἀναγκαῖα φύσις οὐ πολλαῖς ὅστε-
ρον ἡμέραις ἐπήγαγε τῷ Μαρίῳ τὴν περὶ Κάτλου τοῦ συν-
άρχοντος ἀγγελίαν, ὥσπερ ἐν εὐδία καὶ γαλήνῃ νέφος,
αὐτῆς ἕτερον φόβον καὶ χειμῶνα τῇ Ῥώμῃ περιστήσασα. 10
Ὁ γὰρ δὴ Κάτλος ἀντικαθήμενος τοῖς Κίμβροις τὰς μὲν
ὑπερβολὰς τῶν Ἀλπεων ἀπέγνω φυλάσσειν, μὴ κατὰ
πολλὰ τὴν δύναμιν μέρη διαιρεῖν ἀναγκαζόμενος ἀσθε-
νὴς γένοιτο, καταβάς δ' εὐθύς εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ τὸν
Ἀτिसῶνα ποταμὸν λαβὼν πρὸ αὐτοῦ καὶ φραζάμενος 15
πρὸς τὰς διαβάσεις ἐκατέρωθεν ἰσχυροῖς χαρακώμασιν,
ἐξευξέ τὸν πόρον, ὥς ἐπιβοηθεῖν εἴη τοῖς πέραν, εἰ πρὸς
τὰ φρούρια βιάζοιντο διὰ τῶν στενῶν οἱ βάρβαροι. Τοῖς
δὲ τοσοῦτον περιῆν ὑπεροψίας καὶ θράσους κατὰ τῶν
πολεμίων, ὥστε θώμην καὶ τόλμην ἐπιδεικνύμενοι μᾶλ- 20
λον ἢ πράττοντές τι τῶν ἀναγκαίων γυμνοὶ μὲν ἠνεί-
χοντο, νυφόμενοι καὶ διὰ πάγων καὶ χιόνος βαθείας τοῖς
ἄκροις προσέβαινον, ἄνωθεν δὲ τοὺς θυρεοὺς πλατεῖς
ὑποτιθέντες τοῖς σώμασιν, εἴτα ἀφιέντες αὐτοὺς ὑπεφέ-
ροντο κατὰ κρημνῶν ὀλισθήματα καὶ λισσάδας ἀχανεῖς 25
ἔχοντων. Ὡς δὲ παραστρατοπεδεύσαντες ἐγγὺς καὶ κα-
τασκεψάμενοι τὸν πόρον ἤρξαντο χοῦν, καὶ τοὺς πέριξ
λόφους ἀναρρηγνύντες, ὥσπερ οἱ γίγαντες, ἅμα δένδρα
πρόρριζα καὶ κρημνῶν σπαράγματα καὶ γῆς κολωνοὺς
ἐφόρουν εἰς τὸν ποταμὸν, ἐκθλίβοντες τὸ ρεῦμα καὶ τοῖς 30
ῥεῖδουσι τὰ ζεύγματα βάθροις ἐφιέντες βάρη μεγάλα
συρόμενα κατὰ ῥοῦν καὶ τινάττοντα ταῖς πληγαῖς τὴν
πλ. υτ. vii. II.

γέφυραν, ἀποδειλιάσαντες οἱ πλείστοι τῶν στρατιωτῶν
 ἐξέλιπον τὸ μέγα στρατόπεδον καὶ ἀνεχώρουν. Ἐνθα δὲ
 Κάτλος ἐδειξεν ἑαυτὸν, ὥσπερ χρητὸν τὸν ἀγαθὸν καὶ τέ-
 λειον ἄρχοντα, τὴν αὐτοῦ δόξαν ἐν ὑστέρῳ τῶν πολιτῶν
 5 τιθέμενον. Ἐπεὶ γὰρ οὐκ ἐπειθε τοὺς στρατιώτας μένειν,
 ἀλλ' ἐώρα περιδεῶς ἀναξενγνύντας, ἄρασθαι κελεύσας
 τὸν αἰτὸν εἰς τοὺς πρώτους τῶν ἀπερχομένων ὄρμησε
 δρόμῳ καὶ πρώτος ἤγειτο, βουλόμενος αὐτοῦ τὸ αἰσχρὸν,
 ἀλλὰ μὴ τῆς πατρίδος γενέσθαι, καὶ δοκεῖν μὴ φεύγον-
 10 τας, ἀλλ' ἐπομένους τῷ στρατηγῷ ποιῆσθαι τὴν ἀποχώ-
 ρησιν. Οἱ δὲ βάρβαροι τὸ μὲν πέραν τοῦ Ἀτिसῶνος φρου-
 ριον ἐπελθόντες ἔλαβον, καὶ τοὺς αὐτόθι Ῥωμαίους ἀν-
 δρῶν κρατίστους γενομένους καὶ προκινδυνεύσαντας
 ἀξίως τῆς πατρίδος θαυμάσαντες ὑποσπόνδους ἀφῆκαν.
 15 ὁμόσαντες τὸν χαλκοῦν ταῦρον, ὃν ὕστερον ἄλόντα μετὰ
 τὴν μάχην εἰς τὴν Κάτλου φασὶν οἰκίαν ὥσπερ ἀκροθί-
 νιον τῆς νίκης κομισθῆναι. Τὴν δὲ χώραν ἔρημον βοη-
 θείας ἐπικυρθέντες ἐπόρθουν.

XXIV. Ἐπὶ τούτοις ἔκαλετο Μάριος εἰς τὴν Ῥώμην
 20 καὶ παραγενόμενος, πάντων αὐτὸν οἰομένων θριαμβεύ-
 σειν καὶ τῆς βουλῆς προθύμως ψηφισαμένης, οὐκ ἤξια-
 σεν, εἴτε τοὺς στρατιώτας καὶ συναγωνιστὰς ἀποστερή-
 σαι τῆς φιλοτιμίας μὴ βουλόμενος, εἴτε πρὸς τὰ παρόντα
 θαρρύνων τὸ πλῆθος, ὡς τῇ τύχῃ τῆς πόλεως παρακα-
 25 τατιθέμενος τὴν τῶν πρώτων κατορθωμάτων δόξαν ἐν
 τοῖς δευτέροις λαμπροτέραν ἀποδοθησομένην. Διαι-
 χθεὶς δὲ τὰ πρόποντα τῷ καιρῷ καὶ πρὸς τὸν Κάτλον
 ἐξορμήσας, τοῦτόν τε παρεθάρρυνε καὶ τοὺς αὐτοῦ με-
 τεπέμπετο στρατιώτας ἐκ Παλατίας. Ὡς δὲ ἀφίκοντο,
 30 διαβὰς τὸν Ἡριδανὸν εἰργεῖν ἐπειράτο τῆς ἐντὸς Ἰτα-
 λίας τοὺς βαρβάρους. Οἱ δὲ τοὺς Τεύτονας ἐκδέχεσθαι
 καὶ θαυμάζειν ὡς βραδυνόντων φάσκοντες ἀνεβάλλοντο

τὴν μάχην, εἴτε ἀγνοοῦντες ὄντως τὴν ἐκείνων φθοράν, εἴτε βουλόμενοι δοκεῖν ἀπιστεῖν. Καὶ γὰρ τοὺς ἀγρίλ-
 λοντας ἠκίζοντο δεινῶς καὶ τὸν Μάριον ἦτουν πύμψαντες
 αὐτοῖς καὶ τοῖς ἀδελφοῖς χώραν καὶ πόλεις ἱκανὰς ἐνοι-
 κεῖν. Ἐρομένου δὲ τοῦ Μαρίου τοὺς πρέσβεις περὶ τῶν
 ἀδελφῶν, καὶ ἐκείνων ὀνομασάντων τοὺς Τεύτονας, οἱ μὲν
 ἄλλοι πάντες ἐγέλασαν, ὁ δὲ Μάριος ἔσκωπεν εἰπὼν
 „Ἐὰτε τοίνυν τοὺς ἀδελφούς· ἔχουσι γὰρ γῆν ἐκεῖνοι
 καὶ διὰ παντὸς ἔξουσι παρ' ἡμῶν λαβόντες.“ Οἱ δὲ πρέ-
 σβεις τὴν εἰρωνεῖαν συνέντες ἐλοιδοροῦν αὐτὸν ὡς δίκην 10
 ὑφέξοντα, Κίμβροις μὲν ἀντίκα, Τεύτοσι δὲ ὅταν παρα-
 γένωνται. „Καὶ μὴν πάρεισιν“ ἔφη ὁ Μάριος „καὶ οὐχ
 ἔξει καλῶς ὑμῖν ἀπαλλαγῆναι πρότερον ἢ τοὺς ἀδελφούς
 ἀσπᾶσασθαι.“ Καὶ ταῦτα εἰπὼν ἐκέλευσε τοὺς βασιλεῖς
 τῶν Τευτόνων προαχθῆναι δεδεμένους· ἔαλωσαν γὰρ ἐν 15
 ταῖς Ἀλπεσι φεύγοντες ὑπὸ Σηκουανῶν.

XXV. Ὡς δὲ ἀπηγγέλθη ταῦτα τοῖς Κίμβροις, αὐτοὶς
 ἐξ ἀρχῆς ἐχώρουν ἐπὶ τὸν Μάριον ἡσυχάζοντα καὶ δια-
 φυλάττοντα τὸ στρατόπεδον. Λέγεται δὲ εἰς ἐκείνην τὴν
 μάχην πρῶτον ὑπὸ Μαρίου καινοτομηθῆναι τὸ περὶ τοὺς 20
 ὑσσοὺς. Τὸ γὰρ εἰς τὸν σίδηρον ἐμβλημα τοῦ ξύλου πρό-
 τερον μὲν ἦν δυοὶ περὶ αἰσὶς κατελημμένον σιδηραῖς, τότε
 δὲ ὁ Μάριος τὴν μὲν, ὥσπερ εἶχεν, εἶασε, τὴν δ' ἑτέραν
 ἐξελὼν ξύλινον ἤλον εὐθραυστον ἀντ' αὐτῆς ἐνέβαλε,
 τεχνάζων προσπεσόντα τὸν ὑσσὸν τῷ θυρεῷ τοῦ πολέ- 25
 μίου μὴ μένειν ὀρθόν, ἀλλὰ τοῦ ξυλίνου κλασθέντος
 ἤλου καμπὴν γίνεσθαι περὶ τὸν σίδηρον καὶ παρέλκε-
 σθαι τὸ δόρυ, διὰ τὴν στρεβλότητα τῆς αἰχμῆς ἐνεχόμε-
 νον. Βοιωρῆξ δὲ ὁ τῶν Κίμβρων βασιλεὺς ὀλιγοσπὸς
 προσιππεύσας τῷ στρατοπέδῳ προὔκαλετο τὸν Μάριον 30
 ἡμέραν ὀρίσαντα καὶ τόπον προελθεῖν καὶ διαγωνίσασθαι
 περὶ τῆς χώρας. Τοῦ δὲ Μαρίου φήσαντος οὐδέποτε

- Ῥωμαίους συμβούλοις κεχρησθαι περὶ μάχης τοῖς πολε-
 μίοις, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ χαριεῖσθαι τοῦτο Κίμβροις, ἡμῶ-
 ραν μὲν ἔθεντο τὴν ἀπ' ἐκείνης τρίτην, χώραν δὲ τὸ πε-
 δῖον τὸ περὶ Βερκέλλας, Ῥωμαίοις μὲν ἐπιτήδειον ἐνιπ-
 5 πάσασθαι, τῶν δὲ ἀνάχυσιν τῷ πλήθει παρασχεῖν. Τηρή-
 σαντες οὖν τὸν ὠρισμένον χρόνον ἀντιπαρετάσσοντο,
 Κάτλος μὲν ἔχων διςμυρίους καὶ τριακοσίους στρατιω-
 τας, οἱ δὲ Μαρίου διςχίλιοι μὲν ἐπὶ τρισμυρίοις ἐγένοντο,
 10 περισσέχον δὲ τὸν Κάτλον ἐν μέσῳ νεμηθέντες εἰς ἑκάτε-
 ρον κέρας, ὡς Σύλλας, ἡγωνισμένος ἐκείνην τὴν μάχην,
 γέγραφε. Καί φησι τὸν Μάριον ἐλπίσαντα τοῖς ἄκροις
 μάλιστα καὶ κατὰ κέρας συμπεσεῖν τὰς φάλαγγας, ὅπως
 ἰδῶς ἢ νίκη τῶν ἐκείνου στρατιωτῶν γένοιτο καὶ μὴ με-
 τάσχοι τοῦ ἀγῶνος ὁ Κάτλος μηδὲ προσμίξειε τοῖς παλε-
 15 μίοις, κόλπωμα τῶν μέσων, ὥσπερ εἶωθεν ἐν μεγάλοις
 μετώποις, λαμβανόντων, οὕτω διασθῆσαι τὰς δυνάμεις·
 ὅμοια δὲ καὶ τὸν Κάτλον αὐτὸν ἀπολογεῖσθαι περὶ τοῦ-
 των ἱστοροῦσι, πολλὴν κατηγοροῦντα τοῦ Μαρίου κα-
 κοήθειαν πρὸς αὐτόν. Τοῖς δὲ Κίμβροις τὸ μὲν πεζὸν ἐκ
 20 τῶν ἐρυμάτων καθ' ἡσυχίαν προΐει, βάθος ἴσον τῷ με-
 τώπῳ ποιούμενον· ἑκάστη γὰρ ἐπέσχε πλευρὰ σταδίων
 τριάκοντα τῆς παρατάξεως· οἱ δὲ ἵππεῖς μύριοι καὶ πεν-
 τακισχίλιοι τὸ πλῆθος ὄντες ἐξήλασαν λαμπροί, κράνη
 μὲν εἰκασμένα θηρίων φοβερῶν χάσμασι καὶ προτομαῖς
 25 ἰδιόμορφοις ἔχοντες, ἃς ἐπαιρόμενοι λόφοις τετρατοῖς
 εἰς ὕψος ἐφαίνοντο μείζους, θώραξι δὲ κεκοσμημένοι δι-
 δηροῖς, θυρεοῖς δὲ λευκοῖς στίλβοντες. Ἀκόντισμα δὲ ἢ
 ἐκάστῳ διβολία· συμπεσόντες δὲ μέγαις ἐχρῶντο καὶ
 βαρεῖαις μαχαίραις.
- 30 XXVI. Τότε δὲ οὐχὶ κατὰ στόμα προσεφέροντο τοῖς
 Ῥωμαίοις, ἀλλ' ἐκκλίνοντες ἐπὶ δεξιὰ ὑπήγον αὐτοὺς
 κατὰ μικρὸν, ἐμβάλλοντες εἰς τὸ μέσον αὐτῶν τε καὶ τῶν

πεζῶν ἐξ ἀριστερᾶς παρατεταγμένων. Καὶ συνειδὼν μὲν
 οἱ τῶν Ῥωμαίων στρατηγοὶ τὸν δόλον, ἐπισχεῖν δὲ τοῖς
 στρατιώταις οὐκ ἔφθησαν, ἀλλ' ἐνὸς ἑκβοήσαντος, ὅτι
 φεύγουσιν οἱ πολέμιοι, πάντες ὤρμησαν διώκειν. Καὶ τὸ
 πεζὸν ἐν τούτῳ τῶν βαρβάρων ἐπήει καθάπερ πέλαγος ἡ
 ἄχανος κινούμενον. Ἐνταῦθα νιψάμενος ὁ Μάριος τὰς
 χεῖρας καὶ πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀνασχὼν εὐξάτο τοῖς θεοῖς
 κατὰ ἑκατόμβης· εὐξάτο δὲ καὶ Κάτλος ὁμοίως ἀνασχὼν
 τὰς χεῖρας καθιερώσειν τὴν τύχην τῆς ἡμέρας ἐκείνης.
 Τὸν δὲ Μάριον καὶ θύσαντα λέγεται τῶν ἱερῶν αὐτῷ 10
 δειχθέντων μέγα φθιγγόμενον εἰπεῖν „Ἐμὴ ἡ νίκη.“
 Γενομένης δὲ τῆς ἐφόδου πρᾶγμα νημεσητὸν παθεῖν τὸν
 Μάριον οἱ περὶ Σύλλαν ἱστοροῦσι. Κοινορτοῦ γὰρ ἄρ-
 θέντος, οἷον εἰκός, ἀπλέτου καὶ τῶν στρατοπέδων ἀπο-
 κεκρυμμένων, ἐκείνῳ μὲν, ὥς τὸ πρῶτον ὤρμησε πρὸς 15
 τὴν δίωξιν, ἐπισπασάμενον τὴν δύναμιν ἀστοχήσαι τῶν
 πολεμίων καὶ παρενεχθέντα τῆς φάλαγγος ἐν τῷ πεδίῳ
 διαφύρεσθαι πολὺν χρόνον, τῷ δὲ Κάτλῳ τοὺς βαρβάρους
 ἀπὸ τύχης συρραγῆναι, καὶ γενέσθαι τὸν ἀγῶνα
 κατ' ἐκείνῳ καὶ τοὺς ἐκείνῳ μάλιστα στρατιώταις, ἐν 20
 οἷς αὐτὸς ὁ Σύλλας τετάχθαι φησί· συναγωνίσασθαι δὲ
 τοῖς Ῥωμαίοις τὸ καῦμα καὶ τὸν ἥλιον ἀντιλάμποντα τοῖς
 Κίμβροις. Δεινοὶ γὰρ ὄντες ὑπομῖναι κρῦν καὶ τόποις
 ἐντεθραμμένοι σκισροῖς, ὥς λέλεκται, καὶ ψυχροῖς ἀνε-
 τρέποντο πρὸς τὸ θάλλπος, ἰδρωτὰ τε μετὰ ἁσθματος πο- 25
 λὺν ἐκ τῶν σωμάτων ἀφιέντες καὶ τοὺς θυρεοὺς προβαλ-
 λόμενοι πρὸ τῶν προσώπων, ἅτε δὴ καὶ μετὰ τροπᾶς
 θέρους τῆς μάχης γενομένης, ἃς ἄγουσι Ῥωμαῖοι πρὸ
 τριῶν ἡμερῶν τῆς νομηνίας τοῦ νῦν μὲν Αὐγούστου,
 τότε δὲ Σεξιτιλίου μηνός. Ὁνῆσε δὲ καὶ πρὸς τὸ θαρρεῖν 30
 ὁ κοινορτὸς ἀποκρύψας τοὺς πολεμίους. Οὐ γὰρ κατε-
 δὼν ἐκ πολλοῦ τὸ πλῆθος, εἰλλὰ δρόμῳ τοῖς κατ' αὐτοὺς

ἕκαστοι προσμύξαντες ἐν χερσὶν ἦσαν ὑπὸ τῆς ὄψεως μὴ προειφοβηθέντες. Οὕτω δ' ἦσαν διάπονοι τὰ σώματα καὶ κατηθληκότες, ὥς μῆτε ἰδρουντά τινα μῆτε ἀσθμαίνοντα Ῥωμαίων ὀφθῆναι διὰ πνίγους τοσούτου καὶ
 5 μετὰ δρόμου τῆς συρράξεως γενομένης, ὥς τὸν Κάτλον αὐτὸν ἱστορεῖν λέγουσι μεγαλύνοντα τοὺς στρατιώτας.

XXVII. Τὸ μὲν οὖν πλεῖστον μέρος καὶ μαχιμώτατον τῶν πολεμίων αὐτοῦ κατεκόπη· καὶ γὰρ ἦσαν ὑπὲρ τοῦ μὴ διασπᾶσθαι τὴν τάξιν οἱ πρόμαχοι μακροῖς ἐλύσεις
 10 πρὸς ἀλλήλους συνεχόμενοι διὰ τῶν ζωστήρων ἀναδεδμεύαις· τοὺς δὲ φεύγοντας ὥσαντες πρὸς τὸ χαράκωμα τραγικωτάτοις ἐνετύγχανον πάθεισιν. Αἱ γὰρ γυναῖκες ἐπὶ τῶν ἀμαξῶν μελανεῖμονες ἐφειστώσαι τοὺς τε φεύγοντας ἔκτεινον, αἱ μὲν ἄνδρας, αἱ δὲ ἀδελφοὺς, αἱ δὲ
 15 πατέρας, καὶ τὰ νήπια τῶν τέκνων ἀπάγχουσαι ταῖς χερσὶν ἐρρίπτουν ὑπὸ τοὺς τροχοὺς καὶ τοὺς πόδας τῶν ὑποζυγίων, αὐτὰς δὲ ἀπέσφαττον. Μίαν δὲ φασιν εἶς ἄκρου ὄνμου κρεμαμένην τὰ παιδία τῶν αὐτῆς σφυρῶν ἀφημμένα βρόχοις ἐκατέρωθεν ἡρτῆσθαι· τοὺς δὲ ἄν-
 20 δρας ἀπορία δένδρων τοῖς κέρασι τῶν βοῶν, τοὺς δὲ τοῖς σκέλεσι προσδεῖν τοὺς αὐτῶν τραχήλους, εἴτα κέντρα προσφέροντας ἐξαλλομένων τῶν βοῶν ἐφελκομένους καὶ πατουμένους ἀπόλλυσθαι. Πλὴν καίπερ οὕτως αὐτῶν διαφθαρέντων, ἐάλωσαν ὑπὲρ ἑξ μυριάδας· αἱ δὲ τῶν
 25 πεσόντων ἐλέγοντο δις τοσαῦται γενέσθαι. Τὰ μὲν οὖν χρήματα διήρπασαν οἱ Μαρτίου στρατιῶται, τὰ δὲ λάφυρα καὶ τὰς σημαίας καὶ τὰς σάλπιγγας εἰς τὸ Κάτλου στρατόπεδον ἀνενεχθῆναι λέγουσιν· ὃ καὶ μάλιστα τεκμηρίω χρῆσθαι τὸν Κάτλον, ὥς κατ' αὐτὸν ἡ νίκη γένοιτο. Καὶ
 30 μέντοι καὶ τοῖς στρατιώταις, ὥς εἰκεν, ἐμπεσούσης ἐριδος, ἥρθεσαν οἷον διαιτηταὶ πρέσβεις Παρμιτῶν παρόντες, οὓς οἱ Κάτλου διὰ τῶν πολεμίων νεκρῶν ἄγοντες

ἐπιδείκνυντο τοῖς ἑαυτῶν ὑσσοῖς διαπεπαρμένους· γνώ-
ριμοι δ' ἦσαν ὑπὸ γραμμάτων, τοῦνομα τοῦ Κάτλου
παρὰ τὸ ξύλον αὐτῶν ἐγχαράξαντος. Οὐ μὴν ἀλλὰ τῷ
Μαρίῳ προσετίθετο σύμπαν τὸ ἔργον ἢ τε προτέρα νίκη
καὶ τὸ πρόσχημα τῆς ἀρχῆς. Μάλιστα δὲ οἱ πολλοὶ κτλ-5
στην τε Ρώμης τρίτον ἐκείνον ἀνηγόρευον, ὥς οὐχ ἦ-
τονα τοῦ Κελτικοῦ τοῦτον ἀπεωσμένον τὸν κίνδυνον,
εὐθυμούμενοί τε μετὰ παίδων καὶ γυναικῶν ἕκαστοι κατ'
οἶκον ἅμα τοῖς θεοῖς καὶ Μαρίῳ δαίπνου καὶ λοιβῆς ἀπήρ-
χοντο, καὶ θριαμβεύειν μόνον ἤξιουν ἀμφοτέρους τοὺς 10
θριάμβους. Οὐ μὴν ἐθριάμβευσεν οὕτως, ἀλλὰ μετὰ τοῦ
Κάτλου, μέτριον ἐπὶ τηλικαύταις ἐντυχλαῖς βουλόμενος
παρέχειν ἑαυτόν· ἔστι δὲ ὅτι καὶ τοὺς στρατιώτας φοβη-
θεῖς παρατεταγμένους, εἰ Κάτλος ἀπείργοιτο τῆς τιμῆς,
μηδὲ ἐκείνον εἰν θριαμβεύειν. 15

XXVIII. Πέμπτην μὲν οὖν ὑπατείαν διείπε· τῆς δὲ
ἑκτης ὥς οὐδὲ εἰς πρώτης ὠρέγετο, θεραπείαις τὸν δῆμον
ἀναλαμβάνων καὶ πρὸς χάριν ἐνδιδούς τοῖς πολλοῖς, οὐ
μόνον παρὰ τὸν ὄγκον καὶ τὸ κοινὸν ἀξίωμα τῆς ἀρχῆς,
ἀλλὰ καὶ παρὰ τὴν αὐτοῦ φύσιν ὑγρὸς τις εἶναι βουλό- 20
μενος καὶ δημοτικὸς, ἥκιστα τοιοῦτος πεφυκώς. Ἄλλ'
ἦν, ὥς λέγουσι, πρὸς πολιτείαν καὶ τοὺς ἐν ὄχλοις θορύ-
βους ὑπὸ φιλοδοξίας ἀτολμότατος, καὶ τὸ παρὰ τὰς μάχας
ἀνέκκλητον καὶ στάσιμον ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἀπέλειπεν
αὐτόν ὑπὸ τῶν τυχόντων ἐπαίνων καὶ ψόγων ἐξιστάμε- 25
νον. Καίτοι λέγεται Καμειρίων ἄνδρας ὁμοῦ χιλίους
διαπρεπῶς ἀγωνισαμένους ἐν τῷ πολέμῳ δωρησάμενος
πολιτείᾳ, δοκοῦντος εἶναι τούτου παρανόμου καὶ τιμῶν
ἐγκαλούντων, εἰπεῖν, ὅτι τοῦ νόμου διὰ τὸν τῶν ὀπλων
ψόφον οὐ κατακούσκειν. Οὐ μὴν ἀλλὰ μᾶλλον ἔοικεν 30
ἐκπλήσσεσθαι καὶ δεδιέναι τὴν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις κραυ-
γὴν. Ἐν μὲν γε τοῖς ὀπλοῖς ἀξίωμα καὶ δύναμιν εἶχε διὰ

τὴν χρεῖαν, ἐν δὲ τῇ πολιτείᾳ περικοπτόμενος τὰ πρωτεῖα
κατέφευγεν ἐπὶ τὴν τῶν πολλῶν εὐνοίαν καὶ χάριν, ὑπὲρ
τοῦ μέγιστος γενέσθαι τὸ βέλτιστος εἶναι προέμενος.
Πᾶσι μὲν οὖν προσέκρουε τοῖς ἀριστοκρατικοῖς, μάλιστα
5 δὲ ὀρρωδῶν τὸν Μέτελλον ἡχαριστημένον ὑπ' αὐτοῦ καὶ
φύσει δι' ἀρετὴν ἀληθῆ πολεμοῦντα τοῖς οὐ κατὰ τὸ
βέλτιστον ὑποδουμένοις τὰ πλήθη καὶ πρὸς ἡδονὴν δη-
μαγωγοῦσιν, ἐπεβούλευε τῆς πόλεως ἐκβαλεῖν τὸν ἄνδρα.
Καὶ πρὸς τοῦτο Γλαυκίαν καὶ Σατορνῖνον, ἀνθρώπους
10 θρασυτάτους καὶ πλήθος ἄπορον καὶ θορυβοποιὸν ὑπ'
αὐτοῖς ἔχοντας, οἰκειωσάμενος εἰσέφερε νόμους δι' αὐ-
τῶν· καὶ τὸ στρατιωτικὸν ἐπάρας κατεμίγνυε ταῖς ἐκ-
κλησίαις καὶ κατεστασίαζε τὸν Μέτελλον. Ὡς δὲ Ρουτί-
λιος ἴστωρεῖ, τὰ μὲν ἄλλα φιλαλήθης ἀνὴρ καὶ χρηστὸς
15 ἰδίᾳ δὲ τῷ Μάρκῳ προσκεκρουκῶς, [φθίσιν, ὥς] καὶ τῇ
ἐκτῆς ἔννεχεν ὑπατείας ἀργύριον εἰς τὰς φυλάς καταβα-
λὼν πολὺ καὶ πριάμενος τὸ Μέτελλον ἐκκρουῖσαι τῆς
ἀρχῆς, Οὐαλλέριον δὲ Φλάκκον ὑπηρέτην μᾶλλον ἢ συν-
άρχοντα τῆς ὑπατείας λαβεῖν. Οὐδενὶ μὲντοι τῶν προ-
20 αὐτοῦ πλὴν μόνῳ Κορβίνῳ Οὐαλλερίῳ τοσαύτας ὑπο-
τείας ἔδωκεν ὁ δῆμος, ἀλλ' ἐκείνῳ μὲν ἀπὸ τῆς πρώτης
εἰς τὴν τελευταίαν ἔτη πέντε καὶ τεσσαράκοντα γενέσθαι
λέγουσι, Μάριος δὲ μετὰ τὴν πρώτην τὰς πέντε ἑξήμην
μᾶ τύχης διέδραμε.

25 XXIX. Καὶ μάλιστα περὶ τὴν τελευταίαν ἐφθονεῖτο
πολλὰ συνεξαμαρτάνων τοῖς περὶ τὸν Σατορνῖνον. Ὡς
ἦν καὶ ὁ Νωνίου φόνος, ὃν ἀντιπαραγγέλλοντα δημαρ-
χίαν ἀπέσφαξεν ὁ Σατορνῖνος. Εἶτα δημαρχῶν ἐπὶ τῇ
τὸν περὶ τῆς χώρας νόμον, ᾧ προσεγγέγραπτο τὴν σύγ-
30 κλητον ὁμοῖαι προσελθοῦσαν, ἢ μὴν ἐμμενεῖν οἷς ἂν ὁ
δῆμος ψηφίσαιτο καὶ πρὸς μηδὲν ὑπεναντιώσεσθαι.
Τοῦτο τοῦ νόμου τὸ μέρος προσποιούμενος ἐν τῇ βουλῇ

διωκειν ὁ Μάριος οὐκ ἔφη δέξασθαι τὸν ὄρκον, οὐδὲ ἄλ-
 λον οἶεσθαι σωφρονουῖντα· καὶ γὰρ εἰ μὴ μοχθηρὸς ἦν ὁ
 νόμος, ὕβριν εἶναι τὰ τοιαῦτα τὴν βουλὴν διδόναι βια-
 ζομένην, ἀλλὰ μὴ πειθοῖ μηδὲ ἐκούσαν. Ταῦτα δὲ οὐχ
 οὕτως φρονῶν ἔλεγεν, ἀλλὰ τῷ Μετέλλῳ ἀπάτην περιτι-
 θεὶς ἄφνικτον. Αὐτὸς μὲν γὰρ εἰς ἀρετῆς καὶ δεινότητος
 μερίδα τὸ ψεύσασθαι τιθέμενος λόγον οὐδένα τῶν πρὸς
 τὴν σύγκλητον ὁμολογημένων ἔξειν ἔμελλε, τὸν δὲ Με-
 τέλλον εἰδὼς βέβαιον ἄνδρα καὶ τὴν ἀληθεῖαν ἀρχὴν
 μεγάλης ἀρετῆς κατὰ Πίνδαρον ἡγούμενον ἐβούλετο 10
 τῇ πρὸς τὴν σύγκλητον ἀρνήσει προληφθέντα καὶ μὴ δε-
 ξάμενον τὸν ὄρκον εἰς ἀνήκεστον ἐμβαλεῖν πρὸς τὸν δῆ-
 μον ἔχθραν. Ὁ καὶ συνέβη. Τοῦ γὰρ Μετέλλου φήσαν-
 τος μὴ ὁμόσειν, τότε μὲν ἡ βουλή διελύθη, μετὰ δὲ ἡμέρας
 ὀλίγας τοῦ Σατορνίνου πρὸς τὸ βῆμα τοὺς συγκλητικούς 15
 ἀνακαλουμένου καὶ τὸν ὄρκον ὁμνύειν ἀναγκάζοντος ὁ
 Μάριος παρελθὼν, γενομένης σιωπῆς καὶ πάντων εἰς
 ἐκεῖνον ἀνηρτημένων, μακρὰ χαίρειν φράσας τοῖς ἐν τῇ
 βουλῇ νεανισυθείσιν ἀπὸ φωνῆς, οὐχ οὕτω πλατὺν ἔφη
 φορεῖν τὸν τράχηλον, ὥς προαποφαίνεσθαι κατὰπαξ εἰς 20
 πρᾶγμα τηλικούτου, ἀλλ' ὁμείσθαι καὶ τῷ νόμῳ πειθαρχ-
 ῆσειν, εἴπερ ἔστι νόμος· καὶ γὰρ τοῦτο προσέειπεν τὸ
 σοφὸν ὥσπερ παρακάλυμμα τῆς αἰσχύνης. Ὁ μὲν οὖν
 δῆμος ἡσθεὶς ὁμόσαντος ἀνεκρότησε καὶ κατευφήμησε,
 τοὺς δὲ ἀρίστους κατήφεια δεινὴ καὶ μῖσος ἔσχε τοῦ Μα- 25
 ρίου τῆς μεταβολῆς. Ὡμνυσαν οὖν ἅπαντες ἐφεξῆς δε-
 διότες τὸν δῆμον ἄχοι Μετέλλου· Μέτελλος δὲ, καίπερ
 ἀντιβολουμένων καὶ δεομένων τῶν φίλων ὁμόσαι καὶ μὴ
 περιβαλεῖν ἑαυτὸν ἐπιτιμίαις ἀνηκέστοις, ἃ κατὰ τῶν μὴ
 ὁμνούντων ὁ Σατορνίνος εἰσέφερεν, οὐχ ὑφήκατο τοῦ 30
 φρονήματος οὐδὲ ὥμοσεν, ἀλλ' ἐμμένων τῷ ἥθει καὶ πάν
 παθεῖν δεινὸν ἐπὶ τῷ μηθὲν αἰσχρὸν ἐργάσασθαι παρ-

σκευασμένος ἀπῆλθεν ἐκ τῆς ἀγορᾶς, διαλεγόμενος τὸν
περὶ αὐτόν, ὥς τὸ κακὸν τι πράξει φαῦλον εἶη, τὸ δὲ
καλὸν μὲν, ἀκινδύνως δέ, κοινόν, ἰδιον δὲ ἀνδρὸς ἀγα-
θοῦ τὸ μετὰ κινδύνων τὰ καλὰ πράσσειν. Ἐκ τούτου
5 ψηφίζεται Σατορνῖνος ἐπικηρῦξαι τοὺς ὑπάτους, ὅπως
πυρὸς καὶ ὕδατος καὶ στέγης εἰργηται Μέτελλος· καὶ τὸν
φαυλότατον αὐτοῖς τοῦ πλήθους παρῆν ἑτοιμον ἀπο-
κτινύναι τὸν ἄνδρα. Τῶν δὲ βελτίστων περιπαθοῦντων
καὶ συντρεχόντων πρὸς τὸν Μέτελλον οὐκ εἶα στασιάσαι
10 δι' αὐτόν, ἀλλὰ ἀπῆλθεν ἐκ τῆς πόλεως ἔμφορον λογι-
σάμενος. „Ἡ γὰρ ἀμεινόνων“ ἔφη „τῶν πραγ-
μάτων γενομένων καὶ τοῦ δήμου μετανοήσαντος ἀφ' ἑ-
μαὶ παρακαλούμενος, ἢ μενόντων ὁμοίων ἀπῆλλάχθαι
κράτιστον.“ Ἀλλὰ γὰρ ὅσης μὲν ἀπέλευσεν εὐνοίας παρὰ
15 τὴν φυγὴν καὶ τιμῆς Μέτελλος, ὃν δὲ τρόπον ἐν Ῥώμῃ
φιλοσοφῶν διηγήθη, βέλτιον ἐν τοῖς περὶ ἐκείνου γρά-
φομένοις εἰρήσεται.

XXX. Μάριος δὲ τὸν Σατορνῖνον ἀντὶ τῆς ὑπο-
γίας ταύτης ἐπὶ πᾶν προϊόντα τόλμης καὶ δυνάμεως πε-
20 ριορᾶν ἀναγκαζόμενος, ἔλαθεν οὐκ ἀνεκτὸν ἀπεργασά-
μενος κακόν, ἀλλ' ἀντικρυς ὅπλοις καὶ σφαγαῖς ἐπὶ τῇ
ραννίδα καὶ πολιτείας ἀνατροπὴν πορευόμενον. Αἰδου-
μενος δὲ τοὺς κρατίστους, θεραπεύων δὲ τοὺς πολλοὺς
ἔργον ἀνελεύθερον ἐσχάτως ὑπέμεινε καὶ παλὶμβολοῦ-
25 ἔλθόντων γὰρ ὥς αὐτόν ὑπὸ νύκτα τῶν πρώτων ὁπ-
θῶν καὶ παρακαλούντων ἐπὶ τὸν Σατορνῖνον, ἐτέρω
θύραις ἐκείνον ὑπεδέξατο τούτων ἀγνοούντων· εἰς
πρόφασιν λέγων πρὸς ἀμφοτέρους κοιλίας διάρροια
νῦν μὲν ὥς τούτους, νῦν δὲ ὥς ἐκείνον ἐπὶ τῆς οἰκίας
30 ἀνὰ μέρος διατρέχων συνέκρουε καὶ παρώξυνεν. Οὐ μὲν
ἀλλὰ καὶ τῆς βουλῆς καὶ τῶν ἱππέων συνισταμένων
ἀγανακτούντων ἐξήνεγκεν εἰς ἀγορὰν τὰ ὄπλα, καὶ κατὰ

διωχθέντας αὐτοὺς εἰς τὸ Καπετώλιον εἴλε διψεῖ· τοὺς γὰρ ὀχετοὺς ἀπέκοψεν, οἱ δ' ἀπειπόντες ἐκείνῳ ἐκάλουν καὶ παρέδωκαν σφᾶς αὐτοὺς διὰ τῆς λεγομένης δημοσίας πίστεως. Ἐπεὶ δὲ παντοῖος γενόμενος ὑπὲρ τοῦ σῶσαι τοὺς ἄνδρας οὐδὲν ᾔνησεν, ἀλλὰ κατιόντες εἰς ἀγορὰν 5 ἀνηρέθησαν, ἐκ τούτου τοῖς τε δυνατοῖς ἅμα καὶ τῷ δήμῳ προσκεκρουκῶς, τιμητείας παραπεσοῦσής, ἐπίδοξος ὢν οὐ μετήλθεν, ἀλλ' εἶασεν ἑτέρους ὑποδεεστέρους αἰρεθῆναι δεδιὼς ἀποτυχεῖν. Ἄλλως δὲ αὐτὸς ἐκαλλωπίζετο πολλοῖς μὴ θίλειν ἀπεχθάνεσθαι τοὺς βίους αὐτῶν καὶ 10 τὰ ἥδη πικρῶς ἐξετάζων.

XXXI. Δόγματος δὲ εἰσφερομένου Μέτελλον ἀπὸ τῆς φυγῆς ἀνακαλεῖσθαι, πολλὰ καὶ διὰ λόγων καὶ δι' ἔργων μάτην ἐναντιωθεὶς τέλος ἀπέπε· καὶ δεξαμένου τὴν γνώμην τοῦ δήμου προθύμως, οὐχ ὑπομένων κατερχόμε- 15 νον ἐπιδεῖν τὸν Μέτελλον ἐξέπλευσεν εἰς Καππαδοκίαν καὶ Γαλατίαν, λόγῳ μὲν ἀποδῶσαν ἃς εὗξατο τῇ μητρὶ τῶν θεῶν θυσίας, ἑτέραν δὲ τῆς ἀποδημίας ἔχων ὑπόθεσιν λανθάνουσαν τοὺς πολλούς. Ἀφνὴς γὰρ ὢν πρὸς εἰρήνην καὶ ἀπολίτευτος, ἠϋξημένος δὲ τοῖς πολέμοις, εἴτε 20 κατὰ μικρὸν αὐθις ὑπὸ ἀργίας καὶ ἡσυχίας ἀπομαραίνεισθαι τὴν δύναμιν αὐτοῦ καὶ τὴν δόξαν οἰόμενος, ἐξήτει καινῶν πραγμάτων ἀρχάς. Ἠλπίζε γὰρ τοὺς βασιλεῖς συνταράξας καὶ Μιθριδάτην ἐπίδοξον ὄντα πολεμήσειν ἀναστήσας καὶ παροξύνας, εὐθύς ἐπ' αὐτὸν ἡγεμῶν αἰ- 25 ρεθῆσεσθαι καὶ νέων μὲν τὴν πόλιν θριάμβων, σκύλων δὲ Ποντικῶν καὶ πλούτου βασιλικοῦ τὸν οἶκον ἐμπλήσειν. Διὸ καὶ Μιθριδάτου πάσῃ χρησαμένου θεραπείᾳ καὶ τιμῇ πρὸς αὐτὸν οὐ καμφθεὶς οὐδὲ ὑπείξας, ἀλλ' εἰπὼν „Ἡ μετixon, ὦ βασιλεῦ, πειρῶ δύνασθαι Ῥωμαίων, 30 ἢ πολεῖ σιωπῇ τὸ προστασσόμενον,“ ἐξέπληξεν αὐτόν,

ὥς φωνῆς μὲν πολλάκις, παρρησίας δὲ τότε πρῶτον ἀκούσαντα Ῥωμαϊκῆς.

XXXII. Ἐπανελθὼν δὲ εἰς Ῥώμην οἰκίαν ἐδείμνυτο τῆς ἀγορᾶς πλησίον, εἶτε, ὥς αὐτὸς ἔλεγε, τοὺς θεοὺς πεύοντας αὐτὸν ἐνοχλεῖσθαι μὴ βουλόμενος μακρὰν βεβήκοντα, εἶτε τοῦτο αἰτιον οἰόμενος εἶναι τοῦ μὴ πλεονεξῆσαι ἄλλων ἐπὶ θύρας αὐτοῦ φοιτᾶν. Τὸ δ' οὐκ ἦν ἀποστοιχοῦτον· ἀλλ' ὁμιλίας χάριτι καὶ πολιτικαῖς χρειαῖς ἐτέρων λειπόμενος ὥσπερ ὄργανον πολεμικὸν ἐπ' εἰρήνης παρημελεῖτο. Καὶ τοῖς μὲν ἄλλοις ἤτιον ἤχθετο πρὸς αὐτὸν ῥευστοκίμου, σφόδρα δὲ αὐτὸν ἠνία Σύλλας ἐκτετακέναι πρὸς ἐκεῖνον ἀνυπόμονος φθόρου τῶν δυνατῶν καὶ τῶν πρὸς ἐκεῖνον διαφορὰς ἀρχὴν πολιτείας ποιούντων. Ἐπεὶ δὲ καὶ Βόκχος ὁ Νομάς σύμμαχος Ῥωμαίων ἀναγνίσκων γραμμένους ἔσθησεν ἐν Καπετωλίῳ Νίκας τροπαιοφόρους καὶ παρ' αὐταῖς ἐν εἰκόσι χρυσαῖς Ἰουγούρθαν ἐργασάμενον ὑπὸ αὐτοῦ Σύλλα, τοῦτο ἐξέστησεν ὀργῇ καὶ φιλονεικίᾳ Μάριον, ὥς Σύλλα περισπῶντος εἰς ἑαυτὸν ἔργα, καὶ παρεσκευάζετο βίᾳ τὰ ἀναδήματα καταβάλλειν. Ἀντέφιλονεῖκει δὲ Σύλλας, καὶ τὴν στάσιν ὅσον οὐκ ἐπιδεσμένην εἰς μέσον ἐπέσχευεν ὁ συμμαχικὸς πόλεμος ἐξέφυγης ἐπὶ τὴν πόλιν ἀναρραγείς. Τὰ γὰρ μαχιωτάτα τῶν Ἰταλικῶν ἐθνῶν καὶ πολυανθρωπότατα κατὰ τῆς Ῥώμης συνέστησαν καὶ μικρὸν ἐδέησαν συγχέαι τὴν ἡγεμονίαν οὐ μόνον ὅπλοις ἐρρωμένα καὶ σώμασιν, ἀλλὰ καὶ ταῖς μαῖαις στρατηγῶν καὶ δεινότησι χρησάμενα θανυμαστὰ καὶ ἀντιπάλοις.

XXXIII. Οὗτος ὁ πόλεμος τοῖς πάθεσι ποικίλος γενόμενος καὶ ταῖς τύχαις πολυτροπώτατος ὅσον Σύλλα προέβηκε δόξης καὶ δυνάμεως, τοσοῦτον ἀφείλετο Μάριον. Βραδὺς γὰρ ἐφάνη ταῖς ἐπιβολαῖς, ὅκνον τε περὶ πᾶν καὶ μελλήσεως ὑπόπλεως, εἶτε τοῦ γήρως τὸ δραστηρὲς

ἐκείνῳ καὶ θερμὸν ἐν αὐτῷ κατασβεννύντος, ἐξηκοστὸν γὰρ ἤδη καὶ πέμπτον ἔτος ὑπερέβαλλεν, εἴτε, ὥς αὐτὸς ἔλεγε, περὶ νεῦρα γεροντῶς νοσώδης καὶ σώματι δύσεργος ὢν ὑπέμενε παρὰ δύναμιν αἰσχύνη τὰς στρατείας. Οὐ μὲν ἀλλὰ καὶ τότε μάχῃ τε μεγάλη νικήσας ἑξακισχι- 5
 λούς ἀνείλε τῶν πολεμίων καὶ λαβὴν οὐδαμῇ παρέσχευ αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ περιταφρευόμενος ἠνέσχετο καὶ χλευαζόμενος καὶ καλούμενος οὐ παρωξύνθη. Λέγεται δὲ Πολλίου Σίλωνος, ὃς μέγιστον εἶχε τῶν πολεμίων ἀξίωμα καὶ δύναμιν, εἰπόντος πρὸς αὐτόν, „Εἰ μέγας εἰ στρατη- 10
 γός, ὦ Μάριε, διαγώνισαι καταβάς,“ ἀποκρίνασθαι „Σὺ μὲν οὖν, εἰ μέγας εἰ στρατηγός, ἀνάγκασόν με διαγωνί-
 σασθαι μὴ βουλόμενον.“ Πάλιν δέ ποτε τῶν μὲν πολεμίων καιρὸν ἐπιχειρήσεως παραδόντων, τῶν δὲ Ῥωμαίων ἀποδελιασάντων, ὡς ἀνεχώρησαν ἀμφοτέρω, συναγα- 15
 γῶν εἰς ἐκκλησίαν τοὺς στρατιώτας, „Απορῶ“ φησί „πό-
 τιρον εἰπὼ τοὺς πολεμίους ἀνανδροτέρους ἢ ὑμᾶς· οὔτε γὰρ ἐκείνοι τὸν νῶτον ὑμῶν οὔτε ὑμεῖς ἐκείνων τὸ ἰνίον ἰδεῖν ἔδυνήθητε.“ Τέλος δὲ ἀφῆκε τὴν στρατηγίαν ὡς ἑξαδυνατῶν τῷ σώματι διὰ τὴν ἀσθένειαν. 20

XXXIV. Ἐπεὶ δὲ ἤδη τῶν Ἰταλικῶν ἐργεκληκόντων ἐμνηστεύοντο πολλοὶ τὸν Μιθριδατικὸν πόλεμον ἐν Ῥώμῃ διὰ τῶν δημαγωγῶν, παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα Σουλπίκιος δή-
 μαρχος, ἀνὴρ θρασύτατος, παραγαγὼν Μάριον ἀπιδεί-
 κνεν ἀνθύπατον στρατηγὸν ἐπὶ Μιθριδάτην. Καὶ ὁ 25
 δήμος διέστη, τῶν μὲν αἰρουμένων τὰ Μαρίου, τῶν δὲ
 Σύλλαν καλούντων καὶ τὸν Μάριον ἐπὶ θερμὰ κελευόν-
 των εἰς Βαίᾱς βαδίζειν καὶ τὸ σῶμα θεραπεύειν ὑπὸ τε
 γήρως καὶ φευμάτων ἀπειρηκός, ὡς αὐτὸς ἔλεγε. Καὶ
 γὰρ ἦν ἐκεῖ περὶ Μισσηνοὺς τῷ Μαρίῳ πολυτελὲς οἰκία 30
 κυνφᾶς ἔχουσα καὶ διαίτας θηλυτέρας ἢ κατ' ἄνδρα πο-
 λεμίων τοσούτων καὶ στρατειῶν ἀντουργόν. Ταύτην λέ-

- γεται μυριάδων ἑπτὰ ἡμίσεως Κορνηλία πρίασθαι· χρόνου δ' οὐ πᾶν πολλοῦ γενομένου Λεύκιος Λεύκολλος ὠνεῖται μυριάδων πεντήκοντα καὶ διακοσίων· οὕτως ταχέως ἀνέδραμεν ἢ πολυτέλεια καὶ τοσαύτην ἐπίδοσιν.
- 5 τὰ πράγματα πρὸς τρυφήν ἔλαβεν. Οὐ μὴν ἀλλὰ Μάριος φιλοτίμως πᾶν καὶ μεираκιωδῶς ἀποτριβόμενος τὸ γυμνασίου καὶ τὴν ἀσθένειαν ἰσημέραι κατέβαινεν εἰς τὸ πεδῖον καὶ μετὰ τῶν νεανίσκων γυμναζόμενος ἐπεδείκνυε σῶμα κοῦφον μὲν ὅπλοις, ἔποχον δὲ ταῖς ἱππασίαις, καὶ
- 10 περ οὐκ εὐσταλὴς γεγονὼς ἐν γῆρᾳ τὸν ὄγκον, ἀλλὰ σάρκα περιπληθῆ καὶ βαρεῖαν ἐνδεδωκώς. Ἐνίοις οὖν ἤρεσκε ταῦτα πράττων, καὶ κατιόντες ἐθεῶντο τὴν φιλοτιμίαν αὐτοῦ καὶ τὰς ἀμίλλας, τοῖς δὲ βελτίστοις ὁρῶσιν οἰκτεῖρειν ἐπὶ τὴν πλεονεξίαν καὶ τὴν φιλοδοξίαν, ὅτι
- 15 δοξίαν, ὅτι πλουσιώτατος ἐκ πένητος καὶ μέγιστος ἐκ μικροῦ γεγονὼς ὅρον οὐκ οἶδεν εὐτυχίας, οὐδὲ θαυμάσιος ἀγαπᾷ καὶ ἀπολαύων ἐν ἡσυχίᾳ τῶν παρόντων, ἀλλ' ὥσπερ ἐνδεὴς ἀπάντων εἰς Καππαδοκίαν καὶ τὸν Εὐξείνου Πόντον ἄρας ἐκ θριάμβων καὶ δόξης ἐκφέρει
- 20 σοῦτον γῆρας, Ἀρχελάφ καὶ Νεοπτολέμῳ τοῖς Μιθριδάτου σατράπαις διαμαχούμενος. Αἱ δὲ πρὸς ταῦτα Μαρίον δικαιολογίαι παντάπασιν ἐφαίνοντο ληρώδεις. Ἐφη γὰρ ἐθέλειν τὸν υἱὸν ἀσκήσαι παρὼν αὐτὸς ἐν στρατείᾳ.
- 25 XXXV. Ταῦτα τὴν πόλιν ἐκ πολλῶν χρόνων ὑπὸ λον γεγεννημένην καὶ νοσοῦσαν ἀνέρρηξεν, εὐφυνέστατον εὐρόντος ὄργανον Μαρίου πρὸς τὸν κοινὸν ὕλεθρον Σουλπικίου θράσος, ὃς διὰ τὰλλα πάντα θαυμάζων ξηλῶν τὸν Σατορνίνον ἀτολαίαν ἐπεκάλει τοῖς πολι
- 30 μασιν αὐτοῦ καὶ μέλλησιν. Αὐτὸς δὲ μὴ μέλλων ἔξασίους μὲν εἶχε περὶ αὐτὸν τῶν ἱππικῶν οἶον δορυφόρῳ καὶ τούτους ἀντισύγκλητον ὠνόμαζεν, ἐπελθὼν δὲ μ

ὅπλων ἐκκλησιάζουσι τοῖς ὑπάτοις τοῦ μὲν ἑτέρου φυ-
 γόντος ἐξ ἀγορᾶς τὸν υἱὸν ἐγκαταλαβὼν ἀπίσφαξε, Σύλ-
 λας δὲ παρὰ τὴν οἰκίαν τοῦ Μαρίου διωκόμενος, οὐδενὸς
 ἐν προσδοκῆσαντος, εἰσέπεισε· καὶ τοὺς μὲν διώκοντας
 ἔλαθε δρόμῳ παρενεχθέντας, ὑπ' αὐτοῦ δὲ Μαρίου λεί- 5
 γεται κατὰ θύρας ἑτέρας ἀσφαλῶς ἀποπεμφθεὶς διικπε-
 σεν εἰς τὸ στρατόπεδον. Αὐτὸς δὲ Σύλλας ἐν τοῖς ὑπο-
 μνήμασιν οὗ φησι καταφυγεῖν πρὸς τὸν Μάριον, ἀλλ'
 ὑπελλαχθῆναι βουλευσόμενος ὑπὲρ ὧν Σουλπίκιος ἡνάγ-
 καζεν αὐτὸν ἄκοντα ψηφίσασθαι, περισχὼν ἐν κύκλῳ ξί- 10
 φαισι γυμνοῖς καὶ συνελάσας πρὸς τὸν Μάριον, ἄχρι οὗ
 προελθὼν ἐκείθεν εἰς ἀγορὰν, ὡς ἤξουν ἐκείνοι, τὰς
 ἀπραξίας ἔλυσε. Γενομένων δὲ τούτων ὁ τε Σουλπίκιος
 ἡδὴ κρατῶν ἐπεχειροτόνησε τῷ Μαρῖῳ τὴν στρατηγίαν,
 ὁ τε Μάριος ἐν παρασκευῇ τῆς ἐξόδου καθειστήκει, καὶ 15
 δύο χιλιάρχους ἐξέπειψε παραληφόμενους τὸ Σύλλα
 στρατεύμα. Σύλλας δὲ τοὺς στρατιώτας παροξύνας (ἦσαν
 δὲ τρισμυρίων καὶ πεντακισχιλίων οὐ μείους ὀπλίται)
 προήγαγεν ἐπὶ τὴν Ῥώμην. Τοὺς δὲ χιλιάρχους, οὓς ἐπ-
 έπειψε Μάριος, προσπεσόντες οἱ στρατιῶται διέφθει- 20
 ραν. Πολλοὺς δὲ καὶ Μάριος ἐν Ῥώμῃ τῶν Σύλλα φίλων
 ἀνηγήκει, καὶ δούλοις ἐλευθερίαν ἐκήρυττεν ἐπὶ συμ-
 μαχίᾳ· λέγονται δὲ τρεῖς μόνοι προσγενέσθαι. Μικρὰ δ'
 ἀντιστάς εἰσελάσαντι τῷ Σύλλᾳ καὶ ταχέως ἐκβιασθεὶς
 ἔφυγε. Τῶν δὲ περὶ αὐτόν, ὡς πρῶτον ἐξέπεισε τῆς πό- 25
 λεως, διασπαρέντων, σκότους ὄντος εἰς τι τῶν ἐπανυλίων
 αὐτοῦ Σολώνιον κατέφυγε. Καὶ τὸν μὲν υἱὸν ἐπεμψεν ἐκ
 τῶν Μουκίου τοῦ πενθεροῦ χωρίων οὐ μακρὰν ὄντων
 τὰ ἐπιτήδεια ληψόμενον, αὐτὸς δὲ καταβάς εἰς Ὠστίαν,
 φίλου τινὸς Νουμερίου πλοῖον αὐτῷ παρασκευάσας, 30
 οὐκ ἀναμείνας τὸν υἱόν, ἀλλὰ Γράνιον ἔχων μεθ' αὐτοῦ
 τὸν πρόγονον ἐξέπλευσεν. Ὁ δὲ νικησίας, ὡς ἦλθεν εἰς τὰ

χωρία τοῦ Μουκίου, λαμβάνων τι καὶ σκεναζόμενος ἡμέ-
ρας καταλαβούσης οὐ παντάπασι τοὺς πολεμίους ἐλάθον
ἀλλ' ἦλθον ἱππεῖς ἐλαύνοντες καθ' ὑπόνοιαν ἐπὶ τῷ
τόπον· οὓς ὁ τῶν ἀγρῶν ἐπιμελητὴς προιδόμενος ἐκρη-
5 ψε τὸν Μάριον ἐν ἀμαξῇ κυάμους ἀγούση, καὶ βοῦς ὑπο-
ζεύξας ἀπήντα τοῖς ἱππεῦσιν εἰς πόλιν ἐλαύνων τὴν
ἄμαξαν. Οὕτω δὲ πρὸς τὴν οἰκίαν τῆς γυναικὸς ὁ Μά-
ριος διακομισθεὶς καὶ λαβὼν ὅσων ἐδέετο νυκτὸς ἐπὶ θύ-
λασσαν ἦκε καὶ νεῶς ἐπιβάς εἰς Λιβύην πλεούσης ἀπε-
10 πέρασεν.

XXXVI. Ὁ δὲ πρεσβύτης Μάριος ὥς ἀνῆχθη, πνεύ-
ματι φορῶν κομιζόμενος παρὰ τὴν Ἰταλίαν ἐφοβήθη Γερ-
μνίων τινα τῶν ἐν Ταρρακίῃ δυνατῶν ἐχθρὸν αὐτοῦ
καὶ ταῖς ναύταις προείπεν εἰσργεσθαι Ταρρακίνης. Οἱ δὲ
15 ἐβούλοντο μὲν αὐτῷ χαρίζεσθαι, τοῦ δὲ πνεύματος οὐ
πελάγιον μεθισταμένου καὶ κλύδωνα κατάγοντος πολὺν
οὔτε τὸ πορθμεῖον ἐδόκει περικλυζόμενον ἀντιέξειν, τοῖς
τε Μαρίου δυσφοροῦντος καὶ κακῶς ἔχοντος ὑπὸ ναυτικῶν
μόλις ἀντιλαμβάνονται τῶν περὶ τὸ Κίρκαιον αἰγιαλῶν
20 Τοῦ δὲ χειμῶνος αὐξανομένου καὶ τῶν σιτίων ἐπιλειπύ-
των ἐκβάντες ἐπλάζοντο πρὸς οὐδένα σκοπὸν, ἀλλ' οὐ
συμβαίνει ταῖς μεγάλαις ἀπορίαις αἰεὶ φεύγειν ἐκ τοῦ
παρόντος ὥς χαλεπωτάτου καὶ τὰς ἐλπίδας ἔχειν ἐν τοῖς
ἁδῆλοις. Ἐπεὶ πολεμία μὲν ἐκείνοις ἡ γῆ, πολεμία δὲ
25 θάλασσα, φοβερὸν δὲ ἦν ἀνθρώποις περιπεσεῖν, φοβ-
ρὸν δὲ μὴ περιπεσεῖν δι' ἐνδειαν τῶν ἀναγκαίων. Ὁ
μὴν ἀλλ' ὅφει ποιοῦν βοτῆρσιν ὀλίγοις ἐντυγχάνουσιν,
δοῦναι μὲν οὐδὲν ἔσχον αὐτοῖς δεομένοις, γνωρίσαντι
δὲ τὸν Μάριον ἐκέλευον ἀπαλλάττεσθαι τὴν ταχίστην
30 ὀλίγον γὰρ ἔμπροσθεν αὐτόθι κατὰ ζήτησιν αὐτοῦ οὐ
χνοὺς ἱππέας ὀφθῆναι διεξελαύνοντας. Ἐν παντὶ δὲ ἡ
γονῶς ἀπορίας, μάλιστα δὲ νηστεία τῶν περὶ αὐτὸν ἀπ-

γορευόντων, τότε μὲν ἐκτραπόμενος τῆς ὁδοῦ καὶ κατα-
 βαλὼν ἐκυτὸν εἰς ὕλην βαθεῖαν ἐπιπόνως διενυκτέρευσε.
 Τῇ δ' ὕστεραία συνηγμένος ὑπ' ἐνδείας καὶ τῷ σώματι
 πρὶν ἐκλελυθῆαι παντάπασι χρήσασθαι βουλούμενος ἐχώ-
 ρει παρὰ τὸν αἰγιαλόν, ἐπιθαρσύνων τοὺς ἐπομένους καὶ 5
 θεόμενος μὴ προαποκάμνειν τῆς τελευταίας ἐλπίδος, ἐφ'
 ἣν ἑαυτὸν φυλάττει μαντεύμασι παλαιοῖς πιστεύων.
 Νέος γὰρ ὢν ἔτι παντελῶς καὶ διατρίβων κατ' ἀγρὸν
 ὑποδέξασθαι τῷ ἱματίῳ καταφερομένην αἰτοῦ νεοττιὰν
 ἐπὶ τὰ νεοττοὺς ἔχουσιν· ἰδόντας δὲ τοὺς γονεῖς καὶ θαν- 10
 μάσαντας διαπνυθάνεσθαι τῶν μάντεων· τοὺς δὲ εἰπεῖν,
 ὥς ἐπιφανέστατος ἀνθρώπων ἔσοιτο καὶ τὴν μεγίστην
 ἡγεμονίαν καὶ ἀρχὴν ἐπτάκις αὐτὸν λαβεῖν ἀναγκαῖον
 εἴη. Ταῦτα οἱ μὲν ἀληθῶς τῷ Μάρῳ συντυχεῖν οὕτω
 λέγουσιν· οἱ δὲ τοὺς τότε καὶ παρὰ τὴν ἄλλην φυγὴν 15
 ἀκούσαντας αὐτοῦ καὶ πιστεύσαντας ἀναγράφει προῤῃμα
 κομιδῇ μυθῶδες. Αἰτὸς γὰρ οὐ τίκτει πλεῖστον τῶν θυεῖν,
 ἀλλὰ καὶ Μουσαῖον ἐψεῦσθαι λέγουσιν εἰπόντα περὶ τοῦ
 αἰτοῦ, ὥς

τρία μὲν τίκτει, δύο δ' ἐκλέπει, ἓν δ' ἀλερίζει. 20
 Τὸ μὲντοι πολλάκις ἐν τῇ φυγῇ καὶ ταῖς ἐσχάταις ἀπο-
 ραῖς Μάριον εἰπεῖν, ὥς ἄχρῃς ἐβδόμης ὑπατείας πρόει-
 σιν, ὁμολογούμενόν ἐστιν.

XXXVII. Ἦδη δὲ Μιντούρης, πόλεως Ἰταλικῆς, ὅσον
 εἰκοσι σταδίων ἀπέχοντες ὀρῶσιν ἱππίων ἱλὴν πρόσωθιν 25
 ἑλκύνοντας ἐπ' αὐτοὺς καὶ κατὰ τύχην ὀλκάδας δύο φε-
 ρόμενας. Ὡς οὖν ἕκαστος ποδῶν εἶχε καὶ ῥώμης κατα-
 δραμόντες ἐπὶ τὴν θάλασσαν καὶ καταβαλόντες ἑαυτοὺς
 προσενήχοντο ταῖς ναυσί. Καὶ λαβόμενοι τῆς ἐτέρας αἱ
 περὶ τὸν Γράνιον ἀπεπέρασαν εἰς τὴν ἀντικρὺς νῆσον 30
 Αἰναρία καλεῖται· αὐτὸν δὲ Μάριον βαρὺν ὄντα τῷ σώ-
 ματι καὶ δυσμεταχείριστον οἰκείται δύο ρόλις καὶ χαλε-
 πλου. VIT. II.

πῶς ὑπὲρ τῆς θαλάττης ἐξάραντες εἰς τὴν ἑτέραν ἔθεν
 ναῦν, ἥδη τῶν ἱππέων ἐφιστάτων καὶ διακελευομένων
 ἀπὸ γῆς τοῖς ναύταις κατὰγειν τὸ πλοῖον ἢ τὸν Μάριον
 ἐκβαλόντας αὐτοὺς ἀποπλεῖν ὅπη χρῆζοιεν. Ἰκετεύοντες
 5 δὲ τοῦ Μαρίου καὶ θακρύνοντες, οἱ κύριοι τῆς ὀλκάδος
 ἐν ὀλίγῳ πολλὰς ἐπ' ἀμφοτέρω τῆς γνώμης τροπὰς λα-
 βόντες ὁμῶς ἀπεκρίναντο τοῖς ἱππεῦσι μὴ προέσθαι τὸν
 Μάριον. Ἐκείνων δὲ πρὸς ὀργὴν ἀπελασάντων αὐτῶν
 ἑτέρων γενόμενοι λογισμῶν κατεφέροντο πρὸς τὴν γῆν
 10 καὶ περὶ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Αἰλίου ποταμοῦ διάχυσιν λα-
 μνῶδῃ λαμβάνοντος ἀγκύρας βαλόμενοι παρεκάλουν αὐ-
 τὸν ἐκβῆναι καὶ τροφὴν ἐπὶ γῆς λαβεῖν καὶ τὸ σῶμα θά-
 ρα πεῦσαι κεκακωμένον, ἄχρὶ οὐ φορὰ γένηται· γίνε-
 σθαι δὲ τὴν εἰσθυσίαν ὥραν τοῦ πελαγίου μαραινομένου
 15 καὶ τῶν ἐλῶν αὔραν ἀναδιδόντων ἐπιεικῶς διαρκῶς
 Ταῦτα πεισθὲνς ὁ Μάριος ἔπραττε· καὶ τῶν ναυτῶν ἐξ-
 λομένων αὐτὸν ἐπὶ τὴν γῆν κατακλινεῖς ἐν τινὶ πόρῃ ποι-
 ρωτάτῳ τοῦ μέλλοντος εἶχε τὴν διάνοιαν. Οἱ δὲ εὐθὺς
 ἐπιβάντες ἐπὶ τὴν ναῦν καὶ τὰς ἀγκύρας ἀναλαβόντες
 20 ἔφευγον, ὥς οὔτε καλὸν ἐκδοῦναι τὸν Μάριον αὐτοῖς
 οὔτε σῶζειν ἀσφαλές. Οὔτω δὲ πάντων ἔρημος ἀπολ-
 φθὲνς πολὺν μὲν χρόνον ἄναυδος ἐπὶ τῆς ἀκτῆς ἔκει-
 μόλις δὲ πῶς ἀναλαβὼν ἑαυτὸν ἐπορεύετο ταλαιπώρῳ
 ἀνοδίας· καὶ διεξελθὼν ἔλη βαθύα καὶ τάφρους ὕδα-
 25 καὶ πηλοῦ γεμούσας ἐπιτυγχάνει καλύβῃ λιμνουρογού-
 ροντος, ὃν περιπεσὼν ἰκέτευε γενέσθαι σωτήρα καὶ β-
 θὸν ἀνδρός, εἰ διαφύγοι τὰ παρόντα, μείζονας ἐλπὶς
 ἀμοιβὰς ἀποδώσοντος. Ὁ δὲ ἄνθρωπος εἶτε πάλαι
 νώσκων εἶτε πρὸς τὴν ὄψιν ὥς κρείττονα θαυμάσας ἀ-
 30 πανύσασθαι μὲν ἔφη δεομένου τὸ σκηηνύδριον ἐξαρκεῖν
 δέ τινας ὑποφεύγων πλάξοιτο κρύψειν αὐτὸν ἐν τῇ
 μᾶλλον ἡσυχίᾳ ἔχοντι. Τοῦ δὲ Μαρίου δεηθέντος τῷ

ποιεῖν, ἀγαγὼν αὐτὸν εἰς τὸ ἔλος καὶ πιῆξαι κελεύσας ἐν
χωρίῳ κοίλῳ παρὰ τὸν ποταμὸν ἐπέβαλε τῶν τε καλὰ μιν
πολλοὺς καὶ τῆς ἄλλης ἐπιφέρειν ὕλης ὅση κούφη καὶ πε-
ριπέσσειν ἀβλαβῶς δυναμένη.

XXXVIII. Χρόνου δὲ οὐ πολλοῦ διαγενομένου ψόφος 5
αὐτῷ καὶ θόρυβος ἀπὸ τῆς καλύβης προσέπεσεν. Ὁ γὰρ
Γερίνιος ἐκ Ταρρακίνης ἐπεμψε πολλοὺς ἐπὶ τὴν δίωξιν,
ὧν ἔνιοι κατὰ τύχην ἐκεῖ προσελθόντες ἐξεφόβουν καὶ
κατεβόων τοῦ γέροντος ὡς ὑποδεδεγμένου καὶ κατακρυ-
βόντος πολέμιον Ῥωμαίων. Ἐξαναστὰς οὖν ὁ Μάριος καὶ 10
ἀποδυσάμενος καθῆκεν ἑαυτὸν εἰς τὴν λίμνην ὕδωρ
παχὺ καὶ τελματώδες ἔχουσαν. Ὅθεν οὐ διέλαθε τοὺς
ζητοῦντας, ἀλλ' ἀνασπασθεὶς βορβόρον κατάπλεως γυ-
μνὸς εἰς Μιντούρνας ἀνήχθη καὶ παρεδόθη τοῖς ἄρχουσιν.
Ἦν γὰρ εἰς ἅπασαν ἤδη πόλιν ἔξενηγενομένου παρὰ γὰρ 15
μα περὶ τοῦ Μαρίου δημοσίᾳ διώκειν καὶ κτείνειν τοὺς
λαβόντας. Ὅμως δὲ βουλευσασθαι πρότερον ἐδόκει τοῖς
ἄρχουσιν· καὶ κατατίθενται τὸν Μάριον εἰς οἰκίαν Φαν-
νίας γυναικὸς οὐκ εὐμενῶς δοκούσης ἔχειν πρὸς αὐτὸν
ἐξ αἰτίας παλαιᾶς. Ἦν γὰρ ἀνὴρ τῇ Φαννίᾳ Τιτίνιος 20
τούτου διαστᾶσα τὴν φερονὴν ἀπῆται λαμπράν οὖσαν. Ὁ
δὲ μοιχείαν ἐνεκάλει· καὶ γίνεται Μάριος ὑπατεύων τὸ
ἔκτον δικαστής. Ἐπεὶ δὲ τῆς δίκης λεγομένης ἐφαίνετο
καὶ τὴν Φαννίαν ἀκόλαστον γερονέναι καὶ τὸν ἄνδρα ται-
αύτην εἰδότα λαβεῖν καὶ συμβιωῖσαι πολὺν χρόνον, ἅμ- 25
φοτέρους δυσχεράνας τὸν μὲν ἄνδρα τὴν φερονὴν ἐκέλευ-
σεν ἀποδοῦναι, τῆς δὲ γυναικὸς ἀτιμίας ἔνεκα τῇ κατα-
δίκῃ χαλκοῦς τέσσαρας προσετίμησεν. Οὐ μὲν ἢ γε Φαν-
νία τότε πάθος γυναικὸς ἡδικημένης ἔλαβεν, ἀλλ' ὥς
εἶδε τὸν Μάριον, πορρωτάτω γενομένη τοῦ μνησικακεῖν 30
ἐκ τῶν παρόντων ἐπεμελεῖτο καὶ παρεθάρρυνεν αὐτόν.
Ὁ δὲ κάκηντην ἐπήγει καὶ θαρρεῖν ἔφασκε· σημεῖον γὰρ

αὐτῷ γεγονέναι χρηστόν. Ἦν δὲ τοιοῦτον. Ὡς ἀγόμενος
 πρὸς τῇ οἰκίᾳ τῆς Φαννίας ἐγεγόνει, τῶν θυρῶν ἀνο-
 χθειςδὼν ὄνος ἐνδοθεν ἐχώρει δρόμῳ πτόμενος ἀπὸ κρή-
 νης ἐγγὺς ἀπορρεούσης· προσβλέψας δὲ τῷ Μάρκῳ λα-
 5 μυρόν τι καὶ γεγηθὸς ἔστη πρῶτον ἐναντίον, εἰτα φωνήν
 ἀφῆκε λαμπρὰν καὶ παρεσκίρτησε παρ' αὐτὸν ὑπὸ γαν-
 ρύτητος. Ἐξ οὗ συμβαλὼν ὁ Μάριος ἔφασκεν, ὥς διὰ
 θαλάσσης αὐτῷ μᾶλλον ἢ διὰ γῆς ὑποδείκνυσιν σωτηρίαν
 τὸ δαιμόνιον· τὸν γὰρ ὄνον οὐ προσέχοντα τῇ ξηρᾷ τρο-
 10 πῇ πρὸς τὸ ὕδωρ ἀπ' αὐτοῦ τραπέσθαι. Ταῦτα διαλε-
 χθεὶς τῇ Φαννίᾳ καθ' αὐτὸν ἀνεπαύετο τὴν θύραν τοῦ
 δωματίου προσθεῖναι κελύσας.

XXXIX. Βουλευομένοις δὲ τοῖς ἄρχουσι καὶ συμ-
 15 δοχοῖς τῶν Μιντουρησίων ἔδοξε μὴ μέλλειν, ἀλλὰ δια-
 σπῆσαι τὸν ἄνδρα. Καὶ τῶν μὲν πολιτῶν οὐδεὶς ὑπέ-
 στη τὸ ἔργον, ἱππεὺς δὲ Γαλάτης τὸ γένος ἢ Κίμβρος
 (ἀμφοτέρως γὰρ ἱστορεῖται) λαβὼν ξίφος ἐπεισῆλθεν
 αὐτῷ. Τοῦ δὲ οἰκήματος ἐν ᾧ ἔτιχε μέρει κατακείμενος
 οὐ πᾶν λαμπρὸν φῶς ἔχοντος, ἀλλ' ὄντος ἐπισκίου, λή-
 20 γεται τὰ μὲν ὄμματα τοῦ Μαρτίου φλόγα πολλὴν ἐκβάλ-
 λοντα τῷ στρατιώτῃ φανῆναι, φωνὴν δὲ μεγάλην ἐκ τοῦ
 παλισκίου γενέσθαι, „Σὺ δὴ τολμᾷς, ἄνθρωπε, Γάλον
 Μάριον ἀνελεῖν;“ Ἐξῆλθεν οὖν εὐθύς ὁ βαρβαρὸς φωνῇ
 καὶ τὸ ξίφος ἐν μέσῳ καταβαλὼν ἐχώρει διὰ θυρῶν
 25 τοῦτο μόνον βοῶν, „Οὐ δύναμαι Γάλον Μάριον ἀποκτεῖ-
 ναι.“ Πάντας οὖν ἐκπληξίς ἔσχεν, εἰτα οἰκίος καὶ μετὰ
 νοία τῆς γνώμης καὶ κατὰμεμφίς ἑαυτῶν, ὥς βουλευο-
 μενοὶ βουλευκότων ἄνομον καὶ ἀχάριστον ἐπ' ἀνδρὶ σωτήρῃ
 τῆς Ἰταλίας, ᾧ μὴ βοηθῆσαι δεινὸν ἦν. „Ἴτω δ' οὖν ὅσοι
 30 χοῖται φυγὰς, ἀνατλησόμενοι ἀλλαχόθι τὸ μεμορμένον
 ἦμεῖς δὲ εὐχόμεθα μὴ νεμεσησάμενοι Μάριον ἔπορευ-
 καὶ γυμνῶν ἐκ τῆς πόλεως ἐκβαλοῦσιν.“ Ὑπὸ τοιούτων

λογισμῶν εἰσπεσόντες ἄθροοι καὶ περισχόντες αὐτὸν
 ἐξήγον ἐπὶ τὴν θάλασσαν. Ἄλλου δὲ ἄλλο τι προθυμῶς
 ὑπηρετοῦντος καὶ σπευδόντων ἐπάντων ἐγένετο τριβὴ
 τοῦ χρόνου. Τὸ γὰρ τῆς λεγομένης Μαρίας ἄλπου, ὃ
 5 σέβονται καὶ παραφυλάττουσι μηθὲν ἐκείθεν ἐκκομι-
 σθῆναι τῶν εἰσκομισθέντων, ἐμποδὼν ἦν τῆς ἐπὶ θάλασ-
 σαν ὁδοῦ καὶ κύκλῳ περιτόντας ἔδει βραδύνειν, ἔχει οὖν
 τῶν προεσβυτέρων τις ἐκβολήσας ἔφη μηδελίαν ἄβητον
 κηδ' ἀπώρευτον ὁδὸν εἶναι, δι' ἧς σώζεται Μάριος. Καὶ
 πρῶτος αὐτὸς λαβὼν τι τῶν κομιζομένων ἐπὶ ταῦν διὰ 10
 τοῦ τόπου διεξῆλθε.

XL. Τοιαύτη προθυμία ταχὺ πάντων συμπορισθέν-
 15 των καὶ Βηλαίου τινὸς ναῦν τῷ Μάρκῳ παρασχόντος, ὃς
 ὕστερον πύνακα τῶν πράξεων ἐκείνων γραφάμενος ἀνέ-
 ἔθηκεν εἰς τὸ ἱερὸν ὅθεν ἐμβὰς ὁ Μάριος ἀνῆλθῃ, τῷ 15
 πνεύματι φέροντι χρώμενος ἐφέρετό πως κατὰ τύχην
 πρὸς Αἰναρίαν τὴν νῆσον, ὅπου τὸν Γράνιον καὶ τοὺς
 ἄλλους φίλους εὐρὼν ἔπλει μετ' αὐτῶν ἐπὶ Αἰβύνης. Ὅλα-
 20 τος δὲ ἐπιλιπόντος αὐτοὺς ἀναγκάως Σικελία κατὰ τὴν
 Εὐρυκίην προσέσχον. Ἐτυχε δὲ περὶ τοὺς τόπους ἐκεί-
 25 νους ὁ Ῥωμαίων ταμίης παραφυλάσσειν, καὶ μικροῦ μὲν
 αὐτὸν ἀποβάνα τὸν Μάριον εἶλεν, ἀπέκτεινε δὲ περὶ
 ἑκατὶδεκα τῶν ὑδρευομένων. Μάριος δὲ κατὰ σπουδὴν
 ἀναχθεὶς καὶ διαπεράσας τὸ πέλαγος πρὸς Μήνιγγα τὴν
 νῆσον, ἐνταῦθα διαπνυθάνεται πρῶτον, ὥς ὁ παῖς αὐ-
 30 τοῦ διασέσωσται μετὰ Κεθήρον καὶ πορεύονται πρὸς τὸν
 βασιλεῖα τῶν Νομάδων Ἰαμφαν δεησόμενοι βοηθεῖν. Ἐφ'
 οἷς μικρὸν ἀναπνεύσας ἐθάρρησεν ἀπὸ τῆς νήσου πρὸς
 τὴν Καρχηδονίαν προσβαλεῖν. Ἐστράτηγαι δὲ τῆς Λι-
 βύνης τότε Σεξτίλιος, ἀνὴρ Ῥωμαῖος, οὔτε φάλλον οὐδὲν 30
 οὔτε χρηστὸν ἐκ Μαρτίου προειληφώς, ἀλλ' ὅσον ἀπ'
 οἴκου τι προσδοκώμενος ὠφελήσειν. Ἄρτι δὲ αὐτοῦ

μετ' ὀλίγων ἀποβεβηκότος ὑπηρέτης ἀπαντήσας καὶ κα-
 ταστὰς ἐναντίον εἶπεν „Απαγορεύει σοι Σεξιτίλιος ὁ
 στρατηγός, ὃ Μάριε, Λιβύης ἐπιβαίνειν· εἰ δὲ μή, φησὶ
 ἀμυνεῖν τοῖς τῆς βουλῆς δόγμασιν, ὡς Ῥωμαίων πολέ-
 5 μίῳ χρώμενος.“ Ταῦτα ἀκούσαντα τὸν Μάριον ὑπὸ λυ-
 πῆς καὶ βαρυθυμίας ἀπορία λόγων ἔσχε· καὶ πολὺν χρό-
 νον ἡσυχίαν ἤγε δεινὸν εἰς τὸν ὑπηρέτην ἀποβλέπων
 Ἐρομένου δὲ ἐκείνου, τί φράζει καὶ τί λέγει πρὸς τὸν
 στρατηγόν, ἀπεκρίνατο μέγα στενάχας „Ἀγγελλε τοῖνυν
 10 ὅτι Γαῖον Μάριον ἐν τοῖς Καρχηδόνος ἐρειπίοις φυνά-
 κεισθόμενον εἶδες,“ οὐ κακῶς ἅμα τὴν τε τῆς πόλεως
 ἐκείνης τύχην καὶ τὴν ἑαυτοῦ μεταβολὴν ἐν παραδείγμα-
 τος λόγῳ θέμενος. Ἐν τούτῳ δὲ Ἰάμβας ὁ βασιλεὺς τῶν
 Νομάδων ἐπαμφοτερίζων τοῖς λογισμοῖς ἐν τιμῇ μὲν ἡ-
 15 τούτους περὶ τὸν νέον Μάριον, ἀπένειμι δὲ βουλομένους ἡ-
 τινος αἰὲ προφάσεως κατεῖχε, καὶ δῆλος ἦν ἐπ' οὐδὲν
 χρηστῷ ποιούμενος τὴν ἀνυβολήν. Οὐ μὲν ἀλλὰ σφρα-
 βάνει τι τῶν εἰκότων αὐτοῖς πρὸς σωτηρίαν. Ὁ γὰρ νέος
 Μάριος εὐπρεπὴς ὢν τὴν ὄψιν ἡνία τινὰ τῶν παλλαν-
 20 θων τοῦ βασιλέως παρ' ἀξίαν πράττων· ὁ δὲ οἶκτος αὐ-
 τὸς ἀρχὴ καὶ πρόφασις ἦν ἔρωτος. Τὸ μὲν οὖν πρῶτον
 ἀπειρίβετο τὴν ἀνθρωπὸν· ὡς δὲ οὔτε φυχῆς εἰσέ-
 ὁδὸν ἑώρα καὶ τὰ παρ' ἐκείνης σπονδαιότερον ἢ πρὸς
 ἡδονὴν ἀκόλαστον διεπράττετο, δεξιόμενος τὴν φιλοφρο-
 25 σύνην καὶ συνεκπεμφθεὶς ὑπ' αὐτῆς ἀπέδρα μετὰ τῶν
 φίλων καὶ διέφυγε πρὸς τὸν Μάριον. Ἐπεὶ δὲ ἀλλήλοις
 ἡσπάσαντο, κορευόμενοι παρὰ τὴν θάλασσαν ἐντυγχ-
 νουσι σκορπίοις μαχομένοις· καὶ τὸ σημεῖον ἐφάνη
 Μαρίῳ πονηρόν. Εὐθὺς οὖν ἀλιάδος ἐπιβάντες εἰς Κί-
 30 κιναν διεπέρων, νῆσον ἀπέχουσαν οὐ πολὺ τῆς ἡπείρου
 καὶ τοσοῦτον ἔφθασαν, ὅσον ἀνηγμένων αὐτῶν ἰσχυρ-
 ῶρ' ἄσθαι παρὰ τοῦ βασιλέως ἐλαύνοντας ἐπὶ τὸν τόπον

ὅθεν ἀνήχθησαν. Τοῦτον οὐδενὸς ἐλάττονα κίνδυνον ἔδοξεν ἐκφυγεῖν ὁ Μάριος.

ΧΛΙ. Ἐν δὲ Ῥώμῃ Σύλλας μὲν ἠκούστο τοῖς Μιθριδάτου πολεμεῖν στρατηγοῖς περὶ Βοιωτίαν, οἱ δὲ ὕπατοι στασιάσαντες ἐχώρουν εἰς ὄπλα. Καὶ μάχης γενομένης Ὀκτάβιος μὲν κρατήσας ἐξέβαλε Κίνναν ἐπιχειροῦντα τυραννικώτερον ἄρχειν, καὶ κατέστησεν αὐτ' αὐτοῦ Κορνήλιον Μερούλλαν ὕπατον, ὁ δὲ Κίννας ἐκ τῆς ἄλλης Ἰταλίας συναγαγὼν δύναμιν αὐθις διεπολέμει πρὸς αὐτούς. Ταῦτα τῷ Μαρίῳ πυνθανομένῳ πλεῦσαι τὴν τα-10 χίστην ἐφαίνετο· καὶ παραλαβὼν ἐκ τῆς Λιβύης Μανρονσίῳν τινὰς ἱπποτάς καὶ τῶν ἀπὸ τῆς Ἰταλίας τινὰς καταφερομένων, συναμφοτέρους οὐ πλείονας χιλίων γενομένους, μεθ' ὧν ἀνήχθη, προσβαλὼν Τελαμῶνι τῆς Τυρρηνίας καὶ ἀποβάς ἐκήρυττε δούλοις ἐλευθέρῳν 15 καὶ τῶν αὐτόθι γεωργούντων καὶ νεμόντων ἐλευθέρων κατὰ δόξαν αὐτοῦ συντρεχόντων ἐπὶ τὴν θάλασσαν ἀναπείθων τοὺς ἀκμαιοτάτους ἐν ἡμέραις ὀλίγαις χεῖρα μεγάλην ἤθροισε καὶ τεσσαράκοντα ναῦς ἐπλήρωσεν. Εἰδὼς δὲ τὸν μὲν Ὀκτάβιον ἄριστον ἄνδρα καὶ τῷ δικαιο-20 τάτῳ τρόπῳ βουλόμενον ἄρχειν, τὸν δὲ Κίνναν ὕποπτον τε τῷ Σύλλᾳ καὶ πολεμοῦντα τῇ καθεστῶσῃ πολιτείᾳ, τούτῳ προσνέμειν ἑαυτὸν ἔγνω μετὰ τῆς δυνάμεως. Ἐπεμψεν οὖν ἐπαγγελλόμενος ὡς ὕπατῳ πάντα ποιήσῃν τὰ προστασσόμενα. Δεξαμένου δὲ τοῦ Κίννα καὶ προσα-25 ρορεύσαντος αὐτὸν ἀνθύπατον, ῥάβδους δὲ καὶ τὰλλα παράσημα τῆς ἀρχῆς ἀποστείλαντος, οὐκ ἔφη πρόπειν αὐτοῦ ταῖς τύχαις τὸν κόσμον, ἀλλ' ἰσθῆτι φάυλῃ κεχορμένος καὶ κομῶν ἀφ' ἧς ἐφυγεν ἡμέρας, ὑπὲρ ἐβδομή-30 κοντα γεγονὼς ἔτη βάρην προσῆει, βουλόμενος μὲν ἔλκειν 30 νὸς εἶναι, τῷ δὲ οἴκτῳ συμμέμικτο το οἰκτεῖον τῆς ὀψευς αὐτοῦ πλέον τὸ φοβερόν, καὶ διέφαινεν ἢ κατήφεια τὸν

θυμὸν οὐ τεταπεινωμένον, ἀλλ' ἐξηγριωμένον ὑπὸ τοῦ μεταβολῆς.

- XLII. Ἀσπασάμενος δὲ τὸν Κίνναν καὶ τοῖς στρατιώταις ἐντυχὼν εὐθύς εἶχετο τοῦ ἔργου καὶ μεγάλην μεταβολὴν τῶν πραγμάτων ἐποίησε. Πρῶτον μὲν γὰρ τῶν ναυσὶ τὰ σιτηγὰ περικόπτων καὶ τοὺς ἐμποροὺς ληξόμενος ἐκράτησε τῆς ἀγορᾶς, ἔπειτα τὰς παραλίους πόλεις ἐπιπλέων ἦρει. Τέλος δὲ τὴν Ὠστίαν αὐτὴν λαβὼν προδοσίας τὰ τε χρήματα διήρπασε καὶ τῶν ἀνθρώπων τοὺς πολλοὺς ἀπέκτεινε· καὶ γεφυρώσας τὸν ποταμὸν ἀπέκοψε κοιμῶν τὰς ἐκ θαλάσσης εὐπορίας τῶν πόλεων. Ἄρας δὲ τῷ στρατῷ πρὸς τὴν πόλιν ἐχώρει καὶ τὸν καλούμενον Ἰανουῆκλον ὄρος κατέσχευε, οὐ τοσοῦτον ἀπειρία τοῦ Ὀκταβίου τὰ πρᾶγματα βλάπτοντος, ὅσον ἀκριβεῖα τῶν δικαίων προτεμένου τὰ χρεώδη παρὰ τὸ συμφέρον, ὅς γε πολλῶν κελευόντων αὐτὸν ἐπ' ἐλευθερίᾳ καλεῖν τοὺς οἰκέτας οὐκ ἔφη δούλοις μεταδώσειν τὴν πατρίδος, ἧς Γάϊον Μάριον εἴργει τοῖς νόμοις ἀμύνων. Ἐπεὶ δὲ Μέτελλος υἱὸς Μετέλλου τοῦ στρατηγήσαντος ἐν Λιβύῃ καὶ διὰ Μάριον ἐκπεσόντος ἦκεν εἰς Ῥώμην καὶ πολὺ τοῦ Ὀκταβίου στρατηγικώτερος ἐφαίνετο, καταλιπόντες οἱ στρατιῶται τὸν Ὀκτάβιον ἦκον ὥς ἐκείνον ἀνελθεῖν δεόμενοι καὶ σῶζειν τὴν πόλιν· εὐ γὰρ ἀγωνιεύσαντες καὶ κρατήσκειν ἐμπειρον ἡγεμόνα καὶ δραστήριον λαβόντες. Ἀγανακτήσαντος δὲ τοῦ Μετέλλου καὶ κελευόντος ἀπιέναι πρὸς τὸν ὕπατον, ὥχοντο πρὸς τοὺς πολέμους. Ὑπεξέστη δὲ καὶ Μέτελλος ἀπογνοὺς τὴν πόλιν. Ὀκτάβιον δὲ Χαλδαῖοι καὶ θυταὶ τινες καὶ σιβυλλιστὰς πείσαντες ἐν Ῥώμῃ κατέσχεον, ὥς εὖ γεννησομένων. Ὁ γὰρ ἀνὴρ οὗτος δοκεῖ, τάλλα Ῥωμαίων εὐγνωμονέστατος γενόμενος καὶ μάλιστα δὴ τὸ πρόσχημα τῆς ὑπατείας ἀκωλύειν ἐπὶ τῶν πατρίων ἐθνῶν καὶ νόμων ὥσπερ διὰ

γραμμάτων ἀμεταβόλων διαφυλάξας, ἀρρωστίᾳ τῇ περὶ ταῦτα χρήσασθαι, πλείονα συνῶν χρόνον ἀγύρταις καὶ μάντεσιν ἢ πολιτικοῖς καὶ πολεμικοῖς ἀνδράσιν. Οὗτος μὲν οὖν, πρὶν εἰσελθεῖν τὸν Μάριον, ὑπὸ τῶν προπεμφθέντων ἀπὸ τοῦ βήματος κατασπασθεὶς ἐσφάτιετο· καὶ 5 λέγεται διάγραμμα Χαλδαϊκὸν ἐν τοῖς κόλποις αὐτοῦ φυνεσθέντος εὗρεθῆναι. Καὶ τὸ πρᾶγμα πολλὴν ἀλογίαν εἶχε, τὸ δυεῖν ἡγεμόνων ἐπιφανεστάτων Μάριον μὲν ὀρθῶσαι τὸ μὴ καταφρονῆσαι μαντικῆς, Ὀκτάβιον δὲ 10 ἀπολέσαι.

XLIII. Οὕτω δὴ τῶν πραγμάτων ἔχόντων ἡ βουλὴ συνελθοῦσα πρέσβεις ἐξέπεμψε πρὸς Κίνναν καὶ Μάριον, εἰσιέναι καὶ φείδεσθαι δεομένη τῶν πολιτῶν. Κίννας μὲν οὖν ὥς ὑπατος ἐπὶ τοῦ δίφρου καθήμενος ἐχορηγᾷ- 15 τιζε καὶ φιλανθρώπους ἀποκρίσεις ἔδωκε τοῖς πρέσβεσι, Μάριος δὲ τῷ δίφρῳ παρειστήκει φθιγγόμενος μὲν οὐδέν, ὑποδηλῶν δὲ αἰὲ τῇ βαρύντητι τοῦ προσώπου καὶ τῇ στυγνότητι τοῦ βλέμματος ὥς εὐθύς ἐμπλήσων φόνων τὴν πόλιν. Ἐπεὶ δὲ ἀναστάντες ἐβάδιζον, Κίννας μὲν εἰσῆει δορυφορούμενος, Μάριος δὲ παρὰ ταῖς πύλαις 20 ὑποστάς εἰρωνεύετο πρὸς ὀργήν, φυχὰς εἶναι λέγων καὶ τῆς πατρίδος εἰργεσθαι κατὰ τὸν νόμον, εἰ δὲ χρήζοι τις αὐτοῦ παρόντος, ἑτέρα ψῆφον λυτέον εἶναι τὴν ἐκβάλλουσαν, ὥς δὴ νόμιμός τις ὦν ἀνὴρ καὶ κατιῶν εἰς πόλιν ἐλευθέραν. Ἐκάλει δὴ τὸ πλῆθος εἰς ἀγοράν· καὶ πρὸ 25 τοῦ τρεῖς ἢ τέσσαρας φυλάς ἐνιγκεῖν τὴν ψῆφον ἀφαις τὸ πλάσμα καὶ τὴν φρυαδικὴν ἐκείνην δικαιολογίαν κατῆει, δορυφόρους ἔχων λογάδας ἐκ τῶν προσπεφοιτηκότων δούλων, οὓς Βαρδουαίους προσηγόρευσεν. Οὗτοι πολλοὺς μὲν ἀπὸ φωνῆς, πολλοὺς δὲ ἀπὸ νυῦματος ἀνῆρουν προσ- 30 τάσσοντος αὐτοῦ· καὶ τέλος Ἀγχαρίον, ἄνδρα βουλευτὴν καὶ στρατηγικόν, ἐντυγχάνοντα τῷ Μαρῖῳ καὶ μὴ

προσαγορευθέντα καταβάλλουσιν ἐμπροσθεν αὐτοῦ τὰς
μαχαίραις τύποντες. Ἐκδὲ τούτου καὶ τῶν ἄλλων ὅσους
ἀσπασμένους μὴ προσαγορεύσειε μὴδὲ ἀντασπάσαιτο
τοῦτο αὐτὸ σύμβολον ἦν ἀποσφάττειν εὐθύς ἐν τῇ
3 ὁδοῖς, ὥστε καὶ τῶν φίλων ἕκαστον ἀγωνίας μεστὸν εἶναι
καὶ φρίκης ὁσάκις ἀσπασόμενοι τῷ Μαρίῳ πελάζουσιν.
Κτεινομένων δὲ πολλῶν Κίννας μὲν ἀμβλύς ἦν καὶ με-
στὸς ἤδη τοῦ φονεύειν, Μάριος δὲ καθ' ἑκάστην ἡμέραν
ἀκμάζοντι τῷ θυμῷ καὶ διψῶντι διὰ πάντων ἐχώρει τῶν
10 ὁπωσοῦν ἐν ὑποψία γεγονότων. Καὶ πᾶσα μὲν ὁδοῖς
πᾶσα δὲ πόλις τῶν διωκόντων καὶ κυνηγετούντων τοὺς
ὑποφεύγοντας καὶ κεκρυμμένους ἔγχευεν. Ἠλέγχετο δὲ
καὶ ξενίας καὶ φιλίας πίστις οὐδὲν ἔχουσα παρὰ τὰς τύχας
βέβαιον· ὀλίγοι γὰρ ἐγένοντο παντάπασιν οἱ μὴ προδοῦν.
15 Ἦτες αὐτοῖς τοὺς παρὰ σφῶς καταφυγόντας. Ἄξιον οὖν
ἄρασθαι καὶ θαυμάσαι τοὺς τοῦ Κορνηίου θεράποντας
οἱ τὸν δεσπότην ἀποκρύψαντες οἴκοι, νεκρὸν δέ τινα τῶν
πολλῶν ἀναρτήσαντες ἐκ τοῦ τραχήλου καὶ περιθέντες
αὐτῷ χρυσοῦν δακτύλιον ἐπεδείκνυν τοῖς Μαρίου δο-
20 ρυφόροις καὶ κοσμήσαντες ὥς ἐκεῖνον αὐτὸν ἔδαπτον.
Ἐπενόησε δὲ οὐδέ τις, ἀλλ' οὕτω λαθῶν ὁ Κορνηύτος ὑπὸ
τῶν οἰκετῶν εἰς Γαλατίαν διεκομίσθη.

XLIV. Χρηστῷ δὲ καὶ Μάρκος Ἀντωνίος ὁ ῥήτωρ
φίλῳ χρησάμενος ἠτύχησεν. Ὁ γὰρ ἄνθρωπος ἦν μὲν
25 πένης καὶ δημοτικός, ὑποδεξάμενος δὲ πρῶτον ἄνδρα
Ῥωμαίων καὶ φιλοφρονούμενος ἐκ τῶν παρόντων οἰκέ-
την ἔπεμψε πρὸς τινὰ τῶν ἐγγύς καπῆλων ληψόμενον
οἶνον. Διαγενομένον δὲ ἐπιμελέστερον καὶ βελτίονα με-
τρῆσαι κελεύοντος ἠρώτησεν ὁ κάπηλος, ὃ τι παθὼν
30 οὐκ ἔτι τὸν νέον, ὥσπερ εἶωθεν, ἀνέεται καὶ δημοτικόν,
ἀλλὰ τοῦ σπουδαίου καὶ πολυτελοῦς. Ἀπλῶς δὲ πᾶσι
ἐκείνου φράσαντος ὥς πρὸς συνήθη καὶ γνώριμον, οἱ

Μάριον Ἀντώνιον ὁ δεσπότης ἐστιγ' παρ' αὐτῷ κρυπτό-
 μενον, ἀσεβῆς καὶ μικρὸς ὢν ὁ κάπηλος ἅμα τῷ τὸν οἰκί-
 την ἀπελθεῖν αὐτὸς συνέτεινε πρὸς Μάριον ἥδη περὶ
 δειπνον ὄντα, καὶ προσεχθῆις ὡμολόγησε παραδώσειν
 αὐτῷ τὸν Ἀντώνιον. Ἀκούσας οὖν ἐκείνος ἐκκραγεῖν ἡ-
 λέγεται μέγα καὶ ταῖς χερσὶν ὑφ' ἡδονῆς ἀνακροτῆσαι
 καὶ μικροῦ μὲν ἐδάησεν ἐξαναστὰς αὐτὸς ἐπὶ τὸν τόπον
 φέρεσθαι, τῶν δὲ φίλων κατασχόντων Ἀννιον ἐπεμπε
 καὶ στρατιώτας μετ' αὐτοῦ κελεύσας κατὰ τάχος τὴν κε-
 φαλὴν τοῦ Ἀντωνίου κομίζειν. Ὡς οὖν ἦκον ἐπὶ τὴν αἰ-
 κίαν, ὁ μὲν Ἀννιος ὑπέστη παρὰ τὰς θύρας, οἱ δὲ στρα-
 τιῶται διὰ κλιμάκων ἀναβάντες εἰς τὸ δωμάτιον καὶ θεα-
 σάμενοι τὸν Ἀντώνιον ἄλλος ἄλλον ἐπὶ τὴν σφαγὴν ἀνθ'-
 ἑαυτοῦ παρεκάλει καὶ προῦβάλλετο. Τοιαύτη δὲ τις ἦν,
 ὡς ἔοικε, τοῦ ἀνδρὸς ἡ τῶν λόγων σειρὴν καὶ χάρις, ὥστε ἡ
 ἄρξαμένου λέγειν καὶ παραιτεῖσθαι τὸν θάνατον ἄφα-
 σθαι μὲν οὐδεὶς ἐτόλμησεν οὐδὲ ἀντιβλέψαι, κάτω δὲ
 κύψαντες ἐδάκρουν ἅπαντες. Διατριβῆς δὲ γενομένης
 ἀναβὰς ὁ Ἀννιος ὁρᾷ τὸν μὲν Ἀντώνιον διαλεγόμενον,
 τοὺς δὲ στρατιώτας ἐκπεπληγμένους καὶ κατακεκρηλημέ-
 νους ὑπ' αὐτοῦ· κακίστας οὖν ἐκείνους καὶ προσδραμῶν
 αὐτὸς ἀποτέμνει τὴν κεφαλὴν. Κάτλος δὲ Λουάτιος
 Μάριον συνάρξας καὶ συνθριαμβεύσας ἀπὸ Κίμβρων,
 ἐπεὶ πρὸς τοὺς δεομένους ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ παραιτουμέ-
 νους ὁ Μάριος τοσοῦτον μόνον εἶπεν, „Αποθανεῖν δεῖ“
 κατακλεισάμενος εἰς οἰκημα καὶ πολλοὺς ἄνθρωκας ἐκώ-
 32 πυρήσας ἀπεπνίγη. Ριπτομένων δὲ τῶν σωμάτων ἀκε-
 φάλων καὶ πατομένων ἐν ταῖς ὁδοῖς ἕλεος οὐκ ἦν, ἀλλὰ
 φρίκη καὶ τρόμος ἀπάντων πρὸς τὴν ὄψιν. Ἦντα δὲ μά-
 λιστα τὸν δῆμον ἡ τῶν καλουμένων Βαρδυαίων ἀσέλγεια.
 30 Τοὺς γὰρ δεσπότης ἐν ταῖς οἰκίαις σφάττοντες ἥσυχνον
 ἢ αὐτῶν παῖδας, ἐμύρμηκτο δὲ βία ταῖς δεσποῦσας,

ἀκατάσχετοι δὲ ἦσαν ἀρπάζοντες καὶ μαιφρονούντες
 ἕως οἱ περὶ Κίνναν καὶ Σερωάριον συμφρονήσαντες ἐπέ-
 θεντο κοιμωμένοις αὐτοῖς ἐν τῷ στρατοπέδῳ καὶ κατὰ
 κόντισαν ἅπαντας.

- 5 XLV. Ἐν τούτῳ δὲ ὥσπερ τροπαίας τινὸς ἀμειβού-
 σης ἐφοίτων ἄγγελοι πανταχόθεν, ὥς Σύλλας συνηγήσας
 τὸν Μιθριδατικὸν πόλεμον καὶ τὰς ἐπαρχίας ἀνειληφῶς
 ἐπιπλέοι μετὰ πολλῆς δυνάμεως. Καὶ τοῦτο βραχείᾳ
 ἐπίσχεσιν ἐποίησε καὶ παῦλαν ὀλίγην ἀφάτων κακῶν
 10 ὅσον οὐπω τὸν πόλεμον ἤκειν ἐπ' αὐτοὺς ολομένων.
 Ὑπατος μὲν οὖν ἀπεδείχθη τὸ ἑβδομον Μάριος, καὶ προ-
 ελθὼν αὐταῖς Καλάνδαις Ἰανουαρίαις, ἔτους ἀρχῇ
 Σέξτον τινα Λουκίον κατεκρήμνισεν· ὁ κακίνοισ κα-
 τῇ πόλει τῶν αὐτῆς ἐδόκει κακῶν γεγονέναι σημεῖον με-
 15 ριστον. Αὐτὸς δὲ ἤδη τοῖς τε πόνοις ἀπειρηκὼς καὶ ταῖς
 φροντίσιν οἷον ὑπέραντλος ὦν καὶ κατάπονος, τὴν ψυχὴν
 πρὸς τοσαύτην αὐτῆς ἐπίνοιαν νέου πολέμου καὶ καινῶν
 ἀγώνων καὶ φόβῳ ὑπὸ ἐμπειρίας δεινῶν καὶ καμάτων
 τρέμουσαν οὐκ ἀνέφερε, λογιζόμενος ὡς οὐ πρὸς Ὀκτα-
 20 βιον οὐδὲ Μερούλλαν σύγκλυδος ὁμίλου καὶ στασιῶδου
 ὄχλου στρατηγούς ὁ κίνδυνος ἔσοιτο, Σύλλας δὲ ἐκείνῳ
 ἐπεισιν ὁ τῆς πατρίδος αὐτὸν ἐξελάσας πάλαι, νῦν
 Μιθριδάτην συνεσταλκὼς εἰς τὸν Εὐξείνιον Πόντον
 Ὑπὸ τοιούτων θραυόμενος λογισμῶν καὶ τὴν μακρο-
 25 ἄλην αὐτοῦ καὶ φυγὰς καὶ κινδύνους διὰ γῆς καὶ θαλάσσης
 τῆς ἐλαυνομένου λαμβάνων πρὸ ὀφθαλμῶν, εἰς ἀπορίαν
 ἐνέπιπτε δεινὰς καὶ νυκτερινὰ δειμάτα καὶ ταραχῶδεις
 ὀνειρούς, αἷ τινας ἀκούειν φθεγγομένου δοκῶν
 δεῖναι γὰρ κοῖται καὶ ἀποικοινοῦσι λέοντος.
- 30 Μάλιστα δὲ πάντων φοβούμενος τὰς ἀγρυπνίας ἐνέβαλε
 εἰς πότους ἑαυτὸν καὶ μέθας ἀώρους καὶ παρ' ἡλικίας
 ὥσπερ ἀπόδρασιν τῶν φροντίδων τὸν ὕπνον μηχανῶν

νος. Τέλος δὲ ὡς ἤκε τις ἀπαγέλλων ἀπὸ θαλάσσης, νῆοι
 προσπίπτοντες αὐτῷ φόβοι, τὰ μὲν δέει τοῦ μέλλοντος,
 τὰ δὲ ὥσπερ ἄχθαι καὶ κόρω τῶν παρόντων, ῥοπῆς βρα-
 χείας ἐπιγενομένης εἰς νόσον κατηνέχθη πλευρίτιν, ὥς
 ἱστορεῖ Προσειδώνιος ὁ φιλόσοφος, αὐτὸς εἰσελθεῖν καὶ 5
 διαλεχθῆναι περὶ ὧν ἐπρέσβευεν ἤδη νοσοῦντι φάσκων
 αὐτῷ. Γάτος δέ τις Πείσων, ἀνὴρ ἱστορικός, ἱστορεῖ τὸν
 Μάριον ἀπὸ δείπνου περιπατοῦντα μετὰ τῶν φίλων ἐν
 λόγοις γενέσθαι περὶ τῶν καθ' ἑαυτὸν πραγμάτων ἄνω-
 δειν ἀρξάμενον· καὶ τὰς ἐπ' ἀμφοτέρα πολλάκις μεταβη- 10
 λὰς ἀφηγησάμενον εἶπεν, ὥς οὐκ ἔστι νοῦν ἔχοντος ἀν-
 δρὸς ἐτι τῇ τύχῃ πιστεύειν ἑαυτόν· ἐκ δὲ τούτου τοὺς
 παρόντας ἀσπασάμενον καὶ κατακλιθέντα συνεχῶς ἡμέ-
 ρας ἐπὶ τὰ τελευτῆσαι. Τινὲς δὲ τὴν φιλοτιμίαν αὐτοῦ
 φασιν ἐν τῇ νόσῳ παντάπασιν ἀποκαλυφθεῖσαν εἰς αὐτό- 15
 πον ἐξοκεῖλαι παρακοπὴν, οἰόμενον τὸν Μιθριδατικὸν
 στρατηγεῖν πόλεμον, εἴτα, ὥσπερ ἐπ' αὐτῶν εἰώθει τῶν
 ἀγῶνων, σχήματα πεντοδαπὰ καὶ κινήματα σώματος μετὰ
 συντόνου κραυγῆς καὶ πυκνῶν ἀλαλαγμάτων ἀποδιδόν-
 τος. Οὕτως δεινὸς αὐτῷ καὶ δυσπαραμύθητος ἐκ φιλαρ- 20
 χίας καὶ ζηλοτυπίας ἔρως ἐντετήκει τῶν πράξεων ἐκεί-
 νων. Διὸ ἐτι μὲν ἑβδομήκοντα βεβιωκώς, ὕπατος δὲ
 πρῶτος ἀνθρώπων ἐπτάκις ἀνηγορευμένος, οἰκὸν τε καὶ
 πλοῦτον ἀρκοῦντα βασιλείαις ὁμοῦ πολλαῖς κεκτημένος
 25 ὠδύρετο τὴν ἑαυτοῦ τύχην ὡς ἐνδεῆς καὶ ἀτελῆς ὧν ἐπό-
 θει προαποθνήσκων.

XLVI. Πλάτων μὲν οὖν ἤδη πρὸς τῷ τελευτᾷ γενό-
 μενος ὕμνει τὸν αὐτοῦ δαίμονα καὶ τὴν τύχην, ὅτι πρῶ-
 του μὲν ἄνθρωπος, εἴτα Ἑλλήν, οὐ βάρβαρος οὐδὲ ἄλλο-
 γον τῇ φύσει θηρίον γένοιτο, πρὸς δὲ τούτοις, ὅτι τοῖς 30
 Σωκράτους χρόνοις ἀπῆντησεν ἡ γένεσις αὐτοῦ. Καὶ νῦν
 41α τὸν Τερσία λέγουσιν Ἀντίπατρον ὡσαύτως ὑπὸ τὴν

τελευτήν ἀναλογιζόμενον ὧν τύχοι μακαρίων μηδὲ τῆς
 εἰς Ἀθήνας οἰκοθῆν εὐπλοίας ἐπιλαθέσθαι, καθάπερ φι-
 λοκρήστου τῆς τύχης ἅπασαν δόσιν εἰς μεγάλην χάριν
 τιθέμενον καὶ σώζοντα τῇ μνήμῃ διὰ τέλους, ἧς οὐδὲν
 5 ἔστιν ἀνθρώπῳ ταμιεῖον ἀγαθῶν βεβαιότερον. Τοὺς δὲ
 ἀμνήμονας καὶ ἀνοήτους ὑπεκρεῖ τὰ γινόμενα μετὰ τοῦ
 χρόνου· διὸ μηθὲν στέγοντες μηδὲ διατηροῦντες ἀεὶ
 κενοὶ μὲν ἀγαθῶν, πλήρεις δὲ ἐλπίδων πρὸς τὸ μέλλον
 ἀποβλέπουσι τὸ παρὸν προΐεμενοι. Καίτοι τὸ μὲν ἂν ἡ
 10 τύχῃ κωλύσαι δύναιτο, τὸ δὲ ἀναφαίρετόν ἐστιν· ἀλλ'
 ὅμως τοῦτο τῆς τύχης ὡς ἀλλότριον ἐμβάλλουτες ἐκείνῳ
 τὸ ἀδελόν ὀνειρώττουσιν, εἰκότα πάσχοντες. Πρὶν γὰρ
 ἐκ λόγου καὶ παιδείας ἔδραν ὑποβαλέσθαι καὶ κρηπίδα
 τοῖς ἔξωθεν ἀγαθοῖς, συνάγοντες αὐτὰ καὶ συμφοροῦντες
 15 ἐμπλῆσαι τῆς ψυχῆς οὐ δύνανται τὸ ἀκόρεστον. Ἀπο-
 θνήσκει δ' οὖν Μάριος ἡμέρας ἑπτακαίδεκα τῆς ἐβδόμης
 ὑπατείας ἐπιλαβών. Καὶ μέγα ἔοχε παραντίκα τὴν Ῥώ-
 μην χάσμα καὶ θάρος ὡς χαλεπῆς τυραννίδος ἀπηλλαγ-
 μένην· ὀλίγαις δὲ ἡμέραις ἦσθοντο νέον ἀντηλλαγμένοι
 20 καὶ ἀκμάζοντα ἀντὶ πρεσβύτου δεσπότην· τοσαύτην οὖν
 υἱὸς αὐτοῦ Μάριος ὁμότητα καὶ πικρίαν ἀπεδείξατο τοῖς
 ἀρίστοις καὶ δοκιμωτάτοις ἀναιρῶν. Δόξας δὲ καὶ πολέ-
 μητῆς καὶ φιλοκίνδυνος εἶναι πρὸς τοὺς πολεμίους ἐν
 ἀρχῇ παῖς Ἀρεὸς ὠνομάζετο, ταχὺ δὲ τοῖς ἔργοις ἐλεγχό-
 25 μενος αὐτίς Ἀφροδίτης υἱὸς ἐκαλεῖτο. Τέλος δὲ κατα-
 κλεισθεὶς εἰς Πραίνεστον ὑπὸ Σύλλα καὶ πολλὰ φιλοψα-
 χήσας μάτην, ὡς ἦν ἄφυσκα τῆς πόλεως ἀλίσκομένης
 αὐτὸς αὐτὸν ἀπέκτεινεν.

ΑΤΣΑΝΔΡΟΣ.

Ι. Ὁ Ἀκανθίων θησαυρὸς ἐν Δελφοῖς ἐπιγραφὴν ἔχει τὴν
 τοιαύτην „Βρασίδας καὶ Ἀκάνθιοι ἀπ' Ἀθηναίων.“ διό
 καὶ πολλοὶ τὸν ἐντὸς ἐστῶτα τοῦ οἴκου παρὰ ταῖς
 θύραις λίθινον ἀνδριάντα Βρασίδου νομίζουσιν εἶναι.
 Αὐσάνδρου δὲ ἐστὶν εἰκονικός, εὖ μάλα κομῶντος ἔθει τῷ
 παλαιῷ καὶ πώγωνα καθειμένου γενναῖον. Οὐ γάρ, ὥς 10
 ἔνιοί φασιν, Ἀργείων μετὰ τὴν μεγάλην ἦταν ἐπὶ πέν-
 θει καρέντων οἱ Σπαρτιάται πρὸς τὸ ἀντίπαλον αὐτοῖς
 τὰς κόμας ἀγαλλόμενοι τοῖς πεπραγμένοις ἀνῆκαν, οὐδὲ
 Βακχιαδῶν τῶν ἐκ Κορίνθου φυγόντων εἰς Λακεδαιμόνα
 ταπεινῶν καὶ ἀμόρφων διὰ τὸ κείρασθαι τὰς κεφαλὰς 15
 φανέντων εἰς ξῆλον αὐτοὶ τοῦ κομᾶν ἦλθον, ἀλλὰ καὶ
 τοῦτο Αὐκούργειόν ἐστι. Καὶ φασιν αὐτὸν εἰπεῖν, ὥς ἡ
 κόμη τοὺς μὲν καλοὺς εὐπρεπεστέρους ὁρᾶσθαι ποιεῖ,
 τοὺς δὲ αἰσχροὺς φοβερωτέρους.

ΙΙ. Λέγεται δὲ ὁ Αὐσάνδρου πατὴρ Ἀριστόκλειτος 20
 οἰκίας μὲν οὐ γενέσθαι βασιλικῆς, ἄλλως δὲ γένους εἶναι
 τοῦ τῶν Ἡρακλειδῶν. Ἐγράφη δὲ ὁ Αὐσάνδρος ἐν πενίᾳ,
 καὶ παρέσχεν ἑαυτὸν εὐτακτον, ὥς εἴ τις ἄλλος, πρὸς τοὺς
 ἐθισμοὺς καὶ ἀνδρώδη καὶ κρείττονα πάσης ἡδονῆς, πλήν
 εἴ τινα τιμωμένοις καὶ κατορθοῦσιν αἱ καλά πράξεις 25
 ἐπιφέρουσι. Ταύτης δὲ οὐκ αἰσχρόν ἐστιν ἡττᾶσθαι τοὺς
 νέους ἐν Σπάρτῃ. Βούλονται γὰρ εὐθύς ἐξ ἀρχῆς πά-
 σchein τι τοὺς παῖδας αὐτῶν πρὸς δόξαν, ἀλγυννομένους τε
 τοῖς ψόγοις καὶ μεγαλυννομένους ὑπὸ τῶν ἐπαίνων· ὁ δὲ
 ἀπαθὴς καὶ ἀκίνητος ἐν τούτοις ὥς ἀφιλότιμος πρὸς ἀρε- 30
 τὴν καὶ ἀργὸς καταφρονεῖται. Τὸ μὲν οὖν φιλότιμον
 αὐτῷ καὶ φιλόνηκον ἐκ τῆς Λακωνικῆς παρέμεινε παι-

δείας ἐγγενόμενον, καὶ οὐδέν τι μέγα χορὴ τὴν φύσιν ἐν
 τούτοις αἰτιάσθαι· θεραπευτικὸς δὲ τῶν δυνατῶν μάλ-
 λον ἢ κατὰ Σπαρτιάτην φύσει δοκεῖ γενέσθαι καὶ βάρος
 ἐξουσίας διὰ χρεῖαν ἐνεργεῖν εὐκόλος· ὁ πολιτικῆς δι-
 5 νότητος οὐ μικρὸν ἐνιοι ποιοῦνται μέρος. Ἀριστοτέλης
 δὲ τὰς μεγάλας φύσεις ἀποφαίνων μελαγχολικὰς, ὡς τὴν
 Σωκράτους καὶ Πλάτωνος καὶ Ἡρακλέους, ἱστορεῖ καὶ
 Ἀνσκανδρον οὐκ εὐθύς, ἀλλὰ πρεσβύτερον ὄντα τῇ με-
 λαγχολίᾳ περιπεσεῖν. Ἴδιον δὲ αὐτοῦ μάλιστα τὸ καλῶς
 10 πενίαν φέροντα, καὶ μηδαμοῦ κρατηθέντα μηδὲ διαφθα-
 ρέντα χορήμασιν αὐτόν, ἐμπλῆσαι τὴν πατρίδα πλούτου
 καὶ φιλοπλουτίας καὶ παῦσαι θαυμαζομένην ἐπὶ τῷ μὴ
 θαυμάζειν πλούτον, εἰσάγοντα χρυσίου καὶ ἀργυρίου
 πληθὸς μετὰ τὸν Ἀττικὸν πόλεμον, ἑαυτῷ δὲ μηδεμίαν
 15 ὄραχμὴν ὑπολείπομενον. Διονυσίου δὲ τοῦ τυράννου
 πέμψαντος αὐτοῦ ταῖς θυγατράσι πολυτελεῖ χιτῶνία τῶν
 Σικελῶν οὐκ ἔλαβεν, εἰπὼν φοβεῖσθαι, μὴ διὰ ταῦτα
 μᾶλλον κίσχηται φανῶσιν. Ἄλλ' ὀλίγον ὕστερον πρὸς τὸν
 αὐτὸν τύραννον ἐκ τῆς αὐτῆς πόλεως ἀποσταλὲς πρε-
 20 σβευτής, προσπέμψαντος αὐτῷ δύο στολὰς ἐκείνου καὶ
 κελεύσαντος ἣν βούλεται τούτων ἐλόμενον τῇ θυγατρὶ
 κομίζειν, αὐτὴν ἐκείνην ἔφη βέλτιον αἰρήσεσθαι καὶ λα-
 βὼν ἀμφοτέρας ἀπῆλθεν.

III. Ἐπεὶ δὲ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου μῆκος
 25 λαμβάνοντος, καὶ μετὰ τὴν ἐν Σικελίᾳ τῶν Ἀθηναίων
 κακοπραγίαν αὐτίκα μὲν ἐπιδόξων ὄντων ἐκπεσεῖσθαι
 τῆς θαλάττης, οὐ πολλῷ δὲ ὕστερον ἀπαγορεύσειν παν-
 τάπασιν, Ἀλκιβιάδης ἀπὸ τῆς φυγῆς ἐπιστὰς τοῖς πράγ-
 μασι μεγάλην μεταβολὴν ἐποίησε καὶ κατέστησε τοὺς
 30 ναυτικούς ἀγῶνας εἰς ἀντίπαλον αὐτοῖς, δεισάντες οὐ-
 οὐ Λακεδαιμόνιοι πάλιν καὶ γενόμενοι ταῖς προθυμίαις
 καινοὶ πρὸς τὸν πόλεμον, ὡς ἡγεμόνος τε δεινοῦ καὶ πα-

ρασκευῆς ἐρρωμενεστέρας δεόμενον, ἐκπέμπουσιν ἐπὶ
 τὴν τῆς θαλάττης ἡγεμονίαν Αὐσανδρον. Γενόμενος δ'
 ἐν Ἐφέσῳ καὶ τὴν πόλιν εὐρὼν εὖνουν μὲν αὐτῷ καὶ λα-
 κωνίζουσιν προθυμότητα, πράττουσαν δὲ τότε λυπρῶς
 καὶ κινδυνεύουσιν ἐκβαρβαρωθῆναι τοῖς Περσικοῖς 5
 ἔθνεσι διὰ τὰς ἐπιμιξίας, ἅτε δὴ τῆς Αὐδίας περικεχυμέ-
 νης καὶ τῶν βασιλικῶν στρατηγῶν αὐτόθι τὰ πολλὰ δια-
 τριβόντων, στρατόπεδον βαλόμενος καὶ τὰ πλοῖα παντα-
 χόθεν ἔλκεσθαι κελεύσας ἐκεῖ τὰ φορτηγὰ καὶ ναυπηγίαν
 τριήρων ἐκεῖ κατασκευασάμενος, ταῖς μὲν ἐμπορίαις τοὺς 10
 λιμένας αὐτῶν ἀνέλαβεν, ἐργασίας δὲ τὴν ἀγοράν, χρη-
 ματισμῶν δὲ τοὺς οἴκους καὶ τὰς τέχνας ἐνέπλησεν, ὥστε
 πρῶτον ἀπ' ἐκείνου τοῦ χρόνου τὴν πόλιν ἐν ἐλπίδι τοῦ
 περὶ αὐτὴν νῦν ὄντος ὄγκου καὶ μεγέθους διὰ Αὐσανδρον
 γενέσθαι.

15

IV. Πυθόμενος δὲ Κῦρον εἰς Σάρδεϊς ἀφίχθαι τὸν
 βασιλέως υἱόν, ἀνέβη διαλεξόμενος αὐτῷ καὶ Τισαφέρνην
 κατηγορήσων, ὃς ἔχων πρόσταγμα Λακεδαιμονίοις βοη-
 θεῖν καὶ τῆς θαλάσσης ἐξελάσαι τοὺς Ἀθηναίους ἰδόκει 20
 δι' Ἀλκιβιάδην ὑφιεόμενος ἀπρόθυμος εἶναι καὶ γλίσχρως
 λορηγῶν τὸ ναυτικὸν φθείρειν. Ἦν δὲ καὶ Κύρος βουλο-
 μένος τὸν Τισαφέρνην ἐν αἰτίαις εἶναι καὶ κακῶς ἀκούειν,
 πονηρὸν ὄντα καὶ πρὸς αὐτὸν ἰδίᾳ διαφερόμενον. Ἐκ τε
 δὴ τούτων καὶ τῆς ἄλλης συνδιαιτήσεως ὁ Αὐσανδρος
 ἀγαπηθεὶς καὶ τῷ θεραπευτικῷ μάλιστα τῆς ὁμιλίας ἐλὼν 25
 τὸ μενέαιον ἐπέρρωσε πρὸς τὸν πόλεμον. Ἐκεῖ δὲ ἀπαλ-
 λασσόμενος βουλόμενον αὐτὸν ἐστιῶν ὁ Κῦρος ἤξιον μὴ
 διωθεῖσθαι τὰς παρ' αὐτοῦ φιλοφροσύνας, ἀλλ' αἰτεῖν
 ὅ βούλοιτο καὶ φράζειν ὥς οὐδενὸς ἀπλῶς ἀποτενξόμε-
 νου, ὑπολαβὼν ὁ Αὐσανδρος „Ἐπεὶ τοίνυν“ εἶπεν „οὐ- 30
 τὼς ἔχεις, ὦ Κῦρε, προθυμίας, αἰτοῦμαί σε καὶ παρακαλῶ
 προσθεῖναι τῷ μισθῷ τῶν ναυτῶν ὀβολόν, ὅπως τετρα-
 μωτ. vii. ll.

25

βολον ἀντὶ τριωβόλου λαμβανῶσιν. Ἡσθεὶς οὖν ὁ Κῦ-
ρος ἐπὶ τῇ φιλοτιμίᾳ τοῦ ἀνδρὸς μυρίους αὐτῷ δαρεικοὺς
ἔδωκεν, ἐξ ὧν ἐπιμετρήσας τὸν ὀβολὸν τοῖς ναύταις καὶ
λαμπρυνάμενος ὀλίγῳ χρόνῳ τὰς ναῦς τῶν πολεμίων
5 κενὰς ἐποίησεν. Ἀπεφοίτων γὰρ οἱ πολλοὶ πρὸς τοὺς
πλέον διδόντας, οἱ δὲ μένοντες ἀπρόθυμοι καὶ στασιώ-
δεις ἐγίνοντο καὶ κακὰ παρῆχον ὅσημέραι τοῖς στρατη-
γοῖς. Οὐ μὲν ἀλλὰ καίπερ οὕτως περισπάσας καὶ κακώ-
σας τοὺς πολεμίους ὁ Αὔσανδρος ὠρρώδει ναυμαχεῖν
10 δραστήριον ὄντα τὸν Ἀλκιβιάδην καὶ νεῶν πλήθει περι-
όντα καὶ μάχας καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν εἰς ἐκεῖνο
χρόνον πάσας ἀήττητον ἡγωνισμένου δεδοικώς.

V. Ἐπεὶ δὲ ὁ μὲν Ἀλκιβιάδης εἰς Φωκαίαν ἐκ Σάμου
διέπλευσεν ἐπὶ τοῦ σιτοῦ καταλιπὼν Ἀντίοχον τὸν κυ-
15 βερνήτην, ὁ δὲ Ἀντίοχος οἷον ἐφυβρίζων τῷ Αὔσανδρῳ
καὶ θρασυνόμενος ἐπέπλευσε δυοὶ τριήρεις εἰς τὸν λι-
μένα τῶν Ἐφεσίων καὶ παρὰ τὸν ναυσταθμὸν γέλωτι καὶ
πατάγῃ χρώμενος σοβαρῶς παρήλαυνεν, ἀγανακτῆσας
ὁ Αὔσανδρος καὶ κατασπάσας τὸ πρῶτον οὐ πολλὰς τῶν
20 τριήρων ἐδίωκεν αὐτόν, ἰδὼν δὲ αὐτοὺς Ἀθηναίους βοῇ
θοῦντας ἄλλας ἐπλήρου, καὶ τέλος ἐναυμάχουν συμ-
σόντες. Ἐνῆκα δὲ Αὔσανδρος καὶ πεντεκαίδεκα τριήρεις
λαβὼν ἔστησε τρόπαιον. Ἐπὶ τούτῳ τὸν Ἀλκιβιάδην ὁ
μὲν ἐν ἄστει δῆμος ὀργισθεὶς ἀπεχειροτόνησεν, ὑπὸ δὲ
25 τῶν ἐν Σάμῳ στρατιωτῶν ἀτιμαζόμενος καὶ κακῶς
ἀκούων ἀπέπλευσεν εἰς Χερρόνησον ἐκ τοῦ στρατοπέδου.
Ταύτην μὲν οὖν τὴν μάχην, καίπερ οὐ μεγάλην τῇ πράξει
γενομένην, ἥ τύχη δι' Ἀλκιβιάδην ὀνομαστήν ἐποίησεν.
Ὁ δὲ Αὔσανδρος ἀπὸ τῶν πόλεων εἰς Ἐφεσον μεταπε-
30 πόμενος οὗς ἑώρα μάλιστα ταῖς τε τόλμαις καὶ τοῖς φρο-
νήμασιν ὑπὲρ τοὺς πολλοὺς ὄντας, ἀρχὰς ὑπέσπειρε τῶν
ὑστερον ἐπ' αὐτοῦ γενομένων δεκαδορκιῶν καὶ νεωτε-

ρισμῶν, προτρέπων καὶ παροξύνων ἑταιρικά συνίστα-
 σθαι καὶ προσέχειν τὸν νοῦν τοῖς πράγμασιν, ὥς ἅμα τῷ
 καταλυθῆναι τοὺς Ἀθηναίους τῶν τε δῆμων ἀπαλλαξο-
 μένους καὶ δυναστεύουστας ἐν ταῖς πατρίσι. Τούτων δὲ
 τὴν πίστιν ἐκάστω δι' ἔργων παρείχετο, τοὺς ἤδη γεγονότας 5
 φίλους αὐτῷ καὶ ξένους εἰς μεγάλα πράγματα καὶ τιμὰς
 καὶ στρατηγίας ἀνάγων, καὶ συναδικῶν καὶ συνεξαμαρ-
 τάνων αὐτὸς ὑπὲρ τῆς ἐκείνων πλεονεξίας, ὥστε προσ-
 ἔχειν ἅπαντας αὐτῷ καὶ χαρίζεσθαι καὶ ποθεῖν, ἐλπίζον-
 τας οὐδενὸς ἀτυχῆσειν τῶν μεγίστων ἐκείνου κρατοῦν- 10
 τος. Διὸ καὶ Καλλικρατίδαν οὐτ' εὐθύς ἠδέως εἶδον ἐλ-
 θόντα τῷ Αὐσανδρῷ διαδοχὸν τῆς ναυαρχίας, οὕτε, ὥς
 ὕστερον διδοὺς πείραν ἀνὴρ ἐφαίνετο πάντων ἀριστος
 36 καὶ δικαιοτάτος, ἠρέσκοντο τῷ τρόπῳ τῆς ἡγεμονίας
 ἀπλοῦντι καὶ Δωρίον ἐχούσης καὶ ἀληθινόν. Ἀλλὰ τούτου 15
 μὲν τὴν ἀρετὴν ὥσπερ ἀγάλματος ἡρωϊκοῦ κάλλος ἐθαύ-
 μαζον, ἐπόθουν δὲ τὴν ἐκείνου σπουδὴν καὶ τὸ φιλέται-
 ρον καὶ χρειώδες ἐξήτουν, ὥστε ἀθυμεῖν ἐκπλέοντας αὐτοῦ
 καὶ δακρύειν.

VI. Ὁ δὲ τούτους τε τῷ Καλλικρατίδῃ δυσμενεῖς 20
 ρους ἐποίει ἔτι μᾶλλον, καὶ τῶν ὑπὸ Κύρου χρημάτων
 αὐτῷ δεδομένων εἰς τὸ ναυτικὸν τὰ περιόντα πάλιν εἰς
 Σάρδεις ἀνέπεμψεν, αὐτὸν αἰτεῖν, εἰ βούλοιτο, τὸν Καλ-
 λικρατίδαν καὶ σκοπεῖν, ὅπως θρόνοι τοὺς στρατιώτας
 κελύσας. Τέλος δὲ ἀποπλέων ἐμαρτύρατο πρὸς αὐτόν, 25
 ὅτι θαλασσοκρατοῦν τὸ ναυτικὸν παραδίδωσιν. Ὁ δὲ
 βουλόμενος ἐλέγξει τὴν φιλοτιμίαν ἀλαζονικὴν καὶ κε-
 νὴν οὖσαν „Οὐκοῦν“ ἔφη „λαβὼν ἐν ἀριστερᾷ Σάμον
 καὶ περιπλεύσας εἰς Μίλητον ἐκίτ μοι παράδος τὰς τρι-
 ῆρεις· δεδιέναι γὰρ οὐ χοῆ παραπλέοντας ἡμᾶς τοὺς ἐν 30
 Σάμῳ πολεμίους, εἰ θαλασσοκρατοῦμεν.“ Πρὸς ταῦτα
 εἰπὼν ὁ Αὐσανδρος, ὅτι οὐκ αὐτός, ἀλλ' ἐκείνος ἄρχοι

τῶν νεῶν, ἀπέπλευσεν εἰς Πελοπόννησον ἐν πολλῇ τὸν
 Καλλικρατίδαν ἀπορία καταλιπών. Οὔτε γὰρ οἰκοθεν
 ἀφῆκτο χρήματα κομίζων, οὔτε τὰς πόλεις ἀργυρολογεῖν
 καὶ βιάζεσθαι μοχθηρὰ πραττούσας ὑπέμεινε. Δοιπὸν
 5 οὖν ἦν ἐπὶ θύρας ἰόντα τῶν βασιλέως στρατηγῶν, ὥσπερ
 Λύσανδρος, αἰτεῖν· πρὸς ὃ πάντων ἀφνέστατος ἐτύγχα-
 νεν ἀνὴρ ἐλευθέριος καὶ μεγαλόφρων καὶ πᾶσαν ὑπὸ
 Ἑλλήνων ἦταν Ἑλλησιν ἡγούμενος εὐπρεπεστίραν εἶναι
 τοῦ κολακεύειν καὶ φοιτᾶν ἐπὶ θύρας ἀνθρώπων βαρ-
 10 βάρων, πολὺ χρυσίον, ἄλλο δ' οὐδὲν καλὸν ἐχόντων. Ἐκ-
 βαζόμενος δὲ ὑπὸ τῆς ἀπορίας ἀναβὰς εἰς Αὐδίαν εὐθύς
 ἐπορεύετο εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Κύρου, καὶ φράζειν προσ-
 ἔταξεν, ὅτι Καλλικρατίδας ὁ ναύαρχος ἦκει διαλεχθῆναι
 βουλούμενος αὐτῷ. Τῶν δ' ἐπὶ θύραις τινὸς εἰπόντος
 15 „Ἄλλ' οὐ σχολὴ νῦν, ὦ ξέने, Κύρῳ· πίνει γάρ“ ἀφε-
 λίστατά πως ὁ Καλλικρατίδας „οὐδὲν“ ἔφη „δεινόν· αὐ-
 τοῦ γὰρ ἔστως ἀναμεινῶ, μέχρι πλῆ.“ Τότε μὲν οὖν δόξας
 ἀγροῖκος τις εἶναι καὶ καταγελασθεὶς ὑπὸ τῶν βαρβάρων
 ἀπῆλθεν· ἐπεὶ δὲ καὶ δεύτερον ἔλθων ἐπὶ θύρας οὐ παρ-
 20 εἶδη, βαρέως ἐνεγκὼν εἰς Ἐφεσον ᾧχετο, πολλὰ μὲν ἐπα-
 ρώμενος κακὰ τοῖς πρώτοις ἐντροφηθεῖσιν ὑπὸ βαρβά-
 ρων καὶ διδάξασιν αὐτοὺς ὑβρίζειν διὰ πλοῦτον, ὁμνύων
 δὲ πρὸς τοὺς παρόντας, ἢ μὴν, ὅταν πρῶτον εἰς Σπάρ-
 -την παραγένηται, πάντα ποιήσειν ὑπὲρ τοῦ διαλυθῆναι
 25 τοὺς Ἕλληνας, ὥς φοβεροὶ τοῖς βαρβάροις εἶεν αὐτοὶ
 καὶ παύσαιντο τῆς ἐκείνων ἐπ' ἀλλήλους δεόμενοι δυν-
 νάμεως.

VII. Ἀλλὰ Καλλικρατίδας μὲν ἄξια τῆς Λακεδαιμόνου
 διανοηθῆς, καὶ γενόμενος τοῖς ἄκροις ἐνάμιλλος τῶν Ἑλ-
 30 λήνων διὰ δικαιοσύνην καὶ μεγαλοψυχίαν καὶ ἀνδρείαν
 μετ' οὐ πολὺν χρόνον ἐν Ἀργινοῦσαις καταναυμαχηθεὶς
 ἠφανίσθη. Τῶν δὲ πραγμάτων ὑποφερομένων οἱ σύμ-

μαχοι πρεσβείαν πέμποντες εἰς Σπάρτην ἤτοῦντο Ἀν-
 δρον ἐπὶ τὴν ναυαρχίαν, ὥς πολὺ προθυμότερον ἀν-
 τιληφόμενοι τῶν πραγμάτων ἐκείνου στρατηγοῦντος.
 Τὰ δὲ αὐτὰ καὶ Κῦρος ἀξιῶν ἐπέστειλεν. Ἐπεὶ δὲ νόμος
 ἦν οὐκ εἶναι δις τὸν αὐτὸν ναυαρχεῖν ἐβούλοντό τε χαρὶς
 εἶσθαι τοῖς συμμάχοις οἱ Λακεδαιμόνιοι, τὸ μὲν ὄνομα
 τῆς ναυαρχίας Ἀράκῳ τινὶ περιέθεσαν, τὸν δὲ Ἀνδρον
 ἐπιστολὰς τῷ λόγῳ, τῷ δ' ἔργῳ κύριον ἀπάντων
 ἐξέπεμψαν. Τοῖς μὲν οὖν πλείστοις τῶν πολιτευομένων
 καὶ δυναμένων ἐν ταῖς πόλεσι πάλαι ποθοῦμενος ἦκεν· 10
 ἥλπιζον γὰρ εἶναι μᾶλλον ἰσχύσειν δι' αὐτοῦ παντάπασι
 τῶν δῆμων καταλυθέντων· τοῖς δὲ τὸν ἀπλοῦν καὶ γεν-
 37 ναῖον ἀγαπῶσι τῶν ἡγεμόνων τρόπον ὁ Ἀνδρονος τῷ
 Καλλικρατίδῃ παραβαλλόμενος ἰδόκει πανοῦργος εἶναι
 καὶ σοφιστὴς, ἀπάταις τὰ πολλὰ διαποικίλλων τοῦ πολέ- 15
 μου καὶ τὸ δίκαιον ἐπὶ τῷ λυσιτελοῦντι μεγαλύνων, εἰ δὲ
 μή, τῷ συμφέρουτι χρώμενος ὥς καλῶ, καὶ τὸ ἀληθὲς οὐ
 φύσει τοῦ ψεύδους κρείττον ἡγούμενος, ἀλλ' ἐκατέρου
 τῇ χρεῖα τὴν τιμὴν ὀρίζων. Τῶν δ' ἀξιούντων μὴ πολυ-
 20 μείν μετὰ δόλου τοὺς ἀφ' Ἡρακλέους γεγονότας καταγα-
 λᾶν ἐκέλευεν· „Ὅπου γὰρ ἡ λεοντὴ μὴ ἐφικνεῖται, προσ-
 ραπτέον ἐκεῖ τὴν ἄλωπεκὴν.“

VIII. Τοιαῦτα δὲ αὐτοῦ καὶ τὰ περὶ Μίλητον ἰστόρη-
 ται. Τῶν γὰρ φίλων καὶ ξένων, οἷς ὑπέσχετο συγκαταλύ-
 σαι τε τὸν δῆμον καὶ συνεκβαλεῖν τοὺς διαφόρους, με- 25
 ταβαλομένων καὶ διαλλαγόντων τοῖς ἐχθροῖς, φανερώς
 μὲν ἠδεσθαι προσεποιεῖτο καὶ συνδιαλλάττειν, κρύφα δὲ
 λοιδορῶν αὐτοὺς καὶ κακίζων παρώξυνεν ἐπιθέσθαι τοῖς
 πολλοῖς. Ὡς δὲ ἦσθετο γινομένην τὴν ἐπανάστασιν, ὁξέως
 βοηθήσας καὶ παρεισελθὼν εἰς τὴν πόλιν οἷς πρώτοις 30
 ἐπιτύχοι τῶν νεωτεριζόντων ἐκαλέσαινε τῇ φωνῇ καὶ
 προσῆγε τραχυνόμενος ὥς ἐπιθήσων δίκην αὐτοῖς, τοὺς

δὲ ἄλλους ἐκέλευε θαρρεῖν καὶ μηδὲν ἔτι προσδοκᾶν δεῖ-
νόν αὐτοῦ παρόντος. Τπεκρίνετο δὲ ταῦτα καὶ διεπο-
κιλλε τοὺς δημοτικωτάτους καὶ κρατίστους βουλόμενος
μὴ φεύγειν, ἀλλ' ἀποθανεῖν ἐν τῇ πόλει μέναντας. Ὁ
5 καὶ συνέβη· πάντες γὰρ ἀπεσφάγησαν οἱ καταπιστεῖ-
σαντες. Ἀπομνημονεύεται δὲ ὑπὸ Ἀνδροκλείδου λόγος
πολλήν τινα κατηγορῶν τοῦ Ἀνσάνδρου περὶ τοὺς ὄρ-
κους εὐχέριαν. Ἐκέλευε γάρ, ὥς φησι, τοὺς μὲν παῖδας
ἀστραγάλοις, τοὺς δὲ ἄνδρας ὄρκοις ἑξαπατᾶν, ἀπομ-
10 μύμενος Πολυνκράτη τὸν Σάμιον, οὐκ ὀρθῶς τύραννον
στρατηγός, οὐδὲ Λακωνικὸν τὸ χρῆσθαι τοῖς θεοῖς ὥσπερ
τοῖς πολεμίοις, μᾶλλον δὲ ὑβριστικώτερον. Ὁ γὰρ ὄρκος
παρακρουόμενος τὸν μὲν ἐχθρὸν ὁμολογεῖ δεδιέναι, τοῦ
δὲ θεοῦ καταφρονεῖν.

15 IX. Ὁ δ' οὖν Κῦρος εἰς Σάρδεῖς μεταπεμφάμενος τὸν
Ἀνσάνδρον τὰ μὲν ἔδωκε, τὰ δὲ ὑπέσχετο, νεανιευσάμε-
νος εἰς τὴν ἐκείνου χάριν καὶ εἰ μηδὲν ὁ πατήρ διδῶν κα-
ταχορηγήσειν τὰ οἰκεῖα· καὶ ἐπιλίπη πάντα, κατακόψει
ἔφη τὸν θρόνον, ἐφ' ᾧ καθήμενος ἐχρημάτιζε, χρυσοῦν
20 καὶ ἀργυροῦν ὄντα. Τέλος δὲ εἰς Μηδίαν ἀναβαίνων
πρὸς τὸν πατέρα τοὺς τε φόρους ἀπέδειξε τῶν πόλεων
λαμβάνειν ἐκείνον καὶ τὴν αὐτοῦ διεπίστευσεν ἀρχήν·
ἀσπασάμενος δὲ καὶ δεηθεὶς μὴ ναυμαχεῖν Ἀθηναίους,
πρὶν αὐτὸν ἀφικέσθαι πάλιν, ἀφίξεσθαι δὲ ναῦς ἔχοντάς
25 πολλὰς ἐκ τε Φοινίκης καὶ Κιλικίας, ἀνέβαινον ὡς βασι-
λεῖα. Ἀνσάνδρος δὲ μήτε ναυμαχεῖν ἀρχωμάλῳ πλήθει
δυνάμενος μήτε ἀργὸς καθέξισθαι μετὰ νεῶν τοσούτων
ἀναχθεὶς ἐνίας προσηγάγετο τῶν νήσων, Αἰγινάν τε καὶ
Σαλαμῖνα προσμύξας κατέδραμεν. Εἰς δὲ τὴν Ἀττικὴν
30 ἀποβὰς καὶ τὸν Ἀγιν ἀσπασάμενος, κατέβη γὰρ αὐτὸς ἐκ
Δεκελείας πρὸς αὐτόν, ἐπέδειξε τῷ πεζῷ παρόντι τὴν τοῦ
ναυτικοῦ ῥώμην, ὥς πλέων ἢ βούλοιτο, κρατῶν τῆς θου-

λάττης. Οὐ μὲν ἀλλὰ τοὺς Ἀθηναίους αἰσθόμενος διώ-
κοντας αὐτὸν ἄλλω δρόμῳ διὰ νήσων ἔφευγεν εἰς τὴν
Ἀσίαν. Καὶ τὸν Ἑλλήσποντον ἔρημον καταλαβὼν ἐπε-
χείρει Λαμψακηνοῖς αὐτὸς ἐκ θαλάττης ταῖς ναυσί, Θά-
ραξ δὲ τῷ πεζῷ στρατῷ συνανύσας εἰς τὸ αὐτὸ προσέβαλε
τοῖς τείχεσιν. Ἐλὼν δὲ τὴν πόλιν κατὰ κράτος διαρπάσαι
τοῖς στρατιώταις ἔδωκεν. Ὁ δὲ τῶν Ἀθηναίων στόλος
ὀργυήκοντα καὶ ἑκατὸν τριήρων ἐτύγγανε μὲν ἄρτι κα-
θωρισμένος εἰς Ἐλαιοῦντα τῆς Χερρονήσου, πυνθανό-
μενοι δὲ ἀπολωλέναι τὴν Λάμψακον εὐθύς εἰς Σηστόν 10
καταίρουσι. Κάκειθεν ἐπισιτισάμενοι παρέπλευσαν εἰς
Αἰγὸς ποταμούς, ἀντιπέρας τῶν πολεμίων ἐτι ναυλοχούν-
των περὶ τὴν Λάμψακον. Ἐστρατήγουν δὲ τῶν Ἀθηναί-
ων ἄλλοι τε πλείους καὶ Φιλοκλῆς ὁ πείσας ποτὲ ψηφί-
σασθαι τὸν δῆμον ἀποκόπτειν τὸν δεξιὸν ἀντίχειρα τῶν 15
ἁλισκομένων κατὰ πόλεμον, ὥπως δόρυ μὲν φέρειν μὴ
δύνωνται, κόπην δὲ ἐλαύνωσι.

Χ. Τότε μὲν οὖν ἀνεπαύοντο πάντες ἐλπίζοντες εἰς
τὴν ὑστεραίαν ναυμαχήσειν. Ὁ δὲ Λύσανδρος ἄλλα μὲν
διανοεῖτο, προσέταττε δὲ ναύταις καὶ κυβερνήταις, ὥς 20
ἄγωνος ἅμα ἡμέρᾳ γενησομένου, περὶ ὄρθρον ἐμβαίνειν
εἰς τὰς τριήρεις καὶ καθέζεσθαι κόσμῳ καὶ σιωπῇ δεχο-
μένους τὸ παραγγελλόμενον, ὥς δ' αὕτως καὶ τὸ πεζὸν
ἐν τάξει παρὰ τὴν θάλατταν ἡσυχάζειν. Ἀνίσχοντος δὲ
τοῦ ἡλίου καὶ τῶν Ἀθηναίων μετωπηδον ἀπάσαις ἐπι- 25
πλεόντων καὶ προκαλουμένων, ἀντιπρόφους ἔχων τὰς
ναῦς καὶ πεπληρωμένους ἐτι νυκτὸς οὐκ ἀνήγετο, πέμπων
δὲ ὑπηρετικά παρὰ τὰς πρώτας τῶν νιῶν ἀτρεμεῖν ἐκέ-
λευε καὶ μένειν ἐν τάξει μὴ θορυβουμένους μηδ' ἄντεκ
πλέοντας. Οὕτω δὲ περὶ διέλην ἀποπλεόντων ὀπίσω 30
τῶν Ἀθηναίων οὐ πρότερον ἐκ τῶν νεῶν τοὺς στρατιώ-
τας ἀφῆκεν, εἰ μὴ δύο καὶ τρεῖς τριήρεις, ἃς ἐπεμψε κα-

τασκόπους, ἔλθειν ἰδόντας ἀποβεβηκότας τοὺς πολεμ-
 οὺς. Τῇ δ' ὕστεραίᾳ πάλιν ἐγίνοντο ταῦτα καὶ τῇ τρίτῃ
 μέχρι τετάρτης, ὥστε πολὺ τοῖς Ἀθηναίοις θράσος ἐγγε-
 νέσθαι καὶ καταφρόνησιν ὥς δεδιότων καὶ συνεσταλμέ-
 5 νων τῶν πολεμίων. Ἐν τούτῳ δὲ Ἀλκιβιάδης (ἐτύγχανε
 γὰρ περὶ Χερρόνησον ἐν τοῖς ἑαυτοῦ τεύχεσι διαιτώμενος)
 ἰππῶ προσελάσας πρὸς τὸ στράτευμα τῶν Ἀθηναίων
 ἡτιᾶτο τοὺς στρατηγοὺς πρῶτον μὲν οὐ καλῶς οὐδ' ἀσφα-
 λῶς στρατοπεδεύειν ἐν αἰγιαλοῖς δυσόροις καὶ ἀναπύ-
 10 πταμένοις· ἔπειτα πόρρωθεν ἐκ Σηστοῦ τὰ ἐπιτήδεια
 λαμβάνοντας ἀμαρτάνειν, δεόν εἰς λιμένα καὶ πόλιν Ση-
 στὸν δι' ὀλίγου περιπλεύσαντας ἀπωτέρω γενέσθαι τῶν
 πολεμίων ἐφορμούντων στρατεύματι μοναρχουμένῳ καὶ
 πάντα πρὸς φόβον ὀξέως ἀπὸ συνθήματος ὑπηρετοῦντι.
 15 Ταῦτα δὲ αὐτοῦ διδάσκοντος οὐκ ἐπέειθοντο, Τυδεὺς δ'
 καὶ πρὸς ὕβριν ἀπεκρίνατο, φήσας οὐκ ἐκείνον, ἀλλ' ἐτί-
 ρους στρατηγεῖν.

XI. Ὁ μὲν οὖν Ἀλκιβιάδης ὑποπτεύσας τι καὶ προ-
 δοσίας ἐν αὐτοῖς ἀπηλλάττετο. Πέμπτη δὲ ἡμέρα τῶν
 20 Ἀθηναίων ποιησαμένων τὸν ἐπίπλουν καὶ πάλιν ἀπερ-
 χομένων, ὥσπερ εἰώθεσαν, ὀλιγώρως πάνυ καὶ κατα-
 φρονητικῶς, ὁ Λύσανδρος ἐκπέμπων τὰς κατασκόπους
 ναῦς ἐκέλευσε τοὺς τριηράρχους, ὅταν ἴδωσι τοὺς Ἀθη-
 ναίους ἐκβεβηκότας, ἐλαύνειν ἀποστρέψαντας ὀπίσω τῶν
 25 χει παντί, καὶ γενομένους κατὰ μέσον τὸν πόρον ἀσπίδι
 χαλκῇν ἐπάρασθαι πρῶταθεν ἐπίπλου σύμβολον. Αὐτοὶ
 δὲ τοὺς κυβερνήτας καὶ τριηράρχους ἐπιπλέων ἀνεκα-
 λείτο καὶ παρώρμασυνέχειν ἕκαστον ἐν τάξει τὸ πληρωμὴν
 καὶ τοὺς ναῦτας καὶ τοὺς ἐπιβάτας, ὅταν δὲ σημανθῇ
 30 μετὰ προθυμίας καὶ ῥώμης ἐλαύνειν ἐπὶ τοὺς πολεμίους.
 Ὡς δὲ ἢ τε ἀσπίς ἀπὸ τῶν νεῶν ἤρθη καὶ τῇ σάλπιγγι τῇ
 ἀναγωγῇ ἐσημαίνειν ἀπὸ τῆς ναυαρχίδος, ἐπίπλεον μὲν

αὐτῆς, ἡμιλλῶντο δὲ οἱ πεζοὶ παρὰ τὸν αἰγιαλὸν ἐπὶ τὴν ἄκρην. Τὸ δὲ μεταξὺ τῶν ἡπείρων διάστημα ταύτῃ πεν-
 τεκαίδεκα σταδίων ἐστὶ, καὶ ταχέως ὑπὸ σπουδῆς καὶ προ-
 θυμίας τῶν ἐλαυνόντων συνήρητο. Κόνων δὲ πρῶτος ὁ
 τῶν Ἀθηναίων στρατηγὸς ἀπὸ τῆς γῆς ἰδὼν ἐπιπλέοντα
 τὸν στόλον ἐξαίφνης ἀνέβόησεν ἐμβαίνειν, καὶ περιπα-
 θῶν τῷ κακῷ τοὺς μὲν ἐκάλεε, τῶν δὲ ἐδέετο, τοὺς δὲ
 ἠνάγκαζε πληροῦν τὰς τριήρεις. Ἦν δὲ οὐδὲν ἔργον αὐ-
 τοῦ τῆς σπουδῆς ἐσκεδασμένων τῶν ἀνθρώπων. Ὡς γὰρ
 ἐξέβησαν, εὐθύς, ἅτε μηδὲν προσδοκῶντες, ἡγόραζον, 10
 ἐπλανῶντο περὶ τὴν χώραν, ἐκάθευδον ὑπὸ ταῖς σκηναῖς,
 ἡριστοποιοῦντο, πορρωτάτω τοῦ μέλλοντος ἀπειρία τῶν
 ἡγουμένων ὄντες. Ἦδη δὲ κραυγῇ καὶ ῥοθίῳ προσφερο-
 μένων τῶν πολέμιων ὁ μὲν Κόνων ὁκτῶ ναυσὶν ὑπεξέ-
 πλευσε καὶ διαφυγῶν ἀπεπέρασεν εἰς Κύπρον πρὸς Εὐ- 15
 γόραν, ταῖς δὲ ἄλλαις ἐπιπесόντες οἱ Πελοποννησιοὶ
 τὰς μὲν κενὰς παντάπασιν ἤρουν, τὰς δ' εἰ πληρουμέ-
 νας ἔκοπτον. Οἱ δὲ ἄνθρωποι πρὸς τε ταῖς ναυσὶν ἀπέ-
 θνησκον ἄνοπλοι καὶ σποράδες ἐπιβοηθοῦντες, ἐν τε τῇ
 γῇ φεύγοντες ἀποβάντων τῶν πολέμιων ἐκτείνοντο. 20
 Λαμβάνει δὲ ὁ Λύσανδρος τρισχιλίους ἄνδρας αἰχμαλώ-
 τους μετὰ τῶν στρατηγῶν, ἅπαν δὲ τὸ ναύσταθμον ἄνευ
 τῆς παράλου καὶ τῶν μετὰ Κόνωνος ἐκφυγόντων. Ἀνα-
 ῥησάμενος δὲ τὰς ναὺς καὶ διαπορθήσας τὸ στρατόπεδον
 μετὰ αὐλοῦ καὶ παιάνων ἀνέπλευσεν εἰς Λάμψακον, ἔργον 25
 ἐλαχίστῳ πόνῳ μέγιστον ἐξεργασμένος καὶ συνηρηκὼς
 ὥρα μιᾷ χρόνου μήκιστον καὶ ποικιλώτατον πάθεισί τε
 καὶ τύχαις ἀπιστότατον τῶν πρὸ αὐτοῦ πολέμων, ὃς μυ-
 ρίας μορφὰς ἀγώνων καὶ πραγμάτων μεταβολὰς ἀμεί-
 ψας, καὶ στρατηγοὺς ὅσους οὐδὲ οἱ σύμπαντες οἱ πρὸ αὐ- 30
 τοῦ τῆς Ἑλλάδος ἀναλώσας, ἐνὸς ἀνδρὸς εὐβουλία καὶ

δεινότητι συνήρητο· διὸ καὶ θεῖόν τινες ἡγήσαντο τοῦτο τὸ ἔργον.

XII. Ἦσαν δὲ τινες οἱ τοὺς Διοσκούρους ἐπὶ τῆς Ἀν-
 σάνδρου νεῶς ἐκατέρωθεν, ὅτε τοῦ λιμένος ἐξέπλει πρὸς
 5 τὸν ἐπὶ τοὺς πολεμίους, ἄστρο τοῖς οἰαξιν ἐπιλάμψαι λή-
 γοντες. Οἱ δὲ καὶ τὴν τοῦ λίθου πτώσιν ἐπὶ τῷ πάθει
 τούτῳ σημεῖον φασὶ γενέσθαι· κατηνέχθη γάρ, ὡς
 δόξα τῶν πολλῶν, ἐξ οὐρανοῦ παμμεγέθους λίθος εἰς Ἀν-
 γὸς ποταμούς. Καὶ δείκνυται μὲν ἔτι νῦν, σεβομένων
 10 αὐτὸν τῶν Χερρονησιτῶν· λέγεται δὲ Ἀναξαγόραν πρῶ-
 τι εἰπεῖν, ὡς τῶν κατὰ τὸν οὐρανὸν ἐνδεδεμένων σωμάτων
 γενομένου τινὸς ὀλισθήματος ἢ σάλου, ὅψις ἐστὶ καὶ
 πτώσις ἐνὸς ἀπορραγέντος· εἶναι δὲ καὶ τῶν ἄστρον
 ἕκαστον οὐκ ἐν ἡ πέφυκε χώρα· λιθώδη γάρ ὄντα καὶ
 15 βαρέα λάμπειν μὲν ἀντερείσει καὶ περικλάσει τοῦ αἰθέ-
 ρος, ἔλκεσθαι δὲ ὑπὸ βίας σφιγγόμενα δίνη καὶ τόνῳ τῆς
 περιφορᾶς, ὥς πον καὶ τὸ πρῶτον ἐκρατήθη μὴ πεσεῖν
 δεῦρο, τῶν ψυχρῶν καὶ βαρέων ἀποκρινομένων τοῦ παρ-
 τός. Ἔστι δὲ τις πιθανώτερα δόξα ταύτης εἰρηκότων
 20 ἐνίων, ὡς οἱ διάττοντες ἀστέρες οὐ ὅσους εἰσὶν οὐδ' ἐπι-
 νέμησις αἰθερίου πυρὸς ἐν αἴρι κατασβευνυμένου πρὸς
 τὴν ἑξαψεν αὐτήν, οὐδὲ ἄερος εἰς τὴν ἄνω χώραν πλήθον-
 τυθέντος ἐκπορησις καὶ ἀνάφλεξις, ὅψις δὲ καὶ πτώσις
 οὐρανίων σωμάτων οἷον ἐνδόσει τινὶ τόνου καὶ παρὰ
 25 τρόπου κινήσεως ἐκπαλῶν φερομένων οὐ πρὸς τὸν οὐ-
 κούμενον τόπον τῆς γῆς, ἀλλὰ τῶν πλείστων ἐκτός ἐστι
 τὴν μεγάλην ἐκπιπτόντων θάλατταν· διὸ καὶ λαυθάνουσι
 Τῷ δ' Ἀναξαγόρᾳ μαρτυρεῖ καὶ Δαίμαχος ἐν τοῖς Περ-
 εῦσε βέλεις ἱστορῶν, ὅτι πρὸ τοῦ πεσεῖν τὸν λίθον ἐν
 30 ἡμέρας ἑβδομήκοντα καὶ πέντε συνεχῶς κατὰ τὸν οὐρα-
 νὸν ἐωρᾶτο πύρινον σῶμα παμμέγεθες, ὥσπερ νέφους
 φλογοειδές, οὐ σχολάζον, ἀλλὰ πολυπλόκους καὶ κεκλι-

σμένας φορὰς φερόμενον, ὥστε ὑπὸ σάλου καὶ πλάνης
 ἀπορηγνύμενα πυροειδῆ σπάσματα φέρεσθαι πολλαχού
 καὶ ἀστράπτειν, ὥσπερ οἱ διάττοντες ἀστέρες. Ἐπεὶ δὲ
 ἐνταῦθα τῆς γῆς ἔβρισε καὶ παυσάμενοι φόβον καὶ θάμ-
 βους οἱ ἐπιχώριοι συνῆλθον, ὥφθη πυρὸς μὲν οὐδὲν ἔρ-
 40 γον οὐδ' ἶχνος τοσοῦτο, λίθος δὲ κείμενος, ἄλλως μὲν
 μέγας, οὐθὲν δὲ μέρος, ὡς εἶπειν, ἐκείνης τῆς πυροειδοῦς
 περιοχῆς ἔχων. Ὅτι μὲν οὖν εὐγνωμόνων ὁ Αἰμαχος
 ἀκροατῶν δεῖται δηλὸς ἐστίν· εἰ δὲ ἀληθὴς ὁ λόγος, ἔξε-
 λέγχει κατὰ κράτος τοὺς φάσκοντας ἐκ τινος ἀκρωρείας 10
 ἀποκοπῆσαν πνεύμασι καὶ ζάλαις πέτραι, ὑποληφθεῖ-
 σαν δ' ὥσπερ οἱ στρόβιλοι, καὶ φερομένην, ἣ πρώτον
 ἐνέδωκε καὶ διελύθη τὸ περιδινησαν, ἐκριφῆναι καὶ πρ-
 15 σείν. Εἰ μὴ νῆ Αἴα πῦρ μὲν ἦν οὕτως τὸ φαινόμενον ἐπὶ
 πολλὰς ἡμέρας, σβέσις δὲ καὶ φθορὰ μεταβολὴν ἀεὶ πα-
 ρέσχευε εἰς πνεύματα βιαιότερα καὶ κινήσεις, ὑφ' ὧν συν-
 ἔτυχε καὶ τὸν λίθον ἐκριφῆναι. Ταῦτα μὲν οὖν ἑτέρῳ
 γένει γραφῆς διακριβωτέον.

XIII. Ὁ δὲ Αὔσανδρος, ἐπεὶ τῶν τρισχιλίων Ἀθηναίων,
 οὓς ἔλαβεν αἰχμαλώτους, ὑπὸ τῶν συνέδρων θάνατος 20
 κατέγνωστο, καλέσας Φιλοκλέα τὸν στρατηγὸν αὐτῶν
 ἠρώτησεν [αὐτὸν], τίνα τιμᾶται δίκην θανάτω τοιαῦτα περὶ
 Ἑλλήνων συμβεβουλευκὼς τοῖς πολίταις. Ὁ δὲ οὐδέν τι
 πρὸς τὴν συμφορὰν ἐνδοῦς ἐκέλευσε μὴ κατηγορεῖν ὧν
 οὐδεὶς ἐστὶ δικαστὴς, ἀλλὰ νικῶντα πράττειν ἅπερ ἂν 25
 νικηθεὶς ἔπασχεν· εἴτα λουσάμενος καὶ λαβὼν χλαυίδα
 λαμπρὰν πρῶτος ἐπὶ τὴν σφαγὴν ἤγεῖτο τοῖς πολίταις,
 ὡς ἱστορεῖ Θεόφραστος. Ἐκ δὲ τούτου πλέων ὁ Αὔσαν-
 δρος ἐπὶ τὰς πόλεις Ἀθηναίων μὲν οἷς ἐπιτύχοι ἐκέλευε
 πάντα εἰς Ἀθήνας ἀπιέναι· φείσεσθαι γὰρ οὐδενός, 30
 ἀλλ' ἀποσφάξειν ὃν ἂν ἔξω λάβῃ τῆς πόλεως. Ταῦτα δ'
 ἐπραττε καὶ συνήλευνεν ἅπαντας εἰς τὸ ἄστυ βουλόμενος

- ἐν τῇ πόλει ταχὺ λιμὸν ἰσχυρὸν γενέσθαι καὶ σπάνιον
 ὅπως μὴ πράγματα παράσχοιεν αὐτῷ τὴν πολιορκίαν ἐν
 πόρῳ ὑπομένοντες. Καταλύων δὲ τοὺς δῆμους καὶ
 ἄλλας πολιτείας, ἓνα μὲν ἁρμοστὴν ἐκάστη Λακεδαιμόνι-
 5 νιον κατέλιπε, δέκα δὲ ἄρχοντας ἐκ τῶν ὑπ' αὐτοῦ συ-
 κεκροτημένων κατὰ πόλιν ἐταιρειῶν. Καὶ ταῦτα προ-
 των ὁμοίως ἔν τε ταῖς πολεμίαις καὶ ταῖς συμμάχοις γιγ-
 νημέναις πόλεσι παρέπλει σχολαίως, τρόπον τινὰ κατε-
 σκευαζόμενος ἑαυτῷ τὴν τῆς Ἑλλάδος ἡγεμονίαν. Οὐ-
 10 γὰρ ἀριστίνδην οὔτε πλουτίνδην ἀπεδείκνυε τοὺς ἄρχον-
 τας, ἀλλ' ἐταιρείαις καὶ ξενίαις χαριζόμενος τὰ πράγματα
 καὶ κυρίους ποιοῦν τιμῆς τε καὶ κολάσεως, πολλὰς δὲ
 παραγινόμενος αὐτὸς σφαγαῖς καὶ συνεκβάλλων τοὺς
 φίλων ἐχθροὺς οὐκ ἐπιεικὲς ἐδίδου τοῖς Ἕλλησι δεῖν
 15 τῆς Λακεδαιμονίῳ ἀρχῆς, ἀλλὰ καὶ ὁ κομικὸς Θεόπο-
 πος ἔοικε ληρεῖν ἀπεικάζων τοὺς Λακεδαιμονίους τὴν
 καπηλίῃ, ὅτι τοὺς Ἕλληνας ἡδιστον ποτὸν τῆς ἐλευ-
 ρίας γεύσαντες ὅξος ἐνέχεαν· εὐθύς γὰρ ἦν τὸ γεῖν
 δυσχερὲς καὶ πικρὸν, οὔτε τοὺς δῆμους κυρίους τῶν
 20 πραγμάτων ἑῶντος εἶναι τοῦ Λυσάνδρου, καὶ τῶν ὀλιγώνων
 τοῖς θρασυτάτοις καὶ φιλονεικοτάτοις τὰς πόλεις ἐγχο-
 ρίζοντος.

- XIV. Διατρίψας δὲ περὶ ταῦτα χρόνον οὐ πολὺν
 προπέμφας εἰς Λακεδαίμονα τοὺς ἀπαγγελοῦντας,
 25 προσπλεῖ μετὰ νεῶν διακοσίων, συνέμιξε περὶ Ἀττικῆς
 Ἀγίδι καὶ Πανσανίᾳ τοῖς βασιλεῦσιν ὥς ταχὺ συναι-
 σων τὴν πόλιν. Ἐπεὶ δὲ ἀντείχον οἱ Ἀθηναῖοι, λαβὼν
 ναὺς πάλιν εἰς Ἀσίαν διεπέρασε· καὶ τῶν μὲν ἄλλων π-
 λεων ὁμαλῶς ἀπασῶν κατέλυε τὰς πολιτείας καὶ καθύ-
 30 δεκαδραχμίας, πολλῶν μὲν ἐν ἐκάστη σφαττομένων, πο-
 λῶν δὲ φευγόντων, Σαμίους δὲ πάντας ἐκβαλὼν πω-
 δακε τοῖς φυγάσι τὰς πόλεις. Σησιτὸν δ' Ἀθηναῖοι

ἔχοντων ἀφελόμενος οὐκ εἶασεν οἰκεῖν Σηστίους, ἀλλὰ
 τοῖς γενομένοις ὑπ' αὐτῷ κυβερνήταις καὶ κελευσταῖς
 ἔδωκε τὴν πόλιν καὶ τὴν χώραν νέμεσθαι. Πρὸς δὲ καὶ
 πρῶτον ἀντέκρουσαν οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ τοὺς Σηστί-
 οὺς αὐτίς ἐπὶ τὴν χώραν κατήγαγον. Ἄλλ' ἐκεῖνά γε τοῦ
 Ἀυσάνδρου πάντες ἡδέως εἶδον οἱ Ἕλληνες, Αἰγινήτας
 τε διὰ πολλοῦ χρόνου τὴν αὐτῶν πόλιν ἀπολαμβάνοντας
 καὶ Μηλίους καὶ Σκιωναίους ὑπ' αὐτοῦ σπνοικιζομένους,
 ἐξελαυνομένων Ἀθηναίων καὶ τὰς πόλεις ἀποδιδόντων.
 Ἦδη δὲ καὶ τοὺς ἐν ἄστει κακῶς ἔχειν ὑπὸ λιμοῦ πυρθα- 10
 νόμενος κατέπλευσεν εἰς τὸν Πειραιᾶ καὶ παρεστήσατο
 τὴν πόλιν, ἀναγκασθεῖσαν ἐφ' οἷς ἐκεῖνος ἐκέλευε ποιή-
 σασθαι τὰς διαλύσεις. Καίτοι Λακεδαιμονίων ἐστὶν
 ἀκοῦσαι λερόντων, ὥς Ἀυσάνδρος μὲν ἔγραψε τοῖς ἐφύ-
 ροις τάδε· „Ἀλώξαντι ταῖς Ἀθῆναις,“ Ἀυσάνδρῳ δ' ἀντέ- 15
 γραψαν οἱ ἐφόροι· „Ἀρκεῖ τό γε ἐαλώκειν.“ Ἄλλ' εὐ-
 προπίας χάριν οὗτος ὁ λόγος πέπλασται. Τὸ δ' ἀληθι-
 νὸν δόγμα τῶν ἐφόρων οὕτως εἶχε· „Τάδε τὰ τέλη τῶν
 Λακεδαιμονίων ἐγνώ· Καββαλόντες τὸν Πειραιᾶ καὶ τὰ 20
 μακρὰ σκέλη, καὶ ἐκβάντες ἐκ πασιῶν τῶν πόλεων τὰν αὐ-
 τῶν γῶν ἔχοντες, ταῦτά κα δρωῖντες τὰν εἰρήναν ἔχοιτε,
 αἱ χρηδοῖτε, καὶ τοὺς φυγάδας ἀνέντες. Περὶ τῶν ναῶν
 τῷ πλήθει, ὁκοῖόν τί κα τηρεῖ δοκέη, ταῦτα ποιεῖτε.“
 Ταύτην δὲ προσεδέξαντο τὴν σκυτάλην οἱ Ἀθηναῖοι Θη-
 ραμένους τοῦ Ἀγνώου συμβουλευσάντος· ὅτε καὶ φασιν 25
 ὑπὸ τῶν νέων τινὸς δημαγωγῶν Κλεομένους ἐρωτώμε-
 νον, εἰ τολμᾷ τάναντία Θεμιστοκλεῖ πράττειν καὶ λέγειν,
 παραδιδούς τὰ τεῖχη τοῖς Λακεδαιμονίοις, ἃ Λακεδαιμο-
 νίων ἀκόντων ἐκεῖνος ἀνέστησεν, εἰπεῖν „Ἄλλ' οὐδέν,
 ὦ μειράκιον, ὑπεναντίον ἐγὼ πράττω Θεμιστοκλεῖ· τὰ 30
 γὰρ αὐτὰ τεῖχη καὶ ἐκεῖνος ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν πολιτῶν ἀνέ-
 στησε καὶ ἡμεῖς ἐπὶ σωτηρίᾳ καταβαλοῦμεν. Εἰ δὲ τὰ

τείχη τὰς πόλεις εὐδαίμονας ἐποiei, πασῶν ἔδει πρῶτα κακίστα τὴν Σπάρτην ἀτείχιστον οὖσαν.“

- XV. Ὁ δ' οὖν Λύσανδρος, ὡς παρέλαβε τὰς τε νῆας ἀπάσας πλὴν δώδεκα καὶ τὰ τείχη τῶν Ἀθηναίων, ἐκ
 5 ἐπὶ δεκάτῃ Μουνυχιῶνος μηνός, ἐν ᾗ καὶ τὴν ἐν Σαλμῶνι ναυμαχίαν ἐνίκων τὸν βάρβαρον, ἐβούλευσεν εὐθὺς καὶ τὴν πολιτείαν μεταστῆσαι. Δυσπειθῶς δὲ καὶ τρωχέως φερόντων, ἀποστείλας πρὸς τὸν δῆμον ἔφη τὴν πόλιν εἰληφέναι παρασπονδοῦσαν· ἐστάναι γὰρ τὰ τεί
 10 τῶν ἡμερῶν, ἐν αἷς ἔδει καθηρῆσθαι, παρωχημένων ἑτέρων οὖν ἐξ ἀρχῆς προθήσειν γνώμην περὶ αὐτῶν τὰς ὁμολογίας λελυκότων. Ἐνιοὶ δὲ καὶ προτεθῆναι φασιν ὡς ἀληθῶς ὑπὲρ ἀνδραποδισμοῦ γνώμην ἐν τοῖς συμμάχοις, ὅτε καὶ τὸν Θηβαῖον Ἐρίανθου εἰσηγήσασθαι
 15 μὲν ἄστυ κατασκάψαι, τὴν δὲ χώραν ἀνεῖναι μηλόβοτον· εἴτα μέντοι συνουσίας γενομένης τῶν ἡγεμόνων πότον καὶ τινος Φωκέως ἄσαντος ἐκ τῆς Εὐριπίδου Ἠλέκτρας τὴν πάροδον, ἧς ἡ ἀρχὴ
 Ἀγαμέμνωνος ὠκόρα,
 20 ἦλυθον, Ἠλέκτρα, ποτὶ σὺν ἀγρότειραν αὐλαν, πάντας ἐπικλασθῆναι, καὶ φανῆναι σκέτλιον ἔργον τὴν οὕτως εὐκλειᾶ καὶ τοιούτους ἄνδρας φέρουσιν ἀνελθεῖν καὶ διεργάσασθαι πόλιν. Ὁ δ' οὖν Λύσανδρος ἐνδόν τῶν Ἀθηναίων πρὸς ἅπαντα, πολλὰς μὲν ἐξ ἄστεος μετὰ
 25 πεμφάμενος αὐλητρίδας, πάσας δὲ τὰς ἐν τῷ στρατοπέδῳ συναγαγὼν, τὰ τείχη κατέσκαπτε καὶ τὰς τριήρεις κατέφλεγε πρὸς τὸν αὐλόν, ἐστεφανωμένων καὶ παιζόντων ἅμα τῶν συμμάχων, ὡς ἐκαίνην τὴν ἡμέραν ἄρχοντα τῆς ἐλευθερίας. Εὐθύς δὲ καὶ τὰ περὶ τὴν πολιτείαν ἐκ
 30 νησε, τριάκοντα μὲν ἐν ἄστει, δέκα δὲ ἐν Πειραιεὶ κατήσθησας ἄρχοντας, ἐμβαλὼν δὲ φρουρὰν εἰς τὴν ἀκρόπολιν καὶ Καλλίβιον ἀρμοστήν, ἄνδρα Σπαρτιάτην, ἐκ

στήσας. Ἐπεὶ δὲ οὗτος Ἀντόλυκον τὸν ἀθλητὴν, ἐφ' ᾧ τὸ συμπόσιον ὁ Ξενοφῶν πεποίηκε, τὴν βακτηρίαν δια-
 ράμενος παῖσιν ἐμελλεν, ὁ δὲ τῶν σκελῶν συναράμενος
 ἀνέτρεψεν αὐτὸν, οὐ συνηγανάκτησεν ὁ Ἀύσανδρος, ἀλλὰ
 καὶ συνεπετίμησε, φήσας αὐτὸν οὐκ ἐπίστασθαι [τὸν
 Καλλιβιον] ἐλευθέρων ἄρχειν. Ἀλλὰ τὸν μὲν Ἀντόλυκον
 οἱ τριάκοντα τῷ Καλλιβίῳ χαριζόμενοι μικρὸν ὕστερον
 ἀνείλυν.

XVI. Ὁ δὲ Ἀύσανδρος ἀπὸ τούτων γενόμενος αὐτὸς
 μὲν ἐπὶ Θράκης ἐξέπλευσε, τῶν δὲ χρημάτων τὰ περιόντα
 καὶ ὅσας δωρεὰς αὐτὸς ἢ στεφάνους ἔδεδεκετο, πολλῶν, ὡς
 εἰκός, διδόντων ἀνδρὶ δυνατωτάτῳ καὶ τρόπον τινὰ κυ-
 ρίῳ τῆς Ἑλλάδος, ἀπέστειλεν εἰς Λακεδαιμόνα διὰ Γυ-
 λίππου τοῦ στρατηγήσαντος περὶ Σικελίαν. Ὁ δέ, ὡς
 λέγεται, τὰς ῥαφὰς τῶν ἀγγείων κάτωθεν ἀναλύσας καὶ
 ἀφελὼν συχνὸν ἀργύριον ἐξ ἑκάστου πάλιν συνέσφαψεν,
 ἀγνοήσας, ὅτι γραμματίδιον ἐνῆν ἐκάστῳ τὸν ἀριθμὸν
 σημαῖνον. Ἐλθὼν δὲ εἰς Σπάρτην ἃ μὲν ὑψήρητο κατέ-
 κρυψεν ὑπὸ τὸν κέραμον τῆς οἰκίας, τὰ δὲ ἀγγεῖα παρέ-
 δωκε τοῖς ἐφόροις καὶ τὰς σφραγίδας ἐπέδειξεν. Ἐπεὶ δὲ
 ἀνοιζάντων καὶ ἀριθμοῦντων διεφώνει πρὸς τὰ γράμ-
 ματα τὸ πλῆθος τοῦ ἀργυρίου καὶ παρεῖχε τοῖς ἐφόροις
 ἀπορίαν τὸ πρᾶγμα, φράζει θεράπων τοῦ Γυλίππου πρὸς
 αὐτοὺς αἰνυζάμενος ὑπὸ τῷ κεραιμικῷ κοιτάζεσθαι
 πολλὰς γλαῦκας. Ἦν γάρ, ὡς ἔοικε, τὸ χάραγμα τοῦ πλεί-
 στοῦ τότε νομίσματος διὰ τοὺς Ἀθηναίους γλαῦκες.

XVII. Ὁ μὲν οὖν Γυλίππος αἰσχρὸν οὕτω καὶ ἀγεννὲς
 ἔργον ἐπὶ λαμπροῖς τοῖς ἐμπροσθέν καὶ μεγάλοις ἐργα-
 σάμενος μετέστησεν ἑαυτὸν ἐκ Λακεδαιμόνος. Οἱ δὲ φρο-
 νιμώτατοι τῶν Σπαρτιατῶν οὐχ ἥκιστα καὶ διὰ τοῦτο τὴν
 τοῦ νομίσματος ἰσχὺν φοβηθέντες, ὡς οὐχὶ τῶν τυχόν-
 των ἀποτομένην πολιτῶν, τὸν τε Ἀύσανδρον ἐλοιδοροῦν

- καὶ διεμαρτύραντο τοῖς ἐφόροις ἀποδιοπομπεῖσθαι πᾶν
 τὸ ἀργύριον καὶ τὸ χρυσίον ὥσπερ κῆρας ἐπαγωγίμους.
 Οἱ δὲ προὔθεσαν γνώμην. Καὶ Θεόπομπος μὲν φησὶ
 Σκιραφίδα, Ἐφορος δὲ Φλογίδα, εἶναι τὸν ἀποφηνί-
 5 μενον, ὥς οὐ χρὴ προσδέχεσθαι νόμισμα χρυσοῦν καὶ
 ἀργυροῦν εἰς τὴν πόλιν, ἀλλὰ χρῆσθαι τῷ πατρίῳ. Τοῦτο
 δὲ ἦν σιδηροῦν, πρῶτον μὲν ὅξει καταβαπτόμενον ἐν
 πυρρός, ὅπως μὴ καταχαλκεύοιτο, ἀλλὰ διὰ τὴν βαφὴν
 ἄστομον καὶ ἀδρανὲς γίνοιτο, ἔπειτα βαρύνσταθμον καὶ
 10 δυσπαρακόμιστον καὶ ἀπὸ πολλοῦ τινος πλήθους καὶ
 ὄγκου μικρὰν τινα ἀξίαν δυνάμενον. Κινδυνεύει δὲ καὶ
 τὸ πάμπαν ἀρχαῖον οὕτως εἶχειν, ὀβελίσκοις χρωμένῳ
 νομίσμασι σιδηροῖς, ἐνίων δὲ χαλκοῖς· ἀφ' ὧν παραμύ-
 νει πλήθος ἔτι καὶ νῦν τῶν κερμάτων ὀβολοὺς καλεῖσθαι.
 15 δραχμὴν δὲ τοὺς ἑξ ὀβολοὺς· τοσούτων γὰρ ἡ χεὶρ περὶ
 ἐδράττετο. Τῶν δὲ Ἀνσάνδρου φίλων ὑπεναντιούμενοι
 καὶ σπουδασάντων ἐν τῇ πόλει καταμεῖναι τὰ χρήματα
 δημοσίᾳ μὲν ἔδοξεν εἰσάγεσθαι νόμισμα τοιοῦτον, ἂν δι-
 τις ἄλφ' κεκτημένος ἰδίᾳ, ξημίαν ὥρισαν θάνατον, ὥσπερ
 20 τοῦ Ἀνκούργου τὸ νόμισμα φοβηθέντος, οὐ τὴν ἐπὶ τῷ
 νομίσματι φιλαργυρίαν, ἣν οὐκ ἀφήρει τὸ μὴ κεκτηῖσθαι
 τὸν ἰδιώτην, ὥς τὸ κεκτηῖσθαι τὴν πόλιν εἰσεποιεῖτο, τῇ
 χρείας ἀξίαν προσλαμβανούσης καὶ ξήλον. Οὐ γὰρ ἡ
 δημοσία τιμώμενον ὀρώντας ἰδίᾳ καταφρονεῖν ὥς ἀχρη-
 25 στου, καὶ πρὸς τὰ οἰκεία νομίζειν ἑκάστῳ μηδενὸς ἄξιον
 πράγμα τὸ κοινῇ οὕτως εὐδοκιμοῦν καὶ ἀγαπῶμενον,
 ἀλλὰ καὶ πολλῷ τάχιον ἀπὸ τῶν κοινῶν ἐπιτηδευμάτων
 ἐπιρροέουσιν οἱ ἐθισμοὶ τοῖς ἰδιωτικοῖς βίοις ἢ τὰ καθ'
 ἑκάστου ὀλισθήματα καὶ πάθη τὰς πόλεις ἀναπύμπλη-
 30 πρᾶγμάτων πονηρῶν. Τῷ γὰρ ὅλῳ συνδιαστρέφασθαι
 τὰ μέρη μᾶλλον, ὅταν ἐνδῶ πρὸς τὸ χεῖρον, εἰκόσ, αἰδῶ
 ἀπὸ μέρους εἰς ὅλον ἁμαρτῖαι πολλὰς ἐνστάσεις καὶ βλάβας

θειας ἀπὸ τῶν ὑγιαίνοντων ἔχουσιν. Οἱ δὲ ταῖς μὲν οἰ-
κίαις τῶν πολιτῶν, ὅπως οὐ πάρεσιν εἰς αὐτὰς νόμισμα,
τὸν φόβον ἐπέστησαν φύλακα καὶ τὸν νόμον, αὐτὰς δὲ
τὰς ψυχὰς ἀνεκπλήκτους καὶ ἀπαθείς πρὸς ἀργύριον οὐ
διετήρησαν, ἐμβαλόντες εἰς ξῆλον ὡς σείμοι δὴ τινος καὶ
μεγάλου τοῦ πλουτεῖν ἅπαντας. Περὶ μὲν οὖν τούτων
καὶ δι' ἐτέρας που γραφῆς ἠψάμεθα Λακεδαιμονίων.

XVIII. Ὁ δὲ Λυσάνδρος ἔστησεν ἀπὸ τῶν λαφύρων
ἐν Δελφοῖς αὐτοῦ χαλκῇν εἰκόνα καὶ τῶν ναυάρχων ἐκά-
στου καὶ χρυσοῦς ἀστέρας τῶν Διοσκούρων, οἱ πρὸ τῶν 10
Λευκτρικῶν ἠφανίσθησαν. Ἐν δὲ τῷ Βρασιίδου καὶ
Ακανθίδου θησαυρῷ τριήρης ἔκειτο διὰ χρυσοῦ πεποιη-
μένη καὶ ἐλέφαντος δυεῖν πηχῶν, ἣν Κῦρος αὐτῷ νικη-
τήριον ἔπεμψεν. Ἀναξανδρίδης δὲ ὁ Δελφὸς ἱστορεῖ καὶ
παρακαταθήκην ἐνταῦθα Λυσάνδρου κατεῖσθαι τάλαντον 15
ἀργυρίου καὶ μνᾶς πεντήκοντα δύο καὶ πρὸς τούτοις ἐν-
δεκάστατήρας, οὐχ ὁμολογούμενα γράφων τοῖς περὶ τῆς
πενίας τοῦ ἀνδρὸς ὁμολογουμένοις. Τότε δ' οὖν ὁ Λύ-
σανδρος ὅσον οὐδεὶς τῶν πρόσθεν Ἑλλήνων δυνηθεὶς
ἐδόκει φρονήματι καὶ ὄγκῳ μείζονι κεχρησθαι τῆς δυνά- 20
μεις. Πρώτῳ μὲν γὰρ, ὡς ἱστορεῖ Δοῦρις, Ἑλλήνων
ἐκείνῳ βωμοὺς αἱ πόλεις ἀνέστησαν ὡς θεῷ καὶ θυσίας
ἔθυσαν, εἰς πρῶτον δὲ παιᾶνες ἤσθησαν, ὧν ἐνὸς ἀρχὴν
ἀπομνημονεύουσι τοιάνδε

τὸν Ἑλλάδος ἀγαθέας
στρατιαγὸν ἀπ' εὐρυχόρον
Σπάρτας ὑμνήσομεν, ᾧ,
ἰὴ Παιάν·

25

Σάμιοι δὲ τὰ παρ' αὐτοῖς Ἡραία Λυσάνδρου καλεῖν ἔφη-
φίσαντο. Τῶν δὲ ποιητῶν Χοιρίλον μὲν αἶετ' περὶ αὐτὸν 30
εἶχεν ὡς κοσμήσοντα τὰς πράξεις διὰ ποιητικῆς, Ἀντι-
λόχῳ δὲ ποιήσαντι μετρίους τινας εἰς αὐτὸν στίχους

PLUT. VII. 11.

26

ἡσθεὶς ἔδωκε πλήσας ἀργυρίου τὸν πῖλον. Ἀντιμάχου δὲ τοῦ Κολοφωνίου καὶ Νικηράτου τινὸς Ἡρακλεώτου ποιήμασι Λυσάνδρεια διαγωνισαμένων ἐπ' αὐτοῦ τὸν Νικηράτον ἐστεφάνωσεν, ὁ δὲ Ἀντίμαχος ἀχθεσθεὶς ἠφάνισε τὸ
 5 ποίημα. Πλάτων δὲ νέος ὢν τότε καὶ θαυμάζων τὸν Ἀντίμαχον ἐπὶ τῇ ποιητικῇ, βαρέως φέροντα τὴν ἥτταν ἀνλαμβάνει καὶ παρεμυθεῖτο τοῖς ἀγνοοῦσι κακὸν εἶναι φέμενος τὴν ἀγνοίαν, ὥσπερ τὴν τυφλότητα τοῖς μὴ βλέπουσιν. Ἐπεὶ μέντοι ὁ κιθαρωδὸς Ἀριστόνους ἑξάκι
 10 Πύθια νενικηκὼς ἐπηγγέλλετο τῷ Λυσάνδρῳ φιλοφρονούμενος, ἂν νικήσῃ πάλιν, Λυσάνδρου κηρύξειν ἑαυτὸν „Ἡ δοῦλον;“ εἶπεν.

XIX. Ἀλλ' ἡ μὲν φιλοτιμία τοῦ Λυσάνδρου τοῖς πρώτοις καὶ ἰσοτίμοις ἦν ἐπαχθὴς μόνον. Ὑπεροψίας δὲ πολὺ
 15 λῆς ἔμα τῇ φιλοτιμίᾳ διὰ τοὺς θεραπεύοντας ἐργενομένης τῷ ἦθει καὶ βαρύντητος, οὔτε τιμῆς οὔτε τιμωρίας μέτρον ἦν παρ' αὐτῷ δημοτικόν, ἀλλὰ φιλίας μὲν ἀπὸ φίλων καὶ ξενίας ἀνυπεύθυνοι δυναστεῖται πόλεων καὶ τυραννίδες ἀνεξέταστοι, θυμοῦ δὲ μία πλήρωσις ἀπολέσθαι
 20 τὸν ἀπεχθόμενον· οὐδὲ γὰρ φυγεῖν ἐξῆν. Ἀλλὰ καὶ Μηλῆσιων ὕστερον τοὺς τοῦ δήμου προῖσταμένους δεδωκὼς μὴ φύγωσι, καὶ προαγαγεῖν τοὺς κειρουμένους βουλομένους, ὥμοσε μὴ ἀδικήσειν· πιστεύσαντας δὲ καὶ προεχθόντας ἀποσφάξαι τοῖς ὀλιγαρχικοῖς παρέδωκεν, οὐκ
 25 ἐλάττονας ὀκτακοσίων συνναμφοτέρους ὄντας. Ἦν δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἐν ταῖς πόλεσι δημοτικῶν φόβος οὐκ ἀριμνητός, ἅτε δὴ μὴ κατ' ἰδίας μόνον αἰτίας αὐτοῦ κτείνοντος, ἀλλὰ πολλὰς μὲν ἐχθραῖς, πολλὰς δὲ πλεονεξίαις τῶν ἐκασταχόθι φίλων χαριζομένου τὰ τοιαῦτα καὶ
 30 συννεργοῦντος. Ὅθεν εὐδοκίμησεν Ἐτεοκλῆς ὁ Λακεδαιμόνιος εἰπὼν, ὥς οὐκ ἂν ἡ Ἑλλὰς δύο Λυσάνδρους ἦεναι κε. Τὸ δὲ αὐτὸ τοῦτο καὶ περὶ Ἀλκιβιάδου φησὶ Θεο-

φραστος εἰπεῖν Ἀρχίστρατον. Ἄλλ' ἐκεῖ μὲν ὕβρις ἦν καὶ
 τρυφή σὺν αὐθαδεῖα τὸ μάλιστα δυσχεραίνόμενον· τὴν
 δὲ Αὐσάνδρου δύναμιν ἢ τοῦ τρόπου χαλεπότης φοβε-
 ρὰν ἐποίει καὶ βαρεῖαν. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι τοῖς μὲν
 ἄλλοις οὐ πάνυ προσεῖχον ἐγκαλοῦσιν· ἐπεὶ δὲ Φαρνά- 5
 βαξος ἀδικούμενος ὑπ' αὐτοῦ τὴν χώραν ἄγοντος καὶ
 φέροντος ἀπέστειλεν εἰς τὴν Σπάρτην κατηγόρους, ἀγα-
 νακτῆσαντες οἱ ἔφοροι τῶν μὲν φίλων αὐτοῦ καὶ συ-
 στρατῆγων ἕνα Θώρακα λαβόντες ἀργύριον ἰδίᾳ κεκτη-
 μένον ἀπέκτειναν, ἐκείνῳ δὲ σκυτάλην ἐπέμψαν ἥκειν 10
 κελεύοντες. Ἔστι δὲ ἡ σκυτάλη τοιοῦτον. Ἐπὶ ἐκπέμ-
 πωσι ναύαρχον ἢ στρατηγὸν οἱ ἔφοροι, ξύλα δύο στρογ-
 γύλα μῆκος καὶ πάχος ἀκριβῶς ἀπισώσαντες, ὥστε ταῖς
 τομαῖς ἐφαρμόζειν πρὸς ἄλληλα, τὸ μὲν αὐτοὶ φυλάτ-
 τουσι, θάτερον δὲ τῷ πεμπομένῳ διδόνασιν. Ταῦτα δὲ τὰ 15
 ξύλα σκυτάλας καλοῦσιν. Ὅταν οὖν ἀπόρρητὸν τι καὶ
 μέγα φράσαι βουληθῶσι, βιβλίον ὥσπερ ἱμάτια μακρὸν
 καὶ στενὸν ποιοῦντες περιελίττουσι τὴν παρ' αὐτοῖς
 σκυτάλην, οὐδὲν διάλειμμα ποιοῦντες, ἀλλὰ πανταχόθεν
 κύκλῳ τὴν ἐπιφάνειαν αὐτῆς τῷ βιβλίῳ καταλαμβάνον- 20
 τες. Τοῦτο δὲ ποιήσαντες ἂ βούλονται καταγράψουσιν
 εἰς τὸ βιβλίον ὥσπερ ἐστὶ τῇ σκυτάλῃ περικείμενον·
 ὅταν δὲ γράψωσιν, ἀφελόντες τὸ βιβλίον ἄνευ τοῦ ξύλου
 πρὸς τὸν στρατηγὸν ἀποστέλλουσι. Λεξάμενος δὲ ἐκεῖ-
 νος ἄλλως μὲν οὐδὲν ἀναλέξασθαι δύναται τῶν γραμ- 25
 μάτων συναφὴν οὐκ ἐχόντων, ἀλλὰ διεσπασμένων, τὴν
 δὲ παρ' αὐτῷ σκυτάλην λαβὼν τὸ τμήμα τοῦ βιβλίου
 περὶ αὐτὴν περιέτεινε, ὥστε τῆς ἑλικος εἰς τάξιν ὁμοίως
 ἀποκαθισταμένης ἐπιβάλλοντα τοῖς πρώτοις τὰ δεύτερα
 κύκλῳ τὴν ὅσιν ἐπάγειν τὸ συνεχὲς ἀνευρίσκουσιν. Κα- 30
 λεῖται δὲ ὁμωνύμως τῷ ξύλῳ σκυτάλη τὸ βιβλίον, ὡς τῷ
 μετροῦντι τὸ μετρούμενον.

XX. Ὁ δὲ Λύσανδρος ἐλθούσης τῆς σκντάλης πρὸς
 αὐτὸν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον διατεράχθη, καὶ μάλιστα
 τὰς τοῦ Φαρναβάζου δεδιὼς κατηγορίας ἐσπούδασεν εἰς
 λόγους αὐτῷ συνελθεῖν ὥς λύσων τὴν διαφορὰν. Καὶ
 5 συνελθὼν ἐδίειτο γράφαι περὶ αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἄρχον-
 τας ἑτέραν ἐπιστολὴν ὥς οὐδὲν ἡδικημένον οὐδ' ἐγκα-
 λοῦντα. Πρὸς Κρητὰ δὲ ἄρα, τὸ τοῦ λόγου, κρητίζων
 ἡγνόνει τὸν Φαρνάβαζον. Ὑποσχόμενος γὰρ ἅπαντα ποιή-
 σειν, φανερώς μὲν ἔγραψεν οἷαν ὁ Λύσανδρος ἡξίωσεν
 10 ἐπιστολὴν, κρύφα δὲ εἶχεν ἑτέραν αὐτόθι γεγραμμένην.
 Ἐν δὲ τῷ τὰς σφραγίδας ἐπιβάλλειν ἐναλλάξας τὰ βιβλία
 μηδὲν διαφέροντα τῇ ὄψει, δίδωσιν ἐκείνην αὐτῷ τὴν
 κρύφα γεγραμμένην. Ἀφικόμενος οὖν ὁ Λύσανδρος εἰς
 Ἀκαδαίμονα καὶ πορευθεὶς, ὥσπερ ἔθος ἐστίν, εἰς τὸ
 15 ἄρχεϊον ἀπέδωκε τοῖς ἐφόροις τὰ γράμματα τοῦ Φαρνα-
 βάζου, πεπεισμένος ἀνηρῆσθαι τὸ μέγιστον αὐτοῦ τῶν
 ἐγκλημάτων· ἡγαπάτο γὰρ ὁ Φαρνάβαζος ὑπὸ τῶν Ἀ-
 κεδαιμονίων προθυμότητος ἐν τῷ πολέμῳ τῶν βασιλέως
 στρατηγῶν γεγεννημένος. Ἐπεὶ δὲ ἀναγνόντες οἱ ἐφοροί
 20 τὴν ἐπιστολὴν ἐδειξαν αὐτῷ καὶ συνῆκεν, ὥς Οὐκ ἄρα
 Ὀδυσσεύς ἐστιν αἰμύλος μόνος, τότε μὲν ἰσχυρώς
 τεθορυβημένος ἀπῆλθεν· ἡμέραις δὲ ὀλίγαις ὥστερον
 ἐντυχὼν τοῖς ἄρχουσιν ἔφη δεῖν αὐτὸν εἰς Ἀμμωνος ἀνα-
 βῆναι καὶ τῷ θεῷ θύσαι θυσίας, ἃς εὗξατο πρὸ τῶν ἀγῶ-
 25 νων. Ἐνιοὶ μὲν οὖν ἀληθῶς φασιν αὐτῷ πολιορκοῦντα
 τὴν τῶν Ἀφυταίων πόλιν ἐν Θράκῃ κατὰ τοὺς ὕπνους
 παραστῆναι τὸν Ἀμμωνα· διὸ καὶ τὴν πολιορκίαν ἀφεί-
 ῶς τοῦ θεοῦ προστάξαντος, ἐκέλευσε τοὺς Ἀφυταίους
 Ἀμμωνι θύειν καὶ τὸν θεὸν ἐσπούδασεν εἰς τὴν Αἰβύνην
 30 πορευθεὶς ἐξιλάσασθαι. Τοῖς δὲ πλείστοις ἐδόκει πρὸς
 σχῆμα ποιῆσθαι τὸν θεόν, ἄλλως δὲ τοὺς ἐφόρους δι-
 δοικῶς καὶ τὸν οἶκος ζυγὸν οὐ φέρων οὐδ' ὑπομένων ἄρ'

χρῆσθαι πλάνης ὁρέγεσθαι καὶ περιφοιτήσεως τινός, ὥσπερ ἵππος ἐκ νομῆς ἀφέτου καὶ λειμῶνος αὐθις ἤκων ἐπὶ φάτνην καὶ πρὸς τὸ σύνηδες ἔργον αὐθις ἀρόμενος. Ἦν μὲν γὰρ Ἐφορος τῆς ἀποδημίας ταύτης αἰτίαν ἀναγράφει, μετὰ μικρὸν ἀφηγήσομαι. 5

XXI. Μόλις δὲ καὶ χαλεπῶς ἀφεισθῆναι διαπραξάμενος ὑπὸ τῶν ἐφόρων ἐξέπλευσεν. Οἱ δὲ βασιλεῖς ἀποδημήσαντος αὐτοῦ συμφρονήσαντες, ὅτι ταῖς ἑταιρείαις τὰς πόλεις κατέχων διὰ παντὸς ἄρχει καὶ κύριός ἐστι τῆς Ἑλλάδος, ἐπρασσον ὅπως ἀποδώσουσι τοῖς δημόταις τὰ 10 πράγματα τοὺς ἐκείνου φίλους ἐκβαλόντες. Οὐ μὲν ἄλλὰ πάλιν πρὸς ταῦτα κινήματος γενομένου καὶ πρώτων τῶν ἀπὸ Φυλῆς Ἀθηναίων ἐπιθεμένων τοῖς τριάκοντα καὶ κρατούντων, ἐπανελθὼν διὰ ταχέων ὁ Αὔσανδρος ἐπεισε τοὺς Λακεδαιμονίους ταῖς ὀλιγαρχίαις βοηθεῖν καὶ τοὺς 15 δῆμους κολάζειν. Καὶ πρώτοις τοῖς τριάκοντα πέμπουσιν ἑκατὸν τάλαντα πρὸς τὸν πόλεμον καὶ στρατηγὸν αὐτὸν Αὔσανδρον. Οἱ δὲ βασιλεῖς φθονοῦντες καὶ δεδιότες, μὴ πάλιν ἔλῃ τὰς Ἀθήνας, ἐγνωσαν ἐξιέναι τὸν ἑτερον αὐτῶν. Ἐξῆλθε δὲ ὁ Πανσανίας, λόγῳ μὲν ὑπὲρ τῶν 20 τυράννων ἐπὶ τὸν δῆμον, ἔργῳ δὲ καταλύσων τὸν πόλεμον, ὥς μὴ πάλιν ὁ Αὔσανδρος διὰ τῶν φίλων κύριος γένοιτο τῶν Ἀθηναίων. Τοῦτο μὲν οὖν διεπράξατο ῥαδίως καὶ τοὺς Ἀθηναίους διαλλάξας καὶ καταπαύσας τὴν στάσιν ἀφείλετο τοῦ Αὔσανδρου τὴν φιλοτιμίαν. Ὀλίγῳ δὲ 25 ὕστερον ἀποστάντων πάλιν τῶν Ἀθηναίων αὐτὸς μὲν αἰτίαν ἔλαβεν, ὥς ἐγκεχαλινωμένον τῇ ὀλιγαρχίᾳ τὸν δῆμον ἀνεῖς αὐθις ἐξυβρίσαι καὶ θρασύνασθαι, τῷ δὲ Αὔσανδρῳ προσεθήκατο δόξαν ἀνδρός οὐ πρὸς ἑτέρων χάριν οὐδὲ θεατρικῶς, ἀλλὰ πρὸς τὸ τῇ Σπάρτῃ συμφέ- 30 ρον αὐθεκᾶστως στρατηγοῦντος.

XXII. Ἦν δὲ καὶ τῷ λόγῳ θρασὺς καὶ καταπληκτικὸς

πρὸς τοὺς ἀντιτείνοντας. Ἀργείοις μὲν γὰρ ἀμφιλογον-
 μένοις περὶ γῆς ὄρων καὶ δικαιοτέρα τῶν Λακεδαιμο-
 νίων οἰομένοις λέγειν δεῖξας τὴν μάχαιραν „Ὁ ταύτης“
 ἔφη „κρατῶν βέλτιστα περὶ γῆς ὄρων διαλέγεται.“ Με-
 5 γαρέως δὲ ἀνδρὸς ἐν τινὶ συλλόγῳ παρηρησίᾳ χρησαμένου
 πρὸς αὐτὸν „Οἱ λόγοι σου“ εἶπεν „ὦ ξένη, πόλεως θέον-
 ται.“ Τοὺς δὲ Βοιωτοὺς ἐπαμφοτερίζοντας ἡρώτα, πό-
 τερον ὁρῶντι τοῖς δόρασιν ἢ κεκλιμένοις διαπορεύεται
 τὴν χώραν αὐτῶν. Ἐπεὶ δὲ τῶν Κορινθίων ἀφρεστάτων
 10 παρερχόμενος πρὸς τὰ τεῖχη τοὺς Λακεδαιμονίους ἐώρα
 προσβάλλειν ὀκνοῦντας καὶ λαγῶς τις ὥφθη διαπηδῶν
 τὴν τάφρον „Οὐκ αἰσχύνεσθε“ ἔφη „τοιούτους φοβού-
 μενοι πολεμίους, ὧν οἱ λαγωοὶ δι’ ἀργίαν τοῖς τεύχεσιν
 ἐγκαθεύδουσιν;“ Ἐπεὶ δὲ Ἄγρις ὁ βασιλεὺς ἐτελευτήσεν
 15 ἀδελφὸν μὲν Ἀγησίλαον καταλιπών, υἱὸν δὲ νομιζόμε-
 νον Λεωτυχίδα, ἐραστὴς τοῦ Ἀγησίλαου γεγονὼς ὁ Ἀν-
 σανδρὸς ἐπεισεν αὐτὸν ἀντιλαμβάνεσθαι τῆς βασιλείας
 ὡς Ἡρακλίδην ὄντα γνήσιον. Ὁ γὰρ Λεωτυχίδας δια-
 βολὴν εἶχεν ἐξ Ἀλκιβιάδου γεγονέναι, συνόντος κοῦφα τῇ
 20 Ἀγιδος γυναικὶ Τιμαίᾳ καθ’ ὃν χρόνον φεύγων ἐν Σπάρτῃ
 διέτριβεν. Ὁ δὲ Ἄγρις, ὥς φασι, χρόνου [μὲν] λογισμῷ τὸ
 πρᾶγμα συνελών, ὥς οὐ κηρύσειεν ἐξ αὐτοῦ, παρημέλει
 τοῦ Λεωτυχίδου καὶ φανερός ἦν ἀναινόμενος αὐτὸν
 παρὰ γε τὸν λοιπὸν χρόνον. Ἐπεὶ δὲ νοσῶν εἰς Ἡραίαν
 25 ἐκομίσθη καὶ τελευτῶν ἔμελλε, τὰ μὲν ὑπ’ αὐτοῦ τοῦ
 νεανίσκου, τὰ δὲ ὑπὸ τῶν φίλων ἐκλιπαρηθεὶς ἐναντίον
 πολλῶν ἀπέφηεν υἱὸν αὐτοῦ τὸν Λεωτυχίδα, καὶ δεη-
 θεὶς τῶν παρόντων ἐπιμαρτυρῆσαι ταῦτα πρὸς τοὺς Λα-
 κεδαιμονίους ἀπέθανεν. Οὗτοι μὲν οὖν ἐμαρτύρουν
 30 ταῦτα τῷ Λεωτυχίδᾳ· τὸν δ’ Ἀγησίλαον λαμπρὸν ὄντα
 τάλλα καὶ συναγωνιστῇ τῷ Ἀνσάνδρῳ χωόμενον ἐβλα-
 πτε Διοπίθης, ἀνὴρ εὐδόκιμος ἐπὶ χρησμολογίᾳ, τοι-

ὄνδε μάντευμα προφέρων εἰς τὴν χολότητα τοῦ Ἀγ-
σιλάου

Φράξο δὴ, Σπάρτη, καίπερ μέγανχος ἰούσα,

μὴ σίθεν ἀρτίποδος βλάστη χολὴ βασιλεία.

δηρὸν γὰρ μόχθοι σε κατασχήσουσιν ἄελπτοι

φθισιβρότου τ' ἐπὶ κῆμα κυλινδόμενον πολέμοιο.

Πολλῶν οὖν ὑποκατακλινομένων πρὸς τὸ λόγιον καὶ τρε-
πομένων πρὸς τὸν Λεωτυχίδα, ὁ Αὔσανδρος οὐκ ὀρθῶς
ἔφη τὸν Διοπίθη τὴν μαντείαν ὑπολαμβάνειν· οὐ γὰρ
ἂν προσπταίσας τις ἄρχη Λακεδαιμονίων, δυσχεραίνειν 10
τὸν θεόν, ἀλλὰ χολὴν εἶναι τὴν βασιλείαν, εἰ νόθοι καὶ
κακῶς γεγονότες βασιλεύσουσι σὺν Ἡρακλείδαις. Τοι-
ούτα λέγων καὶ δυνάμενος πλείστον ἔπεισε καὶ γίνεται
βασιλεὺς Ἀγσιλάος.

XXIII. Εὐθύς οὖν αὐτὸν ἐξώμα καὶ προὔτρεπεν ὁ 15

Αὔσανδρος εἰς τὴν Ἀσίαν στρατεύειν, ὑποτιθεὶς ἐλπίδας
ὥς καταλύσουσι Πέρσας καὶ μεγίστῳ γεινησομένῳ, πρὸς
τε τοὺς ἐν Ἀσίᾳ φίλους ἔγραψεν αἰτεῖσθαι κελεύων παρὰ
Λακεδαιμονίων στρατηγὸν Ἀγσιλάον ἐπὶ τὸν πρὸς τοὺς
βαρβάρους πόλεμον. Οἱ δὲ ἐπείθοντο καὶ πρέσβεις ἔπεμ- 20
πον εἰς Λακεδαίμονα δεομένους· ὃ δοκεῖ τῆς βασιλείας
οὐκ ἔλιπτον Ἀγσιλάῳ καλὸν ὑπάρχειν διὰ Αὔσανδρον.
Ἀλλ' αἱ φιλότιμοι φύσεις ἄλλως μὲν οὐ κακαὶ πρὸς τὰς
ἡγεμονίας εἰσὶ, τὸ δὲ φθονεῖν τοῖς ὁμοίοις διὰ δόξαν οὐ
μικρὸν ἐμπόδιον τῶν καλῶν πράξεων ἔχουσι· ποιοῦνται 25
γὰρ ἀνταγωνιστὰς τῆς ἀρετῆς οἷς πάρεστι χρῆσθαι συν-
εργοῖς. Ἀγσιλάος μὲν οὖν ἐπηγάγετο Αὔσανδρον ἐν
τοῖς τριάκοντα συμβούλοις ὥς μάλιστα καὶ πρώτῳ τῶν
φίλων χρησόμενος· ἐπεὶ δὲ εἰς τὴν Ἀσίαν παραγενομέ-
νων πρὸς ἐκείνους μὲν οὐκ ἔχοντες οἱ ἄνθρωποι συνήθως 30
βραχέα καὶ σπανίως διελέγοντο, τὸν δὲ Αὔσανδρον ἐκ
πολλῆς τῆς πρόσθεν ὁμιλίας οἷ τε φίλοι θεωρεῖν οἷ

- τε ὑποποιοὶ δεδοικότες ἐφοίτων ἐπὶ θύρας καὶ παρηγο-
 λουῖον, οἷον ἐν τραγωδίαις ἐπεικῶς συμβαίνει περὶ
 τοὺς ὑποκριτάς, τὸν μὲν ἀγγέλου τινὸς ἢ θεράποντος
 ἐπικείμενον πρόσωπον εὐδοκίμεϊν καὶ πρωταγωνιστῆν
 5 τὸν δὲ διάδημα καὶ σκῆπτρον φοροῦντα μηδὲ ἀκούεσθαι
 φθεγγόμενον, οὕτω περὶ τὸν σύμβουλον ἦν τὸ πᾶν αἰῶ-
 μα τῆς ἀρχῆς, τῷ δὲ βασιλεὶ τοῦνομα τῆς δυνάμεως ἐρη-
 μων ἀπελείπετο. Γενέσθαι μὲν οὖν ἴσως ἔδει τινὰ τῆ
 ἐκμελοῦς ταύτης φιλοτιμίας ἐπαφῆν καὶ συσταλῆναι τὸν
 10 Ἀύσανδρον ἄχρι τῶν δευτερείων· τὸ δὲ παντελῶς ἀποφ-
 ρῖσθαι καὶ προπηλακίσαι διὰ δόξαν εὐεργέτην ἄνδρα καὶ
 φίλον οὐκ ἦν ἄξιον Ἀγησιλάῳ προσεῖναι. Πρῶτον μὲν
 οὖν οὐ παρέλκεν αὐτῷ πράξεων ἀφορμὰς οὐδὲ ἔταττει
 ἐφ' ἡγεμονίας· ἔπειτα ὑπὲρ ὧν αἰσδοιτό τι πράττοντο
 15 καὶ σπουδάζοντα τὸν Ἀύσανδρον, αἰεὶ τούτους πάντως
 ἀπράκτους καὶ τῶν ἐπιτυχόντων ἑλάττωον ἔχοντας ἀπέ-
 πεμπε παραλύων ἡσυχῇ καὶ διαψύχων τὴν ἐκείνου δύν-
 αμιν. Ἐπεὶ δὲ τῶν πάντων διαμαρτάνων ὁ Ἀύσανδρος
 ἔγνω τοῖς φίλοις τὴν παρ' αὐτοῦ σπουδὴν ἐναντίωμα γί-
 20 νομένην, αὐτὸς τε τὸ βοηθεῖν ἐξέλιπε κακείνων ἐδεῖτο
 μὴ προσιέναι μηδὲ θεραπευεῖν αὐτόν, ἀλλὰ τῷ βασιλεὶ
 διαλέγεσθαι καὶ τοῖς δυναμένοις ὠφελεῖν τοὺς τιμῶντας
 αὐτοὺς μᾶλλον ἐν τῷ παρόντι. Ταῦτα ἀκούοντες οἱ πολ-
 λοι τοῦ μὲν ἐνοχλεῖν αὐτόν περὶ πραγμάτων ἀπείχοντο,
 25 τὰς δὲ θεραπείας οὐ κατέλιπον, ἀλλὰ προσφοιτῶντες ἐν
 τοῖς περιπάτοις καὶ γυμνασίοις ἔτι μᾶλλον ἢ πρότερον
 ἡνίων τὸν Ἀγησίλαον ὑπὸ φθόρον τῆς τιμῆς, ὥστε τοῖς
 πολλοῖς στρατιώταις ἡγεμονίας πραγμάτων καὶ διοικήσεως
 πόλεων ἀποδιδούς τὸν Ἀύσανδρον ἀπέδειξε κρεοδαίτην.
 30 Εἶτα οἷον ἐφρυβρίζων πρὸς τοὺς Ἴωνας „Ἀπίοντες“ ἔφη
 „νῦν τὸν ἐμὸν κρεοδαίτην θεραπευέτωσαν.“ Ἐδοξεν οὖν
 τῷ Ἀυσάνδρῳ διὰ λόγων πρὸς αὐτόν ἐλθεῖν· καὶ γίνεσθαι

βραχὺς καὶ Λακωνικὸς αὐτῶν διάλογος. „Ἡ καλῶς ἤδεις, ὦ Ἀγησίλαε, φίλους ἐλαττοῦν.“ Καὶ ὅς· „Ἄν γε ἐμοῦ βούλωνται μείζονες εἶναι· τοὺς δὲ αὖξοντας τὴν ἐμὴν δύναμιν καὶ μετέχειν αὐτῆς δίκαιον.“ „Ἄλλ’ ἴσως μὲν, ὦ Ἀγησίλαε, σοὶ λέλεκται κάλλιον ἢ ἐμοὶ πέπρακται· δέομαι δὲ σου καὶ διὰ τοὺς ἐκτὸς ἀνθρώπους, οἳ πρὸς ἡμᾶς ἀποβλέπουσιν, ἐνταῦθά με τῆς σεαυτοῦ στρατηγίας τάξου, ὅπου τεταγμένον ἦκιστα μὲν ἐπαχὺν, μᾶλλον δὲ χρήσιμον ἔσεσθαι σεαυτῷ νομίζεις.“

XXIV. Ἐκ τούτου πρεσβευτὴς εἰς Ἑλλήσποντον ἐπέμπετο· καὶ τὸν μὲν Ἀγησίλαον δι’ ὀργῆς εἶχεν, οὐκ ἡμέλει δὲ τοῦ τὰ δέοντα πράττειν, Σπιδριδάτην δὲ τὸν Πέρσῃν προσκεκρουκότα Φαρναβάζω, γυναικὸν ἀνδρα καὶ στρατιᾶν ἔχοντα περὶ αὐτὸν, ἀποστήσας ἤγαγε πρὸς τὸν Ἀγησίλαον. Ἄλλο δὲ οὐδὲν ἐχρησάτο αὐτῷ πρὸς τὸν πόλεμον, ἀλλὰ τοῦ χρόνου διελθόντος ἀπέπλευσεν εἰς τὴν Σπάρτην ἀτίμως, ὀργιζόμενος μὲν τῷ Ἀγησίλῳ, μισῶν δὲ καὶ τὴν ὅλην πολιτείαν ἔτι μᾶλλον ἢ πρότερον, καὶ τὰ πάλαι δοκοῦντα συγκεῖσθαι καὶ μεμηχανῆσθαι πρὸς μεταβολὴν καὶ νεωτερισμὸν ἐγνωκὼς ἐγχειρεῖν τότε καὶ μὴ διαμέλλειν. Ἦν δὲ τοιάδε. Τῶν ἀναμιχθέντων Ἀσριεῦσιν Ἡρακλειδῶν καὶ κατελθόντων εἰς Πελοπόννησον πολὺ μὲν ἐν Σπάρτῃ καὶ λαμπρὸν ἦνθησε γένος, οὐ παντὶ δὲ αὐτῶν τῆς βασιλικῆς μετὴν διαδοχῆς, ἀλλ’ ἐβασίλευον ἐκ δυεῖν οἴκων μόνον Εὐρυπώντιδαι καὶ Ἀγιά-
25
δαι προσαγορευόμενοι, τοῖς δὲ ἄλλοις οὐδὲν ἐτέρου πλείον ἔχειν ἐν τῇ πολιτείᾳ διὰ τὴν εὐγένειαν ὑπῆρχεν, αἱ δὲ ἀπ’ ἀρετῆς τιμαὶ πᾶσι προὔκειντο τοῖς δυναμένοις. Τούτων οὖν γεγωνὼς ὁ Αὐσανδρος, ὥς εἰς δόξαν τῶν πρά-
30
ξεων ἦρθη μεγάλην καὶ φίλους ἐκέκτητο πολλοὺς καὶ δύναμιν, ἤχθετο τὴν πόλιν ὀρῶν ὑπ’ αὐτοῦ μὲν αὖξαν-
μένην, ὑφ’ ἐτέρων δὲ βασιλευομένην οὐδὲν βέλτιον αὐ-

τοῦ γεγονότων καὶ διενόετο τὴν ἀρχὴν ἐκ τῶν δυνεῖν οὐ-
κων μεταστήσας εἰς κοινὸν ἀποδοῦναι πᾶσιν Ἑρακλεί-
δαις, ὥς δὲ ἐνιοὶ φασιν, οὐχ Ἑρακλείδαις, ἀλλὰ Σπαρ-
τιάταις, ἵνα μὴ ἡ τῶν ἀφ' Ἑρακλέους, ἀλλὰ τῶν οἷος
5 Ἑρακλῆς τὸ γέρας ἀρετῇ κρινομένων, ἢ κάκεινον εἰς
θεῶν τιμὰς ἀνήγαγεν. Ἠλπίξε δὲ τῆς βασιλείας οὕτω
δικαζομένης οὐδένα πρὸ αὐτοῦ Σπαρτιάτην ἀν' αἵρεσθῆ-
σεσθαι.

XXV. Πρῶτον μὲν οὖν ἐπεχείρησε καὶ παρεσκευά-
10 σατο πείθειν δι' ἑαυτοῦ τοὺς πολίτας, καὶ λόγον ἐξιμέ-
λεια πρὸς τὴν ὑπόθεσιν γεγραμμένον ὑπὸ Κλέωνος τοῦ
Ἀλικαρνασσεῶς. Ἐπειτα τὴν ἀτοπίαν καὶ τὸ μέγεθος τοῦ
καινοτομουμένου πράγματος ὁρῶν ἰταμωτέρας διόμενοι
βοηθείας, ὥσπερ ἐν τραγωδίᾳ μηχανὴν αἶρων ἐπὶ τοῖς
15 πολίταις, λόγια πυνθόχρηστα καὶ χρησμούς συντείθει καὶ
κατεσκευάζει, ὥς οὐδὲν ὠφελησόμενος ὑπὸ τῆς Κλέωνος
δεινότητος, εἰ μὴ φόβῳ θεοῦ τι καὶ δεισιδαιμονίᾳ προεκ-
πλήξας καὶ χειρωσάμενος ὑπαγάγοι πρὸς τὸν λόγον τοῦ
πολίτας. Ἐφορὸς μὲν οὖν φησιν αὐτόν, ὥς τὴν τε Πυ-
20 θίαν ἐπιχειρήσας διαφθεῖραι καὶ τὰς Λαδωνίδας αὐτῆς
ἀναπείθων διὰ Φερεκλέους ἀπέτυχεν, εἰς Ἀμμωνος ἀνα-
βῆναι καὶ διαλέγεσθαι τοῖς προφήταις πολὺ χροσίον δι-
δόντα, τοὺς δὲ δυσχεραίνοντας εἰς Σπάρτην τινὰς ἀπο-
στεῖλαι τοῦ Ἀυσάνδρου κατηγορήσοντας, ἐπεὶ δὲ ἀπε-
25 λύθη, τοὺς Λίβυας ἀπιόντας εἰπεῖν, „Ἄλλ' ἡμεῖς γε βέλ-
τιον, ὃ Σπαρτιάται, κρινοῦμεν, ὅταν ἤκητε πρὸς ἡμᾶς
εἰς Λιβύην οἰκήσοντας,“ ὥς δὴ χρησμοῦ τινος ὄντος πα-
λαιοῦ Λακεδαιμονίους ἐν Λιβύῃ κατοικῆσαι. Τὴν δὲ ὅλην
ἐπιβουλήν καὶ σκευωρίαν τοῦ πλάσματος οὐ φαύλην οὐ-
30 σαν οὐδὲ ἀφ' ᾧν ἔτυχεν ἀρξάμενην, ἀλλὰ πολλὰς καὶ
μεγάλας ὑποθέσεις, ὥσπερ ἐν διαγράμματι μαθηματικῇ,
προσλαβοῦσαν καὶ διὰ λημμάτων χαλεπῶν καὶ δυσπο-

ρίστων ἐπὶ τὸ συμπέρασμα προοῦσαν, ἡμεῖς ἀναγράφομεν ἀνδρὸς ἱστορικοῦ καὶ φιλοσόφου λόγῳ κατακολουθήσαντες.

XXVI. Ἦν γύναιον ἐν Πόντῳ κύειν ἐξ Ἀπόλλωνος φάμενον, ὃ πολλοὶ μὲν, ὡς εἰκὸς ἦν, ἠπίσταν, πολλοὶ δὲ καὶ προσείχον, ὥστε καὶ τεκούσης παιδάριον ἄρρεν ὑπὸ πολλῶν καὶ γνωρίμων σπουδάζεσθαι τὴν ἐκτροφὴν αὐτοῦ καὶ τὴν ἐπιμέλειαν. Ὄνομα δὲ τῷ παιδί Σειληνὸς ἐκ δῆτινος αἰτίας ἐτέθη. Ταύτην λαβὼν ὁ Ἀύσανδρος ἀρλὴν τὰ λοιπὰ παρ' ἐαυτοῦ προσετρεχταίνοτο καὶ συνύφαι- 10 νεν, οὐκ ὀλίγοις χρώμενος οὐδὲ φαύλοις τοῦ μύθου συνγωνισταῖς, οἳ τὴν τε φήμην τῆς γενέσεως τοῦ παιδὸς εἰς πίστιν ἀνυπόπτως προῆγον, ἄλλον τε λόγον ἐκ Δελφῶν ἀντικομίσαντες εἰς τὴν Σπάρτην κατέβαλον καὶ διέσπειραν, ὡς ἐν γράμμασιν ἀπορρήτοις ὑπὸ τῶν ἱερέων 15 φυλάττοντο παμπάλαιοι δῆτινες χρησμοί, καὶ λαβεῖν οὐκ ἔξεστι τοὺς οὐδ' ἐντυχεῖν θεμιτόν, εἰ μὴ τις ἄρα γεγωνὼς ἐξ Ἀπόλλωνος ἀφίκοιτο τῷ πολλῷ χρόνῳ καὶ σύνθημα τοῖς φυλάττουσι τῆς γενέσεως γνώριμον παρασχὼν κομίσαιτο τὰς δέλτους, ἐν αἷς ἦσαν οἱ χρησμοί. Τοῦ- 20 τῶν δὲ προκατεσκευασμένων ἔδει τὸν Σειληνὸν ἐλθόντα τοὺς χρησμοὺς ἀπαιτεῖν ὡς Ἀπόλλωνος παῖδα, τοὺς δὲ συμπράττοντας τῶν ἱερέων ἐξακριβοῦν ἕκαστα καὶ διαπυνθάνεσθαι περὶ τῆς γενέσεως, τέλος δὲ πεπεισμένους δῆθεν ὡς Ἀπόλλωνος νύμφῃ δεῖξαι τὰ γράμματα, τὸν δὲ 25 ἀναγνῶναι πολλῶν παρόντων ἄλλας τε μαντείας καὶ ἥς ἔνεκα πλάσαι τὴν περὶ τῆς βασιλείας, ὡς ἄμεινον εἴη καὶ λῶτον Σπαρτιάταις ἐκ τῶν ἀρίστων πολιτῶν αἰρουμένοις τοὺς βασιλέας. Ἦδη δὲ τοῦ Σειληνοῦ μεираκίου γεγονό- 30 τος καὶ πρὸς τὴν πρᾶξιν ἤκοντος, ἔξεπεσε τοῦ δράματος ὁ Ἀύσανδρος ἀτολμία τῶν ὑποκριτῶν καὶ συνεργῶν ἐνός, ὡς ἐπ' αὐτὸ τὸ ἔργον ἦλθεν, ἀποδειλιάσαντος καὶ ἀνα-

δύντος. Οὐ μὴν ἐφωράθη γε τοῦ Ἀνσάνδρου ζῶντος οὐ
θέν, ἀλλὰ μετὰ τὴν τελευτήν.

- XXVII. Ἐτελεύτησε δὲ πρὶν ἔξ Ἀσίας ἐπανελθεῖν
Ἀγησίλαον, ἱμπεσὼν εἰς τὸν Βοιωτικὸν πόλεμον ἢ μὴ
5 λον ἐμβαλὼν τὴν Ἑλλάδα. Λέγεται γὰρ ἀμφοτέρως
τὴν αἰτίαν οἱ μὲν τινες ἐκείνου ποιοῦσιν, οἱ δὲ Θηβαῖοι
οἱ δὲ κοινὴν, Θηβαίους μὲν ἐγκαλοῦντες τὴν ἐν Ἀνσί-
λων ἱερῶν διάρρηξιν καὶ ὅτι τῶν περὶ Ἀνδροκλείδην
Ἀμφίθεον χρήμασι βασιλικοῖς διαφθαρέντων ἐπὶ τῷ
10 κιδαιμονίοις Ἑλληνικὸν περιστῆσαι πόλεμον ἐπέθεντο.
Φωκεῦσι καὶ τὴν χώραν αὐτῶν ἐπόρθησαν, Ἀνσάνδρου
δὲ φασιν ὁργὴν φέρειν ὅτι τῆς δεκάτης ἀντεποιήσαντο
τοῦ πολέμου Θηβαῖοι μόνοι, τῶν ἄλλων συμμάχων ἢ
χαζόντων, καὶ περὶ χρημάτων ἡγανάκτησαν, ἃ Ἀνσάν-
15 δρος εἰς Σπάρτην ἀπέστειλε, μάλιστα δὲ ἐπὶ τῷ παρ-
σχεῖν ἀρχὴν Ἀθηναίοις ἐλευθερώσεως ἀπὸ τῶν τριακον-
τυράννων, οὓς Ἀνσάνδρος μὲν κατέστησε, Λακεδαιμό-
νιοι δὲ δύνανται καὶ φόβον αὐτοῖς προστιθέντες ἐψηφί-
σαντο τοὺς φεύγοντας ἔξ Ἀθηνῶν ἀγωνίμους εἶναι παρὰ
20 ταχύθεν, ἐκσπόνδους δὲ τοὺς ἐνισταμένους τοῖς ἄγονοις.
Πρὸς ταῦτα γὰρ ἀντεψηφίσαντο Θηβαῖοι ψηφίσματα
πρόποντα καὶ ἀδελφὰ ταῖς Ἡρακλείους καὶ Διονύσιον
πράξειν, οἰκίαν μὲν ἀνεῶχθαι πᾶσαν καὶ πόλιν ἐν Βοιω-
τία τοῖς δεομένοις Ἀθηναίων, τὸν δὲ τῷ ἀγομένῳ φέρειν
25 γὰρ μὴ βοηθήσαντα ζημίαν ὀφείλειν τάλαντον, ἂν δὲ τῷ
Ἀθήναξ διὰ τῆς Βοιωτίας ἐπὶ τοὺς τυράννους ὅπλα καὶ
μῖζην, μήτε ὁρᾶν τινα Θηβαῖον μήτε ἀκούειν. Καὶ οὕτως
ἐψηφίσαντο μὲν οὕτως Ἑλληνικὰ καὶ φιλάνθρωπα,
δὲ πράξεις τοῖς γράμμασιν ὁμοίας οὐ παρέσχον, ἃ
30 Θρασύβουλος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ Φυλὴν καταλαβόντες
Θηβῶν ὠρμήθησαν ὅπλα καὶ χρήματα καὶ τὸ λαθεῖν
τὸ ἄρξασθαι Θηβαίων αὐτοῖς συμπαρασκευασάντων.

τίας μὲν οὖν ταύτας ἔλαβε κατὰ τῶν Θηβαίων ὁ Λύσανδρος.

XXVIII. Ἦδη δὲ παντάπασι χαλεπὸς ὦν ὁργὴν διὰ τὴν μελαγχολίαν ἐπιτείνουσιν εἰς γῆρας παρῶξινε τοὺς ἐφόρους καὶ συνέπεισε φῆναι φρουρὰν ἐπ' αὐτούς, καὶ λαβὼν τὴν ἡγεμονίαν ἐξεστράτευσεν. Ὅστιρον δὲ καὶ Πανσανίαν τὸν βασιλέα μετὰ στρατιᾶς ἀπέστειλαν. Ἀλλὰ Πανσανίας μὲν κύκλῳ περιελθὼν διὰ τοῦ Κιθαρώονος ἐμβάλλειν ἐμελλεν εἰς τὴν Βοιωτίαν, Λύσανδρος δὲ διὰ Φωκίων ἀπήντα στρατιώτας ἔχων πολλοὺς· καὶ 10 τὴν μὲν Ὀρχομενίων πόλιν ἐκουσίως προσχωρήσασαν λαβε, τὴν δὲ Λεβαδέειαν ἐπελθὼν διεπόρθησεν. Ἐπεμψε δὲ τῷ Πανσανίᾳ γράμματα κελεύων εἰς Ἀλιάρτον ἐκ Πλαταιῶν συνάπτειν, ὥς αὐτὸς ἅμ' ἡμέρᾳ πρὸς τοῖς τέττοις τῶν Ἀλιαρτίων γεννησόμενος. Ταῦτα τὰ γράμματα 15 πρὸς τοὺς Θηβαίους ἀπηνέχθη, τοῦ κομίζοντος εἰς κατασκόπους τινὰς ἐμπεσόντος. Οἱ δὲ προσβεβηθηκότων αὐτοῖς Ἀθηναίων τὴν μὲν πόλιν ἐκείνοις διεπίστευσαν, αὐτοὶ δὲ περὶ πρῶτον ὕπνον ἐξορμήσαντες ἐφθασαν ὀλίγῳ τὸν Λύσανδρον ἐν Ἀλιάρτῳ γενόμενοι καὶ μερὶ 20 τινὶ παρῆλθον εἰς τὴν πόλιν. Ἐκεῖνος δὲ τὸ μὲν πρῶτον ἔγνω τὴν στρατιὰν ἰδρύνσας ἐπὶ λόφῳ περιμένειν τὸν Πανσανίαν· ἔπειτα προΐούσης τῆς ἡμέρας ἀτρεμεῖν οὐ δυνάμενος λαβὼν τὰ ὄπλα καὶ τοὺς συμμαχούς παρορμήσας ὀρθίῳ τῇ φάλαγγι παρὰ τὴν ὁδὸν ἦγε πρὸς τὸ 25 τείχος. Τῶν δὲ Θηβαίων οἱ μὲν ἔξω μεμενηκότες ἐν ἀριστερά τὴν πόλιν λαβόντες ἐβάδιζον ἐπὶ τοὺς ἐσχάτους τῶν πολεμίων ὑπὸ τὴν κρήνην τὴν Κισσοῦσαν προσανοομένην, ἔνθα μυθολογοῦσι τὰς τιθήνας νήπιον ἐκ τῆς λοχείας ἀπολοῦσαι τὸν Διόνυσον· καὶ γὰρ οἶνωπὸν 30 ἐπιστίλβει τὸ χρῶμα καὶ διανγῆς καὶ πιδν ἡδιστον. Οἱ δὲ Κρήσιοι στύρακις οὐ πρόσω περιπεφύκασιν, ἃ τεκμήρια

τῆς Ραδαμάνθυος αὐτόθι κατοικήσεως Ἀλῖαῖοι ποιοῦνται, καὶ τάφον αὐτοῦ δεικνύουσιν Ἀλεᾶ καλοῦντες· Ἔστι δὲ καὶ τὸ τῆς Ἀλκμήνης μνημεῖον ἐγγύς· ἐνταῦθα γάρ, ὥς φασιν, ἐκηδεύθη συνοικήσασα Ραδαμάνθυον.
 5 μετὰ τὴν Ἀμφικτύωνος τελευτήν. Οἱ δὲ ἐν τῇ πόλει Θηβαῖοι μετὰ τῶν Ἀλῖαῖων συντεταγμένοι τέως μὲν ἡσύχαζον, ἐπεὶ δὲ τὸν Ἀνσάνδρον ἅμα τοῖς πρώτοις προσπελάζοντα τῷ τείχει κατείδον, ἐξαπίνης ἀνοίξαντες τὰς πύλας καὶ προσπεσόντες αὐτόν τε μετὰ τοῦ μάντεως κα-
 10 τέβαλον καὶ τῶν ἄλλων ὀλίγους τινάς· οἱ γὰρ πλείστοι ταχέως ἀνέφυγον πρὸς τὴν φάλαγγα. Τῶν δὲ Θηβαίων οὐκ ἀνιέντων, ἀλλὰ προσκειμένων αὐτοῖς, ἐγράποντο πάντες ἀνὰ τοὺς λόφους φεύγειν καὶ χίλιοι πίπτουσιν αὐτῶν. Ἀπέθανον δὲ καὶ Θηβαίων τριακόσιοι πρὸς τὰ
 15 τραχέα καὶ καρτερὰ τοῖς πολεμίοις συνεκπεσόντες. Οἱτοὶ δὲ ἦσαν ἐν αἰτίᾳ τοῦ λακωνίζειν, ἣν σπουδάζοντες ἀπολύσασθαι τοῖς πολίταις καὶ σφῶν αὐτῶν ἀφειδοῦντες ἐν τῇ διώξει παραναλώθησαν.

XXIX. Τῷ δὲ Πανσανίᾳ τὸ πάθος ἀγγέλλεται καθ' 20 ὁδὸν ἐκ Πλαταιῶν εἰς Θεσπιάς πορευομένῳ· καὶ συνταξαμένος ἦκε πρὸς τὸν Ἀλῖαῖον. Ἦκε δὲ καὶ Θρασύβουλος ἐκ Θηβῶν ἄγων τοὺς Ἀθηναίους. Βουλευομένου δὲ τοῦ Πανσανίου τοὺς νεκροὺς ὑποσπόνδους ἀπαιτεῖν, δυσφοροῦντες οἱ πρεσβύτεροι τῶν Σπαρτιατῶν αὐτοὶ τε
 25 καθ' ἑαυτοὺς ἠγανάκτουν, καὶ τῷ βασιλεῖ προσιόντις ἐμαρτύρουντο μὴ διὰ σπονδῶν ἀναιρεῖσθαι Ἀνσάνδρον, ἀλλὰ δι' ὅπλων περὶ τοῦ σώματος ἀγωνισαμένους καὶ νικήσαντας οὕτω τὸν ἄνδρα θάπτειν, ἡττωμένοις δὲ καλὸν ἐνταῦθα κεῖσθαι μετὰ τοῦ στρατηγοῦ. Ταῦτα τῶν
 30 πρεσβυτέρων λεγόντων ὁρῶν ὁ Πανσανίας μέγα μὲν ἐφύγον ὑπερβαλέσθαι μάχῃ τοὺς Θηβαίους ἄρτι κεκρατηκυίας, ἐγγύς δὲ τῶν τειχῶν τὸ σῶμα τοῦ Ἀνσάνδρου παρὰ

πεπτωκός, ὥστε χαλεπήν ἄνευ σπονδῶν καὶ νικῶσιν εἶ-
 ναι τὴν ἀναίρεσιν, ἔπεμψε κήρυκα καὶ σπεισάμενος ἀπή-
 γαγε τὴν δύναμιν ὀπίσω. Τὸν δὲ Αὐσανδρὸν ἢ πρῶτον
 κομίζοντες ὑπὲρ τοὺς ὅρους ἐγένοντο τῆς Βοιωτίας ἐν
 φίλῃ καὶ συμμαχίδι χώρᾳ τῇ Πανοπέων κατέθεσαν, οὗ ἔ-
 νυν τὸ μνημεῖόν ἐστι παρὰ τὴν ὁδὸν εἰς Χαιρώνειαν ἐκ
 Δελφῶν πορευομένοις. Ἐνταῦθα δὲ τῆς στρατιᾶς κα-
 ταυλισαμένης λέγεται τινα τῶν Φωκίων ἐτέρῳ μὴ παρα-
 τυχόντι τὸν ἀγῶνα διηγούμενον εἰπεῖν, ὥς οἱ πολέμιοι
 προσπέσοιεν αὐτοῖς τοῦ Αὐσανδρὸς τὸν Ὀπλίτην ἥδη 10
 διαβεβηκότος. Θαυμάσαντα δὲ Σπαρτιάτην ἄνδρα τοῦ
 Αὐσανδρὸς φίλον ἐρέσθαι τίνα λέγοι τὸν Ὀπλίτην· οὐ
 γὰρ εἰδέναι τοῦνομα· „καὶ μὴν ἐκεί γῆ“ φάναι „τοὺς
 πρῶτους ἡμῶν οἱ πολέμιοι κατέβαλον. Τὸ γὰρ παρὰ τὴν
 πόλιν ρεῖθρον Ὀπλίτην καλοῦσιν.“ Ἀκούσαντα δὲ τὸν 15
 Σπαρτιάτην ἐκδακρῦσαι καὶ εἰπεῖν, ὥς ἄφρευκτόν ἐστιν
 ἀνθρώπῳ τὸ πεπρωμένον. Ἦν γὰρ, ὥς ἔοικε, τῷ Αὐσαν-
 δρῳ δεδομένος χρησμὸς οὕτως ἔχων

Ὀπλίτην κελάδοντα φυλάξασθαι σε κελεύω

γῆς τε δράκοντ' υἱὸν δόλιοι, κατόπισθεν ἰόντα. 20

Τινὲς δὲ τὸν Ὀπλίτην οὐ πρὸς Ἀλιάρτῳ ρεῖν λέγουσιν,
 ἀλλὰ πρὸς Κορώνειαν χειμάρρουν εἶναι τῷ Φιλάρῳ πο-
 ταμῷ συμφερόμενον παρὰ τὴν πόλιν, ὃν πάλαι μὲν
 Ὀπλίαν, νῦν δὲ Ἰσόμαντον προσαγορεύουσιν. Ὁ δὲ ἀπο-
 κτείνας τὸν Αὐσανδρὸν Ἀλιάρτιος ἀνὴρ ὄνομα Νεόχωρος 25
 ἐπίσημον εἶχε τῆς ἀσπίδος δράκοντα· καὶ τοῦτο σημαί-
 νειν ὁ χρησμὸς εἰκάζετο. Λέγεται δὲ καὶ Θηβαίοις ὑπὸ
 τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον ἐν Ἰσμηνίῳ γενέσθαι
 χρησμὸν ἅμα τὴν τε πρὸς Αἰγίῳ μάχην καὶ τὴν πρὸς
 Ἀλιάρτῳ ταύτην ἐκείνης ὕστερον ἐτεῖ τριακοστῷ γεινο- 30
 μένην προμηνύοντα. Ἦν δὲ τοιοῦτος

Ἐσχατιὰν πεφύλαξο λύκους καμάκεσσι δοκεύων
καὶ λόφον Ὀρχαλίδην, ὃν ἄλώπηξ οὔποτε λείπει.
Τὸν μὲν οὖν περὶ Δήλιον τόπον ἔσχατιὰν προσεῖπε, καὶ
ὃν ἡ Βοιωτία τῇ Ἀττικῇ σύνορός ἐστιν, Ὀρχαλίδην δὲ
5 λόφον, ὃν νῦν Ἀλώπεκον καλοῦσιν, ἐν τοῖς πρὸς τὸν
Ἐλικῶνα μέρεσι τοῦ Ἀλιάρτου κείμενον.

XXX. Τοιαύτης δὲ τῷ Αὐσάνδρῳ τῆς τελευτῆς γενο-
μένης παραχρῆμα μὲν οὕτως ἤνεγκαν οἱ Σπαρτιάται βα-
ρέως, ὥστε τῷ βασιλεῖ κρίσιν προγράψαι θανατικὴν· ἣν
10 οὐχ ὑποστὰς ἐκεῖνος εἰς Τεγέα ἐφυγε, καὶ κατεβίωσεν
ἱκέτης ἐν τῷ τεμένει τῆς Ἀθηνᾶς. Καὶ γὰρ ἡ πενία τοῦ
Αὐσάνδρου τελευτήσαντος ἐγκαλυφθεῖσα φανερωτέραν
ἐποίησε τὴν ἀρετὴν, ἀπὸ χρημάτων πολλῶν καὶ δυνά-
μεως θεραπείας τε πόλεων καὶ βασιλείας τοσαύτης μηδὲ
15 μικρὸν ἐπιλαμπρύναντος τὸν οἶκον εἰς χρημάτων λόγον,
ὡς ἱστορεῖ Θεόπομπος, ὃ μᾶλλον ἐπαινοῦντι πιστεύσειεν
ἢ τις ἢ ψέγοντι, ψέγει γὰρ ἥδιον ἢ ἐπαινεῖ. Χρόνῳ δὲ
ὑστερον Ἐφορός φησιν ἀντιλογίας τινὸς συμμαχικῆς ἐν
Σπάρτῃ γενομένης καὶ τὰ γράμματα διασκέψασθαι δεη-
20 σαν, ἃ παρ' ἑαυτῷ κατέσχευεν ὁ Αὐσάνδρος, ἐλθεῖν ἐπὶ τὴν
οἰκίαν τὸν Ἀγησίλαον. Εὐρόντα δὲ τὸ βιβλίον, ἐν ᾧ γε-
γραμμένος ἦν ὁ περὶ τῆς πολιτείας λόγος, ὡς χορὴ τῶν
Εὐρυπωντιδῶν καὶ Ἀγιαδῶν τὴν βασιλείαν ἀφελομένους
εἰς μέσον θεῖναι καὶ ποιῆσθαι τὴν αἴρεσιν ἐκ τῶν ἀφ' ἑ-
25 στων, ὁρμῆσαι μὲν εἰς τοὺς πολίτας τὸν λόγον ἐξευεγκεῖν
καὶ παραδεικνύναι τὸν Αὐσάνδρον, οἷος ὢν πολίτης δια-
λάθοι, Λακρatiδαν δὲ, ἄνδρα φρόνιμον καὶ τότε προε-
στῶτα τῶν ἐφόρων, ἐπιλαβέσθαι τοῦ Ἀγησίλαου καὶ εἰ-
πεῖν, ὡς δεῖ μὴ ἀνορύττειν τὸν Αὐσάνδρον, ἀλλὰ καὶ τὸν
30 λόγον αὐτῷ συγκατορύττειν οὕτω συντεταγμένου πιθα-
νῶς καὶ κανονίως. Οὐ μὴν ἀλλὰ τὰς τε ἄλλας τιμὰς
ἀπέδωκαν αὐτῷ τελευτήσαντι καὶ τοὺς μνηστευσαμένους

τὰς θυγατέρας, εἴτα μετὰ τὴν τελευταίαν τοῦ Αὐσανδρου
 πένητος εὐρεθέντος ἀπειπαμένους ἐξημίωσαν, ὅτι πλού-
 σιον μὲν νομίζοντες ἐθεράπευον, δίκαιον δὲ καὶ χρη-
 στὸν ἐκ τῆς πενίας ἐπιγνόντες ἐγκατέλιπον. Ἦν γάρ,
 ὥς ἔοικεν, ἐν Σπάρτῃ καὶ ἀγαμίλου δίκη καὶ ὀψιγαμίλου
 καὶ κακογαμίλου· ταύτῃ δὲ ὑπῆγον μάλιστα τοὺς ἀντι-
 τῶν ἀγαθῶν καὶ οἰκείων τοῖς πλουσίοις κηδεύοντας. Τὰ
 μὲν οὖν περὶ Αὐσανδρον οὕτως ἱστορήσαμεν ἔχοντα.

10

ΣΤΛΛΑΣ.

1. Λεύκιος δὲ Κορινθίος Σύλλας γένει μὲν ἦν ἐκ πα- 15
 τρικίων, οὓς εὐπατρίδας ἂν τις εἰποι, τῶν δὲ προγόνων
 αὐτοῦ λέγουσι Ρουφῖνον ὑπατεῦσαι, καὶ τούτῳ δὲ τῆς
 τιμῆς ἐπιφανεστέραν γενέσθαι τὴν ἀτιμίαν. Εὐρέθη γὰρ
 ἄργυρίου κοίλου κεκτημένος ὑπὲρ δέκα λίτρας, τοῦ νό-
 μου μὴ διδόντος· ἐπὶ τούτῳ δὲ τῆς βουλῆς ἐξέπεσεν. Οἱ 20
 δὲ μετ' ἐκείνους ἤδη ταπεινὰ πράττοντες διετέλεσαν, αὐ-
 τὸς τε Σύλλας ἐν οὐκ ἀφθόνοις ἐτράφη τοῖς πατρώοις.
 Γενόμενος δὲ μειράκιον ὦκε παρ' ἐτέροις ἐνοίκιον οὐ
 πολὺν τελῶν, ὥς ὕστερον ἀνειδίξετο παρ' ἀξίαν εὐτυχεῖν
 δοκῶν. Σεμνυνομένῳ μὲν γὰρ αὐτῷ καὶ μεγαληγοροῦντι 25
 μετὰ τὴν ἐν Λιβύῃ στρατείαν λέγεται τις εἰπεῖν τῶν κα-
 λῶν τε καὶ ἀγαθῶν ἀνδρῶν „Καὶ πῶς ἂν εἴης σὺ χρηστός,
 ὃς τοῦ πατρός σοι μηδὲν καταλιπόντος τοσαῦτα κέκτη-
 σαι;“ Καὶ γὰρ οὐκ ἔτι τῶν βίων ἐν ἡθελσιν ὀρθίοις καὶ
 καθαροῖς μερόντων, ἀλλ' ἐγκεκλικότων καὶ παραδεδεγ- 30
 μένων τρυφῆς καὶ πολυτελείας ζῆλον, εἰς ἴσον ὅμως ὄνει-
 δος ἐτίθεντο τοὺς ὑπάρχουσιν εὐπορίαν ἀπολίσσαντας καὶ

PLUT. VII. II.

27

τοὺς πενίαν πατρῶαν μὴ διαφυλάξαντας. Ὑστερον δὲ ἦδη κρατοῦντος αὐτοῦ καὶ πολλοὺς ἀποκτινύντος ἀπελευθερικός ἄνθρωπος, δοκῶν κρύπτειν ἓνα τῶν προγεγραμμένων καὶ κατακρημνίζεσθαι διὰ τοῦτο μέλλων, ὠνεΐδιδε 5 τὸν Σύλλαν, ὅτι πολὺν χρόνον ἐν μιᾷ συνοικίᾳ διητῶντο φέροντες ἐνοίκιον αὐτὸς μὲν τῶν ἄνω δισχιλίους νούμμοις, ἐκεῖνος δὲ τῶν ὑποκάτω τρισχιλίους, ὥστε τῆς τύχης αὐτῶν τὸ μεταξὺ χιλίους εἶναι νούμμοις, οἳ πεντήκοντα καὶ διακοσίας δραχμὰς Ἀττικὰς δύνανται. 10 Ταῦτα μὲν οὖν ἱστοροῦσι περὶ τῆς παλαιᾶς τοῦ Σύλλα τύχης.

II. Τοῦ δὲ σώματος αὐτοῦ τὸ μὲν ἄλλο εἶδος ἐπὶ τῶν ἀνδριάντων φαίνεται, τὴν δὲ τῶν ὀμμάτων γλαυκότητα δεινῶς πικρὰν καὶ ἄκρατον οὖσαν ἢ χροῖα τοῦ προσώπου 15 φοβερωτέραν ἐποίει προσιδεῖν. Ἐξήνθει γὰρ τὸ ἐρύθημα τραχὺ καὶ σποράδην καταμεμιγμένον τῇ λευκότητι· πρὸς δὲ καὶ τοῦνομα λέγουσιν αὐτῷ γενέσθαι τῆς χροῖας ἐπίθετον, καὶ τῶν Ἀθηνησὶ γεφυριστῶν ἐπέσκωπέ τις εἰς τοῦτο ποιήσας

20 σνκάμινδον ἐσθ' ὁ Σύλλας ἀλφίτῳ πεπασμένον. Τοῖς δὲ τοιούτοις τῶν τεκμηρίων οὐκ ἄτοπόν ἐστι χρεῖσθαι περὶ ἀνδρὸς ὃν οὕτω φιλοσκάμμονα φύσει γεγνηέναι λέγουσιν, ὥστε νέον μὲν ὄντα καὶ ἄδοξον ἔτι μετὰ μίμων καὶ γελοιοποιῶν διαιτᾶσθαι καὶ συνακολασταί- 25 νειν, ἐπεὶ δὲ κύριος ἀπάντων κατέστη, συναγαγόντα τῶν ἀπὸ σκηνῆς καὶ θεάτρον τοὺς ἰταμιώτατους ὁσημέραι πίνειν καὶ διαπληκτίζεσθαι τοῖς σκώμμασι, τοῦ τε γήρως ἀωρότερα πράττειν δοκοῦντα καὶ πρὸς τῷ κατασχύνειν τὸ ἀξίωμα τῆς ἀρχῆς πολλὰ τῶν δεομένων ἐπιμελείας 30 προέμενον. Οὐ γὰρ ἦν τῷ Σύλλᾳ περὶ δεῖπνον ὄντι χρεῖσασθαι σπουδαῖον οὐδέν, ἀλλ' ἐνεργὸς ὢν καὶ σκυθρωπότερος παρὰ τὸν ἄλλον χρόνον ἀθρόαν ἐλάμβανε μετα-

βολὴν ὁπότε πρῶτον ἑαυτὸν εἰς συνουσίαν καταβάλῃ καὶ πότον, ὥστε μιμροῖς καὶ ὀρχησταῖς τιθασὸς εἶναι καὶ πρὸς πᾶσαν ἔντευξιν ὑποχείριος καὶ κατάντης. Ταύτης δὲ τῆς ἀνέσεως ἔοικε γεγονέναι νόσημα καὶ ἡ πρὸς τοὺς ἔρωτας εὐχέρεια καὶ ὁύσις αὐτοῦ τῆς φιληδονίας, ἧς οὐδὲ 5 γηράσας ἐπαύσατο, Μητροβίου δὲ τῶν ἀπὸ σκηνῆς τινος ἔρων διετέλεσεν ἔτι νέος ὢν. Καὶ συνήντησεν αὐτῷ τὸ τοιοῦτον· ἀρξάμενος γὰρ ἔρᾶν κοινῆς μὲν, εὐπόρου δὲ γυναικίς, ὄνομα Νικοπόλεως, καὶ διὰ συνήθειαν καὶ χάριν, ἣν ἀφ' ὧρας εἶχεν, εἰς ἔρωμένου σχῆμα περιελ- 10 θῶν, ἀπελείφθη κληρονόμος ὑπὸ τῆς ἀνθρώπου τελευτώσης. Ἐκκληρονόμησε δὲ καὶ τὴν μητρὶαν ἀγαπηθεὶς ὥσπερ υἱὸς ὑπ' αὐτῆς· καὶ μετρίως μὲν ἀπὸ τούτων εὐπόρησεν.

III. Ἀποδειχθεὶς δὲ ταμίας ὑπατεύοντι Μαρίῳ τὴν 15 πρῶτην ὑπατείαν συνεξέπλευσεν εἰς Λιβύην πολεμήσων Ἰογόρθαν. Γενόμενος δὲ ἐπὶ στρατοπέδου τὰ τε ἄλλα παρῆκεν ἑαυτὸν εὐδόκιμον, καὶ καιρῷ παραπισδόντι χρησάμενος εὖ φίλον ἐποιήσατο τὸν τῶν Νομάδων βασιλεῖα Βόκχον. Πρεσβευτὰς γὰρ αὐτοῦ ληστήριον Νομαδικῶν 20 ἐκφυγόντας ὑποδεξάμενος καὶ φιλοφρονηθεὶς, δῶρα καὶ πομπὴν ἀσφαλῆ παρασχὼν ἀπέστειλεν. Ὁ δὲ Βόκχος ἐτύγχανε μὲν ἔτι γε πάλαι γαμβρὸν ὄντα μισῶν καὶ φοβούμενος τὸν Ἰογόρθαν, τότε δὲ ἡττημένῳ καὶ πεφηνότι πρὸς αὐτὸν ἐπιβουλεύων ἐκάλει τὸν Σύλλαν, δι' 25 ἐκείνου μάλιστα βουλόμενος τὴν σύλληψιν καὶ παραδόσιν τοῦ Ἰογόρθα γενέσθαι ἢ δι' αὐτοῦ. Κοινωσάμενος δὲ τῷ Μαρίῳ καὶ λαβὼν στρατιώτας ὀλίγους ὁ Σύλλας τὸν μέγιστον ὑπέδυνε κίνδυνον, ὅτι βαρβάρῳ καὶ πρὸς τοὺς οἰκειοτάτους ἀπίστῳ πιστεύσας ὑπὲρ τοῦ παραλαβεῖν 30 ἕτερον ἑαυτὸν ἐνεχείρισεν. Οὐ μὴν ἀλλὰ ὁ Βόκχος ἀμφοτέρων κύριος γενόμενος καὶ καταστήσας ἑαυτὸν ἕως

ἀνάγκην τοῦ παρασπονδῆσαι τὸν ἕτερον, καὶ πολλὰ διενεχθῆναι τῇ γνώμῃ, τέλος ἐκύρωσε τὴν πρώτην προδοσίαν καὶ παρίδωκε τῷ Σύλλᾳ τὸν Ἰογόρθαν. Ὁ μὲν οὖν θρασυβείων ἐπὶ τούτῳ Μάριος ἦν, ἡ δὲ δόξα τοῦ κατορθώ-
 5 ματος, ἦν ὁ Μαρίου φθόνος Σύλλᾳ προσετίθει, παρελύνπει τὸν Μάριον ἡσυχῇ. Καὶ γὰρ αὐτὸς ὁ Σύλλας φύνει τε μεγάλαυχος ὧν καὶ τότε πρῶτον ἐκ βίου ταπεινοῦ καὶ ἀγνωστος ἐν τινι λόγῳ γεγονώς παρὰ τοῖς πολίταις καὶ τοῦ τιμαῖσθαι γευόμενος εἰς τοῦτο φιλοτιμίας προῆλθεν, ὥστε
 10 γλυψάμενος ἐν δακτυλίῳ φορεῖν εἰκόνα τῆς πράξεως, καὶ ταύτῃ γε χρώμενος αἰεὶ διετέλεσεν. Ἦν δὲ ἡ γραφὴ Βόνηχος μὲν παραδιδούς, Σύλλας δὲ παραλαμβάνων τὸν Ἰογόρθαν.

IV. Ἦνία μὲν οὖν ταῦτα τὸν Μάριον· ἔτι δὲ ἡγούμε-
 15 νος ἐλάττονα τοῦ φθονεῖσθαι τὸν Σύλλαν ἐχρήτο πρὸς τὰς στρατείας, τὸ μὲν δεύτερον ὑπατεύων πρεσβευτῇ, τὸ δὲ τρίτον χιλιάρχῳ, καὶ πολλὰ δι' ἐκείνου τῶν χρησίσμων καταρθούτο. Πρεσβεύων τε γὰρ ἡγεμόνα Τεκτοσάγων Κόπιλλον εἴλε, καὶ χιλιάρχων μέγα καὶ πολυάνθρωπον
 20 ἔθνος Μαρσούς ἔπεισε φίλους γενέσθαι καὶ συμμαχούς Ῥωμαίων. Ἐκ δὲ τούτων τὸν Μάριον αἰσθόμενος ἀχθόμενον αὐτῷ καὶ μηκέτι προϊέμενον ἡδέως πράξεων ἀφορμὰς, ἀλλὰ ἐνιστάμενον τῇ αὐξήσει, Κάτλῳ, τῷ συνάρχοντι τοῦ Μαρίου, προσένειμεν ἑαυτὸν, ἀνδρὶ χρηστῷ
 25 μὲν, ἀμβλυτέρῳ δὲ πρὸς τοὺς ἀγῶνας. Ἐφ' οὗ τὰ πρῶτα καὶ μέγιστα πιστευόμενος εἰς δύναμιν ἅμα δόξῃ προῆλεν. Καὶ πολέμῳ μὲν αἰρεῖ πολὺν μῆρος τῶν ἐν ταῖς Ἀλπεσι βαρβάρων, ἐπιλιπούσης δὲ τῆς ἀγορᾶς ἀναδεξάμενος τὴν ἐπιμέλειαν τοσαύτην ἐποίησε περιουσίαν, ὥστε τῶν Κά-
 30 τλου στρατιωτῶν ἐν ἀφθόνοις διαγόντων καὶ τοῖς Μαρίου προσπαρασχεῖν. Ἐφ' ᾧ φησιν αὐτὸς ἰσχυρῶς ἀνιᾶσαι τὸν Μάριον. Ἡ μὲν οὖν ἐχθρὰ βραχεῖαν οὕτω καὶ με-

ρακιώδη λαβοῦσα τὴν πρώτην ὑπόθεσιν καὶ ἀρχὴν, εἴτα χωροῦσα δι' αἵματος ἐμφυλίου καὶ στάσεων ἀνηκέστων ἐπὶ τυραννίδα καὶ σύγχυσιν ἀπάντων πραγμάτων ἀπέδειξε τὸν Εὐριπίδην σοφὸν ἄνδρα καὶ πολιτικῶν ἐπιστήμονα νοσημάτων, διακελευσάμενον φυλάττεσθαι τὴν φιλοτιμίαν ὡς ὀλεθριωτάτην καὶ κακίστην δαίμονα τοῖς χρωμένοις.

V. Ὁ δὲ Σύλλας οἰόμενος αὐτῷ τὴν ἀπὸ τῶν πολεμικῶν δόξαν ἐπὶ τὰς πολιτικὰς πράξεις διαρκεῖν, καὶ δοὺς ἑαυτὸν ἀπὸ τῆς στρατείας εὐθύς ἐπὶ τὴν τοῦ δήμου προᾶ- 10 ξιν, ἐπὶ στρατηγίαν πολιτικὴν ἀπεγράψατο καὶ διευφύσθη· τὴν δ' αἰτίαν τοῖς ὄχλοις ἀνατίθησι. Φησὶ γὰρ αὐτοὺς τὴν πρὸς Βόκχον εἰδότας φιλίαν καὶ προσδεχομένους, εἰ πρὸ τῆς στρατηγίας ἀγορανομοίη, κυνηγέσια λαμπρὰ καὶ Λιβυκῶν θηρίων ἀγῶνας, ἐτέρους ἀποδεῖξαι 15 στρατηγούς ὡς αὐτὸν ἀγορανομεῖν ἀναγκάσουντας. Ἔοικε δὲ τὴν ἀληθῆ τῆς ἀποτεύξεως αἰτίαν οὐχ ὁμολογῶν ὁ Σύλλας ἐλέγχεσθαι τοῖς πράγμασιν. Ἐνῆεν γὰρ κατόπιν ἔτυχε τῆς στρατηγίας, τοῦ δήμου τὸ μὲν τι θεραπεύει, τὸ δὲ καὶ χρήμασι προσαγαρόμενος. Αἰὲ δὴ καὶ στρατη- 20 γοῦντος αὐτοῦ καὶ πρὸς Καίσαρα μετ' ὕργης εἰπόντος, ὡς χρήσεται τῇ ἰδίᾳ πρὸς αὐτὸν ἐξουσίᾳ, γελᾶσας ὁ Καίσαρ, „Ὁρθῶς“ ἔφη, „τὴν ἀρχὴν ἰδίαν νομίζεις· ἔχεις γὰρ αὐτὴν πριάμενος.“ Μετὰ δὲ τὴν στρατηγίαν εἰς τὴν Καππαδοκίαν ἀποστέλλεται, τὸν μὲν ἐμφανῆ λόγον ἔχων 25 πρὸς τὴν στρατείαν Ἀριοβαρξάνην καταγαγεῖν, αἰτίαν δὲ ὀληθῆ Μιθριδάτην ἐπισχεῖν πολυπραγμονοῦντα καὶ περιβαλλόμενον ἀρχὴν καὶ δύναμιν οὐκ ἱλάττονα τῆς ὑπαρχούσης. Ἰδίαν μὲν οὖν δύναμιν οὐ πολλὴν ἐπήγετο, χρησάμενος δὲ τοῖς συμμάχοις προθύμοις, καὶ πολλοὺς μὲν 30 αὐτῶν Καππαδοκῶν, πλείονας δ' αὐθις Ἀρμενίων προσβοηθοῦντας ἀποκτείνας, Γόρδιον μὲν ἐξήλασεν, Ἀριο-

βαρξάνην δὲ ἀπέδειξε βασιλέα. Διατρίβοντι δὲ αὐτῷ
 παρὰ τὸν Εὐφράτην ἐντυγχάνει Πάρθος Ὀρόβαξος,
 Ἀρσάκου βασιλέως πρεσβευτής, οὕτω πρότερον ἀλλή-
 5 λους ἐπιμεμιγμένων τῶν γενῶν· ἀλλὰ καὶ τοῦτο τῆς με-
 γάλους δοκεῖ Σύλλα τύχης γενέσθαι, τὸ πρῶτῳ Ῥωμαίων
 ἐκείνῳ Πάρθους συμμαχίας καὶ φιλίας δεομένους διὰ
 λόγων ἔλθειν. Ὅτε καὶ λέγεται τρεῖς δίσφρους προθέμε-
 νος, τὸν μὲν Ἀριοβαρξάνη, τὸν δὲ Ὀροβάξω, τὸν δὲ αὐ-
 τῷ, μέσος ἀμφοῖν καθιζόμενος χρηματίζειν. Ἐφ' ᾧ τὸν
 10 μὲν Ὀρόβαξον ὕστερον ὁ τῶν Πάρθων βασιλεὺς ἀπέ-
 κτεινε, τὸν δὲ Σύλλαν οἱ μὲν ἐπήνεσαν ἐντρυνφέντα
 ταῖς βαρβάρους, οἱ δὲ ὡς φορτικὸν ἡττιάσαντο καὶ ἀκαί-
 ρως φιλότιμον. Ἰστορεῖται δὲ τις ἀνὴρ τῶν μετὰ Ὀροβά-
 ξου καταβεβηκότων, Χαλδαῖος, εἰς τὸ τοῦ Σύλλα πρόσω-
 15 πον ἀπιδὼν καὶ ταῖς κινήσεισι τῆς τε διανοίας καὶ τοῦ
 σώματος οὐ παρέργωγος ἐπιστήσας, ἀλλὰ πρὸς τὰς τῆς
 τέχνης ὑποθέσεις τὴν φύσιν ἐπισκεψάμενος, εἰπεῖν, ὡς
 ἀναγκαῖον εἴη τοῦτον τὸν ἄνδρα μέριστον γενέσθαι, θαν-
 μάξειν δὲ καὶ νῦν, πῶς ἀνέχεται μὴ πρῶτος ὢν ἀπάντων.
 20 Ἀναχωρήσαντι δὲ αὐτῷ δίκην ἔλαχε δῶρων Κηνσωρῖνος,
 ὥς πολλὰ χρήματα συνειλοχότι παρὰ τὸν νόμον ἐκ φίλης
 καὶ συμμάχου βασιλείας. Οὐ μὴν ἀπήντησεν ἐπὶ τὴν κρι-
 σιν, ἀλλ' ἀπέστη τῆς κατηγορίας.

VI. Ἡ μέντοι πρὸς Μάριον αὐτῷ στάσις ἀνεροπύ-
 25 ζετο καινὴν ὑπόθεσιν λαβοῦσα τὴν Βόκχου φιλοτιμίαν,
 ὃς τὸν τε δῆμον ἅμα θεραπεύων ἐν Ῥώμῃ καὶ τῷ Σύλλᾳ
 χαριζόμενος ἀνέθηκε Νίκας ἐν Καπιτωλίῳ τροπαιο-
 φόρους καὶ παρ' αὐταῖς χρυσοῦν Ἰογόρθαν ὕφ' ἑαυτοῦ
 Σύλλα παραδιδόμενον. Ἐφ' ᾧ τοῦ Μαρρίου βαρυνθῆναι
 30 μένον καὶ καθαιρεῖν ἐπιχειροῦντος, ἑτέρων δὲ ἀμύνειν
 τῷ Σύλλᾳ, καὶ τῆς πόλεως ὅσον οὕτω διακεκαυμένης ὑπ'
 ἀμφοῖν, ὁ συμμαχικὸς πόλεμος πάλαι τυφόμενος ἐπὶ τὴν

πόλιν ἀναλάμψας τότε τὴν στάσιν ἐπέσχευ. Ἐν τούτῳ,
 μεγίστῳ καὶ ποικιλωτάτῳ γενομένῳ καὶ πλείστα κακὰ καὶ
 βαρυτάτους παρασχόντι κινδύνους Ῥωμαίοις, Μάριος
 μὲν οὐδὲν ἀποδεῖξαι μέγα δυνηθεὶς ἤλεγχε τὴν πολεμι-
 κὴν ἀρετὴν ἀκμῆς καὶ βώμης δεομένην, Σύλλας δὲ πολλὰ
 δράσας ἄξια λόγου δόξαν ἔσχευ ἡγεμόνος μεγάλου μὲν
 παρὰ τοῖς πολίταις, μεγίστου δὲ παρὰ τοῖς φίλοις, εὐ-
 τυχεστάτου δὲ καὶ παρὰ τοῖς ἐχθροῖς. Ἄλλ' οὐκ ἔπαυε
 ταῦτὸ Τιμοθέῳ τῷ τοῦ Κόνωνος, ὅς, εἰς τὴν τύχην αὐ-
 τοῦ τὰ κατορθώματα τῶν ἐχθρῶν τιθεμένων καὶ γρα- 10
 φόντων ἐν πλῖνῳ κοιμώμενον ἐκείνου, τὴν δὲ Τύχην
 δικτύῳ τὰς πόλεις περιβάλλουσαν, ἀγροικιζόμενος καὶ
 χαλεπαίνων πρὸς τοὺς ταῦτα ποιούντας ὡς ἀποστερού-
 μενος ὑπ' αὐτῶν τῆς ἐπὶ ταῖς πράξεσι δόξης, ἔφη ποτὲ
 πρὸς τὸν δῆμον ἐπανήκων ἐκ στρατείας εὐ κεχωρηκέναι 15
 δοκούσης, Ἄλλὰ ταύτης γε τῆς στρατείας οὐδέν, ἄνδρες
 Ἀθηναῖοι, τῇ τύχῃ μέτεστι. Πρὸς Τιμόθεον μὲν οὖν
 φασιν οὕτω φανέντα φιλότιμον ἀντιμειρακιεύεσθαι τὸ
 δαιμόνιον, ὥστε μηδὲν ἔτι πράξαι λαμπρόν, ἀλλὰ ὅλως
 ὑποτυγχάνοντα ταῖς πράξεσι καὶ προσκρούοντα τῷ δῆμῳ 20
 τέλος ἐκπεσεῖν τῆς πόλεως. Σύλλας δὲ οὐ μόνον ἠδέως
 προσιέμενος τὸν τοιοῦτον εὐδαιμονισμὸν καὶ ζῆλον, ἀλλὰ
 καὶ συναύξων καὶ συνεπιθιαῖζων τὰ πραττόμενα τῆς
 τύχης ἐξῆπτεν, εἴτε κόμπῳ χρώμενος εἴθ' οὕτως ἔχων τῇ
 ὁδῇ πρὸς τὸ θεῖον. Καὶ γὰρ ἐν τοῖς ὑπομνήμασι γρ- 25
 γραφιν, ὅτι τῶν καλῶς αὐτῷ βεβουλευσθαι δοκούντων
 αἱ μὴ κατὰ γνώμην, ἀλλὰ πρὸς καιρὸν ἀποτολμώμεναι
 πράξεις ἐπιπτον εἰς ἄμεινον. Ἐτι δὲ καὶ δι' ὧν φησι πρὸς
 τύχην εὐ πεφνκέναι μᾶλλον ἢ πρὸς πόλεμον τῇ τύχῃ τῆς
 ἀρετῆς πλεον ἔοικε νέμειν καὶ ὅλως ἑαυτὸν τοῦ δαίμονος 30
 ποιεῖν, ὅς γε καὶ τῆς πρὸς Μέτελλον ὁμονοίας, ἰσότημον
 ἄνδρα καὶ κηδεστήν, εὐτυχίαν τινὰ θεῖαν αἰτιάται· πολλὰ

γὰρ αὐτῷ πράγματα παρέξιν ἐπίδοξον ὄντα πραότατον
 ἐν τῇ κοινωνίᾳ γενέσθαι τῆς ἀρχῆς. Ἐτι δὲ Λευκόλλω μὲν
 ἐν τοῖς ὑπομνήμασιν, ὧν ἐκείνῳ τὴν γραφὴν ἀνατέθεικε,
 παραινεῖ μηδὲν οὕτως ἡγεῖσθαι βέβαιον, ὥς ὅ τι ἂν αὐ-
 5 τῷ προστάξῃ νύκτωρ τὸ δαιμόνιον. Ἐκπεμπομένου δὲ
 αὐτοῦ μετὰ δυνάμεως εἰς τὸν συμμαχικὸν πόλεμον ἱστο-
 ρεῖ χάσμα τῆς γῆς μέγα γενέσθαι περὶ Λαβέρνην· ἐκ δὲ
 τούτου πῦρ ἀναβλῦσαι πολὺ καὶ φλόγα λαμπρὰν στηρ-
 σαι πρὸς τὸν οὐρανόν. Εἰπεῖν δὴ καὶ τοὺς μάντις, ὡς
 10 ἀνὴρ ἀγαθὸς ὕψει διάφορος καὶ περιττὸς ἄρχας ἀπαλλά-
 ξει τῇ πόλει ταραχὰς τὰς παρούσας. Τούτου δὲ αὐτὸν εἰ-
 ναι φησιν ὁ Σύλλας· τῆς μὲν γὰρ ὄψεως ἰδιον εἶναι τὸ
 περὶ τὴν κόμην χρυσοπόν, ἀρετὴν δὲ οὐκ αἰσχύνεσθαι
 μαρτυρῶν ἑαυτῷ μετὰ πράξεις καλὰς οὕτω καὶ μεγάλας.
 15 Ταῦτα μὲν οὖν περὶ τῆς θειότητος. Τὸν δὲ ἄλλον τρόπον
 ἀνώμαλός τις ἔοικε γεγονέναι καὶ διάφορος πρὸς ἑαν-
 τόν, ἀφελέσθαι πολλὰ, χαρίσασθαι πλείονα, τιμῆσαι πα-
 ραλόγως, παραλόγως ἐφρυβρίσαι, θεραπεύειν ὧν δεοίτο,
 20 θρύπτεσθαι πρὸς τοὺς δεομένους, ὥστε ἀγνωστῶν, πό-
 τερον ὑπερόπτης φύσει μᾶλλον ἢ κόλαξ γέγονε. Τὴν μὲν
 γὰρ ἐν ταῖς τιμωρίαις ἀνωμαλίαν, ἐξ ὧν ἔτυχεν αἰτιῶν
 ἀποτυμπαρίζοντος αὐτοῦ καὶ πάλιν τὰ μέγιστα τῶν ἀδι-
 κημάτων πρῶτος φέροντος, καὶ διαλλαττομένου μὲν ἐπὶ
 τοῖς ἀνηκέστοις μετὰ εὐκολίας, τὰ δὲ μικρὰ καὶ φαῦλα
 25 προσκρούσματα σφαγαῖς καὶ δημεύσεσιν οὐσιῶν μετιόν-
 τος, οὕτως ἂν τις διαιτῆσειεν, ὥς φύσει μὲν ὀργὴν χαλε-
 πὸν ὄντα καὶ τιμωρητικόν, ὑφιέμενον δὲ τῆς πικρίας λο-
 γισμῷ πρὸς τὸ συμφέρον. Ἐν αὐτῷ γε τούτῳ τῷ συμμα-
 χικῷ πολέμῳ τῶν στρατιωτῶν αὐτοῦ στρατηγικὸν ἄνδρα
 30 πρεσβευτὴν, Ἀλβινόν ὄνομα, ξύλοις καὶ λίθοις διακρη-
 σαμένων πάρηλθε καὶ οὐκ ἐπεξῆλθεν ἀδίκημα τοσοῦτον,
 ἀλλὰ καὶ σεμνυνόμενος διεδίδου λόγον, ὥς προθυμοῦ-

φοις διὰ τοῦτο χρήσοιτο πρὸς τὸν πόλεμον αὐτοῖς ἰωμέ-
 νοις τὸ ἁμάρτημα δι' ἀνδραγαθίας. Τῶν δ' ἐγκαλούντων
 οὐδὲν ἐφρόντιζεν, ἀλλὰ ἤδη καταλῦσαι Μάριον διανοού-
 μενος καὶ τοῦ πρὸς τοὺς συμμαχοὺς πολέμου τέλος ἔχειν
 δοκοῦντος ἀποδειχθῆναι στρατηγὸς ἐπὶ Μιθριδάτην, ἐθε-
 ράπευε τὴν ὑφ' αὐτῷ στρατιάν· καὶ παρελθὼν εἰς τὴν
 πόλιν ὕπατος μὲν ἀποδείκνυται μετὰ Κοῖντου Πομ-
 πηίου, πεντήκοντα ἔτη γεγονώς, γαμει δὲ γάμον ἐνδοξό-
 τaton Καικιλίαν τὴν Μετέλλου θυγατέρα τοῦ ἀρχιερέως.
 Ἐφ' ᾧ πολλὰ μὲν εἰς αὐτὸν ἦδον οἱ δημοτικοί, πολλοὶ δὲ 10
 τῶν πρώτων ἐνεμέσων, οὐκ ἄξιον ἡγούμενοι τῆς γυναι-
 κὸς ὃν ἄξιον ὑπατείας ἔκριναν, ὥς φησιν ὁ Τίτος. Οὐ
 μόνην δὲ ταύτην ἐγήμεν, ἀλλὰ πρώτην μὲν ἐτι μειράκιον
 ὦν Ἰλίαν ἔσχε τὴν καὶ θυγάτριον αὐτῷ τεκοῦσαν, ἵτα
 μετ' ἐκείνην Αἰλίαν· τρίτην δὲ Κλοιλίαν, ἣν ἀπεπέμψατο 15
 μὲν ὥς στείραν ἐντίμως καὶ μετ' εὐφημίας καὶ δῶρα προσ-
 θείς, ὀλίραις δὲ ὕστερον ἡμέραις ἀγαγόμενος τὴν Με-
 τέλλαν ἔδοξε διὰ τοῦτο τὴν Κλοιλίαν οὐ καλῶς αἰτιάσα-
 σθαι. Τὴν μέντοι Μετέλλαν ἐν πᾶσι θεραπεύων διετέ-
 λειπεν, ὥστε καὶ τὸν Ῥωμαίων δῆμον, ὅτε τοὺς περὶ Μά- 20
 ριον φυγάδας ἐπεθύμει καταγαγεῖν, ἀρνούμενου τοῦ
 Σύλλα δεόμενον ἐπιβοήσασθαι τὴν Μετέλλαν. Ἐδόκει
 δὲ καὶ τοῖς Ἀθηναίοις ἑλὼν τὸ ἄστυ προσενεχθῆναι τρα-
 χυτέρου, ὅτι τὴν Μετέλλαν ἀπὸ τοῦ τείχους γυφουρίζοντες
 ἑλοιδόρησαν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὕστερον.

25

VII. Τότε δὲ τὴν ὑπατείαν πρὸς τὰ μέλλοντα μικρὸν
 ἡγούμενος ἐπτόητο τῇ γνώμῃ πρὸς τὸν Μιθριδατικὸν
 πόλεμον. Ἀντανίστατο δὲ αὐτῷ Μάριος ὑπὸ δοξομανίας
 καὶ φιλοτιμίας, ἀγρηάτων παίδων, ἀνὴρ τῷ τι σώματι
 βαρὺς καὶ ταῖς ἐναγχος ἀπειρηκῶς στραταίαις διὰ γῆρας 30
 ἐκδήμων καὶ διαποντίων πολέμων ἐφιέμενος. Καὶ τοῦ
 Σύλλα πρὸς τὰς ἐπιλιπεῖς πράξεις ὁρμήσαντος εἰς τὸ

στρατόπεδον αὐτὸς οἰκουρῶν ἐτεκταίνεται τὴν ὀλεθριω-
 τάτην ἐκείνην καὶ ὅσα σύμπαντες οἱ πόλεμοι τὴν Ῥώμην
 οὐκ ἐβλαψαν ἀπεργασαμένην στάσει, ὥς καὶ τὸ δαιμό-
 νιον αὐτοῖς προσήμνηε. Πῦρ μὲν γὰρ αὐτόματον ἐκ τῶν
 5 τὰ σημεῖα δοράτων ὑποφερόντων ἀνέλαμψε καὶ κατε-
 σβέσθη μόλις, κόρακες δὲ τρεῖς τοὺς νεοσσοὺς εἰς τὴν
 ὁδὸν προαγαγόντες κατέφαγον, τὰ δὲ λείψανα πάλιν εἰς
 τὴν νεοσσιαν ἀνήνεγκαν. Καὶ μυῶν δὲ ἐν λερῷ χρυσὸν
 ἀνακείμενον διαφαιρόντων μίαν οἱ ξάκοροι πάγῃ θήλειαν
 10 λαμβάνουσιν, ἣ δὲ ἐν αὐτῇ τῇ πάγῃ τεκοῦσα πέντε κατε-
 νάλωσε τὰ τρία. Τὸ δὲ πάντων μέγιστον, ἐξ ἀνεφύλου
 καὶ διαίθρου τοῦ περιέχοντος ἤχησε φωνὴ σάλπιγγος
 ὅξυν ἀποτείνουσα καὶ θρηνώδη φθόγγον, ὥστε πάντας
 ἐκφρονεῖν γενέσθαι καὶ καταπτῆξαι διὰ τὸ μέγεθος. Τυρ-
 15 ρηνῶν δὲ οἱ λόγιοι μεταβολὴν ἑτέρου γένους ἀπεφαί-
 ροντο καὶ μετακόσμησιν ἀποσημαίνειν τὸ τέρας. Εἶναι μὲν
 γὰρ ἀνθρώπων ὅκτω τὰ σύμπαντα γένη διαφέροντα τοῖς
 βίοις καὶ τοῖς ἡθέσιν ἀλλήλων, ἐκάστῳ δὲ ἀφωρισθαι χρό-
 νων ἀριθμὸν ὑπὸ τοῦ θεοῦ συμπαραινόμενον ἐνιαυτοῦ με-
 20 γάλον περιόδῳ. Καὶ ὅταν αὕτη σχῇ τέλος, ἑτέρας ἐνιστα-
 μένης κινεῖσθαι τι σημεῖον ἐκ γῆς ἢ οὐρανοῦ θαυμάσιον,
 ὥς δῆλον εἶναι τοῖς πεφροντικόσι τὰ τοιαῦτα καὶ μεμα-
 θηκόσιν εὐθύς, ὅτι καὶ τρόποις ἄλλοις καὶ βίοις ἀνθρω-
 ποι χρώμενοι γεγόνاسι καὶ θεοῖς ἤττον ἢ μᾶλλον τῶν
 25 προτέρων μέλοντες. Τὰ τε γὰρ ἄλλα φασὶν ἐν τῇ τῶν
 γενῶν ἀμείψει λαμβάνειν μεγάλας καινοτομίας, καὶ τὴν
 μαντικὴν ποτὲ μὲν αὔξεσθαι τῇ τιμῇ καὶ κατατυγχάνειν
 ταῖς προαγορεύσεσι, καθαρὰ καὶ φανερά σημεῖα τοῦ δαι-
 μονίου προπέμποντος, αὐθις δ' ἐν ἑτέρῳ γένει ταπεινὰ
 30 πράττειν, αὐτοσχέδιον οὐσαν τὰ πολλὰ καὶ δι' ἀμυδρῶν
 καὶ σκοτεινῶν ὀργάνων τοῦ μέλλοντος ἀποτομένην. Ταῦτα
 μὲν οὖν οἱ λογιστάται Τυρρηνῶν καὶ πλέον τι τῶν ἑλ-

λων εἰδέναι δοκοῦντες ἐμυθολόγουν. Τῆς δὲ συγκλήτου τοῖς μάντεσι περὶ τούτων σχολαζούσης καὶ καθημένης ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἐννοῦς στρουθὸς εἰσέπτη πάντων ὁρώ- των τέττιγα φέρων τῷ στόματι, καὶ τὸ μὲν ἐκβαλὼν μέ- ρος αὐτοῦ κατέλιπε, τὸ δὲ ἔχων ἀπῆλθεν. Τρεωρῶντο δ' ἡ στάσιν οἱ τερατοσκόποι καὶ διαφορὰν τῶν κτηματι- κῶν πρὸς τὸν ἀστικὸν ὄχλον καὶ ἀγοραῖον· φωνάεντα γὰρ τοῦτον εἶναι καθάπερ τέττιγα, τοὺς δὲ χωρίτας ἀρου- ραίους.

VIII. Μάριος δὲ προσλαμβάνει δημαρχοῦντα Σουλ- 10
πίκιον, ἄνθρωπον οὐδενὸς δεύτερον ἐν ταῖς ἁγλαῖς κα-
κίαις, ὥστε μὴ ζητεῖν, τίς ἐστὶν ἐτέρου μοχθηρότερος,
ἀλλὰ πρὸς τί μοχθηρότατος ἑαυτοῦ. Καὶ γὰρ ὁμοίτης καὶ
τόλμα καὶ πλεονεξία περὶ αὐτὸν ἦν ἀπερίσκεπτος αἰσχροῦ
καὶ παντὸς κακοῦ, ὅς γε τὴν Ῥωμαίων πολιτείαν ἐξελεν- 15
θερικοῖς καὶ μετοίκαις πωλῶν ἀναφανδὸν ἠρείθμει τιμὴν
διὰ τραπέζης ἐν ἀγορᾷ κειμένης. Ἐτρεφε δὲ τρισχιλίους
μαχαιοφόρους, καὶ πληθὺς ἱππικῶν νεανίσκων πρὸς
ἅπαν ἑτοίμων περὶ αὐτὸν εἶχεν, οὓς ἀντισυνκλήτου ὠνό-
μαξε. Νόμον δὲ κυρώσας μηδένα συγκλητικὸν ὑπὲρ δις- 20
χλίας δραχμὰς ὀφείλειν, αὐτὸς ἀπέλιπε μετὰ τὴν τελευ-
τὴν ὀφλήματος μυριάδας τριακοσίας. Οὗτος εἰς τὸν δῆ-
μον ἀφεθεὶς ὑπὸ τοῦ Μαρίου καὶ συνταράξας πάντα τὰ
πράγματα βία καὶ σιδήρει νόμους ἔγραψεν ἄλλους τε μο-
χθηροὺς καὶ τὸν διδόντα Μαρίῳ τοῦ Μιθριδατικοῦ πο- 25
λίμου τὴν ἡγεμονίαν. Ἀπραξίας δὲ διὰ ταῦτα τῶν ὑπά-
των ψηφισαμένων ἐπαγαγὼν αὐτοῖς ἐκκλησιάξουσι περὶ
τῶν νεῶν τῶν Διοσκουρέων ὄχλον ἄλλους τε πολλοὺς καὶ
τὸ Πομπήτου τοῦ ὑπάτου μισράκιον ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς ἀνεί-
λεν· αὐτὸς δὲ Πομπήτος λαθὼν ἐξέφυγε. Σύλλας δὲ εἰς 30
τὴν οἰκίαν τοῦ Μαρίου συνδιωχθεὶς ἠναγκάσθη προσελ-
θεὼν τὰς ἀπραξίας λῦσαι· καὶ διὰ τοῦτο τὸν Πομπήτου

ἐπάρχοντα ποιήσας ὁ Σουλπίκιος οὐκ ἀφείλετο τοῦ Σύλλα τὴν ὑπατείαν, ἀλλὰ τὴν ἐπὶ Μιθριδάτην στρατείαν μόνον εἰς Μάριον μετένεγκε· καὶ πέμπει χιλιάρχους εὐθὺς εἰς Νῶλαν παραληφόμενους τὸ στράτευμα καὶ πρὸς τὸν Μάριον ἄξοντας.

- IX. Φθάσας δὲ τοῦ Σύλλα διαφυγεῖν εἰς τὸ στρατόπεδον καὶ τῶν στρατιωτῶν, ὡς ἐπύθοντο ταῦτα, καταλευσάντων τοὺς χιλιάρχους, οἱ περὶ τὸν Μάριον αὐτοῖς ἐν τῇ πόλει τοὺς Σύλλα φίλους ἀνῆρουν καὶ χρήματα διήρπαζον αὐτῶν. Ἦσαν δὲ μεταστάσεις καὶ φυγαί, τῶν μὲν εἰς πόλιν ἀπὸ στρατοπέδου, τῶν δ' ἐκεῖσε διαφοιτῶντων ἐκ τῆς πόλεως. Ἡ δὲ σύγκλητος ἦν μὲν οὐχ αὐτῆς, ἀλλὰ τοῖς Μαρίου καὶ Σουλπικίου διεκείτο προστάγμασι, πυνθομένη δὲ τὸν Σύλλαν ἐπὶ τὴν πόλιν ἐλαύνειν ἔπεμψε
- 15 δύο τῶν στρατηγῶν, Βροῦτον καὶ Σερουίλιον, ἀπαγορεύοντας αὐτῷ βαδίζειν. Τούτους θρασύτερον Σύλλας διαλεχθέντας ὥρμησεν μὲν ἀνελεῖν οἱ στρατιῶται, τὰς δὲ ῥάβδους κατέκλασαν καὶ τὰς περιπορφύρους ἀφείλουντο καὶ πολλὰ περιυβρισμένους ἀπέπεμψαν, αὐτόθεν τε δει-
- 20 νῆν κατήφειαν, ὀρωμένους τῶν στρατηγικῶν παρασήμων ἐρήμους, καὶ τὴν στάσιν οὐκέτι καθεκτὴν, ἀλλ' ἀνήκεστον ἀπαγγέλλοντας. Οἱ μὲν οὖν περὶ τὸν Μάριον ἐν παρασκευαῖς ἦσαν· ὁ δὲ Σύλλας ἄγων ἕξ τάγματα τέλει μετὰ τοῦ συνάρχοντος ἀπὸ Νώλης ἐκίνει, τὸν μὲν στρα-
- 25 τὸν ὀρῶν πρόθυμον ὄντα χωρεῖν εὐθὺς ἐπὶ τὴν πόλιν, ἐνδοιάζων δὲ τῇ γνώμῃ παρ' ἑαυτῷ καὶ δεδοικῶς τὸν κίνδυνον. Ὁ δὲ μάντις Ποστούμιος θύσαντος αὐτοῦ καταμαθὼν τὰ σημεῖα, καὶ τὰς χεῖρας ἀμφοτέρως τῷ Σύλλᾳ προτείνας, ἤξιον δεθῆναι καὶ φυλάττεσθαι μέχρι τῆς
- 30 μάχης, ὥς, εἰ μὴ πάντα ταχύ καὶ καλῶς αὐτῷ συντελεσθῇ, τὴν ἐσχάτην δίκην ὑποσχεῖν βουλόμενος. Αἰερεται δὲ καὶ κατὰ τοὺς ὕπνους αὐτῷ Σύλλα φανῆναι θεῶν

ἦν τιμῶσι Ῥωμαῖοι παρὰ Καππαδοκῶν μαθόντες, εἴτε
 δὴ Σελήνην οὔσαν εἴτε Ἀθηνῶν εἴτε Ἐννῶ. Ταύτην ὁ
 Σύλλας ἐδοξεν ἐπιστάσαν ἐγχειρίσαι κεραυνὸν αὐτῷ, καὶ
 τῶν ἐχθρῶν ἕκαστον ὀνομάζουσιν τῶν ἐκείνου βάλλειν
 κελεύσαι, τοὺς δὲ πίπτειν βαλλομένους καὶ ἀφανίζεσθαι. ὁ
 Βαρσῆσας δὲ τῇ ὄψει καὶ φράσας τῷ συνάρχοντι μεθ'
 ἡμέραν ἐπὶ τὴν Ῥώμην ἤγειτο. Καὶ περὶ Πικτᾶς αὐτῷ
 πρεσβείας ἐντυχούσης καὶ δεομένης μὴ βαδίζειν εὐθὺς ἐξ
 ἐφοδου, πάντα γὰρ ἐσεσθαι τὰ δίκαια τῆς βουλῆς ψηφι-
 σαμένης, ὁμολόγησε μὲν αὐτοῦ καταστρατοπεδεύσειν καὶ 10
 διαμετρεῖν ἐκέλευε χώρας, ὥσπερ εἰώθει, τῷ στρατοπέδῳ
 τοὺς ἡγεμόνας, ὥστε τοὺς πρέσβεις ἀπελθεῖν πιστεύσαν-
 τας· ἐκείνων δὲ ἀπελθόντων εὐθὺς ἐκπέμψας Λεύκιον
 Βάσιλλον καὶ Γάϊον Μόμμιον καταλαμβάνει τὴν πύλην
 δι' αὐτῶν καὶ τὰ τεῖχη τὰ περὶ τὸν λόφον τὸν Αἰσκυλῆ- 15
 νον· εἰτ' αὐτὸς ἀπάσῃ σπουδῇ συνῆπτε. Τῶν δὲ περὶ
 τὸν Βάσιλλον εἰς τὴν πόλιν ἐμπεσόντων καὶ κρατούντων,
 ὁ πολὺς καὶ ἄνοπλος δῆμος ἀπὸ τῶν τεγῶν κεράμῳ καὶ
 λίθῳ βάλλοντες ἐπέσχον αὐτοὺς τοῦ πρόσσω χωρεῖν καὶ
 συνέσπειλαν εἰς τὸ τεῖχος. Ἐν τούτῳ δὲ ὁ Σύλλας παρῆν 20
 ἦδη, καὶ συνιδὼν τὸ γινόμενον ἐβόα τὰς οἰκίας ὑφάπτειν,
 καὶ λαβὼν δαδὰ καιομένην ἐχώρει πρῶτος αὐτὸς, καὶ τοὺς
 τοξότας ἐκέλευε χρῆσθαι τοῖς πυροβόλοις ἄνω τῶν στρ-
 γασμάτων ἐφιεμένους, κατ' οὐδένα λογισμὸν, ἀλλ' ἐμ-
 παθῆς ὢν καὶ τῷ θυμῷ παραδεδωκὼς τὴν τῶν πρᾶσσο- 25
 μένων ἡγεμονίαν, ὥς γε τοὺς ἐχθροὺς μόνον εἴωρα, φίλους
 δὲ καὶ συγγενεῖς καὶ οἰκείους εἰς οὐδένα λόγον θέμενος
 οὐδ' οἰκτον κατήει διὰ πυρός, ὃ τῶν αἰτίων καὶ μὴ διὰ
 γνώσεως οὐκ ἦν. Τούτων δὲ γινομένων Μάριος ἐξωσθεὶς
 πρὸς τὸ τῆς Γῆς ἱερὸν ἐκάλει διὰ κηρύγματος ἐπ' ἔλευ- 30
 θερίᾳ τὸ οἰκετικόν· ἐπιλθόντων δὲ τῶν πολεμίων κρα-
 τηθεὶς ἐξέπεσε τῆς πόλεως.

X. Σύλλας δὲ τὴν βουλὴν συναγαγὼν καταψηφίζεται
 θάνατον αὐτοῦ τε Μαρίου καὶ ὀλίγων ἄλλων, ἐν οἷς
 Σουλπίκιος ἦν ὁ δῆμαρχος. Ἀλλὰ Σουλπίκιος μὲν ἀπε-
 σφάγη προδοθεὶς ὑπὸ θεράποντος, ὃν ὁ Σύλλας ἤλευθε-
 5 ρωσεν, εἶτα κατεκρήμνισε, Μαρίω δ' ἐπεκρήρυσεν ἀργύ-
 ριον, οὐκ εὐγνωμόνως οὐδὲ πολιτικῶς, ᾧ γε μικρὸν ἐμ-
 προσθεν ὑποχείριον εἰς τὴν οἰκίαν δοὺς ἑαυτὸν ἀσφαλῶς
 ἀφείθη. Καίτοι Μαρίω τότε μὴ διέντι Σύλλαν, ἀλλ'
 ἀποθανεῖν ὑπὸ Σουλπικίου προεμένῳ πάντων κρατε-
 10 ὑπῆρχεν, ἀλλ' ὅμως ἐφείσατο· καὶ μεθ' ἡμέρας ὀλίγας
 τὴν αὐτὴν λαβὴν παρασχὼν οὐκ ἔτυχε τῶν ὁμοίων. Ἐφ'
 οἷς ὁ Σύλλας τὴν μὲν σύγκλητον ἀδήλως ἠνίασεν· ἡ δὲ
 παρὰ τοῦ δήμου δυσμένεια καὶ νέμεσις αὐτῷ φανερά δι-
 ἔργων ἀπήντα. Νῶμιον μὲν γε τὸν ἀδελφιδοῦν αὐτοῦ
 15 καὶ Σερουήϊον ἀρχὰς μετιόντας ἀποψηφισάμενοι καὶ κα-
 θυβρίσαντες ἑτέροους κατέστησαν ἄρχοντας, οὓς μάλιστα
 τιμῶντες ᾤοντο λυπεῖν ἐκεῖνον. Ὁ δὲ τοῦτοίς τε προσε-
 ποιεῖτο χαίρειν, ὥς τοῦ δήμου τῷ ποιεῖν αἱ βούλοιντο δι-
 αὐτὸν ἀπολαύοντος τῆς ἐλευθερίας, καὶ θεραπεύων τὸ
 20 τῶν πολλῶν μῖσος ὕπατον κατέστησεν ἀπὸ τῆς ἐναντίας
 στάσεως Λεύκιον Κίνναν, ἀρετῆς καὶ ὄρκους καταλαβὼν
 εὐνοήσειν τοῖς ἑαυτοῦ πράγμασιν. Ὁ δὲ ἀναβὰς εἰς τὸ
 Καπιτώλιον ἔχων ἐν τῇ χειρὶ λίθον ᾠμνεν, εἶτα ἐπαρ-
 σάμενος ἑαυτῷ μὴ φυλάττοντι τὴν πρὸς ἐκεῖνον εὐνοίαν
 25 ἐκπεσεῖν τῆς πόλεως, ὥσπερ ὁ λίθος διὰ τῆς χειρός, κα-
 τέβαλε χαμᾶζε τὸν λίθον οὐκ ὀλίγων παρόντων. Παρε-
 λαβὼν δὲ τὴν ἀρχὴν εὐθὺς ἐπεχείρει τὰ καθεστῶτα κί-
 νην, καὶ δίκην ἐπὶ τὸν Σύλλαν παρεσκεύασε καὶ κατή-
 γοραιν ἐπέστησεν Οὐεργίνιον, ἓνα τῶν δημάρχων, ὃν
 30 ἐκεῖνος ἅμα τῷ δικαστηρίῳ χαίρειν ἔασας ἐπὶ Μιθριδά-
 την ἀπῆρε.

XI. Λέγεται δὲ ὑπὸ τὰς ἡμέρας ἐκεῖνας, ἐν αἷς ὁ Σύλ-

λας ἀπὸ τῆς Ἰταλίας ἐκίνει τὸν στόλον, ἄλλα τε πολλὰ
 Μιθριδάτῃ διατρίβοντι περὶ τὸ Πέργαμον ἐπισκεῖσθαι δαι-
 μόνια, καὶ Νίκην στεφανηφόρον καθιεμένην ὑπο τῶν
 Περγαμηνῶν ἐπ' αὐτὸν ἐκ τινων ὀργάνων ἀνωθεν ὅσον
 οὐπὼ τῆς κεφαλῆς ψάφουσαν συντριβῆναι, καὶ τὸν στέ-
 φανον ἐκπεσόντα κατὰ τοῦ θεάτρου φέρεσθαι χαμαὶ
 διαθρυπτόμενον, ὥστε φρίκην μὲν τῷ δήμῳ, ἀθυρίαν δὲ
 πολλὴν Μιθριδάτῃ παρασχεῖν, καίπερ αὐτῷ τότε τῶν
 πραγμάτων ἐλπίδος πέρα προχωρούντων. Αὐτὸς μὲν
 γὰρ Ἀσίαν τε Ῥωμαίων καὶ Βιθυνίαν καὶ Καππαδοκίαν 10
 τῶν βασιλείων ἀφηρημένος ἐν Περγᾶμῳ καθήστο, πλού-
 τος καὶ δυναστείας καὶ τυραννίδας διανέμων τοῖς φί-
 λοις, τῶν δὲ παίδων ὁ μὲν ἐν Πόντῳ καὶ Βοσπόρῳ τὴν
 παλαιὰν ἄχρι τῶν ὑπὲρ τὴν Μαιώτιν ἀοικητῶν ἀρχὴν
 κατείχετο οὐδενὸς παρενοχλοῦντος, Ἀριαράθης δὲ Θρά- 15
 κην καὶ Μακεδονίαν ἐπῆει στρατῷ μεγάλῳ προσαγόμε-
 νος, ἄλλους δὲ οἱ στρατηγοὶ τόπους ἐχειροῦντο δυνάμεις
 ἔχοντες, ὧν ὁ μέγιστος Ἀρχέλαος ταῖς μὲν ναυσὶν ὁμοῦ
 τι συμπάσης ἐπικρατῶν τῆς θαλάττης τὰς τε Κυκλάδας
 νήσους ἐδουλοῦτο καὶ τῶν ἄλλων, ὅσαι Μαλέας ἐντός 20
 ἴδρυνται, καὶ τὴν Εὐβοίαν αὐτὴν εἶχεν, ἐκ δὲ Ἀθηνῶν
 ὀρμώμενος τὰ μέχρι Θετταλίας ἔθνη τῆς Ἑλλάδος ἀφίστη,
 μικρὰ προσκρούσας περὶ Χαιρώνειαν. Ἐνταῦθα γὰρ αὐ-
 τῷ Βριτίτιος Σούρρας ἀπήντησε, πρεσβευτὴς μὲν ὧν
 Σεντίου, τοῦ στρατηγοῦ τῆς Μακεδονίας, ἀνὴρ δὲ τόλμῃ 25
 καὶ φρονήσει διαφέρων. Οὗτος Ἀρχελάῳ δίκην δυνάμεως
 φερομένῳ διὰ τῆς Βοιωτίας ἐπὶ πλείστον ἀντιστάς, καὶ
 τρισὶ μάχαις διαγωνισάμενος περὶ Χαιρώνειαν, ἐξέωσε
 καὶ συνέστειλε πάλιν ἐπὶ τὴν θάλατταν. Λευκίου δὲ Λευ-
 κόλλου κελεύσαντος αὐτὸν ὑποχωρεῖν ἐπιόντι Σύλλῳ καὶ 30
 τὸν ἐψηφισμένον ἐκείνῳ ἔαν πόλεμον, εὐθὺς ἐκλιπὼν
 τὴν Βοιωτίαν ὀπίσω πρὸς Σέντιον ἀπήλαυνε, καίπερ αὐ-

τῷ τῶν πραγμάτων ἐλπίδος πέρα προχωρούντων καὶ τῆς Ἑλλάδος οἰκείως ἐχούσης πρὸς μεταβολὴν διὰ τὴν ἐκείνου καλοκαγαθίαν. Ἀλλὰ γὰρ Βρεττίω μὲν ταῦτα λαμπρότατα τῶν πεπραγμένων.

- 5 XII. Σύλλας δὲ τὰς μὲν ἄλλας πόλεις εὐθὺς εἶχεν ἐπιπρεσβευομένας καὶ καλούσας, ταῖς δὲ Ἀθήναις διὰ τὸν τύραννον Ἀριστίωνα βασιλεύεσθαι ἠναγκασμέναις ἄθρους ἐπέστη καὶ τὸν Πειραιᾶ περιλαβὼν ἐπολιόρκει μηχανὴν τε πᾶσαν ἐφιστάς καὶ μάχας παντοδαπὰς ποιοῦμενος. Καίτοι χρόνον οὐ πολὺν ἀνασχομένῳ παρῆν
10 ἀκινδύνως εἰλεῖν τὴν ἄνω πόλιν, ὑπὸ λιμοῦ συνηγμένην ἤδη τῇ χρεῖᾳ τῶν ἀναγκαίων εἰς τὸν ἔσχατον καιρὸν· ἀλλ' ἐπείγόμενος εἰς Ῥώμην καὶ δεδιὼς τὸν ἐκεῖ νεωτερισμὸν πολλοῖς μὲν κινδύνοις, πολλαῖς δὲ μάχαις, μεγάλαις δὲ δαπάναις κατέσπευδε τὸν πόλεμον, ᾧ γε δίχα τῆς
15 ἑλλῆς παρασκευῆς ἢ περὶ τὰ μηχανήματα πραγματεῖα ξεύγεσι μυρίοις ὄρικοις ἐχορηγεῖτο, καθ' ἡμέραν ἐνεργοῖς οὔσι πρὸς τὴν ὑπηρεσίαν. Ἐπιλειπούσης δὲ τῆς ὕλης διὰ τὸ κόπτεσθαι πολλὰ τῶν ἔργων περικλῶμενα
20 τοῖς αὐτῶν βρίθῃσι καὶ πυρπολεῖσθαι βαλλόμενα συνήχως ὑπὸ τῶν πολεμίων ἐπεχείρησε τοῖς ἱεροῖς ἁλυσίσι καὶ τὴν τε Ἀκαδήμειαν ἔκειρε δενδροφορωτάτην προσετείων οὔσαν καὶ τὸ Ἀνέκιον. Ἐπεὶ δὲ καὶ χρημάτων ἔδει πολλῶν πρὸς τὸν πόλεμον, ἐκίνει τὰ τῆς Ἑλλάδος ἄστυα
25 τοῦτο μὲν ἐξ Ἐπιδαύρου, τοῦτο δὲ ἐξ Ὀλυμπίας τὰ κάλλιστα καὶ πολυτελέστατα τῶν ἀναθημάτων μεταπεμπόμενος. Ἐγραψε δὲ καὶ τοῖς Ἀμφικτύοσιν εἰς Δελφοὺς, ὅτι τὰ χρήματα τοῦ θεοῦ βέλτιον εἴη κομισθῆναι πρὸς αὐτόν· ἢ γὰρ φυλάξειν ἀσφαλέστερον ἢ καὶ ἀποχρησά-
30 μενος ἀποδώσειν οὐκ ἐλάττω· καὶ τῶν φίλων ἀπέστειλε Κάφιν τὸν Φωκέα κελεύσας σταθμῷ παραλαβεῖν ἕκαστον. Ὁ δὲ Κάφης ἦκε μὲν εἰς Δελφοὺς, ὤκνει δὲ τῶν

ἱερῶν θιγεῖν, καὶ πολλὰ τῶν Ἀμφικτυόνων παρόντων
 ἀπεδάκρουσε τὴν ἀνάγκην. Ἐνίων δὲ φασκόντων ἀκού-
 σαι φθεγγομένης τῆς ἐν τοῖς ἀνακτόροις καθάρας, εἴτε
 πιστεύσας εἴτε τὸν Σύλλαν βουλόμενος ἐμβαλεῖν εἰς δει-
 σιδαίμονίαν, ἐπέστειλε πρὸς αὐτόν. Ὁ δὲ σκώπτων ἀν-
 τέγραψε θαυμάζειν τὸν Κάφιν, εἰ μὴ συνήσιν, ὅτι χαί-
 ροντας, οὐ χαλεπαίνοντας εἴη τὸ ἄδειν· ὥστε θαρροῦντα
 λαμβάνειν ἐκέλευσεν, ὡς ἡδομένου τοῦ θεοῦ καὶ διδόν-
 τος. Τὰ μὲν οὖν ἄλλα διέλαθε τοὺς γε πολλοὺς Ἑλλη-
 νας ἐκπεμπόμενα, τὸν δὲ ἀργυροῦν πίθον, ὃς ἦν ὑπό-
 λοιπος ἐτι τῶν βασιλικῶν, διὰ βάρος καὶ μέγεθος οὐ δύ-
 ναμένων ἀναλαβεῖν τῶν ὑποξυγίων, ἀναγκαζόμενοι κα-
 τακόπτειν οἱ Ἀμφικτυόνες εἰς μνήμην ἐβάλουτο τοῦτο
 μὲν Τίτον Φλαμινίον καὶ Μάνιον Ἀκύλιον, τοῦτο δὲ Αἰ-
 κλίον Παῦλον, ὃν ὁ μὲν Ἀντίοχον ἐξελάσας τῆς Ἑλλά-
 δος, οἱ δὲ τοὺς Μακεδόνων βασιλεῖς καταπολεμήσαντες
 οὐ μόνον ἀπέσχοντο τῶν ἱερῶν τῶν Ἑλληνικῶν, ἀλλὰ καὶ
 ὠδρα καὶ τιμὴν αὐτοῖς καὶ σεμνότητα πολλὴν προσέθε-
 σαν. Ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν ἀνδρῶν τε σωφρόνων καὶ μεμα-
 ρηκότων σιωπῇ τοῖς ἄρχουσι παρέχουν τὰς χεῖρας ἡγού-
 μενοι κατὰ νόμον, αὐτοὶ τε ταῖς ψυχαῖς βασιλικοὶ καὶ ταῖς
 ἀκάναις εὐτελεῖς ὄντες, μετρίοις ἐχρῶντο καὶ τεταγμέ-
 ναις ἀναλώμασι, τὸ κολακεῦειν τοὺς στρατιώτας αἰσχρὸν
 ἡγούμενοι τοῦ δεδιέναι τοὺς πολεμίους· οἱ δὲ τότε στρα-
 τηγοὶ βία τὸ πρωτεῖον, οὐκ ἀρετῇ, κτώμενοι, καὶ μᾶλλον
 ἐπ' ἀλλήλους δεόμενοι τῶν ὅπλων ἢ τοὺς πολεμίους,
 ἠναγκάζοντο δημαγωγεῖν ἐν τῷ στρατηγεῖν, εἰδ' ὥν εἰς
 τὰς ἡδυπαθείας τοῖς στρατευομένοις ἀνήλίσκον ὠνού-
 μενοι τοὺς πόρους αὐτῶν, ἔλαθον ὥνιον ὅλην τὴν πα-
 τριδα ποιήσαντες ἑαυτοὺς τε δούλους τῶν κακίστων ἐπὶ
 τῶν βελτιόνων ἄρχειν. Ταῦτα ἐξήλαυνε Μάριον, εἰς
 αὐθις ἐπὶ Σύλλαν κατήγε, ταῦτα Ὀκταουτίου τοὺς περὶ

Κίνναν, ταῦτα Φλάκκον τοὺς περὶ Φιμβρίαν αὐτόχειρας
ἐποίησεν. Ὡν οὐχ ἥμισυ Σύλλας ἐνέδωκεν ἀρχάς, ἐπὶ τῷ
διαφθεῖρῃν καὶ μετακαλεῖν τοὺς ὑπ' ἄλλοις ταπτομένους
καταχορηγῶν εἰς τοὺς ὑφ' αὐτῷ καὶ δαπανώμενος, ὥστε
5 ἅμα τοὺς ἄλλους μὲν εἰς προδοσίαν, τοὺς δὲ ὑφ' αὐτῷ
εἰς ἀσωτίαν διαφθεύων χρημάτων δεῖσθαι πολλῶν, καὶ
μάλιστα πρὸς τὴν πολιορκίαν ἐκείνην.

XIII. Διὸς γάρ τις ἄρα καὶ ἀπαράιτητος εἶχεν αὐ-
τὸν ἔρως ἐλθεῖν τὰς Ἀθήνας, εἴτε ξήλω τι καὶ πρὸς τὴν πό-
10 λαι σκιαμαχοῦντα τῆς πόλεως δόξαι, εἴτε θυμῷ τὰ σκώμ-
ματα φέροντα καὶ τὰς βωμολοχίας, αἷς αὐτόν τε καὶ τὴν πό-
λιν Μετέλλαν ἀπὸ τῶν τειχῶν ἐκάστοτε γεφυρῖζων καὶ κα-
τορχούμενος ἐξηρέθιζεν ὁ τύραννος Ἀριστίων, ἀνθρώ-
πος ἐξ ἀσελγείας ὁμοῦ καὶ ὁμότητος ἔχων συγκειμένην
15 τὴν ψυχὴν καὶ τὰ χειρίστα τῶν Μιθριδατικῶν συνερονη-
κότα νοσημάτων καὶ παθῶν εἰς ἑαυτὸν ἀνελήφως, καὶ
τῇ πόλει μυρίους μὲν πολέμους, πολλὰς δὲ τυραννίδας
καὶ στάσεις διαπεφευγυῖα πρότερον ὥσπερ νόσημα θο-
νατηφόρον εἰς τοὺς ἐσχάτους καιροὺς ἐπιτιθέμενος· ὅτε
20 χιλίων δραχμῶν ὠνίου τοῦ μεδίμνου τῶν πυρῶν ὄντος
ἐν ἄστει τότε, τῶν ἀνθρώπων σιτουμένων τὸ περὶ τὴν
ἀκρόπολιν φνόμενον παρθένιον, ὑποδήματα δὲ καὶ λη-
κύθους ἐφθάς ἐσθιόντων, αὐτὸς ἐνδελεχῶς πότοις μεθι-
μερινοῖς καὶ κώμοις χρώμενος καὶ πυρριχίζων καὶ γελο-
25 τοποιῶν πρὸς τοὺς πολεμίους τὸν μὲν ἱερὸν τῆς θεοῦ
λύχνον ἀπεσβηκότα διὰ σπᾶνιν ἐλαίου περιεῖδε, τῇ δὲ
ἱεροφάντιδι πυρῶν ἡμίεκτον προσαιτούσῃ πεπερω-
ἐπεμψε, τοὺς δὲ βουλευτάς καὶ ἱερεῖς ἐκτενέοντας οἰκτι-
ραι τὴν πόλιν καὶ διαλύσασθαι πρὸς Σύλλαν τοξεύμαθι
30 βάλλων διεσκέδασεν. Ὅψι δὲ ἤδη πον μόλις ἐξέπεμψεν
ὑπὲρ εἰρήνης δύο ἢ τρεῖς τῶν συμποτῶν· πρὸς οὓς οὐ
δὲν ἀξιούντας σωτήριον, ἀλλὰ τὸν Θησέα καὶ τὸν Εὐ-

μολπον καὶ τὰ Μηδικὰ σεμνολογουμένους ὁ Σύλλας
 ἡ Ἀπιτε“ εἶπεν „ὦ μακάριοι, τοὺς λόγους τούτους ἀνα-
 λαβούτες· ἐγὼ γὰρ οὐ φιλομαθήσων εἰς Ἀθήνας ὑπὸ
 Ῥωμαίων ἐπέμφθην, ἀλλὰ τοὺς ἀφισταμένους καταστρε-
 ψόμενος.“

5

XIV. Ἐν δὲ τούτῳ λέγεται τις ἐν Κεραμεικῷ πρε-
 σβυτῶν ἀκούσαντας διαλεγομένων πρὸς ἀλλήλους καὶ κα-
 ζιδόντων τὸν τύραννον, ὥς μὴ φυλάττοντα τοῦ τείχους
 τὴν περὶ τὸ Ἐπτάχαλκον ἔφοδον καὶ προσβολήν, ἣ μόνη
 δυνατὸν εἶναι καὶ ῥάδιον ὑπερβῆναι τοὺς πολεμίους, 10
 ἀπαγγεῖλαι ταῦτα πρὸς τὸν Σύλλαν. Ὁ δὲ οὐ κατεφρό-
 νησεν, ἀλλὰ ἐπελθὼν νυκτὸς καὶ θεασάμενος τὸν τόπον
 ὁλόσιμον εἶχετο τοῦ ἔργου. Λέγει δὲ αὐτὸς ὁ Σύλλας ἐν
 τοῖς ὑπομνήμασι τὸν πρῶτον ἐπιβάντα τοῦ τείχους Μάρ-
 κον Ἀτήϊον ἀντιστάντος αὐτῷ πολεμίῳ δόντα πληγὴν 15
 ἐκ καταφορᾶς τῷ κράνι περικλάσαι τὸ ξίφος, οὐ μὴν
 ὑφίσθαι τῆς χώρας, ἀλλὰ μεῖναι καὶ κατασχεῖν. Κατε-
 λήφθη μὲν οὖν ἡ πόλις ἐκεῖθεν, ὥς Ἀθηναίων οἱ πρε-
 σβύτατοι διεμνημόνευον. Αὐτὸς δὲ Σύλλας τὸ μεταξὺ
 τῆς Πειραικῆς πύλης καὶ τῆς ἱερᾶς κατασκάψας καὶ συνο- 20
 κλύνας περὶ μέσας νύκτας εἰσῆλानτε φρικώδης ὑπὸ τε
 σάλπιγγι καὶ κέρασι πολλοῖς, ἀλαλαγμῷ καὶ κραυγῇ τῆς
 δυνάμεως ἔφ’ ἀρπαγὴν καὶ φόνον ἀφειμένης ὑπ’ αὐτοῦ
 καὶ φερομένης διὰ στενωπῶν ἐσπασμένοις τοῖς ξίφεσιν,
 ὥστε ἀριθμὸν μηδ’ ἓνα γενέσθαι τῶν ἀποσφαγέντων, ἀλλὰ 25
 τῷ τόπῳ τοῦ ῥυέντος αἵματος ἐτι νῦν μιτρεῖσθαι τὸ πλη-
 ρος. Ἄνευ γὰρ τῶν κατὰ τὴν ἄλλην πόλιν ἀναιρεθέντων
 ὁ περὶ τὴν ἀγορὰν φόνος ἐπέσχε πάντα τὸν ἐντὸς τοῦ Δι-
 πύλου Κεραμεικόν· πολλοῖς δὲ λέγεται καὶ διὰ πυλῶν
 κατακλύσαι τὸ προάστειον. Ἀλλὰ τῶν οὕτως ἀποθανόν- 30
 των, τοσούτων γενομένων, οὐκ ἐλάσσονες ἦσαν οἱ σφᾶς
 αὐτοὺς διαφθεύοντες οἰκτῶ καὶ πόθῳ τῆς πατρίδος ὥς

- ἀναιρεθησομένης. Τοῦτο γὰρ ἐπογνῶναι καὶ φοβηθῆναι
 τὴν σωτηρίαν ἐποίησε τοὺς βελτίστους, οὐδὲν ἐν τῷ
 Σύλλᾳ φιλάνθρωπον οὐδὲ μέτριον ἐλπίσαντας. Ἄλλο
 γὰρ τοῦτο μὲν Μειδίου καὶ Καλλιφῶντος τῶν φυγάδων
 5 δεομένων καὶ προκυλινδουμένων αὐτοῦ, τοῦτο δὲ τῶν
 συγκλητικῶν, ὅσοι συνεστράτευον, ἐξαιτουμένων τὴν
 πόλιν, αὐτὸς τε μεστὸς ὢν ἤδη τῆς τιμωρίας, ἐγκωμίων
 τι τῶν παλαιῶν Ἀθηναίων ὑπειπὼν ἔφη χαρίζεσθαι πολ-
 λοῖς μὲν ὀλίγους, ζῶντας δὲ τεθνηκόσιν. Ἐλεῖν δὲ τὰς
 10 Ἀθήνας αὐτὸς φησὶν ἐν τοῖς ὑπομνήμασι Μαρτίαις κα-
 λάνδαις, ἥτις ἡμέρα μάλιστα συμπίπτει τῇ νομηνίᾳ τοῦ
 Ἀνθιστηριῶνος μηνός, ἐν ᾗ κατὰ τύχην ὑπομνήματα
 πολλὰ τοῦ διὰ τὴν ἐπομβρίαν ὀλέθρου καὶ τῆς φθορᾶς
 ἐκείνης δρῶσιν, ὥς τότε καὶ περὶ τὸν χρόνον ἐκείνον μά-
 15 λιστα τοῦ κατακλυσμοῦ συμπεσόντος. Ἐαλωκότας δὲ τοῦ
 ἄστεος ὁ μὲν τύραννος εἰς τὴν ἀκρόπολιν καταφυγὼν
 ἐπολιορκεῖτο, Κουρίωνος ἐπὶ τούτῳ τεταγμένου καὶ χρό-
 νον ἐγκατεστήσας συχνὸν αὐτὸς ἑαυτὸν ἐνεχείρισε δῆψαι
 πεισθείς. Καὶ τὸ δαιμόνιον εὐθὺς ἐπεσήμηνε· τῆς γὰρ
 20 αὐτῆς ἡμέρας τε καὶ ὥρας ἐκείνῳ τε Κουρίων κατήγε, καὶ
 νεφῶν ἐξ αἰθρίας συνδραμόντων πλήθος ὀμβροῦ καταρ-
 ραγὲν ἐπλήρωσεν ὕδατος τὴν ἀκρόπολιν. Εἶχε δὲ καὶ τὴν
 Πειραιᾶ μετ' οὐ πολὺν χρόνον ὁ Σύλλας καὶ τὰ πλεῖστα
 κατέκαυσεν, ὃν ἦν καὶ ἡ Φίλωνος ὀπλοθήκη, θαυμαστὸν
 25 μενον ἔργον.

XV. Ἐν δὲ τούτῳ Ταξιάρχης ὁ Μιθριδάτου στρατηγός
 ἐκ Θράκης καὶ Μακεδονίας καταβεβηκὼς δέκα μυριάσι
 πεζῶν καὶ μυρίοις ἵππευσι καὶ τεθρίπποις ἐνενήκοντα
 ὄρεπανηφόροις ἐκάλει τὸν Ἀρχέλαον ἔτι ναυλοχοῦντα
 30 περὶ τὴν Μουνυχίαν καὶ μήτε τῆς θαλάττης βουλομενον
 ἀποστῆναι μήτε πρόθυμον ὄντα συμπλέεσθαι τοῖς Ῥω-
 μαίοις, ἀλλὰ χρονοτριβεῖν τὸν πόλεμον καὶ τὰς εὐπορίας

αὐτῶν ἀφαιρεῖν. Ἄ δὲ πολὺ μᾶλλον ἐκείνου συνορῶν ὁ
 Σύλλας ἀνέξευξεν εἰς Βοιωτίαν ἐκ χωρίων γλίσχρων καὶ
 μηδὲ ἐν εἰρήνῃ τρέφειν ἱκανῶν ὄντων. Καὶ τοῖς πολλοῖς
 ἰδόκει σφάλλεσθαι τὸν λογισμόν, ὅτι τὴν Ἀττικὴν τρα-
 χεῖαν οὖσαν καὶ δύσιππον ἀπολιπὼν ἐνέβαλεν ἑαυτὸν
 πεδιάσι καὶ ἀναπεπταμέναις ταῖς περὶ τὴν Βοιωτίαν χώ-
 ραις, ὁρῶν ἐν ἄρμασι καὶ ἵπποις τὴν βαρβαρικὴν οὖσαν
 ἄλκην. Ἀλλὰ φεύγων, ὥσπερ εἴρηται, λιμὸν καὶ σπάνιν
 ἠναγκάζετο διώκειν τὸν ἐκ τῆς μάχης κίνδυνον. Ἐτι δὲ
 Ὀρτησίος αὐτὸν ἐφόβει, στρατηγικὸς ἀνὴρ καὶ φιλόνοι- 10
 κος, ὃν ἐκ Φειταλίας ἄγοντα τῷ Σύλλᾳ δύναμιν ἐν τῇς
 στενοῖς οἱ βάρβαροι παρεφύλαττον. Διὰ ταῦτα μὲν εἰς
 τὴν Βοιωτίαν ἀνέξευξεν ὁ Σύλλας. Ὀρτησίον δὲ Κέφαρις,
 ἡμέτερος ὢν, ἐτέραις ὁδοῖς ψευδόμενος τοὺς βαρβάρους
 διὰ τοῦ Παρνασσοῦ κατήγευ ὑπ' αὐτὴν τὴν Τιθύραν, 15
 οὐπω τοσαύτην πόλιν οὖσαν, ὅση νῦν ἐστίν, ἀλλὰ φρού-
 ριον ἀπορροῇ κρημνῷ περικοπτόμενον, εἰς ὃ καὶ πάλαι
 ποτὲ Φωκέων οἱ Ξέρξην ἐπιόντα φεύγοντες ἀνεσκενά-
 σαντο καὶ διεσώθησαν. Ἐνταῦθα καταστρατοπεδεύσας
 Ὀρτησίος ἡμέρας μὲν ἀπεκρούσατο τοὺς πολεμίους, νύ- 20
 κτωρ δ' ἐπὶ Πατρωνίδα ταῖς δυσχωρίαις καταβὰς ἀπαν-
 τήσαντι τῷ Σύλλᾳ μετὰ τῆς δυνάμεως συνέμιξε.

XVI. Γενόμενοι δὲ κοινῇ καταλαμβάνονται βουνὸν
 ἐκ μέσων ἐστώτα τῶν Ἑλατικῶν πεδίων εὐγεων καὶ ἀμ-
 φιλαφῇ καὶ παρὰ τὴν ῥίξαν ὕδαρ ἔχοντα. Φιλοβοιωτὸς 25
 καλεῖται, καὶ τὴν φύσιν αὐτοῦ καὶ τὴν θέσιν ἐπαινεῖ
 θαυμασίως ὁ Σύλλας. Στρατοπεδεύσαντες δὲ παντάπα-
 σιν ὀλίγοι τοῖς πολεμίους κατεφάνησαν. ἱππεῖς μὲν γάρ
 οὐ πλείους πεντακοσίων καὶ χιλίων ἐγένοντο, πεζοὶ δὲ
 πεντακισχιλίων καὶ μυρίων ἐλάττους. Ὅθεν ἐκβιασάμε- 30
 νοι τὸν Ἀρχέλαον οἱ λοιποὶ στρατηγοὶ καὶ παρατάξαντες
 τὴν δύναμιν, ἐνέπλησαν ἵππων, ἁρμάτων, ἀσπίδων, θυ-

- ρεῶν τὸ πεδίον. Τὴν δὲ κραυγὴν καὶ ἀλαλαγμὸν οὐκ ἔστεγεν ὁ ἄνθρωπος ἐθνῶν τοσούτων ἅμα καθισταμένων ἐν τάξει. Ἦν δὲ ἅμα καὶ τὸ κομπῶδες καὶ σοβαρὸν αὐτῶν τῆς πολυτελείας οὐκ ἄργον οὐδὲ ἄχρηστον εἰς ἐκπληξιν, ἅλλ' αἵ τε μαρμαρυγαὶ τῶν ὅπλων ἡσκημένων χρυσῷ τε καὶ ἀργύρῳ διαπρεπῶς, αἱ τε βαφαὶ τῶν Μηδικῶν καὶ Σκυθικῶν χιτῶνων ἀναμειγμένα χαλκῷ καὶ σιδήρῳ λάμποντι πυροειδῇ καὶ φοβεράν ἐν τῷ σαλεύεσθαι καὶ διαφρέεσθαι προσέβαλον ὕψιν, ὥστε τοὺς Ῥωμαίους ὑπὸ τὸν χάρακα συστέλλειν ἑαυτοὺς καὶ τὸν Σύλλαν μηδὲν λόγῳ τὸ θάμβος αὐτῶν ἀφελεῖν δυνάμενοι, βιάζεσθαι τε ἀποδιδράσκοντας οὐ βουλόμενοι, ἡσυχίαν ἄγειν καὶ φέρειν βαρέως ἐφυβρίζοντας ὁρῶντα κομπασμῷ καὶ γέλῳ τοὺς βαρβάρους. Ὁνησε μέντοι τοῦτο μάλιστα πάντων αὐτόν. Οἱ γὰρ ἐναντίοι καταφρονήσαντες ἐτρέποντο πρὸς ἀταξίαν πολλήν, οὐδὲ ἄλλως ὑπήκοοι τῶν στρατηγῶν διὰ πολυαρχίαν ὄντες· [καὶ *] ὀλίγοι μὲν ἐν τῷ χάρακι διεκαρτέρουσι, ὁ δὲ πλεῖστος ὄχλος ἀρπαγαῖς καὶ πορθήμασι δελεαζόμενος ὁδὸν ἡμερῶν πολλῶν ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου διεσπείρετο. Καὶ τὴν τε τῶν Πανοπέων πόλιν ἐκκόψαι λέγονται καὶ τὴν Λεβαδέων διαρπάσαι καὶ συλῆσαι τὸ μαντεῖον, οὐδενὸς στρατηγοῦ πρόσταγμα δόντος. Ὁ δὲ Σύλλας, ἐν ὁμασιν αὐτοῦ πόλεων ἀπολυμένων, δυσσενασχετῶν καὶ λυπούμενος οὐκ εἶα τοὺς στρατιώτας σχολάζειν, ἀλλὰ προσάγων αὐτοὺς ἡνάγκαζε τὸν τε Κηφισὸν ἐκ τοῦ θεΐθρου παρατρέπειν καὶ τάφρους ὀρύσσειν, ἀνάπαυλιν οὐδενὶ διδούς καὶ τῶν ἐνδιδόντων ἀπαραίτητος ἐφεστὼς κολαστής, ὅπως ἀπαγορεύσαντες πρὸς τὰ ἔργα διὰ τὸν πόνον ἀσπάσανται τὸν κίνδυνον.
- 30 Ὁ καὶ συνέβη. Τρίτην γὰρ ἡμέραν ἐργαζόμενοι τὸν Σύλλα παρεξιόντος ἐδέοντο μετὰ κραυγῆς ἄγειν ἐπὶ ταῖς πολεμίους. Ὁ δὲ οὐ μάχεσθαι βουλομένῳ, ἀλλὰ μὴ βου-

λομένων πονεῖν ἔφησεν εἶναι τὸν λόγον· αἱ δὲ ὄντως
 ἔχουσιν ἀγωνιστικῶς, ἐκέλευσεν ἤδη μετὰ τῶν ὀπλῶν
 ἔλθειν ἐκεῖσε, δεῖξας αὐτοῖς τὴν πρότερον μὲν γενομένην
 ἀκρόπολιν τῶν Παραποταμίων, τότε δὲ ἀνηρημένης τῆς
 πόλεως λόφος ἐλείπετο περὶ πόδης, καὶ περίκρημνος τοῦ 5
 Ἡδυλίου διωρισμένος ὄρους ὅσον ὁ Ἄσσος ἐπέχει ῥίῳ,
 εἴτα συμπίπτων ὑπὸ τὴν ῥίξαν αὐτὴν τῷ Κηφισῷ καὶ
 συνεκτραχυνόμενος ὀχυρὰν ἐν στρατοπεδεῦσαι τὴν ἀκρὰν
 ποιεῖ. Διὸ καὶ τοὺς χαλκᾶσπιδας ὁρῶν τῶν πολέμιον
 ὄθουμένους ἐπ' αὐτὴν ὁ Σύλλας ἐβούλετο φθῆναι κα- 10
 ταλαβῶν τὸν τόπον· καὶ κατέλαβε χρησάμενος τοῖς στρα-
 τιώταις προθύμοις. Ἐπεὶ δὲ ἀποκρουσθεὶς ἐκείθεν ὁ Ἀρ-
 χέλαος ὤρμησεν ἐπὶ τὴν Χαιρωνεῖαν, οἱ δὲ συστρατευ-
 σάμενοι τῶν Χαιρωνέων ἐδίοντο τοῦ Σύλλα μὴ προέσθαι
 τὴν πόλιν, ἐκπέμπει τῶν χιλιάρχων ἓνα Γαβίνιον μετὰ 15
 τάγματος ἑνὸς καὶ τοὺς Χαιρωνεῖς ἀφίησι, βουλευθέντες
 μὲν, οὐ μὴν δυνηθέντας φθῆναι τὸν Γαβίνιον. Οὕτως ἦν
 ἀγαθὸς καὶ προθυμότερος εἰς τὸ σῶσαι τὸν σωθῆναι δεο-
 μένων. Ὁ δὲ Ἰόβας οὐ Γαβίνιον φησὶ πεμφθῆναι, ἀλλὰ
 Ἐρίκιον. Ἡ μὲν οὖν πόλις ἡμῶν παρα τοσοῦτον ἐξέφυγε 20
 τὸν κίνδυνον.

XVII. Ἐκ δὲ Ασβαδεῖας καὶ τοῦ Τροφωνίου φῆμαί τε
 λησται καὶ νικηφόρα μαντεύματα τοῖς Ῥωμαίοις ἐξε-
 πέμποντο. Περὶ ὧν οἱ μὲν ἐπιχώριοι πλείονα λέγουσιν·
 ὡς δὲ Σύλλας αὐτὸς ἐν δεκάτῳ τῶν ὑπομνημάτων γέ- 25
 γραφε, Κόλντος Τίτιος, οὐκ ἀφανὴς ἀνὴρ τῶν ἐν τῇ Ἑλ-
 λάδι πραγματευομένων, ἦκε πρὸς αὐτὸν ἡδὴ τὴν ἐν Χαι-
 ρωνείᾳ νενικηκότα μάχην ἀπαγγέλλων, ὅτι καὶ δευτέραν
 ὁ Τροφωνίος αὐτόθι μάχην καὶ νίκην προσημαίνει ἐν τῷ
 ὀλίγῳ χρόνῳ. Μετὰ δὲ τοῦτον ἀνὴρ τῶν ἐν τάξει στρα- 30
 τευομένων ὄνομα Σαλουήνιος ἀνήνεγκε παρὰ τοῦ θισοῦ
 τέλος οἶον αἱ κατὰ τὴν Ἰταλίαν πράξεις ἐμελλον εἶναι.

Ἀμφοτέρω δὲ ταῦτ' ἀπερὶ τῆς ὁμοφῆς ἔφραζον· τῷ γὰρ
 Ὀλυμπίῳ Αἰὶ καὶ τὸ κάλλος καὶ τὸ μέγεθος παραπλήσιον
 ἰδεῖν ἔφρασαν. Ἐπειδὴ δὲ διέβη τὸν Ἄσσον ὁ Σύλλας, πα-
 ρελθὼν ὑπὸ τὸ Ἡδύλιον τῷ Ἀρχελαῷ παρεστρατοπέ-
 5 ἔειπεν, βεβλημένῳ χάρακα καρτερόν ἐν μέσῳ τοῦ Ἀσσι-
 οῦ καὶ τοῦ Ἡδυλίου πρὸς τοῖς λεγομένοις Ἀσσίοις. Ὁ
 μὲντοι τόπος, ἐν ᾧ κατεσκήνωσεν, ἔχει νῦν Ἀρχέλαον
 ἀπ' ἐκείνου καλεῖται. Διαλιπὼν δὲ μίαν ἡμέραν ὁ Σύλ-
 λας Μουρῆναν μὲν ἔχοντα τάγμα καὶ σπείρας δύο πρὸς
 10 τὸ τοῖς πολεμίοις ἐνοχλῆσαι παρεταττομένοις ἀπέλιπεν,
 αὐτὸς δὲ παρὰ τὸν Κηφισὸν ἐσφαγιάζετο, καὶ τῶν ἐερῶν
 γενομένων ἐχώρει πρὸς τὴν Χαιρώνειαν, ἀναληψόμενός
 τε τὴν αὐτόθι στρατιάν καὶ κατοφόμενος τὸ καλούμενον
 Θούριον ὑπὸ τῶν πολεμίων προκατειλημμένον. Ἔστι δὲ
 15 κορυφὴ τραχεῖα καὶ στροβιλῶδες ὄρος, ὃ καλοῦμεν Ὀρ-
 θόπαρον, ὑπὸ δὲ αὐτὸ τὸ πνεῦμα τοῦ Μόλου καὶ Θου-
 ρίου νεῶς Ἀπόλλωνος. Ὡνόμασται δὲ ὁ θεὸς ἀπὸ Θου-
 ροῦς, τῆς Χαιρώνος μητρός, ὃν οἰκιστὴν γεγονέναι τῆς
 Χαιρωνείας ἱστοροῦσιν. Οἱ δὲ φασὶ τὴν Κάδμῳ δοθεῖ-
 20 σαι ὑπὸ τοῦ Πυθίου καθηγεμόνα βοῦν ἐκεῖ φανῆναι καὶ
 τὸν τόπον ἀπ' αὐτῆς οὕτω προσαγορευθῆναι· θῶρ γὰρ
 οἱ Φοῖνικες τὴν βοῦν καλοῦσι. Προσιόντος δὲ τοῦ Σύλλου
 πρὸς τὴν Χαιρώνειαν ὁ τεταγμένος ἐν τῇ πόλει χιλιάρχος
 ἐξωπλισμένους ἄγων τοὺς στρατιώτας, ἀπήντησε στίφει
 25 ναν δάφνης κομίζων. Ὡς δὲ δεξάμενος ἠσπάσατο τοὺς
 στρατιώτας καὶ παρώρμησε πρὸς τὸν κίνδυνον, ἐντυγ-
 χάνουσιν αὐτῷ δύο τῶν Χαιρωνέων ἄνδρες, Ὁμολόχης
 καὶ Ἀναξίδαμος, ὑφιστάμενοι τοὺς τὸ Θούριον κατε-
 σχόντας ἐκκόψειν ὀλίγους στρατιώτας παρ' ἐκείνου λα-
 30 βόντες· ἄτραπὸν γὰρ εἶναι τοῖς βαρβάροις ἄδηλον ἀπὸ
 τοῦ καλουμένου Πετράχου παρὰ τὸ Μουσεῖον ἐπὶ τῷ
 Θούριον ὑπὲρ κεφαλῆς ἔχουσαν, ἣ πορευθέντες οὐ χαλ-

πῶς ἐπιπεσεῖσθαι καὶ καταλεύσειν ἄνωθεν αὐτοὺς ἢ αν-
 ῳσειν εἰς τὸ πεδίον. Τοῦ δὲ Γαβινίου τοῖς ἀνδράσι μαρ-
 τυρήσαντος ἀνδρείαν καὶ πίστιν, ἐκέλευσεν ἐπιχειρεῖν ὁ
 Σύλλας· αὐτὸς δὲ συνέταττε τὴν φάλαγγα καὶ διένειμε
 τοὺς ἱππότες ἐπὶ κέρως ἑκατέρου, τὸ δεξιὸν αὐτὸς ἔχων, 5
 τὸ δ' εὐώνυμον ἀποδοὺς Μουρήνα. Γάλλας δὲ καὶ Ὀρ-
 τήσιος οἱ πρὶς βενταὶ σπείρας ἐπιτάκτους ἔχοντες ἔσχα-
 τοι παρενέβαλον ἐπὶ τῶν ἄκρων φύλακες πρὸς τὰς κυ-
 κλώσεις· ἑωρῶντο γὰρ οἱ πολέμοι κατασκευαζόντες ἱπ-
 πεῦσι πολλοῖς καὶ ψιλοῖς ποδώκεσιν εἰς ἐπιστροφὴν τὸ 10
 κέρως εὐκαμπὲς καὶ κοῦφον, ὥς μακρὰν ἀνάξοντες καὶ κυ-
 κλωσόμενοι τοὺς Ῥωμαίους.

XVIII. Ἐν δὲ τούτῳ τῶν Χαιρωνέων Ἐρίκιον ἄρχοντα
 παρὰ τοῦ Σύλλα λαβόντων καὶ περιελθόντων ἀδήλως τὸ
 Θούριον, εἶτα ἐπιφανέντων, θόρυβος ἦν πολὺς καὶ φυγὴ 15
 τῶν βαρβάρων καὶ φόρος ὑπ' ἑλλήνων ὁ πλεῖστος. Οὐ
 γὰρ ὑπέμειναν, ἀλλὰ κατὰ πρηνοῦς φερόμενοι τοῖς τε
 δόρασι περιέπιπτον αὐτοὶ τοῖς ἑαυτῶν καὶ κατεκρήμνι-
 ζον ὠθοῦντες ἑλλήλους, ἄνωθεν ἐπικειμένων τῶν πολε-
 μίων καὶ τὰ γυμνὰ παιόντων, ὥστε τρισχιλίους πεσεῖν 20
 περὶ τὸ Θούριον. Τῶν δὲ φευγόντων τοὺς μὲν εἰς τάξιν
 ἤδη καθεστὼς ὁ Μουρήνας ἀπετέμνετο καὶ διέφθειρεν
 ὑπαντιάζων, οἱ δὲ ὥσάμενοι πρὸς τὸ φίλιον στρατόπεδον
 καὶ τῇ φάλαγγι φύρδην ἔμπεσόντες ἀνέπλησαν δέους καὶ
 ταραχῆς τὸ πλεῖστον μέρος, καὶ διατριβὴν τοῖς στρατηγοῖς 25
 ἐνεποίησαν οὐχ ἥκιστα βλάβασαν αὐτοὺς. Ὅξείως γὰρ ὁ
 Σύλλας ταρασσομένοις ἐπαγαγὼν καὶ τὸ μέσον διάστημα
 τῷ τάχει συνελὼν ἀφείλετο τὴν τῶν ὀρεπανηφόρων ἐνερ-
 γειαν. Ἐρωταὶ γὰρ μάλιστα μήκει ὁρόμου σφοδρότητα
 καὶ ῥύμην τῇ διεξελάσει διδόντος, αἱ δὲ ἐκ βραχέος ἀφέ- 30
 σεις ἄπρακτοι καὶ ἀμβλεῖαι, καθάπερ βελῶν τάσιν οὐ
 λαβόντων. Ὁ δὲ καὶ τότε τοῖς βαρβάροις ἀπήντα· καὶ

- τὰ πρῶτα τῶν ἁρμάτων ἀργῶς ἐξελαυνόμενα καὶ προσ-
πίπτοντα νωθρῶς ἐκκρούσαντες οἱ Ῥωμαῖοι μετὰ κρο-
του καὶ γέλωτος ἄλλα ἤτουν, ὥσπερ εἰώθασιν ἐν ταῖς
θεατρικαῖς ἵπποδρομίαις. Τούντεϋθεν αἱ παλαιὰ δυνάμεις
5 συνερράγησαν, τῶν μὲν βαρβάρων προβαλλομένων τὰς
σαρίσας μακρὰς καὶ πειρωμένων τῷ συνασπισμῷ τὴν φά-
λαγγα διατηρεῖν ἐν τάξει, τῶν δὲ Ῥωμαίων τοὺς μὲν ὑπ-
σοὺς αὐτοῦ καταβαλόντων, σπασαμένων δὲ τὰς μαχαίρας
καὶ παρακρουομένων τὰς σαρίσας, ὡς τάχιστα προσμί-
10 ξειαν αὐτοῖς δι' ὄργην. Προτεταγμένους γὰρ ἐώρων τῶν
πολεμίων μυρόλους καὶ πεντακισχιλλοὺς θεράποντας, οὓς
ἐκ τῶν πόλεων κηρύγμασιν ἐλευθεροῦντες οἱ βασιλεῖς
στρατηγοὶ κατελόχιζον εἰς τοὺς ὀπλίτας. Καὶ τις ἐκατον-
τάρχης λέγεται Ῥωμαῖος εἰπεῖν, ὡς ἐν Κρονίοις μόνον
15 εἰδέειν τῆς παρρησίας δούλους μετέχοντας. Τούτους μὲν
οὖν διὰ βάρους καὶ πυκνότητος βραδύως ἐξωθούμενους ὑπὸ
τῶν ὀπλιτῶν καὶ παρὰ φύσιν μένειν τολμῶντας αἱ τε βε-
λοσφενδόναί καὶ οἱ γρόσφοι, χρωμένων ἀφειδῶς τῶν κα-
τόπιν Ῥωμαίων, ἀπέστρεφον καὶ συνετάρατταν.
- 20 XIX. Ἀρχελαῦον δὲ τὸ δεξιὸν κέρας εἰς κύκλωσιν ἀνά-
γοντος Ὀρτήσιος ἐφῆκε τὰς σπείρας δρόμῳ προσφερομέ-
νας ὡς ἐμβαλῶν πλαγίοις. Ἐπιστρέψαντος δὲ ταχέως
ἐκείνου τοὺς περὶ αὐτὸν ἵππεις δισχιλλοὺς, ἐκθλιβόμενος
ὑπὸ πλήθους προσεστέλλετο τοῖς ὀρεινοῖς, κατὰ μικρὸν
25 ἀπορρηγνύμενος τῆς φάλαγγος καὶ περιλαμβανόμενος
ὑπὸ τῶν πολεμίων. Πυθόμενος δὲ ὁ Σύλλας ἀπὸ τοῦ δε-
ξιοῦ μῆπω συμπεπτωκότος εἰς μάχην ἐδίωκε βοηθῶν.
Ἀρχέλαος δὲ τῷ κονιορτῷ τῆς ἐλάσεως ὅπερ ἦν τεκμηρί-
30 ὡρμησεν ὅθεν ὁ Σύλλας πρὸς τὸ δεξιόν, ὡς ἔρημον ἄρ-
χοντος αἰρήσων. Ἄμα δὲ καὶ Μουρήνα Ταξίλης ἐπῆρ-
τοὺς χαλκάσπιδας, ὥστε τῆς κραυγῆς διχόθεν φερομένης

καὶ τῶν ὁρῶν ἀνταποδιδόντων τὴν περιήχησιν ἐπιστή-
 σαντα τὸν Σύλλαν διαπορεῖν, ὁποτέρῳσε χορὴ προσγενέ-
 σθαι. Δόξαν δὲ τὴν ἑαυτοῦ τάξιν ἀναλαμβάνειν, Μου-
 ρήνα μὲν ἀρωγὸν ἐπεμψεν Ὀρτήσιον ἔχοντα τέσσαρας
 σπείρας, αὐτὸς δὲ τὴν πέμπτην ἐπισθαι κελεύσας ἐπὶ τὸ
 δεξιὸν ἡπείγετο καὶ καθ' ἑαυτὸ μὲν ἀξιωμαχῶς ἦδη τῷ
 Ἀρχελάῳ συνεστηκός, ἐκείνου δὲ ἐπιφανέντος παντάπα-
 σιν ἔξεβιάσαντο, καὶ κρατήσαντες ἐδίωκον πρὸς τε τὸν
 ποταμὸν καὶ τὸ Ἀκόντιον ὄρος προτραπάδην φεύγοντας.
 Οὐ μὲν ὅ γε Σύλλας ἡμέλησε Μουρήνα κινδυνεύοντος, 10
 ἀλλὰ ὠρμήσε τοῖς ἐκεῖ βοηθεῖν· ἰδὼν δὲ νικῶντας, τότε
 τῆς διώξεως μετέτρεχε. Πολλοὶ μὲν οὖν ἐν τῷ πεδίῳ τῶν
 βαρβάρων ἀνηροῦντο, πλεῖστοι δὲ τῷ χάρακι προσφερό-
 μενοι κατεκόπησαν, ὥστε μυρίους διαπεσεῖν εἰς Χαλκίδα
 μύρους ἀπὸ τοσοῦτων μυριάδων. Ὁ δὲ Σύλλας λέγει τέσ- 15
 σαρὰς καὶ δέκα ἐπιζητήσαι τῶν αὐτοῦ στρατιωτῶν, λίτα
 καὶ τούτων δύο πρὸς τὴν ἐσπέραν παραγενέσθαι. Διὸ
 καὶ τοῖς τροπαίοις ἐπέγραψεν Ἀθῆναι καὶ Νίκην καὶ Ἀφρο-
 δίτην, ὥς οὐχ ἥττον εὐτυχίᾳ κατορθώσας ἢ δεινότητι καὶ
 δυνάμει τὸν πόλεμον. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν τὸ τρόπαιον 20
 ἔστηκε τῆς πεδιάδος μάχης ἢ πρῶτον ἐνέκλιναν οἱ περὶ
 Ἀρχέλαον μέχρι παρὰ τὸ Μόλου ρεῖθρον, ἕτερον δὲ ἐστὶ
 τοῦ Θουρίου κατὰ κορυφὴν βεβηκὸς ἐπὶ τῇ κυκλώσει τῶν
 βαρβάρων, γράμμασιν Ἑλληνικοῖς ἐπισημαῖνον Ὁμολό-
 χον καὶ Ἀναξίδαμον ἀριστεῖς. Ταύτης τὰ ἐπινίκια τῆς 25
 μάχης ἦγεν ἐν Θήβαις περὶ τὴν Οἰδιπόδειον κρήνην κα-
 τασκευάσας θυμέλην. Οἱ δὲ κρίνοντες ἦσαν Ἕλληνες ἐκ
 τῶν ἄλλων ἀνακεκλημένοι πόλεων, ἐπεὶ πρὸς γε Θηβαί-
 ονς ἀδιαλλάκτως εἶχε, καὶ τῆς χώρας αὐτῶν ἀποτεμόμε-
 νος τὴν ἡμίσειαν τῷ Πυθίῳ καὶ τῷ Ὀλυμπίῳ καθιέρωσεν 30
 ἐκ τῶν προσόδων κελεύσας ἀποδίδοσθαι τὰ χρήματα τοῖς
 θεοῖς ἅπερ αὐτὸς εἰλήφει.

XX. Μετὰ ταῦτα πυνθανόμενος Φλάκκον ἀπὸ τῆς
 ἐναντίας στάσεως ὑπατον ἡρημένον διαπερᾶν τὸν Ἴόνιον
 μετὰ δυνάμεως, λόγῳ μὲν ἐπὶ Μιθριδάτην, ἔργῳ δὲ ἐπὶ
 ἐκείνῳ αὐτόν, ὥρμησεν ἐπὶ Θετταλίας ὡς ἀπαντήσων.
 5 Γενομένῳ δὲ αὐτῷ περὶ πόλιν Μελίτειαν ἀφικνούντο
 πολλαχόθεν ἀγγελίαι πορθεῖσθαι τὰ κατόπιν αὐτοῖς οὐκ
 ἐλάττωι στρατιᾷ βασιλικῇ τῆς πρότερον. Δορυλάος γάρ
 εἰς Χαλκίδα καταχθείς παρασκευῇ νεῶν πολλῇ, ἐν αἷς
 ἦγεν ὀκτὼ μυριάδας ἡσκημένους καὶ συντεταγμένους ἄρι-
 10 στα δὴ τῆς Μιθριδατικῆς στρατιᾶς, εὐθύς εἰς Βοιωτίαν
 ἐνέβαλε καὶ κατείχε τὴν χώραν, προθυμοῦμενος εἰς μά-
 χην ἐπισπᾶσθαι τὸν Σύλλαν, οὐ προσέχων Ἀρχελάῳ
 διακωλύοντι καὶ λόγον περὶ τῆς προτέρας μάχης διαδι-
 15 ρεῖν. Οὐ μὴν ἀλλὰ ὁ Σύλλας ταχέως ὑποστρέψας ἀπέ-
 δεῖξε τῷ Δορυλάῳ τὸν Ἀρχέλαον ἄνδρα φρόνιμον καὶ
 τῆς Ῥωμαίων ἐμπειρότατον ἀρετῆς, ὥστε μικρὰ αὐτόν
 τῷ Σύλλᾳ περὶ τὸ Τιλφώσσιον ἐμπεσόντα πρῶτον εἶναι
 τῶν οὐκ ἀξιούντων κρίνεσθαι διὰ μάχης, ἀλλὰ δαπάναις
 20 καὶ χρόνῳ τριβεῖν τὸν πόλεμον. Ὅμως δὲ θάρσος τι τῷ
 Ἀρχελάῳ παρείχεν ὁ πρὸς Ὀρχομενῷ τόπος, ἐν ᾧ κατε-
 στρατοπέδευσαν, εὐφυνέστατος ὢν ἱπποκρατοῦσιν ἐνα-
 γωνίσασθαι. Τῶν γὰρ Βοιωτίων πεδίων ὃ τί πέρ ἴδεν
 κάλλιστον καὶ μέγιστον, τοῦτο τῆς Ὀρχομενίων ἐξηρτη-
 25 μένον πόλεως ὁμαλὸν ἀναπέπταται καὶ ἄδενδρον ἄχρὶ τῶν
 ἐλῶν, ἐν οἷς ὁ Μέλας καταναλίσκεται ποταμὸς, ἀνατέλλων
 μὲν ὑπὸ τὴν πόλιν τῶν Ὀρχομενίων πολὺς καὶ πλωτὸς
 ἐν πηγᾷς μόνος τῶν Ἑλληνικῶν ποταμῶν, αὐξόμενος δὲ
 ὑπὸ τροπᾷς θερινάς, ὥσπερ ὁ Νεῖλος, καὶ φέρων ὅμοια
 30 τοῖς ἐκεῖ τὰ φνόμενα, πλὴν ἄκαρπα καὶ ἀναυξή. Πόρρω
 δὲ οὐ πρόεισιν, ἀλλὰ τὸ μὲν πλείστον εὐθύς εἰς λίμνας
 τυφλὰς καὶ ἐλώδεις ἀφανίζεται, μέρος δὲ οὐ πολὺ τῷ Κη-

φισῶ συμμίσγυνται, περὶ ὃν μάλιστα τόπον ἡ λίμνη δοκεῖ τὸν ἀνλητικὸν ἐκφέρειν κάλαμον.

XXI. Ἐπεὶ δὲ ἐγγὺς κατεστρατοπέδενσαν, ὁ μὲν Ἀρχελάος ἡσύχαζεν, ὁ δὲ Σύλλας ὥρνυτε τάφρους ἐκατέρωθεν, ὅπως, εἰ δύναιτο, τῶν στερεῶν καὶ ἱππασίμων ἀπο-
 5 τεμόμενος τοὺς πολεμίους ὥσειεν εἰς τὰ ἔλη. Τῶν δὲ οὐκ ἀνασχομένων, ἀλλ' ὥς ἀφείθησαν ὑπὸ τῶν στρατηγῶν, ἐντόνως καὶ θύδην ἐλευνοντων, οὐ μόνον οἱ περὶ τὰ ἐργα τοῦ Σύλλα διεσκεδάσθησαν, ἀλλὰ καὶ τοῦ παρατεταγμέ-
 10 νου συνεχύθη τὸ πλεῖστον φυγόντος. Ἐνθα δὲ Σύλλας αὐτὸς ἀποπηδήσας τοῦ ἵππου καὶ σημεῖον ἀναρπάσας ὥδεῖτο διὰ τῶν φευγόντων εἰς τοὺς πολεμίους, βοῶν, Ἐμοὶ μὲν ἐνταῦθά που καλόν, ὧ Ῥωμαῖοι, τελευταῖν,
 15 ὑμεῖς δὲ τοῖς πυνθανομένοις, ποῦ προδεδώκατε τὸν ἀντοκράτορα, μεμνημένοι φράζειν, ὥς ἐν Ὁρχομενῶ. Τούτους τε δὴ τὸ ῥητὸν ἐπέστρεψε, καὶ τῶν ἐπὶ τοῦ δεξι-
 20 οῦ κέρως σπειρῶν δύο προσεβοήθησαν, ἃς ἐπαγαγὼν τρέπεται τοὺς πολεμίους. Ἀναγαγὼν δὲ μικρὸν ὀπίσω καὶ δοὺς ἄριστον αὐτοῖς, αὐθις ἀπετάφρευε τὸν χάρακα τῶν πολεμίων. Οἱ δὲ αὐθις ἐν τάξει μᾶλλον ἢ πρότερον
 25 προσεφέροντο. Καὶ Διογένης μὲν ὁ τῆς Ἀρχελάου γυναικὸς υἱὸς ἀριστεύων ἐπὶ τοῦ δεξιῦ περιόπτως ἔπασεν, οἱ δὲ τοξόται, τῶν Ῥωμαίων ἐκβιαζομένων, οὐκ ἔχοντες ἀναστροφὴν ἀθρόοις τοῖς ὀιστοῖς ἐκ χειρὸς ὥσπερ ξίφεσι παλόντες ἀνέκοπτον αὐτοὺς, τέλος δὲ κατακλεισθέντες
 30 εἰς τὸν χάρακα μοχθηρῶς ὑπὸ τραυμάτων καὶ φόρου διενυκτέρευσαν. Ἡμέρας δὲ πάλιν τῷ χάρακι τοὺς στρατιώτας προσαγαγὼν ὁ Σύλλας ἀπετάφρευεν. Ἐξεληθόν-
 35 τας δὲ τοὺς πολλοὺς ὥς ἐπὶ μάχην συμβαλὼν τρέπεται, καὶ πρὸς τὸν ἐκείνων φόβον οὐδενὸς μένοντος αἶρετ' ἀπὸ κράτος τὸ στρατόπεδον. Καὶ κατέπλησαν ἀποθνήσκοντες αἵματος τὰ ἔλη καὶ νεκρῶν τὴν λίμνην, ὥστε μέχρι νῦν

πολλὰ βαρβαρικά τόξα καὶ κράνη καὶ θωράκων σπάσματα
σιδηρῶν καὶ μαχαίρας ἐμβεβαπτισμένας τοῖς τέλμασιν
εὐρίσκεσθαι, σχεδὸν ἐτῶν διακοσίων ἀπὸ τῆς μάχης ἐκεί-
νης διαγεγονότων. Τὰ μὲν οὖν περὶ Χαιρώνειας καὶ πρὸς
5 Ὀρχομενῶ τοιαῦτα λέγεται γενέσθαι.

XXII. Κίρνα δὲ καὶ Κάθρωνος ἐν Ῥώμῃ τοῖς ἐπιφα-
νεστάτοις ἀνδράσι χρωμένων παρανόμως καὶ βιαίως, πολ-
λοὶ τὴν τυραννίδα φεύγοντες ὥσπερ εἰς λιμένα τοῦ Σύλλου
τὸ στρατόπεδον κατεφέροντο, καὶ περὶ αὐτὸν ὀλίγον χρό-
10 νου σχῆμα βουλῆς ἐγερόναι. Καὶ Μετέλλα μόλις διακλέ-
ψασα ἐαυτὴν καὶ τοὺς παῖδας, ἦκεν ἀγγέλλουσα τὴν οἰκίαν
αὐτοῦ καὶ τὰς ἐπαύλεις ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν ἐμπερησθαι
καὶ δεομένη τοῖς οἰκοὶ βοηθεῖν. Ἀπορομένῳ δ' αὐτῇ
καὶ μῆτι τῆς πατρίδος ἀμειβεῖν ὑπομένοντι κακουμένης
15 μῆτε, ὅπως ἄπεισιν ἀτελὲς λιπῶν τοσοῦτον ἔργον, τὸν
Μιθριδατικὸν πόλεμον, ἐπιννοοῦντι, παραγίνεται Ἀθλια-
κὸς ἔμπορος Ἀρχελάος, ἐλπίδας τινὰς καὶ λόγους κρούφα
παρὰ τοῦ βασιλικοῦ κομίζων Ἀρχελάου. Καὶ τὸ πρῶγμα
Σύλλας οὕτως ἡγάπησεν, ὥστε αὐτὸς εἰς λόγους σπεύ-
20 σαι τῷ Ἀρχελάῳ συνελθεῖν· καὶ συνῆλθον ἐπὶ θαλάττῃ
περὶ Ἀήλιον, οὗ τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνός ἐστιν. Ἀρχε-
μένου δὲ τοῦ Ἀρχελάου διαλέγεσθαι, καὶ τὸν Σύλλαν
ἀξιούντος ἀφέντα τὴν Ἀσίαν καὶ τὸν Πόντον ἐπὶ τὸν ἐν
Ῥώμῃ πόλεμον πλεῖν, χρήματα λαβόντα καὶ τριήρεις καὶ
25 δύναμιν, ὅσῃν βούλοιο παρὰ τοῦ βασιλέως, ὑπολαβὼν ὁ
Σύλλας Μιθριδάτου μὲν ἀμειβεῖν ἐκέλευεν, αὐτὸν δὲ βα-
σιλεύειν ἀντ' ἐκείνου σύμμαχον Ῥωμαίων γενόμενον καὶ
παραδόντα τὰς ναῦς. Ἀφοσιουμένου δὲ τοῦ Ἀρχελάου
τὴν προδοσίαν, „Εἰτα“ ἔφη „σὺ μὲν, ὦ Ἀρχέλαε, Καππα-
30 δόκης ὢν καὶ βαρβάρου βασιλέως δοῦλος, εἰ δὲ βούλει,
φίλος, οὐχ ὑπομένεις ἐπὶ τηλικούτοις ἀγαθοῖς τὸ αἰ-
σχρὸν, ἐμοὶ δὲ ἡγεμόνι Ῥωμαίων ὄντι καὶ Σύλλα τολμᾷς

διαλέγῃσθαι περὶ προδοσίας, ὥσπερ οὐκ ἐκείνος ὦν Ἀρχέλαος, ὁ φυγὼν μὲν ἐκ Χαιρωνείας ὀλιγοστὸς ἀπὸ μυριάδων δυοκαίδεκα, κρυφθεὶς δὲ δύο ἡμέρας ἐν τοῖς Ὀρχομενίων ἔλσειν, ἄρατον δὲ τὴν Βοιωτίαν ὑπὸ νεκρῶν πλῆθους ἀπολελοιπώς; Ἐκ τούτου μεταβαλὼν ὁ Ἀρχέλαος καὶ προσκυνήσας ἐδεῖτο παύσασθαι τοῦ πολέμου καὶ διαλλαγῆναι πρὸς τὸν Μιθριδάτην. Λεξαμένου δὲ τοῦ Σύλλα τὴν πρόκλησιν ἐγένοντο συνθήκαι, Μιθριδάτην μὲν Ἀσίαν ἀφείναι καὶ Παφλαγονίαν, ἐκστήναι δὲ Βιθυνίας Νικομήδει, Καππαδοκίας Ἀριοβαρζάνη, καταβαλεῖν δὲ Ῥωμαίοις δισχίλια τάλαντα καὶ δοῦναι ναῦς ἑβδομήκοντα χαλκήρεας μετὰ τῆς οἰκείας παρασκευῆς, Σύλλα δὲ ἐκείνῳ τὴν τε ἄλλην ἀρχὴν βεβαιοῦν καὶ σύμμαχον Ῥωμαίων ψηφίσεσθαι.

XXIII. Τούτων ὁμολογηθέντων ἀναστρέψας ἐβάρδιξε διὰ Θερραλίας καὶ Μακεδονίας ἐπὶ τὸν Ἑλλήσποντον, ἔχων μετ' αὐτοῦ τὸν Ἀρχέλαον ἐν τιμῇ. Καὶ νοσήσαντος ἐπισηπάλως περὶ Ἀφρυσσαν ἐπιστήσας τὴν πορείαν, ὡς ἐνὸς τῶν ὑπ' αὐτὸν ἡγεμόνων καὶ στρατηγῶν ἐπεμελήθη. Ταῦτά τε δὴ διέβαλλε τὸ περὶ Χαιρωνείαν ἔργον ὡς οὐχὶ καθαρώς ἀγωνισθέν, καὶ ὅτι τοὺς ἄλλους Μιθριδάτη φίλους, οὓς εἶχεν αἰχμαλώτους, ἀποδοὺς ὁ Σύλλας Ἀριστίωνα μόνον τὸν τύραννον ἀνείλε διὰ φαρμάκων Ἀρχελάῳ διάφορον ὄντα· μάλιστα δ' ἡ δοθεῖσα γῆ τῷ Καπαδόκῃ μυρίων πλῆθρων ἐν Εὐβοίᾳ, καὶ τὸ Ῥωμαίων φίλον αὐτὸν καὶ σύμμαχον ὑπὸ Σύλλα ἀναγραφῆναι. Περὶ μὲν οὖν τούτων αὐτὸς ὁ Σύλλας ἐν τοῖς ὑπομνήμασιν ἀπολογεῖται. Τότε δὲ πρεσβυτέρων παρὰ τοῦ Μιθριδάτου παραγενομένων καὶ τὰ μὲν ἄλλα φασκόντων δέχεσθαι, Παφλαγονίαν δὲ ἀξιούντων μὴ ἀφαιρεθῆναι, τὰς δὲ ναῦς οὐδὲ ὅλως ὁμολογηθῆναι, χαλεπήνας ὁ Σύλλας „Τί φαστε;“ εἶπε „Μιθριδάτης Παφλαγονίας ἀντιποιεῖται καὶ

περὶ τῶν νεῶν ἔξαρκὺς ἐστίν, ὃν ἐγὼ προσκυνήσειν ἐνό-
μιζον, εἰ τὴν δεξιὰν αὐτῷ καταλείποιμι χεῖρα, δι' ἧς το-
σοῦτους Ῥωμαίων ἀνείλεν; ἑτέρας μέντοι τάχα φωνὰς
ἀφήσει διαβάντος εἰς Ἀσίαν ἐμοῦ· νῦν δὲ ἐν Περγάμῳ
5 καθήμενος ὃν οὐχ εἶώρακε διαστρατηγεῖ πόλεμον.“ Οἱ
μὲν οὖν πρέσβεις φοβηθέντες ἠσύχαζον, ὁ δὲ Ἀρχέ-
λαος ἐδεῖτο τοῦ Σύλλα καὶ κατεπράυνε τὴν ὀργήν, ἀπτο-
μενος τῆς δεξιᾶς αὐτοῦ καὶ δακρύων. Τέλος δ' ἐπεισεν
ἀποσταλῆναι πρὸς τὸν Μιθριδάτην· διαπραξέσθαι γὰρ
10 ἐφ' οἷς βούλεται τὴν εἰρήνην, εἰ δὲ μὴ πείθοι, κτενεῖν
αὐτὸς αὐτόν. Ἐπὶ τούτοις ἐκπέμψας ἐκείνους αὐτὸς εἰς
τὴν Μαιδικὴν ἐνέβαλε, καὶ τὰ πολλὰ διαπορθήσας πάλιν
ἀνέστρεψεν εἰς Μακεδονίαν, καὶ τὸν Ἀρχέλαον ἐδέξατο
περὶ Φιλίππους ἀγγέλλοντα καλῶς ἔχειν πάντα· δεῖσθαι
15 δὲ πάντως αὐτῷ τὸν Μιθριδάτην εἰς λόγους ἐλθεῖν.
Αἷτιος δ' ἦν μάλιστα Φιαβρίας, ὃς τὸν ἀπὸ τῆς ἑτέρας
στάσεως ἄρχοντα Φλάκκον ἀνελών καὶ τῶν Μιθριδατι-
κῶν στρατηγῶν κρατήσας ἐπ' αὐτὸν ἐκείνον ἐβάδιξε.
Ταῦτα γὰρ δεῖσας ὁ Μιθριδάτης μᾶλλον εἴλετο τῷ Σύλλῳ
20 φίλος γενέσθαι.

XXIV. Συνῆλθον οὖν τῆς Τρωάδος ἐν Δαρδάνῳ,
Μιθριδάτης μὲν ἔχων ναὺς αὐτόθι διακοσίας ἐνηγεῖς καὶ
τῆς πεζῆς δυνάμεως ὀπλίτας μὲν δις μυρίους, ἱππεῖς δὲ
ἑξακισχιλίους καὶ συχνὰ τῶν θρονανηφόρων, Σύλλας δὲ
25 τέσσαρας σπείρας καὶ διακοσίους ἱππεῖς. Ἀπαντήσαντος
δὲ τοῦ Μιθριδάτου καὶ τὴν δεξιὰν προτείναντος, ἠρώτη-
σεν αὐτόν, εἰ καταλύσεται τὸν πόλεμον ἐφ' οἷς ὡμολό-
γησεν Ἀρχέλαος· σιωπῶντος δὲ τοῦ βασιλέως ὁ Σύλλας
30 „Ἀλλὰ μήν“ ἔφη „τῶν δεομένων ἐστὶ τὸ πρότερον λέ-
γειν, τοῖς δὲ νικῶσιν ἔξαρκὲς τὸ σιωπᾶν.“ Ἐπεὶ δὲ ἀρξα-
μενος τῆς ἀπολογίας ὁ Μιθριδάτης ἐπειρᾶτο τοῦ πολέμου
τὰ μὲν εἰς δαίμονας τρέπειν, τὰ δὲ αὐτοὺς αἰτιάσθαι τοὺς

Ῥωμαίους, ὑπολαβὼν ὁ Σύλλας ἔφη πάλαι μὲν ἑτέρων
 ἀκούειν, νῦν δ' αὐτὸς ἐγνωκέναι τὸν Μιθριδάτην δεινό-
 τατον ὄντα ῥητορεύειν, ὃς ἐπὶ πράξεσιν οὕτω πονηραῖς
 καὶ παρανόμοις λόγων ἐχόντων εὐπρέπειαν οὐκ ἠπόρη-
 κεν. Ἐξελέγξας δὲ τὰ πεπραγμένα πικρῶς ὑπ' αὐτοῦ καὶ 5
 κατηγορήσας, πάλιν ἠρώτησεν, εἰ ποιεῖ τὰ συγκείμενα
 δι' Ἀρχελάου. Φήσαντος δὲ ποιεῖν, οὕτως ἡσπάσατο καὶ
 περιλαβὼν ἐφίλησεν αὐτόν, Ἀριοβαρξάνην δὲ αὐτῆς καὶ
 Νικομήδην τοὺς βασιλεῖς προσαγαγὼν διήλλαξεν. Ὁ μὲν
 οὖν Μιθριδάτης ἑβδομήκοντα ναῦς παραδοὺς καὶ τοξό- 10
 τας πεντακοσίους εἰς Πόντον ἀπέπλευσεν, ὁ δὲ Σύλλας
 αἰσθόμενος ἀχθομένους τοὺς στρατιώτας τῇ διαλύσει
 (τὸν γὰρ ἔχθιστον τῶν βασιλέων καὶ δεκαπέντε μυριά-
 δας ἡμέρα μιᾷ τῶν ἐν Ἀσίᾳ Ῥωμαίων κατασφαγῆναι πα-
 ρασκευάσαντα δαινὸν ἡγοῦντο μετὰ πλούτου καὶ λαφύ- 15
 ρων ὁρᾶν ἐκπλέοντα τῆς Ἀσίας, ἣν ἔτη τέσσαρα λεηλατῶν
 καὶ φορολογῶν διετέλεισεν), ἀπελογεῖτο πρὸς αὐτούς, ὥς
 οὐκ ἂν ἅμα Φιμβρία καὶ Μιθριδάτῃ πολεμεῖν, εἰ συν-
 ἔστησαν ἀμφοτέρω κατ' αὐτοῦ, δυνηθεῖς.

XXV. Ὁρμήσας δὲ ἐκείθεν ἐπὶ Φιμβρίαν πρὸς Θυα- 20
 τεύροις στρατοπεδεύοντα καὶ πλησίον καταξενύξας, τάφρον
 τῷ στρατοπέδῳ περιέβαλεν. Οἱ δὲ τοῦ Φιμβρίου στρα-
 τιῶται μονοχίτωνες ἐκ τοῦ στρατοπέδου προλύντες ἡσπέ-
 ζοντο τοὺς ἐκείνου καὶ συνειλάμβανον αὐτοῖς τῶν ἐργων
 προθύμως. Ὁρῶν δὲ ὁ Φιμβρίας τὴν μεταβολὴν καὶ τὸν 25
 Σύλλαν ὥς ἀδιάλλακτον δεδοικῶς αὐτὸς ἑαυτὸν ἐν τῷ
 στρατοπέδῳ διέφθειρε. Σύλλας δὲ κοινῇ μὲν ἐξημίωσεν
 τὴν Ἀσίαν δις μυρίοις ταλάντοις, ἰδίᾳ δὲ τοὺς οἴκους
 ἐξέτριψεν ὕβρει καὶ πλεονεξίᾳ τῶν ἐπισταθμευόντων.
 Ἐτέτακτο γὰρ ἐκάστης ἡμέρας τῷ καταλύτῃ τὸν ξένον 30
 διδόναι τέσσαρα τετράδραχμα καὶ παρέχειν δείπνον
 αὐτῷ καὶ φίλοις, ὅσους ἂν ἐθέλῃ καλεῖν, ταξίκαρχον δὲ
 ΡΙΣΤ. VIT. II.

πεντήκοντα δραχμαῖς λαμβάνειν τῆς ἡμέρας, ἐσθῆτα δὲ ἄλλην μὲν οἰκουρῶν, ἄλλην δὲ εἰς ἀγορὰν προερχόμενος.

- XXVI. Ἀναχθεῖς δὲ πάσαις ταῖς ναυσὶν ἐξ Ἐφέσου τριταῖος ἐν Πειραιεὶ καθωρμίσθη· καὶ μυηθεὶς ἐξείλεν
 5 ἑαυτῷ τὴν Ἀπελλικῶνος τοῦ Τηΐου βιβλιοθήκην, ἐν ᾗ τὰ πλεῖστα τῶν Ἀριστοτέλους καὶ Θεοφράστου βιβλίων ἦν, οὕτω τότε σαφῶς γνωριζόμενα τοῖς πολλοῖς. Λέγεται δὲ κομισθεῖσης αὐτῆς εἰς Ῥώμην Τυραννίωνα τὸν γραμματικὸν ἐνσκευάσασθαι τὰ πολλὰ, καὶ παρ' αὐτοῦ τὸν
 10 Ῥόδιον Ἀνδρόνικον εὐπορήσαντα τῶν ἀντιγράφων εἰς μέσον θεῖναι καὶ ἀναγράψαι τοὺς νῦν φερομένους πίνakas. Οἱ δὲ πρεσβύτεροι Περιπατητικοὶ φαίνονται μὲν καθ' ἑαυτοὺς γενόμενοι χαρίεντες καὶ φιλόλογοι, τῶν δὲ Ἀριστοτέλους καὶ Θεοφράστου γραμμάτων οὔτε πολλοὶς
 15 οὔτε ἀκριβῶς ἐντετυχηκότες διὰ τὸ τὸν Νηλέως τοῦ Σκηψίου κληρὸν, ᾧ τὰ βιβλία κατέλιπε Θεόφραστος, εἰς ἀφιλοτίμους καὶ ἰδιώτας ἀνθρώπους περιγενέσθαι. Σύλλα δὲ διατρίβοντι περὶ τὰς Ἀθήνας ἄλγῃμα ναρκῶδες μετὰ βάρους εἰς τοὺς πόδας ἐνέπεσαν, ὃ φησὶν ὁ
 20 Στράβων ποδάγρας ψελλισμὸν εἶναι. Διαπλεύσας οὖν εἰς Αἰδηψον ἐχρήτο τοῖς θερμοῖς ὕδασι, ῥαθυμῶν ἅμα καὶ συνδιημερεύων τοῖς περὶ τὸν Διόνυσον τεχνίταις. Περιπατοῦντος δὲ πρὸς τὴν θάλατταν ἄλιεῖς τινες ἰχθυὺς αὐτῷ παγκάλους προσήνεγκαν. Ἡσθίς δὲ τοῖς δώροις καὶ πν-
 25 θόμενος, ὥς ἐξ Ἀλαιῶν εἶεν, „Ἐτι γὰρ ξῆ τις Ἀλαιῶν;“ εἶπε· ἐτύγχανε γὰρ, ὅτε τὴν πρὸς Ὀρχομενῷ μάχην νενικηκὼς ἐδίωκε τοὺς πολεμίους, ἅμα τρεῖς πόλεις τῆς Βοιωτίας, Ἀνθηδόνα, Λάρυμναν, Ἀλαίαν ἀνθηροκῶς. Τῶν δ' ἀνθρώπων ὑπὸ δέους ἀφάνων γενομένων, διαμειδιάσας
 30 ἐκέλευσεν ἀπιέναι χαίροντας, ὥς οὐ μετὰ φαύλων οὐδὲ αἰείων ὀλιγορίας ἦκοντας παραιτητῶν. Ἀλαῖοι μὲν ἐκ

τούτου λέγουσι θαρρήσαντες αὐθις εἰς τὴν πόλιν συνελθεῖν.

XXVII. Σύλλας δὲ διὰ Θερραλίας καὶ Μακεδονίας καταβάς ἐπὶ θάλατταν παρὶσσευάζεται χιλίαις ναυσὶ καὶ διακοσίαις ἀπὸ Συρραχίου διαβάλλειν εἰς Βρευτέσιον. Ἡ δὲ Ἄπολλωνία πλησίον ἐστὶ καὶ πρὸς αὐτῇ τὸ Νύμφαιον, ἱερὸς τόπος ἐκ χλοερᾶς νάπης καὶ λειμῶνων ἀναδιδούς πυρὸς πηγᾶς σποράδας ἐνδεδειχῶς ῥέοντος. Ἐνταῦθα φασὶ κοιμώμενον ἁλῶναι σάτυρον, οἷον οἱ πλάσται καὶ γραφεῖς εἰκάουσιν, ἀχθέντα δὲ ὡς Σύλλαν ἐρωτᾶσθαι δι' ἑρμηνέων πολλῶν, ὅστις εἴη· φθιγγαμένου δὲ μόλις οὐδὲν συνετῶς, ἀλλὰ τραχεῖάν τινα καὶ μάλιστα μεμργμένην ἵππου τε χρεμετισμῷ καὶ τράγον μεκασμῷ φωνὴν ἄφέντος, ἐκπλαγέντα τὸν Σύλλαν ἀποδιοπομπήσασθαι. Μέλλοντος δὲ τοὺς στρατιώτας διαπραιοῦν καὶ δεδιό-15 τος, μὴ τῆς Ἰταλίας ἐπιλαβόμενοι κατὰ πόλεις ἕκαστοι διαρρουῶσι, πρῶτον μὲν ὥμοσαν ἀφ' αὐτῶν παραμενεῖν καὶ μηδὲν ἐκουσίως κακουργήσειν τὴν Ἰταλίαν, ἔπειτα χρημάτων δεόμενον πολλῶν ὀρῶντες ἀπήρχοντο καὶ συνεισέφερον ὡς ἕκαστος εἶχεν εὐπορίας. Οὐ μὴν ἐδέξατο 20 τὴν ἀπαρχὴν ὁ Σύλλας, ἀλλ' ἐπαινέσας καὶ παρορμήσας διέβαινεν, ὡς φησιν αὐτός, ἐπὶ πεντεκαίδεκα στρατηγούς πολεμίους πεντήκοντα καὶ τετρακοσίας σπείρας ἔχοντας, ἐκδηλότατα τοῦ θεοῦ τὰς εὐτυχίας προσημαίνοντος αὐτῷ. Θύσαντος μὲν γὰρ εὐθέως ἢ διέβη περὶ Τάραντα δάφνης 25 στεφάνου τύπον ἔχων ὁ λοβὸς ὥφθη, καὶ λημνίσκων δύο κατηγορημένων. Μικρὸν δὲ πρὸ τῆς διαβάσεως ἐν Καμπανίᾳ περὶ τὸ Τίφατον ὄρος ἡμέρας ὥφθησαν δύο τράγοι μεγάλοι συμφερόμενοι καὶ πάντα δρῶντες καὶ πάσχοντες, ἃ συμβαίνει μαχομένοις ἀνθρώποις. Ἦν δὲ ἄρα φάσμα 30 καὶ κατὰ μικρὸν αἰρόμενον ἀπὸ γῆς διεσπείρετο πολλὰ τοῦ ἄερος εἰδώλους ἀμαυροῖς ὁμοιον, εἴτα οὕτως ἤφα-29*

νίσθη. Καὶ μετ' οὐ πολὺν χρόνον ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ
 Μαρίου τοῦ νέου καὶ Νορβανοῦ τοῦ ὑπάτου μεγάλας
 δυνάμεις ἐπαγαρόντων, ὁ Σύλλας οὔτε τάξιν ἀποδοῦν
 οὔτε λογίσας τὸ οἰκεῖον στράτευμα, ῥώμῃ δὲ προθυμίας
 5 κοινῆς καὶ φορᾷ τόλμης ἀποχρησάμενος ἐτρέψατο τοὺς
 πολεμίους καὶ κατέκλεισεν εἰς Καπύην πόλιν τὸν Νορ-
 βανὸν ἑπτακισχίλιους ἀποκτείνας. Τοῦτο αἷτιον αὐτῷ
 γενέσθαι φησὶ τοῦ μὴ διαλυθῆναι τοὺς στρατιώτας κατὰ
 πόλεις, ἀλλὰ συμμεῖναι καὶ καταφρονῆσαι τῶν ἐναντίων
 10 πολλαπλασίων ὄντων. Ἐν δὲ Σιλβίῳ φησὶν οἰκίτην Πον-
 τίου θεοφόρητον ἐντυχεῖν αὐτῷ λέγοντα παρὰ τῆς Ἑν-
 οῦς κράτος πολέμου καὶ νίκην ἀπαγγέλλειν· εἰ δὲ μὴ
 σπεύσειεν, ἐμπεπρήσεσθαι τὸ Καπιτώλιον· ὃ καὶ συμβῆ-
 ναι τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ἧς ὁ ἄνθρωπος προηγόρευσεν·
 15 ἣν δὲ αὕτη πρὸ μιᾶς νυκτὸς Κυντιλίων, ἃς νῦν Ἰουλίαν
 καλοῦμεν. Ἐτι δὲ Μάρκος Δεύκολλος, εἰς τῶν ὑπὸ Σύλλᾳ
 στρατηγούντων, περὶ Φιδεντίαν ἐκκαίδεκα σπειράς πρὸς
 πεντήκοντα τῶν πολεμίων ἀντιταχθεὶς τῇ μὲν προθυμίᾳ
 τῶν στρατιωτῶν ἐπίστευεν, ἀνόπλους δὲ τοὺς πολλοὺς
 20 ἔχων ὤκνει. Βουλευομένου δὲ αὐτοῦ καὶ διαμέλλοντος
 ἀπὸ τοῦ πλησίον πεδίου λειμῶνα ἔχοντος αὖρα φέρουσα
 μαλακὴ πολλὰ τῶν ἀνθέων ἐπέβαλε τῇ στρατιᾷ καὶ κατέ-
 σπειρεν αὐτομάτως, ἐπιμένοντα καὶ περιπίπτοντα τοῖς
 θυρεοῖς καὶ τοῖς κράνεσιν αὐτῶν, ὥστε φαίνεσθαι τοῖς
 25 πολεμίοις ἑστεφανωμένους. Γενόμενοι δὲ ὑπὸ τούτου
 προθυμότεροι συνέβαλον· καὶ νικήσαντες ὀκτακισχί-
 λους ἐπὶ μυρίοις ἀπέκτειναν καὶ τὸ στρατόπεδον εἶλον.
 Οὗτος ὁ Δεύκολλος ἀδελφὸς ἦν Δευκόλλου τοῦ Μιθρι-
 δάτην ὕστερον καὶ Τιγράνην καταπολεμήσαντος.
 30 XXVIII. Ὁ δὲ Σύλλας ἔτι πολλοῖς στρατοπέδοις καὶ
 μεγάλας δυνάμεις περικεχυμένους αὐτῷ τοὺς πολεμίους
 ὄρων πανταχόθεν ἤπτετο δυνάμει καὶ δι' ἀπάτης, προκα-

λούμενος εἰς διαλύσεις τὸν ἕτερον τῶν ὑπᾶτων Σκηπίωνα. Δεξαμένον δ' ἐκείνου σύλλογοι μὲν ἐγίνοντο καὶ κοινολογαί πλείονες, αἱ δὲ τινα παραγωγὴν καὶ πρόφασιν ἐμβάλλων ὁ Σύλλας διέφθειρε τοὺς περὶ Σκηπίωνα τοῖς ἑαυτοῦ στρατιώταις, ἡσκημένοις πρὸς ἀπάτην καὶ ὀργηταίαν ἄπικσαν ὥσπερ αὐτὸς ὁ ἡγεμὼν. Εἰσιόντες γὰρ εἰς τὸν χάρακα τῶν πολεμίων καὶ ἀναμειγνυμένοι τοὺς μὲν εὐθύς ἀργυρίῳ, τοὺς δὲ ὑποσχέσει, τοὺς δὲ κολακεύοντες καὶ ἀναπειθόντες προσήγοντο. Τέλος δὲ τοῦ Σύλλα μετὰ σπειρῶν εἴκοσι προσελθόντος ἐγγὺς οἱ μὲν ἡσπέραν 10 τὸς τοῦ Σκηπίωνος, οἱ δὲ ἀντασπασάμενοι προσεχώρησαν· ὁ δὲ Σκηπίων θρημὸς ἐν τῇ σκηνῇ ληφθεὶς ἡφείσθη, Σύλλας δὲ ταῖς εἴκοσι σπείραις ὥσπερ ἡθάσιν ὄνυσαι τεσσαράκοντα τὰς τῶν πολεμίων παλεύσας ἀπήγαγεν εἰς τὸ στρατόπεδον ἅπαντας. Ὅτε καὶ Κάρβονά 15 φασιν εἶπεν, ὡς ἀλώπεκι καὶ λέοντι πολεμίων ἐν τῇ Σύλλα ψυχῇ κατοικοῦσιν ὑπὸ τῆς ἀλώπεκος ἀνιῶτο μᾶλλον. Ἐκ τούτου περὶ Σίγνιον Μάριος ὀγδοήκοντα καὶ πέντε σπείρας ἔχων προῦκαλεῖτο Σύλλαν. Ὁ δὲ καὶ πάνυ πρόθυμος ἦν διαγωνίσασθαι κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν· 20 ἐτύγγανε γὰρ ὅψιν ἐωρακῶς τοιάνδε κατὰ τοὺς ὕπνους. Ἐδόκει τὸν γέροντα Μάριον τεθνηκότα πάλαι τῷ παιδί Μαρίῳ παραινεῖν φυλάξασθαι τὴν ἐπιούσαν ἡμέραν ὡς μεγάλην αὐτῷ δυστυχίαν φέρουσαν. Διὰ τοῦτο μὲν δὴ 25 πρόθυμος ὁ Σύλλας ἦν μάχεσθαι, καὶ μετεπέμπετο τὸν Δολοβέλλαν ἄπωθεν στρατοπεδεύοντα. Τῶν δὲ πολεμίων ἐφισταμένων ταῖς ὁδοῖς καὶ ἀποφρακτόντων οἱ τοῦ Σύλλα προσμαχόμενοι καὶ ὁδοποιοῦντες ἔκαμνον· καὶ πολὺς ὄμβρος ἅμα τοῖς ἐργοῖς ἐπιγενόμενος μᾶλλον ἐκάκωσεν αὐτούς. Ὅθεν οἱ ταξίαρχοι προσιόντες τῷ Σύλλᾳ ἐδούρο 30 τὴν μάχην ἀναβαλέσθαι, δεικνύντες ἅμα τοὺς στρατιώτας ἐρριμμένους ὑπὸ κόπου καὶ προσαναπαινομένους χα-

μᾶξε τοῖς θυρεοῖς κεκλιμένοις. Ἐπεὶ δὲ συνεχώρησεν
 ἄκων καὶ πρόσταγμα καταξεύξεως ἔδωκεν, ἀρχομένων
 αὐτῶν τὸν χάρακα βάλλειν καὶ τάφρον ὀρύσσειν πρὸ τῆς
 στρατοπεδείας, ἐπήλαυνε σοβαροῦς ὁ Μάριος προῖπενών
 5 ὡς ἀτάκτους καὶ τεθορυβημένους διασκεδάσων. Ἐν-
 ταῦθα τῷ Σύλλᾳ τὴν κατὰ τοὺς ὕπνους φωνὴν ὁ δαίμων
 συνετέλει. Ὀργὴ γὰρ αὐτοῦ τοῖς στρατιώταις παρέσθη,
 καὶ πανσάμενοι τῶν ἔργων τοὺς μὲν ὕσους κατέπηξαν
 ἐπὶ τῇ τάφρῳ, σπασάμενοι δὲ τὰ ξίφη καὶ συναλαλάξαν-
 10 τες ἐν χειρὶν ἦσαν τῶν πολεμίων. Οἱ δὲ οὐ πολὺν ὕ-
 ἐστησαν χρόνον, ἀλλὰ γίνεται πολὺς φόνος αὐτῶν τρα-
 πέντων. Μάριος δὲ φεύγων εἰς Πραινεστὸν ἤδη τὰς πύ-
 λας εὗρε κεκλειμένας· καλωδίου δὲ ἄνωθεν ἀφέντος
 ἐνζώσας ἑαυτὸν ἀνελήφθη πρὸς τὸ τεῖχος. Ἕνιοι δὲ φα-
 15 σιν, ὧν καὶ Φαινιστέλλας ἐστίν, οὐδὲ αἰσθῆσθαι τῆς μά-
 χης τὸν Μάριον, ἀλλ' ἐξ ἀγρυπνιῶν καὶ κόπων ὑπὸ σκίῳ
 τιμὴ χαμαὶ κατακλινέντα τοῦ συνθήματος δοθέντος ἐν-
 δοῦναι πρὸς ὕπνον, εἴτα μόλις ἐξεγείρεσθαι τῆς φυγῆς
 γενομένης. Ἐν ταύτῃ τῇ μάχῃ Σύλλας φησὶν εἰκοσιετρεῖς
 20 μόνους ἀποβαλεῖν, ἀποκτεῖναι δὲ τῶν πολεμίων δισμυ-
 ρίους καὶ λαβεῖν ζῶντας ὀκτακισχιλίους. Καὶ τὰλλα δὲ
 ὁμοίως εὐτυχεῖτο διὰ τῶν στρατηγῶν, Πομπηίου, Κράσ-
 σου, Μιτέλλου, Σερουλλίου. Οὐδὲν γὰρ ἢ μικρὰ προσ-
 κρούσαντες οὗτοι μεγάλας συνέτριψαν δυνάμεις τῶν πο-
 25 λεμίων, ὥστε τὸν μάλιστα τὴν ἐναντίαν στάσιν συνέχοντα
 Κάθωνα νύκτωρ ἀποδράντα τὴν ἑαυτοῦ στρατιὰν εἰς
 Λιβύην ἐκπλεῦσαι.

XXIX. Τὸν μέντοι τελευταῖον ἀγῶνα καθάπερ ἔφε-
 δρος ἀθλητῇ καταπόνῳ προσενεχθεὶς ὁ Σαυνίτης Τελε-
 30 σίνος ἐγγὺς ἤλθε τοῦ σφῆλαι καὶ καταβαλεῖν ἐπὶ θύραις
 τῆς Ῥώμης. Ἔσπευδε μὲν γὰρ ἅμα Λαμπωνίῳ τῷ Λευ-
 κανῷ χεῖρα πολλὴν ἀθροίσας ἐπὶ Πραινεστὸν ὡς ἔξαρχα

σόμενος τῆς πολιορκίας τὸν Μάριον· ἐπεὶ δὲ ᾗσθητο
 Σύλλαν μὲν κατὰ στόμα, Πομπήϊον δὲ κατ' οὐρὰν βοη-
 θρομοῦντας ἐπ' αὐτόν, εἰργόμενος τοῦ πρόσω καὶ ὀπίσω
 πολεμιστῆς ἀνὴρ καὶ μεγάλων ἀγώνων ἔμπειρος ἄρας
 νυκτὸς ἐπ' αὐτὴν ἐχώρει παντὶ τῷ στρατοπέδῳ τὴν Ῥώ- 5
 μην. Καὶ μικροῦ μὲν ἐδέησεν ἐμπειεῖν εἰς ἀφύλακτον·
 ἀποσχὼν δὲ τῆς Κολλίνης πύλης δέκα σταδίους ἐπηυλί-
 σατο τῇ πόλει, μεγαλοφρονῶν καὶ ταῖς ἐλπίσιν ἐπηρμένος
 ὡς τοσοῦτους ἡγεμόνας καὶ τηλικούτους κατιστρατηγη- 10
 κῶς. Ἄρα δ' ἡμέρα τῶν λαμπροτάτων νέων ἐξιππασαμέ-
 νων ἐπ' αὐτόν ἄλλους τε πολλοὺς καὶ Κλαύδιον Ἀππίον,
 εὐγενὴ καὶ ἀγαθὸν ἄνδρα, κατέβαλε. Θορύβου δ', οἷον
 εἰκός, ὄντος ἐν τῇ πόλει καὶ βοῆς γυναικείας καὶ διαδρο-
 μῶν ὡς ἀλισκομένων κατὰ κράτος, πρῶτος ὤφθη Βάλλας
 ἀπὸ Σύλλα προσελαύνων ἀνὰ κράτος ἱππεῦσιν ἐπτακο- 15
 σίοις. Διαλιπὼν δὲ ὅσον ἀναψῆσαι τὸν ἰδρωτὰ τῶν ἱπ-
 πων, εἰτ' αὐτὸς ἐγγαλινώσας διὰ ταχέων ἐξήπτετο τῶν
 πολεμίων. Ἐν τούτῳ δὲ καὶ Σύλλας ἐφαίνετο· καὶ τοὺς
 πρῶτους ἐνθὺς ἀριστῶν κειλεύων εἰς τάξιν καθίστη.
 Πολλὰ δὲ Δολοβέλλα καὶ Τουρκουάτου δεομένων ἐπι- 20
 σχεῖν καὶ μὴ κατακόπους ἔχοντα τοὺς ἄνδρας ἀποκινδυ-
 νεῦσαι περὶ τῶν ἐσχάτων (οὐ γὰρ Κάρβωνα καὶ Μάριον,
 ἢ) ἀλλὰ Σαυνίτας καὶ Λευκανοὺς, τὰ ἐχθίστα τῇ Ῥώμῃ καὶ
 τὰ πολεμικώτατα φῶλα συμφέρεσθαι), παρῳσάμενος αὐ-
 τοὺς ἐκέλευσε σημαίνειν τὰς σάλπιγγας ἀρχὴν ἐφόδου, 25
 σχεδὸν εἰς ὥραν δεκάτην ἤδη τῆς ἡμέρας καταστρεφού-
 σης. Γενομένου δὲ ἀγῶνος, οἷος οὐχ ἕτερος, τὸ μὲν δε-
 ξιόν, ἐν ᾧ Κράσσος ἐτέτακτο, λαμπρῶς ἰνίκα, τῷ δὲ εὐω-
 νύμῳ πονοῦντι καὶ κακῶς ἔχοντι Σύλλας παρεβοήθει
 λευκὸν ἵππον ἔχων θυμοειδῆ καὶ ποδωκέστατον· ἀφ' οὗ 30
 γνωρίσαντες αὐτόν δύο τῶν πολεμίων διειτλίνοντο τὰς
 λόγχας ὡς ἀφήσοντες. Αὐτὸς μὲν οὖν οὐ προαινόησε, τοῦ

δ' ἱπποκόμου μαστίξαντος τὸν ἵππον ἐφθῆ παρενεχθεὶς
 τοσοῦτον, ὅσον περὶ τὴν οὐρὰν τοῦ ἵππου τὰς αἰχμὰς συμ-
 πεσοῦσας εἰς τὴν γῆν παγῆναι. Λέγεται δὲ ἔχων τι χου-
 σοῦν Ἀπόλλωνος ἀγαλμάτιον ἐκ Δελφῶν ἀεὶ μὲν αὐτὸ
 5 κατὰ τὰς μάχας περιφέρειν ἐν τῷ κόλπῳ, ἀλλὰ καὶ τότε
 τοῦτο καταφιλεῖν οὕτω δὴ λέγων· „ὦ Πύθιε Ἀπολλών,
 τὸν εὐτυχῇ Σύλλαν Κορινθίον ἐν τοσαύτοις ἀγῶσιν
 ἄρας λαμπρὸν καὶ μέγαν ἐνταῦθα ῥίψεις ἐπὶ θύραις τῆς
 πατρίδος ἀγαγὼν αἰσχιστὰ τοῖς ἐαυτοῦ συναπολούμενον
 10 πολίταις;“ Τοιαῦτά φασὶ τὸν Σύλλαν θεοκλυτοῦντα
 τοὺς μὲν ἀντιβολεῖν, τοῖς δὲ ἀπειλεῖν, τῶν δὲ ἐπιλαμβά-
 νεσθαι· τέλος δὲ τοῦ εὐωνύμου συντριβέντος ἀναμι-
 χθέντα τοῖς φεύγουσιν εἰς τὸ στρατόπεδον καταφυγεῖν,
 πολλοὺς ἀποβαλόντα τῶν ἐταίρων καὶ γνωρίμων. Οὐκ
 15 ὀλίγοι δὲ καὶ τῶν ἐκ τῆς πόλεως ἐπὶ θεῶν προελθόντες
 ἀπώλοντο καὶ κατεπατήθησαν, ὥστε τὴν μὲν πόλιν οἰ-
 σθαι διαπεπράχθαι, παρ' ὀλίγον δὲ καὶ τὴν Μαρίου πο-
 λιορκίαν λυθῆναι, πολλῶν ἐκ τῆς τροπῆς ὡσαμένων ἐκεί
 καὶ τὸν ἐπὶ τῇ πολιορκίᾳ τεταγμένον Ὀφέλλαν Λουκρή-
 20 τιον ἀναξενγνύναι κατὰ τάχος κελευόντων, ὡς ἀπο-
 λωλότος τοῦ Σύλλα καὶ τῆς Ρώμης ἐχομένης ὑπὸ τῶν
 πολεμίων.

XXX. Ἦδη δὲ νυκτὸς οὔσης βαθείας ἦκον εἰς τὸ τοῦ
 Σύλλα στρατόπεδον παρὰ τοῦ Κράσσου δεῖπνον αὐτῷ
 25 καὶ τοῖς στρατιώταις μετιόντες· ὥς γὰρ ἐνίκησε τοὺς πο-
 λεμίους εἰς Ἀντεμναν καταδιώξαντες ἐκεῖ κατεστρατο-
 πέδευσαν. Ταῦτ' οὖν πυθόμενος ὁ Σύλλας, καὶ ὅτι τῶν
 πολεμίων οἱ πλεῖστοι διολώλασιν, ἦκιν εἰς Ἀντεμναν αὔ-
 30 ἡμέρα, καὶ τρισχιλίων ἐπικηρυκευσαμένων πρὸς αὐτὸν
 ὑπέσχετο δῶσειν τὴν ἀσφάλειαν, εἰ κακὸν τι τοὺς ἄλλους
 ἐργασάμενοι πολεμίους ἴλθοιεν πρὸς αὐτόν. Οἱ δὲ π-
 στεύσαντες ἐπέθεντο τοῖς λοιποῖς, καὶ πολλοὶ κατεκόπη-

σαν ὑπ' ἀλλήλων. Οὐ μὲν ἀλλὰ καὶ τούτους καὶ τῶν ἄλλων τοὺς περιγενομένους εἰς ἑξακισχιλίους ἀθροίσας παρὰ τὸν ἱππόδρομον ἐκάλει τὴν σύγκλητον εἰς τὸ τῆς Ἐννοῦς ἱερόν. Ἀμα δ' αὐτός τε λέγειν ἐνῆρχετο καὶ κατέκοπτον οἱ τεταγμένοι τοὺς ἑξακισχιλίους. Κραυγῆς δὲ, ὥς εἰκός, ἐν χωρίῳ μικρῷ τοσούτων σφαττομένων φερομένης καὶ τῶν συγκλητικῶν ἐκπλαγέντων, ὥσπερ ἐτύγχανε λέγων ἀτρέπτω καὶ καθεστηκότι τῷ προσώπῳ προσέχειν ἐκέλευσεν αὐτοὺς τῷ λόγῳ, τὰ δ' ἔξω γινόμενα μὴ πολυπραγμονεῖν· νοῦθετεῖσθαι γὰρ αὐτοῦ κελεύσαντος 10 ἰνίους τῶν πονηρῶν. Τοῦτο καὶ τῷ βραδυτάτῳ Ῥωμαίων νοῆσαι παρέστησεν, ὥς ἀλλαγὴ τὸ χοῆμα τυραννίδος, οὐκ ἀπαλλαγὴ γέγονε. Μάριος μὲν οὖν ἀπ' ἀρχῆς χαλεπὸς ὢν ἐπέτεινε, οὐ μετέβαλε τῇ ἐξουσίᾳ τὴν φύσιν· Σύλλας δὲ μετρίως τὰ πρῶτα καὶ πολιτικῶς ὁμιλήσας τῇ τύχῃ καὶ 15 δόξαν ἀριστοκρατικοῦ καὶ δημοφελοῦς ἡγεμόνος παρὰσχῶν, ἔτι δὲ καὶ φιλόγελως ἐκ νέου γενόμενος καὶ πρὸς οἴκτου ὑγρὸς, ὥστε ῥαδίως ἐπιδακρύειν, εἰκότως προσετίθειτο ταῖς μεγάλαις ἐξουσίαις διαβολήν, ὥς τὰ ἥθη μένειν οὐκ ἐώσας ἐπὶ τῶν ἐξ ἀρχῆς τρόπων, ἀλλ' ἐμπλη- 20 κτα καὶ χαῦνα καὶ ἀπάνθρωπα ποιοῦσας. Τοῦτο μὲν οὖν ὅτε κίνησις ἐστὶ καὶ μεταβολὴ φύσεως ὑπὸ τύχης, εἴτε μᾶλλον ὑποκειμένης ἀποκάλυψις ἐν ἐξουσίᾳ κακίας, εἴτε αἱ 25 τις αὖν διορίσειε πραγματεία.

XXXI. Τοῦ δὲ Σύλλα πρὸς τὸ σφάττειν τραπομένου καὶ φόνων οὔτε ἀριθμὸν οὔτε ὄρον ἐχόντων ἐμπιπλάντος τὴν πόλιν, ἀναιρουμένων πολλῶν καὶ κατ' ἰδίαν ἐχθρῶν, οἷς οὐδὲν ἦν πρῶγμα πρὸς Σύλλαν, ἐφίεντος αὐτοῦ καὶ χαριζομένου τοῖς περὶ αὐτόν, ἐτόλμησε τῶν νέων 30 ἷς, Γάτος Μέτελλος, ἐν τῇ συγκλήτῳ τοῦ Σύλλα πνύθῃσθαι, τί πέρας ἐστὶ τῶν κακῶν, καὶ ποῦ προσελθόντος αὐτοῦ δεῖ πεπαῦσθαι τὰ γινόμενα προσδοκᾶν. „Παραί-

τούμεθα γάρ“ εἶπεν „οὐχ οὖς σὺ ἐγνωκας ἀναιρεῖν τῆς τιμωρίας, ἀλλὰ τῆς ἀμφιβολίας οὖς ἐγνωκας σῶζειν.“ Ἀποκριναμένον δὲ τοῦ Σύλλα μηδέπω γινώσκειν οὖς ἀφίησιν, ὑπολαβὼν ὁ Μέτελλος „Οὐκοῦν“ ἔφη „δήλωσον οὖς μέλλεις κολάζειν.“ Καὶ ὁ Σύλλας ἔφη τοῦτο ποιήσειν. Ἔνιοι δὲ οὐ τὸν Μέτελλον, ἀλλὰ Φουρίδιόν τινα τῶν πρὸς χάριν ὁμιλούντων τῷ Σύλλᾳ τὸ τελευταῖον εἰπεῖν λέγουσιν. Ὁ δ’ οὖν Σύλλας εὐθύς ὀργδοήκοντα προέγραψεν, οὐδενὶ τῶν ἐν τέλει κοινωσάμενος. Ἀγανακτοῦντων δὲ πάντων, μίαν ἡμέραν διαλιπὼν ἄλλους προέγραψεν εἴκοσι καὶ διακοσίους, εἶτα τρίτῃ πάλιν οὐκ ἐλάττους. Ἐπὶ δὲ τούτοις δημηγορῶν εἶπεν ὅσους μεμνημένος τυγχάνοι προγράψειν, τοὺς δὲ νῦν διακτανάμεντας αὐτῆς προγράψειν. Προέγραψε δὲ τῷ μὲν ὑποδείξαν 15 μὲν καὶ διασώσαντι τὸν προγεγραμμένον ζημίαν τῆς φιλανθρωπίας ὀρίξων θάνατον, οὐκ ἀδελφόν, οὐχ υἱόν, οὐ γονεῖς ὑπεξεσόμενος, τῷ δὲ ἀποκτείναντι γέρας δύο τάλαντα τῆς ἀνδροφονίας, καὶ δοῦλος δεσπότην καὶ πατέρα υἱὸς ἀνέλη. Ὁ δὲ πάντων ἀδικώτατον ἔδοξε, τῶν 20 γὰρ προγεγραμμένων ἠτίμωσε καὶ υἱοὺς καὶ υἰανοὺς καὶ τὰ χρήματα πάντων ἐδήμευσε. Προεγράφοντο δὲ οὐκ ἐν Ρώμῃ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν πάσῃ πόλει τῆς Ἰταλίας καὶ φονευομένων οὔτε ναὺς ἦν καθαρὸς θεοῦ οὔτε ἰσθίον ξένιος οὔτε οἶκος πατρῶος, ἀλλὰ καὶ παρὰ γυναιξὶ γαμ 25 ταῖς ἄνδρες ἐσφάττοντο καὶ παρὰ μητράσι παῖδες. Ἦσαν δὲ οἱ δι’ ὀργὴν ἀπολλύμενοι καὶ δι’ ἡχθραν οὐδὲν μέρος τῶν διὰ χρήματα σφαττομένων, ἀλλὰ καὶ λέγειν ἐπήγει τοῖς κολάζουσιν, ὥς τόνδε μὲν ἀνήρηκεν οἰκία μεγάλη, τόνδε δὲ κῆπος, ἄλλον ὕδατα θερμά. Κόιντος δὲ Αὐρή 30 λιος, ἀνὴρ ἀπράγμων καὶ τοσοῦτον αὐτῷ μετεῖναι τῶν κακῶν νομίζων, ὅσον ἄλλοις συναλγεῖν ἀτυχοῦσιν, εἰς ἀγορὰν ἐλθὼν ἀνεγινώσκε τοὺς προγεγραμμένους· εἰ-

ρὸν δὲ ἑαυτὸν „Οἱμοι τάλας“ εἶπε „διώκει με τὸ ἐν Ἀλ-
βανῶ χωρίον.“ Καὶ βραχὺ προελθὼν ὑπὸ τινος ἀπισφάγῃ
καταδιώξαντος.

XXXII. Ἐν τούτῳ δὲ Μάριος μὲν ἀλισκόμενος ἑαυτὸν
διέφθειρε, Σύλλας δὲ εἰς Πραίνεστόν ἐλθὼν πρῶτα μὲν ὁ
ἰδία κατ' ἄνδρα κρίνων ἐκόλαζεν, εἶτα ὥς οὐ σχολῆς οὐ-
σης πάντας ἀθρόως εἰς ταὐτὸ συναγαγὼν, μυρίους καὶ
δισχιλίους ὄντας, ἐκέλευσεν ἀποσφάττειν μόνῳ τῷ ξένῳ
οἰδοῦς ἄδειαν. Ὁ δὲ εὐγενῶς πάννυ φήσας πρὸς αὐτόν,
ὡς οὐδέποτε σωτηρίας χάριν εἴσεται τῷ φρονεῖ τῆς πα-
τρίδος, ἀναμιχθεὶς ἐκὼν συγκατεκόπη τοῖς πολίταις.
Ἐδοξε δὲ καινότατον γενέσθαι τὸ περὶ Λεύκιον Κατιλί-
ναν. Οὗτος γὰρ οὐπω τῶν πραγμάτων κεκριμένων ἀνη-
ρηκὼς ἀδελφὸν ἐδεήθη τοῦ Σύλλα τότε προγράψαι τὸν
ἄνθρωπον ὡς ζῶντα· καὶ προεγράφη. Τούτου δὲ τῷ
Σύλλα χάριν ἐκτίνων Μάρκον τινὰ Μάριον τῶν ἐκ τῆς
ἐναντίας στάσεως ἀποκτείνας τὴν μὲν κεφαλὴν ἐν ἀγορᾷ
καθεζομένῳ τῷ Σύλλα προσήνεγκε, τῷ δὲ περιφραντη-
ρίῳ τοῦ Ἀπόλλωνος ἐγγὺς ὄντι προσελθὼν ἀπενίστατο
τὰς χεῖρας.

20

XXXIII. Ἐξω δὲ τῶν φονικῶν καὶ τὰ λοιπὰ τοὺς ἀν-
θρώπους ἐλύπει. Δικτάτορα μὲν γὰρ ἑαυτὸν ἀνηγόρευσε,
ὁ δὲ ἑτῶν ἑκατὸν εἴκοσι τοῦτο τὸ γένος τῆς ἀρχῆς ἀναλα-
βών. Ἐψηφίσθη δὲ αὐτῷ πάντων ἄδεια τῶν γεγονότων,
πρὸς δὲ τὸ μέλλον ἐξουσία θανάτου, δημεύσεως, κληρο-
νῶν, κτίσεως, πορθήσεως, ἀφελέσθαι βασιλείαν, ᾧ βού-
λοιο χαρίσασθαι. Τὰς δὲ διαπράξεις τῶν δεδημευμέ-
νων οἰκων οὕτως ὑπερηφάνως ἐποιεῖτο καὶ δεσποτικῶς
ἐπὶ βήματος καθεζόμενος, ὥστε τῶν ἀφαιρέσεων ἐπαχθε-
στέρως αὐτοῦ τὰς δωρεὰς εἶναι, καὶ γυναιξὶν εὐμόρφαις
καὶ λυρῶδοις καὶ μίμοις καὶ καθάρμασιν ἐξελευθερικοῖς
ἐθνῶν χώρας καὶ πόλεων χαριζομένου προσόδους, ἐνίοις

δὲ γάμους ἀκουσίως ζευγνυμένων γυναικῶν. Πομπήν τοι γέ τοι βουλούμενος οἰκειώσασθαι τὸν Μάγνον, ἣν μὲν εἰχ γαμετὴν ἀφείναι προσέταξεν, Αἰμιλίαν δὲ, Σκαύρου θυγατέρα καὶ Μετέλλης τῆς ἑαυτοῦ γυναικός, ἀποσπάσας
 5 Μανίου Γλαβρίωνος ἐγκύμονα συνώκισεν αὐτῷ· ἀπέθανε δὲ ἡ κόρη παρὰ τῷ Πομπήῳ τέκτουσα. Λουκρήτιον δὲ Ὀφέλλα τοῦ Μάριου ἐκπολιορκήσαντος αἰτούντων καὶ μετιόντος ὑπατεῖαν πρῶτον μὲν ἐκώλυεν· ὥς δὲ ἐκεῖνος ὑπὸ πολλῶν σπουδαζόμενος εἰς τὴν ἀγορὰν ἐν-
 10 βαλε, πέμψας τινὰ τῶν περὶ αὐτὸν ἑκατονταρχῶν ἀπέσφαξε τὸν ἄνδρα, καθεζόμενος αὐτὸς ἐπὶ βήματος ἐν τῷ Διοσκουρείῳ καὶ τὸν φόνον ἐφορῶν ἄνωθεν. Τῶν δὲ ἀνθρώπων τὸν ἑκατοντάρχην συλλαβόντων καὶ προσαγα-
 γόντων τῷ βήματι, σιωπῆσαι κελεύσας τοὺς θορυβοῦντας
 15 αὐτὸς ἔφη κελεῦσαι τοῦτο καὶ τὸν ἑκατοντάρχην ἀφείναι προσέταξεν.

XXXIV. Ὁ μέντοι Θράκιος αὐτοῦ τῇ πολυτελείᾳ καὶ καινότητι τῶν βασιλικῶν λαφύρων σοβαρὸς γενόμενος μείζονα κόσμον ἔσχε καὶ καλὸν θέαμα τοὺς φυγάδας. Οἱ
 20 γὰρ ἐνδοξότατοι καὶ δυνατώτατοι τῶν πολιτῶν ἑστέφανον ὡμένοι παρίποντα, σωτήρα καὶ πατέρα τὸν Σύλλαν ἀποκαλοῦντες, ὅτε δὴ δι' ἐκεῖνον εἰς τὴν πατρίδα κατιόντες καὶ κομιζόμενοι παῖδας καὶ γυναῖκας. Ἦδη δὲ συνηγμένων ἀπάντων ἀπολογισμὸν ἐν ἐκκλησίᾳ τῶν πράξεων
 25 ποιούμενος οὐκ ἐλάσσονι σπουδῇ τὰς εὐτυχίας ἢ τὰς ἀνδραγαθίας κατηγορεῖτο, καὶ πέρας ἐκέλευσεν ἑαυτὸν ἐπὶ τούτοις Εὐτυχῇ προσαγορεύεσθαι· τοῦτο γὰρ ὁ Φηλῆς μάλιστα βούλεται δηλοῦν· αὐτὸς δὲ τοῖς Ἑλλήσι γράφων καὶ χρηματίζων ἑαυτὸν Ἐπαφρόδιτον ἀνηγόρευε, καὶ
 30 παρ' ἡμῶν ἐν τοῖς τροπαίοις οὕτως ἀναγράφεται· ΔΕΥ-
 ΚΙΟΣ ΚΟΡΝΗΑΙΟΣ ΣΤΑΛΑΣ ΕΠΛΗΡΟΔΙΤΟΣ.
 Ἔτι δὲ τῆς Μετέλλης παιδίᾳ τεκούσης δίδυμα τὸ μὲν ἄρ-

φεν Φαῦστον, το δὲ θῆλυ Φαῦσταν ὠνόμασε· τὸ γὰρ εὐ-
 τυχὲς καὶ ἱλαρὸν Ῥωμαῖοι φαῦστον καλοῦσιν. Οὕτω δὲ
 ἄρα οὐ ταῖς πράξεσιν ὥς τοῖς εὐτυχήμασιν ἐπίστευεν,
 ὥστε, παμπόλλων μὲν ἀνηρημένων ὑπ' αὐτοῦ, καινοτο-
 μίας δὲ γενομένης καὶ μεταβολῆς ἐν τῇ πόλει τοσαύτης, ὅ
 ἐποθέσθαι τὴν ἀρχὴν καὶ τὸν δῆμον ἀρχαιρεσιῶν ὑπα-
 τικῶν ποιῆσαι κύριον, αὐτὸς δὲ μὴ προσελθεῖν, ἀλλ' ἐν
 ἀγορᾷ τὸ σῶμα παρέχων τοῖς βουλομένοις ὑπεύθυνον
 ὥσπερ ιδιώτης ἀναστρέφεσθαι. Καὶ τις παρὰ γνώμην
 αὐτοῦ θρασὺς ἀνὴρ καὶ πολέμιος ἐπίδοξος ἦν ὕπατος αἰ- 10
 ρεθῆσεσθαι, Μάρκος Λέπιδος, οὐ δι' ἑαυτὸν, ἀλλὰ Πομπή-
 πῳ σπουδάζοντι καὶ δεομένῳ τοῦ δῆμου χαρίζομένου.
 Αἰὶ καὶ χαίροντα τῇ νίκῃ τὸν Πομπήιον ὁ Σύλλας ἰδὼν
 ἐπιόντα καλέσας πρὸς ἑαυτὸν, „Ὡς καλὸν“ ἔφη, „σοῦ τὸ
 πολίτευμα, ὦ νεανία, τὸ Κάτλου πρότερον ἀναγορεῦσαι 15
 Λέπιδον, τοῦ πάντων ἀρίστου τὸν ἐμπληκτότατον. Ὁρα
 μέντοι σοι μὴ καθεύδειν ὡς ἰσχυρότερον πεποιηκότι κατὰ
 αὐτοῦ τὸν ἀνταγωνιστήν.“ Τοῦτο μὲν οὖν ὁ Σύλλας
 ὥσπερ ἀπεθῆσπισε· ταχὺ γὰρ ἐξυβρίσας ὁ Λέπιδος εἰς
 πόλεμον κατέστη τοῖς περὶ τὸν Πομπήιον. 20

XXXV. Ἀποθνήσκων δὲ τῆς οὐσίας ἀπάσης ὁ Σύλλας
 τῷ Ἡρακλεῖ δεκάτην ἐστιᾶσεις ἐποιεῖτο τῷ δῆμῳ πολυτε-
 λείς· καὶ τοσοῦτον περιττὴ ἦν ἡ παρασκευὴ τῆς χορείας,
 ὥστε παμπληθὴ καθ' ἑκάστην ἡμέραν εἰς τὸν ποταμὸν
 ὕψα ῥιπτεῖσθαι, πίνεσθαι δὲ οἶνον ἐτῶν τεσσαράκοντα 25
 καὶ παλαιότερον. Διὰ μέσου δὲ τῆς θοίνης πολυήμερον
 γενομένης ἀπέθνησκεν ἡ Μετέλλα νόσῳ· καὶ τῶν λεγόντων
 τὸν Σύλλαν οὐκ ἐώντων αὐτῇ προσελθεῖν οὐδὲ τὴν οἰ-
 κίαν τῷ κήδει μινυθῆναι, γραψάμενος διάλυσιν τοῦ γά-
 μου πρὸς αὐτήν ὁ Σύλλας ἐτιζῶσαν ἐκέλευσεν εἰς ἑτέραν 30
 οἰκίαν μετακομισθῆναι. Καὶ τοῦτο μὲν ἀκριβῶς τὸ νό-
 μιον ὑπὸ δεισιδαιμονίας ἐτήρησε· τὸν δὲ τῆς ταφῆς

ὀρίζοντα τὴν δαπάνην νόμον αὐτὸς εἰσενηνοχῶς παρ-
 ἔβη, μηθενὸς ἀναλώματος φεισάμενος. Παρέβαινε
 δὲ καὶ τὰ περὶ τῆς εὐτελείας τῶν δειπνῶν ὑπ' αὐτοῦ τε-
 ταγμένα, πότοις καὶ συνδείπνοις τρυφὰς καὶ βωμολοχίας
 5 ἔχουσι παρηγορῶν τὸ πένθος. Ὀλίγων δὲ μηνῶν διαγε-
 νομένων ἦν μὲν θεὰ μονομάχων, οὕτω δὲ τῶν τόπων
 διακεκριμένων, ἀλλ' ἔτι τοῦ θεάτρον συμμιγοῦς ἀνδράσι
 καὶ γυναιξίν ὄντος, ἔτυχε πλησίον τοῦ Σύλλα καθέξο-
 μένη γυνὴ τὴν ὄψιν εὐπρεπὴς καὶ γένους λαμπροῦ. Μεσ-
 10 σάλα γὰρ ἦν θυγάτηρ, Ὀρτησίον δὲ τοῦ ῥήτορος ἀδελφὴ.
 Οὐαλλερία δὲ τοῦτομα· συνεβεβήκει δὲ αὐτῇ νεωστὶ πρὸς
 ἄνδρα διάστασις. Αὕτη παρὰ τὸν Σύλλαν ἐξόπισθεν πα-
 ραπορευομένη τὴν τε χεῖρα πρὸς αὐτὸν ἀπηρεῖσατο καὶ
 κροκνῶσα τοῦ ἱματίου σπᾶσασα παρῆλθεν ἐπὶ τὴν ἑαυτῆς
 15 χώραν. Ἐαβλέψαντος δὲ τοῦ Σύλλα καὶ θαυμάσαντος
 „Οὐδέν“, ἔφη „δαίνον, αὐτόκρατορ, ἀλλὰ βούλομαι τῆς
 σῆς καὶ γὰρ μικρὸν εὐτυχίας μεταλαβεῖν.“ Τοῦτο ἤκουσεν
 οὐκ ἀηδῶς ὁ Σύλλας, ἀλλὰ καὶ δῆλος εὐθύς ἦν ὑποκε-
 κλισμένος· ἡρώτα γὰρ ὑποπέμπων αὐτῆς ὄνομα, καὶ γέ-
 20 νος καὶ βίον ἐμάνθανεν. Ἐκ δὲ τούτων δίφεις ὁμμάτων
 ἐπ' ἀλλήλους ἐγίνοντο καὶ παρεπιστροφαὶ συνεχεῖς προσ-
 ῶπων καὶ μεδιαμάτων διαδόσεις, τέλος δὲ ὁμολογίαι
 καὶ συνθέσεις περὶ γάμων, ἐκείνη μὲν ἴσως ἄμεμπτοι,
 Σύλλας δέ, εἰ καὶ τὰ μάλιστα σώφρονα καὶ γενναῖαν, ἀλλ'
 25 οὐκ ἐκ σώφρονος καὶ καλῆς ἐγῆμεν ἀρχῆς, ὅφει καὶ λαμ-
 ρία μειρακίου δέκην παραβληθεῖς, ὑφ' ὧν τὰ αἰσχίστα
 καὶ ἀναιδέστατα πάθη κινεῖσθαι πέφυκεν.

XXXVI. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ταύτην ἔχων ἐπὶ τῆς οἰκίας
 συνῆν μέμοις γυναιξὶ καὶ κιθαριστοῖσι καὶ θυμελικοῖς
 30 ἀνθρώποις, ἐπὶ στιβάδων ἄφ' ἡμέρας συμπίνων. Οὗτοι
 γὰρ οἱ τότε παρ' αὐτῷ δυνάμενοι μέγιστον ᾔσαν, Ῥώσκιος
 ὁ κωμῳδὸς καὶ Σῶριξ ὁ ἀρχιμήτορ καὶ Μητροόβιος ὁ λυ-

σιφδός, οὐ καίπερ ἐξώρου γενομένου διετέλει μέχρι παν-
 τὸς ἐξαῖν οὐκ ἀρνούμενος. Ὅθεν καὶ τὴν νόσον ἀπ' αἰτίας
 ἐλαφρᾶς ἀρξάμενην ἐξέθρεψε, καὶ πολὺν χρόνον ἡγνόει
 περὶ τὰ σπλάγχνα γεγονώς ἔμπυος, ὑφ' ἧς καὶ τὴν σάρκα
 διαφθαρεῖσαν εἰς φθίδρας μετέβαλε πᾶσαν, ὥστε πολλῶν
 δι' ἡμέρας ἅμα καὶ νυκτὸς ἀφαιρούντων μηδὲν εἶναι μί-
 ρος τοῦ ἐπιγινόμενου τὸ ἀποκρινόμενον, ἀλλὰ πᾶσαν
 ἐσθῆτα καὶ λουτρὸν καὶ ἀπόνιμα καὶ σιτίον ἀναπύμπλα-
 σθαι τοῦ ὀνύματος ἐκείνου καὶ τῆς φθορᾶς· τοσοῦτον
 ἐξήνθει. Διὸ πολλάκις τῆς ἡμέρας εἰς ὕδωρ ἐνέβαινε 10
 ἐκκλύζων τὸ σῶμα καὶ ἀπορρυπτόμενος. Ἦν δὲ οὐδὲν
 ὕψελος· ἐκράτει γὰρ ἡ μεταβολὴ τῷ τάχει καὶ περιεγί-
 νετο παντὸς καθαρμοῦ τὸ πλῆθος. Λέγεται δὲ τῶν μὲν
 πάντων παλαιῶν Ἀκαστον φθιριδιάσαντα τὸν Πελῖον τελευ-
 τῆσαι, τῶν δὲ ὑστέρων Ἀλκμᾶνα τὸν μελοποιὸν καὶ Φε- 15
 ρεκύδην τὸν θεολόγον καὶ Καλλισθένη τὸν Ὀλύμπιον ἐν
 εὐκτιῇ φρουρούμενον, ἔτι δὲ Μούκιον τὸν νομικόν. Εἰ
 δὲ δεῖ καὶ τῶν ἀπ' οὐδενὸς μὲν χρηστοῦ, γνωρίμων δὲ
 ἄλλως ἐπιμνησθῆναι, λέγεται τὸν ἄρξαντα τοῦ δουλικοῦ
 πολέμου περὶ Σικελίαν δραπέτην, Εὐνουν ὄνομα, μετὰ 20
 τὴν ἄλωσιν εἰς Ῥώμην ἀγόμενον ὑπὸ φθιριδιάσεως ἀπο-
 θανεῖν.

XXXVII. Ὁ δὲ Σύλλας οὐ μόνον προέγνω τὴν ἑαυτοῦ
 τελευτήν, ἀλλὰ τρόπον τινὰ καὶ γέγραφε περὶ αὐτῆς. Τὸ
 γὰρ εἰκοστὸν καὶ δεῦτερον τῶν ὑπομνημάτων πρὸ δυεῖν 25
 ἡμερῶν ἢ ἡτελεύτα γράφων ἐπαύσατο· καὶ φησι τοὺς
 [τε] Χαλδαίους αὐτῷ προειπεῖν, ὥς δέοι βεβιωκότα καλῶς
 αὐτὸν ἐν ἀκμῇ τῶν εὐτυχημάτων καταστρέψαι· λόγῳ δὲ
 καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ τεθυηκότα μικρὸν ἔμπροσθεν τῆς
 Μετέλλης φανῆναι κατὰ τοὺς ὕπνους ἐν ἐσθῇτι φαύλῃ 30
 παρεστῶτα καὶ δεόμενον τοῦ πατρὸς παύσασθαι τῶν
 φροντίδων, ἴοντα δὲ σὺν αὐτῷ παρὰ τὴν μητέρα Μετέλ-

λαν ἐν ἡσυχίᾳ καὶ ἀπραγμόνως ζῆν μετ' αὐτῆς. Οὐ μὲν
 ἐπαύσατό γε τοῦ πράττειν τὰ δημόσια. Δέκα μὲν γὰρ
 ἡμέραις ἐμπροσθεν τῆς τελευτῆς τοὺς ἐν Δικαιορχείᾳ
 στασιάζοντας διαλλάξας νόμον ἔγραψεν αὐτοῖς, καθ' ὃν
 5 πολυτεύθονται· πρὸ μιᾶς δὲ ἡμέρας πνυθόμενος τὸν ἄρ-
 χοντα Γράνιον, ὡς ὀφείλων δημοσίῳν χρέος οὐκ ἀποδί-
 δωσιν, ἀλλ' ἀναμένει τὴν αὐτοῦ τελευτήν, μετεπέμψατο
 τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸ δωμάτιον· καὶ περιστήσας τοὺς
 ὑπηρέτας ἐκέλευσε πνίγειν, τῇ δὲ κραυγῇ καὶ τῷ спа-
 10 ραγμῷ τὸ ἀπόστημα ῥήξας πληθὺς αἵματος ἐξέβαλεν. Ἐκ
 δὲ τούτου τῆς θυνάμεως ἐπιλιπούσης διαγαγὼν τὴν νύ-
 κτα μοχθηρῶς ἀπέθανε, δύο παῖδας ἐκ τῆς Μετέλλης νη-
 πίους καταλιπών. Ἡ γὰρ Οὐάλλερία μετὰ τὴν τελευτήν
 αὐτοῦ θυγάτριον ἀπεκύησεν, ὃ Πόστονμαν ἐκάλουν·
 15 τοὺς γὰρ ὕστερον τῆς τῶν πατέρων τελευτῆς γενομένους
 οὕτω Ῥωμαῖοι προσαγορεύουσιν.

XXXVIII. Ὄρμησαν μὲν οὖν πολλοὶ καὶ συνέστησαν
 πρὸς Λέπιδον ὡς εἰρξούντες τὸ σῶμα κηδείας τῆς νενομι-
 σμένης· Πομπήιος δέ, καίπερ ἐγκαλῶν τῷ Σύλλᾳ (μόνον
 20 γὰρ αὐτὸν ἐν ταῖς διαθήκαις τῶν φίλων παρέλιπε), τοὺς
 μὲν χάριτι καὶ δεήσει, τοὺς δὲ ἀπειλῇ διακρουσάμενος
 εἰς Ῥώμην παρέπεμψε τὸ σῶμα, καὶ ταῖς ταφαῖς ἀσφά-
 λειαν ἅμα καὶ τιμὴν παρέσχε. Λέγεται δὲ τοσοῦτο πλη-
 θος ἀρωμάτων ἐπενεγκεῖν τὰς γυναῖκας αὐτῷ, ὥστε ἄνεν
 25 τῶν ἐν φορήμασι δέκα καὶ διακοσίοις διακομιζομένων
 πλασθῆναι μὲν εἰδωλὸν εὐμέγεθες αὐτοῦ Σύλλα, πλα-
 σθῆναι δὲ καὶ ῥαβδουῶχον ἐκ τε λιβανωτοῦ πολυτελοῦς
 καὶ κινναμώμου. Τῆς δὲ ἡμέρας συννεφοῦς ἔσθην οὐ-
 ρης, ὅθῳρ ἐξ οὐρανοῦ προσδοκῶντες ἐνάτης ἦσαν μόλις
 30 ὥρας τὸν νεκρόν. Ἀνέμου δὲ λαμπροῦ καταιγίσαντος εἰς
 τὴν πυρὰν καὶ φλόγα πολλὴν ἐγείραντος ἔσθην τὸ σῶμα
 συγκομισθὲν ὅσον ἤδη τῆς πυρᾶς μαραινομένης καὶ τοῦ

πυρὸς ἀπιδόντος ἐκχυθῆναι πολὺν ὄμβρον καὶ κατασχεῖν ἄχρι νυκτός, ὥστε τὴν τύχην αὐτοῦ δοκεῖν τὸ σῶμα συνθάπτειν παραμένουσιν. Τὸ μὲν οὖν μνημεῖον ἐν τῷ πεδίῳ τοῦ Ἀρεῶς ἐστὶ· τὸ δὲ ἐπίγραμμα φασὶν αὐτὸν ὑπογραψάμενον καταλιπεῖν, οὗ κεφάλαιόν ἐστιν, ὡς οὔτε τῶν φίλων τις αὐτὸν εὖ ποιῶν οὔτε τῶν ἐχθρῶν κακῶς ὑπερεβάλετο.

10

[ΑΥΣΑΝΔΡΟΥ ΚΑΙ ΣΥΛΛΑ ΣΥΓΚΡΙΣΙΣ.]

Ι. Ἐπεὶ δὲ καὶ τὸν τούτου διεληλύθαμεν βίον, ἵωμεν ἤδη πρὸς τὴν σύγκρισιν. Τὸ μὲν οὖν ἀφ' ἑαυτῶν ἀνξή-
σεως ἀρχὴν λαβοῦσι μεγάλοις γενέσθαι κοινὸν ἀμφοτέ-
ροις ὑπῆρξεν, ἴδιον δὲ Αὐσανδρου τὸ βουλευμένων τῶν
πολιτῶν καὶ ὑγιαίνοντων ὅσας ἔσχευ ἀρχὰς λαβεῖν,
βιάσασθαι δὲ μηδὲν ἀκόντων μηδ' ἰσχυσαί παρὰ τοὺς
νόμους.

20

Ἐν δὲ διχοστασίῃ καὶ ὁ πάγκακος ἔλλαχε τιμῆς,
ὥσπερ ἐν Ῥώμῃ τότε διεφθαρμένου τοῦ δήμου καὶ νο-
σοῦντος αὐτοῖς τοῦ πολιτεύματος ἄλλος ἀλλαχόθεν ἀνί-
στατο δυνάστης. Καὶ οὐδὲν ἦν θαυμαστόν, εἰ Σύλλας
ἦρχεν, ὅτε Γλαυκίαι καὶ Σατορνῖνοι Μετέλλους ἤλαυνον
ἐκ τῆς πόλεως, ὑπάτων δὲ ἀπεσφάττοντο παῖδες ἐν ἐκ-
κλησίαις, ἀργυρίῳ δὲ καὶ χρυσίῳ τὰ ὅπλα παρελάμβανον
ἠνούμενοι τοὺς στρατευομένους, πυρὶ δὲ καὶ σιδήρῳ
τοὺς νόμους ἐτίθεσαν βιαζόμενοι τοὺς ἀντιλέγοντας.
Οὐκ αἰτιῶμαι δὲ τὸν ἐν τοιούτοις πράγμασι μέγιστον
ἰσχυσαί διαπραξάμενον, ἀλλὰ σημεῖον οὐ τίθεμαι τοῦ
βέλτιστον εἶναι τὸ γενέσθαι πρῶτον οὕτω πονηρὰ πρα-

τούσης τῆς πόλεως. Ὁ δὲ ἀπὸ τῆς Σπάρτης εὐνομουμένης τότε μάλιστα καὶ σωφρονούσης ἐπὶ τὰς μεγίστας ἐκπεμπόμενος ἡγεμονίας καὶ πράξεις σχεδὸν ἀρίστων ἄριστος ἐκρίνετο καὶ πρώτων πρώτος. Ὄθεν ὁ μὲν πολλὰκις
 5 τὴν ἀρχὴν ἀποδοὺς τοῖς πολίταις ἀνέλαβε πολλὰκις· διέμενε γὰρ ἡ τιμὴ τῆς ἀρετῆς ἔχουσα τὸ πρωτεῖον· ὁ δὲ ἅπαξ ἀρεθεὶς στρατεύματος ἡγεμὼν ἔτη συνεχῶς δέκα, νῦν μὲν ὑπάτου, νῦν δὲ δικτάτορα ποιῶν ἑαυτόν, αἰετὶ δὲ ὢν τύραννος, ἐν τοῖς ὅπλοις ἔμενε.

- 10 II. Ἐπεχείρησε μὲν οὖν ὁ Λύσανδρος, ὥς εἴρηται, μεταστῆσαι τὰ περὶ τὴν πολιτείαν πρῶτον καὶ νομιμώτερον ἢ Σύλλας· πειθοῖ γάρ, οὐ δι' ὅπλων οὐδὲ πάντα συλλήβδην ἀναιρῶν, ὥσπερ ἐκεῖνος, ἀλλ' αὐτὴν ἐπανορθοῦμενος τὴν κατὰστασιν τῶν βασιλέων· ὃ καὶ φύσει
 15 πονεῖ δίκαιον ἐδόκει, τὸν ἐξ ἀρίστων ἄριστον ἄρχειν ἐν πόλει τῆς Ἑλλάδος ἡγουμένη δι' ἀρετὴν, οὐ δι' εὐγένειαν. Ὅσπερ γὰρ κυνηγὸς οὐ ζητεῖ τὸ ἐκ κυνός, ἀλλὰ κύνα, καὶ ἱππικὸς ἵππον, οὐ τὸ ἐξ ἵππου· τί γάρ, ἂν ἐξ ἵππου ἡμίονος γένηται; οὕτως ὁ πολιτικὸς ἀμαρτήσεται
 20 τοῦ παντός, ἐὰν μὴ ζητῇ τὸν ἄρχοντα τίς ἐστίν, ἀλλὰ ἐκ τίνος. Αὐτοὶ γέ τοι Σπαρτιάται βασιλεύοντας ἐνίοις ἀφείλοντο τὴν ἀρχήν, ὥς οὐ βασιλικούς, ἀλλὰ φαύλους καὶ τὸ μηδὲν ὄντας. Εἰ δὲ κακία καὶ μετὰ γένους ἄτιμον, οὐδ' ἀρετὴ δι' εὐγένειαν, ἀλλ' ἀφ' ἑαυτῆς ἐντιμον. Αἱ
 25 τοίνυν ἀδικίαι τῷ μὲν ὑπὲρ φίλων, τῷ δ' ἄχρὶ φίλων ἐπράχθησαν. Λύσανδρος μὲν γὰρ ὁμολογεῖται τὰ πλεῖστα διὰ τοὺς ἐταίρους ἐξαμαρτεῖν καὶ τὰς πλείστας σφάγας ὑπὲρ τῆς ἐκείνων ἀπεργάσασθαι δυναστείας καὶ τυραννίδος· Σύλλας δὲ καὶ Πομπηίου περιέκοψε τὸ στρα-
 30 τιωτικὸν φθονήσας, καὶ Δολοβέλλα τὴν ναυαρχίαν ἐπεχείρησε δοῦς ἀφελέσθαι, καὶ Λουκρήτιον Ὀφέλλαν ἀντὶ πολλῶν καὶ μεγάλων ὑπατείαν μνῶμενον ἐν ὀφθαλμοῖς

ἀποσφάξει προσέταξε, φρίκην καὶ δέος ἐμποιῶν πρὸς αὐτὸν ἀνθρώποις ἅπασι διὰ τῆς τῶν φιλτάτων ἀναιρέσεως.

III. Ἐτι δὲ μᾶλλον ἢ περὶ τὰς ἡδονὰς καὶ τὰ χρήματα σπουδῇ δείκνυσι τοῦ μὲν ἡγεμονικῆν, τοῦ δὲ τυραννικῆν 5 τὴν προαίρεσιν οὖσαν. Ὁ μὲν γὰρ οὐδὲν ἀκόλαστον οὐδὲ μεираκιῶδες ἐν ἐξουσίᾳ καὶ δυνάμει τηλικαύτῃ φαίνεται διαπεπραγμένος, ἀλλ', εἰ δὴ τις ἄλλος, ἐκπεφευγὼς τουτέστι τὸ περιάκτον. Οἱκοι λόντες, ἐν ὑπαίθρῳ δὲ ἀλώπεκος οὕτω σάφρονα καὶ Λακωνικῆν καὶ κεκολασμένην ἐπε- 10 δείκνυτο πανταχοῦ τὴν δίαιταν. Ὁ δὲ οὔτε νόος ὢν περὶ τὰς ἐπιθυμίας ἐμετρίαζε διὰ τὴν πενίαν οὔτε γηράσας διὰ τὴν ἡλικίαν, ἀλλὰ τοὺς περὶ γάμων καὶ σωφροσύνης εἰσηγεῖτο νόμους τοῖς πολίταις αὐτὸς ἐρῶν καὶ μοιχεύων, ὥς φησι Σαλούστιος. Ὅθεν οὕτω τὴν πόλιν πτωχὴν καὶ 15 πνευρὴν ἐποίησε χρημάτων, ὥστε ταῖς συμμαχίσι καὶ φίλαις πόλεσιν ἀργυρίου πωλεῖν τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν αὐτονομίαν, καίτοι τοὺς πολυαργυρωτάτους οἴκους καὶ μεγίστους ὁσημέραι δημεύοντος αὐτοῦ καὶ ἀποκηρύττοντος. Ἀλλὰ μέτρον οὐδὲν ἦν τῶν ἡμιπτονμένων καὶ καταχορη- 20 γουμένων εἰς τοὺς κόλακας. Τίνα γὰρ εἰκὸς εἶναι λογισμὸν ἢ φειδῶ πρὸς τὰς παρ' οἶνον συνοουσίας αὐτοῦ καὶ χάριτας, ὅς ἐν φανερῷ ποτε τοῦ δήμου περιεστῶτος οὐσίαν μεγάλην διαπιπράσκων τιμῆς τῆς τυχοῦσης εἰς ἓνα τῶν φίλων ἐκέλευε κατακηρύσσειν, ἔτερον δὲ τὴν τιμὴν 25 ὑπερβαλομένου καὶ τοῦ κήρυκος τὸ προστεθεὶς ἀγορεύσαντος διηγανάκτησε „Δεινὰ γε, ὦ φίλοι πολῖται, καὶ τυραννικὰ πάσχω“ φάμενος „εἰ τὰ ἐμὰ μοι λάφυρα διαθέσθαι μὴ ἐξεστὶν ὥς βούλομαι.“ Ἀνσανδρος δὲ καὶ τὰς αὐτῷ δοθείσας δωρεὰς μετὰ τῶν ἄλλων ἀπέπεμψε τοῖς 30 πολίταις. Καὶ οὐκ ἐπαινῶ τὸ ἔργον· ἴσως γὰρ ἐβλάψε τῇ κτήσει τῶν χρημάτων τὴν Σπάρτην οὗτος ὅσον οὐκ

ἔβλαψε τῇ ἀφαιρέσει τὴν Ῥώμην ἐκείνος· ἀλλὰ τεκμή-
 ριον τοῦτο ποιοῦμαι τῆς ἀφιλοπλουτίας τοῦ ἀνδρός·
 Ἰδίον δέ τι πρὸς τὴν ἑαυτοῦ πόλιν ἐκάτερος ἔπαθε. Σύλ-
 λας μὲν γὰρ ἀκόλαστος ὢν καὶ πολυτελὴς ἐσωφρόνους
 5 τοὺς πολίτας, Αὔσανδρος δ' ὢν αὐτὸς ἀπείχετο παθῶν
 ἐνέπλησε τὴν πόλιν, ὥστε ἁμαρτάνειν τὸν μὲν αὐτὸν
 ὄντα χείρονα τῶν ἰδίων νόμων, τὸν δὲ αὐτοῦ χείρονας
 ἀπεργαζόμενον τοὺς πολίτας· δεῖσθαι γὰρ ἐδίδαξε τὴν
 Σπαρτήν ὢν αὐτὸς ἔμαθε μὴ προσδεῖσθαι. Καὶ τὰ μὲν
 10 πολιτικὰ ταῦτα.

IV. Πολέμων δὲ ἀγῶσι καὶ στρατηγικαῖς πράξεσι καὶ
 πλήθει τροπαίων καὶ μεγέθει κινδύνων ἀσύγκριτος ὁ
 Σύλλας. Ὁ μέντοι γε δύο νίκας ἐξηνέγκατο ναυμαχίαν
 δυοσί· προσθήσω δὲ αὐτῷ τὴν Ἀθηνῶν πολιορκίαν.
 15 ἔργῳ μὲν οὐ μεγάλην, τῇ δὲ δόξῃ λαμπροτάτην γενομέ-
 νην. Τὰ δ' ἐν Βοιωτίᾳ καὶ Ἀλιάρτῳ δυστυχία μὲν ἰσως
 ἐπράχθη τινί, κακοβουλία δὲ προσέοικεν οὐκ ἀναμείναν-
 τος ὅσον οὕτω παροῦσαν ἐκ Πλαταιῶν τὴν μεγάλην τοῦ
 βασιλέως δύναμιν, ἀλλὰ θυμῷ καὶ φιλοτιμίᾳ παρὰ και-
 20 ρὸν ὥσαμένον πρὸς τὸ τεῖχος, ὥστε τοὺς τυχόντας ἀν-
 θρώπους ἐκπηδήσαντας ἐν οὐδενὶ λόγῳ καταβαλεῖν αὐ-
 τόν. Οὐ γὰρ ὡς Κλεόμβροτος ἐν Λεύκτροις ἀντερείδων
 ἐπικειμένοις τοῖς πολεμίοις, οὐδὲ ὡς Κῦρος οὐδὲ ὡς Ἐπα-
 μεινῶνδας κατέχων ἐγκεκλικότας καὶ τὸ νίκημα βεβαιού-
 25 μενος πληγῇ καιρίᾳ περιέπεσεν· ἀλλ' οὗτοι μὲν βασι-
 λέων καὶ στρατηγῶν θάνατον ἀπέθνησκον, Αὔσανδρος
 δὲ πελταστοῦ καὶ προδρομοῦ δίκην ἀκλεῶς παραναλώσας
 ἑαυτὸν ἐμαρτύρησε τοῖς παλαιοῖς Σπαρτιάταις, ὅτι κα-
 λῶς ἐφυλάττοντο τὰς τειχομαχίας, ἐν αἷς οὐχ ὕπ' ἀνδρός
 30 μόνον τοῦ τυχόντος, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ παιδὸς καὶ γυναικὸς
 ἀποθανεῖν ἂν συντύχοι πληγέντα τὸν κράτιστον, ὥσπερ
 τὸν Ἀχιλλεῖα φασὶν ὑπὸ τοῦ Πάριδος ἐν ταῖς πύλαις

ἀναιρεθῆναι. Σύλλας μὲν οὖν ὅσας ἐκ παρατάξεως ἐνέ-
κησε νίκας καὶ κατέβαλε μυριάδας πολεμίων οὐδὲ ἀριθ-
μῆσαι ῥαδίον ἐστίν· αὐτὴν δὲ τὴν Ῥώμην δις εἶλε καὶ
τὸν Πειραιᾶ τῶν Ἀθηναίων οὐ λιμῶ καθάπερ Ἀύσανδρος,
ἀλλὰ πολλοῖς ἀγῶσι καὶ μεγάλοις ἐκβαλὼν Ἀρχέλαον ἐκ
τῆς γῆς ἐπὶ τὴν θάλατταν κατέσχευ. Ἔστι δὲ μέγα καὶ τὸ
τῶν ἀντιστρατήγων. Τρυφὴν γὰρ οἶμαι καὶ παιδιὰν πρὸς
Ἀντίοχον διανευμαχεῖν τὸν Ἀλκιβιάδου κυβερνήτην καὶ
Φιλοκλέα τὸν Ἀθηναίων ἐξαπατᾶν δημαγωγόν,

ἄδοξον, ἄκραν γλώσσαν ἠκονημένον·

10

οὓς οὐκ ἂν ἱποκόμῳ Μιθριδάτης οὐδὲ ῥαβδούχῳ Μά-
ριος ἠξίωσε παραβαλεῖν τῶν ἑαυτοῦ. Τῶν δὲ πρὸς Σύλ-
λαν ἀνταραμένων δυναστῶν, ὑπᾶτων, στρατηγῶν, δημα-
γωγῶν, ἵνα τοὺς ἄλλους εἰάσω, τίς ἦν Ῥωμαίων Μαρίου
φοβερώτερος ἢ Μιθριδάτου βασιλέων δυνατώτερος ἢ
Ἀκμπανίου καὶ Τελεσίνου τῶν Ἰταλικῶν μαχιμώτερος;
ὧν ἐκεῖνος τὸν μὲν ἐξέβαλε, τὸν δὲ ὑπέταξε, τοὺς δὲ ἀπέ-
κτεινε.

V. Τὸ δὲ πάντων μέγιστον, ὥς ἐγὼ νομίζω, τῶν εἰ-
ρημένων ἐκεῖνό ἐστιν, ὅτι Ἀύσανδρος μὲν κατώρθου
πάντα τῶν οἰκοὶ συναγωνιζομένων, Σύλλας δὲ φυγὰς
ὧν καὶ κατεστιασiasμένος ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, καθ' ὃν χρό-
νον ἡλαύνετο μὲν αὐτοῦ γυνή, κατεσκάπτετο δὲ οἰκία,
φίλοι δὲ ἀπέθνησκον, αὐτὸς ἐν Βοιωτίᾳ ταῖς ἀναριθμή-
τοις μυριάσι παρατασσόμενος καὶ κινδυνεύων ὑπὲρ τῆς
πατρίδος Ἰσθμίου τρόπαιον, καὶ Μιθριδάτῃ συμμαχίαν δι-
δόντι καὶ δύναιμι ἐπὶ τοὺς ἐχθροὺς οὐδὲν οὐδαμῇ μαλα-
κὸν ἐνίδωκεν οὐδὲ φιλάνθρωπον, ἀλλ' οὐδὲ προσεῖπεν
οὐδὲ τὴν δεξιὰν ἐνέβαλε πρότερον ἢ πνθίσθαι παρόν-
τος, ὅτι καὶ τὴν Ἀσίαν ἀφίησι καὶ τὰς ναῦς παραδίδωσι
καὶ τοῖς βασιλεῦσιν ἐξίσταται καὶ Βιθυνίας καὶ Καππα-
δοκίας. Ὡν οὐδὲν ὅλως δοκεῖ Σύλλας κάλλιον ἔργον οὐδὲ

ἀπὸ μείζονος εἰργάσθαι φρονήματος, ὅτι τὸ κοινὸν τοῦ
οἰκείου πρόσθεν θέμενος καὶ καθάπερ οἱ γενναῖοι κύνες
οὐκ ἀνεῖς τὸ δῆγμα καὶ τὴν λαβὴν πρότερον ἢ τὸν ἀν-
ταγωνιστὴν ἀπειπεῖν, τότε πρὸς τὴν τῶν ἰδίων ἄμυναν
5 ὥρμησεν. Ἐπὶ πᾶσι δὲ καὶ τὸ περὶ τὰς Ἀθήνας ἔχει τινὰ
ῥοπὴν εἰς ἥθους σύγκρισιν· εἶγε Σύλλας μὲν ὑπὲρ τῆς
Μιθριδάτου δυνάμεως καὶ ἡγεμονίας πολεμήσασαν ἀν-
τὶ τὴν πόλιν ἐλὼν ἐλευθέραν ἀφῆκε καὶ αὐτόνομον, Ἀν-
σανδρος δὲ τοσαύτης ἡγεμονίας καὶ ἀρχῆς ἐκπεσοῦσαν
10 οὐκ ᾤκτειρεν, ἀλλὰ καὶ τὴν δημοκρατίαν ἀφελόμενος
ᾠμοτάτους αὐτῇ καὶ παρὰ νόμους ἀπέδειξε τοὺς τυράν-
νους. Ὡρα δὴ σκοπεῖν, μὴ οὐ πολὺ τάλη τοὺς διαμαρτάνω-
μεν ἀποφαινόμενοι πλέονα μὲν κατωρθωκέναι Σύλλαν,
ἐλάττονα δὲ ἐξημαρτηκέναι Ἀνσάνδρον, καὶ τῷ μὲν ἐγκρα-
15 τείας καὶ σωφροσύνης, τῷ δὲ στρατηγίας καὶ ἀνδρείας
ἀποδιδόντες τὸ πρωτεῖον.

I. Περιπόλτας ὁ μάντις ἐκ Θετταλίας εἰς Βοιωτίαν
25 Ὀφέλταν τὸν βασιλέα καὶ τοὺς ὑπ' αὐτῷ λαοὺς καταγα-
γὼν γένος εὐδοκιμήσαν ἐπὶ πολλοὺς χρόνους κατέλειπεν,
οὗ τὸ πλεῖστον ἐν Χαιρωνείᾳ κατέκρησεν, ἣν πρώτην πό-
λιν ἔσχον ἐξελάσαντες τοὺς βαρβάρους. Οἱ μὲν οὖν πλεῖ-
στοι τῶν ἀπὸ τοῦ γένους φύσει μάχιμοι καὶ ἀνδρωδεῖς
30 γενόμενοι καταναλώθησαν ἐν ταῖς Μηδικαῖς ἐπιδρομαῖς
καὶ τοῖς Γαλατικοῖς ἀγῶσιν ἀφειδήσαντες ἑαυτῶν· λεί-
πεται δὲ παῖς ὀρφανὸς γονέων, ὄνομα Δάμων, παρῶν

μιον δὲ Περιπόλτας, πολὺ δὴ τι καὶ σώματος κάλλει καὶ
 ψυχῆς φρονήματι τοὺς καθ' αὐτὸν ὑπεραίρων νέους,
 ἄλλως δ' ἀπαίδευτος καὶ σκληρὸς τὸ ἦθος. Τοῦτου Ῥω-
 μαῖος ἡγεμῶν σπείρας τινὸς ἐν Χαιρωνείᾳ διαχειμαζού-
 σης ἐρασθεὶς ἄρτι τὴν παιδικὴν ἡλικίαν παρηλλαχότος, 5
 ὥς οὐκ ἐπειθε πειρῶν καὶ διδούς, δηλὸς ἦν οὐκ ἀφεισό-
 μενος βίας, ἅτε δὴ καὶ τῆς πατρίδος ἡμῶν τότε λυπρὰ
 πρακτούσης καὶ διὰ μικρότητα καὶ πενίαν παρορρωμένης.
 Τοῦτο δὴ διδὼς ὁ Δάμων καὶ τὴν πείραν αὐτὴν δι' ὀρ-
 γῆς πεποιημένος, ἐπεβούλεψε τῷ ἀνδρὶ καὶ συνίστη τῶν 10
 ἡλικιωτῶν τινὰς ἐπ' αὐτόν, οὐ πολλοὺς ἔνεκα τοῦ λαθεῖν,
 ἀλλ' οἱ σύμπαντες ἐκκαίδεκα γενόμενοι χροῖονται μὲν κί-
 θάρῳ τὰ πρόσωπα νυκτός, ἐμπιόντες δὲ ἄκρατον ἄμ'
 ἡμέρᾳ προσπίπτουσι τῷ Ῥωμαίῳ κατ' ἀγορὰν θύοντι, καὶ
 καταβαλόντες αὐτόν τε καὶ τῶν περὶ αὐτόν οὐκ ὀλίγους 15
 ἐκ τῆς πόλεως μετέστησαν. Γενομένης δὲ ταραχῆς ἡ τῶν
 Χαιρωνέων βουλὴ συνελθοῦσα θάνατον αὐτῶν κατέγνω-
 καὶ τοῦτο ἦν ὑπὲρ τῆς πόλεως ἀπολόγημα πρὸς τοὺς Ῥω-
 μαίους. Ἐσπέρας δὲ τῶν ἀρχόντων, ὥσπερ ἔθος ἐστί,
 κοινῇ δειπνούντων οἱ περὶ τὸν Δάμωνα παρεισπύοντες 20
 εἰς τὸ ἀρχεῖον ἀπέσφαξαν αὐτοὺς καὶ πάλιν ὄχοντα φεύ-
 γοντες ἐκ τῆς πόλεως. Ἐτυχε δὲ περὶ τὰς ἡμέρας ἐκείνας
 Δεύκιος Λούκουλλος ἐπὶ τινα πράξιν μετὰ δυνάμεως
 παρερχόμενος. Ἐπιστήσας δὲ τὴν πορείαν καὶ τῶν γεγο-
 νότων προσφάτων ὄντων ἐξέτασιν ποιησάμενος εὗρε τὴν 25
 πόλιν οὐδενὸς αἰτίαν, ἀλλὰ μᾶλλον συνηδικημένην· καὶ
 τοὺς στρατιώτας ἀναλαβὼν ἀπήγαγε μετ' ἑαυτοῦ. Τὸν
 δὲ Δάμωνα λησטיαῖς καὶ καταδρομαῖς πορθεοῦντα τὴν
 χώραν καὶ τῇ πόλει προσκείμενον ὑπηγάγοντο πρεσβεί-
 ας καὶ ψηφίσμασι φιλανθρώποις οἱ πολῖται, κατελθόντα 30
 δὲ γυμνασίᾳρχον κατέστησαν· εἴτ' ἀλειφόμενον ἐν τῷ
 πυγμιατηρίῳ διέφθειραν. Ἐπὶ πολὺν δὲ χρόνον εἰδώλων

τινῶν ἐν τῷ τόπῳ προφαινομένων καὶ στεναγμῶν ἑξα-
 κουομένων, ὥς οἱ πατέρες ἡμῶν λέγουσι, τὰς θύρας ἀνφ-
 κοδομήσαν τοῦ πυριατηρίου· καὶ μέχρι νῦν οἱ τῷ τόπῳ
 γειτνιῶντες οἶονταί τινες ὕψεις καὶ φωνὰς ταραχῶδεις
 5 φέρεσθαι. Τοὺς δ' ἀπὸ τοῦ γένους αὐτοῦ (διασώζονται
 γὰρ ἔτιοι, μάλιστα τῆς Φωκίδος περὶ Στείριον, αἰολίζον-
 τες) ἀσβολωμένους καλοῦσι διὰ τὸ τὸν Δάμωνα πρὸς τὸν
 φόνον ἀσβόλῳ χρισάμενον ἐξελεθεῖν.

II. Ἐπεὶ δ' ἀστυγείτονες ὄντες Ὀρχομένιοι καὶ διὰ-
 10 φοροὶ τοῖς Χαιρωνεῦσιν ἐμισθιάσαντο Ῥωμαϊκὸν συκο-
 φάντην, ὃ δ' ὥσπερ ἐνός ἀνθρώπου τὸ τῆς πόλεως ὄνομα
 κατενεγκῶν ἐδίωκε φόνου τῶν ὑπὸ τοῦ Δάμωνος ἀνηρη-
 μένων, ἡ δὲ κρίσις ἦν ἐπὶ τοῦ στρατηγοῦ τῆς Μακεδο-
 νίας (οὐπὼ γὰρ εἰς τὴν Ἑλλάδα Ῥωμαῖοι στρατηγοὺς διε-
 15 πέμποντο), οἱ λέγοντες ὑπὲρ τῆς πόλεως ἐπεκαλοῦντο
 τὴν Λυκούλλου μαρτυρίαν, γραψαντος δὲ τοῦ στρατη-
 γοῦ πρὸς Λούκουλλον ἐκεῖνος ἐμαρτύρησε τάληθῃ, καὶ
 τὴν δίκην οὕτως ἀπέφυγεν ἡ πόλις κινδυνεύουσα περὶ
 τῶν μεγίστων. Ἐκεῖνοι μὲν οὖν οἱ τότε σωθέντες εἰκόνα
 20 τοῦ Λυκούλλου λιθίνην ἐν ἀγορᾷ παρὰ τὸν Διόνυσον
 ἀνέστησαν, ἡμεῖς δ', εἰ καὶ πολλαῖς ἡλικίαις λειπόμεθα,
 τὴν μὲν χάριν οἴομεθα διατείνειν καὶ πρὸς ἡμᾶς τοὺς νῦν
 ὄντας, εἰκόνα δὲ πολὺ καλλίονα νομίζοντες εἶναι τῆς τοῦ
 σώματος καὶ τοῦ προσώπου ἀπομιμουμένης τὴν τὸ ἦθος καὶ
 25 τὸν τρόπον ἐμφανίζουσαν. ἀναληψόμεθα τῇ γραφῇ τῶν
 παραλλήλων βίων τὰς πράξεις τοῦ ἀνδρός, τάληθῃ διεξι-
 ῶντες. Ἀρκεῖ γὰρ ἡ τῆς μνήμης χάρις· ἀληθοῦς δὲ μαρ-
 τυρίας οὐδ' ἂν αὐτὸς ἐκεῖνος ἤξιωσε μισθὸν λαβεῖν
 ψευδῇ καὶ πεπλασμένην ὑπὲρ αὐτοῦ διήγησιν. Ὡσπερ
 30 γὰρ τοὺς τὰ καλὰ καὶ πολλὴν ἔχοντα χάριν εἶδη ζωγρα-
 φοῦντας, ἂν προσῇ τι μικρὸν αὐτοῖς δυσχερές, ἀξιούμεν
 μῆτε παραλιπεῖν τοῦτο τελέως μῆτε ἐξακριβοῦν· τὸ μὲν

γὰρ αἰσχροῦν, τὸ δ' ἀνομοίαν παρέχεται τὴν ὄψιν· οὕτως, ἐπεὶ χαλεπὸν ἐστὶ, μᾶλλον δ' ἰσως ἀμήχανον, ἀμεμφῇ
 180 καὶ καθαρόν ἀνδρὸς ἐπιδεῖξαι βίον, ἐν τοῖς καλοῖς ἀνα-
 πληρωτέον ὥσπερ ὁμοιότητα τὴν ἀλήθειαν. Τὰς δ' ἐκ
 πάθους τινὸς ἢ πολιτικῆς ἀνάγκης ἐπιτρεχούσας ταῖς 5
 πράξεσιν ἀμαρτίας καὶ κήρας ἐλλείμματα μᾶλλον ἀρετῆς
 τινος ἢ κακίας πονηρεύματα νομίζοντας οὐ δεῖ πάνυ προ-
 θύμως ἐναποσημαίνειν τῇ ἱστορίᾳ καὶ περιττῶς, ἀλλ'
 ὥσπερ αἰδουμένους ὑπὲρ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, εἰ κα-
 λὸν οὐδὲν εἰλικρινὲς οὐδ' ἀναμφισβήτητον εἰς ἀρετὴν 10
 ἦθος γεγονὸς ἀποδίδωσιν.

III. Ὁ δ' οὖν Λούκουλλος ἐδόκει σκοποῦσιν ἡμῖν τῷ
 Κίμωνι παραβλητέος εἶναι. Πολεμικοὶ γὰρ ἀμφοτέροι
 καὶ πρὸς τοὺς βαρβάρους λαμπροί, πρῶτοι δὲ τὰ πολιτικά
 καὶ μάλιστα τῶν ἐμφυλίων στάσεων ἀναπνοῇν ταῖς πα- 15
 τέρσι παρασχόντες, ἕκαστος δὲ τις αὐτῶν στήσαντες τρό-
 πια καὶ νίκας ἀνελόμενοι περιβοήτους. Οὔτε γὰρ Ἑλ-
 λήνων Κίμωνος οὔτε Ῥωμαίων Λουκούλλου πρότερος
 οὐδεὶς οὕτω μακρὰν πολεμῶν προῆλθεν, ἔξω λόγου τι-
 θεμένων τῶν καθ' Ἡρακλέα καὶ Διόνυσον, εἰ τέ τι Περ- 20
 σέως πρὸς Αἰθίοπας ἢ Μήδους καὶ Ἀρμενίους ἢ Ἰάσονος
 ἔργον ἀξιόπιστον ἐκ τῶν τότε χρόνων μνήμη φερόμενον
 εἰς τοὺς νῦν ἀφίκεται. Κοινὸν δὲ πως αὐτῶν καὶ τὸ ἀτε-
 λές γέγονε τῆς στρατηγίας, ἑκατέρου μὲν συντρέψαντος,
 οὐδετέρου δὲ καταλύσαντος τὸν ἀνταγωνιστὴν. Μάλι- 25
 στα δ' ἡ περὶ τὰς ὑποδοχὰς καὶ τὰς φιλανθρωπίας ταύ-
 τας ὑγρότης καὶ δαψίλεια καὶ τὸ νεαρόν καὶ ἀνειμένον
 ἐν τῇ διαίτῃ παραπλήσιον ἐπ' ἀμφοτέρων ἰδεῖν ὑπάρχει.
 Παραλείπομεν δ' ἰσως καὶ ἄλλας τινὰς ὁμοιότητας, ἃς οὐ
 χαλεπὸν ἐκ τῆς διηγήσεως αὐτῆς συναγαγεῖν. 30

IV. Κίμων ὁ Μιλτιάδου μητρὸς ἦν Ἡγησιπύλης, γέ-
 νος Θωράκτης, θυγατρὸς Ὀλόρου τοῦ βασιλέως. ὥς ἐν τοῖς

- Ἀρχελαίου καὶ Μελανθίου ποιήμασιν εἰς αὐτὸν Κίμωνα
γεγραμμένοις ἱστορεῖται. Διὸ καὶ Θουκυδίδης ὁ ἱστορι-
κὸς τοῖς περὶ Κίμωνα κατὰ γένος προσήκων Ὀλόρου τι
πατρὸς ἦν, εἰς τὸν πρόγονον ἀναφέροντος τὴν ὁμωνυμίαν
5 καὶ τὰ χρυσεῖα περὶ τὴν Θοράκην ἐκέκτητο. Καὶ τελευ-
τῆσαι μὲν ἐν τῇ Σκαπτῇ ὕλῃ (τοῦτο δ' ἔστι τῆς Θοράκης
χωρίου) λέγεται φονευθεὶς ἐκεῖ, μνήμα δ' αὐτοῦ τῶν
λειψάνων εἰς τὴν Ἀττικὴν κομισθέντων ἐν τοῖς Κίμων-
10 νείοις δέκνυνται παρὰ τὸν Ἑλπινίκης τῆς Κίμωνος ἀδελ-
φῆς τάφον. Ἀλλὰ Θουκυδίδης μὲν Ἀλιμουῖσιος γέρον-
τῶν δῆμων, οἱ δὲ περὶ τὸν Μιλτιάδην Λακιάδαι. Μιλ-
τιάδης μὲν οὖν πεντήκοντα ταλάντων ὀφλῶν δίκην καὶ
πρὸς τὴν ἐκτίσιν εἰρχθεὶς ἐτελεύτησεν ἐν τῷ δεσμοτη-
ρίῳ, Κίμων δὲ μειράκιον παντάπασιν ἀπολειφθεὶς μετὰ
15 τῆς ἀδελφῆς ἔτι κόρης οὐσης καὶ ἀγάμου τὸν πρῶτον
ἠδοῖκε χρόνον ἐν τῇ πόλει καὶ κακῶς ἤκουεν ὥς ἄτακτος
καὶ πολυπότης καὶ τῷ πάππῳ Κίμωνι προσεοικῶς τὴν
φύσιν, ὃν δι' εὐήθειάν φασι Κοάλεμον προσεγορευθῆ-
ναι. Στησίμβροτος δ' ὁ Θάσιος περὶ τὸν αὐτὸν ὁμοῦ τι
20 χρόνον τῷ Κίμωνι γεροντὸς φησιν αὐτὸν οὔτε μουσικῇ
οὔτε ἄλλο τι μάθημα τῶν ἐλευθερίων καὶ τοῖς Ἑλλήσιν
ἐπιχωριαζόντων ἐκδιδαχθῆναι, δεινότητός τε καὶ στωικῆς
Ἀττικῆς ὅλως ἀπηλλάχθαι, καὶ τῷ τρόπῳ πολὺ τῷ
γενναίῳ καὶ ἀληθῆς ἐνυπάρχειν καὶ μᾶλλον εἶναι Πελο-
25 ποννήσιον τὸ σχῆμα τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνδρός,
φραῦλον, ἄκομφον, τὰ μέγιστ' ἀγαθόν,
κατὰ τὸν Εὐριπίδειον Ἡρακλεῖα ταῦτα γὰρ ἔστι τοῖς ὑπὸ
τοῦ Στησιμβρότου γεγραμμένοις ἐπιπεῖν. Ἐτι δὲ νέος
ὢν αἰτίαν ἔσχε πλησιάζειν τῇ ἀδελφῇ. Καὶ γὰρ οὐδ' ἄλ-
30 λως τὴν Ἑλπινίκην εὐτακτὸν τινα γερονεῖναι λέγουσιν,
ἀλλὰ καὶ πρὸς Πολύγνωτον ἰξασαυτεῖν τὸν ξογράφον
καὶ διὰ τοῦτό φασιν ἐν τῇ Πεισιαννακτερίῳ τότε καλοῦ-

Μένη, Ποικίλῃ δὲ νῦν στοᾷ, γράφοντα τὰς Τρωάδας τὴν
 τῆς Λαοδίκης ποιῆσαι πρόσωπον ἐν εἰκόνι τῆς Ἑλπινί-
 κης. Ὁ δὲ Πολύγνωτος οὐκ ἦν τῶν βαναύσων οὐδ' ἀπ'
 ἐργολαβίας ἔγραφε τὴν στοάν, ἀλλὰ προῖκα, φιλοτιμού-
 μενος πρὸς τὴν πόλιν, ὥς οἱ τε συγγραφεῖς ἱστοροῦσι
 καὶ Μελάνθιος ὁ ποιητὴς λέγει τὸν τρόπον τοῦτον·

αὐτοῦ γὰρ δαπάναισι θεῶν ναοὺς ἀγορὰν τε

Κεκροπίαν κόσμησ' ἡμιθέων ἀρεταῖς.

Εἰσὶ δ' οἱ τὴν Ἑλπινίκην οὐ κρύφα τῷ Κίμωνι, φανερώς
 δὲ γημαμένην συνοικῆσαι λέγουσιν, ἀξίου τῆς εὐγενείας
 νυμφίου διὰ τὴν πενίαν ἀποροῦσαν· ἐπεὶ δὲ Καλλίας
 τῶν εὐπόρων τις Ἀθήνησιν ἐρασθεὶς προσῆλθε τὴν ὑπὲρ
 τοῦ πατρὸς καταδίκην ἐκτίνειν ἔτοιμος ὢν πρὸς τὸ δημό-
 σιον, αὐτὴν τε πεισθῆναι καὶ τὸν Κίμωνα τῷ Καλλίᾳ
 συνοικίσαι τὴν Ἑλπινίκην. Οὐ μὲν ἀλλὰ καὶ ὅλως φαί-
 νεται τοῖς περὶ τὰς γυναῖκας ἐρωτικοῖς ὁ Κίμων ἐνοχος
 γενέσθαι. Καὶ γὰρ Ἀστερίας τῇ γένει Σαλαμινίας καὶ
 πάλιν Μνήστρας τινὸς ὁ ποιητὴς Μελάνθιος μνημονεύει
 πρὸς τὸν Κίμωνα παλῶν δι' ἐλεγείας, ὡς σπουδαζομένων
 ὑπ' αὐτοῦ. Ἀῆλος δ' ἐστὶ καὶ πρὸς Ἰσοδίκην τὴν Εὐρυ-
 πτολέμου μὲν θυγατέρα τοῦ Μεγακλέους, κατὰ νόμους δ'
 αὐτῷ συμβιώσασαν ὁ Κίμων ἐμπαθέστερον διατεθεὶς καὶ
 δυσφορήσας ἀποθανούσης, εἴ τι δεῖ τεκμαίρεσθαι ταῖς
 γεγραμμέναις ἐπὶ παρηγορίᾳ τοῦ πένθους ἐλεγείαις πρὸς
 αὐτόν, ὦν Παναίτιος ὁ φιλόσοφος οἰεταὶ ποιητὴν γεγο-
 νέναι τὸν φρυσικὸν Ἀρχέλαον, οὐκ ἀπὸ τρόπου τοῖς χρό-
 νοις εἰκάζων.

V. Τὰ δ' ἄλλα πάντα τοῦ ἥθους ἀγαστὰ καὶ γενναῖα
 τοῦ Κίμωνος. Οὔτε γὰρ τόλμη Μιλτιάδου λειπόμενος
 οὔτε συνέσει Θεμιστοκλέους, δικαιότερος ἀμφοῖν ὁμοῦ-
 γέται γενέσθαι, καὶ ταῖς πολεμικαῖς οὐδὲ μικρὸν ἀπο-
 θέων ἀρεταῖς ἐκείνων ἀμήχανον ὅσον ἐν ταῖς πολιτικαῖς

ὑπερβαλέσθαι νέος ὢν ἔτι καὶ πολέμων ἄπειρος. Ὅτε
 γὰρ τὸν δῆμον ἐπιόντων Μήδων Θεμιστοκλῆς ἐπειθε
 προέμενον τὴν πόλιν καὶ τὴν χώραν ἐκλιπόντα πρὸ τῆς
 Σαλαμῖνος ἐν ταῖς ναυσὶ τὰ ὄπλα θέσθαι καὶ διαγωνί-
 5 σασθαι κατὰ θάλατταν, ἐκπεπληγμένων τῶν πολλῶν τὸ
 τόλμημα πρῶτος Κίμων ὥφθη διὰ τοῦ Κεραμεικοῦ φαι-
 δρὸς ἀνιῶν εἰς τὴν ἀκρόπολιν μετὰ τῶν ἐταίρων ἵππου
 τινὰ χαλινὸν ἀναθεῖναι τῇ θεῷ, διὰ χειρῶν κομίζων, ὥς
 οὐδὲν ἱππικῆς ἀλκῆς, ἀλλὰ ναυμάχων ἀνδρῶν ἐν τῷ πα-
 10 ρόντι τῆς πόλεως δεομένης. Ἀναθεὶς δὲ τὸν χαλινὸν καὶ
 λαβὼν ἐκ τῶν περὶ τὸν ναὸν κρεμασμένων ἀσπίδων, καὶ
 προσευξάμενος τῇ θεῷ, κατέβαινε ἐπὶ θάλασσαν, οἷα
 ὀλίγοις ἀρχὴ τοῦ θαρρεῖν γενόμενος. Ἦν δὲ καὶ τὴν
 ἰδέαν οὐ μεμπτός, ὥς Ἴων ὁ ποιητὴς φησιν, ἀλλὰ μέγας
 15 οὐλὴ καὶ πολλὴ τριχὶ κομῶν τὴν κεφαλὴν. Φανείς δὲ καὶ
 κατ' αὐτὸν τὸν ἀγῶνα λαμπρὸς καὶ ἀνδρωδὴς ταχὺ δό-
 ξαν ἐν τῇ πόλει μετ' εὐνοίας ἔσχεν, ἀθροιζομένων πολ-
 λῶν πρὸς αὐτὸν καὶ παρακαλούντων ἄξια τοῦ Μαραθῶ-
 νος ἥδη διανοεῖσθαι καὶ πράσσειν. Ὁρμήσαντα δ' αὐτὸν
 20 ἐπὶ τὴν πολιτείαν ἄσμενος ὁ δῆμος ἐδέξατο, καὶ μεστὸς
 ὢν τοῦ Θεμιστοκλέους ἀνῆγε [πρὸς*] τὰς μεγίστας ἐν
 τῇ πόλει τιμὰς καὶ ἀρχάς, εὐάρμοστον ὄντα καὶ προσφιλεῖ
 τοῖς πολλοῖς διὰ πραότητα καὶ ἀφέλειαν. Οὐχ ἥμιστά
 δὲ αὐτὸν ἠϋξήσεν Ἀριστείδης ὁ Λυσιμάχου, τὴν εὐφροσύ-
 25 νην ἐνορῶν τῷ ἥθει, καὶ ποιούμενος οἷον ἀντίπαλον πρὸς τὴν
 Θεμιστοκλέους δεινότητα καὶ τόλμαν.

VI. Ἐπεὶ δὲ Μήδων φυγάντων ἐκ τῆς Ἑλλάδος ἐπέμ-
 φθη στρατηγός, κατὰ θάλατταν οὐπω τὴν ἀρχὴν Ἀθη-
 ναίων ἔχόντων, ἔτι δὲ Πανσανία τε καὶ Λακεδαιμονίους
 30 ἐπομένους, πρῶτον μὲν ἐν ταῖς στρατείαις ἀεὶ παρῆνεν
 τοὺς πολίτας κόσμῳ τε θαυμαστοῦς καὶ προθυμίᾳ πολὺν
 πάντων διαφέροντας· ἔπειτα Πανσανίου τοῖς μὲν βαρ-

βάροις διαλέγομένου περὶ προδοσίας καὶ βασιλεὶ γράφον-
 τος ἐπιστολάς, τοῖς δὲ συμμάχοις τραχέως καὶ ἀνθαδῶς
 προσφερομένον καὶ πολλὰ δι' ἐξουσίαν καὶ ὄγκον ἀνόη-
 τον ὑβρίζοντος, ὑπολαμβάνων πρῶτος τοὺς ἀδικουμένους
 καὶ φιλανθρώπως ἐξομιλῶν ἔλαθεν οὐ δι' ὄπλων τὴν δ
 τῆς Ἑλλάδος ἡγεμονίαν, ἀλλὰ λόγῳ καὶ ἡθελι παρελόμε-
 νος. Προσετίθεντο γάρ οἱ πλείστοι τῶν συμμάχων ἐκεί-
 νο τε καὶ Ἀριστείδῃ τὴν χαλεπότητα καὶ ὑπεροψίαν τοῦ
 Πανσανίου μὴ φέροντες. Οἱ δὲ καὶ τούτους ἅμα προσή-
 γοντο καὶ τοῖς ἐφόροις πέμποντες ἔφραζον, ὡς ἀδοξού- 10
 σης τῆς Σπάρτης καὶ ταραττομένης τῆς Ἑλλάδος, ἀνακα-
 λεῖν τὸν Πανσανίαν. Λέγεται δὲ παρθένον τινα Βυζαν-
 τίαν ἐπιφανῶν γονέων, ὄνομα Κλεονίκην, ἐπ' αἰσχύνῃ
 τοῦ Πανσανίου μεταπεμπομένου, τοὺς μὲν γονεῖς ὑπ'
 ἀνάγκης καὶ φόβου προέσθαι τὴν παῖδα, τὴν δὲ τῶν πρὸ 15
 τοῦ δωματίου δεηθεῖσαν ἀνελέσθαι τὸ φῶς, διὰ σκοτούς
 καὶ σιωπῆς τῇ κλίνῃ προσιούσαν ἤδη τοῦ Πανσανίου κα-
 θένδοντος, ἐμπεσεῖν καὶ ἀνατρέψαι τὸ λυχνίον ἄκουσαν·
 τὸν δ' ὑπὸ τοῦ φόφου ταραχθέντα σπασάμενον τὸ παρα-
 κείμενον ἐργχειρίδιον, ὥς τις ἐπ' αὐτὸν ἐχθροῦ βαδί- 20
 ζοντος, πατάξαι καὶ καταβαλεῖν τὴν παρθένον, ἐκ δὲ τῆς
 πληγῆς ἀποθανοῦσαν αὐτὴν οὐκ ἔαν τὸν Πανσανίαν
 ἡσυχάζειν, ἀλλὰ νύκτωρ εἰδῶλον αὐτῷ φοιτῶσαν εἰς τὸν
 ὕπνον ὀργῇ λέγειν τόδε τὸ ἡρώδιον·

στεῖχε δίκης ἄσπον· μάλα τοι κακὸν ἀνδράσιν ὕβρις. 25
 Ἐφ' ᾧ καὶ μάλιστα χαλεπῶς ἐνεγκόντες οἱ σύμμαχοι μετὰ
 τοῦ Κίμωνος ἐξεπολιόρκησαν αὐτόν. Ὁ δ' ἐκπεσὼν τοῦ
 Βυζαντίου καὶ τῷ φάσματι ταραττόμενος, ὡς λέγεται, κα-
 τέφυγε πρὸς τὸ νεκρομαντεῖον εἰς Ἡράκλειαν, καὶ τὴν
 ψυχὴν ἀνακαλούμενος τῆς Κλεονίκης παρηττεῖτο τὴν ὀρ- 30
 γὴν. Ἡ δ' εἰς ὅψιν ἔλθουσα ταχέως ἔφη παύσεσθαι τῶν
 κακῶν αὐτόν ἐν Σπάρτῃ γινόμενον, αἰνιττομένη, ὡς

ἔοικε, τὴν μέλλουσαν αὐτῷ τελευτήν. Ταῦτα μὲν οὖν ὑπὸ πολλῶν ἱστορεῖται.

- VII. Κίμων δὲ, τῶν συμμάχων ἤδη προσκεχωρηκότων αὐτῷ, στρατηγὸς εἰς Θωράκην ἐπλευσε, πυνθανόμενος
- 5 Περσῶν ἄνδρας ἐνδόξους καὶ συγγενεῖς βασιλέως Ἡϊόνα πόλιν παρὰ τῷ Στρυμόνι κειμένην ποταμῷ κατέχοντας ἐνοχλεῖν τοῖς περὶ τὸν τόπον ἐκεῖνον Ἕλλησι. Πρῶτον μὲν οὖν αὐτοὺς μάχῃ τοὺς Πέρσας ἐνίκησε καὶ κατέκλει-
 10 σεν εἰς τὴν πόλιν· ἔπειτα τοὺς ὑπὲρ Στρυμόνα Θωράκας, ὃθεν αὐτοῖς ἐφοῖτα σῖτος, ἀναστάτους ποιῶν καὶ τὴν χώραν παραφυλάττων ἅπασαν εἰς τοσαύτην ἀπορίαν τοὺς πολιορκουμένους κατέστησεν, ὥστε Βούτην τὸν βασιλέως στρατηγὸν ἀπογνόντα τὰ πράγματα τῇ πόλει πῦρ ἐνεῖναι καὶ συνδιαφθεῖραι μετὰ τῶν φίλων καὶ τῶν
- 15 χορημάτων ἑαυτόν. Οὕτω δὲ λαβὼν τὴν πόλιν ἄλλο μὲν οὐδὲν ἀξιόλογον ὠφελήθη, τῶν πλείστων τοῖς βαρβάροις συγκατακαέντων, τὴν δὲ χώραν εὐφρεστάτην οὖσαν καὶ καλλίστην οἰκῆσαι παρέδωκε τοῖς Ἀθηναίοις. Καὶ τοὺς Ἑρμᾶς αὐτῷ τοὺς λιθίνους ὃ δῆμος ἀναθεῖναι συνεχώ-
- 20 ρησεν, ὧν ἐπιγέγραπται τῷ μὲν πρώτῳ

Ἦν ἄρα κάκεινοι ταλακάρδιοι, οἳ ποτε Μῆδων
 παισὶν ἐπ' Ἡϊόνι, Στρυμόνος ἄμφι ῥοάς,
 λιμόν τ' αἰθωνα κρυερὸν τ' ἐπάγοντες Ἄρηα
 πρῶτοι δυσμενέων εὖρον ἀμηχανίην.

- 25 τῷ δὲ δευτέρῳ

Ἦγεμόνεσσι δὲ μισθὸν Ἀθηναῖοι τὰδ' ἔδωκαν
 ἀντ' εὐεργεσίας καὶ μεγάλων ἀγαθῶν.
 μᾶλλον τις τὰδ' ἰδὼν καὶ ἐπεσσομένων ἐθέλησει
 ἄμφι περὶ ξυνοῖς πράγμασι δῆριν ἔχειν.

- 30 τῷ δὲ τρίτῳ

Ἐκ ποτε τῆσδε πόλεως ἄμ' Ἀτρεΐδῃσι Μενεσθεὺς
 ἠγείτο ζάθειον Τρωϊκὸν ἐς πεδῖον·

ὄν ποθ' Ὀμηρος ἔφη Δαναῶν πύκα θωρηκτάων
 κοσμητήρα μάχης ἔξοχον ὄντα μολεῖν.
 οὕτως οὐδὲν ἀεικὲς Ἀθηναίοισι καλεῖσθαι
 κοσμηταῖς πολέμου τ' ἀμφὶ καὶ ἡγορέης.

VIII. Ταῦτα καίπερ οὐδαμοῦ τὸ Κίμωνος ὄνομα δη- 5
 λούντα τιμῆς ὑπερβολὴν ἔχειν ἐδόκει τοῖς τότε ἀνθρώ-
 ποις. Οὔτε γὰρ Θεμιστοκλῆς τοιοῦτου τινὸς οὔτε Μιλ-
 τιάδης ἔτυχεν, ἀλλὰ τούτῳ γε θαλλοῦ στέφανον αἰτοῦντι
 Σωφάνης ὁ Δεκελεὺς ἐκ μέσου τῆς ἐκκλησίας ἀναστὰς
 ἀντεῖπεν, οὐκ εὐγνώμονα μὲν, ἀφίσασαν δὲ τῷ δήμῳ τότε 10
 φωνὴν ἀφείλς· „Ὅταν γάρ“ ἔφη „μόνος ἀγωνισάμενος,
 ὦ Μιλτιάδῃ, νικῆσῃς τοὺς βαρβάρους, τότε καὶ τιμᾶσθαι
 μόνος ἀξίον.“ Διὰ τί τοίνυν τὸ Κίμωνος ὑπερηγάπησαν
 ἔργον; ἢ ὅτι τῶν μὲν ἄλλων στρατηγούντων ὑπὲρ τοῦ
 μὴ παθεῖν ἡμύνοντο τοὺς πολεμίους, τούτου δὲ καὶ ποιῆ- 15
 σαι κακῶς ἡδυνήθησαν ἐπὶ τὴν ἐκείνων αὐτοὶ στρατεύ-
 σαντες, καὶ προσεκτήσαντο χώρας αὐτὴν τε τὴν Ἠλόνα
 καὶ τὴν Ἀμφίπολιν οἰκίσαντες; ὤκισαν δὲ καὶ Σκῦρον
 ἐλόντος Κίμωνος ἐξ αἰτίας τοιαύτης. Δόλοπας ᾤκουν τὴν
 νῆσον, ἐργάται κακοὶ γῆς· ληϊζόμενοι δὲ τὴν θάλασσαν 20
 ἐκ παλαιοῦ, τελευτῶντες οὐδὲ τῶν εἰσπλεόντων παρ' αὐ-
 τοὺς καὶ χρωμένων ἀπείχοντο ξένων, ἀλλὰ Θετταλούς
 τινας ἐμπόρους περὶ τὸ Κτήσιον ὁρμισσαμένους συλήσαν-
 τες εἴρξαν. Ἐπεὶ δὲ διαδράντες ἐκ τῶν δεσμῶν αἱ ἄν-
 θρωποι δίκην κατεδικάσαντο τῆς πόλεως Ἀμφικτυονι- 25
 κήν, οὐ βουλομένων τὰ χρήματα τῶν πολλῶν συνεκτί-
 νειν, ἀλλὰ τοὺς ἔχοντας καὶ διηρπακότας ἀποδοῦναι κε-
 λεύοντων, δίδοντες ἐκεῖνοι πέμπονσι γράμματα πρὸς
 Κίμωνα, κελεύοντες ἥκειν μετὰ τῶν νεῶν ληψόμενον τὴν
 πόλιν ὑπ' αὐτῶν ἐνδιδομένην. Παραλαβὼν δ' οὕτω τὴν 30
 νῆσον ὁ Κίμων τοὺς μὲν Δόλοπας ἐξήλασε καὶ τὸν Αἰ-
 γαῖον ἡλευθέρωσε, πυνθανόμενος δὲ τὸν παλαιὸν Θησεῖα

τὸν Αἰγέως φυγόντα μὲν ἐξ Ἀθηνῶν εἰς Σκυῖρον, αὐτοῦ
 δ' ἀποθανόντα δόλῳ διὰ φόβον ὑπὸ Ἀνκομήδους τοῦ
 βασιλέως, ἐσπούδασε τὸν τάφον ἀνευρεῖν. Καὶ γὰρ ἡ
 χρησιμὸς Ἀθηναίοις τὰ Θησέως λείψανα κελεύων ἀνακο-
 5 μίζειν εἰς ἄστν καὶ τιμᾶν ὡς ἥρωα πρεπόντως, ἀλλ'
 ἡγνόουν ὅπου κεῖται, Σκυρίων οὐχ ὁμολογούντων οὐδ'
 εἰδόντων ἀναζητεῖν. Τότε δὲ πολλῇ φιλοτιμίᾳ τοῦ σηκοῦ
 μόρις ἐξευρεθέντος, ἐνθήμερος ὁ Κίμων εἰς τὴν αὐτοῦ
 τριήρη τὰ ὀστά καὶ τάλλα κοσμήσας μεγαλοπρεπῶς κα-
 10 τήγαγεν εἰς τὴν αὐτοῦ δι' ἐτῶν σχεδὸν τετρακοσίων.
 Ἐφ' ᾧ καὶ μάλιστα πρὸς αὐτὸν ἡδέως ὁ δῆμος ἔσχευ.
 Ἐθεντο δ' εἰς μνήμην αὐτοῦ καὶ τὴν τῶν τραγωδῶν κρι-
 σιν ὀνομαστήν γενομένην. Πρώτην γὰρ διδασκαλίαν
 τοῦ Σοφοκλέους ἐτι νέου καθέντος, Ἀσφρίων ὁ ἄρχων,
 15 φιλονεικίας οὔσης καὶ παρατάξεως τῶν θεατῶν, κριτὰς
 μὲν οὐκ ἐκλήρωσε τοῦ ἀγῶνος, ὡς δὲ Κίμων μετὰ τῶν
 συστρατῆγων προελθὼν εἰς τὸ θέατρον ἐποίησατο τῷ
 θεῷ τὰς νενομισμένας σπονδὰς, οὐκ ἀφῆκεν αὐτοὺς
 ἀπελθεῖν, ἀλλ' ὀρκώσας ἠνάγκασε καθίσαι καὶ κρίναι
 20 δέκα ὄντας, ἀπὸ φυλῆς μιᾶς ἕκαστον. Ὁ μὲν οὖν ἀγὼν
 καὶ διὰ τὸ τῶν κριτῶν ἀξίωμα τὴν φιλοτιμίαν ὑπερέβαλε.
 Νικήσαντος δὲ τοῦ Σοφοκλέους λέγεται τὸν Αἰσχύλον
 περιπαθῆ γενόμενον καὶ βαρέως ἐνεγκόντα χρόνον οὐ
 πολὺν Ἀθήνησι διαγαγεῖν, εἰτ' οἴχεσθαι δι' ὀργὴν εἰς
 25 Σικελίαν, ὅπου καὶ τελευτήσας περὶ Γέλαν τέθαιπται.

ΙΧ. Συνδειπνήσαι δὲ τῷ Κίμωνι φησιν ὁ Ἴων παν-
 τάπασι μειράκιον ἦκων εἰς Ἀθήνας ἐκ Χίου παρὰ Λαο-
 μέδοντι· καὶ τῶν σπονδῶν γενομένων παρακληθέντος
 ἄσαι, καὶ ἄσαντος οὐκ ἀηδῶς ἐπαινεῖν τοὺς παρόντας ὡς
 30 δεξιώτερον Θεμιστοκλέους· ἐκείνου γὰρ ἄδειν μὲν οὐ
 φάναι μαθεῖν οὐδὲ καθαρίζειν, πόλιν δὲ ποιῆσαι μεγάλην
 καὶ πλουσίαν ἐπίστασθαι· τοῦντεῦθεν, οἷον εἰκὸς ἐπ'

πατρὸς τοῦ λόγου θυνέντος ἐπὶ τὰς πράξεις τοῦ Κίμωνος καὶ μνημονευομένων τῶν μεγίστων, αὐτὸν ἐκείνον ἐν διελθεῖν στρατήγημα τῶν ἰδίων ὥς σοφώτατον. Ἐπεὶ γὰρ ἐκ Σηστοῦ καὶ Βυζαντίου πολλοὺς τῶν βαρβάρων αἰχμαλώτους λαβόντες οἱ σύμμαχοι τῷ Κίμωνι διανεῖμαι 5 προσέταξαν, ὃ δὲ χωρὶς μὲν αὐτοῦς, χωρὶς δὲ τὸν περὶ τοῖς σώμασι κόσμον αὐτῶν ἔθηκεν, ἥτιώωντο τὴν διανομὴν ὥς ἄνισον. Ὁ δὲ τῶν μερίδων ἐκέλευσεν αὐτοὺς ἔλθαι τὴν ἑτέραν, ἣν δ' αὖ ἐκεῖνοι καταλίπωσιν, ἀγαπήσειν Ἀθηναίους. Ἡροφύτου δὲ τοῦ Σαρίου συμβου- 10 λεύσαντος αἰρεῖσθαι τὰ Περσῶν μᾶλλον ἢ Πέρσας, τὸν μὲν κόσμον αὐτοὶ ἔλαβον, Ἀθηναίοις δὲ τοὺς αἰχμαλώτους ἀπέλιπον. Καὶ τότε μὲν ὁ Κίμων ἀπήει γελοῖος εἶναι δοκῶν διανομὴς, τῶν μὲν συμμάχων ψέλια χρυσᾶ καὶ μαυιάκας καὶ στρεπτοὺς καὶ κύνδυας καὶ πορφύραν 15 φερομένων, τῶν δ' Ἀθηναίων γυμνὰ σώματα κακῶς ἡσκημένα πρὸς ἐργασίαν παραλαβόντων. Μικρὸν δὲ ὕστερον οἱ τῶν ἐαλωκότων φίλοι καὶ οἰκεῖοι καταβαίνοντες ἐκ Φρυγίας καὶ Αὐδίας ἐλυτροῦντο μεγάλων χρημάτων ἕκαστον, ὥστε τῷ Κίμωνι τεσσάρων μηνῶν τροφὰς 20 εἰς τὰς ναῦς ὑπάρχει καὶ προσέτι τῇ πόλει χρυσίον οὐκ ὀλίγον ἐκ τῶν λύτρων περιγενέσθαι.

Χ. Ἦδη δ' εὐπορῶν ὁ Κίμων ἐφόδια τῆς στρατηγίας ἅ καλῶς ἀπὸ τῶν πολεμίων ἔδοξεν ἀφελῆσθαι καλλιον ἀνήλυσεν εἰς τοὺς πολίτας. Τῶν τε γὰρ ἀγρῶν τοὺς 25 φραγμοὺς ἀφείλεν, ἵνα καὶ τοῖς ξένοις καὶ τῶν πολιτῶν τοῖς δεομένοις ἀδελῶς ὑπάρχη λαμβάνειν τῆς ὁπώρας, καὶ δεῖπνον οἴκοι παρ' αὐτῷ λιτὸν μὲν, ἀρκούν δὲ πολλοῖς, ἐποιεῖτο καθ' ἡμέραν, ἐφ' ὃ τῶν πενήτων ὁ βουλομένος εἰσῆει καὶ διατροφὴν εἶχεν ἀπράγμονα, μόνους τοῖς δημο- 30 σίοις σχολάζων. Ὡς δ' Ἀριστοτέλης φησὶν, οὐχ ἅπαντων Ἀθηναίων, ἀλλὰ τῶν δημοτῶν αὐτοῦ Λακιαδῶν πα-

ρεσκευάζετο τῷ βουλομένῳ τὸ δεῖπνον. Αὐτῷ δὲ νεανί-
σκοι παρείποντο συνήθεις ἀμπεχόμενοι καλῶς, ὧν ἕκα-
στος, εἴ τις συντύχοι τῷ Κίμωνι τῶν ἀστῶν πρεσβύτερος
ἡμφισμέμενος ἐνδεὴς, διημείβετο πρὸς αὐτὸν τὰ ῥήματα
5 καὶ τὸ γινόμενον ἐφαίνετο σεμνόν. Οἱ δ' αὐτοὶ καὶ νό-
μισμα κομίζοντες ἄφθονον παριστάμενοι τοῖς κομφοῖς
τῶν πενήτων ἐν ἀγορᾷ σιωπῇ τῶν κεσματίων ἐνέβαλλον
εἰς τὰς χεῖρας. Ὡν δὴ καὶ Κρατῖνος ὁ κωμικὸς ἐν Ἀρχι-
λόχοις ἔοικε μεμνησθαι διὰ τούτων.

10 Κἀγὼ γὰρ ἡὔχουν Μητρόβιος ὁ γραμματεὺς
σὺν ἀνδρὶ θείῳ καὶ φιλοξενωτάτῳ
καὶ πάντ' ἀρίστῳ τῶν Πανελλήνων προ τοῦ
Κίμωνι λιπαρὸν γῆρας εὐωχούμενος
αἰῶνα πάντα συνδιατρίψειν. Ὁ δέ

15 λιπὼν βέβηκε πρότερος.

Ἔτι τοίνυν Γοργίας μὲν ὁ Λεοντῖνός φησι τὸν Κίμωνα
τὰ χρήματα κτᾶσθαι μὲν ὥς χρῶτο, χρῆσθαι δὲ ὥς τι-
μῶτο, Κριτίας δὲ τῶν τριάκοντα γενόμενος ἐν ταῖς ἐλε-
ργείαις εὐχεται

20 Πλούτον μὲν Σκοπαδῶν, μεγαλοφροσύνην δὲ Κί-
μωνος,

νίκας δ' Ἀρκεσίλα τοῦ Λακεδαιμονίου.

Καίτοι Αἴχην γε τὸν Σπαρτιάτην ἀπ' οὐδενὸς ἄλλου γι-
νώσκωμεν ἐν τοῖς Ἑλλήσιν ὀνομαστὸν γενόμενον ἢ ὅτι
25 τοὺς ξένους ἐν ταῖς γυμνοπαιδείαις ἐδείπνιζεν· ἡ δὲ Κί-
μωνος ἀφθονία καὶ τὴν παλαιὰν τῶν Ἀθηναίων φιλοξε-
νίαν καὶ φιλανθρωπίαν ὑπερέβαλεν. Οἱ μὲν γάρ, ἐφ'
οἷς ἡ πόλις μέγα φρονεῖ δικαίως, τό τε σπέρμα τῆς τρο-
φῆς εἰς τοὺς Ἑλληνας ἐξέδωκαν ὑδάτων τε πηγῶν...

30 καὶ πρὸς ἐνανσίην χρῆζουσιν ἀνθρώποις ἐδίδαξαν, ὁ δὲ
τὴν μὲν οἰκίαν τοῖς πολίταις πρυτανεῖον ἀποδείξας κοι-
νόν, ἐν δὲ τῇ χώρᾳ καρπῶν ἐτοιμῶν ἀπαρχὰς καὶ ὅσα

ὄρῃ καλὰ φέρουσι χρῆσθαι καὶ λαμβάνειν ἅπαντα τοῖς
 ξένοις παρέχων, τρόπον τινὰ τὴν ἐπὶ Κρόνου μυθολογο-
 μένην κοινωνίαν εἰς τὸν βίον αὐτοῖς κατήγεν. Οἱ δὲ ταῦτα
 κολακείαν ὄχλου καὶ δημαγωγίαν εἶναι διαβάλλοντες ὑπὸ
 τῆς ἄλλης ἐξηλέγχοντο τοῦ ἀνδρὸς προαιρέσεως ἀριστο-
 κρατικῆς καὶ Λακωνικῆς οὔσης, ὅς γε καὶ Θεμιστοκλεῖ
 κέρα τοῦ δέοντος ἐπαίρουσι τὴν δημοκρατίαν ἀντέβαινε
 μετ' Ἀριστείδου, καὶ πρὸς Ἐφιάλτην ὕστερον χάριτι τοῦ
 δήμου καταλύοντα τὴν ἐξ Ἀρείου πάρου βουλήν διηνέ-
 χθη, λημμάτων δὲ δημοσίων τοὺς ἄλλους πλὴν Ἀριστεί-
 δου καὶ Ἐφιάλτου πάντας ἀναπιμπλαμένους ὁρῶν, αὐτὸν
 ἀδέκαστον καὶ ἄθικτον ἐν τῇ πολιτείᾳ δωροδοκίας καὶ
 πάντα προῖκα καὶ καθαρῶς πράττοντα καὶ λέγοντα διὰ
 τέλους παρέσχε. Λέγεται γέ τοι Ροισάκην τινὰ βάρβαρον
 ἀποστάτην βασιλέως ἐλθεῖν μετὰ χρημάτων πολλῶν εἰς
 Ἀθήνας, καὶ σπαραττόμενον ὑπὸ τῶν συκοφαντῶν κα-
 ταφυγεῖν πρὸς Κίμωνα, καὶ θείναι παρὰ τὴν αὐλείον αὐ-
 τοῦ φιάλας δύο, τὴν μὲν ἄργυρέων ἐμπλησάμενον Λα-
 ρεικῶν, τὴν δὲ χρυσῶν· ἰδόντα δὲ τὸν Κίμωνα καὶ μει-
 διάσαντα πυνθέσθαι τοῦ ἀνθρώπου, πότῃρον αἰρεῖται
 Κίμωνα μισθωτὸν ἢ φίλον ἔχειν· τοῦ δὲ φήσαντος φί-
 λον· „Οὐκοῦν“ φάναι „ταῦτ' ἅπιθι μετὰ σεαυτοῦ κο-
 μίζων· χρήσομαι γὰρ αὐτοῖς ὅταν δέωμαι φίλος γινώ-
 μενος.“

XI. Ἐπεὶ δ' οἱ σύμμαχοι τοὺς φόρους μὲν ἐτέλουν, 25
 ἄνδρας δὲ καὶ ναῦς ὥς ἐτάχθησαν οὐ παρεῖχον, ἀλλ'
 ἀπαγορεύοντες ἤδη πρὸς τὰς στρατείας καὶ πολέμου μὲν
 οὐδὲν δεόμενοι, γεωργεῖν δὲ καὶ ζῆν καθ' ἡσυχίαν ἐπι-
 θυμοῦντες, ἀπηλλαγμένων τῶν βαρβάρων καὶ μὴ δια-
 χλοῦντων, οὔτε τὰς ναῦς ἐπλήρουν οὔτ' ἄνδρας ἀπέστελ-
 λον, οἱ μὲν ἄλλοι στρατηγοὶ τῶν Ἀθηναίων προσηνάγ-
 καζον αὐτοὺς ταῦτα ποιεῖν καὶ τοὺς ἐλλείποντας ὑπά-

γοῦντες δίκαις καὶ κολάζοντες ἐπαχθῇ τὴν ἀρχὴν καὶ λυ-
 πηρὰν ἐποίουν, Κίμων δὲ τὴν ἐναντίαν ὁδὸν ἐν τῇ στρα-
 τηγίᾳ πορευόμενος βίαν μὲν οὐδενὶ τῶν Ἑλλήνων προσ-
 ῆγε, χρήματα δὲ λαμβάνων παρὰ τῶν οὐ βουλομένων
 5 στρατεύεσθαι καὶ ναῦς κενὰς, ἐκείνους εἰς δελεαζομένους
 τῇ σχολῇ περὶ τὰ οἴκετα διατρίβειν, γεωργοὺς καὶ χρημα-
 τιστὰς ἀπολέμους ἐκ πολεμικῶν ὑπὸ τρυφῆς καὶ ἀνοίας
 γινομένους, τῶν δ' Ἀθηναίων ἀνὰ μέρος πολλοὺς ἐμβι-
 βάζων καὶ διαπονῶν ταῖς στρατείαις ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ τοῖς
 10 παρὰ τῶν συμμάχων μισθοῖς καὶ χρήμασι δεσπότας αὐ-
 τῶν τῶν διδόντων ἐποίησε. Πλέοντας γὰρ αὐτοὺς συνε-
 χῶς καὶ διὰ χειρὸς ἔχοντας αἰετὰ τὰ ὄπλα καὶ τρεφομένους
 καὶ ἀσχοῦντας ἐκ τῆς αὐτῶν ἀστρατείας ἐθισθέντες φο-
 βεῖσθαι καὶ κολακεύειν, ἔλαθον ἐντὶ συμμάχων ὑποτελεῖς
 15 καὶ δοῦλοι γεγονότες.

XII. Καὶ μὲν αὐτοῦ γε τοῦ μεγάλου βασιλέως οὐδεὶς
 ἐταπείνωσε καὶ συνέστειλε τὸ φρόνημα μᾶλλον ἢ Κίμων.
 Οὐ γὰρ ἐνήκεν ἐκ τῆς Ἑλλάδος ἀπηλλαγμένον, ἀλλ'
 ὥσπερ ἐκ ποδὸς διώκων, πρὶν διαπνεῦσαι καὶ στήναι
 20 τοὺς βαρβάρους, τὰ μὲν ἐπόρθε καὶ κατεστρέφετο, τὰ δὲ
 ἀφίστη καὶ προσήγετο τοῖς Ἕλλησιν, ὥστε τὴν ἀπ' Ἰο-
 νίας Ἀσίαν ἄχρι Παμφυλίας παντάπασι Περσικῶν ὀπλῶν
 ἐρημῶσαι. Πυθόμενος δὲ τοὺς βασιλέως στρατηγοὺς με-
 γάλῳ στρατῷ καὶ ναυσὶ πολλαῖς ἐφεδρεύειν περὶ Παμφυ-
 25 λίαν, καὶ βουλόμενος αὐτοῖς ἅπλουν καὶ ἀνέμβατον ὅλως
 ὑπὸ φόβου τὴν ἐντὸς Χελιδονίων ποιήσασθαι θάλατταν,
 ὥρμησεν ἄρας ἀπὸ Κνίδου καὶ Τριοπίου διακοσίαις τριή-
 ρεσι, πρὸς μὲν τάχος ἀπ' ἀρχῆς καὶ περιαγωγὴν ὑπὸ Θε-
 μιστοκλέους ἄριστα κατεσκευασμέναις, ἐκείνος δὲ τότε
 30 καὶ πλατυτέρας ἐποίησεν αὐτάς καὶ διάβασιν τοῖς κατα-
 στρώμασιν ἔδωκεν, ὥς ἂν ὑπὸ πολλῶν ὀπλιτῶν μαχιμώ-
 τεραι προσφέρουσιν τοῖς πολεμίοις. Ἐπιπλεύσας δὲ τῇ

πόλει τῶν Φασηλιτῶν, Ἑλλήνων μὲν ὄντων, οὐ δεχομένων δὲ τὸν στόλον οὐδὲ βουλομένων ἀφίστασθαι βασιλέως, τὴν τε χώραν κακῶς ἐποίει καὶ προσέβαλλε τοῖς τείχεσιν. Οἱ δὲ Χίοι συμπλέοντες αὐτῷ, πρὸς δὲ τοὺς Φασηλίτας ἐκ παλαιοῦ φιλικῶς ἔχοντες, ἅμα μὲν τὸν Κί-
 5 μωνα κατεπράυνον, ἅμα δὲ τοξεύοντες ὑπὲρ τὰ τεῖχη βιβλίδια προσκείμενα τοῖς οἴστοις ἐξήγγελλον τοῖς Φασηλίταις. Τέλος δὲ διήλλαξεν αὐτούς, ὅπως δέκα τάλαντα δόντες ἀκολουθῶσι καὶ συστρατεύωσιν ἐπὶ τοὺς βαρβάρους. Ἐφορος μὲν οὖν Τιθραύστην φησὶ τῶν βασιλικῶν
 10 νεῶν ἄρχειν καὶ τοῦ πεζοῦ Φερεινδάτην, Καλλισθένης δ' Ἀριομάνδην τὸν Γωβρύου κυριώτατον ὄντα τῆς δυνάμεως παρὰ τὸν Εὐρυμέδοντα ταῖς ναυσὶ παρορμεῖν, οὐκ ὄντα μάχεσθαι τοῖς Ἑλλήσι πρόθυμον, ἀλλὰ προσδιχόμενον ὀγδοήκοντα ναῦς Φοινίσσας ἀπὸ Κύπρου προσ-
 15 πλεύσας. Ταύτας φθῆναι βουλόμενος ὁ Κίμων ἀνήχθη, βιάζεσθαι παρεσκευασμένος, ἂν ἐκόντες μὴ ναυμαχῶσιν. Οἱ δὲ πρῶτον μὲν, ὥς μὴ βιασθεῖεν, εἰς τὸν ποταμὸν εἰσχωρμίσαντο, προσφερομένων δὲ τῶν Ἀθηναίων ἀντεξέ-
 20 πλευσαν, ὥς ἱστορεῖ Φανόδημος, ἑξακοσίαις ναυσίν, ὥς δ' Ἐφορος, πεντήκοντα καὶ τριακοσίαις. Ἔργον δὲ κατὰ γοῦν τὴν θάλατταν οὐδὲν ὑπ' αὐτῶν ἐπράχθη τῆς δυνάμεως ἄξιον, ἀλλ' εὐθὺς εἰς τὴν γῆν ἀποστρέφοντες ἐξέπιπτον οἱ πρῶτοι καὶ κατέφευγον εἰς τὸ πεζὸν ἑγγὺς παρατεταγμένοι, οἱ δὲ καταλαμβάνόμενοι διεφθείροντο
 25 μετὰ τῶν νεῶν. Ὡς καὶ δηλόν ἐστιν, ὅτι πάμπολλαί τινες αἱ πεπληρωμέναι τοῖς βαρβάροις νῆες ἦσαν, ὅτε πολλῶν μὲν, ὥς εἰκός, ἐκφυγουσῶν, πολλῶν δὲ συντριβεισῶν, ὁμῶς αἰχμαλώτους διακοσίας ἔλαβον οἱ Ἀθηναῖοι.

30

XIII. Τῶν δὲ πεζῶν ἐπικαταβάντων πρὸς τὴν θάλασσαν μέγα μὲν ἔργον ἐφαίνετο τῷ Κίμωνι τὸ βιάζεσθαι

- τὴν ἀπόβασιν καὶ κεκμηκότας ἀκμῇσι καὶ πολλαπλασίους
 ἐπάγειν τοὺς Ἕλληνας, ὅμως δὲ ῥώμῃ καὶ φρονήματι τοῦ
 κρατεῖν ὁρῶν ἐπηρμένους καὶ προθύμους ὁμοῖς χωρεῖν
 τοῖς βαρβάροις, ἀπεβίβαξε τοὺς ὀπλίτας ἐπὶ θερμοῦς τῷ
 5 κατὰ τὴν ναυμαχίαν ἀγωνι μετὰ κραυγῆς καὶ δρόμου
 προσφερομένους. Ὑποστάντων δὲ τῶν Περσῶν καὶ δε-
 ξαμένων οὐκ ἀγεννῶς κρατερά μᾶχῃ συνέστη· καὶ τῶν
 Ἀθηναίων ἄνδρες ἀγαθοὶ καὶ τοῖς ἀξιωμασι πρῶτοι καὶ
 διαπρεπεῖς ἔπεσον. Πολλῷ δ' ἀγωνι τρεψάμενοι τοῖς
 10 βαρβάρους ἔκτεινον, εἰτα ἤρουν αὐτοὺς τε καὶ σκηναῖς
 παντοδαπῶν χρημάτων γεμούσας. Κίμων δ' ὥσπερ ἀθλη-
 τῆς δεινὸς ἡμέρᾳ μιᾷ δύο καθηρηκῶς ἀγωνίσματα, καὶ τὸ
 μὲν ἐν Σαλαμῖνι πεζομαχίᾳ, τὸ δ' ἐν Πλαταιαῖς ναυμαχίᾳ
 παρεληλυθὼς τρόπαιον, ἐπηγωνίσαστο ταῖς νίκαις, καὶ
 15 τὰς ὀρδοῖσιντα Φοινίσσας τριήρεις, αἱ τῆς μάχης ἀπο-
 λείφθησαν, Ὅδῳ προσβεβληκέναι πυνθόμενος διὰ τῶ-
 χους ἔπλευσεν, οὐδὲν εἰδότες βέβαιον οὐπὼ περὶ τῆς
 μεζονος δυνάμεως τῶν στρατηγῶν, ἀλλὰ δυσπίστως ἐπὶ
 καὶ μετεώρως ἐχόντων· ἥ καὶ μᾶλλον ἐκπλαγέντες ἀπό-
 20 λεσαν τὰς ναῦς ἀπάσας, καὶ τῶν ἀνδρῶν οἱ πλεῖστοι συν-
 διεφθάρησαν. Τοῦτο τὸ ἔργον οὕτως ἐταπείνωσε τὴν
 γνώμην τοῦ βασιλέως, ὥστε συνθέσθαι τὴν περιβόητον⁴⁸⁷
 εἰρήνην ἐκείνην, ἵππον μὲν δρόμον αἰετῆς Ἑλληνικῆς
 ἀπέχειν θαλάσσης, ἔνδον δὲ Κυανέων καὶ Χελιδονίων
 25 μακρὰ νηὶ καὶ χαλκεμβόλῳ μὴ πλέειν. Καίτοι Καλλι-
 σθένης οὐ φησι ταῦτα συνθέσθαι τὸν βάρβαρον, ἔργῳ δὲ
 ποιεῖν διὰ φόβον τῆς ἥτις ἐκείνης, καὶ μακρὰν οὕτως
 ἀποστῆναι τῆς Ἑλλάδος, ὥστε πεντήκοντα ναυσὶ Περ-
 κλέα καὶ τριάκοντα μόναϊς Ἐφιάλτην ἐπέκεινα πλεῦσαι
 30 Χελιδονίων καὶ μηδὲν αὐτοῖς ναυτικὸν ἀπαντῆσαι παρὰ
 τῶν βαρβάρων. Ἐν δὲ τοῖς ψηφίσμασιν, ἃ συνήγαγε
 Κρατερός, ἀντίγραφα συνθηκῶν ὡς γενομένων κατατέ-

τακται. Φασὶ δὲ καὶ βωμόν εἰρήνης διὰ ταῦτα τοὺς Ἀθη-
ναίους ἰδρύνεσθαι, καὶ Καλλίαν τὸν πρεσβεύσαντα τι-
μῆσαι διαφερόντως. Πραθέντων δὲ τῶν αἰχμαλώτων λα-
φύρων εἰς τε τὰ ἄλλα χρήμασιν ὁ δῆμος ἐρρώσθη, καὶ τῇ
ἄκροπόλει τὸ νότιον τείχος κατεσκεύασεν ἀπ' ἐκείνης δ
ἐνυπόρησας τῆς στρατείας. Λέγεται δὲ καὶ τῶν μακρῶν
τειχῶν, ἃ σκέλη καλοῦσι, συντελεσθῆναι μὲν ὕστερον τὴν
οἰκοδομίαν, τὴν δὲ πρώτην θεμελίωσιν εἰς τόπους ἐλώ-
δεις καὶ διαβρόχους τῶν ἔργων ἐμπесόντων ἐρεισθῆναι
διὰ Κίμωνος ἀσφαλῶς, χάλικι πολλῇ καὶ λίθοις βαρέσι 10
τῶν ἐλῶν πιεσθέντων, ἐκείνου χρήματα πορίζοντος καὶ
διδόντος. Πρῶτος δὲ ταῖς λεγομέναις ἐλευθερίοις καὶ
γλαφυραῖς διατριβαῖς, αἱ μικρὸν ὕστερον ὑπερφυῶς
ἠγαπήθησαν, ἐκαλλώπισε τὸ ἄστυ, τὴν μὲν ἀγορὰν πλα-
τάνοις καταφυτεύσας, τὴν δ' Ἀκαδήμειαν ἐξ ἀνύδρου 15
καὶ ἀνχηρᾶς κατάρρυτον ἀποδείξας ἄλσος ἡσκημένον
ὑπ' αὐτοῦ δρόμοις καθαροῖς καὶ συσκίοις περιπάτοις.

XIV. Ἐπεὶ δὲ τῶν Περσῶν τινες οὐκ ἐβούλοντο τὴν
Χερρόνησον ἐκλιπεῖν, ἀλλὰ καὶ τοὺς Θοράκας ἄνωθεν
ἐπεκαλοῦντο καταφρονούντες τοῦ Κίμωνος μετ' ὀλίγων 20
παντάσιν τριήρων Ἀθήνηθεν ἐκπεπλευκότος, ὁρμήσας
ἐπ' αὐτοὺς τέσσαρσι μὲν ναυσὶ τρισκαίδεκα τὰς ἐκείνων
ἔλαβεν, ἐξελάσας δὲ τοὺς Πέρσας καὶ κρατήσας τῶν Θορά-
κων πᾶσαν ὥκειώσατο τῇ πόλει τὴν Χερρόνησον. Ἐκ δὲ
τούτου Θασίους μὲν ἀποστάντας Ἀθηναίων καταναν- 25
μαχήσας τρεῖς καὶ τριάκοντα ναῦς ἔλαβε καὶ τὴν πόλιν
ἐξεπολιόρηκε καὶ τὰ χρυσεῖα τὰ πέραν Ἀθηναίοις προσ-
εκτήσατο καὶ χώραν, ἥς ἐπῆροχον Θάσιοι, παρέλαβεν.
Ἐκεῖθεν δὲ ῥαδίως ἐπιβῆναι Μακεδονίας καὶ πολλὴν
ἀποτεμέσθαι παρασχόν, ὥς ἰδόκει, μὴ θελήσας αἰτίαν 30
ἔσχε δώροις ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ἀλεξάνδρου συμπεπι-
σθαι, καὶ δίκην ἔφυγε τῶν ἐχθρῶν συστάντων ἐπ' αὐτόν.

- Ἀπολογούμενος δὲ πρὸς τοὺς δικαστὰς οὐκ Ἰώνων ἔφη
 προξενεῖν οὐδὲ Θεσσαλῶν, πλουσίων ὄντων, ὥσπερ ἐτέ-
 ρους, ἵνα θεραπεύονται καὶ λαμβάνωσιν, ἀλλὰ Λακεδαι-
 μονίων, μιμούμενος καὶ ἀγαπῶν τὴν παρ' αὐτοῖς εἴτε-
 5 λειαν καὶ σωφροσύνην, ἧς οὐδένα προτιμᾶν πλουτίων,
 ἀλλὰ πλουτίζων ἀπὸ τῶν πολεμίων τὴν πόλιν ἀγάλλε-
 σθαι. Μνηστῆρις δὲ τῆς κρίσεως ἐκείνης ὁ Στησίμβροτος
 φησι τὴν Ἑλπινίκην ὑπὲρ τοῦ Κίμωνος δεομένην ἔλθειν
 ἐπὶ τὰς θύρας τοῦ Περικλέους (οὗτος γὰρ ἦν τῶν κατη-
 10 γόρων ὁ σφοδρότατος), τὸν δὲ μειδιάσαντα „Γραῦς εἴ-
 φάναι „γραῦς, ὦ Ἑλπινίκη, ὥς τηλικαῦτα διαπραττέσθαι
 πράγματα“· πλὴν ἐν γὰρ τῇ δίκῃ πρῶτατον γενέσθαι τῷ
 Κίμωνι καὶ πρὸς τὴν κατηγορίαν ἅπαξ ἀναστῆναι μόνον,
 ὥσπερ ἀφοσιούμενον.
- 15 XV. Ἐκείνην μὲν οὖν ἀπέφυγε τὴν δίκην· ἐν δὲ τῇ
 λοιπῇ πολιτείᾳ παρῶν μὲν ἐκράτει καὶ συνέστειλε τὸν
 δῆμον ἐπιβαίνοντα τοῖς ἀρίστοις καὶ περισπῶντα τὴν
 πᾶσαν εἰς ἑαυτὸν ἀρχὴν καὶ δύναμιν· ὥς δὲ πάλιν ἐπὶ
 στρατείᾳ ἐξέπλευσε, τελέως ἀνεθέντες οἱ πολλοὶ καὶ συγ-
 20 χεάντες τὸν καθεστῶτα τῆς πολιτείας κόσμον τὰ τε πά-
 τρια νόμιμα, οἷς ἐχρῶντο πρότερον, Ἐφιάλτου προεστῶ-
 τος ἀφείλοντο τῆς ἐξ Ἀρείου πάγου βουλῆς τὰς κρίσεις
 πλὴν ὀλίγων ἀπάσας, καὶ τῶν δικαστηρίων κυρίους ἑαν-
 τοὺς ποιήσαντες εἰς ἄκρατον δημοκρατίαν ἐνέβαλον τὴν
 25 πόλιν, ἥδη καὶ Περικλέους δυναμένου καὶ τὰ τῶν πολλῶν
 φρονούντος. Διὸ καὶ τοῦ Κίμωνος, ὥς ἐπανῆλθεν, ἀγα-
 νακτοῦντος ἐπὶ τῷ προπηλακίζεσθαι τὸ ἄξιωμα τοῦ συνε-
 δρίου, καὶ πειρωμένου πάλιν ἄνω τὰς δίκας ἀνακαλεῖσθαι
 καὶ τὴν ἐπὶ Κλεισθένους ἐρεῖρειν ἀριστοκρατίαν, κατε-
 30 βόων συνιστάμενοι καὶ τὸν δῆμον ἐξηρεθίζον, ἐκείνῳ τε
 τὰ πρὸς τὴν ἀδελφὴν ἀνανεούμενοι καὶ Λακωνισμόν ἐπι-

καλοῦντες. Εἰς ἃ καὶ τὰ Εὐπόλιδος διατεθρῦλῃται περὶ Κίμωνος, ὅτι

Κακὸς μὲν οὐκ ἦν, φιλοπότης δὲ κάμελῆς·
κάνλιος ἂν ἀπεκοιμᾷτ' ἂν ἐν Λακεδαιμόνι
κᾶν Ἐλπινίκην τήνδε καταλιπὼν μόνην. 5

Εἰ δ' ἀμελῶν καὶ μεθυσκόμενος τοσαύτας πόλεις εἴλε
καὶ τοσαύτας νίκας ἐνίκησε, δῆλον ὅτι νήφοντος αὐτοῦ
καὶ προσέχοντος οὐδεὶς ἂν οὔτε τῶν πρότερον οὔτε τῶν
ὑστερον Ἑλλήνων παρῆλθε τὰς πράξεις.

XVI. Ἦν μὲν οὖν ἀπ' ἀρχῆς φιλολάκων· καὶ τῶν γε 10
παίδων τῶν διδύμων τὸν ἕτερον Λακεδαιμόνιον ἀνό-
μασε, τὸν δ' ἕτερον Ἥλειον, ἐκ γυναικὸς αὐτῷ Κλειτο-
ρίας γενομένους, ὡς Στησίμβροτος ἱστορεῖ· διὸ πολλά-
κις τὸν Περικλέα τὸ μητρῶον αὐτοῖς γένος ὀνειδίζειν.
Διόδωρος δ' ὁ Περιηγητὴς καὶ τούτους φησὶ καὶ τὸν τρί- 15
τον τῶν Κίμωνος υἱῶν Θεσσαλὸν ἐξ Ἰσοδίκης γεγονέναι
τῆς Εὐρυπτολέμου τοῦ Μεγακλέους. Ἡύξηθη δ' ὑπὸ
τῶν Λακεδαιμονίων ἤδη τῷ Θεμιστοκλεῖ προσπολεμούν-
των καὶ τοῦτον ὄντα νέον ἐν Ἀθήναις μᾶλλον ἰσχύειν
καὶ κρατεῖν βουλομένων. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι τὸ πρῶτον 20
ἡδέως ἑώρων οὐ μικρὰ τῆς πρὸς ἐκεῖνον εὐνοίας τῶν
Σπαρτιατῶν ἀπολαύοντες· ἀύξανόμοις γὰρ αὐτοῖς κατ'
ἀρχὰς καὶ τὰ συμμαχικὰ πολυπραγματοῦσιν οὐκ ἤχθοντο
τιμῇ καὶ χάριτι τοῦ Κίμωνος. Τὰ γὰρ πλεῖστα δι' ἐκεί-
νου τῶν Ἑλληνικῶν διεπράττετο, πρῶτος μὲν τοῖς συμ- 25
μάχοις, κεχαρισμένως δὲ τοῖς Λακεδαιμονίοις ὁμιλοῦν-
τος. Ἐπειτα δυνατώτατοι γινόμενοι καὶ τὸν Κίμωνα τοῖς
Σπαρτιάταις οὐκ ἡρέμα προσκείμενον ὀρώντες ἤχθοντο.
Καὶ γὰρ αὐτὸς ἐπὶ παντὶ μεγαλύνων τὴν Λακεδαίμονα
πρὸς Ἀθηναίους, καὶ μάλιστα ὅτε τύχοι μεμφόμενος αὐ- 30
τοῖς ἢ παροξύνων, ὥς φησι Στησίμβροτος, εἰσῆθαι λθ-
γεῖν· „Ἄλλ' οὐ Λακεδαιμόνιοί γε τοιοῦτοι.“ Ὅθεν φησὶ

- νου ἑαυτοῦ συνῆγε καὶ δυσμένειάν τινα παρὰ τῶν πολι-
 τῶν. Ἡ δ' οὖν ἰσχύσασα μάλιστα κατ' αὐτοῦ τῶν δια-
 βολῶν αἰτίαν ἔσχε τοιαύτην. Ἀρχιδάμου τοῦ Ζευξιδάμου
 τέταρτον ἔτος ἐν Σπάρτῃ βασιλεύοντος ὑπὸ σεισμοῦ με-
 5 γίστου δὴ τῶν μνημονευομένων πρότερον ἢ τε χώρα τῶν
 Λακεδαιμονίων χάσμασιν ἐνώλισθε πολλοῖς καὶ τῶν
 Ταυγείων τιναχθέντων κορυφαί τινες ἀπεροράγησαν, αὐ-
 τὴ δ' ἡ πόλις ὅλη συνεχύθη πλήν οἰκίων πέντε, τὰς δ'
 ἄλλας ἤρειπεν ὁ σεισμός. Ἐν δὲ μέσῃ τῇ στοᾷ γυμναζο-
 10 μένων ὁμοῦ τῶν ἐφήβων καὶ τῶν νεανίσκων λέγεται μι-
 κρόν προ τοῦ σεισμοῦ λαγὼν παραφανῆναι καὶ τοὺς μὲν
 νεανίσκους, ὥσπερ ἦσαν ἀληγιμένοι, μετὰ παιδιᾷ ἐκ-
 δραμεῖν καὶ διώκειν, τοῖς δ' ἐφήβοις ὑπολειφθεῖσιν ἐπι-
 πσεῖν τὸ γυμνάσιον καὶ πάντας ὁμοῦ τελευτῆσαι. Τὸν
 15 δὲ τάφον αὐτῶν ἐτι νῦν Σεισματίαν προσαγορεύουσι.
 Ταχὺ δὴ συνιδῶν ἀπὸ τοῦ παρόντος τὸν μέλλοντα κίν-
 δυνον ὁ Ἀρχιδάμος, καὶ τοὺς πολίτας ὁρῶν ἐκ τῶν οὐ-
 20 κιῶν τὰ τιμιώτατα πειρωμένους σῶζειν, ἐκέλευσε τῇ σάλ-
 πιγγι σημαίνειν, ὥς πολεμίων ἐπιόντων, ὅπως ὅτι τάχι-
 20 στα μετὰ τῶν ὀπλῶν ἀθροίζωνται πρὸς αὐτόν. Ὁ δὲ καὶ
 μόνον ἐν τῷ τότε καιρῷ τὴν Σπάρτην διέσωσεν. Οἱ γὰρ
 εἰλωτες ἐκ τῶν ἀγρῶν συνέδραμον πανταχόθεν ὥς ἀναρ-
 पासόμενοι τοὺς σεσσωμένους τῶν Σπαρτιατῶν. Ὁπλι-
 σμένους δὲ καὶ συντεταγμένους εὐρόντες ἀνεχώρησαν ἐπὶ
 25 τὰς πόλεις καὶ φανερῶς ἐπολέμου, τῶν τε περιόικων ἀνα-
 πείσαντες οὐκ ὀλίγους, καὶ Μεσσηνίων ἅμα τοῖς Σπαρ-
 τιάταις συνεπιθεμένων. Πέμπουσιν οὖν οἱ Λακεδαιμό-
 νιοι Περικλείδαν εἰς Ἀθήνας δεόμενοι βοηθεῖν, ὃν φησι
 30 κωμῶδων Ἀριστοφάνης καθεξόμενον ἐπὶ τοῖς βω-
 μοῖς ὥχρ' ἂν ἐν φοινικίδι στρατιὰν ἐπαιτεῖν.
 Ἐφιάλτου δὲ κωλύοντος καὶ διαμαρτυρομένου μὴ βοηθεῖν
 μηδ' ανιστάναι πόλιν ἀντίπαλον ἐπὶ τὰς Ἀθήνας, ἀλλ'

εἶν κείσθαι καὶ πατηθῆναι τὸ φρόνημα τῆς Σπάρτης, Κίμωνά φησι Κριτίας τὴν τῆς πατρίδος αὖξιν ἐν ὑστέρω θέμενον τοῦ Λακεδαιμονίων συμφέροντος ἀναπέσαντα τὸν δῆμον ἐξελθεῖν βοηθοῦντα μετὰ πολλῶν ὀπλίων. Ὁ δ' Ἴων ἀπομνημονεύει καὶ τὸν λόγον, ᾧ μάλιστα τοὺς Ἀθηναίους ἐκίνησε, παρακαλῶν μῆτε τὴν Ἑλλάδα χωλὴν μῆτε τὴν πόλιν ἐτερόζυγα περιιδεῖν γεγενημένην.

XVII. Ἐπὶ δὲ βοηθήσας τοῖς Λακεδαιμονίοις ἀπῆει διὰ Κορίνθου τὴν στρατιὰν ἄγων, ἐνεκάλει Λάχαρτος αὐτῷ πρὶν ἐντυχεῖν τοῖς πολίταις εἰσαγαγόντι τὸ στρα- 10 τευμα· καὶ γὰρ θυρὰν κόψαντας ἄλλοτρίαν οὐκ εἰσιέναι πρότερον ἢ τὸν κύριον κελεῦσαι. Καὶ ὁ Κίμων „Ἄλλ' οὐχ ὑμεῖς“ εἶπεν „ὦ Λάχαρτε, τὰς Κλεωναίων καὶ Μεγαρέων πύλας κόψαντες, ἀλλὰ κατασχίσαντες εἰσεβιάσασθε μετὰ τῶν ὀπλίων ἀξιούντες ἀνερῶναι πάντα τοῖς 16 μείζον ὀνυαμένοις.“ Οὕτω μὲν ἐθροσύνετο πρὸς τὸν Κορίνθιον ἐν δύνοντι καὶ μετὰ τῆς στρατιᾶς διεξῆλθεν. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι τοὺς Ἀθηναίους αὐθις ἐκάλουν ἐπὶ τοὺς ἐν Ἰθώμῃ Μεσσηνίους καὶ εἰλωτας, ἐλθόντων δὲ τὴν τὸλμαν καὶ τὴν λαμπρότητα δέισαντες ἀπεπέμφαντο 20 μόνους τῶν συμμάχων ὡς νεωτεριστάς. Οἱ δὲ πρὸς ὀργὴν ἀπελθόντες ἤδη τοῖς λακωνίζουσι φανερώς ἐχαλεπαινον, καὶ τὸν Κίμονα μικρὰς ἐπιλαβόμενοι προφάσειως ἐξωστράκισαν εἰς ἔτη δέκα· τοσοῦτον γὰρ ἦν χρόνου τεταγμένου ἅπασιν τοῖς ἐξωστρακιζομένοις. Ἐν δὲ τούτῳ 25 τῶν Λακεδαιμονίων, ὡς ἐπανήρχοντο Δελφοὺς ἀπὸ Φωκίων ἐλευθερώσαντες, ἐν Τανάγρα καταστρατοπέδευσάντων Ἀθηναῖοι μὲν ἀπῆντων διαμαχοῦμενοι, Κίμων δὲ μετὰ τῶν ὀπλίων ἦκεν εἰς τὴν αὐτοῦ φυλὴν τὴν Οἰνῆδα, πρόθυμος ὢν ἀμύνεσθαι τοὺς Λακεδαιμονίους 30 μετὰ τῶν πολιτῶν. Ἡ δὲ βουλὴ τῶν πεντακοσίων πυθόμενη καὶ φοβηθεῖσα, τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ καταβοῶντων

ὥς συνταράξαι τὴν φάλαγγα βουλομένου καὶ τῇ πόλει
 Λακεδαιμονίους ἐπαγαγεῖν, ἀπηγόρευσε τοῖς στρατηγοῖς
 μὴ δέχεσθαι τὸν ἄνδρα. Κάκεινος μὲν ὥχετο δεηθείς
 Εὐθύππου τοῦ Ἀναφλυστίου καὶ τῶν ἄλλων ἐταίρων,
 5 ὅσοι μάλιστα τὴν τοῦ λακωνίξειν αἰτίαν ἔσχον, ἐρρωμέ-
 νως ἀγωνίσασθαι πρὸς τοὺς πολεμίους καὶ δι' ἐργῶν
 ἀπολύσασθαι τὴν αἰτίαν πρὸς τοὺς πολίτας. Οἱ δὲ λα-
 βόντες αὐτοῦ τὴν πανοπλίαν εἰς τὴν λόχον ἔθεντο· καὶ
 μετ' ἁλλήλων συστάντες ἐκθύμως ἐκατὸν ὄντας ἔπρσαν,
 10 πολὺν αὐτῶν πόθον καὶ μεταμέλειαν ἐφ' οἷς ἡτιάθησαν
 ἀδίκως ἀπολιπόντες τοῖς Ἀθηναίοις. Ὅθεν οὐδὲ τῷ πρὸς
 Κίμωνι θυμῷ πολὺν χρόνον ἐνέμειναν, τὰ μὲν, ὥς εἰκόσι
 ὦν ἔπαθον εὐ μεμνημένοι, τὰ δὲ τοῦ καιροῦ συλλαμβα-
 νομένου. Νενικημένοι γὰρ ἐν Τανάγρα μάχῃ μεγάλη καὶ
 15 προσδοκῶντες εἰς ὥραν ἔτους στρατιὰν Πελοποννησίων
 ἐπ' αὐτοὺς ἐκάλουν ἐκ τῆς φυγῆς τὸν Κίμωνα· καὶ κα-
 τήλθε τὸ ψήφισμα γράψαντος αὐτῷ Περικλέους. Οὕτω
 τότε πολιτικὰ μὲν ἦσαν αἱ διαφοραί, μέτριοι δ' οἱ θυμοὶ
 καὶ πρὸς τὸ κοινὸν ἐνανάκλητοι συμφέρον, ἡ δὲ φιλοτι-
 20 μία πάντων ἐπικρατοῦσα τῶν παθῶν τοῖς τῆς πατρίδος
 ὑπεχώρει καιροῖς.

XVIII. Εὐθύς μὲν οὖν ὁ Κίμων κατελθὼν ἔλυσε τὸν
 πόλεμον καὶ διήλλαξε τὰς πόλεις· γενομένης δ' εἰρήνης
 ὁρῶν τοὺς Ἀθηναίους ἡσυχίαν ἄγειν μὴ δυναμένους,
 25 ἀλλὰ κινεῖσθαι καὶ ἀνξάνεσθαι ταῖς στρατείαις βουλομέ-
 νους, ἵνα μὴ τοῖς Ἕλλησι διοχλῶσι μηδὲ περὶ τὰς νήσους
 ἢ Πελοπόννησον ἀναστρεφόμενοι ναυὰς πολλὰς αἰτίας
 ἐμφυλίων πολέμων καὶ συμμαχικῶν ἐγκλημάτων ἀρχὰς
 ἐπισπάσωνται κατὰ τῆς πόλεως, ἐπλήρου διακοσίας τριῶ-
 30 ρεις ὥς ἐπ' Αἴγυπτον καὶ Κύπρον αὐθις ἐκστρατευσό-
 μενος, ἅμα μὲν ἐμμελετᾶν τοῖς πρὸς τοὺς βαρβάρους
 ἀγῶσι βουλόμενος τοὺς Ἀθηναίους, ἅμα δ' ὠφελεῖσθαι

δικαίως τὰς ἀπὸ τῶν φύσει πολεμίων εὐπορίας εἰς τὴν Ἑλλάδα κομίζοντας. Ἦδη δὲ παρειασμένων ἀπάντων καὶ τοῦ στρατοῦ παρὰ ταῖς ναυσὶν ὄντος ὄναρ εἶδεν ὁ Κίμων. Ἐδόκει κύνα θυμουμένην ὑλακτεῖν πρὸς αὐτόν, ἐκ δὲ τῆς ὑλακῆς μεμιγμένον ἀφείσαν ἀνθρώπου φθόγ- 5 γον εἰπεῖν

Στείχε· φίλος γὰρ ἔσῃ καὶ ἐμοὶ καὶ ἐμοῖς σκυλάκεσσιν. Οὕτω δὲ δυσκρίτου τῆς ὕψεως οὔσης Ἀστυφίλος ὁ Πασιδωνιάτης, μαντικός ἀνὴρ καὶ συνήθης τῷ Κίμωνι, φράζει θάνατον αὐτῷ προσημαίνειν τὴν ὥσιν οὕτω δια- 10 ρῶν· κύων ἀνθρώπῳ, πρὸς ὃν ὑλακτεῖ, πολέμιος· πολέμιός δ' οὐκ ἂν τις μᾶλλον ἢ τελευτήσας φίλος γένοιτο· τὸ δὲ μῖγμα τῆς φωνῆς Μῆδον ἀποδηλοῖ τὸν ἐχθρόν· ὁ γὰρ Μῆδων στρατὸς Ἑλλήσιν ὁμοῦ καὶ βαρβάροις μέμικται. Μετὰ δὲ ταύτην τὴν ὥσιν αὐτοῦ τῷ Λιονύσῳ θύσαντος 15 ὁ μὲν μάντις ἀπέτεμε τὸ λερεῖον, τοῦ δ' αἵματος τὸ πηγνύμενον ἤδη μύρμηκες πολλοὶ λαμβάνοντες κατὰ μικρὸν ἔφερον πρὸς τὸν Κίμωνα καὶ τοῦ ποδὸς περὶ τὸν μέγαν δάκτυλον περιέπλαττον, ἐπὶ πολὺν χρόνον λανθάνοντες. Ἄμα δέ πως ὅτε Κίμων τῷ γινομένῳ προσέειπε 20 καὶ παρῆν ὁ θύτης ἐπιδεικνύμενος αὐτῷ τον λοβὸν οὐκ ἔχοντα κεφαλὴν. Ἀλλ' οὐ γὰρ ἦν ἀνάνδρσις τῆς στρατείας ἐξέπλευσε, καὶ τῶν νεῶν ἐξήκοντα μὲν ἀπέστειλεν εἰς Αἴγυπτον, ταῖς δ' ἄλλαις πάλιν... ἐπλεῖ. Καὶ καταναυμαχή- 25 σας Φοινισσῶν νεῶν καὶ Κιλικισσῶν βασιλικὸν στόλον ἀνεκτᾷτό τε τὰς ἐν κύκλῳ πόλεις καὶ τοὺς περὶ Αἴγυπτον ἐφηδρευσεν, οὐδὲν μικρὸν, ἀλλ' ὅλης ἐπινοῶν τῆς βασι- 30 λέως ἡγεμονίας κατάλυσιν, καὶ μάλιστα ὅτι τοῦ Θεμιστοκλέους ἐπυνθάνετο δόξαν εἶναι καὶ δύναμιν ἐν τοῖς βαρ- 35 βάροις μεγάλην, ὑποδεδεγμένου βασιλεῖ κινεῖν τὸν Ἑλληνικὸν πόλεμον στρατηγήσειν. Θεμιστοκλῆς μὲν οὖν οὐχ ἥκιστα λέγεται τὰς Ἑλληνικὰς πράξεις ἀπογνοῦς,

ὥς οὐκ ἂν ὑπερβαλόμενος τὴν Κίμωνος εὐτυχίαν καὶ ἀρετὴν, ἐκὼν τελευτῆσαι, Κίμων δὲ μεγάλων ἐπαυρόμενος ἀρχαῖς ἀγώνων καὶ περὶ Κύπρον συνέχων τὸ ναυτικὸν ἐπεμφεν εἰς Ἀμμώνος ἄνδρας ἀπόρορητόν τινα μαν-
 5 τείαν ποιησομένους παρὰ τῷ θεῷ· γινώσκει γὰρ οὐδεὶς ὑπὲρ ὧν ἐπέμφθησαν, οὐδὲ χρησμόν αὐτοῖς ὁ θεὸς ἐξήνεγκεν, ἀλλ' ἅμα τῷ προσελθεῖν ἐκέλευσεν ἀπιέναι τοὺς θεοπρόπους· αὐτὸν γὰρ ἤδη τὸν Κίμωνα παρ' ἐαυτῷ τυγχάνειν ὄντα. Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ θεοπρόποι κατέ-
 10 βαλλον ἐπὶ θάλασσαν· γενόμενοι δὲ ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῶν Ἑλλήνων, ὃ τότε περὶ Αἴγυπτον ἦν, ἐπύθοντο τεθνάναι τὸν Κίμωνα· καὶ τὰς ἡμέρας πρὸς τὸ μαντεῖον ἀνάγοντες ἐγνωσαν ἡνιγμένην τὴν τελευτὴν τοῦ ἀνδρός, ὥς ἤδη παρὰ θεοῖς ὄντος.

- 15 XIX. Ἀπέθανε δὲ πολιορκῶν Κίτιον, ὡς οἱ πλεῖστοι λέγουσι, νοσήσας· ἐνιοὶ δὲ φασιν ἐκ τραύματος, ὃ πρὸς τοὺς βαρβάρους ἀγωνιζόμενος ἔσχε. Τελευταῖον δὲ τοὺς περὶ αὐτὸν ἐκέλευσεν εὐθύς ἀποπλεῖν ἀποκρουσμένους τὸν θάνατον αὐτοῦ· καὶ συνέβη μῆτε τῶν πολέμιων μῆτε
 20 τῶν συμμάχων αἰσθομένων ἀσφαλῶς αὐτοὺς ἀνακομισθῆναι στρατηγουμένους ὑπὸ Κίμωνος, ὥς φησι Φανόδημος, τεθνηκότος ἐφ' ἡμέρας τριάκοντα. Μετὰ δὲ τὴν ἐκείνου τελευτὴν πρὸς μὲν τοὺς βαρβάρους οὐδὲν ἐτι λαμπρὸν ὑπ' οὐδενὸς ἐπράχθη στρατηγοῦ τῶν Ἑλλή-
 25 νων, ἀλλὰ τραπέντες ὑπὸ δημαγωγῶν καὶ πολεμοποιῶν ἐπ' ἀλλήλους, οὐδενὸς τὰς χεῖρας ἐν μέσῳ διασχόντος, συνερράγησαν εἰς τὸν πόλεμον, ἀναπνοὴ μὲν τοῖς βασιλέως πράγμασι γενόμενοι, φθόρον δ' ἀμύθητον τῆς Ἑλληνικῆς δυνάμεως ἀπεργασάμενοι. Ὅψι δ' αἱ περὶ τὸν
 30 Ἀγησίλαον εἰς τὴν Ἀσίαν ἐξενεργάμενοι τὰ ὄπλα βραχείως ἤψαντο πολέμου πρὸς τοὺς ἐπὶ θαλάσῃ βασιλέως στρατηγούς· καὶ λαμπρὸν οὐδὲν οὐδὲ μέγα δρᾶσαντες, αὐτίς

δὲ ταῖς Ἑλληνικαῖς στάσεσι καὶ ταραχαῖς ἅψ' ἐτέρας ἀρχῆς ὑπενεχθέντες, ὄχοντο τοὺς Περσῶν φορολόγους ἐν μέσαις ταῖς συμμάχοις καὶ φίλαις πόλεσιν ἀπολιπόντες, ὧν οὐδὲ γραμματοφόρος κατέβαινε· οὐδ' ἵππος πρὸς θαλάσσην τετρακοσίων σταδίων ἐντὸς ὥφθη στρατηγούν-
 5 τος Κίμωνος. Ὅτι μὲν οὖν εἰς τὴν Ἀττικὴν ἀπεκομίσθη τὰ λείψανα αὐτοῦ, μαρτυρεῖ τῶν μνημάτων τὰ μέχρι νῦν Κιμωνεῖα προσαγορευόμενα· τιμῶσι δὲ καὶ Κιτιεῖς τάφον τινὰ Κίμωνος, ὡς Ναυσικράτης ὁ ῥήτωρ φησὶν, ἐν λοιμῷ καὶ γῆς ἀφορία τοῦ θεοῦ προστάξαντος αὐτοῖς 10 μὴ ἀμελεῖν Κίμωνος, ἀλλ' ὡς κρείττονα σέβεσθαι καὶ γεραίρειν. Τοιοῦτος μὲν ὁ Ἑλληνικὸς ἡγεμὼν.

15

ΛΟΥΚΟΥΛΛΟΣ.

I. Τῷ δὲ Λουκούλλῳ πάππος μὲν ἦν ὑπατικός, θετός δὲ πρὸς μητρὸς Μέτελλος ὁ Νομαδικὸς ἐπικληθείς. Τῶν 20 δὲ γονέων ὁ μὲν πατὴρ ἑάλω κλοπῆς, Κεκιλία δὲ ἡ μήτηρ ἠδόξησεν ὡς οὐ βεβιωκυῖα σωφρόνως. Αὐτὸς δ' ὁ Λουκούλλος ἐτι μειράκιον ὧν, πρὶν ἀρχὴν τινα μετελθεῖν καὶ πολιτείας ἄψασθαι, πρῶτον ἔργον ἐποίησατο τὸν τοῦ πατρὸς κατήγορον κρίναι Σερουίλιον αὐγουρά, λαβὼν 25 ἀδικοῦντα δημοσίᾳ. Καὶ τὸ πρᾶγμα λαμπρὸν ἐφάνη Ῥωμαίοις, καὶ τὴν δίκην ἐκείνην ὥσπερ ἀριστείαν διὰ στόματος ἔσχον. Ἐδόκει δὲ καὶ ἄλλως αὐτοῖς ἄνευ προσφάσεως οὐκ ἀρεννὲς εἶναι τὸ τῆς κατηγορίας ἔργον, ἀλλὰ καὶ πάνν τοὺς νέους ἐβούλουντο τοῖς ἀδικοῦσιν ἐπιφυσ-
 30 μένους ὁρᾶν ὥσπερ θηρίοις εὐγενεῖς σκύλακας. Οὐ μὴν ἀλλὰ μεγάλης περὶ τὴν δίκην ἐκείνην φιλονεικίας γενο-

μένης, ὥστε καὶ τρωθῆναι τινὰς καὶ πεσεῖν, ἀπέφυγεν ὁ
Σερουίλιος. Ὁ δὲ Δούκουλλος ἤσκητο καὶ λέγειν ἱκανῶς
ἐκατέρωθεν γλῶτταν, ὥστε καὶ Σύλλας τὰς αὐτοῦ πράξεις
ἀναγράφων ἐκείνῳ προσεφώνησεν ὡς συνταξομένῳ καὶ
5 διαθήσονται τὴν ἱστορίαν ἁμεινον. Ἦν γὰρ οὐκ ἐπὶ τὴν
χρεῖαν μόνην ἐμμελὲς αὐτοῦ καὶ πρόχειρος ὁ λόγος, κα-
θάπερ ὁ τῶν ἄλλων τὴν μὲν ἀγορὰν

Θύννος βολαῖος πέλαγος ὡς διεστρόβει,
γενόμενος δὲ τῆς ἀγορᾶς ἐκτὸς αὐτοῦ, ἀμουσίᾳ τε-
10 θνηκῶς, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐμμελῆ ταύτην καὶ λεγομένην 492
ἐλευθέριον ἐπὶ τῷ καλῷ προσεποιεῖτο παιδεῖαν ἔτι καὶ
μειράκιον αὖν. Γενόμενος δὲ πρεσβύτερος ἤδη παντάπα-
σιν ὥσπερ ἐκ πολλῶν ἀγῶνων ἀφῆκε τὴν διάνοιαν ἐν
φιλοσοφίᾳ σχολάζειν καὶ ἀναπαύεσθαι, τὸ θεωρητικὸν
15 αὐτῆς ἐγείρας, καταλύσας δ' ἐν καιρῷ καὶ κολούσας τὸ
φιλότιμον ἐκ τῆς πρὸς Πομπήτον διαφορᾶς. Περὶ μὲν
οὖν τῆς φιλολογίας αὐτοῦ πρὸς τοῖς εἰρημένοις καὶ
ταῦτα λέγεται· νέον ὄντα πρὸς Ὀρθήσιον τὸν δικολόγον
καὶ Σισενναῦν τὸν ἱστορικὸν ἐκ παιδιᾶς τινος εἰς σπου-
20 δὴν προελθούσης ὁμολογῆσαι, προθεμένων ποίημα καὶ
λόγον Ἑλληνικόν τε καὶ Ῥωμαϊκόν, εἰς ὃ τι αὖν λάχῃ τού-
των, τὸν Μαρσικὸν ἐντενεῖν πόλεμον. Καὶ πως ἔοικεν
εἰς λόγον Ἑλληνικὸν ὁ κληρὸς ἀφικέσθαι· διασώζεται
γὰρ Ἑλληνικὴ τις ἱστορία τοῦ Μαρσικοῦ πολέμου. Τῆς
25 δὲ πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Μάρκιον εὐνοίας πολλῶν τε-
κμηρίων ὄντων μάλιστα Ῥωμαῖοι τοῦ πρώτου μνημονεύ-
ουσι. Πρεσβύτερος γὰρ αὖν αὐτοῦ λαβεῖν ἀρχὴν μόνος
οὐκ ἠθέλησεν, ἀλλὰ τὸν ἐκείνου καιρὸν ἀναμείνας οὕτως
ἐπηγάγετο τὸν δῆμον, ὥστε σὺν ἐκείνῳ μὴ παρῶν ἀγο-
30 ρανόμος αἰρεθῆναι.

II. Νέος δ' αὖν ἐν τῷ Μαρσικῷ πολέμῳ πολλὰ μὲν
τόλμης δείγματα παρέσχε καὶ συνέσεως, μᾶλλον γὰρ μὴν

αὐτὸν δι' εὐστάθειαν καὶ πραότητα Σύλλας προσηγάγετο, καὶ χρώμενος ἀπ' ἀρχῆς ἐπὶ τὰ πλείστης ἄξια σπουδῆς διετέλεσεν· ὧν ἦν καὶ ἡ περὶ τὸ νόμισμα πραγματεία. Αἰ' ἐκείνου γὰρ ἐκόπη τὸ πλείστον ἐν Πελοποννήσῳ περὶ τὸν Μιθριδατικὸν πόλεμον, καὶ Λουκουλλεῖον ἀπ' 5 ἐκείνου προσηγορεύθη, καὶ διετέλεσεν ἐπὶ πλείστον, ὑπὸ τῶν στρατιωτικῶν χρειῶν ἐν τῷ πολέμῳ λαμβάνον ἀμοιβὴν ταχεῖαν. Ἐκ τούτου τῆς μὲν γῆς ἐπικρατῶν ὁ Σύλλας ἐν ταῖς Ἀθήναις, περικοπτόμενος δὲ τὴν ἀγορὰν ἐκ τῆς θαλάττης ὑπὸ τῶν πολεμίων ναυκρατούντων, ἐξέπεμ- 10 ψεν ἐπ' Αἰγύπτου καὶ Λιβύης τὸν Λουκουλλον ἄξοντα ναυς ἐκεῖθεν. Ἦν μὲν οὖν ἀκμὴ χειμῶνος, ἐξέπλευσε δὲ τρισὶν Ἑλληνικοῖς μυοπάρωσι καὶ δικρότοις ἰσαῖς Ῥοδιακαῖς πρὸς μέγα πέλαγος καὶ ναυς πολεμίας, πανταχόσε τῷ κρατεῖν πολλὰς διαφερομένας, παραβαλλόμενος. Οὐ μὴν 15 ἄλλὰ καὶ Κρήτην κατάρας ᾤκειώσατο καὶ Κυρηναίους καταλαβὼν ἐκ τυραννίδων συνεχῶν καὶ πολέμων ταρattoμένους ἀνέλαβε, καὶ κατεστήσατο τὴν πολιτείαν Πλατωνικῆς τινος φωνῆς ἀναμνήσας τὴν πόλιν, ἣν ἐκεῖνος ἀπεθέσπισε πρὸς αὐτούς. Δεομένων γάρ, ὡς ἔοικεν, 20 ὅπως τε νόμους γράψῃ καὶ τὸν δῆμον αὐτὸν εἰς τύπον τινὰ καταστήσῃ πολιτείας σώφρονος, ἔφη χαλεπὸν εἶναι Κυρηναίοις οὕτως εὐτυχούσι νομοθετεῖν. Οὐδὲν γὰρ ἀνθρώπου δυσαρκετότερον εὖ πράσσειν δοκοῦντος, οὐδ' αὖ πάλιν δεκτικώτερον ἐπιστασίας συσταλέντος ὑπὸ τῆς 25 τύχης. Ὅ καὶ τότε Κυρηναίους νομοθετοῦντι Λουκουλλῶ πρᾶγους παρέσχεν. Ἐκεῖθεν δ' ἀναχθεὶς ἐπ' Αἰγύπτου τὰ πλείστα τῶν σκαφῶν ἀπέβαλε πειρατῶν ἐπιφανέντων, αὐτὸς δὲ διασωθεὶς κατήγετο λαμπρῶς εἰς Ἀλεξάνδρειαν. Ἀπῆντησε γὰρ αὐτῷ σύμπας ὁ στόλος, ὥσπερ εἰώθει βα- 30 σιλεῖ καταπλέοντι, κεκοσμημένος ἐκπρεπῶς· καὶ τὸ μισθόκιον ὁ Πτολεμαῖος ἄλλην τε θαυμαστήν ἐπιδείκνυντο

φιλοφροσύνην πρὸς αὐτόν, οἰκησὶν τε καὶ δίαίταν ἐν τοῖς βασιλείοις ἔδωκεν, οὐδενός ποω ξένου πρότερον ἡγεμόνος αὐτόθι καταχθέντος. Δαπάνην δὲ καὶ σύνταξιν οὐχ ὅσῃν ἔδιδου τοῖς ἄλλοις, ἀλλὰ τετραπλὴν ἐκείνῳ παρείχεν, οὐ
 5 προσιεμένῳ τῶν ἀναγκαίων πλέον οὐδὲν οὐδὲ δῶρον λαβόντι, καίπερ ὀγδοήκοντα ταλάντων ἄξια πέμψαντος αὐτῷ. Λέγεται δὲ μὴτ' εἰς Μέμφιν ἀναβῆναι μὴτ' ἄλλοι⁴⁹³
 τῶν θαυμαζομένων ἐν Αἰγύπτῳ καὶ περιβοήτων ἱστορησαι· σχολάζοντος γὰρ εἶναι ταῦτα θεατοῦ καὶ τρυφῶν-
 10 τος, οὐχ, ὥς αὐτός, ἐν ὑπαίθρῳ τὸν αὐτοκράτορα σκη-
 νοῦντα παρὰ ταῖς ἐπάλξεσι τῶν πολεμίων ἀπολιπο-
 πότης.

III. Ἐπεὶ δ' ἀπέλιπε τὴν συμμαχίαν ὁ Πτολεμαῖος πρὸς τὸν πόλεμον ἀποδειλιάσας, ἐκείνῳ δὲ ναῦς ἄχρη
 15 Κύπρου πομπὰς παρέσχε, καὶ περὶ τὸν ἐκπλοῦν αὐτὸν ἀσπαζόμενος καὶ θεραπεύων ἔδωκεν χρυσένδετον σμά-
 ραγον τῶν πολυτελῶν, τὸ μὲν πρῶτον ὁ Λούκουλλος παρητήετο, δεξάμενος δὲ τὴν γλυφὴν τοῦ βασιλέως εἰκόνα
 οὖσαν ἰδίαν ἐφοβήθη διώσασθαι, μὴ παντάπασιν ἐχθρὸς
 20 ἀποπλεῖν νομισθεὶς ἐπιβουλενθεῖη κατὰ θάλατταν. Ἐπεὶ δὲ πλῆθος ἐν παράπλῳ νεῶν ἐκ τῶν παραλίῳν πόλεων ἀθροίσας, πλὴν ὅσοι πειρατικῶν μετεῖχον ἀδικημάτων,
 εἰς τὴν Κύπρον διεπέρασεν, ἐνταῦθα πυρθανόμενος τοὺς πολεμίους ναυλοχοῦντας ἐπὶ ταῖς ἄκραις παραφυλάττειν
 25 αὐτόν, ἐνεώλκησε τὰ σκάφη πάντα, καὶ ταῖς πόλεσιν ἔγραψε περὶ χειμαδίων καὶ ἀγορᾶς, ὥς αὐτόθι τὴν ὥραν ἀνα-
 μενῶν. Εἶτα πλοῦ φανέντος ἐξαπίνης κατασπάσας τὰς ναῦς ἀνήχθη, καὶ μεθ' ἡμέραν μὲν ὑφειμένοις πλέον τοῖς ἰστίοις καὶ ταπεινοῖς, νύκτωρ δ' ἐπαιρομένοις εἰς Ῥόδον
 30 ἔσώθη. Ῥοδίων δὲ ναῦς αὐτῷ προσπαρασχόντων Κῶους ἐπεισε καὶ Κνιδίους τῶν βασιλικῶν ἀπαλλαγέντας ἐπὶ Σαμίους συστρατεύειν. Ἐκ δὲ Χίου τοὺς βασιλικούς αὐ-

τὸς ἐξήλασε, Κολοφωνίους δ' ἤλευθέρωσε συλλαβῶν
 Ἐπίγονον τὸν τύραννον αὐτῶν. Ἐτύγχανε δὲ κατ' ἐκε-
 νον τὸν χρόνον ἤδη Μιθριδάτης τὸ Πέργαμον ἐκλελοι-
 πῶς καὶ συνεσταλμένος εἰς Πιτάνην. Ἐκεῖ δὲ Φιμβρίου
 κατέχοντος αὐτὸν ἐκ γῆς καὶ πολιορκουντος, εἰς τὴν θα- 5
 λᾶτταν ἀφορῶν συνήγε καὶ μετεπέμπετο τοὺς πανταχό-
 θεν στόλους πρὸς αὐτόν, ἀνδρὶ τολμητῇ καὶ νευκηκότη-
 τῳ Φιμβρία συμπλέεσθαι καὶ πολεμεῖν ἀπεγνωκῶς.
 Ὁ δὲ ταῦτα συνορῶν, ναυτικῷ δὲ λειπόμενος πρὸς Λού-
 κουλλον ἐπεμπευ, ἥκειν τῷ στόλῳ δεόμενος καὶ συνεξε- 10
 λειν ἔχθιστον καὶ πολεμιώτατον βασιλέων, ὥς μὴ τὸ μέγα
 καὶ διὰ πολλῶν ἀγῶνων καὶ πόνων διωκόμενον ἄθλον
 ἐκφύγοι Ῥωμαίους, Μιθριδάτης εἰς λαβὰς ἦκων καὶ γε-
 ρουῶς ἐντὸς ἀρκύων, οὐ ληφθέντος οὐδένα τῆς δόξης
 οἴσεσθαι πλέον ἢ τὸν ἐμποδῶν τῇ φυγῇ στάντα καὶ δια- 15
 διδράσκοντος ἐπιλαβόμενον· ὑπ' ἑαυτοῦ μὲν ἐξεωσμέ-
 νον τῆς γῆς, ὑπ' ἐκείνου δὲ τῆς θαλάττης εἰργόμενον ἄμ-
 φοτέρους ἀποδώσειν τὸ κατόρθωμα, τὰς δὲ Σύλλα πρὸς
 Ὀρχομενῷ καὶ περὶ Χαιρώνειαν ὑμνουμένας ἀριστείας
 ἐν οὐδενὶ λόγῳ θήσεσθαι Ῥωμαίους. Καὶ οὐδὲν ἦν ἀπὸ 20
 τρόπου τῶν λεγομένων, ἀλλὰ παντὶ δῆλον, ὥς, εἰ Φιμ-
 βρία τότε πεισθίει ὁ Λούκουλλος οὐ μακρὰν ὦν περιήγα-
 γεν ἐκείσε τὰς ναῦς καὶ συνέφραξε τὸν λιμένα τῷ στόλῳ,
 πέρας ἂν εἶχεν ὁ πόλεμος καὶ μυρίων ἀπηλλαγμένοι κα-
 κῶν ἅπαντες ἦσαν. Ἄλλ' εἴτε τὰ πρὸς Σύλλαν δίκαια 25
 πρεσβεύων πρὸ παντὸς ἰδίου τε καὶ κοινοῦ συμφέροντος,
 εἴτε τὸν Φιμβρίαν μαρὸν ὄντα καὶ φονεῖα γεγενημένον
 ἐναργὺς ἀνδρὸς φίλου καὶ στρατηγοῦ διὰ φιλαρχίαν προ-
 βαλλόμενος, εἴτε κατὰ θείαν δὴ τινα τύχην περιφεισάμε-
 νος αὐτοῦ Μιθριδάτου καὶ φυλάξας ἀνταγωνιστήν, οὐχ 30
 ὑπήκουσεν, ἀλλὰ Μιθριδάτῃ μὲν ἐκπλεῦσαι παρέσχε
 καὶ καταγελάσαι τῆς Φιμβρίου δυνάμεως, αὐτὸς δὲ πρῶ-

τον μὲν ἐπὶ Λεκτοῦ τῆς Τρωάδος βασιλικὰς ναῦς ἐπιφανείσας κατεναυμάχησεν, αὐτὸς δὲ πρὸς Τενέδω ναυλοχοῦντα μείζονι παρασκευῇ κατιδὼν Νεοπτόλεμον ἐπέπλει πρὸ τῶν ἄλλων, Ῥοδιακῆς πεντήρους ἐπιβεβηκὼς, ἥδ' 5 ἐναυάρχει Δαμαγόρας, ἀνὴρ εὖνους τε Ῥωμαίοις καὶ θαλασσίων ἀγώνων ἐμπειρότατος. Ἐπελαύνοντος δὲ ῥοπῶ τοῦ Νεοπτολέμου καὶ κελεύσαντος εἰς ἐμβολὴν ἀγαγεῖν 494 τὸν κυβερνήτην, δεισας ὁ Δαμαγόρας τὸ βάρος τῆς βασιλικῆς καὶ τὴν τραχύτητα τοῦ χαλκώματος οὐκ ἐτόλμησε 10 συμπεσεῖν ἀντίπρωρος, ἀλλ' ὁξέως ἐκ περιαγωγῆς ἀποστρέψας ἐκέλευσεν ἐπὶ πρύμναν ὥσασθαι· καὶ πιεσθένεισθης ἐνταῦθα τῆς νεῶς ἐδέξατο τὴν πληγὴν ἀβλαβῇ γενομένην, ἅτε δὴ τοῖς θαλαττεύουσι τῆς νεῶς μέρεσι προσπεσοῦσαν. Ἐν τούτῳ δὲ τῶν φίλων προσφερομένων 15 ἐγκელυσάμενος ὁ Λούκουλλος ἐπιστρέφειν καὶ πολλὰ δράσας ἄξια λόγου τρέπεται τοὺς πολεμίους καὶ καταδιώκει τὸν Νεοπτόλεμον.

IV. Ἐκεῖθεν δὲ Σύλλα περὶ Χερρόνησον ἤδη μέλλοντι διαβαίνειν συμβαλὼν τὸν τε πόρον ἀσφαλῆ παρεῖχε καὶ 20 τὴν στρατιὰν συνδιεβίβαζεν. Ἐπεὶ δὲ συνθηκῶν γενομένων Μιθριδάτης μὲν ἀπέπλευσεν εἰς τὸν Εὐξείνιον πόντον, Σύλλας δὲ τὴν Ἀσίαν δισφυρίοις ταλάντοις ἐξήμωσε, προσταχθὲν αὐτῷ τὰ τε χρήματα ταῦτα προᾶξει καὶ νόμισμα κόψαι, παραμυθιὸν τι δοκεῖ τῆς Σύλλα χα- 25 λεπότητος γενέσθαι ταῖς πόλεσιν οὐ μόνον καθαρὸν καὶ δίκαιον, ἀλλὰ καὶ πρᾶον εἰς οὕτω βαρὺ καὶ σκυθρωπὸν ὑπηρέτημα παρὰσχὼν ἑαυτόν. Μιτυληναίους δ' ἀντικρυς ἀφεστῶτας ἐβούλετο μὲν εὐγνωμονῆσαι καὶ δίκης τυχεῖν μετρίας ἐφ' οἷς περὶ Μάνιον ἐξήμαρτον, ὥς δ' 30 ἑώρα κακοδαιμονοῦντας, ἐπιπλεύσας ἐκράτης μάχῃ καὶ κατέκλεισεν εἰς τὰ τείχη, καὶ πολιορκίαν συστήσας ἐξέπλευσε μὲν ἡμέρας καὶ φανερώς εἰς Ἐλαίαν, ὑπὸ στρεψί

δὲ λεληθότως καὶ περὶ τὴν πόλιν ὕφεις ἐνέδραν ἡσύχα-
 ζιν. Ἐπεὶ δ' ἀτάκτως καὶ μετὰ θράσους ὥς ἐρημον ἀρ-
 πασόμενοι τὸ στρατόπεδον οἱ Μιτυληναῖοι προῆλθον,
 ἐπεισπεσὼν αὐτοῖς ἔλαβέ τε παμπόλλους ζῶντας καὶ τῶν
 ἄμνηστων πεντακοσίους ἀπέκτεινε, ἀνδραπόδων δὲ ὁ
 χιλιάδας ἕξ καὶ τὴν ἄλλην ἀναρίθμητον ἡλίαςτο λείαν.
 Τῶν δὲ περὶ τὴν Ἰταλίαν κακῶν, ἃ τότε Σύλλας καὶ Μάρ-
 ριος ἀφθονὰ καὶ παντοδαπὰ τοῖς ἀνθρώποις παρεῖχον,
 οὐ πάνυ μετέσχε θεία τι νὺν τύχη περὶ τὰς ἐν Ἀσίᾳ πράξεις
 βραδύνας. Οὐ μὲν ἑλαττόν τι παρὰ Σύλλα τῶν ἄλλων 10
 φρίλων ἔσχεν, ἀλλὰ τὴν τε γραφήν, ὥς εἴρηται, τῶν ὑπο-
 μνημάτων ἐκείνῳ δι' εὐνοίαν ἀνέθηκε, καὶ τελευτῶν ἐπί-
 τροπον τοῦ παιδὸς ἔγραψεν ὑπερβᾶς Πομπήιον. Καὶ
 δοκεῖ τοῦτο πρῶτον αὐτοῖς ὑπάρχει διαφορᾶς αἰτίον καὶ
 ζηλοτυπίας νέοις οὖσι καὶ διαπύροις πρὸς δόξαν. 15

V. Ὀλίγῳ δ' ὕστερον ἢ Σύλλαν ἀποθανεῖν ὑπάτευσε
 μετὰ Μάρκου Κόττα περὶ τὴν ἕκτην καὶ ἐβδομηκοστὴν
 πρὸς ταῖς ἑκατὸν ὀλυμπιάδας. Πολλῶν οὖν αὐτῷ ἀνα-
 κινούντων τὸν Μιθριδατικὸν πόλεμον, ἔφη Μάρκος αὐ-
 τὸν οὐ πεπαῦσθαι, ἀλλ' ἀναπεπαῦσθαι. Διὸ καὶ λαχὼν 20
 τῶν ἐπαρχιῶν ὁ Λούκουλλος τὴν ἐντὸς Ἀλπεων Γαλα-
 τίαν ἤχθετο, πράξεων ὑποθέσεις μεγάλων οὐκ ἔχουσιν.
 Μάλιστα δ' αὐτὸν εὐδοκιμῶν Πομπήιος ἐν Ἰβηρίᾳ παρ-
 ὤξυνεν, ὥς ἄλλος οὐδεὶς ἐπίδοξος ὢν, εἰ συμβαίῃ παύσα-
 σθαι τὸν Ἰβηρικὸν πόλεμον, εὐθὺς αἰρεθῆσθαι στρα- 25
 τηγὸς ἐπὶ Μιθριδάτην. Διὸ καὶ χρήματα αἰτοῦντος αὐ-
 τοῦ καὶ γράφοντος, ὥς, εἰ μὴ πέμποιεν, ἀφ' Ἰβηρίαν
 καὶ Σεργόριον εἰς Ἰταλίαν ἀπάξει τὰς δυνάμεις, συν-
 ἐπραξεν ὁ Λούκουλλος προθυμότατα πεμφθῆναι τὰ χρή-
 ματα καὶ μὴδ' ἀφ' ἡστινοσοῦν προφάσεως ἐκείνον ἐπ- 30
 ανελθεῖν ὑπατεύοντος αὐτοῦ· πάντα γὰρ αὖ ἐπ' ἐκείνῳ
 γενήσεσθαι τὰ τῆς πόλεως παρόντι μετὰ τοσαύτης στρα-

τιᾶς. Καὶ γὰρ ὁ κρατῶν τότε τῆς πολιτείας τῷ πρὸς χάριν
 ἅπαντα καὶ λέγειν καὶ πράττειν Κεθήγηος ἔχθραν τινὰ
 πρὸς Λούκουλλον εἶχε, βδελυττόμενον αὐτοῦ τὸν βίον
 αἰσχροῦν ἐρώτων καὶ ὕβρεως καὶ πλημμελείας μεστὸν
 5 ὄντα. Τοῦτον μὲν οὖν ἄντικρυς ἐπολέμει· Λεύκιον δὲ
 Κόυντον, ἄλλον δημαγωγόν, ἐπαναστάντα τοῖς Σύλλα
 πολιτεύμασι καὶ ταράττειν τὰ πράγματα πειρώμενον ἐκ
 τοῦ καθιστώτος, ἰδίᾳ τε πολλὰ παραμυθούμενος καὶ δη-
 μοσίᾳ νοουθετῶν ἀπέστησε τῆς πείρας καὶ κατεστόρεσε
 10 τὴν φιλοτιμίαν, ὥς ἐνῆν μάλιστα πολιτικῶς καὶ σωτη-
 ρίᾳς ἀρχὴν νοσήματος μεγάλου μεταχειρισάμενος.

VI. Ἐν τούτῳ δ' ὁ τὴν Κιλικίαν ἔχων Ὀκταούτος ἡγ-
 γέλθη τεθνηκώς. Σπαργόντων δὲ πολλῶν πρὸς τὴν
 ἐπαρχίαν καὶ Κεθήγηον ὡς δυνατώτατον ὄντα διαπράξα-
 15 σθαι θεραπευόντων, αὐτῆς μὲν ὁ Λούκουλλος Κιλικίας
 οὐ πολὺν εἶχε λόγον, οἰόμενος δ' εἰ λάβοι ταύτην, ἐγγὺς
 οὔσης Καππαδοκίας, ἄλλον οὐδένα πεμφθῆσεσθαι πολε-
 μήσοντα Μιθριδάτῃ, πᾶσαν ἐστρεφε μηχανὴν ὑπὲρ τοῦ
 μὴ προέσθαι τὴν ἐπαρχίαν ἑτέρω. Καὶ τελευτῶν ἔργον
 20 οὐ σεμνὸν οὐδ' ἐπαινετὸν, ἄλλως δ' ἀνύσιμον πρὸς τὸ
 τέλος ἐκ τῆς ἀνάγκης ὑπέμεινε παρὰ τὴν ἐαυτοῦ φύσιν.
 Πραϊκία τις ἦν ὄνομα τῶν ἐφ' ὧρα καὶ λαμυρία διαβοή-
 των ἐν τῇ πόλει, τὰ μὲν ἄλλα κρείττων οὐδὲν ἀνέδην ἐται-
 ρούσης γυναικός, ἐκ δὲ τοῦ χρῆσθαι τοῖς ἐντυγχάνουσιν
 25 αὐτῇ καὶ διαλεγομένοις πρὸς τὰς ὑπὲρ τῶν φίλων σπου-
 δὰς καὶ πολιτείας προσλαβοῦσα τῇ λοιπῇ χάριτι τὸ δοκεῖν
 φιλέταιρός τις εἶναι καὶ δραστήριος ἰσχύσει μέγιστον.
 Ὡς δὲ καὶ Κεθήγηον ἀνθοῦντα τῇ δόξῃ τότε καὶ φέροντα
 τὴν πόλιν ὑπηγάγετο καὶ συνῆν ἐρωῶντι, παντάπασιν εἰς
 30 ἐκείνην περιήλθεν ἢ τῆς πόλεως δύναμις· οὐδὲ γὰρ
 ἐπράττετό τι δημοσίᾳ Κεθήγηον μὴ σπουδάζοντος οὐδὲ
 Πραϊκίας μὴ καλευούσης παρὰ Κεθήγη. Ταύτην οὖν

ὑπελθὼν δώροις ὁ Λούκουλλος καὶ κολακείαις (ἦν δὲ πον
καὶ τῷ Λουκούλλῳ συμφιλοτιμουμένην ὁρᾷσθαι μέγας
γυναικὶ σοβαρᾷ καὶ πανηγυρικῇ μισθός) εὐθύς εἶχε τὸν
Κέθηγον ἐπαινέτην καὶ προμνῶμενον αὐτῷ Κιλικίαν.
Ἐπεὶ δ' ἄπαξ ἔτυχε ταύτης, οὐδὲν ἔτι Πραικίαν οὐδὲ Κέ- 5
θηγον ἔδει παρακαλεῖν, ἀλλὰ πάντες ὁμαλῶς ἐκείνῳ φέ-
ροντες ἐνεχείρισαν τὸν Μιθριδατικὸν πόλεμον ὡς ὑφ'
ἑτέρου μηδενὸς ἄμεινον διαπολημνηθῆναι δυνάμενον,
Πομπηίου μὲν ἔτι Σερωρίῳ προσπολεμοῦντος, Μετέλ-
λου δ' ἀπειρηκότος ἤδη διὰ γῆρας, οὓς μόνους ἂν τις 10
ἐναμίλλους ἐποίησαντο Λουκούλλῳ περὶ τῆς στρατηγίας
ἀμφισβητοῦντας. Οὐ μὲν ἀλλὰ Κόττας ὁ συνάρχων
αὐτοῦ πολλὰ λιπαρήσας τὴν σύγκλητον ἀπεστάλη μετὰ
νεῶν τὴν Προποντίδα φυλάξων καὶ προπολεμήσων Βι-
θυνίας. 16

VII. Λούκουλλος δὲ τάγμα μὲν αὐτόθεν ἔχων συντε-
ταγμένον ὑπ' αὐτοῦ διέβαινεν εἰς τὴν Ἀσίαν· ἐκεῖ δὲ
τὴν ἄλλην παρέλαβε δύναμιν, πάντων μὲν πάλαι τρυφαῖς
διεφθοροῦτων καὶ πλεονεξίαις, τῶν δὲ Φιμβριανῶν λεγο-
μένων καὶ διὰ συνήθειαν ἀναρχίας δυσμεταχειρίστων 20
γεγονότων. Οὗτοι γὰρ ἦσαν οἱ Φλάκκον τε μετὰ Φιμ-
βρίου τὸν ὑπάτον καὶ στρατηγὸν ἀνηρηκότες αὐτόν τε
τὸν Φιμβρίαν Σύλλα προδεδωκότες, αὐθάδεις μὲν ἄν-
θρωποι καὶ παράνομοι, μάχιμοι δὲ καὶ τλήμονες μετ' ἐμ-
πειρίας πολέμου. Οὐ μὲν ἀλλὰ βραχεὶ χρόνῳ καὶ τούτων 25
τὸ θράσος ὁ Λούκουλλος ἐξέκοψε καὶ τοὺς ἄλλους ἐπέ-
στρεψε, τότε πρῶτον, ὡς ἔοικε, πειρωμένους ἄρχοντος
ἀληθινοῦ καὶ ἡγεμόνος· ἄλλως δ' ἐδημαγωγοῦντο πρὸς
ἡδονὴν ἐθιζόμενοι στρατεύεσθαι. Τὰ δὲ τῶν πολεμίων
496 οὕτως εἶχε. Μιθριδάτης, ὥσπερ οἱ πολλοὶ τῶν σοφιστῶν, 30
κομπώδης ἐν ἀρχῇ καὶ σοβαρὸς ἐπὶ Ῥωμαίους ἀναστὰς
διακένῳ δυνάμει, λαμπρᾷ δὲ καὶ πανηγυρικῇ τὴν ὄψιν,

εἴτ' ἐκπεσὼν καταγελάστως καὶ νουθετηθεὶς, ὅτε τὸ δεύ-
 τερον πολεμεῖν ἐμελλεν, εἰς ἀληθινὴν καὶ πραγματικὴν
 συνέστελλε τὰς δυνάμεις παρασκευήν. Ἀφελὼν γὰρ τὰ
 παντοδαπὰ πλήθη καὶ τὰς πολυγλώσσους ἀπειλὰς τῶν
 5 βαρβάρων, ὅπλων δὲ διαχρύσων καὶ διαλίθων κατα-
 σκευὰς, ὡς λάφυρα τῶν κρατούντων, οὐκ ἀλκὴν τινα τῶν
 κεκτημένων ὄντα, ξίφη μὲν ἡλαύνετο Ῥωμαϊκὰ καὶ θυ-
 ρεοὺς ἐμβριθεῖς ἐπήγνυτο καὶ γυμνασμένους μᾶλλον
 ἢ κικοσμημένους ἤθροιζεν ἵππους, πεζῶν δὲ μυριάδας
 10 δώδεκα κατεσκευασμένων εἰς φάλαγγα Ῥωμαϊκὴν, ἱππεῖς
 δὲ πρὸς μυρίοις ἑξακισχιλίους ἄνευ τῶν δρεπανηφόρων
 τεθρόιπων· ταῦτα δ' ἦν ἑκατόν· ἔτι δὲ ναῦς οὐ χυρσο-
 ρόφοις σκηνίσιν οὐδὲ λουτροῖς παλλακίδων καὶ γυναι-
 κωνίτισι τρυφώσαις ἡσκημένας, ἀλλ' ὅπλων καὶ βελῶν
 15 καὶ χορημάτων γεμούσας παραρτυσάμενος ἐνέβαλεν εἰς
 Βιθυνίαν, τῶν πόλεων αὐτῆς ἀσμένως ὑποδιχομένων οὐ
 μόνον τούτων, ἀλλὰ καὶ τὴν Ἀσίαν ὅλην ὑποτροπὴ τῶν
 ἔμπροσθεν νοσημάτων εἶχεν, ἀφόρητα πάσχουσιν ὑπὸ
 Ῥωμαϊκῶν δανειστῶν καὶ τελωνῶν· οὓς ὕστερον μὲν
 20 ὥσπερ Ἀρπυρίας τὴν τροφὴν ἀρπάζοντας αὐτῶν ὁ Λού-
 κουλλος ἐξήλασε, τότε δὲ μετριοτέρους ἐπειρᾶτο νουθε-
 τῶν ποιεῖν καὶ τὰς ἀποστάσεις κατέπαυε τῶν δῆμων, οὐ-
 δενός, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἡσυχάζοντος.

VIII. Ὃν δὲ περὶ ταῦτα Λούκουλλος ἡσχολεῖτο χρό-
 25 νον αὐτοῦ καιρὸν εἶναι νομίζων ὁ Κόττας παρεσκευάζετο
 μάχεσθαι πρὸς Μιθριδάτην. Καὶ πολλῶν ἀπαγγελλόν-
 των ἤδη Λούκουλλον ἐν Φρυγίᾳ στρατοπεδεύειν ἐπιόντα,
 μόνον οὐκ ἐν ταῖς χερσὶν ἔχειν τὸν θρίαμβον οἴομενος,
 ὡς μὴ μεταλάβῃ Λούκουλλος αὐτοῦ, συμβαλεῖν ἔσπευδε.
 30 Πληγείς δ' ἅμα καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν ἐξήκοντα
 μὲν ἀπώλεσεν αὐτανδρα σκάφη, πεζοὺς δὲ τετρακισχι-
 λίους, αὐτὸς δὲ κατακλεισθεὶς εἰς Χαλκηδῶνα καὶ πο-

λιορκούμενος εἰς τὰς Λουκούλλου χεῖρας ἀπέβλεπεν.
 Ἦσαν μὲν οὖν οἱ τὸν Λούκουλλον ἀμελήσαντα Κόττα
 πρόσω χωρεῖν παρορμῶντες ὡς ἔρημον αἰρήσονται τὴν
 Μιθριδάτου βασιλείαν, καὶ μάλιστα τῶν στρατιωτῶν
 οὗτος ἦν ὁ λόγος, ἀγανακτούντων, εἰ μὴ μόνον αὐτὸν 5
 ἀπολεῖ καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ βουλευσάμενος κακῶς ὁ Κότ-
 τας, ἀλλὰ καὶ σφίσιν ἐμποδῶν ἔσται νικᾶν ἀμαχεῖ δυνα-
 μένοις. Λούκουλλος δὲ πρὸς μὲν τοὺτους δημηγορῶν
 εἶπεν, ὡς ἔνα βούλοιτ' ἂν ἐκ πολέμιων σῶσαι Ῥωμαῖον
 ἢ πάντα λαβεῖν τὰ τῶν πολέμιων. Ἀρχιλάου δὲ τοῦ περὶ 10
 Βοιωτίαν Μιθριδάτῃ στρατηγήσαντος, εἰτ' ἀποστάντος
 καὶ Ῥωμαίοις συστρατεύοντος, διαβεβαιουμένου ὁφθέντα
 Λούκουλλον ἐν Πόντῳ πάντων ὁμοῦ κρατῆσειν, οὐκ ἔφη
 δειλότερος εἶναι τῶν κυνηγῶν, ὥστε τὰ θηρία παρελθὼν
 ἐπὶ κενούς αὐτῶν τοὺς φώλεους βαδίζειν. Καὶ ταῦτ' 15
 εἰπὼν ἐπὶ Μιθριδάτῃν προῆγε πεζοὺς μὲν ἔχων τρισμυ-
 ρίους, ἵππεῖς δὲ δισχιλίους πεντακοσίους. Καταστὰς δ'
 εἰς ἑποφιν τῶν πολέμιων καὶ θαυμάσας τὸ πλῆθος ἐβού-
 λετο μὲν ἀπέχεσθαι μάχης καὶ τρίβειν τὸν χρόνον, Μα-
 ρίου δ', ὃν Σερτώριος ἐξ Ἰβηρίας ἀπεστάλακε Μιθρι- 20
 δάτῃ μετὰ δυνάμεως στρατηγόν, ἀπαντήσαντος αὐτῷ
 καὶ προκαλουμένου κατίστη μὲν εἰς τάξιν ὡς διαμαχοῦ-
 μενος, ἥδη δὲ ὅσον οὐπω συμφορομένων, ἀπ' οὐδεμιᾶς
 ἐπιφανοῦς μεταβολῆς, ἀλλ' ἐξαίφνης τοῦ ἀέρος ἀπορρα-
 γέντος ὥφθη μέγα σῶμα φλογοειδὲς εἰς μέσον τῶν στρα- 25
 τοπέδων καταφερόμενον, τὸ μὲν σχῆμα πύθω μάλιστα,
 τὴν δὲ χροᾶν ἀργύρῳ διακρῶν προσεικός, ὥστε δεισαν-
 30 τας ἀμφοτέρους τὸ φάσμα διακριθῆναι. Τοῦτο μὲν οὖν
 φασιν ἐν Φρυγίᾳ περὶ τὰς λεγομένας Ὀτρύας συμβῆναι
 τὸ πάθος. Ὁ δὲ Λούκουλλος οὐδεμιᾶς εἶναι νομίζων 30
 ἀνθρωπίνης παρασκευῆς οὐδὲ πλούτου θρόψαι μυριά-
 δας ἐπὶ πολὺν χρόνον ἀντικαθημένων πολέμιων τοσαύ-

τας, ὅσας εἶχε Μιθριδάτης, ἐκέλευσεν ἀχθῆναι τῶν αἰχμαλώτων ἕνα· καὶ πρῶτον ἀνέκρινε, μετὰ πόσων διατῷτο συσκήνων, ἔπειτα πόσον ἐν τῇ σκηνῇ καταλέλοιπε σῖτον. Ἀποκρινάμενον δὲ τὸν ἀνθρώπου τὸν μὲν ἐκέλευσε
 5 μεταστῆναι, δεῦτερον δὲ καὶ τρίτον ὁμοίως ἀνέκρινεν. Εἶτα συνθεῖς τὸ τῆς παρεσκευασμένης τροφῆς πλῆθος πρὸς τὸ τῶν τρεφομένων, ἔγνω τριῶν ἢ τεσσαρῶν ἡμερῶν ἐπιλείφοντα σῖτον τοὺς πολεμίους. Καὶ πολὺ μᾶλλον εἶχετο τοῦ χρόνου, καὶ συνήγεν εἰς τὸν χάρακα παμ-
 10 πληθῆ σῖτον, ὥς ἐν ἀφθόνοις διαῶν κῦτὸς ἐφεδρεύοιταις ἐκείνων ἀπορίαις.

IX. Ἐν τούτῳ δὲ Μιθριδάτης ἐπεβούλενε Κυζικηνοῖς πεπληγόσιν ἐν τῇ περὶ Χαλκηδόνα μάχῃ· τρισχιλίων γὰρ ἀνδρῶν καὶ δέκα νεῶν ἐστέρηντο. Βουλόμενος οὖν λα-
 15 θεῖν τὸν Λούκουλλον, εὐθύς ἀπὸ δειπνου νύκτα δυσφαιῇ καὶ νοτερὰν ἔχων ἐκίνει· καὶ φθάνει τῆς πόλεως ἀντικρυς αἶμ' ἡμέρα περὶ τὸ τῆς Ἀδραστείας ὄρος ἰδρύσας τὴν δύναμιν. Ὁ δὲ Λούκουλλος αἰσθόμενος καὶ διωξας ἡγάπησε μὲν οὐκ ἐμπεσὼν ἀσύντακτος εἰς τοὺς πολεμί-
 20 ους, καθίζει δὲ τὸν στρατὸν περὶ τὴν Θρακίαν λεγομένην κώμην ἐν τόπῳ κατὰ τῶν ὁδῶν ἄριστα πεφυκότι καὶ τῶν χωρίων, ἀφ' ὧν καὶ δι' ὧν ἀναγκαῖον ἦν τοῖς Μιθριδατικοῖς τὰ ἐπιτήδεια φοιτᾶν. Διὸ καὶ περιλαβὼν τῇ διανοίᾳ τὸ μέλλον οὐκ ἀπεκρύψατο τοὺς στρα-
 25 τιώτας, ἀλλ' αἶμα τῷ θέσθαι τὸ στρατοπέδον καὶ ἀπὸ τῶν ἔργων γενέσθαι συναγαγὼν αὐτοὺς ἐμεγαληγόρησεν, ὥς ὀλίγων ἡμερῶν ἀναιμωτὶ τὸ νίκημα παραδώσων αὐτοῖς. Κυζικηνοὺς δὲ Μιθριδάτης δέκα μὲν ἐκ γῆς στρατοπέδοις περιλαβὼν, ταῖς δὲ ναυσὶν ἐκ θαλάσσης
 30 τὸν ἀπὸ τῆς ἡπείρου διείργοντα τὴν πόλιν εὐριπον ἐμφράξας, ἐκατέρωθεν ἐπολιορκεῖ, τὰ μὲν ἄλλα διακειμένους πρὸς τὸν κίνδυνον εὐθαρσῶς καὶ πᾶν ἕνεκα Ῥω-

μαίων ἐγνωκότας ἐκδέχεσθαι δυσχερές, ἀγνοοῦντας δὲ ὅπη Λούκουλλος εἴη καὶ τῷ μηδὲν περὶ αὐτοῦ πεπύσθαι ταραττομένους. Καίτοι καταφανής ἦν ἡ στρατοπεδεία καὶ ἄποπτος, ἀλλ' ὑπὸ τῶν Μιθριδατικῶν ἐξηπατῶντο. Δεικνύντες γὰρ αὐτοῖς τοὺς Ῥωμαίους ἄνω παρεμβεβλη- 5 κότας „Οἰράτε τούτους;“ ἔφασαν „Ἀρμενίων στρατός ἐστι καὶ Μήδων, Τιγράνου Μιθριδάτῃ καταπέμψαντος ἐπικουρίαν.“ Οἱ δ' ἐξεπλήσσοντο τοσοῦτου πολέμου περιεχυμένου μηδ', εἰ παραγένοιτο Λούκουλλος, χώραν ἔτι λελεῖφθαι βοηθείας ἐλπίζοντες. Οὐ μὴν ἀλλὰ προ- 10 τος αὐτοῖς εἰσπεμφθῆις ὑπ' Ἀρχελάου Δημῶναξ ἔφρασε τὴν τοῦ Λουκούλλου παρουσίαν. Τούτων δ' ἀπιστούντων καὶ νομιζόντων αὐτὸν τῶν παρόντων ἐπὶ παρηγορία πεπλασμένα λέγειν, ἦκε παιδάριον αἰχμάλωτον ἐκ τῶν πολεμίων ἀποδεδρακός. Πυνθανομένων δ' αὐτῶν, 15 ποῦ λέγοι τὸν Λούκουλλον εἶναι, κατεγέλα παίζειν αὐτοὺς οἰόμενον. Ἔς δ' ἑώρα σπουδάζοντας, ἐσήμηνε τῇ χειρὶ τὸν χάρακα τῶν Ῥωμαίων, οἱ δ' ἀνεθάρσυναν. Τῆς δὲ Δασκυλίτιδος λίμνης πλεομένης ἄκατίοις ἐπιει- 20 κῶς εὐμεγέθεσι, τὸ μέγιστον αὐτῶν δ' Λούκουλλος ἀνελκύσας καὶ διαγαγὼν ἀμάξῃ πρὸς τὴν θάλατταν ὅσους ἐχώρει στρατιώτας ἐνεβίβασεν. Ἐλαθον δὲ νυκτὸς διαπεράσαντες καὶ παρεισῆλθον εἰς τὴν πόλιν.

Χ. Ἔοικε δὲ καὶ τὸ θεῖον ἐπιθαρρῦναι τοὺς Κυζικη- 25 νοὺς, ἀγάσθην αὐτῶν τὴν ἀνδραγαδίαν, ἄλλοις τε σημεῖ- 198 οῖς ἐναργέσι, καὶ τῆς τῶν Φερεφαιτίων ἐορτῆς ἐνεστῶ- 199 σης οἱ μὲν ἠπόρουν βοὸς μελαίνης πρὸς τὴν θυσίαν καὶ σταιτίνην πλάσαντες τῷ βωμῷ παρέστησαν, ἡ δ' ἱερὰ καὶ τροφεμένη τῇ θεῷ νομῇ μὲν εἶχεν, ὥσπερ τὰλλα βοτὰ τῶν Κυζικηνῶν, ἐν τῇ περαίᾳ, κατ' ἐκείνην δὲ τὴν 30 ἡμέραν ἀποκριθεῖσα τῆς ἀγέλης μόνη διευήξατο πρὸς τὴν πόλιν καὶ κατέστησεν ἐπὶ τὴν θυσίαν αὐτήν. Ὅναρ

δ' ἡ θεὸς Ἀρισταγόρα τῷ τοῦ δήμου γραμματιστῇ παρα-
 σταῖσα· „Καὶ μὴν ἔγωγε“ εἶπεν „ἤκω τὸν Λιβυκὸν ἀν-
 λητὴν ἐπὶ τὸν Ποντικὸν σαλπικτὴν ἐπάγουσα. Φράσον
 οὖν θαρρεῖν τοῖς πολίταις.“ Θανμαζόντων δὲ τὴν φω-
 5 νὴν τῶν Κυζικηνῶν ἅμ' ἡμέρᾳ σάλλον εἶχεν ἡ θάλασσα
 κατιόντος ἀκρίτου πνεύματος, αἷ τε μηχαναὶ τοῦ βασι-
 λέως παρεστῶσαι τοῖς τείχεσιν, ἔργα θαυμαστά Νι-
 κωνίδου τοῦ Θεσσαλοῦ, ῥοιζῶ καὶ πατάγων πρῶτον ἀπε-
 δήλουν τὸ μέλλον· εἰτα νότος ἐκραγεῖς ἄπιστος τὸ μέγε-
 10 θος τὰ τ' ἄλλα συνέτριψε μηχανήματα ὥρας βραχεὶ μο-
 ρίῳ, καὶ τὸν ξύλινον πύργον ἑκατὸν πηχῶν ὕψος ὄντα
 διασείσας κατέβαλεν. Ἰστορεῖται δὲ τῶν ἐν Ἰλίῳ πολλοῖς
 καθ' ὕπνον ὀφθῆναι τὴν Ἀθηνᾶν ἰδρῶτι πολλῷ ῥεομέ-
 νην καὶ ὑποφαίνουσάν τι τοῦ πέπλου παρερρωγός, λέ-
 15 γουσας, ὥς ἀρτίως ἤκοι βοηθήσασα Κυζικηνοῖς. Καὶ
 στήλην τινα δόγματα καὶ γράμματα περὶ τούτων ἔχου-
 σαν ἐδείκνυν Ἰλίοις.

XI. Μιθριδάτην δέ, ἄχρι μὲν ὑπὸ τῶν ἑαυτοῦ στρα-
 τηγῶν φενακισόμενος ἡγνῶει τὸν ἐν τῷ στρατοπέδῳ
 20 λιμὸν, ἡνίων Κυζικηνοὶ διαφεύγοντες τὴν πολιορκίαν.
 Ταχὺ δ' ἐξερρῶν τὸ φιλότιμον αὐτοῦ καὶ φιλόνηκον ἐν
 αἰσθήσει γενομένων τῶν ἀποριῶν, αἷς οἱ στρατιῶται συν-
 εἶχοντο, καὶ τῶν ἀνθρωποφαγιῶν, ἅτε δὴ μὴ θεατρικῶς
 μὴδ' ἐπιδεικτικῶς Λουκούλλου πολεμοῦντος, ἀλλὰ, τοῦτο
 25 δὴ τὸ λεγόμενον, εἰς τὴν γαστέρα ἐναλλομένου καὶ ὅπως
 ὑφαίρησαι τὴν τροφήν ἅπαντα πραγματευομένου. Αὐτὸ
 καὶ φροῦριόν τι πολιορκοῦντος αὐτοῦ τῷ καιρῷ χρῆσα-
 σθαι σπεύδων ὁ Μιθριδάτης ἐξέπεμψεν εἰς Βιθυνίαν
 τοὺς μὲν ἱππεῖς σχεδὸν ἅπαντας μετὰ τῶν ὑποζυγίων,
 30 τῶν δὲ πεζῶν τοὺς ἀχρηστοὺς. Πυθόμενος δ' ὁ Λού-
 κουλλος ἔτι νυκτὸς ἦκεν εἰς τὸ στρατόπεδον, πρῶτ' δὲ
 χειμῶνος ὄντος ἀναλαβὼν σπείρας δέκα καὶ τὴν ἵππων

ἐδίωκε νιφόμενος καὶ κακοπαθὼν, ὥστε πολλοὺς ὑπὸ
 κρύους ἐνδιδόντας ἀπολείπεσθαι τῶν στρατιωτῶν, τοῖς
 δ' ἄλλοις περὶ τὸν Ῥυνδακὸν ποταμὸν καταλαβὼν τοὺς
 πολεμίους τοσαύτην τροπὴν ἐποίησεν, ὥστε τὰς γυναί-
 κας ἐκ τῆς Ἀπολλωνίας προερχομένας ἀφαρπάζειν τὰ 5
 φορτία καὶ σκυλεύειν τοὺς φονευομένους. Πολλῶν δ',
 ὡς εἰκός, ἀποθανόντων ἐάλωσαν ἵπποι μὲν ἑξακισχίλιοι
 καὶ πλῆθος ἀναρίθμητον ὑποζυγίων, ἄνδρες δὲ μυριοί
 πεντακισχίλιοι· καὶ τούτους ἄγων πάντας παρεξῆει παρὰ
 τὸ στρατόπεδον τῶν πολεμίων. Σαλουστίου δὲ θαυμάζω 10
 τότε πρῶτον ὥφθαι Ῥωμαίοις καμήλους λέγοντος, εἰ μήτε
 πρότερον τοὺς μετὰ Σκηπίωνος νικήσαντας Ἀντίοχον
 ᾤετο μήτε τοὺς ἐναγχος πρὸς Ὀρχομενῷ καὶ περὶ Χαιρώ-
 νειαν Ἀρχελάῳ μεμαχημένους ἰγνωκέναι κάμηλον. Ἀλλὰ
 τῷ γε Μιθριδάτῃ φεύγειν μὲν ἔγνωστο τὴν ταχίστην, 15
 ἀνθολκὰς δὲ Λούκουλλον καὶ διατριβὰς ὀπίσω μηχανώ-
 μενος ἐστελλε τὸν ναύαρχον Ἀριστόνικον ἐπὶ τὴν Ἑλλη-
 νικὴν θάλασσαν· καὶ ὅσον οὕτω μέλλοντος ἐκπλεῖν ἐκ
 προδοσίας ὁ Λούκουλλος ἐκυρίευσσε μετὰ χρυσῶν μυρίων,
 οὓς ἐκόμιζε διαφθερῶν τι τοῦ Ῥωμαίου στρατεύματος. 20
 Ἐκ τούτου Μιθριδάτης μὲν ἐφυγεν ἐπὶ θάλασσαν, οἱ δὲ
 στρατηγοὶ πεζοὶ τὸν στρατὸν ἀπήγαγον. Ἐπιπεσὼν δὲ
 Λούκουλλος αὐτοῖς περὶ τὸν Γρανικὸν ποταμὸν εἰλέ τε
 παμπόλλους καὶ δισμυρίους ἀπέκτεινε. Λέγονται δ' ἐκ
 τοῦ παντὸς ἀκολούθων τε καὶ μαχίμων ὄχλου μυριάδες 25
 οὐ πολὺ δὴ τῶν τριάκοντα λείπουσαι διαφθαρῆναι.

XII. Λούκουλλος δὲ πρῶτον εἰς Κύζικον παρελθὼν
 ἀπέλανσεν ἡδονῆς καὶ φιλοφροσύνης πρεπούσης· ἔπειτα
 ναυτικὸν ἐξηρτύετο τὸν Ἑλλήσποντον ἐπιπορευόμενος.
 Εἰς δὲ Τρωάδα καταχθεὶς ἐσκήνωσε μὲν ἐν τῷ ἱερῷ τῆς 30
 Ἀφροδίτης, κατακοιμηθεὶς δὲ νύκτωρ ἐδόκει τὴν θεᾶν
 ὄρᾶν ἐφεστῶσαν αὐτῷ καὶ λέγουσαν·

Τί κνώσσεις, μεγάθυμε λέον; νεβροὶ δέ τοι ἐγγύς.
 Ἐξαναστὰς δὲ καὶ τοὺς φίλους καλέσας διηγείτο τὴν ὄψιν
 ἔτι νυκτὸς οὖσης. Καὶ παρήσαν ἐξ Ἰλίου τινὲς ἀπαγγέ-
 λοντες ὧφθαι περὶ τὸν Ἀχαιῶν λιμένα τρισκαίδεκα πεν-
 5 τήρεις τῶν βασιλικῶν ἐπὶ Ἀἴμονα πλεούσας. Εὐθύς οὖν
 ἀναχθεῖς τούτους μὲν εἶλε καὶ τὸν στρατηγὸν αὐτῶν Ἰοί-
 δωρον ἀπέκτεινεν, ἐπὶ δὲ τοὺς ἄλλους ἔπλει προωρέας.
 Οἱ δὲ ἔτυχον ὁρμουῦντες, καὶ τὰ πλοῖα πάντα πρὸς τὴν γῆν
 συνέλκοντες ἀπὸ τῶν καταστροφμάτων διεμάχοντο καὶ
 10 πληγὰς ἐδίδοσαν τοῖς περὶ τὸν Λούκουλλον, οὔτε περι-
 πλεῦσαι τοῦ χωρίου διδόντος οὔτε βιάσασθαι ναυσὶ με-
 τεώροις τὰς τῶν πολεμίων προσεσηρισμένας τῇ γῇ καὶ
 βεβηκυίας ἀσφαλῶς. Οὐ μὲν ἀλλὰ μόλις ἢ προσβολὴν
 τινα ἢ νῆσος εἶχεν ἀποβιβάξει τῶν στρατιωτῶν τοὺς ἀρ-
 15 στους, οἱ κατόπιν ἐπιπεσόντες τοῖς πολεμίοις τοὺς μὲν
 διέφθειρον αὐτῶν, τοὺς δ' ἠνάγκαζον ἀποκόπτοντας τὰ
 προμνησία τῶν νεῶν καὶ φεύγοντας ἐκ τῆς γῆς ἀλλήλοις
 τε συγκρούειν τὰ πλοῖα καὶ ταῖς ἐμβολαῖς ταῖς περὶ τὸν
 Λούκουλλον ὑποπίπτειν. Πολλοὶ μὲν οὖν διεφθάρησαν,
 20 ἐν δὲ τοῖς ἀλοῦσιν ἀνῆχθη καὶ Μάριος ὁ παρὰ Σερωρίου
 στρατηγός· ἦν γὰρ ἑτερόφθαλμος, καὶ παρήγγελλο τοῖς
 στρατιώταις εὐθύς ἐπιπλέονσιν ὑπὸ Λουκούλλου μηδένα
 κτείνειν ἑτερόφθαλμον, ὅπως ἐξουειδισθεῖς καὶ καθυβρι-
 σθεῖς ἀποθάνοι.

25 XIII. Γενόμενος δ' ἀπὸ τούτων ἠπείχετο πρὸς τὴν
 αὐτοῦ Μιθριδάτου δῖωξιν. Ἦλπιξε γὰρ ἔτι περὶ Βιθυ-
 νίαν εὐρήσειν αὐτὸν ὑπὸ Βοκωνίου φρουρούμενον, ὃν
 αὐτὸς ἐνστησόμενον τῇ φυγῇ μετὰ νεῶν ἀπεστάλκει πρὸς
 Νικομήδειαν. Ἀλλὰ Βοκώνιος μὲν ἐν Σαμοθράκῃ μονύ-
 30 μενος καὶ πανηγυρίζων καθυστέρησε· Μιθριδάτην δὲ
 ἀναχθέντα μετὰ τοῦ στόλου, σπεύδοντα πρὶν ἐπιστρέφειν
 Λούκουλλον εἰς τὸν Πόντον εἰσπλεῦσαι, καταλαμβάνει

χειμῶν πολὺς, ὅφ' οὐ τὰ μὲν ἀφρησπάγη, τὰ δ' ἐβυθίσθη
 τῶν σκαφῶν, πᾶσα δ' ἡ παραλία τῶν ναυαγίων ἐκφερο-
 μένων ὑπὸ τοῦ κλύδωνος ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἦν περί-
 πλεως. Αὐτὸς δέ, τῆς ὀλκάδος, ἐφ' ἧς ἐπλει, μήτε πρὸς
 τὴν γῆν εὐπαρακομίστου διὰ μέγεθος ἐν σάλῳ μεγάλῳ 5
 καὶ κύματι τυφλῷ παρισταμένης τοῖς κυβερνήταις, πρὸς
 τε τὴν θάλασσαν ἥδη βαρείας καὶ ὑπεράντλου γενομένης,
 μετεμβὰς εἰς ληστρικὸν μυοπάρωνα καὶ τὸ σῶμα πειρα-
 ταῖς ἐγχειρίσας ἀνελπίστως καὶ παραβόλως εἰς τὴν Πον-
 τικὴν Ἠράκλειαν ἐξεσώθη. Λουκούλλω δ' ἀνεμέσητος 10
 ἡ πρὸς τὴν σύγκλητον ἀπέβη φιλοτιμία. Ψηφισομένης
 γὰρ αὐτῆς πρὸς τὸν πόλεμον ἀπὸ τρισχιλίων ταλάντων
 ἐξαρτυέσθαι ναυτικόν, ἐκώλυσε πέμψας γράμματα καὶ
 μεγαληγορήσας, ὥς ἄνευ δαπάνης καὶ τοσαύτης παρα-
 σκευῆς ταῖς τῶν συμμάχων ναυσὶ Μιθριδάτην ἐκβαλεῖ 15
 τῆς θαλάττης. Καὶ τοῦτο ὑπῆρξεν αὐτῷ τοῦ θεοῦ συν-
 αγωνισαμένου. Λέγεται γὰρ Ἀρτέμιδος χόλῳ Πριαπίνης
 ὁ χειμῶν ἐμπεσεῖν τοῖς Ποντικοῖς συλήσασιν αὐτῆς τὸ
 ἱερὸν καὶ τὸ ξόανον ἀνασπάσαι.

XIV. Πολλῶν δὲ Λουκούλλω παραινούντων ἀναβάλ- 20
 λεσθαι τὸν πόλεμον, οὐ φροντίσας ἐνέβαλε διὰ Βιθυνίας
 καὶ Γαλατίας εἰς τὴν βασιλικὴν, ἐν ἀρχῇ μὲν ἐνδεῆς τῶν
 ἀναγκαίων, ὥστε Γαλάτας ἔπεσθαι τρισμυρίους ἕκαστον
 ἐπὶ τῶν ὄμων κομίζοντα σίτου μέδιμνον, προῖων δὲ καὶ
 00 κρεατῶν ἀπάντων εἰς τοσαύτην ἤλθεν εὐπορίαν, ὥστε τὸν 25
 μὲν βοῦν ἐν στρατοπέδῳ δρεχυῆς, τὸ δὲ ἀνδράποδον τετ-
 τάρων ὄνιον εἶναι, τὴν δ' ἄλλην λείαν ἐν οὐδενὶ λόγῳ
 τοὺς μὲν ἀπολείπειν, τοὺς δὲ ἀναλίσκειν. Δι᾿ αἰτίας γὰρ
 ἦν οὐδενὸς πρὸς οὐδένα πάντων εὐπορούντων. Ἄλλ'
 ὅσον φθίρειν καὶ κακῶσαι τὴν χώραν ἱππασάμενοι καὶ 30
 καταδραμόντες ἄχρι Θεμισκύρας καὶ τῶν περὶ Θερμαί-
 δοντα πεδίῳ, ἠτιῶντο τὸν Λούκουλλον, ὅτι πᾶσας προσ-

ἄγεται τὰς πόλεις, κατὰ κράτος δὲ οὐδεμίαν ᾗρηκεν οὐδὲ
 παρέσχηκεν αὐτοῖς ὠφεληθῆναι διαπραάσασιν. „Ἄλλα
 καὶ νῦν“ ἔφασαν „Ἀμισόν, πόλιν εὐδαίμονα καὶ πλου-
 σίαν, οὗ μέγα ὄν ἔργον, εἴ τις ἐντείνει τὴν πολιορκίαν,
 5 κατασχεῖν, ἀπολιπόντας ἡμᾶς ἄγει περὶ τὴν Τιβαρηνῶν
 καὶ Χαλδαίων ἐρημίαν Μιθριδάτῃ πολεμήσοντας.“ Ἄλλὰ
 ταῦτα μὲν οὐκ ἂν ὁ Λούκουλλος ἐλπίζας εἰς τοσοῦτον
 ἀπονοίας τοὺς στρατιώτας παραγαγεῖν, ὅσον ὕστερον
 ἐξέφηναν, ὑπερεώρα καὶ οὐκ ἐφρόντιζεν, κείνοις δ'
 10 ἀπελογεῖτο μᾶλλον, οἳ βραδυτῆτα κατηγοροῦν αὐτοῦ δια-
 τρίβοντος ἐνταῦθα περὶ κώμας καὶ πόλεις οὐ πολλοῦ τι-
 νος ἀξίας πολὺν χρόνον, ἔδωτος δ' αὐξέσθαι Μιθριδά-
 τῃν. „Αὐτὸ γάρ“ ἔφη „τοῦτο καὶ βούλομαι καὶ κάθημαι
 τεχνάζων, μέγαν αὐθις γενέσθαι τὸν ἄνδρα καὶ συναγα-
 15 γεῖν αὐτὸν ἀξιόμαχον δύναμιν, ἵνα μεῖνῃ καὶ μὴ φύγῃ
 προσιόντας ἡμᾶς. Ἡ οὐχ ὁρᾷτε πολλὴν μὲν αὐτῷ καὶ
 ἀτέκμαρτον ἐρημίαν ὀπίσω παροῦσαν; ἐγγὺς δὲ ὁ Καύ-
 κασος καὶ ὄρη πολλὰ καὶ βαθέα καὶ μυρίους βασιλεῖς φυ-
 γομαχοῦντας ἄρχοῦντα κατακρύψαι καὶ περισχεῖν· ὁλί-
 20 γων δ' ἡμερῶν ὁδὸς εἰς Ἀρμενίαν ἐκ Καβείρων, καὶ ὑπὲρ
 Ἀρμενίας κἀθηται Τιγράνης, βασιλεὺς βασιλῶν, ἔχων
 δύναμιν, ἣ Πάρθους τε περικόπτει τῆς Ἀσίας καὶ πόλεις
 Ἑλληνίδας εἰς Μηδίαν ἀνακομίζει καὶ Συρίας κρατεῖ καὶ
 Παλαιστίνης καὶ τοὺς ἀπὸ Σελεύκου βασιλεῖς ἀποκτιν-
 25 νύει, θυγατέρας δ' αὐτῶν ἄγει καὶ γυναῖκας ἀνασπά-
 στους. Οὗτος οἰκείος ἐστὶ Μιθριδάτου καὶ γαμβρός. Οὗ
 περιοφεται δὲ αὐτὸν ἱκέτην ὑποδεξάμενος, ἀλλὰ πολυ-
 μήσει πρὸς ἡμᾶς· καὶ σπεύδοντες ἐκβάλλειν Μιθριδάτῃν
 κινδυνεύσομεν ἐπισπάσασθαι Τιγράνην, πάλαι μὲν αἰ-
 30 τίας δεόμενον ἐφ' ἡμᾶς, εὐπρεπεστέραν δὲ οὐκ ἂν λα-
 βόντα τῆς ὑπὲρ ἀνδρὸς οἰκείου καὶ βασιλέως ἀναγκα-
 σθέντα ὑπουργεῖν αὐτῷ. Τί οὖν δεῖ τοῦθ' ἡμᾶς ἐξεργά-

σασθαι καὶ διδάξαι Μιθριδάτην ἀγνοοῦντα, μεθ' ὧν ἔστιν αὐτῷ πρὸς ἡμᾶς πολεμητέον, καὶ μὴ βουλόμενοι, ἀλλ' ἄδοξοῦντα συνελκύειν εἰς τὰς Τιγράνου χεῖρας, ἀλλ' οὐχὶ δόντας αὐτῷ χρόνον ἐκ τῶν οἰκείων παρασκευάσασθαι καὶ ἀναθαρρῦναι, Κόλχοις καὶ Τιβαρηνοῖς καὶ Καππάδοξιν, ὧν πολλάκις κεκρατήκαμεν, μάχεσθαι μᾶλλον ἢ Μήδοις καὶ Ἀρμενίοις·“

XV. Ἐπὶ τοιούτων λογισμῶν γενόμενος ὁ Λούκουλλος περὶ τε τὴν Ἀμισὸν διέτριψε, μαλακῶς τῇ πολιορκίᾳ χρῶμενος, καὶ μετὰ χειμῶνα Μουρῆναν ἀπολιπὼν ἐπὶ τῇ 10 πολιορκίᾳ ἐβάδιζεν ἐπὶ Μιθριδάτην καθήμενον ἐν Καβείροις καὶ διανοοῦμενον ὑφίστασθαι τοὺς Ῥωμαίους, ἡθροισμένης αὐτῷ δυνάμεως εἰς τετρακισμυρίους πεζοῦς, ἵππεις δὲ τετρακισχιλίους, οἷς ἐθάρρει μάλιστα. Καὶ διαβὰς τὸν Λύκον ποταμὸν εἰς τὸ πεδῖον προὔκαλεῖτο τοὺς 15 Ῥωμαίους. Γενομένης δ' ἵππομαχίας ἔφυγον οἱ Ῥωμαῖοι. Πομπώνιος δ' ἀνὴρ οὐκ ἄδοξος ἔάλω τετρωμένος καὶ πρὸς τὸν Μιθριδάτην ἀνῆχθη κακῶς ὑπὸ τραυμάτων διακείμενος. Πυθομένου δὲ τοῦ βασιλέως, εἰ σωθεῖς ὑπ' αὐτοῦ γενήσεται φίλος, „*Ὁ γὰρ δὴ*“ ἔφη, „Ῥωμαῖοις διαλ- 20 λαγῆς· εἰ δὲ μὴ, πολέμιος.“ Τοῦτον μὲν θαυμάσας ὁ Μιθριδάτης οὐκ ἠδίκησε. Τοῦ δὲ Λουκούλλου τὰ μὲν πεδία τῶν πολεμίων ἱπποκρατούντων δεδιότος, τὴν δ' ὄρεινὴν ὀκνοῦντος προΐεναι, μακρὰν καὶ ὑλῶδη καὶ δύσβατον οὖσαν, ἀλίσκονται τινες κατὰ τύχην Ἕλληνες εἰς 25 τι σπήλαιον καταφυγόντες, ὧν ὁ πρεσβύτερος Ἀρτεμίδωρος ὑπέσχετο τὸν Λούκουλλον ἄξειν καὶ καταστήσειν ἐπὶ τόπῳ ἀσφαλῆ τῷ στρατοπέδῳ καὶ φρούριον ἐχρῆνι τοῖς Καβείροις ἐπικρεμάμενον. Πιστεύσας δ' ὁ Λούκουλλος ἅμα τῇ νυκτὶ πυρὰ καύσας ἐκίνει· καὶ τὰ στενὰ πα- 30 ρελθὼν ἀσφαλῶς τὸ χωρίον εἶχε, καὶ μεθ' ἡμέραν ὑπερσφαίνεται τῶν πολεμίων ἰδρύων τὸν στρατὸν ἐν τόποις,

οὐ μάχεσθαι βουλομένῳ προσαγωγὴν ἐδίδουσιν καὶ τὸ μὴ
 βιασθῆναι παρῆχον ἡσυχάζοντι. Γνώμην μὲν οὖν οὐδέ-
 τερος εἶχεν ἐν γὰρ τῷ παρόντι διακινδυνεύειν· ἔλαφον δὲ
 λέγεται τῶν βασιλικῶν διωκόντων ὑποτεμνομένους
 5 ἀπαντῆσαι τοὺς Ῥωμαίους, ἐκ δὲ τούτου συμπεσόντας
 ἀγωνίζεσθαι πλειόνων ἑκατέροις ἀεὶ προσγινομένων.
 Τέλος δ' ἐνίκων οἱ βασιλικοὶ καὶ τὴν φυγὴν ἐκ τοῦ χά-
 ρακος οἱ Ῥωμαῖοι καθορῶντες ἡσχαλλόν καὶ συνέτρεχον
 πρὸς τὸν Λούκουλλον, ἄγειν σφᾶς δεόμενοι καὶ σύνθημα
 10 πρὸς τὴν μάχην αἰτοῦντες. Ὁ δὲ βουλόμενος αὐτοὺς μα-
 θεῖν, ἡλίκον ἐστὶν ἐν ἀγῶνι πολέμου καὶ κινδύνῳ παρον-
 σία καὶ ὄψις ἡγεμόνος ἔμφορος, ἐκείνους μὲν ἡσυχίαν
 ἄγειν ἐκέλευσεν, αὐτοὺς δὲ κατέβαινεν εἰς τὸ πεδίον καὶ
 τοῖς πρώτοις ἀπαντήσας τῶν φευγόντων ἵστασθαι προσ-
 15 ἔταξε καὶ ἀναστρέφειν μετ' αὐτοῦ. Πεισθέντων δὲ τού-
 των καὶ οἱ λοιποὶ μεταβαλόμενοι καὶ συστάντες ὀλίγῳ
 πόνῳ τρέπονται τοὺς πολεμίους καὶ καταδιώκουσιν εἰς
 τὸ στρατόπεδον. Ἐπανελθὼν δὲ Λούκουλλος ἀτιμίαν
 τινὰ τοῖς φεύγουσι νενομισμένην προσέβαλε, κελύσας ἐν
 20 χιτῶσιν ἀζώστοις ὀρύξαι δώδεκα ποδῶν τάφρον, ἐφ' ἐστῶ-
 των καὶ θεωμένων τῶν ἄλλων στρατιωτῶν.

XVI. Ἦν δέ τις ἐν τῷ Μιθριδάτου στρατοπέδῳ Δαν-
 δαρίων δυνάστης Ὀλθακὸς (γένος δ' εἰσὶν οἱ Δανδάριοι
 βαρβάρων τῶν περὶ τὴν Μαιῶτιν οἰκούντων), ἀνὴρ ὅσα
 25 χειρὸς ἔργα καὶ τόλμης ἐν πολέμῳ διαπρεπῆς ἅπαντα, καὶ
 γνώμην ἱκανὸς ἐν τοῖς μεγίστοις, ἐτι δ' ἐμμελὲς ὁμιλῆσαι
 καὶ θεραπευτικός. Οὗτος ἔχων ἀεὶ πρὸς τινα τῶν ὁμοφύ-
 λων δυναστῶν ἄμιλλαν ὑπὲρ πρωτείων καὶ ζηλοτυπίαν
 ὑπέσχετο τῷ Μιθριδάτῃ μέγα ἔργον, ἀποκτενεῖν Λού-
 30 κουλλον. Ἐπαινέσαντος δὲ τοῦ βασιλέως καὶ τινὰς αὐτῷ
 προσβαλόντος ἐπίτηδες ἀτιμίας εἰς προσποίησιν ὀργῆς
 ἀφιππάσατο πρὸς Λούκουλλον· ὁ δ' ἄσμενος ἐδέξατο·

λόγος γὰρ ἦν αὐτοῦ πολὺς ἐν τῷ στρατοπέδῳ· καὶ ταχὺ
 πειρώμενος ἡσπάζετο τὴν τε ἀγχίνοϊαν αὐτοῦ καὶ τὸ λι-
 παρές, ὥστε τραπέζης καὶ συνεδρίου ποτὲ ποιεῖσθαι κοι-
 νωνόν. Ἐπεὶ δ' ἐδόκει καιρὸν ἔχειν ὁ Ἀνδάριος, τὸν
 μὲν ἵππον ἔξω τοῦ χάρακος ἐκέλευσε προαγαγεῖν τοὺς 5
 παῖδας, αὐτὸς δὲ μεσημβρίας οὔσης καὶ τῶν στρατιωτῶν
 ἐνδιαζόντων καὶ ἀναπαυομένων ἐβάδιζεν ἐπὶ τὴν στρα-
 τηγικὴν σκηνὴν, ὡς οὐδενὸς κωλύσαντος εἰσελθεῖν ἄνδρα
 συνήθη καὶ λόγους τινὰς ἀξιόους σπουδῆς τῷ στρατηγῷ κο-
 μίζειν φάσκοντα. Κἂν εἰσῆλθεν ἄδεως, εἰ μὴ ὁ πολλοὺς 10
 ἀνηρηκῶς στρατηγούς ὕπνος Λούκουλλον ἔσωσεν. Ἐτύγ-
 χανε γὰρ καθεύδων· καὶ Μενέδημος, εἰς τῶν κατευνα-
 στῶν, παρὰ ταῖς θύραις ἑστὼς οὐκ ἔφη κατὰ καιρὸν ἦκειν
 τὸν Ὀλθακόν, ἄρτι Λουκούλλον πρὸς ἀνάπαυσιν ἐκ μα-
 κρᾶς ἀγρυπνίας καὶ πόνων τοσούτων δεδιωκότος ἑαυτόν. 15
 Ἐπεὶ δ' οὐκ ἀπῆει κελεύοντος, ἀλλ' ἔφη [καὶ *] κωλύον-
 τος εἰσελεύσεσθαι περὶ πράγματος ἀναγκαίου καὶ μεγά-
 λου διαλεχθῆναι βουλόμενος, ἥδη πρὸς ὀργὴν ὁ Μενέ-
 δημος εἰπὼν μηδὲν ἀναγκαιότερον τοῦ σώζεσθαι Λού-
 20 κουλλον ἀπεώσατο τὸν ἄνθρωπον ἀμφοτέραις ταῖς χερ-
 σίν. Ὁ δὲ δείσας ὑπεξῆλθε τοῦ χάρακος, καὶ λαβὼν τὸν
 ἵππον ἀπήλασεν εἰς τὸ Μιθριδάτου στρατόπεδον ἄπρα-
 κτος. Οὕτως ἄρα καὶ τοῖς πράγμασιν ὁ καιρὸς ὥσπερ τοῖς
 φαρμάκοις καὶ τὴν σώζουσαν καὶ τὴν ἀναιροῦσαν ῥοπὴν
 προσετίθησιν. 25

XVII. Ἐκ τούτου Σωρνατίος μὲν ἐπὶ σίτον κομιδὴν
 ἐπέμφθη μετὰ δέκα σπειρῶν· καὶ καταδιωχθεὶς ὑπὸ Με-
 νάνδρου, τῶν Μιθριδάτου στρατηγῶν ἑνός, ἀντίστη καὶ
 συμβαλὼν φόνον ἐποίησε πολὺν καὶ τροπὴν τῶν πόλε-
 μίων. Αὐτίς δὲ πεμφθέντος Ἀδριανοῦ μετὰ δυνάμειος, 30
 ὅπως ἐκ περιουσίας ἔχωσιν οἱ στρατιῶται σίτον, οὐ πέ-
 ριεῖδε Μιθριδάτης, ἀλλ' ἀπέστειλε Μενέμαχον καὶ Μύ-

ρωνα πολλῶν μὲν ἰππέων, πολλῶν δὲ πεζῶν ἡγουμένους.
 Οὗτοι πάντες, ὥς λέγεται, πλὴν δυεῖν κατεκόπησαν ὑπο
 τῶν Ῥωμαίων. Καὶ Μιθριδάτης μὲν ἔκρυπτε τὴν συμ-
 φορὰν ὥς οὐ τοσαύτην οὔσαν, ἀλλὰ μικράν, προσκε-
 5 κρουκότων ἀπειρία τῶν στρατηγῶν, Ἀδριανὸς δὲ λαμ-
 πρὸς παρημεῖβετο τὸ στρατόπεδον πολλὰς κατὰγων ἀμά-
 ξας σίτου καὶ λαφύρων γεμούσας, ὥστε δυσθυμίαν μὲν
 αὐτῷ, ταραχὴν δὲ καὶ φόβον ἀμύχανον ἐμπεσεῖν τοῖς
 στρατιώταις. Ἐδέδοκτο μὲν οὖν μηκέτι μένειν· ἐπεὶ δὲ
 10 προεξέπεμπον οἱ βασιλικοὶ τὰ σφέτερα χρήματα καθ’
 ἡσυχίαν, τοὺς δ’ ἄλλους ἐκώλυνον, ἥδη καὶ πρὸς ὀργὴν
 ἐπὶ τὰς ἐξόδους πᾶθόντες καὶ βιαζόμενοι τὰ μὲν χρή-
 ματα ἤρπαζον, αὐτοὺς δὲ ἀπέσφαττον. Ὅπου καὶ Δορύ-
 λαος ὁ στρατηγὸς οὐδὲν ἕτερον ἔχων ἢ τὴν πορφύραν
 15 περὶ αὐτὸν ἀπώλετο διὰ ταύτην, Ἐρμαῖος δὲ ὁ θύτης κα-
 τεπατήθη περὶ τὰς πύλας. Αὐτὸς δ’ ὁ Μιθριδάτης, οὔτε
 ὁπαδοῦ τινος οὔτε ἰπποκόμου παραμείναντος αὐτῷ, συν-
 ἐξέπεσεν ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου τοῖς πολλοῖς ἀναμεμιγ-
 μένος, οὐδ’ ἵππου τῶν βασιλικῶν εὐπορήσας, ἀλλ’ ὁψέ
 20 που κατιδὼν αὐτὸν ἐν τῷ θείματι τῆς τροπῆς ἐκείνης
 διαφερόμενον Πτολεμαῖος ὁ εὐνούχος ἵππου ἔχων αὐτὸς
 ἀπεπήδησε καὶ παρέσχεν. Ἦδη γὰρ αὐτὸν οἱ Ῥωμαῖοι
 κατεῖχον ἐπικείμενοι· καὶ τάχει μὲν οὐκ ἀπελίποντο τοῦ
 λαβεῖν αὐτόν, ἀλλ’ ἦλθον ἔγγιστα τούτου, φιλοπλουτί-
 25 α καὶ μικρολογίᾳ στρατιωτικῇ τὸ πολλοῖς ἀγῶσι καὶ με-
 γάλους κινδύνους διωκόμενον ἐκ μακροῦ θήραμα Ῥω-
 μαίους ἀφείλετο καὶ Δούκουλλον ἀπεστέρησε νικῶντα
 τῶν ἐπάθλων. Ἦν μὲν γὰρ ἐν ἐφικτῷ τῆς διώξεως ὁ
 ὑπεκφέρων τὸν ἄνδρα ἵππος, ἡμιόνου δὲ τῶν τὸ χρυσίον
 30 κομιζόντων μεταξὺ τοῦ βασιλέως εἶτ’ ἀπὸ ταυτομάτου
 παρεισπessόντος, εἴτε τοῦ βασιλέως ἐπίτηδες ἐμβαλόντος
 αὐτὸν εἰς τοὺς διώκοντας, ἀρπάζοντες καὶ συλλέγοντες

τὸ χρυσίον καὶ διαμαχόμενοι πρὸς ἀλλήλους καθυστέρησαν. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον αὐτῶν ἀπέλαυσε τῆς πλεονεξίας Λούκουλλος, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐπὶ τῶν ἀπορορήτων τοῦ βασιλέως ὄντα Καλλίστρατον ὁ μὲν ἄγειν ἐκέλευσεν, οἱ δ' ἄγοντες αἰσθόμενοι πεντακοσίους χρυσοὺς ὑπέξωσμέ- 5 νον ἀπέκτειναν. Οὐ μὴν ἀλλὰ τοῦτοις μὲν ἐπέτρεψε τὸν χάρακα πορθῆσαι.

XVIII. Τὰ δὲ Κάβειρα λαβὼν καὶ τῶν ἄλλων φρου-
ρίων τὰ πλεῖστα θησαυροὺς τε μεγάλους εὗρε καὶ δεσμο-
τήρια, πολλῶν μὲν Ἑλλήνων, πολλῶν δὲ συγγενῶν τοῦ 10
βασιλέως καθειργμένων, οἷς πάλαι τεθνάναι δοκοῦσιν
οὐ σωτηρίαν, ἀλλ' ἀναβίωσιν καὶ δευτέραν τινὰ γέννη-
σιν ἢ Λουκούλλου χάρις παρέσχεν. Ἐάλω δὲ καὶ ἀδελφῇ
τοῦ Μιθριδάτου Νύσσα σωτήριον ἔλωσιν· αἱ δ' ἀπω-
τάτω τοῦ κινδύνου καὶ καθ' ἡσυχίαν ἀποκείσθαι δοκοῦ- 15
σαι περὶ Φαρνάκειαν ἀδελφαὶ καὶ γυναῖκες οἰκτρῶς ἀπώ-
λονται, Μιθριδάτου πέμψαντος ἐπ' αὐτάς ἐκ τῆς φυγῆς
Βακχίδην εὐνοῦχον. Ἦσαν δὲ μετὰ πολλῶν ἀδελφαί τε
δύο τοῦ βασιλέως, Ῥωξάνη καὶ Στάτειρα, περὶ τεσσαρά-
κοντα ἔτη παρθενευόμεναι, καὶ γαμεταὶ δύο, γένος Ἰωνί- 20
δες, Βερενίκη μὲν ἐκ Χίου, Μονίμη δὲ Μιλησία. Ταύτης
ὁ πλεῖστος ἦν λόγος ἐν τοῖς Ἑλλήσιν, ὅτι τοῦ βασιλέως
πειρῶντος αὐτήν καὶ μυρίους πεντακισχιλίους χρυσοὺς
προσπέμψαντος ἀντέσχε, μέχρι οὐ γάμων ἐγένοντο συν-
θῆκαι καὶ διαδῆμα πέμψας αὐτῇ βασιλίσσαν ἀνηγόρευ- 25
σεν. Αὕτη καὶ παρὰ τὸν ἄλλον χρόνον ἀνιαρῶς εἶχε καὶ
ἀπεθόρηνει τὴν τοῦ σώματος εὐμορφίαν, ὥς δεσπότην
μὲν ἀντ' ἀνδρὸς αὐτῇ, φρουρὰν δὲ βαρβάρων ἀντὶ γάμου
καὶ οἴκου προξενήσασαν, πόρρω δὲ που τῆς Ἑλλάδος
ἀπωκισμένη τοῖς ἐλπισθεῖσιν ἀγαθοῖς ὄναρ σύνεστι, τῶν 30
δ' ἀληθινῶν ἐκείνων ἀπεστέρηται. Καὶ δὴ τοῦ Βακχίδου
παραγενομένου καὶ προστάξαντος αὐταῖς ἀποθνήσκειν,

ὥς ἐκάστη δοκοίη ῥᾶστον εἶναι καὶ ἀλυπότατον, περι-
 σπάσασα τῆς κεφαλῆς τὸ διάδημα τῷ τραχήλῳ περιῆψε
 καὶ ἀνῆρτησεν ἑαυτήν. Ταχὺ δ' ἀπορραγέντος „Ὁ κα-
 τηραμένον“ ἔφη „ῥάκος, οὐδὲ πρὸς τοῦτό μοι χρησίμον
 5 ἔσθι;“ καὶ κείνο μὲν ἀπέριψε προσπύσασα, τῷ δὲ Βακχί-
 δη τὴν σφαγὴν παρέσχεν. Ἡ δὲ Βερενίκη κύλικα φαρμά-
 κου λαβοῦσα, τῆς μητρὸς αὐτῇ παρούσης καὶ δεομένης,
 μετέδωκε. Καὶ συνεξέπιον μὲν ἀμφοτέραι, ἤρκεσε δὲ ἡ
 τοῦ φαρμάκου δύναμις εἰς τὸ ἀσθενέστερον σῶμα, τὴν δὲ
 10 Βερενίκην οὐχ ὅσον ἔδει πιούσαν οὐκ ἀπῆλλαξεν, ἀλλὰ
 δυσθανατοῦσα τοῦ Βακχίδου σπεύδοντος ἀπεπνίγη. Ἀδ-
 ρεται δὲ καὶ τῶν ἀγάμων ἀδελφῶν ἐκείνων τὴν μὲν ἐπα-
 ρωμένην πολλὰ καὶ λοιδοροῦσαν ἐκπιεῖν τὸ φάρμακον,
 τὴν δὲ Στάτειραν οὔτε δύσφημόν τι φθελξαμένην οὔτ'
 15 ἀγεννές, ἀλλ' ἐπαινοῦσαν τὸν ἀδελφόν, ὅτι περὶ τοῦ σώ-
 ματος κινδυνεύων οὐκ ἡμέλησεν αὐτῶν, ἀλλὰ προϋνόη-
 σεν ἐλευθέρως καὶ ἀννυβρίστους ἀποθανεῖν. Ταῦτα μὲν
 οὐκ φύσει χρηστὸν ὄντα καὶ φιλάνθρωπον ἡνία τὸν Λου-
 κουλλον.

- 20 XIX. Ἐλάσας δ' ἄχρι Ταλαύρων, ἐνθεν ἡμέρα τετάρ-
 τη πρότερον ἐφθάκει Μιθριδάτης εἰς Ἀρμενίαν πρὸς
 Τιγράνην πεφευγώς, ἀποτρέπεται. Καταστρεψάμενος δὲ
 Χαλδαίους καὶ Τιβαρηνοὺς καὶ τὴν μικρὰν Ἀρμενίαν
 παραλαβὼν καὶ φρούρια καὶ πόλεις παραστησάμενος, Ἀπ-
 25 πιον μὲν ἐπεμφε πρὸς Τιγράνην ἐξαιτῶν Μιθριδάτην,
 αὐτὸς δ' ἦκε πρὸς Ἀμισὸν ἔτι πολιορκουμένην. Αἴτιος
 δ' ἦν Καλλίμαχος ὁ στρατηγὸς ἐμπειρία μηχανικῆς παρα-
 σκευῆς καὶ δεινότητι πανουργίας, ὅσῃν πολιορκία δέχε-
 ται, πλείστα λυπήσας Ῥωμαίους· ὧν ὕστερον ἔδωκε δι-
 30 κην. Τότε δ' ὑπὸ Λουκούλλον καταστρατηγηθείς, ὅφ'
 ἦν ἔθος εἶχεν ὥραν τῆς ἡμέρας ἀπάγειν καὶ ἀναπαύειν
 τοὺς στρατιώτας, ἐν ἐκείνῃ προσβαλόντος αἰφνιδίως καὶ

κατασχόντος οὐ πολὺ μέρος τοῦ τείχους, αὐτὸς ἐκλιπὼν
 τὴν πόλιν ὑψήψεν, εἴτε φθονῶν ὠφελήθηται Ῥωμαίοις,
 εἴτε δαστῶνιν φυγῆς ἑαυτῷ μηχανώμενος. Οὐδεὶς γὰρ
 ἐφρόντιζε τῶν ἐκπλεόντων, ἀλλὰ ὥς ἡ φλόξ ἀναδραμούσα
 πολλὴ τὰ τείχη περιέσχευ, οἱ μὲν στρατιῶται παρῆσαν ἀ-
 ζοντο πρὸς ἀρπαγὴν, ὁ δὲ Λούκουλλος οἰκτεῖρων ἀπολ-
 λυμένην τὴν πόλιν ἔβωθεν ἐβοήθει πρὸς τὸ πῦρ καὶ σβεν-
 νῦναι παρεκάλει, μηδενὸς αὐτῷ προσέχοντος, ἀλλ' ἐξαι-
 τουμένων τὰ χρήματα καὶ μετὰ βοῆς ὄπλα κρουόντων,
 ἕως ἐκβιασθεὶς ἐπέτρεψεν, ὥς αὐτὴν γε τὴν πόλιν ἐξαι-
 10 ρησόμενος τοῦ πυρός. Οἱ δὲ τούναντίον ἔπραξαν. Πάντα
 γὰρ ἐξερευνῶντες ὑπὸ λαμπάδων καὶ πανταχοῦ φῶς ἐπι-
 φέροντες αὐτοὶ τὰ πλείστα τῶν οἰκημάτων καθείλον,
 ὥστε τὸν Λούκουλλον εἰσιλθόντα μεθ' ἡμέραν καὶ θα-
 15 κρύσαντα πρὸς τοὺς φίλους εἰπεῖν, ὥς πολλάκις ἦδη
 Σύλλαν μακαρίσας μάλιστα τῇ σήμερον ἡμέρᾳ τὴν τάν-
 δρὸς εὐτυχίαν θαυμάσειεν, ὅτι σωθῆναι βουλευθεὶς ἐδυνή-
 θη τὰς Ἀθῆνας. „Ἐμὲ δ'“ ἔφη „τούτου ζηλωτὴν μενό-
 μενον εἰς τὴν Μομμίον δόξαν ὁ δαίμων περιέστησεν.“
 Οὐ μὴν ἀλλ' ἐκ τῶν παρόντων ἀναλαμβάνειν ἐπειρώτο
 20 τὴν πόλιν. Καὶ τὸ μὲν πῦρ ὄμβροι κατέσβεσαν ἐκ τινος
 θείας τύχης περὶ τὴν ἄλωσιν αὐτὴν συμπεσόντες, τὰ δὲ
 πλείστα τῶν ἀπολωλότων αὐτὸς ἐτι παρῶν ἀνωκοδόμησε,
 καὶ τοὺς φεύγοντας Ἀμισηνῶν ἐδέξατο, καὶ τῶν ἄλλων
 Ἑλλήνων κατώκισε τοὺς βουλομένους, εἰκοσι καὶ ἑκατὸν
 25 σταδίων χώραν προσορίσας. Ἦν δ' ἡ πόλις Ἀθηναίων
 ἄποικος, ἐν ἐκείνοις ἄρα τοῖς καιροῖς, ἐν οἷς ἠκμαζεν ἡ
 δύναμις αὐτῶν καὶ κατεῖχε τὴν θάλασσαν, οἰκισθεῖσα.
 Καὶ διὰ τοῦτο πολλοὶ τῶν τὴν Ἀριστίωνος τυραννίδα
 βουλομένων φεύγειν εἰσπλεύσαντες αὐτοῦ κατόικον καὶ
 30 μετεῖχον τῆς πολιτείας, οἷς συνέβη τὰ οἰκία κακὰ φεύ-
 γουσιν ἀπολαῦσαι τῶν ἄλλοτρίων. Ἀλλὰ τοὺς γε σωθέν-

τας αὐτῶν ὁ Λούκουλλος ἀμφιέσας καλῶς καὶ διακοσίας
 ἑκάστῳ δραχμὰς ἐπιδοὺς ἀπέστειλε. Τότε καὶ Τυραν-
 νίων ὁ γραμματικὸς ἐάλω· Μουρήνας δ' αὐτὸν ἐξητή-
 σατο καὶ λαβὼν ἀπηλευθέρωσεν, ἀνελευθέρως τῇ δωρεᾷ
 5 χρησάμενος. Οὐ γὰρ ἡξίου Λούκουλλος ἄνδρα διὰ παι-
 δεῖαν ἐσπουδασμένον δοῦλον γενέσθαι πρότερον, εἴτ'
 ἀπελευθέρων. Ἀφαίρεσις γὰρ ἦν τῆς ὑπαρχούσης ἢ τῆς
 δοκούσης ἐλευθερίας δόσις. Ἀλλὰ Μουρήνας μὲν οὐκ ἐν-
 ταῦθα μόνον ὥφθη πολὺ τῆς τοῦ στρατηγοῦ καλοκαγα-
 10 θίας ἀποδέων.

XX. Λούκουλλος δὲ τρέπεται πρὸς τὰς ἐν Ἀσίᾳ πό-
 λεις, ὅπως, τῶν πολεμικῶν ἔργων σχολάζοντος αὐτοῦ,
 καὶ δίκης τινὸς μετὰσχῃ καὶ θεσμῶν, ὧν ἐπὶ πολὺν χρό-
 νον ἐνδεῇ τὴν ἐπαρχίαν οὕσαν ἄρρητοι καὶ ἄπιστοι δυσ-
 15 τυχαί κατεῖχον, ὑπὸ τῶν τελωνῶν καὶ τῶν δανειστῶν
 πορθουμένην καὶ ἀνδραποδιζομένην, πιπράσκειν ἰδίᾳ
 μὲν υἱοὺς εὐπρεπεῖς θυγατέρας τε παρθένους, δημοσίᾳ
 δ' ἀναθήματα, γραφάς, ἱεροὺς ἀνδριάντας ἀναγκαζομέ-
 νων. Αὐτοῖς δὲ τέλος μὲν ἦν προσθέτοις γενομένοις δου-
 20 λεύειν, τὰ δὲ πρὸ τούτου χαλεπώτερα, σχοινισμοὶ καὶ
 κιγκλίδες καὶ ἵπποι καὶ στάσεις ὑπαίθριοι, καύματος μὲν
 [ἐν*] ἡλίου, ψυχους δ' εἰς πηλὸν ἐμβιβαζομένων ἢ πάγον,
 ὥστε τὴν δουλείαν σειςάχθειαν δοκεῖν εἶναι καὶ εἰρήνην.
 Τοιαῦτα μὲν κακὰ Λούκουλλος εὐρὼν ἐν ταῖς πόλεσιν
 25 ὀλίγῳ χρόνῳ πάντων ἀπῆλλαξε τοὺς ἀδικουμένους. Πρῶ-
 τον μὲν γὰρ ἑκατοστὴν ἐκέλευσε καὶ μὴ πλέον εἰς τοὺς
 τόκους λογίζεσθαι· δεύτερον δὲ τοὺς μακροτέρους τοῦ
 ἀρχαίου τόκους ἀπέκοψε· τὸ δὲ τρίτον καὶ μέγιστον,
 30 εἵταξε τῶν τοῦ χρεωφειλέτου προσόδων τὴν τετάρτην με-
 ροῖδα καρποῦσθαι τὸν δανειστὴν· ὁ δὲ τόκον κεφαλαίῳ
 συνάψας ἐστέρητο τοῦ παντός· ὥστ' ἐν ἐλάττω χρόνῳ
 τετραετίας διαλυθῆναι τὰ χρεῖα πάντα καὶ τὰς κτήσεις

ἐλευθέρας ἀποδοθῆναι τοῖς δεσπόταις. Ἦν δὲ τοῦτο κοι-
νὸν δάνειον ἐκ τῶν δις μυρίων ταλάντων, οἷς τὴν Ἀσίαν
ἐξημίωσεν ὁ Σύλλας· καὶ διπλοῦν ἀπεδόθη τοῖς δανεί-
σασιν, ὑπ' ἐκείνων ἀνηγμένον ἤδη τοῖς τόκοις εἰς δώδεκα
μυριάδας ταλάντων. Ἐκεῖνοι μὲν οὖν ὥς δεινὰ πεπον- 5
θότες ἐν Ῥώμῃ τοῦ Λουκούλλου κατεβόων, καὶ χρήμασιν
ἀνίστασαν ἐπ' αὐτὸν ἐνίοις τῶν δημαγωγῶν, μέγα δυνά-
μενοι καὶ πολλοὺς ὑπόχρεως πεποιημένοι τῶν πολιτεuo-
μένων. Ὁ δὲ Λουκούλλος οὐ μόνον ὑπὸ τῶν εὐ πεπον-
θότων ἡγαπᾶτο δῆμων, ἀλλὰ καὶ ταῖς ἄλλαις ἐπαρχίαις 10
ποσεινὸς ἦν, εὐδαιμονιζούσαις τοὺς ἡγεμόνους τοιοῦτον
τυχόντας.

XXI. Ἀππιος δὲ Κλώδιος, ὁ πεμφθεὶς πρὸς Τιγράνην
105 (ἦν δὲ ὁ Κλώδιος ἀδελφὸς τῆς τότε Λουκούλλῳ συνοι-
κούσης) πρῶτον μὲν ὑπὸ τῶν βασιλικῶν ὁδηγῶν κύκλου 15
τινὰ καὶ περιβολὴν ἔχουσαν οὐκ ἀναγκαίαν καὶ πολυή-
μιρον ὁδὸν διὰ τῆς ἄνω χώρας ἀρόμενος, μηνύσαντος
αὐτῷ τὴν εὐθείαν ὁδὸν ἀπελευθέρον Σύρου τὸ γένος,
ἐκτρέπεται τῆς μακρᾶς ἐκείνης καὶ σοφιστικῆς, ἐρῶσθαι
φράσας πολλὰ τοῖς βαρβάροις ἀγωγοῖς, καὶ δι' ἡμερῶν 20
ὀλίγων τὸν Εὐφράτην περάσας εἰς Ἀντιόχειαν ἦκε τὴν
ἐπὶ Δάφυς. Ἐπειτα Τιγράνην αὐτοῦ κελευσθεὶς περι-
μένειν (ἀπὴν γὰρ ἐνίας ἔτι τῶν ἐν Φοινίκῃ πόλεων κατα-
στρεφόμενος), πολλοὺς μὲν ᾤκειώσατο τῶν ὑποῦλως
ἀκροωμένων τοῦ Ἀρμενίου δυναστῶν, ὧν εἷς ἦν καὶ 25
Ζαρβιηνὸς ὁ τῆς Γορδυηνῆς βασιλεὺς, πολλὰς δὲ κρύφα
τῶν δεδουλωμένων πόλεων διαπεμπομέναις πρὸς αὐτὸν
ὑπέσχετο τὴν Λουκούλλου βοήθειαν, ἐν τῷ παρόντι κε-
λεύσας ἡσυχάζειν. Ἦν γὰρ οὐκ ἀνασχετὸς ἢ τῶν Ἀρμε-
νίων ἀρχὴ τοῖς Ἕλλησιν, ἀλλὰ χαλεπὴ· καὶ μάλιστα τοῦ 30
βασιλέως αὐτοῦ τὸ φρόνημα τραγικὸν καὶ ὑπέρογκον ἐν
ταῖς μεγάλαις εὐτυχίαις ἐγεγύνη, πάντων, ὅσα ζηλοῦσιν

οἱ πολλοὶ καὶ θαυμάζουσιν, οὐ μόνον ὄντων περὶ αὐτόν,
 ἀλλὰ καὶ δι' αὐτὸν γεγυῖναι δοκούντων. Ἀρξάμενος γὰρ
 ἀπὸ μικρᾶς καὶ καταφρονουμένης ἐλπίδος ἔδνη πολλὰ
 κατεστρέψατο, καὶ τὴν Πάρθων, ὥς ἄλλος οὐδεὶς, δύνα-
 5 μιν ἐταπείνωσεν, Ἑλλήνων δὲ τὴν Μεσοποταμίαν ἐνέ-
 πλησε, πολλοὺς μὲν ἐκ Κιλικίας, πολλοὺς δ' ἐκ Καππα-
 δοκίας ἀνασπάστους κατοικίζων. Ἐκίνησε δ' ἐξ ἡθῶν καὶ
 Ἀραβας τοὺς Σκηνίτας μεταγαγὼν καὶ πλησίον ἰδρύσας,
 ὅπως χωρῶτο δι' ἐκείνων ταῖς ἐμπορίαις. Βασιλεῖς δὲ πολ-
 10 λοὶ μὲν ἦσαν οἱ θεραπεύοντες αὐτόν, τέσσαρες δέ, οὓς
 αἰεὶ περὶ αὐτὸν εἶχεν ὥσπερ ὀπαδοὺς ἢ δορυφόρους, ἱπ-
 πότῃ μὲν ἐλαύνοντι πεζοὺς παραθέοντας ἐν χιτωνίσκοις,
 καθημένῳ δὲ καὶ χρηματίζοντι περιεστῶτας ἐπηλλαγμέ-
 ναις δι' ἀλλήλων ταῖς χερσίν, ὅπερ ἐδόκει μάλιστα τῶν
 15 σχημάτων ἑξομολόγησις εἶναι δουλείας, οἷον ἀποδομένων
 τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὸ σῶμα τῷ κυρίῳ παρεχόντων πα-
 θεῖν ἐτοιμότερον ἢ ποιῆσαι. Ταύτην μέντοι τὴν τραγω-
 δίαν οὐχ ὑποτρέσας οὐδ' ἐκπλαγείς ὁ Ἀππίος, ὥς ἔτυχε
 λόγου πρῶτον, ἀντικρὺς ἦκειν ἔφη Μιθριδάτην ἀπάξων
 20 ὀφειλόμενον τοῖς Λουκούλλου θριαμβοῖς ἢ καταγγελῶν
 Τιγράνη πόλεμον, ὥστε τὸν Τιγράνην, καίπερ ἐν διαχύ-
 σει τοῦ προσώπου καὶ μειδιήματι πεπλασμένῳ πειρώμε-
 νον ἀκοῦειν τῶν λόγων, μὴ λαθεῖν τοὺς παρόντας ἡλ-
 λοιωμένον τῇ παρρησίᾳ τοῦ νεανίσκου, φωνῆς σχεδὸν
 25 ἐλευθέρας ἀκούοντα διὰ πέντε καὶ εἰκοσιν ἑτῶν· τοσαῦτα
 γὰρ ἐβασίλευσε, μᾶλλον δὲ ὑβρίσεν. Ἀπεκρίνατο μὲν οὖν
 τῷ Ἀπίῳ μὴ προήσεσθαι Μιθριδάτην, καὶ Ῥωμαίους
 πολέμου ἄρχοντας ἀμυνεῖσθαι. Λουκούλλῳ δ' ὀργιζόμε-
 νος, ὅτι βασιλεῖα μόνον αὐτόν, οὐ βασιλείων ἐν τῇ ἐπιστο-
 30 λῇ προσηγόρευσεν, οὐδ' αὐτὸς ἀντιγράφων αὐτοκράτορα
 προσεῖπεν. Ἐπεμφε δὲ δῶρα τῷ Ἀπίῳ λαμπρά, καὶ μὴ
 λαβόντος ἄλλα πλείω προσεῖθηκεν. Ἐκ τούτων ὁ Ἀππίος

οὐκ ἐθέλων δοκεῖν ἔχθρα τινὶ διωθεῖσθαι φιάλην δεξάμενος μίαν ἀπέπεμψε τὰ λοιπὰ, καὶ διὰ ταχέων ἀπήλαυσε πρὸς τὸν αὐτοκράτορα.

XXII. Τιγράνης δὲ Μιθριδάτην πρότερον μὲν οὐδὲ ἰδεῖν ἠξίωσεν οὐδὲ προσεῖπεν οἰκεῖον ἄνδρα βασιλείας ὃ ἐκπεπτωκότα τηλικαύτης, ἀλλ' ἀτίμως καὶ ὑπερηφάνως ἀπωτάτω περιεῖδεν αὐτὸν τρόπον τινὰ φρουρούμενον ἐν χωρίοις ἐλώδεσι καὶ νοσεροῖς· τότε δὲ σὺν τιμῇ καὶ φιλοφροσύνῃ μετεπέμψατο αὐτὸν εἰς τὰ βασίλεια. Καὶ 506 δὴ λόγων γενομένων ἀπορρήτων τὰς πρὸς ἀλλήλους 10 ἐθεράπευον ὑποψίας ἐπὶ κακῷ τῶν φίλων, εἰς ἐκείνους τὰς αἰτίας τρέποντες. Ὡν ἦν καὶ Μητροδωρος ὁ Σκήψιος, ἀνὴρ εἰπεῖν οὐκ ἀγῆς καὶ πολυμαθής, ἀκμῇ δὲ φιλίας τοσαύτῃ χρησάμενος, ὥστε πατὴρ προσαγορευέσθαι τοῦ βασιλέως. Τοῦτον, ὡς ἔοικεν, ὁ Τιγράνης πιμψθέντα 15 πρεσβευτὴν ὑπὸ τοῦ Μιθριδάτου πρὸς αὐτὸν δεομένου βοηθεῖν ἐπὶ Ῥωμαίους ἤρετο· „Σὺ δ' αὐτός, ὦ Μητροδωρε, τί μοι περὶ τούτων παραινείς;“ Κάκεινος εἶπε πρὸς τὸ Τιγράνου συμφέρον εἶτε Μιθριδάτην σῶζεσθαι μὴ βουλόμενος, ὥς μὲν πρεσβευτὴς ἔφη κελύειν, ὥς δὲ 20 σύμβουλος ἀπαγορεύειν. Ταῦτ' ἐξήνεγκεν ὁ Τιγράνης τῷ Μιθριδάτῃ καὶ κατέειπεν ὥς οὐδὲν ἐργασομένῳ τὸν Μητροδωρον ἀνήμεστον. Ὁ δ' εὐθὺς ἀνήρητο· καὶ μετάνοια τὸν Τιγράνην εἶχεν, οὐ παντελῶς ὄντα τῷ Μητροδωρῷ τῆς συμφορᾶς αἴτιον, ἀλλὰ ἥσπῃν τινα τῷ πρὸς 25 αὐτὸν ἔχθρῃ τοῦ Μιθριδάτου προσθέντα. Πάλαι γὰρ ὑπούλως εἶχε πρὸς τὸν ἄνδρα, καὶ τοῦτ' ἐφωράθη τῶν ἀπορρήτων αὐτοῦ γραμμάτων ἀλόντων, ἐν οἷς ἦν καὶ Μητροδωρον ἀπολέσθαι διατεταγμένον. Ἐθαψεν οὖν ὁ Τιγράνης λαμπρῶς τὸ σῶμα, μηδεμιᾶς πολυτελείας φει- 30 σάμενος εἰς νεκρὸν ὃν ζῶντα προὔδωκεν. Ἐτελεύτησε δὲ παρὰ τῷ Τιγράνῃ καὶ Ἀμφικράτης ὁ ῥήτωρ, εἰ δὲ καὶ

τούτου μνήμην τινὰ γενέσθαι διὰ τὰς Ἀθήνας. Λέγεται γὰρ φygεῖν μὲν αὐτὸν εἰς Σελεύκειαν τὴν ἐπὶ Τίγριδι, δεομένων δ' αὐτόθι σοφιστεύειν ὑπεριδεῖν καταλαξο-
 νευσάμενον, ὥς οὐδὲ λεκάνη δελφῖνα χωροῖη, μεταστάντα
 5 δὲ πρὸς Κλεοπάτραν τὴν Μιθριδάτου θυγατέρα, Τιγρά-
 νη δὲ συνοικοῦσαν ἐν διαβολῇ γενέσθαι ταχύ, καὶ τῆς
 πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἐπιμιξίας εἰργόμενον ἀποκαρτερῆ-
 σαι· ταφῆναι δὲ καὶ τοῦτον ἐντίμως ὑπὸ τῆς Κλεοπά-
 τρας καὶ κείσθαι περὶ Σαφάν, ἐκεῖ τι χωρίον οὕτω κα-
 10 λούμενον.

XXIII. Δούκουλλος δὲ τὴν Ἀσίαν πολλῆς μὲν εὐνο-
 μίας, πολλῆς δ' εἰρήνης ἐμπεπληκώς οὐδὲ τῶν πρὸς ἡδο-
 νὴν καὶ χάριν ἡμέλησεν, ἀλλὰ πομπαῖς καὶ πανηγύρεσιν
 ἐπινικίοις καὶ ἀγῶσιν ἀθλητῶν καὶ μονομάχων ἐν Ἐφέ-
 15 σφ καθήμενος ἐδημαγῶγει τὰς πόλεις. Αἱ δ' ἀμειβόμε-
 ναι Δουκούλλειά τε ἦγον ἐπὶ τιμῇ τοῦ ἀνδρός, καὶ τῆς τι-
 μῆς ἡδύονα τὴν ἀληθινὴν εὐνοίαν αὐτῷ παρείχον. Ἐπεὶ
 δ' Ἀππίος τε ἦκε καὶ πολεμητέον πρὸς Τιγράνην ἐφά-
 νετο, παρῆλθεν αὐθις εἰς Πόντον, καὶ τοὺς στρατιώτας
 20 ἀναλαβὼν ἐπολιόρκει Σινώπην, μᾶλλον δὲ τοὺς κατέ-
 χοντας αὐτὴν βασιλικούς Κίλικας, οἳ πολλοὺς μὲν ἀνε-
 λόντες τῶν Σινωπέων, τὴν δὲ πόλιν ἐμπρήσαντες διὰ
 νυκτὸς ἔφυγον. Αἰσθόμενος δ' ὁ Δούκουλλος καὶ πα-
 ρελθὼν εἰς τὴν πόλιν ὀκτακισχίλους αὐτῶν τοὺς ἐγκα-
 25 ταλειφθέντας ἀπέκτεινε, τοῖς δ' ἄλλοις ἀπέδωκε τὰ οἰκεία
 καὶ τῆς πόλεως ἐπεμελήθη μάλιστα διὰ τὴν τοιαύτην
 ὄψιν. Ἐδόκει τινὰ κατὰ τοὺς ὕπνους εἰπεῖν παραστάντα·
 „Πρόελθε, Δούκουλλε, μικρόν· ἦκει γὰρ Αὐτόλυκος ἐν-
 τυχεῖν σοι βουλόμενος.“ Ἐξαναστὰς δὲ τὴν μὲν ὄψιν
 30 οὐκ εἶχε συμβαλεῖν εἰς ὃ τι φέροι, τὴν δὲ πόλιν εἶλε κατ'
 ἐκείνην τὴν ἡμέραν, καὶ τοὺς ἐκπλέοντας τῶν Κιλικῶν
 διώκων ὅρᾳ παρὰ τὸν αἰγιαλὸν ἀνδριάντα κείμενον, ὃν

ἐκκομίζοντες οἱ Κίλικες οὐκ ἐφθησαν ἐμβαλέσθαι· τὸ δ' ἔργον ἦν Σθένειδος τῶν καλῶν. Φράζει οὖν τις, ὡς Αὐτολύκου τοῦ κτίσαντος τὴν Σινώπην ὁ ἀνδριάς εἴη. Λέγεται δ' ὁ Αὐτόλυκος γενέσθαι τῶν ἐπὶ τὰς Ἀμαζόνας ἐκ Θετταλίας Ἡρακλεῖ συστρατευσάντων, Δημάχου παῖς· 5 ἐκεῖθεν δ' ἀποπλέων ἅμα Δημολέοντι καὶ Φλογίῳ τὴν μὲν ναῦν ἀπολέσαι περιπεσοῦσαν τῆς Χερρονήσου κατὰ τὸ καλούμενον Πηδάλιον, αὐτὸς δὲ σωθεὶς μετὰ τῶν 507 ὄπλων καὶ τῶν ἐταίρων πρὸς τὴν Σινώπην ἀφελέσθαι τοὺς Σύρους τὴν πόλιν· Σύροι γὰρ αὐτὴν κατεῖχον ἀπὸ 10 Σύρου γεγονότες τοῦ Ἀπόλλωνος, ὡς λέγεται, καὶ Σινώπης τῆς Ἀσωπίδος. Ταῦτ' ἀκούων ὁ Λούκουλλος ἀνεμιμνήσκετο τῆς Σύλλα παραινέσεως· παρῆναι δὲ διὰ τῶν ὑπομνημάτων ἐκεῖνος μὴδὲν οὕτως ἀξιόπιστον ἡγεῖσθαι καὶ βέβαιον, ὥς ὅτι ἂν ἀποσημανθῇ διὰ τῶν ἐνυπνίων. 15 Πυνθανόμενος δὲ Μιθριδάτην τε καὶ Τιγράνην εἰς Αὐκασίαν καὶ Κιλικίαν ὅσον οὐπω διαβιβάξειν δύναμιν ὡς προτέρους ἐμβαλοῦντας εἰς τὴν Ἀσίαν, ἐθαύμαζε τὸν Ἀρμένιον, εἰ γνῶμην ἔχων ἐπιθέσθαι Ῥωμαίοις, ἀκμάζοντι μὲν οὐκ ἔχρητο Μιθριδάτῃ πρὸς τὸν πόλεμον, οὐδ' 20 ἐρρωμένοις τοῖς ἐκείνου τὰ παρ' αὐτοῦ συνῆπτεν, ἀπολέσθαι δ' ἑάσας καὶ συντριβῆναι νῦν ἐπὶ ψυχραῖς ἐλπίσιν ἄρχεται πόλεμον τοῖς ἀναστῆναι μὴ δυναμένοις συγκαταβάλλων ἑαυτόν.

XXIV. Ἐπειδὴ δὲ καὶ Μαχάρης ὁ Μιθριδάτου παῖς 25 ἔχων τὸν Βόσπορον ἔπειψεν αὐτῷ στέφανον ἀπὸ χρυσῶν χιλίων, δεόμενος Ῥωμαίων ἀναγραφῆναι φίλος καὶ σύμμαχος, ἥδη οἰόμενος τὰ τοῦ προτέρου πολέμου πέρας ἔχειν Σωρῆσιον μὲν αὐτοῦ φύλακα τῶν Ποντικῶν ἀπέλιπε μετὰ στρατιωτῶν ἑξακισχιλίων, αὐτὸς δὲ μυρίους 30 μὲν ἄγων καὶ δισχιλίους πεζοὺς, ἵππεις δὲ τρισχιλίων ἑλάττους, ἐπὶ τὸν δεύτερον ἐχώρει πόλεμον, ὁρμῇ τι

δοκῶν παραβόλῳ καὶ σωτήριον οὐκ ἐχούσῃ λογισμόν ἐμβαλεῖν αὐτὸν εἰς ἔθνη μάχιμα καὶ μυριάδας ἱππέων πολλὰς καὶ ἀχανῆ χώραν, βαθέσι μὲν ποταμοῖς, αἰεὶ δὲ κατανιφομένοις ὄρεσι περιεχομένην, ὥστε τοὺς μὲν στρατιώ-
 5 τας οὐδ' ἄλλως ὄντας εὐτάκτους ἄκοντας ἐπεσθαι καὶ ζυγομαχοῦντας, ἐν δὲ Ῥώμῃ καταβοᾶν καὶ διαμαρτύρεσθαι τοὺς δημαγωγούς, ὡς πόλεμον ἐκ πολέμου διώκει Λούκουλλος οὐδὲν τῆς πόλεως δεομένης, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ στρατηγῶν μηδέποτε καταθίσθαι τὰ ὄπλα μηδὲ παύσα-
 10 σθαι χρηματιζόμενος ἀπὸ τῶν κοινῶν κινδύνων. Οὗτοι μὲν οὖν ἐξειργάσαντο χρόνῳ τὴν αὐτῶν ὑπόθεσιν· Λούκουλλος δὲ συντόνως ὁδεύσας ἐπὶ τὸν Εὐφράτην, καὶ κατιόντα πολὺν καὶ θολερὸν ὑπὸ χειμῶνος εὐρών, ἥσχαλλεν, ὡς διατριβῆς αὐτῷ καὶ πραγματείας ἐσομένης συνά-
 15 γοντι πορθμεῖα καὶ πηγνυμένῳ σχεδίασ. Ἀρξάμενον δ' ἀφ' ἐσπέρας ὑποχωρεῖν τὸ ῥεῦμα καὶ μαινόμενον διὰ τῆς νυκτός ἅμ' ἡμέρα κοῖλον παρέσχευ ὀφθῆναι τὸν ποταμόν. Οἱ δ' ἐπιχώριοι νησιδας ἐν τῷ πόρῳ μικρὰς διαφανείσας θεασάμενοι καὶ τεναγίζοντα τὸν ῥοὺν ἐπ' αὐταῖς,
 20 προσεκύνουν τὸν Λούκουλλον, ὡς ὀλίγαις τούτου συμβεβηκότος πρότερον, ἐκείνῳ δ' ἐκουσίως χειροῦσθαι καὶ πρᾶον αὐτὸν ἐνδιδόντος τοῦ ποταμοῦ καὶ παρέχοντος ἀπράγμονα καὶ ταχεῖαν τὴν διάβασιν. Χρησάμενος οὖν τῷ καιρῷ διεβίβαξε τὴν στρατιάν· καὶ γίνεται σημεῖον αὐ-
 25 τῷ χρηστὸν ἅμα τῇ διαβάσει. Βόες ἱερὰ νύμονται Περσίας Ἀρτέμιδος, ἣν μάλιστα θεῶν οἱ πέραν Εὐφράτου βάρβαροι τιμῶσι· χρῶνται δὲ ταῖς βοῦσι πρὸς θυσίαν μόνον, ἄλλως δὲ πλάζονται κατὰ τὴν χώραν ἄφροτοι, χαράγματα φέρουσαι τῆς θεοῦ λαμπάδα, καὶ λαβεῖν ἐξ αὐ-
 30 τῶν, ὅταν δεηθῶσιν, οὐ πᾶν ῥάδιόν ἐστιν οὐδὲ μικρὰς πραγματείας. Τούτων μία, τοῦ στρατοῦ διαβάντος τὸν Εὐφράτην, ἐλθοῦσα πρὸς τινα πέτρην ἱερὰν τῆς θεοῦ

νομιζομένην ἐπ' αὐτῆς ἔστη, καὶ καταβαλοῦσα τὴν κεφαλὴν, ὥσπερ αἱ δεσμῶν κατατεινόμεναι, θύσαι τῷ Λουκούλλῳ παρέσχεν αὐτήν. Ἔθυσσε δὲ καὶ τῷ Εὐφράτῃ ταῦρον διαβατήρια. Κάκεινὴν μὲν αὐτοῦ τὴν ἡμέραν ἠϋλίστατο, τῇ δ' ὑστεραίᾳ καὶ ταῖς ἐφεξῆς προῆγε διὰ τῆς 5 Σωφηνῆς, οὐδὲν ἀδικῶν τοὺς ἀνθρώπους προσχωροῦντας αὐτῷ καὶ δεχομένους τὴν στρατιὰν ἀσμένους, ἀλλὰ καὶ τῶν στρατιωτῶν φροῦριόν τι δοκοῦν ἔχειν χρήματα πολλὰ βουλομένων λαβεῖν „Ἐκεῖνο“ ἔφη „μᾶλλον τὸ φροῦριον ἡμῖν ἐκκοπτέον ἐστὶ“ δείξας τὸν Ταῦρον ἅπω- 10 θεν ὄντα „ταῦτα δ' ἀπόκειται τοῖς νικῶσι.“ Συντείνας δὲ τὴν πορείαν καὶ τὸν Τίγριν διαβάς ἐνέβαλεν εἰς τὴν Ἀρμενίαν.

XXV. Τιγράνῃ δ', ὡς ὁ πρῶτος ἀγγελίας ἤκουτα Λούκουλλον οὐκ ἐχαίρησεν, ἀλλ' ἀπετέμνητο τὴν κεφαλὴν, οὐδεὶς ἄλλος ἐφραξεν, ἀλλ' ἀγνοῶν καθήστο περι- 15 καιόμενος ἤδη τῷ πολεμῷ πυρὶ, λόγους ἀκούων πρὸς χάριν, ὡς μέγαν ὄντα Λούκουλλον στρατηγόν, εἰ πρὸς Ἐφέσῳ Τιγράνῃν ὑποσταίῃ καὶ μὴ φεύγων εὐθύς. Ἐξ Ἀσίας οἴχοιτο τὰς τοσαύτας μυριάδας ἰδὼν. Οὕτως οὔτε 20 σώματος παντός ἐστὶ πολὺν ἄκρατον ἐνεργεῖν οὔτε διανοίας τῆς τυχοῦσης ἐν εὐτυχήμασι μεγάλοις μὴ ἐκστήναι τῶν λογισμῶν. Πρῶτος δ' αὐτῷ τῶν φίλων ἐτόλμησε Μιθροβαρζάνης φράσαι τὸ ἀληθές. Οὐδ' οὗτος δὲ χρη- 25 στὸν ἡνέγκατο γέρας τῆς παρρησίας. Ἐπέμφθη γὰρ ἐπὶ τὸν Λούκουλλον σὺν ἱππεῦσι τρισχιλλοῖς, πεζοῖς δὲ παμπόλλοις, κελευσθεὶς τὸν μὲν στρατηγὸν ἄγειν ζῶντα, τοὺς δ' ἄλλους καταπατῆσαι. Λουκούλλῳ δὲ τῆς στρατιᾶς ἡ μὲν ἤδη κατεξεύγνυσεν, ἡ δὲ ἔτι προσήει. Τῶν δὲ σκοπῶν αὐτῷ φρασάντων ἐπελαύνοντα τὸν βάρβαρον 30 ἔδεισε μὴ χωρὶς ὄντας καὶ οὐκ ἐν τάξει προσπεσὼν τάρᾳ. Καὶ αὐτὸς μὲν καθίστατο τὴν στρατοπεδείαν, Σέξ-

τίλιον δὲ πρεσβευτὴν ἐπεμψεν ἱππεῖς ἔχοντα χιλλίους
 ἑξακοσίους, ὀπλίτας δὲ καὶ ψιλοὺς οὐ πολλῶ πλείονας,
 κελεύσας ἐγγὺς προσελθόντα τοῖς πολεμίοις μένειν, ὥς
 ἂν πύθεται τοὺς μετ' αὐτοῦ κατεστρατοπεδευκότες.
 5 Ἐβούλετο μὲν οὖν ὁ Σεξιτίλιος ταῦτα ποιεῖν, ἐβιάσθη δ'
 ὑπὸ τοῦ Μιθροβαρζάνου θρασέως ἐπελάνοντος εἰς χεῖ-
 ρας ἔλθειν. Καὶ γενομένης μάχης ὁ μὲν Μιθροβαρζάνης
 ἔπασεν ἀγωνιζόμενος, οἱ δ' ἄλλοι φεύγοντες ἀπώλοντο
 πλὴν ὀλίγων ἅπαντες. Ἐκ τούτου Τιγράνης μὲν ἐκλιπὼν
 10 Τιγρανόκερτα, μεγάλην πόλιν ἐκτισμένην ὑπ' αὐτοῦ,
 πρὸς τὸν Ταῦρον ἀνεχώρησε καὶ τὰς δυνάμεις πανταχό-
 θεν ἐνταῦθα συνῆγε, Λούκουλλος δὲ τῇ παρασκευῇ χρό-
 νον οὐ διδούς Μουρήναν μὲν ἐξέπεμψεν ἐνοχλήσονται
 καὶ περικόφοντα τοὺς ἀθροιζομένους πρὸς τὸν Τιγρά-
 15 νην, Σεξιτίλιον δὲ πάλιν Ἀράβων χεῖρα μεγάλην ἀνείρ-
 ξοντα βασιλεῖ προσιοῦσαν. Ὁμοῦ δὲ Σεξιτίλιος μὲν ἐπι-
 πεσὼν στρατόπεδον ποιουμένοις τοῖς Ἀραβι τοὺς πλεί-
 στους διέφθειρε, Μουρήνας δ' ἐπόμενος Τιγράνη τραχὺν
 αὐλῶνα καὶ στενόπορον στρατῷ μακρῷ διεκβάλλοντι
 20 καιροῦ παρασχόντος ἐπιτίθεται. Καὶ φεύγει μὲν αὐτὸς
 Τιγράνης προέμενος τὴν ἀποσκευὴν ἅπασαν, ἀποδυνή-
 σκουσι δὲ πολλοὶ καὶ πλείονες ἀλίσκονται τῶν Ἀρμενίων.

XXVI. Οὕτω δὲ τούτων προχωρούντων ἄρας ὁ Λού-
 25 κουλλος ἐπορεύετο πρὸς Τιγρανόκερτα, καὶ περιστρατο-
 πεδεύσας ἐπολιόρκει τὴν πόλιν. Ἦσαν δ' ἐν αὐτῇ πολ-
 λοι μὲν Ἕλληνες τῶν ἀναστάτων ἐκ Κιλικίας, πολλοὶ δὲ
 βάρβαροι τοῖς Ἕλλησιν ὅμοια πεπονθότες, Ἀδιαβηνοὶ
 καὶ Ἀσσύριοι καὶ Γορδυνηνοὶ καὶ Καππάδοκες, ὧν κατα-
 σκάψας τὰς πατρίδας, αὐτοὺς δὲ κομίσας ἐκεῖ κατοικεῖν
 30 ἠνάγκασεν. Ἦν δὲ καὶ χρημάτων ἡ πόλις μεστὴ καὶ ἀνα-
 θημάτων, παντὸς ἰδιώτου καὶ δυνάστου τῷ βασιλεῖ συμ-
 φιλοτιμονυμένον πρὸς αὐξήσειν καὶ κατασκευὴν τῆς πό-

λεως. Αὐτὸ καὶ συντόνως ἐπολιόρκει ὁ Λούκουλλος αὐ-
 τήν, οὐκ ἀνέξεσθαι τὸν Τιγράνην οἰόμενος, ἀλλὰ καὶ
 παρὰ γνώμην ὑπ' ὀργῆς καταβήσεσθαι διαμαχούμενον,
 ὀρθῶς οἰόμενος. Πολλὰ δὲ Μιθριδάτης ἀπηγόρευεν
 ἀγγέλους πέμπων καὶ γράμματα μὴ συνάπτειν μάχην,
 ἀλλὰ τοῖς ἱππεῦσι περικόπτειν τὴν ἀγοράν· πολλὰ δὲ
 Ταξίλης ἤκων παρ' αὐτοῦ καὶ συστρατεύων ἰδεῖτο τοῦ
 βασιλέως φυλάττεσθαι καὶ φεύγειν ὡς ἄμαχον πρᾶγμα
 τὰ Ῥωμαίων ὄπλα. Καὶ τὰ γε πρῶτα πρᾶως ἤκουε τοῦ-
 των. Ἐπεὶ δὲ πανστρατιᾷ μὲν αὐτῷ συνήλθοῦν Ἀρμένιοι 10
 καὶ Γορδυηνοί, πανστρατιᾷ δὲ Μήδους καὶ Ἀδιαβηνοὺς
 ἄγοντες οἱ βασιλεῖς παρήσαν, ἤκου δὲ πολλοὶ μὲν ἀπὸ τῆς
 ἐν Βαβυλῶνι θαλάσσης Ἀραβες, πολλοὶ δὲ ἀπὸ τῆς Κα-
 σπίας Ἀλβανοὶ καὶ Ἰβηρες Ἀλβανοῖς προσοικούντες,
 οὐκ ὀλίγοι δὲ τῶν περὶ τὸν Ἀράξην νεμομένων ἀβασι- 15
 λευτοὶ χάριτι καὶ δώροις πεισθέντες ἀπήντησαν, ἐλπί-
 δων δὲ καὶ θράσους καὶ βαρβαρικῶν ἀπειλῶν μεστὰ μὲν
 ἦν τὰ συμπόσια τοῦ βασιλέως, μεστὰ δὲ τὰ συμβούλια,
 παρεκινδύνευσε μὲν ὁ Ταξίλης ἀποθανεῖν ὑπεικναινού-
 μενος τῇ γνώμῃ τῆς μάχης, ἰδόκει δὲ καὶ Μιθριδάτης 20
 φθονῶν ἀποτρέπειν μεγάλου κατορθώματος. Ὅθεν οὐδ'
 ἀνέμεινε αὐτὸν ὁ Τιγράνης, μὴ μετάσχοι τῆς δόξης,
 ἀλλ' ἐχώρει παντὶ τῷ στρατῷ σφόδρα δυσφορῶν, ὡς λέ-
 γεται, πρὸς τοὺς φίλους, ὅτι πρὸς Λούκουλλον αὐτῷ μᾶ-
 νον, οὐ πρὸς ἅπαντας ὁ ἀγὼν ἔσοιτο τοὺς Ῥωμαίων στρα- 25
 τηγούς ἐν ταύτῳ γενομένους. Καὶ οὐ παντάπασιν ἦν τὸ
 θράσος αὐτοῦ μανιώδες οὐδ' ἄλογον, ἔδνη τοσαῦτα καὶ
 βασιλεῖς ἐπομένους καὶ φάλαγγας ὀπλιτῶν καὶ μυριάδας
 ἱππέων ἀποβλέποντος. Τοξότας μὲν γὰρ καὶ σφειδονή-
 τας δισμυρίους ἤγεν, ἱππεῖς δὲ πεντακισμυρίους καὶ πεν- 30
 τακισχιλίους, ὧν ἑπτακισχίλιοι καὶ μύριοι κατάφρακτοι
 ἦσαν, ὡς Λούκουλλος ἔγραψε πρὸς τὴν σύγκλητον, ὀπλι-

τῶν δὲ, τῶν μὲν εἰς σπείρας, τῶν δ' εἰς φάλαγγας συν-
 τεταγμένων, πεντεκαίδεκα μυριάδας, ὁδοποιοὺς δὲ καὶ
 γεφυρωτάς καὶ καθαρτάς ποταμῶν καὶ ὑλοτόμους καὶ
 τῶν ἄλλων χρειῶν ὑπηρέτας τρισμυρίους καὶ πεντακισ-
 5 χιλίους, οἱ τοῖς μαχομένοις ἐπιτεταγμένοι κατόπιν ὅψιν
 ἅμα καὶ ῥώμην παρεῖχον.

XXVII. Ὡς δ' ὑπερβαλὼν τὸν Ταῦρον ἄθρους κατε-
 φάνη καὶ κατείδε πρὸς τοῖς Τιγρανοκέρτοις ἐπικαθήμε-
 νον τὸ στράτευμα τῶν Ῥωμαίων, ὁ μὲν ἐν τῇ πόλει βάρ-
 10 βαρος ὁμιλος ὁλολυγῇ καὶ κρότῳ τὴν ὄψιν ἐδέξατο, καὶ
 τοῖς Ῥωμαίοις ἀπὸ τῶν τειχῶν ἀπειλοῦντες ἐδείκνυσαν
 τοὺς Ἀρμενίους. Λουκούλλῳ δὲ σκοποῦντι περὶ τῆς
 μάχης οἱ μὲν ἄγειν ἐπὶ Τιγράνην ἴδσαντα τὴν πολιορ-
 κίαν συνεβούλευον, οἱ δὲ μὴ καταλιπεῖν ὀπίσω πολε-
 15 μίους τοσοῦτους μὴδ' ἀνείναι τὴν πολιορκίαν. Ὁ δ' εἰ-
 πὼν ἑκατέρους μὲν οὐκ ὀρθῶς, ἀμφοτέρους δὲ καλῶς
 παραινεῖν διεῖλε τὴν στρατιάν. Καὶ Μουρῆναν μὲν ἐξα-
 κισχιλίους ἔχοντα πεζοὺς ἐπὶ τῆς πολιορκίας ἀπέλιπεν,
 αὐτὸς δὲ τέσσαρας καὶ εἴκοσι σπείρας ἀναλαβὼν, ἐν αἷς
 20 οὐ πλείονες ἦσαν μυρίων ὀπλιτῶν, καὶ τοὺς ἱππεῖς
 ἅπαντας καὶ σφενδονήτας καὶ τοξότας περὶ χιλίους, ἐχώ-
 ρει. Καὶ παρὰ τὸν ποταμὸν ἐν πεδίῳ μεγάλῳ καταστρα-
 τοπεδεύσας παντάπασι μικρὸς ἐφάνη Τιγράνη, καὶ τοῖς
 κολακεύουσιν αὐτὸν διατριβὴν παρῆχεν. Οἱ μὲν γὰρ
 25 ἔσκαπτον, οἱ δ' ὑπὲρ τῶν λαφύρων ἐν παιδιᾷ διεβάλ-
 λοντο κλῆρον· τῶν δὲ στρατηγῶν καὶ βασιλέων ἕκαστος
 ἡτεῖτο προσιῶν αὐτοῦ μόνου γενέσθαι τὸ ἔργον, ἐκείνους
 δὲ καθέζεσθαι θεατῇ. Βουλόμενος δέ τι καὶ αὐτὸς ὁ
 Τιγράνης χαρίεις εἶναι καὶ σκαπτικὸς εἶπε τὸ θρυλόν-
 30 μενον „Εἰ μὲν ὥς πρὸς βευταί, πολλοὶ πάρεσιν· εἰ δ' ὥς
 στρατιῶται, ὀλλύοι.“ Καὶ τότε μὲν οὕτως εἰρωνευόμενοι
 καὶ παίζοντες διετέλεσαν. Ἄμα δ' ἡμέρᾳ Λουκούλλος

10 ὠπλισμένην τὴν δύναμιν ἐξῆγε. Καὶ πρὸς ἑω μὲν ἦν τοῦ ποταμοῦ τὸ βαρβαρικὸν στρατεύμα· τοῦ δὲ θεύματος ἀποστροφὴν λαμβάνοντος ἐπὶ τὰς δύοσεις, ἣ μάλιστα περ-
 ράσιμον ἦν, ἀντιπαρεξάγων τὴν δύναμιν καὶ σπεύδων ἐδοξεν ἀποχωρεῖν τῷ Τιγράνῃ. Καὶ καλέσας τὸν Ταξίλην 5
 ἅμα γέλωτι „Τοὺς ἀμύχους“ ἔφη „Ῥωμαίων ὀπλίτας οὐχ ὁρᾷς φεύγοντας;“ Καὶ ὁ Ταξίλης „Βουλοίμην ἂν“ εἶπεν „ὡ βασιλεῦ, γενέσθαι τι τῷ σῷ δαίμονι τῶν παραλόγων, ἀλλ’ οὐτ’ ἐσθῆτα λαμπράν οἱ ἄνδρες λαμβάνουσιν ὁδοι-
 ποροῦντες οὔτε θυρεοῖς ἐκκεκαθαρμένοις χρῶνται καὶ 10
 κράνεσι γυμνοῖς, ὥσπερ νῦν τὰ σκῦτα τῶν ὀπλῶν σκε-
 πάσματα περισπᾶσαντες, ἀλλὰ μαχονμένων ἐστὶν ἡ λαμ-
 πρότης αὕτη καὶ βαδιζόντων ἤδη πρὸς τοὺς πολεμίους.“ Ταῦτα λέγοντος ἔτι τοῦ Ταξίλου καταφανῆς ἦν πρῶτος
 αἰτὸς ἐπιστρέφοντος τοῦ Λουκούλλου καὶ τάξιν αἱ σπει- 15
 ραι κατὰ λόχους λαμβάνουσαι πρὸς τὴν διάβασιν· καὶ μόλις ὥσπερ ἐκ μέθης τινὸς ἀναφάρων ὁ Τιγράνης δις ἡ
 τρις ἐξέκραγεν „Ἐφ’ ἡμᾶς οἱ ἄνδρες;“ ὥστε θορόβῳ πολλῷ τὸ πλῆθος εἰς τάξιν καθίστασθαι, βασιλείῳ μὲν
 αὐτοῦ τὸ μέσον ἔχοντος, τῶν δὲ κεράτων τὸ μὲν ἀριστε- 20
 ρὸν τῷ Ἀδιαβηνῷ, τὸ δὲ δεξιὸν τῷ Μήδῳ παραδόντος, ἔφ’ οὗ καὶ τῶν καταφράκτων ἐν προτάγματι τὸ πλεῖστον ἦν. Λουκούλλῳ δὲ μέλλουσι διαβαίνειν τὸν ποταμὸν εἶναι
 τῶν ἡγεμόνων παρήνουν φυλάττεσθαι τὴν ἡμέραν μίαν οὐσαν τῶν ἀποφράδων, ὥς μελαίνας καλοῦσιν· ἐν ἐκείνῃ 25
 γὰρ τῇ ἡμέρᾳ ἢ μετὰ Καιπίανος ἀπώλετο στρατιὰ συμβα-
 λούσα Κίμβροισι. Ὁ δ’ ἀπεκρίνατο τὴν μνημονευομένην φωνὴν „Ἐγὼ γάρ“ ἔφη „καὶ ταύτην εὐτυχῇ ποιήσω Ῥωμαίοις τὴν ἡμέραν.“ Ἦν δὲ πρὸ μιᾶς νωνῶν Ὀκτω-
 βρίων.

30

XXVIII. Ταῦτα δ’ εἰπὼν καὶ θαρρεῖν κελεύσας τὸν τε ποταμὸν διέβαινε καὶ πρῶτος ἐπὶ τοὺς πολεμίους ἤγειτο,
 34*

- θώρακα μὲν ἔχων σιδηροῦν φολιδωτὸν ἀποστίλβοντα,
 κροσσωτὴν δὲ ἐφ' ἐστρίδα, τὸ δὲ ξίφος αὐτόθεν ὑποφαί-
 νων γυμνόν, ὥς εὐθὺς εἰς χεῖρας ἵεσθαι δέον ἐκηβόλους
 ἀνδράσι καὶ συναιρήσων τὴν διατοξεύσιμον χώραν τῷ
 5 **τάχει** τῆς ἐπαγωγῆς. Ἐπεὶ δὲ τὴν κατάφρακτον ἵππον,
 ἧς πλείστος ἦν λόγος, κατείδε κατατεταγμένην ὑπὸ λόφῳ
 τινὶ τὴν ἄνω χώραν ἐπίπεδον καὶ πλατεῖαν ἔχοντι, πρόσ-
 βασιν δὲ τεττάρων σταδίων οὐ παντάπασι χαλεπὴν οὐδ'
 ἀποκεκομμένην, Θραῦκας μὲν ἵππεῖς καὶ Γαλάτας, οὓς
 10 εἶχεν, ἐκέλευσεν ἐκ πλαγίου προσφερομένους παρακρούε-
 σθαι ταῖς μαχαίραις τοὺς κοντούς. Μία γὰρ ἀλκή τῶν
 καταφράκτων κοντός· ἄλλο δ' οὐδὲν οὐδ' ἑαυτοῖς οὔτε
 τοῖς πολεμίοις χρῆσθαι δύνανται διὰ βάρος καὶ σκληρό-
 τητα τῆς σκευῆς, ἀλλ' ἐγκατωκοδομημένοις εἰκόασιν.
 15 **Αὐτὸς** δὲ δύο σπείρας ἀναλαβὼν ἡμιλλᾶτο πρὸς τὸν λό-
 φον, ἐρωμένως ἐπομένων τῶν στρατιωτῶν διὰ τὸ κἀκεῖ-
 νον ἐν τοῖς ὅπλοις ὄραν πρῶτον κακοπαθοῦντα πεζὸν
 καὶ προσβιαζόμενον. Γενόμενος δ' ἄνω καὶ στὰς ἐν τῷ
 περιφανεῖ τοῦ χωρίου μέγα βοήσας, „**Νεικῆκαμεν**“ ἔφη
 20 „**νεικῆκαμεν**, ὦ συστρατιῶται.“ Καὶ τοῦτο εἰπὼν ἐπῆγε
 τοῖς καταφράκτοις, κελεύσας μηδὲν ἔτι χρῆσθαι τοῖς ὅ-
 σοις, ἀλλ' ἐκ χειρὸς ἕκαστον διαλαβόντα παλεῖν τῶν πο-
 λεμίων κνήμας τε καὶ μηρούς, ἃ μόνᾳ γυμνὰ τῶν κατα-
 φράκτων ἐστίν. Οὐ μὴν ἐδέησέ τι ταύτης τῆς μάχης· οὐ
 25 γὰρ ἐδέξαντο τοὺς Ῥωμαίους, ἀλλ' ἀλαλάξαντες καὶ φεύ-
 γοντες αἰσχίστα πάντων ἐνέωσαν ἑαυτοὺς τε καὶ τοὺς
 ἵππους βαρεῖς ὄντας εἰς τὰ τῶν πεζῶν ὅπλα πρὶν ἄρξαι
 σθαι τινος ἐκείνους μάχης, ὥστε μήτε τραύματος γενο-
 μένου μήθ' αἵματος ὀφθέντος ἠττάσθαι τὰς τοσαύτας
 30 μυριάδας. Ὁ δὲ πολὺς φόνος ἤδη φευγόντων ἐρίνετο,
 μᾶλλον δὲ βουλομένων φεύγειν· οὐ γὰρ ἐδύναντο πν-
 κνότητι καὶ βάθει τῶν τάξεων ὑφ' αὐτῶν ἐμποδιζόμενοι.

Τιγράνης δ' ἐξελάσας ἐν ἀρχῇ μετ' ὀλίγων ἐφρευγε· καὶ τὸν υἱὸν ὁρῶν κοινωνοῦντα τῆς αὐτῆς τύχης περισπά-
 σατο τὸ διάδημα τῆς κεφαλῆς καὶ κείνῳ δακρύσας παρ-
 ὄψεσθαι ἑαυτὸν, ὅπως δύναται, καθ' ἑτέρως ὁδοῦς
 κελεύσας. Ὁ δὲ νεανίας ἀναδῆσασθαι μὲν οὐκ ἐτόλμησε, ἃ
 τῶν δὲ παιδῶν τῷ πιστοτάτῳ φυλάττειν ἔδωκεν. Οὗτος
 ἄλλους κατὰ τύχην ἀνήχθη πρὸς Λούκουλλον, ὥστε μετὰ
 τῶν ἄλλων αἰχμάλωτον καὶ τὸ διάδημα γενέσθαι τοῦ Τι-
 γράνου. Λέγεται δὲ τῶν μὲν περὶ ὑπὲρ δέκα μυριάδας
 διαφθαρῆναι, τῶν δ' ἱππέων ὀλίγους παντάπασι διαφυ- 10
 γεῖν. Ῥωμαίων δ' ἑκατὸν ἰτρώθησαν, ἔπισον δὲ πέντε.
 Ταύτης τῆς μάχης Ἀντίοχος ὁ φιλόσοφος ἐν τῇ Περσὶ
 θεῶν γραφῇ μνησθεὶς οὐ φησιν ἄλλην ἐφεωρακέναι τοι-
 αύτην τὸν ἥλιον. Σιτράβων δ', ἕτερος φιλόσοφος, ἐν τοῖς
 ἱστορικοῖς ὑπομνήμασιν αὐτοὺς λέγει τοὺς Ῥωμαίους αἰ- 15
 σχύνεσθαι καὶ καταγελαῖν ἑαυτῶν ἐπ' ἀνδράποδα τοι-
 αῦτα δεηθέντας ὅπλων. Διούριος δ' εἰρηκεν, ὥς οὐδέποτε
 Ῥωμαῖοι πολεμίοις ἀποδέοντες τοσούτῳ πλήθει παρετά-
 ξαντο· σχεδὸν γὰρ οὐδ' εἰκοστόν, ἀλλ' ἔλαττον ἐγένοντο
 μέρος οἱ νικῶντες τῶν ἡσσημένων. Ῥωμαίων δ' οἱ δι- 20
 νότατοι στρατηγοὶ καὶ πλείστα πολέμοις ὁμιληκότες ἐπῆ-
 ρουν μάλιστα τοῦ Λουκούλλου τὸ δύο βασιλεῖς τοὺς ἐπι-
 φανεστάτους καὶ μεγίστους δυσὶ τοῖς ἐναντιωτάτοις, τάχει
 καὶ βραδυνῇ, καταστρατηγῆσαι. Μιθριδάτην μὲν γὰρ
 ἀκμάζοντα χρόνῳ καὶ τριβῇ κατανόησε, Τιγράνην δὲ τῷ 25
 σπεύσαι συνέτριψεν, ἐν ὀλίγοις τῶν πώποτε ἡγεμόνων
 τῇ μελλήσει μὲν ἔργῳ, τῇ τόλμῃ δ' ὑπὲρ ἀσφαλείας χρη-
 σάμενος.

XXIX. Διὸ καὶ Μιθριδάτης οὐ συνέτεινεν ἐπὶ τὴν
 μάχην, τῇ συνήθει τὸν Λούκουλλον εὐλαβεῖα καὶ παρ- 30
 γωγῇ πολεμήσειν οἰόμενος, ἀλλὰ καθ' ἡσυχίαν ἐπορεύετο
 πρὸς τὸν Τιγράνην. Καὶ πρῶτον μὲν ὀλίγοις τῶν Ἀρμε-

- νίων ἐντυχὼν καθ' ὁδὸν ἐπτοημένοις καὶ περιφόβοις
 ἀπιοῦσιν εἰκασε τὸ πάθος, εἴτ' ἤδη πλειόνων γυμνῶν καὶ
 τετρωμένων ἀπαντῶντων πυθόμενος τὴν ἤτταν ἐξήτει
 τὸν Τιγράνην. Εὐρὼν δὲ πάντων ἐρημον καὶ ταπεινὸν
 5 οὐκ ἀνθύβρισεν, ἀλλὰ καταβάς καὶ συνδακρύσας τὰ
 κοινὰ πάθη θεραπείαν τε τὴν ἐπομένην αὐτῷ βασιλικὴν
 ἔδωκε καὶ κατεδάρρυνε πρὸς τὸ μέλλον. Οὗτοι μὲν οὖν
 αὐτῷς ἐτέρως δυνάμεις συνήγον. Ἐν δὲ τῇ πόλει τοῖς
 Τιγρανοκέστοις τῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς βαρβάρους
 10 στασιασάντων καὶ τῷ Λουκούλλῳ τὴν πόλιν ἐνδιδόντων
 προσβαλὼν εἶλε· καὶ τοὺς μὲν ἐν τῇ πόλει θησαυροὺς
 παρελάβανε, τὴν δὲ πόλιν διαρπάσαι παρέδωκε τοῖς
 στρατιώταις, μετὰ τῶν ἄλλων χρημάτων ὀκτακισχίλια τά-
 λαντα νομίσματος ἔχουσιν. Χωρὶς δὲ τούτων ὀκτακο-
 15 σίας δραχμὰς κατ' ἄνδρα διένειμεν ἀπὸ τῶν λαφύρων.
 Πυνθανόμενος δὲ πολλοὺς ἐν τῇ πόλει κατελιγφθαι τῶν
 περὶ τὸν Διόνυσον τεχνιτῶν, οὓς ὁ Τιγράνης πανταχό-
 θεν ἡθροΐκει μέλλων ἀποδεικνύειν τὸ κατεσκευασμένον
 ὑπ' αὐτοῦ θέατρον, ἐχρήσατο τούτοις πρὸς τοὺς ἀγῶνας
 20 καὶ τὰς θείας τῶν ἐπινικίων. Τοὺς δ' Ἑλληνας εἰς τὰς
 αὐτῶν πατρίδας ἔπεμψε προσθεῖς ἐφόδια, καὶ τῶν βαρβά-
 ρων ὁμοίως τοὺς ἡναγκασμένους κατοικεῖν, ὥστε συνέβη
 μιᾷ πόλει διαλυθείσης πολλὰς ἀνοικνύεσθαι πάλιν κο-
 μιζομένας τοὺς αὐτῶν οἰκήτορας, ὅφ' ὧν ὡς εὐεργέτης
 25 ὁ Λούκουλλος καὶ κτίστης ἡραπάτο. Προῦχώρει δὲ καὶ
 τὰλλα κατ' ἄξιαν τὰνδρὶ τῶν ἀπὸ δικαιοσύνης καὶ φιλαν-
 θρωπίας ἐπαίνων ὀρεγομένῳ μᾶλλον ἢ τῶν ἐπὶ τοῖς πο-
 λεμικοῖς κατορθώμασιν. Ἐκείνων μὲν γὰρ οὐκ ὀλίγον ἢ
 στρατιὰ καὶ πλείστον ἢ τύχη μετείχε, ταῦτα δ' ἦν ἡμέρου
 30 ψυχῆς καὶ πεπαιδευμένης ἐπίδειξις, οἷς ὁ Λούκουλλος
 τότε χωρὶς ὅπλων ἐχειροῦτο τοὺς βαρβάρους. Καὶ γὰρ
 Ἀράβων βασιλεὺς ἦκον πρὸς αὐτὸν ἐγγχειρίζοντες τὰ σφέ-

τερα, καὶ τὸ Σωφηνηῶν ἔθνος προσεχώρει· τὸ δὲ Γορδυνη-
 νῶν οὕτω διεθῆκεν, ὥστε βούλεσθαι τὰς πόλεις ἐκλι-
 πόντας ἀκολουθεῖν ἐκείνῳ μετὰ παίδων καὶ γυναικῶν
 ἐθέλοντάς ἐξ αἰτίας τοιαύτης. Ζαρβιηνὸς γὰρ ὁ τῶν Γορ-
 δυνηνῶν βασιλεὺς, ὥσπερ εἴρηται, δι' Ἀπλίου κρύφα 5
 Λουκούλλῳ διελέκτο περὶ συμμαχίας τὴν Τιγράνου τυ-
 ραννίδα βαρυνόμενος· μηνυθεὶς δ' ἀπεσφάγη, καὶ παῖ-
 δες αὐτοῦ καὶ γυνὴ συναπώλοντο πρὶν ἢ Ῥωμαίους εἰς
 Ἀρμενίαν ἐμβαλεῖν. Τούτων οὐκ ἡμνημόνησεν ὁ Λού-
 κουλλος, ἀλλὰ παρελθὼν εἰς τὴν Γορδυνηνῶν ταφὰς 10
 προὔθετο τοῦ Ζαρβιηνοῦ, καὶ πυρὰν ἐσθῆτι καὶ χρυσῷ
 βασιλικῷ καὶ τοῖς ἀπὸ Τιγράνου κοσμήσας λαφύροις αὐ-
 τὸς παρὼν ὑψήψε, καὶ χοῆς ἐπήνεγκε μετὰ φίλων καὶ οἰ-
 κείων τοῦ ἀνδρός, ἐταῖρον ἑαυτοῦ καὶ Ῥωμαίων σύμμα-
 χον ἀνακαλούμενος. Ἐκέλευσε δὲ καὶ μνημεῖον ἀπὸ χρη- 15
 μάτων συχνῶν αὐτῷ γενέσθαι· πάμπολλα γὰρ εὗρίσθη,
 καὶ χρυσὸς καὶ ἄργυρος ἐν τοῖς τοῦ Ζαρβιηνοῦ βασι-
 λείοις, σίτου δ' ἀπέκειντο μυριάδες τριακόσiai μιδί-
 μνων, ὥστε καὶ τοὺς στρατιώτας ὠφελεῖσθαι καὶ τὸν
 Λούκουλλον θαυμάζεσθαι, ὅτι δραχμὴν μίαν ἐκ τοῦ δη- 20
 μοσίου ταμείου μὴ λαβὼν αὐτὸν ἐξ αὐτοῦ διώκει τὸν
 πόλεμον.

XXX. Ἐνταῦθα καὶ παρὰ τοῦ Πάρθων βασιλέως ἦκε
 πρεσβεία παρ' αὐτὸν εἰς φίλιαν προκαλουμένου καὶ συμ-
 μαχίαν. Ἦν δ' ἀσμένῳ ταῦτα τῷ Λουκούλλῳ· καὶ πάλιν 25
 ἀντέπεμψε παρ' ἑαυτοῦ πρεσβείαν πρὸς τὸν Πάρθον, οἱ
 κατεφώρασαν αὐτὸν ἐπαμφοτερίζοντα τῇ γνώμῃ καὶ μι-
 σθὸν αἰτοῦντα κρύφα τοῦ συμμαχεῖσθαι τῷ Τιγράνῃ τὴν
 Μεσοποταμίαν. Ὡς οὖν ταῦθ' ὁ Λούκουλλος ἤσθετο, Τι-
 γράνην μὲν ἔγνω καὶ Μιθριδάτην παρελθεῖν ὥσπερ ἀν- 30
 ταγωνιστὰς ἀπειρηκότας, ἀποπειρᾶσθαι δὲ τῆς Πάρθων
 δυνάμεως καὶ στρατεύειν ἐπ' αὐτούς, καλὸν ἡγούμενος

μια ὄνυμ πολέμου τρεῖς ἐφεξῆς ὥσπερ ἀθλητῆς βασιλεῖς
καταπαλαῖσαι καὶ διὰ τριῶν τῶν ὑπὸ τὸν ἥλιον μεγίστων
ἡγεμονιῶν ἀήττητος καὶ νικῶν διεξελθεῖν. Ἐπεμψεν οὖν
εἰς Πόντον τοῖς περὶ Σωρνάτιον ἡγεμόσιν ἐπιστείλας
5 ἄγειν τὴν ἐκεῖ στρατιὰν πρὸς αὐτόν, ὥς ἐκ τῆς Γορδυν-
νῆς ἀναβησόμενος. Οἱ δὲ καὶ πρότερον χαλεποῖς χρόμοι-
νοι καὶ δυσπειθέσι τοῖς στρατιώταις τότε παντελῶς ἀπέ-
κάλυψαν αὐτῶν τὴν ἀκολασίαν, οὐδενὶ τρόπῳ πειθοῦς
οὐδ' ἀνάγκης εὐρόμενοι προσαγαγέσθαι μαρτυρομένους
10 καὶ βοῶντας, ὥς οὐδ' αὐτοῖσι μενοῦσιν, ἀλλ' οἰχήσονται
τὸν Πόντον ἔρημον ἀπολιπόντες. Ταῦτα πρὸς Λού-
κουλλον ἀπαγγελθέντα καὶ τοὺς ἐκεῖ προσδιέφθειρε
στρατιώτας, ἥδη μὲν ὑπὸ πλούτου καὶ τρυφῆς βαρεῖς
γεγονότας πρὸς τὴν στρατείαν καὶ σχολῆς δεομένους, ὥς
15 δὲ τὴν ἐκείνων ἐπύθοντο παρορησίαν, ἄνδρας αὐτοὺς
ἀπεκάλουν καὶ μιμητέον αὐτοὺς ἔφασαν εἶναι· πολλὰ
γὰρ αὐτοῖς ἄξια σωτηρίας καὶ ἀναπαύσεως κατειργά-
σθαι.

XXXI. Τοιούτων δὲ καὶ πονηροτέρων ἔτι λόγων αἰ-
20 σθόμενος ὁ Λούκουλλος τὴν ἐπὶ Πάρθους στρατείαν
ἀφῆκεν, αὐθις δ' ἐπὶ τὸν Τιγράνην ἐβάδιζε θέρους ἀκμά-
ζοντος. Καὶ τὸν Ταῦρον ὑπερβαλὼν ἠθύνησε χλωρῶν
τῶν πεδίων ἐκφανεύων· τοσούτον αἱ ὥραι διὰ τὴν
ψυχρότητα τοῦ ἀέρος ὑστερῶνται. Οὐ μὲν ἀλλὰ κατα-
25 βὰς καὶ δις ἢ τρίς ἀνατολήσαντας ἐπ' αὐτόν τοὺς Ἀρμε-
νίους τρεψάμενος ἀδεῶς ἐπόρθει τὰς κώμας, καὶ τὸν πα-
ρεσκευασμένον τῷ Τιγράνῃ σίτου ἐξαιρῶν ἦν αὐτὸς ἐφο-
βεῖτο τοῖς πολεμίοις περιέστησεν ἀπορίαν. Ἐπεὶ δὲ προ-
καλούμενος εἰς μάχην αὐτοὺς περιταφρεύων τὸν χάρακα
30 καὶ πορθῶν ἐν ὧσιν τὴν γῶραν οὐκ ἐκίνει πεπληγότας
πολλάκις, ἀναστὰς ἐβάδιζεν ἐπ' Ἀρτάξата τὸ Τιγρανον
βασιλεῖον, ὅπου καὶ παῖδες αὐτῷ νήπιοι καὶ γαμεταὶ γυ-

ναίεις ἦσαν, οὐκ ἂν οἰόμενος ἅμα καὶ ταῦτα προήσεσθαι
 τὸν Τιγράνην. Λέγεται δ' Ἀννίβαν τὸν Καρχηδόνιον,
 Ἀντιόχου καταπολεμηθέντος ὑπὸ Ῥωμαίων, μεταβάντα
 πρὸς Ἀρτάξαν τὸν Ἀρμένιον ἄλλων τε πολλῶν εἰσηγη-
 τὴν καὶ διδάσκαλον αὐτῷ γενέσθαι χρησίμω, καὶ τῆς 5
 χώρας καταμαθόντα τόπον εὐφυνέστατον καὶ ἡδιστον ἀρ-
 γοῦντα καὶ παρορῶμενον σχῆμα πόλεως ἐν αὐτῷ προῦ-
 πογράψασθαι, καὶ τὸν Ἀρτάξαν ἐπαγαγόντα δεῖξαι καὶ
 παρορμηῆσαι πρὸς τὸν οἰκισμὸν. Ἦσθέντος δὲ τοῦ βασι-
 λέως καὶ διηθέντος, ὅπως αὐτὸς ἐπιστατήσῃ τοῦ ἔργου, 10
 μέγα τι καὶ πάγκαλον χρῆμα πόλεως ἀναστήναι, καὶ γε-
 νομένην ἐπώνυμον τοῦ βασιλέως μητρόπολιν ἀποδι-
 χθῆναι τῆς Ἀρμενίας. Ἐπὶ ταύτην τοῦ Λουκουλλοῦ βα-
 δίζοντος οὐκ ἠνέσχετο Τιγράνης, ἀλλὰ τὴν δύναμιν ἀνα-
 λαβὼν ἡμέρᾳ τετάρτῃ παρεστρατοπέδευσε τοῖς Ῥωμαίοις, 15
 ἐν μέσῳ λαβὼν τὸν Ἀρσανίαν ποταμὸν, ὃν ἔξ ἀνάγκης
 διαβατέον ἦν τοῖς Ῥωμαίοις τὴν ἐπ' Ἀρταξιάτων πορευο-
 μένοις. Θύσας δὲ τοῖς θεοῖς Λούκουλλος, ὥς ἐν χερσὶν
 οὔσης τῆς νίκης, διεβίβαζε τὸν στρατὸν ἐν δώδεκα σπει-
 ραῖς προτεταγμέναις, ταῖς δ' ἄλλαις ἐπιτεταγμέναις πρὸς 20
 τὰς κυκλώσεις τῶν πολεμίων. Πολλοὶ γὰρ ἦσαν ἱππεῖς
 καὶ λογάδες ἀντιπαρατεταγμένοι, πρὸ δ' αὐτῶν ἱπο-
 τοξόται Μάρδοι καὶ λογχοφόροι Ἰβηρες, οἷς μάλιστα
 τῶν ξένων ὁ Τιγράνης ἐπίστευεν ὡς μαχιμωτάτοις. Οὐ
 μὴν ἐπράχθη τι λεμπρὸν ἀπ' αὐτῶν, μικρὰ δὲ τοῖς ἱπ- 25
 πεῦσι τῶν Ῥωμαίων διαπληκτισάμενοι τοὺς πεζοὺς ἐπι-
 όντας οὐχ ὑπέμεινεν, ἀλλ' ἐκατέρωσε τῆς φυγῆς σχι-
 σθέντες ἐπισπάσαντο τοὺς ἱππεῖς πρὸς τὴν δίωξιν. Ἄμα
 δὲ τῷ τούτους διασπαρῆναι τῶν περὶ τὸν Τιγράνην ἐξιπ-
 πασάμενων ἰδὼν τὴν λεμπρότητα καὶ τὸ πλῆθος ὁ Λού- 30
 κουλλος ἔδεισε. Καὶ τοὺς μὲν ἱππεῖς ἀπὸ τῆς διώξεως
 ἀνεκαλεῖτο, πρῶτος δ' αὐτὸς ἀντίστη τοῖς Ἀτροπατηνοῖς

κατ' αὐτὸν οὐσι μετὰ τῶν ἀρίστων, καὶ πρὶν εἰς χεῖρας
 ἔλθειν φοβήσας ἐτρέψατο. Τριῶν δ' ὁμοῦ παρατεταγμέ-
 νων βασιλείων αἰσχιστα δοκεῖ φυγεῖν ὁ Ποντικός Μιθρι-
 δάτης, οὐδὲ τὴν κραυγὴν τῶν Ῥωμαίων ἀνασχόμενος. Γε-
 5 νομένης δὲ τῆς διώξεως μακρᾶς καὶ δι' ὅλης νυκτός, οὐ
 μόνον κτείνοντες αὐτοὺς, ἀλλὰ καὶ ξωγροῦντες καὶ χρή-
 μιντα καὶ λείαν ἄγοντες καὶ φέροντες ἀπέειπον οἱ Ῥωμαῖοι.
 Φησὶ δὲ ὁ Διούριος ἐν μὲν τῇ προτέρᾳ μάχῃ πλείονας, ἐν
 δὲ ταύτῃ γνωριμωτέρους πεσεῖν καὶ ληφθῆναι τῶν πο-
 10 λεμίων.

XXXII. Ἐκ τούτου Λούκουλλος μὲν ἐπηρεζόμενος καὶ
 τεταρασσομένως ἄνω προάγειν διανοεῖτο καὶ καταστρέφεισθαι
 τὴν βάρβαρον· ὥρα δ' ἰσημερίας φθινοπωρινῆς οὐκ ἂν
 ἐλπίζαντι χειμῶνες ἐπέπεσον βαρεῖς, τὰ μὲν πλείστα κα-
 15 τανίφροντες, ἐν δὲ ταῖς αἰθρίαις πάχυνον ἐπιφέροντες καὶ
 πάγον, ὅφ' οὐ χαλεποὶ μὲν ἦσαν οἱ ποταμοὶ τοῖς ἵπποις
 πίνεσθαι διὰ ψυχρότητος ὑπερβολήν, χαλεπαὶ δ' αὐτῶν
 αἱ διαβάσεις ἐκρηγνυμένου τοῦ κρυστάλλου καὶ διακό-
 πτουτος τὰ νεῦρα τῶν ἵππων τῇ τραχύτητι. Τῆς δὲ χώρας
 20 ἡ πολλὴ συνηρηφῆς οὐσα καὶ στενόπορος καὶ ἐλώδης αἰ
 καθύγραινεν αὐτοὺς, χιόνος ἀναμιπλεγμένους ἐν ταῖς
 ὁδοιπορίαις καὶ κακῶς ἐν τόποις νοτεροῖς νυκτερεύον-
 τας. Οὐ πολλὰς οὖν ἡμέρας ἀκολουθήσαντες τῷ Λου-
 25 κούλλῳ μετὰ τὴν μάχην ἦσαντι ὕντο, πρῶτον δεόμενοι
 καὶ τοὺς χιλιάρχους προσπέμπαντες, ἔπειτα θυροβωδέ-
 στερον συνιστάμενοι καὶ κατὰ σκηνὰς νυκτός ἀλαλέον-
 τες, ὅπερ εἶναι δοκεῖ σύμβολον ἀποστατικῶς ἐχούσης
 στρατιᾶς. Καίτοι πολλὰ προσελιπάει Λούκουλλος ἀξιῶν
 αὐτοὺς μακροθυμίαν ἐμβαλέσθαι ταῖς ψυχαῖς, ἄχρὶ οὐ
 30 τὴν ἐν Ἀρμενίοις Καρχηδόνα λαβόντες ἀνδρὸς ἐχθίστου,
 τὸν Ἀννίβαν λέγων, ἔργον ἀνατρέψωσιν. Ὡς δ' οὐκ
 ἐπειθεν, ἀπῆγεν αὐτοὺς ὀπίσω καὶ κατ' ἄλλας ὑπερβο-

λὰς διελθὼν τὸν Ταῦρον εἰς τὴν λεγομένην Μυγδονικὴν κατέβαινε, χώραν πᾶμφορον καὶ ἀλεινὴν καὶ πόλιν ἐν αὐτῇ μεγάλην καὶ πολυάνθρωπον ἔχουσαν, ἣν οἱ μὲν βάρβαροι Νίσιβιν, οἱ δ' Ἕλληνες Ἀντιόχειαν Μυγδο-
κὴν προσηγόρευον. Ταύτην εἶχεν ἀξιωματι μὲν ἀδελφὸς 5
Τιγράνου Γούρας, ἐμπειρία δὲ καὶ δεινότητι μηχανικῇ
Καλλιμάχος ὁ καὶ περὶ Ἀμισὸν πλεῖστα πράγματα Λου-
κούλλῳ παρασχών. Βαλούμενος δὲ στρατόπεδον καὶ πᾶ-
σαν ἰδέαν πολιορκίας ἐπαγαγὼν ὀλίγῳ χρόνῳ κατὰ κρά-
τος λαμβάνει τὴν πόλιν. Καὶ Γούρα μὲν ἑαυτὸν ἐγχειρί- 10
σαντι φιλανθρωπῶς ἐχρήσατο, Καλλιμάχῳ δ' ὑπὸ σκηνῶν
μὲν θήκας ἀπορρήτους μεγάλων χρημάτων ἀνακαλύψειν
οὐ προσέσχευ', ἀλλ' ἐκέλευσεν ἐν πέδαις κομίζεσθαι δί-
κην ὑφ' ἑξόντα τοῦ πυρός, ὃ τὴν Ἀμισσηνὴν διαλυμηνά-
μενος πόλιν ἀφείλετο φιλοτιμίαν αὐτοῦ καὶ χρηστότητος 15
ἐπίδειξιν πρὸς τοὺς Ἕλληνας.

XXXIII. Μέχρι τοῦδε φαίνεται ἂν Λουκούλλῳ τὴν
τύχην ἐπομένην συστρατηγεῖν. Ἐντεῦθεν δ' ὥσπερ πνεύ-
ματος ἐπιλιπύντος προσβιαζόμενος πάντα καὶ παντάπα-
σιν ἀντικρούων ἀρετὴν μὲν ἐπέδεικνυτο καὶ μακροθυ- 20
μίαν ἡγεμόνος ἀγαθοῦ, δόξαν δὲ καὶ χάριν οὐδὲμίαν αἱ
πράξεις ἔσχον, ἀλλὰ καὶ τὴν προὑπάρχουσαν ἐγγὺς ἦλθε
δυσπραγῶν καὶ διαφερόμενος μάτην ἀποβαλεῖν. Τῶν δ'
αἰτιῶν αὐτὸς οὐχὶ τὴν ἐλαχίστην εἰς τοῦτο παρῆσχευ, οὐκ
ὦν θεραπευτικὸς πλήθους στρατιωτικοῦ, καὶ πᾶν τὸ 25
πρὸς ἡδονὴν τοῦ ἀρχομένου γινόμενον ἀρχῆς ἀτιμίαν
καὶ κατάλυσιν ἡγούμενος· τὸ δὲ μέγιστον, οὐδὲ τοῖς δυ-
νατοῖς καὶ ἰσοτίμοις εὐάρμοστος εἶναι πεφυκώς, ἀλλὰ
πάντων καταφρονῶν καὶ μηδενὸς ἀξίους πρὸς αὐτὸν
ἡγούμενος. Ταῦτα γὰρ ὑπάρχει Λουκούλλῳ κακὰ λέγου- 30
σιν ἐν πᾶσι τοῖς ἄλλοις ἀγαθοῖς· καὶ γὰρ μέγας καὶ κα-
λὸς καὶ δεινὸς εἶπεν καὶ φρόνιμος ὁμαλῶς ἐν ἀγορᾷ καὶ

στρατοπέδῳ δοκεῖ γενέσθαι. Σαλούστιος μὲν οὖν φησὶ
χαλεπῶς διατεθῆναι τοὺς στρατιώτας πρὸς αὐτὸν εὐθὺς
ἐν Ἀρχῇ τοῦ πολέμου πρὸς Κυζίκῳ καὶ πάλιν πρὸς Ἀμι-
5 σῳ, δύο χειμῶνας ἑξῆς ἐν χάρακι διαγαγεῖν ἀναγκασθέν-
τας. Ἡνίων δ' αὐτοὺς καὶ οἱ λοιποὶ χειμῶνες. Ἡ γὰρ ἐν
τῇ πολεμίᾳ διεχείμαζον ἢ παρὰ τοῖς συμμάχοις ὑπαιθροὶ
σκηνοῦντες, εἰς δὲ πόλιν Ἑλληνίδα καὶ φίλην οὐδ' ἅπαξ
εἰσῆλθε μετὰ στρατοπέδου Λουκούλλου. Οὕτω δὲ δια-
χειμένοις αὐτοῖς τὰς μεγίστας ἐνέδωκαν ἀπὸ τῆς Ῥώμης
10 αἱ δημαγωγοὶ προφάσεις, φθόνῳ τοῦ Λουκούλλου κατη-
γοροῦντες ὡς ὑπὸ φιλαρχίας καὶ φιλοπλουτίας ἔλκοντος
τὸν πόλεμον καὶ μονοноῦ κατέχοντος ἐν ταύτῳ Κιλικίαν,
Ἀσίαν, Βιθυνίαν, Παφλαγονίαν, Γαλατίαν, Πόντον, Ἀρ-
μενίαν, τὰ μέχρι Φάσιδος, νυνὶ δὲ καὶ τὰ Τιγράνου βα-
15 σίλεια πεπορθηκότος, ὥσπερ ἐκδῦσαι τοὺς βασιλεῖς, οὐ
καταπολεμῆσαι πεμφθέντος. Τοῦτο γὰρ εἰπεῖν φασιν
ἓνα τῶν στρατηγῶν Λεύκιον Κόιντον, ὃν οὐ μάλιστα
πεισθέντες ἐψηφίσαντο πέμπειν διαδόχους τῷ Λουκούλ-
λῳ τῆς ἐπαρχίας. Ἐψηφίσαντο δὲ καὶ τῶν ὑπ' αὐτῷ στρα- 515
20 τενομένων πολλοὺς ἀφείσθαι στρατείας.

XXXIV. Τούτοις δὲ τηλικούτοις οὖσι προσγίνεται τὸ
μάλιστα Λουκούλλῳ διειργασμένον τὰς πράξεις, Πό-
πλιος Κλώδιος, ἀνὴρ ὑβριστῆς καὶ μεστὸς ὀλιγωρίας
ἀπάσης καὶ θρασυτήτος. Ἦν δὲ τῆς Λουκούλλου γυναι-
25 κὸς ἀδελφός, ἣν καὶ διαφθεῖρειν ἔσχεν αἰτίαν ἀκολαστο-
τατην οὔσαν. Τότε δὲ τῷ Λουκούλλῳ συστρατεύων οὐχ
ὅσας αὐτὸν ἡξίου τιμῆς ἐτύγγανε· ἡξίου δὲ πρῶτος εἶ-
ναι, καὶ πολλῶν ἀπολειπόμενος διὰ τὸν τρόπον ὑπο-
κοῦρει τὴν Φιμβριανὴν στρατιὰν καὶ παρῴξυνε κατὰ τοῦ
30 Λουκούλλου, λόγους χρηστοὺς εἰς οὐκ ἄκαντας οὐδ' ἀή-
θεις τοῦ δημαγωγείσθαι διαδιδούς. Οὗτοι γὰρ ἦσαν, οὓς
καὶ πρότερον ἀνέπεισε Φιμβρίας ἀποκτείναντας τὸν ὑπα-

τον Φλάκκον αὐτὸν ἐλέσθαι στρατηγόν. Διὸ καὶ τὸν Κλώδιον ἡδέως ἐδέχοντο καὶ φιλοστρατιωτὴν προσηγόρευον, ἀγανακτεῖν προσποιούμενον ὑπὲρ αὐτῶν, εἰ πέρασ οὐδὲν ἔσται πολέμων τοσοῦτων καὶ πόνων, ἀλλὰ παντὶ μὲν ἔθνει μαχόμενοι, πᾶσαν δὲ γῆν πλανώμενοι κατα-⁵ τρίψουσι τὸν βίον οὐδὲν ἄξιον ἐκ τηλικαύτης φρεομένου στρατείας, ἀλλὰ τὰς Λουκούλλου παραπέμποντες ἀμάξας καὶ καμήλους ἐκπομάτων χρυσῶν καὶ διαλίθων γεμούσας, οἱ δὲ Πομπηίου στρατιῶται δῆμος ὄντες ἤδη πον μετὰ γυναικῶν καὶ τέκνων κάθηται γῆν εὐδαίμονα καὶ ¹⁰ πόλεις ἔχοντες, οὐ Μιθριδάτην καὶ Τιγράνην εἰς τὰς ἀοικήτους ἐμβαλόντες ἐρημίας, οὐδὲ τῆς Ἀσίας τὰ βασιλεια καταρρίψαντες, ἀλλὰ φυγάσιν ἀνθρώποις ἐν Ἰβηρίᾳ καὶ δραπέταις ἐν Ἰταλίᾳ πολεμήσαντες. „Τί οὖν, εἰ δὲι μηδέποτε πᾶνσασθαι στρατευομένους, οὐχί τοιούτῳ στρα-¹⁵ τηγῶ καὶ σώματα τὰ λοιπὰ καὶ ψυχὰς φυλάσσομεν, ὃ κάλλιστος εἶναι δοκεῖ κόσμος ὁ τῶν στρατευομένων πλούτος;“ Τοιαύταις αἰτίαις τὸ Λουκούλλου στρατεύμα διαφθαρὲν οὐτ' ἐπὶ Τιγράνην ἠκολούθησεν οὐτ' ἐπὶ Μιθριδάτην αὐτίς ἐξ Ἀρμενίας εἰς Πόντον ἐμβαλόντα καὶ τὴν ²⁰ ἀρχὴν ἀναλαμβάνοντα, πρόφασιν δὲ τὸν χειμῶνα παιούμενοι περὶ τὴν Γορδυηνὴν διέτριβον, ὅσον οὐπω Πομπήϊον ἢ τιν' ἄλλου τῶν ἡγεμόνων Λουκούλλῳ διάδοχον ἀφίξεσθαι προσδοκῶντες.

XXXV. Ἐπεὶ δὲ Μιθριδάτης ἡγγελτο Φάβιον νευ-²⁵ κηκῶς ἐπὶ Σωρονάτιον καὶ Τριάριον βαδίζειν, αἰσχυθέντες εἶποντο τῷ Λουκούλλῳ. Τριάριος δ' ὥς ἔτοιμον ἀρπάσαι τὸ νίκημα, πρὶν ἐπελθεῖν Λούκουλλον ἐγγὺς ὄντα, φιλοτιμούμενος ἡττᾶται μάχῃ μεγάλη. Λέγονται γὰρ ὑπὲρ ἑπτακισχιλίους Ῥωμαίων ἀποθανεῖν, ἐν οἷς ³⁰ ἑκατόνταρχοι μὲν ἑκατὸν πεντήκοντα, χιλιάρχοι δ' εἰκοσι καὶ τέσσαρες· τὸ δὲ στρατόπεδον εἴλε Μιθριδάτης.

Ἐπελθὼν δὲ Λούκουλλος ὀλίγαις ὕστερον ἡμέραις Τριάρ-
 ριον μὲν ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν ζητούμενον πρὸς ὄργην
 ἐξέκλεψε, Μιθριδάτου δὲ μὴ θέλοντος μάχεσθαι, ἀλλὰ
 Τιγράνην περιμένοντος ἤδη καταβαίνοντα μετὰ πολλῆς
 5 δυνάμεως, ἔγνω πρὶν ἀμφοτέρους συνελθεῖν πάλιν ἀπαν-
 τῆσαι καὶ διαγωνίσασθαι πρὸς τὸν Τιγράνην. Πορευο-
 μένῳ δ' αὐτῷ καθ' ὁδὸν οἱ Φιμβριανοὶ στασιάζαντες
 ἀπέλιπον τὰς τάξεις, ὥς ἀφειμένοι δόγματι τῆς στρατείας
 καὶ μηκέτι τῷ Λούκουλλῳ προσῆκον ἄρχειν, ἑτέροις ἀπο-
 10 διδειγμένων τῶν ἐπαρχιῶν. Οὐδὲν οὖν ἐστὶν ὅ τι τῶν
 παρ' Ἀζίαν ὁ Λούκουλλος οὐχ ὑπέμεινε, ἀντιβολῶν καθ'
 ἓνα καὶ κατὰ σκηνὰς περιῶν ταπεινὸς καὶ δεδακρυμένος,
 ἐστὶ δ' ὦν χειρὸς ἀπτόμενος. Οἱ δ' ἀπετρίβοντο τὰς δε-
 15 ξιώσεις καὶ κενὰ προσερρίπτουν βαλάντια, καὶ μόνον μά-
 χεσθαι τοῖς πολυμίοις ἐκέλευον, ἀφ' ὧν μόνος ἠπίστατο
 πλουτεῖν. Οὐ μὴν ἀλλὰ τῶν ἄλλων στρατιωτῶν δεομέ-
 νων ἐκβιασθέντες οἱ Φιμβριανοὶ συνέθεντο παραμεῖναι 516
 τὸ θέρος· ἐὰν δὲ μηδεὶς ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ κατῆ
 αὐτοὺς ἀγωνιούμενος, ἀπηλλάχθαι. Ταῦτ' ἔδει στέργειν
 20 ἐξ ἀνάγκης τὸν Λούκουλλον, ἢ προσέσθαι τοῖς βαρβάροις
 τὴν χώραν ἀπολειφθέντα. Συνεῖχεν οὖν αὐτοὺς οὐκέτι
 προσβιαζόμενος οὐδὲ προάγων πρὸς μάχην, ἀλλ' εἰ πα-
 ραμένοιεν ἀγαπῶν, καὶ περιορῶν πορθουμένην ὑπὸ τοῦ
 Τιγράνου τὴν Καππαδοκίαν καὶ πάλιν ὑβρίζοντα Μιθρι-
 25 δάτην, ὃν αὐτὸς ἐπεστάλκει τῇ συγκλητῇ γράφωιν κατα-
 πεπολεμῆσθαι· καὶ οἱ πρέσβεις παρήσαν αὐτῷ πρὸς τὴν
 διάθεσιν τῶν ἐν Πόντῳ πραγμάτων, ὥς δὴ βεβαίως ἐχο-
 μένων. Καὶ δὴ παρόντες ἑώρων οὐδ' αὐτοῦ κύριον, ἀλλὰ
 παροινούμενον καὶ προπηλακιζόμενον ὑπὸ τῶν στρατιω-
 30 τῶν, οἷς γε τοσοῦτο περιῆν τῆς εἰς τὸν στρατηγὸν ἀσελ-
 γείας, ὥστε τοῦ θέρους λήγοντος ἐνδύντες τὰ ὄπλα καὶ
 σπασάμενοι τὰς μαχαίρας προεκαλοῦντο τοὺς μηδαμοῦ

παρόντας, ἀλλ' ἀπηρκότας ἤδη πολεμίους. Ἀλαλάξαντες δὲ καὶ σκιαμαχῆσαντες ἀπεχώρησαν ἐκ τοῦ χάρακος, ἐπιμαρτυράμενοι πεπληρωῶσθαι τὸν χρόνον, ὃν ὡμολόγησαν τῷ Λουκούλλῳ παραμένειν. Τοὺς δ' ἄλλους ἐκάλει διὰ γραμμάτων Πομπήιος· ἥδη γὰρ ἀποδέδεικτο τοῦ πρὸς Ἀμιθριδάτην καὶ Τιγράνην πολέμου στρατηγὸς χάριτι τοῦ δήμου καὶ κολακείας τῶν δημαγωγῶν, ἐπεὶ τῇ γε βουλῇ καὶ τοῖς ἀρίστοις ἄδικα πάσχειν ἐδόκει Λούκουλλος οὐ πολέμου διαδόχους, ἀλλὰ θριαμβοῦ λαμβάνων, οὐδὲ τῆς στρατηγίας ἀναγκαζόμενος, ἀλλὰ τῶν ἐπάθλων τῆς 10 στρατηγίας ἐξίστασθαι καὶ παραχωρεῖν ἑτέροις.

XXXVI. Ἐτι δὲ μᾶλλον ἐφάνη τὸ γινόμενον τοῖς ἐκεῖ παροῦσι νεμεσητόν. Οὐτε γὰρ τιμῆς ὁ Λούκουλλος οὔτε τιμωρίας τῶν ἐν πολέμῳ κύριος ὑπῆρχεν, οὐδ' εἶα τινὰ Πομπήιος βαδίζειν πρὸς αὐτὸν οὐδὲ προσέχειν οἷς ἐκεῖ- 15 νος ἔγραφε καὶ δίδνεμε μετὰ τῶν δέκα πρέσβεων, ἀλλ' ἐκώλυεν ἐκτιθεῖς διαγραφάματα καὶ φοβερὸς παρῶν ἀπὸ μείζονος δυνάμεως. Ὅμως δὲ ἔδοξε τοῖς φίλοις συναγαγεῖν αὐτούς· καὶ συνῆλθον ἐν κώμῃ τινὶ τῆς Γαλατίας καὶ προσεῖπον ἀλλήλους φιλοφρόνως καὶ συνήσθησαν ἐπὶ 20 τοῖς κατωρθωμένοις ἑκατέρῳ, πρεσβύτερος μὲν ὢν ὁ Λούκουλλος, ἀξίωμα δ' ἦν τὸ Πομπηίου μείζον ἀπὸ πλειόνων στρατηγιῶν καὶ δυνεῖν θριαμβῶν. Ῥάβδοι δ' ἀμφοτέρων προηγοῦντο δαφνηφόροι διὰ τὰς νίκας. Καὶ τοῦ γε Πομπηίου μακρὰν ὁδὸν διὰ τόπων ἀνύδρων καὶ ἀνχ- 25 μηρῶν ὁδεύσαντος τὰς δάφνας ξηρὰς περικειμένας ταῖς ῥάβδοις ἰδόντες οἱ τοῦ Λουκούλλου ῥαβδοφόροι φιλοφρονοῦμενοι τοῖς ἐκείνου μετέδωκαν ἐκ τῶν ἰδίῳι προσφάτους καὶ θαλερὰς ἔχοντες. Καὶ τὸ γινόμενον εἰς οἰωνὸν ἐτίθεντο χρηστὸν οἱ Πομπηίου φίλοι· τῷ γὰρ ὄντι 30 τὴν ἐκείνου στρατηγίαν αἱ τούτου πράξεις ἐκόσμησαν. Ἐκ δὲ τῶν λόγων πρὸς οὐδὲν ἐπιεικὲς συνέβησαν, ἀλλ'

- ἔτι μάλλον ἄλλοτριωθέντες πρὸς ἀλλήλους ἀπῆλθον· καὶ τὰς ὑπὸ τοῦ Λούκουλλον γενομένας διατάξεις ἠκύρωσεν ὁ Πομπήιος, στρατιώτας δὲ τοὺς ἄλλους ἀπαγαγὼν μόνους αὐτῷ χιλίους ἑξακοσίους ἀπέλιπε συνθριαμβεύουσας, οὐδὲ τούτους μάλα προθύμως ἐπομένους. Οὕτω τις ἦν ἀφύης ἢ δυστυχῆς ὁ Λούκουλλος πρὸς τὸ πάντων ἐν ἡγεμονίᾳ πρῶτον καὶ μέγιστον· ὥς, εἰ τοῦτο μετὰ τῶν ἄλλων ὑπῆρξεν αὐτῷ, τηλικούτων ὄντων καὶ τοσούτων, μετ' ἀνδρείας, ἐπιμελείας, συνήσεως, δικαιοσύνης, οὐκ ἔν
- 10 εἶχεν ἡ Ῥωμαίων ἡγεμονία τὸν Εὐφράτην τῆς Ἀσίας ὄρον, ἀλλὰ τὰ ἔσχατα καὶ τὴν Ἰρκανίαν θάλατταν, τῶν 511 μὲν ἄλλων ἐθνῶν Τιγράνῃ προητημένων, τῆς δὲ Πάρθων δυνάμεως οὐχ ὅση κατὰ Κράσσον ἐξεφάνη τοσαύτης καὶ κατὰ Λούκουλλον οὕσης οὐδ' ὁμοίως συνεστῶσης,
- 15 ἀλλ' ὑπ' ἐμφυλίων καὶ προσοίκων πολέμων οὐδ' Ἀρμενίους ὑβρίζοντας ἐρρωμένης ἀμύνεσθαι. Νῦν δέ μοι δοκεῖ Λούκουλλος ὧν ὠφέλησε δι' αὐτοῦ τὴν πατρίδα βλάψαι μείζονα δι' ἑτέρων. Τὰ γὰρ ἐν Ἀρμενίᾳ τρόπαια Πάρθων πλησίον ἐστῶτα καὶ Τιγρανόκερτα καὶ Νίσιβις 20 καὶ πλοῦτος ἐκ τούτων πολὺς εἰς Ῥώμην κομισθεὶς καὶ τὸ Τιγράνου διάδημα πομπευθὲν αἰχμάλωτον ἐπῆρε Κράσσον ἐπὶ τὴν Ἀσίαν, ὥς λαφύρα καὶ λείαν τοὺς βαρβάρους, ἄλλο δ' οὐδὲν ὄντας. Ταχὺ μὲντοι τοῖς Πάρθων τοξεύμασιν ἐντυχὼν ἀπέδειξε τὸν Λούκουλλον οὐκ 25 ἀφροσύνη καὶ μαλακίᾳ τῶν πολεμίων, αὐτοῦ δὲ τόλμῃ καὶ δεινότητι περιγενόμενον. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὕστερον.
- XXXVII. Ὁ δὲ Λούκουλλος ἀναβὰς εἰς Ῥώμην πρῶτον μὲν κατέλαβε τὸν ἀδελφὸν Μάρκον ὑπὸ Γαίου Μεμίου κατηγορούμενον ἐφ' οἷς ἔπραξε ταμιεύων Σύλλα 30 προστάξαντος. Ἐκείνου δ' ἀποφυγόντος ἐπὶ τοῦτον αὐτὸν ὁ Μέμιος μεταβαλόμενος παρώξυνε τὸν δῆμον, καὶ ὥς πολλὰ νενοσφισμένῳ καὶ μηκύναντι τὸν πόλεμον ἐπει-

σεν αὐτῷ μὴ δοῦναι θρίαμβον. Ἐλθόντος δ' εἰς ἀγῶνα τοῦ Λουκούλλου μέγαν οἱ πρῶτοι καὶ δυνατώτατοι καταμίζαντες ἑαυτοὺς ταῖς φυλαῖς πολλῇ δεήσει καὶ σπουδῇ μόλις ἔπεισαν τὸν δῆμον ἐπιτρέψαι θριαμβεῦσαι, οὐχ, ὥσπερ ἐνιοί, μήκει τε πομπῆς καὶ πλήθει τῶν κομιζομένων ἐκπληκτικὸν καὶ ὀχλώδη θρίαμβον, ἀλλὰ τοῖς μὲν ὅπλοις τῶν πολεμίων οὖσι παμπόλλοις καὶ τοῖς βασιλικοῖς μηχανήμασι τὸν Φλαμίνειον ἱππόδρομον διεκόςμηνε· καὶ θεὰ τις ἦν αὐτῇ καθ' ἑαυτὴν οὐκ εὐκαταφρόνητος· ἐν δὲ τῇ πομπῇ τῶν τε καταφράκτων ἱππέων ὀλίγοι καὶ τῶν θρεπανηφόρων ἁρμάτων δέκα παρῆλθον, ἐξήκοντα δὲ φίλοι καὶ στρατηγοὶ τῶν βασιλικῶν, μακρὰ δὲ χαλκέμβολοι νῆες ἑκατὸν καὶ δέκα ἅμα παρεκομίσθησαν, αὐτοῦ τε Μιθριδάτου χρύσεος ἑξάπους κολοσσός, καὶ θυρεὸς τις διάλιθος, καὶ φορήματα εἴκοσι μὲν ἄργυρων σκευῶν, χρυσῶν δ' ἐκπωμάτων καὶ ὅπλων καὶ νομίσματος δύο καὶ τριάκοντα. Ταῦτα μὲν οὖν ἄνδρες παρεκόμιζον· ἡμίονοι δ' ὅκτω κλίνας χρυσᾶς ἔφερον, ἑξ δὲ καὶ πεντήκοντα κελώνευμένον ἄργυριον, ἄλλοι δ' ἑκατὸν ἐπὶ νομίσματος ἄργυρου, μικρῷ τιτι δεούσας ἑβδομήκοντα καὶ διακοσίας μυριάδας. Ἐν δὲ δέλτοις ἀναγραφὰ τῶν ἤδη δεδομένων χρημάτων ὑπ' αὐτοῦ Πομπηίου πρὸς τὸν πειρατικὸν πόλεμον καὶ τοῖς ἐπὶ τοῦ δημοσίου ταμείου, καὶ χωρὶς ὅτι στρατιώτης ἕκαστος ἑνακοσίας καὶ πεντήκοντα δραχμὰς ἔλαβεν. Ἐπὶ τούτοις τὴν τε πόλιν εἰστιάσας λαμπρῶς καὶ τὰς περιοικίδας κώμας, ἃς οὐίκους καλοῦσι.

XXXVIII. Τῆς δὲ Κλωδίας ἀπηλλαγμένος, οὔσης ἀσελγοῦς καὶ πονηρᾶς, Σερουίλιαν ἔγημεν, ἀδελφὴν Κάτωνος, οὐδὲ τοῦτον εὐτυχῇ γάμον. Ἐν γὰρ οὐ προσῆν αὐτῷ τῶν Κλωδίας κακῶν μόνου, ἢ τῶν ἀδελφῶν διαβολή· τὰλλα δὲ βδελυρὰν ὁμοίως οὖσαν καὶ ἀκόλαστον

ἡναγκάζετο φέρειν αἰδούμενος Κάτωνα, τέλος δὲ ἀπέ-
 πεν. Ἐλπίδας δὲ θαυμαστάς τῇ βουλῇ παρὰσχών, ὥς
 ἐχούσῃ τὸν ἄνδρα τοῦτον ἀντίταγμα πρὸς τὴν τοῦ Πομ-
 πηίου τυραννίδα καὶ τῆς ἀριστοκρατίας πρόμαχον ἀπὸ
 5 δόξης καὶ δυνάμεως ὁρμώμενον μεγάλης, ἐγκατέλιπε καὶ
 προήκατο τὴν πολιτείαν, εἴτε δυσκάρτεκτον ἤδη καὶ νο-
 σοῦσαν ὁρῶν εἶδ', ὥς φασιν ἔνιοι, μεστὸς ὢν δόξης καὶ
 πρὸς τὸ ῥᾶστον ἀναπίπτων τοῦ βίου καὶ μαλακώτατον ἐκ
 πολλῶν ἀγῶνων καὶ πόνων οὐκ εὐτυχέστατον τέλος λα-
 10 βόντων. Οἱ μὲν γάρ ἐπαινοῦσιν αὐτοῦ τὴν τοσαύτην με- 511
 ταβολήν, τὸ Μαρίου πάθος μὴ παθόντος, ὃς ἐπὶ ταῖς Κιμ-
 βρिकाῖς νίκαις καὶ τοῖς καλοῖς καὶ μεγάλοις ἐκείνοις κα-
 τορθώμασιν οὐκ ἠθέλησεν αὐτὸν ἀνεῖναι τιμῇ τοσαύτη
 ξηλωτόν, ἀλλ' ἀπληστίᾳ δόξης καὶ ἀρχῆς νέοις ἀνδράσι
 15 γέρων ἀντιπολιτευόμενος εἰς ἔργα δεινὰ καὶ πάθη δεινό-
 τερα τῶν ἔργων ἐξώκειλε· βέλτιον δ' ἂν καὶ Κικέρωνα
 γηραῖσαι μετὰ Κατιλίαν ὑποστείλαμενον καὶ Σκηπίωνα
 Καρχηδόνι προσθέντα Νομαντίαν, εἴτα παυσάμενον· εἶ-
 ναι γάρ τινα καὶ πολιτικῆς περιόδου κατάνυσιν· τῶν γὰρ
 20 ἀθλητικῶν ἀγῶνων τοὺς πολιτικοὺς οὐδὲν ἥττον ἀκμῆς
 καὶ ὥρας ἐπιλιπούσης ἐλέγχεσθαι. Οἱ δὲ περὶ τὸν Κράσ-
 σον καὶ Πομπήιον ἐχλεύαζον τὸν Λούκουλλον εἰς ἡδονὴν
 ἀφαικότα καὶ πολυτέλειαν αὐτόν, ὥσπερ οὐ τοῦ τρυφᾶν
 μᾶλλον τοῖς τηλικούτοις παρ' ἡλικίαν ὄντος ἢ τοῦ πολι-
 25 τεύεσθαι καὶ στρατηγεῖν.

XXXIX. Ἔστι δ' οὖν τοῦ Λουκούλλου βίου, καθάπερ
 ἀρχαίας κωμωδίας, ἀναγνῶναι τὰ μὲν πρῶτα πολιτείας
 καὶ στρατηγίας, τὰ δ' ὕστερα πότους καὶ δεῖπνα καὶ μο-
 νονουχὶ κώμους καὶ λαμπύδας καὶ παιδιὰν ἅπασαν. Εἰς
 30 παιδιὰν γὰρ ἔγωγε τίθεμαι καὶ οἰκοδομὰς πολυτελεῖς καὶ
 κατασκευὰς περιπάτων καὶ λουτρῶν καὶ ἔτι μᾶλλον γρα-
 φὰς καὶ ἀνδριάντας καὶ τὴν περὶ ταύτας τὰς τέχνας

σπουδὴν, ὥς ἐκεῖνος συνήγει μεγάλοις ἀναλώμασιν, εἰς ταῦτα τῷ πλούτῳ ῥύθην καταχρώμενος, ὃν ἡθροίκει πολλὴν καὶ λαμπρὸν ἀπὸ τῶν στρατειῶν, ὅπου καὶ νῦν, ἐπιδόσιν τοιαύτην τῆς τρυφῆς ἐχούσης, οἱ Λουκουλλιανοὶ κῆποι τῶν βασιλικῶν ἐν τοῖς πολυτελεστάτοις ἀριθμοῦν- 5
ται. Τὰ δ' ἐν τοῖς παραλίοις καὶ περὶ Νέαν πόλιν ἔργα, λόφους ἀνακρεμαννύντος αὐτοῦ μεγάλοις ὀρύγμασι καὶ τροχοῦς θαλάσσης καὶ διαδρομας ἰχθυοτρόφους τοῖς οἰκητηρίοις περιελίσσοντος καὶ διαίτας ἐναλίους κτίζοντος, ὁ Στωϊκὸς Τουβέρων θεασάμενος Ξέρξην αὐτὸν ἐκ τη- 10
βέννου προσηγόρευσεν. Ἦσαν δ' αὐτῷ περὶ Τοῦσκλον ἐργῶριον δίδαιται καὶ κατασκοπαὶ περιόπτων καὶ κατασκευαὶ ἀναπεπταμένων ἀνδρῶνων καὶ περιπάτων, ἐν αἷς ὁ Πομπήϊος γενόμενος ἐμέμφετο τὸν Λούκουλλον, ὅτι πρὸς θένος ἄριστα διαθείς τὴν ἐπαυλιν ἀοίκητον ἐν χει- 15
μῶνι πεποίηκε. Γελάσας οὖν ἐκεῖνος „Εἴτα“ ἔφη „σοὶ δοκῶ ἐλάττονα τῶν γεράνων νοῦν ἔχειν καὶ τῶν πελαργῶν, ὥστε ταῖς ὥραις μὴ συµμεταβάλλειν τὰς διαίτας;“ Στρατηγοῦ δὲ ποτε φιλοτιμουμένου περὶ θένος καὶ χορῶ τινι κόσμον αἰτουμένου πορφυρᾶς χλαμύδας ἀπεκρίνατο 20
σκεψάμενος, ἂν ἔχη, δώσειν, εἴτα μεθ' ἡμέραν ἠρώτησεν αὐτόν, ὁπόσων δέοιτο. Τοῦ δὲ ἑκατὸν ἀρκέσειν φήσαντος ἐκέλευσε λαβεῖν δις τοσαύτας· εἰς ὃ καὶ Φλάκκος ὁ ποιητὴς ἐπιπεφώνηκεν, ὥς οὐ νομίζει πλουτοῦν, οὐ μὴ τὰ παρορώμενα καὶ λανθάνοντα πλείονα τῶν φαινομέ- 25
νων ἐστί.

XL. Νεόπλουτα δ' ἦν τοῦ Λουκούλλου τὰ δεῖπνα τὰ καθ' ἡμέραν, οὐ μόνον στρωματῖς ἀλουργέσι καὶ διαλίθοις ἐκπώμασι καὶ χοροῖς καὶ ἀκροῶμασιν ἐπισοδίαις, ἀλλ' ὅψων τε παντοδαπῶν καὶ πεμμάτων περιττῶς δια- 30
πεπονημένων παρσκευαῖς ξηλωτὸν ἀνελευθέρους ποιῶντος ἑαυτόν. Ὁ γοῦν Πομπήϊος εὐδοκίμησε νοσῶν.

τοῦ γὰρ ἱατροῦ κίχλην αὐτὸν λαβεῖν κελεύσαντος, τῶν δ' οἰκετῶν οὐκ ἂν εὐρεῖν ἀλλαχόθι φαρμάκων θύρους ὥρα κίχλην ἢ παρὰ Λουκούλλῳ σιτευομένην, οὐκ εἶασε λαβεῖν ἐκεῖθεν, ἀλλ' εἰπὼν πρὸς τὸν ἱατρόν „Οὐκοῦν, εἰ μὴ Λούκουλλος ἐτρύφα, Πομπήϊος οὐκ ἂν ἔζησεν;“ ἄλλο τι παρασκευάσαι τῶν εὐπορίστων ἐκέλευσε. Κατῶν δ' 519 ἦν αὐτῷ φίλος καὶ οἰκεῖος, οὗτω δὲ τὸν βίον αὐτοῦ καὶ τὴν διαίταν ἐδυσχέραιεν, ὥστε, νέου τινὸς ἐν τῇ βουλῇ λόγον ἐπαχθῇ καὶ μακρὸν ἀκαίρως ὑπὲρ εὐτελείας καὶ 10 σωφροσύνης διελθόντος, ἐπαναστὰς ὁ Κάτων „Οὐ πάν-ση“ ἔφη „σὺ πλουτῶν μὲν ὡς Κράσσος, ζῶν δ' ὡς Λούκουλλος, λέγων δὲ ὡς Κάτων;“ „Εἵ μοι δὲ τοῦτο δηθῆναι μὲν οὕτως, ὑπὸ Κάτωνος δὲ οὐ λέγουσιν.

XLI. Ὁ μὲντοι Λούκουλλος οὐχ ἡδόμενος μόνον, 15 ἀλλὰ καὶ σεμννόμενος τῷ βίῳ τούτῳ θήλος ἦν ἐκ τῶν ἀπομνημονευομένων. Λέγεται γὰρ Ἕλληνας ἀνθρώπους ἀναβάντας εἰς Ῥώμην ἐστῖαν ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας, τοὺς δ' ὄντως Ἑλληνικὸν τι παθόντας, αἰσχύνεσθαι καὶ διω-θεῖσθαι τὴν κλῆσιν, ὡς δι' αὐτοὺς καθ' ἡμέραν τοσού- 20 των ἀναλίσκομένων· τὸν οὖν Λούκουλλον εἰπεῖν μειδιάσαντα πρὸς αὐτούς „Γίνεται μὲν τι τούτων καὶ δι' ὑμᾶς, ὡ ἄνδρες Ἕλληνες· τὰ μὲντοι πλεῖστα γίνεται διὰ Λούκουλλον.“ Ἐπεὶ δὲ μόνον δειπνοῦντος αὐτοῦ μία τράπεζα καὶ μέτριον παρεσκευάσθη δειπνον, ἡγανάκτει 25 καλέσας τὸν ἐπὶ τούτῳ τεταγμένον οἰκέτην. Τοῦ δὲ φη-σάυτος, ὡς οὐκ ᾤετο μηδενὸς κεκλημένον πολυτελοῦς τινος αὐτὸν δεήσεσθαι „Τί λέγεις;“ εἶπεν „οὐκ ἤδεις, ὅτι σήμερον παρὰ Λουκούλλῳ δειπνεῖ Λούκουλλος;“ Ὅντος δὲ περὶ τούτου, ὡς εἰκός, ἐν τῇ πόλει λόγου πολ- 30 λοῦ προσῆλθον αὐτῷ κατ' ἀγορὰν σχολὴν ἄγοντι Κικέρων καὶ Πομπήϊος, ὁ μὲν ἐν τοῖς μάλιστα φίλος ὢν καὶ συνήθης, Πομπήϊῳ δ' ἦν μὲν ἐκ τῆς στρατηγίας διαφορὰ

πρὸς αὐτόν, εἰώθεισαν δὲ χρῆσθαι καὶ διαλέγεσθαι πολ-
 λάκις ἐπιεικῶς ἀλλήλοις. Ἀσπασάμενος οὖν ὁ Κικέρων
 αὐτὸν ἠρώτησεν, ὅπως ἔχει πρὸς ἔντευξιν· τοῦ δὲ φή-
 σαντος, ὡς ἄριστα, καὶ παρακαλοῦντος ἐντυχάνειν
 „Ἡμεῖς“ ἔφη „βουλόμεθα δειπνῆσαι παρὰ σοὶ τήμερον ⁵
 οὕτως, ὅπως ἐστὶ σοὶ παρεσκευασμένα.“ Ὀρυπτομένου
 δὲ τοῦ Λουκούλλου καὶ μεταλαβεῖν ἡμέραν ἀξιοῦντος
 οὐκ ἔφασαν ἐπιτρέψειν, οὐδ' εἶων διαλέγεσθαι τοῖς οἰκέ-
 ταις, ἵνα μὴ τι πλεόν κελεύσῃ γενέσθαι τῶν αὐτῷ γινο-
 μένων, πλὴν τοσοῦτο μόνον αἰτουμένῳ συνεχώρησαν εἰ- ¹⁰
 πεῖν πρὸς ἓνα τῶν οἰκετῶν ἐναντίον ἐκείνων, ὅτι τήμε-
 ρον ἐν τῷ Ἀπόλλωνι δειπνήσοι· τοῦτο γάρ τις εἶχε τῶν
 πολυτελῶν οἰκῶν ὄνομα. Καὶ τοῦτο σεσοφισμένος ἐλε-
 λήθει τοὺς ἄνδρας. Ἐκάστῳ γάρ, ὡς εἰοικε, δειπνητηρίῳ
 τεταγμένον ἦν τίμημα δείπνου, καὶ χορηγίαν ἰδίαν καὶ ¹⁵
 παρασκευὴν ἕκαστον εἶχεν, ὥστε τοὺς δοῦλους ἀκούσαν-
 τας, ὅπου βούλεται δειπνεῖν, εἰδέναι, πόσον δαπάνημα
 καὶ ποῖόν τι κόσμος καὶ διαθέσει γενέσθαι δεῖ τὸ δειπνον·
 εἰώθει δὲ δειπνεῖν ἐν τῷ Ἀπόλλωνι πέντε μυριάδων· καὶ
 τότε τοσοῦτου τελεσθέντος ἐξέπληξε τοὺς περὶ τὸν Πορ- ²⁰
 πηῖον ἐν τῷ μεγέθει τῆς δαπάνης τὸ τάχος τῆς παρα-
 σκευῆς. Εἰς ταῦτα μὲν οὖν ὑβριστικῶς ἔχρητο τῷ πλού-
 τῳ καθάπερ ὄντως αἰχμαλώτῳ καὶ βαρβάρῳ.

XLII. Σπουδῆς δ' ἄξια καὶ λόγου τὰ περὶ τὴν τῶν
 βιβλίων κατασκευὴν. Καὶ γὰρ πολλὰ καὶ γερραμμένα ²⁵
 καλῶς συνῆγεν, ἥ τε χρῆσις ἦν φιλοτιμοτέρα τῆς κτή-
 σεως, ἀνειμένων πᾶσι τῶν βιβλιοθηκῶν καὶ τῶν περὶ αὐ-
 τὰς περιπάτων καὶ σχολαστηρίων ἀκωλύτως ὑποδεχομέ-
 νων τοὺς Ἕλληνας ὥσπερ εἰς Μουσῶν τι καταγώγιον
 ἐκείσε φοιτῶντας καὶ συνδιημερεύοντας ἀλλήλοις, ἀπὸ ³⁰
 τῶν ἄλλων χρειῶν ἀσμένως ἀποτρέχοντας. Πυλλάκις δὲ
 καὶ συνεσχόλαξεν αὐτὸς ἐμβάλλον εἰς τοὺς περιπάτους

τοῖς φιλολόγοις καὶ τοῖς πολιτικοῖς συνέπραττεν ὅτου
 δέοιντο· καὶ ὅλως ἐστία καὶ πρυτανεῖον Ἑλληνικὸν ὁ οἶ-
 κος ἦν αὐτοῦ τοῖς ἀφικνουμένοις εἰς Ῥώμην. Φιλοσο-
 φίαν δὲ πᾶσαν μὲν ἡσπάζετο καὶ πρὸς πᾶσαν εὐμενὴς ἦν
 5 καὶ οἰκεῖος, ἰδίον δὲ τῆς Ἀκαδημείας ἐξ ἀρχῆς ἔρωτα καὶ
 ξῆλον ἔσχεν, οὐ τῆς νέας λεγομένης, καίπερ ἀνθούσης
 τότε τοῖς Καρνεάδου λόγοις διὰ Φίλωνος, ἀλλὰ τῆς πα- 520
 λαιᾶς, πιθανὸν ἄνδρα καὶ δεινὸν εἰπεῖν τότε προστάτην
 ἐχούσης τὸν Ἀσκαλωνίτην Ἀντίοχον, ὃν πάσῃ σπουδῇ
 10 ποιησάμενος φίλον ὁ Λούκουλλος καὶ συμβιωτὴν ἀντέ-
 ταττε τοῖς Φίλωνος ἀκροαταῖς, ὧν καὶ Κικέρων ἦν.
 Καὶ σύγγραμμά γε ἀγκάλαν ἐποίησεν εἰς τὴν αἵρεσιν, ἐν
 ᾧ τὸν ὑπὲρ τῆς καταλήψεως λόγον Λουκούλλω περιτέ-
 θεικεν, αὐτῷ δὲ τὸν ἐναντίου. Λούκουλλος δ' ἀναγέ-
 15 γραπται τὸ βιβλίον. Ἦσαν δ', ὥσπερ εἴρηται, φίλοι σφό-
 δρα καὶ κοινωνοὶ τῆς ἐν πολιτείᾳ προαιρέσεως· οὐδὲ γὰρ
 αὐτὸν πᾶμπαν ἀπηλλάχει τῆς πολιτείας ἑαυτὸν ὁ Λούκουλ-
 λος, ἀλλὰ τὴν ὑπὲρ τοῦ μέγιστος εἶναι καὶ πλεῖστον δύ-
 νασθαι φιλοτιμίαν καὶ ἄμιλλαν, ὥς οὔτε ἀκίνδυνον οὔτ'
 20 ἀνύβριστον οὐδὲν, εὐθὺς ἀφῆκε Κράσσῳ καὶ Κάτωνι·
 τοὺτους γὰρ οἱ τὴν Πομπηίου δύναμιν ὑφορώμενοι προε-
 βάλλοντο τῆς βουλῆς, ἀπολεγόμενοι τοῦ Λουκούλλου τὰ
 πρωτεῖα· κατέβαινε δ' εἰς τὴν ἀγῶραν διὰ τοὺς φίλους,
 εἰς δὲ τὴν σύγκλητον, εἰ Πομπηίου τινὰ δέοι σπουδὴν ἢ
 25 φιλοτιμίαν ἐπηρεάσαι. Καὶ τὰς τε διατάξεις, ἃς ἐκεῖνος
 ἐποίησατο τῶν βασιλέων κρατήσας, ἐξέκρουσε, καὶ νέμη-
 σίν τινα τοῖς στρατιώταις αὐτοῦ γράφοντος ἐκάλυψε δο-
 θῆναι συμπράττοντος Κάτωνος, ὥστε Πομπηίου εἰς τὴν
 Κράσσου καὶ Καίσαρος φιλίαν, μᾶλλον δὲ συνωμοσίαν,
 30 καταφυγεῖν καὶ πληρώσαντα τὴν πόλιν ὅπλων καὶ στρα-
 τιωτῶν βίᾳ κυρῶσαι τὰ δόγματα, τοὺς περὶ τὸν Κάτωνα
 καὶ Λούκουλλον ἐκβαλόντα τῆς ἀγορᾶς. Ἀγανακτοῦντων

δὲ τῶν βελτίστων ἐπὶ τοῖς γινομένοις προῆγον οἱ Πομπηϊανοὶ Βέτιόν τινα, συνειληφέναι λέγοντες ἐπιβουλεύοντα Πομπηίῳ. Κάκεινος ἀνακρινόμενος ἐν μὲν τῇ συγκλήτῳ κατηγόρησεν ἑτέρων τινῶν, ἐν δὲ τῷ δήμῳ Λούκουλλον ὠνόμασεν, ὥς ὑπ' ἐκείνου παρεσκευασμέ- 6 νος ἀποκτείνει Πομπήϊον. Οὐδείς δὲ τῷ λόγῳ προσέσχεν, ἀλλὰ καὶ παραντίκα δηλὸς ἦν ὁ ἄνθρωπος ἐπὶ συκοφαντία καὶ διαβολῇ προηγμένος ὑπ' αὐτῶν, καὶ μᾶλλον ἐφωράθη τὸ πρᾶγμα μετ' ὀλίγας ἡμέρας φηθέντος ἐκ τῆς εἰρκτῆς νεκροῦ, λεγομένου μὲν αὐτομάτως τεθνάναι, 10 σημεῖα δ' ἀγγούνης καὶ πληγῶν ἔχοντος· ἐδόκει γὰρ ὑπ' αὐτῶν ἀνηρῆσθαι τῶν παρεσκευασκόντων.

XLIII. Ταῦτα δὴ καὶ μᾶλλον ἀπήγε τῆς πολιτείας τὸν Λούκουλλον. Ἐπεὶ δὲ Κικέρων ἐξέπεσε τῆς πόλεως καὶ Κάτων εἰς Κύπρον ἀπεστάλη, παντάπασιν ἐξελύθη. Καὶ 15 πρό γε τῆς τελευτῆς λέγεται νοσήσαι τὴν διάνοιαν αὐτοῦ κατὰ μικρὸν ἀπομαραινομένην. Νέπως δὲ Κορινθίως οὐχ ὑπὸ γήρως φησὶν οὐδὲ νόσον παραλλάξει τὸν Λούκουλλον, ἀλλὰ φαρμάκοις ὑπὸ τινος τῶν ἀπελευθέρων Καλλισθένους διαφθαρέντα· τὰ δὲ φάρμακα δοθῆναι 20 μὲν, ὥς ἀγαπῶτο μᾶλλον ὁ Καλλισθένης ὑπ' αὐτοῦ, ταύτην ἔχειν δοκοῦντα τὴν δύναμιν, ἐκστῆσαι δὲ καὶ κατακλῦσαι τὸν λογισμόν, ὥστ' ἔτι ζῶντος αὐτοῦ τὴν οὐσίαν διοικεῖν τὸν ἀδελφόν. Οὐ μὲν ἄλλ' ὥς ἀπέθανε, καθάπερ [ἀν*] ἐν ἀκμῇ τῆς στρατηγίας καὶ τῆς πολιτείας 25 αὐτοῦ τελευτήσαντος, ὁ δῆμος ἠχθέσθη καὶ συνέδραμε, καὶ τὸ σῶμα κομισθὲν εἰς ἀγορὰν ὑπὸ τῶν εὐγενεστάτων νεανίσκων ἐβιάζετο θάπτειν ἐν τῷ πεδίῳ τοῦ Ἀρεως, ὅπου καὶ Σύλλαν ἔθαψεν. Οὐδενὸς δὲ τοῦτο προσδοκήσαντος, οὐδὲ βραδίας οὔσης τῆς παρασκευῆς, ὁ ἀδελφεὺς 30 αὐτοῦ δεόμενος καὶ παραιτούμενος ἐπεισεν ἐπιτρέψαι τὴν παρεσκευασμένην ἐν τῷ περὶ Τοῦσκλον ἀγορᾷ τοῦ νε-

κροῦ κηδεῖαν γενέσθαι. Πολὺν δ' οὐδ' αὐτὸς προσεβίω χρόνον, ἀλλ' ὡς ἡλικία καὶ δόξῃ μικρὸν ἀπελείφθη, καὶ τῷ χρόνῳ τῆς τελευτῆς, φιλαδελφότατος γενόμενος.

5

[ΚΙΜΩΝΟΣ ΚΑΙ ΛΟΥΚΟΥΛΑΟΥ ΣΥΓΚΡΙΣΙΣ.]

- 10 I. Μάλιστα δ' ἂν τις εὐδαιμονίσεις τοῦ τέλους Λού- 521
κουλλον, ὅτι πρὸ τῆς μεταβολῆς, ἣν ἤδη κατὰ τῆς πολι-
τείας ἐτεκταίνετο τοῖς ἐμφυλίοις πολέμοις τὸ πεπωμέ-
νον, ἔφθη προαποθανὼν καὶ καταλύσας ἐν νοσοῦσῃ μὲν,
ἔτι δ' ἐλευθέρα τῇ πατρίδι τὸν βίον. Καὶ τοῦτό γε πάν-
15 των αὐτῷ πρὸς Κίμωνα κοινότατόν ἐστι. Καὶ γὰρ ἐκεῖ-
νος οὐπω συντεταραγμένων τῶν Ἑλληνικῶν, ἀλλ' ἀκμὴν
ἐχόντων ἐτελεύτησεν, ἐπὶ στρατοπέδῳ μέντοι καὶ στρα-
τηγῶν, οὐκ ἀπειρηκῶς οὐδ' ἀλύων, οὐδὲ τῶν ὅπλων καὶ
τῶν στρατηγιῶν καὶ τῶν τροπαίων ἑπαθλον ποιοῦμενος
20 εὐωχίας καὶ πότους, ὥσπερ Πλάτων ἐπισκώπτει τοὺς
περὶ τὸν Ὀρφέα, τοῖς εὐ βεβιωκόσι φάσκοντας ἀποκεῖ-
σθαι γέρας ἐν ἄδῳ μέθην αἰώνιον. Σχολὴ μὲν οὖν καὶ
ἡσυχία καὶ διατριβὴ περὶ λόγους ἡδονὴν τινα καὶ θεω-
ρίαν ἔχοντες εὐπρεπέστατον ἑνὸς πρεσβύτη καὶ πεπαν-
25 μένῳ πολέμων καὶ πολιτείας παραμύθιον· τὸ δ' ἐφ'
ἡδονῇ, ὡς τέλος, καταστρέψαντα τὰς καλὰς πράξεις ἤδη
λοιπὸν Ἀφροδίδια τῶν πολέμων καὶ στρατηγιῶν ἄγοντα
καίξειν καὶ τρυφᾶν οὐκ ἄξια τῆς καλῆς Ἀκαδημείας, οὐδὲ
τὸν Ξενοκράτη ξηλοῦντος, ἀλλ' ἐγκεκλικότος πρὸς τὸν
30 Ἐπίκουρον. Ὁ καὶ θαυμαστόν ἐστιν· ὑπεναντίως γὰρ ἡ
νεότης τοῦ μὲν ἐπίφογος καὶ ἀκόλαστος γερονέναι δοκεῖ,
τοῦ δὲ πεπαιδευμένη καὶ σώφρων. Βελτίων οὖν ὧ πρὸς

τὸ βέλτιον ἢ μεταβολή· χρηστοτέρῳ γὰρ ἡ φύσις, ἐν ἣ γηρᾷ μὲν τὸ χεῖρον, ἐπακμάζει δὲ τὸ ἄμεινον. Καὶ μὴν ὁμοίως γε πλουτήσαντες οὐχ ὁμοίως διέθεντο τὸν πλοῦτον. Οὐ γὰρ ἄξιον ὁμοιωσαί τῳ νοτίῳ τείχει τῆς ἀκροπόλεως, ὃ τοῖς ὑπὸ Κίμωνος κομισθεῖσιν ἐτελέσθη χρή-
 5 μασι, τοὺς ἐν Νέᾳ πόλει θαλάμους καὶ τὰς περικλύστους ἀπόψεις, ἃς Λούκουλλος ἀπὸ τῶν βαρβαρικῶν ἐξωκοδόμει λαφύρων· οὐδὲ γε τῇ Κίμωνος τραπέζῃ τὴν Λουκούλλου παραβαλεῖν, τῇ δημοκρατικῇ καὶ φιλανθρωπῶι τὴν πολυτελῇ καὶ σατραπικῇ. Ἡ μὲν γὰρ ἀπὸ μικρᾶς
 10 δαπάνης πολλοὺς καθ' ἡμέραν διέτρεφεν, ἡ δ' εἰς ὀλίγους τρυφῶντας ἀπὸ πολλῶν παρεσκευάζετο χρημάτων. Εἰ μὴ νῆ Δία τῶν πραγμάτων ἐποίει διαφορὰν ὁ χρόνος· ἄθλον γάρ, εἰ καὶ Κίμων ἀπὸ τῶν πράξεων καὶ στρατη-
 15 γικῶν εἰς ἀπόλεμον καὶ ἀπολίτευτον γῆρας ἄφεις αὐτόν, ἔτι μᾶλλον ἂν ἐχρήσατο σοβαρᾷ καὶ πρὸς ἡδονὴν ἀνιμνήν διαίτη· καὶ γὰρ φιλοπότης καὶ πανηγυρικὸς καὶ τὰ πρὸς γυναικάς, ὥς προσηγορεῖται, διαβεβλημένος. Αἱ δὲ περὶ τὰς πράξεις καὶ τοὺς ἀγῶνας κατορθώσεις ἡδονὰς
 20 ἑτέρας ἔχουσαι τῶν χειρόνων ἐπιθυμιῶν ἀσχολίαν ποι-
 οῦσι καὶ λήθην ταῖς πολιτικαῖς καὶ φιλοτίμοις φύσεσιν. Εἰ γοῦν καὶ Λούκουλλος ἐτσεύτησεν ἀγωνιζόμενος καὶ στρατηγῶν, οὐδ' ἂν ὁ ψογερώτατος καὶ φιλομεμφότατος εὗρειν μοι δοκεῖ διωβολὴν ἐπ' αὐτόν. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ
 25 τῆς διαίτης.

II. Ἐν δὲ τοῖς πολεμικοῖς ὅτι μὲν ἀμφοτέροι καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν ἀγαθοὶ γερόνασιν ἀγωνιστὰι δῆ-
 λον· ὥσπερ δὲ τῶν ἀθλητῶν τοὺς ἡμέρᾳ μιᾷ πάλῃ [μιᾷ] καὶ παγκρατῖα στεφανομένους ἔθει τινὶ παραδοξονίᾳς
 καλοῦσιν, οὕτω Κίμων ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ πεζομαχίας καὶ ναυ-
 30 μαχίας ἅμα τροπαίῃ στεφανώσας τὴν Ἑλλάδα δίκαιός ἐστιν ἔχειν τινὰ προεδρίαν ἐν τοῖς στρατηγοῖς. Καὶ μὴν

Λουκούλλω μὲν ἡ πατρίς, Κίμων δὲ τῇ πατρίδι τὴν ἡγε-
 μονίαν περιέθηκε. Καὶ ὁ μὲν ἀρχούσῃ τῶν συμμάχων
 προσεκτῆσατο τὰ τῶν πολεμίων, ὁ δ' ἄλλοις ἐπομένην
 παραλαβὼν ἅμα καὶ τῶν συμμάχων ἄρχειν καὶ τῶν πο-
 5 λεμίων κρατεῖν ἐποίησε, Πέρσας μὲν ἀναγκάσας ἡττη- 522
 θέντας ἐκβῆναι τῆς θαλάσσης, Λακεδαιμονίους δὲ πεί-
 σας ἐκόντας ἐκστῆναι. Εἰ τοίνυν μέγιστον ἔργον ἡγεμό-
 νος εὐπείθειαν ἐργάσασθαι δι' εὐνοίαν, Λούκουλλος μὲν
 ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν κατεφρονήθη, Κίμων δ' ὑπὸ τῶν
 10 συμμάχων ἐθαυμάσθη· παρ' οὗ μὲν γὰρ ἀπέστησαν, πρὸς
 οὐν δὲ μετέστησαν. Καὶ ὁ μὲν ὧν ἄρχων ἐξῆλθεν, ὑπὸ
 τούτων ἀπολειφθεὶς ἐπανήλθεν, ὁ δὲ μεθ' ὧν ἐτέροις
 ποιήσων τὸ προσταττόμενον ἐξεπέμφθη, τούτοις αὐτὸς
 διδοὺς τὸ παράγγελμα κατέπλευσε, τρία τὰ πάντων δυσ-
 15 κολώτατα διαπεπραγμένος ὁμοῦ τῇ πόλει, πρὸς μὲν τοὺς
 πολεμίους εἰρήνην, παρὰ δὲ τῶν συμμάχων ἡγεμονίαν,
 πρὸς δὲ Λακεδαιμονίους ὁμόνοιαν. Μεγάλως τοίνυν ἐπι-
 χειρήσαντες ἀμφοτέρωι καταλύειν ἡγεμονίας καὶ κατα-
 στρέφεισθαι τὴν Ἀσίαν πᾶσαν ἀτελεῖς ἐγένοντο τῶν πρά-
 20 ξων, ὁ μὲν καθάπαξ διὰ τὴν τύχην· ἐτελεύτησε γὰρ
 στρατηγῶν καὶ εὐήμερων· τὸν δ' οὐ παντελῶς ἂν τις ἐξέ-
 λοιτο τῆς παρ' αὐτὸν αἰτίας, εἴτ' ἡγνόησεν εἴτ' οὐκ ἐθε-
 ράπευσε τὰς ἐν τῷ στρατιωτικῷ διαφορὰς καὶ μέψεις,
 ἀφ' ὧν εἰς τηλικαύτας ἀπεχθείας προῆλθεν. Ἡ τοῦτο γε
 25 καὶ πρὸς Κίμωνα κοινόν ἐστι· καὶ γὰρ ἐκεῖνοι ὑπήγαγον
 τε εἰς δίκας οἱ πολλοὶ καὶ τελευτῶντες ἐξωστράκισαν,
 ἢν' αὐτοῦ δέκα ἐτῶν, ὥς φησιν ὁ Πλάτων, τῆς φωνῆς μὴ
 ἀκούσωσιν. Αἱ γὰρ ἀριστοκρατικαὶ φύσεις ὀλίγα τοῖς πολ-
 λοις συνάδουσι καὶ πρὸς ἡδονὴν ἔχουσι, τὰ δὲ πολλὰ προσ-
 30 βιαζόμεναι τῷ κατευθύνειν διαστρεφομένους ἀνιῶσιν,
 ὥσπερ οἱ τῶν ἰατρῶν δεσμοί, καίπερ εἰς τὰ κατὰ φύσιν

ἄγοντες τὰς παραρθηρήσεις. Ταύτης μὲν οὖν ἴσως ἀπαλ-
λακτέον τῆς αἰτίας ἐκάτερον.

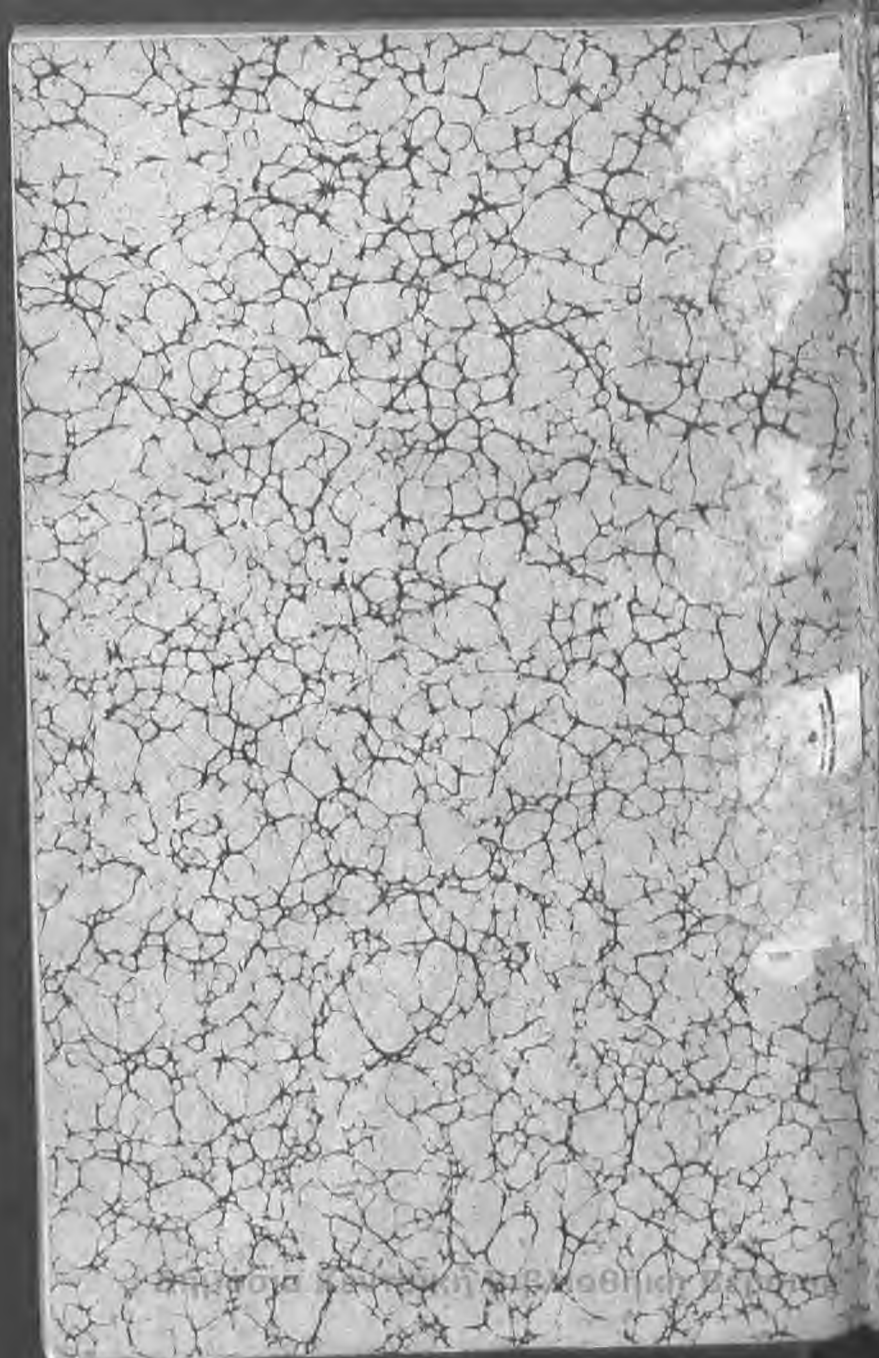
III. Πολὺν δ' ὁ Λούκουλλος προῆλθε τῷ πολέμῳ τὸν
τε Ταῦρον ὑπερβαλὼν στρατοπέδῳ Ῥωμαίων πρῶτος, καὶ
τὸν Τίγριν διαβάς καὶ τὰ βασιλεία τῆς Ἀσίας ἐν ὧσι τῶν 5
βασιλέων, Τιγρανόκερτα καὶ Κάβειρα καὶ Σινώπην καὶ
Νίσιβιν, ἐλὼν καὶ καταφλέξας, καὶ τὰ μὲν βόρεια μέχρι
Φάσιδος, τὰ δ' ἔφα μέχρι Μηδίας, τὰ δὲ πρὸς νότον καὶ
τὴν ἐρυθρὰν θάλασσαν οἰκειωσάμενος διὰ τῶν Ἀραβι-
κῶν βασιλέων, συντρίψας δὲ τὰς δυνάμεις τῶν βασιλέων, 10
ἀπολειφθεὶς δὲ μόνου τοῦ τὰ σώματα λαβεῖν, ὥσπερ θη-
ρίων εἰς ἐρημίας καὶ ὕλας ἀστιβεῖς καὶ ἀβάτους ἀποδι-
δρασκόντων. Τεκμήριον δὲ μέγα· Πέρσαι μὲν γὰρ ὡς
οὐδὲν μέγα πεπονθότες ὑπὸ Κίμωνος εὐθύς ἀντετάτ-
τουτο τοῖς Ἕλλησι, καὶ τὴν γε πολλὴν δύναμιν αὐτῶν ἐν 15
Αἰγύπτῳ κρατήσαντες διέφθειραν, Τιγράνου δὲ καὶ Μι-
θριδάτου μετὰ Λούκουλλον οὐδὲν ἄλλο ἔργον ἐγένετο,
ἀλλ' ὁ μὲν ἀσθενὴς ἤδη καὶ συγκεκομμένος ὑπὸ τῶν
πρώτων ἀγώνων οὐδ' ἅπαξ ἐτόλμησε δεῖξαι Πομπηίῳ τὴν
δύναμιν ἔξω τοῦ χάρακος, ἀλλὰ φυγῶν εἰς Βόσπορον κα- 20
τέβη κάκει κατέστρεψε, Τιγράνης δ' αὐτὸς ἑαυτὸν γυ-
μνὸν καὶ ἄνοπλον φέρων ὑπέριψε Πομπηίῳ, καὶ τὸ διά-
δημα τῆς κεφαλῆς ἀφελόμενος ἔθηκε πρὸ τῶν ποδῶν, οὐ
τοῖς ἑαυτοῦ κολακεύων Πομπήϊον, ἀλλὰ τοῖς ὑπὸ Λου-
κούλλον τεθριαμβευμένοις. Ἠγάπησε γοῦν ἀπολαμβά- 25
νων τὰ σύμβολα τῆς βασιλείας ὡς ἀφηρημένος πρότερον.
Μεῖζων οὖν στρατηγός, ὥσπερ ἀθλητής, ὁ τῷ μετ' ἑαυ-
τὸν ἀσθενέστερον παραδοὺς τὸν ἀντίπαλον. Ἐτι τοίνυν
Κίμων μὲν συντετριμμένην τὴν βασιλέως δύναμιν καὶ τὸ
Περσῶν φρόνημα συνεσταλμένον ἤτταις μεγάλας καὶ 30
ἀπαύστοις φυγαῖς ὑπὸ Θेमιστοκλέους καὶ Πανσανίου καὶ
Λεωτυχίδου καταλαβὼν ἐπενέβη καὶ ὑποπεπτωκότων καὶ

προητιτημένων ταῖς ψυχαῖς τὰ σώματα ῥαδίως ἐνίκησε,
 Λουκούλλῳ δὲ Τιγράνης ἀήττητος ἐκ πολλῶν ἀγώνων 523
 καὶ μέγα φρονῶν συνέπεσε. Πλήθει δ' οὐδ' ἄξιον παρα-
 βαλεῖν τοῖς ἐπὶ Λούκουλλον συνελθοῦσι τοὺς ὑπὸ Κίμω-
 5 νος κρατηθέντας. Ὡστε πάντα μεταλαμβάνοντι δυσδιαί-
 τητον εἶναι τὴν κρίσιν, ἐπεὶ καὶ τὸ δαιμόνιον ἀμφοτέ-
 ροις ἔοικεν εὐμενὲς γενέσθαι, τῷ μὲν ἂν χρὴ κατορθοῦν,
 τῷ δ' ἂν φυλάττεσθαι χρὴ προμηνῦον, ὥστε καὶ τὴν παρὰ
 τῶν θεῶν ψῆφον αὐτοῖς ὑπάρχειν ὡς ἀγαθοῖς καὶ θείοις
 10 τὴν φύσιν ἀμφοτέροις.

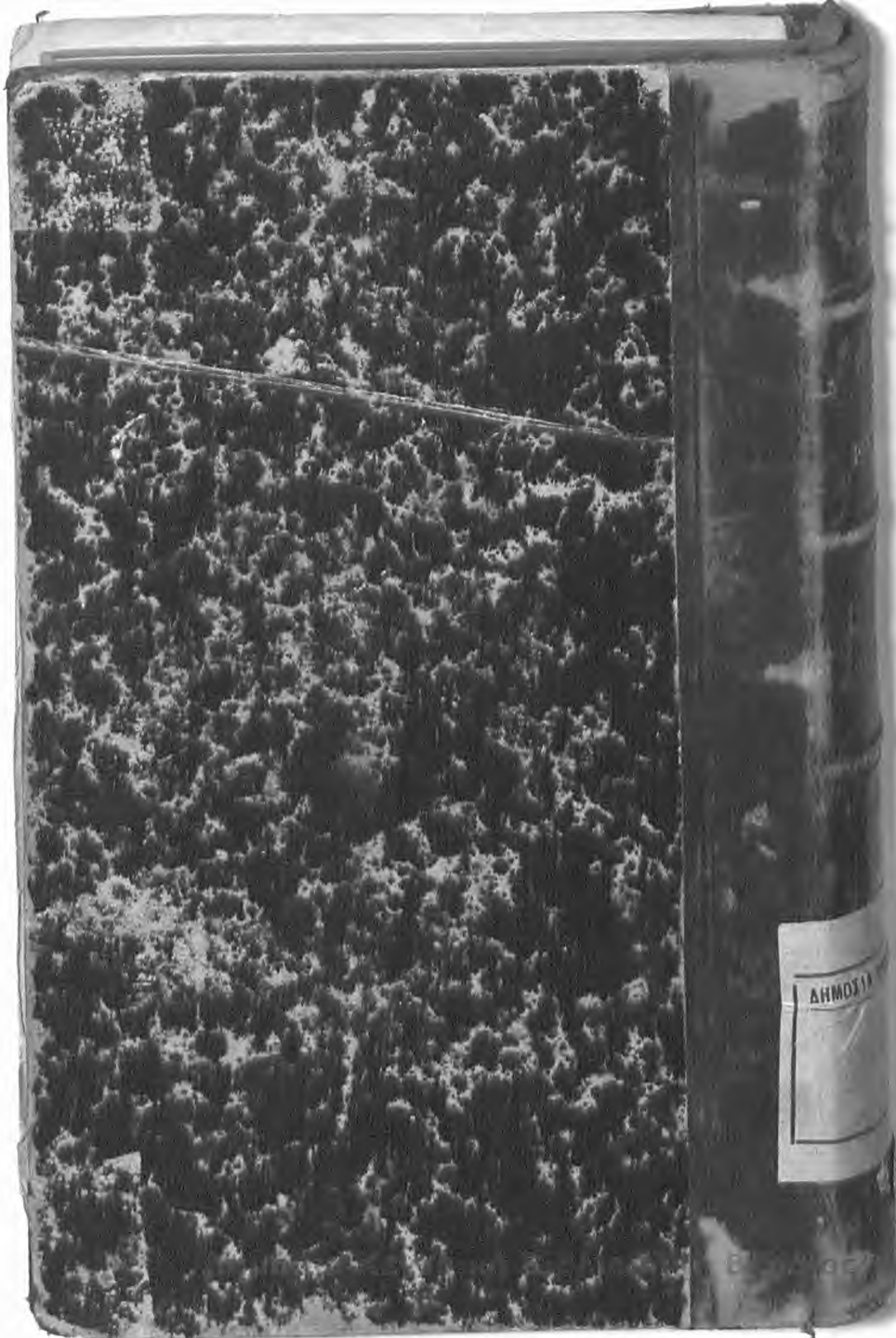
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

AHMOU